

MIOARA AVRAM
GRAMATICA
PENTRU TOTI

III 26689

HUMANITAS

BIBL. CENTR. UNIV.
„M. EMINESCU” IASI
III 266. 897

525

MIOARA AVRAM (n. GRIGORESCU) s-a născut la 4 februarie 1932 în Tulcea, unde a absolvit liceul, în 1949. Licențiată, în 1953, a Facultății de Filologie (specialitatea: limba și literatura română) a Universității din București. Doctor în filologie din 1959. Este cercetătoare principală și șefa sectorului de gramatică la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan” al Academiei Române. Coautoare (și adesea conducătoare) a unor mari lucrări colective, printre care *Gramatica limbii române*, apărută, în două ediții (1954 și 1963), sub egida Academiei, tratatul *Formarea cuvintelor în limba română* (3 vol., 1970, 1978, 1989), *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (1982). Autoare a numeroase studii lingvistice apărute în publicații din țară și din străinătate și a unor articole de popularizare a problemelor de limbă.

Volume personale:

Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română, București, Editura Academiei, 1960 (Premiul „B. P. Hasdeu” al Academiei Române).

Gramatica pentru toți, ediția I, București, Editura Academiei, 1986; ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Humanitas, 1997.

Probleme ale exprimării corecte, București, Editura Academiei, 1987.

Ortografie pentru toți. 30 de dificultăți, ediția I, București, Editura Academiei, 1990; ediția a II-a, Chișinău, Editura Litera, 1997.

Anglicismele în limba română, București, Editura Academiei, 1997.

(În colaborare cu Marius Sala) *May We Introduce The Romanian Language To You?*, Bucharest: The Romanian Cultural Foundation, 2000.

MIOARA AVRAM

283003

GRAMATICA PENTRU TOȚI

Ediția a III-a

036627
B.C.U. - IASI

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Coperta

IOANA DRAGOMIRESCU MARDARE

811.135.1'36

Limba română
Gramatică

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale

AVRAM, MIOARA

Gramatica pentru toți / Mioara Avram. – București:

Humanitas, 2001

600 p.; 22,5 cm

ISBN 973-50-0167-5

811.135.1'36

© HUMANITAS, 2001

ISBN 973-50-0167-5

23. APR. 2002

În amintirea mamei
și profesoarei mele de limba română,
M.INDIȚA GRIGORESCU, născută CARAMAN
(1903-1984)

Cuvînt înainte la ediția a doua

Prima ediție a acestei cărți, apărută în 1986 la Editura Academiei, s-a bucurat de o bună primire, concretizată atît în epuizarea rapidă a celor două tiraje, cît și în recenziile și notele bibliografice care i-au fost consacrate în țară¹ și în străinătate². Aprecierile celor care au citit-o și numeroasele cereri primite între timp de la diverse persoane doritoare să și-o procure m-au determinat să mă gîndesc la reeditarea lucrării. Prin bunăvoința Editurii Humanitas, cartea își începe acum al doilea drum spre cei interesați de gramatica limbii române.

Fără a fi o lucrare scrisă din nou, ediția de față este o versiune refăcută – și, sper, îmbunătățită – a celei din 1986. Deosebirile constau îndeosebi în adaosuri de fapte și de explicații, dar și în reformulări ale unor pasaje, în scopul clarificării lor.

Împotriva unor probabile așteptări, legate de păreri relativ răspîndite, nu am avut de adăugat multe fapte de limbă recente care să fi apărut în perioada dintre cele două ediții, eventual în dependență de schimbările de natură sociopolitică. Dacă în vocabular ultimii ani au adus, într-adevăr, multe noutăți absolute și treceri reciproce între fondul activ și cel pasiv, în structura gramaticală inovațiile sînt practic inexistente, ceea ce nu e de mirare: față de cît de încet se schimbă această parte a limbii, o perioadă de zece ani este prea scurtă pentru a aduce elemente relevante. Unele fenomene care atrag atenția acum prin înmulțirea lor și prin manifestarea în împrejurări

¹ Al. Graur, în „România literară” XVIII. 1985. nr. 49. p. 8; Ion Toma, în „Forum” XXVIII. 1986. nr. 11, p. 86–89; Ștefan Badea, în „România literară” XX. 1987. nr. 9. p. 7; Maria Gherghina, în „Limba și literatura română” XVI. 1987. nr. 1. p. 60–61; Sabina Teiuș, în „Cercetări de lingvistică” XXXII. 1987. nr. 2. p. 154–156; Lucia-Gabriela Munteanu, în „Collegium” (Iași) III. 1987. p. 192–193; N. Mihăescu, în „Săptămîna”. 1987. nr. 24 (861). p. 2 și nr. 26 (863). p. 2; Nicolae Andrei, în „Vremuri noi” (Călărași). 20 iunie 1987; M. Andrei, în „Ateneu” XXIV. 1987. nr. 10: C[ornelia] G[îrmacea], în „Tribuna școlii” XVII. 1987. nr. 297. p. 2; Flora Șuteu, în „Limba română” XXXVII. 1988. nr. 1. p. 85–91.

² Jacques Goudet, în „Revue de linguistique romane” LI. 1987. n°s 203–204. p. 572; Daniel Arapu, în „Bulletin de la Société de Linguistique de Paris” LXXIII. 1988. 2. p. 219–221; Povl Skårup, în „Revue romane” XXIII. 1988. 2. p. 296–297; Sanda Șora, în „Romanistisches Jahrbuch” XL. 1989. p. 187–189; Gerhard Ernst, în „Romanische Forschungen” CII. 1990. 1. p. 74–77.

publice au o existență mai veche și au fost notate în prima ediție a cărții (de exemplu: problemele puse de substantivele *blugi* și *mass-media*, folosirea invariabilă a numeralului *doisprezece*, abuzul de *vizavi de*, afirmația prin *corect* sau *O.K.*). Un fenomen apărut în ultimii ani este proliferarea lui *deci* fără sens conclusiv, la început de text, iar unul reactivat, după modelul presei interbelice, constă în moda efemeră de a scrie cu inițială minusculă numele proprii de persoane sau instituții detestate. Pornind de la aceste precizări, mi se par necesare încă două, referitoare la limba română actuală, descrisă sub aspect gramatical în cartea de față. Mai întâi, ce înțeleg prin îmbinarea terminologică *limba română actuală*: nu numai limba din anul curent, nici numai cea din așa-numita perioadă de tranziție de după 1989, ci, în linii mari, cel puțin limba din ultimele cinci decenii, dacă nu chiar din întreg secolul nostru; cînd este vorba în mod expres de fapte din ultimii ani, din zilele noastre, se face specificarea de rigoare. În al doilea rînd, cum evaluez limba din ultimii (șapte) ani: spre deosebire de părerea cvasigenerală, după care starea limbii române din zilele noastre ar fi catastrofală, nu cred că avem motive să fim astăzi mai alarmați decît odinioară. Este o realitate incontestabilă că numeroși contemporani, chiar dintre cei cu poziții înalte (lideri politici, foști și actuali parlamentari și demnitari, publiciști), vorbesc și scriu cu greșeli de limbă surprinzătoare, dar reacția de îngrijorare exagerată s-ar putea să derive doar din împrejurarea că îi ascultăm și îi citim mai mult decît pe omologii lor din trecutul apropiat sau din aceea că avem exigențe mai mari față de oamenii politici și de profesioniștii presei de astăzi. Dacă nu am uitat cum vorbeau activiștii de partid și de stat din epoca totalitară – cînd se spunea, pe drept cuvînt, că „limba se strică la ședințe” – și cum vorbea însuși șeful statului, obiect al atîtor bancuri pe seama exprimării¹, sau o colaboratoare a sa, fostă, pe rînd, ministru al învățămîntului și al culturii, poreclită, nu întîmplător, „Madam Anacolut”, mi se pare că, la o comparație obiectivă, nu se poate declara superioară starea limbii din acea perioadă (chiar dacă în aspectul scris al textelor făcute publice se exercitau cenzuri succesive care mai corectau și exprimarea). Limba română în sine nu este astăzi într-un pericol mai mare decît a cunoscut în alte perioade de frămîntări sociale sau de efecte ale unor evenimente politice anterioare. Ca dovadă – și totodată spre consolare și încurajare – amintesc faptul că în toată istoria statului român mo-

¹ Fiindcă a venit vorba de N. Ceaușescu, menționez că diverși cititori ai ediției din 1986 mi-au comunicat atunci satisfacția – și totodată uimirea – lor în legătură cu faptul că ea cuprindea condamnarea unora dintre cele mai stridente și cele mai ridiculizate particularități de limbaj ale acestui personaj: *tărilor și națiunele, al douăsprezecelea, tuturilor, prevădere*. Pentru aceste detalii critice și pentru dictonul citat la sfîrșitul § 7 „Cezar (= împăratul!) nu este mai presus de gramatică” – pe care în același an redactorul-șef al unei reviste filologice mi-l tăiasă dintr-un articol cu conținut similar – am primit mai multe felicitări decît pentru tot restul cărții.

dem oamenii de cultură s-au plîns de degradarea limbii: perioada interbelică – renumită pentru înflorirea culturii – ne oferă nenumărate mărturii ale îngrijorărilor contemporane cu privire la „deteriorarea” limbii după Unirea cea Mare din 1918; și totuși în acea perioadă s-a produs miracolul unificării rapide a limbii literare! Cred că putem avea încredere în capacitatea limbii de a alege mereu grîul de neghină în toate compartimentele ei, deci de a nu ajunge, în ce privește gramatica, să-și facă norme din dezacorduri și anacoluturi. În exprimarea neîngrijită asemenea fenomene au existat și vor exista totdeauna, dar important este ca ele să nu fie preluate în limba literară. Cunoașterea normelor limbii literare poate fi asigurată printr-o mai bună formație școlară și prin informația ulterioară, pe care o va căuta și o va asimila numai cineva educat în această direcție.

Dacă există astăzi un motiv real de îngrijorare în privința limbii, mi se pare că acesta este atitudinea față de normă: anume, se constată tendința nejustificată de a asocia norma unică și acțiunea instituționalizată de normare a limbii cu regimurile totalitare, dictatoriale – pe care le-ar evoca prin trăsături ca rigiditatea, impunerea obligatorie și nivelarea socială presupusă –, și, în consecință, de a le respinge în numele ideilor de liberalism (libertate a expresiei), de pluralism și de individualism (manifestare a personalității, eventual inițiativă particulară); în măsura în care respingerea normei unice se face și în numele unei descentralizări, al unui „patriotism local” – fie teritorial, fie funcțional/sociocultural – opus unui fost monolitism, se ajunge la ideea aberantă că n-ar exista o singură limbă literară, aceeași pentru toți românii. Sfidarea intenționată a normei (unice) este incomparabil mai gravă decît încălcarea ei din ignoranță, din inerție sau din neatenție.

Adăugirile operate în ediția de față – unele sugerate de recenzenti – au fost făcute cu respectarea și chiar sublinierea specificului general al cărții, care a fost orientată de la început spre aspectele de cultivare a limbii. Nu am introdus referiri speciale la abateri caracteristice vorbitorilor din Republica Moldova, întrucît consider că prelucrarea pentru acești destinatari a normei unice este mai bine să fie făcută de specialiști locali. Pentru a nu deranja sistemul de trimiteri de la un paragraf la altul și de la glosarul-indice la paragrafe, adaosurile au fost înglobate în vechile paragrafe. Unicul paragraf complet nou al acestei ediții a fost plasat la sfîrșit (§ 431) și este consacrat unei caracterizări de ansamblu a gramaticii limbii române actuale. Indicele de cuvinte (forme), afixe și îmbinări discutate în carte a fost adăugat pentru a ajuta găsirea rapidă a unor informații de amănunt.

În legătură cu conținutul cărții și cu nivelul ei, părerile exprimate public sau comunicate personal au mers în două direcții opuse: unii cititori ar fi dorit-o mai mică și mai simplă, iar alții, dimpotrivă, mai amplă și mai savantă; de aceea și unii, și alții au putut socoti discutabilă destinația *pentru toți* afirmată în titlu, fie pentru că li se părea că lucrarea nu este accesibilă

tuturor, fie pentru că îi atribuiau autoarei înțelegerea lui *toți* drept „netoți“ sau „tonți“ care au nevoie de indicații elementare. Prevăzusem posibilitatea unor asemenea obiecții și ele nu m-au făcut să schimb concepția cărții, tocmai pentru că, exprimând puncte de vedere opuse, se anulau în fapt; am rămas la convingerea că, după selecția mea, fiecare cititor își poate alege informațiile despre care constată că îi lipsesc. Tot opuse au fost câteodată părerile despre indicațiile normative și corective din carte, atitudinea mea față de unele fapte înregistrate fiind socotită sau prea intransigentă, sau prea tolerantă; la aceste obiecții – care erau și ele previzibile, întrucît consensul în materie este greu de atins – nu pot răspunde decît repetînd pentru cititorii actuali asigurarea că recomandările pe care le fac sînt conforme cu cele din lucrările normative în vigoare (sau în spiritul lor în situații absente din acestea) și că se bazează pe observarea uzului literar, confruntat, cînd este cazul, cu opiniile altor cercetători.

În conformitate cu explicațiile date la prima ediție (vezi aici p. 13 – 14), nu am dat nici acum o bibliografie. De altfel, ultimii ani, bogați în lucrări de gramatică didactică, nu prea au adus noutăți semnificative în spiritul cărții mele; singura apropiată de ea, dar altfel organizată, este lucrarea lui G. Gruică intitulată *Gramatică normativă. 77 de întrebări și răspunsuri* (1994). Cu riscul de a părea lipsită de modestie, indic, pentru cei interesați de aprofundarea unor aspecte, două lucrări ale mele publicate după ediția I a *Gramaticii pentru toți: Probleme ale exprimării corecte* (1987) și *Ortografie pentru toți. 30 de dificultăți* (1990).

Deși s-ar părea că intră în contradicție cu pledoaria pentru respectarea normei unice a limbii literare, cartea de față nu aplică normele academice din 1993 care au modificat în mod nejustificat scrierea vocalei /i/ și a unor forme ale verbului *a fi*. Contradicția este numai aparentă, întrucît normele ortografice din 1993, decretate, abuziv, de nespecialiști, contravin realității lingvistice și principiilor științifice. Nu este locul să reiau argumentele pe care le-am expus în repetate rînduri împotriva scrierii cu *â* și a formei *sunt* (vezi, în special, *Procesul ortografiei*, în „Limba română“ XLI, 1992, nr. 4, p. 185 – 198). Spre cîntea ei, Editura Humanitas folosește în continuare scrierea rațională cu *i* și *sînt*, ceea ce este unul dintre motivele pentru care noua ediție a *Gramaticii pentru toți* se simte aici ca acasă.

Cuvînt înainte la ediția întâi

Prin gramatică se înțeleg două lucruri: 1) o parte componentă a limbii, denumită și structură gramaticală, și 2) studiul acestei părți componente a limbii, deci o disciplină lingvistică sau, altfel spus, o parte componentă a științei limbii; ca la orice studiu, numele disciplinei desemnează și concretizarea ei sub forma unei lucrări. În ce sens este folosit cuvîntul în titlul cărții *Gramatica pentru toți*? Evident, în cel de al doilea, căci structura gramaticală este oricum, în mod obiectiv, a tuturor vorbitorilor limbii materne, așa cum limba în întregime este bunul tuturor. Numai studiul limbii, așadar și al gramaticii, poate fi făcut în grade diferite de aprofundare și de accesibilitate, pentru mai mulți sau mai puțini destinatari. O „gramatică pentru toți”, deci o lucrare de gramatică adresată, în principiu, tuturor vorbitorilor, trebuie să cuprindă elementele considerate necesare pentru formația culturală a oricărui cetățean.

Traducere directă a titlului unei gramatici franceze – *Grammaire française pour tous* de Maurice Rât –, titlul prezentei lucrări este în egală măsură inspirat de două cunoscute colecții românești: *Biblioteca pentru toți* și *Știința pentru toți*. Ca și în aceste formule, destinația *pentru toți* poate fi socotită o pretenție utopică, iluzorie, dacă nu se precizează că sînt avuți în vedere toți cei interesați, toți cei care vor să fie îndrumați, care vor să citească, să capete sau să-și amintească anumite informații, în cazul de față elemente de gramatică românească utile pentru practica limbii. Existența unor asemenea cititori interesați să-și îmbunătățească exprimarea prin stăpînirea conștientă a gramaticii nu este iluzorie. Îmi amintesc cum, cu mulți ani în urmă, după o prelegere despre acord ținută la Universitatea Populară (actuala Universitate Cultural-Științifică) din capitală, am fost oprită de un cursant inginer care ar fi dorit să aibă o carte cu regulile acordului, pentru că – mărturisirea cu sinceritate – subalternii săi rîdeau de unele rezoluții formulate agramatical. Ascultătorii emisiunilor radiofonice cu probleme de limbă, autori ai unor întrebări dintre cele mai variate cu privire la corectitudinea gramaticală, sînt tot atîția cititori prezumtivi ai acestor cărți.

Gramatica pentru toți a fost scrisă cu gîndul la cei care – dintr-un motiv sau altul – nu știu sau nu mai știu gramatică, dar doresc să se cultive,

la cei care nu se simt bine în inferioritatea de exprimare, de cultură lingvistică, și care reacționează la râsul celor din jur nu prin indiferență sau chiar prin răzbunare, ci prin instruire. Nu e grav atât faptul în sine că un vorbitor face anumite greșeli de limbă, cât persistența în ele, nepăsarea față de confruntarea cu modul de a se exprima al altora. Stăpînirea imperfectă a limbii literare este o lipsă de bază a oricărui cetățean cu pretenții de cultură și, oricît de motivată ar fi prin condițiile formației sale, ea nu poate fi scuzată la infinit.

Cultivarea limbii înseamnă, în primul rînd, asigurarea exprimării corecte – conform normelor limbii literare actuale – și, la un nivel superior, rafinarea și îmbogățirea ei. În ambele accepții, cultivarea limbii vizează toate componentele exprimării orale și scrise, deci pronunțarea – ortoepia –, scrierea – ortografia și punctuația –, vocabularul și gramatica, în toate urmărindu-se și adecvarea stilistică, iar gramatica nu este o componentă oarecare a exprimării corecte, ci una pe care se bazează multe reguli de scriere și chiar unele de pronunțare, precum și distincția între unele sensuri lexicale.

Spre deosebire de corectitudinea lexicală, care este prin excelență atomistă (fiecare cuvînt trebuie învățat treptat cu sensurile lui exacte), corectitudinea gramaticală poate fi cuprinsă, în cea mai mare parte, într-o expunere sistematică, avînd reguli aplicabile la un număr mai mare sau mai mic de cuvinte și, mai ales, de situații (ceea ce nu înseamnă că nu există și reguli gramaticale cu aplicabilitate limitată). Sfera largă de aplicare a unei reguli gramaticale constituie un dezavantaj în cazul divergențelor față de normele literare actuale, în sensul că greșelile gramaticale, o dată înrădăcinate, nu sînt ușor de corectat (Eminescu spunea că ele „se contractează prin deprindere și cu greu se pot dezvăța”). De aceea este de dorit, firește, prevenirea greșelilor înainte de contractare și instalare, dar nu trebuie adoptată o poziție de resemnare totală în fața greșelilor existente, întrucît cu voință, studiu și atenție la modele bune de urmat corectarea este posibilă. Dacă cititorii acestei cărți vor găsi în ea răspuns la unele nedumeriri, dacă vor constata – poate, cu surpriză – că fac anumite greșeli și vor începe măcar să mediteze asupra lor, în vederea corectării treptate, ea își va fi atins scopul.

În legătură cu publicul larg căruia îi este destinată lucrarea mai sînt necesare două precizări. Cititorii avuți în vedere sînt vorbitorii nativi ai limbii române, căroră această gramatică nu urmărește deci să le creeze competența de exprimare, ci să le-o perfecționeze și, mai ales, să le creeze sau să le dezvolte spiritul critic referitor la ce este sau nu corect în limba literară. Lectura ei presupune existența la acești cititori a cunoștințelor oferite de gramatica școlară (la nivelul unui absolvent de gimnaziu) și este ajutată de glosarul final, care definește termenii cu care operează expunerea sau indică locul din carte unde se găsește definiția.

Gramatica de față nu este o descriere completă, exhaustivă, a structurii gramaticale românești și nu reprezintă o contribuție teoretică originală la studiul acesteia. Normativă și corectivă, ea folosește un cadru descriptiv redus la strictul necesar pentru înțelegerea recomandărilor și interdicțiilor formulate în conformitate cu normele oficiale în vigoare. Concepția lucrării, în funcție de scopul ei practic, a impus o dublă selecție a faptelor reținute în tratare: pe de o parte, o selecție din punctul de vedere al cultivării limbii, iar, pe de alta, o selecție din punctul de vedere al sferei diverselor reguli și date ale descrierii, acordându-se prioritate regulilor generale și informațiilor esențiale pentru justificarea recomandărilor. De aici extinderea diferită dată unor secțiuni și capitole aparent comparabile între ele, uneori în evidentă disproporție cu alte lucrări descriptive. Secțiunea de morfologie ocupă un loc mai mare decât cea de sintaxă nu numai prin mulțimea speciilor și a formelor flexionare, ci și pentru că ea înglobează aspecte sintactice a căror tratare s-a dovedit mai economică, mai ușor de sistematizat cu prilejul discutării unor cuvinte sau forme. La morfologie s-a dezvoltat tratarea unor părți de vorbire ca articolul, pronumele și numeralul și a altor capitole sau subcapitole care se pretează la reguli generale sau măcar particulare (pentru reguli individuale privind formele unor substantive, adjective, verbe trebuie folosit *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, 1982, sau *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație*, 1983, iar pentru valorile lexico-gramaticale ale prepozițiilor, conjuncțiilor și ale unor adverbe trebuie să se apeleze la dicționare lexicale explicative). La sintaxă s-a dezvoltat tratarea acordului predicatului cu subiectul și a acordului atributului și s-au consacrat capitole speciale contragerii propozițiilor și dezvoltării părților de propoziție sau sinonimiei gramaticale.

Baza bibliografică a lucrării o constituie *Gramatica limbii române* cunoscută sub numele de „Gramatica Academiei” (ediția a II-a, 1963), ale cărei indicații au fost confruntate cu alte lucrări mai vechi și mai noi (în primul rând – pentru domeniile indicate în titlu – cu *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, 1982) și completate cu tot ce am considerat util ca aspecte aplicative. O bibliografie generală, a tuturor lucrărilor folosite, nu mi se pare că ar aduce servicii reale cititorilor ne-specialiști avuți în vedere, iar specialiștii știu unde s-o găsească. Mă simt dator să numesc două cărți esențiale pentru cunoașterea limbii contemporane, pe care le-am folosit într-o măsură mai mare și care aparțin îndrumătorilor mei în studiul gramaticii: *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor”* de Iorgu Iordan (1943, ediția a doua 1948) și *Tendențele actuale ale limbii române* de Alexandru Graur (1968).

Sînt conștientă de faptul că lucrarea pe care o ofer cititorilor ar fi cîștigat în putere de convingere și eficiență dacă toate afirmațiile conținute ar fi fost însoțite de citate (pentru exprimările corecte și incorecte) și de indicații bibliografice exacte cu privire la locul unde se găsește formulată

sau comentată o normă oarecare, aproximativ după modelul reprezentat de *Le bon usage. Grammaire française avec des remarques sur la langue française d'aujourd'hui* de Maurice Grevisse. Această structură, ideală pentru justificarea autorului și pentru satisfacerea specialiștilor, ar fi pierdut însă în accesibilitate; în orice caz, dimensiunile unei asemenea lucrări ar fi speriat nu numai pe editori, ci și pe cititori, de aceea am renunțat, cel puțin deocamdată, la aparatul de trimiteri. E de la sine înțeles însă că exemplele date urmează modele – pozitive sau negative – autentice și că atitudinea adoptată a ținut seama de diverse opinii exprimate.

În momentul în care *Gramatica pentru toți* își începe drumul spre cititorii destinatari, trebuie să mărturisesc că, dacă orice carte datorează unei edituri apariția sa, cea de față datorează Editurii Academiei însuși faptul de a fi fost scrisă. Pentru îndemnul și permanentele stimulări pe care le-am primit de la conducerea acestei edituri și de la întreaga ei redacție de filologie, le adresez calde și sincere mulțumiri.

Mulțumesc de asemenea profesorului meu, acad. Al. Graur, pentru lecătura atentă a manuscrisului, pentru observațiile făcute și pentru interesul cu care a încurajat alcătuirea acestei cărți. Ea este, de altfel, rodul unei activități de peste treizeci de ani în colectivul de gramatică format de Domnia sa la Institutul de Lingvistică din București, unde lucrez.

Abrevieri și semne speciale

A.	= acuzativ	n.	= neutru
acc.	= accentuat	N.	= nominativ
adj.	= adjectiv, adjectival	neacc.	= neaccentuat
adv.	= adverb, adverbial	neart.	= nearticulat
art.	= articol, articulat	neg.	= negativ
aux.	= auxiliar	neh.	= nehotărît
card.	= cardinal	num.	= numeral
cf.	= confer „compară“	ord.	= ordinal
conj.	= conjunctiv; conjuncție, conjuncțional	part.	= participiu
D.	= dativ	pers.	= persoană, personal
des.	= desinență	pf. s.	= perfect simplu
f.	= feminin	pl.	= plural
fam.	= familiar	poz.	= pozitiv
G.	= genitiv	prep.	= prepoziție, prepozițional
imper.	= imperativ	prez.	= prezent
imperf.	= imperfect	pron.	= pronume, pronominal
ind.	= indicativ	reg.	= regional
inf.	= infinitiv	s.	= substantiv, substantival
interj.	= interjecție	segm.	= segment
înv.	= învechit	sg.	= singular
loc.	= locuțiune	suf.	= sufix
m.	= masculin	V.	= vocativ
		vb.	= verb, verbal

/ notează variantele libere

> „a dat“ sau „dă“

< „provine din“

* (înaintea unui exemplu) notează forme sau construcții neatestat

~ înlocuiește repetarea unui element comun

+ „plus, cu; admis“; în tabele „existent“

(+) în tabele „existent, dar foarte rar, slab reprezentat“

- „minus, fără; respins“; în tabele „inexistent“

() în modele de flexiune marchează forme posibile, dar practic rar folosite
(deasupra unei litere care redă o vocală) notează locul accentului

16 / ABREVIERI ȘI SEMNE SPECIALE

- č consoana redată în ortografie prin *c + e, i* (*ceas, deci*)
- ğ consoana redată în ortografie prin *g + e, i* (*geam, legi*)
- ǵ consoana redată în ortografie prin *gh + e, i* (*gheață, unghi*)
- k consoana redată în ortografie prin *ch + e, i* (*cheamă, unchi*) sau prin *k + e, i* (*kediv, kilogram*)

Introducere

GRAMATICA ȘI PĂRȚILE EI

§ 1. Pentru mulți vorbitori, poate chiar pentru marea majoritate a nespecialiștilor, limba este formată numai din cuvinte. Cuvintele nu sînt însă decît materialul ei de construcție. După cum jocul de șah nu înseamnă numai tabla cu cele 64 de pătrate și 32 de piese sau tenisul un teren cu fileu, două rachete și o minge, ci în primul rînd un set de reguli, tot astfel limba nu se reduce la cuvinte – a căror totalitate constituie vocabularul sau lexicul –, ci are ca parte componentă unele reguli de organizare și funcționare, a căror totalitate constituie structura ei gramaticală sau gramatica ei. (În timp ce primul termen – *structura gramaticală* – desemnează fără echivoc o parte a limbii, cel de al doilea – *gramatica* – denumește atît aceeași realitate, cît și studiul ei; aceasta nu afectează definiția, întrucît în ambele sensuri gramatica este un ansamblu de reguli, diferența constînd în caracterul lor obiectiv sau subiectiv.)

Gramatica este un ansamblu de reguli privitoare, pe de o parte, la forma cuvintelor și la modificările ei, iar, pe de altă parte, la îmbinarea cuvintelor în procesul comunicării. Din definiție se înțelege că gramatica are două feluri de reguli, respectiv două părți constitutive. Regulile privitoare la forma cuvintelor și la modificările formale ale cuvintelor constituie morfologia, iar regulile privitoare la îmbinarea cuvintelor în propoziții și fraze constituie sintaxa. (Ca și în cazul gramaticii, *morfologia* și *sintaxa* denumesc atît părți ale limbii, cît și părți ale studiului ei.)

Legătura dintre cele două părți constitutive ale gramaticii este atît de strînsă, încît practic nu se poate studia una dintre ele fără referire la cealaltă. Aceasta nu anulează însă distincția metodologică dintre ele, întrucît descrierea fiecăreia tratează problemele dintr-un punct de vedere specific. Legătura dintre morfologie și sintaxă constă în faptul că ele se servesc reciproc: sintaxa se servește de morfologie folosind modificările formale ale cuvintelor pentru a îmbina cuvintele între ele și pentru a exprima raporturile create în îmbinări, iar morfologia se servește de sintaxă folosind în flexiune îmbinări de cuvinte (formele verbale compuse cu verbe auxiliare, diverse cuvinte ajutătoare prin care se redau anumite categorii morfologice).

Gramatica este legată și de celelalte părți constitutive ale limbii: vocabularul, formarea cuvintelor și structura fonetică; de aceea în studiul gramaticii se fac adesea referiri și la aspecte care țin de compartimentele menționate. (De altfel, ultimele două – formarea cuvintelor și structura fonetică – sînt uneori chiar înglobate în gramatică.)

De asemenea, gramatica este legată de alte părți constitutive ale studiului limbii, în primul rînd de stilistică, în oricare dintre accepțiile și variantele acesteia.

În sfîrșit, gramatica este legată de scriere, atît de ortografie, cît și de punctuație, ale căror reguli convenționale sînt influențate de ea.

Concluzia practică a interdependențelor menționate este că orice cuvînt nou trebuie să fie însușit corect sub toate aspectele formale și de conținut, inclusiv sub aspectele gramaticale ale flexiunii și ale construcțiilor în care se folosește.

GRAMATICA ȘI LOGICA

§ 2. Pe lîngă legăturile pe care le are cu alte părți ale limbii și cu alte discipline lingvistice, gramatica este strîns legată de gîndire, respectiv de logică. În special îmbinarea cuvintelor și modul de organizare a construcțiilor sintactice dovedesc claritatea sau confuzia din gîndire, avînd consecințe asupra felului cum sînt înțelese ideile transmise. Acest adevăr este recunoscut de multă vreme în formula, devenită clasică, a lui Boileau: „Ceea ce este bine gîndit se enunță clar“, cu varianta „Cine gîndește bine vorbește bine“. În temeiul acestei legături se admite că studiul gramaticii, prin deprinderea de a analiza exprimarea, ajută la dezvoltarea gîndirii logice, idee rezumată în definiția metaforică a gramaticii drept o gimnastică a minții sau o gimnastică intelectuală.

Desigur că nu se poate pune semn de identitate între corectitudinea gramaticală și cea logică, gramatica avînd și o „logică“ a ei, care permite îmbinarea – corectă formal – a unor cuvinte incompatibile din punct de vedere noțional (de exemplu: *Visele triumfiulare izbesc cu blîndețe*), ba chiar și a unor creații cu aparență de cuvinte (de exemplu: *Ronii saboși tîmăreau zipește*), situații speculate în unele curente literare sau în jocuri. Importante deosebiri între gramatică și logică sînt date de varietatea mai mare a expresiei gramaticale față de un anumit conținut logic (forme și construcții sinonime), mai rar de situațiile în care expresia gramaticală corespunde unor conținuturi logice diferite (forme și construcții cu mai multe valori).

Perfecționarea paralelă a modului de gîndire și a construcției gramaticale este, la rîndul ei, legată de creșterea nivelului cultural și de asimilarea unor modele. Deși nu menționează în mod explicit gramatica, merită să fie

amintite afirmațiile lui Eminescu referitoare la raportul dintre limbă – în ansamblul ei –, cultură și gândire: „Limba, alegerea și cursivitatea expresiunii în expunerea vorbită sau scrisă, e un element esențial, ba chiar un criteriu al culturii” și „Limba și legile ei dezvoltă cugetarea”.

ORIGINEA ȘI STABILITATEA STRUCTURII GRAMATICALE

§ 3. Structura gramaticală – și în special cea morfologică – reprezintă cea mai stabilă parte constitutivă a oricărei limbi, ceea ce, alături de caracterul arbitrar sau nemotivat (adică de faptul că mijloacele concrete de exprimare a unei categorii gramaticale nu sînt în nici un fel impuse de conținutul acesteia), îi dă o poziție prioritară în determinarea originii limbii în cauză. Latinitatea structurii gramaticale a limbii române constituie dovada esențială și incontestabilă a originii limbii înseși, a apartenenței limbii române la familia limbilor romanice.

Caracterul romanic al structurii gramaticale românești este dat atît de felul în care s-a conservat moștenirea latinească (de exemplu, cele trei genuri, declinarea, cele patru conjugări, tipuri flexionare regulate și forme neregulate, elementele de relație), cît și de faptul că diferențele față de latină (de exemplu, crearea articolului, unele mijloace analitice folosite în flexiune) sînt rezultatul evoluției în sensul unor tendințe existente încă din latină și continuate și de alte limbi romanice. Mai importantă decît conservarea particularităților gramaticale latinești ale cuvintelor moștenite, și ele, din latină este tratarea tuturor cuvintelor din limba română, indiferent de originea lor și de epoca intrării în limbă, după același model al cuvintelor moștenite: orice împrumut este adaptat din punct de vedere morfologic după acest model, iar funcționarea lui sintactică este asigurată de elemente materiale și de procedee exclusiv latinești. De exemplu, de la orice verb – provenit din substratul dac (ca *a bucura*), împrumutat din slavă (*a iubi*), din maghiară (*a bănuî*), din greacă (*a sosi*) – perfectul compus se formează cu verbul auxiliar de origine latină *a avea*, mai mult ca perfectul cu ajutorul sufixului *-se-* și gerunziul cu sufixul *-înd* sau *-ind*, moștenite din latină, conjunctivul e marcat de conjuncția *să*, de aceeași origine, diateza pasivă se realizează cu auxiliarul latinesc *a fi*, iar diverse valori, inclusiv cea pasivă, se exprimă prin îmbinări cu pronumele reflexive moștenite și ele din latină; prin flexiunea și modul lor de funcționare, de origine latinească, forme ca *se bucură*, *iubești* sau *ești iubit*, *a bănuî* sau *bănuise*, *sosind*, *să sosească* etc. sînt elemente ale limbii române și numai rădăcina le trădează legătura cu limba de origine.

Cunoscînd aceasta, se înțelege de ce putem întîlni în limba noastră propoziții, fraze și chiar texte mai lungi alcătuite exclusiv din elemente latinești (poezii populare ca doina dobrogeană analizată de Hasdeu în legă-

tură cu teoria sa „limba în circulațiune“, strofe întregi din poeziile lui Eminescu, de exemplu strofa întâi din *Somnoroase păsărele* sau din *Atît de fragedă...*), dar nu și propoziții alcătuite exclusiv din elemente de alte origini, întrucît, chiar dacă s-ar folosi numai cuvinte propriu-zise împrumutate din slavă, maghiară, greacă sau turcă, legătura dintre ele nu poate fi făcută decît cu formanți gramaticali și cuvinte ajutătoare (articol, prepoziții etc.) de origine latină. Enunțuri posibile ca *Moșul povestește babei sfîrșitul basmului*, *Cafegiul bogat lipsea mereu* sau *Haiducii pîndiseră prilejul nimerit străjuind drumurile* și enunțuri reale ca proverbul *Frica păzește bostanii* sau expresia *a fêstelit iacaua* au din punct de vedere lexical numai elemente de împrumut, dar funcționarea acestora este pur romanică din punct de vedere gramatical. În cea mai mică îmbinare de cuvinte este inevitabilă intervenția elementelor gramaticale moștenite din latină.

Stabilitatea structurii gramaticale nu exclude evoluția ei, evidentă în însuși faptul că structura gramaticală a limbii române și cea a limbii latine – pe care o continuă – nu sînt identice. Mai puțin și mai încet decît alte compartimente ale limbii, structura gramaticală evoluează și ea, și acestei evoluții i se datorește faptul că de la o perioadă la alta se constată unele deosebiri de reguli, forme sau construcții și că în cuprinsul aceleiași perioade, de exemplu în limba română actuală, există unele reguli, forme sau construcții învechite și altele cu caracter de inovații.

Între evoluția uzului și consacrarea transformărilor în norme exprimate corecte există totdeauna un anumit decalaj.

CARACTERUL SISTEMATIC AL STRUCTURII GRAMATICALE ȘI AL GRAMATICII CA STUDIU AL EI

§ 4. Structura gramaticală are un pronunțat caracter sistematic, prin care se distinge mai ales de vocabular. Dintre cele două părți ale structurii gramaticale, mai sistematică este morfologia, în special morfologia părților de vorbire flexibile, dar sintaxa prezintă și ea numeroase elemente de sistematizare (corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție, regulile acordului, rolul distinctiv al topicii în unele situații). Caracterul sistematic al structurii gramaticale facilitează atît descrierea ei (dînd și gramaticii ca știință un caracter sistematic), cît și însușirea regulilor gramaticale și aplicarea lor. Faptul că un număr relativ mic de modele (forme și construcții) și de reguli sînt aplicabile într-un mare număr de situații (cuvinte și mai ales îmbinări ale lor) înseamnă o importantă economie de eforturi.

Sistemul și sistematizarea implică o ierarhie a tipurilor flexionare, a construcțiilor și mai cu seamă a regulilor. Există deci reguli gramaticale cu diferite grade de aplicabilitate: generale, particulare (referitoare la o serie

limitată de cuvinte sau construcții, enumerate ca atare) și chiar individuale (referitoare la un anumit cuvânt sau la o anumită îmbinare). Bineînțeles, regulile generale au ponderea cea mai mare, dar limitarea la aceste reguli principale poate duce la o gramatică rudimentară, nu numai lipsită de nuanțe, ci și pîndită de pericolul unor aplicații greșite la situații aflate sub incidența unor reguli particulare sau individuale necunoscute; de exemplu, regula generală a acordului predicatului cu subiectul este contrazisă de unele reguli particulare ale subiectului exprimat prin pronume sau locuțiuni pronominale de politețe, cu care numele predicativ se acordă după înțeles (*Dumneavoastră sînteți drept, Măria sa este darnic*).

Perfecționarea în materie de gramatică înseamnă însușirea treptată a regulilor secundare, prin care se asigură atât corectitudinea deplină, cât și îmbogățirea și nuanțarea exprimării din punct de vedere gramatical. Stabilirea unor reguli gramaticale cu un grad mai mare de generalitate este dificilă în condițiile unui uz (literar) cu multe excepții sau reguli individuale: în numeroase situații, ca femininul substantivelor și adjectivelor formate cu elementul de compunere *-log* (*-logă* sau */și -loagă*), genitiv-dativul singular articulat al substantivelor feminine în *-ie* bisilabic și cu *a* accentuat în forma-tip (*corăbiei* sau *corabiei*), pluralul substantivelor feminine în *-toare*, reducerea la o regulă generală ar reprezenta o soluție simplă, dar rigidă și artificială, opusă realității complexe, care impune un set de reguli complementare. Într-o anumită măsură, simplificarea regulilor gramaticale din dorința de a le face mai accesibile (printr-un număr mai mic de reguli cu o sferă mai largă, prin eliminarea excepțiilor) le reduce eficiența și șansa de a fi acceptate, întrucît le îndepărtează de complexitatea specifică limbilor naturale.

Pentru ca aplicarea unei reguli să aibă rezultate corecte este necesar ca regula să fie bine înțeleasă și însușită. Regulile gramaticale sînt uneori complicate de diverse condiții și excepții, dar simplificarea lor neatentă poate duce la aproximări greșite. Atenție deci la însușirea exactă a regulilor gramaticale în toate amănuntele lor!

TIPURI DE GRAMATICI

§ 5. Gramaticile – ca studii asupra structurii gramaticale – pot fi de diverse feluri după scopul propus, după destinatarii avuți în vedere sau după metodele folosite.

Lăsînd la o parte gramaticile istorice sau /și comparative, o gramatică a limbii actuale poate fi, după scopul propus, descriptivă – cu sau fără elemente de teorie –, normativă sau corectivă. În timp ce gramatica pur descriptivă se mărginește să constate realitatea, descriind reguli desprinse din uzul general, cu diversele lui variante, fără a lua atitudine față de aces-

tea, gramatica normativă formulează regulile exprimării corecte, în numele cărora gramatica corectivă critică formele sau construcțiile neacceptate de norme. Tipurile menționate nu sînt concretizate de obicei în stare pură, ci se realizează prin preponderența unui anumit caracter.

Gramaticile destinate marelui public sînt preponderent normative și corective. Ele nu se pot dispensa însă total de descriere, de anumite definiții și clasificări, aparent fără utilitate practică. Însușirea – sau actualizarea – unui minim de noțiuni, termeni și elemente de descriere și de explicație este necesară pentru însăși formularea mai economică a normelor și a indicațiilor corective, pentru a nu mai vorbi de faptul că acest minim de teorie este necesar pentru explicarea și înțelegerea modului de funcționare a limbii, pentru formarea deprinderii de analiză a mesajelor receptate și a celor emise.

Gramaticile adresate specialiștilor pot fi de diverse feluri după metodele folosite, „tradiționale” sau „moderne” (structuraliste, transformazionale, matematice etc.). Atît timp cît gramatica școlară este de tip tradiționalist, gramaticile destinate marelui public nu pot fi decît de această orientare, avînd interesul să se bazeze pe un bagaj de cunoștințe existent în memoria cititorului.

TERMINOLOGIA, DEFINIȚIILE ȘI FORMULAREA REGULILOR GRAMATICALE

§ 6. Terminologia gramaticală este uneori ușoară și totodată motivată – măcar etimologic – de esența noțiunilor denumite. În această privință termeni ca *pronume* „în locul unui nume”, *numeral* „referitor la un număr”, *prepoziție* „așezare înainte” și, mai ales, (*perfect*) *simplu*, respectiv *compus*, *complement* sau *propoziție de timp*, *de loc*, *de cauză* nu pun nici un fel de probleme. De asemenea nu pun probleme termenii care nu sînt transparenți pentru vorbitorii obișnuiți: de exemplu, *adjectiv*, *interjecție*, *genitiv*, *predicat*, *topică*. Unii termeni pot fi însă derutanți prin faptul că etimologia sau întrebuintarea lor curentă indică o sferă mai restrînsă sau, dimpotrivă, mai largă decît realitatea gramaticală denumită: de exemplu, *adverb* înseamnă la origine „(care stă) lîngă verb”, dar partea de vorbire denumită astfel nu se limitează la această subordonare, după cum *complementul instrumental* (și propoziția corespunzătoare) nu exprimă numai un instrument propriu-zis; dimpotrivă, *verb* înseamnă în gramatică un anumit fel de cuvinte, și nu orice cuvînt sau chiar limbaj, ca în limba comună (în expresii livrești de tipul *verbul său înaripat*). Termenii gramaticali trebuie înțeleși drept convenționali și acceptați în sensurile cu care îi învestește definiția, nu semantica originară.

Unitățile și fenomenele gramaticale pot fi definite în diverse feluri. Definițiile mai exacte și complete sînt, în general, mai puțin accesibile datorită fie tehnicismului, fie detalierei unor caracteristici și condiții. Definițiile simplificate din gramaticile școlare și din gramaticile adresate marelui public pot fi valabile numai în linii mari, dînd o idee generală asupra noțiunii în cauză; ajutate, de obicei, de elemente descriptive însoțitoare, ele au rezultate multumitoare pentru identificarea noțiunilor definite.

Atît în descriere, cît și în formularea unor reguli, simplificarea duce, în mod fatal, la mai puțină rigoare decît au expunerile exhaustive și neîngrădite de dorința accesibilității. Introducerea unor restricții prudente ca *de obicei*, *în general*, *în special*, fără precizări asupra situațiilor aflate în minoritate, ca și listele de exemple încheiate cu *etc.* sau *și altele* – care nu sînt totdeauna ușor de completat de către cititor – nu reprezintă altceva decît încercări de rezolvare a contradicției dintre rigoarea științifică și simplificare, dintre exactitate (minuțiozitate) și accesibilitate.

NORMA GRAMATICALĂ

§ 7. Gramatica a fost mult timp confundată cu însăși cultivarea limbii, după cum rezultă din vechea ei definiție, de mare circulație, „arta de a vorbi și de a scrie corect”. Chiar dacă astăzi nu i se mai dă această accepție – nici în sensul cuprinderii exprimării (limbii) în întregime, nici în sensul limitării la indicații normative și corective –, obiectivele de această natură asigură locul gramaticii limbii materne în cultura generală a oricărui om, care stăpînește empiric modul de funcționare a limbii, dar vrea să cunoască exigențele normelor referitoare la limba literară.

Etimologic termenul *gramatică* (< grecescul *grammatiké (téchne)* „arta de a scrie și a citi literele – *grammata*“) este legat de limba scrisă, deci de aspectul cult al exprimării, iar această identificare se observă în înțelesurile actuale ale cuvîntului *agramat* (și *agramatism*). Oricum ar fi definită gramatica, între ea și noțiunea de regulă este o legătură atît de strînsă, încît termenul *gramatică* a ajuns să fie folosit cu sensul general „ansamblu de reguli” în diverse alte domenii (arte, jocuri), vorbindu-se de gramatica poeziei sau a jocului de tenis.

Toate acestea sînt menite să confere gramaticii o poziție privilegiată în acțiunea de cultivare a limbii. Și, dacă orice fel de gramatică încearcă să degajeze și să descrie regulile obiective, implicite, constitutive ale structurii gramaticale, gramaticile normative formulează reguli explicite și prescriptive, adăugînd judecăți de valoare cu privire la folosirea unei forme sau construcții apreciate drept corectă sau greșită în varietatea literară a limbii. Autoritatea normelor exprimării corecte și, mai ales, corespondența lor cu regulile uzului sînt însă uneori contestate.

Normele gramaticale ale limbii literare sînt, pe de o parte, greu de degajat în toate amănuntele lor (din îmbinări realizate cu diverse cuvinte, în diverse contexte) și, pe de alta, greu de acceptat uneori, avînd un caracter mai puțin convențional decît normele ortografice, de exemplu. Deși din punct de vedere gramatical varietățile teritoriale, sociale, stilistice și diacronice (istorice sau cronologice) ale limbii se deosebesc într-o măsură mai mică decît din alte puncte de vedere – în primul rînd, din punctul de vedere al vocabularului –, există destule variante și în gramatică, iar ierarhizarea și repartitia acestora nu sînt totdeauna general admise. Dacă uzul literar a consacrat de mult articolul posesiv în forma variabilă *al, a, ai, ale* (față de varianta regională invariabilă *a*) sau auxiliarul de perfect compus în formele *a 3 sg.* și *au 3 pl.* (față de variantele regionale *o la 3 sg.*, respectiv *a, o* sau *or la 3 pl.*), în numeroase alte situații el nu manifestă aceeași fermitate sau preferințele sale nu reies cu aceeași claritate (de exemplu, la formele de plural ale mai mult ca perfectului cu sau fără *-ră* – *cîntaserăm/cîntasem* – sau la topica adverbului *mai* față de unele pronume neaccentuate: *nu-mi mai dă* sau *nu mai îmi dă*). În special normele individuale, referitoare la flexiunea sau construcția cîte unui cuvînt în parte (mai ales dacă el nu este dintre cele general și frecvent folosite), prezintă oscilații, reflectate uneori și în deciziile luate de lucrările normative, fie că aceste decizii au variat în timp (în ce privește clasa de conjugare a verbelor *a rămîne(a)*, *a ține(a)* și *a umple(a)*, de exemplu), fie că ele admit în normă variația liberă (de exemplu, la pluralul unor substantive feminine: *poieni/poiene*, *ripe/ripi* sau neutre: *pardesiuri/pardesie*, *seminarii/seminare*; la indicativul prezent al unor verbe: *anticipează/anticipă*, *ignorează/ignoră*).

În legătură cu ultimul concept sînt necesare unele lămuriri, întrucît norma dublă (sau admiterea unor variante în normă) nemulțumește fie prin însăși existența ei (considerată antinormă), oricît de rar admisă, fie prin faptul că nu este extinsă la mai multe situații (la toate variantele din uzul literar), iar atitudinea principială față de ea provine adesea din neînțelegerea exactă. Pentru ca două sau mai multe variante să fie admise în norma limbii literare actuale ca „variante libere“ ele trebuie să stea aproximativ pe același plan, adică să aibă o pondere egală în uz și să fie lipsite de conotații stilistice diferite sau de restricții contextuale specifice; variantele din normă nu se confundă deci cu cele – mult mai numeroase – din uz, ci reprezintă rezultatul unei selecții. Aceasta înseamnă că ele îndeplinesc condiția unei norme, iar diferența specifică față de normele unice este aceea dintre obligatoriu și facultativ, respectiv dintre absența și prezența posibilității de a opta. Variantele libere din normă trebuie privite strict ca un rău necesar pentru o anumită perioadă, pînă la rezolvarea obiectivă, în uz, a concurenței dintre ele. Admiterea unor variante aproximativ egale într-un număr limitat de situații particulare nu înseamnă nicidecum admiterea funcționării paralele a două norme integrale sau sisteme de norme. Evoluția

normei reduce treptat numărul de variante libere fie prin eliminarea unui membru al cuplului, fie prin specializarea lor pe sensuri lexicale sau pe stiluri funcționale.

În general, indicațiile normative în gramatică (și în vocabular, de altfel) nu urmăresc interzicerea din limbă a variantei sau variantelor existente, ci înlăturarea (sau măcar îngrădirea) din exprimarea literară, unde apariția lor ar urma să fie condiționată de investirea cu anumite intenții stilistice. În orice caz, normarea gramaticală implică indicații cu privire la repartitia stilistică a unor forme sau construcții (de exemplu, faptul că antepunerea adjectivului posesiv este limitată la poezie: *al nostru steag*). Specificarea restricțiilor stilistice este un element de rafinare a normelor, operație absolut necesară pentru adecvarea comunicării. În condițiile transferului unor variante dintr-un stil în altul sau în limba literară comună se produc inerente schimbări de statut din punctul de vedere al corectitudinii (de exemplu, *funcție de*, locuțiune consacrată în limbajul matematic, este incorectă în alte stiluri ale limbii literare, unde corect se spune *în funcție de*).

Adversarii normelor gramaticale – și lingvistice, în general – se tem că ele ar afecta bogăția și evoluția limbii literare (bogăția acesteia nu stă însă în variante anarhice, ci în sinonime, iar evoluția nu este oprită de norme, ci doar încetinită în scopul verificării prealabile, în timp, a unor inovații).

De asemenea, ei încearcă să susțină inutilitatea intervențiilor normative prin referirea la vorbirea corectă a neștiutorilor de carte, adulți (de preferință țărani) sau copii, ignorând cu intenție două aspecte esențiale: deosebirea de varietăți sau niveluri ale limbii (gramatica graiului sau a limbajului familiar vorbit față de gramatica limbii literare) și deosebirea de complexitate a exprimării. În contextul social-politic actual normarea limbii – sub toate aspectele, deci inclusiv cel gramatical – este contestată și din considerente extralingvistice legate de afirmarea libertății de expresie.

Bogăția, complexitatea și varietatea flexiunii din limba română, a formelor și a mijloacelor prin care se realizează ea, oferă implicit prilejuri de ezitări sau chiar de greșeli morfologice; cultivarea limbii în morfologie urmărește în primul rând corectitudinea elementară, respectarea normelor unitare, fără a neglija utilizarea diverselor resurse și adecvarea stilistică a unor forme concurente. Și în sintaxă cultivarea limbii este în situația de a se ocupa de aspecte ale corectitudinii elementare (înlăturarea unor greșeli propriu-zise de construcție), dar în acest sector al gramaticii cultivarea limbii se poate ridica mai des la un nivel mai înalt, care vizează îmbogățirea, diversificarea și nuanțarea modului de exprimare.

Normele morfologice sînt – sau pot fi – mai bine cunoscute decît cele sintactice atît din expuneri sistematice care cuprind normele generale și pe cele particulare, în mod excepțional unele norme individuale, cît și din îndreptare ortografică și din dicționare care dau (și) indicații morfologice pentru cuvintele inserate (dicționarele explicative dau măcar genul la sub-

stantive și clasa de conjugare la verbe, dar, de obicei, și forma de plural la substantive, adjective sau pronume, respectiv forma de indicativ prezent 1 sau 3 sg. la verbe; atenție însă la distincția între formele recomandate și variantele consemnate cu titlu descriptiv!). Cuprinse numai în expuneri de ansamblu, care nu pot da decât reguli generale și particulare, normele sintactice sînt mai puțin cunoscute, în special la nivelul normelor individuale de construire a unui cuvînt; în același timp, multe norme sintactice – de exemplu, normele referitoare la topică și chiar unele de acord – sînt mai puțin categorice decît cele morfologice (și decît alte norme lingvistice).

În măsura în care sînt stabilite, chiar dacă sînt sau par discutabile în unele amănunte, normele gramaticale trebuie respectate, în interesul unității limbii literare și al prestigiului ei, de toți cei care vorbesc și scriu, obligația fiind cu atît mai mare pentru cei care i-ar putea influența pe alții. În această privință un dicton latinesc, lăsat moștenire culturii moderne, este etern valabil: „Cezar (= împăratul!) nu este mai presus de gramatică“.

Introducere în morfologie

§ 8. Morfologia este partea structurii gramaticale (și a gramaticii ca studiu al acesteia) care cuprinde regulile privitoare la forma cuvintelor, la structura lor internă și la modificările lor formale în diferite întrebuințări. (Întrucât etimologic termenul *morfologie* înseamnă „studiu al formei”, el poate avea și accepții nelegate de gramatică, denumind în diverse domenii – ca biologia, geologia – forma sau disciplinele care studiază forma și structura obiectului de cercetare.) În opoziție cu sintaxa, al cărei obiect de studiu îl constituie îmbinările de cuvinte, morfologia ca știință este definită uneori ca avînd drept obiect cuvîntul sau morfemul (în accepția de unitate minimală dotată cu semnificație din structura unui cuvînt; precizarea este necesară dat fiind că termenul *morfem* are accepții dintre cele mai diferite). Forma cuvintelor și modificările ei sînt studiate împreună cu valorile sau funcțiile lor, morfologia înglobînd astfel ceea ce unii numesc sintaxa părților vorbirii.

CLASIFICAREA CUVINTELOR ÎN PĂRȚI DE VORBIRE

§ 9. Studiul morfologiei este organizat pe așa-numitele părți de vorbire, care nu sînt altceva decît clase de cuvinte. (Termenul învechit *parte de cuvînt* trebuie evitat din cauza confuziei pe care o produce, la cei nedeprinși cu sensul „discurs” al lui *cuvînt*, faptul că un cuvînt poate fi parte de cuvînt.)

Cuvintele pot fi clasificate în diverse feluri, mai importante sau mai puțin importante numai din anumite puncte de vedere. Ele pot fi clasificate, de exemplu, după origine sau – criteriu legat de aceasta – numai după vîrsta sau vechimea lor în limbă, distingîndu-se neologismele de cuvintele din fondul mai vechi; după structura fonetică, distingîndu-se cuvintele în funcție de lungimea lor, de numărul de silabe, de locul accentului, de sunetul inițial sau final; după sferile semantice sau cîmpurile lexicale cărora le aparțin; după apartenența stilistică; după modul de formare; după familiile de cuvinte etc. Multe dintre aceste clasificări, care țin de vocabular, de fonetică sau de formarea cuvintelor, interesează într-o anumită măsură

gramatica. Clasificarea care interesează direct și integral gramatica este clasificarea cuvintelor în părți de vorbire; acestea sînt clase lexicale și gramaticale în același timp, distinse după caracteristicile semantice, morfologice și sintactice ale cuvintelor grupate. Cele trei criterii menționate se întîlnesc, în principiu, în definiția fiecărei părți de vorbire, în care se arată ce exprimă ea (sensul lexical general), ce caracteristici de formă are (dacă suferă sau nu modificări de formă) și ce funcții îndeplinește. Din motive obiective însă, la unele părți de vorbire definițiile nu se referă la sensul lexical (este situația prepoziției și a conjuncției), după cum la altele nu se referă la funcțiile sintactice (la substantiv, pronume, numeral, verb, unde acestea sînt numeroase, variate și nespecifice); singurul element constant de definire este cel morfologic, adică specificarea caracterului flexibil sau neflexibil, cu eventuale precizări asupra flexiunii.

Părțile de vorbire sînt zece: substantivul, articolul, adjectivul, numeralul, pronumele, verbul, adverbul, prepoziția, conjuncția și interjecția (articolului și numeralului le este contestat însă acest statut).

Dintre cele zece părți de vorbire șase sînt flexibile, adică pot prezenta modificări formale (substantivul, articolul, adjectivul, numeralul, pronumele și verbul), iar patru neflexibile (adverbul, prepoziția, conjuncția și interjecția), cu precizarea că adverbul, în general neflexibil, ocupă un loc intermediar prin faptul că are un element de flexiune (analitică): grade de comparație. După felul flexiunii, verbul se opune tuturor celorlalte părți de vorbire flexibile; ea se numește la el conjugare. Substantivul, articolul, adjectivul și numeralul sînt grupate uneori într-o supraclasă a numelui, vorbindu-se de o flexiune nominală, care caracterizează în cea mai mare parte și pronumele (flexiunea pronominală are însă și particularități care-i conferă autonomie și o poziție intermediară între nume și verb); acestor cinci părți de vorbire le este specifică flexiunea cazuală, numită declinare. Părțile de vorbire flexibile prezintă grade diferite de bogăție flexionară: verbul este de departe cel mai bogat; urmează pronumele (cu deosebiri între speciile sale, cel mai bogat fiind pronumele personal), apoi substantivul, articolul și adjectivul; cel mai sărac este numeralul. De reținut că în cadrul unei părți de vorbire flexibile se pot întîlni unități invariabile, care contrazic caracteristica generală a clasei, dar se grupează în ea pe baza altor criterii. La părțile de vorbire neflexibile lipsa flexiunii face ca în descrierea lor să aibă importanță alte caracteristici de formă sau unele referitoare la proveniență.

Din punct de vedere lexical și sintactic se disting părțile de vorbire cu sens lexical de sine stătător sau autonom, numite autosemantice, care pot fi părți de propoziție (substantivul, adjectivul, numeralul, pronumele, verbul, adverbul, interjecția), de părțile de vorbire lipsite de aceste calități, care au totdeauna rol de cuvinte ajutătoare sau de instrumente gramaticale (articolul, prepoziția, conjuncția). Lipsa capacității de a constitui, singure, părți

de propoziție nu trebuie confundată cu lipsa oricărei funcții sintactice: în calitatea lor de cuvinte care exprimă raporturi între cuvinte sau între propoziții, deci de elemente de relație, prepoziția și conjuncția au funcții sintactice importante și definitorii. Sensul cuvintelor autosemantice și cuvintele – respectiv părțile de vorbire – care îl exprimă nu trebuie confundate cu realitățile denumite. Asemenea confuzii, care viciază înțelegerea gramaticii, apar uneori din cele mai bune intenții; de exemplu, o scenetă, mult jucată la serbările școlare dintre cele două războaie, cu titlul *Ghiveci de substantive*, încerca să-i convingă pe copii de utilitatea gramaticii cu argumentul că ei trăiesc printre părți ale vorbirii: mănincă substantive, admiră adjective etc.! Pe aceeași linie se înscriu încercările de a ierarhiza părțile de vorbire după importanța realităților denumite.

Părțile vorbirii sînt inegal reprezentate numeric și inegale ca deschidere (sau penetrabilitate) pentru unități noi, fie formații proprii, fie împrumuturi. La polurile opuse se află substantivul – cu cel mai bogat inventar, în permanență completare și primenire – și articolul – cu inventarul cel mai sărac și, totodată, complet închis –. Părți de vorbire bogate și deschise mai sînt verbul, adjectivul, adverbul și interjecția, iar relativ sărace și mai mult sau mai puțin închise sînt pronumele, numeralul, prepoziția și conjuncția. Părțile de vorbire cu inventar limitat au, în general, un caracter mai abstract și preponderent gramatical.

Clasificarea cuvintelor în părți de vorbire nu este o simplă problemă teoretică de organizare a studiului morfologiei, ci are o largă aplicabilitate atît în practica limbii materne, cît și în însușirea unei limbi străine. De altminteri, cuvintele sînt clasificate astfel în gramatica empirică pe care se bazează folosirea limbii de către orice vorbitor, întrucît modelele de flexiune și de construcție se aplică diferențiat în funcție de partea de vorbire reprezentată de un cuvînt. Necesitatea cunoașterii acestei clasificări, a conștientizării ei, apare la învățarea unui cuvînt nou, pentru care încadrarea la o anumită parte de vorbire înseamnă indicația de bază pentru modul de funcționare. Orice înlocuire sinonimică sau antonimică a unor cuvinte în limba maternă, ca și orice traducere a unui cuvînt din sau într-o limbă străină trebuie să țină seama de obligativitatea apartenenței la aceeași parte de vorbire (de exemplu, *limpede* este sinonim cu *clar*, nu cu *claritate*, și antonim cu *tulburare* sau *confuz*, nu cu *confuzie*); această regulă – de la care fac excepție numai unele îmbinări de cuvinte (vezi § 10) – are o mare însemnătate în tehnica găsirii în dicționare a cuvîntului sau a sensului căutat, mai ales atunci cînd același înveliș sonor corespunde mai multor cuvinte cu statut gramatical diferit (de exemplu, *mai* adverb și substantiv, *dar* conjuncție și substantiv; vezi și § 11). O consecință funcțională a cunoașterii părților de vorbire se poate vedea în formularea oricăror definiții, care sînt datoare să respecte partea de vorbire a termenului definit; dacă nu putem defini un substantiv printr-un verb, printr-un adjectiv sau printr-o propoziție circumstanțială și rîdem de definiții ca *Accidentul înseamnă*

(atunci) cînd se întîmplă ceva grav sau *Cinstea este dacă nu furi*, aceasta nu înseamnă decît că exprimarea corectă din punct de vedere lingvistic și logic concordă cu clasificarea morfologică, deci că ultima nu este gratuită. În același fel, cunoașterea părților de vorbire se oglindește în realizarea unor construcții simetrice. Pentru aplicațiile din ortografie vezi § 18.

LOCUȚIUNILE

§ 10. Locuțiunea este un grup de cuvinte mai mult sau mai puțin sudat și stabil care are un înțeles unitar și care, din punct de vedere gramatical, se comportă ca o singură parte de vorbire. Există locuțiuni corespunzătoare tuturor părților de vorbire cu excepția articolului (substantivale: *aduce-re-aminte*; adjectivale: *de seamă*; numerale: *cîte doi*; pronominale: *te miri ce*; verbale: *a aduce aminte*; adverbiale: *de-a dreptul*; prepoziționale: *față de*; conjuncționale: *în loc să*; interjecționale: *Doamne ferește!*), dar ele au importanță mai mare la numeral – care are unele specii reprezentate numai de locuțiuni – și, mai ales, la cele mai multe părți de vorbire neflexibile: la adverb, la prepoziție și la conjuncție.

Caracteristicile generale ale locuțiunilor sînt, pe plan lexical, unitatea semantică realizată prin pierderea individualității cuvintelor alcătuitoare (uneori existente în limba literară actuală numai în locuțiuni, ca arhaisme sau/și regionalisme: de exemplu, adverbul *buzna* din *a da buzna*, substantivele *zadar* din *în zadar* și *poșida* din *în poșida*), iar, pe plan gramatical, ordinea de obicei fixă a cuvintelor grupate, posibilitățile reduse de disociere și, adesea, dificultatea analizei interioare a grupului (de exemplu, *a băga de seamă*, *a ține mînte*, *pe de rost*, *o dată ce*); în unele locuțiuni figurează variante fonetice și forme flexionare care nu sînt literare în alte situații (de exemplu, *a băga în sperieți*, *a băga în boale*, *de-a prinselea*, în *lături* sau *pe de lături*, *pe alese*).

Locuțiunile nu se deosebesc însă totdeauna net de îmbinările libere de cuvinte, ceea ce favorizează extinderea nejustificată a conceptului (cînd se consideră, de exemplu, locuțiuni adjectivale diverse îmbinări libere cu funcție de atribut, ca *de aur* – mai ales în sens figurat –, *de nedescris*, *ca aurul* etc.). Recunoașterea sau nerecunoașterea statutului locuțional al unui grup de cuvinte influențează analiza sintactică a propoziției sau/și a frazei, avînd consecințe mai mari cînd este vorba de locuțiuni prepoziționale și conjuncționale; analiza părților de propoziție și a propozițiilor susceptibile de a fi dependente de un grup de cuvinte trebuie corelată cu interpretarea dată grupului în cauză (dacă grupul *în fața* este considerat locuțiune prepozițională, atunci cuvîntul dependent se analizează împreună cu ea ca o singură parte de propoziție – complement circumstanțial –;

dacă nu este considerat locuțiune, ci o îmbinare liberă – prepoziție + substantiv –, atunci cuvântul dependent este atribut al substantivului *fața*).

Locuțiunile constituie o bogăție a limbii de care trebuie să se țină seama în relațiile de sinonimie (o locuțiune poate fi sinonimă cu un cuvânt: *a băga de seamă* – *a observa* sau/și cu altă locuțiune: *a băga de seamă* – *a lua seama*, *a lua aminte*) și în variația exprimării. În dicționare ele sînt inserate la unul dintre cuvintele alcătuitoare, de obicei la cel considerat de bază (în exemplele anterioare la *aminte*, respectiv *seamă*).

Există uneori paralelisme de structură între locuțiuni corespunzătoare unor părți de vorbire diferite. De la unele locuțiuni verbale ca *a aduce aminte*, *a băga de seamă* derivă locuțiuni substantive ca *aducere-aminte*, *băgare de seamă* sau adjectivale și substantive ca *băgător de seamă*. Interesant este paralelismul dintre locuțiunile adverbiale, prepoziționale și conjuncționale: *cu toate acestea* – *cu toate că*; *în jur* – *în jurul*; *înainte de* (a) – *înainte* (ca) *să*.

TRECERI ȘI CONFUZII ÎNTRE PĂRȚI DE VORBIRE

§ 11. Există numeroase situații în care un cuvînt pare a se încadra la mai multe părți de vorbire. Deși dicționarele tratează de obicei în același articol valorile morfologice diferite dezvoltate de un cuvînt unic la origine, avem a face cu omonime lexico-gramaticale, realizate prin procedeul numit schimbarea valorii (categoriei sau funcției) gramaticale sau, cu termeni mai tehnici, derivare improprie ori conversiune.

Trecerea unui cuvînt de la o parte de vorbire la alta se face prin modificarea comportării lui gramaticale pe fondul aceleiași sens lexical; cuvîntul își însușește, anume, caracteristicile morfologice și sintactice ale părții de vorbire la care trece. Orice parte de vorbire care se substantivează, de exemplu un adjectiv, un numeral, un pronume, o formă verbală, un cuvînt neflexibil, poate căpăta articol, se poate declina sau, măcar, poate primi determinante adjectivale și poate îndeplini funcții sintactice specifice substantivului (propoziții ca *Pe este prepoziție* sau *De n-ar fi dacă și dară...* nu au subiectele exprimate prin prepoziții, respectiv conjuncții, ci prin numele acestor părți de vorbire, devenite substantive prin citare). O parte de vorbire flexibilă care se adverbializează, de exemplu un adjectiv, se folosește cu formă invariabilă și în funcții sintactice specifice adverbului (*copil frumos*, *fată frumoasă*, *copii frumoși*, *fete frumoase*, dar *El*, *ea scielei*, *ele scriu* – sau *va/vor scrie* – *frumos*; vezi § 183).

Trecerile de la o parte de vorbire la alta sînt uneori consacrate, devenite stabile și uzuale, alteori ocazionale; în special ultima situație – trecerile ocazionale –, precum și trecerile limitate contextual (*binișor* adv. este s. numai în locuțiunea *cu binișorul*; *clar* adj. și adv. este s. numai în *clar de*

lună) constituie una dintre dificultățile de stabilire cât de cât exactă a numărului de cuvinte din limbă. Din alt punct de vedere trecerile sînt, mai rar, definitive, în sensul pierderii valorii originare (de exemplu, *curînd* adv. este un fost gerunziu; *mîncare*, *iubire* s.f. sînt foste forme de infinitiv „lung“); de obicei, noua valoare nu o înlătură pe cea originară, coexistența dînd naștere unor cuvinte diferite (omonime – parțiale sau totale –, mai rar paronime).

Omonimiile între un substantiv și un adjectiv și între un adverb și un adjectiv – realizate, de cele mai multe ori, prin trecerea adjectivelor în altă parte de vorbire, dar și invers – sînt banale; de asemenea sînt banale omonimiile dintre un participiu și un adjectiv (iar, de aici, și un adverb sau/și un substantiv) sau dintre un supin și un substantiv. Un interes special prezintă omonimiile mai complicate (reprezentînd mai multe părți de vorbire) sau mai neobișnuite (valori asociate mai rar), precum și omonimiile capabile de a genera greșeli în analiza gramaticală.

Omonimie multiplă se întîlnește, de exemplu, la *bine* adv., s.n. și adj. sau la *prost* adj., s.m. și adv.; *frumos* și *rău* au și mai multe valori, întrucît ca substantive pot fi de genuri diferite: adj., adv., s.n. și m. O omonimie mai complicată prezintă cuvintele cu forma-tip *drept*: adj., adv., s.m. și n., prep. (*dreaptă* – ca și *proastă*, *frumoasă* și *rea* – este numai adj. și s.f.). Aceste omonimii multiple rezultă din cumulara unor omonimii simple, banale: adj./s., adj./adv., respectiv adv./prep.

Omonime cu caracter mai neobișnuit sînt, de exemplu, *aproape* adv. și s.m., *intrînd* vb. (gerunziu) și s.n. sau *grație* s.f. și prep.

Omonimiile care provoacă adesea greșeli în analiza gramaticală sînt, pe de o parte, unele omonimii multiple de la cuvinte cu corp fonetic redus – monosilabice sau chiar nesilabice –, iar, pe de altă parte, unele omonimii simple de la cuvinte ajutătoare (instrumente gramaticale); uneori cele două grupări se întrepătrund sau/și se complică prin existența unor omonimii morfologice. Din prima categorie fac parte următoarele omonimii: *a* art., vb. aux. (de perfect compus, regional și de viitor), prep. (una veche și una neologică), interj., regional și adj. pron.; *de* prep., conj., pron. și interj.; *i* nesilabic pron. (D. sg., A. m. pl.), vb. și interj. (numai *i* - < *ia*: *I-auzi!*); *o* art., num., pron. (pers. A. f. sg.), adj. pron. (neh.), vb. aux. (de viitor, regional și de perfect compus) și interj.; *și* pron., conj. și adv.; *un* art., num. și adj. pron. În a doua categorie intră mai ales părți de vorbire neflexibile: *deasupra* adv. și prep.; *pînă* prep. și conj.; *nici* conj. și adv., dar și altfel de cuvinte ajutătoare: *lui* art. și pron. și altele.

Pentru *un*, o distincția se face prin pluralul corespunzător din punct de vedere semantic (cu pluralul *niște* sînt articole, iar cu pluralul *unii*, *unele* sînt adjective pronominale; distincția – puțin clară din cauza sensului nehotărît comun – este imposibilă la G.D., unde pluralul este unic: *unor*) și prin opoziția cu alte cuvinte (opuse lui *doi*, *două*, *trei* etc. sînt numerele,

iar opuse lui *alt*, *altă* sînt adjective pronominale; cînd pot fi omise – înlocuite cu zero – sînt articole).

La părțile de vorbire neflexibile confuzia între omonime este evitată de obicei prin cuvintele care urmează sau care pot urma după ele: după o prepoziție și după o conjuncție subordonatoare trebuie să urmeze ceva, în timp ce după adverb poate să nu urmeze nimic (de aceea în *Locuiește deasupra* avem a face cu un adverb, iar în *deasupra magazinului, deasupra noastră* cu o prepoziție); după prepoziție poate urma orice parte de vorbire afară de un verb la un mod personal, care, în schimb, este caracteristic pentru conjuncție (de aceea în *pînă a înserat* cuvîntul *pînă* este conjuncție, spre deosebire de *pînă seara* sau *pînă a nu se însera*, unde e prepoziție). Contexte ca *A și venit* sînt caracteristice pentru *și* adverb.

Și omonimia lui art. și pron. (G.D.) se rezolvă în bună parte prin prezența sau absența unui substantiv (eventual substituit) imediat următor: *lui* art. precedă totdeauna un substantiv sau un substitut de substantiv (*cartea lui Andrei, I-am scris lui Andrei*), în timp ce *lui* pron. poate să nu fie urmat de nimic (*îmi place cartea lui, I-am scris și lui*) sau poate fi urmat de orice parte de vorbire, inclusiv de un substantiv, cu care nu se grupează (*Lui // Andrei îi place* pron. față de *Lui Andrei // îi place* art.); procedee ajutătoare pentru a distinge cele două omonime – cînd nu există alte indicii specifice în propoziție – sînt înlocuirea cu sinonime (pentru *lui* pron.: *dînsului, dumealui, acestuia, aceluia*, iar numai la genitiv și adjectivul posesiv *său, sa, săi, sale*; pentru *lui* art.: articolul enclitic în situații ca *lui Radu = Radului, lui Toma = Tomei*), înlocuirea cu forme de alt gen sau număr (pentru *lui* pron.: f. sg. *ei*, pl. *lor*) sau cu corespondente din altă clasă flexionară (pentru *lui* art.: *lui Andrei = băiatului, Mariei*), înlocuirea cu *lu*, care este variantă (neliterară; vezi § 56) numai a articolului, nu și a pronumelui omonim, și schimbarea topicii fără schimbarea înțelesului (de exemplu, *Lui îi place Andrei, Andrei îi place lui, Andrei lui îi place* pron.).

La unele cuvinte confuzia omonimică este evitată în exprimarea orală prin accentul sintactic (*și* și *nici* sînt sau pot fi accentuate ca adverbe și neaccentuate cînd sînt conjuncții; *un, o* pot fi accentuate numai ca numerale, nu și ca articole sau adjective pronominale) sau prin acest accent și o pauză următoare (*lui* art. este totdeauna neaccentuat și de obicei rostit fără pauză între el și cuvîntul următor, spre deosebire de *lui* pron., care poate fi accentuat sau/și separat prin pauză de cuvîntul următor); în scris această deosebire fonetică se reflectă în interdicția de a se pune virgulă după *lui* art. și posibilitatea (dar nu obligativitatea) de a se folosi acest semn de punctuație după *lui* pron. (în exemple ca *Lui, Andrei îi place; Datorită lui, Andrei a putut pleca; În cartea lui, Andrei povestește fapte reale*). Distincția între omonime este necesară deci și în practica limbii, pentru lectura corectă și pentru punctuația adecvată.

Uneori trecerea de la o parte de vorbire la alta se face cu modificarea formei-tip. Astfel, numeroase adverbe devin prepoziții prin articulare: *în-*

dăra't adv. – *îndăra'tul* prep., *îna'inte* adv. – *îna'ntea* prep.; atenție pentru a nu confunda aceste paronime cu formele unuia și aceluiași cuvînt!

Ca și cuvintele, unele locuțiuni pot corespunde unor părți de vorbire diferite, fie fără modificări formale (*de-a lungul* loc. adv. și loc. prep., *de mai mare dragul* loc. adj. și loc. adv.), fie cu modificări (*în jur* loc. adv. – *în jurul* loc. prep.).

TRECERI ÎNTRE LOCUȚIUNI ȘI CUVINTE

§ 12. Locuțiunile provin din îmbinări libere de cuvinte, de care am văzut că, adesea, nu sînt ușor de delimitat. Prin deasa întrebuintare unele locuțiuni se sudează pînă la transformarea lor în cuvinte unice (compuse): de exemplu, adjectivele *cuminte* și *cumsecade* provin din locuțiunile adjectivele *cu minte*, respectiv *cum se cade*, adverbele *desigur*, *împrejur*, *întotdeauna* sau *totodată* din locuțiunile adverbiale omofone, iar conjuncțiile *deși*, *încît* sau *întrucît* din locuțiuni conjuncționale. Delimitarea unei locuțiuni de un cuvînt compus este adesea convențională, în special cînd e vorba de părți de vorbire neflexibile.

Mult mai rar se produce fenomenul invers, de creare a unei locuțiuni dintr-un cuvînt unic originar: adverbele *înauntru*, *dinauntru*, cu variantele *înlăuntru*, *dinlăuntru*, sînt analizate de unii vorbitori drept reprezentînd locuțiunile *în lăuntru*, *din lăuntru*, ceea ce a dus la apariția unui substantiv *lăuntru*; adverbul regional *oleacă* este scris adesea, greșit, *o leacă* prin falsă analiză, după modelul locuțiunii sinonime *o firă*.

CATEGORIILE GRAMATICALE

§ 13. Prin categorii gramaticale se înțeleg noțiunile morfologice fundamentale exprimate prin flexiune (modificările formale suferite de părțile de vorbire flexibile); acestea sînt în limba română genul, numărul, cazul, gradul de comparație, persoana, diateza, modul și timpul. Fiecare dintre termenii menționați desemnează nu numai categoria în cauză, ci și fiecare dintre realizările ei: cele trei genuri (masculin, feminin și neutru), cele două numere (singular și plural), cele cinci cazuri (nominativ, genitiv, dativ, acuzativ și vocativ), cele trei grade de comparație (pozitiv, comparativ și superlativ), cele trei persoane etc.

Genul, numărul și cazul se întîlnesc la toate părțile de vorbire flexibile, chiar dacă nu la toate cuvintele care le reprezintă (multe numerale nu au forme de număr) sau la toate formele lor (genul și cazul apar la verb numai la modul participiu, prin care are forme de acest fel întreaga diateză pasivă la tipul alcătuit cu auxiliarul *a fi*). Grade de comparație au adjectivul și adverbul, în mod excepțional alte părți de vorbire (substantive, pronume,

numerale). Persoană au pronumele (unele specii) și verbul (unele moduri). Diateza, modul și timpul sînt categorii exclusiv verbale.

Cu excepția persoanei și a comparației, categoriile gramaticale comune prezintă adesea deosebiri mari, de conținut și de poziție în cadrul flexiunii, de la o parte de vorbire la alta.

Numai la substantiv – unde este, de altfel, fix (în sensul că substantivele sînt de un anumit gen, a cărui eventuală schimbare nu este de natură flexionară, ci duce la crearea altui cuvînt, fie și numai cu statut de variantă) – genul corespunde, în parte, unei realități, anume, la majoritatea numelor de însuflețite el reflectă opoziția naturală de sex, iar la celelalte substantive se explică prin analogie cu acestea. La toate celelalte părți de vorbire existența genului este datorată referirii la un substantiv (însoțit sau înlocuit), iar schimbările după gen fac parte din flexiune.

În flexiunea nominală și în cea pronominală formele de număr arată dacă e vorba de un obiect într-un singur exemplar sau în mai multe, iar în flexiunea verbală (la modurile personale) dacă acțiunea are un singur autor sau mai mulți. La verb și la pronumele care au persoană, numărul se împletește strîns cu această categorie, prezentînd unele particularități: numai la persoană a III-a se găsește raportul normal dintre singular și plural (*ei* înseamnă „mai mulți *ei*” sau – altfel spus – „*el* și *el*”), pe cînd persoana a II-a plural poate însemna nu numai „tu și tu”, ci și „tu și el (sau *ei*, *ea*, *ele*)”, iar persoana I plural nu este niciodată pluralul propriu-zis al persoanei I singular, întrucît nu înseamnă „eu și eu”, ci „eu și tu (voi)” sau „eu și el (sau *ei*, *ea*, *ele*)”; acestei situații i se datorește faptul că în unele lucrări nu se vorbește de trei persoane distribuite pe cele două numere, ci de șase persoane (persoana I plural fiind considerată persoana a IV-a, a II-a plural a V-a, iar a III-a plural a VI-a). Pentru persoană vezi și § 103.

Cazul este o categorie prin excelență gramaticală, care exprimă raporturile în care se găsește un cuvînt cu alte cuvinte din propoziție sau frază; valorile definatorii ale celor cinci cazuri se potrivesc însă numai pentru rolul sintactic al substantivelor și al pronumelor sau al numeralelor cu valoare de substantiv, în timp ce la celelalte părți de vorbire (articol, adjectiv și altele echivalente cu acesta) cazul se explică prin acord, deci indică dependența de substantivul aflat în același caz (cazul dativ sau acuzativ la un adjectiv nu indică, de exemplu, un complement indirect sau direct, ci faptul că adjectivul este atributul unui asemenea complement).

Pentru problemele comparației vezi § 80 și 191, iar pentru diateză, mod și timp § 130, 135 și 145.

EXPRIMAREA CATEGORIILOR GRAMATICALE

§ 14. Categoriile gramaticale se exprimă prin diferite mijloace: pur morfologice (modificarea structurii morfologice a cuvîntului în cauză),

fonetice și analitice sau sintactice (îmbinări cu cuvinte ajutătoare); în opoziție cu ultimul tip de mijloace, primele două se numesc sintetice. La realizarea unei forme flexionare pot acționa mijloace de tipuri diferite.

§ 15. Specifică morfologiei este realizarea flexiunii prin modificarea structurii interne a cuvîntului, mai exact, prin afixele gramaticale. În structura oricărui cuvînt flexibil se disting, pe de o parte, elementele constante de cele variabile și, pe de alta, elementele cu valoare lexicală de cele cu valoare gramaticală. Componentele structurii morfologice a unui cuvînt flexibil sînt rădăcina, prefixele, sufixele și desinențele; dintre acestea rădăcina are valoare exclusiv lexicală, desinențele au valoare exclusiv gramaticală (flexionară), iar prefixele și sufixele au valori de ambele feluri. Prefixele, sufixele și desinențele sînt denumite, cu un termen generic, afixe. Rădăcina împreună cu sufixe sau/și prefixe (deci fără desinențe) formează o temă, care poate fi o temă lexicală sau una flexionară. Cuvintele neflexibile pot avea numai rădăcină și afixe lexicale, de obicei sufixe.

Rădăcina este elementul neanalizabil din punct de vedere morfologic comun mai multor cuvinte cu sens înrudit prin ea (de exemplu, rădăcina *drept-* în *dreptate*, *îndrepta*, *îndreptar*, *îndreptăți*, *nedrept*, *nedreptate*, *nedreptăți* etc.); cuvintele care au aceeași rădăcină alcătuiesc ceea ce se numește o familie de cuvinte. (Cuvintele compuse – și derivatele lor – au cîte două sau mai multe rădăcini, prin care țin de tot atîtea familii: *dreptunghi*, *dreptunghic* și *dreptunghiular* au deci rădăcinile *drept* și *unghi*.) Rădăcina poate constitui singură un cuvînt mai ales la părțile de vorbire neflexibile (de exemplu, *că*, *de*, *iar*), rar la cele flexibile (ca în exemplul dat, *drept*, spre deosebire de *munt-* din *munte*, *muntean*, *munticel*, *muntos* etc.).

Prefixul este un afix adăugat înaintea rădăcinii. Prefixele au de obicei valoare lexicală, formînd cuvinte noi, fie ele singure (de exemplu, de la *cruce*: *răscruce*; de la *a bate*: *răzbate*, *străbate*), fie în asociere cu alte procedee: sufixe lexicale (de la *chip*: *a închipui*; de la *mut*: *a demutiza*), sufixe lexico-gramaticale sau conversiune (de la *bun*: *a îmbuna*, *a răzbuna*; de la *lemn*: *a înlemni*), derivare regresivă (de la *a fugi*: *transfug*). Unele prefixe au însă și valori apropiate de cele gramaticale: prefixul negativ *ne-* (mai ales în folosirea lui la gerunziu, participiu și supin), prefixele cu valoare de superlativ, ca *arhi-*, *extra-*, *hiper-*, *stră-*, *super-*, *ultra-*.

Sufixul este un afix adăugat după rădăcină sau după alt sufix. Sufixe sînt de două feluri: lexicale, cînd formează cuvinte noi (de exemplu, *-tor* din *muncitor* față de *a munci*; *-ime* din *muncitorime* față de *muncitor*), și gramaticale – flexionare sau morfologice –, cînd creează forme ale aceluiași cuvînt, în speță forme de mod și de timp la verbe (sufixul *-u-* de perfect simplu: *tăcui*, *tăcuși*, *tăcu* etc., de exemplu); o poziție intermediară între aceste două tipuri are sufixul cu valoare de superlativ *-isim* (*rarisim*), care este considerat lexico-gramatical. În categoria sufixelor lexico-gra-

maticale sînt incluse de unii cercetători și sufixele substantivale motionale de feminin -ă (din *cuscră*: *cuscră*, *elev*: *elevă*), -e (din *călător*: *călătoare*, *regizor*: *regizoare*), precum și sufixele verbale caracteristice pentru conjugarea I și a IV-a (din *înainte*: *a înainta*, *aburi*: *a aburi*, *chior*: *a chiorî*), care par să formeze cuvinte noi, deși aceste „sufixe” nu se mențin în cursul întregii flexiuni a cuvintelor în cauză (vezi formele *cuscre*, *elev*, *înainte*, *aburesc*, *aburea*, *chiorăsc*, *chiora* etc.), ceea ce este un argument în favoarea încadrării la alte procedee (la conversiune în cazul sufixelor verbale).

Tema este o grupare de elemente din structura aceluiași cuvînt, fiind alcătuită din rădăcină plus sufixe sau/și prefixe. La majoritatea cuvintelor – flexibile sau neflexibile – tema este lexicală (datorită caracterului lexical al afixelor conținute). La verbe se distinge o temă lexicală, comună tuturor formelor flexionare, de temele flexionare specifice unor timpuri sau moduri; verbul *a călători*, de exemplu, are tema lexicală *călător-* și diverse teme flexionare: *călătorea-* la imperfect, *călătorise-* la mai mult ca perfect etc.

Desinența este afixul exclusiv gramatical care se adaugă după rădăcină sau după temă pentru a exprima numărul și cazul la substantiv (de exemplu, -uri din *drepturi*, -e din *case*), genul, numărul și cazul la adjective (-e din *bune*), articole (-ui din -*lui*), pronume (-ui din *cărui*), numerale (-e din *prime*) și participii (-e din *lăudate*), persoana și numărul la verbe (-i din *îndreptai*). Spre deosebire de sufixe, care – fie lexicale, fie gramaticale – pot fi mai multe într-un cuvînt (într-o formă a acestuia), desinența nu poate fi decît una singură. (Pentru desinență se folosește uneori termenul, neindicat, *terminație*, care este echivoc; el poate fi folosit fără o accepție gramaticală, pur și simplu ca sinonim al termenului *finală* și ca antonim al lui *inițială*, pentru a indica sunetul sau grupul de sunete de la sfîrșitul unui cuvînt.)

În opoziție cu formele flexionare marcate prin afixe gramaticale, despre cele lipsite de asemenea afixe se spune că au sufix gramatical zero, respectiv desinență zero, întrucît lipsa unui afix constituie ea însăși o marcă.

Unele forme flexionare cu valori diferite pot fi omonime. Formele omonime pot avea structură morfologică identică (de exemplu, *cîntă* 3 sg. și pl. ind. prez. sau (*unei*) *zile* G.D. sg. și (*niște*) *zile* pl.) sau diferită (de exemplu, *mîncăți* 2 pl. ind. prez., imperf. sau imper. = *mînc-a-ți* și *mîncăți* part. m. pl. = *mînc-ați*).

§ 16. Mijloacele fonetice folosite în flexiune, ca mărci exclusive sau complementare, sînt alternanțele fonetice, accentul și intonația. Cantitatea sunetelor – lungirea și dublarea lor – poate exprima valori apropiate de cele gramaticale (valori de superlativ sau de aspect verbal), dar nu creează forme flexionare propriu-zise.

Alternanțele fonetice sînt variațiile suferite de foneme în diferite forme flexionare ale aceluiași cuvînt (de exemplu, *e* – *ea* în *drept* – *dreaptă*, *a* – *ă* și *t* – *ț* în *dreptate* – *dreptăți*) sau în cuvintele derivate din aceeași familie (*a* – *ă* și *t* – *ț* în *dreptate* – *îndreptăți*). După cum rezultă și din exemplele date, alternanțele vocalice au loc mai ales în interiorul rădăcinii sau al sufixelor lexicale, iar cele consonantice mai ales la sfîrșitul cuvîntului, înaintea desinenței.

Alternanțele folosite în flexiune sînt:

a) vocalice

- a* – *ă*: s. *mare* – *mări*; adj. *călare* – *călări*; vb. *arăt* – *arată*
- a* – *e*: s. *masă* – *mese*; adj. *deșert* – *deșartă*; vb. *șed* – *șade*
- ă* – *e*: s. *păr* – *peri*; adj. *proaspăt* – *proaspeți*; vb. *apăr* – *aperi*
- a* – *ă* – *e*: vb. *spăl* – *speli* – *spală*
- e* – *ea*: s. *mireasă* – *mirese*; adj. *întreg* – *întreagă*; vb. *aleg* – *aleagă*
- e* – *i*: vb. *vin* – *venim*
- î* – *ă* – *a*: vb. *rămîn* – *rămăsei* – *rămas*
- î* – *i*: s. *cuvînt* – *cuvinte*; adj. *tînăr* – *tineri*; vb. *vînd* – *vinzi*
- o* – *oa*: s. *covor* – *covoare*; adj. *tăios* – *tăioasă*; vb. *dorm* – *doarme*
- o* – *u*: s. *soră* – *surori*; num. *amîndoi* – *amînduror*
- o* – *oa* – *u*: adj. *tot* – *toată* – *tuturor*; vb. *rog* – *roagă* – *rugăm*

b) consonantice

- d* – *z*: s. *ghid* – *ghizi*; adj. *fraged* – *fragezi*; vb. *cad* – *cazi*
- g* – *ğ*: s. *catarg* – *catarge*; adj. *întreg* – *întregi*; vb. *rog* – *rogi*
- k* – *č*: s. *mac* – *maci*; adj. *sărac* – *săraci*; vb. *tac* – *taci*
- s* – *ș*: s. *as* – *ași*, *poveste* – *povești*, *ministru* – *miniștri*; adj. *tăios* – *tăioși*, *îngust* – *înguști*, *albastru* – *albaștri*; pron. *acest* – *acești*, *nostru* – *noștri*; vb. *cos* – *coși*, *gust* – *guști*
- sk* – *șt*: s. *bască* – *băști*; adj. *românesc* – *românești*; vb. *cresc* – *crești*
- șk* – *șt*: s. *ceașcă* – *cești*; vb. *mușc* – *muști*
- t* – *ț*: s. *student* – *studenți*; adj. *bogat* – *bogați*; vb. *caut* – *cauți*
- z* – *j*: s. *obraz* – *obraji*; adj. *viteaz* – *viteji*

Alternanțele se produc uneori regulat, mecanic, în condiții fonetice identice sau sînt limitate de anumite condiții gramaticale (anumite părți de vorbire, anumite forme flexionare) ori etimologice (unele alternanțe nu au loc în neologisme).

Accentul poate diferenția unele forme flexionare prin schimbarea locului său de pe o silabă pe alta. În flexiunea nominală asemenea situații sînt excepții: substantivele feminine neregulate *noră* – *nurori*, *soră* – *surori*, substantivele neutre de tipul *zero* – *zerouri* și adjectivul *tot* – *tuturor*. În flexiunea verbală schimbarea accentului are un rol mai important nu numai prin răspîndirea fenomenului, ci și prin faptul că locul accentului poate fi singurul element distinctiv în situații ca *adună* prez. – *adună* pf. s. sau *apropie* – *apropie*.

Intonația constituie în flexiunea nominală o marcă a cazului vocativ, iar în cea verbală o marcă a modului imperativ. Ea capătă importanță la formele lipsite de alte mărci (afixe) distinctive, care constituie marea majoritate: la formele de vocativ identice cu nominativul (*copii!*, *mamă!*) sau cu dativul plural (*fraților!*) și la formele de imperativ pozitiv sau negativ identice cu forme ale prezentului indicativ (*încetează!*, *încetați!*, *stai!*, *(nu) stați!*).

§ 17. Mijloacele analitice folosite în flexiune sînt reprezentate de îmbinări cu următoarele cuvinte ajutătoare: verbe auxiliare (cu care se alcătuiesc formele verbale compuse; vezi § 121), unele prepoziții (folosite atît în flexiunea nominală, cît și în cea verbală; vezi § 201), conjuncția *să* (folosită în flexiunea verbală; vezi § 137), unele adverbe și locuțiuni adverbiale (folosite la formarea gradelor de comparație; vezi § 82, 83) și articolul (folosit atît ca marcă a unor categorii gramaticale din flexiunea nominală – vezi § 56 –, cît și ca formant al unor specii de numerele și pronume – vezi § 61 –).

MORFOLOGIA ȘI ORTOGRAFIA

§ 18. Delimitarea părților de vorbire, cunoașterea flexiunii cuvintelor, a structurii lor și a alternanțelor pe care le pot avea au importanță pentru scrierea corectă. Ortografia românească actuală se bazează în mare măsură pe așa-numitul principiu morfologic, care cere să se țină seama de structura morfologică a cuvintelor, de categoria gramaticală și de tipurile de flexiune (cu afixele respective), ca și de gradul de sudură (la cuvintele compuse). Regula scrierii cu *ea* sau *ia* se orientează, în diferite contexte fonetice, după alternanța *ea* – *e* (*gheată* – *ghete*, *chem* – *cheamă*) sau *ia* – *ie* (*pieță* – *piețe*, *pierd* – *piardă*). Regulile scrierii cu *a* sau *ea*, respectiv *ă* sau *e* și *i* sau *î* după *ș*, *j* sînt diferite pentru rădăcina cuvintelor (unde se scrie numai *a*, *e*, *i*) față de afixe (unde se poate scrie atît *a*, *e*, *i*, cît și *ea*, *ă*, *î* în funcție de clasa morfologică, păstrîndu-se înfățișarea pe care o au afixele după alte consoane); numai cunoașterea structurii morfologice poate duce la înțelegerea scrierii diferite a formelor verbale *așază* și *furișează* (ambele ind. prez. 3 sg. și pl.) sau *îngroașă* ind. prez. 3 sg. și pl. și (*să*) *îngroașe* conj. prez. 3 sg. și pl.; a unor forme adjectivale ca *gureșă* f. N.A. sg. și *gureșe* f. pl. și G.D. sg. (și m. V. sg.: ~ *domn*) sau substantivale ca *nașă*, *schijă* N.A. sg. și *nașe*, *schije* pl. și G.D. sg. Regula scrierii cu sau fără *i* final după consoanele *j*, *ș*, *ț*, *z* (în condițiile în care pronunțarea nu este un indiciu sigur) este legată de distincția dintre singular și plural în flexiunea nominală (substantivală: *vrej*, *moș*, *hoț*, *sturz* sg. – *vreji*, *moși*, *hoți*, *sturzi* pl. și adjectivală: *drăgălaș*, *micuț*, *ursuz* sg. – *drăgălași*, *micuți*, *ursuzi* pl.)

și de distincția dintre persoane în flexiunea verbală (*îngrăș, agăț, lucrez* 1 sg. – *îngrăși, agăți, lucrezi* 2 sg.). Morfologice sînt de asemenea regulile scrierii unor articole hotărîte enclitice care nu se pronunță sau se pronunță nedistinct în vorbirea curentă: notarea articolului de masculin-neutru singular N.A. *-l* (*litru, lucru* neart. – *litrul, lucrul* art.) și notarea articolului de masculin plural N.A. *-i* (regula scrierii cu un singur *i* sau cu doi *i*, respectiv cu doi sau cu trei) în forme ca *membri* neart. – *membrii* art., *copii* neart. – *copiii* art.; cf. și pentru feminin G.D. sg.: *țări* neart. – *țării* art. Asemănătoare este regula notării desinenței *i* în flexiunea verbală: *citi* (inf. și) pf. s. 3 sg. – *citii* 1 sg., *fii* imper. poz. – *nu fi* imper. neg. Scrierea cu sau fără cratimă a cuvintelor compuse flexibile se orientează după gradul lor de sudură manifestat în flexiune (cf. *bunăvoință* față de *rea-voință*), iar regulile despărțirii în silabe separă cuvintele compuse, derivatele cu prefixe și unele derivate cu sufixe de restul cuvintelor, recomandînd respectarea structurii lor morfologice (de exemplu, *drept[-]junghi* față de *drep[-]tate*, *in[-]exact* față de *i[-]nel*, *vîrst[-]nic* față de *mon[-]stru*).

Dar nu numai prin sfera principiului numit morfologic se manifestă legăturile dintre morfologie și ortografie. Principiul numit sintactic, logic sau sintactico-lexical (pentru că ține seama de sensul lexical și de relațiile cu alte cuvinte din propoziție) relevă în primul rînd apartenența la părți de vorbire diferite a unor segmente omofone, diferențiînd scrierea lui *o dată* num. adv. sau art. + s. de *odată* adv., a lui *deloc* adv. de *de loc* prep. + s., *întruna* adv. de *într-una* prep. + num. etc. În sfîrșit, scrierea cu inițială majusculă sau minusculă – pe care unii o subordonează unui așa-numit principiu simbolic – este legată, în cea mai mare parte, de distincția dintre substantivele proprii și cele comune, care sînt clase morfologice și lexicale (vezi § 20).

Substantivul

§ 19. Este partea de vorbire flexibilă care denumește obiecte în sensul larg al acestui termen: ființe, lucruri (concrete), fenomene, acțiuni, stări, însușiri, relații.

Categoriile morfologice ale substantivului sînt genul, numărul și cazul; dintre acestea genul este constant (vezi § 13), forma substantivelor schimbîndu-se numai după număr și caz. Substantivul este deci o parte de vorbire flexibilă din grupa celor care se declină. O serie de „forme“ în plus se creează prin articularea cu articolul hotărît enclitic, iar acestea sînt chiar mai numeroase decît cele nearticulate. Flexiunea pur substantivală – limitată la formele nearticulate – este relativ săracă, numărul de forme fiind mult mai mic decît la verb sau la unele specii de pronume și chiar decît la unele clase de adjective: el variază între o singură formă (la relativ puținele substantive invariabile) și trei forme; cu adăugarea formelor articulate numărul maxim de forme ajunge la opt. Forma-tip a majorității substantivelor, sub care pot fi găsite în dicționare, este cea de nominativ-acuzativ singular nearticulat.

Substantivul este partea de vorbire cel mai bine reprezentată numeric și în continuă îmbogățire, ceea ce face să existe împrumuturi neadaptate formal și tipuri flexionare noi, alături de cele vechi, cu diferite grade de stabilitate. Marele număr de substantive se grupează în relativ numeroase clase și subclase flexionare, inegale ca importanță.

CLASE LEXICO-GRAMATICALE

§ 20. Principala clasificare a substantivelor este cea care opune substantivele comune (numite și apelative) substantivelor proprii. Substantivele comune denumesc obiecte de același fel – întreaga clasă și fiecare exemplar al ei –, de exemplu, *casă, copil, râu*, pe cînd substantivele proprii denumesc numai anumite obiecte, considerate izolat pentru a le distinge de celelalte din clasa lor. Substantivele proprii pot fi: nume de persoane sau antroponime (prenume, nume de familie, supranume, nume de ființe mitologice sau de personaje literare): *Alexandru, Maria; Grigorescu*,

Vasilii; Păstorel; Dumnezeu; Scușița Roșie), nume de animale sau zoonime (*Fulger, Lăbuș, Joiana, Mieunica*), nume de locuri sau toponime (nume de ape, forme de relief, localități, regiuni etc.: *Ozana, Siret; Carpați, Parîng; Niculițel, Tulcea; Dobrogea; România; Europa*), nume de întreprinderi și de instituții (*Premial, Combinatul de Utilaj Greu, Institutul de Lingvistică*), nume de corpuri cerești sau astronime (*Berbecul, Carul-Mare*), nume – sau titluri – de opere literare, științifice, artistice sau de documente istorice (*Baltagul, Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române, Rapsodia română, Declarația de independență*), nume de evenimente istorice (*Reforma, Unirea Principatelor*), nume de sărbători (*Anul Nou, Crăciun*), nume – sau mărci – de produse industriale (biscuiți *Albatros*, săpun *Lux*, pastă de dinți *Supercristal*), nume de vehicule (vaporul *Săgeata*, trenul *Orient Express*).

Distincția între substantive comune și proprii este legată de unele caracteristici gramaticale și se reflectă în ortografie prin scrierea cu inițială minusculă sau majusculă (distincție care se anulează însă la început de enunț, când orice cuvânt se scrie cu majusculă).

Din punct de vedere gramatical, substantivele proprii au de obicei (pentru excepții vezi § 26) un singur număr (sg. sau pl.) și se folosesc fie în formă nearticulată, fie în formă articulată enclitic, nu însă cu articol nehotărît; unele tipuri de nume proprii au și alte particularități, de exemplu, formarea G.D. sg. cu articolul proclitic *lui* la multe antroponime și zoonime.

Substantivele comune se scriu cu inițială minusculă (în afara începutului de enunț). Scrierea lor cu inițială majusculă este permisă dacă intervine intenția de reliefare pentru sugerarea importanței acordate (substantive abstracte ca *adevăr, dreptate, iubire, libertate*: în numele *Libertății* sau concrete, ca *om*: *A fost un Om*; folosirea majusculei este menționată uneori și în exprimarea orală: *cu o mare* sau *cu majusculă*) sau/și a atitudinii de reverență (nume de persoane – părinții și bunicii, soțul/ iubitul, șeful ierarhic – și de lucruri considerate unice de cel care scrie: *Am vizat-o pe Mama, M-am adresat Directorului, Și-a dat viața pentru Patrie*; procedeul este folosit mai ales în adresări directe și indirecte: *Domnule Director, Domnului Director*) sau dacă, în contextul dat, se produce o sinonimie cu un nume propriu (*Capitală = București*) sau/și o elipsă a unui astfel de nume (*Institutul = Institutul de Lingvistică*). De reținut că în asemenea situații inițiala majusculă este facultativă și trebuie folosită cu măsură, întrucât abuzul de majuscule cu caracter excepțional ajunge să anuleze efectul expresiv urmărit.

Substantivele proprii se scriu cu inițială majusculă. Această regulă este încălcată în situații care au motivații opuse între ele: pentru reliefare sau pentru minimalizare. În primul caz este vorba de o tendință, răspândită în publicistica și în publicitatea modernă, de a se scrie cu inițială minusculă diverse subclase de nume proprii: nume de persoane în postura de autori (la semnături în presă și pe coperta sau/și pe foaia de titlu a operelor) ori de

interpreți (în afișe și programe), titluri de publicații (*magazin istoric*, de exemplu) și de opere din domenii variate, denumiri sau firme/embleme de magazine și de instituții (ca *editura meridiene*); scrierea contrară normelor este aici un procedeu artistic al cărui nonconformism urmărește să reliefeze numele respectiv, dar neglijează faptul că, fiind specifică substantivelor comune, inițiala minusculă poate fi percepută ca indiciu al unei minimalizări (iar efectul artistic este discutabil și, oricum, anulat de banalizarea treptată a procedurii, devenit manieră). Spre deosebire de acest procedeu, care contrazice însăși logica scrierii, folosirea inițialei minuscule pentru minimalizarea unor nume proprii pare a avea sens (corelându-se și cu folosirea inițialei majuscule la substantive comune reliefate), ceea ce nu înseamnă că e recomandabilă. Inițiala minusculă cu rol de minimalizare a fost impusă în uz și chiar în normă, în anii 1950–1970, la numele de sărbători religioase (*bobotează, crăciun, paște* în loc de *Bobotează, Crăciun, Paște*) și la numele *Dumnezeu* (și *Domnul* cu același înțeles), *Maica Domnului, Mesia, Mîntuitorul, Precista, Sfîntul, Sfînta*; regula era o componentă a propagandei ateiste. Asemănătoare este folosirea cu valoare peiorativă, de către unii publiciști, a inițialei minuscule la numele proprii ale persoanelor și instituțiilor detestate (grafii de tipul *ceașescu* sau *n.c. „N. Ceașescu”, p.c.r. „Partidul Comunist Român”* au reprezentat o adevărată modă imediat după 1989); validarea acestui procedeu ar însemna renunțarea la posibilitatea distincției grafice dintre substantivele proprii și cele comune, atît de necesară în cazurile de schimbare (reală!) a statutului unui cuvînt.

În scrierea substantivelor proprii compuse se ține seama și de ceea ce denumesc ele: majoritatea lor se scriu cu inițială majusculă la toți termenii, cu excepția cuvintelor ajutătoare, dar titlurile se scriu cu inițială majusculă numai la primul termen; la toponime este necesar să se distingă situațiile în care un termen generic face parte din numele propriu – și deci trebuie scris totdeauna cu inițială majusculă (de exemplu, *Lacul Sărat, Rîul Doamnei, Strada Lungă, Vîrful cu Dor*) – de cele în care un asemenea termen nu intră în alcătuirea numelui propriu – și deci nu se scrie cu inițială majusculă decît pe hărți – (de exemplu, *lacul Razelm, rîul Arieș, strada Mașina de Pîine, vîrful Omul*).

Între cele două clase de substantive – comune și proprii – există, pe de o parte, substantive aflate la limita dintre ele, cu statut intermediar, neprecizat sau controversat, și, pe de altă parte, treceri de la o clasă la alta.

Substantive cu statut intermediar (neunitar sau insuficient marcat) sînt, de exemplu, numele de dansuri populare, epitetele afective, numele de rase, specii sau varietăți de plante și de animale, numele lunilor anului. În privința scrierii literei inițiale, pentru unele dintre ele există reguli ortografice unice, ferme (numele lunilor se scriu cu inițială mică: *ianuarie*), în timp ce pentru altele regulile sînt nuanțate, mai puțin clare (la unele nume de rase sau varietăți se recomandă inițiala majusculă: *Marele alb, Record*,

la altele inițială minusculă: *ionatan, merinos*), iar pentru altele (epitete ca *buftea, hapsea, somnorilă*, nume de dansuri ca *alunelul, hațegana*) nu se formulează reguli explicite, dar recomandările individuale acordă preferință inițialii minuscule.

Trecerile între substantivele comune și cele proprii se produc în ambele direcții, prin evoluții semantice și modificări pur gramaticale. În ambele situații există cuvinte la care transformarea este moștenită sau împrumutată și altele la care ea s-a petrecut în limba noastră, de asemenea cuvinte la care transformarea a avut ca rezultat eliminarea ipostazei originare și altele la care cele două ipostaze coexistă. În sfârșit, unele transformări au rezultate stabile, altele au caracter ocazional.

Substantivele proprii devin comune prin elipsă: într-un grup nominal în care numele propriu este atribut, se elimină substantivul comun determinat al cărui sens îl preia fostul nume propriu. La transformarea în substantive comune, numele proprii devin variabile în număr și articulare cu articol nehotărît. Exemple: *marghiloman* < *cafeaua lui Marghiloman, murfatlar* < *vin de Murfatlar, o dacie* < *o mașină Dacia, un iuda* < *un trădător ca Iuda*. Devenite comune, substantivele foste proprii se scriu cu inițială mică; fac excepție numele proprii ale unor creatori folosite ocazional ca substantive comune care denumesc operele realizate sau formele de prezentare a acestora: *un Eminescu* (volum), *un Grigorescu* sau *trei Luchieni* (tablouri), *un Enescu* (disc), de asemenea numele proprii de persoane folosite, prin elipsa unei comparații, cu sensul „cineva ca...”: *De cîte ori nu simțim lipsa unui Caragiale!*

Substantivele comune devenite proprii pierd, de obicei, posibilitatea variației în număr și a opoziției de articulare, în special compatibilitatea cu articolul nehotărît. Exemple: antroponime ca *Floarea, Puiu, Berbec*, zoonime ca *Fulger, Fetița*, toponime ca *Brădet, Greci, Poiana, Slobozia*, nume de instituții ca *Steaua*, nume de corpuri cerești ca *Berbecul, Fecioara*, nume de sărbători ca *Moși*, nume de produse ca *Lux*.

În cadrul substantivelor proprii se pot produce treceri de la un tip de nume la altul: de exemplu, de la antroponime la toponime și, mai rar, invers, de la antroponime la zoonime sau la astronime, ceea ce uneori implică anumite deosebiri gramaticale (numele de familie *Moldoveanu* are G.D. *lui Moldoveanu*, pe cînd toponimul *Moldoveanu* are G.D. *Moldoveanului*).

§ 21. Clasificarea substantivelor în nume de înșuflețite (animate) și neînșuflețite (inanimate), iar în cadrul înșuflețitelor în numele de persoane și celelalte, interesează comportarea gramaticală – pentru acordul în gen, complementul direct cu sau fără *pe*, înlocuirea prin anumite pronume –, dar noțiunile respective nu au nevoie să fie definite și descrise. (E necesară, cel mult, precizarea că din punct de vedere gramatical sînt tratate ca nume de înșuflețite numai numele de persoane – reale sau imaginare – și

cele de animale, nu și numele de plante.) Tot astfel, nu au nevoie de definiții unele clase lexicale ca numele de materie, de exemplu, care au și ele anumite particularități gramaticale.

Distincția de ordin logic între așa-numitele substantive concrete și abstracte nu interesează direct gramatica; unele tipuri de abstracte care au particularități gramaticale pot fi desemnate prin referire la ceea ce exprimă (nume de însușiri, de stări sau de acțiuni).

GENUL

§ 22. Categorie morfologică fundamentală la această parte de vorbire, dat fiind că de gen depind modul de formare a pluralului și declinarea, genul substantivelor este marcat și se recunoaște prin forma determinantului, după cum un substantiv dat admite să fie precedat, la singular și plural, de perechi ca:

un – doi sau *acest – acești* → substantivele de genul masculin;

o – două sau *această – aceste* → cele de genul feminin;

un – două sau *acest – aceste* → cele de genul neutru.

Este evident că aceste indicii sînt inoperante pentru cine are îndoieli cu privire la genul corect al unui substantiv (ca și pentru străinii care învață limba noastră), întrucît pentru alegerea formei adecvate a determinantului este necesară cunoașterea prealabilă a genului substantivului. Indiciile referitoare la înțelesul sau la forma substantivului nu sînt nici ele operante decît în puține situații.

În ce privește înțelesul, genul cel mai unitar este neutru, care cuprinde aproape exclusiv nume de obiecte neînsuflețite: de exemplu, *loc, lucru, muzeu, obiect, vis* (excepțiile, nume de însuflețite, sînt puține: de exemplu, *animal, dobitoc, mamifer, macrou, personaj*). Substantivele de genul masculin și cele de genul feminin denumesc atît însuflețite, cît și neînsuflețite; dintre acestea, numai la denumirile de ființe genul este, de obicei, motivat – prin sex – și deci ușor de recunoscut după înțeles (de exemplu, *bărbat – femeie, elev – elevă*), de aceea cele două genuri se definesc drept cuprinzînd nume de ființe de sex bărbătesc, respectiv femeiesc, și nume de neînsuflețite care prin tradiție sau prin analogie cu acestea sînt socotite la fel. Caracterizarea genurilor prin anumite clase lexicale nu se poate face decît statistic, cu referire la majoritatea cuvintelor din aceeași grupare semantică, întrucît cele mai multe grupări sînt neunitare: de exemplu, numele de fructe sînt de obicei feminine, dar, chiar între numele de fructe ne-exotice, sînt excepții ca *pepene, strugure* m. și *măr* n. (pentru nume de fructe exotice cf. *ananas* m., *grep(frut), mango* n.); numele de arbori sînt de obicei masculine, dar cu excepții feminine ca *salcie, tisă* (cf. *acacia, tuia*); pînă și la numele ființelor umane de sex bărbătesc, după ocupația sau titlul lor, există excepții: feminine ca *beizadea, calfă, cătană, ordonanță*

(vezi § 24). Grupările semantice unitare ca gen au un număr redus de unități lexicale, deci sînt puțin importante: de exemplu, numele zilelor săptămîinii ca feminine, numele lunilor și al notelor muzicale ca masculine, numele simțurilor ca neutre.

Nici terminația substantivului în forma-tip nu oferă indicii mult mai eficiente, deoarece nici o terminație nu apare la un singur gen, ci una și aceeași terminație se întîlnește, în grade diferite de reprezentare, cel puțin la două, dacă nu la toate cele trei genuri.

Iată un tablou al situației terminațiilor substantivelor comune pe genuri:

Terminația	m.	n.	f.	Exemple
1. <i>a</i> (și <i>ea</i>) acc.	(+)	(+)	+	<i>papă; cinema; basma, saltea</i>
2. <i>a</i> (și <i>ea</i>) neacc.	(+)	—	(+)	<i>paria, prîslea; soia</i>
3. <i>ă</i> neacc.	(+)	—	+	<i>tată; mamă</i>
4. <i>e</i> acc.	(+)	+	(+)	<i>bebe; sote; koine</i>
5. <i>e</i> neacc.	+	(+)	+	<i>frate; nume; carte</i>
6. <i>i</i> vocalic acc.	(+)	+	(+)	<i>colibri; schi; zi</i>
7. <i>i</i> vocalic neacc.	(+)	(+)	(+)	<i>culi; derbi; tanti</i>
8. <i>i</i> semivocalic	+	+	(+)	<i>tei; rai; joi</i>
9. <i>i</i> șoptit	(+)	(+)	(+)	<i>puști; cîști; vineri</i>
10. <i>o</i> acc.	(+)	(+)	—	<i>mikado; banjo</i>
11. <i>o</i> neacc.	(+)	+	(+)	<i>picolo; radio; cacao</i>
12. <i>u</i> vocalic acc.	(+)	(+)	—	<i>zebu; atu</i>
13. <i>u</i> vocalic neacc.	+	+	—	<i>ministru; lucru</i>
14. <i>u</i> semivocalic	+	+	—	<i>leu; tablou</i>
15. consoană nepalatală	+	+	—	<i>sac; lac</i>
16. consoană palatală (i grafic)	+	+	—	<i>unchi; unghi</i>

După cum rezultă din acest tablou, la genul masculin se întîlnesc toate terminațiile substantivale, dintre care 8 sînt comune tuturor genurilor, 6 numai masculinului și neutruului și 2 numai masculinului și femininului. Genul neutru și genul feminin pot fi caracterizate negativ prin absența unor terminații, dintre care mai importantă este la neutru absența terminației *-ă*, iar la feminin absența terminațiilor *-u* vocalic neaccentuat (vezi excepții în § 49), *-u* semivocalic și, mai ales, a terminațiilor consonantice. E ușor de observat că unele terminații apar numai la neologisme, mai mult sau mai puțin recente, uneori încă neadaptate. La asemenea substantive neadaptate se pot întîlni terminații neincluse în tablou pentru substantivele feminine: de exemplu, terminația consonantică la nume de animate ca *girl* (și *cover-girl*, *script-girl*), *madam*, *miss*; cînd nu sînt nearticulabile și defective de număr sau invariabile, ca *madam* (vezi § 47), substantivele de acest fel prezintă particularitatea de a avea forma articulată de alt gen — anume neutru —

decît cea nearticulată — feminină —: *o, unei* (sau *această, acestei, frumoasa, frumoasei* etc.) *cover-girl* f., după sens, dar *cover-girl-ul* n., după formă.

Indiciile furnizate de formă devin mai numeroase și mai eficiente dacă unele terminații sînt descrise mai amănunțit, cu precizarea sunetelor care precedă sunetul final și cu unele date statistice: de exemplu, terminația *e* este comună tuturor genurilor numai cînd apare după consoană (neutrelle fiind numai 10, iar masculinele sub 100), pe cînd *e* precedat de altă vocală decît *i* caracterizează exclusiv substantivele feminine și chiar *e* precedat de *i*, care se întîlnește la feminine și la masculine, poate fi considerat o caracteristică a celor dintîi, întrucît la masculin există numai excepțional (în 10 nume de luni și în *bădie*), de asemenea, dacă descrierea formală este asociată cu informații referitoare la sens ori la modul de formare: toate terminațiile neobișnuite, slab reprezentate la masculine (*-a, -i* și *-o* accentuate și neaccentuate, *-e* și *-u* accentuate, *-ă*), se găsesc numai la nume de ființe; între variatele substantive terminate în *e* precedat de consoană cele formate cu sufixele *-tate* (*-ăitate, -etate, -itate*) și *-toare*, ca și cele provenite din substantivizarea fostului infinitiv lung (vezi § 141) sînt numai feminine; între substantivele terminate în *-u* semivocalic cele formate cu sufixul *-gîu* sînt numai masculine.

Data fiind comportarea specifică a genului neutru, la singular principală opoziție de gen este între substantivele feminine și cele nonfeminine, iar la plural între substantivele masculine și cele nonmasculine. De aceea, despre substantivele defective de număr (vezi § 26) se poate ști cu siguranță numai dacă sînt feminine sau masculin-neutre, cînd nu se folosesc decît la singular, respectiv numai dacă sînt masculine sau feminin-neutre, cînd nu se folosesc decît la plural, dar această informație este suficientă pentru flexiune; substantive ca *aur, sînge, unt* sînt încadrate în mod convențional, de obicei după sens, la neutru, *mușetel, ianuarie* la masculin sau *preliminari, funeralii* la neutru și *represalii* la feminin.

Dintr-o prudență exagerată unele dicționare evită să precizeze genul unor substantive (de obicei neologisme recente nefamiliare lexicografilor și neatestare în contexte concludente sub acest aspect; simpla mențiune s. sau *subst.* lipsită de indicații asupra genului înseamnă „cu genul necunoscut“, dar, de fapt, la cele mai multe cuvinte, incertitudinea nu privește toate cele trei genuri, ci doar distincția dintre două genuri (dintre masculin și neutru la cele atestate numai la singular și dintre feminin și neutru la cele atestate numai la plural).

Substantivele proprii au adesea terminații care la substantivele comune sînt mai rare sau chiar inexistente; de exemplu, la numele proprii de persoane (prenume) și de animale: *-a* (*-ea*) neaccentuat (*Toma, Oprea, Marțolea*) și chiar *-ă* (*Gavrilă, Ionică, Murgilă*) pentru genul masculin; consoană (*Carmen, Catrinel, Lenuș, Lotus*) și *-u* vocalic neaccentuat (*Lulu, Muțu*) pentru genul feminin; *-i* vocalic neaccentuat (*Gabi, Vali*), *-o* accentuat (*Jojo, Margo, Zozo*) și neaccentuat (*Roro, Toto*) pentru masculin și feminin.

La numele proprii de inanimate (locuri, instituții, mărci de vehicule etc.) genul depinde de formă sau/și de referent, mai exact de substantivul comun generic care denumește referentul. Orientarea după formă este evidentă în exemple ca (o) *Dacia* (*Lada*, *Škoda*, *Toyota*) f. față de (un) *Citroën* (*Fiat*, *Ford*, *Nissan*, *Olteit*, *Volvo*) n. sau *I.R.T.A.* și *R.A.T.A.* f. față de *I.T.B.* și *R.A.T.B.* n. La substantivele nonfeminine defectiv de plural și la cele nonmasculine defectiv de singular (vezi § 26) atribuirea genului este convențională: de exemplu, numele de orașe (*Arad*, *Paris*), de râuri/fluviu (*Argeș*, *Rin*) și de ținuturi sau state (*Oaș*, *Maroc*, *Peru*) sînt de genul neutru, iar numele de insule (*Aleutine*, *Canare*) sînt de genul feminin.

§ 23. Numeroase substantive au variante formale, fie în cadrul aceleiași gen, fie de genuri diferite. De obicei numai una dintre variante este considerată corectă în limba literară, dar uneori normele actuale admit cîte două variante, într-o anumită ordine de preferință.

Substantive care cunosc variante – de terminație – ale formei-tip în cadrul aceleiași gen (pentru variantele de plural vezi § 28):

m.: *berbec* (nu *berbeci*), *ciucure* (nu *ciucuri*), *genunchi* (nu *genunchi*), *pieptene* (nu *piepteni*), *șoarece* (nu *șoareci*), *vîlădică* (nu *vîlădici*); variație liberă admisă: *bulgăre/bulgăr*, *tutore/tutor*;

f.: *cineraria* (nu *cinerarie*), *curea* (nu *cureauă*), *latură* (nu *lature*), *origine* (nu *origină*), *sandală* (nu *sanda*), *sarma* (nu *sarmală*); variație liberă admisă: *tapiocă/tapioca*, *vîlcea/vîlcică*;

n.: *itinerar* (nu *itinerariu*), *linoleum* (nu *linoleu*), *opiu* (nu *opium*), *personaj* (nu *personagiu*), *salar* (nu *salar*), *serviciu* (nu *servici*), *tangou* (nu *tango*), *taxi* (nu *taxiu*); variație liberă admisă: *minimum/minim*.

Unele variante formale sînt admise în anumite contexte, încît pot fi considerate un fel de forme secundare. De exemplu, *zi* are varianta *ziuă*, admisă în limba literară numai în unele construcții, ca *se face ziuă*, *de cu ziuă*; cf. diferența de înțeles dintre *la zi* „la curent, în actualitate” și *la ziuă* „cînd se face dimineată”; tot astfel, numele primelor cinci zile ale săptămîinii, terminate în *i* șoptit (*luni*, *marți*, *miercuri*, *vineri*), respectiv semivocalic (*joi*), au cîte o variantă în *-e*, admisă în înbinările cu un adjectiv postpus: se spune *o miercuri*, *această miercuri*, cu *miercure* ca variantă, dar numai *o miercure neagră a fotbalului*. Pentru variantele unor substantive în înbinări cu adjective posesive conjuncte vezi § 49.

În puține situații deosebirile formale din cadrul aceleiași gen sînt corelate cu distincții de înțeles, în perechi de substantive cu statut de omonime parțiale sau de paronime. Un tip mai bine reprezentat este cel al perechilor de substantive neutre cu finala *o* accentuat sau (*ô*)u: *bolero* „dans” și *bolero* „ilic”, *caro* „culoare la cărțile de joc” și *carou* „pătrat”. Într-o situație asemănătoare sînt substantivele neutre *file* „mușchi”, *fileu* „plasă” și *filet* „ghivent” și „ramificație a unui nerv”.

Substantive care au variante de genuri diferite (fie numai la singular, fie numai la plural, fie la ambele numere):

m. și n.: *combustibil* m. (pl. *combustibili*, nu *combustibile* n.), *robinet* n. (pl. *robinete*, nu *robineți* m.), *suport* n. (pl. *suporturi*, nu *suportî* m.), *șpalt* n. (pl. *șpalturi*, nu *șpalți* m.), *vagonet* n. (pl. *vagonete*, nu *vagoneți* m.); variație liberă admisă în normă: *astru* – pl. *aștri* m./*astre* n., *clește* – pl. *clești* m./*clește* n., *cocoloș* – pl. *cocoloașe* n./*cocoloși* m., *ghiont* – pl. *ghionți* m./*ghionturi* n., *virus* – pl. *virusuri* n./*virusi* m.;

m. și f.: *bocanc* m. (nu *bocancă* f.), *brioșă* f. (nu *brios* m.), *cartof* m. (nu *carto(a)fă* f.), *ciorchine* m. (nu *ciorchină* f.); variație liberă admisă în normă: *desagă* f./*desag* m., *zori* m./f. (art. *zorii/zorile*);

f. și n.: *butic* n. (nu *butică* f.), *cățun* n. (nu *cățună* f.), *cinema* n. (art. *cinemaul*, nu *cinemaui* f.), *fine* n. (art. *finele*, nu *finea* f.), *fruct* n. (nu *fructă* f.), *monogramă* f. (nu *monogram* n.), *sistem* n. (nu *sistemă* f.), *tort* n. (nu *tortă* f.); variație liberă admisă în normă: *astmă/astm*, *colind/colindă*;

m., n. și f.: *foarfece* „instrument” n. (nu *foarfec* m. sau *foarfecă* f.; varianta feminină este admisă cu sensuri metaforice în sport și în economia politică), *gogoasă* f. (nu *gogoș* n. sau m.).

Unele variante de gen sînt admise în anumite expresii: de exemplu, *cîmp* n. (pl. *cîmpuri*) are o variantă masculină – pl. *cîmpi* – admisă, în limba literară actuală, numai în expresiile *a bate cîmpii*, *a-și lua cîmpii*.

La numele de inanimate, concurența dintre neutru și feminin se rezolvă aproximativ la egalitate, în timp ce în concurența dintre masculin și neutru se constată o tendință netă de restrîngere a genului neutru, prin trecerea multor substantive de acest gen la masculin sau prin scindarea altora pentru diferențierea unor sensuri.

O categorie aparte de substantive cu variante de genuri diferite, neutru și feminin, este constituită de cuvintele străine întrebuintate ca atare în limba română – simțite încă și citate drept străine –, la care variația genului se explică prin orientarea după criterii diferite (etimologic, formal, semantic). Situația specială a acestor substantive constă în limitarea variației de gen la forma nearticulată sau însoțită de articolul nehotărît, în timp ce cu articolul hotărît enclitic ele au o singură formă, de genul neutru, varianta feminină fiind defectivă de articularea hotărîtă (sau nearticulabilă). Ele sînt mai ales nume de inanimate: neart. *un*, *unui* (sau *acest*, *acestui*, *alt*, *altui*, *propriul*, *propriului* etc.) *koine* n./o, *unei* (sau *această*, *acestei*, *altă*, *altei*, *propria*, *propriei* etc.) *koine* f., dar numai *koineul* n., la fel *glasnost(i)*, *laudatio*, *story* sau *Weltanschauung*; mai rar, nume de animate care desemnează (și) persoane de sex femeiesc: neart. *un*, *unui* (sau *acest*, *acestui* etc.) *star* n./o, *unei* (sau *această*, *acestei*, *frumoasa* etc.) *star* f. (o *adevărată star*), dar numai art. *starul* n., la fel *top-model*.

Pentru nume proprii de inanimate cu variante de gen vezi § 26 și 53. Fără să aibă variante propriu-zise, unele nume proprii de inanimate osci-

lează în comportamentul sintactic între genuri diferite, orientate după formă sau după înțeles (vezi § 269 și 280).

Relativ numeroase sînt perechile de substantive (omonime parțiale sau paronime) cu genuri diferite specializate pentru sensuri diferite:

m. și n.: *accident* „întîmplare“ n. (pl. *accidente*), dar în muzică m. (pl. *accidenți*), *creier* „organ anatomic, loc înalt și greu accesibil“ m. (pl. *creieri*), dar „persoană, element conducător“ n. (pl. *creiere*), *curent* de aer sau de apă m. (pl. *curenți*), dar cultural n. (pl. *curente*), *glob* „corp, obiect sferic“ n. (pl. *globuri*), dar în anatomie m. (pl. *globi*), *măr* „pom“ m. (pl. *meri*), dar „fruct“ n. (pl. *mere*), *termen* „cuvînt, monom“ m. (pl. *termeni*), dar „dată fixă, interval“ n. (pl. *termene*), *umăr* „parte a corpului omenesc, a unui vas“ m. (pl. *umeri*), dar „umeraș, proeminență“ n. (pl. *umere*); cele mai multe perechi de m. și n. sînt legate de distincția între un nume de persoană (de sex bărbătesc) și un nume de obiect (de obicei instrument): de exemplu, *difuzor* „persoană“ m. (pl. *difuzori*), dar „dispozitiv, aparat“ n. (pl. *difuzoare*), *spălător* „persoană“ m. (pl. *spălători*), dar „obiect, instalație“ n. (pl. *spălătoare*) – cf. și *cap* „conducător“ m. (pl. *capi*) față de *cap* n. (pl. *capete*, respectiv *capuri*, vezi § 28) – sau între un nume de persoană (de sex bărbătesc) și un nume de acțiune: de exemplu, *fratricid* „ucigaș de frate“ m. (pl. *fratricizi*), dar „ucidere de frate“ n. (pl. *fratriciduri*) – la fel alte compuse cu *-cid*: *homicid*, *infanticid*, *matricid*, *paricid*, *patricid* etc. – sau participii și supine substantivizate ca *tuns* „persoană“ (pl. *tunși*), dar „acțiune“ n. (pl. *tunsuri*);

f. și n.: *fascicul* „mănunchi“ n. și *fasciculă* „parte tipărită dintr-o lucrare“ f. (pl. identic *fascicule*), *garderob* „dulap“ n. (pl. *garderoburi*) și *garderobă* „îmbrăcăminte, loc de depunere a hainelor“ f. (pl. *garderobe*), *închizător* (la armă) n. (pl. *închizătoare*) și *închizătoare* (la alte obiecte) f. (pl. *închizători*), *onoare* „cinste, faimă, mîndrie, stimă, favoare“ f. (fără pl.) și *onor* „manifestare a stimei, rang“ n. (pl. *onoruri*), *ordin* „poruncă“ n. (pl. *ordine*) și *ordine* „(o)rînduială, orînduire“ f. (pl. *ordini*), *pendul* „dispozitiv care oscilează“ n. și *pendulă* „ceas de perete“ f. (pl. identic *pendule*);

m. și f.: tipuri bine reprezentate sînt perechile de nume de ființe, mai ales de persoane (vezi § 24), ca *bunic* m. și *bunică* f. (pl. neart. identic *bunici*), *cățeluș* m. (pl. *cățeluși*) și *cățelușă* f. (pl. *cățelușe*) și perechile de substantive în care masculinul este nume de plantă (mai ales pom), iar femininul nume de fruct: *cais* m. (pl. *caiși*) și *caisă* f. (pl. *caise*), *frag* m. și *fragă* f. (pl. neart. identic *fragi*), dar există și alte tipuri, de exemplu, perechi în care masculinul este nume de persoană, iar femininul nume de obiect: *așchiuță* „surcică“ f. (pl. *așchiuțe*), dar „om mic“ m. (fără pl. sau invariabil), *trompet* „instrumentist“ m. (pl. *trompeți*) și *trompetă* „instrument“ f. (pl. *trompete*), *țandărică* „surcică“ f. (pl. *țandărele*), dar „om mic“ m. (pl. *țandărici*) sau un tip complex în care masculinul este nume de

persoană, iar femininul atît nume de persoană, cît și nume de obiect: *ghicitor* „bărbat...” m. (pl. *ghicitori*), *ghicitoare* „femeie...” f. (pl. *ghicitoare*) și „cimilitură” f. (pl. *ghicitori*), *secerător* sau *semănător* „bărbat...” m. (pl. *secerători*, respectiv *semănători*), *secerătoare* sau *semănătoare* „femeie...” (pl. neart. = sg.) și „obiect” (pl. *secerători*, *semănători*);

m., n. și f.: *basc* „bărbat...” m. (pl. *basci*), *basc* „parte a unei jachete” n. (pl. *bascuri*); *bască* „femeie...” (pl. *basce*) – și „limbă...” (fără pl.) – și „beretă” f. (pl. *băști*); *trăgător* „bărbat...” m. (pl. *trăgători*), *trăgător* „instrument de desenat” n. (pl. *trăgătoare*), *trăgătoare* „femeie ...” f. (pl. neart. = sg.) și „curea, instrument de descălțat” f. (pl. *trăgători*).

§ 24. La numele de însuflețite se pune problema concordanței dintre gen și sex. Din acest punct de vedere se disting, pe de o parte, substantive care au și care nu au pereche pentru sexul opus, iar, pe de altă parte, substantive cu genul motivat și cu genul nemotivat.

Numele de însuflețite la care genul marchează diferențe de sex sînt de trei feluri:

a) perechi de cuvinte cu rădăcini diferite (numite heteronime): *tată* – *mamă*, *băiat* – *fată*, *cal* – *iapă*, *cocoș* – *găină*;

b) perechi de cuvinte cu aceeași rădăcină, formate unul de la altul prin adăugarea sau, regresiv, prin suprimarea unui sufix (numite mobile, iar fenomenul respectiv numindu-se *moțiune*). Mai frecventă este formarea de feminine de la masculine, care se realizează numai prin adăugarea unor sufixe lexicale sau lexico-gramaticale ca: *-ă* (*casier* – *casieră*, *socru* – *soacră*), *-că* (*pui* – *puică*, *tulcean* – *tulceancă*), *-e* (*ambasador* – *ambasadoare*, *învățător* – *învățătoare*; se spune corect *directoare*, nu *directoară*, *dresoare*, nu *dresoară*), *-easă* (*bucătar* – *bucătăreasă*, *mire* – *mireasă*), *-esă* (*duce* – *ducesă*, *negru* – *negresă*), *-iță* (*casier* – *casieriță*, *păun* – *păuniță*), *-oaică* (*leu* – *leoaică*, *turc* – *turcoaică*; învechit și regional, *-oaie*: *comis* – *comisoaie*, *doftor* – *doftoroaie*), la numele proprii *-a* (*Dumitru* – *Dumitra*, *Ion* – *Ioana*, *Grigorescu* – *Grigoreasca*, *Joian* – *Joiana*), *-ca* (*Ivan* – *Ivanca*, *Băleanu* – *Băleanca*), *-eta* (*George* – *Georgeta*), *-ina* (*Alexandru* – *Alexandrina*, *Gheorghe* – *Gherghina*), *-oaia* (*Florea* – *Floroaia*) sau prin înlocuirea unor sufixe: a lui *-el* cu *-ea* sau *-ică* (*vițel* – *vițea/vițică*), a lui *-er*, *-or* cu *-eză* (*tricoter* – *tricoteză*, *coafor* – *coafeză*). Masculinele se formează, mai rar, de la feminine, fie prin adăugarea unui sufix ca *-an* (*gîscă* – *gîscan*), *-el* (*rîndunea* – *rîndunel*) sau *-oi* (*rață* – *rățoi*, *vulpe* – *vulpoi*), fie prin înlocuirea altora, ca a lui *-ica* prin *-el* (*Viorica* – *Viorel*) sau a lui *-a* prin *-u* (*Safta* – *Saftu*, *Floroaia* – *Floroiu*), fie prin suprimarea lui *-ă* (*broscuță* – *broscuț*, *mașteră* – *mașter*, *mîță* – *mîț*) sau *-a* (*Corina* – *Corin*);

c) substantive care funcționează, după împrejurări, în strînsă concordanță cu sexul exprimat, atît ca masculine, cît și ca feminine (constituite în așa-numitul subgen comun): substantivele comune *gură-cască*, *papă-lapte*, *buftea*, *mutlică*, invariabile și nearticulabile; substantivele proprii *Bebe*,

Coca, Gabi, Lili, Saşa, Toto, Tuţu (nume de persoane), *Marţolea, Mişca, Miţi* (nume (şi) de animale), toate m. şi f. Apropiate de acestea sînt substantivele diferenţiate prin articularea enclitică sau prin plural: *complice* m. (art. *complicele*, pl. *complici*) şi f. (art. *complicea*, pl. *complice*).

Numele de însufleţite (mai ales animale, dar şi persoane) care nu sînt constituite în perechi pentru ambele sexe şi la care genul gramatical este neconcludent în privinţa concordanţei cu sexul, întrucît prin aceeaşi formă sînt denumite ambele sexe, se numesc epicene. Exemple:

- cu formă de masculin: *castor, pelican,   n  ar; custode, ministru;*
- cu formă de feminin: *balenă, pot  rniche; cuno  tiin  , haimana.*

C  nd este necesar să se precizeze sexul unei fiin  e al cărei nume este epicen, se folosesc două procedee: fie se creează ad-hoc forme feminine (*elef  n  i   de la elefant*), respectiv masculine (*lebd  oi de la lebd  *), fie se recurge la îmbinarea numelui epicen, generic, cu termeni ca *bărbat* sau *femeie* pentru persoane, *b  rb  tu  , mascul*, respectiv *femeiu  c  , femelă* pentru animale. Este recomandabil să nu se abuzeze de nici unul dintre aceste procedee. Abuzul de derivate moționale ocazionale de la epicene nume de animale,   pletit cu neglijarea unor formații existente, se constată mai ales în poezie şi în literatura pentru copii, unde apar formații ca *cerb  , cocor  , boi  oar  , hering  , stru  * sau *c  milo  , lebd  , mrean, pl  tic* (mo  iunea extinz  ndu-se uneori şi la nume de plante sau de lucruri: *arborea brad  , muntea, scauna*). Pentru numele de persoane, în vorbirea familiară se folosește tot derivarea (progresivă sau regresivă): *ministreas  * – care e consacrat ca „so  ie de ministru“, dar apare şi pentru „femeie-ministru“ – de la *ministru, simpatiu* m. (nerecomandabil) de la *simpatie* „persoană...“, *Popeasca, Munteanca* (femininul periferic al unor nume de familie), iar în publicistică, în situația specială a desemnării femeilor cu diverse profesii moderne, se apelează la compuse cu substantivul *femeie*: *femeie-marinar, femeie-pilot, femeie-om de   tiin  *. (Compuse cu *femeie* se folosesc uneori în mod inutil în locul unor derivate moționale: *femeie-aviator*   n loc de *aviatoare, femeie-regizor* şi *regizor-femeie*   n loc de *regizoare*. Inutilă este folosirea lui *femeie* pe l  ng   nume de persoane cu formă feminină: *femeie-astronaut  , femeie-scriitoare*.) Cu substantivele epicene nume de persoane se produc adesea greșeli de acord după înțeles la numele predicativ sau la participiul pasiv din structura predicatului verbal (*Victima era căsătorit*) şi la substituirea prin pronume sau alte echivalente (*Am rugat-o pe custode să-mi păstreze cartea pentru a doua zi*).

Din punctul de vedere al rela  iei dintre gen şi sex, numele de   nsufle  ite sînt de trei feluri: cu genul motivat sau cu coresponden     între gen şi sex (cele de sub a–c), cu gen convențional, neconcludent (cele epicene, unde genul poate să corespundă unuia dintre sexe, dar le desemnează pe amîndouă) şi cu contradicție evidentă între gen şi sex (substantivele feminine care denumesc fiin  e de sex bărbătesc: *beizadea, cătană, ordonan  , santinelă*, şi substantivele masculine sau neutre care denumesc fiin  e de sex

femeiesc: *băboi, fătui*). Contradicția poate fi intenționată în formații de precieative, ca ultimele citate. În alte situații se încearcă rezolvarea ei prin crearea unor forme de gen adecvate în perechi ca *agă* f. (art. *agaua*, pl. neart. *agale*, art. *agalele*) și *ăgă* m. (art. *ăga*, pl. neart. *agi*, art. *agii*), *călăuză* f. și *călăuz* m. sau numai prin acordul după înțeles la substantive ca *beizadea* (*Beizadeaua era răsfățat de toți cūrtenii sau unul dintre beizadele, Pe beizadea nu l-au pedepsit*). În limba actuală există o puternică tendință de neglijare a distincției de gen (sex) la numele de persoane, ceea ce se oglindește în folosirea numelor de persoane cu anumite ocupații sau titluri în forma de masculin cu referire la femei, chiar atunci când există un feminin corespunzător: *Au participat femei cu diverse funcții și profesii: maștri, tehnicieni, ingineri, merceologi*. Uneori, unul și același substantiv masculin are corespondent feminin într-un sens și în altul nu: de exemplu, de la *doctor* „medic“ există derivatul feminin *doctoriță*, dar de la *doctor* „persoană care are doctoratul“ nu s-a creat un feminin paralel, deși sînt femei cu acest titlu.

§ 25. În interiorul genului masculin și al celui feminin unii cercetători disting așa-numitul subgen (sau chiar gen) personal, înțeles ca un set de trăsături specifice numelor de persoane și de animale personificate, indiferent de genul lor; principalele trăsături relevate ar fi: construirea cu prepoziția *pe* a acuzativului complement direct, folosirea articolului proclitic *lui* ca marcă a genitiv-dativului singular, posibilitatea atașării unor adjective posesive conjuncte la forma nearticulată, lipsa unor alternanțe fonetice în flexiune, existența unor forme speciale de vocativ. Întrucît aceste trăsături nu sînt nici exclusive, nici generale (vezi § 44, 45, 47, 49, 50, 61 și 292), noțiunea de subgen personal nu este necesară în descrierea substantivului.

NUMĂRUL

§ 26. Majoritatea substantivelor au ambele numere, diferențiate sau nu formal. Există însă și substantive defective de un număr sau cu preferință (marcată prin frecvență) pentru un număr: mai multe cu formă numai de singular (numite, latinește, *singularia tantum*) și mai puține cu formă numai de plural (*pluralia tantum*).

Se folosesc, în mod normal, numai la singular:

– cele mai multe nume de materie: *aur, cositor, miere, sînge, unt, vată; cimbru, cînepă, mazăre* (multe nume de materie pot avea plural cînd desemnează sorturi, porții sau obiecte din materia respectivă: *aramă* are pl. *arămuri* pentru „obiecte de aramă“, iar *rachiu* are pl. *rachiuri* pentru „sorturi sau porții de rachiu“);

– substantivele abstracte nume de însușiri, de stări și, mai puțin, numele de acțiuni: *cinste*, *curaj*, *deșteptăciune*, *legalitate*, *noblețe*, *zgîrcenie*; *foame*, *rușine*; *chibzuință*, *îmbrăcare*, *întors*, *treacăt* (unele substantive fără plural în sensul abstract pot avea plural cînd se folosesc cu sensuri concrete: *bunătate* „însușirea de a fi bun“ nu are plural, dar cu sensuri ca „binefacere, mîncare bună, bogăție“ se folosește (și) la plural; numele de ocupații nu au plural, dar cînd aceleași substantive denumesc ateliere pot avea: *cizmărie*, *vopsitorie*; abstractele negative au plurale într-o măsură mai mare decît corespondentele pozitive: compară *dreptate* și *nedreptate*, *prudență* și *imprudență*);

– denumirile unor discipline științifice, jocuri sau sporturi: *biologie*, *geometrie*; *foțbal*, *șah* (substantivele de acest fel pot avea plural cînd se folosesc cu sensuri concrete, desemnînd manuale ale disciplinelor în cauză, respectiv seturi de piese ale unui joc, și cînd se referă la aspecte diferite ale aceleiași discipline);

– substantive care apar numai în unele locuțiuni și expresii fixe: *berbeleacul* (de-a ~), *fofirlica* (a duce cu ~), *habar* (a avea ~), *iama* (a da ~), *poșida* (în ~), *toptanul* (cu ~), *valma* (de-a ~), *vileag* (a da în ~);

– puține nume de persoane masculine: *bade*, *neică*, *taică*, *vodă*;

– majoritatea numelor proprii, de exemplu, nume de persoane ca *Alexandru*, *Maria* (pluralul poate apărea, excepțional, pentru a desemna mai mulți indivizi cu același prenume: *Ioni*, *Marii*) sau *Ionescu*, *Vasiliiu* (pluralele populare de tipul *Ionești(i)*, *Vasilii(i)* se folosesc pentru membrii unei familii sau ai unui grup); nume de animale – aflate în aceeași situație ca prenumele –; nume de locuri ca *Dunărea*, *Mureș*, *Ceahlău*, *Tulcea* (pluralul poate desemna mai multe locuri cu același nume: *cele trei Crișuri*; în cazul toponimelor provenite din substantive comune, pluralul este ambiguu – cf. aspectul oral al întrebării glumețe *Cîte Pietre sînt în țara noastră?*).

Se folosesc în mod normal numai la plural:

– unele nume de materie: *bale*, *cîlți*, *confeti*, *cuișoare*, *lături*, *tăieței/tăitei*; unele dintre ele au un singular rar folosit, fie cu același sens, fie cu alte sensuri: *icre* (*icră*), *jumări* (*jumară*), *tărîțe* (*tărîță*);

– nume de obiecte care reprezintă o pluralitate de elemente: *anale*, *aplauze*, *coclauri*, *graffiti*, *măruntaie*, *moravuri*, *nazuri*, *represalii*, *zimbre*, *zori*; *ițe* (sg. *iță*), *moaște* (și sg.); în această categorie intră unii termeni – integral sau parțial – latinești cu formă de n. pl. folosiți în publicistică: *addenda*, *corrigenda*, *marginalia*, *mass-media*, *miscellanea* (de la care se formează uneori, greșit, singulare feminine ca *o miscellanea* sau G.D. *mass-mediei*);

– nume de obiecte formate din două părți identice: *blugi*, *cioareci*, *ghilimele*, *ițari*, *nădragi*, *ochelari* (unele dintre ele își creează o formă de singular: *pantalón* sg. este admis în limba literară, dar *blug* „pereche de blugi, material de blugi“ sau *ochelar* nu);

– nume de specii botanice ca *adormițele*, *zorele* (și *zorea* sg.) și, mai ales, nume de clase și încrengături de plante și de animale: *fungi*, *graminee* (și sg.), *umbelifere* (*umbeliferă* sg.), *echinoderme* (*echinoderm* sg.), *celenterate* (*celenterat* sg.);

– nume de popoare, mai ales antice și exotice, cunoscute numai ca atare (nu și prin indivizi): *boi(i)*, *taurisci(i)*; *pieile-roșii* (și *piele-roșie* sg.);

– substantive care apar numai în unele expresii: *mendrele* art. (*a-și face ~*), *șoșele* neart. (*cu ~*, *cu momele*);

– puține nume proprii, de exemplu, nume de personaje mitologice care alcătuiesc grupuri, ca *Grații(le)*, *Hesperide(le)*, *Parce(le)*; nume de locuri, mai ales de munți, ca *Anzi*, *Carpați*, de insule, ca *Aleutine*, *Canare*, de localități, ca *Izvoare* (singularul se folosește fie în situații excepționale, ca personificarea din *Balcanul și Carpatul* de V. Alecsandri, fie – la numele de localități – ca mijloc de rezolvare a contradicției dintre forma de plural și înțelesul de singular: substantive ca *București*, *Bușteni*, *Galați*, *Iași*, cu formă originară de plural, se comportă în limba literară actuală ca singulare – art. *Bucureștiul*, *Galațiul*, nu *Bucureștii*, *Galații*); nume de constelații sau roiuri de stele, ca *Gemenii*, *Peștii*, *Pleiadele*; nume de sărbători, ca *Florii*, *Saturnalii*.

Substantivele defective de număr sînt mai puține decît s-ar părea, dacă se ține seama de „excepțiile” în care se folosește totuși numărul absent în principiu. Statutul de substantiv defectiv de număr nu este fix, nici același pentru toți vorbitorii. Unele substantive oscilează între forme de un singur număr și flexiune completă, de exemplu *fasole* sg. are regional formă de pl. (art. *fasolele*), iar pentru numele propriu *Paști* m. sg. se admite în normă varianta *Paște* n., cu pl. *Paști*. În general, sînt mai numeroase situațiile în care se creează un plural decît cele în care se creează un singular. În limba actuală se constată tendința de folosire a pluralului de la substantive cunoscute pînă de curînd ca avînd numai singular (de exemplu, *proză* – pl. *proze* „scrieri în proză”) sau întîlnite practic numai la singular: numeroase abstracte nume de însușiri, de stări și de acțiuni, ca *agerimi*, *inchietudini*, *bagatelizări*. Limbajele de specialitate folosesc adesea mai multe plurale decît limba comună (de exemplu, în limbajul medicilor, pluralul numelor de boli).

§ 27. Cele două numere pot fi folosite uneori cu înțelesuri nespecifice, echivalente cu ale numărului opus. Singularul poate avea înțeles de plural în întrebuintări generice: *datoria cercetătorului*, *Peștelui îi place să înoate*. Pluralul poate avea înțeles de singular, cu nuanță intensivă, chiar hiperbolică uneori: *bătrîneți(le)* = *bătrînețe(a)* (cf. *adîncă bătrînețe/adînci bătrîneți*), *tinereți(le)* = *tinerețe(a)* (cf. *în tinerețea mea/în tinerețile mele*), *minți(le)* = *minte(a)* în expresii ca *a-și ieși din ~*, *a-și pierde ~*, *a nu ști*

unde îi sînt ~, a-și aduna ~, silințe(le) = silința în a-și da ~, ceruri = cer în pînă la ~, văzduhuri = văzduh.

La numele de însufletite care formează perechi corespunzînd celor două sexe (vezi § 24), pluralul substantivului masculin poate include sexul feminin: *colegi* „colegi și colege“, *frați* „frați și surori“, *Golești* „membri ai familiei Goleșcu, bărbați și femei“.

§ 28. Cele două numere pot fi diferențiate sau nu formal.

Substantive invariabile după număr, cu aceeași formă – nearticulată – la singular și plural, există la toate cele trei genuri: m. *arici*, *puști*, *tei*, *bebe*, *colibri*, *culi*, *mikado*, *paria*, *picolo*, *zebu*; f. *învățătoare*, *căsoaie*, *canoe*, *maree*, *cineraria*, *joi*, *vineri*; n. *nume*, *mango*. (Ele nu trebuie confundate cu substantivele defective de număr!) Unele substantive, invariabile conform normelor, au variante variabile; de exemplu, *picol(o)* – pl. *picoli* (în loc de *picolo* sg. și pl.), *servitoare* – pl. *servitori* (în loc de *servitoare*), *maree* – pl. *marei* (în loc de *maree*), *cinerarie* – pl. *cinerarii* (în loc de *cineraria* sg. și pl.).

Cele mai multe substantive sînt variabile; ele diferențiază formal singularul de plural, cu ajutorul desinențelor și al alternanțelor fonetice.

Desinențele de plural (care se adaugă la forma de singular cu desinență zero sau iau locul desinenței de singular) sînt următoarele:

m.: -i șoptit (*pomi*), -i semivocalic (*fii*), -i vocalic (*arbitri*), zero (*indici*);

f.: -e (*mame*), -i șoptit (*lumi*), -i semivocalic (*idei*), -le (*basmale*, *saltele*, *zile*), -uri (*certuri*), zero (*femei*);

n.: -e (*ziare*), -uri (*locuri*), -i semivocalic (*studii*), -ii (*seminarii*), izolat și -ă (*ouă*), -ale (*atale*, *carale*).

La masculine distribuția desinențelor nu pune probleme și nu există nici variante de plural în legătură cu desinențele tradiționale. Atenție la diferențierea formelor de sg. și pl. la substantivele cu tema terminată în *j*, ș: se spune și se scrie corect *paj*, *moș* sg. – *paji*, *moși* pl. (nu *moși* – *moși*, nici *moș* – *moș*)! E necesară precizarea că puținele masculine terminate la singular în -*iu* neaccentuat (*i* semivocalic + *u*), de tipul *uliu*, *nunțiu*, au pluralul în -*ii* (cu *i* vocalic + *i* semivocalic). În unele împrumuturi recente, neadaptate, pe de o parte, se folosește o desinență străină neobișnuită -*s*, admisă în cuvinte ca *cruzeiro* – pl. *cruzeiros*, *peso* – pl. *pesos*, și, pe de alta, apar diverse variante de formare a pluralului, între care și o desinență specifică pentru cuvintele străine, -*și*, neacceptată în normă: desinența -*s*, menționată mai înainte, apare uneori ca variantă față de pluralul literar adaptat, de exemplu *bit* are pluralul românizat *bipi*, dar se întilnește și varianta neadaptată *bits*; alături de pluralul egal cu singularul recomandat la substantive ca *hipi*, se întilnește atît pluralul neadaptat *hippies*, cît și o variantă românizată, cu desinența -*și*, *hipiși*. Necunoașterea valorii de plural a desinenței străine -*s* explică extinderea ei greșită la singular, în

exemple ca *un contras* (în loc de *contra* sg. – pl. *contras*) sau *un pesos*; se ajunge astfel la omonimia celor două numere, rezolvată uneori prin crearea unei variante românești de plural, de tip *pesoși* (proces petrecut mai demult la cuvinte ca *eschimos* sau *incas*).

Desinența străină -s se găsește în mod excepțional și la unele împrumuturi feminine neadaptate, cum ar fi *cordoba* „monedă...” – pl. *cordobas* sau (*script*-)*girl* – pl. (*script*-)*girls*.

Spre deosebire de masculine, la substantivele feminine și la cele neutre distribuția principalelor desinențe de plural nu are reguli ferme, de unde existența variantelor de plural ale aceluiași cuvânt; de obicei numai una dintre acestea este admisă în limba literară, rareori acceptându-se câte două forme de plural nediferențiate semantic și fără restricții contextuale.

La feminin principala concurență este între desinențele -e și -i (șoptit sau chiar numai grafic, ca mod de redare a unor consoane palatale). Au pluralul corect în -e: *căpșună, cireașă, cîrjă, credință, remarcă, uzină, vișină* (pl. *căpșune, cireșe, cîrje, credințe, remarce, uzine, vișine*, nu *căpșuni, cireși, cîrji, credinți, remarci, uzini, vișini*). Au pluralul corect în -i: *caracteristică, coală, piersică, regulă* (pl. *caracteristici, coli, piersici, reguli*, nu *caracteristice, coale, piersice, regule*); *vină* are de asemenea pluralul corect în -i: *vini* (nu *vine*, care este pluralul corect de la *vînă*). Deosebiriile dintre cele două forme de plural sporesc atunci cînd intervin și alternanțe fonetice: *plajă* – pl. *plaje* (nu *plăji*), *plasă* – pl. *plase* (nu *plăși*), *salată* – pl. *salate* (nu *salăți*); *coadă* – pl. *cozi* (nu *coade*). Au câte două forme de plural admise în normă: *poiană* – pl. *poiene/poieni, rîpă* – pl. *rîpe/rîpi, țărancă* – pl. *țărance/țărănci*.

Mai slabă este, tot la feminine, concurența între desinențele -i sau -e, de o parte, și -uri, de alta, la substantive ca *gilceavă* – pl. *gilcevi* (nu *gilcevuri*), *lipsă* – pl. *lipsuri* (nu *lipse*), *treabă* – pl. *treburi/trebi, vreme* – pl. *vre-muri/vremi*. Desinența -uri apare mai ales la pluralul numelor de materie, desemnînd obiecte sau sorturi: *alamă* – pl. *alămuri, mătase* – pl. *mătăsuri*. De asemenea, ea poate imprima nuanțe depreciative, ca în *finețuri* sau *politeți/politețuri* și mai ales în neliterarele *mărimuri, străinătățuri*.

Un caz izolat este concurența între desinențele -le și -i semivocalic la substantivul *manta* – pl. *mantale* (nu *mantăi*).

În unele situații existența a două forme de plural permite marcarea unor diferențe lexicale, desinențele repartizîndu-se pe sensuri, fie că e vorba de cuvinte polisemantice, fie de cuvinte omonime originar diferite. De exemplu: *bandă* „grup” – pl. *bande*, dar „fișie” – pl. *benzi* (de asemenea: *copcă* „săritură” – pl. *copce*, dar „obiect de încheiat; gaură” – pl. *copci*; *dată* (calendaristică; a unei probleme) – pl. *date*, dar „oară” – pl. *dăți*; *vară* „ver-rișoară” – pl. *vere*, dar „anotimp” – pl. *veri*; *mîncare* „acțiune” – pl. *mîncări*, dar „fel de...” – pl. *mîncăruri* (de asemenea: *dulceață* „lucru plăcut” – pl. *dulceți*, dar „preparat alimentar” – pl. *dulcețuri*; *lînă* – pl. *lîni* „lîna de pe mai multe oi”, dar *lînuri* „varietăți de lînă”). O categorie bine constituită

este aceea a substantivelor în *-(t)oare*, a căror flexiune ține seama de criteriul semantic (clase onomasiologice) sau de formare a cuvintelor (substantivizarea adjectivelor) și este folosită ca mijloc de diferențiere lexicală; pluralul egal cu singularul este specializat (cu puține excepții) pentru numele de persoane de sex femeiesc: *apărătoare, ghicitoare, legătoare, lipitoare, măturătoare, secerătoare, trecătoare, vrăjitoare* au aceeași formă la plural când denumesc persoane, dar au pluralul în *-tori* când denumesc obiecte, mai ales instrumente (*apărători, legători, măturători, secerători*), locul unei acțiuni (*trecători*), obiectul acțiunii (*ghicitori*), animale (*lipitori*), plante (*vrăjitori*).

Alteori nu e vorba de sensuri diferite, ci de admiterea uneia dintre forme numai în expresii fixate într-un anumit fel: este situația substantivului *boală*, de la care pluralul curent este *boli*, dar pentru care se admite forma de plural mai veche, *boale* în expresia *a băga în boale*; tot astfel, *roată* „cerc, piesă, instrument sau figură cu formă de cerc“ are pluralul corect *roți* (spre deosebire de *roată* „unitate militară, companie“ cu pl. *roate*), dar forma veche de plural *roate* este și ea permisă, în expresiile *a merge ca pe roate, a pune pe roate* sau *a pune (cuiva) bețe în roate*.

Unele desinențe cunosc ele însele variante: este cazul desinențelor *-e* și *-le* care au variantele fonetice regionale *-i* (vocalic: *feti*) și *-li* (cu *i* vocalic: *sarmali*, rar șoptit: în substantive ca *mantăli*).

Un tablou complex prezintă flexiunea substantivelor feminine terminate în *-ea/-ică* (sau *-ică/-ea*) și în *-ică*. Alături de flexiunea normală sg. *-ea* – pl. *-ele* (*cătea* – *cățele*, *rîndunea* – *rîndunele*), respectiv sg. *-ică* – pl. *-ici* (*bunică* – *bunici*, *pînică* – *pînici*, *rîndunică* – *rîndunici*), există tipuri în care pluralul în *-ele* ajunge să corespundă și (sau chiar numai) unui singular în *-ică*, pluralul realizîndu-se deci prin schimbarea sufixului lexical datorită împletirii unor forme din paradigme originar diferite: *ulcea/ulcică* – pl. *ulcele*, *bucățică/bucătea* – pl. *bucățele* și *bonețică* – pl. *bonețele*, *păpușică* – pl. *păpușele*.

La substantivele neutre principală concurență este între desinențele *-e* și *-uri*, pentru care nu există o regulă de repartitie general valabilă, ci doar unele reguli parțiale, referitoare la categorii limitate de substantive cu o anumită structură, iar uneori se pot face numai constatări ale preferinței pentru una dintre desinențele în cauză: de exemplu, neutrele formate cu sufixe ca *-ăt*, *-ent*, *-er*, *-et*, *-ism*, *-ment* au pluralul în *-e*, iar cele cu forma-tip terminată în vocalele *e* și *u* accentuate, *i* și *o* accentuate și neaccentuate (la neutrele în *o* neaccentuat se produce o schimbare de accent la plural: *radio* – pl. *radiouri*) și în *-ou* au pluralul în *-uri*; majoritatea neutrelor monosilabice și a celor terminate în *u* neaccentuat precedat de consoană + *l* au pluralul în *-uri*, în timp ce majoritatea celor terminate în *u* neaccentuat precedat de consoană + *r* au pluralul în *-e*. Au pluralul corect în *-e*: *blestem, burghiu, coteț, ghișeu, refren* (pl. *blesteme, burghie, cotețe, ghișee, refrene*, nu *blestemuri, burghiuri, cotețuri, ghișeuri, refrenuri*). Au pluralul

corect în *-uri* : *adaos, albuș, cablu, chibrit, defileu, hotel, șiret* (pl. *adaosuri, albușuri, cabluri, chibrituri, defileuri, hoteluri, șireturi*, nu *adaose, albușe, cable, chibrite, defilee, hotele, șirete*). Variantele se deosebesc mai mult atunci când intervin și alternanțe fonetice: *aerodrom* – pl. *aerodromuri* (nu *aerodroame*), *ibric* – pl. *ibrice* (nu *ibricuri*), *mormînt* – pl. *morminte* (nu *mormînturi*), *rod* – pl. *roade* (nu *roduri*), *simbol* – pl. *simboluri* (nu *simboale*). Au câte două forme de plural admise în normă: *chipiu* – pl. *chipie/chipiuri, debușeu* – pl. *debușeuri/debușee, tunel* – pl. *tuneluri/tunele, vis* – pl. *vise/visuri*.

Ca și la feminine, desinențele de plural ale neutrelor pot fi repartizate pe sensuri, servind la diferențieri lexicale; de exemplu: *raport* „dare de seamă” – pl. *rapoarte*, dar „relație” – pl. *raporturi* (de asemenea: *canat* (în industria pielăriei) – pl. *canate*, dar „parte a ușii” – pl. *canaturi; cămin* „instituție; casă familială” – pl. *cămine*, dar „sobă, vatră; horn; încăpere de acces la o conductă” – pl. *căminuri; ciubuc* „pipă; ornament” – pl. *ciubuce*, dar „bacșiș; venit ocazional (ilegal)” – pl. *ciubucuri; corn* „de animale, de instrumente” – pl. *coarne*, dar „franzeluță; recipient; colț; instrument pentru semnale de vînătoare” – pl. *cornuri; cot* „parte a corpului” – pl. *coate*, dar „cotitură” – pl. *coturi; ghem* „de lînă, de sfoară” – pl. *gheme*, dar „joc (la tenis)” – pl. *ghemuri; ghiveci* „de flori” – pl. *ghivece*, dar „mîncare” – pl. *ghiveciuri; minut* „unitate de măsură a timpului” – pl. *minute*, dar „preparat culinar” – pl. *minuturi*).

Tot ca la feminine, unele variante pot fi limitate la anumite expresii: *sfirșit* are pl. *sfirșituri*, dar este admis și pl. *sfirșite*, în locuțiunea adverbială *pe sfirșite; obicei* are pl. *obiceiuri*, dar varianta *obiceie* este tolerată, pentru rimă, în proverbul *Cîte bordeie, atîtea obicei*.

Mai slabă decît concurența între *-e* și *-uri* este concurența între desinențele *-ii* și *-e*, care apare la unele substantive cu singularul în *-aj, -ar, -tor*: *avantaj* – pl. *avantaje* (nu *avantajii*), *personaj* – pl. *personaje* (nu *personajii*), *itinerar* – pl. *itinerare* (nu *itinerarii*), *laborator* – pl. *laboratoare* (nu *laboratorii*); variația liberă este admisă în normă la un singur substantiv: *seminar* – pl. *seminarii/seminare*. Această concurență se explică prin existența unor variante mai vechi de singular în *-iu*, de la care era normal pluralul în *-ii*: de exemplu, *personaj* are o variantă învechită *personagiu*, cu pluralul – corect format – *personagii* (după cum și pluralul *itinerarii* este format corect de la varianta de singular *itinerariu*); greșite sînt variantele hibride de plural în *-ajii* (*personajii*) sau *-age* (*personage*), precum și amestecul de variante în aceeași paradigmă (sg. *personaj* – pl. *personagii*).

În privința variantelor prezentate de desinențe, merită să fie menționat faptul că, după anumite consoane, desinența *-e* are varianta fonetică regională *-ă*: *cară* în loc de *care*.

Alternanțele fonetice sînt de obicei o marcă suplimentară, alături de desinențe, dar uneori pot constitui, în limba actuală, singurul mijloc de

marcare a opoziției sg. – pl. (scrierea ascunde însă astfel de situații, existente numai la masculine: *sac* – pl. *saci*, *fag* – pl. *fagi*). Dintre numeroasele alternanțe folosite în formarea pluralului, numai la câteva apar probleme de cultivare a limbii, majoritatea acestora fiind legate de distincția între substantivele neologice și cele din fondul mai vechi al limbii.

La genul masculin, alternanța *z* – *j* este limitată la unele cuvinte vechi ca *grumaz*, *mînz*, *obraz*, nefiind admisă la neologisme: se spune corect *burghezi* (nu *burgheji*), la fel *chinezi*, *francezi*, *matrozi*. De asemenea, alternanța *sk* – *št*, rară și la cuvintele vechi (*vasilisc* – *vasiliști*), nu apare la neologisme ca numele de popoare *basc* – *basci*, *etrusc* – *etrusci*, *osc* – *osci*; atenție la pronunțarea acestor plurale cu *sci* (nu *șci*)! Tot la cuvinte vechi este limitată, în general, și alternanța *l* – *i* semivocalic (*copil* – pl. *copii*, *vițel* – pl. *viței*), dar ea a cuprins și neologismul *colonel* – pl. *colonei* (nu *coloneli*). Alternanța *a* – *e* apare la substantivele neologice masculine numai în unele compuse cu *-man* „om”, care la plural devine *-meni*: *congresman* – pl. *congresmeni*, *tenisman* – pl. *tenismeni* (cf. însă *barman* – pl. *barmani*).

La genul feminin alternanța *a* – *ă* (accentuate), corelată cu pluralul în *-i* sau *-uri*, este aproape generală la substantivele din fondul vechi, cu excepția a trei cuvinte accentuate la singular pe silaba penultimă, *desagă* – *desagi*, *fragă* – *fragi* și *vacă* – *vaci*, care nu cunosc variante cu *ă* la plural, și a mai multor cuvinte – cu trei și patru silabe – în care *a* se găsește, la singular, în silaba antepenultimă: de exemplu, se spune corect *albii*, *arii*, *aripi*, *așchii*, *lacrimi*, *margini*, *pățanii*, *praștii* (nu *ălbii*..., *lăcrimi*...), dar *flăcări* (nu *flacări*), *păsări* (nu *pasări*), *prăpăstii* (nu *prăpastii*), *străchini* (nu *strachini*), *vrăbii* (nu *vrabii*); la neologisme această alternanță este corectă numai cînd *a* se găsește, la singular, în silaba penultimă: *gară* – *gări*, *marcă* – *mărți*, *brigadă* – *brigăzi*, în timp ce *a* din silaba antepenultimă trebuie menținut, spunîndu-se corect *companii* (nu *compănii*), *fabrici* (nu *făbri*), *medalii* (nu *medălii*), *stații* (nu *stății*). Alternanța *a* – *ă* neaccentuate este limitată la cuvinte vechi: *talangă* – pl. *tălăngi* (nu *talăngi*), dar *baracă* – *barăci*, *cazarmă* – *cazărmi* (nu *bărăci*, *căzărmi*). La alternanța *a* – *e* după *i* vocalic se comit greșeli în două direcții; ea trebuie respectată la *artezi*ană – *artezi*ene, *austri*acă – *austri*ece, *canadi*ană – *canadi*ene, *cezari*ană – *cezari*ene, *indian*ă – *indian*e, *tragedi*ană – *tragedi*ene (nu *artezi*ane, *austri*ace, *canadi*ane etc.), dar nu este chiar generală: se spune corect *bosni*acă – *bosni*ace, *genți*ană – *genți*ane (nu *bosniece*, *genți*ene). Alternanța *î* – *i*, corectă în *sămînță* – *semințe*, *vînă* – *vine* (și la adjectivele substantivizate *sfîntă* – *sfinte*, *tînără* – *tinere*, *vînată* – *vinete*), este extinsă greșit de unii vorbitori la substantivele *dobîndă* și *sprînceană*, al căror plural corect este *dobînzi*, respectiv *sprîncene* (nu *dobinzi*, *sprincene*). Alternanțe vocalice excepționale sînt *î* – *îi* în *mînă* – *mîini* și *oa* – *e* în *corvoadă* – *corvezi*. La substantivele neologice alternanța consonantică *sk* – *št* se produce numai cînd pluralul este în *-i* (*cască* – pl. *căști*,

mască – pl. *măști*) și, în mod excepțional, în *moluscă* – pl. *moluste*, nu și în *etruscă* – *etrusce*, *frescă* – *fresce* sau *odaliscă* – *odalisce* (de observat deosebirea dintre *băști* pl. de la *bască* „beretă” și *basce* pl. de la *bască* „persoană”: vezi § 23); atenție la pronunțarea *sce* (nu *șce*)!

La substantivele neutre se întâlnesc ezitări care privesc alternanțele vocale corelate cu pluralul în *-e*; de reținut că este corectă flexiunea fără alternanță în *clopot* – *clopote*, *foraibăr* – *foraibăre*, *ivăr* – *ivăre*, *simptom* – *simptome* (nu pl. *cloapete*, *foraibere*, *ivere*, *simptoame*), dar cea cu alternanță la alte cuvinte: *cotidian* – *cotidiene*, *cufăr* – *cufere*, *geamăt* – *gemete*, *lighean* – *lighele*, *țipăt* – *țipete* (nu *cotidiane*, *cufăre*, *geamăte*, *ligheane*, *țipăte*).

Alternanțele fonetice pot servi și ele la diferențieri lexicale: de exemplu, *masă* „mobilă” – pl. *mese*, dar „mulțime, cantitate” – pl. *măse*; în mod nejustificat unii vorbitori aplică diferențierea și la omonimele *pană*: pluralul corect este *pene* nu numai de la o *pană* de pasăre, ci și de la o *pană* de automobil (nu *pane*). Alteori, variantele cu anumite alternanțe sînt admise cu restricții contextuale: *latură* are pluralul curent *laturi*, dar varianta *lături* este corectă în îmbinări ca *în lături* sau *pe de lături*.

Foarte puține substantive au forme neregulate de plural:

m.: *om* – pl. *oameni* (mai demult și *oaspe* – *oaspeți*, pentru care limba literară actuală a ales singularul refăcut *oaspete*, nu și *oaspăt*);

f.: *noră* – pl. *nurori*; *soră* – pl. *surori*;

n.: *cap* „parte a corpului, individ; extremitate, măciulie, căpățîi; motiv; capitol” – pl. *capete* (cu sensul „promontoriu” *cap* are pluralul regulat *capuri*; cf. și m. *cap* „conducător” cu pluralul regulat *capî*).

Încadrarea în acest grup a substantivelor neutre *brîu*, *frîu*, *grîu* cu pl. *brîne*, *frîne*, *grîne* este numai parțial justificată, întrucît la ele este vorba de un amestec de forme ale unor unități lexicale diferite în limba actuală: *brîu* are pluralele regulate, diferențiate semantic, *brîie* „cingătoare, parte a corpului, ornament, șir” și *brîuri* „dans”, iar *brîne* este pl. de la *brînă*, variantă/sinonim cu tendința de specializare pentru „tip de potecă montană”; *grîu* are, de asemenea, pluralele regulate, diferențiate semantic, *grîie* „lan” și *grîuri* „sort”, iar *grîne* este plurale tantum, cu sensul „cereale”; *frîu* are pluralul regulat *frîie*, iar *frîne* este pluralul lui *frînă* și doar cu sensul „mijloace de conducere (politică)” mai poate fi raportat la sg. *frîu*.

CAZUL

§ 29. Cele cinci cazuri pot fi exprimate printr-un număr mult mai mic de forme cazuale: cel mult trei nearticulate și tot atîtea articulate (în cadrul aceluiași număr). Există multe situații (printre acestea pluralul tuturor substantivelor nearticulate) în care toate cele cinci cazuri se exprimă printr-o

singură formă a substantivului propriu-zis. Forma unor determinante – în primul rând a articolelor – contribuie la identificarea unor perechi de cazuri: *un (acest, micuțul) băiat* N.A. – *unui (acestui, micuțului) băiat* G.D. Nominativul are totdeauna aceeași formă cu acuzativul, iar uneori și cu vocativul; genitivul are totdeauna aceeași formă cu dativul, iar uneori – numai la pluralul articulat – și cu vocativul. Valoarea cazuală a formelor omonime se distinge prin funcția sintactică, prin cuvântul regent, prin mărci reprezentate de cuvintele ajutoare *al, a, ai, ale* și *pe* sau de pronumele personale neaccentuate, prin topică, prin acord (sau prin combinarea a două sau mai multe mijloace) și se verifică prin substituirea cu formele diferențiate ale pronumelui personal (vezi § 104).

§ 30. Nominativul poate îndeplini următoarele funcții:

1. subiect: *Elevii învață;*
2. nume predicativ: *Ei sînt elevi;*
3. element predicativ suplimentar: *El a fost ales delegat;*
4. apozitie (fie acordată, fie neacordată în caz): *Andrei, fiul meu, este plecat; Scrisoarea lui Andrei, fiul meu, a ajuns tîrziu;*
5. (rar) atribut propriu-zis (neapozitional) al unor nume de acțiune, echivalînd cu un element predicativ suplimentar al verbului de bază: *Alegerea colegului nostru președinte a fost o surpriză* (și cu un nume predicativ dacă un verb ca *a rămîne* este considerat copulativ – vezi § 264 –: *Rămînerea lui repetent ar fi o tragedie*).

Dintre acestea, se consideră specifică funcția de subiect.

§ 31. A. Genitivul fără prepoziție poate îndeplini următoarele funcții:

1. atribut: *Cartea elevului este pe masă;*
2. complement indirect al unui adjectiv de proveniență verbală (în *-(t)or, -ant/ -ent sau -iv*): *miresme amintitoare ale toamnei;*
3. (rar) apozitie, fie pe lîngă un genitiv (acordată în caz): *Scrisoarea lui Andrei – a fiului meu – a ajuns tîrziu*, fie pe lîngă un adjectiv posesiv: *Datoria noastră – a cercetătorilor – este căutarea adevărului.*

Genitivul fără prepoziție poate apărea și în construcții ca *Ai casei îl așteptau; Cartea este a lui Andrei* sau *Îl știa al dracului*, în care s-ar părea că îndeplinește funcțiile de subiect, respectiv nume predicativ sau element predicativ suplimentar; se consideră însă că aici articolul posesiv (*al, a, ai, ale*) este la cazul nominativ și ține locul unui substantiv pe care genitivul îl determină ca atribut (*oamenii casei, cartea lui Andrei, omul dracului*).

B. Genitivul este cerut de unele prepoziții ca *asupra, (în) contra, deasupra, împotriva, împrejurul, înaintea, îndărătul* și locuțiuni prepoziționale ca *din partea, în dreptul* (de observat că toate au în comun, la finală, un articol hotărît sau un sunet identic cu articolul *-a*). Împreună cu prepoziția sau locuțiunea prepozițională cu care se construiește, genitivul poate

îndeplini în propoziție diverse funcții, specifice pentru elementul prepozițional în cauză; de exemplu:

- atribut: *Propaganda împotriva fumatului nu este suficientă*;
- nume predicativ: *Mutarea lui a fost împotriva regulamentului*;
- complement indirect: *Luptăm împotriva rutinei*;
- complement circumstanțial, de diverse feluri, de exemplu de mod:

Înoată împotriva curentului.

Dintre toate întrebuirile genitivului, se consideră specifică funcția de atribut. Genitivul atribut are diferite valori – subordonate valorii generale de posesie –, care depind de sensul cuvîntului determinat și de sensul cuvîntului în genitiv. Cele mai importante valori gramaticale sînt următoarele:

– genitivul subiectiv (determină nume de acțiune sau de stare, arătînd cine face acțiunea): *venirea primăverii*; o variantă a lui este genitivul autorului (determină nume de opere artistice, lucrări științifice, descoperiri): *Balada lui Ciprian Porumbescu*;

– genitivul obiectiv (determină nume de acțiune sau de agent, echivalînd cu un complement direct sau indirect al verbului de bază): *cercetarea limbii, cercetătorii limbii*;

– genitivul denumirii sau genitivul apozitiv (denumește prin nume proprii sau explică prin substantive comune substantivul determinat): *țara Ardealului, știința lingvisticii*;

– genitivul superlativ (echivalent cu gradul superlativ în îmbinări în care determinantul este același cuvînt cu determinatul, reluîndu-l la cazul genitiv): *campionul campionilor*.

În același grup nominal genitivul poate avea valori diferite, în cadrul funcției atributive, sau chiar funcții diferite, de obicei clarificate prin context. De exemplu: în *alegerea delegatului, vînătoarea insectelor* sau *spaima dușmanilor* genitivul atribut poate fi atît subiectiv (= delegatul alege, insectele vînează, dușmanii se înpăimîntă), cît și obiectiv (= alegem delegatul, vînam insecte, se înpăimîntă de dușmani); în *acțiunea modificatoare a limbii* genitivul *limbii* poate fi atribut al substantivului *acțiune* sau complement al adjectivului *modificatoare*. De aceea folosirea unor asemenea îmbinări cere grijă pentru prevenirea confuziilor posibile.

Un substantiv nu poate fi determinat direct decît de un singur substantiv în genitiv (cu excepția genitivelor coordonate între ele); construcții ca *traversarea unui solitar a oceanului* sau *recenzia lui X a acestei cărți*, cu cîte două genitive (subiectiv + obiectiv) dependente de primul substantiv, sînt greșite. Nu este permisă nici prezența alături de substantivul în genitiv a unui genitiv pronominal și nici a unui adjectiv posesiv (de exemplu, *cunoașterea ta* – sau *lui* – *a faptelor*).

Într-un șir de genitive, fiecare este atributul cuvîntului precedent. Se recomandă evitarea mai multor genitive la rînd, îndeosebi a celor cu structură formală asemănătoare. Construcții ca *grădina vecinului colegului fiu-*

lui meu sînt inestetice (neufonice), iar uneori și echivoce prin dificultatea de a se urmări lanțul de relații; cf. plastica formulă populară *papara papării papării*.

§ 32. A. Dativul fără prepoziție poate îndeplini următoarele funcții:

1. complement indirect (al unui verb, adjectiv, adverb, al unei interjecții sau al unui substantiv cu elipsa unui verb): *Am trimis ilustrate colegelor; greșeală inerentă tinereții; Acționează contrar instrucțiunilor; Bravo campionilor! Onoare campionilor!*;

2. atribut: a) al unor substantive nearticulate, nume de persoane, care indică grade de rudenie sau atribuții sociale (construcție veche și populară, folosită rar în limba literaturii artistice ca echivalent poetic al unui genitiv): *nepot Mariei, domn Țării Românești* și b) al unor nume de acțiune, de obicei articulate enclitic și urmate de un atribut nearticulat (construcție modernă, în care dativul este echivalent cu complementul indirect al verbului de bază): *acordarea de ajutor sinistraților*. Dativul atribut de ultimul tip nu trebuie să urmeze imediat după un substantiv articulat enclitic tocmai pentru a nu fi confundat cu un genitiv, cum este posibil într-o îmbinare ca *redistribuirea utilajului altei întreprinderi*. În formula introductivă curentă în limbajul administrativ *urmare + atribut substantival* (*Urmare adresei Dv. nr. ..., vă comunicăm...*) dativul este folosit greșit în locul genitivului: (*ca*) *urmare a adresei...*;

3. (rar, în anumite expresii) complement circumstanțial de loc: *a sta locului, a se așterne drumului* (sau *cîmpului, vîntului*), *a se duce dracului*;

4. (rar) apozitie acordată în caz pe lângă un dativ: *I-am scris lui Andrei, fiului meu*.

B. Dativul este cerut de prepozițiile *datorită, grație și mulțumită*, împreună cu care poate îndeplini în propoziție funcția de complement circumstanțial instrumental: *A reușit datorită voinței*.

Dintre toate întrebuirile dativului, se consideră specifică funcția de complement indirect, în care el exprimă obiectul adresării, al atribuirii unei acțiuni sau a unei caracteristici. În limba literară actuală se face abuz de această întrebuire a dativului, adesea extinsă în locul unor construcții prepoziționale: de exemplu, *a se înscrie direcției...* (în loc de *în direcția*), *a urma unor sunete* (în loc de *după unele sunete*), analog (*egal, identic sau similar*) *procedului* (în loc de *cu procedul*), *fenomen tipic literaturii* (în loc de *pentru literatură*).

§ 33. A. Acuzativul fără prepoziție poate îndeplini următoarele funcții:

1. complement direct: *Am vizitat orașul și am întâlnit cîțiva foști colegi*;

2. complement circumstanțial de loc (de obicei însoțit de determinări cantitative și avînd nuanță de măsură): *Au mers mulți kilometri sau cale de kilometri*;

3. complement circumstanțial de timp (de obicei însoțit de determinări cantitative și avînd nuanță de măsură): *Am așteptat zile și nopți*;

4. complement circumstanțial de mod (adesea la limită cu valoarea adverbială a substantivului): *alb colilie, scump foc; Doarme tun*;

5. (rar) atribut al unor nume de acțiune; acuzativul atribut are valori circumstanțiale (corespunzătoare celor de sub 2–4): *renunțarea, o vreme, la distracții*.

B. Acuzativul este cerut de majoritatea prepozițiilor simple: *a, cu, de, fără, în, la, pe, pentru...* și a celor compuse din acestea: *de la, fără de, pe la...*, precum și de locuțiunile prepoziționale al căror ultim element este o prepoziție: *față de, împreună cu, în loc de*. Împreună cu prepoziția sau locuțiunea prepozițională acuzativul poate îndeplini în propoziție diverse funcții, specifice pentru elementul prepozițional în cauză; de exemplu, cu prepoziția *de*:

- atribut: *carte de povești*;
- nume predicativ: *Inelul ei este de aur*;
- element predicativ suplimentar: *A luat-o de nevastă*;
- complement de diverse feluri; de exemplu, indirect: *Se teme de hoți*, de agent: *scrisoare trimisă de Andrei*, de cauză: *Mor de sete*.

De asemenea, acuzativul este cerut, în anumite condiții (vezi § 193), de adverbele de comparație *ca* și *cît* (singure sau întărite prin adverbul *și*), precum și de adverbul *decît* comparativ, cumulativ și exceptiv, împreună cu care poate îndeplini diverse funcții; de exemplu:

- atribut: *o fată ca o floare*;
- nume predicativ: *Ea era ca o floare*;
- element predicativ suplimentar: *Am lăsat-o ca o floare*;
- complement circumstanțial de mod: *frumoasă ca o floare*.

Dintre toate întrebuințările acuzativului, specifică este funcția de complement direct. (De altfel, întrucît în funcțiile de complement circumstanțial – de cele trei specii menționate – și de atribut substantival echivalent acuzativul fără prepoziție nu poate fi substituit printr-un pronume personal, statutul de acuzativ al formelor cu aceste funcții este controversat, unii cercetători preferînd să vorbească de un caz direct sau general pentru situațiile în care nu se poate face distincție între nominativ și acuzativ. Altă situație neclară în privința cazului este a apozității substantivale care stă pe lîngă un cuvînt în acuzativ și care poate fi apozitie acordată, în acuzativ, sau neacordată, în nominativ: *Și-a lăsat familia – nevasta și copiii – și a plecat* sau *L-a văzut pe Andrei, fiul meu*, spre deosebire de apozitia clar acordată în acuzativ din *L-a văzut pe Andrei, pe fiul meu*.)

În funcția de complement direct acuzativul apare nu numai fără prepoziție, ci și cu prepoziția *pe*, care în această situație este lipsită de sens lexical și devine marcă a acuzativului complement direct. Unele substantive pot fi complemente directe numai dacă sînt precedate de *pe* (în primul rînd, numele proprii de persoane și de animale), altele numai fără *pe* (nu-

mele de neînsuflețite), iar altele cunosc ambele construcții; pentru această problemă vezi § 292.

Acuzativul atribuit echivalent cu un complement direct, pe lângă un nume de acțiune, se construiește cu același *pe*: *pizma pe colegii premiați*. Această funcție a acuzativului este posibilă numai pe lângă câteva substantive determinate (*invidie, pizmă, ură*). În mod obișnuit complementului direct îi corespunde un atribut obiectiv în genitiv (vezi § 31) sau în acuzativ cu prepoziția *de* (vezi § 276), iar folosirea, din neatenție, a acuzativului reprezintă o greșeală evidentă; de exemplu, *S-a reușit sporirea cu peste o sută de paturi capacitatea spitalului sau numirea de către minister în funcția de inspector pe domnul XY* (în loc de *a capacității, respectiv a domnului*).

§ 34. Vocativul este cazul chemării sau adresării. El poate îndeplini următoarele funcții:

1. constituie singur o propoziție (neanalizabilă): *Ioane!*
2. însoțește o propoziție, fără a fi integrat în ea ca parte de propoziție: *Ce înseamnă asta, Ioane?* sau *Nu așa se vorbește, Ioane!*
3. este parte de propoziție, și anume apozitiv: fie a) acordată în caz, pe lângă alt vocativ: *Ioane, puiule!*, fie b) neacordată în caz, pe lângă orice parte de propoziție exprimată printr-un pronume sau adjectiv pronominal de persoana a II-a sg. sau pl., vocativul precizând prin adresare nominală persoana respectivă: *Ai și tu, Ioane, o scrisoare; Te ascult, Ioane; Asta e cartea ta, Ioane?* (într-o situație identică se găsește și vocativul pe lângă un subiect inclus de aceeași persoană: *Ce faci, Ioane?; Stați, fraților!*).

Vocativul se deosebește de celelalte cazuri atât prin faptul că nu este totdeauna parte de propoziție, cât și prin aceea că nu toate substantivele pot fi folosite la vocativ: în timp ce numele de înșuflețite (mai ales cele de persoane, dar și de animale) au acest caz, numele de neînșuflețite pot apărea la vocativ numai în situații excepționale, când sînt personificate; de exemplu, *codrule, copilărie (Unde ești, copilărie...? la Eminescu), Dunăre, Oltule, trenule, munților*.

§ 35. După cum rezultă din descrierea întrebunțării fiecărui caz, puține funcții sintactice apar exclusiv la un caz; în această situație este, de exemplu, funcția de subiect, definitorie pentru nominativ. Unele funcții comune pot servi totuși la recunoașterea unor cazuri exprimate prin forme omonime dacă se ține seama și de alți factori, cum sînt specificarea cuvîntului regent și a formei lui sau existența unor cuvinte ajutoare.

Deosebirea nominativului de acuzativ este, în general, ușor de făcut prin funcțiile sintactice ale fiecărui caz (inclusiv cele câteva încadrate convențional la unul dintre acestea – vezi § 33) și prin prezența sau absența unei prepoziții, după care nu poate urma niciodată un nominativ.

La identificarea funcțiilor specifice – subiectul (și numele predicativ), respectiv complementul direct – servesc mai mulți factori, începînd cu sensul lexical al substantivului și al verbului și continuînd cu diverse mărci formale. Acuzativul complement direct poate fi marcat prin prepoziția *pe* și printr-un pronume personal neaccentuat care îl dublează (împotriva celor care cred că verbele *a constitui* și *a reprezenta* pot fi copulative și deci construite cu un nume predicativ în nominativ, argumentul decisiv este posibilitatea dublării formei ambigue a substantivului printr-un pronume neaccentuat în acuzativ, care pune în lumină statutul de acuzativ: *Dovada o constituie topica; Un exemplu îl reprezintă poezia*). Nominativul subiect poate fi marcat prin acordul predicatului (în exemple ca *Multe locuri vede luna*). Deosebirea dintre cele două cazuri și funcții în discuție poate fi marcată și prin opoziția articulat – nearticulat (de exemplu, *Atacă oi lupii*), prin topică (în exemple ca *Lăcomia pierde omenia*) sau prin intonație (în exemple ca *De obicei își ajută părinții copiii*).

Pentru distingerea genitivului de dativ este simplistă opoziția atribut – complement indirect, întrucît fiecare dintre cazurile menționate poate îndeplini ambele funcții, dar cu anumite restricții (vezi formulările sumare din § 31, 32) pentru genitivul complement indirect și pentru dativul atribut. Marca sigură a genitivului este articolul posesiv (numit și genitival!) *al, a, ai, ale*; el nu se folosește în toate contextele genitivului, dar este obligatoriu la genitivul complement indirect (în contextul adjectiv verbal + formă de G.D. articolul posesiv este singurul element care permite identificarea celor două cazuri prin prezența sau absența sa: *sportiv purtător al torței olimpice* G. – *vîntul premergător zorilor* D.) și distinge măcar unele îmbinări cu genitivul atribut (de exemplu, *trăsăturile proprii ale arhitecturii* G. – *trăsăturile proprii arhitecturii* D., *nepot al mamei* G. – *nepot mamei* D., *Dau cartea nouă a copilului* G. – *Dau cartea nouă copilului* D.). La deosebirea genitivului de dativ după prepoziție servește, în primul rînd, cunoașterea prepozițiilor în cauză (prin enumerare sau prin descriere: prepozițiile cu genitivul au formă „articulată”, iar cele cu dativul, „nearticulată”); articolul posesiv poate fi și aici o marcă, dar numai la coordonarea a două substantive cerute de aceeași prepoziție: se spune corect *deasupra ușii și a ferestrelor*, dar *datorită muncii și talentului* (nu *a talentului*, cum, greșit, spun unii; vezi și § 62). Topica poate contribui și ea la distingerea celor două cazuri: spre deosebire de îmbinări clare ca *Dau o carte a copilului* G. – *Dau o carte copilului* D. (vezi și exemplele anterioare cu *Dau cartea nouă...*), o construcție ca *Dau cartea copilului* este ambiguă (G. sau D.?), dar, cu o schimbare de topică, în *Dau copilului cartea* devine evidentă prezența unui dativ.

Cînd are formă egală cu nominativ-acuzativul, vocativul se distinge prin intonația exclamativă specifică, uneori și prin lungirea unei vocale.

Pentru distingerea genitivului – prin articolul posesiv – de orice alt caz la substantive folosite invariabil (în forma de N.A.) vezi și § 62.

DECLINAREA SUBSTANTIVELOR COMUNE

Declinarea nearticulată

§ 36. Flexiunea propriu-zisă a substantivelor este reprezentată de formele sale nearticulate de număr și de caz, altfel spus, de declinarea sa nearticulată. (Prin aceasta se înțelege declinarea substantivului lipsit de articolul hotărît enclitic.)

Substantivele pot fi grupate în clase flexionare după diferite criterii (și în grade diferite de detaliere). Eficiente și suficiente pentru declinarea lor sînt, pe de o parte, genul, iar, pe de altă parte, clasificarea în substantive variabile și invariabile.

Pe genuri situația se prezintă în felul următor: genul feminin este singurul la care există, la singular, o formă de G.D. deosebită de N.A. sg. (dar egală cu cea de N.G.D.A. pl.), iar unele substantive masculine și feminine au și forme proprii de V. nearticulat (sg.), ceea ce face ca la aceste genuri numărul total de forme flexionare nearticulate să poată ajunge la trei; substantivele de genul neutru, care se comportă la singular ca masculinele și la plural ca femininele, neavînd de regulă V. nearticulat sau avînd la V. sg. o formă omonimă cu pluralul în *-e* (de exemplu, *suflete*), au flexiunea cea mai săracă, redusă la maximum două forme.

Clasificarea în substantive variabile și invariabile privește exclusiv formele nearticulate de număr (vezi § 28) și de caz (ultimul aspect interesînd mai mult substantivele feminine).

§ 37. Substantivele masculine variabile au la singular o singură formă pentru N.G.D.A., uneori și pentru V. Vocativul egal cu celelalte cazuri se poate folosi la singularul nearticulat fără restricții referitoare la prezența sau absența unui determinat numai la substantivele terminate în *-ă* sau *-e* (*dragă*) *tată!*, (*iubitul meu*) *frate!*, în timp ce la substantivele variabile terminate în consoană sau în *-u* (vocalic și semivocalic), ca și la toate cele invariabile, acest vocativ este limitat la situațiile în care substantivele sînt determinate de adjective (acestea din urmă avînd – vezi § 77 – fie formă proprie de V.: *scumpe prieten!*, *stimate domn!*, fie tot formă egală cu N.: *om bun!*, *scumpul meu prieten!*) sau de un nume propriu în apozitie (tot fie cu formă proprie de V.: *moș Ioane!*, fie cu formă egală cu N.: *moș Ion!*), precum și la chemări indirecte sau impersonale ca *birjar!*, *hamall!*, *ospătar!*

O formă specială de V., în *-e*, poate exista numai la masculinele a căror formă-tip se termină în consoană (nepalatală: *bărbate!*, *prietene!*) sau în *u* vocalic (*cumetre!*, *maestre!*); forma, tot specială, de V. în *-o*, existentă la unele substantive a căror formă-tip se termină în *ă* (*popo!*) sau în *e* (*badeo!*, *neneo!*), nu este literară. Adjectivul substantivizat *drag* are o formă specială de V. în *-ă* (*dragă!*).

La plural substantivele masculine au o singură formă pentru N.G.D.A.V.

Iată câteva modele de declinare a substantivelor variabile:

Singular

N.G.D.A. (și V.)	<i>tată</i>	<i>frate</i>	<i>cumătru</i>	<i>erou</i>	<i>bărbat</i>
V. (formă specială)	—	—	<i>cumetre</i>	—	<i>bărbate</i>

Plural

N.G.D.A.V.	<i>tați</i>	<i>frați</i>	<i>cumetri</i>	<i>eroi</i>	<i>bărbați</i>
------------	-------------	--------------	----------------	-------------	----------------

§ 38. Substantivele feminine variabile au la singular o formă pentru N.A. (uneori și pentru V.) și alta pentru G.D., iar unele dintre ele au și o formă specială de V. La plural toate substantivele feminine au o singură formă pentru N.G.D.A.V.

La toate substantivele feminine care au plural, cu excepția celor cu pluralul în *-uri*, forma de G.D. sg. este egală cu cea de (N.G.D.A.V.) pl.: *multe mame, țări, stele, nurori* — *unei mame, țări, stele, nurori*. Substantivele feminine cu pluralul în *-uri* au G.D. sg. în *-e* sau *-i* șoptit: *lipsă* — G.D. sg. *lipse* (la fel *ceartă* — *certe*), *ceață* — G.D. sg. *ceți* (la fel *iarbă, leafă, marfă*); forma de G.D. sg. este, de fapt, identică aici cu varianta veche a formei de plural, după cum la substantivele cu două forme de plural în norma actuală G.D. sg. este egal cu una dintre acestea: *treabă* — G.D. sg. *trebi* (pl. *treburi/trebi*), *vreme* — G.D. sg. *vremi* (pl. *vremuri/vremi*). Pentru substantivele care nu au plural — cel puțin în mod obișnuit — nu există o regulă generală în privința formei de G.D. sg. Unele dintre ele nu au nici formă specială de G.D. sg. diferită de N.A. sg.; în această situație sînt — conform normelor — multe substantive în *-e*: *dragoste, sete, logoree, justețe*. Altele, deși nu au plural, au o formă specială de G.D. sg. (formată prin analogie cu substantive care au o structură asemănătoare); această situație caracterizează substantivele în *-ă* (*ațică* — G.D. *ațici, prudență* — G.D. *prudențe*), dar și substantive în *-e* cum sînt mai ales abstractele provenite din substantivizarea infinitivelor (*îmbrăcare* — G.D. *îmbrăcări*) sau cele formate cu sufixe ca *-ime* (*agerime* — G.D. *agerimi*), *-itate* (*legalitate* — G.D. *legalități*) sau *-itudine* (*corectitudine* — G.D. *corectitudini*), ceea ce explică și existența unor variante la substantive pentru care norma recomandă forma egală cu N.A. (alături de G.D. *logoree, tandrețe* există variantele *logorei, tandreți*). În sfîrșit, altele pot fi considerate defective de G.D. sg. nearticulat, în sensul că se evită folosirea lor la aceste cazuri: de exemplu, *cinste, cocă*, „copil” și „aluat”, *lene, nea, rouă*. Diferențierile lexicale discutate în legătură cu formele de plural ale substantivelor feminine (vezi § 28) sînt valabile și pentru G.D. sg.: *bandă* „grup” are G.D. sg. *bande*, dar „fișie” G.D. sg. *benzi*; *trecătoare* ca nume de persoană are G.D. sg. *trecătoare*, dar ca nume de loc *trecători*.

În ce privește vocativul singular, cele mai multe substantive care pot fi folosite în vocativ nu au o formă specială pentru acest caz, ci una egală cu

N.A. sg.: *mamă!*, *femeie!* (ca și la masculin, la unele substantive forma de V. egală cu cea de N.A. se folosește numai cu determinante: de exemplu, *stimată colegă!* sau *draga mea colegă!*). O formă specială de V. în -o este literară la puține substantive comune: *babo!*, *fetișo!*, fiind mai răspândită la adjectivele substantivizate: *frumoaso!*, *iubito!*, *scumpo!*; formele de V. sg. în -o de la substantive ca *mamă* sau *tovarășă* nu sînt literare și chiar cele de la *bunică*, *cumătră*, *fată*, *vecină* sînt simțite ca populare. Toate substantivele care au forme speciale de V. sg. în -o folosesc și forma egală cu N.A. sg. în construcții cu anumite cuvinte determinative (*dragă fetiță!*, *scumpa mea fetiță!*). Formele de V. sg. pot servi la diferențieri lexicale: *soră* poate avea V. sg. *soro!* numai cînd denumeste un grad de rudenie sau relația de prietenie, dar cu sensul „înfirmeră, cadru sanitar“ nu are decît V. sg. *soră!*; cf. și *vulpe!* pentru sensul propriu („animal...“), *vulpeo!* pentru cel figurat („persoană vicleană“).

La plural vocativul (exprimat prin forma egală cu celelalte cazuri) este mai puțin folosit decît la singular (și decît la masculin), mai ales dacă nu are determinative. Se spune *tovarășe!*, dar *colege!* fără determinant numai coordonat cu m. *colegi!* (*colegi și colege!*); de asemenea, se spune *fată!*, dar nu și *fete!* (numai *dragile mele fete!* sau *băieți și fete!*).

Modele de declinare a substantivelor variabile:

Singular						
N.A. (și V.)	<i>fetiță</i>	<i>țară</i>	<i>basma</i>	<i>pîine</i>	<i>femeie</i>	<i>vie</i>
G.D.	<i>fetițe</i>	<i>țări</i>	<i>basmale</i>	<i>pîini</i>	<i>femei</i>	<i>vii</i>
V. (formă specială)	<i>fetișo</i>	—	—	—	—	—

Plural						
N.G.D.A.V.	<i>fetițe</i>	<i>țări</i>	<i>basmale</i>	<i>pîini</i>	<i>femei</i>	<i>vii</i>

§ 39. Substantivele neutre variabile au la singular o formă pentru N.G.D.A. (rar și pentru V.) și la plural alta, de asemenea pentru toate cazurile. O formă specială de V. sg., în -e, se întâlnește în mod excepțional: *suflete!*

Singular							
N.G.D.A. (și V.)	<i>lac</i>	<i>suflet</i>	<i>bici</i>	<i>lucru</i>	<i>studiu</i>	<i>tablou</i>	<i>butoi</i> <i>schii</i>
V. (formă specială)	—	<i>suflete</i>	—	—	—	—	—

Plural							
N.G.D.A. (și V.)	<i>lacuri</i>	<i>suflete</i>	<i>bice</i>	<i>lucruri</i>	<i>studii</i>	<i>tablouri</i>	<i>butoaie</i> <i>schii</i>

Declinarea articulată

§ 40. Atașarea articolului hotărît enclitic dă naștere așa-numitelor forme articulate ale substantivelor. Datorită flexiunii articolului (vezi § 56), formele articulate sînt mai numeroase decît cele nearticulate și ajută la dezambiguizarea unor forme omonime din ultima categorie. Formele articulate ale substantivelor de orice gen disting atît singularul de plural (cu unica excepție a neutrelor în -e, la care N.A. sg. art. = N.A. pl. art.: *numele*), cît și, în cadrul fiecărui număr, cazurile N.A. (și V.) și G.D., deci sînt de obicei patru (rar trei: la neutrele în -e); la unele substantive masculine și neutre care au o formă specială de V. sg. numărul poate ajunge la cinci.

Întrucît nu toate substantivele au forme articulate enclitic, substantivele se clasifică în articulabile și nearticulabile (sau defective de forma articulată). Toate substantivele variabile – în număr și caz – sînt și articulabile (cu foarte puține excepții, reprezentate de unele cuvinte sau forme neadaptate, cum ar fi f. (*script-*) *girl* – pl. (*script-*) *girls* sau pluralul substantivului feminin *cordoba*: *cordobas*, în timp ce între substantivele invariabile multe sînt articulabile (de exemplu, m. *arici*, *puști*, *tei*, *bebe*, *culi*, *mikado*, *zebu*; f. *învățătoare*, *căsoaie*, *maree*, *joi*, *vineri*; n. *nume*), dar cîteva sînt și nearticulabile, ceea ce le conferă o invariabilitate absolută. În această ultimă situație sînt, pe de o parte, substantive folosite la ambele numere, ca m. *paria*, f. *soia*, *tanti* și multe compuse (vezi § 48) și, pe de altă parte, substantive defective de număr, mai ales substantive aflate la limita dintre substantivele comune și cele proprii (vezi § 20), ca majoritatea numelor de luni (toate cele terminate în -ie), epitete ca *buftea*, *somnorilă*, de asemenea m. sg. *papă*, *vodă*, precum și substantive neologice neadaptate, ca f. pl. *confeti*, n. pl. *addenda*, *marginalia*. În același timp, există și substantive defective de forma nearticulată, deci substantive a căror formă-tip este articulată: de exemplu, substantive, defective și de număr (vezi § 26), folosite numai în unele locuțiuni și expresii (n. sg. *berbeleacul*, *toptanul*; f. sg. *fofirlică*, *iama*, *poșida*, *valma*; f. pl. *mendrele*) sau substantive aflate la limita dintre substantivele comune și cele proprii (vezi § 20), ca unele nume de dansuri (*alunelul*). Pentru situația specială a substantivelor străine întrebuintate ca atare care la forma nearticulată au variante de genul feminin și neutru, dar sînt articulabile numai ca neutre (de exemplu, *Weltanschauung*), vezi § 23.

La substantivele invariabile articulabile se manifestă cel mai clar rolul articolului în crearea unor distincții morfologice; formelor nearticulate unice le corespund între trei și cinci forme articulate:

Nearticulat	Articulat
m. (un, unui, niște, unor) <i>arici</i>	N.A. <i>ariciul</i> , G. D. sg. <i>ariciului</i> , V. sg. <i>ariciule</i> , N.A. pl. <i>aricii</i> , G.D. pl. <i>aricilor</i>

f. (o, unei, niște, unor) învățătoare

N.A. sg. învățătoarea, G.D. sg. învățătoarei, N.A. pl. învățătoarele, G.D. pl. învățătoarelor

n. (un, unui, niște, unor) nume

N.A. sg. și pl. numele, G.D. sg. numelui, G.D. pl. numelor

§ 41. Distribuția formelor articolului enclitic (vezi § 56) este în funcție de genul substantivului (toate substantivele feminine, indiferent de terminație, au la N.A. sg. articolul *-a*: *mamă* – *mama*, *basma* – *basmauă*, *carte* – *cartea* etc.), iar în situațiile în care articolul enclitic are forme diferite pentru același gen (la m. și n. sg.) contează și terminația formei-tip a substantivului. Substantivele masculine terminate în *ă* primesc de obicei articolul de N.A. sg. *-a*: *popă* – *popa* (face excepție *tată*, care are două forme articulate, diferențiate lexical și sintactic: *tata* „tatăl meu“, fără atribut, și *tatăl*, fie „Dumnezeu“, fie „părinte“ + atribut), cele terminate în *e* primesc de obicei articolul de N.A. sg. *-le*: *cîine* – *cîinele* (excepții cu articolul *-a*: *bade* – *badea*, *nene* – *nenea*; cu două forme articulate: *gîde* – *gîdea/gîdele* și *starostele* cu varianta neliterară *starostea*), iar toate celelalte primesc numai articolul *-l*: *ministru* – *ministru*l, *leu* – *leu*l, *sac* – *sacul* etc. Substantivele neutre terminate în *e* primesc la N.A. sg. articolul *-le*: *nume* – *numele*, iar toate celelalte articolul *-l*: *lucru* – *lucru*l, *tablou* – *tabloul*, *lac* – *lacul* etc. Pentru modul de alipire a articolului contează de asemenea terminația formei-tip a substantivului.

Dependența formelor articolului de terminația substantivului arată că articularea este singurul domeniu în care își menține utilitatea o grupare tradițională a substantivelor – după terminația de la N.A. sg. nearticulat – în trei clase flexionare numite declinări. Importantă în gramatica istorică, întrucît evidențiază continuitatea cu declinările productive din limba latină, această clasificare și-a pierdut eficiența pentru flexiunea propriu-zisă a substantivelor românești și chiar în ce privește formele articulate se înregistrează excepții. Declinarea I cuprinde substantivele comune terminate în *ă* (f. și m.: *mamă*; *tată*), în *a* și *ea* acc. (f. *basma*, *saltea*) și substantivele feminine *zi* și *cacao*; indiferent de gen, articularea se face cu *-a* (excepție parțială *tată* – *tata* și *tatăl*). Declinarea a III-a cuprinde substantivele terminate în *e* neaccentuat (m., f. și n.: *frate*, *carte*, *nume*) și numele primelor cinci zile ale săptămînii terminate în *i* șoptit (*luni*, *marți*, *miercuri*, *vineri*) sau semivocalic (*joi*); articularea este, în general, diferită după genuri: cu *-le* pentru m. și n., cu *-a* pentru f., dar există și excepții, masculine cu *-a* (*badea*, *bădia*, *nenea*, *gîdea*). Declinarea a II-a cuprinde toate celelalte substantive masculine și neutre – terminate în consoană (nepalatală: *sac*, *lac* sau palatală: *unchi*, *unghi*), în *u* vocalic (accentuat: *zebu*, *atu* sau neaccentuat: *ministru*, *lucru*), în *u* semivocalic (*leu*, *tablou*),

în *i* semivocalic (*tei, rai*), *i* șoptit (*puști, cîști*), *i* vocalic (accentuat: *schî, colibri* sau neaccentuat: *culi, derbi*), *o* (accentuat: *mikado, banjo* sau neaccentuat: *flamingo, radio*), *e* accentuat (*bebe, sote*); articolul specific pentru aceste substantive este *-l*. Variantele formale ale unui substantiv (vezi § 23) pot aparține aceleiași declinări (*sarma* și *sarmală, itinerar* și *itinerariu*) sau unor declinări diferite (*berbec* și *berbece, latură* și *lature*). De reținut că substantivele feminine cu temă terminată în *j, ș* sînt de declinarea I, deci trebuie pronunțate și scrise la nominativ-acuzativ cu *-ă*, nu cu *-e*: *coajă, grijă, lojă, vrajă* (nu *coaje, grije, loje, vraje*) – art. *coaja, grija, loja, vraja* (nu *coajea, grijea, lojea, vrajea*), respectiv *cămașă, mătusa, păpușă, ușă* (nu *cămașe, mătuse, păpușe, ușe*) – art. *cămașa, mătusa, păpușa, ușa* (nu *cămașea, mătusea, păpușea, ușea*); atenție la pronunțarea și scrierea unor forme flexionare diferite: *fôrjă, marjă, plajă, schijă* (art. *forja, marja* etc.) N.A. sg. – *forje, marje, plaje, schije* pl. și G.D. sg., respectiv *avalanșă, broșă, chiriașă, cocoasă, cravașă, enoriașă, moașă, nașă, tovarășă, rușă* (art. *avalanșa, broșa, chiriașa* etc.) N.A. sg. (*tovarășă* și V. sg. f.) – *avalanșe, broșe, chiriașe, cocoășe, cravașe, enoriașe, moașe, nașe, tovarășe, tușe* pl. și G.D. sg. (*tovarășe* și V. sg. m.).

§ 42. Articolul enclitic se alipește la forma nearticulată a substantivului pentru numărul și cazul corespunzător. Această regulă generală a corespundenței cu forma nearticulată cunoaște unele excepții în normă: la substantivele masculine și neutre face excepție numai forma specială de V. sg. (vezi § 43); la substantivele feminine există puține excepții la N.A. sg., dar mai multe la G.D. sg. (vezi § 45).

Alipirea articolului la substantiv se face în mai multe moduri:

- se adaugă direct și fără modificări fonetice (*-le* m. și n. N.A. sg. totdeauna: *cîinele, numele*, la fel G.D. sg. *cîinelui, numelui*, iar *-le* f. și n. N.A. pl. după *-e* și *-ă*: *casele, numele, ouăle*, la fel G.D. pl. *caselor, numelor, ouălor*; *-i* semivocalic f. G.D. sg. după *-e*: *casei*);

- se adaugă direct, dar cu modificări fonetice ascunse de ortografie (*-i* șoptit sau semivocalic devine vocalic cînd se adaugă articolul *-i, -lui, -le, -lor*: *frații, fraților, cărții, cărțile, cărților, teii, teilor, cheile*, iar *e* vocalic devine semivocalic la atașarea articolului *-a*: *cartea*);

- se alipește cu ajutorul vocalei *u* – la origine desinență a formei nearticulate – (*sacul, unchiul, teiul, lacul, unghiul, raiul, soteul*, la fel *sacului ..., lacului..., băiatule, animalule*) sau cu ajutorul semivocalei *u* (*basmau, saltea, ziua, beizadeaua*);

- înlocuiește desinența formei nearticulate (articolul *-a* f. și m. N.A. sg. cînd desinența este *-ă*: *casa, popa* sau *-e* precedat de *i* semivocalic, notat ori nenotat, și de consoană palatală: *oaia, tataia; bucuria, bădia; urechea*).

Formele articulate pun mai multe probleme de cultivare a limbii. Pentru probleme de pronunțare și de scriere referitoare la articol (*-l, -i, -le*) și

la opoziția nearticulat – articulat vezi § 56. Există însă și probleme referitoare la forma propriu-zisă a substantivului. Greșeli frecvente care interesează mai mult de un singur gen sînt următoarele:

– Modificarea nejustificată a desinenței *-e* de m.- n. sg. sau de f.-n. pl. în *i* înaintea articolului *-le*: nu e vorba de variante fonetice regionale (ca *frati* pentru *frate* sau *feti* pentru *fete*, cu formele articulate *fratili*, *fetili*), ci de forme articulate hibride ca m. sg. *fratile*, *șoarecile*, n. sg. și pl. *pîtecile*, f. pl. *crainicile*, *fetile*, *literile*, *victimile*, n. pl. *chipiile*, *călcîile*, întîlnite la vorbitori care folosesc, corect, forme nearticulate în *-e* (*frate...*, *crainice...*) și articolul *-le*. Acest fenomen are explicații atît de ordin fonetic (disimilarea celor doi *i* din silabe succesive; tendința de închidere a vocalelor neaccentuate), cît, mai ales, de ordin morfologic (analogia cu substantivele feminine care au pluralul nearticulat în *-i* și articulat în *-ile*).

– Modificarea, tot nepermisă, a desinenței *-i* de la f.-n. pl. înaintea articolului *-le* în forme hipercorecte ca f. pl. *bunicile*, *condițiile*, *emisiunile*, *lămîiele*, *marginile*, *nenorocirele*, *poeziile*, n. pl. *exercițiile*, *studiile* (în loc de *bunicele*, *condițiile*, *emisiunile...*). Explicațiile sînt asemănătoare cu cele ale fenomenului descris anterior: una fonetică (disimilarea celor doi *i* din silabe succesive – numai la tipul în *-iile* > *-iele*: *poeziile*, *studiile*) și alta morfologică (analogia cu substantivele feminine și neutre care au pluralul nearticulat în *-e*, articulat în *-ele*).

§ 43. Formele articulate de vocativ necesită unele precizări referitoare la condițiile de întrebuintare și la valoarea lor.

O formă specială există numai la V. sg. m. (*băiatule!*) și n. (*sufletule!*), care prezintă particularitățile de a nu porni de la forma specială de V. sg. nearticulat (cu desinența *-e*), ci de la forma nearticulată de N.A. (din punct de vedere istoric, a luat naștere din forma articulată de N.A. + desinența *-e*): compară *băiatule!* cu *băiete!*, și de a putea apărea la mult mai multe substantive decît forma specială de V. sg. nearticulat (în primul rînd, la adjectivele substantivizate: *iubitule!*, *răule!* și la substantivele terminate în semivocalele *i* și *u*: *puiule!*, *fiule!*). La toate genurile se folosește la V. sg. și o formă articulată egală cu cea de N.A., care în limba literară este admisă numai cu determinanțe genitive sau adjectivale posesive: *băiatul mamei!*, respectiv *fata mamei!*, *odorul mamei!*, *puiul meu (drag)!*, *comoara mea!*, *sufletul meu!*, în unele situații – de chemare indirectă – și cu nume proprii în apozitie: *Domnul Ionescu!*, *Eleva Popescu!* Nu este deci literară folosirea la vocativ a formei de N.A. sg. fără determinanțe, în exemple ca *Domnul, v-a căzut batista!*, *Tata, unde ești?* sau *Șefa, mă învoiți mîine?*, *Mama, ghici ce-ți dau!*, nici cu un nume propriu în adresare directă: *Ce faci, doamna sau domnul Ionescu?*

La vocativul plural, la toate genurile, se poate folosi fie o formă articulată egală cu cea de N.A., fie una egală cu cea de G.D. Condițiile de întrebuintare a formei de V. pl. egale cu N.A. sînt aceleași ca la V. sg.: sînt ad-

mise în limba literară îmbinări de vocative + determinante ca *băieții mamei!*, *fetele mele!*, *odoarele mele!*, dar nu și folosirea substantivelor singulare: *Hai, băieții!*, *Fetele*, *e rîndul vostru!* Forma de V. pl. egală cu G.D. este frecventă la adjectivele substantivizate: *iubiților!*, *scumpelor!*, dar rară la celelalte substantive: de exemplu, se spune *domnilor!*, *fraților!*, *doamnelor!*, *fetelor!*, dar nu și *colegilor!* sau *colegelor!*, iar *tovarășilor!*, care se folosește uneori, nu este literar.

Pentru toate formele articulate de vocativ este valabilă observația că, din punctul de vedere al conținutului, ele se deosebesc de formele nearticulate prin altceva decît prin opoziția individualizat – neindividualizat sau cunoscut – necunoscut, ambele serii de forme folosindu-se numai pentru obiecte cunoscute, cum e și normal în chemări și adresări directe. Uzul a consacrat adresarea numai prin forme nearticulate la unele substantive și prin forme articulate la altele, cu valoare absolut identică: de exemplu, *cumetre!*, *cumnate!*, *nepoate!*, *vere!*, dar *bunicule!*, *socrule!*, *unchiule!*; *colegi și colege!*, dar *doamnelor și domnilor!* O dovadă în acest sens o constituie și faptul că adjectivele substantivizate au la masculin, de obicei, o formă specială de V. sg. articulată, iar la feminin una nearticulată: m. *iubitule!* – f. *iubito!*, *scumpule!* – *scumpo!*; cf. și opoziția sg. – pl. din cadrul femininului: sg. neart. *iubito!* – pl. art. *iubitelor!* Prin formele speciale de V. sg. în *-e* (neart.) și în *-ule* (art.) se marchează o diferențiere lexicală tranșantă numai la *domn* „domnitor, Dumnezeu” – V. sg. *doamne!* (*Doamne!*) și *domn* „termen de politețe pentru un bărbat” – V. sg. *domnule!* De obicei, între cele două serii de forme – la substantivele, inclusiv adjectivele substantivizate, care au forme de ambele feluri – sînt numai deosebiri de nuanțe lexicale sau stilistice, în general forma în *-e* avînd un sens obiectiv și neutru din punct de vedere stilistic, iar forma în *-ule* un sens figurat (de epitet) și o nuanță afectivă (peiorativă, ironică sau dezmiardătoare): de exemplu, *copile!* – *copilule!*, *motane!* – *motanule!*, *tinere!* – *tînărule!*; opoziția se manifestă cel mai clar la unele nume de persoane, care la V. sg. în *-e* (sau egal cu nominativul) desemnează un profesionist, iar la V. sg. în *-ule* sînt epitete: *doctore!* – *doctorule!*, *birjar(e)!* – *birjarule!* Într-un mod similar, la plural forma de V. egală cu G.D. se poate folosi pentru sensuri figurate sau valori afective: *copii!* – *copiilor!*, *lăutari!* – *lăutarilor!*

§ 44. Substantivele masculine articulate cu *-a*, asemănătoare cu femininele, au de obicei G.D. sg. în *-ei* sau *-ii*, fără legătură cu forma nearticulată de G.D. sg. (= N.A. sg.) sau cu cea de pl.: *badea* – *badei*, *bădița* – *bădiței*, *bulibașa* – *bulibașei*, *papa* – *papei*, *pașa* – *pașei*, *tata* – *tatei*, dar *popa* – *popii*; cele terminate la forma-tip în *-că*, *-gă* au G.D. fie în *-ăi*, fie în *-ii* cu alternanța *k* – *k̃* sau *k* – $\square$: *aga* – *agăi*, *bădica* – *bădichiil/bădicăi*, *neica* – *neichii*, *vlădică* – *vlădicii/vlădicăi/vlădichii*. Singura problemă specială este faptul că la unele substantive comune nume de per-

soane – asimilate cu numele proprii – există tendința de a se folosi la G.D. sg. articolul proclitic *lui* + forma articulată de N.A. sg. Aceasta este unica posibilitate de exprimare a G.D. sg. la *nenea* – G.D. *lui nenea*. La alte cîteva substantive comune se admite acest G.D. ca variantă alături de forma cu articol enclitic; aceste substantive sînt *tata* „tatăl meu“ (G.D. *tatei/lui tata*) și unele derivate ale lui, ca *tataia*, *tăticul*, *tătuca* sau *tătucul*, sinonimul său *taica* (*taichii/lui taica*), *badea* (*badei/lui badea*) și derivatele *bădia*, *bădica*, *bădița*. În vorbirea neîngrijită circulă și *lui bunicul*, *lui unchiul* (explicabile prin elipsă din formule de tipul *lui bunicu-meu* – vezi § 49) și chiar *lui domnul*, *lui părintele* „preotului“, *lui popa*, *lui șeful*, *lui tovarășul*; cf. expresia populară *S-o spui lui mutul*.

Modele de declinare articulată a substantivelor masculine:

Singular

N.A. (și V.)	<i>papa</i>	<i>fratele</i>	<i>socrul</i>	<i>eroul</i>	<i>puilul</i>	<i>șeful</i>
G.D.	<i>papei</i>	<i>fratelui</i>	<i>socrului</i>	<i>eroului</i>	<i>puilului</i>	<i>șefului</i>
V. (formă specială)	–	–	<i>socrule</i>	<i>eroule</i>	<i>puile</i>	<i>șefule</i>

Plural

N.A. (și V.)	<i>papii</i>	<i>frații</i>	<i>socrii</i>	<i>eroii</i>	<i>puii</i>	<i>șefii</i>
G.D. (și V.)	<i>papilor</i>	<i>fraților</i>	<i>socrilor</i>	<i>eroilor</i>	<i>puilor</i>	<i>șefilor</i>

§ 45. La substantivele feminine există diverse excepții de la regula atașării articolului la forma nearticulată.

La N.A. sg. excepții parțiale sînt numele celor patru zile ale săptămîinii terminate la forma-tip în *i* șoptit, care au la formele articulate *e* (semivocalic), în loc de *i*, înaintea articolului: *luni* – *lunea*, *marți* – *marțea*, *miercuri* – *miercurea*, *vineri* – *vinerea*; cf. însă formele lor nearticulate secundare de tipul (*o*) *lune* (vezi § 23).

La G.D. sg. face excepție, în primul rînd, un grup mare de substantive cu aceeași structură formală, anume cele terminate în *ie* bisilabic (*bucurie*, *familie*), care au G.D. sg. nearticulat, la fel cu pluralul, în *-ii* (*bucurii*, *familii*), dar forma articulată în *-iei* (*bucuriei*, *familiei*), nu în *-iii* (*bucuriii*, *familiii*); deosebirea dintre forma articulată și cea nearticulată este mai mare la unele substantive cu *a* accentuat în silaba antepenultimă la forma-tip, care devine *ă* la G.D. sg. nearticulat, dar se menține ca *a* la G.D. sg. articulat: (*unei*) *sănii* – *saniei* (nu *săniei*), la fel *dihaniei* și altele în *-anie*, *plaviei*, *prăpastiei*, *sabiei*, *salciei*, *vrabiei* (singurul substantiv la care se admite și forma hibridă – cu alternanță, dar cu finala *-iei* – este *corabie*: *corăbiei/corabiei*). Așadar, la substantivele feminine terminate în *ie* bisilabic, cu excepția parțială a lui *corabie*, articolul de G.D. sg. se atașează la forma de N.A. sg. nearticulat.

De asemenea, face excepție la G.D. sg. un grup, mult mai mic, de substantive caracterizate formal prin terminația *-că*, iar semantic prin faptul că sînt nume de persoane, care, deși au G.D. sg. nearticulat, egal cu pluralul, în *-i* grafic, cu alternanța *k - □* (uneori (și) în *-ele*, la cele cu N.A. în *-ică*), au G.D. sg. articulat și, sau numai, în *-ăi* fără alternanță, deci cu atașarea articolului la forma de N.A. sg. nearticulat, ori în *-ii* cu alternanța *k - k̃*: *bunica - bunicăi/bunicii/bunichii* (la fel *mămica, mătușica, moșica*), *mămuca - mămucăi/mămuchii* (la fel *duduca*), *fetica - feticăi*. Acest fel de formare a G.D. sg. articulat nu este adoptat de toate substantivele cu cele două caracteristici (de exemplu, nu se întîlnește la substantive ca *amică, doică*, la derivatele în *-eancă, -nică, -oaică*), deși se extinde adesea la nume de persoane pentru care normele actuale admit numai forma în *-cii* (alături de *nășicii* circulă și variante în *-căi/-chii*), sau *-elei* (alături de *cumnățelei, nepoțelei* circulă și variante în *-căi/-chii*). În același timp, el se extinde la substantive care nu sînt nume de persoane, ci de animale sau chiar de neînsușite (*mămușică, rîndunică* sau *cărtică, trăsuriică* au variante neliterare de G.D. sg. art. în *-chii*), ceea ce arată că modul de formare a G.D. sg. articulat la substantivele în *-că* nu este o trăsătură fermă a numelor de persoane (sau a „(sub)genului” personal, pentru care vezi § 25).

Unele forme de G.D. sg. articulat care se abat de la regula generală servesc la diferențieri lexicale: în această situație se găsesc substantivele *maică* (numai parțial: G.D. *maicii* pentru „călugăriței” totdeauna, pentru „mamei” numai cu determinat; altminteri, pentru „mamei” G.D. este *măicăi/maichii*), *piele* (G.D. *pielii* pentru pielea omului, dar *pieii* pentru pielea animalelor) și *soră* (G.D. *surorii* pentru „rudă”, dar *sorei* pentru „infirmieră, cadru sanitar”; forma regulată *sorei* se extinde, la unii vorbitori, și pentru „rudă”).

Unele substantive defective de G.D. sg. nearticulat au formă articulată pentru aceste cazuri, pornind de la forma nearticulată de N.A.: de exemplu, *cînst* (*cînstei*), *cocă* „copil, aluat” (*cocăi*), *lene* (*lenei*), *onoare* (*onoarei*), *rouă* (*rouăi*). Altele nu au nici G.D. sg. articulat: *nea, vogă*.

Formele articulate ale substantivelor feminine pun mai multe probleme de cultivare a limbii.

La formele articulate de N.A. sg. interesează numai unele aspecte ortografice:

- notarea cu *u* a semivocalei de legătură dintre articolul *-a* și substantivele de tipul celor terminate în *a* (*ea*): se scrie corect *ua* (nu *oa*) în *basmaua, steaua, ziua, beizadeaua*; deși are altă terminație, substantivul *cacao* a fost asimilat cu acestea în privința formei articulate de N.A.: art. *cacaua*;

- evitarea scrierii cu *-iea* sau *-iia* în formele articulate ale substantivelor terminate în *-ie* bisilabic: se scrie corect *bucuria, familia, ia, via*;

- evitarea confuziei între *-ia* și *-ea* la formele articulate, care trebuie să respecte corespondența cu *i*, respectiv *e*, din structura formelor nearticu-

late (pentru aparenta excepție a tipului *luni* – *lunea* vezi § 23): se scrie corect *baia*, *femeia*, *joia* (cu păstrarea lui *i* – semivocalic – din formele nearticulate), dar *aleea*, *ideea*, *melopeea* și *cartea*, *vulpea* (cu păstrarea lui *e* din formele nearticulate, transformat din vocală în semivocală).

Cele mai multe probleme apar la G.D. sg. Unele variante neliterare ale formelor articulate se datoresc faptului că se pornește de la variante neliterare ale formelor nearticulate de G.D. sg. (egale, de cele mai multe ori, cu cele de plural); greșeli frecvente de tipul *căpșunii*, *cireșii*, *cîrjii*, *credinții*, *remarcii*, *uzinii*, *vișinii* (în loc de *căpșunei*, *cireșei*, *cîrjei* ...) sau *caracteristicii*, *coalei*, *piersicei*, *regulei* (în loc de *caracteristicii*, *colii*, *piersicii*...) nu sînt deci specifice, reprezentînd consecința unor abateri produse la formele de bază (vezi § 28) sau/și confuzia între forme paronime ca *vinii* (de la *vină*) și *vinei* (de la *vînă*). Greșeli specifice pentru formele articulate de G.D. sg. sînt următoarele:

– formele articulate în *-ii* în loc de *-ei* la substantivele care la G.D. nearticulat (și la pl.) au desinența *-e*: *casii*, *crainicii*, *fetii*, *literii*, *nevestii*, *vitezii* (în loc de *casei*, *crainicei*, *fetei*, *literei*, *nevestei*, *vitezei*); fenomenul se explică fonetic prin tendința de închidere a vocalelor neaccentuate din silaba finală, pronunțate neglijent, și morfologic prin analogie cu substantivele care au G.D. sg. în *-i*, articulate normal în *-ii*;

– formele articulate în *-ei* în loc de *-ii* la substantive a căror formă nearticulată de G.D. sg. (și de pl.) se termină în *i*: *emisiunei*, *floarei*, *grijei*, *liniștei*, *ordinei*, *scînteiei*, *statuei* (în loc de *emisiunii*, *florii*, *grijii*, *liniștii*, *ordinii*, *scînteii*, *statuii*); formele în *-ei* se explică prin hipercorectitudine fonetică și prin analogie morfologică. Multe forme cu *-ei* în loc de *-ii* sînt hibride, întrucît conțin alternanțe fonetice justificate numai la flexiunea în *-i*: *barăcei*, *chingei*, *gărzei*, *frunței* (în loc de *barăcii*, *chingii*, *gărzii*, *frunții*); alături de formele recomandate *copertei*, *îmbrăcămînteii*, *încălțămînteii* pot fi tolerate, eventual, variantele populare în *-ii* și cu *t > ț* (*copertii*, *îmbrăcămînții*, *încălțămînții*), dar nu hibridele hipercorecte în *-ei* și cu *t > ț* (*copertei*, *îmbrăcămînteii*, *încălțămînteii*);

– înlocuirea formelor de G.D. sg. articulate enclitic cu articolul proclitic *lui* + forma articulată de N.A. sg. la substantive comune: *lui bunica*, *lui mama*, *lui nașa*.

Pentru greșeli la formele articulate de plural vezi § 42.

Modele de declinare articulată a substantivelor feminine:

	Singular					
N.A. (și V.)	<i>fetița</i>	<i>țara</i>	<i>basmaua</i>	<i>pînea</i>	<i>femeia</i>	<i>via</i>
G.D.	<i>fetiței</i>	<i>țării</i>	<i>basmalei</i>	<i>pîinii</i>	<i>femeii</i>	<i>viei</i>
	Plural					
N.A. (și V.)	<i>fetițele</i>	<i>țările</i>	<i>basmalele</i>	<i>pîinile</i>	<i>femeile</i>	<i>viile</i>
G.D. (și V.)	<i>fetițelor</i>	<i>țărilor</i>	<i>basmalelor</i>	<i>pîinilor</i>	<i>femeilor</i>	<i>viilor</i>

§ 46. Substantivele neutre pun puține probleme speciale.

La cele terminate la forma-tip în *-um* neaccentuat, mai ales cînd sînt polisilabice, se constată unele dificultăți în crearea formelor articulate de sg., ca, de altfel, și în flexiunea propriu-zisă (formarea pluralului nearticulat), existînd tendința de înlăturare a finalei *-um* sau *-m* înaintea articolului sau a desinenței de pl. *-uri*. De reținut că formele articulate corecte sînt *laudanumul*, *linoleumul*, *memorandumul*, *referendumul*, *ultimatumul*, *vacuumul*. În cazul substantivelor care prezintă la forma-tip variante cu și fără terminațiile în discuție trebuie respectată corespondența formelor: *maxim* – art. *maximul*, dar *maximum* – art. *maximumul* (la fel *minim* și *minimum*); *for* – art. *forul*, dar *forum* – art. *forumul*.

Substantivul *ou* are la N.A. pl. forma corectă *ouăle* (nu *ouălele*), iar la G.D. pl. *ouălor* (nu *ouălelor*).

Pentru greșeli la formele articulate de plural în *-ele* și *-ile* vezi § 42.

Modele de declinare a substantivelor neutre:

Singular

N.A.	<i>lacul</i>	<i>sufletul</i>	<i>biciul</i>	<i>lucrul</i>	<i>studiul</i>	<i>tabloul</i>	<i>cuiul</i>
(și V.)							
G.D.	<i>lacului</i>	<i>sufletului</i>	<i>biciului</i>	<i>lucrului</i>	<i>studiului</i>	<i>tabloului</i>	<i>cuiului</i>
V.(formă specială)	<i>(lacule)</i>	<i>sufletule</i>	–	–	–	–	–

Plural

N.A.	<i>lacurile</i>	<i>sufletele</i>	<i>bicele</i>	<i>lucrurile</i>	<i>studiile</i>	<i>tablourile</i>	<i>cuiel</i>
(și V.)							
G.D.	<i>lacurilor</i>	<i>sufletelor</i>	<i>bicelor</i>	<i>lucrurilor</i>	<i>studiilor</i>	<i>tablourilor</i>	<i>cuielor</i>
(și V.)							

§ 47. Unele substantive invariabile nearticulabile pot fi declinate la singular primind la G.D., indiferent de gen, articolul proclitic *lui* așezat înaintea forme (nearticulate) de N.A. sg. În această situație sînt la genul masculin numele de luni, epitete în *-ală*, *-ilă*, *-ea*, *-uță* și substantivul *vodă*, iar la cel feminin substantivele *madam* (+ un nume propriu) și *tanti* (acesta are și variante neliterare articulate enclitic: N.A. sg. *tantea*, G.D. sg. *tantei*, N.A. pl. *tantile* sau *tantele*, G.D. pl. *tantilor* sau *tantelor*):

Masculin

Feminin

sg.

sg.

N.A.	<i>ianuarie</i>	<i>vodă</i>	<i>madam</i>	<i>tanti</i>
(și V.)				
G.D.	<i>lui ianuarie</i>	<i>lui vodă</i>	<i>lui madam</i>	<i>lui tanti</i>

Declinarea substantivelor compuse

§ 48. Substantivele compuse prezintă unele particularități morfologice care justifică tratarea lor aparte: flexiunea propriu-zisă și articularea lor depind de gradul de sudură dintre termenii constitutivi și de natura acestora (cuvinte existente și independent, elemente de compunere, abrevieri; la cuvintele întregi interesează și partea de vorbire căreia îi aparțin, iar uneori și raporturile dintre termeni). În rîndul lor se găsesc multe substantive invariabile (de obicei și nearticulabile); printre cele variabile, la unele variază numai un termen – fie primul, fie al doilea –, iar la altele ambii termeni. Puține compuse invariabile sînt articulabile: *tată-mare*, art. *tata-mare*, G.D. lui *tata-mare*.

Compusele invariabile și nearticulabile sînt formate mai ales dintr-un verb + diverse părți de vorbire: *gură-cască*, *încurcă-lume*, *lasă-mă să te las*, *nu-mă-uita*, *zgîrie-nori*, dar și dintr-un substantiv + un adjectiv: *coa-te-goale*, *gură-spartă*, *vorbă-lungă* sau dintr-un substantiv + prepoziție + substantiv: *brînză-n sticlă*.

Compusele variabile sînt și articulabile; comportarea lor diferă uneori în ce privește articularea față de flexiunea propriu-zisă (de exemplu, numărul, iar la feminine și cazul pot fi marcate la doi termeni, în timp ce articolul apare numai la unu: *cîine-lup* – *cîinele-lup*, *cîini-lupi* – *cîinii-lupi*; *mașină-unealtă* – *mașina-unealtă*, (unei) *mașini-unelte* – *mașinii-unelte*). Unele compuse variabile sînt defective de forma nearticulată (*fie-iertatul*, *mai-marele*) sau se folosesc cu forma – unică – articulată enclitic chiar atunci cînd primesc articolul nehotărît (nume de plante și de animale ca o *floarea-soarelui*, un *calul-popii*).

Compusele la care variază numai primul termen pot avea diverse structuri: substantiv + substantiv în nominativ (*bloc-turn*, *decret-lege*, *pasă-rea-muscă*), substantiv + substantiv în genitiv (*calul-popii*, *floarea-soarelui*), substantiv + adjectiv (*lemn-cînesc*, *sînge-rece*), substantiv + prepoziție + substantiv (*cal-de-mare*, *drum-de-fier*).

Compusele la care variază numai ultimul termen au cel mai înalt grad de sudură. Din această categorie fac parte toate compusele din cuvinte întregi care au ca prim(i) termen(i) părți de vorbire neflexibile (de exemplu, prepoziție: *demîncare*, *descăzut*, *fărădelege*; adverb: *binecuvîntare*, *mai-marele*, *mai mult ca perfect*) și compusele în structura cărora intră elemente de compunere (*biochimie*, *biologie*, *biolog*), dar și multe compuse ai căror termeni sînt cuvinte flexibile: substantiv + substantiv în nominativ (*metalazbest*, *nord-american*, *valvîrtej*), substantiv + adjectiv (*botgros*, *bună-voință*, *dreptunghi*), substantiv + numeral (*prim-plan*, *triplusalt*), substantiv + prepoziție + substantiv (*untdelemn*), verb + substantiv (*fie-iertatul*).

Compusele la care variază ambii termeni pot avea următoarele structuri: substantiv + substantiv în nominativ (*cîine-lup*, *redactor-șef*), substantiv + adjectiv (*bună-cuviință*, *mamă-mare*), substantiv + numeral (*du-blu-decalitru*, *prim-secretar*).

Unele compuse oscilează între două tipuri de flexiune: *bunăstare*, admis în normă cu flexiunea ultimului termen (art. N.A. *bunăstarea*, G.D. *bunăstării*), apare uneori într-o variantă cu flexiunea ambilor termeni (G.D. art. *bunei-stări*); normele înseși admit variația la substantive ca *prim-ministru* (art. sg. *prim-ministrul/primul-ministru*, pl. *prim-miniștrii/primii-miniștri*).

Deosebirile în ce privește unitatea morfologică se reflectă în scrierea substantivelor compuse: în general, cele sudate, la care variază numai ultimul termen, se scriu într-un cuvânt, iar celelalte cu cratimă între termeni.

Puținele substantive comune compuse din abrevieri sînt variabile în partea finală: sg. *agromec*, *gostat* – pl. *agromecuri*, *gostaturi*, (un) *c.a.p.* (citit corect *ce-a-pe*), art. *c.a.p.-ul* – (niște) *c.a.p.-uri*.

Declinarea substantivelor cu adjective posesive conjuncte

§ 49. Cîteva substantive nume de persoane care desemnează grade de rudenie sau relații sociale se construiesc la singular, în limba populară și în limbajul familiar, cu adjective posesive conjuncte și prezintă mai multe particularități morfologice care demonstrează unitatea grupului (pentru variantele adjectivelor posesive vezi § 109):

– Substantivul este nearticulat, ceea ce se vede clar la substantivele terminate în *ă* și în *e*: *bunică-mea*, *maică-mea*, *stăpîină-sa*, *frate-său*, *taică-său*; *bunicu-său*, *unchiu-său* (compară cu îmbinările în care adjectivul posesiv postpus nu este conjunct: *bunica mea*, *stăpîina sa*, *fratele său*, *bunicul său*).

– Substantivele masculine au G.D. cu articolul proclitic *lui*: *lui taică-său*, *lui bunicu-său* (compară cu *bunicului său*, *unchiului său*).

– Substantivele feminine au la G.D. fie a) aceeași formă ca la N.A., fie b) o formă specială, în *-i*; în ambele situații adjectivul posesiv conjunct are forme speciale de G.D. *-mii/-mei* 1 sg., *-tii/-tei* 2 sg., *-sii/-sei* 3 sg., după modelul declinării articulate a substantivelor: a) *maică-mii*, *soră-tii*, *fiică-sii*; b) *nevesti-sii*.

– Substantivele care au o formă specială de V. sg. nu apar niciodată cu ea în asemenea îmbinări; cele masculine se folosesc numai în forma integral egală cu N. (*cumnatu-meu!*), iar cele feminine fie tot așa (*soră-mea!*), fie cu o formă specială în *-o* a adjectivului posesiv conjunct (*soră-meo!*).

De reținut că:

– folosirea articolului proclitic *lui* la îmbinări de acest fel cu substantive feminine (*lui maică-mea*, *lui soră-ta*) caracterizează vorbirea neîngrijită;

– tratarea acestor îmbinări ca invariabile, deci cu G.D.=N.A. (*mîna tată-său*, în *cinstea nepotu-său*, *hotărîrea maică-sa*, *ochiul soacră-sa* la

Creangă), ca și folosirea posesivului ca invariabil după un substantiv feminin cu formă specială de G.D. (ca (*mu*)*mîni-sa*, *nurori-sa*) sînt regionale;

– înlocuirea lui *-u* cu *-ă* la substantivele masculine cu forma-tip terminată în consoană (*bunică-său*, *stăpînă-său*) este de asemenea un fenomen regional;

– folosirea variantelor învechite *noru* și *soru* ale substantivelor feminine *noră*, *soră* (*noru-mea*, *soru-ta*) este un fenomen popular și familiar;

– folosirea substantivelor în variante alterate (*mă-sa*, *ta(t)-su* sau *tac-tu*) caracterizează vorbirea neîngrijită.

DECLINAREA SUBSTANTIVELOR PROPRII

§ 50. Substantivele proprii au unele particularități flexionare. În limba literară, trăsături care unesc substantivele proprii feminine cu formă articulată enclitic de diverse categorii semantice – nume de persoane, nume de animale, nume de locuri, nume de corpuri cerești – sînt preferința pentru G.D. (art.) în *-ei* sau *-ăi* și tendința de evitare a alternanțelor fonetice în flexiune (unele alternanțe sînt excluse de însăși opțiunea pentru alte desinențe decît *-i*); această tendință se manifestă în mod clar la substantive proprii ale căror teme conțin diftongii *ea*, *oa*, vocala *a* sau se termină în consoanele *c*, *g*, *t*, *d*; spre deosebire de substantivele comune, la care se produc alternanțele *ea* – *e*, *oa* – *o*, *a* – *ă* sau *a* – *e* (după *i*), *k* – *č*, *g* – *ğ*, *t* – *ť* și *d* – *z*, la substantivele proprii, în forma de G.D., se menține nealterată tema (ca la N.A.).

De reținut că au G.D. în *-ei* toate numele de persoane, de animale și numele savante de corpuri cerești cu excepția celor cu N.A. în *-ca*, *-ga* (deci *Anei*, *Mihaelei*, *Zoiței*; *Bălțatei*, *Surei*; *Casiopeei*) și majoritatea numelor de locuri (*Bistriței*, *Brăilei*, *Cernei*, *Craiovei*, *Dobrogei*, *Moldovei*, *Sinaiei*, *Sulinei*, *Țirgoviștei*, *Tulcei*, dar: *Dunării*). Fonetisme menținute la G.D.:

ea (rar): *Leana* – *Leanei*

oa: *Ioana* – *Ioanei*, *Timișoara* – *Timișoarei*

a: *Roxana* – *Roxanei*, *Dumana* – *Dumanei*, *Comana* – *Comanei*,
Liliana – *Liliane*, *Joana* – *Joanei*

k (c): *Florica* – *Floricăi*, *Mieunica* – *Mieunicăi*, *Cacica* – *Cacicăi*

g: *Olga* – *Olgăi*, *Peceneaga* – *Peceneagăi*, *Vega* – *Vegăi*

t: *Marta* – *Martei*, *Lacerta* – *Lacertei*

d: *Sanda* – *Sandei*, *Andromeda* – *Andromedei*

Unele nume proprii au variante regionale în *-ii* și cu alternanțe fonetice: de exemplu, *Anii*, *Brăilii*, *Timișorii*, *Lilienii*; numele cu tema în *c*, *g* au variante în *-chii*, *-ghii*, deci cu desinența în *-i* și alternanțele *k* – *k̄*, *g* – *ğ* (*Florichii*, *Mieunichii*, *Olghii*). Numele de locuri păstrează uneori și în nomenclatura oficială asemenea forme regionale de G.: *Cîmpia Turzii*, *Gura Sărății*, *Gura Teghii*.

Prin prezența, respectiv absența alternanțelor se face uneori distincția față de substantivul comun omonim la N.A. art.: *floarea* – *florii*, dar *Floarea* – *Floarei*; *puica* – *puicii*, dar *Puica* – *Puicăi* (sau *Puichii*); *fraga* – *fragii*, dar *Fraga* – *Fragăi* (sau *Fraghii*).

Numele proprii de persoane au de obicei flexiune diferită după gen: majoritatea celor masculine nu-și schimbă forma la G.D., marcându-l cu ajutorul articolului proclitic *lui*, în timp ce majoritatea celor feminine au o formă specială de G.D., marcată prin articolul enclitic, de obicei și prin desinența precedentă (*lui Ion*, dar *Ioanei*); există însă și masculine, cu forme speciale de G.D., marcate enclitic (toate învechite: *Radului*, *Bălcescului*; *Lucăi*, *Oprei*, *Tomei*), precum și feminine cu terminații neobișnuite care primesc la G.D. articolul proclitic *lui* (*lui Calipso*, *lui Carmen*, *lui Miriam*, *lui Zoe*, *lui Lili*, *lui Zizi*; variantele cu articol enclitic par nefirești: *Zizi-ei*). Aceeași este situația la numele de animale. Numele de corpuri cerești au de obicei forme speciale de G.D. articulate enclitic, dar se admite folosirea articolului proclitic *lui* la unele nume savante nearticulabile (*lui Astarte*, *lui Hidalgo*). Până și la unele nume de instituții cu formă nearticulabilă s-a extins, în limba vorbită, G.D. cu *lui* (*lui Dinamo*, *lui Unio*), evitat în limba literară prin perifraze (de exemplu, *echipei Dinamo*, *întreprinderii Unio*). Numele de locuri au forme speciale de G.D. și nu recurg niciodată la articolul proclitic *lui* (pentru deosebirea față de unele nume de persoane omonime vezi § 20), ceea ce înseamnă că ele se declină ca substantivele comune.

§ 51. Numele proprii de persoane și de animale pot avea forme speciale de vocativ: m. în *-e* (*Alexandre!*, *Ioane!*), în *-ule* (*Radule!*, *Stancule!*) sau în *-o* (*Opreo!*, *Tomo!* – forme învechite și populare), f. în *-o* (*Ano!*, *Sando!* – forme regionale) sau în *-ă* și *-e* (*Ană!*, *Marie!* – forme populare și familiare), dar tendința actuală este de a se folosi la V. forme egale cu N.A., chiar atunci când există forme speciale: *Alexandru!*, *Ion!*, *Radu!*, *Oprea!*, *Toma!*, *Ana!*, *Sanda!* Puțini vorbitori respectă distincția corectă dintre N.A. *Petru* și V. *Petre!*, forma normală de V. fiind folosită și la N.A., ca alt nume sau variantă a lui *Petru* (iar de la *Petre* s-a ajuns, popular, și la *Petrea*, cu V. *Petreo!*).

La acuzativul cu funcție de complement direct este obligatorie prepoziția *pe*.

Modele de declinare:

Masculin

N.A.	<i>Ion</i>	<i>Petru</i>	<i>Sandu</i>	<i>Andrei</i>	<i>Costică</i>	<i>Toma</i>
(și V.)						
G.D.	<i>lui Ion</i>	<i>lui Petru</i>	<i>lui Sandu</i>	<i>lui Andrei</i>	<i>lui Costică</i>	<i>lui Toma/Tomei</i>
V.(formă specială)	<i>Ioane</i>	<i>Petre</i>	<i>Sandule</i>	–	–	<i>Tomo</i>

		Feminin			
N.A. (și V.)	<i>Maria</i>	<i>Adina</i>	<i>Florica</i>	<i>Carmen</i>	
G.D.	<i>Mariei</i>	<i>Adinei</i>	<i>Floricăi</i>	<i>lui Carmen</i>	
V. (formă specială)	<i>Marie, Mario</i>	—	<i>Florică, Florico</i>	—	

§ 52. Numele de locuri se declină ca substantivele comune.

Modele de declinare a substantivelor simple:

N.A.	<i>Jiul</i>	<i>Brașovul</i>	<i>România</i>	<i>Tîrnava</i>	<i>Vîlcelele</i>
G.D.	<i>Jiului</i>	<i>Brașovului</i>	<i>României</i>	<i>Tîrnavei</i>	<i>Vîlcelor</i>
V. (formă specială)	<i>Jiule</i>	<i>Brașovule</i>	<i>Românie</i>	<i>(Tîrnavă, Tîrnavo)</i>	<i>Vîlcele</i>

Modele de declinare a substantivelor compuse:

a) variază numai primul termen:

N.A.	<i>Gura Humorului</i>	<i>Rîmnicul Sărat</i>	<i>Vălenii de Munte</i>
G.D.	<i>Gurii Humorului</i>	<i>Rîmnicului Sărat</i>	<i>Vălenilor de Munte</i>
V. (formă specială)	—	—	—

b) variază numai al doilea termen (tip reprezentat numai de compuse nonfeminine):

N.A.	<i>Tîrgu-Jiul</i>	<i>Cîmpulung</i>
G.D.	<i>Tîrgu-Jiului</i>	<i>Cîmpulungului</i>
V. (formă specială)	<i>(Tîrgu-Jiule)</i>	<i>(Cîmpulungule)</i>

c) variază ambii termeni (tip reprezentat numai de compuse feminine):

N.A.	<i>Copșa Mică</i>	<i>Marea Neagră</i>
G.D.	<i>Copșei Mici</i>	<i>Mării Negre</i>
V. (formă specială)	—	<i>(Mare Neagră)</i>

§ 53. Substantivele proprii compuse din abrevieri – nume de instituții sau de produse – au flexiune diferită în funcție de natura ultimului termen: cuvînt întreg sau abreviere (literă sau fragment de cuvînt).

Compusele care au pe ultimul loc cuvinte întregi pot fi articulate și declinate ca substantivele corespunzătoare: *Comaliment(ul)* – G.D. *Comalimentului*, *Eurasia* – G.D. *Eurasiei*, *Romarta* – G.D. *Romartei*.

Compusele care au pe ultimul loc fragmente de cuvinte terminate în consoană, precum și compusele care au pe ultimul loc litere, cu excepția celor care notează vocale neaccentuate la lectură, mai ales *a*, pot fi articulate și declinate ca substantivele comune de genul masculin-neutru, la numărul singular: *ADAS-ul* – G.D. *ADAS-ului*, *TAROM-ul* – G.D. *TAROM-ului*; *C.F.R.-ul* – G.D. *C.F.R.-ului*, *A.S.E.-ul* – G.D. *A.S.E.-ului*, *S.R.I.-ul* – G.D. *S.R.I.-ului*. Chiar abrevierile care la forma nearticulată au o variantă de genul feminin, datorată înțelesului, nu se pot articula hotărât și declina decât în varianta lor de genul neutru: de exemplu, *fosta* sau *fostul* *R.D.G.*, *U.R.S.S.*, dar numai *R.D.G.-ul(ui)*, *U.R.S.S.-ul(ui)*.

Compusele care au pe ultimul loc fragmente de cuvinte terminate în vocală și cele compuse din litere dintre care ultima notează o vocală neaccentuată sînt folosite de obicei ca abrevieri invariabile și nearticulabile: *Aro*, *Cepeca*, *Flaro*; *S.U.A.*, *U.E.F.A.*, *U.N.E.S.C.O.* (de exemplu, *cursurile Cepeca*, *campionii S.U.A.*, *hotărîrea U.E.F.A.*), care pot fi citite cu întreaga termenilor abreviați (*campionii S.U.A.* = *campionii Statelor Unite ale Americii*). (În limba vorbită, unele dintre ele au forme articulate enclitic, ca substantivele comune – și ca tipul precedent de compuse din abrevieri –, de exemplu: *O.N.U.-lui*, *U.N.E.S.C.O.-ului*; cele terminate în *a* neaccentuat sînt asimilate cu substantivele comune articulate cu *-a*, înlocuind această finală la G.D. cu *-ei*: *I.R.T.A.* – G.D. *Irtei*.)

În limbajul oficial și în presă folosirea invariabilă se extinde și la tipurile de compuse din abrevieri care pot fi articulate și declinate, în locul genitivului folosindu-se forma de N.A., ca un fel de apozitie: de exemplu, *personalul Romarta* (sau *Tarom*, *C.F.R.*), *membrii C.P.U.N.*, *buletinele Agerpres* sau *Rompres*. De reținut că asemenea forme invariabile nu pot fi folosite cu valoare de dativ; pentru acest caz se recurge sau la forme variabile – atunci cînd există –, sau la denumirea de bază, neabreviată, sau, în sfîrșit, la un substantiv comun ca determinat al abrevierii apozitie: de exemplu, nu se spune *S-au adresat B.N.S.*, ci *B.N.S.-ului*, *Blocului Național Sindical* sau *organizației B.N.S.*

LOCUȚIUNILE SUBSTANTIVALE

§ 54. Cu valoarea unui substantiv se poate folosi și un grup de cuvinte care prezintă o unitate de sens, adică o locuțiune substantivală. Termenul este folosit în special pentru grupurile de cuvinte legate de locuțiuni corespunzătoare altor părți de vorbire la care recunoașterea statutului de locuțiune se bazează pe trăsături mai clare, în primul rînd pentru grupurile de cuvinte legate de cite o locuțiune verbală (vezi § 181): de exemplu, *aduce-re-aminte*, *băgare de seamă* și *băgător de seamă*, *păreră de rău*, dar și pentru unele legate de cite o locuțiune pronominală (vezi § 118): de exemplu, (*un*) *nu știu ce*.

Există și locuțiuni substantivale străine utilizate ca atare, care – ca și substantivele de acest fel, vezi § 23 – pot avea variante de gen (f. și n.) la forma nearticulată, dar un singur gen (n.) la forma articulată: *un, unui* (sau *acest, acestui* etc.) *café frappé* n./o, *unei* (*această, acestei* etc.) *café frappé*, dar numai *café frappé-ul(ui)* n.; cele mai multe locuțiuni substantivale străine sînt nearticulabile hotărît: *axis mundi, coup de foudre, dolce far niente, mea culpa, petitio principii*, toate f. și n.

Articolul

§ 55. Este partea de vorbire flexibilă cu rol de cuvînt ajutător care însoțește un substantiv, arătînd, de obicei, măsura în care obiectul denumit este cunoscut vorbitorilor sau, altfel spus, gradul de individualizare a obiectului denumit; pe lângă acest rol principal, articolul mai poate fi marcă a cazului, element de legătură între un substantiv (sau substitut al lui) și un determinant, marcă a substantivizării altor părți de vorbire, respectiv a distincției între valoarea pronominală și cea adjectivală sau între adverb și prepoziție, și chiar element constitutiv constant al unor cuvinte sau specii întregi. Conținutul abstract și exclusiv gramatical face ca articolul să fie greu de definit, iar natura în parte eterogenă a cuvintelor încadrate în clasa articolului și a valorilor lor face dificilă o definiție generală satisfăcătoare.

Deși are foarte puțini membri, fiind partea de vorbire cu numărul cel mai mic de unități lexicale (toate moștenite din latină și făcînd parte din vocabularul fundamental), articolul este de mai multe specii. După gradul de individualizare exprimat se distinge articolul hotărît (sau definit) de cel nehotărît (sau nedefinit). În grupa articolelor hotărîte intră, pe lângă articolul hotărît propriu-zis, articolul posesiv (sau genitival) și articolul demonstrativ (sau adjectival). Informațiile pe care le dau articolele pot fi descrise – printr-o simplificare maximă – în felul următor:

– lipsa oricărui articol = informație zero cu privire la gradul de cunoaștere;

– articolul nehotărît = un grad redus de individualizare (obiectul este prezentat ca necunoscut);

– articolul hotărît = un grad înalt de individualizare (obiectul este prezentat sau considerat drept cunoscut).

Această situație este valabilă numai pentru cuvintele care cunosc cele trei ipostaze (marea majoritate a substantivelor comune), deci care intră în opoziția de articulare.

După poziția față de cuvîntul articulat, articolele se împart în proclitice, adică antepuse (articolul nehotărît totdeauna; articolul hotărît propriu-zis numai în forma de G.D. sg. *lui*, de exemplu, cu un nume propriu de persoană ca *Andrei*), și enclitice sau postpuse (articolul hotărît propriu-zis în toate situațiile cu excepția formei *lui*). Articolul posesiv și cel demonstrativ se găsesc, din acest punct de vedere, în situații complexe, poziția lor fiind rapor-

tabilă de obicei la cîte doi termeni: în întrebunţările lor tipice, ele sînt enclitice faţă de substantivul la care se referă şi proclitice faţă de determinantul pe care îl introduc, dar, dacă acest determinant este antepus, devin proclitice şi faţă de substantiv (de exemplu (*acest*) *steag al nostru* = *al nostru steag*).

Articolul are o situaţie aparte între părţile de vorbire din limba română prin faptul că nu totdeauna apare ca un cuvînt propriu-zis: cele mai multe articole (articolul nehotărît, cel posesiv, cel demonstrativ şi articolul hotărît propriu-zis proclitic *lui*) au această independenţă formală, dar articolul hotărît propriu-zis enclitic face corp comun cu cuvîntul care se articulează, asemănîndu-se astfel cu un afix. Lipsa de independenţă formală a articolului hotărît propriu-zis enclitic face ca articolul să fie o parte de vorbire controversată în limba română, propunîndu-se soluţii ca recunoaşterea unei categorii morfologice a „determinării“, în care s-ar încadra numai unele articole, şi trecerea unor specii de articole în clasa pronumelor, respectiv a adjectivelor pronominale.

Problemele de litigiu semnalate au importanţă pentru descrierea unităţilor cuprinse – prin tradiţie – în clasa articolului, considerat parte de vorbire, nu şi pentru întrebunţarea lor în practică, unde apar probleme de altă natură. Apreciat ca cel mai dificil capitol de gramatică românească pentru străinii care învaţă limba noastră (mai ales cînd aceştia sînt vorbitori ai unei limbi lipsite de articol, dar şi cînd sînt deprinşi cu alt număr şi alte specii de articole; existenţa mai multor feluri de articole hotărîte este o particularitate a limbii române faţă de majoritatea limbilor europene), articolul pune destule probleme de cultivare a limbii şi pentru vorbitorii limbii române ca limbă maternă.

ARTICOLELE HOTĂRÎTE (SAU DEFINITE)

Articolul hotărît propriu-zis

§ 56. Este articolul care – la substantivele cuprinse în opoziţia de articulare – prezintă obiectul denumit drept puternic individualizat, cunoscut de vorbitori, fie pentru că a fost în prealabil introdus, direct (fie lingvistic, prin acelaşi cuvînt sau un sinonim al lui în forma nearticulată ori însoţită de articolul nehotărît, fie situaţional) sau indirect (prin cuvinte care îl fac de presupus), în comunicare, fie pentru că este, din capul locului, cunoscut în cercul respectiv de vorbitori sau are chiar notorietate generală.

Formele articolului hotărît propriu-zis sînt:

	Singular		
	m.	n.	f.
N.A.	-l, -le, -a	-l, -le	-a
G.D.	-lui, -(e)i	-lui	-(e)i
	lui		lui
V.	-le	(-le)	—

	Plural		
	m.	n.	f.
N.A.	-i	-le	-le
G.D.	-lor	-lor	-lor
V.	-lor	(-lor)	-lor

În acest tablou – și în orice situație în care se citează fără cuvîntul la care este alipit – articolul enclitic este notat cu o cratimă înaintea sa, marcîndu-se astfel, ca la afixe, lipsa de autonomie și locul unde se face sudura. Această notație metalingvistică, folosită cînd se vorbește despre articol, nu trebuie confundată cu notarea ortografică a articolului în practica limbii: articolul enclitic se scrie alipit direct (fără cratimă) la cuvîntul articulat, formînd cu acesta o unitate grafică (și fonetică), cu excepția unor cuvinte neadaptate sau a unor sigle, cînd poate apărea separat prin cratimă, dar împreună cu vocala de legătură: *show-ul*, *C.F.R.-ului*. Forme articulate ca *bunicul*, *cartea* se deosebesc de îmbinări – dintr-un tempo rapid – ca *Bunicu-l mîngîie* (unde *-l* este pronume personal conjunct) sau *O carte-a fost luată* (unde *-a* este verb auxiliar) sau *o carte-a colegului meu* (unde *-a* este articol posesiv).

Segmentele din tablou cuprinse în paranteză reprezintă la genitiv-dativul sg. m. și f. vocala *e* în situații în care nu face parte din structura de fapt a articolului, dar nici din structura formei nearticulate (de exemplu, *tatei* sau *Mini-ei*).

Pentru alipirea formelor enclitice (inclusiv distribuția formelor diferite de același gen, număr și caz) vezi § 41 și 42.

În vorbirea curentă, unele forme ale articolului enclitic nu se mai pronunță sau nu se mai pronunță suficient de distinct, în special într-un tempo rapid: în această situație se află, pe de o parte, forma de N.A. m. și n. *-l* și, pe de alta, forma de N.A. m. pl. și de G.D. sg. m. și f. *-i*.

Funcția lui *-l* este preluată de vocala precedentă *-u*, care reprezintă fosta desinență a cuvîntului nearticulat: *pomul* se poate pronunța *pomu* fără a pune în pericol opoziția de articulare, la fel *leul* se poate pronunța *leu*, cu *u* vocalic (în două silabe), față de semivocala de la forma nearticulată (monosilabică); singurele cuvinte la care neglijarea lui *-l* în pronunțare anulează distincția articulat – nearticulat sînt cele terminate la forma nearticulată în vocala *u*: m. *codru*, *litru*, *multiplu*, *nunțiu*; n. *beneficiu*, *exemplu*, *lucru*. În scris, lipsa articolului *-l* este admisă, în literatura artistică, numai în situațiile în care are loc atașarea unei forme conjuncte pronominale (de exemplu, *(în) visu-i* „(în) visul său“, *Bătrînu-l* (sau *Bătrînu-i*) *așteaptă* = *bătrînul îl*, respectiv *îi...*) ori verbale (*Bătrînu-i obosit* = *bătrînul îi* „e(ste)“...) sau o contragere accidentală de tipul *Bătrînu-a venit* = *bătrînul a ...*, *Bătrînu-aude* = *bătrînul aude*, *bătrînu-acela* sau *bătrînu-al doilea* =

bătrînul acela, respectiv *al doilea* – fenomenele în cauză fiind marcate prin cratimă – și atunci cînd se folosește cu intenție redarea unei forme fără *-l* de natură a caracteriza vorbirea unui personaj: *Ce dracu?* = *ce dracul?* sau *domnu* = *domnul* (situație în care se poate folosi apostroful, scriindu-se *dracu'*, *domnu'* pentru a se evidenția caracterul intenționat al grafiei fără *-l*). În toate celelalte situații, prezența articolului *-l* este obligatorie în scris, iar în împrejurări legate de un stil solemn (de exemplu, o conferință), de o dicțiune clară în tempo lent și de poziția anterioară unei pauze sau unor vocale este sesizabilă – și recomandabilă – și pronunțarea lui. Grafii ca *Liftu* (în loc de *liftul*) *defect* sau *Borș în fundu* (în loc de *fundul*) *curții* – influențate de pronunțarea curentă – sînt mostre tipice de agramatism și la fel de greșite sînt grafiile hipercorecte de tipul *de exemplul* (în locul lui *de exemplu*). La un nivel mai înalt se produc ezitări la substantive terminate în *u* vocalic folosite în construcții prepoziționale neconcludente pentru opoziția de articulare (vezi § 58): *cu titlu* sau *titlul de curiozitate?* *sub beneficiu* sau *beneficiul de inventar?*; recomandabile sînt aici formele nearticulate. Pentru situația specială a articolului *-l* la numele proprii vezi § 60.

Situația articolului de N.A. m. pl. și de G.D. sg. m. și f. *-i* este asemănătoare cu a lui *-l*. În pronunțare articolul *-i*, semivocalic, se confundă adesea cu *i* vocalic precedent, care reprezintă desinența de la forma nearticulată. La majoritatea cuvintelor, această pronunțare nu afectează opoziția de articulare, întrucît ea se face între *i* nesilabic la forma nearticulată și *i* silabic la cea articulată: de exemplu, formele articulate *pomii* sau *femeii* se disting chiar în pronunțarea fără *-i* semivocalic de corespondentele nearticulate prin numărul diferit de silabe (o silabă în plus la formele articulate); singurele cuvinte la care neglijarea articolului *-i* anulează și în pronunțare opoziția menționată sînt cele terminate la forma nearticulată în vocala *i*, de tipul *membri*, *multipli*. Scrierea articolului *-i* este obligatorie în toate situațiile, inclusiv în situațiile în care se atașează forme conjuncte pronominales (ca în (*în*) *ochii-i*) sau se produc contrageri accidentale de tipul *bătrînii-aceia*, *Bătrînii-ar vrea*, iar normele ortoepice recomandă și pronunțarea lui, cel puțin în stilul solemn și într-un tempo lent. Dat fiind rolul gramatical al lui *i* final ca notație a articolului, scrierea cu un *i* sau doi *i*, respectiv cu doi *i* sau trei *i* la sfîrșitul cuvintelor, constituie unul dintre cele mai importante aspecte ale ortografiei românești. Atenție deci la respectarea distincției dintre forme nearticulate sau cu articol nehotărît ca (*niște*) *pomi*, (*doi*) *membri*, (*unei*) *țări*, (*acestei*) *femei* și corespondentele lor articulate hotărît *pomii*, *membrii*, *țării*, *femeii*; la fel, dintre (*niște*) *copii*, (*doi*) *fii* și *copiii*, *fiii*! De reținut că grafiile de tipul *acești membrii* (în loc de *acești membri*) sînt tot atît de greșite ca și *toți membri* (în loc de *toți membrii*).

Varianta *-li* a formei de N.A. pl. f. și n. *-le* (de exemplu, *țările* în loc de *țările*) este neliterară. De asemenea este neliterară varianta *lu* a articolului proclitic de G.D. sg. *lui* (de exemplu, *lu Sănducu* în loc de *lui Sănducu*); la

folosirea intenționată a acestei variante pentru caracterizarea vorbirii unor personaje ea se scrie, de obicei, cu apostrof: *lu'*.

Pentru modificări ale desinenței cuvîntului articulat cu *-i* la G.D. sg. m. și f. și *-le* la N.A. sg. m. și n., pl. f. și n. vezi § 42 și 45.

Unele forme flexionare ale articolului hotărît propriu-zis nu au, de fapt, niciodată rol de articol, întrucît nu se încadrează în opoziția de articulare sau nu corespund valorilor specifice ale acestei opoziții. În această situație sînt, pe de o parte, articolul proclitic de G.D. sg. m. și f. *lui*, care, atît la substantivele proprii (*lui Petrișor*, *lui Carmen*), cît și la cele comune (*lui frate-meu*, *lui tata*), este numai o marcă a cazurilor respective (vezi § 44, 45, 47, 49 și 50), și, pe de altă parte, formele de V. sg. m. (și n.) *-le* și pl. *-lor*, care, chiar cînd se opun altor forme de vocativ (de exemplu, *băiete! / băiatule!* sau *tovarăși! / tovarășilor!*), nu exprimă opoziția individualizat – neindividualizat sau cunoscut – necunoscut (vezi § 43).

§ 57. În legătură cu folosirea articolului hotărît enclitic – în situațiile enumerate în definiție – la substantivele comune, cuprinse în opoziția de articulare în sensul exprimării gradelor de individualizare sau de cunoaștere, trebuie precizate cîteva lucruri:

– Articolul hotărît enclitic îndeplinește adesea (mai ales după introducerea directă, fie prin același cuvînt sau un echivalent în forma nearticulată ori însoțită de articolul nehotărît, fie prin faptul că obiectul denumit se înfățișează direct simțurilor) rolul unui adjectiv demonstrativ, ceea ce se explică prin originea sa; de exemplu, *A scris două studii; studiile demonstrează* (= *acele studii*); *Te-a căutat un vecin; omul avea nevoie ...* (= *acest om*); *Cine este persoana?* (= *această persoană*, pe care o vede sau o aude interlocutorul).

– Articolul hotărît enclitic îndeplinește uneori rolul unui adjectiv posesiv pe lîngă numele părților corpului: *A întors capul* (= *capul său*), *închide ochii și deschide gura!* (= *ochii tăi*, *gura ta*) și pe lîngă unele nume de persoane indicînd grade de rudenie, funcții sau relații sociale care sînt pentru vorbitor nume de obiecte unice asimilate cu numele proprii: *Vine mama* (= *mama mea* sau *a noastră*), *Vorbește șeful* (= *șeful nostru*). Dintre substantivele care exprimă grade de rudenie fac excepție *soț*, *soție*, *frate*, *soră*, *văr*, *verișoară*, *nepot*, *nepoată*, la care nu este recomandabilă folosirea articolului cu sens posesiv: se spune corect *A venit soția mea* (*ta*, *lui* etc.), nu *A venit soția*.

– Articolul hotărît enclitic de singular are uneori sens distributiv, fiind echivalent cu numeralul cardinal propriu-zis *un*, *o* sau cu adjectivul nehotărît *fiecare*: *Costă zece lei kilogramul* (sau *bucata*).

– Articolul hotărît enclitic atașat la un adjectiv (sau la un numeral cu valoare adjectivală ca *primul* din *primul an*) antepus unui substantiv cu formă nearticulată este, din punctul de vedere al conținutului, articolul

acestui substantiv, gradul de cunoaștere referindu-se la obiectul denumit de substantiv, nu la însușirea acestuia: *istepul băiat* = *băiatul istep*, *frumoasa zi* = *ziua frumoasă*. Adjectivul (antepus) poate avea deci forme articulate (vezi § 79), dar articolul inclus în ele funcționează pe lângă substantiv ca și atunci când este atașat direct la acesta. Substantivul se articulează totdeauna când determinantul antepus este un numeral colectiv, cu excepția lui *ambii* (deci *amîndoi* sau *tustrei copii* etc.), sau adjectivul pronominal de întărire (*însuși autorul*); de asemenea, el poate fi articulat după cîteva adjective propriu-zise: după *întreg* numai la N.A. (se spune atît *întreg orașul*, cît și *întregul oraș*, dar numai *întregului oraș*, nu și **întreg orașului*), după *tot* la sg. numai la N.A., dar la pl. fără restricții (*tot orașul*, *toate orașele*, *tuturor orașelor*), după unele adjective invariabile (de exemplu, *cogeamite omul*, *ditamai băiatul*). Când substantivul este precedat de unul dintre adjectivele *biet*, *sărac*, *sărman*, *răposat*, *regretat*, articolul enclitic poate fi pus atît la adjectiv, cît și la substantiv, dacă acesta din urmă denumeste un obiect unic (pentru vorbitor) sau este însoțit de un determinant: *bietul tata*, *săraca vecina noastră*; construcția adjectiv articulat + substantiv nearticulat poate avea uneori alt sens (*bietul tată*), iar construcția adjectiv nearticulat + substantiv articulat nu este literară (*săraca vecina noastră*).

În toate întrebuirile sale legate de substantivele comune articolul hotărît enclitic este și marcă – unică sau suplimentară – a cazului (vezi § 40).

Pentru diverse feluri de substantive comune din punctul de vedere al posibilităților de articulare vezi § 40.

Pentru concurența între forma cu articol hotărît enclitic a unui substantiv și cea nearticulată – urmată sau nu de articolul posesiv – vezi § 66 și 69.

§ 58. Probleme speciale pune articularea substantivelor comune după prepoziție. După majoritatea prepozițiilor (toate cele simple și compuse construite cu acuzativul, în afară de *cu* și *de-a*, de asemenea locuțiunile prepoziționale construite cu acuzativul care nu se termină în *cu*), substantivele neînsoțite de un atribut sau de o propoziție atributivă nu se pot articula; în această situație se anulează deci distincția cunoscut – necunoscut: *Mă duc la școală*, *Intru în casă*. Prepozițiile care constituie excepții sînt în situații diferite:

– După prepoziția compusă *de-a* substantivul apare totdeauna articulat: *Ne jucam de-a școala*; *a se da de-a rostogolul*.

– După prepoziția *cu* substantivul se folosește nearticulat sau articulat (numai hotărît sau/și nehotărît) în funcție de sensul prepoziției, de natura substantivului sau/și de gradul de cunoaștere: se spune, pe de o parte, *Lucrează cu grijă* sau *scris cu cerneală*, pe de alta, *Lucrează cu ziua*, *Vinde cu bucata* sau *scris cu creionul ori cu un creion*, dar atît *Vine cu bani*, cît și *Vine cu banii* sau atît *omul cu carte*, cît și *omul cu cartea*.

Există excepții și în privința substantivelor, în sensul că se folosesc articulate hotărît substantivele nume de persoană care desemnează ființe unice pentru vorbitor, asimilate cu numele proprii. În această situație sînt, în primul rînd, substantivele din sfera gradelor de rudenie – cînd ele denumesc rude ale vorbitorului, iar articolul suplinește adjectivul posesiv (vezi § 57) – : *Mi-aduc aminte de bunica, Mă gîndesc la mama*; de asemenea, substantive ca: *drac, împărat, jupîn, domn (doamnă)* sau – în regimul comunist – *tovarăș (tovarășă)* cu sensul „învățător (învățătoare, educatoare)“, *șef (șefă)*: *Du-te la dracul!, Horia s-a dus la împăratul, Culege flori pentru doamna*. O excepție de alt tip este *la anul* cu sensul „în anul viitor“.

După prepozițiile (respectiv locuțiunile prepoziționale) care se construiesc cu cazul genitiv sau dativ se folosește, în funcție de gradul de cunoaștere, articolul hotărît sau cel nehotărît, dar niciodată substantivul nearticulat: *deasupra cîmpiei și deasupra unei cîmpii; datorită împrejurărilor și datorită unor împrejurări*.

La substantivele însoțite de un atribut sau de o propoziție atributivă distincția cunoscut – necunoscut funcționează și după prepozițiile care se construiesc cu acuzativul (și care nu permit articularea substantivului fără asemenea determinări). În această situație substantivele pot fi nearticulate, articulate hotărît sau nehotărît în funcție de gradul de cunoaștere: *adus pe tavă de argint, pe o tavă de argint sau pe tava de argint; Lucrează fără ochelari de protecție sau fără ochelarii de protecție*. Datorită sensurilor și întrebunțărilor lor, după prepoziții ca *a* sau *de* apar mai ales substantive nearticulate: *Miroase a vin nou; Face a vreme rea; buchet(ul) de flori albe, apă (sau apa) de izvor de munte*. Pentru greșeli care constau în folosirea după prepoziție a formei cu articolul hotărît enclitic în locul celei nearticulate urmate de articolul posesiv vezi § 69.

§ 59. Pe lîngă întrebunțările sale tipice de la substantivele comune, articolul hotărît enclitic are diverse roluri în legătură cu alte cuvinte.

Articolul hotărît enclitic poate fi marcă a substantivizării altor părți de vorbire, păstrîndu-și rolul de exprimare a opoziției cunoscut – necunoscut: de exemplu, *un rănit – rănitul* sau *un bine – binele*; substantivizarea unor adjective ca nume de însușiri are loc uneori numai sau mai ales prin articularea enclitică: *frumosul s.n., înaltul (cerului), de-a dreptul*.

Legat de rolul său în substantivizare este și faptul că articolul hotărît enclitic poate fi marcă a valorii pronominale față de cea adjectivală: la cuvinte ca *alt* adj. – *altul* pron. la N.A. sg. și pl. (construcțiile de tipul *altul om* sînt regionale), model extins la reg. și fam. *ălălalt, ăstălalt* adj. – *ălălaltul, ăstălaltul* pron. la N.A. sg. și la întreg pluralul; (*nici, vre*)un adj. – (*nici, vre*)unul pron. numai la N.A. sg., pluralul fiind articulat și la adjectiv (*unii oameni, unele femei*).

În alte situații, articolul hotărît enclitic este element constitutiv constant al unor cuvinte flexibile ca numeralul colectiv *ambii*, pronumele personale *însul* și *dînsul* – la care se menține în întreaga paradigmă – sau al unor prepoziții la care marchează distincția față de adverbele corespunzătoare: *împotriva*, *înainte*, *dedesubt*, *îndărăt* adv. – *împotriva*, *înainte*, *dedesubt*, *îndărătul* prep. La unele substantive care exprimă noțiuni temporale articolul enclitic este o marcă a valorii adverbiale (numele de anotimpuri la sg. și pl., iar numele de zile și de părți ale lor mai ales la pl.) sau a unor sensuri din cadrul acestei valori: substantive ca *vară*, *zi*, *sărbătoare*, *duminică*, *seară* se folosesc adverbial singure numai în forma articulată (*vara* sau *verile*, *ziua*, *sărbătoarea* sau *sărbătorile*, *duminica* sau *duminicile*), cea nearticulată apărînd numai în îmbinări ca *iarnă și vară*, *zi și noapte* sau *zile și nopți*, *zile întregi* (vezi § 33); pentru sensul iterativ față de cel punctual compară *Vine miercurea* sau *dimineața* cu *Vine miercuri* sau *dimineață* (vezi și § 183).

La toate părțile de vorbire flexibile la care se folosește, articolul hotărît enclitic este și marcă – unică sau suplimentară – a cazului, la fel ca la substantivele comune.

§ 60. Articularea substantivelor proprii prezintă particularități diferite după subclasa semantică (nume de persoane sau de locuri, de exemplu) și după gen.

Numele proprii de persoane au, în general, fie formă articulată enclitic, fie formă nearticulată. Marea majoritate a prenumelor feminine au formă articulată (sau considerată ca atare): *Florica*, *Ileana*, *Maria*; la puținele excepții mai vechi, ca *Aglae* sau *Zoe* (care au variante în *-a*), s-au adăugat numeroase împrumuturi moderne de tipul *Carmen*, *Miriam*, derivate în *-el* (*Catrinel*, *Irinel*) sau *-uș* (*Lenuș*) și, mai ales, hipocoristice ca *Lili*, *Lulu*. Prenumele masculine au formă nearticulată: *Alexandru*, *Andrei*, *Petrișor*, *Viorel*, *Costache* (cele derivate cu sufixele *-ică*, *-iță* se deosebesc de corespondentele feminine tocmai prin lipsa articolului: *Gheorghită* m. – *Gheorghita* f., *Rică* m. – *Rica* f.); numai puținele prenume de tipul *Costea*, *Toma* au forme considerate a fi articulate. Numele de familie – masculine – sînt fie nearticulate (*Coșbuc*, *Hasdeu*, *Vlahuță*, *Boboc*, *Pănă*, *Vulpe*, *Muntean*), fie articulate, dar cu funcția articolului *-l* preluată de vocala precedentă *u*: *Ciobanu*, *Ursu*, *Munteanu*, *Grigorescu* (excepțiile de tipul *Onciul*, *Pumnul* sînt foarte puține).

Numele de animale se comportă în general ca numele de persoane, cele feminine fiind de obicei articulate: *Dolca*, *Fetița*, *Joiana* (cu puține excepții, ca *Miți*), iar cele masculine mai ales nearticulate: *Fulger*, *Lăbuș*, *Joian* (dar și articulate: *Puiu*, *Ursu*).

La aceste două subclase de nume proprii – de persoane și de animale – articolul hotărît enclitic este element constant al numelor în discuție, iar unele forme ale sale (articolul de feminin și, mai rar, de masculin *-a*) cumulează rolul de marcă a cazului. Prezența sau lipsa articolului nu este

influențată niciodată de construcția cu o prepoziție sau cu un atribut și, în limba literară, nici de funcția sintactică (formele nearticulate de vocativ de tipul *Ană!*, *Marie!*, *Leano!* sau *Tomo!* nu sînt literare). La numele proprii provenite din substantive comune articolul hotărît enclitic constant poate fi și o marcă a trecerii în clasa substantivelor proprii (compară substantive ca *puică* și *Puica* sau *cioban* și *Ciobanu*). Fenomenul contrar se întîlnește la unele nume proprii feminine, la care refacerea unei forme nearticulate este o marcă a trecerii în clasa substantivelor comune sau măcar a apropierii de acestea: de exemplu, *această Marie*, *altei Marii*.

Numele proprii de locuri (toponimele) se deosebesc de numele proprii de persoane și de animale prin faptul că, deși sînt și ele cunoscute într-o anumită formă (fie articulată, fie nearticulată), se pot folosi și cu forma opusă, de obicei în legătură cu anumite funcții sintactice, altele și în legătură cu nuanțe de sens; în cadrul acestei subclase deosebiri de articulare privesc nu numai genul, ci și numărul numelui propriu. Numele topice feminine au, în marea majoritate, formă articulată cînd reprezintă singulare: *Dobrogea*, *Dunărea*, *Slobozia*, *Tulcea* (excepțiile sînt puține: de exemplu, *Orăștie*, *Țirgoviște*), dar cînd reprezintă plurale nu se mai constată o preferință netă pentru articulare sau nearticulare: există toponime nearticulate, ca *Oglinzi*, *Lespezi*, *Măgurele*, și altele articulate, ca *Luncile*, *Odăile*, *Videle*. La numele topice masculine sau neutre situația este, în linii mari, opusă: la numele cu formă de singular articularea și nearticularea apar aproximativ în proporții egale (*Ardeal*, *Arieș*, *Babadag*, *Brașov*, *Bucium*, *Parîng*; *Cerbu(I)*, *Măru(I)*, *Negoiul*, *Omul*), pe cînd la numele cu formă de plural masculinele sînt exclusiv nearticulate (*București*, *Bușteni*, *Galați*, *Iași*), neutrele neavînd preferințe marcate (*Plaiuri*, dar *Lacurile*). Uneori de la același substantiv comun s-au creat toponime de ambele tipuri: *Cetate* – *Cetatea*; *Poieni* – *Poienile*; *Aluniș* – *Alunișu(I)*; *Izvoare* – *Izvoarele*. Construcția cu prepoziție nu afectează în general articularea; constituie excepții numele propriu *Dunărea*, care cu prepoziții apare în formă nearticulată (*pe Dunăre*), și construcțiile cu prepozițiile care cer cazurile genitiv sau dativ, în care orice toponim cu forma-tip nearticulată se folosește articulat (*în jurul Orăștiei*, *Brașovului* etc.). Toponimele cu forma-tip nearticulată se folosesc în propoziții în formă articulată în toate funcțiile sintactice (cu excepția unor apozitii) în care apar fără prepoziții din categoria celor construite cu acuzativul: se spune *Brașovul este frumos*, *Îmi place Brașovul*, *poziția Brașovului* etc., dar *Am fost la Brașov* (cu prepoziție; pentru situația diferită a prepoziției *cu* vezi § 58), *orașul Brașov* (apozitie); de asemenea, ele apar numai cu formă articulată atunci cînd au un atribut adjectival, genitival sau prepozițional – fie în îmbinări libere, fie în toponime compuse –: *Brașovul contemporan*, *Brașovul începutului de veac*, *Brașovul de altădată*; *Crișul Repede*, *Bucureștii Noi*, *Adunații Teiului*, *Vălenii de Munte*. Toponimele cu forma-tip articulată au o formă nearticulată pentru folosirea cu determinante antepuse: *întreaga Dobrogea*, *frumoasa Bucovina*

sau/și pentru nuanțe de sens în care se apropie de substantivele comune: *altă Dobroge, o Dobroge de nerecunoscut*.

O problemă importantă de cultivare a limbii este notarea articolului -l la toponimele cu formă de m. și n. sg. Nomenclatura administrativă a generalizat la numele proprii de localități scrierea fără -l. Dacă pentru toponimele simple se poate accepta această soluție unificatoare, nu este deloc indicat să se adopte scrierea fără -l și în situațiile în care apare un determinant: corect trebuie să se scrie *Crăciunelul de Sus, Malul cu Flori, Sighetul Marmăției, Vinjul Mare* (scrierea fără -l este supărătoare mai ales la toponimele terminate la forma nearticulată în u semivocalic, la care în absența lui -l nu se marchează pronunțarea vocalică a lui u din *Șimleul Silvaniei, Teceul Mic* sau *Zaul de Cîmpie*); în orice caz, nu există nici o justificare pentru extinderea scrierii fără -l la termenii generici din *vîrful Omul, canalul Sulina, Capul Midia, Oceanul Înghețat de Nord*.

La folosirea toponimelor în propoziții se produc adesea greșeli în sensul neglijării cerinței de a se folosi numai forme articulate în anumite construcții. Omiterea articolului ca atare este evidentă în exemple ca *București* (în loc de *Bucureștiul*) *este un oraș mare, Brașov* (în loc de *Brașovul*) *pare un oraș primitiv sau Dintre țările mici vizitate i-a plăcut Luxemburg* (în loc de *Luxemburgul*); de reținut însă că există și toponime nearticulabile enclitic, ca *Chile, Haiti, Tokio*, și că pentru altele, ca *Peru*, se admite atît forma articulată, cît și cea nearticulată (*Peru* sau *Peruul este un stat*). Uneori se înfîlnește numai omiterea scrierii articolului -l, a cărui funcție este îndeplinită de -u; folosirea unor asemenea grafii la toponime cu forma-tip nearticulată care trebuie să apară articulate în diverse construcții sintactice este total nejustificată: se scrie corect numai *Brașovul* (nu *Brașovu*) *este un oraș*. La toponimele cu forma-tip nearticulată terminată în u semivocalic, grafia fără -l în propoziții ca *Buzău este un oraș* poate reprezenta fie o greșeală de scriere (ca în *Brașovu* în loc de *Brașovul*), fie una de gramatică (la fel ca în *Brașov este...*); de reținut formele corecte *Buzău* nearticulat – *Buzăul* articulat.

§ 61. Articolul hotărît propriu-zis poate fi proclitic numai la cazul genitiv și dativ, unde este, de fapt, doar o marcă a cazului respectiv (vezi § 56), uneori obligatorie (de exemplu, *lui Andrei, lui nenea, lui ianuarie, lui Carmen, lui tanti*), iar alteori opțională, în concurență cu forma de G.D. articulată enclitic a aceluiași cuvînt (*tatei/lui tata*) sau a unui substantiv generic într-o perifrază (*echipei Dinamo/lui Dinamo*). De observat că la cuvintele articulabile articolul proclitic *lui* apare alături de forma articulată enclitic (de N.A.) a acestora: *lui nenea, lui tata* (neliterar și *lui bunicul, lui părintele, lui mama, lui Florica*).

Forma corectă a acestui articol este *lui* (nu *lu*; vezi § 56). Pentru omonimia cu forma de G.D. a pronumelui personal de pers. 3 sg. m. și n. vezi § 11.

Folosirea articolului *lui* pune probleme legate mai ales de natura cuvintelor la care poate apărea. În limba literară el se folosește corect numai cu anumite substantive (pentru restricții de gen și de subclase lexico-gramaticale vezi § 44–50) și numai la numărul singular. În exprimarea neîngrijită există tendința de extindere a folosirii sale: pe de o parte, la diverse subclase de substantive, ca și la alte părți de vorbire (la pronume: *lui ăla*, *lui cutare*, *lui dînsul*, *lui matala*) și la grupuri nominale (*lui ăla micul*, *lui aia mică*) și, pe de altă parte, mai rar, la numărul plural: *lu' frații XY*, *lu' ăia doi*.

Unele precizări sînt necesare și în ce privește folosirea articolului proclitic *lui* la coordonarea a două genitive sau dative. Articolul *lui* trebuie repetat înaintea fiecărui termen al coordonării: *Am transmis rugămintea ta lui X și lui Y* (nu *lui X și Y*), cu excepția situațiilor în care termenii coordonați formează o unitate și deci este suficient articolul proclitic la primul termen; prin prezența sau absența articolului proclitic la termenii următori se poate face distincție între un singur obiect determinat și mai multe obiecte: compară *mingea sau opera lui X și a lui Y* (două obiecte) cu *mingea sau opera lui X și Y* (un singur obiect).

Articolul posesiv (sau genitival)

§ 62. Este articolul care, pe de o parte, apare ca element constant în structura pronumelor posesive și a numeralelor ordinale (de la 2 înainte) și, pe de altă parte, însoțește, în anumite condiții, adjectivele posesive și genitivul substantivelor și al pronumelor de diverse specii, marcînd legătura cu substantivul sau adjectivul determinat. Considerat articol hotărît, articolul posesiv are numai rareori rolul specific acestuia: de exemplu, în construcțiile de tipul articol posesiv + genitiv sau adjectiv posesiv antepus + substantiv nearticulat = substantiv articulat enclitic + genitiv sau adjectiv posesiv fără articol posesiv: *al nostru steag* = *steagul nostru*; de cele mai multe ori îndeplinește alte roluri – în special pe cel de articol de legătură sau/și semn al cazului genitiv –, care-i permit apariția după substantive nearticulate sau însoțite de articolul nehotărît: *(un) capitol al cărții* și după adjective: *agenți modificali ai climei*. În unele situații are o valoare apropiată de pronume: *Ai casei il așteaptă cu masa*, *Caietul este al unui elev*.

Formele literare ale articolului posesiv sînt:

	Singular		Plural	
	m. și n.	f.	m.	f. și n.
N.A.	<i>al</i>	<i>a</i>	<i>ai</i>	<i>ale</i>
G.D.	–	–	<i>alor</i>	

Dintre aceste forme, G.D. pl. *alor* nu se folosește decît în componența unui pronume posesiv: *bucuria alor mei*, *Le-am spus alor noștri*.

De reținut că articolul posesiv nu are forme speciale de G.D. sg.; forma de G.D. f. sg. folosită de unii vorbitori, în loc de *a*, în construcții ca *unei prietene ale Mariei* sau *unei prietene ale mele* (vezi §109) este hipercorectă.

Față de formele literare cuprinse în tablou, deprinderi regionale fac ca unii vorbitori să folosească o singură formă, invariabilă după gen și număr, *a*, iar alții să sporească numărul formelor cu forme de G.D. sg.: m. și n. *alui* și f. *alei* (folosite în aceleași condiții ca G.D. pl. *alor*). Nici prima dintre ele, nici celelalte două nu sînt admise în exprimarea literară; forma invariabilă *a* este tolerată (dar nu recomandabilă) în poezie, numai în locul lui *ale*, din motive de versificație, întrucît oferă avantajul unei silabe în minus.

Atenție la scrierea corectă, în cîte un singur cuvînt, a formelor *al* și *ai* (nu cu cratimă, cum se scriu secvențele omofone din *pentru a-l înțelege* sau *a-i părea bine*), ca și *alor* – și, în măsura în care apare în scris, *alui* – (nu *a lor*, *a lui*, care sînt grafiile consacrate pentru articolul posesiv *a* + pronumele personal *lor*, respectiv pron. pers. sau art. proclitic *lui*)!

După cum rezultă din definiție, articolul posesiv însoțește substantive sau pronume de alte specii decît cele posesive în forma lor de genitiv (proprie sau realizată cu ajutorul unui articol, hotărît enclitic sau nehotărît). Prezența lui înaintea unor substantive sau grupuri nominale fără formă de genitiv face din articolul posesiv marca unică a acestui caz în îmbinări regionale ca *un sfat al frate-su*, *o hotărîre a maică-sa* (vezi § 49) sau la compuse din abrevieri ca *o decizie a N.A.T.O.*, *noul regulament al U.E.F.A.* (vezi § 53). Tot marcă unică a genitivului este acest articol în formula exclamativă – populară și familiară – *al (a, ai, ale) dracu'*, în care forma scurtată *dracu'* < *dracului* are aparența unei forme de N.A. articulat.

Folosirea corectă a articolului posesiv impune, în primul rînd, respectarea acordului în gen și număr cu substantivul determinat sau înlocuit de el. În această privință e necesar să se țină seama de faptul că:

– Articolul posesiv nu trebuie acordat cu substantivul (sau pronumele) în genitiv pe care îl însoțește, ci cu substantivul determinat de acesta: *fratele mai mare al lui*, *al ei*, *al lor*; *Cartea este a colegului meu*, *iar creionul al colegei tale*. Acordul articolului nu ar trebui să prezinte dificultăți în situații simple ca acestea; totuși, se întîlnesc greșeli de acord, care se explică prin atracția exercitată de forma atributului introdus sau/și prin nesiguranta vorbitorilor deprinși cu forma invariabilă *a*: aceștia din urmă sau folosesc peste tot această formă, spunînd *un caiet a (pentru al) meu*, *doi frați a (pentru ai) mamei*, sau introduc, din hipercorectitudine, forme flexionare nejustificate: *respectarea prevederilor și ale (pentru a) angajamentelor*, de exemplu.

– Substantivul determinat nu este totdeauna cel mai apropiat. Complicațiile referitoare la acord cresc atunci cînd genitivul însoțit de articolul posesiv apare în construcție cu un substantiv urmat de un atribut substanti-

val cu prepoziție, deci cînd avem a face cu următorul grup nominal: substantiv + substantiv cu prepoziție + substantiv (sau pronume) în genitiv cu articol posesiv. Această construcție poate reda două situații diferite, în funcție de care diferă și regula acordului articolului posesiv:

a) dacă atît substantivul cu prepoziție, cît și substantivul sau pronumele în genitiv sînt atributele primului substantiv, articolul posesiv trebuie să se acorde în gen și număr cu primul substantiv (tip *cîinele de vînătoare al tatei*);

b) dacă substantivul sau pronumele în genitiv este atributul celui de al doilea substantiv (care este atributul prepozițional al primului substantiv), articolul posesiv trebuie să se acorde în gen și număr cu al doilea substantiv (tip *centru de difuzare a presei*).

Majoritatea construcțiilor sînt clare, ca în exemplele date. Verificarea – în caz de dubiu – se face prin alăturarea nemijlocită a substantivelor în discuție: e vorba de *cîinele tatei* (nu de *vînătorea tatei*), de *difuzarea presei* (nu de *centrul presei*). În asemenea situații nerespectarea acordului dă naștere unei exprimări greșite, dar nu modifică sensul evident al grupului. În unele îmbinări însă poate exista îndoială cu privire la substantivul la care se referă atributul însoțit de articol posesiv, pentru că e posibilă referirea la oricare dintre ele, dar cu diferență de înțeles: într-o îmbinare de cuvinte ca *modul de educare* + genitivul *părinților* forma articolului posesiv poate fi, după înțelesul contextului mai larg, și *al*, și *a*: în *modul de educare al părinților* genitivul (posesiv) depinde de substantivul *modul*, fiind vorba de modul de educare pe care îl posedă sau îl aplică părinții, în timp ce în *modul de educare a părinților* genitivul (obiectiv) depinde de substantivul *educare*, arătînd asupra cui se exercită acțiunea de educare, dacă e vorba de modul în care altcineva (statul sau școala) educă pe părinți; la fel, este o deosebire de înțeles între *muzeul de istorie a orașului X* (care este specializat pentru *istoria orașului* respectiv) și *muzeul de istorie al orașului X* (*muzeul orașului*, cu profil de istorie în general). Există și situații – relativ puține – în care ambele acorduri sînt posibile fără diferență de înțeles, pentru că genitivul poate fi raportat atît la substantivul imediat precedent, cît și la primul din grup (și, prin el, la întregul grup nominal): *nivelul* (sau *gradul*) *de pregătire a/al elevilor*, *bagajul de cunoștințe al/ale absolvenților*, *legile de funcționare a/ale economiei de piață*. La grupurile nominale dezvoltate e nevoie deci de atenție: regula, simplă, spune că acordul articolului se face cu substantivul determinat de genitiv, dar în practică rămîne de stabilit, după sens, la ce cuvînt se referă genitivul respectiv.

Cînd termenul determinat este multiplu, acordul în gen și număr al articolului posesiv care introduce un atribut postpus oscilează între orientarea prin atracție după ultimul substantiv precedent (*directorul și liderul sindical al uzinei*) și orientarea după toți constituenții (*directorul și liderul sindical ai uzinei*); primul tip de acord este cel tradițional (vezi § 279), celălalt este o inovație (pentru preferințele unor stiluri vezi § 430).

Pe lângă forme și acord, articolul posesiv pune și alte probleme de cultivare a limbii, legate de contextele în care prezența lui este justificată sau nu.

Pentru a se evita două categorii de greșeli opuse între ele: folosirea superflua și omiterea articolului posesiv, trebuie reținute câteva condiții de bază ale apariției articolului posesiv ca însoțitor al unui genitiv sau al unui adjectiv posesiv:

– Cuvîntul determinat poate fi fără restricții un substantiv nearticulat sau articulat cu articolul nehotărît, precum și un adjectiv. El poate fi și un substantiv articulat enclitic, dar numai dacă între acesta și articolul posesiv se intercalează alte cuvinte (*caietul de notițe al lui*); o excepție este constituită din situația în care genitivul introdus de articolul posesiv este însoțit de *însuși* antepus (vezi § 108). (Statutul de cuvînt determinat nu trebuie confundat cu vecinătatea sintactică: articolul posesiv poate apărea imediat după un substantiv articulat enclitic dacă nu introduce un atribut al acestuia, ci al regentului lui: *ministrul comerțului al Franței* sau un nume predicativ antepus ori neînsoțit de un verb copulativ: *Caietul al meu este, Cartea e a mea, iar caietul al lui* sau cînd este reprezentantul substantivului în cauză în altă propoziție: *caietul al cărui proprietar este X.*) Prezența articolului este nejustificată după un substantiv determinat care e articulat enclitic în construcții de tipul *capitolele ale acestei cărți, toți membrii ai organizației*; tot astfel, este nejustificată și omiterea lui în situația în care între substantivul articulat enclitic și atributul lui în genitiv sau adjectiv posesiv se intercalează un text pus între paranteze, între linii de pauză sau între virgule: *cu participarea, de exemplu, elevilor* (în loc de *a elevilor*) sau *ajutorul – neașteptat în condițiile date – foștilor colegi* (în loc de *al foștilor colegi*).

Cînd se coordonează mai multe genitive (attribute sau cerute de o propoziție) articolul posesiv trebuie pus înaintea fiecărui termen începînd cu al doilea: *autorul romanului și al scenariului, împotriva prafului și a fîntărilor*; fac excepție, în sensul că articolul posesiv nu e necesar, situațiile în care genitivele formează o unitate, substantivele respective exprimînd noțiuni identice sau strîns legate: *Ministerul Educației și Învățămîntului, predarea limbii și literaturii române, proprietățile sodiului sau natriului*. Este greșită deci omiterea articolului posesiv în îmbinări ca *recensămîntul populației și animalelor* (în loc de *al animalelor*).

– Genitivul cu funcție de apozitie (acordată) pe lângă alt genitiv trebuie să fie însoțit de articolul posesiv: *adeptul unui procedeu, al unei tehnici* (nu *adeptul unui procedeu, unei tehnici*).

Omiterea articolului posesiv de f. sg. *a* se explică uneori (ceea ce nu înseamnă că se justifică) prin cauze fonetice, în imediata vecinătate a unui cuvînt cu *a* inițial: în vorbirea rapidă cei doi *a* se pot contrage, dar în scris sînt greșite îmbinări ca *împotriva lor și acestora* sau *altora* (în loc de *a acestora* sau *a altora*).

Cînd este element constitutiv, formant al numeralului ordinal, articolul *al*, *a* trebuie să apară totdeauna, indiferent de valoarea numeralului, de poziția lui față de substantiv sau de felul substantivului din punctul de vedere al articulării. Pentru omiterea lui, prin contragere, în exemple de tipul *clasa doua* și apariția superfluă în *clasa a-ntîia* vezi § 94.

Prin reacție față de situațiile de omitere greșită a articolului posesiv, se produce apariția lui incorectă în construcții cu două dative coordonate dependente de prepozițiile *datorită*, *grație*, *mulțumită*, de verbe ca *a dato-ra*, *a mulțumi* sau *a aparține* și de adverbe de tipul *conform*: de reținut că se spune corect *datorită ajutorului și indicațiilor* (nu *și a indicațiilor*).

Faptul că unele cuvinte – în special numerele și adjective cu sens cantitativ – dispun, pe lîngă genitiv, de posibilitatea folosirii unei construcții echivalente, realizate cu prepoziția *a*, are adesea ca rezultat contaminarea celor două formule, în construcții cu articolul posesiv superfluu între un substantiv articulat enclitic sau o prepoziție cu formă articulată și genitivul următor (vezi și § 77, 87); în asemenea construcții articolul apare în forma *a* omonimă cu prepoziția: *destinul a multor capodopere* (în loc de *destinul multor...* sau *a multe*), *de-a lungul a cîtorva ore* (în loc de *de-a lungul cîtorva...* sau *a cîteva*), *comemorarea a celor 350 de ani* (în loc de *comemorarea celor 350...* sau *a 350*).

Confundarea prepoziției *a* cu articolul posesiv omonim în forma lui de feminin singular sau în varianta regională invariabilă se întîlnește în diverse construcții în care, din hipercorectitudine, unii vorbitori ajung să modifice forma prepoziției din construcții echivalente cu genitivul (vezi § 206), tratînd-o drept variabilă după gen și număr, ca și cum ar fi vorba de articol. De reținut că articolul posesiv nu poate apărea înainte de un numeral cardinal propriu-zis care nu este însoțit de *celor*, nici înainte de *ceea ce* sau *ce*, de *cîțiva*, *diferiți*, *mulți*, *numeroși*, *puțini*, *toți* în forma de acuzativ: se spune corect *reprezentanți a* (nu *ai*) *21 de state*; *autor a* (nu *al*) *două cărți*; *exponentul a* (nu *al*) *ceea ce se numește...*; *caracterul a* (nu *al*) *numeroase boli*.

Pentru greșeala care constă în înlocuirea articolului posesiv cu articolul hotărît enclitic al substantivului precedent vezi § 69.

Existența articolului posesiv cu forme variabile constituie un avantaj al limbii române, care, într-un șir de atribute – mai ales substantive – referitoare la același substantiv, permite mai mari libertăți de topică decît alte limbi, întrucît articolul semnalează prin acord la ce substantiv anterior se referă atributul introdus. Această posibilitate de care dispune limba noastră nu este folosită suficient pentru claritate (chiar dezambiguizare) sau măcar pentru estetica exprimării. De exemplu, alături de *aportul femeilor în muncă* sau *interesul studenților pentru cercetare* e bine să fie avute în vedere și formulele *aportul în muncă al femeilor*, *interesul pentru cercetare al studenților*, între *poeziile lui X de dragoste* și *poeziile de dragoste ale lui X* prima formulă este, evident, stîngace, iar față de *întîlnirile absol-*

venților din fiecare an numai formula *întîlnirile din fiecare an ale absolvenților* înlătură un echivoc nedorit (confuzia cu *absolvenții din fiecare an*); compară și *statuia scriitorului de aici* cu *statuia de aici a scriitorului*. Bineînțeles, articolul posesiv nu constituie o soluție universală, rolul său pozitiv fiind legat de prezența unor substantive de genuri și numere diferite.

Alteori poate fi mai indicată, dimpotrivă, evitarea construcției cu un articol posesiv, pentru a elibera un enunț de prezența abuzivă a acestui instrument gramatical (vezi § 428).

Articolul demonstrativ (sau adjectival)

§ 63. Este articolul care leagă un substantiv articulat cu articol hotărît enclitic sau un nume propriu de persoană de determinantul său (adjectiv, numeral, substantiv sau adverb cu prepoziție), substantivizează un adjectiv, un numeral sau construcții prepoziționale și este formant al superlativului relativ. Dacă în unele situații nu face decît să sublinieze individualizarea marcată prin articolul hotărît propriu-zis, în altele îl poate înlocui pe acesta, dovedindu-și clar calitatea de articol hotărît: *prietenul cel mai bun* = *cel mai bun prieten*; *leneșii* = *cei leneși*.

Formele acestui articol sînt:

	Singular		Plural	
	m. și n.	f.	m.	f. și n.
N.A.	<i>cel</i>	<i>cea</i>	<i>cei</i>	<i>cele</i>
G.D.	<i>celui</i>	<i>celeii</i>	<i>celor</i>	

Atenție la scrierea corectă, într-un singur cuvînt, a formelor *cel*, *cea* și *cei* (nu cu cratimă, cum se scriu secvențele omofone din *Ce-l doare?* sau din *Mi-a spus ce-l doare...*, *Ce-a spus?*, *Ce-i dai?*)!

Accentuarea corectă a formelor de G.D. este pe rădăcină, nu pe desinențe: *célui*, *célei*, *célor* (nu *celúi*, *celéi*, *celór*).

Forma de G.D. f. sg. *cei* (în loc de *celeii*) este învechită și regională.

Folosirea corectă a articolului demonstrativ pune mai multe probleme.

În strînsă legătură cu formele trebuie reținută necesitatea acordului în gen, număr și caz cu substantivul determinat sau înlocuit. Abateri de la această regulă se produc la acordul în caz cu substantivul determinat, în speță la G.D. sg. și pl.: împotriva tendinței de părăsire a acestui acord (și de folosire, la G.D., a formelor de N.A.), e bine de știut că, în conformitate cu normele, se spune corect *băiatului celui harnic* (nu *cel harnic*), *fetei celei harnice* (nu *cea harnică*), *băieților celor harnici* (nu *cei harnici*), *fetelor celor harnice* (nu *cele harnice*) și că numai în nume proprii ca *Mircea cel Bătrîn*, *Ecaterina cea Mare* este corectă folosirea articolului și a adjectivului la G.D. în forma de N.A.: (al) *lui Mircea cel Bătrîn*, (al) *Ecaterinei cea Mare*.

În limba literară actuală folosirea articolului demonstrativ ca element de legătură pentru un atribut (adjectival sau prepozițional) și chiar ca mijloc de substantivizare a unui adjectiv este în evident regres față de perioadele mai vechi. În prima situație – la atribute – el nu e concurat de alt element, preferându-se alăturarea directă a adjectivului, a numeralului sau a construcției prepoziționale: *fata harnică/fata cea harnică*, ceea ce denotă slăbirea sensului demonstrativ originar al articolului. În a doua situație – la substantivizări – articolul demonstrativ este concurat de articolul hotărît enclitic: *cel harnic/harnicul*. Pentru prezența sau absența articolului demonstrativ (+ prepoziția *de*) înaintea unui numeral ordinal vezi § 94.

Omiterea nejustificată a articolului demonstrativ se produce în construcția *toți + cei + numeral cardinal* propriu-zis echivalent cu numeralul colectiv (vezi § 88): corect se spune *toți cei 15 vorbitori, toate cele 30 de vagoane* (nu *toți 15 vorbitori* sau *toate 30 de vagoane*).

Cînd se coordonează mai multe atribute referitoare la același substantiv, articolul demonstrativ se pune o singură dată, la primul termen: *băiatul cel harnic și cuminte*; la fel stau lucrurile de obicei la coordonarea a două sau mai multe superlative relative: *cel mai bun și mai atent elev* (vezi și § 83). Prin aceasta se face deosebire între un substantiv cu atribut multiplu (= un singur obiect) și un substantiv cu atribut legat de *cel* + alt substantiv reprezentat de *cel* ca mijloc de substantivizare (= două obiecte), de aceea în *băiatul cel (mai) harnic și cel (mai) leneș* omiterea lui *cel* ar constitui o greșeală; cf. îmbinări ca *limba franceză și germană* (pentru care vezi și § 280).

În opoziție cu pierderea sensului demonstrativ – care are ca rezultat renunțarea la articolul *cel* prin înlocuirea lui cu zero – apare înlocuirea articolului cu adjectivul sau pronumele demonstrativ înrudit, ceea ce înseamnă o subliniere a sensului demonstrativ: de reținut că nu sînt literare nici îmbinările – regionale – de tipul *omul (a)cela bunul* (în care se produce și repetarea articolului hotărît propriu-zis), nici cele – livești – de tipul *mătușa de aici și acea de la Iași* sau *interesul personal și acel colectiv*.

Articolul demonstrativ este folosit uneori în mod superfluu înaintea articolului posesiv (mai ales cînd acesta are valoare apropiată de pronume); este suficient – și preferabil – să se spună *Răspunsul ei a fost corect, nu însă și al lui X* (nu *și cel al lui X*).

ARTICOLUL NEHOTĂRÎT (SAU NEDEFINIT)

§ 64. Este articolul care însoțește un substantiv (sau altă parte de vorbire substantivizată) prezentînd obiectul denumit de acesta ca individualizat în raport cu specia lui, dar fără a-l defini mai precis. Principalul său rol

este de a introduce în comunicare numele unui obiect, care devine astfel cunoscut.

Formele articolului nehotărît sînt:

	Singular		Plural
	m. și n.	f.	m., f. și n.
N.A.	<i>un</i>	<i>o</i>	<i>niște</i>
G.D.	<i>unui</i>	<i>unei</i>	<i>unor</i>

De remarcat prezența în flexiunea articolului *un, o* a formei de N.A. pl. *niște*, care reprezintă un cuvînt diferit, deci este o formă supletivă; forma de G.D. pl. *niștor* nu este literară.

Forma de N.A. pl. este folosită, corect, mai puțin decît celelalte forme. În general, întrebuițarea formelor de N.A. – sg. și pl. – este în concurență cu întrebuițarea substantivului nearticulat (vezi § 67), mult mai rar cu articolul hotărît (vezi § 70).

Prezența articolului nehotărît la substantivele – lipsite de determinări – cu funcție de nume predicativ (sg. și pl.) este legată de anumite valori afective ale articolului (dispreț, admirație) – diferențiate prin intonație – și de anumite sensuri, figurate, ale substantivului: compară *X este țaran* și *X este un țaran*. Articolul nehotărît este superfluu la numele predicative exprimate prin substantive cu sens propriu, nu figurat (de exemplu, *El vrea să devină un medic sau un inginer* sau *Versurile sale sînt niște elegii*); apariția articolului nehotărît la asemenea substantive este admisă numai cu o anumită intonație exclamativă care suplinește o determinare. În ce privește numele predicative exprimate prin adjective, pe care apariția articolului le substantivizează, de reținut deosebirea dintre adjectivele cu sens pozitiv și cele cu sens negativ: pentru adjectivele care exprimă însușiri negative este consacrată substantivizarea ca mijloc de subliniere a însușirii și a atitudinii afective față de aceasta, deci este corect să se spună, de exemplu, *Sînt o proastă, Ești un laș, Sînteți niște răi*, pe cînd pentru adjectivele care exprimă însușiri pozitive aceste formule – din păcate, foarte răspîndite – sînt neindicate (de exemplu, *Ești un drăguț*, respectiv *o drăguță* în loc de *Ești drăguț(ă)*), întrucît articolul nehotărît la asemenea adjective le învestește prin tradiție cu o nuanță ironică (de exemplu, în *Ești un deștept* = *Ești (un) prost*).

Articolul nehotărît de N.A. pl. *niște* apare în mod inutil și în alte situații (la substantive cu funcția de subiect sau de complement direct și în diverse construcții prepoziționale); de reținut că – în ciuda unei tendințe răspîndite pînă la abuz în publicistica actuală – nu este recomandabilă folosirea lui *niște* cu substantive abstracte în construcții ca *S-au tras niște concluzii*, *Are niște motive*, *Observațiile pornesc de la niște comparații*.

La numele de materie, care de obicei nu au articol nehotărît (folosindu-se sau nearticulate, sau cu articol hotărît), prezența articolului nehotărît este

legată de anumite construcții (vezi și § 67) și sensuri sau/și de o anumită intonație; compară *Caut zahăr* cu *Caut un zahăr mai fin* sau *Face mâncare* cu *Face o mâncare...*!

Cînd se coordonează două sau mai multe substantive (de același gen la sg. sau indiferent de gen la pl.) articulate nehotărît, articolul trebuie pus înaintea fiecăruia; se spune corect *un(ui) artist sau un(ui) sportiv* (nu *un(ui) artist sau sportiv*), *A fost o elevă și o studentă dintre cele mai bune* (nu *o elevă și studentă*). Articolul nehotărît se pune numai la primul substantiv cînd este vorba de ipostaze ale aceluiași obiect și cînd substantivele au și alt determinant comun: *un(ui) mare romancier și dramaturg*.

Folosirea articolului nehotărît de singular înaintea pronumelui nehotărît *altul* sau a adjectivului nehotărît *alt*, ca și înaintea unui numeral ordinal (*un prim rezultat, un al doilea vorbitor, o a doua părere* etc.) și a adjectivului demonstrativ de identitate (*un același fenomen, o aceeași părere*) este admisă atunci cînd corespunde unei necesități de conținut, întrucît formulele cu sau fără articol nehotărît nu sînt sinonime. Articolul nehotărît are aici o valoare foarte apropiată de adjectivul nehotărît. Din punctul de vedere al calității de articol este interesantă în mod special îmbinarea *un altul*, care alătură formal două articole opuse (pentru articolul hotărît din structura pronumelui *altul* vezi § 59).

Prezența articolului nehotărît alături de adjectivul demonstrativ *asa* este permisă, dar nu obligatorie: se poate spune atît *asa petrecere*, cît și *o asa petrecere* (nu însă *asa o petrecere*).

Altă întrebuintare a articolului nehotărît care merită să fie cunoscută este apariția lui pe lîngă un nume propriu ca mijloc de transformare a acestuia într-un substantiv comun: *Un Eminescu nu apare în fiecare an*.

NEARTICULAREA (SAU LIPSA ORICĂRUI ARTICOL)

§ 65. Substantivele nearticulate se găsesc în mai multe situații. În primul rînd trebuie făcută distincție între situațiile în care individualizarea este exprimată prin alte mijloace decît articolul (prin adjective pronominale sau prin pronume personale și reflexive la dativul posesiv – vezi § 104 și 107) sau este marcată la determinantele antepuse ale substantivului (tipuri ca *simpaticul băiat, al nostru steag, cel mai bun elev*) și situațiile în care substantivul apare fără nici o determinare. La acestea din urmă trebuie făcută altă distincție, precizîndu-se situațiile în care substantivul nearticulat are sau nu un rol legat de gradele de individualizare: la folosirea substantivului nearticulat după prepoziție (vezi § 58) lipsa articolului nu spune nimic despre faptul că obiectul respectiv ar fi prezentat într-un fel anumit (drept necunoscut, partitiv, reprezentant al speciei), în timp ce lipsa articolului la un substantiv fără prepoziție are roluri specifice.

Întrebuințări caracteristice pentru substantivul nearticulat – fără determinări echivalente cu vreun articol și fără prepoziții – au numai formele de nominativ-acuzativ, cu unele deosebiri între posibilitățile singularului și ale pluralului. Comună ambelor numere este folosirea substantivului nearticulat în funcțiile de: nume predicativ (*El este elev, Ei sînt elevi*), element predicativ suplimentar (*S-a dus bou și s-a întors vacă, Au fost aleși delegați*) și apozitie (*Cel mic, sugar, era acasă; cei mari, elevi, erau la școală*); la acestea se adaugă unele complementele circumstanțiale de mod, de loc sau de timp în care substantivul are valoare apropiată de adverb (*L-a așteptat zi și nopți/zile și nopți*). La funcția de subiect și de complement direct capătă importanță faptul dacă este vorba de un obiect numărabil sau nu. Substantivele nearticulate la singular nu pot apărea, de obicei, ca subiecte decît în cîteva construcții: în construcții care exprimă stări psihice și fiziologice sau fenomene ale naturii (*Mi-e frică, Mi-e somn, E ger*) și în construcții partitive (*Nisip este mult*); substantivele nearticulate la plural pot fi subiecte și cînd este vorba de obiecte numărabile (se spune *Pe stradă trec soldați*, dar nu și... **trece soldat*). De notat însă că restricțiile referitoare la singular scad dacă intervine o anumită topică sau o anumită intonație (inclusiv accentul sintactic și pauza). O situație asemănătoare se constată la complementul direct (se spune *Are bani*, dar nu și **Are ban; Spală rufe*, dar nu **Spală rufă*). Unele restricții de folosire a substantivului nearticulat la singular în funcțiile de subiect sau complement direct dispar cînd substantivul este inclus în enumerări (de exemplu, *A părăsit slujbă, familie și a plecat*).

ARTICULAT ȘI NEARTICULAT

§ 66. Oricît ar părea de curios, în unele situații există o sinonimie între lipsa oricărui articol și prezența articolului hotărît propriu-zis. Aceasta se constată la întrebunțări ale substantivului nearticulat ieșite din uzul activ și păstrate numai în îmbinări fixe: în proverbe ca *Munte cu munte se întîlnește, dar om cu om, Cui pe cui se scoate* (unde se poate vorbi și de o sinonimie cu articolul nehotărît generic – vezi § 70), în îmbinări cu adjectivul posesiv conjunct, de tipul *nevastă-sa* (vezi § 49), și cu dativul posesiv: *din parte-mi* (vezi § 104) și în formule cu nume proprii însoțite de titluri, ca *Matei-Voievod* sau *Roșu-Împărat* = *Voievodul Matei, Împăratul Roșu*, în care titlul este nearticulat în postpunere și articulat în antepunere. În ultima vreme se manifestă tendința – greșită – de extindere a folosirii substantivului nearticulat în locul articulării lui cu articolul hotărît în mai multe situații:

– la numele de titluri și de funcții antepuse numelor proprii de persoană: *inginer XY* (în loc de *inginerul...*), *academician XY* (în loc de *academicianul...*) și în îmbinarea *hotel* + numele propriu respectiv: *hotel Intercontinental* (în loc de *hotelul...*);

– la toponimele masculine și neutre folosite în propoziții (pentru care vezi § 60);

– la substantive comune care denumesc obiecte individualizate (prin sens sau determinante): de reținut că se spune corect *Păstrați liniștea sau curățenia!* (nu *liniște, curățenie*, dar *Faceți liniște*, respectiv *curățenie!*), *Staționarea interzisă* (nu *Staționare...*), *lupta pentru pacea mondială* (nu pentru *pace mondială*).

În unele îmbinări mai mult sau mai puțin stabile (locuțiuni sau nu) substantivul de bază apare fie nearticulat, fie articulat cu articolul hotărît. Se disting aici mai multe situații:

a) ambele variante sînt corecte, fără deosebiri de construcție sau de înțeles și fără deosebire sensibilă din punctul de vedere al gradului de individualizare: *sub pretext că/sub pretextul că, a ține seamă/a ține seama*;

b) ambele variante sînt corecte, dar condiționate de determinări: *din punct de vedere* + adjectiv (*din punct de vedere legal*), dar *din punctul de vedere* + genitiv (*din punctul de vedere al legii*); de evitat deci formule ca *din punctul de vedere legal* sau *din punct de vedere al legii*;

c) există două formații paralele, ambele corecte, dar în sensuri diferite: *a lăsa vorbă* „a anunța” și *a lăsa vorba* „a tăcea”, *a lua parte* „a participa” și *a lua partea* „a fi de partea...”, *a sprijini*;

d) numai una dintre variante este corectă (în limba literară actuală): *din moment ce* (nu *din momentul ce*).

Atenție la îmbinările cu structuri asemănătoare: se spune corect *a avea grijă*, dar *a duce grija*; *a pune punct*, dar *a pune punctul pe i!*

§ 67. Dată fiind apropierea de conținut dintre lipsa articolului și prezența articolului nehotărît (la N.A.), concurența și confuziile dintre aceste procedee sînt mai ușor de înțeles decît în cazul articolului hotărît.

Unui substantiv însoțit de articolul nehotărît la singular îi poate corespunde la plural în funcțiile de subiect și de complement direct nu numai aceeași îmbinare (cu articolul de N.A. pl. *niște*), ci și – chiar mai curînd – substantivul nearticulat: se spune *Trec soldați* sau *niște soldați*, *Am întîlnit soldați* sau *niște soldați*, dar numai *Trece un soldat*, *Am întîlnit un soldat* (vezi și § 65); posibilitatea opoziției sg. cu articol nehotărît – pl. nearticulat face ca unii cercetători să nege calitatea de articol nehotărît a lui *niște*, respectiv existența unui articol nehotărît de N.A. pl.

Există unele îmbinări mai mult sau mai puțin stabile în care substantivul apare fie nearticulat, fie însoțit de articolul nehotărît.

Construcțiile alcătuite din prepozițiile *dintru*, *între* și *pentru* + anumite substantive neutre la singular nearticulate cunosc variante cu *dintr-un*, *între-un*, *pentru un* + aceleași substantive: *dintru început/dintr-un început*, *între tîrziu/între-un tîrziu*, *pentru moment/pentru un moment*; preferabile sînt construcțiile fără articol. Dintre formulele *de pildă* și *de o pildă* corectă este cea dintîi.

Unele grupuri verbale – locuționale sau nu – cu structura verb + substantiv cu funcție de complement direct admit atât lipsa articolului, cât și articolul nehotărît: *a avea interes/un interes* (sau *a avea rost/un rost*), *a da telefon/un telefon* (sau *a da semn/un semn de viață*) – uneori cu deosebiri importante de înțeles (compară *a avea rost* cu *a avea un rost*) –, în timp ce altele sînt fixate cu substantivul nearticulat (*a avea grijă*, *a da zor*) sau cu substantivul articulat nehotărît (*a scoate un oftă*, *a trage o bătaie*). Din cauza acestei diversități de situații, ca și din cauza deosebirii dintre singular și plural, se ajunge la greșeli de tipul *a suferi eșec* în loc de *un eșec* (folosirea substantivului nearticulat la plural e corectă: *a suferi eșecuri*).

§ 68. Prin prezența, respectiv lipsa articolului se pot diferenția valorile unui instrument gramatical: *ca* adverb de comparație se construiește numai cu substantive articulate (hotărît sau nehotărît), în timp ce *ca* prepoziție, cu sensul „în calitate de, drept” se construiește cu substantive nearticulate; compară *ca mama*, *ca o mamă* și *ca mamă* sau *ca stăpîinii*, *ca niște stăpîini* și *ca stăpîni*. De evitat deci confuzii între formule de tipul *ca fiii satului* și *ca fii ai satului* (vezi și § 69). Distincția dispăre în construcția în care substantivul introdus de *ca* este urmat de o propoziție atributivă cu *ce*; *ca* admite aici atât lipsa articolului, cât și articolul nehotărît: *ca profesor ce era/ca un profesor ce era*.

CONCURENȚA ÎNTRE ARTICOLE DE DIVERSE FELURI

§ 69. În cadrul grupei articolelor hotărîte se produc uneori confuzii între articolul hotărît propriu-zis și articolul posesiv. O greșeală frecventă constă în alipirea articolului posesiv de feminin singular la finala unui substantiv nearticulat precedent, ceea ce are ca rezultat folosirea unei forme articulate enclitic acolo unde înțelesul cere un substantiv nearticulat: de reținut că se spune corect *centru de difuzare a presei* (nu *de difuzarea...*), *Muzeul de Istorie a Bucureștiului* (nu *de Istoria...*). Chiar la masculin-neutru singular, unde formele diferă mai mult, se întîlnesc situații asemănătoare de înlocuire a articolului posesiv de la determinant cu articolul enclitic al cuvîntului determinat, spunîndu-se, greșit, *El a fost numit directorul liceului* (în loc de *director al...*) sau *Ca fiul unui țăran, el cunoaște satul* (în loc de *ca fiu al...*).

§ 70. Cu valoare generică, pentru a indica specia în ansamblu printr-un reprezentant-tip al ei, se poate folosi, la singular, atât articolul hotărît propriu-zis, cât și cel nehotărît, așadar două articole opuse între ele ajung sinonime în această împrejurare: *Pompierul nu lasă focul nestins* înseamnă același lucru ca *Un pompier nu lasă focul nestins* (de remarcat deosebirea dintre singular și plural: *pompierul* este echivalent cu *pompierii*, dar *un pompier* nu poate fi echivalat cu (*niște*) *pompieri*).

Adjectivul

§ 71. Este partea de vorbire flexibilă care exprimă o însușire calitativă sau cantitativă a unui obiect, referindu-se la substantivul care denumește acest obiect și acordându-se cu el (sau cu un substitut al lui).

Categoriile morfologice după care variază forma propriu-zisă a adjectivului sînt genul, numărul și cazul (numai în funcție de aceasta adjectivele se clasifică în variabile și invariabile); categoria specifică adjectivului – și adverbului –, anume comparația, se exprimă de obicei prin mijloace analitice, folosindu-se adverbe cu rol de cuvinte ajutătoare.

Adjectivele cu funcție de atribut pot fi, în unele situații, articulate cu articolul hotărît enclitic (aparținînd, ca înțeles, substantivului din grup), care creează o serie de „forme“ în plus, sau însoțite de articolul demonstrativ *cel, cea, cei, cele*. Flexiunea adjectivului este, în general, foarte asemănătoare cu a substantivului. Ea este, în principiu și în ansamblu, bogată, cu rezerva unor deosebiri între diversele cuvinte încadrate în clasa adjectivului, dintre care unele pot fi invariabile sau/și necomparabile. Forma-tip a adjectivelor, sub care pot fi găsite în dicționare, este cea de masculin-neutru singular nearticulat.

Cu valoare de adjective pot fi folosite cuvinte provenite din alte părți de vorbire; dintre acestea, adjectivele pronominale și cele numerale (numeralele cu valoare adjectivală) se tratează la părțile de vorbire de bază. Pentru adjectivele pronominale, eventual și pentru cele numerale, se folosește uneori denumirea de *adjective determinative*, căreia i se opune cea de *adjective calificative* pentru adjectivele propriu-zise; ambii termeni sînt folosiți și cu altă accepție, într-o clasificare a adjectivelor după conținutul lor noțional.

FORMELE DE GEN, NUMĂR ȘI CAZ

§ 72. După cum își schimbă sau nu forma pentru a indica genul, numărul și cazul, adjectivele sînt de două feluri: variabile (marea majoritate) și invariabile. Toate adjectivele variabile au pentru neutru aceeași formă cu masculinul la singular și cu femininul la plural, iar pentru genitiv-dativul singular feminin nearticulat aceeași formă cu pluralul feminin nearticulat.

§ 73. Adjectivele variabile sînt de mai multe feluri, avînd una sau două forme la nominativ-acuzativul sg. nearticulat și între două și cinci forme nearticulate în total. Reprezentante tipice ale flexiunii adjectivale românești sînt considerate adjectivele cu patru forme în total, de tipul lui *bun* m. și n. sg., *bună* f. N.A. sg., *buni* m. pl., *bune* f. și n. pl., f. G.D. sg., eventual m. V. sg. (la fel *acru*, *continuu*, *greu*, *frumusețel*), dar sînt numeroase și adjectivele cu cîte trei sau două forme în total, cu diverse repartiții pe genuri și numere; de exemplu, cu trei forme: *românesc* m. și n. sg., *românească* f. N.A. sg., *românești* pl. și f. G.D. sg. (la fel *mic*, *lung*, *nou*, *roșu*, *straniu*, *argintiu*), dar *silitor* m. și n. sg., *silitoare* sg. f., pl. f. și n., *silitori* m. pl. (la fel *instantaneu*) și *june* m. sg., f. pl. și G.D. sg., *jună* f. N.A. sg., *juni* m. pl., iar cu două forme: *mare* m. și n. sg., f. N.A. sg., *mari* pl. și f. G.D. sg. (la fel *dulce*, *limpede*, *verde*), dar *vechi* m. și n. sg., pl. și f. G.D. sg., *veche* f. N.A. sg. (la fel *gălbui*), *dibaci* m. și n. sg., pl. m., *dibace* f. sg. și pl., n. pl. (la fel *greoi*, *rotofeii*) și *tenace* m. sg., f. și n. sg. și pl., *tenaci* m. pl. Un mic grup de adjective – uneori cu statut controversat în ce privește încadrarea la această parte de vorbire, la pronume sau la numeral – au cîte cinci forme în total: *mult* m. și n. sg., *multă* f. N.A. sg., *mulți* m. N.A. pl., *multe* n. pl., f. N.A. pl. și G.D. sg., *multor* G.D. pl. (la fel *anumit*, *diferit*, *puțin*, *tot*), deosebindu-se de tipul cu patru forme numai prin forma specială de G.D. pl. După cum rezultă din prezentarea făcută, între formele flexionare ale adjectivelor variabile există unele omonimii, mai numeroase sau mai puțin numeroase de la un tip la altul; multe dintre aceste omonimii se anulează la adăugarea articolului hotărît enclitic (de exemplu, față de *vechi* m. și n. sg., pl. și f. G.D. sg., corespondentele articulate sînt *vechiul* m. și n. N.A. sg., *vechiului* m. și n. G.D. sg., *vechii* m. N.A. pl., f. G.D. sg., *vechile* f. și n. N.A. pl., *vechilor* G.D. pl.; cf. și *vechiule* m. V. sg.).

Este necesară precizarea că printre adjectivele variabile există destul de multe adjective defective de anumite genuri sau de un număr, ceea ce reduce totalul formelor, fără a schimba tipul adjectivului respectiv. Fenomenul apare mai ales la adjective din terminologia tehnico-științifică folosite cu referire numai la anumite substantive, în grupuri nominale stabile. Astfel, adjectivele care apar în chimie în denumirea acizilor au adesea numai genul masculin, iar cele din denumirea hidrocarburilor numai genul feminin, atît unele, cît și celelalte avînd uneori numai numărul singular: de exemplu, *acetilsalicilic*, *cloric*, *clorhidric*, *picric* m. sg., *acetilenică* f. sg., *olefinică* f.; există și adjective care au numai genul neutru: de exemplu, *abelian* (grup ~) în matematică. Din limbajul comun se pot cita ca exemple de adjective defective *nătărău* și *prostălău* numai m. (femininele *nătărăucă* sau *nătăroaică*, *prostălaie* nu sînt literare). Adjectivele defective își pot completa uneori paradigma în legătură cu extinderea combinațiilor – stabile sau ocazionale – în care apar: alături de *gravidă* f., general folosit, în terminologia medicală există și forma neutră *gravid* (uter ~), iar în glumă se folosesc și formele masculine refăcute *gravid* sg., *gravizi* pl.

§ 74. Adjectivele invariabile sînt mult mai puține decît cele variabile; numărul lor, neînsemnat în fondul vechi și popular (vezi totuși *ai-e-vea, asemenea, cogeamite, cumsecade, doldora, ferice, gata, learcă, sadea* și altele), este în creștere în limba modernă, prin diverse neologisme de circulație mai largă sau mai restrînsă (de exemplu, *ad-hoc, antișoc, bantu, bej, bordo, corai, eficace, forte, franco, lila, pane, rococo, sexy, shocking, șic, turcoaz, uni*); un grup semantic bine reprezentat printre adjectivele invariabile este constituit din cele care indică o culoare. Unele adjective invariabile au o structură formală asemănătoare cu aceea a unor adjective variabile (de exemplu, finala consonantică, *i* semivocalic sau *e*), dar caracteristice pentru ele sînt finale ca: vocale accentuate (*-a, -e, -i, -o, -u* și *-ö, -ü* în *bleu, ecru*) și vocalele neaccentuate *-a* (și diftongul *-ea*), *-i, -o*.

§ 75. Unele adjective cunosc variante formale prin care se încadrează la tipuri diferite. Pe de o parte, numeroase adjective invariabile neologice au tendința de a-și crea forme variabile adaptate; de reținut că în limba literară actuală adjectivele *ecosez, gri, kaki, mov, pepit, roz, vernil*, ca și *atroce, motrice, perspicăce* sînt invariabile, deci sînt incorecte forme de feminin ca *ecoseză, movă*, de plural masculin ca *pepiți, rozi, vernili* sau *atroci, perspicaci*, ca și *kakiu* m. și n. sg. – *kakie* f. sg., *motric* m. și n. sg. – *motrică* f. sg. etc. Pe de altă parte, unele adjective variabile cu două sau trei forme în total oscilează fie în ce privește tipul flexionar, avînd variante care le măresc sau le micșorează numărul de forme, fie în ce privește subtipul, avînd altă repartitie a formelor omonime.

Pentru prima situație (variante cu alt număr de forme) pot fi menționate următoarele:

a) Variante după tipurile cu trei sau patru forme:

Dintre adjectivele neologice formate cu sufixul *-ariu* sau *-ar* la m. și n. sg. puține mai oscilează în limba actuală între flexiunea cu trei forme, firească pentru varianta învechită în *-ariu*, și cea cu patru forme, firească pentru varianta în *-ar* (la care s-au fixat *arbitrar, doctrinar, ipotecar, necesar, originar* etc.): ca adjective sînt literare *contrar* și *onorar* „onorific” (nu *contrariu*, respectiv *onorariu*, care sînt corecte numai ca substantive neutre). E bine să se evite mai ales flexiunile hibride, în care se amestecă forme aparținînd unor tipuri diferite: alături de *contrar* m. și n. sg., *contrară* f. N.A. sg., *contrari* m. pl., *contrare* f. și n. pl., f. G.D. sg. se tolerează varianta învechită, corectă gramatical, *contrariu* m. și n. sg., *contrarie* f. N.A. sg., *contrarii* pl. și f. G.D. sg., dar nu și *contrar – contrarie – contrarii*.

Adjectivele neologice terminate în *-ui* la m. și n. sg. (de tipul *ambiguu, asiduu, continuu, superfluu*), cu patru forme în limba literară, au tendința de a trece la tipul cu trei forme, datorită folosirii formei de f. și n. pl. și f. G.D. sg. în *-ui* (*discuții continui, contexte ambigui*) în loc de *-ue* (*continue, ambigue*). Un adjectiv vechi și frecvent ca *rar* are și el o variantă flexio-

nară care denotă trecerea de la patru la numai trei forme: pl. f. și n., sg. f. G.D. *rari* în loc de *rare*.

De reținut și faptul că formele literare actuale sînt *roșu* m. și n. sg., *roșie* f. N.A. sg., *roșii* pl. și f. G.D. sg. (nu *roș* m. și n. sg., *roșă* f. N.A. sg., *roși* m. pl., *roșe* f. și n. pl., f. G.D. sg.).

b) Variante după tipurile cu două sau trei forme: de exemplu, adjectivul *tulbure*, cu două forme în limba literară (pl. și f. G.D. sg. *tulburi*), are o variantă cu trei forme: *tulbur* m. și n. sg., *tulbure* f. N.A. sg., *tulburi* pl. și f. G.D. sg.

c) Variante după tipurile cu patru sau două forme: adjectivul *ușor*, cu patru forme în limba literară (*ușoară* f. N.A. sg., *ușori* m. pl., *ușoare* pl. și f. G.D. sg.), are varianta regională cu două forme *ușure* m. și n. sg., f. N.A. sg., *ușuri* pl. și f. G.D. sg.

d) Variante după tipul cu cinci forme și un tip – neadmis în limba literară – cu șapte forme: dintre cele cîteva adjective cu cinci forme, *anumit* manifestă tendința de a-și crea încă două forme, pentru G.D. sg. (*anumitui* m. și n. sg. și *anumitei* f. sg.).

Cea de a doua situație (variante cu altă repartitie a formelor omonime fără schimbarea numărului total de forme) se întîlnește numai la tipul cu trei forme. De interes mai larg este aici oscilația adjectivelor neologice formate cu sufixul *-oriu* sau *-or* la m. și n. sg. între flexiunea cu omonimie de gen la numărul plural, firească pentru *-oriu*, și cea cu omonimie de număr la genul feminin, firească pentru *-or*: sînt literare *accesoriu*, *contradictoriu*, *obligatoriu*, *probatoriu* (nu *accesor*, *contradictor*, *obligator*, *probator*), cu f. N.A. sg. în *-ie*, pl. și f. G.D. sg. în *-ii*, dar *circulator*, *declamator*, *inflamator*, *inhibitor*, *revelator* (nu *circulatoriu*, *declamatoriu*, *inflamatoriu*, *inhibitoriu*, *revelatoriu*), cu m. pl. în *-i*, iar f. sg. și pl. în *-oare*; rareori normele admit ambele serii de forme: *eliminatoriu/eliminator*, *respirator/respiratoriu* sau le recomandă cu diferențe semantice: *executor* „care execută” și *executoriu* „care trebuie executat”, *ondulator* „unduitor” și *ondulatoriu* în fizică (cf. și *auditor* adj. și s. m. „persoană”, dar *auditoriu* s. n. „sală, public”). De evitat, ca și la *contrar*, mai ales flexiunea hibridă *obligator* m. și n. sg. – *obligatorie* f. N.A. sg. – *obligatorii* pl. și f. G.D. sg. De asemenea, prezintă interes formele literare actuale ale adjectivului *nou* m. și n. sg.: *nouă* f. N.A. sg., *noi* pl. și f. G.D. sg. (nu *nouă* f. sg. și pl., n. pl. și *noi* – scris de unii *noui* – numai m. pl.), precum și faptul că pentru unele adjective normele literare admit cîte două forme, în variație liberă, de exemplu *lăliu* și *molîu* au f. și n. pl. *lălie/lălii*, *molîie/molîi*, deci țin de două subtipuri diferite ca distribuție a formelor omonime.

§ 76. La adjectivele variabile genul, numărul și cazul se exprimă, de regulă, ca și la substantive, prin desinențe și prin alternanțe fonetice. O situație aparte au adjectivele formate cu sufixul diminutival *-el* (*curățel*, *fru-*

mușel), la care se produce, în flexiune, o schimbare a sufixului lexical, femininul N.A. sg. fiind format cu sufixul *-ică*, iar femininul plural și G.D. sg. în *-ele*; „anomalia” se explică prin împletirea unor forme din paradigme diferite (pentru feminin există formații concurente în *-ea* cu același pl. și G.D. sg. *-ele*); normele limbii literare au optat rareori ferm pentru f. N.A. sg. în *-ică* (de exemplu, la *căldică*, *frumușică*, *tăricică*); de obicei se admit ambele forme, în ordinea de preferință *-ică/-ea* (de exemplu, *mititică/mititea*, *singurică/singurea*, *tinerică/tinerea*, *ușurică/ușurea*), formele în *-ea* avînd totuși restricții de ordin stilistic.

Adjectivele variabile terminate la m. și n. sg. în consoană au *-ă* la f. N.A. sg. (cu excepția celor formate cu sufixul diminutival *-el*, care pot avea *-ea* la f. N.A. sg., și a celor cu sufixul *-(t)or*, al căror f. N.A. sg. este în *-e*: *-(t)oare*); de reținut că și la adjectivele terminate la m. și n. sg. în consoana ș forma corectă de f. N.A. sg. este în *-ă*: *drăgălașă*, *jucăușă*, *leneșă*, făcîndu-se deosebire între această formă și cea în *-e* de f. și n. pl. și f. G.D. sg. (și m. V. sg.): *drăgălașe*, *jucăușe*, *leneșe*.

Cu privire la alternanțele fonetice sînt de făcut mai multe precizări. Unele alternanțe existente în flexiunea adjectivelor din fondul vechi și popular nu se mai aplică – sau nu se mai aplică în mod regulat – la adjectivele neologice. Față de alternanța *e – ea* din *des – deasă*, *întreg – întreagă*, *negru – neagră*, *sec – seacă*, adjectivele neologice îl mențin pe *e* neschimbat: *dens – densă*, *integră – integră*, *intrinsec – intrinsecă*; derivatele cu sufixul vechi *-esc* cunosc alternanța (*românesc – românească*), pe cînd cele cu sufixul neologic omonim nu o aplică (*carnavalescă*, *dantescă*, *romanescă*; face excepție *pitoresc*, cu femininul *pitorească*), forme ca *grotească*, *livrească* (în loc de *grotescă*, *livrescă*) fiind nerecomandabile. Tot astfel, față de alternanța *o – oa* din *frumos – frumoasă*, adjectivele neologice îl mențin de obicei pe *o*: *baroc – barocă*, *ipohondru – ipohondră*, *major – majoră*, *monoton – monotonă*, *patriot – patriotă* (nu *patrioată*), dar *analog – analoagă* (nu *analogă*), *omolog – omoloagă*, *snoabă – snoabă*. Alternanța *a – e* pune probleme la unele adjective, indiferent de vechimea lor: în special după *i* semivocalic sau vocalic apar variante incorecte cu menținerea lui *a* în flexiune, în locul transformării în *e*: *măiestre*, *austriace*, *italiane* (în loc de *măiestre*, *austriece*, *italiene*). Alternanța *z – j* este corectă la adjective vechi ca *breaz*, *dîrz*, *treaz*, *viteaz* cu pl. m. *breji*, *dîrji*, *treji*, *viteji*, dar nu la neologicele *confuz*, *obez* sau toate cele care indică apartenența etnică și locală (*chinez*, *francez* etc.) și nici la mai vechiul *ursuz*; la *moșluz* se admit două forme de m. pl. *moșluj*/*moșluzi*. Spre deosebire de *z – j*, alternanța *d – j* nu e niciodată literară în flexiunea adjectivelor: nu sînt corecte deci formele de m. pl. *cruji*, *scunji*, *surji* în loc de *cruzi*, *scunzi*, *surzi*. Alternanța *l – i* semivocalic, aproape generală la adjectivele din fondul vechi și popular (*gol – goi*, *moale – moi*, toate cele cu sufixul diminutival *-el*: *frumușel – frumușei*, dar cu unele excepții ca *domol – domoli*, *fudul – fuduli*; atenție la *chel* și *sătul*, ale căror forme

corecte de m. pl. sînt *chei, sătui*, nu *cheli, sătuli!*), nu intervine niciodată în flexiunea adjectivelor neologice (în *-al, -bil, -ul* etc., *fidel – fideli*). Alternanța *sk – št* (model: *românesc – românești*) funcționează însă și la unele adjective neologice (aplicîndu-se și la f. pl. în *-e*): *brusc* m. și n. sg., *bruscă* f. N.A. sg., *bruști* m. pl., *bruște* (nu *brusce*) f. și n. pl., f. G.D. sg. (la fel *fantasc*), dar *basc – bască – basci – basce* (la fel *etrusc, flasc*). Consoana *s* alternează cu *ș* nu numai în poziție finală (tipul *des – deși*; atenție la grupul consonantic *ks* scris *x*: *fix – ficși!*), ci și în grupurile consonantice *st* (*prost – proști*), *kst* (scris *xt*: *mixt – micști*) și *str* (*albastru – albaștri, ilustru – iluștri*), nu însă și în grupul *spr*: forma literară de m. pl. a lui *aspru* este *aspri* (nu *asprî*).

O problemă de ortografie legată de alternanțele vocalice este scrierea cu *a* sau cu *ea* după consoanele *j, ș*; se scrie corect *ea* (nu *a*) în sufixe ca *-ească* (f. N.A. sg. de la *-esc*): *vitejească, ostășească, -ean: clujean, oșean*, dar *a* (nu *ea*) în rădăcină, la femininul lui *deșert*: *deșartă* N.A. sg., *deșarte* pl. și G.D. sg.

§ 77. Forme cazuale diferite de cele de nominativ-acuzativ în cadrul aceluiasi număr au toate adjectivele variabile pentru genitiv-dativ singular feminin, unele și pentru vocativul singular masculin antepus și foarte puține pentru genitiv-dativ plural.

În privința formelor de genitiv-dativ singular ale adjectivelor feminine trebuie acordată atenție folosirii lor pentru realizarea acordului în caz, care este obligatoriu în orice topică (antepunere și postpunere) și indiferent dacă adjectivul este juxtapus direct sau însoțit de articolul demonstrativ *cel, cea, cei, cele* (pentru folosirea acestuia vezi § 63): *unei realizări mari* (sau *remarcabile*), *unei mari* (sau *remarcabile*) *realizări, realizării mari* (sau *remarcabile*), *realizării celei mari* (sau *remarcabile*).

Formă specială de vocativ singular masculin au numai unele adjective variabile terminate la N.A. sg. în consoană sau *u* vocalic. La cele mai multe dintre acestea, care aparțin tipului flexionar cu patru forme în total, forma de V. sg. m. (nearticulat) este în *-e* (la fel cu cea de f. și n. pl. și f. G.D. sg.) și se folosește numai în antepunere: *scumpe* (*iubite, stimate, ilustre, bătrîne, tinere, sărmane*) *prieten(e)*. Adjectivul *drag*, singurul dintre adjectivele cu formă specială de vocativ care aparține tipului cu trei forme în total, are la V. sg. m. forma *dragă*, egală cu cea de f. N.A.V. sg., care se folosește mai ales în antepunere, dar și în postpunere: *dragă frate/frate dragă* (dar *dragă prietene/prieten drag*). Mai multe posibilități de folosire are forma de vocativ egală cu nominativ-acuzativul, care însă nici ea nu se folosește la toate adjectivele, nici cu orice substantiv (chiar dintre cele compatibile cu vocativul) sau în orice topică: se spune, de exemplu, prin tradiție, *om bun!* și *oameni buni!*, dar nu și *prieten* (sau *vecin*) *bun!*, nici *bun prieten!*

Formă de genitiv-dativ plural (aceeași pentru toate genurile) au numai adjectivele variabile cu cinci forme în total: *mult, puțin, tot și anumit, di-*

ferit, care folosesc desinența pronominală *-or* când sînt antepuse și neprecedate de alt determinant cu formă cazuală marcată: *multor*, *puținor*, *tuturor* (nu *tuturilor*) sau *anumitor*, *diferitor colegi* (dar *celor mai mulți*, nu *celor mai multor*; *acestor anumiți colegi*, nu *acestor anumitor colegi*). Aceleași adjective, la care se adaugă unele ca *destul*, *divers*, *felurit*, *numeros* (deci adjective care exprimă o cantitate nedefinită sau diversitatea), apar, ca atribute antepuse, și, respectiv numai, în formele de N.A. pl., în construcții prepoziționale echivalente cu genitivul sau dativul: cu prepoziția *a* în locul genitivului (*părerile a mulți* sau *a destui colegi*) și cu *la* în locul dativului (*Am spus la mulți* sau *la destui colegi*). Din contaminarea celor două posibilități de exprimare a genitivului rezultă folosirea greșită a lui *a* înaintea formei de genitiv în *-or* după un substantiv articulat: *părerile a multor colegi* (în loc de *părerile multor* sau *a mulți colegi*; vezi și § 62). Pentru formele neliterare de G.D. sg. *anumitui m.* și *n.*, *anumitei f.*, create tot cu desinențe pronominale ca și G.D. în *-or*, vezi § 75.

Iată modele de declinare a adjectivelor variabile în formele lor nearticulate:

Măsculin	
sg.	pl.
N.A. (un) prieten scump	(niște) prieteni scumpi
G.D. (unui) prieten scump	(unor) prieteni scumpi
V. prieten(e) scump!	prieteni scumpi!
N.A. prietenul (cel) scump	prietenii (cei) scumpi
G.D. prietenului (celui) scump	prietenilor (celor) scumpi
V. prietenule scump!	prietenilor scumpi!
N.A. (un) scump prieten	(niște) scumpi prieteni
G.D. (unui) scump prieten	(unor) scumpi prieteni
V. scumpe (sau scump) prieten(e)!	scumpi prieteni!
Feminin	
sg.	pl.
N.A. (o) prietenă scumpă	(niște) prietene scumpe
G.D. (unei) prietene scumpe	(unor) prietene scumpe
V. prietenă scumpă!	prietene scumpe!
N.A. prietena (cea) scumpă	prietenele (cele) scumpe
G.D. prietenei (celei) scumpe	prietenelor (celor) scumpe
V. —	prietenelor scumpe!

N.A. (o) *scumpă prietenă*
 G.D. (unei) *scumpe prietene*
 V. *scumpă prietenă!*

(niște) *scumpe prietene*
 (unor) *scumpe prietene*
scumpe prietene!

Neutru

sg.
 N.A. (un) *tablou scump*
 G.D. (unui) *tablou scump*
 V. —

pl.
 (niște) *tablouri scumpe*
 (unor) *tablouri scumpe*
 —

N.A. *tabloul (cel) scump*
 G.D. *tabloului (celui) scump*
 V. —

tablourile (cele) scumpe
tablourilor (celor) scumpe
 —

N.A. (un) *scump tablou*
 G.D. (unui) *scump tablou*
 V. —

(niște) *scumpe tablouri*
 (unor) *scumpe tablouri*
 —

§ 78. Aspecte specifice prezintă flexiunea unor adjective compuse din două sau mai multe cuvinte întregi, existente independent în limbă. La adjectivele de acest fel are importanță atât structura (natura morfologică a cuvintelor componente și raportul dintre ele), cât și gradul de sudură. Adjectivele compuse dintr-un adverb și un adjectiv sau dintr-un substantiv și un adjectiv nu trebuie să-și modifice în flexiune decât ultimul termen, adjectivul din componența lor: de la *nou-născut* — în care *nou* este adverb cu sensul „de curînd” — formele flexionare corecte sînt *nou-născută*, *nou-născuți* (nu *noi-născuți*), *nou-născute* (nu *noi-născute*), iar de la *răuvoitor* — în care *rău* este substantiv — ele sînt *răuvoitoare*, *răuvoitori* (nu *răivoitori*); la fel se comportă *clarvăzător*, *drept-credincios*, *liber-cugetător*, *mic-burghiez*, *nou-venit*, *răufăcător*. Adjectivele compuse din două adjective se găsesc în diferite situații: unele, ca *dulce-acrișor*, *gol-goluț*, *singur-singurel*, au forme flexionare la ambii termeni (*dulci-acrișoare*, *goală-goluță*, *singuri-singurei*); cele mai multe — formații, în general, recente și terminologice — au comportament dublu, preferîndu-se flexiunea ultimului termen: (*activitatea*) *instructiv-educativă*, alături de care se tolerează și flexiunea ambilor termeni, mult mai puțin frecventă: *instructivă-educativă*. Numeroase oscilații apar în legătură cu adjectivele compuse care exprimă combinații sau nuanțe de culori: se spune atât (*tricouri*) *alb-negre*, cât și *albe-negre*; la adjective ca *albastru-deschis*, *galben-pal*, *roșu-aprins*, *verde-crud*, unde normală e flexiunea numai a primului termen, se evită de obicei formele de feminin sau/și de plural. Problema gradului de sudură se pune la adjective compuse de tipul *cuminte*, provenit dintr-o locuțiune (prepoziție + substantiv): în limba literară actuală *cuminte*, scris într-un cuvînt și evoluat semantic față de (*cu*) *mințe*, este adjectiv variabil, cu două forme (pl. și f. G.D. sg. *cumînți*, nu *cuminte*).

FORMELE ARTICULATE ENCLITIC

§ 79. Adjectivele se articulează cu articolul hotărît enclitic cînd au funcție de atribut și sînt așezate înaintea unui substantiv care ar trebui să fie el articulat (vezi § 57), îmbinarea adjectiv articulat + substantiv nearticulat fiind echivalentă gramatical cu cea alcătuită din substantiv articulat + adjectiv nearticulat: *frumosul gest, frumoasa faptă* = *gestul frumos, fapta frumoasă*. Numai adjectivele *întreg* și *tot* precedă în formă nearticulată substantive articulate enclitic: *întreg poporul, toată lumea* (alături de construcția obișnuită a adjectivelor, în postpunere: *poporul întreg, lumea toată*; pentru unele restricții vezi § 57); adjectivul *biet* – numai antepus – se supune regulii generale în limba literară, deci se spune *bietul om, biata fată*, construcția *biată fata* fiind regională. Întrucît nu toate adjectivele pot fi antepuse (vezi § 277), nici formele articulate nu sînt folosite la toate adjectivele, chiar acolo unde, formal, ar fi posibile. Alteori structura formală se opune articulării. Adjectivele invariabile (după gen, număr și caz) sînt, de cele mai multe ori, și nearticulabile (de exemplu, *aiueva, asemenea, gata, antișoc, uni*); cîteodată la unele se încearcă articularea, mai ales la un anumit gen sau număr (*cumsecadele vecin, cumsecadea vecină, eficacele sale intervenții*).

Atașarea articolului enclitic urmează aceleași reguli ca la substantive (vezi § 42): *frumos – frumosul; frumoasă – frumoasa; mare – marele, marea* etc.; se întîlnesc, de asemenea, aceleași tipuri de greșeli – specifice formelor articulate – legate de nerespectarea regulii de atașare a articolului la forma nearticulată corespunzătoare (cu cele două excepții: femininele în *-ie* bisilabic, care au G.D. sg. nearticulat în *-ii* și articulat în *-iei*: *auriei, roșiei*, și vocativul masculin singular, în *-ule*, care nu pornește de la forma nearticulată în *-e*: *scumpule*). Se spune corect *marii* (nu *marei*) *sărbători*, ca și *marii scriitori; marele fluviu*, dar *marile fluvii; ultimei* (nu *ultimii*) *zile și ultimele* (nu *ultimile*) *știri; ultimelor* (nu *ultimilor*) *călătore*, dar *ultimilor călători; veșnicei* (nu *veșnicii*) *amintiri* și *veșnicele* (nu *veșnicile*) *discuții; propriile* (nu *propriele*) *greșeli*, la fel *auriile* (nu *auriele*) *raze*. Greșeli frecvente se fac la femininul adjectivului *drag*, la care apar forme hipercorecte fără corespondente în paradigma adjectivului nearticulat: astfel, se spune greșit *dragei* (în loc de *dragii*) *mele surori* și *dragele* (în loc de *dragile*) *mele prietene*, deși o formă **drage* nu este folosită, adjectivul avînd trei forme: *drag – dragă – dragi*.

Adjectivele terminate la m. și n. sg. în *u* vocalic necesită atenție la scrierea diferită a formelor articulate și a celor nearticulate, care în pronunțare se pot confunda uneori: de la adjective ca *albastru, ilustru, integru, negru, simplu, suplu* formele articulate de m. și n. sg. sînt *albastrul, ilustrul etc.*, pluralul masculin nearticulat este cu un singur *i*: (*ochi*) *albaștri* sau *negri, (oamenii) iluștri, integri* sau *simpli*, iar cel articulat cu doi *i*: *iluștrii bărbai*; tot astfel, pluralul masculin nearticulat al adjectivelor vechi terminate în *l* are un singur *i*: (*copii*) *mititei, goi, sătui*, iar cel articulat doi *i*: *mititeii*

copii. Adjectivele terminate la m. și n. sg. în *iu* (cu *u* vocalic sau semivocalic) și adjectivul *roșu* au pluralul nearticulat (și f. G.D. sg.) cu doi *i*: (*obiecte*) *proprii*, *stranii*, *aurii*, *roșii*, (*oameni*) *grijulii*, iar pluralul masculin articulat cu trei *i*: *propriii* (*săi*) *ochi*, *grijuliii* *copii*.

Folosirea îmbinării adjectiv articulat + substantiv la genitiv-dativ singular feminin cere atenție pentru a nu se neglija forma cazuală a substantivului: se spune corect *scumpei noastre mame* (nu *mamă*), *măreței zile* (nu *zi*).

Model de declinare a adjectivelor articulate:

Masculin	
sg.	pl.
N.A. <i>scumpul prieten</i>	<i>scumpii prieteni</i>
G.D. <i>scumpului prieten</i>	<i>scumpilor prieteni</i>
V. <i>scumpule prieten!</i>	—
Feminin	
N.A. <i>scumpa prietenă</i>	<i>scumpele prietene</i>
G.D. <i>scumpei prietene</i>	<i>scumpelor prietene</i>
V. —	—
Neutru	
N.A. <i>scumpul tablou</i>	<i>scumpele tablouri</i>
G.D. <i>scumpului tablou</i>	<i>scumpelor tablouri</i>
V. —	—

Formă specială de vocativ masculin articulat (în *-ule*) au cam aceleași adjective care au și vocativ nearticulat în *-e*, deși vocativul articulat nu se formează de la cel nearticulat; coincidența nu e deplină, căci, alături de forme paralele ca *scumpe* – *scumpule*, *bătrîne* – *bătrînule* și altele, se spune *stimate*, dar nu și **stimatele*, și, dimpotrivă, nu există un vocativ **bune*, dar există *bunule*. Vocativul articulat de la mai multe adjective – indiferent de gen și număr – are aceeași formă cu nominativ-acuzativul în îmbinări cu un adjectiv posesiv sau un genitiv intercalat între adjectivul propriu-zis și substantiv: *scumpul meu prieten!*, *scumpii mei prieteni!*, *scumpa mea prietenă!*, *scumpele mele prietene!*

GRADELE DE COMPARAȚIE

§ 80. După cum pot exprima sau nu – în anumite îmbinări – gradele de intensitate în care există aceeași însușire la două sau mai multe obiecte, o însușire a aceluiași obiect în împrejurări diferite sau două însușiri ale ace-

luiși obiect, adjectivele sînt de două feluri: comparabile și necomparabile, căci, deși comparația este o categorie morfologică specifică părților de vorbire care exprimă însușiri ale obiectelor (adjectivul) sau ale acțiunilor (adverbul), nu toate adjectivele au grade de comparație (vezi § 84). În mod tradițional se admit trei grade de comparație: pozitivul, comparativul și superlativul, ultimele două cu subdiviziuni sau specii; nu toate exprimă intensitatea unei însușiri prin comparație, dar au, într-un fel sau altul, legătură cu ea.

§ 81. Gradul pozitiv este, de fapt, numai reperul sau etalonul față de care se stabilește comparația propriu-zisă, exprimată de gradul comparativ și de superlativ. Adjectivele sînt la acest grad cînd arată o însușire a unui obiect în mod absolut, fără a o raporta la alte obiecte, la alte împrejurări sau la alte însușiri; din punct de vedere formal, adjectivele sînt la gradul pozitiv în forma-tip a lor: *coleg bun*, *El este înalt*.

§ 82. Gradul comparativ este de egalitate și de inegalitate, iar la comparativul de inegalitate se disting comparativul de superioritate și cel de inferioritate. Toate nuanțele gradului comparativ se exprimă prin adjectivul la forma gradului pozitiv precedat de anumite adverbe sau locuțiuni adverbiale și însoțit, de obicei, de al doilea termen al comparației, marcat și el prin anumite cuvinte de legătură.

Comparativul de egalitate se formează cu *la fel de*, *tot așa de* sau *tot atît de*, *deopotrivă de* + adjectivul în cauză cu forma gradului pozitiv, iar termenul al doilea al comparației este introdus prin *ca* sau *ca și*, *cît* sau *cît și* dacă este o parte de propoziție, *(pre)cum* și *cît* dacă este o propoziție.

<i>El este</i>	$\left\{ \begin{array}{l} \textit{la fel de} \\ \textit{tot așa de} \\ \textit{tot atît de} \\ \textit{deopotrivă de} \end{array} \right\}$	<i>înalt</i>	$\left\{ \begin{array}{l} \textit{ca (și)} \\ \textit{cît (și)} \\ \textit{(pre)cum} \\ \textit{cît} \end{array} \right\}$	$\left. \begin{array}{l} \\ \\ \\ \end{array} \right\} \begin{array}{l} \textit{ea} \\ \\ \textit{este și ea} \end{array}$
----------------	---	--------------	--	--

Instrumentele de formare a comparativului de egalitate (*la fel de* sau sinonimele) pot lipsi, gradul fiind marcat exclusiv prin construcția termenului al doilea: *înalt ca tine* sau, cu inversiune, *ca tine de înalt*. În această situație, la termenul al doilea elementul introductiv *ca*, respectiv *cum*, poate fi întărit prin *asa*, *întocmai*, *la fel*; *ca* poate fi și înlocuit prin *la fel cu*.

Pentru comparația de egalitate între două însușiri se folosesc, în propoziție, construcțiile corelative *tot atît de* + primul adjectiv + *cît și de* + al doilea adjectiv sau *pe cît de...* *pe atît de...*, iar în frază *tot atît de... pe cît este de...* sau *pe cît este de... pe atît este de...*:

<i>El este tot atît de înalt</i>	$\left\{ \begin{array}{l} \textit{cît și de} \\ \textit{pe atît de} \end{array} \right\}$	$\left. \begin{array}{l} \\ \end{array} \right\} \textit{voinic}$
<i>pe cît de înalt</i>		

<i>tot atît de înalt</i>		<i>pe cît</i>	}	<i>este de voinic</i>
<i>Pe cît este de înalt</i>		<i>pe atît</i>		

Comparativul de egalitate se poate folosi și în mod absolut, fără al doilea termen (care este subînțeles din context): *X are 1,90 m, iar Y este la fel de înalt.*

Comparativul de superioritate se formează cu adverbul *mai* (+ adjectivul cu forma gradului pozitiv): *mai înalt*, iar comparativul de inferioritate cu ajutorul lui *mai puțin*: *mai puțin înalt*. La amîndouă aceste specii ale comparativului de inegalitate termenul al doilea este introdus prin *decît* sau *ca* (la fel de corect), dacă e parte de propoziție, și prin *decît*, mai rar (și popular) *de cum*, dacă este o propoziție.

Superioritate: <i>El este mai înalt</i>		<i>decît</i>	}	<i>ea</i>
Inferioritate: <i>El este mai puțin înalt</i>		<i>ca</i>		
		<i>decît este ea</i>		

De reținut că, în timp ce la comparativul de egalitate termenul al doilea poate fi introdus prin *ca* întărit de *și* (la fel de înalt *ca și ea*), la comparativul de inegalitate *ca* (echivalent al lui *decît*) se folosește corect singur; construcțiile regionale de tipul *E mai înalt ca și mine* trebuie evitate în limba literară.

Pentru statutul și regimul lui *ca* (și), *cît* (și) și *decît* vezi § 193.

La comparativul de inegalitate al unor adjective care exprimă cantități sau dimensiuni, termenul al doilea se introduce prin prepoziția *de* cînd arată măsura și conține un numeral: se spune corect *greutăți mai mari de (nu decît) 10 kg.*

Cîteva adjective neologice de origine latină în *-(i)or* reprezintă comparative de superioritate etimologice (sintetice și neregulate): *anterior, posterior, ulterior; inferior, superior; exterior, interior; major, minor*. Numai o parte dintre ele (primele două grupe semantice: *anterior, posterior, ulterior; inferior, superior* au și sensuri, și construcție de comparativ; la acestea termenul al doilea al comparației se construiește altfel decît după regula generală: el stă și în cazul dativ (*dată anterioară expedierii, rezultat superior așteptărilor*) sau este introdus prin *față de*.

Ca și comparativul de egalitate, comparativul de inegalitate poate fi folosit în mod absolut, fără al doilea termen (care este subînțeles, cunoscut sau presupus): *Cumpără-mi roșii, dar vezi să fie mai frumoase!; Mai puțină gălăgie!*

Comparativul de inegalitate poate apărea în următoarele construcții:

– intensive, realizate cu adăugarea adverbelor; accentuate, *mult* sau *și*: *mult mai (puțin) frumos, și mai (puțin) interesant* (construcția intensivă cu *mult* e singura posibilă și la comparativele etimologice de tipul *anterior..., inferior...: mult inferior*);

– progresive, realizate cu adăugarea adverbilor *mereu*, *tot* sau a locuțiunii *din ce în ce*; de evitat alăturarea pleonastică a lui *tot* și *mereu* (*tot mereu mai puternică*) sau a lui *din ce în ce* și *tot* sau *mereu* (*din ce în ce tot mai puternici*).

Comparativul intensiv poate fi exprimat și numai prin accentuarea lui *mai* (neaccentuat la comparativul obișnuit): *măi bună* = *și mai bună*. Atenție deci la lectura adecvată a îmbinărilor omografe!

Cînd se coordonează mai multe adjective aflate la gradul comparativ de inegalitate, este obligatorie repetarea mărcilor adverbiale ale acestui grad, *mai*, respectiv *mai puțin*; de evitat deci construcții ca *Serbarea va fi mai frumoasă și atrăgătoare*.

La coordonarea disjunctivă a unui comparativ de superioritate cu unul de inferioritate, de la același adjectiv, adjectivul poate fi exprimat o singură dată, după coordonarea mărcilor celor două comparative; în această situație comparativul de superioritate se formează, în mod excepțional, cu *mai mult* (în loc de *mai*): *mai mult sau mai puțin atent* (= *mai atent sau mai puțin atent*).

Tot cu *mai mult*, dar și cu *mai curînd*, *mai degrabă* se exprimă comparația între două însușiri, de obicei opuse: *mai mult moartă decît vie*, *mai mult tînăr decît bătrîn*.

Comparativul de inferioritate se folosește mai puțin decît cel de superioritate, fiind înlocuit cu una dintre următoarele construcții echivalente: negarea comparativului de egalitate al aceluiași adjectiv sau comparativul de superioritate al adjectivului antonim; în loc de *mai puțin urîtă* se poate spune deci fie *nu tot atît de urîtă*, fie *mai frumoasă*. Opțiunea pentru comparativul de superioritate cu un anumit adjectiv sau pentru cel de inferioritate al antonimului său are adesea rațiuni eufemistice.

Comparația de inegalitate poate fi exprimată și prin adjective la gradul pozitiv construite cu un al doilea termen introdus prin *față de*, *pe lângă*, în comparație cu sau în raport cu: *X este tînăr față de Y* sau *mic în comparație cu mine*, *Furtuna de azi a fost slabă pe lângă cea de ieri*. Nu este corectă folosirea adjectivelor la gradul comparativ de inegalitate cu acest mod de construire a termenului al doilea (*mai tînăr față de...*, *mai mic în comparație cu...*, *mai slabă pe lângă...*). De asemenea, nu este indicată folosirea unor adjective ca *redus*, *scăzut*, *sporit* la gradul comparativ atunci cînd nu se face comparație cu aceeași însușire: se spune corect *are o anumită calitate într-un grad scăzut*, nu *mai scăzut*.

Există adjective – puține – care se folosesc de preferință la gradul comparativ de superioritate: (*mai*) *acătării*, (*mai*) *dihai*.

Altele au numai sensuri de comparativ sau apropiate de acest grad și nu trebuie confundate cu el; în această situație sînt adjective ca *prioritar*, *secundar*.

§ 83. Gradul superlativ este de două feluri: relativ și absolut, iar fiecare dintre aceste specii poate fi de superioritate sau de inferioritate. Su-

perlativul relativ arată că însușirea unui obiect este la un grad extrem raportată direct la un grup de obiecte sau la mai multe împrejurări, iar cel absolut exprimă o însușire la un grad extrem fără nici o comparație directă.

Superlativul relativ se formează de la comparativul de inegalitate, căruia i se adaugă, la început, articolul demonstrativ *cel, cea, cei, cele*. Al doilea termen al comparației se construiește cu prepozițiile *dintre* (mai rar *între* sau *printre*) + un plural, *din* (rar *în*) + un singular (pentru greșeli la folosirea lui *din* și *dintre* vezi § 211), *de* + un adverb.

Superioritate: *El este cel mai înalt*

Inferioritate: *El este cel mai puțin înalt*

dintre ei

din clasă

de acolo

Prin construcția termenului al doilea – și prin accent – superlativul relativ se deosebește de îmbinarea omonimă care reprezintă substantivizarea prin *cel...* a unui comparativ de superioritate (de exemplu, *cei mai mari dintre noi* față de *cei mai mari decât noi*). Tot prin construcția termenului al doilea se deosebește de comparativ superlativul relativ folosit – în exprimarea neîngrijită – fără instrumentul specific de formare, articolul *cel...*: de exemplu, *El este mai înalt între ei*. Superlativul relativ poate fi întrebuințat și în mod absolut, fără al doilea termen: *Au fost premiați cei mai buni elevi*.

Datorită afit sensului, cât și articolului *cel...* din structura sa, superlativul relativ este prin excelență individualizat și element de individualizare. Când este atribut adjectival, el poate fi postpus, urmînd numai după un substantiv articulat enclitic, sau antepus, precedînd un substantiv nearticulat enclitic, dar la fel de „cunoscut”: *elevul cel mai bun* = *cel mai bun elev*.

Cînd se coordonează mai multe adjective la gradul superlativ relativ, referitoare la același substantiv, articolul *cel...* se pune de obicei numai la primul, dar adverbele *mai* și, respectiv, *mai puțin* trebuie repetate la fiecare: *soluția cea mai simplă și (cea) mai elegantă* (nu *soluția cea mai simplă și elegantă*).

Ca și comparativul de inegalitate, superlativul relativ poate apărea în construcții intensive (mai puțin sudate), întărit prin *cu mult* sau *de departe*: *El este de departe cel mai înalt dintre ei*.

Superlativul absolut are unele mijloace de formare gramaticalizate, altele marcate stilistic, dintre care unele sînt la limita dintre formarea propriu-zisă a unui grad și echivalența cu el.

Procedeul gramaticalizat de formare a superlativului absolut este adăugarea, înaintea unui adjectiv în forma-tip, egală cu pozitivul, a adverbului *foarte* (postpunerea acestuia este învechită și populară) pentru superlativul de superioritate și a lui *foarte puțin* pentru cel de inferioritate: *El este foarte înalt, Ea este foarte puțin amabilă*. Sinonimul *tare* (și *tare puțin*) este

popular și familiar, iar *mult* este învechit. Spre deosebire de aceste trei adverbe care se alătură pur și simplu adjectivului, numeroase adverbe mai mult sau mai puțin sinonime și prezentînd diverse grade de expresivitate sînt legate de adjective prin prepoziția *de*; între ele se pot distinge cîteva grupe semantice: adverbe care exprimă prin ele însele depășirea unor limite, ceva aparte, neobișnuit, de mirare (*excesiv, extraordinar, extrem, deosebit, colosal, fantastic, formidabil, minunat, uimitor*), adverbe negative asemănătoare ca sens cu precedentele (*neînchipuit, nemaipomenit, nespus*), adverbe cu sensuri dezagreabile (*grozav, îngrozitor, teribil*). Adverbele de acest tip se folosesc mai ales în limba populară și în vorbirea familiară, de asemenea în stilul beletristic și în cel publicistic; în stilul științific sau în cel administrativ se pot folosi numai unele adverbe, mai puțin expresive, din prima grupă, ca *deosebit, extraordinar, extrem*.

Multe dintre aceste adverbe (și altele, echivalente) sînt mai degrabă determinante sintactice ale adjectivului. În aceeași situație sînt unele substantive cu valoare adverbială (*tun în beat tun, foc în scump foc*) sau diverse locuțiuni (*din cale-afară, peste măsură, nevoie mare* etc.), în care apar uneori și adjective și adverbe la gradul comparativ de superioritate (*de mai mare dragul, mai mult decît*).

Folosirea cu valoare superlativă a adverbului *destul* (*de*), caracteristică exprimării inculte pretențioase, este improprie și creează probleme la receptare: o profesoară căreia un fost elev îi declară recunoștință pentru *învățăturile destul de bune* primite în școală se poate simți, pe drept cuvînt, jignită, întrucît *destul* (*de*) înseamnă numai „suficient (*de*)” sau chiar „aproximativ, relativ”, deci aprecierea pare concesivă, în ciuda intențiilor vorbitorului.

Construcții sintactice echivalente cu superlativul sînt construcțiile exclamative cu *așa de, atît de, cît de* sau *ce* adverbial + pozitivul, asemănătoare și ele cu precedentele, sau cu *cît* + comparativul de superioritate (*cît mai vesel*), precum și cele numai cu adjectivul în forma de la gradul pozitiv, dar cu topică și intonație specifice: *Bun (mai) e ceaiul!* Echivalente sintactice mult mai depărtate, într-un sens foarte larg al superlativului, sînt construcții ca *o frumusețe de fată* sau *frumoasa frumoaselor* (pentru „foarte frumoasă”).

Un mijloc sintactic de exprimare a superlativului absolut este repetarea adjectivului (*un om bătrîn, bătrîn*), iar mijloace fonetice sînt lungirea și repetarea unor sunete (*buuună, rrrău*).

Există și mijloace la limita dintre morfologie și vocabular (formarea cuvintelor): cu sufixul neologic *-isim* și cu mai multe prefixe vechi (*prea-, răz-, stră-*) și mai ales neologice (*arhi-, extra-, hiper-, super-, supra-, ultra-*) se formează adjective cu sens intensiv, care pot fi interpretate ca reprezentînd superlativul cuvîntului de bază, dar nu sînt forme ale acestuia, ci cuvinte noi (înregistrate ca atare în dicționare); întrebuițarea acestor afixe este limitată de obicei la cîteva formații:

-isim: *importantisim, rarisim, simplisim*

arhi-: *arhiaglomerat, arhicunoscut, arhiplin*

extra-: *extrafin, extraplat*

hiper-: *hiperemotiv, hipersensibil*

prea- (învechit): *preacurată, preacuvios*

răs-/răz- (popular): *răscunoscut, răzbucuros*

stră-: *strălimpede, străvechi*

super-: *superfin, superrefractor*

supra-: *supraaglomerat, supraîncălzit, suprasensibil*

ultra-: *ultracentral, ultraelegant, ultramodern*

Pentru sporirea expresivității, se poate repeta un prefix (*extraextrafin, răsrăscunoscut, străstrăvechi, suprasupraaglomerat, ultraultramodern*) sau, mai rar și nerecomandabil, se pot asocia două prefixe (*arhisupraaglomerat*). Nu este însă permisă însoțirea derivatelor cu afixe superlative de mărci ale superlativului relativ sau absolut (*cel mai, foarte* sau diverse adverbe echivalente); de evitat deci pleonasme ca *foarte străvechi* sau *extrem de rarism* (în care sînt inutile ori afixele *stră-*, respectiv *-ism*, ori adverbele *foarte, extrem de*). De același fel cu afixele menționate este elementul de compunere *mega-*, care a căpătat de curînd valoare superlativă în cuvinte ca *megaelitist, megahidos* (mult mai numeroase sînt formațiile augmentative/superlative cu bază substantivală: *megaescroc, megasticlă*).

Bogăția mijloacelor de formare a superlativului absolut și a unor construcții echivalente permite variația stilistică. E bine de reținut că, în timp ce repetarea unui mijloc gramaticalizat ca *foarte* nu este supărătoare, folosirea aceluiași adverb expresiv la distanțe mici nu este elegantă; trebuie evitat deci abuzul – devenit aproape tic la unii vorbitori – de elemente ca *fantastic, teribil* etc.

La coordonarea a două superlative absolute adverbul *foarte* trebuie repetat pentru claritatea îmbinării: *foarte inteligentă și foarte muncitoare* (nu ... și *muncitoare*, care s-ar confunda cu pozitivul), dar adverbele expresive legate prin *de* pot apărea o singură dată, repetîndu-se numai prepoziția (*extrem de inteligentă și de muncitoare*); dacă este vorba de un superlativ și un pozitiv, pentru evitarea oricăror confuzii – care în vorbire pot fi înlăturate, parțial, prin intonație –, se recomandă topica pozitiv + superlativ: *muncitoare și foarte inteligentă*, respectiv *extrem de inteligentă* (nu *foarte* sau *extrem de inteligentă și muncitoare*).

Raportul de frecvență dintre superlativul (absolut sau relativ) de inferioritate și cel de superioritate și posibilitățile de înlocuire a unuia dintre ele prin celălalt, cu un adjectiv antonim, sînt aceleași ca la gradul comparativ.

Nu trebuie confundate cu gradul superlativ absolut adjectivele care au sens de superlativ (exprimă o însușire posedată într-un grad înalt), dar formă de pozitiv: de exemplu, *excelent, admirabil, splendid, perfect, sublim, superb, culminant* (și multe altele, omonime adesea cu adverbele expresive folosite pe lîngă adjective ca echivalente ale lui *foarte*: *extraordinar, colosal, fantastic, teribil...*); de evitat și aici abuzul de asemenea califica-

tive grandilocvente, în special de adjective la modă, ca *deosebit* și *exceptional* în limbajul publicistic, *dement* (sau *demențial*) și *mortal* în cel familiar.

De asemenea, nu trebuie confundate cu superlativul adjectivele folosite în comparații de egalitate sau de inegalitate prin care se exprimă gradul cel mai înalt sau cel mai scăzut al însușirii: de exemplu, *curat ca lacrima*, *dulce ca mierea*, *lung cât o zi de post*, *mai frumoasă decât toate*, *mai frumos decât dracul*.

Unele adjective neologice de origine latină (în *-im* sau *-em*) reprezintă superlative etimologice (sintetice și neregulate): *optim*, *maxim*, *minim*, *proxim*, *ultim*, *infim*; *extrem*, *suprem*. Ele au și sensuri de superlativ absolut sau/și relativ.

§ 84. Ultimele tipuri de adjective, cu sens sau/și formă de superlativ, fac parte din categoria adjectivelor *necomparabile* (incompatibile cu gradele de comparație). În această categorie intră deci, pe de o parte, adjective care au sens de superlativ (mai rar, de comparativ) sau sens și formă de comparativ, respectiv superlativ, și la care adăugarea unor mărci de grad ar fi pleonastică. De reținut că adjectivele care reprezintă comparative sau superlative etimologice sintetice – lipsite de raportarea la un pozitiv în română – nu trebuie folosite nici la comparativ, nici la superlativ: e greșit să se spună atât *mai superior*, *cel mai optim* sau *foarte infim* (pleonasm), cât și *foarte superior*, *mai optim* sau *mai puțin superior* (construcții absurde). Adjectivele care au numai sens de superlativ nu admit niciodată mărci de superlativ absolut (nu e corect să se spună *foarte excelent*, *foarte admirabil*, *foarte splendid* etc.), dar unele dintre ele se pot folosi la comparativ (mai ales intensiv) sau la superlativul relativ: de exemplu, *teribil*, *minunat*.

Pe de altă parte, în categoria adjectivelor *necomparabile* intră numeroase adjective exprimând însușiri care nu pot fi concepute în grade diferite: *absolut*, *definitiv*, *final*, *incomparabil*, *(in)finit*, *inițial*, *întreg*, *total*, *unic*, *veșnic*, multe adjective derivate și compuse din terminologia tehnico-științifică prin care se exprimă referința, apartenența, originea, componența, materia, acțiunea, agentul: *vizual*, *clorhidric*, *metalic*, *euclidian*, *termogen*. Unele adjective *necomparabile* în sensul propriu sau / și în îmbinări obișnuite, cu anumite substantive, pot avea grade de comparație când sînt folosite cu sensuri figurate sau în alte îmbinări: de exemplu, *viu* cu sensul „violet” sau „(despre culori) aprins”, *mort* în îmbinări ca *mort de frică* (sau de *oboșală*), *mort după ceva* (sau *cineva*), *întreg* în *întreg la minte*; *bărbătesc* nu are grade de comparație când exprimă apartenența sau componența (*sex ~*, *cor ~*), dar poate avea când înseamnă „curajos” (*atitudine mai – sau foarte – bărbătească*).

Adjectivele necomparabile nu admit de obicei nici prezența lingă ele a unor determinante sintactice cu sens de evaluare (*cam, destul de, prea, puțin*) și nici formarea de la ele a unor diminutive sau augmentative, deci sînt incompatibile cu exprimarea gradăției în general.

LOCUȚIUNILE ADJECTIVALE

§ 85. Cu valoarea unui adjectiv se poate folosi și un grup de cuvinte care prezintă o unitate de sens, adică o locuțiune adjectivală.

Locuțiunile adjectivale au diverse structuri, între care mai frecvent este tipul prepoziție + substantiv (fără sau cu diverse determinante ale acestuia): *de frunte, de seamă, în lege; în doi peri, la locul lui*. Ca reprezentante ale altor tipuri pot fi menționate *ca lumea, fel de fel, nu știu cum, (tot) unul și unul*.

Calitatea de locuțiuni adjectivale a unor asemenea grupuri de cuvinte este dată în primul rînd de sensul (global) adjectival, din care derivă și capacitatea unora dintre ele de a avea grade de comparație: *mai de seamă, cel mai de seamă, foarte nu știu cum*. (Numeroase locuțiuni adjectivale au însă ele însele sensuri de superlativ: *de excepție, de milioane, de tot dragul*.) Alte caracteristici gramaticale ale locuțiunilor diferă de ale adjectivelor: principala deosebire constă în faptul că locuțiunile adjectivale nu se acordă în gen, număr și caz cu substantivul determinat (există, cel mult, unele potriviri parțiale: *la locul lui/ei/lor; ca acela/aceea/aceia/acelea; unul și unul/una și una*). Cînd au funcție de atribut, nu există motive pentru a le considera atribute adjectivale, întrucît se comportă, în funcție de structura lor, ca atribute (substantivale sau pronominale) prepoziționale, genitive, apozitive etc.; cf. și regimul substantival al unei locuțiuni ca *fel de fel* (legată prin prepoziția *de* de substantivul la care se referă).

Numeralul

§ 86. Este partea de vorbire flexibilă specializată pentru exprimarea noțiunii de număr definit: un număr în sine, determinarea numerică a obiectelor sau ordinea obiectelor prin numărare. (Numărul poate fi precis sau aproximativ – vezi § 93 –, dar și în ultimul caz este raportat la un număr precis.)

Numeralele sînt de mai multe specii. Principala clasificare distinge numerele cardinale (care indică, în general, un număr sau determinarea numerică a obiectelor, cu sau fără alte detalii) și cele ordinale (care arată ordinea obiectelor prin numărare); practic, ele se recunosc după cum răspund la întrebări adresate cu pronumele și adjectivele pronominale *cîți*, *cîte* – cele cardinale – sau *al cîtelea*, *a cîta* – cele ordinale – (la aceste întrebări pot răspunde și cuvinte ca *mulți*, *numeroși*, respectiv *ultimul* – și *penultimul*, *antepenultimul* – sau locuțiunea *cel din urmă*, care însă nu sînt numerele întrucît nu exprimă un număr definit și nu au nici structura formală a numeralelor). Între numerele cardinale se disting, ca subspecii, numerele cardinale propriu-zise, colective, fracționare, distributive, adverbiale și multiplicative. Subspeciile de numere ordinale sînt mai puține: numerele ordinale propriu-zise și cele adverbiale.

Trăsătura caracteristică a numeralului ca parte de vorbire este organizarea strictă în serii, care sînt teoretic deschise, dar folosesc inventare închise de cuvinte simple și de modele de derivare și combinații (în compuse sau locuțiuni cu numeralul comutabil). Seriile caracteristice diverselor specii prezintă un paralelism între ele, avînd ca punct de plecare numeral cardinal (= fundamental, de bază) propriu-zis.

Marea majoritate a numeralelor o constituie cuvintele moștenite din latină sau formate în limba română din elemente latinești moștenite; excepții sînt numai *sută* dintre numerele vechi și cîteva numere neologice (unele avînd sinonime vechi), dintre care mai important este ordinalul *primul*. Toate numerele simple vechi fac parte din vocabularul fundamental.

Numeralul este partea de vorbire flexibilă cu cea mai redusă flexiune, multe numere fiind invariabile. În măsura în care unele specii în ansamblu sau unele numere în parte au forme flexionare, categoriile morfologi-

ce după care variază sînt cele specifice adjectivelor și substantivului: genul, numărul și cazul.

NUMERALELE CARDINALE

Numeralul cardinal propriu-zis

§ 87. Este numeralul cardinal care exprimă numai un număr întreg sau determinarea numerică a obiectelor, fără alte detalii legate de aceste informații cantitative definite (exacte sau precise); pentru situațiile în care exprimă ordinea obiectelor prin numărare vezi § 99.

După structură numerele cardinale propriu-zise sînt:

1. simple și neanalizabile (puține, dar cele mai importante): numerele de la *unu* la *zece* inclusiv, *sută*, *mie*, *zero* (care, exprimînd o mulțime vidă, poate fi considerat numeral cardinal negativ); tot aici pot fi încadrate numerele *milion* și *miliard*, greu analizabile;

2. compuse, după următoarele modele:

a) numerele de la *unsprezece* la *nouăsprezece*;

b) numerele pentru zeci, sute, mii, milioane, bilioane etc. numărate: *douăzeci*, *două sute*, *două mii* etc.;

c) numerele pentru zeci + unități;

d) numerele pentru sute (+ zeci) + unități, mii (+ sute + zeci) + unități etc.;

e) numerele savante – puțin folosite și semianalizabile – *bilion*, *trilion*, *cvadrilion*, *cvintilion*...

Numeralul corespunzător lui 1 este singurul numeral cu forme diferite pentru valoarea adjectivală – ca însoțitor al unui substantiv, cu care se acordă – sau substantivală (pronominală) și, în același timp, numeralul cardinal cu cea mai bogată flexiune (spre deosebire însă de omonimele sale parțiale, articolul nehotărît și pronumele sau adjectivul pronominal nehotărît, numeralul cardinal are numai singular).

Valoare adjectivală

Valoare substantivală

sg. m. și n.

N.A.

un

unu(l)

G.D.

unui

unuia

f.

N.A.

o

una

G.D.

unei

uneia

De obicei se spune că numeralul cu valoare substantivală se scrie fără articolul enclitic *-l*, spre deosebire de pronumele nehotărît *unul*. Distincția nu este însă categorică și absolută, fie din pricina unor situații mai puțin clare, fie din pricina tradiției sau a necesității de a marca alte opoziții. Numeralul se scrie, într-adevăr, fără *-l* în toate formulele de numărare (*unu*,

doi, unu sau doi, unu la sută, numărul unu, ora unu etc.), inclusiv ca termen final al unui numeral compus (*douăzeci și unu, o mie unu*). Tradiția menține însă, în mod excepțional, scrierea lui cu *-l* în îmbinări ca *eu unul, tot unul și unul, de unul singur*, iar în construcția *până la unul* „până la ultimul” scrierea cu *-l* permite distincția față de *până la unu* „până la ora 1”. Folosirea cu valoare adjectivală a formei de feminin *una* în loc de *o* (de exemplu, *una mașină de scris*) este o caracteristică pedantă a limbajului comercial-administrativ; o variantă veche (*ună*) a formei cu valoare adjectivală se găsește în adverbul *deunăzi*. În numerele compuse cu 1 pe ultimul loc se folosesc exclusiv formele *unu, una: douăzeci și unu* (sau *una*), *o sută unu* (sau *una*).

Numeralul corespunzător lui 2 are forme deosebite numai după gen: *doi* m., *două* f. și n.; forma de genitiv-dativ *duor* nu este literară. Cu valoarea numeralului se folosesc uneori substantivele *pereche* (*o pereche de boi*, dar și *de palme*) și, cu o sferă mai limitată, *cuplu*, ceea ce face inutilă prezența lui *doi* în construcții pleonastice ca *o pereche de doi tineri*.

Numeralesle *șase, șapte* se pronunță și se scriu corect cu *a* după *ș*. Varianta *șapte* este tolerată (numai) în convorbirile telefonice, întrucât favorizează perceperea distinctă față de *șase*.

Numeralesle *zece, sută, mie* se comportă ca niște substantive feminine, avînd forme distincte după număr: pl. *zeci, sute, mii* și după caz (genitiv-dativul singular identic ca pluralul: *unei zeci, sute, mii*) și putînd fi articulate enclitic (10 numai la plural: *zecile, zecilor*; 100 și 1000 la ambele numere: *suta, sutei, sutele; sutelor; mia, miei, miile, miilor*).

Numeralesle neologice simple *milion, miliard* și compusele de tipul *bilion, trilion* ... se comportă, într-un mod similar, ca niște substantive neutre: de exemplu, *milioane; milionul, milionului, milioanele, milioanele*.

Neologismul *zero* este substantiv neutru – articulabil, cu pluralul în *-uri* – ca nume al cifrei 0. Ca numeral, *zero* se folosește numai la singular chiar dacă însoțește un plural: *zero grade*.

La toate numeralesle compuse corespunzătoare lui 11 – 19 este necesară respectarea structurii: unitate + prepoziția *spre* + *zece*, fără alterarea segmentului *-sprezece* în variante ca *-sprece, -spce, -șpce, -șpe* (variantele de tipul *unșpe, doispe* caracterizează vorbirea neglijentă). Unele compuse de acest fel au variante și la primul segment (= numeralul simplu): pentru 15 și 18 există variante permise și curente în pronunțare care nu se admit în scris decît pentru efecte stilistice (*cinsprezece*, respectiv *opsprezece* sau *optîsprezece*); pentru 14 și 16 însă formele literare – în pronunțare și în scriere – sînt *paisprezece, șaisprezece*, iar variantele nealterate (*patrusprezece, șasesprezece*) sînt pedante, fiind tolerate cel mult în convorbirile telefonice; numeralesle pentru 17 și 19 se pronunță și se scriu corect *șaptesprezece* (nu *șaptisprezece*, nici *șeptesprezece*, care nu e necesar nici la telefon), *nouăsprezece* (nu *nousprezece*). Numeralul corespunzător lui 12 are forme deosebite după gen: *doisprezece* m., *douăsprezece* f. și n., care

trebuie respectate (se spune corect *douăsprezece* – nu *doisprezece* – mii, la fel *ora douăsprezece* și *douăsprezece mai*, vezi § 97 și 98); în limbajul comercial se folosește cu această valoare substantivul *duzină*.

Numele zecilor (20 – 90) au structura: unitate + *zeci*; ele se scriu într-un cuvânt, fără cratimă: *douăzeci*, *treizeci* etc. Formele corecte ale unor numere cu probleme sînt: 50 *cincizeci* (varianta *cinzeci* e admisă și curentă în pronunțare), 60 *șaizeci* (varianta *șasezeci* este pedantă), 70 *șaptezeci*, 80 *optzeci* (varianta *obzeci* e admisă și curentă în pronunțare).

Numele sutelor, miilor, milioanei etc. au structura: unitate + singularul sau pluralul numeralelor *sută*, *mie*, *milion*; spre deosebire de numele zecilor – cu care seamănă compusele cu pluralul –, ele se scriu în cuvinte separate, nelegate prin cratimă: *două sute*, *două mii*, *două milioane*... Forma corectă a numeralelor corespunzătoare lui 100 și 1000 este *o sută*, *o mie*, numeralul pentru unitate avînd aici valoare adjectivală (cf. *un milion*); variantele *una sută*, *una mie* reprezintă o trăsătură pedantă a stilului administrativ. Numeralesle *cinci sute* și *opt sute* au variantele de pronunțare *cin sute*, respectiv *op sute*, admise în tempo rapid.

Numeralesle compuse corespunzătoare lui 21 – 99 au structura: numărul zecilor (unitate + *zeci*) + *și* + unitate; ele se pronunță distinct și se scriu în cîte trei cuvinte separate, nelegate prin cratimă: *douăzeci și unu*, *douăzeci și doi*, *treizeci și nouă* etc. (variantele contrase de tipul *douăzeșunu* sau *douășunu*, *treizeșunu*, *treijdoi* caracterizează vorbirea rapidă; varianta *pașopt* pentru „anul (o mie opt sute) *patruzeci și opt*” are anumite nuanțe stilistice, absente la derivatul, literar, *pașoptist*). Compusele cu *unu* și *doi* pe ultimul loc (21, 22, 31, 32 etc.) variază după gen: *douăzeci și unu*, *douăzeci și una*; *treizeci și doi*, *treizeci și două*.

Numeralesle corespunzătoare numerelor de peste sute, mii, milioane etc. (101 – 199, 201..., 1001 – 1999, 2001...) au o structură asemănătoare, dar de regulă mai simplă, lipsind legătura prin *și* între sute și unități sau zeci, între mii și unități, zeci, sute etc.: *o sută doi*, *o mie opt*, *un milion cinci*; *o sută douăzeci și doi*; *o mie trei sute cincisprezece*. *Și* este tolerat numai la 1001: *o mie (și) unu*, *o mie (și) una*.

Numeralesle cardinale propriu-zise care însoțesc un substantiv se așază de regulă înaintea acestuia. Postpunerea numeralului (*lei trei sute, creioane cinci*) este o caracteristică a limbajului comercial-administrativ, rezultînd din influența notării pe rubrici; rar, ea se întîlnește și în poezie (unde are alte explicații).

Numeralesle corespunzătoare lui 1 – 19 (și 101 – 119, 201 – 219..., 1001 – 1019 etc.) și 0 se leagă direct – ca adjectivele – de substantivul însoțit, care este nearticulat: *un minut*, *două zile*, *cincisprezece zile*, *o sută zece ore*, *zero lei*. De la 20 în sus (cu excepțiile menționate în paranteza anterioară) numeralesle au altă construcție – asemănătoare cu a substantivelor –, legîndu-se prin prepoziția *de* de substantivul (nearticulat) însoțit: *douăzeci de pagini*, *douăzeci și patru de ore*, *o sută de lei*; construcțiile

fără *de* (*douăzeci pagini, o sută lei*) sînt și ele o caracteristică a limbajului comercial-administrativ, rezultată, pe de o parte, din influența scrierii cu cifre și pe coloane, iar, pe de alta, din tendința spre scurtime a corespondenței (mai ales a celei telegrafice). În conformitate cu normele limbii literare, prezența prepoziției *de* este obligatorie atît în exprimarea orală, cît și în scris, inclusiv atunci cînd numeralul este notat prin cifre: *20 de pagini* (omiterea prepoziției este admisă numai cînd substantivul apare abreviat în scris: *20 p., 35 kg* etc.). Necunoașterea exactă a regulii – care, după cum am văzut, nu e aceeași pentru toate numerele – explică nesiguranța unor vorbitori în construirea numeralelor de tipul *o sută trei, două sute cincisprezece*, la care apar greșeli produse prin hipercorectitudine, în sensul extinderii nejustificate a lui *de*: *o sută trei de articole*, în loc de *o sută trei articole*.

Numele zecilor și sutelor de mii, de milioane etc. urmează construcția generală a numeralelor de la 20 în sus, deci au în structura lor prepoziția *de* înaintea lui *mii, milioane*: (*o sută*) *douăzeci de mii, o sută de mii, două sute de mii* (sau *de milioane*) etc. (nu *douăzeci mii* etc., ca în limbajul comercial-administrativ). Variantele contrase ale numelor de zeci de tipul *patruj (de mii)* caracterizează vorbirea neglijentă; *jde* (sau *jdă*) *mii* cu sensul „mulți, nenumărați” nu aparține limbii literare.

În mod excepțional se tolerează – fără a fi obligatorie – construcția cu prepoziția *de* la numere mai mici de 20 (în speță 2 – 19) atunci cînd substantivul însoțit denumește un număr sau o cifră (fiind un numeral substantivat), o literă, o notă muzicală sau orice cuvînt și chiar segment de cuvînt citat: *doi (de) 3, doi (de) i, doi (de) re, doi (de) care*.

Numeralele cardinale propriu-zise se pot nota în scris cu litere sau cu cifre. Notăția cu cifre, specifică limbajului tehnico-științific și celui comercial-administrativ, este admisă în alte stiluri ale limbii literare numai în anumite situații: este consacrată, de exemplu, la indicarea anilor (1932) și tolerată, în general, la numere relativ mari (compuse); se recomandă evitarea amestecului celor două feluri de notații în același context (mai ales în enumerări sau în construcții care redau, prin alăturarea unor numere, aproximația numerică – vezi § 93 –: *zece, cincisprezece lei* sau *10 – 15 lei, nu zece – 15 lei*).

Numeralele care au forme de gen se acordă în gen cu substantivul însoțit atît atunci cînd sînt legate direct de acesta, cît și cînd legătura se face prin prepoziția *de*: *doi elevi, două eleve, douăzeci și doi de elevi, douăzeci și două de eleve*. Atenție la acordul corect al numeralelor compuse cu *unu, una* ca termen final în situațiile în care substantivul însoțit este de genul neutru: se spune corect *douăzeci și unu de caiete, o mie (și) unu de motive* (nu *douăzeci și una, respectiv o mie (și) una*)!

Mai multe probleme de acord în gen pun determinantele numeralului: articolul demonstrativ de plural *cei, cele* și diverse adjective, în special pronominale (demonstrative, nehotărîte), care pot însoți numerele de la *doi*

înainte. Când numerele sînt mai mici decît două sute, acordul în gen se face exclusiv cu substantivul însoțit: *cele (aceste, alte) cincisprezece zile, cei (acești, alți) 195 de lei*. Același fel de acord e valabil și cu numerele mai mari, cu excepția numeralelor care exprimă cifre rotunde, începînd cu două sute; la acestea acordul se poate face fie cu substantivul, fie cu numeralul, în funcție de ceea ce vrea să reliefeze vorbitorul. Deci: numai *cei (acești, alți, ultimii) două sute trei lei*, dar atît *cei (acești, alți, ultimii) două sute (sau mii, milioane) de lei*, cît și *cele (aceste, alte, ultimele) două sute (mii, milioane) de lei*; de respectat însă acordul consecvent în restul propoziției: se spune corect fie *cei două sute de lei au fost cheltuiți*, fie *cele două sute de lei au fost cheltuite* (nu *cele două sute de lei au fost cheltuiți*). În construcția articol demonstrativ sau/și adjectiv pronominal + pluralele *zeci, sute, mii, milioane*, în care sutele, miile etc. nu sînt „numărate“ exact, nu e corectă însă decît forma de feminin indiferent de genul substantivului următor, întrucît e vorba de o determinare directă a numeralului: *cele (aceste, alte) cîteva zeci de metri*, nu *cei (acești, alți) cîteva zeci de metri*.

Unele probleme de acord în număr există la formulele (cu numere cardinale) consacrate pentru cele patru operații aritmetice, cînd formulele respective au funcție de subiect (dezvoltat): dacă se folosește ca predicat verbul *a face*, acesta se pune totdeauna la plural, deci se spune *unu plus unu (sau unu și cu unu) fac doi*, dar și *unu minus unu (sau unu fără unu) fac zero*; de asemenea *unu ori unu (sau o dată unu, unu înmulțit cu unu) fac unu* și *unu împărțit la unu fac unu*; dacă însă se recurge la predicatul nominal (*a fi*) *egal*, acesta se întrebuintează, tot invariabil, la singular, deci *unu plus unu (este) egal (cu) doi, doi ori doi egal patru* etc.

Substantivul însoțit de un numeral cardinal propriu-zis stă, în mod firesc, la singular lîngă *un, o* (o aparentă excepție este construcția cu topică inversă din limbajul comercial-administrativ: *lei unu*) și la plural lîngă toate celelalte, inclusiv lîngă *zero (zero lei sau lei zero)*.

Cele mai multe numere cardinale propriu-zise nu au forme cazuale (excepții parțiale: *un(u), zece, sută, mie, milion, miliard, bilion* și celelalte compuse cu *-lion*) și nici nu pot însoți substantive la genitiv-dativ; de aceea pentru aceste cazuri se folosesc construcții analitice realizate cu ajutorul unor prepoziții urmate de forme de acuzativ. Pentru genitiv construcția echivalentă este cu prepoziția *a*, care nu trebuie confundată cu articolul *al, a, ai, ale*: se spune corect *părinte a trei copii* (nu *al*), *reprezentanți a 25 de state* (nu *ai*). Pentru dativ construcția echivalentă este cu prepoziția *la*: *S-au dat premii la cinci copii*; în anumite contexte (după prepoziții sau adverbe care cer dativul) se admite, ca echivalentă cu dativul, construcția cu prepoziția *a*: *datorită a doi prieteni*. Numerele care au forme cazuale folosesc și ele în unele situații construcții prepoziționale echivalente. Numeralul *un(u)* apare astfel mai ales cînd este corelat cu alte numere: *părerea a unu sau doi vorbitori*. Numerele care dispun de o flexiune substantivală (*zece, sută, mie, milion* etc.) se folosesc de ea într-o măsură limi-

tată: mai ales la pluralele cu valoare aproximativă (*unor zeci, miilor*) și la singularul considerat ca entitate (*unei sute, sutei*); compusele cu *zeci, sute, mii* etc., precum și *zece* nu cunosc decât construcțiile prepoziționale, iar pentru *o sută, o mie, un milion* etc. se folosesc ambele procedee, cu predominarea netă a construcțiilor prepoziționale. La numerele care dispun de două posibilități de exprimare a genitivului e necesară atenție pentru a nu le confunda: se spune corect *proprietar al unei mașini* sau, mai puțin obișnuit, *proprietar a o mașină* (nu *proprietar a unei...* sau *proprietar al o...*).

Cînd numerele cardinale propriu-zise sînt însoțite de articolul demonstrativ de plural *cei, cele* – care reprezintă singurul fel de articulare posibil al numeralelor netrecute în clasa substantivelor (spre deosebire de tipul *doiul, opturile*) –, flexiunea cazuală se realizează prin articol: *părerea celor trei (prieteni)*.

Numerele cardinale propriu-zise sînt implicate uneori în construcții pleonastice sau măcar redundante. Una dintre ele – tolerată, dar ca o trăsătură de prețiozitate – este folosirea inutilă a lui *un număr de, în număr de, o sumă de* înaintea unui numeral (*un număr de cinci vorbitori*) sau a lui *la număr* după un numeral (*trei la număr*).

Pentru exprimarea aproximației numerice vezi § 93.

Numeralul colectiv

§ 88. Este numeralul cardinal care indică un ansamblu de obiecte numărate, specificul său constînd în ideea de însoțire. Toate numerele colective pot avea atît valoare adjectivală, cît și valoare substantivală.

Pentru un „colectiv de 2” există două numere sinonime: *amîndoi* m., *amîndouă* f. și n. și neologicul *ambii* m., *ambe* f. și n. Între aceste sinonime există deosebiri de natură stilistică (*ambii* nu e popular și caracterizează mai ales limbajul tehnico-științific, pe cel administrativ și pe cel publicistic) și gramaticală (de articulare, de flexiune, de marcare a valorilor diferite și de topică). În timp ce *amîndoi* se construiește cu un substantiv articulat, *ambii* (numai articulat în limba actuală) se construiește cu substantive nearticulate: *amîndoi vecinii/ambii vecini*. *Amîndoi* are la genitiv-dativ, pentru toate genurile, forma *amînduror* ca adjectiv antepus și *amîndurora* ca adjectiv postpus sau cînd are valoare substantivală: *le-am dat amînduror vecinilor, le-am dat vecinilor amîndurora, le-am dat amîndurora*; *ambii* se declină după modelul substantivelor articulate, avînd forme de genitiv-dativ diferențiate numai după gen: *ambilor (vecini), ambelor (vecine)*. (*Amîndouă* sinonimele se folosesc în construcții prepoziționale cu valoare de dativ: *la amîndoi/ la ambii*.) Cu valoare adjectivală *amîndoi* precedă de obicei substantivul determinat, dar poate sta și după el (*amîndouă cărțile/cărțile amîndouă*), pe cînd *ambii* este numai antepus.

Pentru colective de la 3 înainte există de asemenea sinonime, dar toate numerele colective din serie sînt formate pornind de la cardinalul propriu-zis corespunzător. Pentru numerele mici (sub 10) există numere co-

lective compuse – folosite mai ales în vorbirea populară – avînd pe primul loc elementul *tus-* (< *toți*) sau *cîteși-*: *tustrei/cîteșitrei*, *tuspatru/cîteșipatru* etc.; de notat că numeralale colective de aceste două tipuri corespunzătoare lui 3 au și formă specială de feminin-neutru: *tustrele/cîteșitrele*. Pentru orice număr – de la 3 înainte – se folosesc ca numeralale colective construcții (locuțiuni) alcătuite cu numeralul cardinal propriu-zis precedat de adjectivul *toți* m., *toate* f. și n. sau (popular) de *cîte*: *toți cinci* (*sprezece*)/*cîte cinci* (*sprezece*). Cînd au valoare adjectivală, atît colectivele compuse, cît și locuțiunile se construiesc cu substantive articulate, de aceea se poate spune că numeralul colectiv indică un grup de obiecte cunoscute sub aspectul lor numeric, asemănîndu-se, prin aceasta, cu numeralul cardinal propriu-zis însoțit de articolul *cei*, *cele*: *tuspatru/cîteșipatru/toți patru/cîte patru băieți* (nu *băieți*), respectiv *tuspatru/cîteșipatru/toate patru/cîte patru fetele* (nu *fete*); de reținut această trăsătură deosebitoare a numeralului colectiv de tipul *cîte patru* față de numeralul distributiv omonim (vezi § 90). Numeralale colective de la 3 înainte nu au forme de genitiv-dativ, folosindu-se numai în construcții prepoziționale echivalente cu aceste cazuri (forme de tipul *tuspatrora* sau *cîtor trei* nu sînt literare).

După cum rezultă din prezentarea diverselor tipuri, singurul numeral colectiv cu structură neanalizabilă (fără legătură cu numeralul cardinal propriu-zis corespunzător) este *ambii* și de aceea el este singurul la care se constată întrebuițări greșite sub raport semantic: trebuie evitate atît construcția pleonastică *ambele două chestiuni*, cît și construcția contradictorie *ambele trei chestiuni*. Elementul *amîn-* din *amîndoi* provine din latinescul *ambo*, deci la origine *amîndoi* a fost pleonasm, ca *ambii doi*; pierderea sensului etimologic și reținerea numai a valorii colective explică apariția unor formații ca *amîntrei*, *amînpatru*, care nu sînt literare (ci fie regionale, fie familiare glumețe).

Numeralale colective nu trebuie confundate cu substantivele cu sens colectiv formate – în română sau în limbile de origine – pe baza unor numeralale de diverse specii, care denumesc de obicei grupuri de anumite obiecte, determinate sau nedeterminate gramatical în funcție de articulare: de exemplu, *duo* și *duet* în muzică; *trio*, *terță* și *terțet* tot în muzică, *terfină* în versificație, *tripletă* în sport, *treime* în religie (să nu se confunde cu numeralul fracționar omonim!), *troică* „sanie cu trei cai” sau „grup de trei persoane sau instituții”; *chenzină* „15 zile” etc.

Numeralul fracționar

§ 89. Este numeralul cardinal care denumesc o fracție ordinară (raportul a două numere întregi). Cu excepția parțială a lui *jumătate* (și a lui *sfert* în locuțiunea adverbială *pe sfert*), numeralul fracționar este totdeauna un grup de cuvinte. De obicei are valoare substantivală, mai rar adverbială.

Structuri tipice pentru acest numeral sînt considerate îmbinările alcătuite dintr-un numeral cardinal propriu-zis indicînd numărătorul și o forma-

ție derivată cu sufixul *-ime* tot de la un numeral cardinal propriu-zis (*doime, treime, pătrime* etc.) indicînd numitorul: *o doime, două treimi, cinci zecimi* etc. Aceste structuri au o sferă de aplicare limitată (este imposibil de redat prin ele o fracție ca $1/2375$), întrucît derivate în *-ime* nu se pot forma decît de la numerele cardinale propriu-zise simple și de la cele compuse sudate. În general livresc, numeralul fracționar de acest tip a căpătat o răspîndire mai mare prin limbajul sportiv, în care se vorbește de *zecimi* și *sutimi* de secundă sau de *optimi* și *șaisprezecimi* de finală.

Doime și *pătrime* au sinonime populare nelegate de alte numerele: *jumătate*, respectiv *sfert* (care se folosesc și ele în construcții de tipul *o jumătate, trei sferturi*). Folosirea lui *jumătate* pune următoarele probleme de corectitudine (pentru construcția cu un cardinal propriu-zis vezi § 97):

- respectarea construcției cu prepoziția *de* a substantivului următor: (o) *jumătate de kilogram*, nu (o) *jumătate kilogram* (construcția fără *de* caracterizează unele formule populare, diferite prin topică sau articulare: *drumul jumătate sau jumătate drumul*);

- pronunțarea integrală a cuvîntului, neredus la *juma* sau *jumate*.

Numeralul fracționar cunoaște însă mai multe structuri, cu anumite restricții stilistice.

În limbajul matematicii se folosesc două structuri care pornesc de la aspectul scris al fracțiilor și sînt realizate exclusiv cu numerele cardinale propriu-zise, legate între ele prin prepozițiile *pe* sau *supra*: *doi pe cinci* sau *doi supra cinci*, precum și o structură realizată cu numeralul cardinal pentru numărător și cel ordinal pentru numitor (cu ambele numere în forma de feminin): *una a treia, două a cincea*. Primele două sînt singurele structuri cu valabilitate generală ale numeralului fracționar, putînd forma serii infinite de combinații pentru exprimarea oricărui număr fracționar: de exemplu, *unu pe (sau supra) două mii trei sute șaptezeci și cinci*.

Structuri specializate pentru raportarea la 100 și la 1000 (eventual 10 000 etc.), răspîndite din limbajul statistic în cel administrativ și în cel publicistic și chiar în vorbirea curentă, sînt structurile alcătuite dintr-un numeral cardinal propriu-zis (numărătorul) și *sută, mie* (numitorul) legate între ele prin prepoziția *la*: *cincizeci la sută* (notat grafic 50%), *cincizeci la mie* (50‰). Cu valoarea lui *la sută, sutime* se poate folosi substantivul neutru *procent(e)*: *un procent, trei procente, cincizeci de procente*, iar cu valoarea lui *la mie, miime* substantivul feminin, mult mai rar folosit, *promilă*, pl. *promile*: *o promilă, cincizeci de promile*. Atenție la greselile curente legate de folosirea acestor formule: de evitat formulele pleonastice de tipul *un procent de trei la sută* sau *cincizeci de procente la sută*, precum și cele contradictorii, absurde, de tipul *un procent de trei la mie sau cincizeci de procente la mie!*

În vorbirea populară și familiară se folosesc structuri care conțin sau presupun substantivul *parte*. Două dintre ele exprimă numai numitorul unei fracții cu numărătorul 1: o structură cu numeralul ordinal + substantivul *parte* (*a patra parte*) și alta – folosită numai ca determinant al unui

verb – cu numeralul cardinal propriu-zis, în formă de feminin, precedat de prepozițiile *pe din* sau *în* (*pe din două, în două*). Completă din punct de vedere matematic este structura *două părți din cinci*; cf. și structura redusă la numerele legate prin prepoziția *din*, eventual cu precizarea la numărător a obiectelor numărate: *doi (bărbați)/două (femei) din trei*. O variantă familiară a formulei statistice cu prepoziția *la* (~ *sută, ~ mie*) este realizată cu prepoziția *în*, dar numai în expresiile *sută în sută* și *mie în mie* (de exemplu, *lină sută în sută*).

Structurile de tipul *unu pe trei, unu supra trei* și *una a treia*, caracteristice limbajului matematic, se folosesc numai pentru numere în sine, deci la ele nu se pune problema unor determinante; tot absolut (fără determinante) se folosesc și structurile populare de tipul *pe din două, în două* (cu sau fără substantivele generice *părți, bucăți*). Numeralesle fracționare pe lângă care se precizează natura întregului fracționat au pentru aceasta atribute substantive sau pronominale: în cazul acuzativ cu prepozițiile *de* + numărul singular (*jumătate de kilogram, două treimi de kilogram*), *din* + singular sau plural (*două treimi din total, două treimi din vagoane*), *dintre* + plural (*două treimi dintre cei prezenți*), *dintru* + singular (*două treimi dintr-o clasă*), mai rar în cazul genitiv (*o treime a asistenței*). Structurile cu formații în *-ime*, *jumătate* și *sfert*, cele cu *la sută, la mie* sau cu *procent, promilă* pot fi construite cu atribute adjectivale (mai ales cu adjective pronominale): *această cincime, alte două cincimi, ultimele două cincimi, cealaltă jumătate, alți/alte douăzeci și cinci la sută, celelalte procente* etc.

Cînd au funcție de subiect în propoziție, numeralesle fracționare pun probleme de acord (în număr, uneori și în gen sau în persoană) al predicatului. Cele mai multe numerele fracționare cu funcție de subiect admit nu numai acordul formal – strict gramatical – făcut direct cu ele, ci și acordul după înțeles (sau/și prin atracție) cu atributul lor, exprimat sau subînțeles, preferînd chiar acest acord: *O cincime (din voturi) a fost anulată/au fost anulate; Două cincimi (sau patruzeci de procente) din recoltă au fost compromise/a fost compromisă; Trei sferturi (dintre noi) sînt/sîntem de acord* (acordul formal este singurul corect atunci cînd se subliniază valoarea substantivală a numeralului: (*Două treimi dintre probleme au fost rezolvate*), *cealaltă treime este* – nu *sînt* – în studiu). Subiectul *jumătate* cu un atribut la plural – exprimat sau subînțeles – se comportă diferit după cum este însoțit sau nu de numeralul cardinal propriu-zis *o*; *jumătate* singur impune acordul după înțeles, la plural: *Jumătate (dintre elevi) au lipsit*, dar *o jumătate* admite ambele feluri de acord: *O jumătate (dintre ei) a/au lipsit*, iar acordul formal este singurul corect cînd se subliniază valoarea substantivală a lui *jumătate*: (*O jumătate (dintre ei) a/au votat pentru*), *cealaltă jumătate s-a abținut*.

Numeralul distributiv

§ 90. Este numeralul cardinal care indică repartizarea obiectelor în grupuri egale din punct de vedere numeric sau după o determinare numerică

posedată în comun. Numeralul distributiv este constituit dintr-un grup de cuvinte (locuțiune) în care intră totdeauna adverbul *cîte* și numeralul cardinal propriu-zis. Structura tipică este *cîte unu* (sau *una*), *cîte doi* (sau *două*), *cîte trei* etc., dar alături de aceasta există două formule cu repetarea numai a numeralului: *cîte doi, doi* sau *doi cîte doi*, precum și una cu repetarea ambilor termeni: *cîte doi, cîte doi*. Valoarea numeralului distributiv poate fi adjectivală sau substantivală.

Flexiunea este, bineînțeles, ca la numeralul cardinal propriu-zis.

O problemă specifică de corectitudine formală se referă la locul prepoziției cu care se poate construi numeralul distributiv (inclusiv în construcții echivalente cu genitivul sau cu dativul): se spune corect *cu cîte una* (nu *cîte cu una*), *de cîte zece ani* (nu *cîte de zece ani*).

Din punctul de vedere al proprietății termenilor și al economiei de mijloace este de remarcat apariția redundantă a numeralului distributiv în locul cardinalului propriu-zis în construcții în care distribuția este exprimată prin alte procedee, de exemplu prin prepoziția neologică *a*: *3 saci a (cîte) 80 de kilograme* sau pronumele *fiecare*: *fiecare de (cîte) 80 de kilograme*.

Structuri distributive se pot realiza și cu un numeral fracționar: *cîte (o) jumătate*, *cîte un sfert*, *cîte o treime*, *cîte două treimi*.

Numeralul adverbial (sau de repetare)

§ 91. Este numeralul cardinal care arată de cîte ori se îndeplinește o acțiune sau în ce proporție se găsește o calitate ori o cantitate a unui obiect față de alt obiect sau de același obiect în împrejurări diferite; din definiție rezultă că determină aceleași părți de vorbire ca adverbul (în primul rînd un verb, un adjectiv sau alt adverb) și are și înțelesuri asemănătoare. Specia numeralului adverbial nu trebuie confundată cu numerele cardinale de alte specii folosite uneori cu valoare adverbială (de exemplu, multiplicative ca *întreit*); pentru sinonimia parțială cu numerele multiplicative vezi § 92. Numeralul adverbial este totdeauna un grup de cuvinte cu caracter de locuțiune.

Numeralul adverbial corespunzător lui 1 este *o dată* „o singură dată”, scris în două cuvinte (spre deosebire de adverbul *odată* cu sensul „odinioară”): *încă o dată*, *o dată în plus*, *o dată pentru totdeauna*, *O dată plecat nu se mai întoarce* etc.; atenție și la scrierea formațiilor bazate pe *o dată*: *o dată ce*, *o dată cu*, *dintr-o dată*, dar *deodată*, *totodată*!

De la 2 în sus numeralul adverbial se formează din prepoziția *de* + numeralul cardinal propriu-zis în formă de feminin plural + substantivul *ori* (pluralul lui *oară*): *de două ori*, *de trei ori* etc. Numeralul cardinal poate fi reprezentat prin două numere (*de două, trei ori*) sau între prepoziția *de* și numeral pot fi intercalate adverbe ca *aproximativ*, *circa*, *vreo*, prepoziția *peste* (*de vreo cinci ori*, *de peste zece ori*), exprimîndu-se în aceste moduri aproximația numerică (vezi și § 93).

O structură mixtă au formațiile de același tip cu numeralul adverbial pur realizate cu un numeral distributiv: *de cîte două ori*; formația corespunzătoare lui 1 este *cîte o dată* (care s-a sudat în forma adverbului nehotărît *cîteodată*). Formațiile mixte cu un numeral colectiv (de exemplu, *de amîndouă orile*) sînt învechite și regionale; curent se spune *de amîndouă dățile* sau *de ambele dăți*.

Neologismele *bis* și *ter*, care în latină erau numerele adverbiale, se folosesc în română cu sensuri întru cîțva diferite și în contexte speciale, ceea ce face să nu fie considerate sinonime cu *de două ori*, *de trei ori*. În numerotarea unor obiecte (case, pagini, exemplare etc.) *bis* și *ter* ca însoțitoare ale unui numeral cardinal propriu-zis: *nr. 12 bis*, *12 ter* exprimă repetiția, dar legată de ordine (vezi § 95), avînd mai curînd valoare adjectivală și sensul „al doilea (sau al treilea) număr x” sau „(dat) a doua (sau a treia) oară”, chiar „repetat”, decît „de două (sau trei) ori”. *Bis* ca indicație de repetare a unei producții artistice sau a unui pasaj literar ori muzical are valoare adverbială, dar înseamnă „încă o dată” (nu „de două ori” conform etimologiei); cf. și sensurile verbului derivat *a bisa* (de evitat formația incorectă *a trisa*).

Numeralul multiplicativ

§ 92. Este numeralul care arată în ce proporție crește o cantitate sau o calitate. Structura numeralului multiplicativ de tip tradițional este a unui derivat parasintetic cu formă asemănătoare unui participiu: se formează de la un numeral cardinal propriu-zis simplu (2–8, 10, 100, 1000) cu prefixul *în-* (*îm-*) și sufixul participial *-it*: *îndoit*, *întreit*, *împătrit* etc. Primele numerele din serie au sinonime neologice: uzuale sînt *dublu*, *triplu*; în limbajul științific se folosesc uneori și *cvadruplu*, *cvintuplu*, *sextuplu*. Ambele tipuri de numerele multiplicative au de obicei valoare adverbială sau adjectivală, tipul tradițional dispunînd de mai multe posibilități de folosire, în special în ce privește valoarea adverbială. Cu valoare adverbială multiplicativele de tipul *îndoit*, *întreit* pot fi sinonime cu numerele adverbiale *de două* (respectiv *trei*) *ori* (*mai mult*). Cu valoare adjectivală, ambele tipuri de numerele multiplicative au și flexiune adjectivală: *înzecit*, *înzecită*, *înzeciți*, *înzecite*, *înzecitul*, *înzecitei* etc.; *dublu*, *dublă*, *dubli*, *duble*, *dublul*, *dublei* etc. În această valoare numerele multiplicative *îndoit/dublu* și *întreit/triplu* sînt uneori sinonime cu participiile *dublat*, *triplat* etc.

Exprimarea aproximației numerice

§ 93. Numerele cardinale de diverse feluri – mai ales cele cardinale propriu-zise, dar și celelalte specii, cu excepția numeralelor colective – se folosesc și în diverse construcții care arată aproximația numerică: totală (în plus sau în minus față de numărul exprimat) sau parțială (inferioritatea

față de un număr exact; superioritatea, depășirea, tot neprecizată, a unui asemenea număr; aproximația cu limită numerică minimă și maximă). Existența unor mijloace variate de exprimare a acestor noțiuni duce uneori la încrucișări cu caracter mai mult sau mai puțin pleonastic.

Astfel, la aproximația numerică totală – care se redă prin alăturarea unor numere apropiate (între care în scris se pune fie virgulă, fie cratimă: *trei, patru zile* sau *trei-patru zile*, dar numai virgulă în construcțiile cu intercalarea substantivului: *o zi, două*), printr-un adverb ca *aproximativ*, *cam*, *circa*, *vreo* (popular și *ca*) + numeral, prin locuțiunea prepozițională *în jur de* (popular și prepoziția *la*) + numeral sau prin adjectivul pronominal *cîteva* + pluralele *zeci*, *sute* etc. – se întâlnesc diverse combinații de procedee, dintre care unele sînt corecte, iar altele nu: deși fiecare dintre construcțiile sinonime *două-trei sute*, *vreo două sute* sau *cîteva sute* exprimă în mod suficient aproximația, se tolerează construcțiile redundante *vreo două-trei sute* sau *vreo cîteva sute*, de asemenea, popular, combinația *ca la*; pleonasmele rezultate din alăturarea a două adverbe, de tipul *aproximativ* (sau *cam*, *circa*) *vreo zece* sau din combinația *în jur de* și adverb, de tipul *în jur de circa o sută*, sînt însă incorecte.

Pentru inferioritatea cantitativă – care se redă printr-un numeral cardinal propriu-zis precedat de adverbul *aproape*, de prepoziții ca *pînă la*, *spre*, *sub* sau de locuțiunea *mai puțin de* – este pleonastică o construcție de tipul *aproape spre douăzeci* sau *sub aproape o sută*.

Pentru depășirea unei cifre exacte – care se redă printr-un numeral precedat de prepoziția *peste* sau de locuțiunile *mai bine de*, *mai mult de* ori urmat de *și ceva*, *și mai bine*, *și mai mult* – sînt pleonastice combinații ca *peste o sută și ceva* (sau *și mai bine*), *mai bine de peste o sută*.

Aproximația cu două limite numerice se redă corect, între alte mijloace (de exemplu, *25 pînă la 30 de oameni*), prin prepoziția *între* și două numere cardinale propriu-zise legate între ele – atît în vorbire, cît și în scris – prin conjuncția *și*: *între 10 și 20 de vizitatori* (este greșit să se scrie *între 10–20*).

NUMERALELE ORDINALE

Numeralul ordinal propriu-zis

§ 94. Este numeralul care indică, prin numărare, ordinea sau poziția – în spațiu, în timp sau într-o ierarhie – ocupată de un membru al unei serii. (Spre deosebire de cardinale, la care sensul lui *unu* este totdeauna același în raport cu *doi*, și de ordinalele care exprimă o ordine strict cronologică sau spațială – *anul întâi* precedîndu-l totdeauna pe *al doilea* –, la ordinalele care exprimă o ierarhie valorică ordinea este convențională și o poate contrazice pe cea cronologică – de exemplu, gradul didactic *al doilea* este o

calificare inferioară anterioară gradului superior *întîi* —.) Poate avea, în general, valoare adjectivală, substantivală și adverbială.

Pentru 1 există trei numerele ordinale sinonime între ele, toate fără legătură cu numeralul cardinal propriu-zis corespunzător (ordinalul *unulea*, *una* apare exclusiv în compuse): *întîi*(ul), (*cel*) *dintîi* și *prim*(ul); pentru un al patrulea sinonim, limitat contextual, vezi § 95.

Toate celelalte numerele ordinale (cu excepția sinonimelor neologice ale ordinalelor tradiționale corespunzătoare lui 2 și 3: *secund*, respectiv *terț*), deci inclusiv compusele cu 1 pe ultimul loc, sînt formate de la numeralul cardinal propriu-zis corespunzător, după următorul tipar general, cu forme numai de singular N.A.: pentru masculin și neutru, articolul posesiv *al* + numeralul cardinal + articolul enclitic *-le* + particula *-a* (*al doilea*, *al patrulea*, *al cincisprezecelea*, *al nouăzecilea* etc.); pentru feminin articolul posesiv *a* + numeralul cardinal + articolul enclitic *-a* (*a doua*, *a patra*, *a cincisprezecea*, *a nouăzecea*). Cîteva reguli speciale legate de aplicarea acestui tipar:

— La numerele ordinale corespunzătoare unor cardinale terminate în consoană (*opt*, numerele în *-lion* și *miliard*) se intercalează vocala *u* (nu *ă* sau *î*, *i*) înaintea lui *-lea*: *al optulea*, *al (un) milionulea*.

La numerele ordinale corespunzătoare oricăror cardinale compuse formantul ordinal enclitic (*-lea* m. și n., *-a* f.) se pune numai la ultimul numeral component: *al douăzeci și unulea*, *a douăzeci și una*; *al o sută cincizecilea*, *a o sută cincizecea*; *al două mii șase sutelea*, *a două mii șase sutea*; *al zece mîilea*, *a zece miea*; *al zece milioanelea*, *a zece milioanea* etc. (Această regulă este încălcată adesea în două sensuri, mai ales la feminin: unii vorbitori adaugă formantul enclitic în mod redundant la toate numerele din structura compusului, spunînd greșit, de exemplu, *a zecea mie* sau *a zecea milioanea parte*; alții plasează, la fel de greșit, formantul ordinal enclitic la primul numeral din structura compusului, ceea ce duce la modificarea înțelesului, întrucît *a zecea mie* sau *al zecelea milion* înseamnă altceva decît *a zece mie*, respectiv *al zece milioanelea*.)

— La formarea numereleor ordinale corespunzătoare unor cardinale în structura cărora intră prepoziția *de*, această prepoziție se omite înaintea ultimului numeral component (cel care primește formantul ordinal enclitic): de la *cincizeci de mii* ordinalul este *al cincizeci mîilea*, *a cincizeci miea*; de la *patruzeci de milioane* se formează *al patruzeci milioanelea*, *a patruzeci milioanea*; de la *o mie de milioane* sau *un milion de milioane* formația corectă a ordinalului este *al o mie milioanelea*, *a o mie milioanea*, respectiv *al un milion milioanelea*, *a un milion milioanea*.

— La ordinalele corespunzătoare numereleor cardinale *o sută*, *o mie*, *un milion* (și celelalte în *-lion*), *un miliard* se pune problema specială a preluării sau omiterii lui *o*, respectiv *un*. Regula este aici mai nuanțată — și mai complicată — decît pentru alte numerele: la ordinalele corespunzătoare lui *o sută* și *o mie* păstrarea lui *o* este obligatorie la masculin-neutru

(*al o sutălea, al o mielea*), dar facultativă la feminin (se poate spune atât *a suta, a mia*, cât și *a o suta, a o mia*); la ordinalele corespunzătoare lui *un milion, un miliard* menținerea lui *un* este facultativă la masculin-neutru (se poate spune atât *al un milionulea, cât și al milionulea*), dar imposibilă la feminin, unde se spune numai *a milioana*.

– La ordinalele corespunzătoare cardinalelor compuse cu pluralele *zeci, sute, mii, milioane, miliarde* pe ultimul loc se pun două probleme speciale: diferențierea sau omonimia față de ordinalele formate de la singularele *zece, o sută* etc. și paralelismul sau lipsa de paralelism dintre masculin-neutru și feminin. Se spune și/sau se scrie corect: *al zecelea* (nu *al zecilea*), *a zecea* (nu – scris – *a zecia*) și *al unsprezecelea, a unsprezecea, al douăzecilea* (nu *al douăzecelea*), *a douăzecea* (nu – scris – *a douăzecia*); *al o sutălea, a (o) suta, al două sutelea, a două suta* (nu *a două sutea*); *al o mielea, a (o) mia* (nu – scris – *a miea*), *al două mii* (nu *al două mielea*), *a două mia* (nu – scris – *a două miia*); *al (un) milionulea, a milioana, al două milioanelea* (nu *al două milionelea*), *a două milioana* (nu *a două milioanea*); *al un miliardulea, a miliarda, al două miliardelea, a două miliarde*.

După cum se vede, majoritatea situațiilor speciale se referă la formarea numeralelor ordinale corespunzătoare unor numere mari. Șovăielile numeroase existente la numeralile în discuție se explică prin raritatea acestora și chiar absența unora dintre ele în limbajul curent și în aspectele tradiționale ale limbii, precum și prin faptul că, în varietățile funcționale ale limbii care le folosesc, ele apar de obicei notate prin cifre. Întrucât, pe de o parte, frecvența lor este în creștere în limba literară actuală, în special în stilul tehnico-științific și în cel publicistic, datorită măririi în general a ponderii informației numerice, iar, pe de altă parte, există destule împrejurări în care ele trebuie reproduse oral sau scrise cu litere, însușirea regulilor specifice numeralelor ordinale pentru numere mari nu este un lux, ci o necesitate impusă de realitate.

Probleme de corectitudine – de diverse feluri – se pun și pentru alte numeral ordinale, chiar pentru primele din serie.

Dintii este invariabil. Folosit fără articolul *cel*, poate avea numai valoare adjectivală (dar exclusiv în postpunere: *iubirea dintii*), popular și adverbială (*Am venit dintii aici*). Însoțit de articolul demonstrativ, poate avea de asemenea valoare adjectivală (fără restricții de topică: *cea dintii iubire/iubirea cea dintii*), dar și substantivală (*Cel dintii a vorbit mai bine*).

Întii nearticulat este și el invariabil, fiind folosit cu valoare adjectivală în postpunere (*anul întii, clasa întii*; formele feminine de tipul *ziua întiie, zilele întiie* sînt regionale) și cu valoare adverbială (*Am venit întii aici*). Articulat cu articolul hotărît enclitic (construcția cu articolul demonstrativ, de tipul *cel întii, cea întii*, este învechită), poate avea valoare adjectivală numai în antepunere (*întiul copil, întiia iubire*) și valoare substantivală (*Întiul a vorbit mai bine*); formele flexionare corecte în aceste situații sînt:

Singular		Plural	
m. și n.	f.	m.	f. și n.
N.A. <i>întîiul</i>	<i>întîia</i>	<i>întîii</i>	<i>întîile</i>
G.D. <i>întîiului</i>	<i>întîii</i>	<i>întîilor</i>	<i>întîilor</i>

Atenție la formele de feminin: G.D. sg. *întîii* (nu *întîiei*), N.A. pl. *întîile* (nu *întîiele*), G.D. pl. *întîilor* (nu *întîielor*)! Probleme speciale pune extinderea forme de feminin N.A. sg. *întîia* pentru folosirea cu valoare adjectivală în postpunere, în locul invariabilului *întîi* (recomandat de normele în vigoare): alături de *clasa întîi* se spune, din ce în ce mai mult, *clasa întîia*, ceea ce reprezintă o asimetrie față de masculin și față de plural.

Neologicul *prim*, nearticulat, are numai valoare adjectivală; se folosește rar după substantive (*capitolul prim*, *secretar prim*) și mai des înaintea acestuia: în compuse de tipul *prim-ministru*, *prim-plan*, *prim-secretar* (scrise cu cratimă, spre deosebire de vechiul și sudatul *primăvară*), iar în construcții libere numai cînd e precedat de articolul nehotărît sau de un adjectiv pronominal (*un prim contact*, *această primă întîlnire*) și în construcții prepoziționale (*de prim ordin*, *de primă necesitate*). Articulat cu articolul hotărît enclitic, *primul* funcționează ca și *întîiul*: cu valoare adjectivală numai în antepunere (*primul copil*, *prima iubire*) și cu valoare substantivală (*primul a vorbit mai bine*); formele flexionare corecte (ca ale oricărui adjectiv articulat enclitic) sînt aceleași pentru ambele valori, inclusiv la genitiv-dativ singular feminin, unde trebuie evitată folosirea cu valoare substantivală a formei *primeia* în loc de *primei*. Construcțiile cu numeralul ordinal *prim* în forma de feminin singular articulat – indiferent de genul și numărul substantivului determinat și de locul față de acesta –, cu sensul lexical modificat în „bun, superior, grozav”: *mastică prima* (sau *prima-ntîi*), *brînză cea mai prima* (sau *cea mai prima-ntîi*), *cel mai prima vin* aparțin vorbirii neîngrijite; formula corectă este *de calitate întîi* sau *de prima calitate*.

Începînd de la ordinalul corespunzător lui 2, pentru toate numerele ordinale feminine se pune problema respectării prezenței articolului *a* la numeralul cu valoare adjectivală postpus unui substantiv terminat în *-a* (articol enclitic): corect este *clasa a doua*, *ziua a șaptea*, nu *clasa doua*, *ziua șaptea* (greșeli supărătoare mai ales în scris). Prin reacție la construcțiile greșite fără articol, unii îl introduc greșit înaintea lui *întîi(a)*: *clasa a întîia* (*a-ntîia*).

Altă problemă generală este posibilitatea însoțirii tuturor numeralelor ordinale de la 2 înainte de articolul demonstrativ *cel* urmat de prepoziția *de* (obligatorie în limba literară actuală); structurile respective cunosc cîte două variante fonetice și grafice pentru secvența *de + articolul al, a*, ambele corecte: scrierea cu cratimă, *cel de-al doilea* sau *cea de-a doua*, reflectă pronunțarea contrasă specifică pentru un tempo rapid, iar scrierea fără cratimă, *cel de al doilea*, *cea de a doua*, reflectă pronunțarea dintr-un

tempo lent (și dintr-un stil solemn). În construcția numeralului ordinal cu articolul demonstrativ *cel* numai acest articol își schimbă forma după gen, număr și caz, în timp ce numeralul ordinal variază doar după gen la singular, la plural apărînd forma de masculin singular alături de *cei*, *cele*:

Singular	
m. și n.	f.
N.A. <i>cel de(-)al doilea</i>	<i>cea de(-)a doua</i>
G.D. <i>celui de(-)al doilea</i>	<i>celei de(-)a doua</i>
Plural	
m.	f. și n.
N.A. <i>cei de(-)al doilea</i>	<i>cele de(-)al doilea</i>
G.D. <i>celor de(-)al doilea</i>	<i>celor de(-)al doilea</i>

Formele de plural sînt foarte rar folosite și aproape numai cu valoare substantivală (cu valoare adjectivală, oricum, numai în postpunere). La singular N.A. cu *cel* (și *de*) este sinonim facultativ (ușor pretentios) al numeralului ordinal fără *cel*, pe cînd la G.D. prezența articolului demonstrativ constituie singurul mijloc de exprimare a acestor cazuri la un numeral ordinal. Genitiv-dativul singular feminin folosit cu valoare adjectivală cere atenție la forma cazuală a substantivului însoțit cînd numeralul e antepus: se spune corect *celei de(-)a cincea zile* (nu *zi*), *celei de(-)a patruzecoa aniversări* (nu *aniversare*).

Ordinalul tradițional corespunzător lui 2 este *al doilea* m. și n., *a doua* f. (de evitat forma hibridă *a douălea*. *Al doilea* și *al treilea* au cîte două variante – ambele corecte – de pronunțare, în general în funcție de tempo: cu *i* silabic în tempo lent (*al do-i-lea*) și nesilabic în tempo rapid (*al doi-lea*). Sinonimele neologice ale lui *al doilea* și *al treilea*: *secund*, respectiv *terț* sînt livrești și au întrebuințări foarte limitate (de exemplu, *pe locul secund*, *o terță persoană*). Un sinonim vechi și popular al lui *al treilea* se găsește în adverbul regional *anțartț* „acum doi ani” (literal: „al treilea an în urmă”).

Al cincilea are un sinonim neologic, *cvintul*, folosit numai în denumirea împăratului Carol Cvintul.

Numeroase probleme de corectitudine referitoare la aspectul formal (pronunțare sau/și scriere) sînt comune cu cele ale numeralului cardinal propriu-zis; în această situație sînt ordinalele corespunzătoare lui 6, 7, 14 – 19, 50, 60, 70, 80, care apar uneori în variante formate pe baza unor variante neliterare ale cardinalului propriu-zis. Aspecte specifice se întîlnesc la următoarele numere ordinale:

4: *al patrilea* (nu *al patrălea* sau *al patrilea*, *al patrilea*)

5: *al cincilea* (nu *al cincelea*) și *a cincea* (nu *a cincia*, cum e scris uneori)

8: *al optulea* (nu *al optălea*, *al optilea*, *al optelea* sau *al optilea*)

9: *al nouălea* (nu *al noulea*, *al noălea* sau *al noilea*)

12: *al doisprezecelea* n. = m. (nu *al douăsprezecelea*), *a douăsprezecea* f. (nu *a doisprezecea*)

22 (32, 42...): *al douăzeci și doilea* n. = m. (nu *al douăzeci și douălea*).

O problemă de corectitudine gramaticală este respectarea acordului în gen, deci evitarea construcțiilor regionale și populare de tipul *al doilea casă*.

Cu valoare adverbială, numerele ordinale propriu-zise sînt folosite în forma de masculin-neutru. *Întîi* poate apărea, cu același sens, precedat de adverbul *mai*, specific gradului comparativ. În construcții populare prepoziția *de* poate însoți numerele ordinale cu valoare adverbială atît atunci cînd funcționează drept complement circumstanțiale, cît mai ales cînd au funcție de atribut (*nevastă de-al doilea*).

Numerele ordinale propriu-zise se pot reda în scris fie integral cu litere, fie cu cifre și litere; în ultima situație cifra notează de obicei (cu unica excepție a lui *I*) numeralul cardinal din structura ordinalului, iar literele notează formanții *al* și *-lea*, respectiv *a* și *-a* (formantul enclitic *-lea* m. și n., *-a* f., ca și articolul enclitic din *întîiul*, *întîia* se scriu sau – separate prin cratimă – în rînd cu restul, sau „la umărul” cifrei: *al II-lea*, *al II^{lea}*). Specifică numeralelor ordinale este notarea cu cifre romane: *anul I* și *clasa I* (nu *I-ii*, cum scriu unii; în antepunere se scrie *I-a conferință*, *I-ul congres*), *anul al II-lea*, *clasa a II-a* etc., dar această scriere tradițională este rezervată pentru numere mai mici și pentru anumite cîmpuri semantice, fiind din ce în ce mai mult concuroasă de cifrele arabe: *a 40-a aniversare*, *al 20-lea vorbitor* și, mai ales, *al 100 000-lea vizitator*.

Numeralul ordinal adverbial (sau de repetare)

§ 95. Este numeralul ordinal care arată a cîta oară se îndeplinește o acțiune sau se manifestă o calitate. Ca și numeralul cardinal adverbial, specia numeralului ordinal adverbial nu trebuie confundată cu numeralul ordinal propriu-zis folosit uneori cu valoare adverbială (vezi § 94).

Structura tipică și tradițională a numeralului ordinal adverbial este paralelă cu a numeralului cardinal adverbial, fiind o locuțiune alcătuită din numeralul ordinal propriu-zis + substantivul *oară* sau (mai rar) *dată*: *întîia* (sau *prima*) *oară* (sau *dată*), *a doua oară* etc. Aceasta este singura structură în care, pentru 1, se folosește și sinonimul popular, cu formă numai de f. sg., *întîiași*: *întîiași dată*. Numerele ordinale adverbiale cu această structură se pot construi cu prepozițiile *de* și *pentru*. Cu prepoziția *de* pot fi folosite nu numai cu valoare adverbială (*Am reușit de prima oară*), ci și cu valoare adjectivală (*succesul de-a doua oară*).

Altă structură a numeralului ordinal adverbial – folosită mai ales în serii de argumente și de întrebări – este reprezentată de o locuțiune alcătuită din prepoziția *în* + numeralul ordinal propriu-zis + substantivul *rînd*: *în primul rînd, în al doilea rînd*.

Pentru primele poziții din serie există și numere ordinale adverbiale neologice, cu caracter livresc, sinonime cu tipul *în... rînd*: mai frecvente sînt *primo* și *secundo*, mai rar *terțio*; ele se notează adesea în forma 1° , 2° , 3° .

CONSTRUCȚII CU DIVERSE SPECII DE NUMERALE ALĂTURATE (SAU CONCURENTE)

§ 96. După descrierea separată a diverselor specii de numere se poate trece la construcțiile care recur – simultan sau opțional – la numere aparținînd unor specii sau subspecii diferite.

Exprimarea unor numere mixte, zecimale și a întregilor cu subdiviziuni

§ 97. Un număr mixt (număr întreg + fracție) se exprimă – cum este și normal – prin alăturarea unui numeral cardinal propriu-zis și a unui numeral fracționar (de obicei în structura specifică de tip *-ime* sau cu sinonimele *jumătate*, *sfert* cînd e cazul) legate între ele prin conjuncția *și*: *unu și o cincime* ($1 \frac{1}{5}$), *doi și trei cincimi* ($2 \frac{3}{5}$), *unu și o doime/unu și jumătate* ($1 \frac{1}{2}$), *cinci și trei pătrimi/cinci și trei sferturi* ($5 \frac{3}{4}$). De evitat scrierile hibride, care combină notația literală cu cea cifrică, de tipul *unu și 1/5*. Atenție la prezența conjuncției *și* în scrierea cu litere (unde se comit greșeli în special cînd e vorba de *jumătate*: de reținut că se spune corect *trei și jumătate*, nu *trei jumătate*) și în lectura orală a notației cifrice!

Cînd formulele care exprimă numere mixte sînt folosite împreună cu numele întregilor există o deosebire de topică între limbajul oral – și chiar cel scris verbal, care notează numerele prin cuvinte, cu litere – și notația cu cifre a numerelor: în vorbire substantivul stă între numeralul cardinal propriu-zis și numeralul fracționar, altfel spus înaintea fracției (*cinci kilograme și trei sferturi*), dar la notația cu cifre a numărului mixt substantivul se așază după toată formula, deci abia după fracție ($5 \frac{3}{4}$ kg). De aici decurg alte două deosebiri de construcție gramaticală în situația în care întregul este 1: în topica specifică limbajului verbal, cu substantivul intercalat între numărul întregilor și fracție, numeralul cardinal propriu-zis are formele adjectivale *un*, *o*, iar substantivul imediat următor are formă de singular (*un sac și trei sferturi*, *o tonă și jumătate*, *un kilogram și două treimi*); în topica specifică notației cifrice, cu substantivul așezat după fracție, acesta are formă de plural – ceea ce la unitățile de măsură se poate

să nu se observe, din cauză că ele sînt notate prin abrevieri ca *m* (= *metru* și *metri*), dar e vizibil la substantive ca *butoaie*, *saci*, *sticle* –, iar în cazul în care notația cifrică se transpune verbal și se citește cu voce tare numeralul cardinal propriu-zis are formele substantivale *unu*, *una*, deci *unu și trei sferturi saci*, *una și jumătate tone* (deși unii vorbitori consideră că pluralul este nefiresc pe lângă numeralul *unu*, *una*, aceasta este construcția consacrată). Problemele de acord în gen între numeralul cardinal propriu-zis care exprimă întregii și substantivul care-i denumește sînt cele cunoscute ale numeralelor care au forme de gen, dar ezitățile și greșelile sporesc dacă termenii implicați în acord sînt la distanță, în speță atunci cînd numele întregilor este așezat abia la sfîrșitul formulei: nu se greșește în mod obișnuit în topica *două bidoane și trei sferturi*, dar se întîlnesc cel puțin ezitări la lectura structurilor de tipul *2 3/4 bidoane* sau *cisterne*, unde apare tendința de folosire invariabilă a formei de masculin *doi și trei sferturi*.

De același tip cu structura folosită pentru exprimarea numerelor mixte în topica specifică limbajului verbal este îmbinarea *o dată și jumătate*, în care numeralul fracționar se alătură unui numeral cardinal adverbial.

Numerele zecimale, fiind un tip de numere fracționare, se pot exprima prin formule în care se aplică structura generală folosită pentru numerele mixte, respectiv structura specifică folosită pentru numerele fracționare, deci cu un numeral fracționar în *-ime* pentru subunități: *trei (întregi) și două miimi* corespunde notației 3,002 (= $3 \frac{2}{1000}$), iar *o sutime* notației 0,01 (= $1/100$); numerele zecimale au însă și formule cu o structură specifică, care, pornind de la notația matematică, includ substantivul *virgulă* (numele semnului dintre întregi și zecimale) și în care pentru partea de după virgulă se folosesc fie numerele fracționare: *trei virgulă două miimi*, *zero virgulă o sutime*, fie numerele cardinale propriu-zise: *trei virgulă zero zero doi*, *zero virgulă zero unu* (ultima formulă este adesea singura posibilă: de exemplu, *unu virgulă trei sute douăzeci și cinci*).

Formulele care exprimă numere zecimale se comportă într-un fel asemănător cu cele pentru numerele mixte în privința deosebirilor de topică (a substantivului care denumește întregii) între limbajul verbal și notația cu cifre, în privința problemelor care apar cînd întregul este 1 și a problemelor de acord; atenție deci la lectura corectă a unor notații ca 2,5 kg (*două virgulă cinci kilograme*), 1,7 t (*una virgulă șapte tone*)! În plus, aici există unele probleme similare în situațiile în care întregul este zero (0,8 l: *zero virgulă opt litri*) sau/și în cele în care unu se găsește la sfîrșitul părții zecimale (7,1 l: *șapte virgulă unu litri*; 0,01 l: *zero virgulă zero unu litri*).

O situație aparte se întîlnește la lectura numerelor zecimale care se referă la unități de măsură fizice sau monetare din sistemul decimal: după menționarea întregilor prin numele unei anumite unități, partea zecimală poate cuprinde indicarea printr-un alt substantiv a subdiviziunilor acelei unități; de exemplu: *cinci kilograme și două sute de grame* (= 5,200 kg), *trei dolari și șaptezeci de cenți* (= 3,70 \$). Deosebirea de topică referitoare

la numele întregilor (*kilograme, dolari*) se combină cu deosebiri privind prezența sau absența substantivului care denumește subdiviziuni (*grame, cenți*) și prezența sau absența conjuncției *și*: *cinci kilograme (și) două sute (de grame)*; aceste elipse sînt frecvente în limba vorbită, în care se poate omite și numele unității superioare, reprezentînd întregii: *cinci două sute*.

Probleme asemănătoare se pun și la exprimarea altor întregi cu subdiviziuni (nu neapărat zecimale), cum sînt unitățile temporale, prin formule complexe realizate cu numere cardinale propriu-zise și cu substantivele corespunzătoare: de exemplu, în loc de *un an și jumătate* se poate spune *un an și un semestru/un an și două trimestre/un an și șase luni*, iar în loc de *două ore și un sfert* se poate spune *două ore și cincisprezece minute*; de respectat prezența conjuncției *și* înaintea ultimului numeral (*doi ani și trei luni; doi ani, trei luni și cinci zile*).

Exprimarea orei pune diverse probleme legate de numeral. Indicarea orelor întregi – însoțite sau nu de subdiviziunile lor – se face prin numere cardinale propriu-zise, popular numai prin cele de la 1 la 12, *livresc* (și oficial) și prin cele de la 13 la 24; ea pune unele probleme referitoare la genul numeralului și la numărul substantivului *oră* (care poate fi omis): se spune corect (*ora*) *unu* și (*ora* sau *orele*) *douăzeci și unu*, dar (*ora* sau *orele*) *două* și, la fel, *douăsprezece* (nu *doisprezece*), *douăzeci și două* (nu *douăzeci și doi*). Exprimarea unei ore care nu este un întreg folosește atît structura pentru numere mixte (ore + fracțiuni de oră redată prin *jumătate, sfert: trei și jumătate, patru și trei sferturi*), cît și structura pentru întregi (ore) și subdiviziuni specifice (*trei și treizeci de minute; patru, cincisprezece minute și opt secunde*), în ambele structuri numerele fiind legate între ele prin conjuncția *și*, așezată înaintea ultimului numeral cînd se indică și secunde (conjuncția *și* poate fi omisă între ore și minute numai cînd este omis și substantivul *minute*, iar numeralul corespunzător minutelor este mai mare de 15: (*ora/orele*) *trei douăzeci*, (*ora*) *unu treizeci*); la aceste structuri de tip progresiv se adaugă două de tip regresiv, în care, de la + 30 de minute, se folosește pentru oră numeralul imediat superior și se scade numărul necesar de minute (indicat prin numeralul cardinal propriu-zis sau prin numeralul fracționar *un sfert*) legîndu-se numerele prin prepoziția *fără*: *trei fără douăzeci și cinci, trei fără un sfert*. Pentru unele situații există structuri sinonime, cu deosebiri stilistice: structurile (progresive și regresive) care conțin numerele fracționare *jumătate* și *sfert* sînt populare și familiare, pe cînd cele cu *cincisprezece, treizeci* sau *patruzeci și cinci (de minute)* sînt livești și oficiale (construcțiile cu *jumătate* și *sfert* se folosesc, de altfel, numai în sistemul popular și familiar de indicare a orelor prin 1–12, nu și prin 13–24); de la + 30 înainte structurile progresive de tipul (*ora*) *unu și treizeci și cinci (de minute)* sînt livești și oficiale, pe cînd cele regresive, de tipul *două fără douăzeci și cinci*, sînt familiare. Regional există și o structură regresivă care nu este limitată la + 30 de minute și în care scăderea se indică prin prepoziția *la*; construcți-

ile de acest tip (*un sfert la două* „(ora) unu și un sfert“, *jumătate la două* „(ora) unu și jumătate“ și *trei sferturi la două* „(ora/orele) două fără un sfert“) nu sînt literare.

Exprimarea datei

§ 98. Dintre problemele pe care le pune exprimarea unei date calendaristice interesează în acest capitol numai cele legate de numeralul folosit pentru zile, luni și ani.

În ce privește ziua dintr-o lună oarecare, normele limbii literare prezintă unele „curiozități“ – dacă se poate spune așa – sau inconsecvențe care dau loc la diferite greșeli din partea vorbitorilor deprinși să aplice regulile unui sistem, frumos din punct de vedere teoretic, dar în situația în speță inexistent în practică. Astfel, pentru prima zi a lunii se folosește numeralul ordinal (propriu-zis): *întîi martie*, în timp ce toate celelalte zile ale lunii sînt desemnate prin numere cardinale (propriu-zise): *opt martie*, *douăzeci și patru ianuarie* etc. În aceste condiții este ușor să se ajungă la extinderea numeralului cardinal și pentru prima zi a lunii (cu atît mai mult, cu cît în general există tendința de înlocuire a numeralului ordinal cu cel cardinal; vezi § 99); așa se explică de ce unii vorbitori spun *unu mai* în loc de *întîi mai*, cum cer normele limbii literare (de remarcat că, în construcții cu numele lunii neexprimat, numai prin folosirea numeralului ordinal se poate evita confuzia cu formula de indicare a orei: *Ne revedem la întîi* se referă la dată, iar *la unu* la oră). Dar, dacă pentru celelalte zile ale lunii, de la a doua pînă la ultima, există unitate în folosirea exclusivă a numeralului cardinal nu înseamnă că această folosire este lipsită de inconsecvențe. Ne întîmpină aici problema genului acestui numeral – bineînțeles, la numerele care au forme de gen diferite: *doi* sau *două martie*? *doisprezece* sau *douăsprezece mai*? *douăzeci și unu* sau *douăzeci și una iunie*? Limba literară a ales pentru 2 și compusele 12, 22 forma de feminin – deci *două*, *douăsprezece*, *douăzeci și două martie* –, dar compusele lui *unu* în forma de masculin: *douăzeci și unu iunie*, *treizeci și unu decembrie*; această inconsecvență a normelor dă naștere la diferite ezitări sau încercări de uniformizare în două sensuri: unii vorbitori extind genul masculin și în cazul lui *două*, *douăsprezece*, *douăzeci și două*, spunînd *doi martie* în loc de *două martie* (localitatea rurală de lângă Mangalia este cunoscută în vorbire numai sub forma *Doi Mai*, locuitorii ei numindu-se *doimăieni*), iar alții extind genul feminin la compusele lui *unu*, spunînd *douăzeci și una*, respectiv *treizeci și una ianuarie* (în extinderea femininului joacă un rol și sentimentul raportării la substantivul *zi*). Evident, prin uniformizarea speciei sau/și a genului se ajunge la un sistem mai logic, numai că sistemul obiectiv al limbii, fie el și „illogic“, cu norme inconsecvente, nu poate fi modificat prin intervenții subiective, nesuținute de tradiția exprimării literare. Trebuie să recunoaștem însă că modelele literare sînt mai greu de descoperi-

rit în cazul numeralelor, care în scris apar de obicei notate prin cifre (totdeauna cifre arabe pentru zile, inclusiv pentru *întîi*, notat 1), netrădînd nimic despre specia sau genul lor.

Notația prin cifre a lunilor (*I – XII*, *1 – 12* sau *01 – 12*), totdeauna precedate de numărul care indică ziua și de cele mai multe ori urmate de indicarea anului, nu spune nimic despre faptul că în aceste formule luna se citește în limbajul administrativ printr-un numeral ordinal feminin (*4 II 1932* sau *4/2/1932* citindu-se *patru a doua...*), în timp ce în exprimarea obișnuită lectura înlocuiește cifra pentru lună cu substantivul care o denumește (*patru februarie*).

Anul se exprimă prin numerale cardinale propriu-zise (redate în scris de obicei prin cifre arabe; anul de apariție a unei cărți se notează uneori și prin cifre romane: *MCMLXXXIV* = 1984).

La exprimarea unui an din mileniul nostru în limbajul familiar se omite adesea partea inițială a numeralului compus: fie numai *o mie*, spunîndu-se pentru 1984 numai *nouă sute optzeci și patru*, fie și sutele: *în optzeci și patru*. Cînd formulele scurtate sînt folosite în scris în notație cifrică, absența primelor cifre poate fi marcată prin apostrof: '84 în loc de 1984, fără ca această scriere – preferată în limbajul publicistic și în cel publicitar – să fie obligatorie (e permisă și notația 84). Omiterea sutelor trebuie folosită cu prudență, întrucît poate duce la confuzii între secole. Unele trunchieri sînt sau erau consacrate pentru secolul trecut, de exemplu: 77 (*războiul din ~*) = 1877, dar în ultimul timp se vorbește și de 77 (*cutremurul din ~*) = 1977.

Numeralul cardinal în locul celui ordinal

§ 99. Se constată o puternică tendință de înlocuire a numeralelor ordinale propriu-zise cu cele cardinale (propriu-zise), care ajung astfel să exprime un sens nespecific pentru ele. Normele au nevoie aici de nuanțări și detalieri după diferite situații gramaticale, lexicale și stilistice, întrucît fenomenul are loc numai la numeralul atribut adjectival postpus și mai ales la genul masculin-neutru, de preferință în combinație cu anumite substantive (de exemplu, la numerotarea regimentelor, a bornelor de distanțe) și aproape de regulă cînd e vorba de numere mari, de asemenea, mai ales în anumite varietăți funcționale (limbajul familiar, tehnic și publicistic).

Conform normelor, se recomandă să se spună anul (*articolul, capitoul, etajul, felul, gradul, secolul, volumul*) *întîi* și *al doilea, al treilea* etc., dar construcțiile cu numeralele cardinale *unu*, respectiv *doi, trei* sînt tolerate; se tolerează chiar folosirea cardinalului în formă masculină după unele substantive feminine ca *pagina, loja: pagina unu, loja doi* (nu însă și după *clasa sau banca*). Dacă numele de suverani se folosesc numai cu numerale ordinale: *Carol I (întîi), Elisabeta a II-a, Henric al VIII-lea*, numele de sportivi apar numai cu numerale cardinale: *Dumitriu II (doi), Nunweiller*

VI (șase). Se spune aproape numai *kilometrul 19, mila 23, paralela 36*, tot astfel *regimentul 33, escadronul 2 (doi), numărul unu (sau doi)* și numai *kilometrul 135, articolul 214, legea 18, pagina 380*, cu numerele cardinale. Este însă greșită folosirea numeralelor cardinale în situații ca: *războiul doi* (în loc de *al doilea*) *mondial, rîndul trei* (în loc de *al treilea*) *de la fereastră, deceniul șapte* (în loc de *al șaptelea*) și, mai ales, *secția unu* (în loc de *secția întâi*) sau *clasa una* (în loc de *clasa întâi*).

Uneori, mai ales pentru numerele mari, numeralul ordinal este înlocuit prin formula (cu) *numărul + numeral cardinal*: *brigada nr. 3 (numărul trei), exemplarul nr. 3 000, vizitatorul cu numărul 1 000 000* etc.

UN SUBSTITUT DE NUMERALE

§ 100. Din limbajul matematic a pătruns și în limbajul familiar un substitut de numerele (care poate fi numit pronominal) *n*, citit *en*, care desemnează un număr nedeterminat: *vom vizita n muzee, ți-am spus de n ori*. De la acest *n* s-a format și un corespondent ordinal, folosit, la feminin, mai ales în numeralul ordinal adverbial: (*pentru*) *a n-a oară*; cf. și prezența lui *n* în compusul creat după modelul numeralelor corespunzătoare lui 11–19: *al ensprezecelea* sau *al enșpelea*.

NUMERALELE ȘI ALTE PĂRȚI DE VORBIRE

§ 101. Descrierea din § 87–99 s-a referit la numerele folosite cu statut de numeral (cu valori adjectivale, substantivale și adverbiale în limitele acestui statut). E bine de știut însă că multe numerele pot fi folosite cu statut de substantive – ca nume de cifre, de note (calificative) școlare, de intervale muzicale etc. – și în aceste situații ele capătă caracteristici gramaticale diferite de cele descrise: de exemplu, pot fi articulate (*treiul, optul, unsprezecele*), pot avea singular și plural (*un opt, mai multe opturi*), pot fi folosite independent (*un secund, secundul*).

Există de asemenea diverse părți de vorbire în structura cărora se identifică un numeral sau elemente echivalente. Pe lângă derivate și compuse analizabile prin numerele românești – ca *sutar, suțișoară, milionar, primar, a uni, a îndoi, a dubla; sutamiist, triplusalt, primăvară* –, multe altele, împrumutate, conțin în structura lor de origine numerele (vezi și § 88). Recunoașterea numeralului original sau măcar cunoașterea sensului actual legat de un numeral asigură folosirea corectă a unor asemenea cuvinte. Problema interesează studiul numeralului, pentru că greșelile curente implică adevărate numere în două feluri: în construcții pleonastice – cînd un numeral e folosit, superfluu, ca determinant al altui cuvînt care conține

echivalentul acestui numeral, de exemplu *bicicletă cu două roți* – și în construcții contradictorii, absurde – când un numeral e folosit ca determinant al unui cuvânt care conține echivalentul altui numeral: de exemplu, *bicicletă cu trei roți* (se poate spune însă *trifoi cu patru foi* pentru că planta respectivă nu poate fi numită altfel). După cum rezultă și din exemplele date, este vorba în mod special de anumite elemente de compunere savantă care au sensuri legate de numere:

- 1 *uni-* (*unilateral*) și *mon(o)-* (*monarh, monoplan*);
primi- (*primipar*) și *proto-* (*prototip*)
- 2 *bi-* (*bilunar*) și *di-* (*distih*);
dipl(o)- (*diplacuzie, diplofonie*),
ambi- (*ambigen*) și *amfi-* (*amfibiu*), *amfo-* (*amfocit*)
- 3 *tri-* (*triunghi*)
- 4 *cvadr(i)-* (*cvadrăgenar, cvadrimotor*) și *tetr(a)-* (*tetratlon, tetravalent*)
- 5 *cvincv-* (*cvincvăgenar*) și *pent(a)-* (*pentodă, pentavalent*);
chint- (*chintesență*) sau *cvint-* (*cvintilion*)
- 6 *sex(i)-* (*sexăgenar, sexiped*) și *hex(a)-* (*hexodă, hexametrul*);
sext- (*sextilion*)
- 7 *sept(u)-* (*septenal, septuăgenar*) și *hept(a)-* (*heptodă, heptaedru*)
- 8 *octo-* (*octosilab*)
- 9 *nona-* (*nonăgenar*) și *ene(a)-* (*eneodă, eneasilab*)
- 10 *deci-* (*decilitrul*) și *deca-* (*decalitrul*)
- 11 *endeca-* (*endecasilab*)
- 12 *dodeca-* (*dodecasilab*)
- 100 *cent(i)-* (*centănar, centigram*) și *hecto-* (*hectogram*)
- 1 000 *mil(i)-* (*milenar, milimetrul*) și *kilo-* (*kilometrul*)
- 10 000 *miria-* (*mirialitrul*)
- $\frac{1}{2}$ *semi-* (*semicerc*), *demi-* (*demisol*) și *(h)emi-* (*emisferă, hemiplegie*)

Pe lângă formațiile cu numere originare, în terminologia științifică modernă există elemente de compunere cu alt statut originar cărora li s-au atribuit, în mod convențional, sensuri de numere în denumirea unităților de măsură foarte mari (*mega-, giga-, tera-*) și a celor foarte mici (*nano-, pico-, femto-*).

Pronumele

§ 102. Este partea de vorbire flexibilă care ține locul unui substantiv, dînd și diverse indicații gramaticale cu privire la acesta sau indicații descriptive cu privire la obiectul denumit de el. Unele pronume (sau numai unele forme) pot înlocui și propoziții sau fraze întregi.

Pronumele sînt de mai multe specii (9): personale (în care se includ și cele de politețe), reflexive, de întărire, posesive, demonstrative, relative, interogative, nehotărîte și negative.

Categoriile gramaticale întîlnite la majoritatea pronumelor sînt cazul, numărul și genul, deci categorii comune cu flexiunea nominală, care sînt și exprimate într-un mod asemănător, dar cu unele particularități. Cîteva specii de pronume cunosc și categoria persoanei: pe lîngă pronumele numite personale, în această situație mai sînt pronumele reflexive, cele de întărire și cele posesive. În general, flexiunea pronominală este bogată, în grade diferite la diversele specii și chiar în cadrul aceleiași specii, și se caracterizează printr-un număr relativ mare de forme neregulate față de inventarul redus de cuvinte care aparțin clasei pronumelui.

Parte de vorbire cu inventar închis, pronumele este reprezentat numai prin cuvinte moștenite din latină sau formate în limba română din elemente moștenite din latină. Toate pronumele fac parte din vocabularul fundamental, avînd ranguri de frecvență ridicate.

Cu excepția pronumelor personale și a celor reflexive, pronumele de diverse specii devin adjective pronominale atunci cînd însoțesc un substantiv, acordîndu-se cu el în gen, număr și caz. Din punct de vedere formal adjectivele pronominale au uneori particularități deosebitoare față de pronumele corespunzătoare. Ca înțeles, cele mai multe adjective pronominale nu mai au funcție de înlocuire, aducînd doar, cu privire la substantivul determinat, indicațiile caracteristice speciei din care fac parte; numai adjectivele posesive continuă să înlocuiască numele posesorului (pierzîndu-și însă capacitatea de înlocuire a numelui obiectului posedat).

PRONUMELE PERSONAL

§ 103. Este pronumele care desemnează diferitele persoane gramaticale, fără a da și alte informații: persoana I arată la singular (*eu*) persoana

care vorbește, iar la plural (*noi*) un grup care include persoana vorbitorului; persoana a II-a arată la singular (*tu*) persoana căreia i se adresează vorbitorul, iar la plural (*voi*) un grup din care face parte interlocutorul; persoana a III-a arată obiectul (*el, ea*) sau obiectele (*ei, ele*) despre care se vorbește, când acestea sînt altele decît persoana I și a II-a.

Pentru persoana a III-a, pe lîngă pronumele personal de bază sau propriu-zis *el, ea...*, există încă două pronume: *însul, însa...* și *dînsul, dînsa...*

§ 104. Pronumele personal propriu-zis are o flexiune deosebit de bogată; el își schimbă forma după persoană, număr și caz, la persoana a III-a și după gen, iar la cazurile dativ și acuzativ are cîte două serii de forme: accentuate (mai exact: accentuabile) și neaccentuate. (Formele accentuate sînt numite uneori lungi, iar cele neaccentuate scurte, după situația cea mai frecventă; la persoana a III-a însă nu totdeauna formele neaccentuate sînt mai scurte decît cele accentuate: vezi dativul feminin singular *ei – îi*, acuzativul masculin singular *el – îl* sau plural *ei – îi*.) Formele neaccentuate sînt de două feluri: nelegate de cuvintele învecinate și legate grafic sau/și fonetic de acestea; în sfîrșit, formele neaccentuate legate (sau conjuncte) pot fi simplu legate (de cîte un singur cuvînt) – proclitice sau enclitice, după poziție – sau dublu legate (de cîte două cuvinte) – mediane –.

Formele neaccentuate legate se scriu totdeauna cu cratimă (liniuță), care notează în același timp dependența și autonomia pronumelui; pe de altă parte, cratima notează și eliziunile care se produc, fie la pronume (*mă așteaptă > m-așteaptă, nu îl dau > nu-l dau*), fie la cuvintele vecine (*mă întreabă > mă-ntreabă, nu o dau > n-o dau*).

La unele persoane formele neaccentuate prezintă omonimii ale cazurilor dativ și acuzativ, în cadrul aceleiași număr (plural: *ne; vă* și *v-; le* D.m. și f. -n./A.f.-n.) sau la numere diferite (*i* și *îi* D. sg. m. -n.și f.; A. pl. m.).

Pronumele personal este singura parte de vorbire la care se întîlnesc cuvinte care diferențiază formal nominativul de acuzativ (1 sg. *eu – mine, mă...*, 2 sg. *tu – tine, te*) sau, parțial, genitivul de dativ (3 sg. *lui, ei* G. și D. – *îi, i...* numai D.); prin controlul cu aceste pronume se pot recunoaște și valorile cazuale diferite ale formelor unice de la alte cuvinte.

Iată formele pronumelor de diverse persoane:

	1 sg.	2 sg.
N.	<i>eu</i>	<i>tu</i>
G.	–	–
D. acc.	<i>mie</i>	<i>ție</i>
neacc.	<i>îmi, mi</i>	<i>îți, ți</i>
	<i>mi-, -mi, -mi-</i>	<i>ți-, -ți, -ți-</i>
A. acc.	<i>mine</i>	<i>tine</i>
neacc.	<i>mă</i>	<i>te</i>
	<i>mă-, -mă, -mă-, m-, -m-</i>	<i>te-, -te, -te-</i>
V.	–	<i>tu!</i>

3 sg.

	m. și n.	f.
N.	<i>el</i>	<i>ea</i>
G.	<i>lui</i>	<i>ei</i>
D. acc.	<i>lui</i>	<i>ei</i>
neacc.	<i>îi, i</i> <i>i-, -i, -i-</i>	<i>îi, i</i> <i>i-, -i, -i-</i>
A. acc.	<i>el</i>	<i>ea</i>
neacc.	<i>îl</i> <i>l-, -l, -l-</i>	<i>o</i> <i>o-, -o, -o-</i>
V.	—	—

	1 pl.	2 pl.
N.	<i>noi</i>	<i>voi</i>
G.	—	—
D. acc.	<i>nouă</i>	<i>vouă</i>
neacc.	<i>ne, ni</i> <i>ne-, -ne, -ne-, ni-, -ni-</i>	<i>vă, vi</i> <i>vă-, -vă, -vă-, v-, -v-, vi-, -vi-</i>
A. acc.	<i>noi</i>	<i>voi</i>
neacc.	<i>ne</i> <i>ne-, -ne, -ne-</i>	<i>vă</i> <i>vă-, -vă, -vă-, v-, -v-</i>
V.	—	<i>voi!</i>

3 pl.

	m.	f. și n.
N.	<i>ei</i>	<i>ele</i>
G.	<i>lor</i>	<i>lor</i>
D. acc.	<i>lor</i>	<i>lor</i>
neacc.	<i>le, li</i> <i>le-, -le, -le-, li-, -li-</i>	<i>le, li</i> <i>le-, -le, -le-, li-, -li-</i>
A. acc.	<i>ei</i>	<i>ele</i>
neacc.	<i>îi</i> <i>i-, -i, -i-</i>	<i>le</i> <i>le-, -le, -le-</i>
V.	—	—

Tabloul acesta, prezent, într-o formă sau alta, în orice gramatică românească, nu este dat nicăieri cu scopul memorizării mecanice a unor liste de forme după modelul colegilor lui Creangă de la școala de catiheti din Fălticeni, în frunte cu vestitul Trăsnea, care încercau să spună pe de rost „*mi-ți-i, ni-vi-li, me-te-il-o, ne-ve-i-le*. Și alte iznoave hăzoase ca aceste“, atrăgând comentarii ca „Ce-a fi aceea, ducă-se pe pustii!“ sau „Cumplit meșteșug de tîmpenie, Doamne ferește!“. El prezintă inventarul tuturor formelor flexionare (cu variantele lor grafice, mai multe decît cele foneti-

ce), la care urmează să se refere diversele explicații și observații, necesare în special pentru numeroasele forme neaccentuate.

Consultarea atentă a acestui tablou este în măsură să arate, de exemplu, că:

– nu există forme pronominale ca *me* și *te*, pe care unii le scriu greșit în loc de *mi* și *ți* urmate de vocale (*me-a dat*, *te-am scris* în loc de *mi-a*, *ți-am*);

– la acuzativ nu există în limba literară formele *lă* 3 sg. și *ni* 1 pl., pe care unii le folosesc greșit în loc de *-l* și *ne*, în combinație cu imperativul pozitiv: *prinde-lă-i* în loc de *prinde-l*, *prinde(ți)-lă-ți* în loc de *prindeți-l*, respectiv *duce(ți)-ni-ți* în loc de *duceți-ne* (*lă* în loc de *-l* apare, la fel de neliterar, și în combinație cu interjecțiile *iată*, *iacătă*: *ia(că)tă-lă-i*);

– formele neaccentuate nelegate *îmi*, *îți*, *îi*, *îl* constituie câte un singur cuvânt (nu sînt compuse, *î* este un adaos de sprijin fonetic), scriindu-se corect așa și nu cu cratimă, cum le scriu unii (deci niciodată *îmi-dă* sau *î-mi*, *î-ți*, *î-i*, *î-l*);

– formele accentuate de dativ 1 sg. și 2 sg. sînt *mie*, *ție* (nu *mia*, *ția*, cum spun unii).

Tabloul în sine este departe de a putea spune totul despre formele pronumelui personal. Folosirea diverselor forme neaccentuate, respectiv alegerea formei adecvate într-o anumită situație, are unele reguli obligatorii și altele facultative, depinzînd de mai mulți factori, în special de: a) locul pronumelui față de verb, b) vecinătatea altor pronume neaccentuate, c) sunetul final al cuvîntului precedent, d) sunetul inițial al cuvîntului următor. Unele reguli facultative depind de un anumit tempo al vorbirii și de registrul stilistic; de exemplu, folosirea unor forme nelegate sau legate după un cuvînt terminat în vocală: se spune (și se scrie) *nu-l*, *să-i* în tempo rapid și în vorbirea curentă, dar *nu îl*, *să îi* în tempo lent și în stilul solemn. Întrucît aceste reguli obiective sînt în general respectate și cele mai frecvente greșeli privesc aproape exclusiv scrierea, nu e necesară o prezentare detaliată diversele forme neaccentuate din tabloul anterior, iată altul cu exemple de folosire a lor în contexte minimale:

- 1 sg. D. *îmi dă, mi se dă*
 mi-aduce, dă-mi, dă-mi-o
 A. *mă vede*
 mă-ntreabă, așteaptă-mă, lua-mă-va,
 m-așteaptă, lua-m-ar
- 2 sg. D. *îți dă, ți se dă*
 ți-aduce, nu-ți dau, fi-ți-ar
 A. *te văd*
 te-aștept, văzîndu-te, lua-te-ar

3 sg. D.	<i>îi dau, i se dă</i> <i>i-aduc, nu-i dau, dă-i-o</i>
A. m. și n.	<i>îl văd</i> <i>l-aștept, nu-l văd, lua-l-ar</i>
f.	<i>o văd</i> <i>o-ntreb, dă-o, lua-o-ar</i>
1 pl. D.	<i>ne dă, ni se dă</i> <i>ne-aduce, dă-ne, dă-ne-o, ni-i dă, dă-ni-i</i>
A.	<i>ne vede</i> <i>ne-așteaptă, așteaptă-ne, lua-ne-ar</i>
2 pl. D.	<i>vă dă, vi se dă</i> <i>vă-nmînez, dîndu-vă, da-vă-va, v-o dau, datu-v-a,</i> <i>vi-i dă, datu-vi-s-a</i>
A.	<i>vă vede</i> <i>vă-ntreb, văzîndu-vă, lua-vă-va, v-așteaptă,</i> <i>lua-v-ar</i>
3 pl. D.	<i>le dă, li se dă</i> <i>le-aduce, dă-le, dă-le-o, li-i dă, dîndu-li-se</i>
A. m.	<i>îi vede</i> <i>i-așteaptă, așteaptă-i, lua-i-ar</i>
f. și n.	<i>le vede</i> <i>le-așteaptă, așteaptă-le, lua-le-ar</i>

Greșelile referitoare la formă asupra cărora trebuie atrasă atenția sînt de două feluri.

Pe de o parte, se produc – atît în vorbire, cît și în scris – confuzii între diverse forme:

– între formele nelegate *ne* și *ni*, aceasta din urmă fiind folosită greșit atunci cînd nu este urmată de alt pronume neaccentuat (*Care ni sînt sarcinile?* în loc de *ne sînt*); în scris confuzia apare și între formele legate *ne* și *ni*- (ca și *le*- și *li*-), scriindu-se uneori *ni-a dat* sau *dă-ni-o* (în loc de *ne-a dat*, *dă-ne-o*) și chiar *ni-a văzut* (în loc de *ne-a văzut*);

– între formele legate de dativ *v-* și *vi-*, spunîndu-se și scriindu-se greșit *vi-o dau* sau *dîndu-vi-o* în loc de *v-o dau*, *dîndu-v-o*.

De asemenea, se produce uneori o contragere a formei de dativ *vă*, mai rar și *le* + verbul *e* în contexte ca *Nu vă* (sau *le*) *rușine?* în loc de *Nu vă* (sau *le*) *e rușine?*

Pe de altă parte, se întîlnesc multe greșeli de scriere legate de folosirea cratimei:

– omiterea cratimei (și contopirea a două cuvinte) în situații ca *dămi* sau *ma văzut*, *mai văzut*, *va dat* în loc de *dă-mi*, *m-a văzut*, *m-ai văzut*, *v-a dat*;

– prezența inutilă a cratimei în contexte ca *mi se dă*, *mi te prind*.

Dar nu numai aspectul pur formal al pronumelor personale, ci și întrebuințarea lor interesează cultivarea limbii.

O stângăcie stilistică constă în prezența inutilă a pronumelui personal subiect pe lângă un verb care are marcată persoana în forma lui, atunci când nu e vorba de o reliefare a subiectului; caracterul artificial al propozițiilor „complete” din vorbirea școlărească, cu subiectul pronominal exprimat, de tipul *Noi astăzi am învățat...* sau *Eu mă numesc...*; *Eu sînt elevă* este evident (vezi și § 259). Într-o situație asemănătoare se găsește folosirea formei accentuate de dativ sau acuzativ la complementul indirect, respectiv direct, alături de forma neaccentuată, care ar fi suficientă în contexte ca următorul: *Cum te cheamă? Pe mine mă cheamă X Y.*

Numeroase reguli privesc fenomenul dublării (reluării sau anticipării) complementului direct și indirect (sau a propozițiilor corespunzătoare) printr-o formă neaccentuată a pronumelui personal: vezi § 293, 298, 363 și 365. Unele dintre aceste reguli sînt facultative, altele obligatorii (impunînd fie prezența, fie absența dublării). Greșelile propriu-zise care se constată în practica limbii dovedesc numai nerespectarea unor reguli obligatorii din categoria celor prohibitive, deci care interzic o formă neaccentuată, ca anticipare a unui complement direct sau indirect nume de lucru: *O veți primi cartea, El i s-a adresat instituției* în loc de *Veți primi cartea, El s-a adresat instituției*. În situațiile pentru care regulile sînt facultative există unele distribuții sau măcar preferințe stilistice: anticiparea ambelor componente se folosește mai ales în limba vorbită, în timp ce limba scrisă, în stilul pretențios, menține uneori construcțiile fără anticipare, simțite astăzi drept ușor învechite în situații ca *(I)-a întrebat pe copii* sau *(Le)-a spus copiilor*.

Nu este literară construcția, cunoscută de unele graiuri, în care se repetă același pronume neaccentuat complement direct, plasat atît înaintea verbului, cît și după el: *o va lua-o* în loc de *o va lua* (sau *va lua-o*).

Formele neaccentuate pun și unele probleme legate de posibilitatea folosirii lor autonome și de asocierea lor. În mod excepțional și numai în limbajul familiar, unele forme neaccentuate pot constitui singure – sau alături doar de cuvinte ajutătoare – un enunț, anume un răspuns afirmativ (vezi § 247): – *Vă văd și mîine?* – *Ne;* – *Să-i mai dau?* – *Să-i.* Coordonarea a două forme neaccentuate dependente de același verb (de exemplu, *Ne și vă apreciază, Îmi și îți mulțumește*) nu este recomandabilă. La folosirea învecinată a unei forme neaccentuate de dativ și a uneia de acuzativ ordinea este totdeauna D. + A.: de exemplu, *mi te, mi-l, mi-o, mi-i, mi le*. De reținut că există restricții în privința unor vecinătăți (și nu numai cu motivație de ordin logic, ca la **mi mă* sau **mi ne*): de exemplu, nu se spune **mi vă*, nici **ni vă* (deși *mi te* și *ni te* sînt curente). Pentru posibilitățile de asociere este util următorul tablou:

D. \ A.	<i>mă</i>	<i>te</i>	<i>l</i>	<i>o</i>	<i>ne</i>	<i>vă</i>	<i>i</i>	<i>le</i>
<i>mi</i>	—	+	+	+	—	—	+	+
<i>ți</i>	—	—	+	+	—	—	+	+
<i>i</i>	—	(+)	+	+	—	—	(+)	+
<i>ne</i>	—	—	—	+	—	—	—	—
<i>ni</i>	—	+	+	—	—	—	+	+
<i>v(ă)</i>	—	—	—	+	—	—	—	—
<i>vi</i>	—	—	+	—	—	—	+	+
<i>le</i>	—	—	—	+	—	—	—	—
<i>li</i>	—	(+)	+	—	—	—	+	(+)

Folosirea formelor neaccentuate ale pronumelui personal de persoana a III-a cu așa-numita valoare „neutră”, lipsită de referire la un anumit obiect comportă unele recomandări de ordin stilistic. Valoarea în discuție se poate întâlni la următoarele forme:

— dativul singular *îi* sau *-i*, *i-* în construcții fixe populare ca *dă-i înainte*, *zi-i un cîntec*, *a-i trage cu băutura*;

— acuzativul singular feminin *o*, pe de o parte, în construcții fixe, populare, ca *am pățit-o*, *o face lată*, *n-am nimerit-o*, și, pe de alta, în construcții livrești, care trebuie evitate, de tipul *v-o jur* sau *ți-o declar* (în loc de *vă jur*, *îți declar*);

— acuzativul plural feminin-neutru *le* în construcții ca *le zice bine*, *le știe* sau *le vede* „se pricepe, știe”, care marchează stilistic exprimarea argotică sau imitațiile ei teribiliste.

Puternic marcată din punct de vedere stilistic ca neliterară este și folosirea vocativului *tu* cu valoare apropiată de o interjecție de adresare, înlocuind numele interlocutorului, în exemple ca *Unde mergem, tu?* sau *Tu, eu nu mai merg*, care caracterizează vorbirea periferică, în special a femeilor. Cu atât mai nerecomandabil este acest *tu* ca însoțitor al unui substantiv la vocativ plural: *tu, fetelor*.

În legătură cu întrebuintarea persoanei I plural cu valoarea persoanei I singular în situațiile numite pluralul autorității sau al maiestății, pluralul modestiei și pluralul autorului, care e cel mai frecvent în limba actuală, este necesar să se știe că ea este posibilă, obișnuită, dar nu obligatorie (cum cred unii despre pluralul autorului) și că o condiție a exprimării corecte este consecvența: avînd libertatea de a opta pentru exprimarea la (persoana I)

singular sau plural, autorii trebuie să fie atenți la respectarea aceluiași număr în întreaga lucrare, la diverse forme pronominale și verbale. Deci: ori *voi arăta în comunicarea mea ce m-a determinat* sau *ce mi se pare*, ori *vom arăta în comunicarea noastră ce ne-a determinat* sau *ce ni se pare*, nu construcții hibride ca *voi arăta în ce ne privește* sau *noi susținem* urmat de *în lucrările mele, mi se impune, m-a convins*.

Formele neaccentuate de dativ au două întrebuințări specifice: dativul etic și dativul posesiv.

Dativul etic (sau al interesului afectiv), existent numai la pers. I sg. și 2 sg., este o construcție – populară și familiară – expresivă care sugerează participarea sufletească a vorbitorului, respectiv a ascultătorului, la acțiune; de exemplu, *Unde mi-ai fost?*; *Cînd are băutură, ți-o bea dintr-o sorbire*. Formele pronominale pentru cele două persoane pot apărea și asociate, în topica *mi ți*: *Cînd îl prindea, mi ți-l bătea zdravăn*.

Dativul posesiv este cazul dativ folosit cu valoare posesivă. Deși această valoare se întâlnește, în diverse construcții, și la substantiv, și la diferite specii de pronume, existența dativului posesiv este relevată de obicei în legătură cu întrebuințarea formelor neaccentuate ale pronumelui personal și ale celui reflexiv (vezi § 107).

Dativul posesiv exprimat prin pronumele personal se poate găsi în trei situații:

1. Pe lângă un substantiv, ca formă conjunctă legată enclitic de substantivul respectiv sau de atributul adjectival (adjectiv propriu-zis, numeral, participiu) care îl precedă: *în casa-i*, *în frumoasa-i casă*. Pronumele personal are în asemenea construcții funcția de atribut pronominal în dativ. El este sinonim cu un adjectiv pronominal posesiv (aici cu *sa*) sau cu genitivul pronumelui personal (*lui, ei*), pe care le înlocuiește. Sensul posesiv și funcția de atribut nu sînt suficiente pentru a conferi formei de dativ a unui pronume personal valoare adjectivală: lipsindu-i condiția esențială a acordului în gen, număr și caz cu substantivul determinat, dativul posesiv nu poate fi încadrat la adjectivele pronominale.

2. Pe lângă o prepoziție sau o locuțiune prepozițională din categoria celor care se construiesc cu cazul genitiv sau cu un adjectiv posesiv, ca formă conjunctă legată enclitic: *asupra-i*, *în juru-i*. Ca și sinonimele sale din această construcție pe care le înlocuiește, dativul posesiv îndeplinește diverse funcții sintactice – de obicei complement, mai rar atribut – împreună cu prepoziția sau locuțiunea prepozițională pe lângă care apare.

3. Pe lângă un verb, ca formă legată sau nelegată, de regulă așezată înaintea lui, dar cu referire la un substantiv care se găsește în relație cu acest verb (subiect, nume predicativ, complement): *îi apreciez eforturile*. Din punct de vedere formal, pronumele personal în dativ este un determinant al verbului, anume complement indirect – ceea ce se verifică prin posibilitatea de a dubla, cel puțin în majoritatea construcțiilor, forma neaccentuată printr-un pronume accentuat sau printr-un substantiv (de exemplu: *lui îi apreciez eforturile*) –. Ca înțeles, dativul posesiv este și aici

sinonim cu un adjectiv pronominal posesiv sau cu genitivul pronumelui personal, deci cu determinante – atributive – ale substantivului, nu ale verbului (*Îi apreciez eforturile* = *apreciez eforturile sale sau lui, ei*). După cum se vede, dativul posesiv de pe lângă un verb prezintă o evidentă contradicție între formă și înțeles, pe care analiza gramaticală o rezolvă de obicei în favoarea formei, deși nu lipsesc părerea contrară și unele interpretări mai nuanțate.

Ce trebuie știut despre dativul posesiv pentru practica limbii?

În primul rând, unele restricții de ordin stilistic. Singurul tip viu, care se folosește în toate stilurile limbii, este dativul posesiv de pe lângă un verb (3). Pe lângă un substantiv (sau atribut adjectival al acestuia) și pe lângă prepoziții (deci tipurile 1 și 2), dativul posesiv reprezintă în limba actuală o construcție învechită, care este admisă în poezie (și în proza poetică), dar simțită ca artificială, livrescă în orice altă situație, cu excepția unor îmbinări fixe ca *din parte-mi* sau *Pușchea pe limbă-ți*. Inexistente ca procedee active în limba vorbită, aceste două tipuri de dativ posesiv nu sînt – cum cred unii – caracteristici ale limbii scrise sau ale limbii literare în general, ci numai ale poeziei. Cu toate că cele trei tipuri de dativ posesiv sînt legate între ele și se pot explica unul prin altul (probabil: $3 > 1 > 2$), limba actuală diferențiază net productivitatea tipului verbal (3) față de celelalte: construcții atît de asemănătoare ca *viața mi se schimbă* și *viața-mi se schimbă* se deosebesc în privința gradului de acceptare.

Pentru dativul posesiv pe lângă un substantiv (1) și pe lângă o prepoziție (2) există unele restricții de ordin formal, atît la dativ, cît și la cuvîntul de care este atașat. În ce privește dativul, chiar în poezie, unde este admis (datorită avantajelor oferite pentru versificație prin scurtimea lui în comparație cu sinonimele adjective posesive sau genitive), în limba actuală se folosesc numai formele de singular (*-mi*, *-ți*, *-i*, dintre care cea mai mare frecvență o are *-i*), nu și cele de plural (*-ne*, *-vă*, *-le*), care se pot întîlni la scriitori mai vechi sau regional: *patria-ne zee* (Eminescu), *asupra-le*. La cuvîntul de care este atașat dativul posesiv, restricțiile privesc cazul și articularea; fără a fi vorba chiar de restricții, se constată o preferință pentru întrebuintarea dativului posesiv pe lângă adjectivul care precedă substantivul determinat: deci mai curînd *în scurta-i viață* decît *în viața-i*. Dativul posesiv nu se mai folosește astăzi, nici în poezie, pe lângă substantive în cazul genitiv sau dativ (ca *a finții-ți*). Substantivul la care se atașează dativul posesiv este articulat în majoritatea situațiilor (de aceea substantivele masculine la plural trebuie scrise cu doi *i*: *ochii-mi*, nu *ochi-mi*), cu excepția substantivelor feminine în *-ă* și *-e*, care pot apărea la singular și nearticulate: *în casa-mi*/ *în casă-mi*, preferîndu-se totuși articularea; substantivele și adjectivele masculine și neutre terminate în consoană sau în semivocalele *i* și *u* apar la singular fără *-l*, articularea fiind exprimată prin *-u* (*pruncu-ți*, *capu-mi*, *blîndu-i chip*). Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale se comportă într-un mod similar în ce privește „articularea”: *asupra-mi/asu-*

pra-mi, înainte-i/înaintea-i, în urmă-i/în urma-i, dar numai *îndărătu-i, în juru-i*. În construcția cu dativ posesiv pe lângă un verb substantivul la care se referă dativul nu poate fi nearticulat decât cînd este precedat de o prepoziție (*a-i căuta în coarne*); de cele mai multe ori este articulat hotărît (*Care ți-e numele?*; *I-am cunoscut familia*), mai rar însoțit de articol nehotărît (*I-a furat o casetă; I-a căzut un nasture*). Unele restricții formale au în vedere în același timp dativul posesiv și cuvîntul precedent, mai exact îmbinarea lor: astfel, după un plural masculin nu se folosește dativul posesiv *-i*, a cărui prezență nu poate fi percepută în vorbire (alături de *ochii-mi* sau *propriu-i fiu* nu se recomandă deci să se spună *ochii-i*, nici *proprii-i fii*).

Dativul posesiv pe lângă un verb este folosit uneori în construcții pleonastice, în care posesia mai este exprimată prin alte mijloace: printr-un adjectiv posesiv (*I-a amărit viața sa*), printr-un pronume în genitiv (*I-a amărit viața lui*) sau printr-un dativ posesiv pe lângă un substantiv (*I-a amărit viața-i*). Cu verbe pe lângă care dativul ar putea fi interpretat și altfel, construcțiile pleonastice sînt tolerabile, fiind necesare pentru sublinierea sau precizarea sensului posesiv, de exemplu pentru dezambiguizarea unei propoziții ca *Ți-am citit lucrarea (ta)*.

Dativul posesiv este în unele construcții numai una dintre două sau mai multe posibilități de exprimare a posesiei (vezi și § 199), alteori însă singura soluție posibilă: de exemplu, în expresii ca *a nu-i tăcea gura* sau *a-i veni inima la loc*. Constituind adesea o trăsătură deosebitoare față de alte limbi, trebuie să i se acorde o mare atenție în traduceri: nesocotirea dativului posesiv duce la unele dintre cele mai frecvente greșeli în traduceri românești din limbi lipsite de această întrebuintare a dativului, ca engleza sau rusa, după cum echivalarea lui mecanică cu un dativ reprezintă o greșală tipică pentru românii care învață asemenea limbi.

La optarea pentru una dintre construcțiile sinonime trebuie să se țină seama că prezența sau absența dativului posesiv poate fi corelată cu alte modificări în context; de exemplu, o caracteristică a dativului posesiv folosit pe lângă un verb cu referire la complementul direct al acestuia este incompatibilitatea cu *pe* ca marcă a acuzativului complement direct și cu anticiparea complementului printr-un pronume neaccentuat: se spune *am văzut-o pe prietena ta*, dar *ți-am văzut prietena*.

§ 105. Flexiunea celorlalte două pronume personale sinonime cu *el*, de care am amintit în § 103, este mult mai simplă, urmînd modelul de declinare al substantivelor articulate.

Primul dintre ele: *însul* m. și n. sg., *însa* f. sg., *înșii* m. pl., *însele* f. și n. pl. se folosește numai în aceste forme de acuzativ, apărînd exclusiv în construcție cu prepozițiile *întru*, *dintru* și *printru* (în variantele *într-*, *dintr-*, *printr-*). Atenție la scrierea corectă: *într-însul*, *dintr-înșii*, *printr-însa*!

Pronumele *dînsul* are o flexiune mai bogată decît *însul* (din care provine); el se declină astfel:

	Singular		Plural	
	m.	f.	m.	f.
N.A.	<i>dînsul</i>	<i>dînsa</i>	<i>dînşii</i>	<i>dînsele</i>
G.D.	<i>dînsului</i>	<i>dînsei</i>	<i>dînşilor</i>	<i>dînselor</i>

Formele de genitiv-dativ sînt foarte puţin folosite în limba literară. De reţinut totuşi că forma corectă de genitiv-dativ feminin singular este *dînsei*, nu *dînşii*. Spre deosebire de *însul*, folosirea pronumelui *dînsul*, cu mai multe posibilităţi gramaticale, are unele restricţii semantice: în limba literară el nu înlocuieşte decît un nume de persoană (deci nu se foloseşte pentru nume de alte fiinţe sau chiar de lucruri, ca în unele graiuri). Specializarea pentru referirea la persoane explică interpretarea lui de către vorbitori drept un pronume de politeţe. Trebuie ştiut că în limba literară *dînsul* nu este sinonim cu *dumnealui*, cum cred unii, ci numai cu *el* (deci pronume personal pur); el poate exprima, cel mult, o nuanţă slabă de politeţe, aflîndu-se, din acest punct de vedere, între *el* şi *dumnealui*.

Pronumele de politeţe (sau de reverenţă)

§ 106. Constituie o subclasă de pronume personale folosite în vorbirea cu sau despre persoanele în viaţă faţă de care se exprimă o atitudine de respect sau se marchează o distanţă. Pronumele de politeţe sînt:

dumneata, cu variantele (regionale şi familiare) *mata*, *matale* şi diminutivele lor (*mă*)*tălică*, *mătăluţă*, pentru persoana a II-a singular;

dumneavoastră, formal numai pentru persoana a II-a plural, dar ca sens şi pentru a II-a singular;

dumnealui (m.), *dumneaei* (f.) şi, rar, *dumneasa* (m. şi f.), pentru persoana a III-a singular;

dumnealor pentru persoana a III-a plural.

Dintre acestea, numai *dumneata* şi *dumneasa* au cîte o formă specială de genitiv-dativ: *dumitale*, respectiv *dumisale*; *dumnealui*, *dumneaei* şi *dumneavoastră* au aceeaşi formă pentru toate cazurile. *Mata* este, etimologic, o formă de nominativ-acuzativ, iar *matale* de genitiv-dativ (*Ce doreşti mata? Care e dorinţa matale?*); amîndouă formele au devenit pentru unii vorbitori invariabile, fiecare fiind folosită pentru toate cazurile (deci şi *Ce doreşti matale?* şi *Care e dorinţa mata?*).

Pentru persoana a II-a singular, cele două pronume de politeţe *dumneata* şi *dumneavoastră* exprimă grade diferite de politeţe: *dumneata* un grad scăzut, politeţea dintre egali şi apropiaţi sau faţă de un inferior (variantele *mata*, *matale* şi diminutivele acestora avînd un caracter mai marcat intim),

iar *dumneavoastră* un grad înalt, politețea distantă, din relații oficiale, mai ales față de superiori. Vorbitorii care atribuie pronumelui *dînsul* valoare de politețe (vezi § 105) stabilesc și la persoana a III-a sg. și pl. o gradăție similară cu (*tu*) – *dumneata* – *dumneavoastră* de la a II-a singular: (*el*) – *dînsul* – *dumnealui*.

Pe lângă pronume, există și unele locuțiuni pronominale de politețe cu structura substantiv feminin (abstract al calității) + adjectiv posesiv sau pronume personal în genitiv. Sferă generală ca orice pronume au numai locuțiunile din seria *Domnia ta* (*lui, ei, sa, voastră; Domniile voastre, lor*), care exprimă un grad mai înalt de politețe decât pronumele compuse sudate cu *dumnea-* (provenit din *domnia*) și sînt folosite numai în stilul solemn. Celelalte locuțiuni pronominale de politețe au o sferă mult mai restrînsă, fiind specializate, ca formule protocolare vechi sau moderne, pentru persoane cu anumite poziții sociale sau profesionale: de exemplu, *Alteța sa* pentru prinți sau prințese, *Eminența sa* pentru clericii de rang înalt ai unor culte (de exemplu, cardinali), *Exelența sa* pentru șefi de stat, miniștri și ambasadori, *Magnificența sa* pentru rectori, *Maiestatea sa* pentru regi, regine, împărați și împărătese, *Măria sa* pentru domnitori și boieri, *Sancțitatea sa* pentru papă și pentru patriarhi, *Sfinția sa* pentru alți clerici (și, după rang, *Preasfinția sa, Înalt Preasfinția sa*) etc. După modelul locuțiunilor încetățenite, se pot crea unele ad-hoc, ca *Întunecimea ta* (la Caragiale), *Întunecimea voastră* și *Mirșăvia voastră* (la Creangă) pentru căpetenia dracilor, *Poezia sa* și *Poezia voastră* (la N. Velea) pentru un poet, *Tovărășia sa* pentru un comunist. Locuțiunile pronominale au în mod obișnuit aceleași persoane (a II-a și a III-a) ca și pronumele de politețe, fără a fi folosite neapărat la ambele persoane și la ambele numere (de exemplu, nu se spune *Exelența ta*). În mod excepțional, în seria alcătuită cu *Domnia* există locuțiuni pronominale analogice pentru persoana I: *Domnia mea, Domniile noastre*, folosite astăzi în glumă.

Locuțiunile pronominale de politețe (mai demult și pronumele) de persoana a III-a se folosesc nu numai ca înlocuitoare ale unor substantive, ci și ca însoțitoare ale unor substantive proprii sau comune care indică numele, respectiv titlurile persoanelor în cauză: *Domniei sale domnului Ion Popescu; Exelența sa XY, ministrul...*

Pronumele și locuțiunile pronominale de politețe pun mai multe probleme de ortografie, referitoare la abrevierile lor, la inițialele majuscule sau minuscule și la prezența sau absența cratimei.

Pronumele de politețe sînt adesea abreviate în scris, după cum urmează:

dumneata: d-ta; *dumitale*: d-tale

dumnealui: d-lui

dumneaei: d-ei

dumneasa: d-sa; *dumisale*: d-sale

dumneavoastră: dv., dvs. sau d-voastră

dumnealor: d-lor

Dintre locuțiunile pronominale, abrevieri uzuale are seria cu *Domnia: D-ta (D-tale), D-lui, D-ei, D-sa (D-sale), Dvs. sau Dv., D-lor*. Celelalte, mai puțin folosite, se abreviază numai în anumite limbaje; mai cunoscută este abrevierea *M.S.* pentru *Maiestatea sa*.

Conform normelor în vigoare, pronumele de politețe se scriu cu inițială minusculă, iar locuțiunile cu inițială majusculă la substantiv și minusculă la posesiv sau genitiv. Este permisă însă folosirea inițialei majuscule atât la pronumele de politețe (deci *Dumneavoastră*), cât și la posesivul sau genitivul din cadrul locuțiunilor (deci *Exceleța Voastră*) când se simte nevoia de a se sublinia reverența; mai mult, în asemenea situații este permisă (dar nu obligatorie) folosirea inițialei majuscule și la alte pronume (personale, reflexive sau posesive) care se referă la sau substituie un pronume de politețe: *Subsemnatul... apelez la bunăvoința Dumneavoastră adresându-Vă rugămintea de a Vă interesa de...*

Cratima nu se folosește nici la pronume (între termenii lor componenți), nici la locuțiuni; ea apare numai în unele abrevieri: deci *dumneata, Domnia ta*, dar *d-ta, D-ta*.

Principala problemă de corectitudine gramaticală în folosirea pronumelor și locuțiunilor pronominale de politețe este acordul în persoană, în număr și în gen.

La pronume există probleme de acord, numai în număr, la *dumneavoastră* referitor la persoana a II-a singular. În această situație, ca și atunci când se referă la persoana a II-a plural, *dumneavoastră* se construiește ca subiect cu un verb la persoana a II-a plural și este substituit prin pronume de această persoană; deci propoziții ca *Dumneavoastră hotărâți, Dumneavoastră vi se pare, Pe dumneavoastră v-am văzut* se pot referi atât la o singură persoană (2 sg.), cât și la mai multe (2 pl.). Spre deosebire însă de *dumneavoastră* 2 pl., care se construiește cu un nume predicativ sau cu un verb pasiv la plural, când subiectul este *dumneavoastră* 2 sg. numele predicativ și participiul din cadrul diatezei pasive cu verbul *a fi* stau la singular; așadar:

Dumneavoastră sînteți mulțumiți (mulțumite), ingineri (inginere) etc.
2 pl.

Dumneavoastră sînteți mulțumit(ă), inginer(ă) etc. 2 sg.

În timp ce cu pronumele de politețe acordul verbului (în persoană și număr) se orientează totdeauna după elementul pronominal din structura compuselor cu *dumnea-* (deci *dumneata* 2 sg., *dumnealui* 3 sg. etc.), cu locuțiunile pronominale de politețe acordul se poate face în două feluri: în limbajul curent, acordul se face și aici după înțeles cu elementele pronominale și în funcție de situația reală a referentului (*Măria ta hotărăști, Exceleța voastră sînteți rugat*), dar există și un acord livresc mai distant, de tip formal, cu substantivul din cadrul locuțiunii (*Măria ta hotărăște, Exceleța voastră este rugată*).

Pronumele de persoana a II-a singular *mata(le)*, ca subiect, este construit de unii vorbitori cu verbul la persoana a II-a plural: *la uitați-vă matale!*; în acest caz dezacordul poate avea valoare stilistică, exprimând ironia prin contrastul dintre cele două grade de politețe.

PRONUMELE REFLEXIV

§ 107. Este pronumele care desemnează diferitele persoane gramaticale, exprimând de obicei identitatea complementului (direct sau indirect) cu subiectul unui verb și caracterizându-se formal totdeauna prin identitatea de persoană cu verbul însoțit. În limba contemporană apare exclusiv pe lângă un verb (vezi § 124), în unele situații valoarea pronominală (de înlocuire a numelui unui obiect) fiind foarte slabă. Are numai două cazuri: dativ și acuzativ (fiecare însă cu forme accentuate și neaccentuate, iar acestea din urmă legate și nelegate).

Pronumele reflexiv are forme proprii numai pentru persoana a III-a, ne-deosebite nici după număr, nici după gen:

D. acc.	<i>sie</i>
neacc.	<i>își, și</i> <i>și-, -și, -și-</i>
A. acc.	<i>sine</i>
neacc.	<i>se</i> <i>se-, -se, s-, -s-</i>

Pentru persoana I și a II-a singular și plural se folosesc formele (accentuate și, mai ales, neaccentuate) de dativ și de acuzativ ale pronumelor personale corespunzătoare, a căror valoare reflexivă se recunoaște după identitatea de persoană cu verbul însoțit: *îmi amintesc, mi-am amintit* (față de *îmi amintește, mi-ai amintit*), *mă duc, m-am dus* (față de *mă duci, m-a dus*).

Condițiile de întrebuintare a diverselor forme ale pronumelui reflexiv (și ale pronumelui personal cu valoare reflexivă) sînt aceleași ca ale pronumelui personal (vezi § 104).

Asemănătoare sînt și unele probleme de cultivare a limbii, dintre care merită să fie amintite:

– folosirea greșită a formei *ni* în loc de *ne* și a formei *vi* în loc de *vă* (sau *v-*). De reținut că – spre deosebire de pronumele personal, la care ambele serii de forme sînt corecte în contexte diferite – pronumele reflexiv nu are niciodată în limba literară, nici la dativ, nici la acuzativ, formele *ni* 1 pl. și *vi* 2 pl., deci nu sînt corecte *ni-am amintit* sau *ni-am dus* (în loc de *ne-am amintit, ne-am dus*), *vi-ați amintit, schimbați-vi-o* (în loc de *v-ați...*, ... *-v-o*) sau *duce(ți)-vi-ți* (în loc de *duceți-vă*);

– omiterea cratimei (și unirea a două cuvinte) în situații ca *sa dus* (în loc de *s-a dus*), *ași aminti* sau *amintinduși* (în loc de *a-și aminti*, *amintindu-și*);

– neglijarea (în scris și în rostire) a lui *i* din formele de dativ *își*, *și-*, *-și*.

Formele accentuate sînt folosite, mai rar decît la pronumele personal, pentru reliefarea complementului direct: *mă cunosc pe mine*, *se laudă pe sine*. Formele accentuate de dativ sînt puțin întrebuițate în limba contemporană, ceea ce explică ezitățile cu privire la forma corectă *sie* (alături de care se întîlnesc uneori variantele învechite *șie*, *sieși* sau *șieși*), precum și întrebuițările improprii fără valoare reflexivă (în construcții ca *îi priește sieși*, *i-a dăunat sieși*).

În măsura în care, la formele accentuate, mai apar variantele compuse cu finala întăritoare *-și*, ele se scriu într-un cuvînt, fără cratimă: *sieși* (dativ), *sineși* (acuzativ).

Formele neaccentuate de dativ pot fi folosite cu valoare posesivă. Dativul posesiv exprimat prin pronume reflexive este în limba literară contemporană mai puțin variat decît dativul posesiv de la pronumele personal, întrucît nu se mai folosește pe lîngă un substantiv (cum se putea încă pe vremea lui Eminescu: *în cale-și*) și nici pe lîngă o prepoziție (*asupra-și*), deci e limitat la tipul în care stă pe lîngă un verb: *își supraapreciază meritele*, *își vede de treabă*. Mai des decît la pronumele personal, dativul posesiv exprimat prin pronume reflexive apare în construcții pleonastice împreună cu un adjectiv posesiv (*Și-a irosit viața sa*), cu un pronume personal în genitiv (*Și-a irosit viața lui*) sau cu un dativ posesiv pe lîngă substantiv (*Și-a irosit viața-i*); corectă și suficientă este construcția cu dativ posesiv pe lîngă verb: *Și-a irosit viața*. Pentru restricțiile formale referitoare la exprimarea complementului direct din construcția cu un dativ posesiv pe lîngă verb (incompatibilitatea cu nearticularea, cu *pe* și cu anticiparea) sînt valabile cele spuse despre dativul posesiv la pronumele personal (vezi § 104); o greșeală frecventă este apariția pronumelui reflexiv cînd complementul direct este nearticulat: *nu-și are rost* (în loc de *nu-și are rostul* sau *nu are rost*). E de la sine înțeles că și dativului posesiv exprimat prin pronume reflexiv trebuie să i se acorde atenție în traduceri; de observat însă că o traducere artificială ca *El întoarse capul său* poate fi corectată în bună limbă românească nu numai în *El își întoarse capul*, ci și în *El întoarse capul*, cu posesia neexprimată explicit.

PRONUMELE DE ÎNTĂRIRE

§ 108. Este pronumele care precizează prin insistență obiectul al cărui nume îl înlocuiește. De fapt, în limba contemporană pronumele ca atare se folosește rar și e simțit ca învechit în construcții ca *Am recunoscut însumi*

sau *Va interveni însuși*; frecvent este numai adjectivul pronominal de întărire, care însoțește un substantiv (*însuși autorul/autorul însuși*) sau un pronume (*eu însumi, dumneavoastră înșivă, pe sine însuși, aceasta însăși/însăși aceasta*), mai rar un adjectiv pronominal posesiv (cu referire la posesor: *un portret al tău însuți, în fața noastră înșine*), precizându-le într-un mod echivalent cu adverbele *chiar, tocmai, personal* sau cu adjectivele *singur, personal, propriu*. Între întrebuițarea pronominală și cea adjectivală nu există deosebiri de formă.

Pronumele și adjectivele pronominale de întărire sînt cuvinte compuse din vechiul pronume personal *îns, însă, înși, înse* (păstrat astăzi, numai în forma articulată de acuzativ, în construcție cu prepozițiile *întru, dintru, printru* – vezi § 105) și formele neaccentuate de dativ ale pronumelui personal sau reflexiv *-mi, -ți, -și, -ne, -vă, -și/-le*. Structura de cuvînt compus explică particularitățile flexionare ale acestui pronume (și acordul adjectivului corespunzător): variind după persoană, gen, număr și caz (după caz numai la feminin singular), el marchează persoana prin partea finală egală cu termenul al doilea al compusului, iar genul, numărul și cazul în interior, prin finala primului termen al compusului. Aceste complicații flexionare, ca și faptul că specia în ansamblu caracterizează limba literară, lipsind din vorbirea populară, explică numeroasele greșeli formale, dezacordurile din folosirea adjectivului pronominal de întărire.

Iată tabloul complet al formelor:

1 sg. m. <i>însumi</i> (<i>eu, mie, pe mine</i> ~)	cînd vorbește un bărbat
f. N.A. <i>însămi</i> (<i>eu, pe mine</i> ~)	} cînd vorbește o femeie
G.D. <i>însemi</i> (<i>mie</i> ~)	
2 sg. m. <i>însuți</i> (<i>tu, dumneata, ție, pe tine</i> ~)	} cînd se vorbește cu un bărbat
f. N.A. <i>însăți</i> (<i>tu, dumneata, pe tine</i> ~)	
G.D. <i>înseți</i> (<i>ție</i> ~)	} cînd se vorbește cu o femeie
3 sg. m. și n. <i>însuși</i> (<i>el, lui</i> ~, <i>elevul(ui)</i> ~; <i>sie</i> ~, <i>pe sine</i> ~)	
f. N.A. <i>însăși</i> (<i>ea</i> ~, <i>eleva</i> ~; <i>pe sine</i> ~)	
G.D. <i>înseși</i> (<i>ei</i> ~, <i>elevi</i> ~; <i>sie</i> ~)	
1 pl. m. <i>înșine</i> (<i>noi, nouă</i> ~)	cînd grupul e masculin sau mixt
f. <i>însene</i> (<i>noi, nouă</i> ~)	cînd grupul e feminin
2 pl. m. <i>înșivă</i> (<i>voi, vouă, dumneavoastră</i> ~)	cînd se vorbește cu un grup masculin sau mixt, respectiv cu un bărbat
f. <i>însevă</i> (<i>voi, vouă, dumneavoastră</i> ~)	cînd se vorbește cu un grup feminin sau cu o femeie
3 pl. m. <i>înșiși</i> (<i>ei, lor</i> ~, <i>elevii, elevilor</i> ~)	
f. și n. <i>înseși</i> sau <i>însele</i> (<i>ele, lor</i> ~, <i>elevi</i> ~, <i>elevilor</i> ~)	

Cu privire la forme sînt de reținut următoarele:

– Formele corecte de N.A. feminin singular sînt cu *ă* la sfîrșitul primului termen, care e nearticulat: *însă* (variantele *însamî*, *însași*, *însași* sînt neliterare).

– Pentru femininul persoanei a III-a plural sînt corecte două forme: *înseși* (care se poate folosi atît antepusă, cît și postpusă: *înseși ele/ele înseși*) și *însele* (limitată la postpunere: *ele însele*), compuse în prima parte cu același *înse* din *însene*, *însevă*, iar în a doua fie cu dativul pronumelui reflexiv (*-și*), fie cu dativul pronumelui personal (*-le*); forma *înșile* (*ele ~*), care nu respectă sistemul de formare și de flexiune, avînd prima parte egală cu masculinul, nu e admisă în limba literară, cu atît mai puțin forma hibridă *înșele* (*ele ~*).

– Variația după caz se limitează la femininul singular; nu sînt literare formele de genitiv-dativ folosite de unii vorbitori pentru persoana a III-a plural (masculin și feminin): nici (*lor*) *înșile*, nici (*lor*) *înșilor* sau *înselor*.

– Toate formele se scriu corect într-un singur cuvînt, fără cratimă (deci nu *însu-mi*, *însă-ți* etc.).

– Atenție la scrierea și pronunțarea lui *i* final din formele de persoană a III-a *însuși*, *însăși*, *înșiși*, *înseși*!

Acordul în persoană, gen, număr și caz este obligatoriu. Trebuie evitată tendința de a folosi forma de persoană a III-a singular – masculinul *însuși* sau femininul *însăși* – în locul tuturor celorlalte forme (*eu însuși*, *voi însăși* etc.) sau cu valoare adverbială: *însuși aici*. Dacă cineva nefamiliarizat cu flexiunea și acordul acestui pronume șovăie în alegerea formei adecvate, este recomandabil să renunțe la folosirea lui în situația dată, înlocuindu-l cu un sinonim (dintre cele menționate la p. 169) fără probleme; deci, dacă nu se cunosc formele corecte de feminin (*eu însămi*, (*voi însevă* etc. sau formele de persoană, e preferabil să se scrie *eu personal* sau *chiar voi* decît să se riște crearea unor dezacorduri.

Stăpînirea flexiunii corecte și a acordului permite recunoașterea raportului de determinare și atunci cînd adjectivul pronominal e distanțat, deci distincția între *importanța fenomenului însăși* (= *importanța însăși a fenomenului/însăși importanța fenomenului*) și *importanța fenomenului însuși* (*fenomenul însuși*); cf. *portretul tău însuși* și *portretul tău însuși*.

Folosirea adjectivului pronominal înaintea unui genitiv după un substantiv articulat enclitic nu e recomandabilă: față de *dorința însuși poetului* sau *dorința a însuși poetului* (cu intervenția neobișnuită a articolului posesiv), e preferabilă postpunerea adjectivului: *dorința poetului însuși*. În construcția cu antepunere adjectivul pronominal determinant al genitivului nu trebuie plasat înaintea articolului posesiv: *dorința însuși a poetului* este o construcție incorectă.

Construcțiile prepoziționale necesită o grijă deosebită întrucît aici se produc greșeli de topică din pricina sinonimiei adjectivului pronominal de întărire cu adverbul *chiar*: pe de o parte, *însuși* apare uneori greșit înaintea

prepoziției (*însuși din proiectul lucrării în loc de din însuși proiectul...*), iar, pe de altă parte, *chiar* este plasat greșit după prepoziție (*din chiar proiectul în loc de chiar din proiectul...*).

În topica greșită, cu anticiparea lui *însuși* față de articolul posesiv sau față de prepoziție, el este înțeles ca și cum ar avea valoare adverbială.

Adjectivul pronominal de întărire este oarecum redundant prin definiție (cel puțin în ce privește persoana). Dacă folosirea lui cu un substantiv sau cu un pronume, chiar dublat, nu e considerată pleonastică, admițându-se necesitatea insistenței în exemple ca *a se cunoaște pe sine însuși*, folosirea alăturată a pronumelui de întărire și a unui element de insistență sinonim (în exemple de tipul *eu însumi personal, chiar el însuși, tocmai autorul însuși, însăși propria lui afirmație*) este pleonastică și trebuie evitată.

De reținut că adjectivul pronominal de întărire însoțește fie un substantiv, fie un pronume; prezența unui pronume personal între substantivul determinat și adjectivul pronominal de întărire postpus este superflua (de exemplu, *Președintele el însuși a recunoscut* în loc de *Președintele însuși...*).

PRONUMELE POSESIV

§ 109. Este un pronume care are dublă valoare pronominală, întrucât înlocuiește atât numele obiectului posedat, cât și numele posesorului: *Rochia mamei e udă încă; a mea s-a uscat*. Când devine adjectiv (*rochia mea*), însoțește numele obiectului determinat, dar continuă să înlocuiască numele posesorului, deci păstrează ceva din valoarea pronominală; aceasta explică faptul că adjectivul posesiv poate fi determinat de un adjectiv pronominal de întărire (vezi § 108) sau de o apozitie (vezi § 273). Între pronumele și adjectivele pronominale posesive există următoarea deosebire formală: pronumele este totdeauna însoțit de articolul posesiv *al, a, ai, ale*, în timp ce adjectivul se folosește în unele situații fără acest articol, iar în altele cu el: *rochia mea, o rochie a mea*.

Pronumele posesiv variază după persoana și numărul posesorului și după genul și numărul obiectului posedat. Formele sale sînt următoarele:

	persoana I	persoana a II-a	persoana a III-a	
	un singur posesor		forme proprii	pron. personal
a) un singur obiect posedat	{ m.-n. <i>al meu</i>	<i>al tău</i>	<i>al său</i>	<i>al lui, al ei</i>
	{ f. <i>a mea</i>	<i>a ta</i>	<i>a sa</i>	<i>a lui, a ei</i>
b) mai multe obiecte posedate	{ m. <i>ai mei</i>	<i>ai tăi</i>	<i>ai săi</i>	<i>ai lui, ai ei</i>
	{ f.-n. <i>ale mele</i>	<i>ale tale</i>	<i>ale sale</i>	<i>ale lui, ale ei</i>
	mai mulți posesori			
a) un singur obiect posedat	{ m.-n. <i>al nostru</i>	<i>al vostru</i>	—	<i>al lor</i>
	{ f. <i>a noastră</i>	<i>a voastră</i>	—	<i>a lor</i>

b) mai multe	{ m. ai noștri	ai voștri	– ai lor
obiecte posedate	{ f.-n. ale noastre	ale voastre	– ale lor

La persoana a III-a, pentru un singur posesor pronumele posesiv are și formele proprii *al său, a sa, ai săi, ale sale* (asemănătoare cu cele de persoană I și a II-a: *al meu..., al tău...*), dar se folosesc și formele de genitiv singular ale pronumelui personal *al, a, ai, ale lui* și *al, a, ai, ale ei*; pentru mai mulți posesori pronumele posesiv nu are forme proprii la această persoană, singura posibilitate fiind folosirea genitivului plural al pronumelui personal *al, a, ai, ale lor*.

Numai formele proprii ale pronumelui posesiv pot fi adjective pronominale când însoțesc numele obiectului posedat, pentru că numai ele se acordă cu acest substantiv în gen, număr și caz. Genitivul pronumelui personal *lui, ei, lor* poate însoți numele unui obiect posedat, dar nu-și schimbă forma după acesta, ceea ce înseamnă că-și păstrează neștirbită valoarea pronominală; avantajul pronumelui personal de genitiv singular față de adjectivul posesiv sinonim stă tocmai în faptul că, neacordându-se, el dă informații despre genul posesorului: *scrisoarea* (sau *scrisorile*) *lui*, *scrisoarea* (sau *scrisorile*) *ei*, față de *scrisoarea sa*, *scrisorile sale* (din care nu aflăm dacă posesorul e bărbat sau femeie). Acest plus de informație explică preferința limbii populare și a celei familiare pentru genitivul pronumelui personal față de formele proprii ale pronumelui și adjectivului pronominal posesiv de persoană a III-a. În limba literară *său* este folosit uneori pînă la abuz (mai ales în traduceri), conferindu-i-se, pe de o parte, calitatea de element livresc și, pe de alta, o valoare de politețe. Exprimarea îngrijită trebuie să profite de existența sinonimelor *său/lui (ei)*, utilizându-le cu dreaptă măsură și pe unele, și pe celelalte, în primul rînd pentru variație, deci pentru evitarea monotoniei produse de repetarea aceluiași cuvînt, dar în unele situații și pentru claritate. Folosirea lui *său* poate da naștere la confuzii, în special atunci cînd există o opoziție între posesori de genuri diferite: de exemplu, în *Venirea sa era o piedică pentru planurile sale* față de *Venirea lui era o piedică pentru planurile ei*; un exemplu pozitiv ilustru se găsește în versurile lui Eminescu:

*Iată lacul. Luna plină
Poleindu-l îl străbate.
El, aprins de-a ei lumină,
Simte-a lui singurătate.*

Înlocuirea lui *său* cu *lui, ei* nu este un remediu universal, pentru orice ambiguități. Posibilitatea confuziei de persoane din propoziția *Cu toată prietenia sa pentru X nu i-a citit ultimele sale poezii* rămîne aceeași și în varianta cu *lui* (*Cu toată prietenia lui pentru X, nu i-a citit ultimele lui poezii*), poate mai puțin în cea cu *sa... lui* (*prietenia sa, ultimele lui poezii*); în situația dată claritatea totală se obține prin apelul la genitivul pronu-

melui demonstrativ *acesta* pentru ultimul posesor: *Cu toată prietenia sa (sau lui) pentru X, nu i-a citit ultimele poezii ale acestuia*. În legătură cu alegerea între *său* și *lui*, ei sînt de observat și unele restricții de ordin formal-eufonic: fără a fi interzisă, se evită folosirea lui *sa* după substantive terminate în această silabă (*casa sa*) și, mai cu seamă, a genitivelor *lui*, *ei* după genitive articulate cu o structură identică a silabei finale (*fratelui lui, bucuriei ei*).

Pronumele posesiv are – prin articolul posesiv (vezi § 62) – și o formă de genitiv-dativ plural: *ălor mei, alor tăi, alor săi, alor noștri, alor voștri*; de exemplu, *bucuria alor mei, Le-am spus alor noștri*. Nu sînt literare formele analogice de genitiv-dativ singular de tipul *alui meu* m. și n., *alei mele* f. sg., folosite regional. În măsura în care apar în literatura artistică, trebuie să se scrie într-un cuvînt *alui, alei*, ca și *alor*, nu *a lui meu* sau *a lor mei*.

Adjectivul pronominal posesiv stă de regulă după substantivul determinat, imediat după el (cu sau fără *al* în funcție de articularea substantivului) sau la distanță (numai cu *al*). Antepunerea adjectivului posesiv (*al nostru steag*) este permisă numai în poezie.

Adjectivul posesiv postpus are la feminin și o formă de genitiv-dativ singular, egală cu cea de plural: (*colegei*) *mele, tale, sale, noastre, voastre*. Cînd adjectivul primește articol posesiv, acesta trebuie să aibă singura sa formă de feminin singular (*a*). Deci construcția corectă este *unei colege a mele* (nu *unei colege a mea* sau *unei colege ale mele*, cum greșit spun unii vorbitori).

Alături de construcția de tipul *un coleg al meu, o colegă a mea* în limbajul familiar se folosește și o construcție partitivă cu același sens, care e corectă numai cu pluralul: *un coleg de-ai mei, o colegă de-ale mele* (nu *un coleg de-al meu, o colegă de-a mea*).

În privința formelor pronumelui și adjectivului posesiv sînt necesare următoarele recomandări:

– Se pronunță și se scrie corect *meu, mei* (nu *mieu, miei*, cum se poate auzi la unii actori); *tale* (nu *tele* sau *tăle*, variante regionale).

– Se scrie la masculin plural numai *noștri, voștri* cu un singur *i* (care reprezintă o vocală), iar la singular *nostru, vostru* fără *l*.

– Atenție la scrierea corectă a femininului singular *sa* (un singur cuvînt, omofon cu *s-a* din *s-a dus*)!

– Adjectivele posesive folosite la singular după substantive nearticulate (mai ales nume de rudenie) formează o unitate cu acestea și de aceea se scriu legate prin cratimă: *maică-mea, frate-meu* (vezi § 49). În această situație unele adjective posesive au variante formale specifice limbii populare și vorbirii familiare: *-miu* pentru *-meu*; *-to, -tu* pentru *-tău*; *-so, -su* pentru *-său* (*frate-miu, frate-tu, frate-su*). Atenție la scrierea cu cratimă, care e neglijată în mod nejustificat la îmbinările – neliterare – cu variante alterate fie la substantiv, fie la adjectivul posesiv: *mă-sa* (nu *măsa*), *tat-su, tac-su, ta-su*! Flexiunea îmbinărilor feminine de acest fel (substantiv

nearticulat + adjectiv posesiv legat) prezintă particularități în diversele variante formale. Tipurile cu adjectivul posesiv invariabil în caz sînt regionale, fie că e invariabil și substantivul (*casa mamică-sa*), fie că se declină numai acesta (*casa mîni-sa*). Cînd adjectivul posesiv legat se declină (numai el sau și substantivul pe care îl însoțește), el nu are forma obișnuită de genitiv-dativ *mele, tale, sale*, ci *-mei/mii, -tei/tii, -sei/sii* după modelul substantivului: *soră-tei, nevastă-sii*. De asemenea, adjectivul posesiv legat ajunge să aibă formă specială de vocativ singular feminin: *soră-meo*; vocativul de adresare indirectă, cu adjectivul posesiv la persoana a III-a: *mă-so*, este vulgar. Îmbinările cu adjectiv posesiv conjunct de persoana a III-a apar uneori urmate, pleonastic, de un genitiv pronominal sau substantival: *mă-sa lui, mă-sa băiatului*; este evident că asemenea construcții sînt greșite.

Adjectivele posesive au o particularitate de acord: chiar dacă se referă la înțeles la două sau mai multe substantive, acordul nu se face decît cu substantivul cel mai apropiat: *cartea și caietul meu*.

PRONUMELE DEMONSTRATIV

§ 110. Este pronumele care înlocuiește numele unui obiect indicînd totodată apropierea sau depărtarea obiectului în spațiu sau în timp, identitatea, diferențierea sau asemănarea lui față de alte obiecte.

§ 111. Pronumele demonstrative de apropiere sînt *acesta* și sinonimul familiar (inițial regional) *ăsta*, alături de care există diverse pronume sau variante regionale (*aista, ista, cesta*; în adverbul *astfel* primul termen al compusului este o variantă a lui *ăst* adj., iar în adverbul regional *estimp*, cu sensul exact „în acest an” – nu „în acest timp”, cum cred cei cărora nu le e familiar –, primul termen este o variantă a lui *ist* adj.).

Adjectivele demonstrative corespunzătoare au aceleași forme cu pronumele cînd stau după substantivul – articulat – determinat de ele: *omul acesta, seara asta*. Cînd stau înaintea substantivului – nearticulat – adjectivele demonstrative au forme speciale, fără finala *-a*: *acest om, astă seară*.

Formele flexionare ale pronumelor și ale adjectivelor postpuse *acesta* și *ăsta* sînt:

	Singular		Plural	
	m. și n.		m.	
N.A.	<i>acesta</i>	<i>ăsta</i>	<i>aceștia</i>	<i>ăștia</i>
G.D.	<i>acestuia</i>	<i>ăstuia</i>	<i>acestora</i>	<i>ăștora</i>
	f.		f. și n.	
N.A.	<i>aceasta</i>	<i>asta</i>	<i>acestea</i>	<i>astea</i>
G.D.	<i>acesteia</i>	<i>asteia/ăsteia</i>	<i>acestora</i>	<i>ăștora</i>

Formele flexionare ale adjectivelor antepuse sînt:

	Singular		Plural	
	m. și n.		m.	
N.A.	<i>acest</i>	<i>ăst</i>	<i>acești</i>	<i>ăști</i>
G.D.	<i>acestui</i>	<i>ăstui</i>	<i>acestor</i>	<i>ăstor</i>
	f.		f. și n.	
N.A.	<i>această</i>	<i>astă</i>	<i>aceste</i>	<i>aste</i>
G.D.	<i>acestei</i>	<i>astei/ăstei</i>	<i>acestor</i>	<i>ăstor</i>

Pronumele și adjectivul pronominal *acest(a)* constituie o caracteristică a limbii scrise și a stilului înalt; folosirea lor în conversație dă acesteia o notă de artificialitate (în aceeași situație sînt și dialogurile școlarești dintre profesori sau învățători și elevi: *Ce este aceasta? Aceasta este...*). Sinonimul *ăst(a)* este specific pentru exprimarea orală, inclusiv a vorbitorilor limbii literare; de remarcat că aceștia folosesc în special pronumele și formele omonime, cu *-a*, ale adjectivului postpus (multe forme ale adjectivului antepus *ăst* practic nu apar în limba literară). Unele construcții se realizează numai cu pronumele *ăsta*; de exemplu, *Ăsta om!*, *Ăsta e el* sau *Asta e!*, *Am trăit să (o) văd și (pe) asta* (sau *una ca asta*). De asemenea, numai adjectivul demonstrativ *astă* intră într-o serie de adverbe compuse și îmbinări adverbiale temporale, uneori cu sensul „această” (*astăzi*, *astă seară*, *de astă dată*), alteori cu sensul „precedentă, trecută” (*astă-noapte*, *astă-vară*); de reținut scrierea cu cratimă în ultima situație.

Observații cu privire la forme:

Accentuarea literară a formelor de genitiv-dativ este pe temă, nu pe desinență: *acéstui(a)*, *acéstei(a)*, *acéstor(a)*, nu *acestui(a)* etc.

În flexiunea pronumelui și adjectivului demonstrativ de apropiere la feminin limba literară nu recurge niciodată la alternanța *s-ș* și aplică mai puțin alternanța *a-ă*: formele regionale de genitiv-dativ feminin sg. *ăștei(a)*, în loc de *ăstei(a)*, și de feminin pl. *ăștea*, *ăstea*, în loc de *astea*, trebuie evitate.

La adjectivul demonstrativ postpus normele cer respectarea acordului în caz, pe care mulți îl neglijează: se spune corect *omului acestuia* (nu *acesta*), *oamenilor acestora* (nu *aceștia*), *fetelor acestora* (nu *acestea*); cf. *fetei acesteia*, unde acest acord nu se omite. De fapt, e preferabil să se evite postpunerea adjectivului demonstrativ la cazurile genitiv și dativ, întrucît, în unele contexte, omonimia cu pronumele poate da naștere la confuzii (*fetei acesteia* înseamnă uneori „acestei fete”, alteori „fetei sau fiicei ei”).

Folosirea adjectivului demonstrativ postpus cînd urmează alt adjectiv nu e recomandabilă, preferîndu-se construcția cu demonstrativul antepus, deci *acest fenomen cultural* (nu *fenomenul acesta cultural*).

La adjectivul demonstrativ antepus trebuie evitată folosirea formelor cu *-a*, neliterare în această situație: corect este *această zi* (nu *aceasta zi*).

Formele de feminin singular ale pronumelui, *aceasta* și *asta*, se pot folosi cu valoare neutră, însemnând „acest lucru, acest fapt”; în această situație ele nu apar decît la cazurile nominativ-acuzativ, iar cînd au funcție de subiect al unui nume predicativ adjectiv acordul acestuia se face, de obicei (cu excepția lui *bun*), la genul neutru: *Aceasta nu este recomandat, Asta-i frumos din partea ta* (dar *Asta-i bună!*).

Trebuie evitată folosirea pronumelui la numărul singular în loc de plural în construcții partitive ca *un creion dintr-ăsta, o haină dintr-asta* (în loc de *dintr-astea*).

Observații de conținut și de stil:

Pronumele demonstrativ de apropiere trebuie să se refere la ultimul substantiv precedent care are același gen și același număr. Încălcarea acestei reguli produce confuzii: de exemplu, din fraza *Motoarele avionului s-au oprit brusc și, la impactul cu solul, acesta a luat foc* se înțelege că a luat foc solul, nu avionul. În contexte cu două sau mai multe substantive de același fel demonstrativul de apropiere este folosit adesea, pentru precizarea referentului, cu adaosul *din urmă*: *Conflictul dintre X și Y s-a soldat cu demisia acestuia din urmă*.

În limba actuală se constată o tendință de extindere a folosirii pronumelui demonstrativ *acesta* în dauna pronumelui personal *el*. Această tendință nu trebuie încurajată nici măcar cînd se respectă restricțiile gramaticale specifice demonstrativului de apropiere, întrucît el dă o nuanță livrescă stilului, iar repetarea lui *acesta* într-un context este mai supărătoare decît a lui *el* (pentru mijloacele de evitare a repetării lui *acest(a)*, pronume și adjectiv, vezi § 428). Cu atît mai mult trebuie evitată extinderea realizată prin neglijarea restricțiilor de folosire, anume prin referirea demonstrativului de apropiere la un substantiv precedent mai îndepărtat decît ultimul cu același gen și același număr (vezi alineatul anterior) și chiar la un substantiv următor, în propoziții ca *Președintele a primit la cererea acestora un grup de artiști* (propoziția devine corectă cu schimbarea topicii: *...a primit un grup de artiști la cererea acestora*).

Pronumele demonstrativ de apropiere se folosește și în calitate de înlocuitor ocazional al unui substantiv care e uitat sau necunoscut de vorbitor. În aceste situații, firești sînt demonstrativele familiare *ăsta, asta*: *L-am văzut pe... ăsta, cum îl cheamă? Dă-mi... asta, zi-i pe nume!*; de evitat însă folosirea lui *asta* drept cuvînt de umplutură, care, mai ales prin repetare abuzivă, poate deveni tic verbal: *S-a dus la... asta... farmacie, a cumpărat... asta... aspirină*. Folosirea lui *acesta* ca vocativ în formula *măi, acesta!* caracterizează vorbirea pretențioasă semicultă.

§ 112. Pronumele demonstrative de depărtare sînt *acela* (care are o variantă regională *cela*) și sinonimul familiar (inițial regional) *ăla*; un pronume literar *cel* se folosește în limba literară numai în pronumele relativ compus *cel ce*. Adjectivele demonstrative de depărtare sînt *acel(a)* și *ăl(a)*, cu aceeași repartiție a formelor, după poziția față de substantiv, ca la demonstrativele de apropiere.

Formele flexionare ale pronumelor și adjectivelor postpuse:

	Singular		Plural	
	m. și n.		m.	
N.A.	<i>acela</i>	<i>ăla</i>	<i>aceia</i>	<i>ăia</i>
G.D.	<i>aceluia</i>	<i>ăluia</i>	<i>acelora</i>	<i>ălora</i>
	f.		f. și n.	
N.A.	<i>aceea</i>	<i>aia</i>	<i>acelea</i>	<i>alea</i>
G.D.	<i>aceleia</i>	<i>ăleia</i>	<i>acelora</i>	<i>ălora</i>

Formele flexionare ale adjectivelor antepuse:

	Singular		Plural	
	m. și n.		m.	
N.A.	<i>acel</i>	<i>ăl</i>	<i>acei</i>	<i>ăi</i>
G.D.	<i>acelui</i>	<i>ălui</i>	<i>acelor</i>	<i>ălor</i>
	f.		f. și n.	
N.A.	<i>acea</i>	<i>a</i>	<i>acele</i>	<i>ale</i>
G.D.	<i>acelei</i>	<i>ălei</i>	<i>acelor</i>	<i>ălor</i>

În general, pentru demonstrativul de depărtare sînt valabile observațiile făcute la cel de apropiere cu privire la:

- accentuarea formelor de genitiv-dativ: *acélui(a)*, *acélei(a)*, *acélor(a)*, nu *acelúi(a)* etc.;
- acordul adjectivului postpus: *omului aceluia*, nu *acela*;
- antepunerea adjectivului în construcția cu încă un adjectiv: *acel fenomen cultural*, nu *fenomenul acela cultural*;
- evitarea formelor cu *-a* la adjectivul antepus: *acel ceas*, nu *acela ceas*;
- folosirea formelor de feminin singular ale pronumelui, *aceea* și *aia*, cu valoare neutră;
- evitarea folosirii pronumelui la singular în loc de plural în construcții partitive: *un creion dintr-acelea* (nu *dintr-acela*).

Aspecte (parțial) diferite și specifice:

Demonstrativul de depărtare *acel(a)* este mai puțin livresc decît *acest(a)*, iar sinonimul *ăl(a)* mai puțin folosit de vorbitorii limbii literare (în măsura

în care apare în vorbirea familiară, se utilizează numai pronumele și formele omonime ale adjectivului postpus; adjectivul antepus este exclusiv regional, cu excepția prezenței în adverbul *aseară*). Construcțiile în care se preferă pronumele *ăla*, de exemplu: *Ăla om!*, sînt și ele mai puțin numeroase. Adesea demonstrativul *ăl(a)* este simțit ca avînd valoare peiorativă.

Cu privire la variantele formale, de remarcat că este asemănătoare situația alternanței *a-ă* la feminin: forma regională de feminin plural N.A. *ălea* în loc de *alea* trebuie evitată.

Scrierea corectă a ambelor specii de pronume este cu *-ia*, nu cu *-ea*, la genitiv-dativ singular (unde *-a* se adaugă la desinența *-ui*, *-ei*): *acestuia*, *acesteia*, *aceluia*, *aceleia*. La demonstrativul de depărtare trebuie respectată în scris deosebirea dintre *aceia* m. pl. (= *acei* + *-a*) și *aceea* f. sg. (*acea* + *-a*), identice în pronunțare; atenție însă la genitiv-dativul singular feminin, care este corect *aceleia* (nu *aceleea*)!

O problemă specifică este întrebuintarea emfatică inutilă a adjectivului demonstrativ (antepus), de care se abuzează în stilul didactico-științific și în cel publicistic, în locul articulării enclitice a substantivului, mai ales înaintea unei propoziții atributive: *în acele cazuri în care...* (în loc de *în cazurile în care...*), *să se ia acele măsuri care vor fi socotite necesare* (în loc de... *măsurile care...*).

Uneori se folosesc greșit cu valoare pronominală formele fără *-a*: *acei* dintre ei (în loc de *aceia* dintre ei), *scopul lui este acel de a demonstra* (în loc de *acela de a...*), *meritul autorului și acel al interpreților* (în loc de *acela al...*). Ambele serii de forme (cu și fără *-a*) apar uneori greșit în locul lui *cel*, fie în locul pronumelui demonstrativ *cel* urmat de un relativ: *acel(a) ce* în loc de *cel ce* (vezi § 117), *acel(a) care* în loc de *cel care*, fie în locul articolului *cel*: *alte griji decît acelea mărunte*. Pronumele *ăla*, folosit și el în locul articolului *cel*, dă naștere unor construcții mai evident neliterare atunci cînd este urmat de un adjectiv articulat enclitic (*ăla micul* în loc de *cel mic*) sau cînd e folosit la vocativ (*Aia mică, vino aici!*).

§ 113. Pronumele demonstrativ de identitate este unul singur: *aceiași*, care nu are forme diferite ca adjectiv.

Formele sale sînt:

	Singular	Plural
	m. și n.	m.
N.A.	<i>aceiași</i>	<i>aceiași</i>
G.D.	<i>aceluiași</i>	<i>acelorași</i>
	f.	f. și n.
N.A.	<i>aceeași</i>	<i>aceleași</i>
G.D.	<i>aceleiași</i>	<i>acelorași</i>

După cum se vede ușor, demonstrativul de identitate este compus din demonstrativul de depărtare *acela* + particula invariabilă *-și* (neseparată în scris prin cratimă). Atenție la scrierea corectă cu *i* final a tuturor formelor, indiferent de număr (*i* nu este aici desinență de plural, cum cred unii), deci și *același*, nu *acelaș*!

Ca și la demonstrativul de depărtare, scrierea corectă deosebește f. sg. *aceeași* de m. pl. *aceiași*, deși ambele forme se pronunță la fel. Atenție la forma corectă de genitiv-dativ singular feminin: *aceleiași* (nu *aceleeeși* și nici *aceleași*, care e N.A. f. și n. pl.)!

Adjectivul demonstrativ de identitate este totdeauna antepus: *același om*.

De evitat îmbinarea pleonastică *tot același* în locul lui *același* singular sau al lui *tot acela*.

În construcția *unul și același* trebuie declinați ambii termeni, deci se spune corect *unuia și aceluiași*, nu *unuia și același*.

§ 114. Pronumele demonstrativ de diferențiere este *celălalt*, care indică în același timp depărtarea, iar familiar se folosește cu aceeași valoare *ălălalt*, alături de care există și un demonstrativ de diferențiere și apropiere: *ăstălalt*; în exprimarea prețioasă se întilnesc echivalentele *acelălalt*, *acestălalt* și regional numeroase variante (*celalalt*, *cellalt*; *ălalalt*, *ăllalt*; *ăstalalt*, (*a*)*istalalt* și altele; vechiul *alalt* adj. se păstrează numai în adverbele *alaltăseară*, *alaltăieri*). Adjectivele au aceleași forme ca pronumele, indiferent de topică: *celălalt om/omul celălalt*.

Formele flexionare:

		Singular	
		m. și n.	
N.A.	<i>celălalt</i>	<i>ălălalt</i>	<i>ăstălalt</i>
G.D.	<i>celuilalt</i>	<i>ăhuilalt</i>	<i>ăstuilalt</i>
		f.	
N.A.	<i>cealaltă</i>	<i>ailaltă</i>	<i>astălaltă</i>
G.D.	<i>celeilalte</i>	<i>ăleilalte</i>	<i>ăsteilalte/asteilalte</i>
		Plural	
		m.	
N.A.	<i>ceilalți</i>	<i>ăilalți</i>	<i>ăștilalți</i>
G.D.	<i>celorlalți</i>	<i>ălorlalți</i>	<i>ăstorlalți</i>
		f. și n.	
N.A.	<i>celelalte</i>	<i>alelalte</i>	<i>astelalte</i>
G.D.	<i>celorlalte</i>	<i>ălorlalte</i>	<i>ăstorlalte</i>

În privința aspectelor formale, de reținut că trebuie evitate:

- variantele cu *-nt* în loc de *-lt* (de tipul *celălant*, *ailantă*);
- unele variante regionale care se insinuează în vorbirea literară (de exemplu, *ceealaltă*, *ceilaltă* sau *ceailaltă* f. sg., *ceialalți* m. pl.);
- forme hibride ca *cealălaltă* f. sg.;
- variantele regionale și familiare specializate pentru valoarea pronominală, realizate prin adăugarea articolului hotărît enclitic (de tipul *ălălaltul*, *ăstălaltul*; în asemenea variante pronumele demonstrativ de diferențiere ajunge să exprime redundant cazul în formele de G.D. pl. *ălorlaltților*, *ăstortalțților*).

Varianța bisilabică de m.-n. sg. se scrie corect *cellalt*, nu *celalt*.

Adjectivul *celălalt* apare uneori în mod inutil pe lângă substantive care exprimă relații reciproce în locul articulării hotărîte a substantivului însoțit: *eu și ceilalți colaboratori ai mei*, *ea și celelalte surori ale ei* (în loc de *eu și colaboratorii mei*, *ea și surorile ei*).

§ 115. Pronumele demonstrativ de calificare este *atare*, folosit ca pronume numai în îmbinarea *ca atare* (*Nu interesează povestea ca atare, ci numai sensul ei*); mai des apare ca adjectiv pronominal demonstrativ, totdeauna antepus: *o atare problemă*. Cu valoare de adjective demonstrative de calificare se folosesc de obicei cuvinte provenite din altă parte de vorbire, anume din adverbe: *asemenea*, *asa* și locuțiunea *astfel de*, toate numai antepuse față de substantivul determinat (*asemenea* postpus are alt statut, de adjectiv nepronominal; vezi § 277).

Atît pronumele, cît și adjectivul *atare* sînt invariabile după normele în vigoare: *un atare om*, *o atare femeie*; la plural ele nu sînt prea folosite, dar forma e aceeași (deși unii recurg la o formă *atari*).

Adjectivele demonstrative de proveniență adverbială sînt și ele antepuse și invariabile. Cu privire la ele este de remarcat folosirea redundantă – denotînd o influență străină – a lui *asemenea* sau *astfel de* în construcții de tipul *asemenea oameni ca...*, *astfel de probleme cum sînt...* (în loc de *oameni ca...*, *probleme cum sînt...*).

PRONUMELE INTEROGATIV

§ 116. Este pronumele care înlocuiește în întrebări parțiale – incompatibile cu răspunsul *da* sau *nu* – un cuvînt (de obicei substantiv sau pronume) așteptat ca răspuns.

Pronumele interogative sînt *cine*, *ce*, *care*, *cît* și *al cîtelea*. Cu excepția lui *cine* toate sînt și adjective pronominale interogative, cu sau fără deosebiri formale. Pe de altă parte, cu excepția lui *al cîtelea* toate sînt omonime cu pronumele relative, deosebindu-se prin întrebunțări.

Pronumele și adjectivele interogative se folosesc în propoziții interogative directe (principale) și indirecte (subordonate necircumstanțiale: su-

biective, complementive directe și indirecte, predicative, atributive); de asemenea, afară de *al cîtelea*, toate se folosesc și în propoziții principale exclamative. De exemplu, *Ce cauți? L-am întrebat ce cauți. Ce am mai râs!* În propoziții interogative indirecte pronumele interogative își orientează forma exclusiv după funcția din subordonată: *M-a întrebat cui îi duc florile, Întrebarea e pe cine alegem*. De reținut că pronumele și adjectivele pronominale care introduc propoziții interogative indirecte își mențin valoarea interogativă; de evitat deci afit confundarea lor cu pronumele și adjectivele relative, cît și crearea pentru această situație a unei clase de unități pronominale cu valoare mixtă interogativ-relativă (termenul *interogativ-relativ* sau *relativ-interogativ* este consacrat pentru denumirea unei clase care grupează cele două specii de pronume și adjective pronominale; vezi § 117).

Pronumele interogativ *cine* se referă de obicei la un nume de persoană sau de animal; la un nume de lucru se poate referi mai rar la cazul nominal, în situațiile în care numai astfel se precizează funcția de subiect: – *Cine trage vagonul? – Locomotiva*, și mai des la genitiv-dativ (– *Al cui acoperiș? – Al casei*). *Cine* este variabil numai după caz; are forme unice de singular, care se pot referi la toate genurile și la ambele numere:

N.A. *cine*

G.D. *cui*

Acordul unui verb cu *cine* subiect se face corect numai la persoana a III-a singular, chiar dacă răspunsul va fi la plural (*Cine a protestat? Ele*) sau la alte persoane (*Cine a vorbit? Eu*). Se poate spune deci *Cine (le) sînt prietenii (lor)?*, unde pronumele *cine* este nume predicativ (ca și în *Cine sînt ei?*, *Cine sînteți voi?*), nu subiect, dar nu și *Cine (le) sînt prieteni?* sau *Cine au protestat?* Tot astfel, nu e corect să se spună *Cine ați hotărît, voi singuri?*, ci numai *Cine a hotărît, voi singuri?*

Pronumele interogativ *ce* se referă numai la un nume de lucru, în timp ce adjectivul corespunzător poate însoți și nume de ființe, inclusiv de persoane: *Ce colegi ai?* Amîndouă sînt complet invariabile (în gen, număr și caz) și pot înlocui sau însoți numai cuvinte la nominativ sau acuzativ. Ca pronume subiect *ce* se construiește corect exclusiv cu numărul singular, chiar dacă răspunsul va fi la plural (– *Ce se aude? – Niște avioane*); de aceea construcția *Ce-s cu astea?* (în loc de *Ce-i cu astea?*) este greșită. Ca adjectiv *ce* poate însoți substantive la numărul plural: *Ce vorbe sînt astea?* Adjectivul interogativ *ce* intră în componența locuțiunii adjectivale interogative *ce fel de*. În propoziții exclamative *ce* are anumite particularități: poate fi întrebuințat nu numai ca pronume (*Ce n-aș da să...!*) sau adjectiv (*Ce viață!*), ci și ca adverb (*Ce-a oftat!*, *Ce frumos!*) și poate apărea alături de mai (*Ce-a mai oftat!*, *Ce mai viață!*) sau, ca adjectiv cu sens cantitativ, alături de *de* (*Ce de flori!*); îmbinarea *ce de mai* (*Ce de mai flori!*), care apare în vorbirea neîngrijită, nu este recomandabilă. În exprimarea literară nu este indicată folosirea interogativului *ce* cu sensul „de ce, pentru ce” (*Ce pleci așa curînd? în locul lui De ce pleci...?*).

Care este pronumele interogativ cu cea mai bogată flexiune, precum și cu unele deosebiri formale (prezența sau absența particulei finale *-a*) între pronume și adjectivul corespunzător la cazul dativ: *Căruia (dintre ei) i-ai scris?*; *Cărui coleg i-ai scris?*, iar la genitiv între pronumele folosit independent sau postpus, pe de o parte, și adjectiv sau pronumele folosit antepus, pe de alta: *A căruia (dintre voi) este mingea?* *În casa căruia ai copilărit?*, dar *Adresa cărui coleg n-o cunoști?* *În a cărui casă ai copilărit?*

	Pronume	Adjectiv
	sg.	
N.A.	<i>care</i>	<i>care</i>
G. m. și n.	<i>cărui(a)</i>	<i>cărui</i>
f.	<i>cărei(a)</i>	<i>cărei</i>
D. m. și n.	<i>căruia</i>	<i>cărui</i>
f.	<i>căreia</i>	<i>cărei</i>
	pl.	
N.A.	<i>care</i>	<i>care</i>
G.	<i>căror(a)</i>	<i>căror</i>
D.	<i>căroara</i>	<i>căror</i>

Formele de genitiv-dativ singular și plural se accentuează în limba literară pe temă, nu pe desinență, deci: *cărui(a)*, *cărei(a)*, *căror(a)*, nu *căróra* etc.

Pronumele interogativ *care* are un sens specific partitiv: *Care îți place mai mult?* presupune o alegere; folosirea lui ca simplu echivalent al lui *cine* (*Care e acolo?*) nu este recomandabilă. Acordul unui verb cu pronumele *care* subiect se face corect numai la persoana a III-a singular sau plural (*Care (dintre voi) a copiat?*); construirea lui cu persoana a II-a (*Care ai dat?*, *Care plecați acasă?*) caracterizează exprimarea neîngrijită.

Pronumele și adjectivul interogativ *cît* au forme de gen și număr, iar la plural și de caz, care sînt aceleași la pronume și la adjectiv:

	Singular		Plural	
	m. și n.	f.	m.	f. și n.
N.A.	<i>cît</i>	<i>cîta</i>	<i>cîți</i>	<i>cîte</i>
G.D.	—	—	<i>cîtor</i>	

Forma de genitiv-dativ plural este puțin folosită – la pronume practic nefolosită –, preferîndu-se net construcțiile prepoziționale cu acuzativul (construcția cu *a* fiind echivalentă a genitivului, iar cea cu *la* a dativului): *La cîți (colegi) le-ai dat adresa?* sună mai firesc decît *Cîtor colegi le-ai dat adresa?* Formele de singular ale pronumelui apar mult mai rar decît

cele de plural. Îmbinarea exclamativă *cîtă mai* din construcții de tipul *Cîtă mai casa!* nu este literară.

Pronumele și adjectivul interogativ *al cîtelea* sînt specializate pentru referirea la numerele ordinale (și la *ultimul*, *cel din urmă* asimilate cu acestea). Ele au forme numai pentru numărul singular: m. și n. *al cîtelea* (nu *al cîtulea* sau *al cîtălea*), f. *a cîta* (nu *a cîtea*).

PRONUMELE RELATIV

§ 117. Este pronumele care înlocuiește un substantiv în propoziții subordonate neinterogative (mai ales necircumstanțiale, dar și circumstanțiale), avînd un dublu rol sintactic: face legătura (relația) între subordonată și cuvîntul determinat din propoziția regentă, ceea ce îl aseamănă cu conjuncțiile, dar îndeplinește și funcția de parte de propoziție în cadrul subordonatei pe care o introduce. Unele pronume relative pot înlocui și o propoziție întreagă (*care*, *ce* și *ceea ce* în propoziții atributive – vezi § 360 și 362).

Pronumele relative sînt omonime cu pronumele interogative: *care*, *ce*, *cine* și *cît*, de aceea sînt grupate adesea cu acestea sub denumirea de pronume *relativ-interogative* sau *interogativ-relative*, dar, pe lîngă unele aspecte comune, între cele două tipuri de întrebuintări există deosebiri care impun distingerea a două specii de pronume. Principalele deosebiri se referă la:

- comportarea pronumelui în propoziții subordonate: în timp ce interogativele au totdeauna forma cazuală cerută de funcția din subordonată (vezi § 116), relativele își pot orienta această formă nu numai în același fel (*Cui nu-i place să stea acasă*), ci și după raportul cu regenta (*Am dat-o cui am vrut*);
- existența unor pronume care aparțin unei singure specii: pe de o parte, *al cîtelea*, *care* e numai interogativ, și, pe de alta, popularul *de* și compusul *cel ce*, care sînt numai relative;
- referența sau/și semantica pronumelor omonime *care* și *ce*: cel puțin în propoziții atributive, *care* relativ nu are restricțiile semantice ale interogativului omonim, iar *ce* relativ nu are restricțiile interogativului în ce privește referirea la ființe;
- frecvența întrebuintării unor pronume sau a unor forme ale lor: relativul *care* este mult mai frecvent decît interogativul omonim ca pronume, în timp ce ca adjectiv *care* interogativ este mai frecvent decît *care* relativ;
- deosebiri parțiale de formă și de topică între unele pronume relative și cele interogative: în timp ce pronumele interogativ *ce* cu funcție de subiect se construiește numai cu un verb la singular, ca pronume relativ poate fi construit, în propoziții atributive, și cu pluralul (*anii ce trec*); atît *care*, *cît* și *cî* ca interogative cu funcție de subiecte admit numai verbe la persoana

a III-a (singular), dar cînd sînt relative e corectă construirea lor, în propoziții atributive, cu alte persoane: *eu, care muncesc pentru voi...*; *voi, ce nu faceți nimic...*

Ca și interogativele omonime, pronumele relative *care, ce* și *cît* pot fi și adjective cînd însoțesc un substantiv în aceeași propoziție (subordonată) și se acordă cu el în gen, număr și caz: *Mă duc la care (sau ce) film (sau la cîte filme) vreau.* După locul de segmentare a propoziției se deosebește *care* pronume din *romanul X, carte care a apărut...* și *care* adjectiv din *romanul X, care carte a apărut* (construcția de acest ultim tip este învechită).

Întrebuințarea cu valoare nehotărîtă a pronumelui *cine* și a pronumelor și adjectivelor *care, ce, cît* (în construcții în care sînt sinonime ale compuselor lor cu *ori-* sau *fie-*, de exemplu *care* sau *cine cum poate*) ține de specia pronumelor relative.

Cu privire la formele relativului *care* sînt de observat următoarele:

– În limba literară actuală nominativ-acuzativul are forma *care* la ambele numere și pentru toate genurile; forma de plural (mai ales masculin) *cari* este învechită și livrescă, de asemenea sînt învechite formele articulate *carele* m. și n. sg. și f. și n. pl., *careia* f. sg.

– *Care* are forme de genitiv-dativ singular și plural, iar acuzativul cu rol de complement direct se construiește cu prepoziția *pe*; întrebuintarea invariabilă, în propoziții atributive, a formei *care* în locul formelor de dativ (*fata care i-am dat flori* în loc de *căreia*) și omiterea lui *pe* (*fata care am cunoscut-o* în loc de *pe care*) caracterizează exprimarea neîngrijită. Nu este literară nici apariția lui *care* invariabil în locul unei construcții prepoziționale exprimate, în aceeași propoziție, cu ajutorul unor pronume personale (*fata care m-am întîlnit cu ea*). Vezi și § 292, 297.

– Pronumele *care* are genul și numărul substantivului înlocuit (cazul depinzînd de întrebuintările pronumelui), iar adjectivul *care* se acordă în gen, număr și caz cu substantivul însoțit. La genitiv există forme diferite după topică: genitivul antepus are forme fără particula *-a* și este precedat în mod obligatoriu de articolul posesiv *al...* (*în a cărui casă*), iar genitivul postpus are forme cu *-a* și nu este însoțit de articolul *al* (*în casa căruia*). De reținut construcția corectă (ca formă și acord) a pronumelui relativ în genitiv care introduce o propoziție atributivă:

a) pronumele relativ în genitiv stă după substantivul determinat din cadrul propoziției atributive (topică limitată în limba contemporană la situația în care substantivul din atributivă este precedat de o prepoziție; construcțiile de tipul *poetul opera opera căruia*, frecvente la românii basarabeni, se explică prin influența rusă):

↓
poetul în opera (sau operele) căruia...

↓
poeta în opera (sau operele) căreia...

poetii în opera (sau operele) cărora...

poetele în opera (sau operele) cărora...

b) pronumele relativ în genitiv stă înaintea substantivului determinat din cadrul propoziției atributive:

poetul (în) a cărui operă

poeta (în) a cărei operă

poetii } (în) a căror operă
poetele }

poetul (în) ale cărui opere

poeta (în) ale cărei opere

poetii } (în) ale căror opere
poetele }

poetul (cu) al cărui copil

poetii (cu) ai căror copii etc.

Regula acestui acord „încrucișat“, de un tip mai complicat, este următoarea: articolul posesiv se acordă cu substantivul din propoziția atributivă (nu cu substantivul precedent sau cu pronumele imediat următor), iar pronumele relativ cu substantivul înlocuit din regentă (nu cu substantivul următor al cărui atribut este).

Schematic:

propoziția regentă
substantivul
antecedent
(înlocuit de pronume)

propoziția atributivă
(prep.) – art. posesiv – pron. relativ – s.

Trebuie evitat acordul mecanic cu cel mai apropiat cuvînt: *poetul al cărei operă*, de exemplu.

Ca înlocuitor al unei propoziții, pronumele *care* apare numai însoțit de prepozițiile *drept, după, la, pentru*: de exemplu, *M-am odihnit puțin, după care am continuat lucrul* sau *Mi-am revenit, drept care pot continua*.

Repetarea în aceeași frază a mai multor *care* este supărătoare prin monotonie și, uneori, generează confuzii cu privire la cuvîntul înlocuit; pentru mijloacele de evitare a repetiției lui *care* vezi § 428. Confuzii pot apărea și în fraze cu un singur *care*, greșit folosit: pentru raportarea, în propoziții atributive, la alt substantiv din regentă decît antecedentul său normal vezi § 361; situații extreme în care nu se înțelege deloc al cui înlocuitor este acest pronume se întîlnesc în frazele de tipul celor ridiculizate de Caragiale: *De aia și pusesem de gînd de la Sfintu Gheorghe să las prăvălia, care nu mai poate omul de atîtea angarale* (Justiție).

Relativul invariabil *ce* pune mai puține probleme decît *care*. Principala problemă este aceea a concurenței dintre pronumele *ce* și *care* în propoziții atributive. Pronumele *care* este de departe mult mai folosit (în limba populară chiar exclusiv, cu excepția unor construcții fixe ca *în săptămîna ce vine, pe zi ce trece*), fiind lipsit de restricții semantice, gramaticale și stilistice; unica restricție poate fi de natură eufonică (se evită folosirea lui *care* imediat după un cuvînt terminat în silabele *ca* sau *că*). Folosirea lui *ce* în locul lui *care* în propoziții atributive este o caracteristică a exprimării prețioase, întîlnită în special în scris; admisă în poezie – pentru avantaje de ordin prozodic –, ea nu e recomandabilă decît în situații extreme care impun înlocuirea lui *care* (evitarea repetării acestuia sau evitarea unor vecinătăți generatoare de cacofonii). Atenție însă la restricțiile gramaticale ale lui *ce* (nu poate apărea în locul formelor de genitiv-dativ ale lui *care*, nici în construcții prepoziționale) și la faptul că uneori dă naștere la confuzii între nominativ (subiect) și acuzativ (complement direct): în *sentimentul ce naște acest poem* pronumele poate fi la fel de bine subiect (= *sentimentul care naște* (= generează) *poemul*) și complement (= *sentimentul pe care îl naște* (= trezește) *acest poem*)! Ca înlocuitor al unei propoziții, pronumele *ce* apare numai în propoziții apozitive – adesea antepuse sau intercalate –, de obicei cu un predicat nominal (mai ales, *ce e drept*, dar și *ce e ciudat/curios/straniu* sau *amuzant, important, îngrijorător, rău*): *Nu avea bani, ce-i drept*; *Ce-i drept, nu avea bani*; *Nu avea, ce-i drept, bani*.

Cu privire la relativul *cine* este de notat faptul că în propoziții atributive propriu-zise obișnuite (care determină substantive neverbale) se folosește numai în forma de genitiv *cui* fără prepoziție: *Mă duc la casa cui mă așteaptă*; în atributive care determină substantive verbale *cine* poate apărea în orice caz (cu sau fără prepoziție), cu excepția nominativului: *acordarea de premii cui merită...* (D.), *întîlnirea cu cine trebuia...* (A.) – vezi § 361. Probleme de corectitudine pune folosirea formelor cazuale ale lui *cine* în propoziții subordonate neatributive: trebuie evitate construcțiile de tipul

Cine are bani nu-i pasă de nimic, simțite ca anacoluturi (corect: *Cui are bani nu-i pasă...*).

Relativul *cît* nu prezintă alte aspecte decît interogativul omonim.

Pronumele relativ regional *de*, invariabil, din construcții ca *Omul de trece pe stradă e fratele lui*, *Omul de i-am luat marfa vrea banii și*, mai ales, din îmbinări ca *ăl(a) de*, nu este admis în exprimarea literară.

Pronumele relative apar adesea după pronume demonstrative. Dintre diversele grupări posibile (*acela care*, *cel care* și altele), îmbinarea *cel ce* este considerată pronume relativ compus datorită, în special, sensului și comportamentului unitar al formei de feminin singular cu valoare de neutru *ceea ce*. Formele acestui pronume relativ (care nu e niciodată adjectiv) sînt:

	Singular	Plural
	m. și n.	m.
N.A.	<i>cel ce</i>	<i>cei ce</i>
G.D.	<i>celui ce</i>	<i>celor ce</i>
	f.	f. și n.
N.A.	<i>ceea ce</i>	<i>cele ce</i>
G.D.	<i>celei ce</i>	<i>celor ce</i>

Femininul singular nu se prea folosește cu valoare efectivă de feminin decît la genitiv-dativ. Pentru nominativ-acuzativ forma normală de feminin singular a demonstrativului – corespunzătoare atît masculinului *cel*, cît și genitiv-dativului *celei* – ar fi *cea* (cf. *cea care*), dar în construcția cu *ce* aceasta este ieșită din uz. Forma *ceea ce* se folosește numai cu valoare de neutru („faptul care“). Ea nu are genitiv-dativul *celei(a) ce*, dar poate servi la redarea sensurilor de genitiv și de dativ prin construcții prepoziționale: pentru genitiv singura construcție echivalentă – uzuală – este *a ceea ce* (*importanța a ceea ce s-a discutat*), iar pentru dativ se folosesc, mai rar, construcții cu aceeași prepoziție *a* (*contrar a ceea ce am învățat*) sau cu *la* (*a acordat atenție la ceea ce o privea*). Caracterul unitar al formei *ceea ce* rezultă, între altele, din imposibilitatea disocierii prin prepoziții: deși nu sună prea bine, o construcție ca *De ceea ce avea nevoie era o baie* e acceptabilă, dar *ceea de ce...* e imposibilă. Valoarea de neutru a formei *ceea ce* se oglindește în acordul cu forme de masculin-neutru: *tot ceea ce*, *Ceea ce a spus e interesant*, *Ceea ce e remarcabil este că...*; acordul formal la feminin (*Ceea ce e considerată o lipsă*) constituie o greșeală.

Atenție la scrierea corectă a formei *ceea ce*: ca toate formele lui *cel ce*, se scrie în două cuvinte nelegate prin cratimă (nu *ceea-ce*, nici *ceace*); se scrie cu doi *e* ca și demonstrativul f. sg. (*a*)*ceea* (deci nu *ceia ce*, nici *cea ce*, cum și pronunță unii)! Cînd introduce o propoziție apozitivă care determină o întregă propoziție, *ceea ce* pune și probleme de punctuație: poate apărea izolat prin punct de propoziția regentă în situația în care transpare o

oarecare valoare demonstrativă (*Această problemă trebuie eliminată din discuția de față. Ceea ce nu înseamnă că ea nu prezintă interes pentru ...*).

În majoritatea situațiilor *ceea ce* este echivalent cu relativul *ce*, pe care îl concurează atît în construcții libere (*Ceea ce mi se pare sigur e că.../ Ce mi se pare...; Mă gîndeam la ceea ce mi-ai spus/la ce mi-ai spus etc.*), cît și în îmbinări cu caracter oarecum fix: *tot ceea ce/tot ce* sau *în ceea ce privește/in ce privește*; mai ales în ultimele contexte întrebuintarea lui *ceea ce* în locul lui *ce* este o trăsătură a exprimării prețioase. Unii vorbitori înlocuiesc greșit și pronumele interogativ *ce* cu *ceea ce* (care nu este decît relativ), în propoziții interogative indirecte: *Ceea ce înseamnă nu ni s-a spus* (în loc de *Ce înseamnă...*).

Dar poate cea mai actuală problemă de cultivare a limbii legată de *ceea ce* este necesitatea respectării condiției de echivalență a lui *ceea ce* apozitiv cu propoziția determinată, pentru a se evita frecvențele anacolaturi din construcții incoerente ca: *Aflați despre mine că sînt sănătos, ceea ce vă doresc și vouă multă sănătate sau Așa mi-a spus. Ceea ce mă abțin de la a-mi spune părerea* (vezi și § 362, 424).

Folosirea lui *acel(a) ce* în locul lui *cel ce* este în limba actuală un element de exprimare prețioasă, care e bine să fie evitat, cu atît mai mult cu cît uneori, de exemplu pentru *aceea ce* (în locul lui *ceea ce*), există și restricții sintactice.

În propoziții atributive pronumele relative *care*, *ce* și *cel ce* pot înlocui și pronume (de diverse specii: personale, posesive, demonstrative, interogative, nehotărîte, negative) din regentă, precum și adjective pronominale posesive. Cînd înlocuiește un pronume personal (propriu-zis sau de politețe) ori un adjectiv pronominal posesiv, pronumele relativ preia de la aces-tea și referirea la persoana gramaticală, de aceea cînd este subiect în atributivă acordul se face și în persoană (*Eu, care m-am luptat pentru ei, nu sînt agreeat; Părerea ta, care îl cunoști din copilărie, mă interesează*), iar cînd este complement direct sau indirect dublarea prin pronume neaccentuate respectă persoana antecedentului din regentă (de exemplu, *Ne-a chemat pe noi, pe care ne cunoștea; Părerea ta, pe care te cunosc, mă interesează*). Pentru situația complexă a acordului în persoană cu un pronume relativ determinînd regente de tipul *Eu sînt un om, Tu ești o persoană etc.* vezi § 268.

PRONUMELE NEHOTĂRÎT (SAU NEDEFINIT)

§ 118. Este pronumele care înlocuiește un substantiv dînd indicații foarte vagi asupra obiectului denumit de acesta. Dintre toate speciile de pronume are cel mai bogat inventar de membri (și variante), cu diverse specializări referențiale (unele pronume nehotărîte se referă numai la persoane sau numai la lucruri) sau semantice (căci, oricît de nedefinit este

sensul lor, pronumele nehotărîte au sensuri specifice: *cineva* înseamnă altceva decît *oricine*, *fiecine* sau *altcineva*). Pronumele nehotărîte din limba literară contemporană sînt:

1. pronume simple (mai corect, neanalizabile astăzi): *altul*, *atît(a)*, *cutare*, *unul*;

2. pronume compuse:

a) dintr-un pronume relativ şi diverse elemente (*fie-*, *ori-*, *-va*, regional şi *oare-*): *fiecare*, *fiecine* (început, preţios); *oricare*, *orice*, *oricine*, *oricît*; *careva*, *cineva*, *ceva*, *cîtva*; cf. şi pronumele (variantele) regionale sau populare *oarecare* (literar numai adj.), *oarece*, *oarecine*, *orişicare*, *orişice...*, *fitecine...*, *fieşcare...*, *fieştecare...*;

b) dintr-un pronume nehotărît simplu şi *vre-*: *vreunul*;

c) dintr-un pronume relativ sau dintr-un pronume nehotărît compus (vezi a) şi un adjectiv nehotărît: *altce*, *altcine* (rar folosite, preţioase); *altceva*, *altcineva*.

Dintre acestea unele sînt numai pronume (*careva*, *cineva*, *altceva*, *altcineva*, *altce*, *altcine*, *fiecine*, *oricine*), altele pronume şi adjective în aceeaşi formă – cel puţin la nominativ-acuzativ – (*atît(a)*, *ceva*, *cîtva*, *cutare*, *fiecare*, *oricare*, *orice*, *oricît*), iar altele au forme diferite ca adjective (*altul* pron. – *alt* adj., *unul* pron. – *un* adj., *vreunul* pron. – *vreun* adj.).

La acestea se adaugă unele cuvinte care sînt numai adjective pronominale nehotărîte: *fiece* (rar, învechit), *nişte*, *oarecare* (regional şi pronume); cf. şi adjectivele populare *alde*, *niscăi*, *niscaiva*.

Există de asemenea cîteva locuţiuni pronominale (unele şi adjectivele) nehotărîte alcătuite cu pronume (sau adjective) interrogative sau relative: *cine ştie* + *cine*, *ce*, *cît*; *nu ştiu* + *care*, *cine*, *ce*, *cît*; *te miri* + *ce*, *cine*.

Pronumele şi adjectivele pronominale nehotărîte compuse dintr-un relativ de bază şi *ori-* (*oricare*, *orice*, *oricine*, *oricît*) sînt singurele nehotărîte care pot introduce propoziţii subordonate şi de aceea se numesc *nehotărîte relative*. Adăugarea lîngă ele a unui pronume (pur) relativ este superfluă: se spune *Oricine trecea pe drum era poftit la petrecere*, nu *oricine care...*

Flexiunea pronumelor şi adjectivele nehotărîte diferă de la un cuvînt la altul în ce priveşte bogăţia de forme. Pronumele *unul*, *altul*, *vreunul* şi adjectivele corespunzătoare *un*, *alt*, *vreun* au cele mai multe forme, şapte sau chiar opt (flexiune completă), iar pronumele sau/şi adjectivele *altceva*, *careva*, *ceva*, *nişte*, *oarecare*, *orice* (şi *alde*, *fiece*, *niscăi*, *niscaiva*) sînt total invariabile. Între aceste două extreme se situează pronume cu forme destul de numeroase – cinci –, ca *atît(a)*, *cîtva*, *cutare*, *oricare*, *oricît*, şi pronume cu forme puţine, numai trei: *fiecare* sau chiar două: compusele cu *cine* (*altcineva*, *cineva*, *fiecine*, *oricine*). Cele mai multe dintre pronumele invariabile şi cu forme puţine se folosesc numai pentru singular (*altceva*, *ceva*, *fiece*, *orice*, *fiecare*, toate compusele cu *cine*). Adjectivele cu aceleaşi caracteristici flexionare, chiar cînd corespund unor pronume limitate

la singular, se folosesc și pentru plural: de exemplu, *orice (cărți), ceva (bani)*; chiar *fiecare*, al cărui sens e singulativ, poate fi folosit ca adjectiv pe lângă un substantiv la plural, însoțit și de un numeral, în construcții care arată periodicitatea, distribuția: *la fiecare zece minute, la fiecare trei adulți*.

Unele nehotărâte invariabile pot fi folosite în construcții cu prepoziția *a* echivalente cu genitivul: (*simbolul*) *a ceva, a orice*.

Nehotărțile compuse cu relative (cu excepția lui *careva* și *oarecare*) au flexiunea ca acestea, inclusiv distincția între forme cu *-a* la genitiv-dativul pronumelui și fără *-a* la adjectiv: *Am dat fiecăruia pron.*, dar *Am dat fiecărui copil adj.* *Cutare* se declină după modelul relativului *care*.

Formele pronumelor nehotărâte *unul, vreunul, altul*:

		sg.	
m. și n.		f.	
N.A.	(vre)unul altul	(vre)una	alta
G.D.	(vre)unuia altuia	(vre)uneia	alteia

		pl.	
m.		f. și n.	
N.A.	(vre)unii alții	(vre)unele	alte
G.D.	(vre)unora altora	(vre)unora	altora

Formele adjectivelor nehotărâte *un, vreun, alt*:

		sg.	
m. și n.		f.	
N.A.	(vre)un alt	(vre)o	altă
G.D.	(vre)unui altui, alt	(vre)unei	altei, alte

		pl.	
m.		f. și n.	
N.A.	(vre)unii alți	(vre)unele	alte
G.D.	(vre)unor altor, alți	(vre)unor	altor, alte

Folosirea formei de f. sg. *una* cu valoare adjectivală în îmbinarea *una lume „unii oameni“* nu este literară. În adverbul *uneori* primul termen al compusului – *une* – este o variantă nearticulată a adjectivului nehotărât *unele*, folosit regional și în *pe unele locuri*.

Flexiunea lui *atît(a)* seamănă cu a relativului *cît*, cu deosebirea că finala *-a* poate apărea aici și la valoarea adjectivală: *atîția/atîți prieteni* și numai *atîta grijă, atîtea griji*.

Toate nehotărîtele compuse se scriu într-un singur cuvînt, fără cratimă: *vreunul*, *vreo* (nu *vre-unul*, *vre-o*), *cineva* (nu *cine-va*), *alde* (nu *al-de*) etc. În compusele cu *ori-* trebuie respectat *i* de la sfîrșitul primei silabe: *oricare*, *orice*, *oricine* (nu *orcare*, *orce*, *orcine*); în pronunțare acest *i* este nesilabic, șoptit, spre deosebire de al doilea *i* din *orișicare*, *orișice*, *orișicine*, *orișicit*, care e silabic. Pronumele nehotărît *unul* se scrie cu *l* final (articol), spre deosebire de numeralul cardinal *unu* (vezi § 87).

Multe pronume și adjective nehotărîte au regional și popular variante formale sau formații asemănătoare. Nu sînt literare variante ca *altăceva* sau *altăcineva* în loc de *altceva*, *altcineva*, *vrnul* sau *frnul* pentru *vreunul* și *vo* sau *fo* pentru *vreo*, nici formațiile cu *fite-* sau *fieș-*, *fiește-* în loc de *fie-* (+ *care*, *ce*, *cine*), majoritatea formațiilor cu *oare-* (cu excepția lui *oarecare* adj.) și toate cele cu *oareși-* (*oareșicare...*). Limba literară face deosebire de sens între *oricare* și *oarecare*, iar formațiile populare cu *oriși-* se folosesc cu o nuanță de subliniere a indiferenței (sau concesiiei).

Toate compusele sînt sudate în limba literară, deci trebuie evitată disocierea formațiilor cu *ori-*: corect se spune *al oricui* (nu *ori al cui*), *cu oricine* (nu *ori cu cine*); singura disociere literară este cea din structura locuțiunii conjuncționale *ori de cîte ori* (= *de oricîte ori*).

Unele nehotărîte au și sensuri mai depărtate de cele specifice pronumelor și adjectivelor pronominale. În situația în care se folosesc cu sensuri calificative, unele adjective nehotărîte capătă, în vorbirea familiară, grade de comparație: de exemplu, *ceva* ajunge să aibă comparativul de superioritate *mai ceva*, iar *oarecare* atît comparativ: *mai oarecare*, cît și, mai ales, superlativ: *foarte oarecare*.

Cînd înlocuiește nume de persoane pronumele *cutare* are și diminutive în limbajul familiar: *cutărică*, *cutăriță*, iar o formație cu sufixul *-escu* este specializată pentru înlocuirea numelor proprii de familie: *Cutărescu*; toate cele trei derivate au flexiune substantivală (G.D. cu articolul proclitic *lui*). Ca echivalent al lui *cutare* se folosește, în limbajul familiar cult, numele literei *x* [ics] (eventual urmat de cel al literei *y*: *XY* [ics igrec]), de la care există formația *X-ulescu* (*Icsulescu*), sinonimă cu *Cutărescu*.

Între întrebuintările pronumelui nehotărît *unul* este de remarcat caracterul livresc al construcțiilor recente de tipul *Fenomenul este unul de esență*, *Opera sa se anunță una revoluționară*; trebuie evitat măcar abuzul de această construcție.

Întrebuintarea nehotărîtului *alt(ul)* pune mai multe probleme. În ce privește forma, în limba literară trebuie respectată distincția – inexistentă în unele graiuri – între formele pronumelui (cu articol enclitic la nominativ-acuzativ și cu particula *-a* la genitiv-dativ) și cele ale adjectivului (fără articol și fără *-a*): se spune corect *alt om*, *altă casă*, *alți 15* și nu *altul om*, *alta casă*, *alții 15*. Adjectivul *alt* este singurul adjectiv pronominal care are cîte două forme de genitiv-dativ la același gen și număr; alături de formele

cu desinență pronominală *altui, altei, altor*, folosite în situațiile obișnuite: *casa altui om, am dat altei persoane* etc., există forme cu flexiune de adjectiv nepronominal (cu desinență *-e* la f. sg. și egale cu nominativ-acuzativul la m. sg. și pl.), folosite în contexte în care *alt* este precedat de articolul nehotărît sau de un adjectiv pronominal ca *acest, oricare: opera unui alt autor* (nu *unui altui*), *am dat unei alte persoane* (nu *unei altei*). După pronumele *cine, nimeni* se folosește pronumele *altul* (*Cine altul? Nimeni altul*, ca și *Cine altcineva? Nimeni altcineva*), nu adjectivul *alt*; tot pronumele – în forma feminină cu valoare neutră *alta* – se folosește și după *ce, nimic* (*Ce alta? Nimic alta*; cf. *Ce altceva? Nimic altceva*). Pronumele *altul* se declină și în formulele *sau altul, și alții*, deci se spune corect *unuia sau altuia, unui capitol sau altuia, (al) lui X și (al) altora*, nu *unuia sau altul, unui capitol sau altul, (al) lui X și alții*. Adjectivul *alt* se folosește uneori, în mod inutil și chiar echivoc, în locul articulării hotărîte a substantivului însoțit, în construcții cu substantive sau verbe care presupun o reciprocitate, ca *el și alți colaboratori ai lui* (în loc de *el și colaboratorii lui*), *eu și alți vecini ai mei* etc. sau *să-și schimbe altă cămașă* (în loc de *să-și schimbe cămașa* sau *s-o schimbe cu alta*).

Pentru folosirea greșită a lui *vreun* cu valoare negativă vezi § 119.

Pronumele *fiecare* pune unele probleme de acord: el are numai forme de singular, deci când e subiect acordul verbului trebuie făcut la persoana a III-a singular. Limba literară admite acordul după înțeles la persoana I și a II-a plural (*Fiecare dintre noi ne-am dus*, alături de acordul formal *s-a dus*), dar nu și la a III-a plural (deci nu *Fiecare dintre ei s-au dus*; corect: *s-a dus*).

PRONUMELE NEGATIV

§ 119. Este pronumele care înlocuiește numele obiectului prezentat ca inexistent.

Există două pronume negative simple: *nimeni* (cu variantele populare *nimenea* și *nime*), care se referă la persoane, și *nimic* (cu varianta *nimica*), referitor la lucruri. *Nimic(a)* este invariabil. *Nimeni* are următoarele forme:

N.A. *nimeni* (*nimenea*)

G.D. *nimănui* (*nimănuia*)

Pe lângă pronumele simple, există un pronume negativ compus (mai exact ar trebui numit locuțiune pronominală): *nici unul*, care are și un adjectiv paralel în forma *nici un*. Pronumele *nici unul* și adjectivul *nici un* au flexiune completă, ca a nehotărîtelor *unul, un*:

		Pronume	Adjectiv
		sg.	
m. și n.	N.A.	<i>nici unul</i>	<i>nici un</i>
	G.D.	<i>nici unuia</i>	<i>nici unui</i>
f.	N.A.	<i>nici una</i>	<i>nici o</i>
	G.D.	<i>nici uneia</i>	<i>nici unei</i>
		pl.	
m.	N.A.	<i>nici unii</i>	<i>nici unii</i>
	G.D.	<i>nici unora</i>	<i>nici unor</i>
f. și n.	N.A.	<i>nici unele</i>	<i>nici unele</i>
	G.D.	<i>nici unora</i>	<i>nici unor</i>

Conform normelor ortografice în vigoare, *nici unul*, *nici un* se scriu în două cuvinte, fără cratimă (deci nu *niciun* sau *nici-un*). În pronunțare ele se deosebesc prin intonație de îmbinările în care *nici* precedă pe *unul* sau *un* fără a forma o unitate cu ele (de exemplu, *nici unul*, *nici altul*). Unitatea morfologică a lui *nici un(un)* ca pronume sau adjectiv negativ rezultă din caracterul lor nedisociabil în limba literară: se spune corect *pe nici unul dintre ei*, nu *nici pe unul*, și în *nici un caz*, nu *nici într-un caz* (bineînțeles, nu e vorba aici de *nici pe unul*, *nici pe altul* sau *nici într-un caz*, *nici în altul*, care sînt corecte, dar nu conțin pronume sau adjective negative).

La unii vorbitori nehotărîtul *vreun(un)* tinde să-l înlocuiască pe *nici un(un)* în propoziții negative: de reținut că nu trebuie spus *Nu are vreo pretenție*, ci *Nu are nici o pretenție* (vezi și § 246).

Pronumele negative pun unele probleme de acord în număr. *Nimeni* și *nimic* au forme numai de singular, deci acordul se face tot la singular: *nimeni altul*, *Nimeni nu vede*, *Nimic nu dovedește...*; acordul la singular trebuie respectat și atunci cînd există (sau se subînțelege) o determinare la plural, deci se spune corect *Nimeni dintre ei n-a venit* (nu *n-au venit*), *Nimic dintre acestea nu dovedește...*, precum și la coordonarea subiectelor *nimeni* și *nimic*: *Nimeni și nimic nu mă poate opri*. *Nici unul* are forme și de singular, și de plural, acordul variînd ca atare; și aici se întîlnesc greșeli de acord la plural cu subiectul pronume la singular, dar cu o determinare (exprimată sau nu) la plural: *Nici unul (dintre ei) n-au acceptat* în loc de *Nici unul (dintre ei) n-a acceptat*.

Verbul

§ 120. Este partea de vorbire flexibilă care exprimă acțiuni în sensul larg al acestui termen: acțiuni propriu-zise, procese, stări.

Categoriile morfologice ale verbului sînt diateza, modul, timpul, persoana, numărul, genul și cazul. Dintre acestea, diateza, modul și timpul sînt specifice pentru verb, persoana este o categorie comună numai cu unele pronume, pe cînd numărul, genul și cazul sînt categorii comune tuturor părților de vorbire flexibile. Categoriile specifice – diateza, modul și timpul – se întîlnesc la toate (primele două) sau la cele mai multe (timpul) forme verbale. Persoana apare numai la unele moduri, care de aceea se numesc personale. Genul are o prezență limitată la modul participiu și – prin el – la toate formele diatezei pasive de la tipul construit cu verbul *a fi*; tot la modul participiu, în anumite situații, este limitat și cazul. Numărul se întîlnește la majoritatea formelor verbale, dar în unele (modurile personale) este corelat cu persoana, ca la pronume, iar în altele (modul participiu și – prin el – diateza pasivă cu *a fi*) cu genul, ca la adjectiv. Aspectul – categorie specifică verbului în alte limbi – nu are forme proprii de exprimare, dar există verbe cu sensuri lexicale aspectuale și forme temporale cu valori aspectuale.

Verbul este partea de vorbire cu cea mai bogată flexiune, numărul de forme diferite la care poate ajunge un verb fiind de 28 de forme simple și 58 de forme compuse numai la diateza activă (cu cele 148 de la diateza pasivă, formele compuse sînt 206). Forma-tip a verbelor, sub care pot fi găsite în dicționare, este cea de infinitiv prezent (în unele dicționare mai vechi forma-tip este persoana I singular a indicativului prezent).

Parte de vorbire bine reprezentată numeric (a doua după substantiv) și în continuă îmbogățire, verbul prezintă deosebiri importante în ce privește productivitatea de la un tip flexionar la altul și chiar de la o formă la alta.

CLASE LEXICO-GRAMATICALE

§ 121. După conținutul lor lexical și, totodată, după capacitatea de a îndeplini o funcție sintactică specifică, verbele se clasifică în verbe *predi-*

cative (cele mai multe), care au sens lexical de sine stătător și pot forma singure – când sînt la un mod personal – un predicat, și verbe nepredicative (puține). Verbele nepredicative, la rîndul lor, sînt de două feluri: auxiliare, cînd intră în alcătuirea formelor verbale compuse (care pot fi predicate verbale), și copulative, cînd intră în alcătuirea predicatului nominal. Pentru flexiune prezintă interes numai primele. De reținut că unul și același verb poate fi, în funcție de înțeles, predicativ și nepredicativ (auxiliar sau – excepțional, și – copulativ); numai verbul *a fi* cunoaște toate cele trei ipostaze.

Verbe auxiliare sînt *a fi*, *a avea* și *a vrea* (nu *a voi*, cum greșit spun unii). *A fi* este auxiliar prin toate formele lui în structura diatezei pasive și numai prin unele forme la diateza activă (la viitorul anterior, conjunctivul perfect, condițional-optativul perfect, prezumtivul perfect, infinitivul perfect). *A avea* este auxiliar numai în formele (uneori speciale) de prezent indicativ, care intră în alcătuirea perfectului compus, a viitorului și a condițional-optativului. *A vrea* este auxiliar tot numai în formele (majoritatea speciale) de prezent indicativ, care intră în alcătuirea viitorului și a prezumtivului.

§ 122. După o trăsătură sintactică legată de sensul lexical, verbele se clasifică în tranzitive și intransitive. Sînt tranzitive verbele care pot primi un complement direct: *Bea apă*, *Coase un nasture* (cînd complementul direct nu este exprimat, verbele sînt tot tranzitive, dar folosite absolut: *Bea prea mult*, *A cusut toată ziua*). Sînt intransitive verbele care nu pot avea un complement direct: *Stau în București*, *Îți aparțin*. Tranzitivitatea, respectiv intransitivitatea, poate caracteriza un verb în ansamblul lui (de exemplu, *a bea*, *a citi*, *a coase* sînt numai tranzitive, iar *a fugi*, *a merge*, *a veni* numai intransitive) sau poate varia de la un sens la altul. De aceea această trăsătură este indicată în orice dicționar înaintea definiției sau a traducerii unui sens (e util de știut că – pentru simplificarea indicațiilor – unele dicționare califică drept intransitive și întrebuintările absolute ale verbelor tranzitive); de exemplu, verbe ca *a ajunge*, *a da*, *a mulțumi*, *a ține* sînt tranzitive în unele sensuri (*L-am ajuns*, *Dă ajutor*, *Răspunsul nu-l mulțumește*, *Ține cîrma*) și intransitive în altele (*Am ajuns la timp*, *Dă din mîini*, *Îți mulțumesc*, *Ține la el*). Unele verbe intransitive pot avea, în mod excepțional, un complement direct „intern” (exprimat printr-un substantiv cu aceeași rădăcină ca verbul sau din aceeași sferă semantică): *a-și trăi traiul*, *a-și trăi viața*; construcțiile de acest fel sînt de obicei vechi și populare, dar există și unele noi, ca *a alerga o cursă* în limbajul sportiv. Clasificarea verbelor în tranzitive și intransitive interesează morfologia prin legătura pe care o are cu categoria diatezei (vezi § 131–133).

Între cele două clase de verbe se produc diverse treceri, unele verbe tranzitive devenind intransitive – și invers – în limitele aceluiași sens. Alături de variația liberă admisă în normă la unele verbe – cîteodată numai

la unele sensuri —, ca *a ajuta* (pe cineva sau cuiva), *a asculta* (pe sau de cineva), *a discuta* (ceva sau despre ceva), *a privi* (ceva sau la ceva), există altele la care numai una dintre ipostaze este corectă. Verbul tranzitiv *a schimba* este incorect folosit drept intransitiv în construcții ca *a schimba de opinii*, *a schimba de tactică*.

§ 123. O clasificare lexico-gramaticală care are consecințe pentru folosirea unor timpuri și pentru diateză pasivă este clasificarea verbelor (sau numai a sensurilor lor) după valorile lor aspectuale în verbe durative și momentane (sau punctuale). Verbele durative exprimă o acțiune care se desfășoară într-un timp relativ îndelungat: *a aștepta*, *a dormi*, *a iubi*, *a lupta*, *a munci*, *a petrece*, *a trăi*, *a umbla*. Verbele momentane exprimă o acțiune care are loc într-un timp relativ scurt: *a adormi*, *a apărea*, *a decide*, *a se îndrăgosti*, *a muri*, *a se naște*, *a pleca*, *a tresări*, *a veni*.

§ 124. După folosirea lor cu sau fără pronume reflexive neaccentuate (în acuzativ sau în dativ) verbele se împart în pronominales sau reflexive și nepronominale sau nereflexive. Unele verbe sînt totdeauna reflexive: *a se autocita*, *a se căi*, *a se întîmpla*, *a se preta*; *a-și aroga*, *a-și asuma*, *a-și însuși*, iar altele totdeauna nereflexive: *a aparține*, *a durea*, *a exista*, *a fi*, *a ploua*, *a trebui*. Numeroase verbe pot fi însă atît pronominales, cît și nepronominale, cu deosebiri de înțeles de diverse grade: mari la *a afla* — *a se afla*, *a duce* — *a se duce*, *a îndura* — *a se îndura*, *a uita* — *a se uita* și minime la *a îmbrăca* — *a se îmbrăca*, *a aminti* — *a-și aminti* (orientarea acțiunii spre un obiect extern sau spre subiect) sau la *a îngălbeni* — *a se îngălbeni*, *a imagina* — *a-și imagina* (sublinierea participării subiectului); de aceea dicționarele notează caracterul reflexiv al verbelor în ansamblu sau pe sensuri.

Verbele reflexive pot avea diverse valori. Unele sînt comune verbelor cu pronumele în acuzativ și celor cu pronumele în dativ:

— reflexiv-obiective (subiectul gramatical îndeplinește acțiunea și tot el este obiectul asupra căruia se răsfrînge ea, direct sau indirect): *El se îmbracă*, *Îmi amintesc*;

— reflexiv-reciproce (de fapt, o variantă a reflexivelor obiective: acțiunea este îndeplinită de două sau mai multe subiecte și asupra fiecăruia se răsfrînge acțiunea celuilalt): *Ne certăm des*, *Își dau palme*;

— reflexiv-dinamice (pronumele marchează participarea intensă, interesată, a subiectului): *El se ruga de iertare*, *Își închipuie că ne-a convins*.

Altele sînt specifice verbelor cu pronumele în acuzativ:

— reflexiv-pasive (subiectul gramatical — identic cu pronumele reflexiv — suferă acțiunea îndeplinită de altcineva): *Biletele se vînd la casă*, *M-am născut iarna*;

– reflexiv-impersonale (fără sens pasiv, deci de la verbe intransitive sau de la tranzitive folosite absolut; valoare limitată la persoana a III-a sg.): *Se doarme bine în hamac?*, *La ei se mănîncă mult*;

– reflexiv-eventive (exprimă transpunerea în altă stare, devenirea): *El s-a îmbolnăvit*.

Același verb reflexiv poate avea mai multe valori, clarificate sau nu în context. Mărci ale reflexivului obiectiv sînt reluarea complementului printr-un pronume accentuat, eventual însoțit de adjectivul pronominal de întărire: *Se laudă pe sine (însuși)*, sau elementele de compunere *auto-*, *sin(e)-*: *a se autocita*, *a se sinucide*; reflexivul reciproc are mărci similare în complementul indirect *între ei* (sau *ele*): *Se lovesc între ei* sau în prefixele *inter-*, *între-*: *a se intercondiționa*, *a se întrepătrunde*; reflexivul pasiv poate fi subliniat prin complementul de agent: *Biletele se împart de către ghid*.

Verbele construite cu un pronume reflexiv în cazul dativ cu valoare posesivă (vezi § 107) sînt numai aparent reflexive, întrucît pronumele se referă la substantivul cu funcție de complement direct sau indirect pe lîngă verb: *Ți-ai văzut fata?*, *Vezi-ți de treabă!*

Tot numai aparent reflexive pot deveni unele verbe cînd preiau, cu anticipație, pronumele reflexiv de la verbul următor dependent de ele; în limba literară este în această situație numai verbul *a putea* construit cu infinitivul unui verb reflexiv care are rol de complement direct: *El se poate informa prin corespondență* = **poate a se informa* (cf. *poate să se informeze*), dar regional apare astfel și verbul *a ști*: *Ea se știe descurca*, în loc de *știe a se descurca* (cf. *știe să se descurce*).

Între verbele reflexive și cele nereflexive se produc treceri în ambele direcții, fie pentru sensuri diferite, fie pentru același sens. Unele verbe reflexive apar ca nereflexive tranzitive în sensuri orientate spre un obiect extern: *a ivi ceva* (rar, poetic), *a sfădi pe cineva* (regional), *a autoacuză pe cineva* (este incorect să se spună *Mărturisirea îl autoacuză* în loc de... *il acuză* sau *Prin mărturisire se autoacuză*). Relativ frecvente sînt variantele reflexive și nereflexive cu aceleași sensuri, dar în foarte puține situații cele două ipostaze sînt permise în normă: de exemplu, *a (se) interfera*, *a (se) mucegăi*; de obicei numai una dintre ele este admisă în limba literară actuală. De reținut că sînt nereflexive verbele *a exista* (deci nu e corect *Nu se există*), *a merita* „a face, a renta” (nu *a se ~*), *a paraliza* (nu *a se ~*), *a petrece* „a se distra” (*Ce bine am petrecut!*, nu... *mi-am petrecut!*), *a răci* „a contracta o răceală” (de evitat deci construcții ca *M-am răcit*), *a renta* „a face, a merita osteneală” (nu *a se ~*), *a rîde* (nu *a se ~* sau *a-și ~*), *a uita* (nu *a-și ~*) și că sînt reflexive verbele *a se cicatriza*, *a se coagula*, *a se descuraja*, *a se repercuta* în contexte ca *Rana s-a cicatrizat*, *Singele se coagulează*, *El se descurajează ușor*, *Faptul se repercutează*.

Folosirea cu sau fără pronume reflexiv caracterizează întreaga flexiune a unui verb în sensul sau sensurile date, cu excepția modurilor participiu și supin, la care prezența pronumelui nu este posibilă (*S-a sculat odihnită*;

De odihnit, m-am odihnit). Imperativul pozitiv este singurul mod personal la care se omite uneori pronumele reflexiv: *ferește!* și *feriți!* (de la *a se feri*), *grăbește!* și *grăbiți!* (de la *a se grăbi*), *scoală!* și *sculați!* (de la *a se scula*), *suie!* și *suiți!* (de la *a se sui*), *uite!* și *uitați!* (de la *a se uita*; de remarcat că formele *uite!* < *uită-te!* și *uitați!* < *uitați-vă!* au ajuns să fie folosite și ca tranzitive – *Uite-o!*, *Uitați-l!* – cu sensul „privește-o!”, respectiv „privești-l!”, ceea ce modifică, respectiv anulează, diferența formală dintre *a uita* și *a se uita*).

§ 125. Clase lexicale cu anumite particularități gramaticale – majoritatea acestora diferite de la un verb la altul – sînt și cele constituite de verbele de modalitate și de aspect (considerate de unii semiauxiliare). Se numesc astfel verbele construite cu alt verb (de obicei la conjunctiv sau infinitiv, unele (și) cu participiul sau supinul), căruia îi imprimă sensuri modale, ca posibilitatea, necesitatea, dorința, iminența, irealitatea, sau aspectuale, ca începutul, continuarea, sfîrșitul unei acțiuni. Sînt verbe de modalitate verbe ca *a avea*, *a da*, *a fi*, *a putea*, *a sta*, *a trebui*, *a veni*, *a vrea*, în construcții ca *am a scrie* și *am de scris*, *dă să spună*, *era să cad* și *e de făcut*, *pot face* sau *să fac*, *stă să cadă*, *trebuie să plec* sau *trebuie lăudat*, *îmi vine să rîd*, *vreau să plec*; sînt verbe de aspect verbele *a se apuca*, *a continua*, *a isprăvi*, *a începe*, *a (se) porni*, *a prinde*, *a se pune*, *a sfîrși*, *a termina*, în construcții ca *a se apuca de săpat*, *a continua să sape*, *a isprăvi de spus*, *a începe să sape*, *a porni să plîngă* sau *s-a pornit pe plîns*, *a prins a rîde*, *s-a pus pe plîns*, *a sfîrșit de săpat*, *a terminat de săpat*.

CLASE FLEXIONARE

§ 126. Verbele se grupează în clase și subclase flexionare după particularitățile pe care le prezintă formele lor simple menite să exprime modul, timpul, persoana și numărul (exprimarea diatezei, a genului și a cazului, precum și structura formelor compuse de orice fel nu diferă de la un verb la altul). În funcție de criteriul sau criteriile alese și de gradul de detaliere a descrierii se pot distinge mai multe sau mai puține clase flexionare.

În gramatica tradițională este consacrată gruparea verbelor în patru mari clase flexionare numite *conjugări*, care se face după sufixul infinitivului prezent (numit, din acest motiv, caracteristică a conjugării) și după cum apare acest sufix în forma de persoana a II-a plural a indicativului prezent (luarea în considerație a acestei persoane este necesară pentru că ea relevă gruparea diferită a unor verbe ca *urechea*, *veghea*, de conjugarea I, față de *tăcea*, *vedea*, de conjugarea a II-a):

Conjugarea Infinitiv Ind. prez. 2 pl.

I	-a	-ați	<i>a cînta, a lucra, a tăia, a veghea</i>
II	-ea	-eți	<i>a cădea, a ședea, a vedea</i>

III	-e	-eți	a bate, a face, a merge
IV	{ -i	-iți	a fugi, a citi
	{ -î	-îți	a coborî, a hotărî

Între cele patru conjugări există importante deosebiri de inventar și de productivitate. Bogate și productive sînt conjugarea I și a IV-a (cu excepția tipului în -î), singurele la care se mai adaugă verbe noi, împrumutate sau formate în limba noastră. Conjugarea a II-a este cea mai săracă și, în același timp, neproductivă, iar conjugarea a III-a este mult mai bogată decît a II-a, dar tot neproductivă (amîndouă aceste conjugări neproductive sînt limitate la verbe moștenite din latină și la neologisme romanice, adesea adaptate după cele moștenite, derivate sau compuse cu ele).

Unele verbe au variante de conjugare (cu același sens). De exemplu:

I și III: *a decerna, a preceda, a succeda* (variante învechite *a decerne, a precede, a succede*); *a accede, a concede* (variante neliterare *a acceda, a conceda*);

I și IV: *a curăța* (regional *curăți*), *a dizolva* (învechit *dizolvi*), *a se învecina* (reg. *învecini*), *a prefera* (înv. *preferi*), *a rezolva* (înv. *rezolvi*), *a tărăgăna* (reg. *tărăgăni*); *a aflui* (rar *aflua*); variante admise în normă: *a datora/a datori*;

I, III și IV: *a adăuga* (înv. *aduoge*, înv. și reg. *adăugi*), *a sughița* (reg. *sughiți, sughite*); *a scrie* (reg. *scria, scri*);

II și III: *a (a)părea, a încăpea, a plăcea, a (pre)vedea, a (s)cădea, a tăcea* (nu *a (a)pare, a încape, a place, a (pre)vede, a (s)cade, a tace*); *a bate, a face* (nu *a bătea, a făcea*), *a rămîne, a ține, a umple* (înv. și reg. *rămînea, ținea, umplea*);

III și IV: *a rage* (reg. *răgi*); *a absorbi, a auzi, a despărți, a împărți, a înghiți, a răsări, a simți* (nu *a absoarbe, a aude, a desparte, a împarte, a înghite, a răsare, a simte*).

Atenție în special la tendința de confundare a conjugării a II-a și a III-a (prin treceri de la una la alta în ambele direcții, mai frecvent însă de la a II-a la a III-a)! Întrucît aceste conjugări au majoritatea formelor identice, confuziile se petrec la puținele forme diferite: infinitivul prezent și toate formele compuse cu el (de exemplu, *va apare* în loc de *va apărea, mi-ar place* în loc de *mi-ar plăcea, nu bătea!* în loc de *nu bate!*), persoana I și a II-a plural de la prezentul indicativ și conjunctiv (de exemplu, *(să) tacem, taceți* în loc de *(să) tăcem, tăceți* sau *(să) făcem, faceți* în loc de *(să) facem, faceți*) și persoana a II-a plural a imperativului pozitiv și negativ (de exemplu, *(nu) faceți!* în loc de *(nu) faceți!*); uneori confuziile ating și infinitivul lung substantivizat: de reținut că se spune corect *prevădere* (nu *pre-védere*, cum spuneau și mai spun foștii activiști).

Uneori limba literară a reținut din paradigma neliterară, de altă conjugare, a unui verb participiul acestuia, devenit adjectiv (și adverb): de exemplu, *adăugită* (față de *a adăuga*), *adevărat* (față de *a adevăra*), *aiurit* (față de *a aiura*); cf. și prepoziția *datorită* (față de *datora/datori*). Tot astfel,

alteori există derivate literare de la verbe de altă conjugare decît cea actuală: de exemplu, *îndatorire* și *îndatoritor* (față de *a îndatora*), *preferință* (față de *a prefera*), *rezolvitor* (față de *a rezolva*).

Alteori existența variantelor de conjugare are ca rezultat împletirea, în aceeași paradigmă, a unor forme care țin de conjugări diferite; verbe cu asemenea flexiune mixtă în limba literară actuală sînt *a preceda*, *a succeda* (vezi § 146 și 154).

Există și perechi de verbe la care diferența de conjugare este asociată cu diferențe de înțeles. Asemenea perechi sînt constituite numai din verbe de conjugarea I și a IV-a: de exemplu, *a alunga* „a izgoni” și *a (se) alungi* „a (se) prelungi, a (se) întinde”, *a îndesa* „a îngrămădi, a face compact” și *a îndesi* „a înmulți, a face frecvent”, *a înflora* „a împodobi cu flori” și *a înflori* „a face flori”, *a se îngrija* „a se îngrijora” și *a se îngriji* „a avea grijă”. Unii vorbitori au tendința de a atribui diferențe de sens și variantelor *datora/datori* (după cum se referă la o datorie materială sau la una morală) sau *curăța* și *curăți* (cei care folosesc varianta *curăți* apelează totuși la *curăța* pentru sensuri figurate ca „a lăsa sau a rămîne fără bani” și „a omorî”).

Verbe din aceeași familie (în sens larg), cu aceeași rădăcină verbală sau nominală, pot aparține, în limba literară actuală, unor conjugări diferite. De exemplu: *ceda* (și *decada*, *exceda*, *preceda*, *proceda*, *retroceda*, *succeda*), dar *accede*, *concede* (și *purcede*); *sfida*, dar *desfide*; *încumeta*, dar *sumete*; *înghiți*, dar *sughîța*; *struni*, dar *înstruna*.

Cele două tipuri de verbe de la conjugarea a IV-a, cu infinitivul în *-i*, respectiv în *-î*, sînt confundate uneori, în ambele direcții; există variante neliterare cu *-i* în loc de *-î*: de exemplu, *chiori*, *zăvori*, și altele cu *-î* în loc de *-i*: de exemplu, *dogori*.

§ 127. În cadrul grupării de bază în cele patru conjugări se pot distinge alte clase flexionare. Importantă este, la conjugarea I și a IV-a, distincția între două clase de verbe – ridicate de unii cercetători la rangul de conjugări –: verbe la care prezentul indicativ și conjunctiv și imperativul pozitiv se formează la anumite persoane (1 – 3 sg. și 3 pl. prez. ind. și conj., 2 sg. imper.) cu sau fără desinențe de tipul *-ez* (compară *a cînta* – *cînt* și *a lucra* – *lucrez*), respectiv *-esc*, *-ăsc* (*a fugi* – *fug*, *a iubi* – *iubesc*; *a coborî* – *cobor*, *a hotărî* – *hotărăsc*). (Formele cu *-ez*, *-esc*, *-ăsc* sînt numite forme slabe, iar cele fără aceste afixe forme tari. Desinențele *-ez*, *-ezi*, *-ează*, *-eze*, respectiv *-esc* (*-ăsc*), *-ești* (*-ăști*), *-ește* (*-ăște*), *-ească* (*-ască*), sînt analizate de unii cercetători în sufixul – interfîxul sau augmentul – *-ez*, *-esc* (*-ăsc*) plus desinențele propriu-zise.) Între aceste clase de verbe din cadrul conjugărilor celor mai bogate și mai productive există însemnate deosebiri de inventar, verbele fără *-ez*, *-esc* (*-ăsc*) fiind în evidentă minoritate (verbele fără *-ez* reprezintă aproximativ a șasea parte din totalul verbelor de conjugarea I; la conjugarea a IV-a disproporția este și mai mare, verbele

fără *-esc* constituind numai o zecime); de asemenea există deosebiri de productivitate actuală, care nu este aceeași la *-ez* și la *-esc* (se constată o tendință de limitare a lui *-ez* și de extindere a lui *-esc*). Ca și la grupările mai mari considerate conjugări, unele verbe au variante care aparțin ambelor tipuri, există perechi de verbe la care această diferență flexionară este asociată cu diferențe de sens, comportări diferite ale verbelor din aceeași familie. Iată câteva exemple de verbe, la care se menționează numai prezentul indicativ (o persoană), dar a căror situație este aceeași și la prezentul conjunctiv și la imperativ.

Verbe cu variante:

– cu sau fără *-ez*: *copiază* (înv. *copie*), *îngenunchează* (reg. *îngenunche*), *întîrzie* (reg. *întîrziază*), *lucrează* (reg. *lucră*), *triumfă* (înv. *triumfează*), *zvință* (reg. *zvințează*); variație admisă în normă: *evaporă/evaporează*, *ignorează/ignoră*, *înseamnă/însemnează*, *șchiopătează/șchioapătă*;

– cu sau fără *-esc*: *bănuiește* (reg. *bănuie*), *biruie* (reg. *biruiește*), *bombănește* (fam. *bombăne*), *minte* (reg. *mințește*), *simte* (reg. *simțește*), *stăruie* (reg. *stăruiește*), *străduiește* (reg. *străduie*), *tîrguiește* (reg. *tîrguie*), *zvîrcolește* (reg. *zvîrcole*); variație admisă în normă: *învîrtește/învîrte*, *năzare/năzarește*, *șovăie/șovăiește*.

Perechi de verbe cu diferențe de sens:

– cu sau fără *-ez*: *acordă* „dă”, „face acordul gramatical” și *acordează* (un instrument, sistem); *concură* „converge, tinde spre...” și *concurează* „participă la un concurs; face concurență”; *contractă* „se strînge, se micșorează” și *contractează* „încheie un contract; își asumă; se molipsește”; *manifestă* „exprimă, arată, face cunoscut” și *manifestează* „participă la o manifestație”; *ordonă* „poruncește, comandă, dă ordin” și *ordonează* „rînduiește, pune în ordine”; *reflectă* „răsfîrînge, oglindește” și *reflectează* „se gîndește, meditează”; *toarnă* (un lichid) și *turnează* (un film);

– cu sau fără *-esc*: *absolvă* „scutește de pedeapsă” și *absolvește* (un an școlar); *ciuruie* „curge cu zgomot” și *ciuruiește* „găurește; trece prin ciur”; *îndoie* „strînge în două, pliază, încovoie” și *îndoiește* „dublează; are îndoială”.

Uneori diferențierile sînt numai parțiale, dacă pentru un sens se admite variația: de exemplu, *a degaja* „a elibera” – *degajează*, dar „a răspîndi, a emana” – *degajează/degajă*; *a raporta* „a da un raport, a pune în legătură” – *raportează*, dar „a aduce un venit” – *raportează/raportă*; *a mintui* „a termina” – *mintuie*, dar „a salva, a vindeca” – *mintuie/mintuiește*. Unii vorbitori au tendința de a extinde asemenea diferențieri și la verbe ca *a îndrepta*, *a însemna*, *a strîmba* sau *a învîrți*. Alții, dimpotrivă, le anulează prin folosirea unor forme unice la verbe ca *a absolvi* (spunînd *absolvă* pentru orice sens) sau *a turna* (spunînd *toarnă* și cu privire la filme).

Verbe înrudite cu sau fără *-ez*: *fumează*, dar *afumă*; (în)*toarnă*, dar *returnează*; *marchează* (nu *marcă*) și *demarchează*, dar *remarcă*; *notează*, dar *denotă*; *posedă*, dar *deposedează*.

Verbe cu flexiune mixtă, în care se împletesc forme ținând de tipuri diferite (în această situație se găsesc numai unele verbe de conjugarea a IV-a): normele actuale recomandă pentru verbul *a trebui* prezentul indicativ *trebuie* (nu *trebuiește*), dar prezentul conjunctiv *să trebuiască* (nu *să trebuie*; bineînțeles și tipurile de viitor compuse cu conjunctivul sînt *are să trebuiască*, *o să trebuiască*); de asemenea, *a ghici* are la prezentul indicativ și conjunctiv forme cu *-esc* (*ghicește*, *să ghicească*), dar la imperativ se admite variația *ghicește! / ghici!* La unii vorbitori amestecul de forme cu și fără *-esc* se întîlnește și la persoanele aceluiași timp – prezentul indicativ sau conjunctiv –, ceea ce nu e recomandabil: se spune corect ori *șovăiesc*, *șovăiești*, *șovăiește*, ori *șovăi*, *șovăie* (nu *eu șovăiesc*, *tu șovăiești*, *el șovăie*).

§ 128. În cadrul conjugării a II-a și a III-a prezintă interes gruparea verbelor după sufixul perfectului simplu sau, altfel spus, după tema perfectului. Spre deosebire de conjugarea I și a IV-a, care au o singură temă flexionară de bază, cu sufixul infinitivului, de la care pornesc toate formele modale și temporale simple, la conjugarea a II-a și a III-a verbele au două teme flexionare de bază: o temă a prezentului – de la care se formează prezentul și imperfectul indicativ, prezentul conjunctiv, imperativul pozitiv, infinitivul prezent și gerunziul – și o temă a perfectului – de la care se formează perfectul simplu, mai mult ca perfectul și participiul –.

La conjugarea a II-a toate verbele au perfectul simplu cu sufixul *-u-*: *tăcu*, *văzu*, *zăcu*..., cu excepția lui *a mînea*, la care sufixul este *-se-*: *mase*. La conjugarea a III-a, cele mai multe verbe – circa trei sferturi – au perfectul simplu cu sufixul *-se-*: *alese*, *atinse*, *întoarse*, *merse*, *rîse*... și restul cu sufixul *-u-*: *bătu*, *ceru*, *făcu*, *pierdu*... (Perfectul cu *-u-* este numit perfect slab, iar cel cu *-se-* perfect tare sau sigmatic.)

Unele verbe sînt defective de formele cu tema perfectului: de exemplu, *a concede*, *a rage*.

§ 129. Luarea în considerație a distincției între verbele cu tipuri slabe sau tari de prezent, eventual și de perfect (și a altor particularități), duce la mărirea numărului de conjugări, față de cele patru tradiționale, dacă grupările menționate sînt puse pe același plan; aceasta explică deosebirile care se pot întîlni între diverse lucrări. În afară de numărul total al conjugărilor, poate varia și ordinea (numerotarea) lor, unii cercetători preferînd diverse formule care apropie conjugarea a IV-a de conjugarea I și evidențiază astfel conjugările productive.

DIATEZA

§ 130. Diateza exprimă raportul dintre acțiune și subiectul gramatical. Diateze cu statut clar sînt diateza activă și cea pasivă. O diateză controver-

‘sată – ca existență sau ca sferă – este diateza reflexivă (care nu se confundă cu caracterul reflexiv al unui verb).

§ 131. Diateza activă arată că acțiunea este săvârșită de subiectul gramatical (atunci cînd există un asemenea subiect, deci la verbe personale, situație în care se încadrează formal și verbe ca *a îndura*, *a pătimi*, *a suferi*, *a suporta*; verbele impersonale care nu au sens pasiv sînt incluse în mod convențional în diateza activă: *a ninge*, *a (se) însera*). Verbele la diateza activă pot fi tranzitive (*Am cumpărat o carte*) și intransitive (*Plec acasă*), nereflexive (ca în exemplele precedente) și reflexive (toate subclasele, afară de reflexivul pasiv, deci obiective: *El se spală* sau *își amintește*, reciproce: *Ei se ceartă* sau *își dau palme*, eventive: *El se îmbogățise*, dinamice: *El se ruga*, *se gîdea*, *se temea*, impersonale fără sens pasiv: *Se doarme bine*); la verbele reflexive se face distincție între situațiile în care pronumele are funcție sintactică de complement direct sau indirect (la toate verbele obiective și reciproce, de asemenea la unele eventive), putînd fi înlocuit cu un substantiv sau dublat printr-un pronume personal sau reflexiv accentuat, și cele în care pronumele nu are această capacitate, analizîndu-se împreună cu verbul (reflexivele dinamice și cele impersonale, de asemenea unele eventive). Tipul specific pentru diateza activă este cel nepronominal (nereflexiv).

§ 132. Diateza pasivă arată că acțiunea – săvîrșită de un autor neprecizat sau desemnat prin complementul de agent – este suferită de subiectul gramatical. Această diateză se poate forma numai de la verbele active nepronominale tranzitive (dar nu orice verb tranzitiv poate avea diateză pasivă: vezi, de exemplu, *a avea* – cu excepția folosirii în locuțiunea *a avea în vedere* –, *a binevoi*, *a comporta*, *a dura*), prin transformarea complementului direct în subiect (gramatical) și a subiectului în complement de agent: *Eu am cumpărat cartea* → *Cartea a fost cumpărată de mine*. Diateza pasivă are două tipuri formale: un tip specific – deosebit de diateza activă – alcătuit din verbul auxiliar *a fi* și participiul verbului de conjugat (acordat cu subiectul) și un tip nespecific, așa-numitul reflexiv pasiv sau pasiv reflexiv, reprezentat de verbe reflexive cu pronumele în acuzativ; de exemplu: *Aici au fost construite două blocuri* și *Aici s-au construit două blocuri*. Nu toate verbele care au diateză pasivă cunosc ambele ei tipuri formale: de exemplu, *a concede* și *a desființa* nu au pasiv cu *a fi*, iar *a cauza* și *a necesita* nu au pasiv reflexiv.

Între cele două tipuri formale ale diatezei pasive există diverse deosebiri. Reflexivul pasiv cunoaște mai multe restricții gramaticale; el se folosește mai ales la persoana a III-a sg. și pl., aparițiile la alte persoane fiind limitate la cîteva verbe, unele cu sens pasiv mai puțin clar: *a se deochea*, *a se naște*, *a se numi*. Ca înțeles, reflexivul pasiv poate fi ambiguu, permițînd confuzia cu un reflexiv obiectiv (de exemplu, *a se accidenta*), de aceea

se folosește rar cu subiecte nume de însuflețite; pe de altă parte, acest tip de pasiv exprimă adesea ceva mai mult decât pasivul, și anume nuanțe modale ca necesitatea sau posibilitatea: *Hîrțile se aruncă la coș*, *Inscripția se vede de departe*. De asemenea, datorită faptului că se folosește mai puțin cu un complement de agent exprimat, reflexivul pasiv are un caracter mai impersonal decât pasivul cu *a fi*; aceasta explică larga lui întrebuințare în proverbe și sentințe: *Calul de dar nu se caută în gură*.

Pasivul cu *a fi* – numit uneori pasiv analitic – nu se confundă cu (cealaltă) diateză, dar poate fi confundat adesea cu un predicat nominal alcătuit din verbul copulativ *a fi* și un participiu cu valoare adjectivală; distincția se face pe baze semantice (*Atitudinea lui a fost (foarte) hotărîtă* și *Data alegerilor a fost hotărîtă*) și cu ajutorul contextului, în primul rînd prin prezența sau posibilitatea apariției unui complement de agent: *Data alegerilor a fost hotărîtă (de parlament)*; vezi și § 265. Confuzia cu un predicat nominal este mai frecventă la pasivul cu *a fi* al verbelor momentane; de aceea pentru asemenea verbe (de exemplu; *a deschide*, *a găsi*, *a închide*, *a opri*, *a rupe*) se preferă folosirea reflexivului pasiv. Pasivul cu *a fi* dă impresia că exprimă o stare ca rezultat al unei acțiuni anterioare: compară *Planul este îndeplinit (de toate unitățile)* și *Planul se îndeplinește*. O restricție gramaticală specifică pasivului cu *a fi* este relativa sa incompatibilitate cu un subiect la singular exprimat printr-un substantiv nearticulat, situație în care se preferă reflexivul pasiv: se spune *Nu se bea cafea pe nemîncate* (nu... *este băută cafea*), *S-a vîndut brînză* (nu *A fost vîndută brînză*), *Drac mort nu s-a văzut* (nu... *n-a fost văzut*).

Pe lîngă restricțiile gramaticale și lexicale amintite, între cele două tipuri formale de pasiv există o importanță deosebire stilistică: pasivul cu *a fi* este livresc, iar reflexivul pasiv popular. În limba actuală folosirea pasivului cu *a fi* se extinde în anumite stiluri ale limbii literare, în special în stilul științific și în publicistică. Traducerile abuzează adesea de acest pasiv în situații în care fie stilul familiar, fie unele nuanțe de sens ar impune reflexivul pasiv.

§ 133. Transformarea unei diateze în diateza opusă, deci a construcției active (tranzitive) în una pasivă sau invers, nu este un simplu exercițiu cu finalitate teoretică, ci o necesitate practică. Date fiind confuziile posibile la ambele tipuri de pasiv, pentru claritatea unui enunț este adesea preferabil să se înlocuiască pasivul cu o construcție activă; de exemplu, în loc de *Casa a fost dărîmată* sau *Casa s-a dărîmat* este mai clară construcția activă *Au dărîmat casa*. În orice caz, construcția activă este mai accesibilă, de aceea este recomandabil ca în instrucțiunile de diverse feluri, care trebuie să fie înțelese și de oameni cu mai puțină pregătire, să se prefere formulările active directe de tipul *Deschideți ventilul!* în loc de *Se va deschide ventilul* sau *Va fi deschis ventilul*. Opțiunea pentru o construcție activă sau pasivă poate fi legată de ceea ce trebuie reliefat în comunicare: autorul

acțiunii sau rezultatul acesteia (compară *Toți au acceptat propunerea* cu *Propunerea a fost acceptată (de toți)*). Pentru variație – evitarea monotoniei – este recomandabilă alternarea construcțiilor active și a celor pasive, ca și a celor două tipuri de pasiv; de exemplu, în loc de *A fost propus un proiect de hotărîre, care a fost supus discuției și a fost completat. Hotărîrea a fost votată de adunare*, este preferabil să se spună *S-a propus un proiect... care a fost supus... Adunarea a votat hotărîrea*.

Nestăpînirea celor două diateze – cu construcțiile lor specifice și cu transformarea nominativului subiect în acuzativ complement direct – are urmări și asupra nivelului elementar de corectitudine a exprimării, ducînd la confuzii între subiect și complementul direct, reflectate în dezacorduri și în folosirea greșită a prepoziției *pe* (vezi § 261, 268 și 271).

§ 134. Controversele teoretice privitoare la existența unei a treia diateze (diatiza reflexivă) sau chiar a mai multor diateze nu au importanță pentru practica limbii. Ceea ce interesează cultivarea limbii este folosirea unui verb cu sau fără pronume reflexiv (vezi § 124), nu interpretarea în sensul apartenenței la o diateză sau alta.

MODUL

§ 135. Modurile se clasifică morfologic (după capacitatea de a exprima persoana) în personale și nepersonale, iar sintactic (după capacitatea de a îndeplini funcția de predicat) în predicative și nepredicative. Cele două clasificări coincid în rezultate, în sensul că modurile personale sînt – fără excepție – și predicative, iar cele impersonale sînt – în general – și nepredicative. Noțiunile de mod predicativ și nepredicativ nu trebuie confundate cu acelea de verb predicativ și nepredicativ (vezi § 121); un verb predicativ poate fi predicat numai cînd este la un mod predicativ (excepțional și la două moduri nepredicative folosite cu valoarea unuia predicativ; vezi mai departe), iar modurile predicative au funcție de predicat numai dacă sînt ale unui verb predicativ, în timp ce modurile predicative ale verbelor nepredicative intră în componența predicatului nominal (cu un nume predicativ se pot construi și modurile nepredicative ale acestor verbe).

Moduri personale și predicative sînt indicativul, conjunctivul, condițional-optativul, prezumtivul și imperativul. De remarcat însă că timpul perfect al modului conjunctiv, ca și prezentul conjunctiv specializat pentru valoarea prezumtivă nu au forme variabile după persoană.

Moduri nepersonale și nepredicative sînt infinitivul, gerunziul, participiul și supinul. Dintre ele, numai participiul și supinul sînt total nepersonale, în timp ce infinitivul și gerunziul, deși nu au forme proprii variabile după persoană, se pot construi cu subiecte sau (și) pronume reflexive prin care se exprimă persoana (exemple cu infinitivul: *Ei au luptat pentru*

a fi noi fericiți, Mi-e greu a mă duce acolo sau a-mi aminti; cu gerunziul: *Plecînd el, am rămas singură*, respectiv *ducîndu-mă, amintindu-mi*). În ce privește lipsa caracterului predicativ se admite că face excepție numai modul infinitiv folosit cu valoare de imperativ (*A se clădi după golire*), dar într-o situație similară se găsește și modul supin cu aceeași valoare (*De păstrat la răcoare*). Funcția sintactică specifică modurilor nepredicative este cea de parte secundară de propoziție (atribut, complement, element predicativ suplimentar), dar unele dintre ele – infinitivul și supinul – pot îndeplini și funcția de subiect și mai multe – infinitivul, supinul, participiul – pot fi nume predicative. Datorită întrebuirii lor asemănătoare cu substantivul sau cu adjectivul, trei dintre modurile nepredicative (infinitivul, supinul și participiul) sînt numite forme nominale ale verbului. Modurile nepredicative pot avea toate determinările specifice verbului, cu unele deosebiri de la un mod la altul. Pentru negarea cu *nu* sau *ne-* vezi § 166.

§ 136. Modul **indicativ** este modul personal și predicativ care exprimă o acțiune prezentată de vorbitor ca reală. Este modul cu cele mai multe timpuri – șapte –: prezent (*cîntăm*), imperfect (*cîntam*), perfect compus (*am cîntat*), perfect simplu (*cîntarăm*), mai mult ca perfect (*cîntaserăm/cîntasem*), viitor (*vom cînta*) și viitor anterior (*vom fi cîntat*); unele timpuri ale indicativului au uneori valori ale altor moduri (prezentul și viitorul pot avea valoare de imperativ, viitorul și de prezumtiv, iar imperfectul de condițional).

Din punct de vedere formal indicativul este un mod lipsit de o marcă generală.

§ 137. Modul **conjunctiv** este modul personal și predicativ care exprimă, în general, o acțiune realizabilă, posibilă. La acest mod este importantă distincția între folosirea sa în propoziții principale și cea din propoziții secundare; de exemplu, în ultima situație modul conjunctiv poate avea doar rolul de a denumi acțiunea – ca modul infinitiv –, felul cum e considerată ea fiind indicat de verbul regent (care poate transmite conjunctivului caracter real, dacă regentul este la indicativ: *Am început să cînt*, sau ireal, dacă regentul este la condițional perfect: *Ar fi trebuit să cînte*). În propoziții interogative – principale sau secundare – conjunctivul poate exprima deliberarea: *Să mă supăr sau nu? Nu știu dacă să rîd sau să plîng*. În propoziții principale conjunctivul are o întrebuire specifică, legată și de felul propoziției principale: anume, în interogative și în exclamative poate exprima protestul sau indignarea: *Eu să mă supăr?* Dintre întrebuirile cu valoarea altor moduri, pe lîngă valoarea de infinitiv amintită mai înainte, sînt de menționat:

– valoarea de condițional în propoziții subordonate condiționale sau concesive (*Să-ți fi cerut eu, nu-mi dădeai*);

— valoarea de prezumtiv în propoziții principale și secundare (*Așa să fie! Nu știi să fi venit aici*);

— valoarea de optativ, numai în propoziții principale (*Să fim sănătoși!*);

— valoarea de potențial, numai în propoziții principale interogative care răspund la o întrebare prin reluarea ei cu unele modificări, ceea ce este un procedeu de evitare sau de amânare a unui răspuns propriu-zis (*— Ce faci acolo? — Ce să fac?*).

Principala problemă de cultivare a limbii legată de valorile modului conjunctiv este concurența dintre acest mod și infinitiv. În limba actuală această concurență se rezolvă, de obicei, în favoarea infinitivului (vezi § 141). Conjunctivul trebuie folosit, pentru claritatea enunțului, ori de câte ori e necesară precizarea persoanei, evitarea confuziei cu privire la subiect (de exemplu: *Îngrijești livada, ca să aveți fructe multe!*, nu... *spre a avea...*); pe de altă parte, conjunctivul este preferabil, atât pentru claritate, cât și din motive estetice, de evitare a monotoniei, când verbul în cauză depinde de un infinitiv (*pentru a învăța să cînte*, nu *pentru a învăța a cînta*; *hotărîrea de a începe să cînte*, nu... *de a începe a cînta*), sau, pentru simetrie, în toate situațiile, în care este corelat, într-un fel oarecare, cu alt conjunctiv (în construcții predicative: *Să înveți bine înseamnă să te pregătești pentru viață*, nu... *a te pregăti*; în coordonare: *Avem datoria să muncim și să luptăm*, nu... *și de a lupta*).

Modul conjunctiv are două timpuri: prezent (*să cîntăm*) și perfect (*să fi cîntat*); între ele există o mare deosebire în ce privește frecvența, prezentul fiind de departe mult mai folosit. De asemenea, între cele două timpuri există unele diferențe de valori: timpul prezent cunoaște cel puțin o întrebuintare în plus, limitată la propozițiile principale, anume cea cu valoare de imperativ (*Să pleci imediat!*) sau numai apropiată de acesta (*Să plecăm de aici!*); de remarcat că această valoare de imperativ poate apărea și la persoane inexistente la imperativul propriu-zis (alte persoane decît a II-a sg. și pl.).

Din punct de vedere formal modul conjunctiv este marcat în primul rînd de conjuncția *să*, care poate lipsi — în anumite condiții — numai la persoana a III-a sg. și pl. a timpului prezent (vezi § 154). Când se coordonează două sau mai multe forme de conjunctiv, repetarea lui *să* la fiecare termen este obligatorie.

Pentru valoarea de prezumtiv, la timpul prezent există și un tip formal specializat (conjunctiv prezumtiv): *Să fi știind el asta? Nu cred să fi știind*.

§ 138. Modul condițional-optativ este modul personal și predicativ care exprimă, la timpul prezent, o acțiune realizabilă, posibilă, iar la timpul perfect una ireală. La acest mod se disting următoarele valori (considerate uneori moduri):

— de condițional, când exprimă o condiție sau o acțiune condiționată (*Dacă ar veni el, aș pleca eu*), o concesie (*Chiar de-ar veni, nu mi-ar fi de folos*) sau o comparație ireală (*Se uită la el ca și cum nu l-ar cunoaște*);

– de optativ, cînd acțiunea este dorită (*De-ar veni vară!*; *Aș pleca la munte*) sau cînd se evită, din politețe, exprimarea categorică a unei intenții, dorințe sau opinii (*Aș vrea puțină apă*; *Ar trebui să te odihnești mai mult*);
 – de potențial, cînd se exprimă numai faptul că acțiunea este posibilă, virtuală (*Ai crede că ea scrie poezii?*).

Pe lîngă acestea, în propoziții subordonate modul condițional-optativ poate fi folosit și cu valoare de prezumtiv, exprimînd de obicei distanțarea vorbitorului de o comunicare reprodusă (*Se spune că ar pleca și el*).

Din punct de vedere formal acest mod are ca marcă auxiliarul *aș*, *ai*, *ar*, *am*, *ați*, *ar*, care reprezintă forme – uneori speciale – ale verbului *a avea*.

Pentru valoarea de prezumtiv, la timpul prezent există și un tip formal specializat (condițional prezumtiv): *Se spune că ar fi plecînd și el*.

§ 139. Modul prezumtiv este modul personal și predicativ care exprimă o acțiune realizabilă, posibilă, prezentată ca presupusă, bănuită. Acest mod este cel mai omogen din punctul de vedere al valorilor.

Modul prezumtiv are două timpuri: prezent (*vom* – sau *om* – *fi cîntînd*) și perfect (*vom* – sau *om* – *fi cîntat*). Forme specifice de prezumtiv are numai timpul prezent, construit din viitorul auxiliarului *a fi* + gerunziul verbului de conjugat; prezența gerunziului în alcătuirea unei forme verbale compuse indică existența valorii prezumtive și la timpul prezent al altor moduri: vezi conjunctivul prezumtiv (§ 137), condiționalul prezumtiv (§ 138), infinitivul prezumtiv (§ 141). Prezumtivul perfect este omonim cu indicativul viitor anterior; la timpul perfect al altor moduri nu există o formă specială pentru valoarea prezumtivă.

§ 140. Modul imperativ este modul personal și predicativ prin care se exprimă o acțiune realizabilă, prezentată ca poruncită, fie că e vorba de un ordin propriu-zis (*Ieși afară!*), fie numai de un îndemn sau o rugămintă (*Nu mă uita!*); sub aparența unui îndemn poate fi exprimată, concesiv, o amenințare (*Supără-mă, supără-mă!*).

O întrebuintare limitată la persoana a II-a sg. este valoarea de indicativ trecut (așa-numitul imperativ narativ sau dramatic), cu care imperativul apare în narațiuni orale sau scrise în stil oral, în limbajul popular și în cel familiar, cu referire la un subiect de orice persoană și număr: *A început s-o bată și dă-i, și dă-i*.

Modul imperativ nu are timpuri. Este însă singurul mod personal la care se distinge formal pozitivul (ordinul în vederea îndeplinirii unei acțiuni: *Pleacă!*, *Du-te!*) de negativ (ordinul de interdicere a unei acțiuni: *Nu pleacă!*, *Nu te duce!*); pentru formele acestora vezi § 166. Altă caracteristică a imperativului este faptul că are numai persoana a II-a sg. și pl. (cînd este necesar să se exprime un ordin sau un îndemn cu privire la altă persoană se folosește conjunctivul cu valoare de imperativ – vezi § 137 – sau indicativul viitor – vezi § 152).

Din punct de vedere formal imperativul este marcat, de obicei, de o intonație specifică, exclamativă, care variază după cum este vorba numai de o rugămintă sau de un ordin categoric; deosebiri de intonație – și de intensitate a conținutului – se reflectă în deosebirile de punctuație: semnul exclamării este frecvent, dar nu obligatoriu, fiind admis și punctul.

Unele verbe nu se folosesc la imperativ (înlocuindu-l cu conjunctivul): de exemplu, *a putea*, *a ști*, *a vrea*, *a zăcea*.

§ 141. Modul infinitiv este modul nepersonal și nepredicativ (vezi însă § 135) care denumește acțiunea, ceea ce explică unele asemănări funcționale ale infinitivului cu substantivul. Dintre diversele întrebunțări ale infinitivului, unele țin de natura sa verbală (prezența sa în forme verbale compuse: viitorul și condițional-optativul prezent; folosirea cu valoarea unor moduri personale – vezi mai departe), dar multe de cea substantivală (faptul că în mod curent poate avea funcția oricărei părți de propoziție cu excepția predicatului, pentru care vezi § 135). Construirea sa cu prepoziții și locuțiuni prepoziționale este legată tot de natura substantivală a modului infinitiv. Determinările pe care le primește sînt specific verbale (subiect, nume predicativ, complement de diverse specii, element predicativ suplimentar), fiind lipsit de capacitatea – specifică substantivelor – de a avea atribut.

În întrebunțările sale curente infinitivul este echivalent cu modul conjunctiv, pe care, în limba literară, are tendința de a-l înlocui în diverse construcții (vezi și § 137). În multe construcții se poate întrebunța atît un mod, cît și celălalt:

– după verbe ca *a se cuveni*, *a veni* (impersonal)... , *a începe*, *a putea*..., *a se grăbi*, *a se hotărî*... (de exemplu, *Îmi vine a rîde/... să rîd*, *Mă grăbesc a spune/... să spun*);

– după adjective ca *dator*, *gata*, *vrednic*... (*gata a porni/gata să pornească*);

– după prepoziția *pînă* cu sens temporal (*pînă a pleca/pînă să plece*);

– în construcții relative subiective (vezi § 260) sau complete (vezi § 292) dependente de verbele *a fi* sau *a avea* cu anumite sensuri (*N-are cine mă vedea/... să mă vadă*).

Deosebirea dintre cele două moduri în construcțiile de acest fel este dată de caracterul nepersonal al infinitivului față de caracterul personal al conjunctivului și pe ea se bazează și preferințele diferite ale unor stiluri: construcția personală, cu conjunctivul, este mai clară și trebuie adoptată în orice situație pasibilă de confuzii (vezi § 137), dar în situații neechivoce caracterul nepersonal al infinitivului poate părea mai adecvat în stiluri obiective ca stilul științific sau cel administrativ, de aceea este preferat în construcții ca *Vă rog a-mi aproba* sau *Vă adresez rugămintea de a-mi aproba*, *Este necesar a vă interesa*. În limba vorbită și în limba literaturii artistice folosirea infinitivului echivalent cu conjunctivul este pretentioasă.

Infinitivul este însă preferabil, pentru variație – evitarea monotoniei –, cînd verbul în cauză depinde de un conjunctiv (*Vă rog să binevoiți a-mi aproba, nu să binevoiți să-mi aprobați; pînă să înceapă a cînta, nu pînă să înceapă să cînte*) și, pentru simetrie, în toate situațiile în care este corelat cu alt infinitiv (în construcții predicative: *A învăța bine înseamnă a te pregăti pentru viață, nu... să te pregătești*; în coordonare: *Avem datoria de a munci și de a lupta, nu... și să luptăm*).

Infinitivul este folosit și cu valoarea altor moduri:

- cu valoare de imperativ, numai în propoziții principale, unica situație în care infinitivul are funcție de predicat: *A nu se răsturna!*;
- cu valoare de indicativ, numai ca verb dependent, în construcții livresci nerecomandabile ca *Pretinde a ști* (= *că știe*);
- cu valoare de gerunziu, numai ca verb dependent, în construcții livresci ca *Am obosit a spune* (= *spunînd*) sau *Începe prin a demonstra* (= *demonstrînd*).

Modul infinitiv are două timpuri: prezent (*a cînta*) și perfect (*a fi cîntat*). Infinitivul perfect este puțin folosit.

Din punct de vedere formal, infinitivul este marcat prin prepoziția *a*, care precedă forma propriu-zisă a infinitivului totdeauna la infinitivul perfect și în majoritatea situațiilor la infinitivul prezent, cu excepția formelor verbale compuse (*va cînta, ar cînta*), a construcțiilor relative subiective sau complementive de tipul *N-are cine cînta* sau *unde cînta* și a determinării lui *a putea* (*Pot cînta*). Omiterea lui *a* după *a ști* nu este literară (de fapt, în limba literară se folosește conjunctivul după acest verb, dar, dacă se recurge la infinitiv, acesta apare cu *a*: *Știe a vorbi, nu Știe vorbi*). Cînd se coordonează două infinitive, este recomandabilă repetarea prepoziției *a* (*a îndeplini și a depăși prevederile din program*); ea este obligatorie dacă infinitivele coordonate sînt separate prin mai multe cuvinte (*a îndeplini în bune condiții și a depăși prevederile*). După verbul *a putea* nu se folosesc, de obicei, două sau mai multe infinitive fără *a*, coordonate între ele, decît, cel mult, dacă nu au determinări (*Pot scrie și citi, dar nu Pot scrie scrisori și citi romane*); folosirea unor conjunctive coordonate este obligatorie cînd există determinări și preferabilă și în absența lor (*Pot să scriu (...) și să citesc*).

În diverse funcții sintactice infinitivul, cu *a*, apare construit cu prepoziții (*de, fără, în, la, pentru, pînă, prin, spre*) sau cu locuțiuni prepoziționale (*departe de, înainte de, în loc de*). La unele dintre aceste construcții se pune problema concurenței dintre infinitiv și conjunctiv (*fără a/fără să, pentru a/pentru ca să, pînă a/pînă să, înainte de a/înainte (ca) să, în loc de a/în loc să*) sau a concurenței dintre infinitiv și alte forme verbale ori substantive nume de acțiune (în această situație sînt construcțiile livresci cu *în a, la a* (și *pînă la a*), *prin a* + infinitivul). Probleme speciale pune prepoziția *de*, la care principala opțiune este între construcția infinitivală cu sau fără această prepoziție, soluția depinzînd de rolul infinitivului în propo-

ziție. Infinitivul cu rol indiscutabil de atribut, în construcții de tipal *datoria de a munci, onoarea de a vă saluta, plăcerea de a cânta*, nu se folosește decît cu prepoziția *de*. În construcții aflate la limita dintre un atribut și un complement, întrucît pot fi raportate fie la un substantiv, fie la o locuțiune verbală din care acesta face parte (ca *a avea datoria, onoarea, plăcerea*), normele limbii literare permit apariția infinitivului atît cu prepoziția *de*, cît și fără ea, deci se poate spune, la fel de corect, *am plăcerea a vă saluta* și *am plăcerea de a vă saluta*. Tot în două feluri, cu și fără prepoziția *de*, se mai poate folosi infinitivul cînd este nume predicativ (de exemplu, *datoria noastră este a munci* sau *de a munci*) și cînd este complement indirect (*este capabil a demonstra* sau *de a ~*, *s-a abținut a rîde* sau *de a ~*). În alte situații însă cele două tipuri de construcții nu mai prezintă același grad de corectitudine: cînd infinitivul este subiect sau complement direct, singura construcție corectă în limba actuală este cea fără *de*, așadar *e necesar (ușor, bine etc.) a învăța* (nu *de a ~*), *interesează a ști* (nu *de a ~*) și *îndrăznește a glumi* (nu *de a ~*), *evită a spune* (nu *de a ~*); la complementul direct construcția cu *de* este permisă numai în *a avea de-a face*, variantă a îmbinării *a avea a face*.

La timpul prezent infinitivul are și un tip formal – popular și învechit – specializat pentru denumirea unei acțiuni presupuse (infinitivul prezumtiv): *a fi știind* (*Pare a fi știind ceva*).

Tot numai la infinitivul prezent există o variantă formală „lungă” (așa-numitul infinitiv lung), care se folosește cu valoare verbală, numai la verbe din fondul vechi, în forme compuse inverse (cu auxiliarul după infinitiv) de optativ prezent din limba populară și din limbajul familiar: *Fire-aș* (sau *fir-aș*) *să fiu!* *Dare-ar* (sau *dar-ar*) *boala-n ei!* (vezi și § 156). Infinitivul lung substantivizat (*plecarea, căderea, scrierea, venirea*) nu privește morfologia verbului.

§ 142. Modul gerunziu este modul nepersonal și nepredicativ care exprimă, de obicei, acțiunea în desfășurare; uneori el exprimă și acțiuni încheiate: *Absolvind liceul, s-a înscris la facultate*.

Mod dependent și lipsit de timpuri proprii (conform normelor), gerunziul preia de obicei semnificația modală și temporală a verbului regent, față de care exprimă acțiuni simultane:

– indicativ: *Pofta vine mîncînd* (și *ne-a venit mîncînd, are să ne vină mîncînd*);

– conjunctiv: *A început să cînte, murmurînd încet*;

– condițional-optativ: *Sînd aici, mi-ai fi de folos*;

– prezumtiv: *O fi plecat plîngînd*;

– imperativ: *Pleacă, luîndu-ți tot ce ai!*;

– infinitiv: *Nu se recomandă a citi mîncînd*.

Gerunziul poate avea însă și valori modale sau/și temporale diferite de ale verbului regent:

a) valori temporale diferite în cadrul aceluiași mod; de exemplu: imperfect față de perfect (*A venit plîngînd*) sau prezent față de viitor (*Nu va ajunge la timp, distanța fiind mare*) în cadrul indicativului;

b) valori modale diferite; de exemplu: conjunctiv față de indicativ (*Nu l-am văzut ducîndu-se pe acolo = Nu l-am văzut să se fi dus...*).

Gerunziul este un mod nepersonal cu valoare verbală neconcurată de trăsături nominale. El poate primi toate complinirile verbului (subiect, nume predicativ, complement de diverse specii, element predicativ suplimentar). Funcția sintactică specifică este considerată cea de complement circumstanțial (de diverse specii: de mod, de timp, de cauză, condițional, concessiv, instrumental), ceea ce atrage calificarea gerunziului ca avînd valoare de adverb; adesea apare cu această funcție în așa-numitele construcții absolute (vezi § 257) de tipul *Acestea fiind zise, a plecat*. Gerunziul poate fi însă și atribut (datorită acestei funcții i se recunoaște și o valoare, subsidiară, de adjectiv), element predicativ suplimentar și complement direct; ultima funcție nu poate fi raportată nici la valoarea adverbială, nici la cea adjectivală. Adesea gerunziul dintr-un anumit context este pasibil de mai multe interpretări (atribut sau complement, complement de specii diferite).

Gerunziul intră în alcătuirea unor forme verbale compuse, dintre care literare sînt cele de prezumtiv prezent: *va fi cîntînd* și cele de prezent al conjunctivului prezumtiv: *să fi cîntînd*, al condiționalului prezumtiv: *ar fi cîntînd* și al infinitivului prezumtiv: *a fi cîntînd*. În limba populară există și forme compuse cu gerunziul care sînt variante specializate pentru sensul durativ ale unor forme temporale de trecut ale indicativului: *era cîntînd, a fost cîntînd*.

Folosit cu funcții sintactice mai puțin variate în limba populară și în limba vorbită, gerunziul constituie, prin frecvență și dezvoltare funcțională, o caracteristică gramaticală a limbii literare, pe care unii se grăbesc să o adopte înainte de a fi familiarizați cu toate regulile implicate. Stăpînirea imperfectă a limitelor și a condițiilor de întrebuințare a acestui mod duce la greșeli de diverse feluri. Pentru a le evita sînt de reținut următoarele recomandări:

– Din moment ce gerunziul este un mod nepredicativ, înseamnă că nu trebuie folosit în enunțuri lipsite de un verb (regent) la un mod predicativ și nici nu trebuie să fie coordonat cu un asemenea verb. Enunțurile cu verbe numai la gerunziu, ca *Murind părinții, copiii rămînînd orfani* sau coordonarea de tipul *Mergînd el și văzu că drumul nu era bun...* caracterizează vorbirea neîngrijită.

– În aceeași propoziție nu se pot folosi două gerunzii cu funcții diferite sau cu referire la subiecte diferite. Construcții ca *Am văzut-o venind cîntînd* sau *Plecînd l-am văzut venind* sînt cel puțin neelegante.

– Gerunziul trebuie folosit în așa fel încît să rezulte clar la ce cuvînt se referă, adică ce subiect are. Subiectul gerunziului poate fi diferit de subiectul verbului regent numai cînd ambele sînt exprimate (*Plecînd ea, a rămas*

el) sau cînd alte elemente indică fără echivoc care este subiectul fiecărui verb: compară enunțuri ca *Am văzut-o venind spre casă* cu *Am văzut-o venind spre casă cînd plecam eu*, *Am văzut-o îndreptîndu-se...* sau *Au văzut-o venind veselă*, pe de o parte (subiectul gerunziului: *ea*), și *Venind spre casă, am văzut-o*, pe de altă parte (subiectul gerunziului și al verbului regent *eu* sau *noi*).

– Trebuie eliminată sau măcar redusă ambiguitatea gerunziului într-un enunț dat, adică posibilitatea interpretărilor multiple din punct de vedere funcțional – legată de absența unor elemente de relație – cu consecințe asupra sensului global al enunțului. (De la această recomandare cu caracter general face excepție stilul poetic, care preferă uneori gerunziile tocmai pentru ambiguitatea lor.) Dacă la unele combinații de valori – cum ar fi valorile circumstanțiale de timp și cauză, timp și condiție, instrument și condiție – nu este necesară opțiunea pentru una dintre ele, sensul global fiind chiar îmbogățit prin adaosul unei nuanțe, în alte situații receptarea gerunziului într-un anumit fel – de exemplu, drept atribut sau drept complement circumstanțial – influențează evident sensul; de aceea nu este corect un enunț ca *Județul X a prezentat cele mai multe formații, avînd o pregătire bună*. În asemenea situații, în care funcția gerunziului este neclară, el trebuie să fie înlocuit cu altă construcție, fie predicativă (*formații, care au avut...*), fie nepredicative (*formații cu o pregătire...*).

Abuzul de gerunzii în aceeași frază sau în fraze apropiate trebuie evitat chiar atunci cînd formele verbale în cauză sînt corect folosite.

Din punct de vedere formal, gerunziul este marcat prin sufixul *-înd* (la majoritatea verbelor) sau *-ind* (la verbele cu infinitivul prezent în *-i*: *fugînd* sau numai cu tema în *-i*: *tăind*, *scriind* ori în consoană palatală: *veghînd*). Cînd este urmat de un pronume neaccentuat conjunct – personal (cu excepția lui *o*) sau reflexiv – gerunziul apare amplificat cu vocala de legătură *u* (care este vechea lui terminație): *ducîndu-l*, *ducîndu-se*.

Probleme de corectitudine formală:

– Unele verbe au variante neliterare de gerunziu. De reținut că în limba literară verbele cu rădăcina în *-n* au gerunziul cu această consoană nemo-dificată: *rămînînd*, (*s*)*punînd*, *ținînd*, *venind* (nu *rămîind*, (*s*)*puind*, *fiind*, *viind*); de la *a fugi* gerunziul este *fugînd* (nu *fugînd*), de la *a ucide* – *ucigînd* (nu *ucizînd*), iar de la *a purcede* – *purcezînd* (nu *purcegînd*).

– Atenție la verbele cu infinitivul în *-ua*, al căror gerunziu este în *-(u)înd*: *continuuînd*, *luînd*, *plouînd* (nu în *-und*, de exemplu *luund*)!

– Atenție la verbele *a agreea*, *a crea* (și *a procrea*, *a recrea*) și *a suplea*, al căror gerunziu este în *-înd*: *creînd* (nu *creind*)!

– Atenție la respectarea distincției între *-ind* și *-iind*! Verbele cu infinitivul în *-ia* monosilabic (difong) au gerunziul în *-ind*: *tăind*, iar cele în *-ia* bisilabic au gerunziul în *-iind*: *apropiind*. Verbele cu infinitivul în *-chea*, *-ghea* au gerunziul în *-chind*, *-ghind*: *înmănunchind*, *veghind*, iar cele cu infinitivul în *-chia*, *-ghia* au gerunziul în *-chiind*, *-ghiind*: *trunchiind*, *înjunghiind*.

– Variantele de gerunziu cu finală vocalică (-ă, -î sau -u: de exemplu, *cîntîndă, văzîndu*) nu sînt literare.

Gerunziul adjectivizat (cu forme de gen, număr și caz: de exemplu, *tremurîndă, tremurînde*) nu ține de morfologia verbului.

Formele de gerunziu perfect (de tipul *fiind fost*) sînt livrești și neadmise de normele limbii literare actuale; la cei care le folosesc forma (unică) de gerunziu din limba literară devine gerunziu prezent.

§ 143. Modul participiu este modul nepersonal și nepredicativ care denumește acțiunea suferită sau îndeplinită de un obiect, ceea ce, presupunînd raportarea la un substantiv, explică unele asemănări funcționale și formale ale participiului cu adjectivul. Participiul are totdeauna valoare temporală de trecut (de aceea i se spune uneori participiu perfect, dar lipsa unui timp opus face inutilă precizarea): acțiunea exprimată este prezentată ca terminată, cu efecte care persistă sau nu în momentul vorbirii. Dintre întrebunțările participiului, numai prezența sa în formele verbale compuse de la diateza activă (perfectul compus și viitorul anterior la indicativ, conjunctivul perfect, condițional-optativul perfect, prezumtivul perfect, infinitivul perfect) ține exclusiv de natura verbală a acestui mod, în timp ce prezența în toate formele diatezei pasive la tipul cu *a fi* și funcțiile sale sintactice (de atribut, nume predicativ, element predicativ suplimentar, complement circumstanțial de cauză) țin de natura lui adjectivală. Determinantele pe care le primește participiul sînt specific verbale (complement de agent, complement circumstanțial de diverse specii, nume predicativ, element predicativ suplimentar), în timp ce naturii adjectivale i se datoresc trăsături formale ca variația după gen și caz, posibilitatea de a avea grade de comparație (*La bunici era mai iubită decît acasă, El a fost cel mai lovit*) și de a primi sufixe diminutive (*spălățel*). Unele participii (în special ale unor verbe intransitive) nu se folosesc decît în formele compuse de la diateza activă: *mers, murit*.

Valoarea de adjectiv a participiului poate exista în grade diferite în funcție și de sensul său lexical; se poate ajunge pînă la transformarea participiului într-un adjectiv propriu-zis, ca un cuvînt diferit față de verbul de bază (în această situație adjectivul și verbul sînt înregistrate separat în dicționare). Adjectivele provenite din participii pot deveni, la rîndul lor, substantive sau/și adverbe.

În ce privește diateza, în funcțiile sale autonome modul participiu poate avea:

a) sens pasiv (la majoritatea verbelor active tranzitive): *data fixată, momentul ales*;

b) sens activ (la toate verbele active nereflexive intransitive și la unele tranzitive, precum și la verbele active reflexive de la care se folosește participiul): *prieten plecat, scrisoarea venită, minciună sfruntată, tragedia întîmplată (petrecută), om odihnit (înfumurat)*.

Participiul unor verbe active tranzitive poate avea sens pasiv în unele îmbinări (cu nume de neînsuflețite) și sens activ în altele (cu nume de însuflețite):

- pasiv: *lapte băut, roman citit, capitol învățat, viață trăită;*
- activ: *om băut, citit, învățat, (bine) trăit.*

Dat fiind că la modul participiu nu este marcat caracterul reflexiv al verbului (vezi și § 124), adesea nu se poate cunoaște dacă un participiu este de la un verb reflexiv sau nereflexiv, cu un sens activ sau pasiv; de exemplu, *copii născuți* (de la *a se naște* sau de la *a naște*), *luptător convins*.

După anumite verbe participiul cu sens pasiv poate înlocui formele de conjunctiv sau de infinitiv ale diatezei pasive. Această întrebuintare a participiului este consacrată în limba literară în construcțiile cu verbul *a trebui* (*trebuie făcute eforturi = trebuie să fie făcute...*) și cu verbele reflexive *a se cuveni* (*se cuvin menționate = se cuvine să fie...*), *a se lăsa* (*se lasă așteptat = se lasă să fie...*). Unii vorbitori extind această întrebuintare și la alte verbe, fie nereflexive, ca *a merita, a aștepta*, fie – mai ales – reflexive, ca *a se aștepta, a se cere, a se impune, a se vrea*; spunând *merită menționat, (se) așteaptă lăudat, se cere îngrijit, se impune relevat, se vrea evidențiat*, în loc de *merită să fie..., (se) așteaptă să fie...* etc.

Participiul poate avea subiect propriu, exprimat, în așa-numitele construcții absolute (vezi § 257), în care acest mod este echivalent cu gerunziul diatezei pasive: *Acestea zise, a încheiat discuția* (cf. *acestea fiind zise*). Folosite în mod abuziv în traduceri, construcțiile participiale absolute au un pronunțat caracter livresc; mai frecvente și mai puțin artificiale sînt construcțiile în care participiul este însoțit de *o dată* (ca echivalent al lui *o dată ce* din construcția predicativă corespunzătoare): *O dată terminată vacanța, au reintrat în normal*.

Din punct de vedere formal, participiul este marcat de sufixul *-t* (la majoritatea verbelor) sau *-s* (la cele mai multe dintre verbele cu perfectul simplu în *-se-*). Sufixul *-t* se atașează de obicei la tema perfectului, așa încît participiul se termină în *-at* (*cîntat*), *-it* (*fugit*), *-ît* (*hotărît*), *-ut* (*tăcut, făcut*); numai opt verbe simple cu perfectul în *-se-* și derivatele lor prefixale au sufixul *-t* neprecedat de vocală: *copt, fiert, fript, frînt, înfipt, rupt, spart, supt* (de remarcat că, fără a-l prelua pe *s* din *-se-*, ele sînt legate de tema perfectului).

Puține participii au variante formale. În această situație sînt numai unele participii în *-s* care au variante în *-t*; de reținut că se spune corect *smuls* (nu *smult*).

Unele verbe sînt defective de participiu și, în consecință, de formele compuse cu acesta; așa sînt, de exemplu, *a accede, a concede, a desfide, a divide* și *a răge*.

Cînd este întrebuintat drept cuvînt autonom, cu diverse funcții sintactice, precum și în formele diatezei pasive de la tipul cu *a fi* participiul are forme de gen, număr și caz ca adjectivele variabile de tipul *bun* (vezi § 73); categoriile respective sînt exprimate prin desinențe adăugate după sufix și

prin alternanțe fonetice. De exemplu, *cîntat* m. și n. sg., *cîntată* f. N.A. (și V.) sg., *cîntați* m. pl., *cîntate* f. și n. pl., f. G.D. sg. (la unele participii forma în -e poate fi și V.m. sg.: *iubite*, *stimate*); la fel, *întors* – *întoarsă* – *întorși* – *întoarse*. În formele compuse ale diatezei active participiul este invariabil, avînd forma de m. și n. sg. (de exemplu, *a cîntat*, *au cîntat*, *vor fi cîntat*); în aceste forme trebuie evitate variantele neliterare de participiu cu finala -ă (*să fi știută*, *ar fi venită*).

În ce privește cazul, participiul poate fi în situația de a exprima orice caz numai cînd are funcția de atribut adjectival, care impune acordul. (În celelalte funcții, el poate fi numai la nominativ – ca nume predicativ și ca element predicativ suplimentar – sau la acuzativ – după prepoziție, cînd este complement circumstanțial de cauză ori de relație –; în formele diatezei pasive participiul este la cazul nominativ, acordat cu subiectul.) Atenție la acordul în caz al participiului care determină, ca atribut pōstpus, un substantiv feminin la G.D. sg.: se spune corect *unei prietene iubite*, *prietenei mele iubite* (nu *iubită*)! Lipsă acordului în caz este admisă numai cînd participiul este un atribut izolat (prin pauză în vorbire și prin virgulă sau alt semn de punctuație în scris): *Prietenei mele – iubită de toți colegii – i se dau mereu flori*.

§ 144. Modul sup in este modul nepersonal și nepredicativ (vezi însă § 135) care denumește acțiunea; el este sinonim cu infinitivul, cu care concurează în unele întrebuintări, și are, ca și acesta, unele asemănări funcționale cu substantivul. De natura substantivală a supinului se leagă funcțiile sintactice pe care le poate îndeplini (subiect, nume predicativ, atribut, complement de diverse specii), precum și faptul că se construiește cu prepoziții. Determinantele pe care le primește țin însă de natura sa verbală (complemente circumstanțiale și necircumstanțiale, element predicativ suplimentar), lipsindu-i capacitatea de a avea atribut.

Spre deosebire de infinitiv, supinul nu are timpuri. Așupra lui se răsfrînge valoarea temporală a verbului regent (compară *De înțeles*, *înțeleg*; *De înțeles*, *am înțeles*; *De înțeles*, *o să înțeleagă*).

În ce privește diateza, supinul are de obicei sens activ (vezi exemplele precedente), dar poate avea și sens pasiv în construcții ca *E ușor de înțeles de către oricine*.

Din punct de vedere formal, supinul este omonim cu participiul (forma de m. și n. sg. a acestuia) și este marcat aproape totdeauna de prezența unei prepoziții: *de* – cea mai frecventă –, *după*, *la*, *pe*, *pentru*; fără prepoziție se folosește numai supinul unor verbe intransitive sau absolute dependente de *a trebui* (*trebuie mers* = *trebuie să se meargă* sau *să mergem*).

Probleme de cultivare a limbii apar la construirea supinului, precedat de prepoziția *de*, cu anumite verbe. El este corect folosit după verbele *a avea* și *a fi* întrebuintate ca verbe de modalitate (*am de scris*, *este de făcut*), după verbele *a se apuca*, *a isprăvi*, *a sfîrși*, *a termina* întrebuintate ca verbe de aspect (*a se apuca de scris*, *a isprăvi de scris*), după verbele *a fi*,

a ajunge, a deveni, a se face, a rămîne întrebuințate ca verbe (semi)copulative (*El este* (sau *a ajuns, a rămas*) *de neînlocuit*) și după verbe ca *a se sătura, a se plictisi*, care exprimă stări fiziologice și psihice (*M-am săturat de băut, S-a plictisit de așteptat*). Nu este literară folosirea supinului – cu prepoziția *de* – după verbele *a trebui* (*trebuie de făcut*, în loc de *trebuie făcut* – cu participiul – sau *trebuie să se facă*) și *a merita* (*merită de încercat*, în loc de *merită să fie încercat, merită să se încerce*).

În unele situații supinul este pasibil de mai multe interpretări. Când e vorba de două valori circumstanțiale (loc și scop, loc și timp, relație și timp) sau chiar de valori care țin de complemente circumstanțiale (de scop, de loc sau de relație) și necircumstanțiale (complement indirect) nu este necesară opțiunea exclusivă pentru una dintre ele. Aspecte mai dificile prezintă alte construcții, la care este necesară opțiunea între subiect, complement și nume predicativ (compară *Exercițiul este ușor de rezolvat* cu *Este ușor de rezolvat exercițiul*) sau între complement și atribut (compară *lucru bun de mâncat* cu *lucru ușor de procurat*); indicii ajutătoare sînt acordul verbului copulativ sau/și al cuvîntului susceptibil de a fi adjectiv sau adverb (prin trecerea la plural a exemplelor precedente: *Exercițiile sînt ușor de rezolvat* și *Este ușor de rezolvat exercițiile*; *lucruri bune de mâncat* și *lucruri ușor de procurat*), precum și echivalența supinului cu un infinitiv sau conjunctiv.

Supinul substantivizat (*spălatul, un cules, pe tăcute*) nu ține de morfologia verbului.

TIMPUL

§ 145. Momentul în care are loc acțiunea poate fi exprimat fie în raport cu momentul vorbirii – deci în raport cu prezentul –, fie în raport cu alt moment sau cu altă acțiune. Din acest punct de vedere timpurile sau numai valorile lor se clasifică în timpuri sau valori temporale absolute (cele care raportează acțiunea la momentul vorbirii) și relative (cele care raportează acțiunea la alt moment sau la altă acțiune). De exemplu, prezentul indicativ este un timp predominant absolut, în timp ce viitorul anterior este un timp exclusiv de relație.

§ 146. Prezentul indicativ are în propoziții principale numai valori absolute. Specifică pentru prezent este exprimarea unei acțiuni simultane cu momentul vorbirii (*Studiem valorile timpurilor*), dar acest timp poate fi folosit și cu valoarea timpului perfect – simplu sau compus – (așa-numitul prezent istoric sau narativ: *Ștefan cel Mare devine domn în 1457 și moare în 1504*), cu valoare de viitor (*Plec peste o oră*) sau cu valori temporale nesituate precis în timp; în această ultimă situație se găsește așa-numitul prezent iterativ, exprimînd o acțiune care are loc în mod obișnuit cu o anumită periodicitate (*Zilnic trec prin piață*), și așa-numitul prezent gnomic sau etern, care exprimă fenomene permanente sau adevăruri considerate ca

atare (*Pământul este rotund; Lăcomia pierde omenia*). El poate apărea și cu valoare de imperativ (legată de cea de viitor): *Pleci imediat și faci ce ți-am spus*. În legătură cu toate situațiile în care prezentul indicativ are valoarea altor timpuri sau a altui mod este de reținut necesitatea consecvenței în aceeași frază: nu se pot alătura un prezent și un perfect sau un viitor, nici un prezent indicativ și un imperativ: se spune deci ori *se naște în... și moare în...*, ori *s-a născut... și a murit*, nu *s-a născut... și moare...*, de asemenea ori *pleci și faci*, ori *pleacă și fă*, nu *pleacă și faci*.

În propoziții subordonate, prezentul poate avea valori relative, exprimând o acțiune simultană cu o regentă la trecut (valoare de imperfect: *N-am observat că vine după mine*) sau la viitor (valoare de viitor: *Ai să vezi că vine*). Spre deosebire însă de timpurile specifice, prezentul poate fi ambiguu în unele situații.

Din punct de vedere formal prezentul indicativ este un timp simplu, cu temă variabilă în ce privește menținerea sufixului conjugării, care apare clar numai la persoana a II-a plural. Formarea indicativului prezent este mai complicată decât a altor timpuri simple, deoarece aici există la conjugarea I două tipuri principale (cu sau fără *-ez*), iar la conjugarea a IV-a patru asemenea tipuri (cîte două în cadrul fiecăruia dintre tipurile delimitate după infinitivul în *-i* sau în *-î*: cu sau fără *-esc*, respectiv *-ăsc*), pentru care vezi § 127, pe lângă diferite categorii mai mici de verbe cu desinențe specifice la unele persoane. Dat fiind că nu există totdeauna indici formali după care să se poată ști forma de indicativ prezent a unui verb necunoscut sau forma corectă, literară, în cazul în care un verb are variante, în dicționarele românești se dă de obicei – alături de forma-tip de infinitiv prezent – forma de persoana I sau a III-a sg. a acestui timp. Desinențele personale sînt:

I		II		III		IV			
						cu infinitivul în -i		cu infinitivul în -î	
—	-ez	—	—	—	—	-esc	—	—	-ăsc
-i	-ezi	-i	-i	-i	-i	-ești	-i	-i	-ășți
-ă	-ează	-e	-e	-e	-e	-ește	-ă	-ă	-ăște
-(ă)m	-(ă)m	-(é)m	-(é)m	-(i)m	-(i)m	-(i)m	-(i)m	-(i)m	-(i)m
-(a)ți	-(a)ți	-(é)ți	-(é)ți	-(i)ți	-(i)ți	-(i)ți	-(i)ți	-(i)ți	-(i)ți
-ă	-ează	—	—	—	—	-esc	-ă	-ă	-ăsc

Modele de conjugare (tipurile principale):

I		II		III	
<i>adun</i>	<i>lucrez</i>	<i>par</i>	<i>par</i>	<i>încep</i>	<i>încep</i>
<i>aduni</i>	<i>lucrezi</i>	<i>pari</i>	<i>pari</i>	<i>începi</i>	<i>începi</i>
<i>adună</i>	<i>lucrează</i>	<i>pare</i>	<i>pare</i>	<i>începe</i>	<i>începe</i>
<i>adunăm</i>	<i>lucrăm</i>	<i>părem</i>	<i>părem</i>	<i>începem</i>	<i>începem</i>
<i>adunați</i>	<i>lucrați</i>	<i>păreți</i>	<i>păreți</i>	<i>începeți</i>	<i>începeți</i>
<i>adună</i>	<i>lucrează</i>	<i>par</i>	<i>par</i>	<i>încep</i>	<i>încep</i>

IV

<i>sorb</i>	<i>iubesc</i>	<i>cobor</i>	<i>hotărăsc</i>
<i>sorbi</i>	<i>iubești</i>	<i>cobori</i>	<i>hotărăști</i>
<i>soarbe</i>	<i>iubește</i>	<i>coboară</i>	<i>hotărăște</i>
<i>sorbim</i>	<i>iubim</i>	<i>coborîm</i>	<i>hotărîm</i>
<i>sorbiți</i>	<i>iubiți</i>	<i>coboriți</i>	<i>hotărîți</i>
<i>sorb</i>	<i>iubesc</i>	<i>coboară</i>	<i>hotărăsc</i>

Problemele de cultivare a limbii sînt numeroase chiar la verbele care se încadrează în aceste tipuri principale (vezi și § 127). Una dintre cele cu o sferă mai largă este problema așa-numitelor variante iotacizate (cu *z* în loc de *d*, *ț* sau *č* în loc de *t*, *i* sau *u* semivocalic în loc de *n*, *i* semivocalic în loc de *r*) la persoana I sg. (la persoana a III-a pl. nu există asemenea variante).

De reținut că sînt literare formele neiotacizate:

– cu *d*: *aprint*, *ard*, *ascund*, *aud*, *cad*, *cred*, *deprind*, *deschid*, *închid*, *întind*, *pătrund*, *pierd*, (*des*)*prind*, *rad*, *răspund*, *reped*, *rîd*, *rod*, *scad*, *slobod*, *șed*, *tund*, *ucid*, *văd*, *vînd* (nu *aprinz*, *arz* etc.);

– cu *t*: *ascut*, *împart*, *înghit*, *pot*, *put*, *scot*, *simt*, *trimit* (nu *ascuț...*, nici *poci*);

– cu *n*: *amîn*, *mîn* (de la *a mîna*), *pun*, *rămîn*, *spun*, *șin*, *vin* (nu *amîi...*, nici *șiu* sau *viu*);

– cu *r*: *pier*, *sar* (nu *piei*, *sai*).

Forma iotacizată este admisă la verbul *a mînea* (rar folosit): *mîi/mîn*. Verbele *a așeza* și *a sughița* au formele corecte cu *z*, respectiv *ț*: *așez* (nu *așed*) și *sughiț* (nu *sughit*).

O problemă mai puțin actuală, care privește toate verbele de conjugarea I și un tip de la conjugarea a IV-a, este existența unor variante de pers. 3 pl. = 1 sg. (în loc de identitatea, normală, cu 3 sg.): forme ca (*ei*) *adun*, *cînt*, *înconjor*, *înviez*, *zbor*, respectiv *cobor*, *vîr* nu aparțin limbii literare contemporane.

Verbele cu tema terminată în *j*, *ș* apar uneori cu desinențele sau sufixele pronunțate și scrise încorect. De reținut că la ele se aplică modelul conjugării respective, menținîndu-se aceleași afixe; formele literare sînt:

I

<i>îngraș</i>	<i>aranjez</i>	<i>atașez</i>
<i>îngrași</i>	<i>aranjezi</i>	<i>atașezi</i>
<i>îngrașă</i>	<i>aranjează</i>	<i>atașează</i>
<i>îngrașăm</i>	<i>aranjăm</i>	<i>atașăm</i>
<i>îngrașați</i>	<i>aranjați</i>	<i>atașați</i>
<i>îngrașă</i>	<i>aranjează</i>	<i>atașează</i>

IV

<i>prăjesc</i>	<i>sfîrșesc</i>
<i>prăjești</i>	<i>sfîrșești</i>
<i>prăjește</i>	<i>sfîrșește</i>
<i>prăjim</i>	<i>sfîrșim</i>
<i>prăjiți</i>	<i>sfîrșiți</i>
<i>prăjesc</i>	<i>sfîrșesc</i>

Atenție la conjugarea I la diferența dintre 1 sg. și 2 sg. la tipul *îngrăș-îngrăși*, la 3 sg. și pl.: *îngrășă* (nu *îngrășe*), *aranjează, atașează* (nu *aranjază, atașază*), la conjugarea a IV-a la 1 sg. și 3 pl.: *prăjesc, sfîrșesc* (nu cu *-ăsc*) și la 3 sg.: *prăjește, sfîrșește* (nu cu *-ăște* sau *-aște*), precum și la persoana I și a II-a plural la ambele conjugări: cu *-ăm, -ați* (nu *-em, -eați*) la conjugarea I și cu *-im, -iți* (nu *-îm, -îți*) la a IV-a!

Verbele de conjugarea a IV-a cu infinitivul în *-î* de tipul *hotărî* (*chiorî, ocări, pîri, posomorî, tîri, urî, zăvorî...*) au la 1 – 3 sg. și 3 pl. desinențe care încep cu *-ă-*, nu cu *-e-*; variante ca *hotăresc, hotărești, hotărește* nu sînt corecte.

Verbele de conjugarea I cu infinitivul în *-ia* (bisilabic sau monosilabic) de tipul *copia*, *întemeia* se scriu la 3 sg. și pl. cu *-iază: copiază, întemeiază* (nu *copiează, nici întemeează*). Pentru tipul *întemeia* atenție și la 1 sg. *întemeiez*, 2 sg. *întemeiezi!* De reținut deosebirea dintre *îngenunchea: îngenunchez, îngenunchează* și *trunchia: trunchiez, trunchiază*.

Aproape toate verbele cu infinitivul în *-ua* sînt de tipul *atenua* (*aciua, efectua, evalua, înșeua...*), avînd prezentul cu *-ez*; formele lor corecte sînt *atenuez* (nu *-iez*), *atenuează* (nu *-iază*). La verbul *a continua* – conjugat fără *-ez* – forma literară de 1 sg. este *continuu* (nu *continui*), diferită de 2 sg. *continui*.

Verbele *a agreea, a crea* (și *procrea, recrea*) și *a suplea* urmează întocmai modelul lui *lucra*, deci se conjugă *agreez, agreezi, agreează* sg. și pl., *agreeăm, agreeați; creez, creezi, creează, creăm, creați* etc.

Verbele *a preceda* și *a succeda* apar adesea, la 3 sg. și pl., cu variante formale specifice conjugării a III-a (etimologice); formele recomandate de norme sînt cele după modelul conjugării I, cu 3 sg. = 3 pl., deci *precedă, succedă* sg. și pl. (nu *precede sg., preced pl.*).

Unele verbe pun probleme referitoare la modificarea sau menținerea neschimbată a temei. În privința alternanțelor consonantice, în afara variantelor iotacizate de la persoana I sg. (vezi p. 219), există variante numai la persoana a II-a sg. a verbelor cu teme terminate în *n* și în *r*: sînt corecte formele (*tu*) *mîi* (de la *a mînea*), *pui, rămîi, spui, ții, vii* și derivatele lor prefixale, dar *mîni* (de la *a mîna*), *amîni* (nu *amîi*, de la *a amîna*); sînt corecte numai formele cu *r* menținut (*tu*) *ceri* (reg. *cei*), *pieri* (reg. *piei*), *sari* (reg. *sai*).

Alternanțele vocalice dau naștere la variante mai numeroase:

a – ă acc.: sînt corecte formele *adăp, adăpi* (reg. *adap, adapi*), *arăț, arăți* (reg. *arați sau areți*), *crăp, crăpi* (reg. *crap sau crep*), dar *atac, ataci* (nu *atăc, atăci*), *las, lași* (nu *lăs, lăși* sau *leși*), *rabd, rabzi* (reg. *răbd*), *sap, sapi* (reg. *săp, săpi*), *sar, sari* (reg. *săr, sări*), *scap, scapi* (reg. *scăp, scăpi*) și *dezbar/dezbăr*

a - e acc.: *pieptăn, piepteni - piaptănă* (reg. *piaptăn*); *așez - așază, deșert - deșartă, înșel - înșală, șed - șade* (nu *așează, deșeartă, înșeală, șeade*)

ă - e neacc.: *curăț - cureți* (nu *curățî*); *număr - numeri*, dar *enumer* (nu *enumăr*) - *enumeri*

e - ea: *lepăd, lepezi - leapădă, (a)semăn, (a)semeni - (a)seamănă*, dar *deapăn/depăn, depeni - deapănă, leagăn/legăn, legeni - leagănă*; *observ - observă* (nu *obsear-vă*); *sec - seacă*, dar *disec - disecă*

o - oa: *convoc - convoacă, provoc - provoacă*, dar *evoc - evocă, invoc - invocă* (nu *evoacă, invoacă*); *cost - costă* (nu *coastă*); *rog - roagă*, dar *abrog - abrogă*

Numeroase verbe de conjugarea I cu prezentul fără *-ez* au variante de accentuare la 1 - 3 sg. și 3 pl. Pe lângă exemple izolate ca *blestema: blestém* (nu *bléstem*), există câteva tipuri caracterizate prin finale comune:

- verbe în *-ia*, bisilabic: *mîinii, mîinie* (nu *mîinii, mîinie*), la fel *întîrzii* și *întîrzie, mîngîii* și *mîngîie, sfișii* și *sfișie*;

- verbe în *-ica*: *calific, califici, califică* (nu *calific...*), la fel toate compusele cu *-fica* (*clarific, justific, specific* etc.), *intóxic...*, *múltiplic...*;

- verbe în *-ina*: *términ, términi, términă* (nu *termín...*), la fel derivatele sale prefixale și *elîmin, predómin, dar domín, domîni, domínă* (nu *dómin...*), *leșîn, leșîni, leșină* (nu *lêșin...*);

- verbe în *-ita*: *felicit, feliciți, felicită* (nu *felicít...*), la fel *exércit...*, *necésită, precipit...*, *solicit...*

Variația de accentuare este însoțită uneori de variația unor vocale. Acest fenomen apare la unele verbe cu infinitivul în *-ura*: se spune corect *înfășór* (reg. *înfășur*), la fel *desfășór, împresór, despresór, măsór*; variație admisă în normă: *încónjur/inconjór*.

Un tip secundar, la conjugarea I, este specific verbelor cu tema în *i* semivocalic, notat sau nu (*tăia, apropia*), sau în consoană palatală (*deochea*):

-	<i>tai</i>	<i>apropii</i>	<i>deochi</i>
-	<i>tai</i>	<i>apropii</i>	<i>deochi</i>
-e	<i>taie</i>	<i>apropie</i>	<i>deoache</i>
-(e)m	<i>tăiem</i>	<i>apropiem</i>	<i>deochem</i>
-(a)ți	<i>tăiați</i>	<i>apropiați</i>	<i>deocheați</i>
-e	<i>taie</i>	<i>apropie</i>	<i>deoache</i>

La acest tip se întîlnesc uneori variante neliterare, pe de o parte, la persoana I sg., unde apare desinența *-u*, în special după *i* vocalic: *apropiu, speriu* (în loc de *apropii, sperii*), rar și la verbe ca *a tăia* (reg. *tau* în loc de *tai*), și, pe de altă parte, la persoana a II-a pl., unde regional se produce

aceeași modificare a sufixului ca la persoana I pl.: *tăiești, apropiești* (în loc de *tăiați, apropiați*).

La conjugarea a IV-a există un tip secundar asemănător, specific verbelor cu tema în *i* semivocalic, nenotat la infinitiv (*sui*): 1 sg. *sui*, 2 sg. *sui*, 3 sg. și pl. *suie*; de reținut scrierea cu *ie* (*suie, atribuire* etc.). Cu aceste verbe seamănă, în privința identității 3 sg. = 3 pl., verbele terminate în *-âni*, care, în formele de prezent fără *-esc*, au la aceste persoane desinența *-e* (de exemplu, variante neliterare expresive ca *bombăne, zdrăngăne*); normele limbii literare admit rareori asemenea forme în variație liberă cu cele ale prezentului cu *-esc*: (*ei*) *țacănesc/țăcăne, zdroncăne/zdroncănesc*.

Alt tip secundar, la conjugarea I, este specific verbelor care au o consoană + *l* sau *r* înaintea sufixului infinitivului (*a afla, a intra...*); el se caracterizează prin desinența *-u* vocalic la 1 sg. și *-i* vocalic la 2 sg.: *aflu, aflu; intru, intri*, restul persoanelor urmînd modelul lui *aduna* (3 pl. *află, intră*). Cu aceste verbe seamănă, la 1 și 2 sg., verbul de conjugarea a III-a *a umple: umplu, umpli*. Unii vorbitori încadrează în acest tip și verbele de conjugarea a IV-a *a zvîrli* și *a azvîrli*; formele corecte sînt însă 1 sg. (*a*)*zvîrl* (nu (*a*)*zvîrlu*), 3 sg. (*a*)*zvîrlă/(a)zvîrle*, 3 pl. (*a*)*zvîrlă/(a)zvîrl*.

Un tip secundar asemănător, caracterizat prin desinența *-u* semivocalic la 1 sg. și 3 pl. și *-i* semivocalic la 2 sg., cuprinde verbe puține, dar de diverse conjugări, cu teme monosilabice terminate în vocală: verbele regulate *a scrie, a ști* și verbele cu diferite grade de neregularitate *a da, a sta, a (se) la, a lua* (și *a prelua, a relua*), *a bea, a vrea* (ultimul cu formă specială de 3 pl.: *vor*, nu *vreau*). Derivatele prefixale ale lui *a da* și *a sta* și formațiile adaptate se comportă diferit: unele derivate ale lui *a da* urmează la acest timp flexiunea verbelor simple (*dedau, predau, redau*), pe cînd altele au prezentul cu *-ez* (*trădez*); din familia lui *a sta* interesează flexiunea verbului neologic *a constă*, la care se admite variația liberă cu diferențe și de accent: fie 3 sg. *constă*, pl. *constău* (ca verbul de bază); fie 3 sg. și pl. *cónstă* (ca verbul, vechi și regional, *adastă*). Verbul *a ști* are la 3 sg. forma literară *știe* (reg. *ști*).

Unele verbe de conjugarea a IV-a terminate în *i* cu prezentul fără *-ez* au o particularitate care le deosebește de tipul *sorbi* și le apropie de tipul *coborî*: 3 sg. și pl. în *-ă*. În această situație sînt, pe de o parte, cîteva verbe izolate, fără o finală comună, *a înăbuși, a sprijini, a solvi* și *a absolvi* „a scuti de pedeapsă” și, pe de altă parte, mai multe verbe cu tema în *-r-*; acestea din urmă sînt verbele vechi *a acoperi, a descoperi, a suferi* și verbele neologice *a conferi, a deferi, a diferi, a oferi, a referi*. Între cele două grupe de verbe în *-ri* există deosebiri de accent la 1 – 3 sg. și 3 pl. și de vocalism la 1 sg.: *súfăr* (nu *súfer*), *súferi, súferă*, dar *ofér, oféri, ofără* (nu *ófer...*).

Poate că cea mai importantă problemă de cultivare a limbii – prin consecințele ei pentru sintaxă – de la prezentul indicativ este constituită de faptul că în unele graiuri persoana a III-a plural este egală cu persoana a

III-a singular la toate verbele (nu numai la conjugarea I și la tipurile *a coborî*, *a sui*, *a acoperi*, de conjugarea a IV-a, ca în limba literară); forme ca (*ei*) *pare*, *începe*, *soarbe*, *iubește*, *hotărăște* sau (*ei*) *dă*, *stă*, *ia* trebuie evitate de oricine încearcă să se apropie de exprimarea literară. Singurele verbe la care se admite variația liberă între 3 pl. = 3 sg. și 3 pl. = 1 sg. sînt *a (a)zvîrli* și *a mirosi*: (*a*)*zvîrlă*/(*a*)*zvîrl* și *miros/miroase*. Verbul *a ieși* urmează, în limba literară, regula generală a tipului *sorbi*, cu 3 pl. = 1 sg., deci se spune corect (*ei*) *ies*, nu *iese* (reg. *iesă*, *iasă*).

O alterare specifică exprimării orale neglijente este reducerea formelor de indicativ prezent 3 sg. ale verbelor *a putea* și *a trebui* la prima lor silabă (*poa'*, în loc de *poate*, și *tre'*, în loc de *trebuie*) cînd după ele urmează un verb la modul conjunctiv: *poa' să facă*, *tre' să vină*. Fenomenul este de natură fonetică, se produce mai ales la pronunțarea într-un tempo rapid, dar nu întîmplător la aceste verbe, care, făcînd parte din clasa celor de modalitate (vezi § 125), sînt strîns legate de verbele dependente de ele.

§ 147. Valoarea specifică a timpului imperfect este exprimarea unei acțiuni trecute durative care se află într-un raport de simultaneitate cu altă acțiune trecută; această valoare este relativă dacă cealaltă acțiune este exprimată în aceeași frază (*În timp ce mîncă a sunat telefonul*) și absolută dacă nu este exprimată (așa-numitul imperfect narativ sau descriptiv: *Acolo locuiam în copilărie*). Altă valoare absolută, frecventă, este valoarea iterativă, exprimarea unei acțiuni repetate în trecut (*Se certau mereu*). Valori absolute în care imperfectul ia locul altor timpuri sînt valoarea de perfect, limitată la poezia populară (*El pe cal încăleca...*), și valoarea de prezent – sau chiar de viitor – din vorbirea copiilor în distribuirea rolurilor la un joc (*Tu erai doctorul și veneai la copilul meu*). O valoare relativă este aceea în care imperfectul exprimă posterioritatea față de o acțiune trecută (*Avuseser cele mai bune rezultate în anul care se încheia acum*). În general, prin valorile sale temporale, imperfectul este considerat un fel de prezent în trecut. Imperfectul indicativ poate avea și valoarea altor moduri: de condițional perfect (*Dacă știam, veneam și eu*) sau de optativ prezent în formule de politețe (*Voiam să-ți spun...*). Imperfectul de reproș (*Nu mai rîdeai? sau De ce nu spuneam o minciună?*) este regional.

Din punct de vedere formal imperfectul este un timp simplu, marcat de sufixul *-a* la verbele de conjugarea I și la cele de conjugarea a IV-a cu infinitivul în *-î* și de sufixul *-ea* la toate celelalte verbe (de conjugarea a II-a, a III-a și de a IV-a cu infinitivul în *-i*). Desinențele personale – aceleași la toate conjugările – sînt:

sg.	pl.
-m	-m
-i	-ți
—	-u

Modele de conjugare:

I și IV în -î	La fel:	II, III și IV în -i	La fel:
<i>adunam</i>	<i>lucram...</i>	<i>iubeam</i>	<i>păream...</i>
<i>adunai</i>	<i>tăiam...</i>	<i>iubeai</i>	<i>începeam...</i>
<i>aduna</i>	<i>coboram...</i>	<i>iubea</i>	<i>sorbeam...</i>
<i>adunam</i>	<i>hotăram...</i>	<i>iubeam</i>	
<i>adunați</i>		<i>iubeați</i>	
<i>adunau</i>		<i>iubeau</i>	

La verbele de conjugarea a IV-a cu infinitivul în -i precedat de vocală, dat fiind că tema se termină în *i* semivocalic (nenotat), nu se mai scrie *e* din sufix: se scrie deci *bănuia*, *îndoia*, *mîrîia*, *suia* etc. (nu *bănuiea*, nici *bănuia*); în acest fel imperfectul celor mai multe dintre ele seamănă cu cel al verbelor de conjugarea I cu infinitivul în -ia monosilabic (*muia*, *tăia*), iar imperfectul celor cu infinitivul în -i precedat de alt *i* – ca și al verbelor *a scrie*, *a ști* – seamănă cu cel al verbelor de conjugarea I cu infinitivul în -ia bisilabic (compară *pustia*, *sfia*, *scria*, *știa* cu *apropia*, *linia*). Verbele de conjugarea I care au la infinitiv sufixul scris -ea (după consoane palatale) se scriu și la imperfect cu -ea: *urechea*, *veghea*, ceea ce le face să semene cu modelul altor conjugări.

Atenție la verbele de conjugarea a IV-a, care cunosc variante neliterare ale sufixului de imperfect: -ia în loc de -ea la cele cu infinitivul în -i precedat de consoană (*iubia* în loc de *iubea*) și -ea în loc de -a la cele cu infinitivul în -î (*hotărea* în loc de *hotăra*)!

De reținut că verbele cu tema terminată în *j*, *ș* urmează modelul conjugărilor respective. Se scrie corect *aranja*, *degaja* (nu *aranjea...*), dar *co-jea*, *prăjea*, *ținjea* (nu *coja...*); *înfășa*, *îngrășa* (nu *înfășea...*), dar *lingușea*, *sfîrșea* (nu *lingușa...*). De la *a se îngrija* imperfectul este *îngrija*, iar de la *a îngriji* este *îngrijea*.

La persoana a III-a plural există variante fără desinența personală -u (*ei aduna*, *ei iubea*), care nu aparțin limbii literare contemporane.

Imperfectul are și variante formale deosebite esențial ca structură: față de tipul simplu (sau sintetic) din limba literară există două tipuri – regionale și învechite – compuse (sau analitice), formate din auxiliarul *a fi* la imperfect (*eram...*), respectiv la perfectul compus (*am fost...*), și gerunziul verbului de conjugat: *eram adunînd...* sau *am fost adunînd...*

§ 148. Perfectul indicativ are două realizări formale, considerate timpuri diferite: perfectul compus și perfectul simplu. În limba literară aceste timpuri sînt sinonime în valoarea fundamentală: exprimarea unei acțiuni încheiate în trecut, dar se deosebesc prin unele valori secundare și mai ales prin frecvență și prin existența sau inexistența unor restricții de întrebuintare. Faptul că perfectul compus este mult mai frecvent folosit

(chiar exclusiv în aspectul vorbit al limbii literare) explică ordinea adoptată pentru descrierea celor două feluri de perfect.

§ 149. Perfectul compus exprimă de obicei o acțiune săvârșită și încheiată în trecut, cu raportare numai la momentul vorbirii, deci cu valoare absolută, și indiferent de caracterul recent sau îndepărtat al acțiunii (*Am studiat prezentul și imperfectul*); el poate fi folosit și cu valoarea altor timpuri: cu valoare relativă de mai mult ca perfect (*Înainte de a pleca le-a explicat de ce a venit*) și cu valoare de viitor apropiat (*Acuma chiar am plecat*) sau de viitor anterior (*Până vine el s-a zis cu tine*). Perfectul compus cu valori caracteristice unor timpuri ale viitorului este rar, limitat la limbajul familiar expresiv. Valoarea de mai mult ca perfect apare frecvent, dar trebuie evitată în situațiile în care e necesar să se precizeze cronologia acțiunilor.

Unii vorbitori folosesc perfectul compus și cu valoare de imperfect durativ în fraze ca *Mi-a plăcut să mă joc când am fost mică* sau *N-ai știut la ce să te uiți mai întâi*; această întrebuintare a perfectului compus nu este literară. (Confuzia între aceste timpuri se produce și în direcția inversă, la vorbitori, de obicei neavînd româna ca limbă maternă, care folosesc imperfectul pentru acțiuni încheiate durative: *Ce impresii ai despre tabără?* – *Mă simțeam foarte bine*.)

Din punct de vedere formal, perfectul compus este caracterizat prin următoarea structură: formele de auxiliar ale indicativului prezent de la verbul *a avea* (*am, ai, a, am, ați, au*) și participiul invariabil al verbului de conjugat.

Model de conjugare:

am adunat (lucrat, părut, început, iubit, coborît)

ai adunat

a adunat

am adunat

ați adunat

au adunat

Atenție la scrierea corectă a auxiliarului de 2 sg. *ai* (nu *a-i*) și de 2 pl. *ați* (nu *a-ți*)!

Auxiliarul are, la persoana a III-a sg. și pl., variante regionale care trebuie evitate în exprimarea literară: *o* și *au* la 3 sg. (*o spus* sau *el*) *au spus* în loc de *a spus*), *o*, *or* și *a* la pl. (de exemplu, *(ei) o spus*, *or spus* sau *a spus*). Pe de altă parte, există variante regionale ale participiului din formele de perfect compus, care apare, la toate persoanele pluralului, cu desinența *-(ă)ră*: *am (ați, au) plătită ră*; aceste forme, ridiculizate de Caragiale, sînt în evident regres.

Perfectul compus poate fi folosit și cu forme inverse, în care auxiliarul este așezat după participiu: *adunat-am...*; formele inverse apar rar în limba

literară contemporană și, prin caracterul lor învechit, sînt marcate stilistic drept poetice sau retorice. Dacă perfectul compus cu forme inverse are un complement pronume personal neaccentuat, acesta se intercalează între participiu (care apare cu vechea lui desinență -u) și auxiliar: *adunatu-i-am*.

Există și o variantă de perfect compus cu altă structură, anume un tip format din perfectul compus al auxiliarului *a fi* (*am fost...*) și participiul invariabil al verbului de conjugat: *am fost adunat*; această variantă – numită uneori supracompusă sau perifrastică – are caracter regional și învechit (vezi și § 151); la cei care o folosesc coexistă cu tipul obișnuit de perfect compus, uneori cu nuanțări în ce privește caracterul mai apropiat sau mai îndepărtat al acțiunii trecute.

§ 150. Perfectul simplu exprimă, în limba literară, tot o acțiune săvîrșită și încheiată în trecut, indiferent de caracterul recent sau îndepărtat al acestei acțiuni, ca și perfectul compus. Deosebirile dintre cele două feluri de perfect în întrebuițarea lor fundamentală constau în unele restricții, mai ales de natură stilistică și semantică (aspectuală): anume, posibilitatea de apariție a perfectului simplu fără nuanțe speciale este limitată, pe de o parte, la narațiuni (unde se poate folosi și perfectul compus, dar perfectul simplu este preferat ca însoțitor al vorbirii directe: – *Unde ai fost? întrebă el. – M-am plimbat în parc, răspunse ea*) și, pe de alta, la anumite verbe (nu se folosește la unele verbe neologice și, mai ales, nu se folosește decît în anumite condiții – cu determinări – la verbele durative). În dialog perfectul simplu poate apărea cu nuanțe speciale de ordin expresiv, exprimînd fie ironia (*Bine ziseși!*), fie reproșul (*Veniși la spartul tîrgului*). Dintre valorile secundare existente la perfectul compus se regăsește la perfectul simplu numai întrebuițarea cu valoare de viitor apropiat (*Mă cam dusei*).

Perfectul simplu nu este folosit în vorbirea obișnuită decît în unele regiuni ale țării – în special Oltenia, pentru care este considerat specific, dar și Banat, Crișana și o parte a Munteniei –; în aceste regiuni el are o valoare proprie, diferită de cea a perfectului compus, fiind specializat pentru o acțiune terminată de curînd, situată în ziua în care se vorbește (*Ieri am primit telegrama și azi venii aici*). Cu această valoare perfectul simplu poate apărea și în limba literaturii artistice, dar numai în vorbirea personajelor din aria de folosire a acestui timp. Așadar utilizarea perfectului simplu în vorbire, cu valoarea de timp al trecutului apropiat, marchează exprimarea regională a unui vorbitor.

Faptul că perfectul simplu este un timp mai puțin familiar majorității vorbitorilor – fie total necunoscut, fie cunoscut cu alte valori decît cele la care s-a fixat limba literară – duce la o serie de greșeli în folosirea lui. Vorbitorii din aria perfectului simplu îl folosesc uneori în exprimarea pretinsă literară fără a ține seama de particularitățile lui din limba literară, iar cei care nu cunosc acest timp și apelează la el din diferite motive nu se

sizează, de obicei, deosebirile dintre cele două feluri de perfect, înlocuind orice perfect compus cu perfectul simplu (greșeală tipică a celor care încearcă să imite vorbirea oltenilor). Unele greșeli, din traduceri, se explică și prin traducerea mecanică a unor forme de perfect simplu din alte limbi prin aceeași formă din română: de exemplu, însăși folosirea acestui timp la verbe ca *a emite*, *a erupe*, *a fila* sau folosirea în condiții inadecvate a perfectului simplu de la verbe durative ca *a dormi*, *a iubi*, *a trăi*, *a umbla*. De reținut că verbele momentane pot fi folosite la perfectul simplu fără determinări (de exemplu, *El adormi* sau *ațipi*, *se culcă*; *El se îndrăgosti*), dar cele durative numai cu anumite determinări: nu se poate spune *El dormi* sau *dormită*, *picoti*, ci numai *El dormi opt ore* sau *picoti toată noaptea*; de asemenea nu se poate spune *El iubi*, nici *El iubi mult* sau *El o iubi*, cel mult *După revedere, o iubi parcă și mai tare*.

Din punct de vedere formal, perfectul simplu este marcat de sufixele, identice cu cele de infinitiv prezent, *-a-* la conjugarea I, *-i-* sau *-î-* la conjugarea a IV-a și de sufixele specifice *-u-* sau *-se-* la conjugarea a II-a și a III-a (vezi § 128). Desinențele personale sînt:

sg.	pl.
<i>-î</i>	<i>-răm</i>
<i>-și</i>	<i>-rați</i>
<i>-</i>	<i>-ră</i>

La conjugarea I sufixul *-a-* se schimbă la 3 sg. în *-ă* (după consoană nepalatală: *adună* și după *u*: *continuuă*) sau în *-e* (după *i*: *tăie*, *apropie* și după consoană palatală: *veghe*). Unele dintre aceste forme sînt scrise la fel cu cele de indicativ prezent 3 sg., dar se deosebesc de ele prin accentuarea pe vocala finală; de reținut că pentru lectura corectă a unor forme ca *adună*, *continuuă*, *apropie* trebuie identificate în context forme lipsite de echivoc de tipul *caută* – *căută*, *taie* – *tăie*, *începe* – *începu*; dacă forma ambiguă *continuuă* este corelată, de exemplu, cu *începe*, ea este de prezent și se accentuează *continuuă*, dar dacă este corelată cu *începu* reprezintă un perfect și se accentuează *continuuă*. Dată fiind posibilitatea confuziei formale între prezent și perfectul simplu (la 3 sg.), este cu atît mai necesară folosirea consecventă, în același context, fie a perfectului simplu, fie a prezentului istoric (cf. discuția din § 146).

Modele de conjugare:

I		II
<i>adunai</i>	<i>tăiai</i>	<i>păruî</i>
<i>adunași</i>	<i>tăiași</i>	<i>păruși</i>
<i>adună</i>	<i>tăie</i>	<i>păru</i>
<i>adunarăm</i>	<i>tăiarăm</i>	<i>părirăm</i>
<i>adunarăți</i>	<i>tăiarăți</i>	<i>părirăți</i>
<i>adunară</i>	<i>tăiară</i>	<i>păriră</i>

III

IV

<i>începui</i>	<i>zisei</i>	<i>sorbii</i>	<i>coborîi</i>
<i>începuși</i>	<i>ziseși</i>	<i>sorbiși</i>	<i>coborîși</i>
<i>începu</i>	<i>zise</i>	<i>sorbi</i>	<i>coborî</i>
<i>începurăm</i>	<i>ziserăm</i>	<i>sorbirăm</i>	<i>coborîrăm</i>
<i>începurăți</i>	<i>ziserăți</i>	<i>sorbirăți</i>	<i>coborîrăți</i>
<i>începură</i>	<i>ziseră</i>	<i>sorbiră</i>	<i>coborîră</i>

Atenție la scrierea corectă a verbelor cu infinitivul în *-i*: 1 sg. cu doi *i* și 3 sg. cu un *i* la *a iubi*, *a sorbi*, *a bănuî*, *a mîrîi* etc.; 1 sg. cu trei *i* și 3 sg. cu doi *i* la *a prii*, *a pustii* etc.!

Variantele formale existente la perfectul simplu privesc fie unele sufixe, fie accentuarea și vocalismul rădăcinii (variantele fără *-ră-* ale desinențelor de la 1 pl. și 2 pl., de tipul *plînsēm*, *șezum*, nu interesează limba contemporană).

La verbele de conjugarea I există variante neliterare cu sufixul *-a-* modificat în *-ă-* sau *-e-* la persoana I și a II-a sg.: *adunăi*, *adunăși*, respectiv *tăiei*, *tăieși*, ca și *apropiei*, *apropieși* sau *veghei*, *vegheși*.

La verbele de conjugarea a II-a și a III-a cu perfectul simplu în *-se-* au o mare răspîndire, chiar în exprimarea pretinsă literară, variantele cu altă accentuare decît cea recomandată de normele exprimării corecte. Unii vorbitori, mai puțini, accentuează greșit formele de persoana I și a II-a sg.: *prînsei*, *prînseși*, iar alții, mai numeroși, accentuează greșit formele de plural, în special persoana I și a II-a: *prînsērăm*, *prînsērăți* și chiar *prînsēră*; de reținut că accentuarea corectă nu este la fel în întreaga paradigmă a acestui timp: sufixul *-se-* este accentuat la primele două persoane ale singularului (*prînsēi*, *prînsēși*) și neaccentuat la toate celelalte (*prînse*, *prînsērăm*, *prînsērăți*, *prînsēră*). La verbul citat și la altele, ca *a arde*, *a frige*, *a merge*, *a pune*, *a zice*, pronunțarea greșită sau corectă nu se reflectă și în aspectul scris, care este același. Există însă și unele verbe la care deplasarea accentului are efecte asupra vocalismului rădăcinii, antrenînd modificarea lui *a* în *ă* sau *a* lui *oa* în *o*; la aceste verbe variante ca *rămăserăm*, *spărserăm*, *trăserăm* (în loc de *rămaserăm*, *sparserăm*, *traserăm*) sau (în) *torserăm*, *scoserăm* (în loc de (în) *toarserăm*, *scoaserăm*) trădează și în limba scrisă necunoașterea de către cel care le folosește a normelor limbii literare.

Variantele propriu-zise ale sufixului *-se-*, anume *-șe-* (*-șă-*) sau *-sa-* (*zișăi...*, respectiv *zisai...*), au un pronunțat caracter regional și nu se strecoară decît extrem de rar în exprimarea pretinsă literară. Într-o situație asemănătoare sînt variantele de perfect simplu cu *-(s)e-* în loc de *-u-* la verbele *a coase* și *a țese*; formele literare sînt *cusui*, *țesui* (reg. *cosei*, *țesei*).

§ 151. Mai mult ca perfectul exprimă o acțiune încheiată înaintea altei acțiuni săvîrșite în trecut, deci este prin definiție un timp relativ

(relația poate fi stabilită cu alt verb la un timp trecut sau cu un circumstanțial de timp, verbal sau neverbal): *Terminasem de scris când ai venit tu* sau *Spre seară terminasem de scris* (dacă în contextul mai larg se exprimă sau se subînțeleg alte acțiuni trecute). Este un timp folosit destul de rar în vorbire, fiind înlocuit de multe ori cu perfectul compus, ceea ce reprezintă o pierdere pentru claritatea și variația exprimării (vezi § 149). Pe de altă parte, cei care nu stăpinesc suficient valorile și condițiile de apariție ale mai mult ca perfectului îl folosesc uneori stângaci, ca timp absolut, cu valoare de perfect compus (de exemplu, *Nu-mi mai amintesc subiectul cărții, pentru că o citisem demult*).

Din punct de vedere formal, mai mult ca perfectul este în limba literară un timp simplu, marcat prin sufixul *-se-* adăugat la tema perfectului (în structura lui există deci două sufixe flexionare: sufixul perfectului simplu și cel specific mai mult ca perfectului; dacă primul sufix este *-se-* rezultă secvența *-sese-*). Desinențele personale sînt:

sg.	pl.
-m	-răm/-m
-și	-răți/-ți
-	-ră

Modele de conjugare:

I	II	III cu perfectul în -u-
adunasem	părușeam	începușeam
adunaseși	părușeși	începușeși
adunase	părușe	începușe
adunaserăm/adunasem	părușerăm/părușeam	începușerăm/începușeam
adunaserăți/adunaseți	părușerăți/părușeți	începușerăți/începușeți
adunaseră	părușeră	începușeră

III cu perfectul în -se-

III cu perfectul în -se-	IV	
zisesem	sorbisem	coborîșeam
ziseseși	sorbiseși	coborîșeși
zisesem	sorbise	coborîșe
ziseserăm/zisesem	sorbiserăm/sorbisem	coborîșerăm/coborîșeam
ziseserăți/ziseseți	sorbiserăți/sorbiseți	coborîșerăți/coborîșeți
ziseseră	sorbiseră	coborîșeră

Atenție la scrierea corectă a formelor de 3 sg., în care sufixul temporal nu trebuie confundat cu pronumele reflexiv omonim: *adunase, începușe...* (nu *aduna-se* etc.)!

După cum se constată în modelele date, la 1 pl. și 2 pl. normele limbii actuale admit atît formele cu desinențele *-răm*, *-răți*, cît și pe cele cu desinențele *-m*, *-ți* (fără *-ră*), dar dau preferință celor dintîi, față de care formele fără *-ră-* sînt simțite ca învechite. La 3 pl. limba literară actuală a reținut însă exclusiv forma cu *-ră*, ceea ce se explică în mare măsură prin omonimia variantei vechi, fără *-ră*, cu forma – unică – de 3 sg. (explicația este valabilă și pentru 1 pl., la care forma cu *-ră-* este preferată față de cea omonimă cu 1 sg.) și, mai ales, prin impresia de dezacord în număr pe care o dă persoana a III-a pl. de tipul *ei adunase*.

De reținut că desinența corectă de 2 sg. este la mai mult ca perfect *-și* (nu *-i* ca la toate celelalte timpuri simple), variantele de tipul *adunasei*, *părusei*, *zisesei*, *sorbisei* în loc de *adunaseși*... nefiind acceptate de limba literară.

Pe lîngă variantele referitoare la desinențe – care afectează toate verbele, la majoritatea persoanelor (singurele forme scutite de ezitări fiind cele de persoana I și a II-a sg.) –, mai mult ca perfectul cunoaște și variante care privesc tema unor verbe izolate sau a unor grupuri mai mici ori mai mari; aceste variante de mai mult ca perfect sînt dependente de variantele existente la perfectul simplu (vezi § 150): cine spune la perfectul simplu *cosei*, *țesei*, în loc de *cusui*, *țesui*, spune și la mai mult ca perfect *cosesem*, *țesese*, în loc de *cususem*, *țesusem*, iar cine folosește varianta *-sa-*, în loc de *-se-*, la sufixul din tema perfectului formează și mai mult ca perfectul în variante de tipul *mersase*, *pusase*. Ca și la perfectul simplu, variantele referitoare la sufix sînt regionale.

Regională este și varianta de structură a mai mult ca perfectului: față de tipul simplu sau sintetic din limba literară, există un tip compus (analitic sau perifrastic), alcătuit din perfectul compus al auxiliarului *a fi* (*am fost*...) și participiul invariabil al verbului de conjugat, deci omonim cu perfectul compus perifrastic (vezi § 149); spre deosebire de situația de la perfectul compus, tipul analitic de mai mult ca perfect (*am fost adunat*, „aduinasem” etc.) este singurul folosit în unele graiuri.

§ 152. Viitorul exprimă de obicei o acțiune care urmează să se săvîrșească după momentul vorbirii, deci acest timp are o valoare absolută (*După timpurile indicativului vom studia timpurile conjunctivului*). Tot ca timp absolut el este folosit cu valoare de perfect – simplu sau compus –: *După o domnie de 147 de ani, Ștefan cel Mare va muri în 1504*; această întrebuintare a viitorului, care caracterizează stilul didactic, este livrescă și nerecomandabilă. Cînd este folosit ca timp relativ viitorul poate avea valoare de viitor anterior, deci de trecut în viitor (*După ce vom asculta toate părerile, vom trage concluziile*), sau de viitor în trecut (*Credeam că va veni, dar n-a fost așa*). De asemenea, viitorul poate avea valori modale: de imperativ (*Veți lua măsurile necesare*), cu referire și la persoana a III-a (*Se vor lua măsuri urgente*), de prezumtiv prezent (numai tipul compus cu in-

finitivul; în limba literară, cu auxiliarul numai în varianta *oi...*: *Așa o fi*, regional și cu *voi...*: *Așa va fi, dacă spui c-ai văzut*), de optativ prezent cu nuanță de politețe (*Am să te rog să nu mai vorbești așa*).

Ca și la perfectul simplu, în folosirea viitorului trebuie să se țină seama de deosebirea dintre verbele momentane, care nu cunosc restricții, și cele durative, care uneori nu pot apărea la viitor fără determinări (nu se spune *El va dormita* sau *va picoti*, dar se poate spune *E atât de obosit, că va dormita tot timpul*).

Din punct de vedere formal viitorul este un timp compus, cu mai multe tipuri:

a) Principalul tip de viitor, exclusiv literar și avînd chiar un anumit caracter livresc, este constituit din formele de auxiliar ale indicativului prezent de la verbul *a vrea* (*voi, vei, va, vom, veți, vor*) și infinitivul prezent al verbului de conjugat.

Model de conjugare:

voi aduna (lucra, părea, începe, iubi, cobori)

vei aduna

va aduna

vom aduna

veți aduna

vor aduna

Atenție la scrierea corectă (într-un cuvînt, fără cratimă) a auxiliarului! De reținut că grafiile *v-oi*, *v-a*, *v-om*, *v-or* pot fi corecte în alte situații, în care *v-* este pronume, în timp ce grafiile *ve-i* sau *ve-ei* pentru 2 sg. și *ve-ți* sau *v-eți* pentru 2 pl. nu au nici un sens.

O variantă a tipului a, folosită în limba vorbită, familiară, mai puțin cu valoare de viitor propriu-zis (valoare care există regional) și mai mult cu valoare de prezumtiv prezent sau măcar cu o nuanță de nesiguranță (de aceea această variantă nu poate apărea cu valoare de imperativ), are auxiliarul *a vrea* cu următoarele forme:

sg.

oi

ăi (-i)

o

pl.

om

ăți (-ți)

or

Model de conjugare:

oi aduna

ăi aduna ([de]-i aduna)

o aduna

om aduna

ăți aduna ([de]-ți aduna)

or aduna

Regional, auxiliarul are la unele persoane variante neadmise în aspectul vorbit al limbii literare: 2 sg. *ei, îi, oi*, 3 sg. *a*, 2 pl. *eți, îți, oți*; de evitat în special varianta de 2 sg. *oi* (*tu oi aduna*), omonimă cu 1 sg.

Numai cu auxiliarul din aceste variante familiare și regionale precedat de pronumele personal neaccentuat în dativ sau acuzativ (*v(ă)*) sînt corecte grafiile *v-oi*, *v-a*, *v-om*, *v-or* + infinitivul (cu sensul „vă voi...”, „vă va...”, „vă vom...”, „vă vor...”).

Viitorul compus cu infinitivul poate fi folosit și cu forme inverse, în care auxiliarul este postpus: *aduna-voi...*; aceste forme apar rar în limba literară contemporană și exclusiv în limbajul artistic (poetic sau retoric). Construcțiile cu un pronume personal neaccentuat, cu rol de complement, intercalat între infinitiv și auxiliar (de exemplu, *aduna-le-vor*) sînt aproape inexistente.

b) Un tip de viitor folosit în limba vorbită este constituit din auxiliarul invariabil *o* și conjunctivul prezent (vezi § 154) al verbului de conjugat.

Model de conjugare:

o să adun (lucrez, par, încep, iubesc, cobor)

o să aduni (lucrezi, pari, începi, iubești, cobori)

o să adune (lucreze, pară, înceapă, iubească, coboare)

o să adunăm (lucrăm, părem, începem, iubim, coborîm)

o să adunați (lucrați, păreți, începeți, iubiți, coboriți)

o să adune (lucreze, pară, înceapă, iubească, coboare)

La 3 pl. există o variantă hipercorectă a auxiliarului *or* (*or să adune*).

c) Alt tip de viitor folosit în limba vorbită este constituit din formele obișnuite de indicativ prezent ale verbului auxiliar *a avea* și conjunctivul prezent (vezi § 154) al verbului de conjugat.

Model de conjugare:

am să adun (lucrez, par, încep, iubesc, cobor)

ai să aduni (lucrezi, pari, începi, iubești, cobori)

are să adune (lucreze, pară, înceapă, iubească, coboare)

avem să adunăm (lucrăm, părem, începem, iubim, coborîm)

aveți să adunați (lucrați, păreți, începeți, iubiți, coboriți)

au să adune (lucreze, pară, înceapă, iubească, coboare)

La 3 sg. auxiliarul are variante neadmise în aspectul vorbit al limbii literare: *ar' și a*.

Formele de 1 și 2 pl. ale acestui tip sînt mai puțin folosite.

De reținut că viitorul de tipul *voi... + infinitivul* nu este singurul literar, cum cred unii: el este, pe de o parte, exclusiv literar, în sensul că nu se folosește în limba populară, și, pe de altă parte, singurul tip folosit în unele stiluri ale limbii literare (științific, administrativ), dar, tot în cadrul limbii literare, în stilul familiar, în dialogurile de orice fel, se folosesc celelalte tipuri de viitor (sau prezentul cu valoare de viitor). Apariția viitorului de tipul *voi... + infinitivul* în exprimarea orală (a elevilor, de exemplu), în interviuri, în piese de teatru sau în dialogurile din literatura artistică, din texte publicistice în care se pretinde că se reproduce vorbirea directă etc.

este artificială, deci nerecomandabilă, întrucît este inadecvată din punct de vedere stilistic; stîngăcii de acest fel se întîlnesc adesea în traduceri, mai ales în subtitlarea filmelor artistice. Un vorbitor român care are simţul limbii nealterat nu întreabă niciodată – *Unde îţi vei petrece concediul?* sau – *Cînd te voi mai vedea?* şi nici nu răspunde – *Voi merge la mare* sau – *Îţi voi telefona mîine*. În exprimarea orală numai aspectele expositive ale stilului ştiinţific, administrativ şi oratoric admit viitorul de tipul *voi... + infinitivul* (de exemplu, *Dacă vom aborda această problemă, vom constata...*).

§ 153. Viitorul anterior exprimă o acţiune care urmează să se săvîrşească după momentul vorbirii, dar înaintea altei acţiuni viitoare, deci este prin definiţie un timp relativ (relaţia poate fi stabilită cu alt verb la timpul viitor sau la prezentul cu valoare de viitor ori cu un circumstanţial de timp, verbal sau neverbal: *Nu vom putea ajunge la o concluzie definitivă pînă nu vom fi demonstrat...* sau *Pînă atunci îşi va fi făcut efectul*). După cum arată şi numele acestui timp, viitorul anterior este un trecut în viitor sau un viitor trecut, situîndu-se între momentul vorbirii şi timpul numit viitor. (Din cauza unei vechi terminologii care denumea cele două timpuri ale viitorului printr-o numerotare convenţională, viitorul anterior fiind numit viitorul al doilea, unii vorbitori cred, în mod greşit, că acest viitor exprimă o acţiune mai îndepărtată în timp decît viitorul [I]; această părere nu are urmări pentru folosirea practică a timpului respectiv, dar se reflectă într-o imagine nepotrivită ajunsă la modă în publicistică, unde formula *viitorul al doilea* desemnează viitorul mai îndepărtat, din planul al doilea, opus celui imediat.) Viitorul anterior este un timp verbal învechit şi livresc, înlocuit în limba vorbită prin viitor (vezi § 152) sau chiar prin prezent (*N-o să putem hotărî nimic pînă nu-i ascultăm pe toţi*).

Din punct de vedere formal el este un timp compus din formele de viitor (exclusiv de tip a, cu infinitivul) ale verbului auxiliar *a fi* şi participiul invariabil al verbului de conjugat.

Model de conjugare:

voi (oi) fi adunat (lucrat, părut, început, iubit, coborît)

vei (ăi) fi adunat

va (o) fi adunat

vom (om) fi adunat

veţi (ăţi) fi adunat

vor (or) fi adunat

§ 154. Datorită valorilor specifice modului, prezentul conjunctiv cu valori absolute exprimă de obicei o acţiune viitoare (*Să plec sau să nu plec?*) sau o acţiune nesituată precis în timp (*Eu să muncesc şi el să tragă foloasele?*); valoare temporală de prezent propriu-zis are numai cînd apare cu valoarea altor moduri, ca prezumtivul, de exemplu. Ca timp de relaţie, el exprimă acţiuni simultane sau posterioare faţă de cea exprimată

de verbul regent (vezi și § 137). O valoare modală specifică timpului prezent în cadrul modului conjunctiv este valoarea de imperativ (vezi § 137).

Din punct de vedere formal, prezentul conjunctiv este foarte asemănător cu prezentul indicativ (vezi § 146). La toate verbele, cu excepția lui *a fi*, sînt identice cu prezentul indicativ primele două persoane de la singular și de la plural, care se disting de indicativ numai prin prezența lui *să* (vezi § 137). Formele de 3 sg. și pl., totdeauna egale între ele, sînt singurele care se deosebesc de prezentul indicativ (de aceea numai ele pot fi folosite uneori fără *să*); desinențele de 3 sg. și pl. sînt:

I	II	III	IV
-e -eze	-ă	-ă	-ă -ească -e -ască

Modele de conjugare (3 sg. și pl.):

I
să adune să lucreze

II
să pară

III
să înceapă

IV
să soarbă să iubească

să coboare să hotărască

De reținut că atunci cînd prezentul indicativ se termină la 3 sg. în *ă* prezentul conjunctiv se termină la 3 sg. și pl. în *e* și invers (această deosebire este însoțită uneori de alternanțe fonetice în temă). De la regula generală fac excepție, în limba literară, numai următoarele verbe regulate:

– cu forme identice în *-e*: verbele, de diverse conjugări, cu tema terminată în *i* semivocalic, notat sau nenotat (*să taie*, *să apropie*, *să suie*, *să scrie*, *să știe*), și verbul *a umple* (*să umple*), alături de care pot fi puse *a azvîrli* și *a zvîrli*, cu identitatea limitată la una dintre variantele admise la indicativ (ind. (*a*)*zvîrlă*/(*a*)*zvîrle*, conj. *să* (*a*)*zvîrle*);

– cu forme identice în *-ă*: verbele *a oua* și *a ploua* (*să ouă*, *să plouă*);

– cu forme diferențiate numai prin alternanța fonetică din temă: verbele *a preceda* și *a succeda* (*să precedă*, *să succedă*), parțial și *a decerna* (*să decerneze/decearnă*), ale căror forme de conjunctiv în *-ă* se explică prin apartenența anterioară a acestor verbe la conjugarea a III-a (vezi § 146);

– cu variante admise în normă: verbe ca *a țăcăni*, *a zdroncăni* (*să țăcănească/țăcăne*, *să zdroncăne/zdroncănească*).

Nu sînt literare formele de prezent conjunctiv 3 sg. și pl. nediferențiate de indicativ la:

– verbele de conjugarea I și a IV-a cu tema terminată în *j*, *s* și cu prezentul fără *-ez*: *a îngrășa*, *a înăbuși* (corect *să îngrășe*, *să înăbuse*; cf. și *să degajeze/să degaje* de la *a degaja* „a emana”);

– verbele *a* (*a*)*coperi*, *a descoperi* și *a suferi* (corect *să* (*a*)*copere*, *să descopere*, *să sufere*);

- verbele *a coase, a mirosi, a țese* (corect *să coasă, să miroasă, să țeasă*);
- verbul *a sughița* (corect *să sughițe*);
- verbul *a ieși* (corect *să iasă*).

Verbele de conjugarea a IV-a cu infinitivul în *-î* de tipul *hotărî* (*chiorî, ocărî, pîrî, posomorî, tîrî, urî, zăvorî...*) au la 3 sg. și pl. desinența *-ască*, nu *-ească*; varianta *hotărească* nu este corectă.

Verbele de conjugarea a IV-a cu tema terminată în *i* semivocalic (nenotat la infinitiv) și cu prezentul în *-esc* se scriu la 3 sg. și pl. cu *-iască*: *să bănuiască* (nu *bănuiească*, nici *bănuiească*).

Ca și prezentul indicativ, prezentul conjunctiv pune problema variantelor iotacizate și neiotacizate, care aici există nu numai la 1 sg., ci și la 2 sg. și pl. La persoana 1 sg. situația este exact aceeași ca la indicativ, conform regulii generale a identității formelor. La persoana a III-a sg. și pl. variantele iotacizate au, în general, mai mare răspîndire și rezistență decît la persoana 1 sg.; fac excepție verbele *a putea* și *a cere*, care nu au variante iotacizate la 3 sg. și pl.

De reținut că sînt literare formele neiotacizate la toate verbele discutate pentru 1 sg. în § 146, de exemplu:

- cu *d*: *să aprindă...*, *să creadă...*, *să vadă...* (reg. *să aprinză, să crează, să vază*)
- cu *t*: *să ascuță...*, *să înghită...*, *să trimită* (reg. *să ascuță, să înghită, să trimiță*)
- cu *n*: *să amîne...*, *să pună...*, *să fină...*, *să vină* (reg. *să amîie, să puie, să ție, să vie*), la care se adaugă *să apună* (reg. *să apuie*)
- cu *r*: *să piară, să sară* (reg. *să piete, să saie*)

Ca la indicativ, forma iotacizată este admisă la verbul *a mînea*: *să mîiel* / *să mînă*; verbele *a așeza* și *a sughița* au formele corecte cu *z*, respectiv *ț*: *să așeze* (nu *să așadă*) și *să sughițe* (nu *să sughiță*).

Tot ca la prezentul indicativ, există variante datorate alternanțelor fonetice și accentului. Sînt corecte formele *să adape, să arate, să crape* (reg. *să adăpe, să arăte, să crăpe*); *să deșarte, să dezbare, să lase* (reg. *să deșerte, să dezbere, să lese*); *să pieptene* (reg. *să piaptene*); *să curețe* (reg. *să curățe*); *să lepede, să (a)semene, să depene, să legene*; *să convoace, să provoace*, dar *să evoce, să invoce*; *să coste* (nu *să coaste*). De asemenea: *să mînie...*; *să califice...*; *să termine...*, dar *să leșine*; *să felicite...*; *să înfășoare...*, dar *să înconjure/să înconjoare*.

Formele de 3 sg. și pl. ale prezentului conjunctiv pot fi folosite fără conjuncția *să* numai la anumite verbe (caracterizate din punct de vedere etimologic prin apartenența la fondul vechi și din punct de vedere gramatical prin diferențierea clară a formei de conjunctiv față de cea de indicativ, ceea ce înseamnă că se exclud atît neologismele, cît și – în mod obișnuit (vezi însă § 178) – verbele de tipul *tăia, sui...*) și numai în anumite situații (în propoziții principale independente cînd au valoare de optativ, expri-

mînd o urare: *Trăiască...* sau o imprecăție: *Trăsnească-l...*, și atît în principale independente, cît și în subordonate juxtapuse cînd exprimă concesiă: *Zică orice (eu tot plec)*). Nici în aceste limite formele fără *să* nu se întîlnesc frecvent decît în formule consacrate ca *fie...*, *trăiască...*, *treacă-meargă*, *bată* + pronume personal neaccentuat. Pentru conjunctivul fără *să* la verbe însoțite de un pronume reflexiv postpus vezi § 178. De remarcat că la folosirea fără *să* sînt tolerate uneori variante neliterare, diferențiate mai mult față de indicativ, de exemplu variante iotacizate ca *arză* sau *vie* (vezi și § 171 – 175). Deși sînt justificate prin deosebirea dintre verbele respective, frazele în care un conjunctiv fără *să* este coordonat cu unul cu *să*, de tipul *Trăiască și să prospere...*, sînt neelegante.

Prezentul conjunctiv specializat pentru valoarea prezumtivă (conjunctivul prezumtiv), rar folosit, are o singură formă pentru toate persoanele (de aceea e necesar ca subiectul să fie exprimat sau să reiasă clar din context); este un timp compus, cu următoarea structură: *să fi* + gerunziul verbului de conjugat.

Modele de conjugare: *să fi adunînd*, *să fi lucrînd*, *să fi pîrînd*, *să fi începînd*, *să fi iubînd*, *să fi coborînd*.

§ 155. Perfectul conjunctiv exprimă ca timp absolut o acțiune trecută față de momentul vorbirii (*Să fi cumpărat niște fructe măcar!*), iar ca timp relativ o acțiune trecută fie anterioară alteia (*Nu-mi amintesc să fi spus așa*), fie simultană (*Să fi asistat la ceartă, i-aș fi despărțit*) sau chiar posterioară (*Aș fi venit și eu să te fi ajutat; Pînă să fi venit un medic, l-aș fi îngrijit eu*).

Din punct de vedere formal este un timp compus, cu o structură invariabilă după persoane (care poate da naștere la confuzii în absența subiectului sau a unor indicii referitoare la acesta), alcătuită din *să fi* + participiul invariabil al verbului de conjugat.

Modele de conjugare: *să fi adunat*, *să fi lucrat*, *să fi pîrut*, *să fi început*, *să fi zis*, *să fi iubit*, *să fi coborît*.

Variantele de tipul *să fi adunată* sînt neliterare (vezi § 143).

Relativ rar folosit, perfectul conjunctiv este înlocuit adesea prin timpuri trecute ale altor moduri (indicativ, condițional-optativ, prezumtiv, infinitiv) sau prin prezentul conjunctiv.

§ 156. Prezentul condițional-optativ cu valoare absolută exprimă o acțiune viitoare (*Aș veni și eu*), mai rar una săvîrșită în momentul vorbirii (*Parcă ar fi musafir, Aș vrea să...*). Ca timp de relație, el exprimă acțiuni simultane (*Mi s-a pîrut că ar fi tristă*) sau posterioare (*Mi-a spus că ar veni bucuros*) față de verbul regent.

Din punct de vedere formal este un timp compus din auxiliarul *aș*, *ai*, *ar*, *am*, *ați*, *ar* și infinitivul prezent al verbului de conjugat.

Model de conjugare:

aş aduna (lucra, părea, începe, iubi, coborî)

ai aduna

ar aduna

am aduna

aţi aduna

ar aduna

Atenţie la forma corectă a auxiliarului de la persoana I sg. *aş* (nu *aşi*)! De asemenea, atenţie la scrierea corectă a auxiliarului de 2 sg. *ai* şi de 2 pl. *aţi* (cf. § 149)!

Prezentul condiţional-optativ poate fi folosit şi cu forme inverse, în care auxiliarul este postpus, iar infinitivul – dacă nu are un pronume neaccentuat – apare cu vechea sa formă lungă (vezi § 141): *dormire-ai, dar(e)-ar*; dacă între infinitiv şi auxiliar se intercalează un pronume neaccentuat, infinitivul are forma sa obişnuită, scurtă: *auzi-l-aş, vedea-l-ar*. Formele inverse apar rar în limba literară contemporană, exclusiv în poziţii principale şi aproape numai în urări şi imprecăţii.

Prezentul condiţional specializat pentru valoarea prezumtivă (condiţionalul prezumtiv) se foloseşte în vorbirea indirectă. El este tot un timp compus, dar cu o structură mai complexă, fiind alcătuit din prezentul condiţional al verbului auxiliar *a fi* şi gerunziul verbului de conjugat.

Model de conjugare:

aş fi adunînd (lucrînd, părănd, începînd, iubînd, coborînd)

ai fi adunînd

ar fi adunînd

am fi adunînd

aţi fi adunînd

ar fi adunînd

§ 157. Perfectul condiţional-optativ cu valoare absolută exprimă de obicei o acţiune trecută (*Aş fi venit şi eu*), dar, mai rar, şi una din momentul vorbirii, în formule de politeţe (*Aş fi vrut să vă spun...*). Ca timp relativ el exprimă o acţiune trecută, fie anterioară alteia (*Am auzit că ar fi absolvit facultatea*), fie simultană (*Dacă aş fi asistat la ceartă, n-aş fi ţinut partea nimănu*).

Din punct de vedere formal este un timp compus din prezentul condiţional al verbului auxiliar *a fi* şi participiul invariabil al verbului de conjugat.

Model de conjugare:

aş fi adunat (lucrat, părăut, început, iubit, coborît)

ai fi adunat

ar fi adunat

am fi adunat

aţi fi adunat

ar fi adunat

Variantele de tipul *aş fi adunată* sînt neliterare (vezi § 143).

§ 158. Prezentul prezumtiv cu valoare absolută poate exprima o acțiune din momentul vorbirii (*Va fi știind el ceva*), o acțiune viitoare (*Mîine o fi plecînd vreun avion?*) sau o acțiune nesituată în timp (prezentul iterativ: *Va fi trecînd zilnic prin piață* sau etern: *Pămîntul va fi fiind rodnic acolo*). În propoziții subordonate poate avea valori relative, exprimînd acțiuni simultane sau posterioare față de regentă, care poate fi la trecut (*Credeam că va fi știind...*).

Din punct de vedere formal este un timp compus din formele de viitor indicativ (exclusiv de tip a, cu infinitivul; vezi § 152) ale verbului auxiliar *a fi* și gerunziul verbului de conjugat.

Model de conjugare:

voi (oi) fi adunînd (lucrînd, părănd, începînd, iubind, coborînd)

vei (ăi) fi adunînd

va (o) fi adunînd

vom (om) fi adunînd

veți (ăți) fi adunînd

vor (or) fi adunînd

§ 159. Perfectul prezumtiv cu valoare absolută exprimă o acțiune trecută (*O fi știut el ceva*). Ca timp relativ exprimă tot o acțiune trecută, de obicei anterioară (*Nu-și amintea dacă o fi dormit sau nu*), dar și simultană (*L-a putut vedea cînd o fi trecut pe acolo*) sau chiar posterioară (*N-am putut veni, dar ți-am trimis bani, care îți vor fi servit*) față de regentă.

Din punct de vedere formal este un timp compus din formele de viitor indicativ (exclusiv de tip a, cu infinitivul; vezi § 152) ale verbului auxiliar *a fi* și participiul invariabil al verbului de conjugat, deci omonim cu viitorul anterior (vezi § 153): *voi (oi) fi adunat...*

§ 160. Prezentul infinitiv are valori temporale diferite după întrebuințările sale. Specifică poate fi considerată exprimarea unei acțiuni nesituate precis în timp (infinitivul atemporal), care se întîlnește la infinitivul subiect, nume predicativ sau atribut: *A munci e o datorie; datoria de a munci*. Infinitivul prezent cu valoare de imperativ (*A se scutura înainte de întrebuințare!*) are și semnificația temporală de viitor a acestuia. Asupra infinitivului prezent dependent de alt verb se răsfrînge valoarea temporală a verbului regent, deci el poate exprima și o acțiune trecută (*A început a cînta*) sau una viitoare (*Va începe a cînta*); cînd este construit fie cu prepozițiile *pentru* sau *spre* (cu sens final), fie cu *pînă* sau *înainte de* (cu sens temporal) acțiunea este posterioară celei exprimate de verbul regent (*A intrat pentru a vedea filmul; A ieșit înainte de a se termina spectacolul*).

Din punct de vedere formal prezentul infinitiv este un timp simplu, ale cărui sufixe caracterizează cele patru conjugări (vezi § 126). Pentru propoziția *a* ca marcă obligatorie în majoritatea situațiilor vezi § 141.

Varianta „lungă” (infinitivul lung) are finala *-re* adăugată la sufixul infinitivului „scurt”: I *cînta – cîntare*, III *începe – începere*, IV *iubi – iubire*, *coborî – coborîre*; la conjugarea a II-a sufixul *-ea* devine *e* accentuat: *părea – părere*.

Prezentul infinitiv specializat pentru valoarea prezumtivă (infinitivul prezumtiv), rar folosit, este un timp compus din prezentul infinitiv al verbului auxiliar *a fi* și gerunziul verbului de conjugat; prepoziția *a* este obligatorie la această formă.

Model de conjugare: *a fi adunînd (lucrînd, părănd, începînd, iubind, coborînd)*.

§ 161. Perfectul infinitiv exprimă o acțiune trecută, de obicei anterioară celei exprimate de verbul regent (*Faptul de a nu fi declarat adevărul l-a pus într-o lumină proastă*); cînd este complement circumstanțial de timp construit cu prepoziția *pîmă* sau cu locuțiunea prepozițională *înainte de* poate exprima o acțiune trecută posterioară (*Înainte de a fi venit el, mă simțeam bine*). Este un timp folosit rar în limba contemporană, fiind înlocuit de obicei, mai ales în limba vorbită, cu timpuri trecute ale altor moduri (conjunctiv sau indicativ: de exemplu, *faptul că nu a declarat...*), iar uneori cu prezentul (infinitiv sau conjunctiv: de exemplu, *Înainte de a veni el, mă simțeam...*). Construcțiile în care apare precedat de prepoziția *pentru* (*A suferit pentru a nu fi luat examenul*) sînt livrești.

Din punct de vedere formal este un timp compus din prezentul infinitiv al verbului auxiliar *a fi* și participiul invariabil al verbului de conjugat; prepoziția *a* este obligatorie la acest timp al infinitivului.

Model de conjugare: *a fi adunat (lucrat, părăut, început, iubit, coborît)*.

§ 162. Pentru valorile temporale ale gerunziului, participiului și supinului vezi descrierea acestor moduri (§ 142 – 144); pentru imperativ vezi § 140.

PERSOANA

§ 163. Categoria gramaticală a persoanei constituie un criteriu de clasificare a formelor verbale și a verbelor. După cum s-a arătat în descrierea categoriei modului, în funcție de capacitatea de a exprima persoana modurile se clasifică în personale și nepersonale (vezi § 135).

Verbele se clasifică, pe de o parte, după posibilitatea formală de a exprima diferite persoane, în verbe tripersonale (sau pluripersonale), care au forme pentru toate persoanele și care constituie majoritatea (*a aduna, a lucra, a iubi*), și verbe unipersonale, care au forme numai de persoana a III-a sg., uneori și pl. (*a ploua, a se cuveni; a consta, a rezida*); pe de altă parte, verbele se clasifică semantic, după posibilitatea de a avea un autor al

acțiunii, în verbe personale – care pot fi, după formă, tripersonale (vezi exemplele date mai înainte) sau unipersonale (*a consta, a rezida*) – și impersonale – care sînt numai unipersonale (*a ploua, a se cuveni*) –.

Între aceste clase de verbe există treceri în ambele direcții. Formele de persoana a III-a ale multor verbe personale se folosesc cu sens impersonal: de exemplu, *îmi place să...* (cf. însă *tu îmi placi*). Tot astfel verbe unipersonale după formă și impersonale prin conținut în sensul lor propriu se folosesc cu sensuri figurate ca verbe tripersonale: de exemplu, *a fulgera* (*L-am fulgerat cu privirea*).

Există și variante tripersonale ale unor verbe unipersonale (cu același sens). De reținut că în limba literară verbul *a fi* ca verb de modalitate cu sensul „a se afla pe punctul de a...” este impersonal și unipersonal: se spune corect *era să mor, era să mori; era să murim, era să muriți* (nu *eram să mor, erai să mori...*); varianta personală este admisă numai la 3 pl. (*ei erau să moară*). De asemenea este impersonal și unipersonal verbul de modalitate *a trebui*: se spune corect *a trebuit să plec* (nu *am trebuit...*), *trebuia să taci* (nu *trebuiai...*), *trebui să mărturisim* (nu *trebuirăm...*); la 3 pl. este admisă forma personală (*ei trebuiau să plece, ei vor trebui să accepte* etc.). Situația specială a persoanei a III-a plural se explică prin puternicul sentiment al necesității acordului în număr; pentru menținerea caracterului unipersonal la această persoană trebuie schimbată topica: *trebuia ca ei să plece, va trebui ca ei să accepte*.

§ 164. În general, persoana gramaticală (exprimată prin forma personală a verbului și subiectul ei) coincide cu persoana reală. Există însă și unele discordanțe acceptate drept corecte, de cele mai multe ori cu valoare expresivă:

– 2 sg. în locul tuturor celorlalte, fie cu valoare generală: *Nu știi de unde sare iepurele* (vezi § 259), fie cu valoare precizată în context la imperativul cu valoare de indicativ: *Am început să-l cert* (*a început să-l certe, am început să ne certăm...*) și *zi-i, și zi-i* (vezi § 140);

– 3 sg. în loc de 1 sg. și de 2 sg., pe de o parte, în vorbirea copiilor și a adulților cu copiii: – *Să-ți dea mama o bomboană? Băiatul vrea bomboane?* și, pe de alta, în construcții cu locuțiunile pronominale de politețe *Domnia mea, Măria ta* (vezi § 106);

– 1 pl. în loc de 2 sg. și pl. sau 3 sg. și pl., în vorbirea adulților cu copiii: – *Am fost cuminți astăzi?*

NUMĂRUL

§ 165. În formele verbale personale numărul se exprimă împreună cu persoana, iar la modul participiu împreună cu genul (și cazul).

În general, numărul gramatical coincide cu numărul real. Ca și la categoria persoanei, există unele discordanțe acceptate drept corecte. Majoritatea acestora constau în întrebuințarea pluralului (persoana I și a II-a) cu valoare de singular, persoana menținându-se aceeași; în această situație sînt:

– la 1 pl., pluralul autorității sau al maiestății (în vechiul stil administrativ): *Noi, primarul orașului..., decidem*; pluralul oficial sau reprezentativ (în stilul administrativ): *Raportăm îndeplinirea planului trimestrial. Director...*; pluralul autorului (în stilul științific): *În acest articol vom demonstra...*; pluralul modestiei (în limba populară): *Sîntem tatăl ei* (cf. și forma verbală devenită interjecție *poftim*); pluralul ironic: *S-avem iertare!* (pentru folosirea consecventă a pluralului formal sau a singularului conform cu realitatea vezi § 104);

– la 2 pl., pluralul politeții: *Domnule Director, Vă rog să-mi aprobați...* (vezi și § 106).

Singularul în locul pluralului poate apărea numai la persoana a II-a sg. a imperativului cu valoare de indicativ, de obicei și cu schimbare de persoană (vezi § 140 și 164).

POZITIV ȘI NEGATIV

§ 166. La majoritatea modurilor, cu unica excepție a imperativului, negația se exprimă prin adăugarea unui element negativ la formele pozitive. La modurile personale (minus imperativul) și la infinitiv elementul de negație este adverbul *nu* (cu varianta *n-* înaintea unor vocale) așezat înaintea formei pozitive: *nu adun, nu lucrăm, n-am coborît* etc. sau intercalat între o marcă exterioară și forma propriu-zisă: *să nu înceapă, a nu iubi*. La modurile nepersonale, cu excepția infinitivului, elementul de negație este prefixul *ne-*: *nevăzînd, nevăzut, (de) nevăzut*. Între adverbul *nu* și forma verbală pot fi intercalate numai pronume neaccentuate și cîteva adverbe monosilabice: *mai, prea, tot*; între prefixul *ne-* și forma verbală se intercalează curent adverbul *mai* (*nemaivăzînd, nemaivăzut*; atenție la scrierea într-un singur cuvînt!).

Imperativul este singurul mod verbal care are, parțial (la persoana a II-a sg.), forme diferite pentru pozitiv și pentru negativ, deci singurul mod la care negativul face parte din conjugare, din paradigma unui verb. Ambele tipuri de imperativ sînt forme simple.

Forma de 2 pl. a imperativului – atît a celui pozitiv, cît și a celui negativ – coincide la toate verbele, afară de *a fi*, cu aceeași persoană a prezentului indicativ (și conjunctiv), deosebindu-se doar prin intonație: *(nu) adunați!, (nu) lucrați!, (nu) păreți!, (nu) începeți!, (nu) iubiți!, (nu) coborîți!* La această persoană se produc adesea la verbele de conjugarea a III-a deplasări de accent – mai numeroase decît la alte forme (vezi § 126) –, explicabile în parte prin intonația specifică; se spune corect *aduceți, bateți*,

coăsești-mi, deschidești, ducеști-l, scoătești-mă (nu *aducеști, bătești, cosеști-mi, deschidești, ducеști-l, scotești-mă...*).

De evitat formele regionale de imperativ pozitiv 2 pl. cu repetarea desinenței *-ți* după un pronume neaccentuat personal sau reflexiv (*ducеști-mă-ți, adunați-vă-ți*), de la care la conjugarea a III-a s-a ajuns la dispariția desinenței de la locul normal, ceea ce dă impresia intercalării pronumelui între tema verbului și desinența lui (*duce-mă-ți, plînge-vă-ți*); vezi și § 104.

Și la 2 sg. imperativul pozitiv coincide de obicei cu prezentul indicativ, dar numai rareori cu aceeași persoană. La majoritatea verbelor (toate verbele regulate de conjugarea I și aproape toate cele de conjugarea a IV-a, cu excepția unora dintre cele cu infinitivul în *-i* și prezentul fără *-esc*, precum și două verbe de conjugarea a II-a: *a bea* și *a scădea* și verbele tranzitive de conjugarea a III-a) forma de 2 sg. a imperativului pozitiv este egală cu forma de 3 sg. a prezentului indicativ, deosebindu-se doar prin intonație: *adună!*, *lucrează!*, *scade!*, *începe!*, *scoate!*, *iubește!*, *vîră!*, *hotărâște!* Un număr mult mai mic de verbe au forma de 2 sg. a imperativului pozitiv egală, afară de intonație, cu persoana corespunzătoare (2 sg.) de la prezentul indicativ (și conjunctiv): la conjugarea I acest tip constituie o excepție — *stai!* —, la a II-a el cuprinde toate verbele cu excepția lui *a bea* și *a scădea*, dar verbele de această conjugare sînt în general puține: *taci!*, *vezi!*, la conjugarea a III-a se încadrează aici numai verbele intransitive: *mergi!*, *rămîi!*, iar la a IV-a verbele intransitive (și ca excepție, verbul tranzitiv *a auzi*) aparținînd tipului cu infinitivul în *-i* și prezentul fără *-esc*: *fugi!*, *ieși!*; dintre toate acestea, unele verbe de conjugarea a III-a și a IV-a au cîte o variantă egală cu forma de 3 sg. a prezentului indicativ specializată pentru întrebuintările tranzitive: de exemplu, *plîngi!*, dar *plînge-l!* (la fel, *treci!*, dar *trece-l!* și numai *întrece!*; *adormi!*, dar *adoarme-i!*). Unele verbe oscilează între cele două modele, fără a respecta dependența de caracterul tranzitiv sau intransitiv: de exemplu, alături de *rîzi!* există varianta regională *rîde!*, iar alături de *crede!*, *sloboade!*, *suie!* variantele *crezi!*, *slobozi!*, *sui!* Alte verbe cu variante în ce privește desinența: *coboară!* (reg. *cobori!*), *scoală!* (reg. *scoli!*), *zboară!* (reg. *zbori!*). Foarte puține verbe regulate au forme speciale de imperativ pozitiv:

- verbele *a aduce*: *adu!* (accentuat *ádu!*; variante neliterare: *adú!*, *ádă!*), *a duce*: *dul!*, *a face*: *fă!*, *a veni*: *vino!* (variantă populară *vină!*), *a zice*: *zi!* și unele dintre derivatele lor prefixale (*a conduce*, *a desface*, *a prefăce* și *a reface*, *a reveni*, *a prezice*);

- verbul *a pieri*: *piei!* (variantă neliterară: *pieri!*);

- verbul *a ghici*, în una dintre formele admise în variație liberă: *ghi-cește!*/*ghici!*

Unele verbe au variante în ce privește fonetismul temei: *sari!* (reg. *sări*, *sai* sau *săi*), *stai!* (reg. *stăi*).

Cînd imperativul pozitiv este construit cu pronumele personal neaccentuat de acuzativ 3 sg. se spune corect *aruncă-l*, *prinde-l*, *auzi-l*, *primește-l*,

adu-l (nu *aruncă-lă-i*, *prinde-lă-i*, *auzi-lă-i...*), de asemenea *prindeți-l* (nu *prinde(ți)-lă-ți*).

Exceptând formele cu totul speciale, imperativul pozitiv are deci în structura sa tema infinitivului prezent, la care se adaugă următoarele desinențe:

I	II	III	IV
2 sg. -ă, -e, -ează	-i, -e	-e, -i	-i, -e, -ă, -ește; -ă, -ăște
2 pl. -ați	-eți	-eți	-iți -îți

Prin referire la prezentul indicativ, formarea obișnuită a imperativului pozitiv poate fi descrisă astfel:

2 sg. = prezentul indicativ	{ 3 sg. (-ă, -e, -ează, -ește, -ăște)
	{ 2 sg. (-i)
2 pl. = prezentul indicativ	2 pl.

Imperativul negativ are pentru toate conjugările următorul mod de formare:

2 sg.: *nu* + infinitivul prezent: *nu aduna!*, *nu lucra!*, *nu părea!*, *nu începe!*, *nu iubi!*, *nu hotără!*

2 pl.: *nu* + imperativul pozitiv (= indicativul prezent): *nu adunați!* etc.

Persoana a II-a sg. diferă deci la imperativul negativ față de imperativul pozitiv: compară *adună!* și *nu aduna!*, *lucrează!* și *nu lucra!*, *iubește!* și *nu iubi!* etc. (Numai întâmplător există identitate între imperativul negativ și cel pozitiv acolo unde identitatea privește și infinitivul: *nu bea!* ca și *bea!* sau *nu deschide!* ca și *deschide!*, dar și infinitivele sînt *a bea*, *a deschide*.)

Regula generală a identității persoanei a II-a sg. a imperativului negativ cu infinitivul prezent este încălcată de unii vorbitori la verbele cu forme specifice de imperativ pozitiv, a căror întrebuintare o extind și la imperativul negativ. De reținut că formele literare de imperativ negativ 2 sg. sînt: *nu aduce!*, *nu duce!*, *nu face!*, *nu veni!*, *nu zice!* (chiar dacă în limbajul familiar circulă relativ frecvent formele *nu adu!*, *nu du!*, *nu fă!*, *nu zi!*, regional și *nu vino!*; faptul că la Eminescu, în *Lasă-ți lumea*, se găsește forma *nu zi!* nu este un argument în favoarea caracterului ei literar, întrucît ea este folosită cu intenția de a se reda limbajul familiar).

VERBE NEREGULATE

§ 167. Mai multe verbe prezintă neregularități în ce privește tema unor forme flexionare. Cel mai neregulat verb este *a fi*, care are cinci teme în cursul flexiunii. Unele verbe sînt neregulate numai la prezentul indicativ și conjunctiv și la imperativul pozitiv (*a avea*, *a mânca*, *a usca*, mai puțin

a la, a lua, a bea, a vrea), iar altele și la perfectul simplu, imperfect și mai mult ca perfect (*a da, a sta*).

§ 168. În legătură cu verbul *a fi* este necesară atenție la următoarele forme:

Indicativ prezent

sînt (familiar și -s, s-, popular și îs; *livresc sunt*)

ești

este și *e* (familiar și -i, i-, popular și îi)

sîntem (accentuat *sîntem/sîntem*; *livresc suntem*, accentuat *suntem/suntem*)

sînteți (accentuat *sînteți/sînteți*; *livresc sunteți*, accentuat *sunteți/sunteți*)

sînt (familiar și -s, s-, popular și îs; *livresc sunt*)

Imperfect

eram, erai... (formele de tipul *eream* nu sînt literare)

Perfect simplu

fusei/fui..., fusérăm/furăm...

Mai mult ca perfect

fusesem...

Conjunctiv prezent

să fiu, să fii...

Atenție la scrierea cu doi *i* la 2 sg.! Se scrie însă *fi* în forma invariabilă de auxiliar din structura conjunctivului prezumtiv *să fi fiind* și a conjunctivului perfect *să fi fost*.

Imperativ

Pozitiv: *fi!, fiți!*

Negativ: *nu fi!, nu fiți!*

Atenție la scrierea diferită a formelor de 2 sg.!

Gerunziu

fiind (două silabe!)

Participiu

fost, fostă (înv. și reg. *foastă*), *foști, foste* (înv. și reg. *foaste*)

Supin

de fost

§ 169. Verbul *a avea* are și el, ca și *a fi*, forme duble la perfectul simplu: *avui/avusei...*, *avurăm/avuserăm...*

Probleme de corectitudine pun următoarele moduri:

Conjunctiv prezent

<i>să am</i>	<i>să avem</i>
<i>să ai</i> (înv. și reg. <i>să aibi</i>)	<i>să aveți</i>
<i>să aibă</i> (nu <i>să aibe</i> sau <i>să aivă</i>)	

Imperativ

Pozitiv: *ai!* (înv. și reg. *aibi!*), *aveți!*

Negativ: *n(u) avea!* (fam. *n-ai!*, înv. *n-aibi!*), *n(u) aveți!*

§ 170. Verbele *a mânca* și *a usca* au câte două teme în paradigma prezentului indicativ și conjunctiv și a imperativului pozitiv:

Indicativ prezent

<i>mănînc</i> (reg. <i>mînc</i>)	<i>usuc</i> (reg. <i>usc</i>)
<i>mănînci</i> (reg. <i>mînci</i>)	<i>usuci</i> (reg. <i>uști</i>)
<i>mănîncă</i> (reg. <i>mîncă</i>)	<i>usucă</i> (reg. <i>uscă</i>)
<i>mîncăm</i>	<i>uscăm</i>
<i>mîncăți</i>	<i>uscați</i>
<i>mănîncă</i> (reg. <i>mîncă</i>)	<i>usucă</i> (reg. <i>uscă</i>)

Conjunctiv prezent

<i>să mănînce</i> (reg. <i>mînce</i>)	<i>să usuce</i> (reg. <i>uște</i>)
--	-------------------------------------

Imperativ pozitiv

<i>mănîncă!</i> (reg. <i>mîncă!</i>)	<i>usucă!</i> (reg. <i>uscă!</i>)
<i>mîncăți!</i>	<i>uscați!</i>

§ 171. Verbul *a da* (și familia).

Pentru prezentul indicativ vezi § 146.

Imperfect: *dădeam, dădeai...* (formele de tipul *dam* sînt învechite, iar cele de tipul *dedeam* regionale); dar: *dedam...*, *predam...*, *redam...*

Perfect simplu: *dădui, dăduși...* (formele de tipul *detei* sau *dedei* sînt regionale); puțin folosit la formațiile prefixale, mai ales la 3 sg. (*dedai...*, *predai...*, *redai...*).

Mai mult ca perfect: *dădusem...* (reg. *detesem...*, *dedesem...*); *dedasem...*, *predasem...*, *redasem...*

Conjunctiv prezent 3 sg. și pl.: *să dea* (reg. *să deie*, tolerat și în limba literară fără *să*); *să dedea*, *să predea*, *să redea*.

§ 172. Verbul *a sta* (și *a consta*).

Pentru prezentul indicativ vezi § 146, iar pentru imperativ § 166.

Imperfect: *stăteam/stam...* (formele de tipul *steteam* sînt regionale), dar: *consta*.

Perfect simplu: *stătui, stătuși...* (reg. *stetei...*); la *a consta* nefolosit (cel mult 3 pl. *constară*).

Mai mult ca perfect: *stătusem...* (reg. *steteseam...*); *constase*.

Conjunctiv prezent 3 sg. și pl.: *să stea* (reg. *să steie*, tolerat și în limba literară fără *să*); *să consteă/cónste*.

Participiu: *stat* cu valoare verbală (adj. *stătut*).

§ 173. Verbul *a (se) la*, rar folosit, are la conjunctiv prezent 3 sg. și pl. mai multe variante: *să lea/leie/laie*.

Pentru prezentul indicativ vezi § 146.

Gerunziu: *lînd*.

Participiu: *lăut...*

§ 174. Verbul *a lua* (și *a prelua*, *a relua*).

Pentru prezentul indicativ vezi § 146.

Perfect simplu: *luai, luaiși...*

Mai mult ca perfect: *luasem...* (reg. *luăsesem...*).

Conjunctiv prezent 3 sg. și pl.: *să ia* (reg. *să ieie*, tolerat și în limba literară fără *să*).

Gerunziu: *luînd*.

§ 175. Verbul *a bea*.

Pentru prezentul indicativ vezi § 146.

Imperfect: *beam, beai...* (pronunțate monosilabic, cu diftong; reg. *beeam, beeai...*).

Perfect simplu: *băui...* (reg. *beui...*).

Mai mult ca perfect: *băusem...* (reg. *beusem...*).

Conjunctiv prezent 3 sg. și pl.: *să bea* (reg. *să beie*, tolerat și în limba literară fără *să*).

Participiu: *băut...* (reg. *beut...*).

Gerunziu: *bînd*.

§ 176. Verbul *a vrea*.

Pentru prezentul indicativ vezi § 146.

Imperfect: *vream...* (pronunțate monosilabic, cu diftong; reg. *vreeam...*).

Perfect simplu: *vrui...* (reg. *vrusei...*).

Mai mult ca perfect: *vrusesem...* (reg. *vrusasem, vrusem...*).

Conjunctiv prezent 3 sg. și pl.: *să vrea* (reg. *să vrie*).

Verbul neregulat *a vrea* este concurat de sinonimul său regulat *a voi*. Întrucît la unele timpuri și moduri este preferat cînd unul, cînd altul dintre

aceste verbe (*a vrea* la prezentul indicativ; *a voi* la imperfect), uneori cu deosebiri între persoanele aceluiași timp (la perfectul simplu nu se folosesc formele de 1 și 2 sg. de la *a voi*, dar se folosesc formele pentru celelalte persoane; la imperfect 2 sg. și 1 pl., 2 pl. nu se folosesc de obicei formele lui *a vrea*), iar alteori apare exclusiv unul dintre sinonime (imperativ are numai *a voi*), se creează impresia că ele își împletesc formele în flexiune.

De evitat verbul hibrid *a vroi* (creat prin contaminarea lui *a vrea* cu *a voi*), de la care se tolerează în limba literară cel mult formele de imperfect: *vroiam...*

VERBE DEFECTIVE

§ 177. Ca și neregularitatea flexionară, caracterul defectiv al unor verbe (caracterul incomplet al paradigmei lor) se poate manifesta în diverse grade. Despre verbe defective de anumite forme flexionare a mai fost vorba în § 128, 132, 140, 143 și 150.

Gradul maxim în privința caracterului defectiv este atins de două verbe vechi și populare: verbul *va*, care se folosește numai la prezent indicativ 3 sg. în expresia *mai va* „mai este timp, mai trece vremea“, neavînd nici infinitiv, și verbul *a păsa* „a merge“, care se mai folosește astăzi numai la imperativul pozitiv 2 sg. *pasă/pas!* (mai ales + alt verb cu sensul „încearcă să..., îndrăznește să...“).

Unele verbe neologice de conjugarea a III-a nu au forme de timpuri trecute (nici simple, nici compuse), uneori nici de gerunziu: *a accede*, *a concede*, *a converge*, *a desfide*, *a diverge*, *a (sub)divide*, *a inflige*. Într-o situație similară este verbul vechi și popular *a rage*, care nu are participiu și formele legate de tema perfectului. Dificultățile și lipsurile din flexiune explică tendința acestor verbe de a trece la alte conjugări (vezi § 126).

Alte verbe neologice sînt folosite numai la infinitiv prezent, la participiu și la formele compuse cu acestea, eventual și la gerunziu sau la unele timpuri simple trecute (imperfect, mai mult ca perfect), nu însă la prezentul indicativ și conjunctiv: de exemplu, *a radiofica*.

CONJUGAREA VERBELOR REFLEXIVE

§ 178. Verbele reflexive, indiferent de valoarea lor (vezi § 124), se conjugă ca verbele active, cu deosebirea că formele verbale propriu-zise sînt însoțite de un pronume reflexiv neaccentuat în cazul acuzativ sau dativ (vezi § 107). Pronumele stă de obicei înaintea verbului atît la formele simple: *mă duc*, *se ducea*, cît și la cele compuse: *m-am dus*, *se va duce*. La

conjunctiv (și la formele de viitor compuse cu conjunctivul) și la infinitiv pronumele stă după *să*, respectiv *a*, înaintea formei verbale propriu-zise: *să se ducă, o să se ducă, a se duce*; tot astfel, stă între *nu* și forma verbală: *nu se duce, nu vă duceți!* La gerunziu locul pronumelui este totdeauna după verb: *ducându-se, închipuindu-și*. La imperativul pozitiv el este așezat de obicei după verb: *du-te!, închipuie-ți!*, dar poate fi plasat și înainte: *te du!* În formele inverse de perfect compus, viitor și condițional-optativ prezent pronumele este intercalat între participiul, respectiv infinitivul, verbului de conjugat și auxiliar: *dusu-s-a, duce-se-vor, duce-m-aș* (formele cu repetarea pronumelui și a auxiliarului, de tipul *m-am dusu-m-am*, nu sînt literare). La conjunctivul prezent 3 sg. și pl. fără *să* pronumele stă după verb: *ducă-se, amintească-și*; în aceste condiții pot fi folosite fără *să* și forme omonime cu indicativul (cf. § 154): *taie-se, închipuie-și*. La indicativul prezent postpunerea pronumelui este rară și limitată, în limba literară, la impersonale ca *pare-se, zice-se* (mai ales incidente) și *cuvine-se*. Participiul și supinul nu sînt însoțite de pronume (vezi § 124).

Modele de conjugare:

Cu pronumele în acuzativ: *a se mira*

Cu pronumele în dativ: *a-și închipui*

Indicativ

Prezent: *mă mir, te miri, se miră...; îmi închipui, îți închipui...*

Imperfect: *mă miram...; îmi închipuiam...*

Perfect compus: *m-am mirat...; mi-am închipuit...*

Perfect simplu: *mă mirai...; îmi închipuii...*

Mai mult ca perfect: *mă mirasem...; îmi închipuisem...*

Viitor: *mă voi mira...; îmi voi închipui...*

(*m-oi mira*) (*mi-oi închipui*)

o să mă mir...; o să-mi închipui...

am să mă mir...; am să-mi închipui...

Viitor anterior: *mă voi fi mirat...; îmi voi fi închipuit...*

Conjunctiv

Prezent: *să mă mir...; să-mi închipui...*

Perfect: *să mă fi mirat...; să-mi fi închipuit...*

Condițional-optativ

Prezent: *m-aș mira...; mi-aș închipui...*

Perfect: *m-aș fi mirat...; mi-aș fi închipuit...*

Prezumtiv

Prezent: *mă voi fi mirînd...; îmi voi fi închipuind...*

(*m-oi fi mirînd*) (*mi-oi fi închipuind*)

Perfect: *mă voi fi mirat...; îmi voi fi închipuit...*

(*m-oi fi mirat*) (*mi-oi fi închipuit*)

Imperativ

Pozitiv: *miră-te!, mirați-vă! (mirați-vă-ți! nu este literar);*

închipuie-ți!, închipuiți-vă! (închipuiți-vă-ți! nu este literar)

Negativ: *nu te mira!, nu vă mirați!; nu-ți închipui!, nu vă închipuiți!*

Infinitiv

Prezent: *a mă mira...; a-mi închipui...*

Perfect: *a mă fi mirat...; a-mi fi închipuit...*

Atenție la scrierea infinitivului cu pronume reflexive, în special la secvențele *a se (mira), a-mi, a-ți și a-și (închipui)*!

Gerunziu

mirîndu-mă...; închipuindu-mi...

Participiu

mirat; (închipuit)

Supin

(de) mirat; (de) închipuit

FORMELE DIATEZEI PASIVE

§ 179. Tipul formal specific diatezei pasive – pasivul analitic – este reprezentat de forme compuse din verbul auxiliar *a fi*, la timpul și modul de exprimat, și participiul variabil al verbului de conjugat, acordat în gen, număr și caz cu subiectul (pentru situația specială a acordului cu un pronume de politețe vezi § 106). Prin caracterul variabil al participiului se recunosc formele pasive parțial omonime cu unele forme active; de remarcat și deosebirea de timp: pasiv viitor *voi fi iubit(ă)*, activ viitor anterior *voi fi iubit*; pasiv condițional prezent *aș fi iubit(ă)*, activ condițional perfect *aș fi iubit...* Participiul și supinul (acesta din urmă în construcții ca *oameni imposibil de iubit, probleme greu de rezolvat*) sînt singurele forme simple.

Model de conjugare:

Indicativ

Prezent: *sînt iubit (iubită)..., el este iubit, ea este iubită, sîntem iubiți (iubite)..., ei sînt iubiți, ele sînt iubite*

Imperfect: *eram iubit (iubită)...*

Perfect compus: *am fost iubit (iubită)...*

Perfect simplu: *fusei/fui iubit (iubită)...*

Mai mult ca perfect: *fusesem iubit (iubită)...*

Viitor: *voi fi iubit (iubită)... (oi fi iubit (iubită))*

o să fiu iubit (iubită)...

am să fiu iubit (iubită)...

Viitor anterior: *voi fi fost iubit (iubită)...*

ConjunctivPrezent: *să fiu iubit (iubită)*Perfect: *să fi fost iubit (iubită)***Condițional-optativ**Prezent: *aș fi iubit (iubită)*Perfect: *aș fi fost iubit (iubită)***Prezumtiv**Prezent: *voi fi fiind iubit (iubită)*Perfect: *voi fi fost iubit (iubită)***Imperativ**Pozitiv: *fii iubit (iubită)!...*Negativ: *nu fi iubit (iubită)!...***Infinitiv**Prezent: *a fi iubit (iubită)*Perfect: *a fi fost iubit (iubită)***Gerunziu***fiind iubit (iubită)***Particlu***iubit, iubită, iubiți, iubite***Supin***(de) iubit*

§ 180. Pentru modelul de conjugare urmat de pasivul reflexiv vezi § 178.

LOCUȚIUNILE VERBALE

§ 181. Cu valoarea unui verb se poate folosi și un grup de cuvinte care prezintă o unitate de sens, adică o locuțiune verbală.

În structura locuțiunilor verbale este obligatorie prezența unui verb, alături de care pot apărea diverse părți de vorbire, mai frecvent:

– (un pronume +) un substantiv: *a lua loc, a ține minte, a-l duce capul, a-și bate joc;*

– (un pronume +) o prepoziție + un substantiv: *a avea de gînd, a băga de seamă, a băga în draci, a găsi cu cale, a lua la rost, a o lua la fugă;*

– (un pronume +) un adverb sau o locuțiune adverbială: *a da înapoi, a-i părea bine, a se da jos, a se face bine, a-și aduce aminte, a se da de-a rostogolul*;

– (un pronume +) un adjectiv: *a o face lată*.

În unele locuțiuni cu structură complexă se combină câte două tipuri simple: de exemplu, *a da bir cu fugiții, a nu-i fi boii acasă, a face pe dracul ghem*. Raporturile gramaticale dintre termenii constitutivi ai locuțiunilor verbale sînt uneori mai puțin clare în limba actuală.

Verbul din cadrul unei locuțiuni verbale are mai ales rol gramatical, exprimînd diateza, modul, timpul, persoana și numărul, iar cuvintele cu care se combină au mai ales rol lexical, contribuind în mai mare măsură decît verbul la sensul global al locuțiunii. Anumite verbe (în general polisemantice sau/și cu sensuri abstracte) se întîlnesc într-un număr mare de locuțiuni: *a avea, a băga, a da, a duce, a face, a fi, a lua, a ține*.

Datorită verbelor de bază, locuțiunile verbale au toate caracteristicile morfologice și sintactice proprii verbului. Prezintă interes situațiile în care comportarea unei locuțiuni verbale diferă de aceea a verbului de bază: de exemplu, caracterul intransitiv al locuțiunii *a lua aminte (la ceva)* în comparație cu *a lua* verb tranzitiv; construcția cu un complement indirect sau cu o completivă indirectă a locuțiunii impersonale *a(-i) părea rău (de ceva sau că...)* față de construcția cu o subiectivă a verbului impersonal *a părea (că...)*.

Unele locuțiuni verbale au variante formale, cu deosebiri de diverse grade: articularea sau nearticularea unui substantiv constituent (*a ține seama/a ține seamă*), prezența sau absența unei prepoziții (*a lua cunoștință/a lua la cunoștință*), eventual cu ambele fenomene (*a băga seama/a băga de seamă*). Construcția variantelor poate diferi în funcție de structura lor internă: *a lua cunoștință* se construiește corect cu un complement indirect cu prepoziția *de*, iar *a lua la cunoștință* cu un complement direct în acuzativ fără prepoziție; de evitat construcția – răsîndită în limbajul administrativ – *a lua la cunoștință de ceva*, rezultată din contaminarea celor două variante.

Adverbul

§ 182. Este partea de vorbire în general neflexibilă care arată o caracteristică a unei acțiuni, a unei stări sau a unei însușiri. Determină de obicei un verb (de exemplu, *aproape în Aproape am terminat*), un adjectiv (tot *aproape în Se simțea aproape bolnavă*) sau alt adverb (același cuvânt în *Întreabă de tine aproape totdeauna*) – avînd pe lîngă aceste părți de vorbire funcția de complement circumstanțial –, mai rar un substantiv sau un pronume (*acasă în plecarea acasă, scrisoare de acasă; acolo în voi de acolo*) – pe lîngă care are funcția de atribut –; unele adverbe constituie singure propoziții (de exemplu, adverbul *da*, adverbele predicative regente ale unor subiective: *Firește că plec*), iar altele (de exemplu, *chiar, nu, numai, poate, tocmai*) se referă la o întreagă propoziție sau numai la o parte a ei, împreună cu care se analizează.

Eterogen din punct de vedere semantic și sintactic și lipsit de mărci formale definitorii, adverbul reprezintă o parte de vorbire necontrovertată în sine, dar cu limite adesea puse în discuție: interpretarea unor cuvinte în parte oscilează între încadrarea – tradițională – la adverb sau la alte părți de vorbire neflexibile (prepoziție: de exemplu, *ca, cît, cîte, decît*; conjuncție: *adică, anume, deci*; interjecție: *ba, da*), iar pentru unele se propune tolerarea la adverb într-o grupare care le evidențiază statutul diferit de accepția curentă (așa-numitele semiadverbe, de tipul *chiar, nu, numai*).

Rezerva din definiție cu privire la caracterul neflexibil al adverbului se datorește faptului că unele adverbe cunosc o categorie morfologică specifică lor și adjectivelor: comparația, exprimată analitic (folosindu-se tot anumite adverbe cu rol de cuvinte ajutătoare).

FELURILE ADVERBELOR

§ 183. După origine adverbele se clasifică în adverbe primare (moștenite sau împrumutate ca atare și avînd pînă astăzi numai statut adverbial sau statut adverbial fundamental) și adverbe formate în limba română din alte părți de vorbire, prin derivare, compunere sau conversiune. Adverbele primare sînt puțin numeroase; de exemplu, *cam, ieri, mereu, tocmai*. Ad-

verbele derivate – toate adverbe de mod – au două sufixe specifice: *-ește* (*părintește, voinicește*) și *-mente* (*realmente, socialmente*), la care se adaugă sufixul *-iș/-îș* (*cruciș, tîrîș*), folosit și la alte părți de vorbire. Numeroase adverbe sînt formate prin compunere (vezi și § 184) din diverse părți de vorbire, în special din una sau mai multe prepoziții + adverb (*degeaba, întocmai*), + substantiv (*acasă, devreme, împrejur*) sau + altă parte de vorbire (de exemplu, numeral: *împreună, întruna*) și din adjectiv + substantiv (*altfel, bunăoară*); la multe adverbe formate prin compunere scrierea într-un cuvînt servește la deosebirea de îmbinările libere sau de locuțiunile adverbiale formate din aceiași termeni: vezi exemple ca *altădată* „odinioară” și *altă dată* „în altă împrejurare”, *altfel* „altminteri” și *alt fel* „nu același fel”, *bineînțeles* „firește” și *bine înțeles* „înteles bine”, *deloc* „nicidecum” și *de loc* „originar, local” (tot așa *defel* și *de fel*), *întruna* „mereu” și *într-una* „în una”, *numai* „doar” și *nu mai* (negație + *mai*), *odată* „odinioară” și *o dată* numeral adverbial sau *o* (articol, numeral) + *dată* (cf. și *cîteodată, deodată, niciodată, totodată* față de *o dată* precedat de *cîte, de, nici, tot*). Și mai numeroase sînt adverbele formate prin conversiune, deci prin simpla schimbare a valorii morfologice, la recunoașterea cărora este necesară mai multă atenție.

Astfel, adverbele de mod au de obicei aceeași formă cu adjectivele (și participiile) la masculin-neutru singular din care provin: *des, frumos, încet, sigur, tare; minunat, neîncetat*. Deosebirea între valorile menționate se face ținînd seama de cuvîntul determinat și de caracterul neflexibil al adverbului față de caracterul flexibil, variabil după gen și număr, al adjectivului. În *un cîntec frumos* cuvîntul *frumos* este adjectiv, determinînd substantivul *cîntec*, pe cînd în *cînta frumos* cuvîntul *frumos* este adverb, determinînd verbul *cînta*; dacă schimbăm singularul *cîntec* cu pluralul *cîntece*, adjectivul *frumos* își schimbă și el forma – *cîntece frumoase* –, dar, dacă schimbăm verbul *cînta* 3 sg. cu 3 pl. *cîntau*, adverbul *frumos* nu se schimbă: *ei cîntau frumos*. Situații care dau naștere adesea la confuzii între adjectiv și adverb sînt îndeosebi acelea în care un adjectiv sau un participiu cu valoare adjectivală apare pe lîngă un verb, în calitate de element predicativ suplimentar, în construcții de tipul *Ei veneau veseli, Apa curge învolburată*; aici criteriul hotărîtor este flexiunea: în prezența unei forme de plural sau de feminin este exclus să avem a face cu un adverb, de aceea se poate recurge la proba înlocuirii cu asemenea forme atunci cînd este vorba de un cuvînt cu aspect formal nespecific.

Alteori adverbele provin din substantive: de cele mai multe ori din forma de singular – N.A. – nearticulat a acestora (în special adverbe de mod: *beat turtă*, dar și unele de timp: *Pleacă miercuri*), mai rar din forma de singular articulată enclitic (adverb de timp: *Vara ne ducem la mare*) și mult mai rar din forma de plural – N.A. – articulată enclitic (adverbe de timp: *Diminețile stă acasă*; excepțional și de mod: *chipurile*). Unele probleme de corectitudine se pun la adverbele de timp de proveniență sub-

stantivală, dat fiind că între sensul adverbelor și forma flexionară a substantivului originar există o corelație care trebuie respectată; adverbele de timp provenite din substantive nearticulate (exclusiv la singular) au valoare punctuală sau momentană, referindu-se la o datare unică, pe cînd cele provenite din substantive articulate (la singular sau la plural) au valoare iterativă, exprimînd periodicitatea: *Vine la mine miercuri* înseamnă numai „în prima miercuri următoare discuției“, în timp ce *Vine la mine miercurea* înseamnă „în fiecare miercuri“ sau măcar „(totdeauna) într-o miercuri“; cf. § 59.

Deși nu formează serii mari, ca precedentele, prin frecvența lor sînt importante și următoarele tipuri de conversiune: adverbele provenite din pronume (*ce* în *Ce s-a bucurat!*, *Ce bine-mi pare!* și *cît* în *Cît s-a bucurat!*, *Cît de bine-mi pare!*) și un adverb provenit dintr-o formă verbală predicativă (*poate* din *Poate că vine* sau *Ești, poate, obosit*).

În ce privește folosirea diverselor tipuri de adverbe formate în limba română, este de semnalat sinonimia și concurența actuală dintre adverbele de mod provenite din adjective prin conversiune și anumite îmbinări în care adjectivul corespunzător apare ca determinant al unui substantiv (termen generic pentru noțiunea de „mod“) precedat de prepoziție: în locul lui *lamentabil* din *S-a comportat lamentabil* se poate spune *în(tr-un) chip*, *într-un fel* și mai ales *în(tr-un) mod* (ori *la modul*) *lamentabil* sau *de* (ori *într-o*) *manieră lamentabilă*; dintre acestea, *la modul* ... (de care se abuzează în stilul publicistic) și *de o manieră* ... sînt elemente de exprimare prețioasă. Același fenomen se petrece cu adverbele derivate cu sufixul *-ește*, concurate de îmbinări care conțin adjectivul din aceeași familie cu sufixul *-esc*: *bărbătește/într-un mod bărbătesc*. Adverbele derivate cu sufixul *-mente* – neproductiv în limba actuală – sînt concurate fie de adverbele formate prin conversiunea adjectivului de bază (*completamente* sau *totalmente greșit* pedante, folosite mai ales în stilul juridic/complet sau *total greșit* curente), fie de diverse îmbinări în care adjectivul corespunzător determină un substantiv: nu numai cele menționate mai înainte (*realmente/în mod real*), ci și unele ca *din punct de vedere*, *pe plan*, *sub raport* (*socialmente/din punct de vedere social*).

Preferința pentru îmbinările cu adjective reduce frecvența adverbelor propriu-zise în perioada actuală, cel puțin în anumite stiluri ale limbii literare. Pe de altă parte se adverbializează mereu alte adjective.

§ 184. După formă adverbele se clasifică în simple și compuse. La adverbele simple se încadrează nu numai cele neanalizabile (primare: *cam*, *ieri*, *mereu* sau provenite din conversiune: *frumos*, *strict*) și cele derivate (*firește*, *tîrîș*; *poimîine*), ci și adverbele formate prin compunere cu termenii sudați (*acasă*, *întocmai*). Se consideră morfologic compuse numai adverbele formate prin compunere din două cuvinte nesudate complet între ele: două adverbe (*ieri-seară*, *harcea-parcea*), un adjectiv demonstrativ și un substantiv (*astă-noapte*, *astă-vară*).

§ 185. După înțeles principalele clase de adverbe sînt cele de loc (*acasă, acolo, departe, nicăieri*), de timp (*acum, ieri, niciodată*) și de mod (clasa cea mai bogată, dar și cea mai eterogenă, în care, pe lîngă adverbe indiscutabile și cu sens modal clar, ca *alene, așa, bine, frățește* – considerate adverbe de mod propriu-zis – sau ca *atît, destul, mult* – numite adverbe de cantitate –, intră și numeroase cuvinte cărora li se recunoaște mai greu fie numai sensul modal, fie însuși statutul adverbial: de exemplu, *adică, ba, chiar, cîte, da, numai, oare*; încadrarea lor la adverbele de mod presupune distincția a numeroase subspecii). Clase secundare, reprezentate slab și exclusiv prin locuțiuni adverbiale, nu prin adverbe propriu-zise, sînt cele de cauză și de scop (de obicei aceleași): *de aceea, pentru aceea, de alta*. Un adverb polisemantic se poate încadra la două sau mai multe clase: de exemplu, *aproape* este adverb de loc în *Stau aproape*, de timp în *Primăvara e aproape* și de mod în *E aproape convins*. Adverbe consacrate ca aparținînd unei clase pot intra și în alta, ca rezultat al unei inovații semantice: de exemplu, în ultimul timp, se constată o adevărată modă a folosirii lui *undeva* (și *pe undeva*) cu valoare modală „cumva, oarecum, într-o anumită măsură”, deși dicționarele îl consemnează numai ca adverb de loc. Uneori sensurile diferite sau nuanțele de sens ale unui adverb se deosebesc prin accentul sintactic (vezi § 238): compară *puțin malițios* și *puțin malițîos*; *mai mult* și *măi mult*.

§ 186. După modul direct sau indirect de exprimare a circumstanței – legat atît de origine, cît și de înțeles – adverbele se clasifică în pronominale (puține la număr) și nepronominale (marea majoritate). Adverbele pronominale provin din rădăcini pronominale (neanalizabile în limba noastră) și se comportă asemănător cu pronumele, ținînd locul cuvintelor care exprimă direct, în mod definit sau nedefinit, circumstanțele respective. Adverbele pronominale cunosc o clasificare paralelă cu cea a pronumelor; astfel, între ele se disting adverbe demonstrative (*acolo, acum, aici, așa, atunci, încoace, încolo* etc.), interrogative (*cînd, cum, încotro, unde* etc.), relative (aceleași cu precedentele), nehotărîte (*altundeva, cîndva, cumva; odată, oricînd, undeva, uneori* etc.; ca și la pronume, adverbele compuse cu *ori-* sînt nehotărîte relative) și negative (*nicăieri, niciodată* etc.). Adverbele demonstrative sînt adesea corelative ale adverbelor relative: *acolo – unde, atunci – cînd*.

§ 187. După disponibilitățile sintactice adverbele pot fi clasificate din diverse puncte de vedere:

a) în adverbe care se integrează în structura unei propoziții, constituind de obicei părți de propoziție (marea majoritate) și adverbe care constituie ele singure propoziții neanalizabile (*ba, da*);

b) în adverbe care pot fi determinate (numite adverbe regente) și adverbe determinante (numite și adverbe regim). Cele mai multe adverbe pot

fi regente ale altor adverbe (cu sau fără prepoziții) sau chiar ale unor substantive ori pronume construite cu prepoziții: de exemplu, *departe* (*prea departe, departe de școală, departe de mine*); unele însă nu pot fi decât subordonate altora (de exemplu, *chiar, mai, numai, totuși*);

c) în adverbe predicative (puține) și nepredicative (marea majoritate); distincția are în vedere capacitatea adverbelor de a forma singure predicatul, fără a fi vorba de o elipsă. Adverbele predicative (de exemplu, *desigur, firește, poate*) pot fi regente ale unor propoziții subiective (*Poate că vine și el*) sau pot constitui propoziții incidente (*Vine, poate, și el*).

VARIANTE FORMALE

§ 188. Unele adverbe au variante cu și fără anumite elemente finale, numite de obicei particule.

Cele mai numeroase variante sînt datorate prezenței sau absenței particulei *-a*: *acum/acuma, adineaori/adineaorea, aici/aicea, alături/alături-rea, asemeni/asemenea, atunci/atuncea, nicăieri/nicăierea, pretutindeni/pretutindenea, pururi/pururea* și alte cîteva. De remarcat că variantele cu *-a* opuse unor variante fără *-a* terminate în *i* se scriu corect cu *-ea*, nu cu *-ia* (cf. substantive ca *luni – luna, numerale ca cinci – a cincea*). În general, variantele fără *-a* au caracter literar – fiind uneori singurele care apar în stilul științific sau în cel administrativ –, iar cele cu *-a* caracter popular și familiar (ele sînt admise în limba literară, dar cele mai multe numai în stilul artistic, fiind uneori condiționate de ritmul frazei). Cele două variante pot fi specializate în limba literară pentru anumite întrebări: *atît și atîta* apar drept variante literare în contexte ca *A muncit atît(a), Atît(a) a plîns!, atît(a) ... încît, cu cît ... cu atît(a)*, dar în construcție cu prepoziția *de* numai *atît* e literar (*atîta de frig* e regional), la fel în construcția corelativă *atît ... cît și* sau în *cu atît mai mult*. La unele adverbe particula *-a* a devenit formant obligatoriu: de exemplu, *aievea, aiurea*. De obicei neaccentuată, această particulă este accentuată în adverbul *abia* (variante *abia* nu este literară); cf. și dubla accentuare, permisă de norme, a adverbului *coleă/cólea*.

Particula *-le*, cu varianta *-lea*, are un pronunțat caracter popular sau regional: *adică/adicălea (adicătelea), cumva(și)/cumvașilea*. Ea apare de obicei la adverbe care cunosc și variante mai simple cu sau fără *-a*, ceea ce duce la existența a trei sau patru variante: *aci/acia/acile(a), altminteri/altmint(e)rea/altmintrele(a), pururi/pururea/pururile(a)*.

Spre deosebire de toate exemplele date aici, *acolea* din limba populară nu este o variantă a lui *acolo*, avînd un sens diferit: „pe aici, prin apropiere”.

Particula *-și* este admisă în limba literară la *cît/cîtuși* (numai în expresia *cîtuși de puțin*), iar (*ă*)/iarăși și *tot/totuși*; în ultimele două situații varianta

în -și este mai clară, datorită faptului că are numai valoare de adverb monosemantic, în timp ce varianta fără -și are diverse alte valori morfologice și lexicale. Popular, această particulă apare și în exemple ca *acu/acuși*, *cumva/cumvași*. De reținut scrierea corectă a acestei particule: cu *i* final (-și, nu -ș; dar *cruciș*, *tîrîș*, *mintenaș*, unde nu e vorba de această particulă) și neseparată prin cratimă (*totuși*, nu *totu-și*).

Prin atașarea particulei (accentuate) -a la variante învechite cu particula -ș s-a ajuns la adverbe regionale ca *acoloșa*, *aicișa*, pe care unii le analizează ca avînd o particulă deictică -ș*a*, scriindu-le cu cratimă (*acolo-ș*a**) după modelul compusului *acolo-ia*.

§ 189. Adverbele compuse pot avea variante legate de modul lor de formare. Astfel, în funcție de singularul sau pluralul unui termen component, există variante ca *ades/adese(a)*, *arar/arare*; limba literară preferă pe *adesea*, dar pe *arar*. Sinonimele acestora, *deseori* și *rareori*, au „variante” compuse cu prepoziția *a*: *adeseori*, *arareori*, care, deși nejustificate ca structură sintactică internă, au pătruns în limba literară: varianta *adeseuori* (cu particula adverbială -a în interiorul compusului, atașată la adjectivul *dese* determinant al substantivului *ori*) este incorectă.

La „variantele” (formațiile paralele) create prin prezența sau absența unei prepoziții locul acesteia poate fi nu numai la începutul cuvîntului (pe lîngă tipul *adeseori/deseori* pot fi menționate și *totdeauna/întotdeauna*), ci și în interiorul lui: *nicicum/nicidecum*, *totodată/totdeodată*. Preferințele limbii literare sînt diferite de la caz la caz: *geaba* popular/*degeaba* literar, *împreună* literar/*dîmpreună* învechit și popular, *totdeauna/întotdeauna* ambele literare, *nicicum* popular/*nicidecum* literar, *totodată* literar/*totdeodată* învechit și pretentios. Uneori se poate vorbi de variație liberă numai la unele sensuri: *des* „frecvent”/*ades* (și rar „rareori”/*arar*), *destul* „suficient”/*îndestul* învechit, *sigur* „firește”/*desigur*, *tocmai* „exact”/*întocmai*, în rest existînd o specializare semantică a adverbilor compuse față de bazele lor.

Ca și pronumele nehotărîte, adverbele pronominale nehotărîte compuse cu *oare-*, *ori-* au variante cu și fără -și (nesilabic în compusele cu *oare-*, silabic în cele cu *ori-*): *oarecum/oareșicum*, *oricît/orișicît*; formațiile cu -și-au, de obicei, caracter popular.

Alteori variantele rezultă și din partea de vorbire atrasă în compunere: *bineînțeles* cu adverbul *bine/bunînțeles* cu adjectivul *bun*; corect este *bineînțeles*.

§ 190. Deși nu sînt legate de structura morfologică actuală a adverbilor în cauză, pot fi menționate cîteva variante existente la adverbe cu mare frecvență: variantele populare (și familiare în tempo rapid) *numa* și *tocma* ale literarelor *numai*, *tocmai*; *doară* față de literarul *doar*; *iară*, mai popular, dar admis și în limba literară alături de *iar* „din nou, iarăși” (cf. și vechile *dar/dară* „deci, așadar”). Un adverb care apare adesea în variante incorecte este *încotînuu* (greșit cu *în-*).

GRADELE DE COMPARAȚIE

§ 191. Unele adverbe, mai ales cele de mod propriu-zis (și, dintre ele, în primul rînd cele identice ca formă cu adjectivele sau puse în legătură cu acestea din urmă: *bine*, adverbele cu sufixul *-este* corespunzător lui *-esc*), dar și alte adverbe de mod și unele de loc și de timp care exprimă caracteristici relative pot avea grade de comparație. Acestea se formează și se construiesc ca la adjectiv (vezi § 81–83), cu deosebirea că la superlativul relativ articolul *cel* nu variază după gen și număr.

Model de comparație:

Pozitiv: *bine*

Comparativ de egalitate: <i>la fel de</i>	} <i>bine</i>		<i>ca (și)</i>
<i>tot așa de</i>			<i>cît (și)...</i>
<i>tot atît de</i>			<i>(pre)cum...</i>
<i>deopotrivă de</i>			<i>cît...</i>

Comparativ de superioritate: *mai bine*

Comparativ de inferioritate: *mai puțin bine*

{ *decît*
ca

Superlativ relativ de superioritate: *cel mai bine*

Superlativ relativ de inferioritate: *cel mai puțin bine*

{ *dintre*
din
de...

Superlativ absolut de superioritate: *foarte bine* (și mijloacele echivalente)

Superlativ absolut de inferioritate: *foarte puțin bine*

Pentru comparația de egalitate între două însușiri:

<i>tot atît de</i>	} <i>bine</i>		<i>cît și de</i>	} <i>repede</i>
			<i>pe cît (vb.) de</i>	
<i>pe cît de</i>			<i>pe atît de</i>	

În mod excepțional, adverbele *mult*, *puțin* și *tîrziu* au variante de superlativ relativ de superioritate fără *mai*, specializate cu anumite sensuri: *cel mult* „maximum; în cel mai bun caz“, *cel puțin* „minimum; măcar, în orice caz“, *cel tîrziu* „ca ultim termen“.

În unele îmbinări construcția adverbelor la gradul comparativ de superioritate s-a fixat la una dintre posibilitățile existente: *mai mult ca sigur*, dar *mai mult decît probabil*; *mai mult de un metru*. *Mai bine* cu sensul „mai mult“ se construiește cu prepoziția *de*: *mai bine de o lună*.

Adverbele de mod provenite din adjective necomparabile din motive etimologice sau/și semantice (vezi § 84) nu au nici ele grade de comparație: de exemplu, *optim*, *ulterior*, *excelent*, *definitiv*. Cele cu formă etimologică sau/și sens de superlativ pot servi la redarea superlativului absolut al altor adverbe sau al unor adjective: de exemplu, *extrem*, *formidabil*.

Unele adverbe se folosesc numai la gradul comparativ de superioritate, fiind defective de celelalte grade, inclusiv de pozitiv: (*mai*) *abitir*, (*mai*)

ales, (mai) prejos, (mai) presus; în aceeași situație se găsește (mai) nou „recent”, regionalism care tinde să fie admis în limba literară. Altele se folosesc numai la pozitiv și la comparativul de superioritate: *înainte, încoace, încolo*.

Pe lângă greșelile comune cu cele discutate la adjectiv în legătură cu existența, formarea și întrebuințarea gradelor de comparație, o greșală specifică pentru adverb se întâlnește la superlativul relativ (de superioritate și de inferioritate), al cărui articol apare acordat – în mod nejustificat – în gen și număr cu subiectul propoziției: *Ea a răspuns cea mai bine; Ei au jucat cei mai bine*, în locul invariabilului *cel mai bine* (vezi și § 196).

CONSTRUCȚIA ADVERBELOR

§ 192. În funcție de rolul îndeplinit în propoziție și de partea de vorbire determinată adverbele pot apărea singure sau precedate de o prepoziție. În mod normal, între un adverb cu și fără o anumită prepoziție există deosebiri de înțeles, mai mari sau mai mici: *Scriu acasă – Scriu de acasă; Stau jos – Stau pe jos; Vine curînd – A venit de curînd*. Există însă situații în care prezența prepoziției nu corespunde unui sens nou, adverbul singur exprimînd același lucru ca prepoziția + adverb (care formează o locuțiune adverbială – vezi § 197), totdeauna: *abia/de(-)abia, curînd/în curînd, paralel/în paralel* sau numai în anumite întrebuințări: *altfel/de altfel, altminteri/de altminteri, mai departe/pe mai departe, românește/pe românește*; dintre acestea, *în paralel* și *pe mai departe* sînt inovații frecvente în publicistică, iar *pe românește* este popular.

§ 193. Unele adverbe cer un anumit mod de construcție al cuvîntului următor. Dintre problemele puse de acestea merită să fie amintite următoarele:

În timp ce majoritatea adverbelor de cantitate și de mod propriu-zis care determină un adjectiv sau un adverb sînt legate de acesta prin prepoziția *de* (*atît de frumos, îngrijorător de tîrziu, nemaipomenit de bun, suspect de bine*), iar cîteva adverbe se alătură direct, fără prepoziție (*absolut remarcabil, cam bolnav, prea cuminte, profund impresionat, pur științific, puțin atent, tot frumos*; cf. și *ce frumoasă, ce bine*), adverbul *asa* cunoaște ambele tipuri de construcție: *asa de frumos* și *asa frumos*, dintre care limba literară preferă construcția cu prepoziție.

Adverbele *asemenea, contrar* și *anterior, posterior, ulterior* se construiesc cu cazul dativ (*asemenea unui copil, contrar așteptărilor, anterior acestei date*); *concomitent, paralel, proporțional* și *simultan* cu prepoziția *cu* (*paralel cu aceasta*); *aproape, departe* și *înainte* cu prepoziția *de* (*aproape de mine*); *privitor, referitor* și *relativ* cu prepoziția *la* (*referitor la noi*); *conform, corespunzător, potrivit* se construiesc fie cu dativul, fie

cu prepoziția *cu*: *conform știrilor/conform cu știrile*; *aidoma și întocmai* au aceleași posibilități, la care se adaugă construcția cu *ca*: *întocmai unui copil/întocmai cu un copil/întocmai ca un copil* (normele limbii literare preferă construcțiile tradiționale cu un cuvânt de legătură: *ca* sau *cu*). În îmbinările de acest fel statutul adverbial al cuvintelor enumerate este controversat – din considerente semantice –, interpretarea lor variind după tipul de construcție: celor construite cu dativul li se atribuie valoare prepozițională (vezi § 199), iar cele construite cu prepoziții sînt înglobate în locuțiuni prepoziționale (vezi § 212); interpretarea ca adverbe ar fi de preferat cel puțin pentru cuvintele care pot funcționa în aceleași contexte fără determinări (*Locuiește aproape* [de noi], *Am copilărit împreună* [cu el]) și pentru cele care, cu determinări, pot avea grade de comparație (*mai conform/corespunzător/potrivit cu*; *mai înainte de*), pot primi negație (*neconform cu*, *neproportional cu*) sau pot fi așezate după determinantele lor (*Locuim cu ei împreună*).

Adverbele *ca*, *cît* și *decît*, folosite la termenul al doilea al unei comparații parte de propoziție (complement, atribut sau nume predicativ), au două construcții repartizate strict după forma și statutul sintactic al primului termen: în majoritatea situațiilor cuvîntul care urmează după ele respectă construcția primului termen, deci poate fi în dativ, genitiv, cu articolul posesiv *al*, *a*, *ai*, *ale*, acuzativ cu *pe* sau orice construcție prepozițională (*mai mult mie decît ție*, *ca pe tine* etc.), dar cînd după ele ar trebui să urmeze nominativul, în locul acestuia apare acuzativul (*Cîntă frumos ca tine*, *mai bine decît mine*, nu *ca tu* sau *decît eu*), ceea ce se consideră un indiciu al apropierii acestor adverbe de valoarea unor prepoziții.

§ 194. Întrebuințarea unor adverbe depinde de aspectul pozitiv sau negativ al construcțiilor în care apar. Astfel, adverbului de aproximație *cam* îi corespunde în construcții negative adverbul *prea* (*cam bine* – nu *prea bine*; *cam bea* – nu *prea bea*); această distribuție este încălcată de cei care îl folosesc pe *cam* cu negație: *nu cam bea*. Adverbului restrictiv *numai* îi corespunde în construcții negative *decît* (*Am numai o dorință* = *N-am decît o dorință*); mulți vorbitori nu respectă această distribuție proprie limbii literare, folosindu-l, din deprinderi regionale, fie pe *numai* în construcții negative (ardelenii spun cu acest sens *N-am numai o dorință*, ceea ce în limba literară – cu deosebire de accent sintactic – înseamnă altceva), fie pe *decît* în construcții pozitive (muntenii spun *Am decît o dorință*). De evitat și alăturarea pleonastică a celor două adverbe (*N-am decît numai o dorință*).

§ 195. Unele adverbe monosilabice de mare frecvență pun diverse probleme de topică. Adverbele *cam*, *mai*, *prea*, *și*, *tot*, ca determinate ale unui verb, stau numai înaintea acestuia (*Cam știe*, *Mai stă*) și sînt singurele care pot disloca formele verbale compuse (*A și venit*, *Ar tot veni*) și îmbi-

nările alcătuite din negație + verb (*Nu prea vine*) sau pronume neaccentuat + verb (*Se cam grăbește*). Probleme de corectitudine pune în special *mai*, la care mulți vorbitori nu respectă normele limbii literare; de reținut că se spune corect *A mai venit*, *Îl mai las*, *S-a mai dus* (deși vorbitorii munteni spun *Mai a venit*, *Mai îl las*, *Mai s-a dus*) și *Nu mai e apă*, *Nu mai e bolnav* (deși vorbitorii ardeleni spun *Nu-i mai apă*, *Nu-i mai bolnav*; ultima propoziție poate fi literară cu alt sens – *mai* referitor la *bolnav*, nu la *a fi* – și cu altă accentuare).

FLEXIUNE NEJUSTIFICATĂ

§ 196. Deși adverbele reprezintă o parte de vorbire fără forme de gen și de număr, unii vorbitori le atribuie asemenea forme prin confuzie cu adjectivele omonime; această greșeală se produce numai în prezența în context a unui cuvânt cu altă formă decât cea de masculin-neutru singular (deci singular feminin sau plural de orice gen) și ea se explică, în mod paradoxal, prin dorința de a nu comite un dezacord – deci prin hipercorectitudine – și, în același timp, prin atracția exercitată de forma flexionară învecinată. Fenomenul se întâlnește în special la adverbele care determină adjective (inclusiv adjective substantivizate) sau alte părți de vorbire cu valoare adjectivală la numărul plural, atît atunci cînd adverbul precedă direct adjectivele, cît și atunci cînd ele sînt legate prin prepoziția *de*: de exemplu, *cîți mai numeroși*, *proaspeți sosiți*, *totali vinovați*, *ușori ridicoli* (în loc de *cît*, *proaspăt*, *total*, *ușor*); *cîți de mulți*, *destui de buni*, *excesivi de scumpi*, *mai mulți de atîția* (în loc de *cît*, *destul*, *excesiv*, *mult*). El poate apărea și sub influența unor substantive (sau pronume) în construcții alcătuite din adverb + un verb la supin: *intenții ușoare de realizat* sau *Ei erau grei de pornit* (în loc de *ușor*, *greu*). De același tip este și greșeala care afectează articolul *cel* din structura superlativului relativ al unui adverb (vezi § 191). Tratarea greșită a adverbului drept adjectiv – acordat la plural – este deosebit de frecventă în cuvintele compuse cu adverbe ca *nou* (*nou-ales*, *nou-născut*, *nou-venit*) și *rău*, acesta din urmă uneori substantivizat (*răufăcător*, *răuvoitor*); de reținut că se spune corect *nou-născuți* și *nou-născute* (nu *noi-născuți*, *noi-născute*) și *răufăcători* (nu *răi-făcători*), de asemenea *liber-cugetători* (nu *liberi-cugetători*).

LOCUȚIUNILE ADVERBIALE

§ 197. Cu valoarea unui adverb se poate folosi și un grup de cuvinte care prezintă o unitate de sens, adică o locuțiune adverbială.

Principalele tipuri de locuțiuni adverbiale sînt alcătuite din:

– o prepoziție (rar, o locuțiune prepozițională) sau prepoziții + substantiv (ori adjectiv substantivizat), pronume, numeral, verb la supin, adverb: *fără îndoială, din nou, de aceea, pe din două, de ajuns, de asemenea*. Acest tip cunoaște subtipuri cu structură complexă realizată prin adăugarea unor determinante (*de bună seamă, în vecii vecilor, nici în ruptul capului*), prin construcții corelative (*de azi pe mâine; de bine, de rău; din una în alta*), uneori cu rimă (*de silă, de milă; de voie, de nevoie; cu șoșele, cu momelile*) sau cu repetarea cuvântului de bază (*din zi în zi, de jur împrejur, de unde pînă unde*). Formații specifice tradiționale sînt cele cu prepoziția compusă *de-a* + un substantiv articulat (*de-a dreptul, de-a roata*) și cele cu *pe* + un supin substantivizat în forma de plural (*pe alese, pe negîndite*); la aceste locuțiuni se întîlnesc variante cu particulele adverbiale *-a* sau *-lea*: *de-a binelea/de-a binele, de-a bușilea/de-a bușile* (variantele fără *-a* sînt învechite și regionale); *pe încercate/pe încercatele, pe tăcute/pe tăcutele* (variantele cu *-lea* sînt neliterare). (Este de la sine înțeles că locuțiunile care conțin un adverb cu variante formale cunosc și ele variante: *de asemeni/de asemenea* – ambele literare, *de-a pururi/de-a pururea* la fel.) Unele locuțiuni adverbiale cu valoare conjuncțională au variante după cum conțin adverbul *cît* sau pronumele omonim în forma de feminin-neutru plural: *din cît/din cîte, după cît/după cîte, pe cît/pe cîte* (corect se spune *din cîte știu, dar după cît știu și pe cît știu*);

– un substantiv, pronume sau adverb repetat după o prepoziție: *ceas de ceas, cît de cît, încetul cu încetul, picior peste picior, nas în nas, umăr la umăr*;

– un adverb repetat după conjuncția *și*: *asa și asa, cînd și cînd*;

– o propoziție sau chiar mai mult de atît: *de cînd lumea (și pămîntul), cine știe cînd*.

În structura locuțiunilor adverbiale se pot găsi nu numai cuvinte repetate – fenomen menționat în descrierea formală de mai sus –, ci și alăturări de sinonime, care reprezintă pleonasmе lexice consacrate cu valoare expresivă: *în fel și chip; cu chiu, cu vai; de cînd lumea și pămîntul*, precum și alăturări de antonime: *de bine, de rău; de silă, de milă; de voie, de nevoie*.

Numeroase locuțiuni adverbiale conțin cuvinte sau sensuri ieșite din uz: de exemplu, *de-a valma*, respectiv *pe de rost*, precum și forme flexionare sau variante formale neliterare în alte împrejurări: de exemplu, *de-a-n-duratele(a), în lături* sau *pe de lături* (vezi § 28), *în totului tot, pe alese* (și toate locuțiunile similare alcătuite cu pluralul unui supin substantivizat); vezi și § 10.

Unele locuțiuni au „variante” (formații paralele) rezultate fie din prezența sau absența unui termen constitutiv, de obicei cuvînt ajutător (prepoziție: (*de*) *jur-împrejur*, conjuncție: *de unde (și) pînă unde*, adverb: (*nici*) *în ruptul capului*), determinant al cuvîntului de bază: *cu (tot) dinadînsul*

sau coordonat cu el: *de cînd lumea (și pămîntul)*, fie din schimbarea construcției cu una de alt tip (flexiune/prepoziție: *în vecii vecilor/în veci de veci*) sau numai cu alt cuvînt ajutător (prepoziție: *de fapt și în fapt, zi de zi și zi cu zi*). Variante propriu-zise există în situații ca *din contra/din contră*.

Paralel cu unele locuțiuni adverbiale există adverbe cu aceeași structură: (*pe*) *de o parte și deoparte, de mult și demult* sau cu una foarte asemănătoare: *deodată și dintr-o dată, devreme și din vreme (sau din timp), dintr-adins și dinadins, într-adevăr și în adevăr*.

Faptul că limita dintre locuțiuni și adverbele formate prin compunere nu este netă se reflectă în ezitățile din scriere și în caracterul adesea arbitrar al normelor ortografice (vezi situații ca *de ajuns* față de *îndeajuns* sau *de aproape* față de *îndeaproape* și normările oscilante din cazul lui *de alt-fel și deloc*). În general, scrierea redă gradul de sudură a termenilor constitutivi, distingînd adverbele de locuțiuni. Conform normelor în vigoare se scriu într-un cuvînt adverbele formate prin compunere (tip *acasă, degeaba*) și în mai multe cuvinte locuțiunile adverbiale (tip *de zor, peste tot*), care, în felul acesta, nu se deosebesc grafic de îmbinările libere. Scrierea cu cratimă marchează uneori un grad intermediar de sudură a unor adverbe (*astă-vară, mîine-seară*), dar alteori are rolul de a nota fenomene fonetice ca eliziunea și contragerea și în această calitate se poate aplica în locuțiuni adverbiale: totdeauna la cele cu *de-a, dintr-, într-* și, în funcție de tempo, la cele de tipul *de abia/de-abia, din cale afară/din cale-afară, fără îndoială/fără-ndoială*. Pentru deosebirea prin scriere a unor locuțiuni adverbiale de adverbele omofone vezi alineatul precedent și § 183, iar pentru interpretarea unor adverbe drept locuțiuni vezi § 12.

Datorită sensului global adverbial, unele locuțiuni adverbiale pot avea grade de comparație: de exemplu, *cu greu, pe șleau*. Unele dintre ele au numai anumite grade: numai comparativul de superioritate (*mai cu seamă*), numai pozitivul și comparativul de superioritate (*pe urmă*). În sfîrșit, unele au sens de superlativ și servesc la redarea superlativului absolut al altor adverbe și al adjectivelor: de exemplu, *cu totul (și cu totul), de tot, din cale afară*.

În etapa actuală, în unele stiluri ale limbii literare se abuzează de folosirea unor locuțiuni adverbiale ca *în această (sau aceeași) idee, în context, în principal, la modul (+ adjectiv), pe parcurs*.

Prepoziția

§ 198. Este partea de vorbire neflexibilă cu rol de cuvînt ajutător care exprimă raporturi de determinare între părți de propoziție, legînd de obicei atribute și complemente de cuvintele determinate de ele: ea leagă astfel un substantiv, pronume sau numeral de atributele lor (de exemplu, *carte cu poze, oricare de acolo, două dintre ele*), un verb, adjectiv, adverb sau o interjecție de complementele lor (*pleacă la munte, sigur de reușită, afîd de bine, vai de ei*), intrînd în componența atributelor și complementelor respective; ea poate intra și în componența numelui predicativ (*Ceasul e de aur, E cu neputință să pleci*) sau a elementului predicativ suplimentar (*L-au ales drept reprezentant*). Ca însoțitoare a unui pronume sau adverb relativ prepoziția poate apărea și ca mijloc – secundar – de legătură între propoziții, legînd o subordonată de regenta ei (*Merg cu cine vreau*).

Parte de vorbire cu inventar redus în ce privește unitățile simple care au exclusiv sau preponderent această valoare, prepoziția se caracterizează printr-o mare deschidere pentru combinațiile de prepoziții (prepoziții compuse) sau de alte părți de vorbire a căror grupare are caracter mai mult sau mai puțin unitar și stabil (locuțiuni prepoziționale).

Marea majoritate a prepozițiilor propriu-zise – deci exceptînd locuțiunile – o constituie cuvintele moștenite din latină sau formate în limba română din elemente latinești moștenite. Ele fac parte din vocabularul fundamental, avînd ranguri de frecvență dintre cele mai ridicate: în statisticile referitoare la frecvența cuvintelor în diverse stiluri ale limbii actuale prepoziția de ocupă primul loc, iar între primele 15 ranguri se găsesc și *în, cu, la, pe, din*. Există însă și cîteva excepții, de alte origini. Dintre acestea mai importante sînt *împotriva*, în compunerea căreia intră un substantiv de origine slavă, și prepozițiile neologice latino-romanice *contra* și *a₂* (distributiv). Prepozițiile *bașca*, de origine turcă, și *bez*, de origine slavă, sînt învechite și se mai folosesc numai cu intenții stilistice, iar prepozițiile neologice *a la, per, pro, supra, versus, via* au întrebuințări limitate la anumite limbaje sau/și contexte.

FELURILE PREPOZIȚIILOR

§ 199. După origine prepozițiile se clasifică în primare (neanalizabile, moștenite sau – rar – împrumutate ca atare și avînd pînă astăzi numai statut prepozițional sau statut prepozițional fundamental) și prepoziții formate în limba română, prin compunerea unor prepoziții sau prin conversiunea altor părți de vorbire.

Prepozițiile primare sînt puțin numeroase: a_1 (vechi), a_2 (neologic), *asupra*, *către*, *contra*, *cu*, *de*, *după*, *fără*, *în*, *între*, *între*, *la*, *lingă*, *pe*, *pentru*, *peste*, *pînă*, *spre*, *sub*, la care se pot adăuga prepoziții periferice (cu restricții stilistice) ca învechitul *bez* și neologicele *per*, *pro*, *supra* (prin care vechea prepoziție *asupra* redevine analizabilă), *versus*, *via*. Majoritatea prepozițiilor primare au corp fonetic redus (de maximum două silabe).

Prepozițiile formate prin compunere (vezi și § 200) din două sau mai multe prepoziții cunosc diverse grade de sudură. Sînt sudate prepoziții ca *deasupra*, *despre*, *din*, *dinspre*, *dintre*, *dintru*, *înde*, *înspre*, *prin*, *printre*, *printru* și nesudate prepoziții ca *de către*, *de la*, *de pe*, *de sub*, *fără de*, *în contra*, *pe la*, *pe lingă*, *pe sub*, *pînă în*, *pînă la*; o situație intermediară are prepoziția compusă *de-a*. Prepoziția neologică *a la* (scrisă adesea *à la*, cu grafia originală) – din *varză à la Cluj*, de exemplu – poate fi asimilată cu prepozițiile compuse, deși *la* din structura sa nu este prepoziția omonimă.

Prepozițiile formate prin conversiune provin de cele mai multe ori din adverbe, de obicei cu formă articulată, deci cu o anumită marcă a valorii de prepoziție (cu articol de m.-n. sg.: *dedesubtul*, *împrejurul* și *dimprejurul*, *înăuntrul* și *dinăuntrul*, *îndărătul* și *dindărătul* etc.; cu articol de f. sg., care poate lipsi într-un singur tip de construcție – vezi § 104: *înainte-i* – : *împotriva*, *înaintea* și *dinaintea*, *înapoia* și *dinapoia* etc.), dar și fără o formă specială: *ca* „în calitate de”, *drept* „în calitate de, lingă, pentru”. Din substantive provin prepozițiile *gratie* și *mulțumită*, iar dintr-o formă verbală, de participiu, prepoziția *datorită*. După cum se observă, multe prepoziții formate prin conversiune sînt în același timp cuvinte compuse, pentru că acesta este statutul cuvîntului original; aici contează însă procedeul prin care au devenit prepoziții.

Se consideră că au valoare apropiată de prepoziții adverbele *ca*, *cît*, *decît* și *aidoma*, *conform*, *contrar* (vezi § 193), precum și unele forme verbale nepersonale: gerunziile *exceptînd*, *privînd* și participiul (devenit adverb) *potrivit*.

§ 200. După formă prepozițiile se clasifică în simple și compuse. Se consideră simple nu numai prepozițiile neanalizabile (primare: *a*, *cu*, *de*... sau provenite din conversiune: *drept*, *înăuntrul*...), ci și prepozițiile formate prin compunere cu termenii sudați (de exemplu, *deasupra*, *dinspre*; pentru unele există, în favoarea sudurii, argumente de ordin semantic: *despre*, *înde*, iar la cele mai multe există argumente de ordin formal: vezi,

de exemplu, *din* < *de* + *în* și, mai ales, *prin* < *p(r)e* + *în*). Se consideră morfologic compuse numai prepozițiile formate prin compunere din două sau mai multe prepoziții nesudate complet între ele: obișnuit din două prepoziții (*de-a*, *de către*, *de cu*, *de deasupra*, *de după*, *de la*, *de lângă*, *de pe*, *de peste*, *de prin*, *de sub*, *fără de* etc.), mai rar din trei prepoziții (de exemplu, *de pe la*, *de pe lângă*, *până pe după*, *până pe la*) și chiar din patru prepoziții (de exemplu, *de până pe la*, *de până pe lângă*). În timp ce inventarul prepozițiilor simple poate fi stabilit și este relativ redus (circa 60 de unități), inventarul prepozițiilor compuse, în special al celor din mai mult de două prepoziții simple, este virtual mai mare decât realizările sale practice; cele mai numeroase sînt compusele în care pe primul loc apare una dintre prepozițiile *de*, *pe*, *pînă*.

După cum se observă ușor, delimitarea prepozițiilor compuse de prepozițiile simple nu este netă și are în mare măsură un caracter convențional, legat de normele de scriere a lor. Atenție la scrierea într-un cuvînt a unor prepoziții ca *deasupra*, *dinspre*, *înde* și *înspre* (nu *de-asupra*, *din spre*, *în de*, *în spre*) și la scrierea în două cuvinte a compuselor *de la*, *de pe*, *în contra*, *pe la* (nu *dela*, *depe*, *încontra*, *pela*)! Prepoziția *de-a* se scrie totdeauna cu cratimă numai în structura locuțiunilor adverbiale (inclusiv a numelor de jocuri de copii) și a celor prepoziționale; *de* urmat de *a* de la infinitiv se scrie *de a* sau *de-a* în funcție de pronunțarea în silabe diferite sau în aceeași silabă.

Alăturarea prepozițiilor sinonime *ca* și *drept*, respectiv *drept* și *pentru* în grupările *ca drept* (de exemplu, *ca drept răsplată* și *drept pentru* (*drept pentru care am încheiat prezentul proces-verbal*)) nu reprezintă prepoziții compuse, ci îmbinări pleonastice, nerecomandabile.

Tot astfel, nu reprezintă prepoziții compuse alăturările de prepoziții care nu formează un grup unitar și care nu au în egală măsură valoare de prepoziție: în această situație sînt prepozițiile propriu-zise (simple sau compuse) urmate de prepoziții (simple sau compuse) care, în fața unor numere, exprimă inferioritatea sau superioritatea cantitativă (vezi § 93 și 201): *L-a cumpărat cu sub 1000 de lei și îl vinde cu peste 1500*; *Prețul a crescut pînă la peste 4000*.

§ 201. După înțeles prepozițiile pot fi clasificate după:

a) numărul de sensuri (există prepoziții cu multe și chiar foarte multe sensuri – de exemplu, *de*, *în*, *la*, *pe* – și unele cu cîte un singur sens: a_2 , *înde*, *lîngă*);

b) caracterul abstract sau concret al sensurilor (criteriu relativ: este evident că prepoziții ca a_1 sau *de* sînt mai abstracte decît *lîngă*, dar între aceste extreme există multe grade intermediare, greu de clasat, mai ales cînd una și aceeași prepoziție are atît sensuri abstracte, cît și sensuri concrete: de exemplu, *în*);

c) rolul gramatical îndeplinit. Prepozițiile au, în majoritatea situațiilor, rol de cuvinte ajutătoare în sintaxă, servind la construirea a diverse părți de propoziție; prepozițiile cu acest rol pot fi clasificate după raporturile exprimate, fie că sînt avute în vedere raporturi pur sintactice (de exemplu, atributive sau complementive și, între acestea, complementele unui verb, adjectiv sau adverb), fie că se combină criteriul sintactic cu cel semantic (de exemplu, cînd se vorbește de prepoziții care exprimă raporturi temporale sau spațiale indiferent dacă acestea apar în cadrul unui complement circumstanțial sau al unui atribut). Unele prepoziții au rol de cuvinte ajutătoare în morfologie: *pe* ca marcă a acuzativului complement direct (vezi § 33), *a* ca marcă a modului infinitiv (vezi § 141) și ca element al unor construcții echivalente cu cazul genitiv sau cu cazul dativ, *la* ca element al unor construcții echivalente cu cazul dativ (pentru echivalențele cazuale vezi § 206).

Cîteva prepoziții au valori apropiate de adverbe în diferite construcții cu numerele (vezi și § 93): *peste* exprimă superioritatea cantitativă „mai mult de“ (*peste două sute*), *pînă la*, *spre* și *sub* inferioritatea cantitativă „mai puțin de“ (*sub două sute*), iar *la* – și *ca la* –, popular, aproximarea cantitativă „cam, vreo“ (*Veniseră la două sute de oameni*); tot popular, *la* are valoare cantitativă și în construcții expresive realizate cu substantive la numărul plural (*Au venit la oameni...!*; *Înșiră la palavre*), mai rar la numărul singular (*A băut la țuică de m-a speriat*).

VARIANTE FORMALE

§ 202. Unele prepoziții simple prezintă variante limitate la anumite contexte fonetice sau gramaticale.

Prepozițiile *întru*, *dintru*, *printru* apar în variantele *într-*, *dintr-*, *printr-* cînd sînt urmate de un cuvînt care începe cu o vocală: mai ales de articolul nehotărît sau numeralul *un*, *o* (*într-un*, *dintr-o*) și de pronumele personal *însul* (*într-însii*), dar și de alte cuvinte (cf. *într-adevăr*, *dintr-adins*); aceste variante nu trebuie raportate la prepozițiile paronime *între*, *dintre*, *printre*. Spre deosebire de aceste variante cu eliziune obligatorie, alte prepoziții cu finală vocalică au variante cu eliziune facultativă, legată de tempo: *cu* are varianta *c-* înainte de *un*, *o* (atenție la scriere: *c-un*, nu *cu-n!*), după varianta *dup-* înainte de *a-*, *o-*, *u-* (*dup-aceea*, *dup-o zi*, *dup-un gard*); *fără* și *pînă* au variante cu eliziune afit înaintea unei vocale, cînd se scriu cu cratimă (*făr-a clipi*, *pîn-aici*), cît și înaintea unei consoane, în prepoziții compuse, cînd se scriu cu apostrof (*făr' de*, *pîn' la*).

Cîteva prepoziții au variante neliterare cu mare răspîndire. Unele dintre ele sînt regionale (*dă* – și *d-*, *di* ale lui *de*; *dasupra* a lui *deasupra*; *dîn* a lui *din*; *pă* – și *p-*, *pi* ale lui *pe*; *până* a lui *pînă*; *pin* și *pîn* ale lui *prin*) sau/și învechite (*cătră* a lui *către*; *pre* a lui *pe*; *subt* a lui *sub* – aceasta, mai demult, condiționată fonetic de inițiala vocalică, respectiv consonantică a

cuvîntului următor). *Dupe* este o variantă hipercorectă, nejustificată, a literarului *după*.

Prepozițiile *asupra*, *deasupra* și cele create prin articularea în formă feminină a unor adverbe prezintă variante facultative „nearticulate” cînd sînt construite cu un pronume personal neaccentuat în cazul dativ (vezi § 104): *asupra-mi/asupră-mi, împotriva-ți/împotrivă-ți, înaintea-i/înainte-i*.

§ 203. Unele prepoziții compuse par variante ale unei prepoziții simple din structura lor, avînd același sens și putîndu-se substitui, în general, reciproc. În această situație sînt *fără de față de fără* (totdeauna) și *în contra față de contra* (numai cînd aceasta din urmă are sensul „împotriva”); compusele respective au caracter popular, cu excepția unor îmbinări în care sînt consacrate și în limba literară (de exemplu, *fără de lege*); cf. și compusul sudat *înspre* față de *spre*.

Prepozițiile compuse *de lîngă* și *pe lîngă* au variante regionale sudate, devenite neanalizabile: *dingă* sau *dîngă*, *p(r)îngă* sau *p(r)îngă*.

CONSTRUCȚIA PREPOZIȚIILOR

§ 204. Părțile de vorbire cerute de o prepoziție pot fi:

- substantive, pronume sau numerale cu valoare de substantiv (toate prepozițiile, cu excepția lui *pînă*, care nu poate preceda direct decît substantive cu sensuri temporale și valori apropiate de adverb: *pînă anul trecut, pînă marțea viitoare*; *înde* se construiește numai cu pronume, iar *supra* numai cu numerale sau cu substantive nume de litere, folosirea ei fiind limitată la lectura fracțiilor ordinare de tipul $\frac{3}{4}$ vezi § 89 –, mai ales la notațiile cu litere care țin locul unor numere);

- adjective (prepozițiile *de* și *din*, rar și *în*);

- adverbe (prepozițiile *cu*, *de*, *din*, *dintru*, *în*, *întru*, *pe*, *pentru*, *pînă*, *spre*);

- forme verbale nepredicative: a) infinitiv cu *a* (prepozițiile *de*, *fără*, *pentru*, *pînă*, *spre*; mai rar, uneori *livresc*, și *cu*, *de la*, *din*, *dintre*, *în*, *între*, *la*, *pînă la*, *prin*); b) supin (*de*, *după*, *la*, *pentru*, mai rar *de la*, *din*, *în*, *pe*, *spre*);

- prepoziții (în prepoziții compuse; vezi § 200);

- conjuncții (în limba actuală numai în locuțiunile conjuncționale *fără (ca) să*, *pentru că*, *pînă să*; *pe lîngă că*, *pentru ca să*).

Unele prepoziții sînt condiționate de prezența unui numeral în construcția prepozițională, ca determinant al substantivului de bază: *a₂ (5 caiete a 800 de lei)*.

Partea de vorbire cerută de o prepoziție nu se găsește neapărat în vecinătatea ei imediată. Între prepoziție și substantivul construit cu ea pot apărea determinante ale substantivului (*pentru un mare congres, la a patriei*

chemare, deasupra acestei inscripții) și determinante ale acestora (*cu tot atâtea succese, fără prea mare speranță*), ceea ce nu trebuie să împiedice identificarea relațiilor corecte.

§ 205. Prezența prepozițiilor impune substantivelor, pronumelor și altor părți de vorbire cu valoare substantivală cerute de ele anumite forme cazuale și restricții de articulare; unele prepoziții sînt legate și de anumite forme de număr.

Cazul. Cele mai multe prepoziții (toate cele primare cu excepția lui *asupra* și *contra*, de asemenea majoritatea celor compuse) se construiesc cu cazul acuzativ, ceea ce se vede clar la formele pronumelui personal și ale celui reflexiv: *cu mine, de sine, pînă la tine*. Prepozițiile *asupra*, *contra* (și compusele lor: *deasupra, de deasupra, pe deasupra, în contra*) și prepozițiile provenite din adverbe cu formă articulată (tipul *înăuntru*, *înaintea*) se construiesc cu cazul genitiv: *asupra pămîntului, contra lor, înăuntru* *lăzii, înaintea tuturor* sau cu construcția prepozițională echivalentă: *asupra a două sate, contra a zeci de adversari, înăuntru a numeroase lăzi*, cu un adjectiv posesiv în cazul acuzativ: *asupra mea, contra noastră, înaintea sa* sau cu un pronume personal neaccentuat în cazul dativ (dativul posesiv – vezi § 104): *asupra-ți, înăuntru-i* (în ultima situație prepozițiile cu formă articulată feminină pot apărea în variante nearticulate; vezi § 202); de obicei, despre prepozițiile respective se spune, pe scurt, că cer genitivul, celelalte trei construcții fiind secundare și echivalente ale acestuia. Prepozițiile *datorită*, *grație* și *mulțumită* se construiesc cu cazul dativ, ceea ce se vede clar tot la formele (accentuate) ale pronumelui personal și ale celui reflexiv: *grație mie, datorită sie*, sau cu o construcție prepozițională echivalentă: *datorită a doi prieteni*. *Contra* este singura prepoziție care are variante de construcție: construită de obicei cu genitivul și echivalentele lui (vezi exemplele anterioare), ea se construiește cu acuzativul cînd este urmată de un numeral: *doi contra trei* și în unele formule din limbajul comercial: *contra chitanță, contra cost, contra ramburs*, din cel sportiv: *contra cronometru* și din cel juridic (cf. titlul filmului *Kramer contra Kramer*).

În legătură cu formele cazuale cerute de prepoziții se întîlnesc trei tipuri de greșeli:

– confuzie între construcția cu un genitiv propriu-zis și cea prepozițională echivalentă, de unde folosirea superfluă a articolului posesiv: *înaintea a multor oameni* (vezi și § 62);

– contragerea prepoziției *a* din construcții cu valoare genitivală cu finala unor prepoziții ca *asupra*, *contra*: *asupra ce cred, asupra două sate* (în loc de *asupra a...*);

– confuzie între dativ și genitiv la prepozițiile care cer dativul, ceea ce se reflectă în apariția superfluă a articolului posesiv la un termen coordonat: *datorită muncii și a talentului* (vezi și § 62).

În construcțiile cu adverbe legate de adjectivul determinat prin prepoziția *de* (vezi § 193) prezența prepoziției nu influențează cazul adjectivului și substantivului determinat de acesta, care pot apărea la genitiv sau dativ: *imaginea atît de frumoasei fete*.

Articularea. Prepozițiile construite cu acuzativul, cu excepția lui *cu* și *de-a*, nu pot apărea cu un substantiv articulat hotărît cînd acesta este neînsoțit de un atribut decît în situații excepționale legate de statutul de nume propriu. Prepozițiile construite cu genitivul, precum și cele construite cu dativul și prepoziția *cu* în majoritatea sensurilor ei permit articularea hotărîtă sau nehotărîtă după regulile obișnuite ale gradului de cunoaștere, excluzînd folosirea substantivului nearticulat. Articularea hotărîtă este obligatorie după prepoziția *cu* în cîteva sensuri și după prepoziția *de-a* totdeauna. Pentru întreaga problemă vezi § 58.

Numărul. Cîteva prepoziții, care exprimă reciprocitatea sau intercalarea, se construiesc numai cu un plural: *înde* sau *și* cu termeni multipli coordonați prin *și*: *între, dintre și printre* (construcțiile cu un singular care desemnează o colectivitate sau o materie continuă sînt rare, de obicei poetice învechite: *între verdeață, dintre lume, printre fum*).

CONSTRUCȚII PREPOZIȚIONALE ECHIVALENTE CU FORME CAZUALE

§ 206. În locul cazurilor genitiv și dativ pot fi folosite construcții prepoziționale echivalente, realizate cu prepoziția *a*, respectiv *la* + cazul acuzativ. Folosirea lor este limitată, în limba literară, la anumite contexte:

Prepoziția *a* se folosește corect în construcții cu valoare de genitiv cînd este vorba de un cuvînt total sau parțial invariabil (acesta putînd fi chiar cuvîntul legat de prepoziție sau numai determinantul lui): de obicei numeral (*tată a trei băieți*) sau alt cuvînt cu valoare cantitativă (*exemplul a numeroși fruntași*), dar și pronume (*valoarea a (ceea) ce s-a construit*) și adjectiv calificativ (*păreră a anumiți colegi, a diferite colege*). În unele situații construcția cu *a* reprezintă singurul mijloc de redare a genitivului (la numerele, pronumele *ce* și *ceea ce*, la adjectivul nearticulat *numeroși*), în timp ce în altele ea concurează forma de genitiv (*a anumiți/anumitor, a parte din/unei părți din*). Pentru confuziile făcute între această prepoziție și articolul posesiv vezi § 62. În mod excepțional prepoziția *a* se folosește și cu valoare de dativ, tot cu numerele sau cu pronume ca (*ceea ce*), după prepozițiile care cer dativul (vezi § 205): *datorită a trei factori* și după adverbe de tipul *contrar* (*contrar a (ceea) ce știam*).

Prepoziția *la* se folosește și ea, corect, în construcții cu valoare de dativ complement indirect, de obicei la aceleași categorii de cuvinte total sau parțial invariabile (cu excepția lui (*ceea ce*)): *S-au dat premii la trei elevi, la numeroși sau anumiți participanți, la o parte dintre ei*. Popular și

regional această folosire a prepoziției *la* s-a extins și la orice substantive comune și proprii; construcția cu *la* + substantive comune la plural (*Le-am dat la copii*) este general populară și familiară, în timp ce *la* + substantive comune la singular (*I-am dat la un copil*) și, în special, + nume proprii de persoane (*I-am spus la Viorica*) sînt construcții regionale.

§ 207. Echivalența dintre o construcție prepozițională și o formă causală de genitiv sau de dativ nu este de același grad în situații, aparent asemănătoare, ca celea în care genitivul este înlocuit prin construcții cu *de* (*vîrf de munte*), popular și regional și *de la* (*acoperișul de la casă*), *la* (*acoperișul la casă*), în stilul publicistic *asupra* sau *despre* (*teoria asupra acestei probleme* sau *teorie despre...*), iar dativul prin construcții cu *către* (regional: *A zis către mine...*), cu (*asemănător cu celelalte*), *de la* (*a se sustrage de la îndatoriri*), în (*a se încrede în cineva*), *pentru* (tipic *pentru cineva*). Pe lângă deosebirea dată de sensul mai precis, de obicei și mai concret, al construcțiilor prepoziționale, principala deosebire față de echivalentele totale discutate în paragraful precedent constă în faptul că nu există nici o situație gramaticalizată, în care prezența unor anumite cuvinte să impună construcția prepozițională, excluzînd forma flexionară.

PREPOZIȚII OMISE

§ 208. Uneori prepozițiile sînt omise din construcții în care, conform normelor, prezența lor este obligatorie. Deosebit de frecventă, dar nerecomandabilă, este omiterea prepoziției *de* din construcții atributive sub influența prescurtărilor „economice” din listele și etichetele caracteristice limbajului comercial și administrativ: *șef serviciu personal*, *atelier confecții bărbați*, *un coș mere*; pentru omiterea lui *de* după numerele cardinale propriu-zise de la 20 înainte și după numeralul fracționar, vezi § 87 și 89. Mai rar se omit, în limba vorbită sau în limbaje speciale, unele prepoziții din construcții cu rol de complement: *Cobor prima* [stație], *Trenul merge Mărășești*, *Expediem ramburs*. Omiterea prepozițiilor, ca regulă aproape generală, este caracteristică – și tolerabilă în anumite limite – pentru stilul telegramelor (*Sosesc trenul amiază*) și al anunțurilor de mică publicitate (*Vînd apartament 3 camere cartier central confort sporit*); în ambele situații economia de exprimare se explică prin economisirea în sens propriu realizată la plata după numărul cuvintelor. Pentru omiterea lui *pe* la complementul direct vezi § 292, pentru omiterea lui *a* și *de* la infinitiv vezi § 141, iar pentru omiterea lui *a* prin contragere cu finala prepozițiilor precedente *asupra*, *contra*, *împotriva* vezi § 205.

Probleme speciale pune posibilitatea omiterii prepozițiilor la coordonarea unor părți de propoziție construite cu aceeași prepoziție. Deși în principiu prepoziția trebuie repetată înaintea fiecărui termen coordonat, omite-

rea ei este permisă atunci cînd nu e posibilă nici o confuzie (cînd noțiunile exprimate formează o unitate, cînd părțile de propoziție coordonate au același determinant și mai ales cînd forma lor indică acest lucru): *Am terminat într-o zi și o noapte; în mintea și inima lui*. Repetarea unei prepoziții construite cu acuzativul este obligatorie la termenii coordonați cu elemente corelative (*fie cu brînză, fie cu mere; nu numai la mare, ci și la munte*), unde nu se întîlnește niciodată omisiunea în cauză. Atenție la repetarea prepoziției în contextele în care lipsa ei poate crea ambiguități; de exemplu, *Am mîncat plăcinte cu brînză, mere și dovleac* (în care *mere* și *dovleac* pot fi înțelese mai curînd drept coordonate cu *plăcinte*), față de *Am mîncat plăcinte cu brînză, cu mere și cu dovleac* (dar *Îmi plac plăcintele cu brînză, mere sau dovleac* se poate spune, pentru că articularea substantivului *plăcintele* exclude interpretarea similară a lui *mere* și a lui *dovleac*)! Repetarea unei prepoziții construite cu genitivul sau cu un adjectiv posesiv este înlocuită prin folosirea articolului posesiv *al*, *a*: *îndărătul cărților și al jucăriilor, asupra noastră și a voastră*; cînd sînt construite cu forme pronominale neaccentuate de dativ aceleași prepoziții nu pot fi omise.

Pentru unele situații există procedee grafice de marcare a omiterii unor prepoziții (care pot fi reconstituite sau nu la lectură): linia de pauză se folosește pentru substituirea prepoziției (*pînă*) *la*, iar bara oblică pentru aceeași prepoziție, dar și pentru *față de*, *pe*, *spre* (de exemplu, *în noaptea de 23/24 august*). Omiterea în scris a prepoziției (*pînă*) *la*, notată prin cratimă sau prin linie de pauză, este nerecomandabilă în formule ca *de la 8-16* (spre deosebire de formulele în care lipsește și prepoziția de la primul termen: *intervalul 8-16*).

PREPOZIȚII SUPERFLUE

§ 209. În unele situații prezența prepoziției nu aduce un sens sau raport nou. Pentru exemple cu prepoziții compuse de tipul *contra/în contra* și cu adverbe sau locuțiuni adverbiale de tipul *curînd/în curînd*, *jur-împrejur/de jur împrejur* vezi § 203, 192 și 197.

În construcții sintactice libere este de semnalat repetarea superfluă a prepozițiilor *între*, *dintre* și *printre* în coordonare, la termenul final al relației de reciprocitate exprimate: popular, se spune adesea *între mine și între tine* (în loc de *între mine și tine*), *prietenia dintre mine și dintre tine* etc.

Prepoziția *drept* este suficientă în construcțiile de tipul *Drept care am încheiat prezentul proces-verbal*, adăugarea prepoziției *în* (*drept în care*) sau *pentru* (*drept pentru care*) fiind de prisos și nerecomandabilă (vezi și § 200).

Prepoziția *de* în construcția verbului *a schimba* (*a schimba de tactică* sau *de costum* în loc de *a schimba tactica*, respectiv *costumul*) sau a pronumelui *nimic* (*nimic de nou*) este inutilă, livrescă și prețioasă, datorată

unei influențe străine. Pentru *de* superfluu înaintea infinitivului, în unele construcții, vezi § 141.

OMITEREA CUVÎNTULUI INTRODUS

§ 210. Prin definiție prepoziția stă înaintea unui cuvînt „cerut“ de ea (vezi § 204). Omiterea cuvîntului introdus de o prepoziție poate avea loc în coordonare, cînd același cuvînt este introdus de mai multe prepoziții cu același regim; exprimat o singură dată, el poate apărea la urmă, după două sau mai multe prepoziții coordonate între ele, sau după prima prepoziție, ultima rămînînd aparent fără termen introdus. Astfel, în loc de *cu flori sau fără flori* se poate spune *cu sau fără flori*, coordonîndu-se prepozițiile; cf. și *deasupra sau dedesubtul cărților*. De la regula regimului identic fac excepție numai îmbinările *pro sau contra* și *pentru sau contra* (ori *împotriva*), în care primul loc este ocupat de o prepoziție care cere acuzativul, iar termenul introdus de amîndouă urmează regimul în genitiv (genitiv propriu-zis sau construcții echivalente cu acesta) al celeilalte prepoziții, imediat precedente: *pro sau contra cuiva*, respectiv *a ceva*. Unele prepoziții, numai dintre cele care cer acuzativul, cunosc și cealaltă posibilitate (cu termenul introdus exprimat după prima prepoziție): *cu flori sau fără, pînă la prînz, nu după*.

De asemenea, omiterea cuvîntului introdus poate avea loc în dialog; în vorbirea familiară se poate răspunde cu o prepoziție singură, subînțelegîndu-se cuvîntul-regim din replica anterioară: – *Mergem cu flori?* – *Fără* (sau: – *Nu cu, ci fără, – Mai bine fără* etc.).

Mult mai rar se produc omisiuni de acest tip, cu subînțelegerea unui cuvînt exprimat anterior, într-un context mai larg, la distanță de construcția de referință: *Cu flori m-aș fi dus, dar fără, nu*.

CONFUZII ȘI SUBSTITUIRI ÎNTRE PREPOZIȚII

§ 211. Între diverse prepoziții se produc uneori substituiuri datorate unor confuzii formale sau/ și funcționale și unor inovații semantice.

Confuzii pur formale pot fi considerate cele întîlnite în folosirea lui *între* și *în*, *dintru* și *din*, respectiv *printru* și *prin*. În aceste perechi de prepoziții, sinonime și asemănătoare formal, *într(u)*, *dintr(u)* și *printr(u)*, cu întrebuintări limitate (vezi § 202), par variante ale prepozițiilor *în*, *din*, *prin*: *în adevăr/într-adevăr, înadins/într-adins, dinadins/dintr-adins*. Ele tind să se înlocuiască în contexte în care, conform normelor, se exclude; de reținut că înaintea lui *un*, *o* se spune corect numai *într-*, *dintr-*, *printr-* (nu *în un*, *din o* etc.), iar înaintea lui *alt(ul)* se preferă *în*, *din*, *prin* (nu *într-alt*, *dintr-alt* etc.). Îmbinări consacrate cu *într(u)*, *dintr(u)* sînt: *într-acolo*,

într-atît, întru cîtva, întru nimic, întru tîrziu, întru totul; dintr-acolo, dintr-afî, dintru început, dintru-nfii. Folosirea lui *întru* (nu numai cu sensul lui *în*, *la*, *ci* și al lui *pentru*, *spre*) + substantive este un arhaism, neindicat mai ales cînd substantivul este neologic (de exemplu, *întru escaladarea...*). Ajutate de asemănarea formală sînt confuziile produse prin folosirea, în construcții atributive, a lui *din* sau *dintru* și a lui *între* în locul lui *dintre*. Astfel, în locul lui *dintre* cu sens partitiv apare adesea *din* sau *dintru* (+ un plural): *unul din ei, fiecare din versurile sale, una dintr-astea*. În locul lui *dintre* cu sens de reciprocitate apare *între*: *distanța între București și Ploiești, relațiile între părinți și copii*; de obicei regula folosirii corecte a prepoziției *dintre* sau *între* este pusă în legătură absolută cu articularea hotărîră a substantivului determinat (*între* după substantive nearticulate, *dintre* după aceleași substantive articulate), dar ea trebuie nuanțată, întrucît ambele prepoziții pot fi folosite corect în situații care o contrazic: mai rar, *dintre* poate fi corect după substantive nearticulate (*această distanță dintre...*, *unele relații dintre...*), iar, mai des, *între* este corect sau măcar tolerat după substantive articulate de tipul *delimitarea, distincția, corelația*, pe lîngă care se subînțelege un participiu ca *făcută, operată, produsă* etc. (*distincția între bine și rău*). Atenție la contextele cu un substantiv articulat dependent de un verb ca *a face, a obține, a realiza, a stabili* în care *între* poate introduce corect un complement: *S-a realizat legătura între...* (dar *S-a discutat legătura dintre...*)! Cu situația lui *dintre* și *între* seamănă folosirea, mai rară, a lui *în* în locul lui *din*: *haosul în acest domeniu*. În grade diferite, confuzia se manifestă și invers: *dintre, din* în locul lui *între, în*.

Deosebit de frecvente sînt confuziile reciproce care apar între prepoziția simplă *după* și prepoziția compusă *de pe*. Pe de o parte, unii vorbitori – mai ales munteni – spun *după* în locul lui *de pe* în construcții ca *un vecin după strada mea, un băiat după la noi, moștenire după urma unei rude, A căzut după acoperiș, Îl știu după atunci*, iar, pe de altă parte, alții – mai ales moldoveni – spun *de pe* în locul lui *după* în construcții ca *Să nu se ia de pe noi, Se cunoaște de pe vorbă sau de pe ochi, Se înrudesce de pe mamă*. De reținut că singurele contexte în care limba literară admite variația liberă între cele două prepoziții sînt unele construcții care exprimă conformitatea, de tipul *copie după original/copie de pe original*.

Substituirile de natură pur funcțională (sensuri sau/și raporturi noi ori numai contexte noi) sînt numeroase în perioada actuală și ele au făcut să se vorbească de o „reinterpretare semantică” a prepozițiilor celor mai frecvente, de „reorganizarea” sau „refacerea” sistemului prepozițiilor.

Unele substituiiri sînt reciproce, de exemplu cele dintre *cu* și *de* sau *dintre de* și *din*, *de* și *în*, *în* și *la*, *în* și *pe*, *pe* și *prin*:

– *Cu* apare în locul lui *de* în construcții atributive de tipul *un pahar cu apă*, în construcția verbelor *a suferi* (*Suferă cu stomacul*), *a se preocupa* (*Se preocupă cu studierea...*); *a se umple* (*S-a umplut cu praf*) și a adjec-

tivului *plin* (*plin cu făină*), iar *de* în locul lui *cu* în construcții ca *om de reale calități*.

– *De* se folosește în locul lui *din* în construcții ca *aplecată de profil, informații de sursă secretă*; mult mai des se întâlnește *din* în locul lui *de*: *haină din piele, produse din import, mărfuri din acestea*.

– *De* poate apărea, mai rar, și în locul lui *în*: *a se exprima de maniere diferite, iar în în locul lui de: statui în lut*.

– *În* se folosește în locul lui *la* în construcții ca *Pleacă în București sau A ieșit în pensie, iar la în locul lui în în Pleacă la capitală*.

– De asemenea, *în* apare în locul lui *pe* în formula din limbajul administrativ *plecat în teren* și în construcția regională *o dată în zi, iar pe în locul lui în în construcția regională pe tren* (*Pe tren mi-a fost sete*).

– *Pe* apare în locul lui *prin* în construcțiile regionale *pe poștă și pe sate, iar prin în locul lui pe în construcții de tipul a privi prin fereastră, a ieși prin ușa din față*.

Iată acum și alte câteva dintre cele mai frecvente substituiri (produse într-o singură direcție):

– *despre* în locul lui *de* în construcția unor verbe ca *a-și aminti, a se convinge, a se interesa, a se ocupa* (*a se ocupa despre ceva*);

– *în* în locul lui *ca* sau *drept* „în calitate de”: *a trata în egal, S-a pronunțat în expert* (construcția cu *în* este livrescă și prețioasă, datorată unei influențe străine);

– *la* în locul lui *pe* în construcții ca *100 de kilometri la oră*;

– *pe* în locul lui *asupra* în construcția verbelor *a se concentra, a insista* (*Insista pe aspectele critice*);

– *pe* în locul lui *cu* în *termocentrale pe cărbune*;

– *pentru* în locul lui *de* în construcții ca *mașină pentru spălat, cerere pentru ajutor*;

– *per* în locul lui *(de) pe* sau *din* în lectura barei din formule administrative de tipul *adresa nr. .../1996*;

– *prin* în locul lui *cu* în formulele *prin ajutorul și prin avion*.

Toate substituirile de prepoziții menționate dau naștere la construcții incorecte din punctul de vedere al normelor actuale. Unele dintre aceste substituiri pot provoca însă și neînțelegeri în situațiile în care anumite contexte au alt sens în limba literară: de exemplu, (*a căzut după casă, (plecat) în teren, pe poștă, pe tren*).

LOCUȚIUNILE PREPOZIȚIONALE

§ 212. Cu valoarea unei prepoziții se poate folosi și un grup de cuvinte care prezintă o unitate de sens, adică o locuțiune prepozițională. În structura locuțiunilor prepoziționale intră totdeauna una sau mai multe prepoziții: când există o singură prepoziție, aceasta stă fie la începutul locuțiunii, fie la sfârșitul ei (*în afara, respectiv afară de*); când sînt două sau mai multe

prepoziții, ele încadrează cuvîntul de bază (în *afară de*). Principalele tipuri de locuțiuni prepoziționale sînt alcătuite cu:

– un substantiv, nearticulat enclitic cînd este urmat de o prepoziție: *față de*, *în loc de* și articulat enclitic cînd stă pe ultimul loc: *în preajma*, *din jurul*. Un subtip cu structura complexă este reprezentat de locuțiunile – puține – în care substantivul are un determinant: *o dată cu* (atenție la scrierea în trei cuvinte!), *la un loc cu*;

– un adverb, cu forma nemodificată cînd este urmat de prepoziție: *afară de*, *cît despre*, *împreună cu* și cu formă articulată cînd stă pe ultimul loc: *în afara*, *pe dinăuntru*.

Un tip slab reprezentat este cel alcătuit cu o conjuncție: *și cu*.

Numărul locuțiunilor prepoziționale este mare și greu de precizat, din cauza lipsei unei delimitări nete între locuțiuni și îmbinări libere ca *din cauza*, *cu condiția* sau *cu excepția*, *în ipoteza* sau *în scopul*, *conform cu* sau *în conformitate cu*, *în materie de*, *în privința*, *privitor la* sau *cu privire la*, *sub aspectul* sau *sub raportul* etc. (vezi și § 10, 193).

Unele îmbinări cu statut controversat au structuri diferite față de tipurile descrise: de exemplu, *cu tot* (*toată, toți, toate*), *dat* (*dați, dată, date*) fiind, *din punct(ul) de vedere*, *începînd cu*, *în (ceea) ce privește* sau *cît privește*.

În structura unor locuțiuni se mențin cuvinte sau sensuri ieșite din uz: *în pofida*, *în preajma*.

Unele locuțiuni au „variante” (formații paralele) rezultate fie din prezența sau absența unei prepoziții: *afară de* și *în afară de*, fie din înlocuirea unei prepoziții: *față de* și *față cu*, fie, în sfîrșit, din înlocuirea formei articulate a cuvîntului de bază cu forma nearticulată însoțită de prepoziție: *în afara* și *în afară de*, *în jurul* și *în jur de*. Unele formații paralele cunosc restricții stilistice sau/și specializări semantice. De exemplu, *față de* în *funcție de*, care este general folosit, *funcție de* caracterizează limbajul matematicii și nu este corectă decît în acest limbaj. Limba literară actuală preferă formațiile *alături de*, *față de*, *vizavi de* (*față de alături cu*, *față cu*, *vizavi cu*), dar *în raport cu* „față de” (*față de în raport de*); de asemenea, *pe baza* (*față de în baza*; cf. însă *în temeiul*).

Paralel cu unele locuțiuni prepoziționale există prepoziții (provenite din alte părți de vorbire) cu formă asemănătoare: *înainte de* față de *înainte*. În locul prepoziției *ca* „drept, în calitate de” se folosește uneori, în mod nejustificat, locuțiunea prepozițională *ca și* (creată după modelul locuțiunii adverbiale corespunzătoare adverbului comparativ *ca*) în construcții de tipul *Ca și elev*, *s-a distins la învățătură* sau *Ca și răsplată*, *a fost avansat*; locuțiunea menționată nu este admisă în limba literară nici în situațiile în care este folosită de unii vorbitori pentru evitarea unor cacofonii (*Ca și copil făceam sport* sau *Ca și cadou se potrivește*), acestea putînd fi rezolvate altfel (vezi § 428).

Locuțiunile prepoziționale care au ca ultim termen un substantiv sau adverb cu formă articulată se construiesc cu cazul genitiv: *în jurul casei, în afara ei* sau cu construcția prepozițională echivalentă: *în jurul a zece oameni, în afara a două probleme*, cu un adjectiv posesiv în cazul acuzativ: *în jurul nostru, în afara mea* sau cu un pronume personal neaccentuat în cazul dativ: *în juru-mi*. Locuțiunile prepoziționale care au ca ultim termen o prepoziție (care cere acuzativul) se construiesc cu cazul acuzativ: *în afară de mine, în loc de câștig, el și cu tine*.

În privința articulării substantivului următor locuțiunile prepoziționale au, ca și prepozițiile (vezi § 204), restricții legate de construcția lor causală: după cele construite cu genitivul nu poate apărea niciodată un substantiv nearticulat, iar după cele construite cu acuzativul substantivul nu poate fi articulat hotărât decât dacă este însoțit de un atribut sau dacă are statut apropiat de un nume propriu (vezi § 58).

La coordonarea unor părți de propoziție construite cu aceeași locuțiune prepozițională din categoria celor care cer acuzativul se poate ca locuțiunea să nu fie repetată în întregime, ci doar parțial, redusă la prepoziția finală: *în afară de mine și (de) tine, în raport cu drepturile și (cu) datoriile*. Repetarea unei locuțiuni prepoziționale din categoria celor care cer genitivul este înlocuită prin articolul *al*, *a* pus înaintea celui de al doilea termen (genitiv sau adjectiv posesiv): *în locul mamei și al tatei, în afara mea și a ta*; când o locuțiune de acest fel este construită cu forme neaccentuate de dativ repetarea ei este obligatorie.

În perioada actuală, mai ales în unele stiluri ale limbii literare, se constată folosirea pînă la abuz a unor locuțiuni prepoziționale și a unor îmbinări care au tendința de a deveni locuțiuni prepoziționale: *aproape de, departe de* (în special + un infinitiv), *dincolo de, în cadrul, în contextul, în ideea, în sensul, la nivelul, legat de, pe baza (și pe bază de), pe calea (și pe cale de), pe parcursul, pe seama, vizavi de (și vizavi cu; scris și vis-à-vis, ca în limba de origine)* cu sens nelocal „față de, despre”. În limbajul politic din deceniile anterioare s-a abuzat de îmbinări cvasilocuționale ca *în lumina, în sînul (și din sînul), pe linia (și pe linie de)*.

Conjuncția

§ 213. Este partea de vorbire neflexibilă care leagă în frază două propoziții – fie două propoziții coordonate (*E frig și bate vîntul*), fie o subordonată de regenta ei (*Pleacă dacă vrei*) – sau o parte de propoziție și o propoziție (*Plecăm la munte sau unde vrei tu*), iar în propoziție cuvinte între care există raporturi de coordonare (*Mama și copiii au rămas acasă; E mic, dar puternic*). În mod excepțional, unele conjuncții pot apărea în propoziții principale exclamative (*De-ar veni mai repede vara!*; *Că bine zici!*). Tipică pentru conjuncții este legătura făcută între propoziții.

Inventarul este redus în ce privește conjuncțiile propriu-zise (atît unitățile simple cu valoare exclusivă sau predominantă de conjuncție, cît și îmbinările cu statut de conjuncții compuse), dar bogat și deschis în ce privește locuțiunile corespunzătoare.

Din punct de vedere etimologic, între conjuncțiile propriu-zise predomină net cele moștenite din latină sau formate în limba română din elemente latinești moștenite; aceste conjuncții fac parte din vocabularul fundamental, unele dintre ele avînd ranguri de frecvență dintre cele mai ridicate (statisticile referitoare la frecvența cuvintelor în diverse stiluri ale limbii actuale situează conjuncția *și* pe locul al doilea, iar printre primele 20 de ranguri apar *și*, *să*, *că*). Unica excepție sigură de altă origine în limba literară actuală este conjuncția coordonatoare *or*, împrumutată din franceză. Conjuncțiile *dar* și *iar* au etimologia necunoscută.

FELURILE CONJUNCȚIILOR

§ 214. După origine conjuncțiile se clasifică în primare (neanalizabile, moștenite sau – în mod excepțional – împrumutate ca atare și avînd pînă astăzi numai statut conjuncțional sau statut conjuncțional fundamental) și conjuncții formate în limba română, prin compunere sau prin conversiunea altor părți de vorbire.

Conjuncțiile primare propriu-zise sînt foarte puțin numeroase: *că*, *dar*, *iar*, *nici*, *or*, *ori*, *sau*, *să*, *și*, la care se adaugă *au* (învechit și popular). Pot fi încadrate în categoria conjuncțiilor primare și cîteva conjuncții formate în limba română, dar devenite complet neanalizabile în limba actuală: *căci*,

ci, dacă, deci. Conjunțiile primare au corpul fonetic redus la o singură silabă; face excepție *dacă* (de două silabe).

Cîteva conjuncții sînt formate prin compunere (vezi și § 215) din diverse părți de vorbire. Ele prezintă grade de sudură diferite. Cele formate din două conjuncții: *de să* sau dintr-un adverb relativ și o conjuncție: *cum că* sînt nesudate; unele dintre ele pot fi dislocate prin intercalarea altor cuvinte (*ca... să, de... să*). Sînt însă sudate cele formate din alte părți de vorbire, care pot fi, mai des, prepoziție + adverb relativ: *încît, întrucît, precum*, rar adverb nerelativ + conjuncție: *așadar, deși*, verb + conjuncție: *fiindcă* sau prepoziție + substantiv + pronume relativ: *deoarece* (< *de oară ce*): unele dintre aceste îmbinări pot reprezenta, cînd nu sînt sudate, locuțiuni conjuncționale (vezi § 225). Alăturarea conjuncțiilor sinonime *dar* și *însă*, respectiv *că* și *fiindcă* în grupările *dar însă* (în succesiune imediată sau la distanță) și *că fiindcă* nu reprezintă conjuncții compuse, ci construcții pleonastice, neadmise de normele limbii literare actuale. Pentru aparența de conjuncție compusă a grupării *că să* vezi § 222 și 224.

Conjunțiile formate prin conversiune provin mai ales din adverbe relative, în situațiile în care acestea și-au pierdut autonomia sintactică: *cînd* (de exemplu, condițional), *cît* (de exemplu, consecutiv), *cum* (de exemplu, cauzal), *unde* (de exemplu, cauzal); adverbele pronominale relative au în orice împrejurare valoare de conjuncție, dar, spre deosebire de conjuncții, cînd își păstrează statutul adverbial au capacitatea de a fi părți de propoziție în cadrul subordonatei introduse, la fel ca pronumele relativ. Rezultatul unor conversiuni rare sau izolate sînt conjuncțiile provenite din prepoziții: *de* și *pînă* (regional și *fără*: *Nu stă pe loc, fără umblă încoace și încolo*), din pronume: *însă* (cf. și *ci*, considerat conjuncție primară din cauza aspectului formal modificat), dintr-o formă verbală: *fie* sau din adverbe nerelative: *parcă*. Pentru aspecte controversate ale distincției dintre conjuncții și adverbe (nepronominale) vezi § 216.

§ 215. După formă conjuncțiile se clasifică în simple și compuse. Se consideră simple nu numai conjuncțiile neanalizabile (primare: *au, că, or...* sau provenite prin conversiune: *de, fie...*), ci și conjuncțiile formate prin compunere cu termenii sudați (de exemplu, *deși, încît*; unele dintre ele nici nu pot fi corect analizate în limba actuală: *deoarece, precum*). Se consideră morfologic compuse numai conjuncțiile formate prin compunere din termeni nesudați între ei care pot fi două conjuncții simple (în accepția precizată): *ca (...)* *să, încît să* sau un adverb relativ și o conjuncție: *cum că*. Conjunțiile compuse sînt mult mai puține decît cele simple.

§ 216. După înțeles conjuncțiile pot fi clasificate în funcție de:

a) numărul de sensuri (există conjuncții cu multe și chiar foarte multe sensuri – de exemplu, *că, de, să* – și unele cu cîte un singur sens, numite uneori conjuncții specializate – de exemplu, *deși, încît, însă* –). Sensurile exprimate sînt de obicei abstracte, rareori ceva mai concrete (*pînă*);

b) rolul gramatical îndeplinit. În marea majoritate a situațiilor conjuncțiile au rol de cuvinte ajutătoare în sintaxă, de aceea principala lor clasificare după conținut – strâns legată de definiția însăși a conjuncției – este clasificarea după raporturile exprimate, în conjuncții coordonatoare (*așadar, au, ci, dar, deci, fie, iar, însă, nici, or, ori, sau, și*) și subordonatoare (*ca... să, că, căci, cînd, cît, cum, dacă, de, deoarece, deși, fiindcă, încît, întrucît, pînă, precum, să, unde*). Conjuncțiile coordonatoare sînt singurele care fac legătura nu numai între propoziții, ci și între părți de propoziție sau între o parte de propoziție și o propoziție (subordonată), în timp ce conjuncțiile subordonatoare nu leagă decît propoziții. O clasificare mai amănunțită se face prin specificarea raporturilor de coordonare, respectiv de subordonare exprimate. Astfel, conjuncțiile coordonatoare se împart în: copulative (*iar, nici, și*), disjunctive (*fie, ori, sau*; învechit și popular *au*), alternative (*fie, ori, sau*), adversative (*ci, dar, iar, însă, or, și*; regional și *decît, fără, numai*), conclusive (*așadar, dar, deci*). Unele conjuncții coordonatoare au și valoare adverbială în anumite construcții (*și, nici*, în perechi sau în serii; vezi § 226), iar altele au un statut controversat, aflat la limita cu adverbele (mai ales conclusivele *așadar, deci*, pentru care vezi și § 182, 348, dar și adversativul *or*; pentru așa-zisele conjuncții alternative de tipul *aci... aci, ba... ba, cînd... cînd* vezi § 226). Conjuncțiile subordonatoare pot fi: subiective, predicative, predicative suplimentare, atributive și complementive directe și indirecte (*ca... să, că, dacă, de, să*), de timp sau temporale (*cum, pînă*), de cauză sau cauzale (*că, căci, cum, dacă, deoarece, fiindcă, întrucît*; popular *cînd, unde*), de scop sau finale (*ca să, de, să*), de mod sau modale (*precum, parcă*), de consecuție sau consecutive (*că, cît, de, încît, ca să, încît să, să*), de instrument sau instrumentale (*de*), de relație (*de*), de condiție sau condiționale (*dacă, de, să, rar că, cînd*), de concesie sau concesive (*dacă, de, deși, să, rar că*), de opoziție sau opoziționale (*cînd, dacă, unde*). După cum se observă din listele date, una și aceeași conjuncție poate exprima mai multe raporturi, dar totdeauna fie de coordonare, fie de subordonare (nu există nici o conjuncție comună acestor două clase principale; unele conjuncții subordonatoare și mai ales unele adverbe relative, cu rol de conjuncții subordonatoare, pot intra însă în componența unor locuțiuni conjuncționale coordonatoare – vezi § 225). Speciile de conjuncții (propriu-zise) subordonatoare nu acoperă toate raporturile de subordonare; unele dintre acestea sînt exprimate numai prin locuțiuni conjuncționale (excepția), prin adverbe ori pronume relative (locul) sau numai prin pronume relative (sociativul). Cîteva conjuncții subordonatoare pot apărea în propoziții principale exclamative: optative (*dacă și de: De-ar veni vară!*) sau enunțiative (*că și unde: Eh, că bine-i aici!; Și unde (nu) s-a pornit un chef...!*); pentru prezența, în diverse feluri de propoziții principale, a conjuncției *să* vezi § 137. Conjuncția *să* are și rol de cuvînt ajutător în morfologie, ca marcă a modului conjunctiv (vezi § 137).

VARIANTE FORMALE

§ 217. Unele conjuncții simple prezintă variante de diverse feluri. Conjuncția *dar* are varianta învechită și populară *dară*, folosită mai ales cu valoare conclusivă, și varianta populară și familiară *da'*. Conjuncția *iar* are o variantă asemănătoare cu prima dintre variantele menționate ale lui *dar*, anume *iară*, tot învechită și populară. *Dacă* are varianta regională *daca*, iar *nici* varianta învechită *nice*.

Pentru exprimarea corectă prezintă interes variantele prin care conjuncțiile paronime *or* și *ori* devin omonime: pe de o parte, conjuncția disjunctivă *ori*, din fondul vechi al limbii, cunoaște o variantă populară *or*, iar, pe de altă parte, conjuncția adversativă neologică *or* cunoaște varianta incorectă *ori*; de reținut că se spune corect *Pleci ori (nu or) mai stai?*, dar *Am crezut că ne-am împăcat; or (nu ori), astăzi iar m-a insultat*.

CONSTRUCȚIA CONJUNCȚIILOR

§ 218. Conjuncțiile coordonatoare cunosc unele restricții de folosire legate de natura termenilor coordonați. Astfel, conjuncția adversativă *or* se întrebuințează exclusiv la coordonarea între propoziții – mai ales principale, dar și secundare – și chiar între fraze (nu și între părți de propoziție sau între o parte de propoziție și o propoziție subordonată). În schimb, conjuncția *fie* leagă mai ales părți de propoziție, propoziții subordonate și o parte de propoziție cu o propoziție subordonată, rar propoziții principale.

Conjuncția *iar* are restricții de folosire legate de o anumită vecinătate sintactică: cuvântul imediat următor poate fi orice parte de vorbire afară de un verb la un mod predicativ; pentru alte restricții sau preferințe vezi § 333, 344 și 347.

Conjuncția copulativă *nici* este legată, în limba literară actuală, de prezența negației *nu* în aceeași propoziție (construcții ca *Nici mi-e foame, nici mi-e sete* sînt învechite sau/și populare; vezi și § 246), iar conjuncția adversativă *ci* de prezența negației la termenul coordonat precedent (construcțiile cu un antecedent pozitiv sînt învechite; vezi și § 347).

Cînd fac legătura între propoziții, conjuncțiile coordonatoare nu cunosc restricții referitoare la folosirea unui anumit mod al verbului predicat.

§ 219. La conjuncțiile subordonatoare există restricții care vizează modul verbului predicat.

În primul rînd, întrucît *să* este în același timp conjuncție și marcă a modului conjunctiv (vezi § 137), *să* și conjuncțiile compuse cu *să* (*ca ... să, încît să*) se construiesc numai cu acest mod. Dintre celelalte conjuncții subordonatoare puține admit conjunctivul, și numai la anumite raporturi: de exemplu, *dacă* sau *de* în propoziții interogative indirecte (*Nu știa dacă*

să plece sau nu). Construcții nerecomandabile ca *I-a spus că să plece* nu reprezintă construcția unui *că* originar + conjunctivul, ci folosirea superflua a lui *că* înaintea lui *să* (vezi § 222).

Majoritatea acestor conjuncții nu admit nici construcția cu imperativul. Excepția cea mai importantă este constituită de conjuncția *de* cu sens final, care impune folosirea în subordonată a aceluiași mod și timp ca în regentă, deci se construiește cu imperativul dacă regenta conține un imperativ (*Du-te de te culcă!*), așa cum alteori se construiește în ambele propoziții cu indicativul (*S-a dus de s-a culcat*) sau – mai rar – cu condițional-optativul (*S-ar duce de s-ar culca*). În situații rare imperativul poate apărea și după *încît* sau așa că: *M-am săturat de tine, încît pleacă de aici!*

Cele mai multe conjuncții subordonatoare se construiesc deci cu modul indicativ, condițional-optativ și prezumtiv.

LOCUL CONJUNCȚIILOR

§ 220. Ca regulă generală, conjuncțiile coordonatoare stau între propozițiile pe care le leagă, iar conjuncțiile subordonatoare la începutul propoziției pe care o „introduc”. Regula aceasta cunoaște totuși diverse excepții.

În ce privește conjuncțiile coordonatoare, unele excepții sînt numai aparente, dar altele sînt reale. Excepțiile aparente sînt constituite, pe de o parte, de posibilitatea plasării unei conjuncții coordonatoare (mai ales *și*, *dar*, *or*) la începutul unei fraze, ceea ce se explică prin existența unui raport de coordonare cu fraza precedentă, iar, pe de altă parte, de topica specială a unor conjuncții perechi, dintre care una stă înaintea primei propoziții (vezi § 226). Adevărate excepții sînt conjuncțiile *așadar*, *deci* și *însă*, care au o topică liberă, putînd sta nu numai înaintea, ci și în interiorul și la sfîrșitul ultimei propoziții coordonate; într-o situație specială se află conjuncția *dar*, la care topica distinge valoarea adversativă de cea conclusivă: în timp ce *dar* adversativ stă numai între propoziții (sau, altfel spus, înaintea ultimei propoziții), *dar* conclusiv nu poate apărea decît în interiorul sau, mai rar, la sfîrșitul ultimei propoziții (de exemplu: *E tîrziu; să mergem dar la culcare* sau ... *să ne culcăm dar!*). Așezarea acestor conjuncții în interiorul propoziției nu impune în scris încadrarea lor între virgule, așa cum cred unii.

La conjuncțiile subordonatoare există de asemenea excepții, dar mai rare și limitate la limbajul poetic (de exemplu: *Pe cînd craiul cel de pică de s-arată, pieptu-i crește* – Eminescu).

Folosirea unor conjuncții subordonatoare este legată uneori de o anumită topică a propoziției introduse. De exemplu, *cum* nu introduce decît propoziții cauzale așezate înaintea regentei sau măcar înaintea predicatului acesteia, ceea ce reprezintă exact situațiile în care nu pot apărea *că* și *căci*.

CONJUNCȚII OMISE

§ 221. Uneori anumite conjuncții sînt omise din construcții în care, conform normelor, prezența lor este obligatorie. În această situație este omiterea – frecventă (mai ales în limba vorbită), dar nerecomandabilă – a conjuncției *și* în exprimarea unor numere mixte (număr întreg + fracție), în special cînd numeralul fracționar este *jumătate*: *un kilogram jum[ăt]ate, o oră jum[ăt]ate*, și a întregilor cu subdiviziuni: *doi lei cinci bani* (vezi § 97). De asemenea, cu toată dificultatea de a delimita juxtapunerea de omiterea conjuncției, se poate vorbi de omiterea conjuncției *și* înaintea ultimului termen coordonat în exprimări „telegrafice” proprii limbajului firmelor: *confecții bărbați, femei, copii*.

Construcțiile – neelegante – de tipul *Rugăm păstrați curățenia!* nu reprezintă neapărat omiterea conjuncției *să* (în același stil „telegrafic”), întrucît *păstrați* poate fi interpretat mai curînd ca imperativ, cum arată semnul de punctuație final; această ultimă interpretare ar impune însă folosirea semnului două puncte între cele două verbe ([*Vă*] *Rugăm: păstrați curățenia!*)

Probleme speciale pune posibilitatea omiterii conjuncțiilor subordonatoare la coordonarea unor propoziții subordonate construite cu aceeași conjuncție; de exemplu: *I-am spus că plec, dar mă întorc repede* sau *Deși era tîrziu și se simțea obosită, s-a apucat de gătit*. Construcțiile de acest tip sînt admise pentru toate conjuncțiile subordonatoare, cu excepția lui *să* și a compuselor cu *să*, la care omiterea conjuncției care este în același timp marcă a modului conjunctiv se întîlnește în limba actuală, dar este nerecomandabilă: se spune corect numai *Dorea să afle și să înțeleagă* (nu ... *să afle și înțeleagă*). Conjuncțiile compuse pot fi repetate numai parțial, prin ultimul element: *încît să ... și să*.

Omiterea unor conjuncții coordonatoare în anumite construcții este notată în scris prin linia de pauză (ori prin cratimă) sau, mai recent, prin bară. Mai des este notată astfel omiterea conjuncției *și*, omitere tolerată în construcții total eliptice, în care se omite și prepoziția *dintre* sau *între* de la primul termen, ca *distanța București – Ploiești* sau *comparația tragedie/comedie*, dar neadmisă (deși foarte frecventă) în construcții hibride ca *distanța dintre București – Ploiești, deschis între 8–14, comparația între tragedie/comedie, opoziția dintre fond/formă*; de reținut că se poate spune și scrie în (anii) 1940–1944, dar nu între (anii) 1940–1944, ci numai între anii 1940 și 1944. Bara poate nota – cu precădere în stilul științific – și omiterea conjuncției *sau* (îndeosebi cu nuanța de sens „respectiv”): *existența/absența, căsătorit/necăsătorit* (pentru *sau/și* vezi § 223).

CONJUNCȚII SUPERFLUE

§ 222. În unele situații prezența unei conjuncții nu este necesară. Conjuncția coordonatoare *și* este superfluă:

– înaintea unui atribut sau a unei propoziții atributive care nu sînt coordonate cu determinantele atributive precedente: de exemplu, *Tombola cu câștiguri de milioane și anunțată luna trecută n-a mai avut loc*; *Traficul de arme patronat de foști ofițeri și care au relații înalte a fost descoperit*;

– între termenii construcției prepoziționale *de (la)...* *pînă (la)*: popular se spune, de exemplu, *de aici și pînă acasă* sau *de la mine și pînă la tine*;

– după prepoziția *ca* „drept, în calitate de“ (vezi § 212) și după adverbul *ca* „decît“ (vezi § 82);

– înaintea adverbului *inclusiv*: de exemplu, *Au venit toți și inclusiv invitații de onoare*.

Conjunția subordonatoare *că* este superfluă în două tipuri de construcții:

– în propoziții interrogative indirecte, înaintea pronumelor și adverbelor introductive: de exemplu, *Nu se știe că unde a fost*, *L-a întrebat că ce caută acolo*, și în propoziții complementive directe ale unor verbe de declarație, înaintea lui *să*: *I-a spus că să plece* (folosirea lui *că* reprezintă un regionalism);

– după adverbe ca *firește* sau *poate*, folosite ca incidente, cînd nu este vorba de introducerea unei propoziții subiective: de exemplu, *Ajungem, firește că, și la asta* sau *Răspunsul este poate că meritată* (produse ale unor contaminații, aceste construcții amintesc procesul petrecut cu adverbe ca *parcă* < *pare că* sau *cică* < *zice că*); cf. și *A fost primită aproape că dușmănos*.

Pentru folosirea superfluă a unor conjuncții adversative în pleonasmul *dar însă* și în corelațiile *deși... dar, deși... însă, dacă... însă* vezi § 214 și 227, iar pentru alăturarea a două conjuncții cauzale în pleonasmul *că fiindcă* vezi § 214.

OMITEREA TERMENULUI INTRODUS

§ 223. Datorită rolului său de cuvînt de legătură, conjuncția este însoțită de termenul introdus. Omiterea totală a acestui termen (parte de propoziție sau, mai ales, propoziție) are caracterul unei comunicări incomplete, simțite ca atare, și se datorește unei suspensii, care permite subînțelegerea textului neexprimat: – *Vii acasă să... ? – Aș vrea să vin, dar... ; Să nu întârzie, că... ; V-aș ruga să...* O omisiune consacrată este cea din formula de comenzi sportive *Un, doi, trei și!*

De o omisiune parțială a termenului introdus se poate vorbi la unele conjuncții subordonate folosite în propoziții fără un verb la un mod predicativ (care ar fi constituit termenul direct introdus). Construcțiile de acest tip cu conjuncția *deși* sînt larg folosite și admise de norme: *Deși bolnav, a venit la școală*; în limba literară actuală au ajuns să fie tolerate și construc-

țiile similare, mai puțin firești, cu conjuncția *precum* (folosită fără verb după modelul lui *ca*): *Era alb precum varul*. Construcțiile fără verb cu alte conjuncții, cum sînt *căci*, *dacă*, *fiindcă*, *întrucît*, care apar mai ales în traduceri, dar și în publicistica originală, sînt artificiale și neadmise de normele actuale (de exemplu: *versuri convingătoare, fiindcă simțite*).

Omiterea termenului introdus de o conjuncție poate avea loc – rar – la coordonarea a două propoziții subordonate care au ca predicat același verb; exprimat o singură dată, el poate apărea la urmă, după două conjuncții coordonate între ele: *Am să vin fiindcă sau deși nu vrei*.

Notăția *sau/și*, cu varianta *și/sau*, în construcții de tipul *învechit sau/și regional* rezumă formulări dezvoltate cu multe repetiții, însemnînd „învechit sau regional, și, respectiv, învechit și regional”.

CONFUZII ȘI SUBSTITUIRI ÎNTRE CONJUNCȚII

§ 224. Între diverse conjuncții se produc uneori substituiri datorate unor confuzii formale sau/și funcționale și unor inovații semantice.

O confuzie pur formală este confuzia, frecvent întîlnită, între conjuncția adversativă neologică *or* și conjuncția disjunctivă *ori*; sub influența celei din urmă, conjuncția adversativă *or* a ajuns să fie rostită și scrisă, greșit, *ori* (vezi și § 217); de aici ea ajunge să fie substituită de unii vorbitori fie prin *oare*, conjuncție regională parțial înrudită cu *ori*, fie prin *sau*, sinonimul literar al lui *ori* (disjunctiv). De reținut că înlocuirea adversativului *or* prin *ori*, *oare*, *sau* este incorectă; nu trebuie să se spună nici *Am crezut că ne-am împăcat; ori astăzi iar m-a insultat*, nici... *oare astăzi iar m-a insultat* și nici... *sau astăzi iar m-a insultat*, ci numai *or*.

Ajutate de asemănarea formală sînt confuziile produse între conjuncțiile parțial sinonime *ca să* și *să*, respectiv *că* și *căci*, precum și apariția lui *că* în locul lui *ca* în conjuncția compusă *ca ... să*.

O greșeală foarte răspîndită în vorbirea neîngrijită constă în folosirea conjuncției compuse nedislocate *ca să* în locul sinonimului simplu *să* în propoziții subordonate necircumstanțiale: *Vreau ca să plece sau Nu e suficient ca să vrei, trebuie ca să poți*. Spre deosebire de propozițiile circumstanțiale finale sau consecutive, în care este corectă și cînd e nedislocată, în propozițiile subiective, predicative, predicative suplimentare, atributive, complementive directe și indirecte conjuncția compusă nu se poate folosi decît dislocată, cu intercalarea unor părți din propoziția subordonată: *Vreau ca el să plece, Trebuie ca într-adevăr să poți*.

O confuzie care marchează nivelul scăzut al exprimării este apariția conjuncției *căci* în locul lui *că*, tot în propoziții subordonate necircumstanțiale: *Aflați despre mine căci sînt sănătos*. De reținut că singura întrebuintă corectă a conjuncției *căci* în limba literară actuală este cea cauzală.

Că îl înlocuiește, greșit, pe *ca* din *ca* (...) să în propoziții ca *Au hotărât că a doua zi să se întâlnească iar*, ceea ce face impresia unui anacolut.

Unei asemănări formale la nivel regional i se datorește folosirea – restrînsă – a lui *și* în locul lui *ci* într-o propoziție adversativă precedată de o propoziție negativă: *Nu-i acasă, și-i la fabrică*.

Dintre substituirile de natură pur funcțională, mai răspîdită este înlocuirea lui *ci* prin *dar* la coordonarea adversativă al cărei prim termen este negativ: *nu chiar pe munte, dar la poale* și mai ales în locuțiunea conjuncțională copulativă (*nu numai...*) *ci și* (vezi § 227).

Folosirea conjuncției *pînă* în locul lui *cît* (sau *cît timp*): *Pînă sînt sănătos e bine* constituie un regionalism.

LOCUȚIUNILE CONJUNCȚIONALE

§ 225. Cu valoarea unei conjuncții se poate folosi și un grup de cuvinte care prezintă o unitate de sens, adică o locuțiune conjuncțională.

Ca și conjuncțiile, locuțiunile corespunzătoare pot fi coordonatoare sau subordonatoare.

Locuțiunile conjuncționale coordonatoare sînt puține și puțin variate ca structură. Ele sînt alcătuite din:

– conjuncție (coordonatoare sau subordonatoare) + adverb: *ci și, dar și, precum și; numai că* (familiară);

– adverb relativ + adverb: *cît și, cum și; numai cît* (regională). (La acestea se adaugă tipul prepoziție + substantiv sau pronume, dacă se acordă statut de locuțiuni conjuncționale îmbinărilor conclusive *în concluzie, în consecință, prin urmare, ca atare, de aceea*, care sînt mai curînd locuțiuni adverbiale – ca și *de asemenea* sau *în schimb* –, și, tot așa, tipul cu structură verbală reprezentat de (*care*) *va să zică*; cf. § 330, 347 și 348.) Cu privire la locuțiunile coordonatoare este de reținut faptul că numai *ci și* și *dar și* coordonează toate categoriile de termeni posibile; *cît și, cum și* și *numai cît* nu coordonează părți de propoziție. De remarcat de asemenea prezența conjuncțiilor adversative *ci, dar* în locuțiunile copulative *ci și, dar și* și prezența elementelor subordonatoare *că, cît, cum, precum* în locuțiuni coordonatoare, fie pe primul loc (*cît și, cum și, precum și*), fie pe ultimul (*numai că, numai cît*).

Locuțiunile conjuncționale subordonatoare, numeroase – mai ales la anumite raporturi circumstanțiale – și variate, cunosc trei tipuri de bază, după cum conțin o conjuncție (subordonatoare), un adverb relativ sau un pronume (ori adjectiv) relativ, și un tip mixt reprezentat de locuțiunile care conțin două elemente de relație subordonatoare, diferite (o conjuncție și un pronume relativ, o conjuncție și un adverb relativ, un adverb relativ și un

pronume relativ) sau de același fel (două adverbe relative). Principalele combinații se realizează cu:

– o prepoziție (sau o locuțiune prepozițională): *fără să* (și *fără ca să*), *pe lângă că*, *pentru ca să*; *de cum*, *față de cum*; *după ce*; *după ce că*, *până când să*;

– o prepoziție + un substantiv (sau un adjectiv substantivizat): *în loc să*, *cu toate că*; *în caz când* (neliterară); *de câte ori*, *de vreme ce*;

– un adverb (sau o locuțiune adverbială): *chiar dacă*, *de parcă*, *în afară că*; *chiar când* (populară); *imediat ce*.

Combinații slab reprezentate sînt cele realizate cu:

– o formă verbală: *lasă că* (sau *las' că*);

– un substantiv fără prepoziție: *o dată ce* (atenție la scrierea în trei cuvinte!), *cît timp*;

– o prepoziție + un adverb: *de acolo că*, *de bine ce*
sau numai cu elemente de relație (tipul mixt): *ca și cum*, *cînd să*, *cît ce* (regională).

După cum se observă, în structura locuțiunilor conjuncționale este obligatorie prezența unui element de relație cu valoare conjuncțională (conjuncție, adverb relativ sau pronume relativ), care în locuțiunile subordonatoare stă de obicei pe ultimul loc. De la regula generală ar face excepție îmbinările de tipul *de aceea*, *prin urmare*, al căror statut este cel puțin la limita cu locuțiunile adverbiale.

Numărul locuțiunilor conjuncționale este mare și greu de precizat, din cauza lipsei unei delimitări nete între locuțiuni și îmbinări libere. Unele îmbinări cu statut controversat au structuri parțial diferite – mai ales datorită unor dezvoltări – față de cele descrise: de exemplu, *avînd în vedere că*, *dat fiind că*; *prin aceea că*; *faptul că* (și îmbinări complexe ca *datorită faptului că*, *prin faptul că*, *în ciuda faptului că*), *cu condiția să*, *în cazul* (sau *în eventualitatea*, *în ipoteza*) *că*, *sub pretext(ul) că* (vezi și § 10, 352). De remarcă că articularea substantivului care precedă elementul de relație final slăbește unitatea acestor îmbinări, făcînd preferabilă repartizarea termenilor în propoziții diferite; să se compare, în acest sens, *în caz că* și *în cazul că*.

Nu trebuie confundate cu locuțiunile conjuncționale situațiile în care o conjuncție este însoțită – și întărită – de un adverb sau de o locuțiune adverbială: de exemplu, *ci dimpotrivă*, *dar în schimb*; *numai dacă*.

Unele locuțiuni au „variante” (formații paralele) rezultate fie din prezența sau absența unui cuvînt: *înainte să* și *mai înainte să*, *ca și cum* și *ca cum* (nerecomandabilă), fie din înlocuirea unui termen constitutiv: *înainte să* și *înainte de* (locuțiune conjuncțională nerecomandabilă; de evitat construcțiile de tipul *Înainte de s-a dus*, *a vorbit la telefon*), *de vreme ce* și *din vreme ce* (neliterară), *de câte ori* și *de oricîte ori*, mai frecventă în varianta cu dislocare *ori de câte ori*; majoritatea locuțiunilor formate cu *să* au vari-

ante cu conjuncția compusă *ca... să* (*fără să și fără ca... să, înainte să și înainte ca... să, în loc să și în loc ca... să*). Unele locuțiuni mai puțin sudate au variante rezultate din topica diferită a elementelor constitutive (de exemplu, *chiar dacă* și *dacă chiar*) sau pot fi disociate prin orice cuvinte (*chiar dacă, chiar de* și toate locuțiunile cu *ca... să*); mai multe locuțiuni permit numai disocierea prin conjuncția *însă* (*fără însă ca să, în timp însă ce, pe lângă însă că*).

Paralel cu unele locuțiuni conjuncționale sau îmbinări cvasilocuționale există conjuncții (provenite din alte părți de vorbire) cu formă identică: *întrucât* „pentru că“ și *întru cât* „în măsura în care“ (cf. și *încît* conj. „că, de“ și *în cât* prep. + pron. sau prep. + adj. pron.) sau asemănătoare: *fiindcă* și *dat fiind că, precum* și *p(r)e cât*. Atenție la scrierea diferită a unor secvențe omofone!

Locuțiunile conjuncționale sînt, în general, mult mai specializate decît conjuncțiile. Majoritatea lor au cîte un singur sens, iar cîteva numai cîte două sensuri: *după ce* (temporal și cumulativ), *în timp ce* și *pe cînd* (temporale și opoziționale); locuțiunile conjuncționale cu mai mult de două sensuri sînt adevărate excepții: *de unde* (concesiv, opozițional, condițional). Locuțiunea *pentru ca să* este sinonimă cu *să* și *ca (...)* *să* numai în întrebuințările circumstanțiale (finale, consecutive, opoziționale); de evitat folosirea lui *pentru ca să* la subordonate necircumstanțiale, în construcții de tipul *Pot pentru ca să spun*, ridiculizate de Caragiale.

Mai mult decît conjuncțiile, locuțiunile conjuncționale cunosc diverse restricții stilistice. De exemplu, între locuțiunile conjuncționale concesive, *de unde* și cele cu *măcar* (*măcar că, măcar de, măcar să*) sînt populare, iar *chit că* este familiară.

În perioada actuală, mai ales în unele stiluri ale limbii literare, se constată folosirea frecventă a unor locuțiuni conjuncționale și a unor îmbinări care au tendința de a deveni locuțiuni conjuncționale: *de acolo că, indiferent că (dacă sau de), în afară că, în ideea (ca...) să* și *în ideea că, pe bază că, plus că*.

La coordonarea unor propoziții subordonate introduse prin aceeași locuțiune conjuncțională se poate ca ea să nu fie repetată deloc sau să nu fie repetată în întregime, ci doar parțial, redusă la elementul de relație final: *Cu toate că fusesem prevenită și (că) venisem cu documentația necesară, aveam emoții; Pînă să vină toți și să înceapă spectacolul am putut discuta în voie* (vezi § 343; cf. § 221).

CONJUNCȚII ȘI LOCUȚIUNI CONJUNCȚIONALE PERECHI (SAU CU CORELATIVE)

§ 226. Unele conjuncții și o singură locuțiune conjuncțională se folosesc – rar obligatoriu, de obicei numai facultativ – în perechi sau în serii

mai mari, adică se repetă la doi sau mai mulți termeni ai raportului sintactic pe care îl exprimă. Folosirea în perechi se întâlnește mai ales la conjuncțiile coordonatoare (numai la cele copulative și disjunctive), singurele la care pot exista și serii cu mai mult de două apariții ale aceleiași conjuncții; fenomenul este rar la conjuncțiile subordonatoare (numai la o conjuncție temporală și la o locuțiune modală) și limitat la o singură reluare, deci la perechi.

Între conjuncțiile coordonatoare perechi sau serii obligatorii este numai perechea disjunctivă *fie... fie... (fie...)*; sinonimele *ori... ori... (ori...)* și *sau... sau... (sau...)*, precum și perechile copulative *și... și... (și...)*, *nici... nici... (nici...)* sînt facultative. La coordonarea disjunctivă sinonimia dintre *fie*, *ori* și *sau* permite selectarea, după preferințe, a oricăreia dintre ele, dar nu și corelarea unei conjuncții cu o conjuncție sinonimă: construcții ca *fie... sau...*, respectiv *sau... ori...* nu sînt corecte; variația este permisă – și chiar recomandabilă – în aceeași frază, dar în grupuri diferite (*Mă duc la munte sau la mare, cu familia ori cu un prieten*), nu la termenii unuia și aceluiași raport. Conjuncțiile coordonatoare perechi au o particularitate de punctuație față de conjuncția singură corespunzătoare, anume obligativitatea folosirii virgulei între termenii coordonați: se scrie corect *Mă duc la munte și la mare*, dar *Mă duc și la munte, și la mare*. De altfel, în perechile copulative menționate *și* și *nici* cumulează valori de conjuncție și de adverb. (În categoria perechilor obligatorii de conjuncții coordonatoare ar intra și *aci... aci...*, *acum... acum...*, *ba... ba...*, *cînd... cînd...*, *unde... unde*, dacă li se acordă statut conjuncțional; cuvintele în cauză sînt mai curînd adverbe, iar raportul de coordonare este exprimat prin juxtaapunere.)

Termenii unei perechi de conjuncții subordonatoare introduc atît propoziția subordonată, cît și regenta ei; în ciuda identității formale, se consideră că numai în subordonată au rol de conjuncție, în regentă căpătînd rol adverbial. Conjuncții subordonatoare perechi sînt *cum... cum...* (*Cum a intrat, cum a văzut-o*), iar locuțiuni subordonatoare perechi *de ce... de ce...* (*De ce trece timpul, de ce mă neliniștesc*); folosirea acestora în perechi este facultativă.

§ 227. Unele conjuncții sau locuțiuni conjuncționale se folosesc cu un corelativ adverbial (nerelativ) la termenul opus al raportului sintactic exprimat.

În coordonare fenomenul apare la locuțiunile conjuncționale *ci și*, *cît și* și *dar și*, a căror folosire este obligatorie cu corelative la termenul antepus, în următoarele construcții: *atît... cît și...*; *nu numai... ci și...*; *nu numai că... dar și...* (atenție la scrierea cu virgulă înaintea locuțiunilor conjuncționale coordonatoare *cît și*, *ci și*, *dar și*, regulă încălcată mai ales la prima: corect se scrie *atît mama, cît și tata!*). De evitat confuzia între

ultimele două (în special formula foarte răspîdită – *nu numai... dar și...*). În legătură cu *atît... cît și...* trebuie evitată, pe de o parte, folosirea lui *cît și* fără corelativ, iar, pe de alta, folosirea lui *atît* în corelație cu *ca și* sau *cum și*.

În subordonare, corelative adverbiale plasate în regentă – care pot fi antepuse sau postpuse față de conjuncția subordonatoare – sînt de două feluri: specifice unei anumite conjuncții sau specifice unui raport sintactic (care poate fi exprimat de diverse conjuncții). Din prima categorie fac parte corelații ca *așa... cum...*, *pe cît... pe atît...* (singura obligatorie), iar din a doua corelații ca *așa (de)*, *atît (de)...* *încît*, *că*, *de* (la raportul consecutiv), *chiar dacă*, *deși*, *măcar că...* *tot*, *totuși* (la raportul concesiv), *după ce că*, *pe lîngă că...* (*mai*) *și* (la raportul cumulativ) sau *deoarece*, *fiindcă*, *pentru că...* *de aceea* (la raportul cauzal). Spre deosebire de corelativele din coordonare, care sînt totdeauna distanțate de conjuncții, corelativele din subordonare se pot găsi – cînd sînt antepuse – și în imediata vecinătate a unei conjuncții.

Corelativele adverbiale obligatorii dau impresia că se grupează cu conjuncțiile corespunzătoare, formînd cu acestea locuțiuni conjuncționale complexe, de tipul *atît... cît și*, *nu numai... ci și*, *cu atît mai... că*. Aceeași impresie o pot lăsa corelativele unor conjuncții subordonatoare cînd sînt plasate imediat înaintea acestora: *așa cum* (sau, nerecomandabil, *așa după cum*), *de aceea că*.

Folosirea unei conjuncții subordonatoare în corelație cu o conjuncție coordonatoare plasată în propoziția regentă nu este corectă în limba literară actuală. De evitat deci construcții concesive ca *deși* (sau *cu toate că*)... *dar* (sau *însă*)... și opoziționale ca *dacă...* *însă...* (Corelativele cumulative cu *și* adverbial – *pe lîngă că* (sau *după ce că*)... (*mai*) *și...* – sînt însă permise.)

Interjecția

§ 228. Este partea de vorbire neflexibilă folosită exclamativ care exprimă o senzație, o stare sufletească, un act de voință sau reproduce sunete și zgomote. (De observat, din formularea definiției, că interjecția nu denumește senzații, sentimente etc., cum face substantivul sau verbul, ci le „exprimă“, le redă sau le reproduce, altfel spus le exteriorizează, sugerând existența lor.)

Avîndu-și originea în exclamații spontane – de obicei reflexe – și în imitații aproximative, interjecția este partea de vorbire caracterizată printr-o mare instabilitate formală, prin unele sunete sau grupări și poziții ale acestora specifice și prin caracterul permanent deschis, în principiu, unor noi creații ad-hoc. Numeroasele variante – fonetice sau/și grafice – și dezvoltări, dificultatea de a delimita în unele situații variantele de unități lexicale diferite, precum și posibilitatea – teoretică – de a adăuga noi creații la interjecțiile cunoscute, și așa, incomplet fac ca inventarul acestei părți de vorbire să nu poată fi stabilit cît de cît exact.

Interjecția este singura parte de vorbire caracterizată prin apartenența la un anumit aspect al limbii, fiind specifică limbii vorbite și, de obicei, stilului familiar; cîteva interjecții reprezintă apeluri sau comenzi folosite în anumite limbaje speciale (de exemplu, *alo*, *aport*, *halt*, *pil*). În limba literară scrisă interjecția este folosită aproape numai în literatura artistică – în pasaje marcate de oralitate și de afectivitate –; excepții neutre din punct de vedere stilistic sînt, în primul rînd, *iată* (admisă și în stilul științific, pornind tot de la expuneri orale), eventual și *vai*.

La folosirea orală înțelegerea exactă a interjecțiilor este ajutată de intonație și de gesturile și mimica însoțitoare. Cum acestea se pierd în scris, iar notarea corpului fonetic însuși este adesea aproximativă, se poate spune că imaginea scrisă a unor interjecții este adesea deformată.

Din toate caracteristicile expuse rezultă indirect faptul că interjecția este partea de vorbire cel mai puțin supusă normelor. Deși interjecțiile curente au de obicei aspecte formale consacrate prin convenție, variația este larg permisă (de exemplu, *a/aaa*, *aoleu/aoleo/auleu*, *de/dec*, *hait/haiti*, *hop/hopa*, *iacă/iaca*, *măi/mă*, *st/sst*). Puține interjecții au un marcat caracter regional: de exemplu, *cîț*, *liba-liba*, *țuric*. Cea mai importantă regulă

care trebuie respectată în privința interjecțiilor vizează adecvarea stilistică, folosirea lor (cu excepțiile menționate) numai în limbajul oral familiar; de reținut îndeosebi că prezența unor interjecții ca *fis*, *fleoșc*, *pa*, *paf*, *sanchi*, *tronc* poate denota lipsă de respect într-o convorbire cu un superior sau într-o discuție oficială (o ședință) și că nici folosirea interjecției *hai* (sau chiar a verbului derivat *haideți*) înaintea unui verb la conjunctiv prezent 1 pl. nu este la locul ei în adresarea unui reporter către o personalitate căreia i se ia un interviu.

FELURILE INTERJECȚIILOR

§ 229. După origine interjecțiile se clasifică în primare (neanalizabile, preluate din alte limbi sau, mai ales, create spontan și avînd statut interjecțional exclusiv sau fundamental) și interjecții formate din diverse părți de vorbire, prin compunere, prin conversiune sau/și prin trunchiere.

Interjecțiile primare sînt cele mai numeroase și cele mai caracteristice: de exemplu, *a*, *bre*, *hai*, *măi*, *poc*; au de obicei un corp fonetic redus, care poate fi mărit prin lungirea unor sunete (*aaa*, *zbîrrr*) sau prin repetarea interjecției (vezi § 230). În categoria interjecțiilor neanalizabile din punctul de vedere al limbii române intră și o serie de interjecții, moștenite sau, mai ales, împrumutate, care în limbile de origine constituie (și) diverse alte părți de vorbire: *amin*, *bravo*, *halal*, *parol*, *prosit*, *servus*, *zău* sau construcții întregi: *adio*, *bogdaproste*, *chiraleisa*.

Prin compunere interjecțiile sînt formate mai ales din alte interjecții: de exemplu, *ding-dang*, *haida-de*, *hodoronc-tronc*, *plici-placi*, *tic-tac*, *tura-vura*; dintre celelalte tipuri de combinații, toate foarte slab reprezentate, merită să fie menționat tipul interjecție + conjuncție (*iacă* < *ia* + *că*); interjecția *hop-așa*, care se analizează astăzi drept un compus de tipul interjecție + adverb (întăritor), provine, de fapt, din *hop-pașa*, deci din interjecție + substantiv.

Interjecții formate prin conversiune din alte părți de vorbire sînt, de exemplu, *poftim*, *drac* sau *dracul* (scris adesea *dracu'*) în contexte ca *Ce drac(ul) cauți aici?*, la fel *foc* într-un context de același tip.

Prin conversiune și, totodată, prin trunchiere s-a format interjecția *păzea*.

Unele interjecții care nu mai pot fi puse în legătură cu cuvintele de bază din pricina unor modificări formale, ca *aș* (atenție la scriere: nu *ași*!) < *așa* sau *păi* < *apoi*, au căpătat aparența unor interjecții primare. Interjecțiile formate prin conversiune nu trebuie confundate cu simpla întrebuintare exclamativă a altor părți de vorbire ca *Afară!*, *Aiurea!*, *Ajutor!*, *Valea!* etc.

§ 230. După formă interjecțiile pot fi simple sau compuse. Se consideră simple nu numai interjecțiile neanalizabile (primare: *ah*, *boc*, *miau*,

pa sau formate prin conversiune: *poftim*), ci și interjecțiile formate prin compunere cu termenii sudați (*iacă, iacătă*). Se consideră morfologic compuse numai interjecțiile formate prin compunere din două interjecții, a căror prezență poate fi identificată: *ei aș, haida-de, ia hai* etc. Interjecțiile compuse trebuie deosebite de interjecțiile simple întâmplător repetate, cum ar fi *ham-ham* (scris și *ham, ham*), sau alăturate, ca *bang, zdrang*.

§ 231. După înțeles principalele clase de interjecții rezultă din definiție: interjecții care exprimă senzații sau stări sufletești, interjecții care exprimă un act de voință și interjecții care reproduc sunete și zgomote; ultimele au denumiri speciale – interjecții imitative sau onomatopee –, în opoziție cu care primele două categorii sînt numite uneori interjecții propriu-zise (termenul este ambiguu însă, fiind folosit și în opoziție cu interjecțiile provenite prin conversiune). Fiecare dintre cele trei mari clase cunoaște diverse subîmpărțiri. Senzațiile redată prin interjecții pot fi de durere fizică, de oboseală, de frig sau de arsură, iar stările sufletești și mai numeroase: durere, mîhnire, regret, bucurie, entuziasm, admirație, îndoială, dezaprobare, dispreț, ciudă, teamă, mirare și alte nuanțe. Multe dintre aceste sensuri pot fi exprimate de cîte o singură interjecție, cu intonații diferite și în contexte diferite (asemenea interjecții polisemantice sînt, de exemplu, *ah, of, vai*), dar pentru unele există și interjecții mai mult sau mai puțin specializate, dacă nu pentru un singur sens, măcar pentru o categorie de senzații sau/și stări plăcute ori neplăcute (de exemplu, *de, hm, uf*). Manifestările de voință exprimate de interjecții sînt și ele numeroase: chemare, adresare, ordin de începere sau de încetare a unei acțiuni, rugămintă, amenințare, salut (și alte urări); interjecțiile respective sînt, în general, specializate, mai ales cînd e vorba de comenzi adresate animalelor domestice (de tipul *cea, hăis, pis-pis, zît* etc.), dar și aici există unele polisemantice, chiar cu sensuri comune cu cele ale interjecțiilor din clasa precedentă (de exemplu, *bre, ei*). Onomatopeele reproduc sunete și zgomote din natură (*bîldîbîc, buf, poc, vîj*), sunete emise de animale (*miau, piu*), sunete însoțitoare ale unor acte spontane (*hapciu, ha-ha-ha*); cele din ultima subdiviziune sînt uneori comune sau la limită cu interjecțiile care redau senzații și stări sufletești (de exemplu, *ptiu*).

§ 232. După disponibilitățile sintactice interjecțiile se clasifică în interjecții care se integrează în structura unei propoziții, constituind părți de propoziție, și interjecții neintegrate în propoziție, care constituie ele singure propoziții neanalizabile; aceste categorii de interjecții sînt numite uneori neizolate, respectiv izolate.

Din categoria interjecțiilor integrate în propoziție sau neizolate fac parte interjecțiile care pot avea funcții mai ales de predicat (*Iată casa!*) și de nume predicativ (*Rochia era vai de ea*), mai rar de complement circumstanțial de mod (*Mergea șontic-șontic*), de atribut (*o friptură tt!*) sau de

element predicativ suplimentar (*L-a lăsat paf*); interjecțiile predicative pot avea toate complinirile verbelor autosemantice la diateza activă: subiect (*El fuști în apă*), complement direct (*Iată-l, Na brînză*), complement indirect (*Bravo lui, Na-ți cartea*), complemente circumstanțiale de diverse feluri (*Hai cu noi, Cioc în ușă* etc.), element predicativ suplimentar (*Iată-l inginer, Na-ți-o bună*) și propozițiile subordonate corespunzătoare (*Iată că vine, Bravo cui a reușit*). Interjecțiile integrate în propoziție nu sînt separate, de obicei, prin nici un semn de punctuație de complinirile lor (vezi toate exemplele anterioare); spre deosebire de interjecții predicative ca *bravo, hai, ia, iată, na, vai*, care nu se despart niciodată printr-un semn de punctuație de complementele lor, după interjecțiile onomatopice cu funcție de predicat este posibilă – dar nu obligatorie – folosirea semnului exclamării: de exemplu, *Cioc! în ușă, El fuști! după noi*. (Funcția predicativă frecvență poate duce la transformarea interjecției într-un verb – defectiv –, dacă se adaugă desinențe verbale: este cazul lui *haidem* 1 pl. și *haideți* 2 pl., forme verbale provenite din interjecția *haide*.)

Interjecțiile neintegrate în propoziție sau izolate constituie singure propoziții neanalizabile, care sînt independente chiar atunci cînd apar ca însoțitoare ale unor propoziții analizabile (mai ales exclamative); în ultima situație interjecțiile pot fi așezate înaintea, în interiorul sau la sfîrșitul propoziției însoțite. Interjecțiile din această categorie sînt marcate de un semn de punctuație, și anume de semnul exclamării sau/și de virgulă: ele pot fi urmate în orice situație de semnul exclamării (*Vai!; Vai! am greșit!; Am greșit. Vai!; Aici e, vai! mai rău*), iar în unele – ca însoțitoare ale altor propoziții – pot fi urmate, precedate sau încadrate de virgule (*Vai, am greșit!; Am greșit, vai!; Aici e, vai, mai rău*). Interjecțiile incidente pot fi separate și prin linie de pauză sau paranteze (*Aici e – vai – mai rău*).

Unele interjecții sînt total neintegrabile în propoziție (de exemplu, *ah, au, bre, de, ei, măi, of*), altele – mai puține – sînt de cele mai multe ori integrate (*iată*), iar altele se pot găsi frecvent în ambele situații (de exemplu, *bravo, na, vai*); să se compare exemple ca *Bravo lui!* cu *Bravo! bis!*

După cum se observă și din exemplele date, semnul exclamării pus după o interjecție nu este considerat semn de punctuație finală: după o interjecție urmată de acest semn comunicarea poate sau – uneori – trebuie să continue cu inițială minusculă. Se poate scrie atît *Vai! Am greșit!; Ei! Ce facem?*, cît și *Vai! am greșit!; Ei! ce facem?*, dar numai *Am greșit, vai! din nou*.

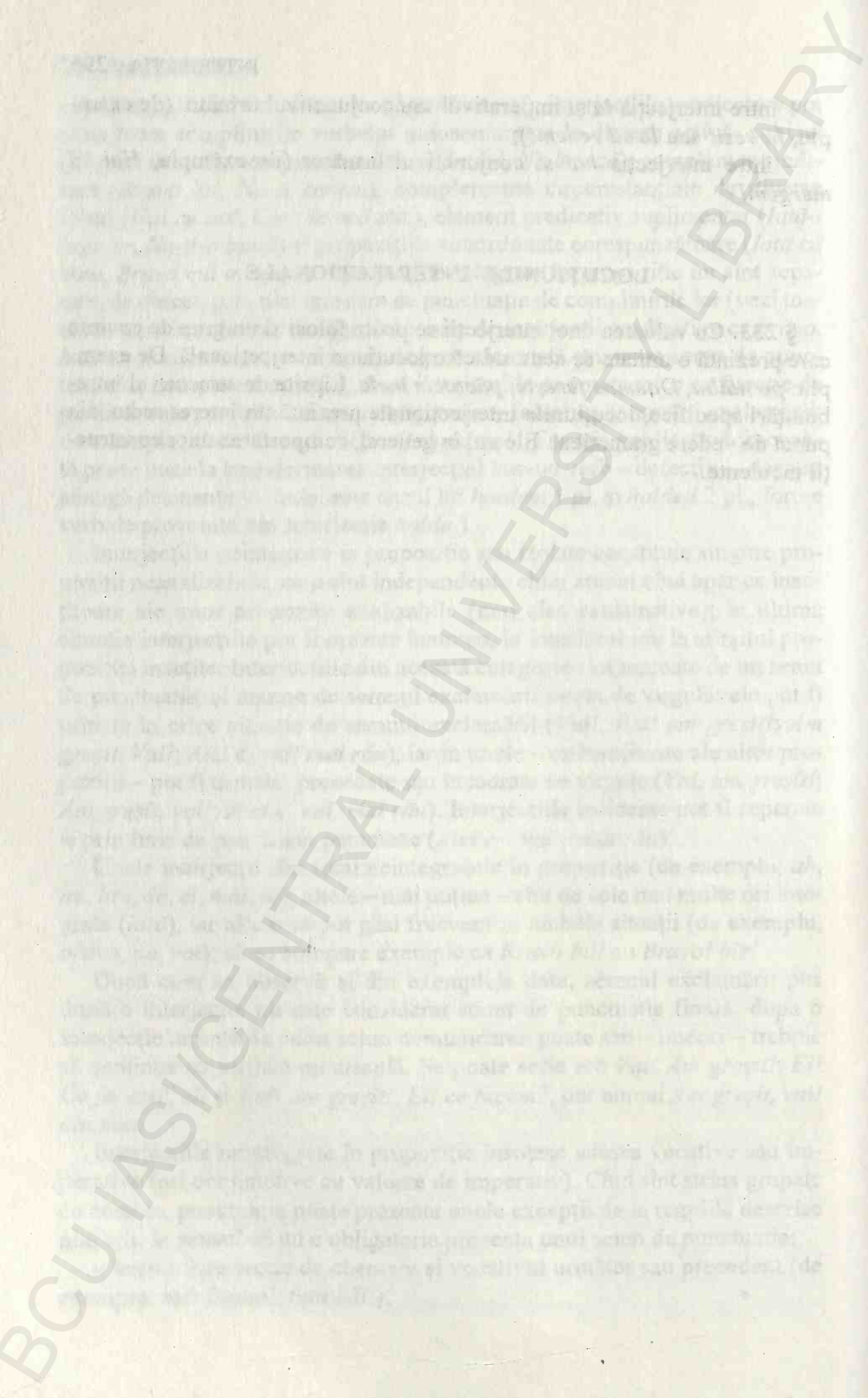
Interjecțiile neintegrate în propoziție însoțesc adesea vocative sau imperative (ori conjunctive cu valoare de imperativ). Cînd sînt strîns grupate cu acestea, punctuația poate prezenta unele excepții de la regulile descrise mai sus, în sensul că nu e obligatorie prezența unui semn de punctuație:

– între o interjecție de chemare și vocativul următor sau precedent (de exemplu: *măi Ioane!, fată hăi!*);

- între interjecția *ia* și imperativul sau conjunctivul următor (de exemplu, *Ia vezi!* sau *Ia să vedem!*);
- între interjecția *hai* și conjunctivul următor (de exemplu, *Hai să mergem!*).

LOCUȚIUNILE INTERECȚIONALE

§ 233. Cu valoarea unei interjecții se poate folosi și un grup de cuvinte care prezintă o unitate de sens, adică o locuțiune interjecțională. De exemplu: *pe naiba*, *Doamne ferește*, *păcatele mele*. Lipsite de structuri și întrebuințări specifice, locuțiunile interjecționale prezintă un interes redus din punct de vedere gramatical. Ele au, în general, comportarea unor construcții incidente.

SINTAXA

234 **SINTAXA** este o disciplină care studiază structura și funcția
elementelor constitutive ale enunțurilor lingvistice, precum și
relațiile dintre acestea. În esență, sintaxa se ocupă de modul în care
cuvintele se combină pentru a forma propoziții corecte din punct de
vedere gramatical. Aceasta include studiul regulilor care guvernează
formarea și interpretarea enunțurilor, precum și analiza structurii
interne a acestora. Sintaxa este o componentă fundamentală a
lingvisticii, care contribuie la înțelegerea modului în care limbajul
funcționează ca sistem comunicativ.

§ 234. **S i n t a x a** este partea structurii gramaticale (și a gramaticii ca studiu al acesteia) care cuprinde regulile privitoare la îmbinarea cuvintelor în propoziție și a propozițiilor în fraze. Comunicarea cu ajutorul limbii se realizează prin această îmbinare sau punere în funcțiune a cuvintelor oferite de vocabular (cu formele lor oferite de morfologie). Studiul sintaxei oglindește deci mecanismul viu de funcționare a limbii, felul cum, cu un număr mare, dar relativ limitat de cuvinte, se realizează un număr infinit de propoziții și fraze concrete.

UNITĂȚILE SINTAXEI

§ 235. În definiția sintaxei se vorbește de două unități ale ei – deosebite ierarhic – prin care se poate realiza comunicarea sau, mai exact, care pot constitui comunicări de sine stătătoare, exprimând judecăți logice sau idei cu caracter afectiv ori volițional: propoziția, ca unitate de grad mai mic, și fraza, ca unitate de grad mai mare (rezultată dintr-o îmbinare de cel puțin două propoziții). Uneori se folosește termenul *enunț* ca termen supraordonat și nedistinct pentru propoziție (independentă) și pentru frază.

Din aceeași definiție rezultă că unitatea fundamentală a sintaxei este **propoziția**. Ea este cea mai mică unitate a sintaxei care poate apărea de sine stătătoare sau, altfel spus, care poate constitui singură o comunicare. (Verbul *poate* din această definiție atrage atenția asupra faptului că atît caracterul de sine stătător, cît și capacitatea de a constitui singură o comunicare nu caracterizează orice propoziție concretă, dar esențial este că propoziția dispune în principiu de posibilitățile menționate.) Definită în diverse feluri (pînă în 1935 se număraseră peste 300 de definiții), mai apropiate sau mai îndepărtate între ele, propoziția se caracterizează prin predicatie și se identifică practic după prezența unui – singur – predicat (de obicei exprimat printr-un sau cu un verb la un mod personal – excepțional și printr-un mod nepersonal, vezi § 263 –, dar uneori și numai printr-un nume predicativ, vezi § 264) sau chiar numai după prezența unei intonații predicative (în propoziții nominale reduse la subiect – vezi § 250 și 252 – sau în

propoziții verbale eliptice de predicat); ea este constituită, de regulă, dintr-o îmbinare de două sau mai multe cuvinte, dar poate fi realizată și printr-un singur cuvânt. Exemple: *El locuiește în București; A se scutura înainte de întrebuințare!; Vorba lungă sărăcia omului; Adevărat; Da; Iarnă grea sau Iarnă; El, după ea.*

Unitatea sintactică superioară propoziției, întrucât este constituită din cel puțin două propoziții, este fraza, care este totdeauna de sine stătătoare. Caracterizarea frazei drept o unitate superioară propoziției sau de grad mai mare decât ea se referă exclusiv la organizarea sau structura acestor unități sintactice, fraza fiind o comunicare cu structura mai complexă decât propoziția tocmai pentru că ea este o îmbinare de două sau mai multe propoziții; acest fapt nu are implicații obligatorii cu privire la dimensiunile și la conținutul celor două unități deosebite ierarhic. Chiar dacă o frază este de obicei mai lungă și exprimată prin mai multe cuvinte decât o propoziție, aceasta nu constituie o condiție: se întâlnesc frecvent fraze alcătuite din câte trei cuvinte (*Doresc să vii, Bine că pleacă, Vino când vrei*) și chiar numai din două (*Înveți, știi*), iar propozițiile dezvoltate au, de asemenea frecvent, peste zece cuvinte (*De la începutul anului și până la mijlocul lunii noiembrie producția locală a fost în mod constant la fel de bună*). Tot astfel, deși fraza are capacitatea de a exprima un conținut mai bogat decât propoziția, există și situații în care același conținut se poate exprima la fel de bine printr-o propoziție ca și printr-o frază; de exemplu, frazele *Mă surprinde că refuzi, Am pierdut trenul pentru că a fost întreruptă circulația* comunică același lucru ca propozițiile *Mă surprinde refuzul tău, respectiv Am pierdut trenul din cauza întreruperii circulației*.

Unitățile sintactice inferioare propoziției sînt îmbinarea sau grupul de cuvinte și partea de propoziție; ambele sînt lipsite de predicatie, nu pot apărea niciodată de sine stătătoare și nu pot constitui unități de comunicare decât prin încadrarea într-o propoziție.

Îmbinarea (sau grupul) de cuvinte (pentru care se folosește și termenul *sintagmă*) este un constituent al propoziției alcătuit din cel puțin două cuvinte cu sens lexical deplin (vezi § 9) și reprezentînd cea mai mică unitate sintactică în interiorul căreia se poate stabili un raport sintactic: *producția locală, în mod constant, la fel de bună, de la începutul anului și până la mijlocul lunii noiembrie* (ultimul grup analizabil în altele de diverse niveluri: *de la începutul anului și de la începutul, începutul anului; până la mijlocul lunii noiembrie și până la mijlocul, mijlocul lunii, luna noiembrie*).

Partea de propoziție este un constituent al propoziției alcătuit dintr-un singur cuvânt cu sens lexical deplin (*producția, locală*) sau dintr-un cuvânt de acest fel și unul ajutător (*de la începutul, în mod*): ea reprezintă cea mai mică unitate sintactică, în interiorul căreia nu se stabilește un raport sintactic, dar care se află în raporturi sintactice cu alte unități (părți de propoziție).

Propoziția este unitatea fundamentală a sintaxei pentru că ea constituie cea mai mică unitate care poate apărea de sine stătătoare: comunicarea se realizează prin integrarea cuvintelor în propoziții, iar din acestea se formează fraze, raporturile dintre propozițiile unei fraze fiind aceleași cu cele dintre părțile unei propoziții.

RAPORTURILE SINTACTICE

§ 236. Raporturile (sau relațiile) sintactice sînt de două feluri: de subordonare sau de determinare și de coordonare. (Pentru cei care admit și alte raporturi, acestea două sînt, în orice caz, cele principale.)

Raporturi de subordonare sau de determinare există între termeni (părți de propoziție sau propoziții) cu funcțiuni sintactice diferite, dintre care un termen este determinat – sau regent –, iar celălalt determinant – sau subordonat –. Raporturile de subordonare sînt numeroase, dar unora dintre ele li se contestă uneori caracterul de subordonare, susținîndu-se autonomia unor raporturi cum sînt cel dintre subiect și predicat (sau dintre subiectivă și regentă) și cel apozitiv; general admise la subordonare sînt raportul atributiv, cel predicativ suplimentar și cel completiv (cu numeroase specii, circumstanțiale și necircumstanțiale).

Raporturi de coordonare există între termeni (părți de propoziție, propoziții – principale ori secundare – sau părți de propoziție și propoziții secundare) care stau pe același plan, fără a depinde unul de altul. Asemenea raporturi sînt cel copulativ, disjunctiv, alternativ (acesta oarecum intermediar între raportul copulativ și cel disjunctiv; este încadrat de obicei fie la raportul copulativ, după înțeles, fie la cel disjunctiv, după construcție), adversativ și conclusiv. (La acestea unii cercetători adaugă un raport cauzal sau explicativ.)

Distincția dintre subordonare și coordonare are în vedere felul cum este formulată comunicarea, construcția ei gramaticală. Altminteri, în ce privește înțelesul se pot găsi asemănări între unele unități concrete coordonate și altele subordonate (de exemplu, nuanțe cauzale, finale, temporale sau condiționale la unități coordonate copulativ) sau chiar între unele raporturi – ori specii de unități –, în ansamblu, din cele două categorii opuse în principiu (raportul de coordonare copulativ și cel de subordonare cumulativ, raportul de coordonare adversativ și cel de subordonare concesiv sau opozițional, raportul de coordonare conclusiv și cel de subordonare consecutiv).

Gradul de legătură dintre termenii unui raport sintactic de coordonare sau de subordonare diferă de la un raport la altul, dar și în cadrul aceluiași raport după felul construcției, după unele particularități lexicale, după importanța atribuită de vorbitor unei unități sintactice. Din aceste puncte de vedere se vorbește de construcții suficiente și insuficiente (vezi § 338), de

determinante obligatorii și facultative (vezi § 255) și de determinante izolate și neizolate (vezi § 275 și 286).

În interiorul unei propoziții sau al unei fraze pot apărea cuvinte sau construcții incidente (vezi § 340), care sînt neintegrate în structura comunicării de bază, nelegate sintactic de această comunicare, deși ca înțeles se referă la ea; unii cercetători consideră incidența un raport sintactic de tip special.

EXPRIMAREA RAPORTURILOR SINTACTICE

§ 237. Raporturile sintactice se exprimă prin diferite mijloace: morfologice, sintactice și fonetice. Mijloc morfologic este flexiunea (schimbarea formei gramaticale a unui cuvînt), care face posibile două fenomene sintactice: acordul (potrivirea formală a două părți de propoziție) și rectiunea (impunerea de către termenul determinat a unei anumite forme la determinant). Mijloace sintactice sînt joncțiunea (legătura realizată prin cuvinte ajutătoare, numite și elemente de relație), juxtapunerea sau parataxa (simpla alăturare a termenilor unui raport) și topica. Mijloace fonetice sînt intonația și pauza; în scris acestea sînt redată prin mijloace grafice: semnele de punctuație. La exprimarea unui raport se pot folosi simultan cîte două mijloace (de exemplu, flexiunea și joncțiunea sau juxtapunerea și intonația).

Mijloacele de exprimare sînt mai numeroase și mai variate la subordonare decît la coordonare.

RELIEFAREA UNOR UNITĂȚI SINTACTICE (EMFAZA)

§ 238. Scoaterea în evidență a unui element din comunicare căruia vorbitorul îi atribuie mai multă importanță se realizează prin diverse mijloace: sintactice (topica, repetiția, dublarea, elipsa, construcții perifrastice de tipul *El este acela care a spus, Ce e rău e că n-am timp*) și fonetice (accentul logic sau sintactic, variația de tempo). Adesea se folosesc simultan cîte două mijloace (topica și accentul, repetiția și accentul).

Un rol deosebit are accentul logic sau sintactic, pe care Eminescu îl numea „sufletul vorbirii“. Rolul său de reliefare rezultă clar din opozițiile pe care le implică sau din răspunsurile cerute. De exemplu, în propoziții ca *Aici stau cărțile* sau *Astăzi începe practica* accentul poate sta pe oricare dintre cele trei părți de propoziție, dar cu deosebiri de înțeles: *Aici stau cărțile* (nu în altă parte), *Aici stau cărțile* (nu circulă), *Aici stau cărțile* (nu alte obiecte); *Astăzi începe practica* (nu în altă zi), *Astăzi începe practica* (nu se termină), *Astăzi începe practica* (nu vacanța). Dacă propozițiile respective sînt interogative, ele impun răspunsuri diferite: – [Da,] aici, –

[*Da,*] *stau*, – [*Da,*] *cărțile*; – [*Da,*] *astăzi*, – [*Da,*] *începe*, – [*Dă,*] *practica*. Deosebiri mari de înțeles sînt legate de accentul unor adverbe ca *mai* sau *puțin*: *Ea este mai frumoasă decît prietena ei* (nu rezultă dacă și prietena e frumoasă) și *Ea este mîi frumoasă decît prietena ei* (prietena este și ea frumoasă); *El era puțin bănuitor* (era cam – sau oarecum – bănuitor) și *El era puțin bănuitor* (era numai în mică măsură bănuitor). Accentul sintactic poate avea și rolul de a distinge diferite valori gramaticale ale unui cuvînt: de exemplu, *și* conjuncție de *și* adverb, *dar* conjuncție adversativă de *dar* conjuncție conclusivă. Lectura corectă a unui text trebuie să acorde atenție accentului sintactic corespunzător înțelesului.

SINTAXA ȘI PUNCTUAȚIA

§ 239. Componentă a scrierii sau a sistemului grafic al limbii, punctuația este cuprinsă de obicei și în tratarea gramaticii, și anume a sintaxei, întrucît este, în mare parte, un auxiliar grafic al acesteia. Semnele de punctuație au rolul de a despărți unitățile sintactice după raporturile stabilite între părți de propoziție, propoziții și fraze și de a atrage atenția asupra intonației și a pauzelor corespunzătoare.

Punctuația are o deosebită utilitate pentru transmiterea și receptarea corectă a unui text. Ajutîndu-l pe cititor să desprindă sensul exact al celor comunicate în scris, ea are o eficiență dependentă de stăpînirea analizei gramaticale atît de către cel care scrie, cît și de către cei care urmează să citească.

Aproape totdeauna există anumite deosebiri de înțeles, fie și numai nuanțe, după punctuația întrebuițată într-un text, dar uneori se poate ajunge pînă la schimbarea totală a înțelesului. Situațiile de acest fel privesc rolul semnelor de punctuație atît în delimitarea unor unități sintactice, cît și în marcarea unor raporturi din cadrul aceleiași unități. Pentru prima situație se poate compara propoziția *Cum pleci?* cu propozițiile *Cum? Pleci?*; pentru cea de a doua, relațiile din *Andrei începe examenul* (cu *Andrei* subiect) și *Andrei, începe examenul* (cu *Andrei* vocativ) sau din *Nu plîng, pentru că mi-e frică* (decî „nu plîng”) și *Nu plîng pentru că mi-e frică* („plîng, dar nu de frică”). Cf. și rolul pe care-l poate avea virgula pusă după *lui* pentru excluderea interpretării acestui cuvînt drept articol și implicit pentru delimitarea părților de propoziție în exemple ca *Datorită lui, Ion a putut pleca* sau *Lui, Ion nu-i place* (vezi § 11).

Pentru unele situații gramaticale există reguli ferme de punctuație obligatorie: fie cu caracter pozitiv, arătînd că se impune folosirea unui semn de punctuație (de exemplu, faptul că vocativul se desparte totdeauna printr-un semn de punctuație – virgulă sau semnul exclamării), fie cu caracter negativ sau prohibitiv, arătînd că nu e permis un semn de punctuație (de exemplu, faptul că nu se pune virgulă între subiect și predicat, între un articol

proclitic și cuvîntul însoțit de acesta sau între o prepoziție și termenul introdus de ea. Pentru alte situații gramaticale punctuația nu are propriu-zis reguli, ci depinde în mare măsură de aprecierea celui care scrie, prezența unui semn de punctuație fiind permisă, dar nu obligatorie – ceea ce duce la deosebiri între indivizi, în limitele corectitudinii – ; uneori este de ales între un semn de punctuație și nici unul (de exemplu, prezența sau absența virgulei la părți de propoziție, la propoziții subordonate sau la unele conjuncții coordonatoare așezate într-un loc mai deosebit de cel obișnuit), iar alteori trebuie să se folosească un semn de punctuație, dar există posibilitatea de a opta între două sau mai multe semne cu întrebuințări comune (de exemplu, între virgulă și linia de pauză sau paranteze la construcții incidente; între virgulă și semnul exclamării la vocative și interjecții).

Folosirea corectă a punctuației trebuie să țină seama de situațiile în care se întîlnesc două reguli diferite, referitoare la constituențe diferite ale construcției: o regulă pozitivă, care cere prezența unui semn de punctuație, și alta negativă, care îl interzice. De reținut că regulile obligatorii prohibitive (de interzicere) nu se pot aplica uneori din cauza intervenției unei reguli pozitive, care cere prezența unui semn de punctuație. De exemplu: regula că subiectul nu se desparte prin virgulă de predicatul lui nu se aplică atunci cînd între aceste părți principale de propoziție se găsesc elemente care trebuie despărțite de rest, cum ar fi un atribut sau un complement izolat (*Mama, obosită, s-a culcat; Ea, în mare grabă, a plecat*), un vocativ (*El, soro, a plecat*) sau altă construcție incidentă (*El, închipuie-ți, a plecat*); de remarcat că nu este permisă despărțirea subiectului de predicat printr-o singură virgulă, dar este permisă intervenția a două sau mai multe virgule, care închid între ele diverse intercalări.

Înșușirea regulilor de punctuație obligatorie și a limitelor în care se poate desfășura punctuația facultativă este o datorie elementară a oricărui om cult. Atenție însă la înșușirea exactă a unei reguli, în care nu trebuie neglijată nici o precizare! În ciuda circulației ei, nu este valabilă regula simplificată după care ar fi interzisă virgula înainte de *și*: interdicția se referă numai la *și* conjuncție – nu *și* adverb – și numai la conjuncția copulativă – nu și la cea adversativă –; chiar înainte de *și* copulativ se pot întîlni aparente excepții de tipul celor discutate în alineatul precedent, virgula fiind permisă dacă este cerută de un vocativ (*Vino, Ioane, și privește!*) sau de o construcție izolată (*M-am întîlnit cu doi prieteni, Andrei și Petrișor, și am stat de vorbă*).

Punctuația nu este totuși o soluție universală de clarificare a contextelor ambigue, respectiv a omonimiei sintactice; de exemplu, apelul la o virgulă insolită poate contribui la înlăturarea confuziei dintre genitivul atribut și dativul complement indirect într-o construcție ca *Dau cartea elevului* (vezi *Dau cartea, elevului*), dar este inefficient pentru distincția dintre atributul în dativ și unul în genitiv în construcții ca *transmiterea cunoștințelor elevilor* (scriindu-se *transmiterea cunoștințelor, elevilor* nu se evită confuzia de bază dintre dativ și genitiv, ci se schimbă doar raportarea falsului genitiv).

Felurile propozițiilor considerate în sine

§ 240. Considerată numai în calitatea ei de propoziție, independent de legătura cu alte propoziții și de rolul în frază (vezi § 335), orice propoziție poate fi calificată – și clasificată – din următoarele puncte de vedere: după scopul comunicării, după afectivitate și după conținutul exprimat, corelat cu modalitatea sau felul cum privește vorbitorul acțiunea (criterii strîns legate între ele, dintre care fundamental este scopul comunicării); după aspectul pozitiv sau negativ; după structură.

FELURILE PROPOZIȚIILOR DUPĂ SCOPUL COMUNICĂRII, DUPĂ AFECTIVITATE ȘI DUPĂ CONȚINUTUL EXPRIMAT

§ 241. După scopul comunicării propozițiile sînt numai de două feluri: enunțiative (cele care dau o informație, comunică ceva) și interogative (cele care cer o informație, formulează o întrebare).

Dintre ele, propozițiile interogative sînt marcate fie prin intonație, fie prin cuvinte interogative, iar uneori și prin ordinea cuvintelor. De asemenea, propozițiile interogative au trei clasificări specifice: după autonomia sintactică, după partea de propoziție la care se referă întrebarea și după cum așteaptă sau nu un răspuns.

După primul criteriu menționat interogativele sînt directe (cînd sînt principale, deci cînd întrebarea este adresată direct, independent de un regent oarecare: de exemplu, *Vii mîine? Cînd vii?*) și indirecte (cînd sînt subordonate unui regent cu sens de informare, deci cînd întrebarea este adresată indirect, prin intermediul regentului: *Te-am întrebat dacă vii mîine; Nu se știe cînd vii*); criteriul autonomiei sintactice este strîns legat de scopul comunicării, distincția dintre propozițiile interogative directe și cele indirecte putînd fi descrisă și astfel: interogativele directe adresează o întrebare, în timp ce interogativele indirecte reproduc o întrebare. Numai interogativele directe – propoziții principale – sînt marcate în scris prin semnul întrebării. Interogativele indirecte sînt propoziții subordonate necircumstanțiale de următoarele feluri: subiective, predicative, atributive, complementive directe și indirecte; punctuația lor este în funcție de natura pro-

poziției regente (cum regenta este de obicei enunțiativă reală, se dă ca regulă folosirea punctului, deși nu sînt excluse nici semnul întrebării, nici cel al exclamării).

După partea de propoziție la care se referă întrebarea interogativele sînt totale (cînd întrebarea se referă la predicat sau și la predicat și cînd se poate răspunde cu *da* sau *nu*: *Vii mîine?*; nu se poate răspunde astfel doar la interogativele totale coordonate disjunctiv: – *Vii sau pleci?* – *Scrii sau nu?*) și parțiale (cînd întrebarea nu se referă la predicat, ci la altă parte de propoziție și cînd nu se poate răspunde cu *da* sau *nu*: *Cînd vii?*; *Cine vine?*). Definiția interogativelor parțiale nu este contrazisă de apariția, nerecomandabilă, a lui *da* în fruntea răspunsului la asemenea întrebări: în aceste situații adverbul de afirmație – care nu constituie de fapt răspunsul, ci doar îl însoțește – este utilizat fie golit de sens, ca un cuvînt incident, pentru a se cîștiga timp (vezi § 341): – *Unde va fi sediul firmei?* – *Da, sediul va fi în București*, fie cu referire indirectă la o întrebare subînțeleasă solicitînd acceptarea celei formulate: – *Unde va fi sediul firmei?* – *Da, acum pot să vă anunț că el va fi în București* sau/și ca evaluare a întrebării puse: – *Unde va fi sediul firmei?* – *Da, aceasta este o problemă și pentru noi, nu ne-am decis încă*. Interogativele totale sînt singurele care pot avea – cînd sînt directe – o intonație interogativă caracteristică (ton urcător), în timp ce interogativele parțiale au intonație de tip enunțativ. Interogativele parțiale sînt marcate de prezența obligatorie a unui pronume, adjectiv pronominal sau adverb pronominal interogativ, așezat de obicei la începutul propoziției sau măcar înaintea predicatului; elementul introductiv este același la interogativele parțiale directe și la cele indirecte: *Cine vine?*, respectiv *A întrebat cine vine* (de evitat folosirea inutilă a conjuncției *că* la interogativele indirecte parțiale: *A întrebat că cine vine* nu este o construcție literară!). Interogativele totale au un element introductiv obligatoriu numai cînd sînt indirecte: conjuncția *dacă* sau, popular, *de* cu același sens; de exemplu, *Vii mîine?* față de *Te întreb dacă vii mîine* sau *Spune-mi dacă vii mîine*. Alte mărci ale interogației, care pot apărea atît în interogativele totale, cît și în cele parțiale, nu sînt obligatorii, ba chiar sînt din ce în ce mai rar folosite și simțite, de cele mai multe ori, ca elemente învechite: pe de o parte, adverbe și locuțiuni adverbiale ca *oare*, *au*, *nu cumva* și combinațiile lor (de exemplu, *au nu cumva*), iar, pe de altă parte, elemente de ordine a cuvintelor, ca inversiunea formelor verbale compuse (*Văzut-ați?*) sau ordinea verb + pronume neaccentuat (*Vezi-l?*).

După cum așteaptă sau nu un răspuns, interogativele sînt propriu-zise sau veritabile (cînd cer o informație – vezi definiția interogativelor –, deci cînd vorbitorul așteaptă un răspuns: *Vii mîine?*, *Cînd vii?*) și retorice sau false (cînd, de fapt, comunică ceva sub formă interogativă, vorbitorul neașteptînd un răspuns: *Nu ți-am spus eu?*, *Cine ar fi crezuit așa ceva?*); acest criteriu este strîns legat de scopul comunicării, interogativele retorice fiind interogative numai prin formă (intonație, cuvinte interroga-

tive, forme inverse), dar enunțiative prin conținut (nu cer, ci dau o informație).

Interogativele directe folosite într-un dialog natural, mai rar și cele indirecte care reproduc un asemenea dialog sînt adesea propoziții neanalizabile (vezi § 248) și fragmentare (vezi § 251). Interogativele neanalizabile – totale – pot fi exprimate, în limbajul familiar, prin interjecții specifice: *Ei?*, *Ha?*, *Î?*, însoțite de o mimică interogativă, care poate suplini exprimarea prin cuvinte (în acest caz, în scris, întrebarea mută se redă numai prin semnul întrebării: – *Ai auzit?* – ?). Interogativele fragmentare – totale sau parțiale – se reduc de obicei la partea de propoziție la care se referă întrebarea: – *A venit mama* – *Cine? Mama?*

Fiecare dintre cele două grupuri mari de propoziții – enunțiative și interogative – cunoaște subîmpărțiri comune după alte două criterii: după afectivitate și după conținutul exprimat, corelat cu modalitatea sau felul cum consideră vorbitorul acțiunea. În unele lucrări aceste criterii nu sînt distincte și ierarhizate, ci cuprinse într-o clasificare unică eterogenă (numită, de obicei, „după înțeles”), în care apar pe același plan specii de propoziții identificate, de fapt, după criterii diferite: enunțiative, interogative, exclamative, optative, dubitative, imperative.

§ 242. După afectivitate sau după atitudinea vorbitorului față de ceea ce exprimă – și după intonația care o exteriorizează – propozițiile sînt tot de două feluri: *afective* sau *exclamative* (cele care, pe lângă un conținut oarecare, exprimă starea de spirit a vorbitorului, atitudinea lui de admirație, plăcere, surprindere, indignare, regret etc.) și *neafective* sau *neexclamative* (cele care nu lasă să se vadă starea de spirit a vorbitorului). Propoziții alcătuite din aceleași cuvinte se deosebesc în vorbire prin intonație, iar în scris prin punctuație, după cum au sau nu un caracter afectiv; de exemplu, *El știe tot* – simplă constatare – este o propoziție enunțiativă neexclamativă, în timp ce *El știe tot!* – constatare cu nuanță de admirație, de spaimă sau de ironie – este o propoziție enunțiativă exclamativă; *El știe tot?* – simplă întrebare – este o propoziție interogativă neexclamativă, iar *El știe tot?!* – întrebare care nu așteaptă răspuns, ci exprimă dezacordul vorbitorului, indignarea – este o propoziție interogativă exclamativă (de remarcat folosirea cumulată a două semne de punctuație: atît semnul întrebării, cît și cel al exclamării!). Dintre cele două tipuri de propoziții, propozițiile afective (exclamative) sînt marcate nu numai prin intonație, ci uneori și prin prezența anumitor cuvinte, ca interogativul *ce* cu valoare adjectivală sau adverbială (vezi și § 116), adverbele *asa* (*de*), *atît* (*de*), *cît* (*de*), *cum*, *unde* (*nu*), *mai* și altele, diverse interjecții, conjuncția *că* (vezi și § 216), prin elemente de ordine a cuvintelor (în special așezarea numelui predicativ înaintea verbului copulativ) și prin accentul sintactic (*Deștept* (*mai*) *ești!*), prin elipse sau construcții nominale (vezi § 252);

rostirea propozițiilor afective (exclamative) este însoțită adesea de anumite gesturi sau/și de o mimică sugestivă, care pot chiar să suplinească exprimarea prin cuvinte (situație redată în scris prin semnul exclamării – singur sau combinat cu semnul întrebării – pus în locul unei replici întregi).

Intonația exclamativă prezintă diverse variante în funcție de starea afectivă pe care o exprimă vorbitorul (plăcere, indignare, surpriză, regret etc.) și de intensitatea ei. În scris nu se poate reda decât caracterul exclamativ al intonației (prin semnul specific, numit al exclamării), eventual și intensitatea (prin repetarea acestui semn). Diversele nuanțe de intonație – esențiale pentru lectura expresivă – pot fi deduse din context. Un cuvânt sau o construcție (propoziție) alcătuită din aceleași cuvinte pot fi citite cu cele mai diferite intonații exclamative afective; de exemplu: *Vine mama!* – bucurie sau avertisment, regret; *Ce mai viață!* – admirație, regret sau dezaprobare.

§ 243. După conținutul exprimat (sau după „înțeles”) și după modalitate (felul cum consideră vorbitorul acțiunea), redate mai ales prin modul verbului din cadrul predicatului, propozițiile sînt reale, optative, potențiale, dubitative și imperative; primele patru specii sînt comune propozițiilor enunțiative și celor interrogative, în timp ce imperative nu există decât în cadrul enunțiativelor.

Propozițiile enunțiative reale (numite și asertive, expozitive sau narrative) exprimă o acțiune sau o stare prezentată ca reală și se construiesc cu modul indicativ; în fraza *Sînt bucuros că ai venit* ambele propoziții sînt enunțiative reale. Propozițiile enunțiative optative exprimă o dorință și se construiesc de obicei cu modul optativ (de exemplu, *Aș mânca o înghețată*), mai rar cu modul conjunctiv (în urări, de exemplu: *Mulți ani trăiască!*). Propozițiile enunțiative potențiale exprimă posibilitatea realizării unei acțiuni sau stări – realizabile în prezent și viitor, ireale în trecut – și se construiesc de obicei cu modul condițional-optativ (*N-aș crede așa ceva*) sau cu indicativul imperfect (*Mai bine plecam atunci*), în subordonare și cu conjunctivul (*N-am pe nimeni care să mă ajute*). Propozițiile enunțiative dubitative exprimă o îndoială, o nehotărîre, o nesiguranță, o ezitare sau o bănuială și se construiesc de obicei cu modul prezumtiv (*Va fi știind ceva*) sau conjunctiv (*Să fi fost prin 1940*), mai rar cu indicativul viitor (*Așa o fi*). Propozițiile enunțiative imperative exprimă o poruncă, un îndemn, un sfat, o rugăminte, o recomandare și se construiesc de obicei cu modul imperativ (*Du-te imediat acolo!*) sau conjunctiv prezent (*Să pleci de aici!*), mai rar cu indicativul viitor (*Te vei duce sau Ai să te duci imediat*), cu infinitivul prezent (*A se agita înainte de întrebuintare*) sau cu supinul (*De evitat apropierea de o sursă de căldură*); o subspecie a enunțiativelor imperative este reprezentată de așa-numitele imperative hortative, care exprimă un îndemn (*Să plecăm de aici*).

Propozițiile interogative reale formulează o întrebare cu privire la o acțiune sau o stare considerată reală și se construiesc cu modul indicativ; de exemplu, *Vii?* sau *Cînd vii?* Interogativele optative formulează o întrebare cu privire la o dorință și se construiesc cu modul optativ; de exemplu, *Ai mîncă o înghețată?* Interogativele potențiale formulează o întrebare cu privire la o posibilitate și se construiesc cu modul condițional-optativ (*Ai crede așa ceva?*) sau conjunctiv (*Ce să fac?*). Interogativele dubitative formulează o întrebare prin care se exprimă o îndoială, o nehotărîre, nesiguranță, ezitare sau bănuială și se construiesc cu modul prezumtiv (*Unde or fi plecat?*), conjunctiv (*Cine să fie?*) sau indicativ viitor (*Cine o fi?*); o subspecie a interogativelor dubitative este constituită de interogativele deliberative, care exprimă oscilația între două sau mai multe posibilități: *Oare să merg?*; *Să merg, să nu merg?*

Clasificarea propozițiilor după conținut și după modalitate se bazează în mare măsură pe un element morfologic, și anume pe modul verbului din cadrul predicatului. Propoziții formate din aceleași cuvinte reprezintă specii diferite dacă se deosebesc prin modul verbal: de exemplu, *Citești* și *Ai citit*, cu modul indicativ, constituie propoziții enunțiative reale (sau, cu intonația schimbată, interogative reale: *Citești?*, *Ai citit?*), în timp ce *Ai citi*, cu modul condițional-optativ, este fie o enunțiativă optativă, fie una potențială; *Vei fi citind*, cu modul prezumtiv, este o propoziție enunțiativă dubitativă, iar *Citește!*, cu modul imperativ, și *Să citești*, cu modul conjunctiv, sînt propoziții imperative. În cazul propozițiilor optative, potențiale și imperative, însăși denumirea lor coincide cu aceea a modurilor specifice, deși propozițiile menționate nu se construiesc numai cu aceste moduri, ci și cu unele echivalente (ceea ce contează este deci valoarea modului).

§ 244. Clasificarea propozițiilor după scopul comunicării și după criteriile anexe are importanță practică pentru scrierea corectă (folosirea adecvată a semnelor de punctuație) și pentru lectura expresivă. De asemenea ea are importanță în studiul altor capitole ale sintaxei, întrucît anumite construcții sau reguli de topică se întîlnesc numai sau mai ales în specii ca propozițiile interogative sau cele exclamative.

FELURILE PROPOZIȚIILOR DUPĂ ASPECTUL LOR POZITIV SAU NEGATIV

§ 245. Clasificarea propozițiilor în pozitive (sau afirmative) și negative se numește de obicei „după formă“, deși termenul *formă* nu este suficient de precis pentru delimitarea de alte criterii. Propozițiile pozitive afirmă ceva (o constatare: *A venit*, o dorință: *Ar veni*, o îndoială: *Va fi venit* etc.), pe cînd cele negative înlătură o afirmație (*N-a venit*, *N-ar veni*, *N-o fi*

venit). Dintre cele două tipuri de propoziții numai propozițiile negative au totdeauna mărci speciale, conținând diverse feluri de cuvinte negative: în primul rînd negația *nu*, pe lîngă care pot apărea și pronumele negative *nimeni*, *nimic*, *nici unul*, adjectivul pronominal negativ *nici un* (*nici o* etc.), adverbe negative ca *niciodată*, *nicăieri*, *nicidecum*, *deloc*, adverbul și conjuncția *nici*; într-o propoziție pot exista diferite cuvinte negative – fie ca părți de propoziție, fie ca însoțitoare ale unor părți de propoziție –, dar sînt negative numai propozițiile în care este negat predicatul (exprimat sau subînțeles). Propozițiile pozitive se caracterizează de obicei numai prin lipsa negației la predicat, avînd rareori unele mărci speciale (în propoziții neanalizabile, monomembre și fragmentare, vezi § 247). Atît afirmația, cît și negația pot fi sigure (cu cîte o variantă întărită sau intensivă) și nesigure (cu cîte o variantă atenuată sau reticentă).

§ 246. Cuvîntul prin care se neagă predicatul este adverbul *nu*, cu varianta fonetică *n-* (înaintea unor cuvinte cu inițială vocalică: *N-aud*, *N-am auzit*, *N-o văd* – vezi și § 166). Negația *nu* poate apărea și pe lîngă altă parte de propoziție decît predicatul, dar propozițiile respective nu devin în felul acesta negative: de exemplu, *Nu el a scris articolul*; *Nu astăzi avem sedință*; *Te-am chemat nu la petrecere, ci la muncă* (spre deosebire de *El nu a scris...*, *Astăzi nu avem...*, *Nu te-am chemat la petrecere...*, care sînt negative datorită negării predicatului); cu atît mai mult se înțelege că sînt pozitive propoziții ca *El este incorect* sau *A procedat neamical*, chiar dacă înseamnă același lucru cu *El nu este corect*, respectiv *N-a procedat amical*.

Negația referitoare la predicat – și, prin el, la întreaga propoziție – se numește negație totală, în opoziție cu negația referitoare la orice altă parte de propoziție, care este o negație parțială. Alte distincții care se fac între cuvintele negative sînt, pe de o parte, distincția dintre negațiile suficiente, care nu sînt condiționate de prezența altor cuvinte negative, și negațiile auxiliare (numite și seminegații), care apar de obicei alături de o negație suficientă sau o presupun, iar, pe de altă parte, distincția dintre negațiile independente sau absolute (numite și negații profrază), care constituie singure o comunicare, și negațiile integrate în propoziție. Adverbul *nu* este negația cu cele mai largi posibilități, folosită în mod curent în cinci dintre cele șase situații menționate: poate fi atît totală (*El nu vine*), cît și parțială (*Nu el vine*); atît integrată în propoziție (ca în toate exemplele anterioare), cît și independentă (– *Vii?* – *Nu*; *Vine sau nu?*); este însă totdeauna negație suficientă, niciodată auxiliară. Ca negații independente se mai folosesc popular adverbul *ba* (– *Vine?* – *Ba*; *Vine sau ba?*), iar în limbajul familiar interjecțiile *aș* sau *ei aș* (pentru scrierea corectă vezi § 229), *ăă* sau *îî* și *nt* sau *tt* (ultimele cu o notatie ortografică foarte aproximativă). Conjuncția și adverbul *nici* funcționează în limba literară actuală numai ca negație auxiliară – totală sau parțială –; folosirea lui *nici* ca negație suficientă (fără *nu*

la verbul din cadrul predicatului) este învechită sau regională: *Nici mi-e foame, nici mi-e sete* (locuțiunea adverbială *nici că*, populară și familiară, este însă negație suficientă: *Nici că s-a mai văzut așa ceva*). Pronumele negative, adjectivul pronominal negativ și adverbele negative – pronominale sau nu – sînt, în general, negații auxiliare, apărînd în prezența negației nu (*Nu vine nimeni, Nu vine niciodată*) sau ne- (de la forme verbale nepredicative – vezi § 166: *Nevenind nimeni...*) ori a unor pseudonegații suficiente, ca prepoziția *fără* (*fără a pricepe nimic, fără nici o vorbă*) sau locuțiunea conjuncțională *fără să* (*fără să priceapă nimic, fără să mă gîndesc deloc*). Părțile de vorbire menționate ca avînd statut obișnuit de negații auxiliare pot fi negații suficiente – aparent independente sau integrate în propoziție – în cîteva situații, mai mult sau mai puțin excepționale: a) în răspunsuri fragmentare la o întrebare (– *Îți place?* – *Deloc*; – *Cine vine?* – *Nimeni*); b) în propoziții nominale (*Cartea – nicăieri*) sau verbale eliptice de predicat (*El – nimic*); c) în comparații (*ca nimeni (altul), ca niciodată*); d) în construcții coordonate cu un termen opus pozitiv care determină aspectul pozitiv al propoziției (*Vorbește puțin sau deloc*); e) ca determinante antepuse ale unui adjectiv – adesea participiu – sau ale unui adverb, care, la rîndul lor, pot avea diverse funcțiuni în propoziție (*o sarcină deloc ușoară; construcție de nimeni combătută*). Ultima construcție, recentă și livrescă, este folosită mult în publicistica actuală, mai ales la negarea unor atribute (unde pare mai firească), dar și la complementele circumstanțiale de mod, elemente predicative suplimentare sau nume predicative (unde gradul de acceptabilitate, în general mai redus, depinde adesea de topică; să se compare, de exemplu, *Deloc neglijabile sînt meritele sale* cu *Meritele sale sînt deloc neglijabile*).

Construcția firească și tradițională a propozițiilor negative este cu așa-numita negație dublă (sau chiar multiplă): pronumele, adjectivele pronominale și adverbele negative nu apar în mod normal pe lîngă un verb pozitiv, ca negații suficiente, ci pe lîngă un verb negativ (însotit de *nu* sau *ne-*, vezi § 166), ca negații auxiliare: *Nu vine nimeni, N-a venit niciodată, N-a venit nimeni niciodată* etc.; de aceea sînt negative propozițiile fragmentare reduse la asemenea cuvinte care presupun un predicat negativ: – *Aștepți pe cineva?* – *Pe nimeni* [nu aștept]. Abateri de la această regulă în sensul folosirii unui verb pozitiv se întîlnesc rar, numai în traduceri – sub influența unor modele străine – și în poezie – poate din necesități de versificație –; o cunoscută romanță conține această construcție nefirească: *Acum un an – e multă vreme – Veneai ca nimeni să te cheme*. Există însă tendința de renunțare la negația dublă în alt mod, și anume folosindu-se verbul negativ cu anumite pronume, adjective sau adverbe pronominale, nehotărîte (deci pozitive) în locul celor negative: *cineva* (în locul lui *nimeni*), *ceva* (în locul lui *nimic*), *vreun, orice* sau *oricare* (în locul lui *nici un*), *vreodată* (în locul lui *niciodată*), mai răspîndită fiind apariția lui *vreun, vreo* în locul lui *nici un, nici o* (vezi și § 119); tolerate în propoziții

interogative negative (de exemplu, *N-ai ceva de scris?*, *Nu cunoști vreun doctor?*), aceste înlocuiri nu sînt admise în propoziții enunțiative (de exemplu, *N-am ceva de scris*, *Nu cunosc vreun doctor*).

Negația dublă sau multiplă, care se realizează cu o negație suficientă și una sau mai multe negații auxiliare, trebuie deosebită de fenomenul folosirii, într-o construcție, a două negații (sau a unei negații și a unei pseudo-negații) suficiente; acestea se anulează una pe alta, dînd împreună o afirmație, uneori chiar foarte puternică: *El nu fusese neatent sau incorrect = El fusese atent, respectiv corect*; *o lucrare nu fără greșeli = o lucrare cu greșeli*; *Nu se poate să nu ținem seama... = Trebuie să ținem seama*; *a nu spune* (sau *zice*) *nu* sau *ba* = *a spune da* „a fi de acord”. Avem a face în aceste situații cu un aspect al figurii de stil numite litotă (care constă în atenuarea unei expresii pentru a lăsa să se înțeleagă mai mult decît se spune), la fel ca la negarea unui antonim, prin care se sugerează contrariul: *Nu e rău = E bun* (sau *bine*), *o muncă nu sau deloc ușoară = o muncă grea*, *Nu sînt contra = Sînt pentru* („de acord”). Negarea unei negații și negarea unei însușiri pozitive pentru a afirma de fapt contrariul sînt procedee larg răspîndite mai ales în stilul publicistic. Folosirea a două negații necesită însă o atenție specială pentru a nu se confunda pozitivul cu negativul: cf. întrebarea-cursă *Nu-i fără minciună?*, la care, luați repede, puțini pot răspunde corect (răspunsul *Nu* ar însemna că „este cu minciună, neadevărat”, deci pentru a afirma că e vorba de un adevăr trebuie răspuns *Ba da* „este fără minciună, adevărat”). De remarcat deosebirea de înțeles, legată de topica adverbilor de tip *deloc*, dintre *o carte deloc necitită*, *călătorie defel neplăcută* (litotă = *o carte citită*, respectiv *călătorie plăcută*) și *o carte necitită deloc*, *călătorie neplăcută defel* (cu negație intensivă = *O carte absolut necitită*, respectiv *Călătorie care nu e plăcută defel* sau *care e absolut neplăcută*).

Caracterul pozitiv sau negativ al unei propoziții poate fi uneori pur formal, în contradicție cu înțelesul. Diferențe mici de înțeles între pozitiv și negativ, în ciuda construcției care ar trebui să le opună, se pot întîlni adesea la propozițiile interogative propriu-zise totale: *Vii mîine?*/*Nu vii mîine?* sau *Ai adus cartea?*/*N-ai adus cartea?* etc. Mai surprinzătoare sînt situațiile în care se produce o schimbare de construcție: aspectul pozitiv cu valoare de negativ și aspectul negativ cu valoare de pozitiv. Situațiile în care o propoziție pozitivă din punct de vedere formal are sens negativ se întîlnesc la următoarele specii de propoziții principale: a) propoziții interogative retorice (de exemplu, *De asta ne arde nouă acum? Cine ar fi crezut așa ceva?*; cf. și formule consacrate ca *Cine știe?*, *Cum se poate?*) și b) propoziții enunțiative exclamative în care afirmația este ironică, marcată ca atare prin intonație (*Exact asta îmi trebuia acum!*, *Tu mai lipseai de acolo!*, – *Ți-a dat banii?* – *Da, mi-a dat!*, eventual cu adaosul explicit mai mult de-o grămadă; cf. și formule gramaticalizate ca *Ți-ai găsit!*, *Dracul știe!*, *Ferit-a Sfîntul!*). Situațiile în care o propoziție negativă din punct de vedere formal are sens pozitiv – ceea ce reprezintă așa-numita

negație expletivă – sînt mai numeroase, mai variate și pun unele probleme de corectitudine a exprimării. Admise de norme sînt, pe de o parte, aceleași tipuri de propoziții principale descrise pentru reversul situației, deci a) propoziții interogative retorice (*Cine nu-l cunoaște pe el?*, *Nu te-am învățat să saluți?*; cf. formulele gramaticalizate *Cum nu?*, *Cum să nu?*, *De ce nu?*) și b) propoziții enunțiative exclamative introduse prin pronumele *ce*, *cît* sau prin adverbul *unde* (*Cîte n-am pătimit eu!*, *Și unde nu-i trage una!*), mai rar altfel de exclamative ironice (*Nu mai pot de dorul tău!*), iar, pe de altă parte, un tip de propoziții subordonate: c) subordonate temporale de anterioritate introduse prin *pînă*, *pînă să*, *pînă ce* și *pînă cînd* (*Pleacă pînă (nu) se întuneacă/pînă să (nu) se întunece*). Alături de acestea din urmă există propoziții subordonate în care construcția cu formă negativă și înțeles pozitiv nu este admisă de norme: a) propoziții temporale introduse prin *înainte (ca) să* (*Pleacă înainte să nu se întunece în loc de... înainte să se întunece*), b) propoziții necircumstanțiale, mai ales complete indirecte și directe, dependente de verbe care exprimă o inhibare sau o interdicție, ca *a se abține*, *a evita*, *a (se) feri*, *a interzice* sau *a fi interzis*, *a (se) împiedica*, *a (se) opri*, *a se reține*, *a se stăpîni*, și construite cu conjunctivul (*Mă abțin să nu rîd în loc de... să rîd*, *Se ferește să nu-l lovească în loc de... să-l lovească*, *L-am oprit să nu plece în loc de... să plece*, *E interzis să nu se fumeze în loc de... să se fumeze*). Negația expletivă se leagă de problema negației duble, discutată în alineatul precedent, în următoarele propoziții dependente de o regentă negativă: a) în propoziții subordonate necircumstanțiale (se spune corect *Nu m-am putut opri să-i spun*, nu... *să nu-i spun*; la fel: *Nu înceta să vorbească*, *Nu uita să spună*, *Nu pierdea prilejul să plaseze o răutate*, nu... *să nu vorbească*, ... *să nu spună*, ... *să nu plaseze*) și b) în propoziții subordonate introduse prin *fără (ca) să* (se spune corect *Nu pot încheia fără să adresez mulțumiri*, nu... *fără să nu adresez*). Normele menționate pentru propozițiile subordonate circumstanțiale introduse prin conjuncția *pînă* și locuțiunile conjuncționale cu *pînă*, prin *înainte (ca) să* și *fără (ca) să* sînt, în general, valabile și pentru construcțiile infinitivale corespunzătoare, care constituie părți de propoziție realizate cu prepozițiile *pînă a*, *înainte de a*, *fără a*, după cum normele stabilite pentru subordonatele necircumstanțiale construite cu conjunctivul sînt valabile pentru construcțiile infinitivale cu sau fără prepoziția *de* înaintea lui *a*: se spune corect *Pleacă pînă a nu se întunece*, dar *Mă abțin a rîde*, *L-am oprit a pleca*, *E interzis a se fuma*, *Nu pierdea prilejul de a plasa...*, *Nu pot încheia fără a adresa...*

În propozițiile negative este facultativă negația *nici* la unele locuțiuni adverbiale cu sens negativ și cu rol de complement circumstanțiale, de felul lui *cîtuși de puțin*, în *ruptul capului*: se spune corect atît *Nu m-a supărat cîtuși de puțin*, *Nu accept în ruptul capului*, cît și *Nu m-a supărat nici cîtuși de puțin*, *Nu accept nici în ruptul capului*.

Unele propoziții negative sînt sinonime cu propoziții pozitive construite cu alte cuvinte ajutătoare sau fără asemenea cuvinte. Astfel, după *a se teme* completiva indirectă negativă cu modul conjunctiv este echivalentă cu una pozitivă construită cu *că* + indicativul: *Mă tem să nu se supere* = *Mă tem că se supără*. Ideea de restricție sau de exclusivitate se poate exprima fie prin adverbul *decît* cu un verb negativ, fie prin *numai* sau *doar* cu un verb pozitiv: *Nu cer decît două lucruri* = *Cer numai două lucruri* (pentru construcțiile neliterare vezi § 194). Negăția perifrastică de tip verb negativ + *altul* (*altcineva*, *altceva*) + *decît*... comunică în esență același lucru ca enunțul pozitiv, cu o structură mult mai simplă, în care verbul este urmat imediat de partea de propoziție sau propoziția subordonată introdusă prin *decît* în varianta negativă: *Nu era (nimeni) altul decît X* = *Era X*; *Aceasta nu înseamnă altceva decît că...* = *Aceasta înseamnă că...*; construcțiile negative perifrastice reliefează partea de propoziție sau propoziția subordonată pe care o introduc, de aceea sînt preferate, pînă la abuz, în publicistica actuală. În exprimarea aproximației sau a reticenței construcțiile negative cu adverbul *prea* (sau, uneori, *chiar*) sînt sinonime cu cele pozitive în care apare adverbul *cam* + antonimul termenului vizat de negație: *Nu e prea sănătos* = *E cam bolnav*; *Nu prea a progresat* = *A cam stat pe loc* (vezi și § 194); cf. și corespondența răspunsurilor fragmentare – *Ești sănătos?* – *Nu prea* (sau *Nu chiar*) cu – *Ești bolnav?* – *Cam (așa)*. Pentru construcțiile consecutive vezi § 313 și 378.

Locul lui *nu* la anumite forme verbale poate crea deosebiri de înțeles, mai mari sau mai mici. Astfel, la modul infinitiv și la modul conjunctiv negăția totală se exprimă prin plasarea lui *nu* între prepoziția *a*, respectiv conjuncția *să*, și forma verbală propriu-zisă: *a nu pleca*, *să nu plec*, în timp ce plasarea lui *nu* înaintea cuvintelor ajutătoare *a*, respectiv, *să* marchează negăția parțială, implicînd de obicei o opoziție. Să se compare *E greu a nu vorbi* cu *Nu a vorbi* (ci *a tăcea*) *e greu* sau *Am vrut să nu plec* cu *Am vrut nu să plec*, ci *să-mi schimb locul*; de remarcat că negăția parțială este mai curînd echivalentă cu negăția totală a regentului: *Nu e greu a vorbi...*, *N-am vrut să plec...*

Distincții asemănătoare se exprimă, în alte situații, prin opoziția dintre *nu* și prefixele negative, în primul rînd *ne-*. După cum se știe (vezi § 166), la gerunziu, participiu și supin negăția verbală se exprimă prin prefixul *ne-* (*necrezînd*, *necrezut*, *de necrezut*), dar aceste moduri pot fi negate și prin *nu*: *Nu muncind s-a îmbolnăvit* față de *Nemuncind s-a îmbolnăvit*; *născut*, iar *nu făcut* față de *nefăcut*; *o veste nu de așteptat* față de *de neașteptat*.

Răspunsul negativ la o întrebare poate reprezenta transpunerea ei integrală în formă enunțiativă cu adaosul negăției (– *A venit mama?* – *N-a venit mama*) și cu înlocuirile necesare la interogativele parțiale (– *Cine a venit?* – *N-a venit nimeni*), dar mai des este fragmentar, limitat la negarea părții de propoziție vizate de întrebare (– *N-a venit* sau *Nu încă*; – *Nu mama*, ci *tata* sau *Tata*, *nu mama*; – *Nimeni*; – *Cînd mai vii?* – *Niciodată* etc.).

În dialog, propozițiile negative de orice fel, dar în special cele neanalizabile – reduse la negația independentă – și cele fragmentare, pot fi însoțite de gestul specific negației (mișcarea laterală a capului), care este în măsură să suplinească exprimarea prin cuvinte.

§ 247. Propozițiile pozitive care au unele mijloace de construcție proprii sînt cele prin care se exprimă o afirmație (o confirmare, o adevărire, o validare, o aprobare sau o adeziune, un consimțămînt) într-un dialog. Aceste propoziții sînt neanalizabile (vezi § 248), monomembre (vezi § 250) sau fragmentare (vezi § 251); într-un dialog natural ele sînt însoțite de obicei de gestul specific afirmației (mișcarea capului de sus în jos), care poate chiar suplini exprimarea prin cuvinte.

Cuvîntul de afirmație sigură independentă sau absolută (profrază), posibil răspuns la o interogativă totală, este adverbul *da*: – *Vii?* – *Da* sau *Eu da*, *ceilalți nu* (cf. și *Dacă da, vino acum!*), în locul căruia în limbajul familiar se folosește adesea interjecția *îhî*; afirmația sigură opusă unei interogative negative se exprimă prin *ba da* (– *Nu vii?* – *Ba da*). Afirmația nesigură se exprimă prin adverbul *mda* (cu varianta *mnda*). Pentru folosirea lui *da* ca aparent răspuns la o interogativă parțială vezi § 241.

Afirmația sigură poate fi exprimată sau întărită prin numeroase adverbe sau locuțiuni adverbiale, ca *asa*, *desigur*, *exact*, *firește*, *întocmai*, *negreșit*, *de bună seamă*, *fără îndoială*: – *Vii?* – *Firește*; – *Da*, *firește*; – *Firește că da*; în etapa actuală, în anumite medii de vorbitori, mai ales tineri, cunoaște o adevărată modă, în limba vorbită, afirmația prin *absolut*, *categoric*, *corect* sau prin formula englezească *O.K.* (pronunțată *o kei*). Afirmația nesigură se exprimă prin *cam* (*asa*) – vezi și § 246 –, care uneori se folosește ironic ca afirmație sigură: – *Vrei bani?* – *Cam asa*.

În dialog, la afirmație se folosește, ca și la negație, procedeul răspunsului prin transpunerea în formă enunțiativă adecvată a întrebării în întrebarea ei, cu înlocuirile de rigoare în cazul interogativelor parțiale (– *A venit mama?* – *A venit mama*, respectiv – *Cine a venit?* – *Mama a venit*), sau, mai des, răspunsul fragmentar prin partea de propoziție vizată de întrebare (– *A venit* sau – *Mama*); în ambele situații răspunsul la o interogativă totală poate fi complex, cuprinzînd și afirmația absolută: *Da*, *a venit mama*, respectiv *Da*, *a venit* sau *Da*, *mama*. În privința răspunsurilor fragmentare afirmația dispune de posibilități mai largi decît negația, ceea ce permite să se considere printre mijloacele specifice afirmației cel puțin răspunsurile fragmentare reduse la cuvinte ajutătoare, ca prepozițiile (– *Vrei ceaiul cu lămîie?* – *Cu*), conjuncția *să* (cu sau fără un pronume personal neaccentuat: – *Să-ți dau lapte?* – *Să-mi* sau *Să*), adverbul *mai* (– *Așa e mai bine?* – *Mai*), pronumele personale sau/și reflexive neaccentuate (– *Ne vedem diseară?* – *Ne*), verbe auxiliare (– *Ai înțeles?* – *Am*), folosite numai la afirmații – dar exclusiv în limbajul familiar! –, dacă nu și alte răspunsuri fragmentare cu frecvență mult mai mare în afirmații decît în negații: par-

ticipiul din forme verbale compuse (*– Ai văzut? – Văzut; – Ai fost lăudată? – Lăudată*) și chiar numele predicativ (*– A fost frumos? – Frumos*).

FELURILE PROPOZIȚIILOR DUPĂ STRUCTURĂ

§ 248. După cum se poate vorbi sau nu de o organizare internă în care să se identifice funcțiunea sintactică a părților alcătuitoare, propozițiile sînt analizabile (cele la care există o asemenea organizare) și neanalizabile (cele la care nu se poate distinge o organizare internă). Marea majoritate a propozițiilor au o structură analizabilă și acestea vor constitui obiectul descrierii părților de propoziție (vezi § 254–328).

Propozițiile neanalizabile sînt mult mai puține atît ca număr de tipuri, cît și ca frecvență în limbă, fiind circumscrise – în cea mai mare parte – la aspectul vorbit al limbii și chiar la anumite varietăți stilistice (limbajul familiar) și la anumite împrejurări marcate de afectivitate. Un tip neutru din punctul de vedere al afectivității este cel reprezentat de adverbele de afirmație și de negație independentă sau absolută (profrază), pentru care vezi § 246, 247: *da*, respectiv *nu*, *ba* (și combinațiile *ba da*, *ba nu*). Acest tip are și cele mai largi posibilități sintactice, dat fiind că propozițiile în speță nu sînt numai principale (folosite de obicei în dialog, mai ales ca propoziții enunțative, prin care se răspunde la interogative totale: *– Vii? – Da* sau *– Nu*, dar și ca interogative: *– Vin și eu. – Da?*), ci și – mult mai rar – subordonate (*Sigur că da; Vii și tu? Dacă da, anunță-mă*); de asemenea ele pot fi integrate în fraze prin coordonare (*Vine sau ba?*; *– Vii la întâlnire? – Da și vă fac o surpriză*). Tipuri predominant afective sînt propozițiile neanalizabile constituite din interjecții (în situația în care acestea nu sînt integrate în propoziție – vezi § 232) sau/și din vocative; de exemplu: *– Ah!*, *– Mamă!* Toate tipurile de propoziții neanalizabile pot apărea în următoarele ipostaze sintactice: a) propoziții principale independente care constituie singure un enunț (vezi exemplele *– Da*, *– Ah!*, *– Mamă!*); b) propoziții principale independente care însoțesc o propoziție analizabilă explicită (*– Da, vin*; *– Ah, mă doare!*); c) propoziții principale incidente (*Am văzut, da, și eu; Mă doare, ah!, mîna*). După cum rezultă din descrierea propozițiilor neanalizabile, acestea se reduc la anumite părți de vorbire neflexibile și la formele de vocativ ale unor părți de vorbire flexibile; aceleași cuvinte pot fi, în alte situații, integrate – ca părți de propoziție – în propoziții analizabile (de exemplu, *La soare te puteai uita, dar la ea ba; – Veniți cu noi? – Eu, da; – Hai cu noi etc.*).

Comunicarea prin propoziții neanalizabile este, în general, un mod de exprimare rudimentar, de care nu trebuie să se abuzeze. Folosirea exclusivă sau preponderentă a unor asemenea propoziții într-un dialog poate fi considerată un semn de nepolitete sau chiar de ostilitate (în vorbirea curen-

tă propozițiile neanalizabile sînt numite – impropriu, dar sugestiv – monosilabice, pornind de la scurtimea cuvintelor specifice, iar răspunsurile date numai prin „monosilabe“ nu sînt apreciate în orice împrejurare). Prezența unor asemenea propoziții, în vorbirea personajelor și în stilul indirect liber, în literatura artistică este un element de marcă a oralității.

Neavînd organizare internă (= structură transparentă), e de la sine înțeles că propozițiile neanalizabile nu pot fi supuse altor clasificări după structură. Propozițiile analizabile cunosc însă mai multe asemenea clasificări, legate de natura și de numărul părților de propoziție pe care le conțin.

§ 249. Propozițiile analizabile sînt simple cînd au numai părți principale de propoziție (fie ambele părți principale – deci și subiect, și predicat –, de exemplu: *Vine vacanța*, fie numai una dintre părțile principale: *Plouă*, *Toamnă*) și dezvoltate cînd au și părți secundare de propoziție (fie și una singură, de exemplu: *Vine trenul nostru*, *Vine zilnic trenul?*). Între o propoziție simplă și una dezvoltată deosebirea nu este neapărat de ordin cantitativ, cum s-ar putea deduce din denumiri și din exemplele date pînă acum, ci de ordin calitativ, întrucît ceea ce interesează pentru această clasificare este natura (felul) părților de propoziție, nu numărul lor: propoziții alcătuite numai din două cuvinte pot fi dezvoltate (de exemplu, *Plouă zilnic*, *Toamnă tîrzie*), pe cînd unele alcătuite din trei și mai multe cuvinte pot fi simple (*Trenul este accelerat*, *Elevii și studenții învață* sau *Vacanța este plăcută și necesară*). Firește însă că, de obicei, propozițiile dezvoltate au dimensiuni mai mari decît cele simple; ele pot întrece chiar multe fraze (vezi § 235), mai ales cînd cuprind părți de propoziție care sînt ele însele dezvoltate (vezi § 257).

Tipul curent de propoziții în orice stil al limbii îl reprezintă propozițiile dezvoltate de amploare medie.

§ 250. După numărul părților principale de propoziție conținute, propozițiile analizabile sînt bimebre (cînd există – exprimate sau nu – ambele părți principale de propoziție, deci atît subiect, cît și predicat: *Vine trenul*, *Circulă zilnic?*) și monomembre (cînd există numai o parte principală de propoziție, deci sau subiect, sau predicat, fără ca cealaltă parte să fie presupusă – inclusă sau subînțeleasă –: *Plouă* sau *Plouă zilnic*, *Toamnă* sau *Toamnă tîrzie*). De reținut că această clasificare nu se referă la numărul total de cuvinte sau de părți de propoziție, ci numai la numărul părților principale de propoziție, de aceea nici nu există decît două specii (e greșit să se vorbească de propoziții trimembre, de exemplu).

Tipul curent de propoziții este reprezentat de propozițiile bimebre. Propozițiile monomembre cele mai obișnuite sînt propozițiile impersonale.

§ 251. După cum conțin sau nu toate componentele unei construcții gramatical explicite, propozițiile analizabile sînt complete (cînd au toa-

te părțile de propoziție necesare pentru organizarea internă a comunicării respective, de exemplu: *Mama a venit ieri*) și incomplete sau brahilogice (cînd se reduc la părți de propoziție – principale sau secundare – considerate esențiale în situația dată, întrucît aduc o informație nouă, părțile absente fiind mai mult sau mai puțin ușor de întregit). Propozițiile incomplete sînt, la rîndul lor, de două feluri: fragmentare (cînd părțile absente se reconstituie ușor, subînțelegîndu-se din context sau din situația în care are loc comunicarea; de exemplu: – *Cine a venit?* – *Mama.* – *Cînd?* – *Ieri.* – *A venit cu avionul?* – *Cu trenul.* – *Ai fost la gară?* – *Am fost* sau *Mama a venit ieri, tata azi* și eliptice (cînd părțile absente se reconstituie mai greu și numai aproximativ, întrucît nu figurează în context și nici nu sînt cunoscute din situația de comunicare; de exemplu, *Noi atunci – după el* [ne-am luat, am pornit, am fugit etc.]). Propozițiile incomplete constituie, prin definiție, un mijloc de economie în comunicare: prin lăsarea la o parte a elementelor neesențiale în situația dată, cunoscute și relativ ușor de întregit, se scurtează vorba și se transmite mai rapid ceea ce e nou. În același timp, prin propozițiile fragmentare, cu subînțelegere din context, părțile de propoziție la care se reduce comunicarea sînt puternic reliefate (ca și cum ar purta accentul sintactic într-o propoziție completă), iar prin propozițiile eliptice se exprimă și diverse stări afective. Propozițiile fragmentare caracterizează, pe de o parte, vorbirea în dialog (nu numai răspunsurile, ci și întrebările), iar, pe de alta, coordonarea. Propozițiile eliptice apar și ele mai frecvent în vorbire, dar se folosesc și în narațiunile scrise, ca mijloc de dinamizare a acțiunii.

Opoziția propoziții complete – incomplete nu trebuie confundată cu noțiunile de corect – incorect sau literar – neliterar. Ambele tipuri de propoziții sînt normale, cu condiția să fie adecvate din punct de vedere stilistic și – în cazul elipsei – să nu creeze dificultăți de decodare neintenționate (imprecizia unor suspensii – de exemplu, *Astîmpără-te, că...* – intră în regula jocului, variantele posibile ale continuării fiind lăsate cu intenție la libera alegere a ascultătorului, căruia i se sugerează doar o reacție neplăcută). Înțelegerea elipsei este ajutată în vorbire de intonație, pauză, gesturi și mimică, iar în scris, numai parțial, de punctuație. De asemenea propozițiile complete și cele incomplete nu trebuie confundate cu tipuri de propoziții distinse după criterii semantice (suficiente și insuficiente – vezi § 338).

De reținut că:

– Propozițiile cu subiectul inclus în forma verbului nu sînt incomplete; dimpotrivă, exprimarea subiectului pronominal în afara situațiilor în care trebuie reliefat este redundantă și artificială (vezi § 104 și 259).

– Propozițiile incomplete pot constitui norma în unele situații gramaticale (de exemplu, propozițiile coordonate sau subordonate cu același subiect: *Musafirii beau și mănîncă; Cum a venit, tata a și plecat* – vezi și

§ 259) sau în cazul unor expresii fixe ca *a nu avea încotro* (cu elipsa restului subordonatei).

– De asemenea, propozițiile incomplete sînt preferabile în anumite situații de comunicare (de exemplu, propozițiile fragmentare în dialog). De aceea copiii nu trebuie învățați să vorbească neapărat prin propoziții complete sau considerate ca atare. La întrebarea curentă *Cum te cheamă?* sau *Cum te numești?* răspunsul normal este cel fragmentar – *Maria* sau *Maria Ionescu*, nu *Pe mine mă cheamă XY* sau *Eu mă numesc XY*.

– Folosirea propozițiilor fragmentare este admisă totuși numai în unele limite, variabile după stilul funcțional și după situația de comunicare. Propozițiile reduse la cuvinte ajutătoare – întrebunțate mai ales ca răspunsuri și în special în afirmații (vezi § 247) – caracterizează limbajul familiar, fiind considerate nepoliticoase într-o conversație cu un superior. Propozițiile fragmentare reduse la fragmente exagerat de mici seamănă, din multe puncte de vedere, legate de impresia pe care o produc, cu propozițiile neanalizabile (vezi § 248).

§ 252. O clasificare după structură care nu e unanim acceptată și nici înțeleasă în același fel este clasificarea în propoziții *verbale* și propoziții *nominale*. Unii cercetători operează clasificarea în discuție după natura predicatului – verbal, respectiv nominal (vezi § 262) –; în această accepție clasificarea nu prezintă prea mare interes, întrucît repetă, pe alt plan, o clasificare aplicată predicatelor. Într-o accepție consacrată în gramatica tradițională, după modelul limbilor clasice, propozițiile sînt verbale cînd au un predicat – exprimat sau subînțeles – în structura căruia intră un verb, fie predicativ (*Trenul nostru a plecat; peste o oră este altul*), fie copulativ (*El este inginer, iar ea profesoară*) și nominale cînd exprimă fără intervenția nici unui verb atribuirea unei calități (în acest caz propozițiile nominale se numesc, după conținut, calificative: *Vorba lungă sărăcia omului, El savant?*) sau existența (*În casă nimeni, Peste tot tăcere*; propozițiile nominale de acest fel se numesc existențiale sau denominative); în lucrarea de față, în măsura în care se folosește termenul propoziție nominală, este avută în vedere această ultimă clasificare, deși ea este încă imperfect lămurită în toate detaliile și în aplicarea la toate variantele de propoziții posibile (în ce privește delimitarea dintre propozițiile nominale și propozițiile verbale eliptice de predicat).

Tipul curent de propoziții îl reprezintă propozițiile verbale. Propozițiile nominale se întîlnesc de obicei în variație liberă cu corespondentele lor verbale (ceea ce contribuie la impresia că primele ar fi eliptice): *Bine că ai venit/E bine că ai venit, Bucuroși de oaspeți?!/Sînteți bucuroși de oaspeți?* sau *În casă nimeni / În casă nu era nimeni*. Există însă și propoziții consacrate ca nominale, cărora nu li se pot opune corespondente verbale reale: *Toate ca toate, Ferice de tine!, Nici vorbă!* (sau *Nici vorbă să merg*). În general, cele două tipuri de propoziții alternează în comunicare, cu pre-

dominarea netă a tipului verbal. Abuzul de propoziții nominale în unele stiluri literare poate duce la monotonie și chiar la o ușoară artificialitate.

§ 253. Cunoașterea diverselor clasificări după structură ale propozițiilor și observarea particularităților lor în comunicare are aplicații practice legate de adecvarea stilistică a exprimării – orale sau, mai ales, scrise –, care începe cu tipul de enunț adoptat într-o anumită împrejurare sau preferat într-un context mai mare: enunț analizabil sau neanalizabil, enunț cu propoziții complete sau incomplete, simple sau dezvoltate etc. Unele tipuri de propoziții distinse după structură interesează din punct de vedere practic și pentru diverse reguli de punctuație: în această situație sînt, în special, propozițiile incomplete și unele propoziții nominale la care are consecințe pentru punctuație absența predicatului sau numai a verbului copulativ (vezi § 263, 264).

Părțile de propoziție

§ 254. Părțile de propoziție sînt cuvinte sau grupuri de cuvinte din alcătuirea unei propoziții care constituie unități sintactice identificate după funcțiunea îndeplinită în propoziție. Ele sînt următoarele cinci: subiectul, predicatul, elementul predicativ suplimentar, atributul și complementul.

Noțiunea de parte de propoziție nu trebuie confundată cu aceea de cuvînt sau parte de vorbire, pentru că o parte de propoziție poate fi alcătuită din două sau mai multe cuvinte (vezi § 257), iar unele cuvinte nu intră nici măcar în structura unei părți de propoziție (de exemplu, conjuncțiile, care fac legătura între propoziții; vocativele și interjecțiile neintegrate în propoziție). Numărul părților unei propoziții ca unități sintactice nu coincide deci totdeauna cu numărul unităților lexicale sau/și morfologice din propoziție (ca în *Ion are bani*): de obicei părțile de propoziție sînt mai puține decît unitățile lexicale (de exemplu, în *O brățară de aur costă mai scump decît una de argint* sînt unsprezece cuvinte și numai șase părți de propoziție), dar în unele situații părțile de propoziție sînt mai numeroase (de exemplu: în *Aflu îndată* sînt două cuvinte, dar trei părți de propoziție, subiectul fiind inclus în forma verbului).

Părțile principale și părțile secundare ale propoziției

§ 255. Între părțile propoziției două sînt părți principale (subiectul și predicatul), iar celelalte trei părți secundare (atributul, complementul și elementul predicativ suplimentar; acesta din urmă este o parte secundară care se situează la limita cu cele principale datorită unor asemănări cu predicatul). Distincția are în vedere exclusiv importanța gramaticală a părților de propoziție, rolul lor în organizarea propoziției.

Părțile principale sînt cele care constituie minimul necesar pentru existența unei propoziții și nucleul ei central de organizare. Propozițiile simple (vezi § 249) sînt alcătuite numai din asemenea unități: *Elevii învață*, în timp ce în propozițiile dezvoltate (vezi § 249) părțile principale reprezintă scheletul de bază al comunicării, unitățile în jurul cărora se grupează celelalte părți de propoziție (analiza propoziției în constituenții ei

imediați distingînd un grup al subiectului și un grup al predicatului): *Elevii buni/învăță regulat*, *Elevii de aici/învăță atenți*, *Elevii școlii noastre/învăță atenți la toate materiile* etc. Părțile principale de propoziție nu sînt subordonate altor părți de propoziție, ci depind oarecum una de cealaltă (vezi § 256); strînsa legătură dintre ele se reflectă și în teoria gramaticală, și în practica limbii: în ce privește teoria, părțile principale de propoziție se definesc una prin alta, prin rolul uneia față de cealaltă (subiectul cu referire la predicat și predicatul cu referire la subiect), iar în ce privește practica, nu se permite separarea subiectului de predicat prin virgulă decît dacă există intercalări care trebuie cuprinse între virgule (vezi § 239). Între cele două părți principale se poate stabili o ierarhie, predicatul fiind mai important decît subiectul, din punct de vedere gramatical, pentru existența și organizarea propoziției.

Părțile secundare sînt subordonate altor părți de propoziție, în primul rînd celor principale (de exemplu, atributul *buni* și complementul *regulat* în *Elevii buni învață regulat*), dar și unor părți care la rîndul lor sînt secundare (de exemplu, în *Elevii școlii noastre învață la toate materiile*, atributul *noastre* determină substantivul *școlii*, care este el însuși atribut al subiectului, iar atributul *toate* determină substantivul *materiile*, care, împreună cu prepoziția *la*, are rol de complement al predicatului) și chiar unor cuvinte neintegrate în propoziție (atributul unui vocativ: *Dragă prietene, cînd ne mai vedem?*; *Puiul mamei, am pus masa!*). Părțile secundare ale propoziției furnizează informații suplimentare, care pot avea grade diferite de importanță în comunicare; o parte secundară de propoziție poate constitui chiar elementul de cel mai mare interes, reliefat ca atare și prin accent sau/și prin topică (de exemplu: – *Unde ai pus cartea?* – *Pe masă am pus-o*).

Părțile secundare de propoziție se definesc în raport cu termenul determinat – sau regent –, iar acesta nu este calificat sintactic (întrucît poate apărea cu diverse funcțiuni), ci morfologic: atributul determină un substantiv sau un cuvînt cu valoare asemănătoare, complementul determină un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecție; în definiția elementului predicativ suplimentar, care are o situație specială în rîndul părților secundare prin dubla sa subordonare (vezi § 256), se folosesc numai calificări morfologice pentru termenul determinat direct – verbul –, dar calificări morfologice și sintactice pentru celălalt termen determinat – substantiv sau pronume cu anumite funcțiuni –.

Unele părți secundare de propoziție sînt determinante obligatorii ale anumitor cuvinte, care nu pot apărea fără compliniri fie din motive semantice (de exemplu, verbe ca *a adresa*, *a aparține*, *a constitui*, *a deferi*, *a forma*, *a presta*, *a se referi*, adjective ca *apt*, *avid*, *susceptibil*, *referitor*, substantive ca *apartenență*, *constituire*, *prestare*), fie din motive gramaticale (de exemplu, substantive în cazul acuzativ articulate după alte prepoziții decît *cu* și *de-a*: *în casa*, *de aventurile* sau adjective și adverbe la gradul

comparativ de egalitate exprimat prin *pe cît de* sau *pe atît de*). Forma și construcția termenului determinat pot fi influențate de prezența anumitor determinante, ceea ce creează uneori dificultăți la analiza gramaticală (de exemplu, la recunoașterea complementului indirect din *M-am adresat altui profesor* sau a atributului substantival din *păreră a mulți colegi*).

Părțile de propoziție pot fi supuse unor clasificări interne bazate pe diferite criterii, cu pondere diferită de la una la alta. Criteriul formal, al mijloacelor de exprimare, este preponderent la predicat – unde se operează numai distincția între verbal și nominal, aplicabilă și la elementul predicativ suplimentar – și la atribut – unde clasificarea detaliază unele părți de vorbire nominale –. La complement este preponderent criteriul conținutului exprimat; de aceea speciile de complemente, definite și denumite după raportul cu termenul determinat, pot da impresia unor părți de propoziție autonome.

Numărul părților secundare de propoziție – și prin ele al tuturor părților de propoziție – este controversat, pe de o parte, în legătură cu admiterea elementului predicativ suplimentar ca parte de propoziție și, pe de altă parte, în legătură cu diverse distincții din cadrul complementului (vezi § 284).

Raporturile dintre părțile de propoziție; exprimarea lor

§ 256. Cele mai multe raporturi care se stabilesc între părțile unei propoziții fac parte din categoria raporturilor de subordonare (sau de determinare). Indiscutabile sînt, în acest sens, raporturile exprimate de părțile secundare de propoziție: atributul, complementul de diverse feluri și elementul predicativ suplimentar; spre deosebire de atribut și de complement, la care subordonarea este unică (față de un singur termen determinat), elementul predicativ suplimentar are o dublă subordonare, depinzînd simultan de doi termeni (direct de verbul însoțit, dar indirect și de un substantiv sau un pronume cu anumite funcțiuni pe lângă același verb). Raportul dintre cele două părți principale ale propoziției este încadrat la subordonare datorită acordului, care arată că predicatul se orientează după subiect ca un determinant după determinatul lui; acest raport are însă particularități care fac să se vorbească de un raport de inerență sau de interdependență, ca un raport diferit atît de subordonare (cel puțin, în accepția ei de subordonare unilaterală), cît și de coordonare. De asemenea este contestată apartenența la subordonare a raportului dintre propoziție și termenul la care se referă, deci și încadrarea ei la atribut (statutul subordonat al acestuia fiind general admis), întrucît identitatea noțională dintre propoziție și termenul la care se referă poate da impresia unei identități a funcțiilor sintactice; interpretările diferite de subordonare oscilează între autonomia raportului pozitiv (sau de echivalență) și încadrarea lui la coordonare.

În concepția tradițională, conform căreia raportul dintre subiect și predicat, ca și cel apozitiv se încadrează la subordonare, orice propoziție ia naștere prin raporturi de subordonare. Spre deosebire de aceste raporturi, strict necesare, raporturile de coordonare se întâlnesc numai în anumite propoziții, în care două sau mai multe părți de propoziție sînt prezentate ca stînd pe același plan.

Raporturile de subordonare dintre părțile de propoziție se exprimă prin: flexiune, joncțiune, juxtapunere, topică, intonație și pauză.

Flexiunea interesează, în diverse grade, toate raporturile de subordonare din propoziție și toate părțile de propoziție. În exprimarea unui raport oarecare ea poate constitui un mijloc unic (de exemplu, pentru complementul indirect din *Mă adresez profesorului*) sau un mijloc asociat, principal sau secundar (alături de joncțiunea prin prepoziții, de juxtapunere, de topică etc.). Prin flexiune se manifestă rectiunea sau regimul și se realizează acordul, două fenomene sintactice de cea mai mare importanță în organizarea propoziției (vezi și § 237).

Acordul este potrivirea de formă, în ce privește categoriile gramaticale comune (persoană, număr, gen, caz), între cuvintele legate prin anumite raporturi sintactice. Se face acord între următoarele părți de propoziție: în primul rînd între predicat și subiect (*Ea este tristă, Ei nu sînt triști*), ca și între unele atribute și termenul determinat de ele (*o fată tristă*), dar și între alte părți de propoziție a căror funcțiune prezintă asemănări cu predicatul sau cu atributul, anume între elementul predicativ suplimentar exprimat printr-un adjectiv și termenul determinat nominal (*Fata s-a întors tristă, Am văzut-o tristă*) și între unele complemente – indirecte sau circumstanțiale – exprimate prin adjective și numele la care se referă (*Din roșie s-a făcut galbenă, Te știu de mică, Plîngea de supărată* etc.). Într-un anumit sens, mai larg, se poate vorbi de acord și la substituirea unui nume prin pronume (mai ales în situația formelor neaccentuate ale pronumelui personal care reiau sau anticipă un complement direct sau indirect) sau prin alte cuvinte (unele articole, numerale) cu valoare cvasipronominală.

Există trei tipuri de acord: a) acord strict gramatical, propriu-zis sau formal (singurul care corespunde, de fapt, definiției acordului ca potrivire de formă; de exemplu, *Majoritatea (elevilor) a venit*), b) acord după înțeles, semantic sau logic (în situațiile în care, existînd o contradicție între forma și înțelesul termenului determinat, se dă prioritate înțelesului; de exemplu: *Majoritatea au venit*) și c) acord prin atracție (cu cuvîntul cel mai apropiat, care se impune cel mai mult atenției; de exemplu: *Gălăgia copiilor m-au trezit*, desigur în loc de *m-a trezit*); ultimele două tipuri de acord pot apărea adesea combinate într-un tip mixt, după înțeles și prin atracție în același timp (de exemplu, *Majoritatea elevilor au venit*). Diferitele tipuri de acord nu au totdeauna aceeași poziție în raport cu norma. De obicei acordul după înțeles și mai ales cel prin atracție reprezintă abateri de la normele limbii literare, dar există unele fapte de acord după înțe-

les sau prin atracție care sînt cel puțin tolerate de limba literară, dacă nu constituie chiar norma într-o situație dată; de exemplu: acordul după înțeles din *Majoritatea au venit ori Dumneavoastră sînteți modest* sau acordul prin atracție din *A fost odată un moș și o babă ori cartea și caietul meu*.

În una și aceeași unitate sintactică (propoziție sau frază) se impune folosirea consecventă a tipului de acord adoptat inițial pentru un termen determinat; de evitat deci oscilația între acordul formal și cel după înțeles în propoziții coordonate care au același subiect (de exemplu, *Majoritatea a înțeles și vor veni*) sau între acordul după înțeles la un atribut al subiectului și acordul formal al predicatului (de exemplu, *Apărută în 1867, „Convorbirile literare” sînt considerate...*).

Joncțiunea interesează de asemenea toate raporturile de subordonare și aproape toate părțile de propoziție. Ea se realizează de cele mai multe ori prin prepoziții, mai rar prin unele adverbe, prin verbe copulative și prin articole (posesive și demonstrative), fiind totdeauna combinată cu flexiunea în sensul că elementele joncționale cer sau/și au o anumită formă flexionară.

Juxtapunerea se folosește la puține raporturi: la exprimarea apozitiei și a numelui predicativ din propoziții nominale (vezi § 252).

Topica exprimă, de asemenea, puține raporturi sintactice; ea servește la distincția dintre termenii aceluiași raport – dintre subiect și numele predicativ (în propoziții ca *Ion este prietenul meu* față de *Prietenul meu este Ion*), dintre apozitie și termenul determinat (în *inginerul Ionescu* și *Ionescu inginerul*) – sau la distincția dintre termenii unor raporturi diferite – dintre subiect și complementul direct (în propoziții ca *Cercetarea implică documentarea*), dintre atribut și complementul indirect (în *Dau cartea elevului* și *Dau elevului cartea*) –. Funcțiunea gramaticală a topicii – totdeauna asociată cu alte mijloace, în primul rînd cu flexiunea – se manifestă în situațiile în care o formă sau o construcție este ambiguă.

Intonația se folosește – alături de alte mijloace – la exprimarea raportului dintre numele predicativ și subiect, marcînd funcțiunea unui nume predicativ – substantiv, adjectiv, adverb – lipsit de copulă (de exemplu, *Vorba lungă sărăcia omului*); de asemenea ea servește la distingerea subiectului de complementul direct (în propoziții ca *Își ajută părinții copiii*).

Pauza este asociată de obicei cu intonația. Ea suplinește lipsa copulei la predicatul nominal (vezi exemplul anterior) și distinge părțile de propoziție izolate de cele neizolate.

Raporturile de coordonare din cadrul propoziției se exprimă prin joncțiune (cu conjuncții sau locuțiuni conjuncționale, rar prin adverbe și prepoziții sau locuțiuni prepoziționale), juxtapunere și intonație (vezi § 329).

Structura unei părți de propoziție

§ 257. După structura lor părțile de propoziție pot fi simple, dezvoltate, dublate, repetate și multiple.

Părțile de propoziție simple sînt constituite din cîte un singur cuvînt cu sens lexical de sine stătător, însoțit sau nu de un cuvînt ajutător.

Părțile de propoziție dezvoltate (sau complexe) sînt constituite din îmbinări de două sau mai multe cuvinte cu sens lexical de sine stătător. Acestea pot fi îmbinări lexicale, cu caracter mai mult sau mai puțin fix (locuțiuni corespunzătoare părților de vorbire autosemantice: *băgare de seamă, fel de fel (de), de două ori, a ține minte, de bună seamă* etc.), dar și construcții libere, între care cîteva reprezintă tipuri cu probleme specifice: construcțiile absolute (construcții circumstanțiale izolate exprimate printr-un gerunziu, participiu sau infinitiv cu un subiect propriu, diferit de subiectul propoziției: *Acestea (fiind) zise, a plecat*), construcțiile infinitivale relative (cu rol de subiect sau de complement direct, alcătuite dintr-un infinitiv și un pronume sau un adverb relativ cu diverse funcțiuni față de verbul la infinitiv: *N-are ce face, Am unde dormi*; vezi § 141, 260 și 292), construcțiile comparative cu diverse funcțiuni în care se distinge statutul sintactic al termenului de comparație (*ca pe tine, ca și lui* etc.; vezi § 193), construcțiile restrictive (alcătuite din diverse părți de propoziție însoțite de adverbele *doar, numai* sau, în construcții negative, *decît*: *Are numai fete* sau *N-are decît fete*). După cum a rezultat din descrierea unor construcții, în structura unei părți dezvoltate de propoziție pot fi identificate unele părți simple.

Părțile de propoziție dublate sînt cele reluate sau anticipate prin cuvinte – pronume – cu aceeași funcțiune și cu același referent; fenomenul se întîlnește la subiect (vezi § 259), la complementul direct (vezi § 293) și la cel indirect (vezi § 298).

Părțile de propoziție repetate sînt cele exprimate de două ori prin același cuvînt (în aceeași formă și cu aceeași funcție). Repetarea de acest fel se întîlnește la subiect (vezi § 259) și la complementul direct (vezi § 293); ea nu trebuie confundată cu repetarea unui cuvînt în altă funcție sintactică, cum se întîmplă la apozitiile exprimate prin același cuvînt ca termenul determinat (de exemplu, *Se visa des în casa bunicilor, casă care nu mai există*).

Părțile de propoziție multiple sînt părțile de propoziție cu aceeași funcțiune coordonate între ele (vezi § 329). Poate fi multiplă orice parte de propoziție, cu excepția predicatului (întrucît prin coordonarea a două predicate – chiar cu subiect comun – se realizează o frază: *Ei citesc și scriu*); în cadrul predicatului nominal poate exista un nume predicativ multiplu (*Ea este harnică și cuminte; Toate bune și frumoase*), nu însă și un verb copulativ multiplu (*El a devenit și este încă student* reprezintă două propoziții).

SUBIECTUL

§ 258. Este partea principală de propoziție care arată cine săvîrșește acțiunea exprimată de un predicat verbal activ (*Elevii conștiincioși învață*

regulat), cine suferă acțiunea exprimată de un predicat verbal pasiv (*Ei sînt lăudați de profesori*) sau cui i se atribuie o însușire ori o caracteristică exprimată de un predicat nominal (*Ei sînt bucuroși*); în propozițiile monomembre nominale existențiale subiectul exprimă pur și simplu obiectul a cărui existență se afirmă (*Iarnă*). Se recunoaște prin întrebarea specifică *cine?* (deși răspunde și la întrebarea *ce?* – de exemplu: *Mă doare capul* –, comună cu alte părți de propoziție) și prin faptul că predicatul se acordă cu el (*Mă doare capul*, dar *Mă dor picioarele*). Definiția dată și descrierea care urmează au în vedere exclusiv subiectul pe care unii îl numesc gramatical, pentru a-l deosebi de așa-numitele subiecte logice sau psihologice.

Pe lângă subiectul (sau subiectele, cînd există un așa-numit subiect multiplu) propoziției, referitor la predicat, într-o propoziție pot exista și subiecte ale unor forme verbale nepredicative – infinitivul, gerunziul și participiul –, pentru care vezi § 141 – 143. Aceste subiecte ale unor părți secundare de propoziție pot coincide cu subiectul propoziției (și atunci subiectul comun se exprimă o singură dată, fie pe lângă predicat, fie pe lângă forma verbală nepredicativă, dar poate fi și subînțeles; exemple: *Venind acasă, mama s-a culcat*; *Venind mama acasă, s-a culcat*; *Venind acasă, s-a culcat*) sau pot fi diferite (și atunci este absolut necesar să se exprime subiectul formei nepredicative, pentru evitarea confuziei posibile: *Venind mama, el a plecat*).

Nu toate propozițiile au subiect (exprimat sau nu), iar în unele nici nu se poate concepe existența unui subiect. Propoziții de acest fel, cu subiect inexistent și de neconceput în mod normal, sînt propozițiile al căror predicat este un verb impersonal, de tipul *Plouă*, *Ninge* (care – excluzînd sensurile figurate și contextele mitologice – pot apărea numai cu un așa-numit subiect intern: *A plouat o ploaie de vară*; *Norii plouau*).

§ 259. Propozițiile care au subiect îl pot avea exprimat (chiar repetat ori, mai ales, reluat) sau neexprimat. Subiectul neexprimat printr-un cuvînt aparte poate fi, la rîndul lui, inclus, adică exprimat prin forma verbului din cadrul predicatului (în această situație sînt, de regulă, subiectele pronume personale de persoana I și a II-a sg. și pl.; vezi și § 104), și subînțeles din context (cînd a fost sau urmează să fie exprimat într-o propoziție învecinată; vezi și § 104). Exprimarea unui subiect care în mod normal ar fi trebuit să fie inclus sau subînțeles are totdeauna valoare expresivă, servind la reliefaarea, în diverse scopuri, a subiectului, care poate fi accentuat în propoziție sau intonat într-un anumit fel: de exemplu, *Tu ești de vină*; *El a stricat-o, el s-o dreagă*. Subiectul inclus este o particularitate a limbii române de care trebuie să se țină seama în traduceri, pentru a nu se ajunge la propoziții artificiale din cauza echivalării cu orice preț a subiectului pronume din original; pentru ideea greșită a exprimării „complete” cu subiect neinclus vezi și § 104, 251.

Repetarea subiectului – exprimarea lui de două ori în aceeași propoziție, prin același cuvânt – se întâlnește rar și, în general, în construcții neliterare; de obicei repetarea are loc după o intercalare: *Atunci Ion, când a văzut cum stau lucrurile, Ion s-a supărat* sau *Văzînd Ion cum stau lucrurile, Ion s-a supărat*. Mult mai răspîdită este dublarea subiectului – exprimarea lui de două ori în aceeași propoziție, prin cuvinte diferite (de obicei substantiv și pronume) –, pe lângă diverse construcții neliterare (de exemplu, *Atunci Ion, când a văzut asta, el s-a supărat* sau *Atunci el, când a văzut asta, Ion s-a supărat*), dublarea se întâlnește și în construcții admise în limba literară, cum sînt, cel puțin, reluarea subiectului printr-un pronume personal însoțit de *și* adverbial: *Ion știa și el adresa și*, cu restricții stilistice, anticiparea afectivă de tipul *Vine el tata*, frecventă în limbajul familiar. Exprimarea unui subiect care în mod normal ar fi trebuit să fie inclus sau subînțeles, în construcții ca *Știu eu ce ai* sau *Știu și eu asta*, se aseamănă cu repetarea sau reluarea subiectului.

Subiectul, exprimat sau nu, poate fi, din punctul de vedere al înțelesului, *determinat* (cînd este indicat precis, fie și printr-un pronume nedeterminat) sau *nedeterminat* (cînd este neidentificat sau neidentificabil și cînd este general, acțiunea putînd fi raportată la orice persoană). Subiectul nedeterminat cu valoare generală se exprimă prin persoana a II-a sg. (de obicei, subiect inclus: *Cum îți vei așterne, așa vei dormi*, dar și exprimat: *Ce e rău și ce e bine Tu te-ntreabă și socoate* – Eminescu), prin persoana I pl. (*Nu trăim ca să mîncăm, ci mîncăm ca să trăim*) și prin persoana a III-a sg. a reflexivului impersonal (*Aici se doarme bine*). Subiectul nedeterminat neidentificabil se exprimă prin persoana a III-a sg., mai rar pl., a unui verb la diateza activă (*Sună de ieșire, Au adus marfă*). Între mijloacele enumerate există diferențe de frecvență și de repartitie stilistică. Persoana a III-a sg. a unui verb activ reprezintă un procedeu popular și limitat contextual, iar persoana I pl. se folosește în stilul didactic. Frecvente sînt celelalte două procedee, dintre care persoana a II-a sg. reprezintă tipul tradițional și popular, iar persoana a III-a sg. a unui verb reflexiv este procedeul preferat în limba literară actuală, mai ales în stiluri impersonale cum sînt cel științific și cel administrativ. Persoana a II-a sg. este evitată în dialogul cu un superior de teama confuziei cu adresarea directă la singular. Tipul reflexiv impersonal cunoaște unele restricții gramaticale: nu poate apărea la verbe care de felul lor sînt reflexive personale cu pronumele în acuzativ, ca *a se căi*, *a se duce*, *a se uita* (nu se spune **se căiește* cu sens impersonal, iar *se duce* și *se uita* ca impersonale provin de la *a duce* și *a uita*).

§ 260. Subiectul se exprimă printr-un substantiv sau prin orice altă parte de vorbire cu valoare de substantiv (pronume, numeral, verb la infinitiv, la supin sau la gerunziu): *Vine mama. Cine vine? Amîndoi vin. E greu a înțelege. E greu de înțeles. Se aude tunînd*. Proveniența unui substantiv cu funcție de subiect din alte părți de vorbire (adjective, diverse forme verba-

le, părți de vorbire neflexibile) nu înseamnă că acestea au capacitatea de a fi subiecte. Substantivele provenite din adjective propriu-zise sau din adjective de origine participială, ca și cele provenite din fostul infinitiv lung sau din supin pot apărea ca subiecte frecvent și fără restricții. Substantivizarea altor părți de vorbire se produce mai ales în contexte metalingvistice, de tipul *Pe este prepoziție* sau *Lipsește (un) pe*, „*Muncește*“ *e un fel de a spune*, „*Azi*“ *nu înseamnă acum*. Subiectul (dezvoltat) poate fi exprimat și printr-o construcție infinitivală relativă (vezi și § 141, 257), atunci când predicatul este verbul *a fi* sau, mai des, *a avea* impersonal, cu sensul „a exista, a se găsi”: *Nu-i ce vinde, N-are cine veni*.

Cazul subiectului exprimat prin substantive, pronume sau numerale este nominativul. De la această regulă există unele excepții aparente sau reale. Excepții aparente sînt situațiile în care avem a face cu elipsa adevăratului subiect, cu care se confundă la prima vedere unele construcții prepoziționale cu rol de atribut: *Mai sînt de (sau din) aceștia* (subiect: *unii*), *Se aude ca un cîntec* (subiect: *ceva*) sau de complement: *Am venit cu toții* (subiect: *noi*); de asemenea cele în care subiectul este reprezentat de articolul posesiv (+ genitivul atribut): *Ai lui îl așteptau* (vezi și § 31). Excepții reale sînt, pe de o parte, pronumele relative care pot avea funcție de subiect în diverse forme cazuale (vezi § 117; de exemplu, *O dau cui vine primul*) și, pe de altă parte, unele construcții cu valoare cantitativă în care apar prepoziții (*Au fost la oameni!*, *Au fost peste o mie*; vezi § 93 și 201), de asemenea subiectele coordonate copulativ prin *cu*, *împreună cu*, *și cu* (vezi § 330), după care subiectul stă în cazul acuzativ (*El și cu mine n-am știut*). Subiectul exprimat prin supin se construiește cu prepoziția *de*. Infinitivul cu rol de subiect nu trebuie să fie însoțit decît de prepoziția *a*; pentru folosirea greșită a prepoziției *de* vezi § 141.

Locul subiectului este de cele mai multe ori înaintea predicatului (imediat înainte sau la distanță), dar poate fi și după acesta; uneori ordinea depinde de ce trebuie reliefat în propoziție: *A început vacanța/Vacanța a început*, alteori există condiții gramaticale care impun un anumit loc. De exemplu, subiectul exprimat prin pronume interogative sau relative stă numai înaintea predicatului (*Cine a venit?*, *În săptămîna care vine*), iar subiectul unui verb de declarație în propoziții incidente (*Vine, zise el*) și subiectul unei interogative directe parțiale care începe cu un pronume sau adverb interogativ cu orice funcție afară de subiect (*A cui e cartea?*, *Unde pleacă mama?*) stau totdeauna după predicat. Postpunerea subiectului poate fi legată și de caracterul afectiv al propoziției sau de lungimea ei.

Între subiect și predicat nu se pune virgulă (vezi toate exemplele anterioare); pentru virgulele admise la intercalări vezi § 239.

§ 261. Subiectul este adesea confundat cu alte părți de propoziție, anume cu complementul direct, cu numele predicativ și cu apozitia, nu numai în analizele gramaticale explicite, impuse de studierea gramaticii, ci și în

cele implicite, din practica limbii, ceea ce se reflectă uneori în greșeli de acord sau de altă natură. Confuziile cu complementul direct și cu numele predicativ sînt produse, în primul rînd, de întrebări comune: *ce?* pentru toate trei părțile de propoziție în discuție, *cine?* numai pentru subiect și numele predicativ.

Confundarea subiectului cu un complement direct are loc mai ales la nume de neînsuflețite și la nume de însuflețite nearticulate și este favorizată de așezarea subiectului după predicat; propoziții susceptibile de asemenea confuzii sînt *Urmează o pauză*, *Au trecut anii*, *Trec soldați*, în care calitatea de subiect a substantivelor poate fi pusă în evidență prin schimbarea numărului lor și prin acordul antrenat (*Vor urma pauze*, *A trecut anul*, *Trece un soldat*; vezi și exemplul *Mă doare capul/Mă dor picioarele* dat în § 258). Foarte frecvent confundarea subiectului cu un complement direct este legată de nerecunoașterea valorii pasive a unor verbe reflexive, ceea ce duce la grave greșeli de acord de tipul *Se va lua măsuri* (în loc de *se vor lua*; cf. *vor fi luate*), sau de nerecunoașterea valorii pasive a participiului în construcție cu verbul *a trebui*, ceea ce se reflectă de asemenea în dezacorduri ca *Trebuie luat măsuri* (în loc de *trebuie luate*; cf. *trebuie să fie luate*). Confuzia între subiectul unei construcții pasive și complementul direct al uneia active se oglindește și în folosirea greșită a prepoziției *pe* la subiectul unui verb reflexiv pasiv: *Să se pedepsească pe vinovați* (în loc de *Să se pedepsească vinovații*) sau la subiectul construcției *a trebui* + participiu echivalent cu diateza pasivă de tip nereflexiv: *Trebuie adus pe cutare* (în loc de *cutare*: *Trebuie adus Ion*, ... *adusă Maria* etc.); vezi și § 35, 133, 143.

Confuzia dintre subiect și numele predicativ este ușor de înlăturat în situațiile în care între ele există diferențe de articulare, substantivul nearticulat fiind nume predicativ (de exemplu, *Băiatul este student*). Dificultăți reale există în propoziții de tipul *El* (sau *acesta*, *al doilea*, *băiatul*, *Ion*) *este studentul* sau *Lectura este pasiunea mea*. În asemenea situații identificarea subiectului se poate face uneori după înțeles, dacă din context rezultă direcția comunicării, punctul ei de plecare. Dacă nu există nici un indiciu formal sau semantic, cele două funcțiuni sînt deosebite prin topică: se consideră anume, în mod convențional, că are rol de subiect cuvîntul așezat înaintea copulei și rol de nume predicativ cel de după ea. În principiu, acordul ar trebui să constituie un element de dezambiguizare – și este, într-adevăr, în cele mai multe cazuri (de exemplu, *Cine ești tu?*, *Cărțile sînt pasiunea mea/Pasiunea mea sînt cărțile*) –, dar nu totdeauna și în mod categoric, datorită posibilității unui acord prin atracție, în care verbul copulativ se orientează după numele predicativ (vezi § 267), ceea ce denotă o confuzie între acesta și subiect în practica limbii.

Mai rar întîlnită decît celelalte două confuzii, confundarea subiectului cu apozitia sa se reflectă și ea în acord, în exemple de tipul *Cadrele didactice, profesori și învățători, au fost impresionați*... Delimitarea dintre

un subiect multiplu și unul simplu urmat de apozitie se poate baza pe criterii gramaticale (diferența de articulare, acordul) sau/și semantice (echivalența noțională sau includerea unei noțiuni în sfera celeilalte); în exemplul dat criterii de ambele feluri (nearticularea lui *profesori*, *învățători* față de *cadrele* și faptul că *profesori* și *învățători* reprezintă două categorii de cadre didactice) ar trebui să se opună confuziei care a dus la dezacord.

Pentru confundarea cu subiectul a unui complement sociativ vezi § 268.

PREDICATUL

§ 262. Este partea principală de propoziție care atribuie subiectului o acțiune (*Elevii învață*, *Ei sînt lăudați de profesori*), o stare (*Ei sînt turiști*) ori o însușire (*Ei sînt veseli*) sau, altfel spus, partea principală de propoziție care arată ce face, ce, cine sau cum este subiectul; în propozițiile monomembre impersonale predicatul exprimă pur și simplu o acțiune (*Plouă*) sau o stare (*Aici e bine*). Clasificarea clasică a predicatelor este cea care distinge numai predicatul verbal de cel nominal; în această concepție predicatul verbal include două tipuri pe care unii cercetători le separă de el: predicatul adverbial și cel interjecțional.

Pentru locul predicatului față de subiect și pentru punctuație vezi § 260.

§ 263. Predicatul verbal propriu-zis este cel exprimat printr-un verb (*Elevii învață*, *Plouă*) sau o locuțiune verbală (*Mi-am adus aminte de ceva*); în mod convențional se atașează la acest tip, din motive de structură formală sau de înțeles, predicatul exprimate prin unele adverbe și locuțiuni adverbiale, numite predicative (*desigur, firește, pesemne, poate, cu siguranță, fără îndoială*, ca propoziții independente, adesea incidente, sau ca regente ale unor subiective în construcții de tipul *Desigur că vine*), sau prin interjecții care exprimă o acțiune (*Hai cu mine*, *Na doi lei*). Predicatul verbal propriu-zis se caracterizează prin faptul că verbul prin care se exprimă, inclusiv verbul de bază din cadrul unei locuțiuni verbale, se găsește la un mod personal (indicativ, conjunctiv, condițional-optativ, prezumtiv, imperativ); în mod excepțional el poate fi și un infinitiv (*A se reține acest lucru*) sau un supin (*De reținut acest lucru*) cu rol de imperativ (vezi § 135; situația specială a acestor moduri nepersonale – și nepredicative, în general – se poate explica printr-o elipsă, mai clară în cazul supinului, care poate fi raportat la un predicat nominal de tipul *E de reținut*). Verbele pot fi la ambele diateze (activă și pasivă), la oricare din tipurile lor formale (pronominal sau nepronominal).

Faptul că verbele de modalitate și cele de aspect (vezi § 125) sînt insuficiente din punct de vedere lexical nu este în măsură să împiedice interpretarea lor drept predicate, între altele pentru că există și alte predicate insuficiente – unanim admise – reprezentate prin verbe ca *a presta*, *a provoca*. (Clasificarea predicatelor verbale în simple și compuse – sau

complexe – este legată de părerea conform căreia verbele de modalitate și de aspect nu pot forma singure predicate.)

Predicatul verbal poate fi exprimat sau nu. Absența totală sau parțială a predicatului verbal se poate datora fie subînțelegerii din context, în dialog sau în coordonare, fie elipsei (vezi § 251). În cazul absenței totale a predicatului verbal complementele lui îi indică existența: *El s-a ascuns în casă, iar ea în grădină; El, cu multă blîndețe: – Ai venit?*; absența totală a predicatului verbal poate fi marcată prin semne de punctuație (virgulă, linie de pauză sau două puncte). Absența parțială a acestui predicat cunoaște următoarele aspecte: absența auxiliarului (*Au cîntat și dansat toată noaptea; – Ai mîncat? – Mîncat*) sau absența formei verbale nepredicative din timpuri compuse (*– Ai mîncat? – Am*), absența verbului de bază dintr-o locuțiune verbală (*Valea!* pentru *la-ți valea!*) sau absența elementelor neverbale dintr-o asemenea locuțiune (*– Ți-ai dat seama? – Mi-am dat*).

§ 264. Predicatul nominal este constituit dintr-un verb copulativ la un mod personal și din unu sau mai multe nume predicative: *Ei sînt veseli (și nepăsători)*. Fiecare dintre cele două părți constitutive poate lipsi în anumite condiții. În general, în structura completă a predicatului nominal, verbul copulativ reprezintă partea mai importantă din punct de vedere gramatical, prin care se constituie o comunicare cu mărci temporale și modale, în timp ce numele predicativ reprezintă partea mai importantă din punct de vedere lexical.

Verbele copulative au în primul rînd rolul unor instrumente gramaticale de legătură între numele predicativ și subiect, ele fiind cele care exprimă persoana, numărul, timpul și modul predicatului nominal; sensul lor lexical este, în general, slab. Un inventar al verbelor copulative este greu de stabilit din mai multe motive, dintre care cel mai important este legat de recunoașterea părții de propoziție numite element predicativ suplimentar; în condițiile admiterii acestei părți de propoziție inventarul verbelor copulative se reduce simțitor, eliminîndu-se verbe cu sens lexical autonom ca *a se arăta, a se chema, a ieși, a se naște, a se numi, a părea, a rămîne* și altele asemănătoare, considerate copulative – în anumite construcții – de cei care rezolvă astfel nerecunoașterea elementului predicativ suplimentar. Verbul copulativ – sau, pe scurt, copula – prin excelență este verbul *a fi* (dar această caracterizare a sa nu înseamnă că el este totdeauna copulativ; el poate fi predicativ în *Era și el acolo* sau auxiliar în *Este lăudat de toți*; vezi și § 121): *Ei sînt veseli*. În afară de *a fi* sînt indiscutabil copulative verbele *a deveni* (*El devine palid*) și *a însemna* cu sensul „a semnifica, a echivala cu“ (*Învățătura înseamnă muncă*).

Prezența verbului copulativ nu este obligatorie. Predicatul nominal este redus la numele predicativ în propozițiile nominale calificative (vezi § 252): *Toate ca toate, dar...* De asemenea, verbul copulativ poate fi sub-

înțeles din context în dialog (*– Era trist? – Trist*) sau în coordonare (*El era vesel, iar ea tristă*).

Absența verbului copulativ poate fi marcată prin virgulă, linie de pauză sau două puncte, fără ca această punctuație să fie obligatorie.

Numele predicativ poate fi exprimat printr-un substantiv (*Ei sînt tuști*), pronume (*Ce sînt ei?*), adjectiv (*Ei sînt veseli*), numeral (*El este al doilea*), verb la supin (*El era de invidiat*) sau la infinitiv (*Datoria noastră este a munci*), adverb (*Ea nu e așa, Cum e cartea?*) sau – rar – printr-o interjecție (*El e tiu-tiu, Ea era phii!*). Numele predicativ exprimat prin părți de vorbire din clasa numelui (substantive, pronume, adjective, numere) stau în cazul nominativ (vezi toate exemplele anterioare); substantivul și substitutele lui pot fi însoțite de prepoziții și atunci stau fie în acuzativ (*Inelul e de aur?*), fie – mai rar – în genitiv (*Am fost contra lui*). Numele predicativ exprimat printr-un substantiv sau printr-un pronume în cazul genitiv fără prepoziție: *Cartea este a ei* (sau *a lui Ion*) este interpretat uneori, prin analogie cu o situație existentă la subiect (vezi § 260), în sensul că articolul posesiv reprezintă numele predicativ în nominativ, pe lângă care genitivul (*ei, lui Ion*) este atribut; această interpretare, admisibilă pentru subiect, nu este necesară la numele predicativ, care oricum nu stă într-un singur caz și are, în general, construcția unui atribut.

Locul numelui predicativ este de cele mai multe ori după verbul copulativ, atît atunci cînd subiectul precedă predicatul nominal (*Copilul e vesel*), cît și atunci cînd predicatul nominal stă pe primul loc (*E vesel copilul*). Numele predicativ poate sta și înaintea verbului copulativ: totdeauna cînd este exprimat printr-un pronume sau adverb interogativ (*Ce ești tu?* sau *Tu ce ești? Cum e cartea? Spune-mi ce sau cum ești*) și de preferință în propozițiile exclamative (*Frumoși sînt munții!, Bine e aici!*). În toate situațiile predicatul nominal poate fi disociat prin intercalarea altor cuvinte între verbul copulativ și numele predicativ: *Copilul e iar vesel, E iar vesel copilul, Ce mai ești tu?, Frumoși mai sînt munții!* etc.; cele mai variate și mai lungi intercalări sînt permise în topica cea mai obișnuită, de tipul *Copilul e vesel*.

Pe lângă numele predicativ (unic sau multiplu) al propoziției, referitor la subiectul acesteia, într-o propoziție pot exista și nume predicative constituite cu verbe copulative la moduri nepersonale – infinitivul, gerunziul și participiul –, pentru care vezi § 141–143; construcția în ansamblu poate avea rolul a diverse părți de propoziție, cu excepția predicatului. De exemplu, subiect în *A fi combativ înseamnă a lupta*, atribut în *datoria de a fi prezent*, complement indirect în *vrednic de a fi fruntaș* etc. În construcțiile de acest fel numele predicativ se referă la subiectul formelor verbale nepersonale (exemplele anterioare au subiect neexprimat, nedeterminat; iată și un exemplu cu subiect exprimat: *Copiii fiind mari acum, mama a reîntrat în serviciu*).

Absența numelui predicativ se întâlnește numai în situații în care este subînțeles din context: în dialog (*– Era trist? – Era*) sau în coordonare (*El este trist, iar ea o să fie*).

§ 265. Cele două tipuri de predicate – verbal și nominal – sînt uneori confundate în analizele gramaticale, fără ca aceasta să aibă consecințe pentru exprimare. Confuziile privesc distincția dintre un predicat nominal alcătuit din verbul *a fi* + un participiu cu valoare adjectivală și predicatul verbal exprimat printr-un verb la diateza pasivă de tip analitic (de exemplu, *Ea este limitată*) și distincția dintre un predicat nominal cu elipsa verbului *a fi* și cu numele predicativ exprimat printr-un adverb și un predicat verbal exprimat printr-un „adverb predicativ” (de exemplu, *Sigur că vine*). În primul caz distincția se face pe baze semantice (*Femeia aceea este cam limitată* – verb copulativ + adjectiv – și *Durata discuțiilor a fost limitată* – pasiv) și cu ajutorul contextului, mai ales prin prezența sau posibilitatea apariției unui complement de agent (*Durata discuțiilor a fost limitată (de organizatori)* – pasiv); vezi § 132. În al doilea caz, distincția se bazează pe posibilitatea sau imposibilitatea adăugării verbului *a fi*, deci pe existența sau inexistența unei elipse: sînt adverbe „predicative” (vezi § 187) și formează predicate verbale numai adverbele care nu permit interpretarea prin elipsa lui *a fi*, pe cînd cele care o permit sînt adverbe cu rol de nume predicativ; de aceea în *Desigur (firește, poate) că vine* se identifică un predicat verbal – de tip adverbial –, iar în *Sigur (bine, probabil) că vine* unul nominal.

§ 266. Numele predicativ este adesea confundat cu alte părți de propoziție, anume cu subiectul, cu complementul direct, cu atributul și cu elementul predicativ suplimentar; unele confuzii se reflectă și în practica limbii. Confuziile sînt favorizate de unele întrebări comune: *ce?* pentru toate părțile de propoziție în discuție, *cine?* pentru numele predicativ (cu rol de identificare) și subiect, *care?*, *cîți?* și *a cui?* pentru numele predicativ și atribut, *cum?* pentru numele predicativ și elementul predicativ suplimentar (la un nivel elementar numele predicativ este confundat uneori și cu complementul circumstanțial de mod datorită întrebării comune *cum?*).

Pentru confuzia cu subiectul vezi § 261.

Confuzia cu un complement direct (vezi și § 35) neglijează distincția dintre verbele tranzitive și cele intransitive; de reținut că verbele copulative sînt intransitive. Împotriva unei păreri răspîndite, care se bazează pe criterii semantice, verbe ca *a alcătui*, *a constitui*, *a forma*, *a reprezenta* nu sînt niciodată copulative – deci nu au nume predicative –, ci predicative cu complemente directe, ceea ce rezultă din construcția impusă în situații ca *Argumentul îl constituie reluarea, Argumentul pe care îl constituie...* (cf. și *Argumentul constituit de reluare*).

Confuzia cu un atribut este elementară atunci cînd, pur și simplu, nu ține seama de prezența sau absența predicăției: *ceasul de aur* – atribut –

față de *Ceasul e de aur* sau *Ceasul – de aur* nume predicativ. Mai dificilă este uneori delimitarea dintre un nume predicativ multiplu și unul simplu urmat de apozitie; criteriile gramaticale (de exemplu, *Ei erau prietenii mei, vecini și colegi*) și cele semantice (*Ei erau rude, veri și nepoți*) sînt la fel cu cele discutate pentru subiect (vezi § 261).

Confundarea unui element predicativ suplimentar cu un nume predicativ decurge, firește, din nerecunoașterea celui dintîi ca parte de propoziție (vezi § 272) și nu ar merita să fie discutată în mod special dacă unele confuzii nu ar reprezenta greșeli în orice cadru teoretic. Astfel, dacă la nivelul gramaticii școlare este permisă identificarea unor predicate nominale în *El se crede* (sau *se consideră*) *curajos*, *El se cheamă* (sau *se numește*) *Ion* sau *El se face inginer* (în locul interpretării drept predicate verbale + elemente predicative suplimentare), o asemenea interpretare este inadmisibilă în *Îl credeam curajos*, *Pe el îl cheamă Ion* sau *L-am făcut inginer*, deci în construcții care au verbe tranzitive și în care adjectivul *curajos*, respectiv substantivele *Ion*, *inginer* nu se referă la subiect, ci la complementul direct; într-o gramatică în care nu se admite elementul predicativ suplimentar este mai corect ca în ultimele situații să se adopte interpretarea (forțată!) drept complemente decît cea de nume predicative.

Acordul predicatului

§ 267. Acordul predicatului are trei reguli de bază:

1. Predicatul se acordă cu subiectul (mai precis, cu subiectul gramatical – vezi § 258) și numai cu subiectul, fiind un mijloc principal de exprimare a raportului care face din cuvinte o propoziție, deci o comunicare. Acordul prin atracție (vezi § 256) cu altă parte de propoziție este așadar totdeauna greșit (de exemplu, acordul cu atributul subiectului în *Gălăgia copiilor m-au trezit*, *Un transport de apărare au și sosit* sau acordul cu un complement al predicatului în *Ce-s cu astea?* sau *în ce privesc lecțiile*); de asemenea este greșit acordul prin atracție produs în interiorul predicatului nominal, între verbul copulativ și numele predicativ (de exemplu, *Trei mii de lei este o avere*). La fel de greșit este acordul prin atracție cu un cuvînt – cu indiferent ce rol sintactic – care face parte din altă propoziție (de exemplu, din subordonata subiectivă a predicatului în cauză: tipul *Nu se văd ce piedici ar exista*); singurul acord prin atracție cu elemente din altă propoziție care este tolerat este cel, combinat cu acordul după înțeles, din construcții de tipul *Ești un om care lupți*.

2. Acordul predicatului cu subiectul se face în număr, persoană, gen și caz, în funcție de categoriile gramaticale ale părții de vorbire acordate. Astfel, predicatul verbal exprimat printr-un verb la diateza activă și la cea pasivă de tip reflexiv, precum și auxiliarul din predicatul verbal exprimat printr-un verb la diateza pasivă de tip analitic și verbul copulativ din predi-

catul nominal se acordă cu subiectul în persoană și număr, pe cînd participiul din structura diatezei pasive de tip analitic și numele predicativ exprimat printr-un adjectiv (sau orice altă parte de vorbire cu valoare adjectivală) se acordă cu subiectul în gen, număr și caz; mai pe scurt se poate spune că verbele (predicative, auxiliare sau copulative) la moduri personale se acordă în persoană și număr, iar părțile nominale (inclusiv participiul pasiv) se acordă în gen, număr și caz. E de la sine înțeles că la cele două subtipuri de predicate verbale exprimate prin părți de vorbire neflexibile – predicatul adverbial și cel interjecțional – nu există acord; de asemenea nu există acord la numele predicative exprimate prin adverbe, interjecții sau forme verbale nepredicative. Numele predicative exprimate printr-un substantiv, pronume sau numeral cu valoare de substantiv sînt acordate în caz atunci cînd stau în nominativ; acordul în număr și în gen la aceste părți de vorbire nu constituie o regulă general valabilă (cf. construcții ca *Părul ei e numai bucle*, *Ei erau un grup mare*, *Acest lucru era una dintre surprizele promise*).

3. În general, acordul predicatului se face după forma subiectului. Acordul după înțeles (vezi § 256) nu constituie totuși în orice situație o greșală (cum este în exemple ca *Echipajul s-au pregătit*), ci este uneori tolerat în limba literară (tipul *Au venit o parte*, *Majoritatea vor pleca*), iar alteori reprezintă strict norma (de exemplu, acordul în număr în construcții de tipul *Dumneavoastră sînteți modest*, respectiv *modestă*, și acordul în gen în construcții de tipul *Asta-i frumos din partea ta* sau *Ceea ce e mai important este că...*).

Necesitatea acordării predicatului cu subiectul este unanim considerată o regulă elementară a exprimării corecte, ceea ce rezultă și din faptul că pentru caracterizarea unui vorbitor agramat se spune că nu știe nici „măcar“ să acorde predicatele. Cu toate acestea, greșeli sau șovăieli în acord se întîlnesc destul de des la vorbitorii limbii române și nu numai în comunicarea orală, mai puțin controlată, ci chiar în scrisul cu pretenții de îngrijire; de aceea lucrările de cultivare a limbii și de gramatică orientată spre practica limbii se ocupă în mod deosebit de aspecte ale acordului.

Regulile acordului par simple în formularea lor generală și categorică (predicatul se acordă cu subiectul, după forma acestuia, în număr, persoană, gen și caz), dar respectarea lor presupune corectitudine atît în analiza sintactică a propoziției, pentru identificarea exactă a subiectului, cît și în analiza morfologică a cuvîntului prin care este exprimat el, în vederea potrivirii formale a cuvîntului de acordat, și în însăși cunoașterea formelor flexionare ale limbii literare actuale, în condițiile existenței unor variante regionale sau învechite. Prin acordul predicatului cu subiectul se verifică așadar gradul de stăpînire a sintaxei propoziției și a morfologiei.

Acordul ridică numeroase probleme pentru că situațiile în care se găsesc subiectul și predicatul, cuvintele prin care sînt exprimate, cuvintele care le determină, cuvintele apropiate de ele etc. sînt foarte variate și com-

plexe, iar regulile particulare ale acordului sînt categorice numai pentru unele situații și mai largi pentru altele, permițînd două sau mai multe posibilități, în sensul că există excepții admise sau variante doar tolerate de limba literară alături de un model recomandat. Cuprinderea tuturor regulilor particulare ale acordului și a abaterilor posibile ar da capitolului despre acord dimensiunile unei cărți; limitat la un spațiu rezonabil, el nu poate cuprinde decît aspectele considerate mai importante, conținînd pe rezolvarea anterioară a unor probleme în capitolele de morfologie.

Dintre categoriile gramaticale implicate în acordul predicatului, cazul nu prezintă practic nici o importanță. Acordul în număr este corelat de obicei fie cu cel în persoană, fie cu cel în gen și este influențat de faptul dacă subiectul este unic sau multiplu.

§ 268. Acordul verbelor din cadrul predicatului se face în persoană și în număr; variantele de acord pot privi ambele categorii sau numai una dintre ele, fie numărul, fie persoana.

O regulă generală și fermă a acordului în număr este că un subiect (unic) la plural impune acordul la plural; cu un subiect la singular regula acordului este mai puțin categorică, admitînd, pe lîngă acordul la singular, unele excepții cu acord la plural (de obicei ca acorduri după înțeles, combinate uneori cu acordul prin atracție).

Acordul în număr cu un subiect unic sau multiplu antepus este realizat uneori incorect din punctul de vedere al limbii literare actuale datorită unor deprinderi regionale sau învechite care țin de flexiunea verbală (există graiuri care au mult mai multe omonimii morfologice decît limba literară între persoana a III-a pl. și a III-a sg.: în graiurile de tip muntenesc se spune nu numai *ei cîntă*, ci și *ei cade*, *ei zice*, *ei vorbește*, *ei a făcut* sau *ei va face*, iar în graiul moldovenesc în această situație sînt verbe izolate ca *ei iese* și auxiliarul de perfect compus *o*; forme ca *ei mîncea* sau *el s-au dus* se întîlnesc în texte din secolul trecut și chiar în graiuri actuale mai arhaice, iar *ei mîncase* la vorbitori mai vîrstnici ai limbii literare); aceste abateri de natură morfologică la origine (vezi § 146, 147, 149 și 151) sînt considerate de opinia publică dezacorduri flagrante și infamante, deși condamnarea lor se poate întîlni în formule care prezintă ele însele același fenomen (de exemplu, – *Este măsline?* – *Sînt, că e mai multe!*).

Din păcate, atitudinea de condamnare nu funcționează la fel pentru alt dezacord în număr, nu mai puțin flagrant: folosirea la persoana a III-a sg. a unui predicat reflexiv pasiv cu subiectul la plural, în construcții de tipul *Aici se vinde măsline* sau *Se va lua măsuri*. Greșeala provine, pe de o parte, din greșita interpretare a substantivului la plural (considerat complement direct, în loc de subiect) și, pe de alta, din greșita interpretare a valorii verbului reflexiv (considerat nu pasiv, ci impersonal, ceea ce atrage interpretarea pronumelui *se* drept un fel de subiect); vezi și § 261.

Cînd subiectul este exprimat prin pronumele nehotărît *fiecare* sau prin pronumele negative *nimeni*, *nici unul*, cu sau fără un atribut la plural, acor-

dul corect este cel formal, deci cu predicatul la singular: *Fiecare (dintre ei) purta (nu purtau) insignă, Nici una (dintre fete) nu a (nu au) plecat*. Variantele neliterare de acord, cu predicatul la plural, se explică prin înțeles în construcțiile fără atribut și prin înțeles și atracție în cele cu un atribut la plural. Construcțiile de acest tip pun și probleme de acord în persoană dacă atributul exprimat sau subînțeles este un pronume de pers. 1 sau 2 pl.: *Fiecare (dintre noi) poartă (nu purtăm) o insignă, Nici una (dintre voi) nu a (nu ați) plecat*; vezi § 118 și 119.

Cînd subiectul este exprimat printr-un substantiv cu sens colectiv de tipul *echipaj, familie, grup* la numărul singular singurul acord corect este cel formal, cu predicatul la singular, normele limbii literare respingînd categoric acordul după înțeles la plural; se spune deci *Echipajul s-a (nu s-au) pregătit, Familia se va (nu vor) aduna* etc. Cînd subiectul la singular este un substantiv care exprimă o cantitate (*mulțime, majoritate, parte, jumătate* etc.), cu sau fără un atribut la plural, acordul formal este concurat de alte tipuri de acord; în construcțiile fără atribut este tolerat acordul după înțeles, deci se preferă *Majoritatea a venit*, dar se admite și *Majoritatea au venit*, iar în construcțiile cu atribut la plural acordul după înțeles, combinat de astă dată cu acordul prin atracție, se răspîndește tot mai mult, avînd perspectiva să devină chiar normă, deci se spune *O mulțime de copii a sau au venit, Majoritatea elevilor va sau vor pleca*. Și construcțiile de acest tip pun probleme de acord în persoană dacă atributul exprimat sau subînțeles este un pronume de pers. 1 sau 2 pl.: *Majoritatea (dintre noi) va sau vom pleca*.

Acordul în număr cu un subiect exprimat printr-un nume propriu care are formă de plural și înțeles de singular prezintă unele aspecte particulare. Cu numele de persoane acordul se face după înțeles: *Șaptefrați nu e aici*. Numele de localități (vezi și § 60) se folosesc corect articulate în funcția de subiect, iar acordul predicatului se face după numărul indicat de articol: *Bucureștiul este* sau (învechit) *Bucureștii sînt capitala*; de evitat deci acordul după înțeles (*Bucureștii este*). La titlurile de lucrări și la denumirile de asociații sau formații normele acordului sînt mai puțin ferme; cînd sînt articulate hotărît de felul lor, numele proprii de acest tip permit atît acordul formal, cît și acordul după înțeles, cu subînțelegerea unui termen generic aflat la singular (de exemplu, „*Epigonii*” *au* sau *a apărut în 1870*, „*Junii Sibiului*” *sînt* sau *este un ansamblu folcloric*), dar cînd articolul este adăugat la folosirea în propoziție acordul corect este cel formal (așadar: „*Convorbiri literare*” *au* sau *a apărut în 1867*, dar numai „*Convorbirile literare*” *au apărut...*). Dificultățile de acord dispar dacă numele proprii caracterizate prin contradicția dintre formă și înțeles sînt precedate de substantivul comun generic, care devine subiect: *Orașul București este...*, *Poezia „Epigonii” a apărut...* etc. (De remarcat că, în cazul folosirii fără un termen generic, acordul formal, la plural, este mai puțin acceptabil cînd e vorba de un predicat verbal exprimat prin diateza pasivă de tip analitic

sau de un predicat nominal cu numele predicativ adjectival; compară „*Epigonii*“ au apărut cu *, „*Epigonii*“ au fost scriși!)

Contradicție între formă și înțeles există și la locuțiunile pronominale de politețe de tipul *Măria ta*, care, când sînt subiecte, pun probleme referitoare la acordul în persoană. În această situație sînt corecte atît acordul formal, orientat după substantiv, deci la persoana a 3-a, cît și cel după înțeles, adică după referentul indicat de persoana adjectivului posesiv, cu observația că acordul formal (*Măria ta știe*) este livresc și distant, în timp ce acordul după înțeles (*Măria ta știi*) este cel curent; vezi și § 106.

Acordul în persoană, eventual și în număr, pare uneori mai complicat decît este de fapt, datorită împrejurării că se face cu un subiect inclus, iar, în absența subiectului propriu-zis, un determinant al lui sau al predicatului este confundat cu subiectul. Construcții ca *Toți* (sau *toată lumea, toți părinții, cu toții*) *am contribuit* nu conțin un acord după înțeles cu *toți*, respectiv *toată lumea, (toți) părinții, cu toții*, ci un acord formal – și normal – cu subiectul inclus *noi*; la fel, în *Toți* (sau *toată lumea, toți părinții, cu toții*) *contribuiți* acordul se datorește subiectului inclus *voi*.

Într-o situație asemănătoare este acordul în persoană în propoziții din stilul administrativ care încep cu un cuvînt ca *subsemnatul, semnatul, contractantul, expeditorul*, referitor la vorbitor; dintre cele două variante de acord existente, limba actuală preferă acordul cu subiectul inclus (*subsemnatul*, respectiv celelalte substantive fiind considerate apoziiții): *Subsemnatul, XY, declar*, față de care acordul cu *subsemnatul* sau cu celelalte substantive, la persoana a III-a sg., respectiv pl., reprezintă o construcție învechită: *Subsemnatul (,) XY (,) declară*.

O situație în care variantele de acord privesc numai persoana și prezintă unele deosebiri de reliefare a sensului este reprezentată de propozițiile atributive al căror antecedent este numele predicativ al unui subiect pronume personal de pers. 1 sau 2 (sg. sau pl.); prin acordul formal, la pers. 3, atributiva este raportată exclusiv la numele predicativ: *Ești un om care luptă*; prin acordul după înțeles și prin atracție la pers. 1 sau 2, după caz, atributiva este raportată și la subiectul regentei: *Ești un om care lupți*. Într-o variantă mai complicată a acestei construcții, în care numele predicativ la singular al regentei are un atribut la plural, acesta din urmă fiind antecedentul real al atributivei, pe lângă acordul formal la plural (*Ești unul dintre oamenii care au luptat*), este tolerat acordul după înțeles și prin atracție în persoană (... *care ați luptat*), nu însă și acordul, exclusiv prin atracție, la numărul singular (... *care a (sau ai) luptat*). Îmbinarea de tipul *unul dintre + plural + care* pune probleme de acord în număr indiferent de funcția din regentă a lui *unul*; se spune corect *Unul dintre scriitorii care au (nu a) reușit aceasta a declarat...*

Cînd subiectul este la alt număr sau/și la altă persoană decît numele predicativ regula este ca verbul copulativ să se acorde cu subiectul: *Părul ei este numai bucle, El este leit tu*; se spune deci corect *Trei mii de lei sînt*

(nu este) o avere. Când numele predicativ este așezat înaintea verbului copulativ și a subiectului, în propoziții care exprimă o echivalență, se creează uneori impresia falsă a unui acord prin atracție cu ceea ce pare a fi nume predicativ; în realitate în propoziții ca *Sarcina noastră sînt examenele* sau *Țara sînteți voi* subiectele sînt cuvintele așezate pe ultimul loc și ele impun acordul, care nu prezintă nimic anormal.

† Acordul în persoană cu un subiect multiplu ridică probleme numai cînd termenii acestuia sînt de persoane diferite. Regulile sînt simple și, de obicei, nu cunosc abateri: persoana a II-a are prioritate față de a III-a (*Tu și el n-ați vorbit niciodată*), iar persoana I față de celelalte două persoane (*Și noi, și voi plecăm în excursie; Ion și cu mine plecăm; Nici eu, nici tu nu plecăm*); numărul plural este impus de caracterul multiplu al subiectului.

Acordul în număr cu un subiect multiplu al cărui termenii nu sînt la plural sau numai la plural pune mult mai multe probleme, avînd unele reguli particulare legate de raportul sintactic – și logic – dintre termenii subiectului multiplu (felul coordonării, aspectul pozitiv sau negativ), de topică (locul subiectului față de predicat) și de structura celor două părți de propoziție (particularități ale modului de exprimare fie a subiectului, fie a predicatului). Când subiectul multiplu este realizat prin coordonare adversativă, de tipul *nu... ci*, acordul corect este exclusiv cu termenul introdus de *ci*: *Nu el, ci ea a venit; Nu amîndoi, ci numai ea a venit; Nu ea, ci ei au venit*. Când termenii, la singular, ai subiectului multiplu sînt legați prin *și*, *ori*, *sau* interesează felul raportului: la coordonarea disjunctivă propriu-zisă – la care termenii se exclud – acordul corect este la singular: *Profesorul sau elevul a greșit?*; la coordonarea alternativă (sau disjunctivă neexclusivă, cu nuanță copulativă) este permis și acordul la plural: *Mama sau tata nu poate sau nu pot admite asta*. Cele mai multe probleme apar la coordonarea copulativă, pentru care regula generală este acordul la plural, dar această regulă are mai multe excepții:

– Dacă termenii subiectului multiplu se confundă din punct de vedere logic într-unul singur, desemnînd același obiect sau noțiuni foarte apropiate, este corect acordul după înțeles, la singular: de exemplu, *Nimeni și nimic nu mă poate abate, Cîntecul și corectitudinea m-a împiedicat*; spunînd *Mama și profesoara mea m-a învățat gramatica* se înțelege că cele două subiecte desemnează o singură persoană, pe cînd din *Mama și profesoara mea m-au învățat* rezultă că e vorba de două persoane diferite (cf. și *Premierul și ministrul de externe va, respectiv vor sosi*).

– Dacă termenii subiectului multiplu, la singular, sînt coordonați negativ prin *nici*, deși unele lucrări recomandă fie exclusiv singularul, fie exclusiv pluralul, este la fel de corect să se facă acordul după înțeles la singular (*Nici el, nici ea n-a venit*) sau cel formal, la plural (*Nici el, nici ea n-au venit*).

– Dacă subiectul multiplu este așezat după predicat, pe lîngă acordul formal, la plural, este tolerat acordul prin atracție cu primul termen al su-

biectului (de exemplu, *Se aude ploaia și vîntul, A fost odată un moș și o babă*).

– Dacă termenii subiectului multiplu, la singular, sînt substantive nearticulate, este corect acordul la singular: *Carne și brînză se găsește* (nu se găsesc), *Ploaie și vînt a* (nu au) *fost și pînă acum*.

– Dacă predicatul – verbal sau nominal – este impersonal, el rămîne la singular și cînd subiectul este multiplu. În această situație se găsesc subiectele exprimate prin verbe la supin și la infinitiv: *E ușor de citit și de scris, A citi și a scrie e ușor, A iubi și a urî nu se poate, Îmi vine a plînge și a rîde* (cf. însă *A iubi și a urî nu se pot disocia sau sînt două sentimente apropiate*).

Unele greșeli sau ezitări în privința acordului se datoresc confuziilor făcute între un subiect unic plus diverse părți de propoziție, pe de o parte, și un subiect multiplu, pe de alta. În această situație se poate găsi subiectul însoțit de o apozitie, de attribute adjectivale, genitivale sau prepoziționale, de un complement sociativ sau de unul de mod comparativ în construcții susceptibile de a fi interpretate și drept coordonatoare, prin integrarea părților secundare într-un fals subiect multiplu. Acordul corect făcut este un element care – alături de intonație și punctuație – dezambiguizează unele construcții omonime în rest.

Subiectul unic la singular plus o apozitie se deosebește de un subiect multiplu cu termenii juxtapuși prin acordul la singular, respectiv la plural: *Profesorul, prietenul său, n-a venit față de Profesorul, prietenul său n-au venit* (de remarcat deosebirea de intonație și de punctuație).

Subiectul unic la singular plus două sau mai multe attribute adjectivale sau prepoziționale coordonate între ele ar trebui să se deosebească net de un subiect multiplu cu termenii coordonați; cu toate acestea se întîlnesc destule exemple care, prin acordul greșit la plural, dovedesc că attributele au fost luate drept subiecte. De reținut că se spune corect *Atitudinea corectă și colegială îl face* (nu fac) *simpatice, Spiritul de disciplină și de colegialitate a* (nu au) *învins, Deprinderea de a studia și de a exersa va* (nu vor) *da roade* (pentru a avea subiect multiplu și acord la plural al doilea adjectiv sau a doua construcție prepozițională ar trebui să fie precedat(ă) de *cel*, respectiv *cea*: de exemplu, *Spiritul de disciplină și cel de colegialitate au învins*; vezi § 63). Mai dificilă este distincția între un subiect unic la singular plus două sau mai multe attribute genitivale (sau posesive) coordonate între ele și un subiect multiplu, întrucît îmbinări ca *articolul mamei și al tatei* sau *fratele meu și al tău* pot desemna atît cîte un obiect cu doi posesori, cît și cîte două obiecte (vezi și § 61); acordul se face ținînd seama de realitate: *Articolul mamei și al tatei a apărut* dacă e vorba de un singur articol, scris în colaborare, dar *au apărut* dacă sînt două articole, cu autori diferiți; *Fratele meu și al tău va sosi* dacă e fratele amîndurora, dar *vor sosi* dacă sînt două persoane. În construcții cu substantive abstracte delimitarea este mai puțin netă, fiind posibile ambele variante; este de preferat

totuși interpretarea cu două atribute și acordul la singular: *Salvarea trupului și a sufletului l-a (nu l-au) preocupat, Absența ta și a mea va (nu vor) afecta desfășurarea programului*. În orice caz, dacă al doilea genitiv nu este însoțit de articolul *al* (*a, ai, ale*) acordul la plural este inacceptabil: corect nu se spune *Dezvoltarea științei și culturii impun, ci impune*.

Subiectul unic la singular urmat de un atribut – de obicei izolat – exprimat prin participii ca *alăturat, corelat, (re)unit* plus complementul acestora nu trebuie confundat cu un subiect multiplu; singurul acord corect este cel formal, la singular: *Această observație, corelată cu cele anterioare, duce (nu duc) la concluzia...*

Subiectul unic la singular urmat de un complement sociativ introdus prin prepoziția *cu* și diverse locuțiuni prepoziționale terminate cu această prepoziție se deosebește prin acordul la singular (adesea și prin izolarea complementului) de un subiect multiplu în care *cu* are o valoare apropiată de *și*. Să se compare: *X, (împreună) cu Y, a vizitat și X (împreună) cu Y au vizitat*. Legătura prin *și cu* exclude interpretarea sociativă, deci impune acordul la plural: *X și cu Y au (nu a) vizitat*.

O situație asemănătoare prezintă subiectul unic la singular urmat de un complement de mod comparativ introdus prin *ca și* față de un subiect multiplu ai cărui termeni sînt coordonați prin *ca și*: compară *El, ca și ea, a înțeles* (subiect unic) cu *El, ca și ea au înțeles* (subiect multiplu).

În general, se constată existența unui puternic sentiment al acordului în număr (care a influențat și crearea unor forme verbale, apoi selecția în normă a unora); acest sentiment are și efecte negative, întrucît duce uneori la greșeli de hipercorectitudine. În orice caz, vorbitorul obișnuit se străduiește să evite folosirea predicatului la singular pe lîngă un subiect la plural sau pe lîngă un subiect multiplu, dar nu este (la fel de) deranjat de prezența unui predicat la plural pe lîngă un subiect la singular sau pe lîngă termeni ai unui subiect multiplu care se exclud reciproc.

Dificultățile acordului în număr pot fi ascunse – și evitate – prin folosirea unor forme verbale la care 3 sg. = 3 pl. De exemplu, înlocuirea lui *este/sînt* prin *constituie, reprezintă, se află, există*; a lui *are/au* sau *deține/dețin* prin *posedă, prezintă, poartă, se bucură de*; a lui *se deosebește/deosebesc* și a lui *se distinge/disting* prin *diferă, se diferențiază* sau *se remarcă, se evidențiază*; a lui *poruncește/poruncesc* sau *dispune/dispon* prin *ordonă, comandă*.

§ 269. Acordul numelui predicativ exprimat printr-un adjectiv (sau orice altă parte de vorbire cu valoare adjectivală) și acordul participiului pasiv din cadrul predicatului verbal pun probleme de gen și de număr (de obicei de ambele feluri, uneori referitoare numai la gen sau numai la număr).

Acordul în gen sau/și în număr cu un subiect unic pune probleme atunci cînd subiectul prezintă o contradicție între forma gramaticală și înțelesul lui:

— Când subiectul este un pronume de politețe cu formă de pers. 2 pl., dar referitor la pers. 2 sg., partea nominală a predicatului — spre deosebire de verb, care se pune la plural — se acordă corect după înțeles, la singular și la genul corespunzător cu sexul interlocutorului; se spune deci *Dumneavoastră sînteți dispus*, respectiv *dispusă*, nu *dispuși* sau *dispuse*, care se referă numai la un plural real (vezi și § 106).

— Când subiectul este un pronume demonstrativ sau relativ compus cu formă de feminin, dar cu valoare de neutru, acordul corect se face după înțeles, deci în formă de masculin-neutru singular: *Asta e frumos din partea ta*, *Ceea ce e interesant e că...* De reținut că în această situație acordul formal este greșit, deci nu trebuie spus *Asta este știută* sau *ceea ce era considerată* (vezi § 111 și 117).

— Când însă subiectul este un substantiv comun care are un anumit gen gramatical, dar înțelesul altui gen, acordul corect este cel formal: se spune deci *Vedeta fotbalului a fost amendată* (nu *amendat*), *Mai multe persoane au fost convocate* (nu *convocați*). La numele proprii aflate în situații asemănătoare regulile acordului sînt mai puțin ferme sau/și unitare: în timp ce cu numele de persoane acordul corect se face după înțeles (cf. *Ionescu este prezentă*, dacă e vorba de o elevă), iar cu toponimele după formă (*Tulcea este pitorească*), cu alte nume proprii, de exemplu cu titlurile de lucrări sau cu denumirile de formații sportive ori artistice, norma acordului este mai puțin decisă, iar uzul oscilează între formă și înțeles (care însă permite o varietate mare de interpretări); în propozițiile cu asemenea subiecte este preferabil să se folosească substantivul comun generic fie la subiect, fie la numele predicativ, ceea ce rezolvă problema acordului: „*Luceafărul*“ este un poem profund sau o poezie, o operă etc. profundă, *Echipa „Sportul studentesc” a fost neînvinsă pe teren propriu* sau „*Sportul studentesc*“ a fost o echipă neînvinsă (dacă nu se recurge la această soluție sau dacă numele generic nu a figurat în context, este de reținut că articularea subiectului și prezența unui atribut adjectival sînt de natură să provoace opțiunea pentru acordul formal: „*Sportul studentesc*“ a fost neînvins sună mai bine decît neînvinsă).

Acordul în gen sau/și în număr este perturbat uneori din cauza caracterului oarecum fix al unor îmbinări (expresii) folosite mai frecvent la o anumită formă gramaticală. Pornindu-se de la *Este oprit* (sau *interzis*) *fumatul în sală*, se spune greșit *Este oprit staționarea pe săli*, (*Este*) *interzis aruncarea gunoaielor* (în loc de *Este oprită...*, respectiv *interzisă*); din păcate, asemenea dezacorduri în gen se întîlnesc uneori în afișajul public. Pornindu-se de la folosirea corectă cu o propoziție subiectivă (*dat fiind că...*) sau cu un subiect exprimat printr-un cuvînt cu formă de masculin-neutru singular (*dat fiind acest prilej*, de exemplu), se folosește greșit *dat* din *dat fiind* ca invariabil, neacordat în gen și număr: *dat fiind ora înaintată* (în loc de *dată fiind*) sau *dat fiind aceste condiții* (în loc de *date fiind*).

Cele mai multe probleme le pune acordul în gen cu un subiect multiplu antepus ale cărui elemente componente sînt substantive sau pronume de genuri diferite, întrucît la acest acord intră în joc mai mulți factori: în primul rînd, distincția între numele de ființe și cele de lucruri, iar la numele de lucruri numărul (singular sau plural) la care stă subiectul și apropierea față de predicat.

Cînd termenii subiectului multiplu sînt (numai) nume de ființe, de genul masculin și feminin sau masculin și neutru, regula este simplă: are prioritate genul masculin. De exemplu, *Tata și mama sînt bine dispuși, Elevii și elevele au fost felicități, Stăpînul și animalul sînt slabi, Elevii și cadrele didactice sînt prezenți.*

Cînd subiectul multiplu conține atît nume de ființe, cît și de lucruri, se face acordul cu genul numelui de ființă: *Greșeala (greșelile) și autorul (autorii) ei (lor) erau cunoscuți, Sacul (sacii) și pisica (pisicile) au fost găsite.*

Cînd termenii subiectului multiplu sînt (numai) nume de lucruri regula e simplă numai dacă e vorba de genul neutru și feminin: acordul se face la forma comună de feminin-neutru. De exemplu, *Valea (văile) și dealul (dealurile) sînt împădurite*.

Dacă numele de lucruri sînt de genul masculin și feminin regula variază după numărul la care se găsește substantivul masculin (indiferent de numărul celui feminin). Dacă substantivul masculin este la singular, predicatul stă la feminin-neutru: *Valea (văile) și muntele sînt împădurite, Muntele și valea (văile) sînt împădurite*. Dacă substantivul masculin este la plural, predicatul se acordă în gen cu substantivul cel mai apropiat: *Munții și valea (văile) sînt împădurite, dar Valea (văile) și munții sînt împăduriți*.

Dacă numele de lucruri sînt de genul masculin și neutru regulile depind de asemenea de numărul la care se găsește substantivul masculin, dar aici se ține seama uneori și de numărul celui neutru. Dacă substantivul masculin este la singular, predicatul ia totdeauna forma de neutru (indiferent de numărul substantivului neutru și de apropierea față de predicat): *Muntele și dealul (dealurile) sînt împădurite, Dealul (dealurile) și muntele sînt împădurite*. Dacă substantivul masculin e la plural și substantivul neutru la singular, predicatul stă la masculin (indiferent de apropierea de predicat a unuia dintre subiecte): *Munții și dealul sînt împăduriți, Dealul și munții sînt împăduriți*. Dacă și substantivul masculin, și cel neutru sînt la plural, predicatul se acordă în gen cu subiectul cel mai apropiat: *Munții și dealurile sînt împădurite, dar Dealurile și munții sînt împăduriți*.

Sinoptic, situația acordului în gen cu un subiect multiplu se prezintă astfel:

1. nume de ființe: m. + f. } → m.
m. + n.

2. nume de ființe și de lucruri: → genul numelui de ființă

3. nume de lucruri:

- a) n. + f. → f.-n.
- b) m.sg + f. (sg./pl.) → f.-n.
- c) m.pl. + f. (sg./pl.) → genul subiectului mai apropiat
- d) m.sg. + n. (sg./pl.) → n.
- e) m.pl. + n.sg. → m.
- f) m.pl. + n.pl. → genul subiectului mai apropiat

Cînd subiectul multiplu cu termeni de genuri diferite este postpus acordul se face în principiu la fel, dar este tolerat și acordul prin atracție cu primul termen (mai ales dacă acesta este la plural); de exemplu, *Erau cunoscute greșelile și autorul (autorii) lor*.

Mulțimea regulilor existente la acest capitol al acordului este de natură a speria pe cei care vor să le învețe, dar pentru a-i liniști e utilă trădarea unui mic secret: numeroase tipuri, corecte din punct de vedere teoretic, dar greoaie și nefamiliare vorbitorilor români, se întîlnesc rar în practică (vezi tipurile de sub 2, 3 c, e și f), fiind de obicei evitate. Situații de acest fel apar în special în traduceri, dar chiar și aici un bun traducător recurge la schimbarea construcției (de exemplu, apelînd la pasivul reflexiv în locul celui analitic) sau găsește sinonime substantivele de același gen în locul substantivelor de genuri diferite (de exemplu, în loc de *pereții* m. alături de *gardurile* n., folosirea substantivului *zidurile* n. n-ar mai pune probleme de acord în gen: *zidurile și gardurile sînt văruiute*) ori sinonime adjectivale cu formă unică la plural în locul adjectivelor cu forme de gen diferențiate (de exemplu, folosind un adjectiv ca *mici* în loc de *mărunți – mărunte*).

§ 270. În concluzie, principalii factori care influențează negativ realizarea normală și unitară a acordului predicatului sînt:

- greșita interpretare a subiectului, fie prin confuzie cu grupul în care apare (în special în situațiile în care are un determinant de alt număr, de alt gen sau de altă persoană), fie prin confundarea altor părți de propoziție cu termeni ai unui subiect multiplu;

- greșita interpretare a subiectului și a felului verbului-predicat, prin considerarea verbelor reflexive pasive drept impersonale fără subiect;

- contradicția dintre forma și înțelesul cuvîntului sau cuvintelor prin care e exprimat subiectul (cuvinte cu formă de singular și înțeles de plural, respectiv cu formă de un gen și înțeles de alt gen);

- atracția exercitată de un cuvînt mai apropiat de predikat decît subiectul ori, pur și simplu, plasat înaintea predicatului cu un subiect postpus sau atracția exercitată de un singur termen al subiectului multiplu distantat ori postpus;

- existența unor formule simțite drept fixe din cauza frecvenței lor în anumite forme gramaticale;

- deprinderi regionale care țin de particularități morfologice ale verbelor;

– modele învechite, care țin fie tot de flexiunea verbală, fie de evoluția unor reguli ale acordului (în sensul respingerii unor construcții permise în trecut sau al acceptării altora considerate mai demult neliterare).

Dacă neatenția este sursa multor dezacorduri care nu-și pot găsi nici o explicație (decît, cel mult, în unele cazuri, depărtarea dintre subiect și predicat), alteori tocmai sentimentul puternic al necesității acordului duce la formulări incorecte prin exagerarea „corectitudinii” sau la condamnarea nejustificată a unor excepții admise în normă. Complexitatea normelor și a problemelor puse de acordul predicatului impune mai multă grijă în însușirea exactă a regulilor acordului, cu toate detaliile și nuanțele lor.

ELEMENTUL PREDICATIV SUPLIMENTAR

§ 271. Este partea secundară de propoziție cu dublă subordonare care însoțește un verb sau o interjecție predicativă, exprimînd o caracteristică sau o acțiune (aceasta simultană, rar posterioară, în raport cu acțiunea principală) referitoare la un substantiv ori pronume cu diverse funcțiuni pe lîngă verb sau interjecție: de obicei subiect (*Ea se nîmște Puica, Ion a venit supărat, A plecat rîzînd*) sau complement direct (*O cheamă Puica, L-am văzut supărat, L-am auzit rîzînd*); mai rar, complement indirect (*Îi spunem Puica, M-am pomenit cu el supărat, M-am pomenit cu el rîzînd*) sau de agent (*o vacanță petrecută singur, o anecdotă spusă de el rîzînd*). De regulă este identificat prin posibilitatea disocierii în două construcții, fie una verbală și alta cu predicat nominal (*A venit supărat = A venit și era supărat*), fie ambele verbale (*A venit rîzînd = A venit și rîdea*).

Se exprimă printr-un substantiv (sau altă parte de vorbire cu valoare substantivală), printr-un adjectiv (sau altă parte de vorbire cu valoare adjectivală) sau printr-un verb la gerunziu, mai rar la infinitiv ori la supin, de asemenea printr-un adverb (*Cum se nîmște?, Nu te știam așa*) sau printr-o interjecție (*M-a lăsat paf*). Aceste părți de vorbire pot fi folosite singure (ca în toate exemplele date pentru a ilustra definiția) sau – unele dintre ele – însoțite de diverse prepoziții – dintre care frecvente și mai specifice sînt *ca* „în calitate de”, *de* și *drept* (de exemplu, *L-a luat drept hoț, El poate fi considerat drept aparținînd...*), dar sînt posibile și construcții cu alte prepoziții, cum sînt *contra*, *cu* (mai ales în construcții de tipul *A venit cu capul gol, cu inima strînsă, cu ochii strălucind*), *fără*, *pentru* –, precum și însoțite de adverbe de comparație *ca* și *cît* (*Îl știam cît mine*). Substantivele comune și adjectivele folosite fără cuvinte ajutătoare stau de regulă în cazul nominativ (extrem de rar în cazul genitiv: *Îl știam al dracului*) și sînt de cele mai multe ori nearticulate. Cu privire la prepozițiile specifice sînt de observat următoarele:

– În unele construcții există sinonimie și concurență între elementul predicativ suplimentar exprimat prin substantive cu sau fără prepozițiile

ca, de, drept. De reținut că după verbe ca *a alege, a delega, a numi, a promova, a propune* + un complement direct sau după aceleași verbe la diateza pasivă limba literară preferă elementul predicativ suplimentar fără prepoziție: *L-am ales președinte*, respectiv *A fost ales președinte* (nu *drept* sau *ca președinte*).

– Pe lângă unele verbe construcția elementului predicativ suplimentar cu sau fără prepozițiile *ca, de, drept* diferă după sensul verbului; de exemplu, *a trece* ca verb de mișcare se construiește cu un adjectiv (sau participiu) fără prepoziție (*Ea trece indiferentă prin mulțime, Cartea a trecut neobservată*), dar cu sensul „a fi considerat” se construiește cu un adjectiv (sau participiu) precedat de prepoziția *drept* (*Ea trece drept indiferentă, Cartea trece drept învechită*).

– Prepoziția *de* cu sensul „drept” este învechită și populară; în limba literară actuală se folosește numai în câteva expresii, ca *a lua pe cineva de bărbat*, respectiv *de nevastă* (nu și în îmbinări libere cu *a lua* „a considera”: *a lua pe cineva de prost, de nebun, de hoț* etc. – unde se preferă prepoziția *drept* – sau cu *a se ține* „a se considera”: *a se ține de prieten, de rudă* etc., unde recomandabilă este construcția fără prepoziție).

– Adăugarea lui *și* pe lângă prepoziția *ca* „drept, în calitate de” dă naștere unei construcții incorecte; se spune *S-a interesat ca părinte* (nu *ca și părinte*), iar eventualele cacofonii se evită prin alte mijloace (deci nu se admit nici îmbinări de tipul *L-a primit ca și cadou* sau *A apărut ca și coautor*); vezi și § 212.

Elementul predicativ suplimentar exprimat printr-un adjectiv (sau prin altă parte de vorbire cu valoare adjectivală) și printr-un substantiv nume de persoană se acordă cu numele la care se referă în gen și în număr, regulile acordului fiind aceleași ca la numele predicativ (vezi § 269): *Elevii ascultă atenți, Elevele ascultă atente, Elevii și elevele ascultă atenți* etc. Există câteva construcții în care se întâlnesc frecvent greșeli sau măcar șovăieli în privința acordului în gen și număr: pe de o parte, la participiile de pe lângă verbe ca *a se cuveni, a trebui*, iar, pe de alta, la adjectivele propriu-zise sau participiile de pe lângă verbul *a face*; împotriva tendinței unei folosiri invariabile a acestor elemente predicative suplimentare, este de reținut că se spune corect *Trebuie luate* (nu *luat*) *măsurî, Se cuvine evidențiată* (nu *evidențiat*) *inițiativa, Vă facem cunoscută* (nu *cunoscut*) *decizia, Eforturile depuse au făcut posibilă* (nu *posibil*) *predarea la termen* etc.; vezi și § 261.

Spre deosebire de numele predicativ și de atribut, elementul predicativ suplimentar nu se acordă în caz. Dacă în situațiile în care se referă la subiect identitatea cazuală ar putea fi luată drept acord, iar în cele în care se referă la un complement direct sau la unul de agent forma cazuală este neconcludentă (datorită omonimiei dintre nominativ și acuzativ), situațiile în care elementul predicativ suplimentar fără prepoziție se referă la un complement indirect în dativ demonstrează clar absența acordului în caz la aceeași parte de propoziție: *Ei i se spune Puica*. Construcții care pun probleme

de exprimare corectă, întrucât există vorbitori tentați să facă acordul în caz, prin hipercorectitudine, sînt cele în care elementul predicativ suplimentar exprimat printr-un adjectiv feminin sg. determină un verb la participiu, de același gen și număr, care este atributul acordat al unui substantiv în cazul genitiv sau dativ: de reținut că se spune corect *lectura unei opere socotite celebră* (nu *celebre*), *M-am adresat unei persoane considerate competente* (nu *competente*).

Locul obișnuit al elementului predicativ suplimentar este după verbul, respectiv interjecția pe care le determină și după numele la care se referă, dar sînt posibile diverse variante de topică. Așezarea lui imediat lângă numele la care se referă poate produce confuzia cu un atribut (cf. *Am găsit cutia goală*, *Vine mama veselă*).

§ 272. Parte de propoziție controversată ca unitate aparte, fie în ansamblu, fie numai parțial, elementul predicativ suplimentar este confundat adesea cu diverse părți de propoziție cu care prezintă asemănări: cu numele predicativ, cu atributul, cu unele complemente (în special cu cel direct și cu circumstanțialul de mod). Variatele denumiri propuse de cei care recunosc măcar parțial această parte de propoziție pornesc tocmai de la asemănările cu una dintre părțile „clasice” de propoziție: cele mai multe pornesc de la predicat sau de la numele predicativ (pe lângă denumirea de element predicativ suplimentar există altele, ca nume predicativ sau predicat circumstanțial, nume predicativ secundar sau indirect, nume predicativ de gradul al doilea, „predicativ” suplimentar și element predicativ necesar), altele – mai puține – de la atribut (atribut circumstanțial, „atributiv”) sau de la complement (complement de mod acordat, complement al calității, circumstanțial al stării), iar altele îi subliniază caracterul mixt (atribut predicativ, complement predicativ; într-o oarecare măsură pot fi incluse în aceeași categorie și denumirile de nume predicativ circumstanțial sau atribut circumstanțial).

Pentru confuzia cu numele predicativ vezi și § 266, iar pentru confuzia morfologică rezultată din confuzia cu un complement circumstanțial de mod vezi § 183.

ATRIBUTUL

§ 273. Este partea secundară de propoziție care determină un substantiv sau altă parte de vorbire (pronume, numeral) cu valoare de substantiv, indiferent de funcția sintactică a determinatului. Recunoașterea atributului necesită atenție în special atunci cînd substantivul determinat este de origine verbală sau adjectivală, iar construcția atributului asemănătoare cu a unui complement (de exemplu, *vizită la muzeu*, *plecarea acasă*). Se identifică, în general, prin întrebările *care?*, *ce?*, *ce fel de?* și *cît?* adjectivale,

precum și *al (a, ai, ale) cui?*; chiar dacă uneori sînt sau par posibile și alte întrebări, important este pe lîngă ce cuvînt sînt puse ele.

Atributele cunosc mai multe clasificări din diverse puncte de vedere. Dintre acestea curentă este clasificarea după formă.

§ 274. După formă atributele sînt adjectivale, substantive, pronominale, verbale, adverbiale și interjecționale.

Atributul adjectival se exprimă printr-un adjectiv propriu-zis (*carte frumoasă*) sau prin altă parte de vorbire cu valoare de adjectiv: numeral (*două cărți, amîndouă cărțile, a doua carte*), adjectiv pronominal (*cartea mea, această carte, orice carte*), verb la participiu (*carte pierdută*). E de la sine înțeles că se încadrează tot aici adjectivele provenite prin conversiune din substantive (*cîini bărbați*), din verbe la gerunziu (*ordine crescîndă*) sau din prefixe ori elemente de compunere (*mălai extra*).

Atributul substantival se exprimă printr-un substantiv propriu-zis (inclusiv printr-un substantiv provenit prin conversiune din alte părți de vorbire, de exemplu din adjective: *jucăria micuțului, jucăriile celor mici*, din verbe la fostul infinitiv lung: *data sosirii* sau la supin: *vremea culesului*) sau printr-un numeral cu valoare de substantiv (*părerăa celui dintîi, un grup de zece*). El este de șase feluri: în genitiv sau genitival, în dativ, în acuzativ, în nominativ, cu prepoziție sau prepozițional și apozitie (pentru contestarea acesteia ca atribut vezi § 256). Atributul genitival se exprimă nu numai prin forma propriu-zisă de genitiv, cu sau fără articolul posesiv (*cartea mamei, o carte a mamei*; vezi și § 31), ci și prin construcția cu valoare de genitiv alcătuită din prepoziția *a* și forma de acuzativ a substantivului, care se folosește mai ales la atributele exprimate prin numerele sau prin substantive nearticulate precedate de numerele și de anumite adjective (*cărțile a numeroși elevi sau a doi dintre ei*; vezi și § 206). Atributul în dativ (vezi și § 32) apare în două tipuri de construcții: în una veche, populară și poetică, el determină substantive nearticulate, nume de persoane, care indică grade de rudenie sau atribuții sociale (*Ion, nepot mamei; cutare, vornic Țării de Jos*); în alta, modernă și folosită în special în stilul publicistic, științific și administrativ, el determină substantive nume de acțiuni, de regulă articulate enclitic și urmate de un atribut nearticulat plasat înaintea dativului (*conferirea de medalii unor fruntași*). Atributul în acuzativ (vezi și § 33), exprimat prin forma de acuzativ cu sau fără prepoziția *pe* (în funcție de apartenența substantivului la clasa numelor de persoane), determină numai substantive nume de acțiune sau de stări, de regulă articulate, în construcții folosite rar (*îra (substantiv!) pe Ion; satisfacerea un timp a cererilor*). Atributul neapozitional în nominativ determină numai substantive nume de acțiune; el corespunde de obicei unui element predicativ suplimentar (*numirea acestui om ministru*) și numai în mod excepțional unui subiect (în formula diplomatică greoaie *utilizarea primul a armelor nucleare*, cu varianta *recurgerea primul la arme nucleare*). Atributul

prepozițional se exprimă printr-un substantiv precedat de o prepoziție simplă sau compusă (*carte cu poze, amintire de la mama, măsuri împotriva rutinei*), de o locuțiune prepozițională (*pădurea din preajma satului*) sau de un adverb de comparație (*o fată ca o floare*); substantivul stă la cazul cerut de prepoziție (vezi § 205), respectiv de adverbul cu valoare de prepoziție (vezi § 193). Apozitia – caracterizată prin identitate noțională cu termenul determinat – se exprimă prin nominativ, indiferent de cazul termenului determinat (*I-am scris Floricăi, sora mea*; vezi și § 30), sau prin același caz cu acesta (*I-am scris Floricăi, surorii mele*; vezi și § 30 – 34); în limba actuală se folosește curent apozitia în nominativ, cea acordată în caz fiind învechită, populară și poetică, iar uneori și generatoare de confuzii cu o enumerare (cf. exemplul anterior, din care, dacă nu se cunoaște situația din realitate, se poate înțelege la fel de bine că e vorba de o singură persoană sau de două). Apozitia poate fi simplă (*Te-a căutat Ion, portarul*) sau dezvoltată (o apozitie propriu-zisă cu determinantele ei: vezi exemplele anterioare cu *sora mea* și *surorii mele*) și poate avea ca marcă unul dintre adverbele *adică, anume* sau *alias, recte*. Termenul determinat de apozitie este nu numai cel obișnuit pentru orice atribut, ci și o parte de vorbire fără valoare substantivală și chiar o propoziție (de exemplu, *Lucrează încet, fapt care nu-mi convine*); acesta este și el un motiv de contestare a încadrării apozitiei la atribut.

Atributul pronominal se exprimă printr-un pronume propriu-zis. El cunoaște aceleași specii ca atributul substantival, cu unele deosebiri referitoare la sferă, frecvență și tipuri de construcții. Întru totul similare speciilor de la atributul substantival sînt atributul genitival (*cartea lui, cartea acestuia, în a cărui carte; sensul a ceva confuz*) și cel prepozițional (*cartea despre el, mulțumirea de sine, lupta împotriva acestora, o fată ca tine*). Atributul pronominal în dativ poate apărea – rar – și în cele două tipuri de construcții ale atributului substantival în dativ (*nepot acestuia; conferirea de medalii acestora*), dar caracteristică și frecventă este construcția numită dativ posesiv, care se realizează exclusiv prin forma neaccentuată de dativ a pronumelui personal sau reflexiv (*în viața-mi, lunga-i viață, în cale-și*; vezi § 104 și 107). Atributul pronominal în acuzativ este mai rar folosit decît cel substantival și redus la tipul de construcție cu *pe* (*invidia* (substantiv!) *pe el*). Apozitia pronominală este mult mai puțin frecventă și mai puțin variată ca valori semantice decît cea substantivală (de exemplu, *Portarul, altul, l-a salutat*).

Atributul verbal se exprimă prin verbe la infinitiv însoțit de prepoziția *a*, de obicei și de *de* sau, mai rar, de alte prepoziții (*datoria de a munci*), la supin (*mașină de scris*) sau la gerunziu (*o fată semănînd a băiat*).

Atributul adverbial se exprimă printr-un adverb sau printr-o locuțiune adverbială, precedate sau nu de prepoziția *de* (*cartea de acolo, mersul alene, mersul pe jos*).

Atributul interjecțional, foarte rar și apropiat de cel adjectival, se întâlnește în propoziții exclamative (*Avea o fată pfi!*).

În legătură cu încadrarea unor părți de vorbire în clasele de atribute menționate trebuie reținute următoarele:

– Numeralul se încadrează, după valoarea sa morfologică (uneori și după construcție), la atributul adjectival sau la cel substantival. Tot după valoarea morfologică și după construcție el poate fi, în situații similare din punct de vedere semantic (vezi § 87), atribut adjectival sau termen determinat de un atribut: compară *doi* (sau *doisprezece*) *elevi* cu *douăzeci* (sau *două sute*) *de elevi*.

– Atributul exprimat printr-un adjectiv pronominal este atribut adjectival, nu pronominal. Cuvinte sinonime pot avea statut morfologic și sintactic diferit: compară *cartea sa* (atribut adjectival, acordat) cu *cartea lui* (atribut pronominal în genitiv); vezi § 109.

– Atributul exprimat printr-un verb la participiu este atribut adjectival, caracterizat prin acord. De asemenea este adjectival atributul exprimat prin foste gerunzii acordate, spre deosebire de cel exprimat printr-un gerunziu propriu-zis, invariabil, care este atribut verbal: compară *rană sîngerîndă*, *copii suferinzi* (attribute adjectivale) cu *o rană sîngerînd mult*, *copii suferind de foame* (attribute verbale).

Unele tipuri de construcție sînt specifice atributelor care determină substantive de origine verbală sau cu un sens verbal. În această situație sînt atributul substantival sau pronominal în acuzativ, specia modernă a atributului substantival sau pronominal în dativ, atributul adverbial fără prepoziție.

Un substantiv poate fi determinat de mai multe atribute, de feluri diferite sau de același fel. Există diferite restricții cu privire la asocierea a două sau mai multe atribute pe lângă același substantiv. În general, atributele de specii și subspecii diferite se asociază mai ușor (de exemplu, *cartea sa de bucate*, *cartea de bucate a mamei*, *plecarea lui la București*, *plecarea lui de acolo*, *plăcerea lui de a munci*, *vechea lui mașină de scris* etc.). Atributele de același fel se asociază de obicei în coordonare (nu e posibilă însă coordonarea a două atribute pronominale în dativul posesiv) și numai cele adjectivale și substantivale prepoziționale permit diverse grupări (*o rochie albastră frumoasă*, *rochia mea albastră*, *frumoasa mea rochie albastră*, *această veche pasiune a mea* etc.; *carte de citire pentru clasa...*, *călătoria cu trenul de la București la Iași* etc.). Pentru folosirea greșită a conjuncției și la atribute necoordonate vezi § 222. De reținut că nu se admite folosirea a două atribute genitivale necoordonate pe lângă același substantiv; construcții ca *traducerea lui a acestei cărți* (în loc de *traducerea de către el a acestei cărți*) sînt greșite.

Întrucît unele atribute pot avea la rîndul lor atribute, această situație trebuie deosebită de cea în care mai multe atribute se referă la același substantiv. Dezambiguizarea se poate face de multe ori prin acord sau prin to-

pică: cf. *program de muncă organizat* sau *program organizat de muncă* ori de *lucru* față de *program de lucru organizat* (unde *organizat* poate fi înțeles ca raportându-se atât la *program*, cât și la *lucru*). Pentru șirurile de genitive vezi § 31.

§ 275. După legătura cu substantivul determinat, marcată în pronunțare prin pauză și intonație, iar în scris prin punctuație, atributele sînt izolate (cînd legătura este slabă, atributul aducînd o informație suplimentară utilă, dar nu indispensabilă pentru comunicare; de exemplu, *Femeia, mai tînără, a tăcut*) și neizolate (cînd legătura este strînsă, atributul fiind indispensabil pentru comunicare, chiar definitoriu pentru obiectul denumit de substantivul determinat; de exemplu, *Femeia mai tînără a tăcut*). Mai des apar în situația de a fi izolate atributele adjectivale, atributele substantive prepoziționale și apozitiile substantive sau pronominale; termenul determinat de un atribut izolat este adesea un nume propriu sau un prenume personal. Atributele izolate se despart, în scris, de termenul determinat prin virgulă sau prin linie de pauză.

Fiecare dintre cele două categorii de atribute – izolate și neizolate – cunoaște, la rîndul ei, cîte o clasificare, după criterii diferite.

După caracterul pur atributiv sau mixt, cu alte nuanțe, atributele izolate sînt *descriptive* (cînd se referă exclusiv la termenul determinat, descriindu-l sau explicîndu-l; de exemplu, *Mi-am scos pantofii, noi și strălucitori*) și *circumstanțiale* (cînd caracterizarea termenului determinat implică o nuanță circumstanțială – cauzală, temporală, condițională sau concesivă – referitoare la predicat; de exemplu, *Pantofii, noi, mă strîngeau; Bolnav, el a venit totuși la înfîlnirea fixată*). Nuanța circumstanțială este uneori greu de precizat, cumîndu-se sensuri ca timpul și cauza, timpul și condiția etc. Alteori ea este precizată de unele mărci legate de verb: modul verbului pentru atributele cu nuanță condițională, corelative adverbiale pentru cele cu nuanță concesivă. Atributele circumstanțiale nu trebuie confundate – numai pe baze semantice – cu complementele circumstanțiale, după cum nu trebuie confundate nici cu elementul predicativ suplimentar; deși pot fi glosate prin propoziții subordonate circumstanțiale, echivalentul lor direct, pe planul frazei, îl constituie propozițiile atributive circumstanțiale, ca specie de atributive (vezi § 361).

După cum individualizează sau nu obiectul denumit de termenul determinat, atributele neizolate sînt de *identificare* sau *determinative* (cînd arată care este obiectul, definindu-l și distingîndu-l de alte obiecte din aceeași clasă: *Și-a pus pantofii (cei) noi*) și de *calificare* sau *calificative* (cînd arată ce fel este obiectul, exprimînd o caracteristică prin care obiectul nu se individualizează, ci este doar calificat sau clasificat: *Și-a pus pantofi noi*). Clasificarea aceasta, de natură logică și semantică, poate fi legată de prezența sau absența articolului hotărît propriu-zis la substantivul determinat, de folosirea articolului demonstrativ la unele atribute și

de topica atributului adjectival: cf. *rochia (cea) frumoasă* (identificare), *frumoasa rochie* (calificare propriu-zisă) și *o rochie frumoasă* (clasare).

§ 276. Clasificarea semantică a atributelor se face de obicei în interiorul fiecărei specii formale, distingându-se diverse valori gramaticale sau/și lexicale, subordonate, în general, unei valori fundamentale. La cele mai multe atribute valoarea fundamentală este de a arăta felul obiectului denumit de substantivul determinat; numai atributele (substantivale și pronominale) în genitiv și în dativ au ca valoare fundamentală posesia. Atît felul, cît și posesia pot fi concretizate prin diverse valori de detaliu, dintre care numeroase sînt comune mai multor feluri de atribute. Asemenea valori comune se găsesc în special la atributele adjectivale, substantivale și pronominale în genitiv, în dativ, în acuzativ și cu prepoziție, dar și la alte atribute: adverbial, adjectival și substantival prepozițional; verbal și adjectival; verbal și apozitional. Există însă și valori limitate la cîte un singur atribut. Iată care sînt diversele valori întîlnite la atribut, cu exemplificări paralele de la mai multe specii acolo unde este cazul:

- posesia (propriu-zisă, dependența și apartenența): *moșia boierească, creionul elevului, casă de gospodari*;
- subiectul (agentul) unei acțiuni: *acțiune muncitorească, lupta muncitorilor, muștrare de cuget*; autorul unei opere: *poezii eminesciene, poeziile lui Eminescu, poezii de Eminescu*;
- obiectul, echivalent cu un complement direct: *culesul strugurilor, cules de struguri, culesul lor* sau cu un complement indirect: *frica morții, frica de moarte, de frica lui, frica de a muri*;
- acțiunea: *zgomot enervant, fată semănînd a băiat*;
- denumirea: *luna (lui) iulie, ziua de marți, rîul Siret*;
- scopul: *cutie poștală, iarba fiarelor, cal de vînzare, loc de plimbat*;
- termenul calificat: *frumusețea grădinii, o frumusețe de grădină*;
- termenul comparat: *infernul temniței, o bomboană de fată*;
- termenul numărat: *douăzeci de elevi*;
- superlativul: *în vecii vecilor, în veci de veci*;
- partitivul: *unul dintre elevi (sau dintre aceștia)*;
- relația: *terminologia marinărească, problema banilor, coleg de școală*;
- comparația: *un flăcău cît un brad*;
- materia: *paste făinoase, șirul elevilor, șirag de mărgele*;
- conținutul: *Insula Trandafirilor, butoi de vin*;
- originea: *viță americană, vinurile podgoriei, cal de dar, cal de furat*;
- calitatea: *teorie științifică, oamenii muncii, om de știință*;
- cantitatea: *apă suficientă, doi elevi*;
- măsura: *distanță de kilometri*;
- locul: *latina dunăreană, oamenii locului, țăranii din Ardeal*;
- timpul: *mere primăvăratice, zilele primăverii, zile de primăvară*.

Valorile comune permit concurența dintre unele specii: mai ales dintre atributul adjectival și cel substantival prepozițional (de exemplu, *operă*

excepțională/de excepție, *caiet studentesc/de student*), dintre atributul substantival genitival și cel prepozițional (*colțul mesei/de masă, acoperișul casei/(de) la casă*) și dintre atributul pronominal genitival, cel în dativ și atributul exprimat printr-un adjectiv posesiv (*cartea lui/cartea-i/cartea sa*; vezi și § 104); cf. și concurența, mai rară, dintre un atribut substantival și unul verbal (*plăcerea cititului/de a citi, loc de plimbare/de plimbat*).

§ 277. Cu foarte puține excepții, locul obișnuit al tuturor speciilor formale de attribute este după termenul determinat: *carte serioasă, cartea mamei, carte de citire, cartea lor* etc. Unele specii sînt totdeauna postpuse: atributul verbal, cel adverbial și cel interjecțional. Totdeauna antepuse sau de preferință antepuse sînt numai unele subspecii ale atributului adjectival exprimat prin anumite numerele sau adjective pronominale; pentru topica acestora vezi § 87, 88, 94 și 108 – 119. La unele attribute, de regulă postpuse, este posibilă și antepunerea; locul lor depinde de felul cuvintelor prin care sînt exprimate (clasa morfologică, anumite unități lexicale, forma flexionară), de construcția lor (prezența articolului demonstrativ, de exemplu, nu permite decît postpunerea), de caracterul izolat sau neizolat (de exemplu, *copilul pedepsit*, dar atît *Copilul, pedepsit, și-a cerut iertare*, cît și *Pedepsit, copilul și-a cerut iertare*) și de valoarea de identificare sau de calificare (cf. *rochia frumoasă și frumoasa rochie*). Antepunerea este uneori excepțională, limitată la un anumit stil: de exemplu, atributul genitival și cel prepozițional pot fi antepuse astăzi aproape numai în poezie.

Aspecte mai interesante prezintă topica atributului adjectival exprimat prin adjective propriu-zise. De remarcat că multe adjective nu se folosesc corect decît postpuse (de exemplu, *farmaceutic, făinos, industrial, național, studentesc, gata*). Foarte puține sînt cele care acceptă numai antepunerea sau o preferă (*biet, tot*). La unele adjective topica depinde de sensul adjectivului; în această situație sînt adjectivele:

diferit „fel de fel, divers, variat” – „care diferă” (*diferite păreri – păreri diferite*);

distins „care se distinge, remarcabil” – „care a fost distins, remarcat” (*un distins profesor – un profesor distins*);

nou „alt, încă un” – „recent, care nu e vechi” (*o nouă rochie – o rochie nouă*);

pur „numai, doar” – „curat” (*pură naivitate – naivitate pură*);

sărac „biet” – „nevoiaș, lipsit” (*săracul om – omul sărac*);

sărman „biet” – „nevoiaș, lipsit” (*sărmanul om – omul sărman*);

simplu „numai, doar” – „ușor, necomplicat” (*simplă încercare – încercare simplă*),

la care se adaugă unele cu distincții parțiale:

adevărat „chiar” – „conform cu adevărul” (*o adevărată minune – o minune adevărată*);

anumit „un oarecare“ – „determinat, special“ (*anumiți oameni – oameni anumiți*);
bun sens cantitativ – sens calitativ (*o bună parte – o parte bună*) sau „oarecare“ – „care nu e rău“ (*într-o bună zi – într-o zi bună*);
înalt „superior“ – „de statură mare“ (*înalt funcționar – funcționar înalt*);
puțin „oarecare“ (cantitativ) – „în cantitate redusă“ (*cu puțină minte – cu minte puțină*);
vechi „care există de mult“ – „perimat“ (*o veche teorie – o teorie veche*).

(De observat că multe adjective din această listă se pot grupa semantic ca sinonime sau antonime: *diferit* și *distins*, mai demult și *deosebit* „fel de fel...“ – „care diferă, neobișnuit“; *pur* și *simplic*, eventual și *adevărat*; *sărac* și *sărman*; *nou* și *vechi*.) Cf. și deosebiri de topică legate de sensul global al grupului nominal în perechi ca *bunăvoie – voie bună*.

Topică dependentă de sens se întâlnește și la unele adjective pronominale, anume la *oarecare* „neidentificat“ – „fără importanță, șters“ (*un oarecare om – un om oarecare*), parțial și la *astă*, *asta* f. sg. (pentru care vezi § 111); cf. și *asemenea* „astfel de“ – „asemănător“ (*asemenea triumphiuri – triumphiuri asemenea*).

Antepunerea adjectivului cunoaște uneori restricții de natură fonetică referitoare la lungimea adjectivului în raport cu cea a substantivului și la succesiunile accentelor în grupul nominal. Astfel, pe lângă substantive monosilabice se evită, în general, antepunerea unor adjective lungi accentuate pe ultima silabă (de exemplu, *un impresionant act*, *un îmbucurător gest*).

Apoziția face parte dintre atributele care sînt de obicei postpuse, dar pot fi și antepuse în anumite situații; destul de frecvent apar antepuse apozițiile care se referă la o întreagă propoziție: *Fenomen inexplicabil, de atunci nu ne-am mai întîlnit* (o asemenea apoziție este și formula introductivă din limbajul administrativ realizată cu substantivul *urmare*, probabil prin elipsă din *ca urmare: urmare (a) cererii Dv., vă înștiințăm...*; vezi și § 32).

Probleme mai numeroase pune topică atributului cînd există mai multe atribute, de aceeași specie sau de specii diferite, pe lângă același termen determinat. Pentru fiecare dintre diversele construcții posibile există cîte o ordine preferată, fie în general, fie în anumite situații. Ordinea preferată este substantiv – atribut adjectival – atribut prepozițional – atribut genitival (*rochia neagră de seară a mamei*), dar în condițiile unor diferențe de gen și de număr atributul adjectival poate fi plasat mai departe de substantiv (*costumul de seară negru al tatei*); în aceste succesiuni trebuie evitate vecinătățile care dau naștere la ambiguități (de exemplu: *concurs de înot internațional*). Cînd se folosesc alături două sau mai multe atribute adjectivale, ordinea celor exprimate prin adjective propriu-zise depinde de faptul dacă ele stau pe același plan (*nevastă tînără și frumoasă/frumoasă și*

tînără) sau dacă unul (unele) dintre ele determină nu numai substantivul, ci grupul format din substantiv plus un adjectiv (de exemplu, *adjectiv pronominal demonstrativ; rochia albastră subțire*). La asocierea unor atribute adjectivale exprimate prin adjective propriu-zise și prin adjective pronominale ordinea preferată dă prioritate adjectivului pronominal (*cartea aceasta frumoasă / această frumoasă carte, cartea ta frumoasă / (poetic) a ta frumoasă carte*), dar e posibilă și încadrarea substantivului între cele două atribute (*această carte frumoasă, frumoasa carte a ta*) sau – cu unele adjective pronominale – așezarea adjectivului propriu-zis pe primul loc (*cartea frumoasă a ta / frumoasa ta carte*); vezi și § 111, 112.

§ 278. Atributele sînt confundate uneori cu alte părți de propoziție.

Principala confuzie este cea dintre atribute și termenul lor determinat, exprimat sau subînțeles.

Mai ales apozitia poate fi confundată cu partea de propoziție care este termenul determinat de ea, ceea ce se explică prin identitatea lor noțională (vezi și § 256); de altfel, ca și distincția dintre numele predicativ și subiect, distincția dintre apozitie și termenul ei determinat se face uneori – cînd nu există indicii formale ori semantice –, mai mult sau mai puțin convențional, prin topică (vezi § 256), acceptîndu-se drept normală succesiunea termen determinat – apozitie. Confuzia se manifestă fie prin substituție sau inversarea rolurilor (vezi § 268), fie prin integrarea apozitiei în termenul determinat, ca și cum acesta ar fi multiplu (vezi § 261 și 266).

Elipsa termenului determinat de anumite atribute substantivale și pronominale prepoziționale și genitivale poate duce la confundarea acestora cu subiectul (vezi § 260) sau cu complementul direct (vezi § 292).

Diverse atribute pot fi confundate cu unele complemente: în această situație sînt atributele circumstanțiale (vezi § 275) și atributele care determină substantive de origine verbală (vezi § 273). La limita dintre un atribut și un complement sînt infinitivele care pot fi raportate la o locuțiune verbală în ansamblu sau numai la substantivul din cadrul ei: de exemplu, *Am curajul (de) a spune* (vezi § 141).

Între atribut și elementul predicativ suplimentar (vezi § 272) se produc două feluri de confuzii. Pe de o parte, se susține uneori identitatea dintre atributul circumstanțial și elementul predicativ suplimentar (numit sau nu chiar atribut circumstanțial). Pe de altă parte, în unele situații în care elementul predicativ suplimentar este așezat lîngă nume el este interpretat greșit drept atribut; distincția după sens este uneori clară (de exemplu, *Declar ședința închisă*, cu element predicativ suplimentar – *Conduce ședința închisă*, cu atribut), alteori mai puțin (de exemplu, *Are părul blond*, cu element predicativ suplimentar – *Are păr blond*, cu atribut).

Pentru confuzia cu numele predicativ vezi § 266.

Unele dintre confuziile care se înregistrează în studierea gramaticii privesc și practica limbii. Astfel, confuziile dintre apozitie și un termen determinat subiect se pot reflecta în acordul predicatului (vezi § 261 și 268).

Acordul atributului

§ 279. Atributul se acordă cu termenul determinat în gen, număr și caz, în funcție de categoriile gramaticale ale părții de vorbire acordate. Sînt supuse acordului următoarele specii de atribute: atributul adjectival, atributul substantival și pronominal în genitiv (comun este numai acordul articolului posesiv; atributul pronominal genitival cunoaște și problema specială a atributului exprimat printr-un pronume relativ) și apozitia. La speciile de atribute exprimate prin părți de vorbire neflexibile (atributul adverbial și cel interjecțional) sau prin forme invariabile în gen, număr și caz ale unei părți de vorbire flexibile (atributul verbal) este firesc să nu existe acord; apariția unor forme flexionare și a acordului la atribute exprimate aparent prin adverbe sau verbe la gerunziu este un indiciu al trecerii acestora la adjectiv (de exemplu, *pășirea ta tiptilă* la O. Goga, *mîna tremurîndă*).

În general, acordul atributului se face cu termenul determinat (în totalitatea lui) și după forma acestuia. Acordul după înțeles (vezi și § 256) nu este admis – sau tolerat – în normă decît în situații excepționale reprezentate de unele nume proprii pe lingă care se subînțelege un termen generic de alt gen sau/și de alt număr; de exemplu, *Ionescu, înscrisă la concurs, nu s-a prezentat*. Acordul prin atracție cu un singur component al unui termen determinat multiplu (tipurile *cartea și caietul meu, cursuri de limba și literatură română* sau *de istorie și geografie a României*) face parte însă din normă, ca o caracteristică a acordului românesc.

În majoritatea situațiilor (la atributul adjectival totdeauna) acordul se realizează concomitent în gen, număr și caz. Întrucît însă acordul în caz este evident numai la genitiv-dativ (uneori numai la feminin singular), el poate fi separat în descriere de celelalte două, care sînt nedisociabile.

§ 280. Acordul în gen și în număr se întîlnește la toate speciile de atribute care cunosc acordul, cu deosebirea că la apozitie el are o mică extindere. Acest acord este influențat de faptul dacă termenul determinat este unic sau multiplu.

Acordul în gen și în număr al atributului adjectival cu un termen determinat unic pune probleme atunci cînd termenul determinat prezintă o contradicție între forma gramaticală și înțelesul lui. Situațiile sînt aceleași ca la numele predicativ (vezi § 269), dar mai puține:

– Cu un pronume sau o locuțiune pronominală de politețe care are formă de plural și înțeles de singular sau formă de feminin și înțeles de masculin acordul atributului – de regulă izolat – se face corect după înțeles; se spune deci *Dumneavoastră, generos* (respectiv *generoasă*), *ați acceptat*; *Domnia sa, binevoitor, ne-a sprijinit*.

– Cu un substantiv comun care are un anumit gen gramatical, dar înțelesul altui gen, acordul corect este cel formal, indiferent de distanța la care este plasat atributul; se spune deci *Vedeta fotbalului sud-american, de*

mulți ani transferată (nu transferat) în Europa, a declarat... Cu un nume propriu de persoană acordul corect se face după înțeles (vezi exemplul dat în § 279: *Ionescu, înscrisă la concurs...*, dacă e vorba de o concurentă). Cu un toponim acordul corect se face după formă, deci se spune corect *Așezată (nu așezat) pe malul Dunării, Tulcea este...* Cu titlurile de publicații sau cu denumirile de asociații ori de formații, norma acordului este mai puțin fermă, iar uzul oscilează între acordul după formă și cel după înțeles: *Apărute sau apărută în 1867, „Convorbiri literare” reprezintă...; Neînvins sau neînvinsă pe teren propriu, „Sportul studențesc” avansează spre fruntea clasamentului* (ca și la predicat, în situația în care conțin un atribut adjectival este preferabil ca aceste nume proprii să fie însoțite de substantivul comun generic: *Revista „Convorbiri literare”, apărută... sau Apărută în 1867, revista „Convorbiri literare”...; Echipa „Sportul studențesc”, neînvinsă...).*

Pentru greșelile care se întâlnesc la acordul în gen și în număr al atributului adjectival exprimat prin unele adjective pronominale, cum sînt cele de întărire, cele posesive (însoțite de articolul posesiv) și anumite demonstrative vezi § 108, 109 și 111–113.

Cele mai multe probleme le pune acordul în număr sau/și în gen al unui atribut adjectival cu un termen determinat multiplu alcătuit din substantive sau pronume la numărul singular ori la ambele numere sau, indiferent de număr, cu genuri diferite. În principiu, regulile acordului în gen și în număr sînt aceleași ca la numele predicativ (vezi § 269): *Tata și mama, bine dispuși, au plecat la plimbare; sacul și pisica găsite; valea și dealul împădurite* etc. Aceste reguli nu sînt însă singurele și nici nu sînt acceptate în toate situațiile particulare; ele sînt aplicate mai mult la atributele izolate. La atributele neizolate postpuse regulile menționate sînt concurate de acordul prin atracție cu ultimul component al termenului multiplu, acord care constituie norma tradițională: *limba și literatura română; vin și țuică fiartă*. Acest acord prin atracție este singurul posibil cînd atributul adjectival este exprimat printr-un adjectiv posesiv postpus: *fratele și sora mea = sora și fratele meu* (pentru precizare se poate recurge la repetarea posesivului: *fratele meu și sora mea*). Acordul tradițional prin atracție prezintă dezavantajul de a putea da naștere la echivocuri, întrucît – cu excepția unor construcții dezambiguizate prin articolul hotărît (de exemplu, *în cîntecul și (în) dansul popular*) sau nehotărît (*o temperatură și umiditate stabilă*) – nu rezultă dacă atributul se referă și la primul substantiv. De aceea în limba literară actuală acest acord este în descreștere: unii vorbitori evită construcția, repetînd adjectivul pe lângă fiecare substantiv sau recurgînd la sinonime, iar alții înlocuiesc acordul tradițional prin acordul de tip predicativ – cu adjectivul la plural –, care reprezintă o influență străină modernă (romanică, în primul rînd), acceptată pentru că satisface necesitatea de claritate a exprimării: se scrie din ce în ce mai mult *temperatură și umiditate stabile, corul și orchestra dirijate de...*

Folosirea atributului adjectival la plural este neindicată în situațiile în care componentele termenului determinat se exclud: se spune corect numai *absența sau prezența constatată* (nu *constatate*); *nici vinul, nici țuica băută* (nu *băute*).

Ca și la acordul predicatului, există situații în care termenul determinat este numai aparent multiplu, referentul fiind unic (și doar cu statut multiplu). În aceste situații este firesc ca atributul adjectival să se acorde conform regulilor unui determinat unic: *o bună colegă și prietenă, buna mea colegă și prietenă, colega și prietena (cea) bună, această colegă și prietenă* etc.

De remarcat că un termen realmente multiplu nu poate fi determinat de un atribut adjectival exprimat prin adjective propriu-zise antepuse neizolate sau prin majoritatea adjectivelor pronominale (fac excepție unele adjective total sau parțial invariabile în gen și număr: *orice necaz și durere, care necaz și durere*).

Atributul substantival genitival și cel pronominal genitival sînt implicate în acordul în gen și în număr cînd sînt însoțite de articolul posesiv *al, a, ai, ale* (un *caiet al acestei eleve* sau *al ei, o carte a profesorului* sau *a lui*); într-o situație asemănătoare este atributul adjectival exprimat printr-un adjectiv posesiv însoțit de articolul *al* (un *caiet al meu*), la care acordul este complex, dar greșelile de gen sau/și de număr privesc exclusiv articolul. Pentru problemele puse de acordul acestui articol vezi § 62 și 430.

Atributul pronominal în genitiv ridică și alte probleme de acord – parțial legate de cele precedente, referitoare la articolul posesiv – cînd este exprimat printr-un pronume relativ; acest acord depășește cadrul propoziției, întrucît pronumele relativ din propoziția atributivă se acordă, în gen și în număr, cu substantivul din propoziția regentă la care se referă atributiva (și pe care îl înlocuiește el în atributivă): *studenta al cărei caiet...*, *studenta în caietul căreia...*; pentru problemele puse de acordul acestui atribut vezi § 117.

Apoziția substantivală și cea pronominală se acordă în gen și în număr numai în unele situații, asemănătoare cu cele întîlnite la numele predicativ (vezi § 267); ele depind în mod direct de forma cuvintelor prin care se exprimă atît apoziția, cît și termenul determinat, în speță de faptul dacă substantivele în cauză sînt individuale sau / și moționale (de exemplu, *participanții, muncitori și intelectuali...*; *concurențele, eleve și studenți...*). Acordul în gen și în număr nu este obligatoriu la apoziție (cf. exemple ca *victima, un fost deținut...*; *întreaga ceată, băieți și fete...*); pentru apoziții ca *doamna inginer Maria Ionescu* sau *Maria Ionescu, inginer* vezi § 24.

Sentimentul puternic al necesității acordului în gen și în număr face ca el să fie extins, prin hipercorectitudine, la unele adverbe aflate în apropierea unor substantive (tipurile *copii noi-născuți, munți nespuși de frumoși*); vezi § 196.

De asemenea, prin cumulara tendinței interne spre claritate – legată de sentimentul acordului în număr – cu influențe externe s-a ajuns și la un fel

de acord în număr al substantivului după atributele lui, adică la folosirea pluralului în construcții ca *limbile franceză și germană, modurile indicativ și conjunctiv* în locul construcției tradiționale *limba franceză și (cea) germană, modul indicativ și conjunctiv(ul)*. Formula nouă, conformă cu logica, se răspîndește în stilurile direct interesate de precizia exprimării (stilul științific și cel administrativ-juridic), dar este evitată de mulți vorbitori din pricina impresiei de dezacord pe care o dă imediata alăturare a unui adjectiv la singular de un substantiv la plural; cf. și § 63.

§ 281. Acordul în caz privește, în primul rînd, atributul adjectival și, mai puțin, apozitia.

La atributul adjectival exprimat prin adjective propriu-zise și prin participii acordul în caz pune probleme, de regulă, numai la genitiv-dativul feminin singular. Normele limbii literare cer cu strictețe acordul în caz al atributelor neizolate: *unei fete frumoase, cărții recomandate*; la aceste atribute acordul este obligatoriu chiar dacă adjectivul are compliniri (*unei fete pline – nu plină – de haz*), este distanțat de termenul determinat (*unei prietene rar întâlnite – nu întâlnită*) sau pare să facă parte dintr-o denumire invariabilă (*școlii medii, nu medie; categoriei grele, nu grea*).

La atributele izolate acordul în caz este încă preferat, dar lipsa acordului este tolerată și tinde să devină chiar normă, mai ales dacă un asemenea atribut are diverse compliniri: *intensificarea acestei lupte, duse sau dusă în comun de toate organismele interesate... ; membrii echipei noastre, puternică și cunoscută azi, slabă și ignorată ieri...* De remarcat că în unele situații acordul în caz precizează raportarea atributului la un anumit determinat (forma *duse* arată clar că e vorba de atributul substantivului în genitiv *lupte*, nu de al substantivului *intensificarea*); cînd nici forma casuală nu clarifică situația se poate folosi – fără a abuza de acest procedeu! – repetarea substantivului determinat: *compară importanța mării demonstrații a federațiilor sindicale, organizate sau organizată cu prilejul... și importanța mării demonstrații..., demonstrație organizată...*

Un aspect aparte al acordului în caz este dat de folosirea la genitiv-dativ a construcției alcătuite dintr-un substantiv feminin la plural și două sau mai multe adjective referitoare la unități diferite înglobate în acel plural: formula *limbile franceză și germană* (vezi § 280) are G.D. *limbilor franceză și germană* cu adjectivele neacordate în caz (cf. *limbii franceze și (cele) germane*) pentru a nu se confunda cu pluralul.

La atributul adjectival care cuprinde articolul demonstrativ *cel, cea, cei, cele* – ca însoțitor al unui adjectiv propriu-zis sau al unui numeral – problemele de acord în caz apar la genitiv-dativul singular și plural la toate genurile; pentru diverse aspecte vezi § 63.

De asemenea, la atributul adjectival exprimat prin adjective pronomiale demonstrative și nehotărîte acordul în caz pune probleme la genitiv-dativ la toate genurile și la ambele numere; vezi § 111, 112 și 118. La

adjectivul posesiv însă problemele se limitează la genitiv-dativul singular feminin (vezi § 109).

În toate situațiile menționate, în limba contemporană se manifestă tendința de renunțare la acordul în caz, considerat redundant. Normele limbii literare continuă să-l recomande, dar practica exprimării actuale – în special în limba vorbită, nesupravegheată – arată o evidentă creștere a lipsei acordului în caz, îndeosebi la adjectivul și articolul demonstrativ la genul masculin și la numărul plural (tipurile *studentului acesta, studentului cel mai bun; studenților aceștia, studenților cei mai buni; studentelor acestea, studentelor cele mai bune*).

Stăpînirea imperfectă a regulilor duce și la acordul în caz la greșeli explicabile prin hipercorectitudine: de exemplu, *celor mai multor copii, unor altor fete*; vezi § 77 și 118.

Pe de altă parte, marcarea formei cazuale la un atribut adjectival antepus antrenează uneori „dezacordul” substantivului, folosirea invariabilă a termenului determinat în construcții ca *iubitei noastre mamă* (în loc de *mame*), *în cursul celei de-a treia zi* (în loc de *zile*); vezi și § 78, 94.

Pentru acordul în caz al apozității vezi § 30 – 34 și 274.

§ 282. În concluzie, unii factori care influențează negativ realizarea normală și unitară a acordului atributului sînt comuni cu cei constatați la acordul predicatului:

- contradicția dintre forma și înțelesul termenului determinat;
- atracția exercitată de un cuvînt mai apropiat decît termenul determinat sau atracția exercitată de un singur component al termenului determinat multiplu;

- nesiguranța în privința termenului determinat;
- existența unor formule considerate invariabile;
- deprinderi regionale care țin de o particularitate morfologică a articolului posesiv (invariabil în unele graiuri).

Ca factori specifici pot fi menționați următorii:

- slăbirea flexiunii cazuale;
- interpretarea atributelor izolate drept construcții contrase.

Dintre cele trei feluri de acord existente la atribut, acordul în gen și în număr, deși pare a avea reguli numeroase, nu prezintă, de obicei, dificultăți pentru vorbitorii români. Acordul în caz este însă un fenomen căruia trebuie să i se acorde mai multă atenție.

COMPLEMENTUL

§ 283. Este partea secundară de propoziție care determină un verb – la un mod predicativ (*Vine aici*) sau nepredicativ (*Venind aici, el a aflat...*) –, un adjectiv sau numeral cu valoare adjectivală (*om demn de laudă, aproximativ zece luni*), un adverb (*A venit relativ tîrziu*) sau o interjecție predicativă (*Iat-o!*). Verbul determinat poate lipsi (de exemplu, *Mai multă atenție*

gramaticii!, *Noi atunci – după el*); pentru complementele din propoziții incomplete și nominale vezi § 251, 252, 263 și 285.

Complementele cunosc mai multe clasificări, din diverse puncte de vedere. Dintre acestea curentă este clasificarea după conținut (funcție și înțeles).

§ 284. După conținut (funcție și înțeles), adică după ceea ce exprimă față de termenul determinat, complementele sînt de următoarele specii: direct, indirect, de agent, de loc, de timp, de cauză, de scop, de mod, consecutiv, instrumental, sociativ, de relație, condițional, concesiv, opozițional, cumulativ și de excepție. Ele se clasifică în două grupe mari: pe de o parte, un grup numeros de complemente circumstanțiale, iar, pe de altă parte, complementul direct, cel indirect și cel de agent, cărora cu un singur termen li se spune complemente necircumstanțiale (unii cercetători folosesc pentru acestea și denumirea de obiecte sau complemente de obiect, care însă poate fi acceptată numai pentru complementul direct și indirect, nu și pentru cel de agent). General admisă în principiu (cu deosebirea că unii cercetători fac din circumstanțial o parte de propoziție diferită de complement), această clasificare comportă unele discuții – fără consecințe pentru practica limbii – în privința încadrării unor complemente, cum este în primul rînd cel sociativ, la o grupă sau alta.

Între complementele circumstanțiale și cele necircumstanțiale există deosebiri referitoare, pe de o parte, la caracterul abstract sau concret al conținutului lor, și pe de alta, la faptul dacă sînt cerute sau nu cu necesitate de termenul determinat. În general, complementele necircumstanțiale au un conținut mult mai abstract (și de aceea mai greu de definit, în special în cazul complementului direct și al celui indirect); de asemenea, ele sînt compliniri cerute de termenul determinat pentru întregirea construcției (de aceea, chiar cînd lipsesc, ele pot fi subînțelese, presupuse ca existînd) și dependente de felul acestui termen (de aceea în definițiile lor se dau amănunte cu privire la felul verbelor determinate: tranzitive în cazul complementului direct, pasive la cel de agent). Complementele circumstanțiale au de obicei un conținut concret și de aceea mai ușor de definit, în special atunci cînd arată circumstanțe propriu-zise (locul, timpul, cauza, scopul, modul, instrumentul, condiția, concesia), și nu constituie compliniri cerute neapărat de un termen determinat.

Clasificarea după conținut poate fi aplicată și în interiorul unor complemente pentru distingerea unor subspecii (vezi complementul de mod).

Cu privire la numărul total al complementelor nu există consens; divergențele se referă la statutul de complement aparte sau de subspecie a altuia acordat unor valori cum sînt consecința, măsura, comparația, progresia, reciprocitatea, originea. Esențială este identificarea funcției de complement și analiza consecventă a (tuturor) valorilor particulare înfîlnite. De asemenea diferă uneori denumirile unor complemente: vezi (*in*)direct/(*ne*)drept, instrumental/de mijloc, de relație/referențial/limitativ.

§ 285. După termenul determinat (vezi § 283) complementele se clasifică uneori în complemente ale verbului, ale adjectivului, ale adverbului și ale interjecției, dat fiind că nu orice complement poate determina toate părțile de vorbire menționate în definiția generală a complementului. Categoria cea mai numeroasă este reprezentată de complementele verbului, care se identifică, de fapt, cu inventarul total al complementelor, determinarea unui verb fiind singura posibilitate comună tuturor speciilor de complemente. Complementele interjecției predicative sînt aproape aceleași ca ale verbului (în principiu, pentru că în practică sînt rar întîlnite); în această categorie nu pot intra însă complemente de agent și nici complemente de relație. Complementele adjectivului nu sînt numeroase, dar au o poziție solidă atît prin frecvență, cît și prin unele construcții specifice (aceasta explică de ce, dintre toate felurile de grupări după partea de vorbire determinată, singura cu care se operează mai mult în descrieri este cea reprezentată de complementele adjectivului); asemenea complemente se întîlnesc în mod obișnuit printre complementele indirecte, de agent, de mod, de cauză și de relație, mai rar la alte complemente circumstanțiale, de exemplu sociativ, consecutiv, concesiv și de loc sau de timp (la cele din urmă mai ales cînd adjectivul determinat este un atribut izolat), și excepțional la complementul direct (după adjectivul *dator*). De observat că adjectivele determinate de complemente sînt de multe ori de origine verbală (derivate cu sufixe ca *-tor*, *-ant*, *-bil*, *-ar*). Complementele adverbului sînt cele mai puține: indirect, de mod, consecutiv și de relație.

Uneori nu e ușor de precizat dacă un complement determină un adjectiv, respectiv un adverb, sau un verb (fie verbul pe lîngă care stă, în special cînd e vorba de predicate nominale, fie un verb care ar putea fi subînțeles pe lîngă adjective și adverbe izolate). În mod convențional, cînd există un verb, chiar copulativ, se preferă raportarea la verb (sau la întreaga construcție), dar cînd verbul lipsește nu se recurge la subînțelegerea lui; în orice caz, situațiile-limită de acest fel trebuie evitate în ilustrarea tipurilor de complemente distinse după termenul determinat.

§ 286. După *le g ă t u r a* cu termenul determinat, marcată în pronunțare prin pauză și intonație, iar în scris prin punctuație, complementele sînt *i z o l a t e* (cînd legătura este slabă, complementul aducînd o informație suplimentară utilă, dar nu indispensabilă pentru comunicare; de exemplu, *Acolo, ne-am întîlnit*; *Și-a strîns, repede, lucrurile*) și *neizolate* (cînd legătura este strînsă, complementul fiind indispensabil pentru comunicare, chiar definitiv pentru acțiunea sau însușirea exprimată de termenul determinat: *Acolo să te găsești*; *Și-a strîns repede lucrurile*). Mai des apar în situația de a fi izolate complementele circumstanțiale, dar pot fi izolate și cele necircumstanțiale (mai ales antepuse; de exemplu, *Pe Ion, nimic nu-l mai interesa*).

Complementele izolate se despart, în scris, de termenul determinat prin virgulă sau prin linie de pauză. Dat fiind că sensul întregii comunicări poate fi altul după cum un complement este izolat sau nu, e nevoie de atenție la punctuația folosită în textele proprii sau la cea întâlnită în textele citite; compară propoziții ca *Nu plîngeam, de frică* și *Nu plîngeam de frică* (vezi și § 239).

§ 287. După formă, complementele pot fi clasificate pe baza a două criterii: părțile de vorbire prin care sînt exprimate și tipul de construcție (forma cazuală, prezența unei prepoziții). Amîndouă aceste aspecte interesează mai degrabă descrierea decît clasificarea complementelor.

Complementele pot fi exprimate prin substantive (și substitute: pronume, numerale), prin adjective (inclusiv participii), prin adverbe, prin interjecții și prin forme verbale nepredicative: infinitiv, gerunziu, supin; la aceste părți de vorbire se adaugă unele construcții complexe realizate cu forme verbale care au diverse compliniri: construcții infinitivale relative (vezi § 141 și 292) și construcții absolute gerunziale (vezi § 142) sau participiale (vezi § 143). Cele mai variate posibilități le are substantivul – întâlnit la toate complementele – și cele mai puține interjecția – care poate fi numai complement de mod –. Numeroase complemente pot fi exprimate prin forme verbale – în special prin infinitiv și prin gerunziu –, precum și prin adverbe. Întrucît adverbele pot fi numai complemente circumstanțiale – fără a se folosi la orice circumstanțial (vezi, de exemplu, sociativul, instrumentalul) –, complementele adverbiale sînt identificate uneori cu cele circumstanțiale; de altfel, dintre toate tipurile de complemente distinse după partea de vorbire prin care se exprimă, mai des sînt menționate cele adverbiale.

Practicată izolat și neinteresantă este clasificarea după tipul de construcție, în complemente în acuzativ, în dativ, prepoziționale.

§ 288. O clasificare rar adoptată se face după cum complementele se definesc – și se identifică – exclusiv prin raportare la termenul determinat sau/și prin referire la alte părți de propoziție. Prima situație caracterizează marea majoritate a complementelor. Cîteva complemente – pe care unii le numesc corelative sau cu relație mediată – se referă, pe lângă termenul determinat de care depind formal, la diverse alte părți de propoziție; în această situație specială se găsesc complementul sociativ, cel opozițional, cel cumulativ și cel de excepție.

§ 289. Complementul are, în general, topică liberă.

Complementele necircumstanțiale stau de obicei imediat după termenul determinat, dar permit atît antepunerea (care le reliefează), cît și așezarea la distanță; de exemplu, *Ai adus cartea?*, *Cartea ai adus-o?*, *Ai adus, în sfîrșit, cartea?*, *Cartea pe care ți-am cerut-o ai adus-o?* Cînd sînt expri-

mate prin pronume interogative sau relative au însă loc fix la începutul propoziției (vezi § 241). De asemenea, complementele directe și indirecte exprimate prin formele neaccentuate ale pronumelor personale sau reflexive au topică fixă, care diferă după formele verbului și ale pronumelui (vezi § 104). Când un verb are atât complement direct, cât și unul indirect, ordinea preferată este verb – complement direct – complement indirect (*Trimit scrisori părinților*), cu excepția situației în care complementul indirect ar putea fi confundat cu un atribut genitival sau prepozițional; de exemplu, întrucât în propoziția *Trimit scrisoarea părinților* ultimul cuvânt poate fi înțeles și ca atribut genitival, se preferă ordinea *Trimit părinților scrisoarea*, care evidențiază valoarea de dativ complement indirect (vezi și § 35).

Complementele circumstanțiale stau de obicei spre sfârșitul propoziției, după subiect, predicat și complementele necircumstanțiale (de exemplu, *El trimite scrisori părinților în fiecare lună*), dar permit – ca mijloc de reliefare – atât așezarea la începutul propoziției (*În fiecare lună el trimite scrisori părinților*), cât și vecinătatea imediată a termenului determinat (*El trimite în fiecare lună scrisori*). Există unele reguli particulare pentru complementele exprimate prin anumite părți de vorbire (cele exprimate prin orice pronume sau adverb interogativ stau de obicei la începutul propoziției: *Cînd ai scris?*; vezi și § 241) sau chiar prin anumite unități lexicale (cîteva adverbe monosilabice – *cam, mai, prea, și, tot* – au posibilități speciale de dislocare a unor forme verbale compuse sau a grupului pronume neaccentuat + verb; vezi § 195), de asemenea pentru anumite complemente sau pentru anumite construcții ale lor; ultimele două situații vor fi menționate la complementele respective. La asocierea mai multor complemente circumstanțiale – diferite sau de același fel – ordinea depinde, în general, de importanța pe care le-o atribuie vorbitorul și de context (cf. *Acum mă duc la masă și La masă mă duc acum; Mă duc cu un coleg la teatru și Mă duc la teatru cu un coleg*); restricțiile sînt legate de:

- evitarea vecinătăților generatoare de ambiguități (de exemplu, *Am călătorit fără grijă cu un prieten și nu Am călătorit cu un prieten fără grijă*);

- respectarea paralelismului în construcții mai complexe (la folosirea unor complemente de același fel; de exemplu, *Acum mă duc la bibliotecă, iar pe urmă la masă*);

- respectarea eventualelor gradații (descendente sau ascendente, la complementele de același fel; de exemplu, *în bibliotecă, pe etajeră, sus, în dreapta sau în dreapta, sus, pe etajeră, în bibliotecă, nu sus, în bibliotecă, pe etajeră, în dreapta*).

§ 290. Complementele prezintă uneori apropieri semantice de alte părți de propoziție. Astfel, mai multe complemente sînt apropiate, într-un fel sau altul, de subiect: complementul de agent și complementul direct în legătură cu transformarea unei construcții active în una pasivă (vezi § 132), com-

plementul indirect în construcțiile de tipul *Mi-e foame* (vezi § 299) și complementul sociativ în construcții în care ajunge să fie înglobat în subiect (vezi § 268). Complementul indirect exprimat printr-un dativ posesiv este echivalent cu un atribut (vezi § 104), după cum atributele circumstanțiale sînt echivalente ale unor complemente (vezi § 275). Unele complemente circumstanțiale – de mod, sociativ, de scop – se apropie, în anumite construcții, de elementul predicativ suplimentar.

Mai multe apropieri există între complementele de diverse feluri. Un complement poate cumula două sau chiar mai multe valori; de obicei se distinge o valoare principală – care decide clasarea complementului – de nuanța sau nuanțele secundare. Cumulul de valori se întâlnește mai ales în cadrul complementelor circumstanțiale, dar și între un complement circumstanțial și unul necircumstanțial (vezi, de exemplu, § 299).

Complementul direct

§ 291. Face parte dintre unitățile gramaticale care se recunosc, în general, ușor (de obicei cu ajutorul întrebărilor *pe cine?*, *ce?*, care pot provoca însă și interpretări greșite – vezi § 261 și 299), dar sînt greu de definit. Definiția curentă este următoarea: complementul care determină un verb sau o interjecție predicativă arătînd obiectul asupra căruia se exercită acțiunea (*Citesc un articol*, *Iată-l*) sau care este rezultatul acțiunii (*Scriu un articol*). Uneori se precizează că acțiunea se exercită – sau se răsfrînge – în mod direct, prin aceasta înțelegîndu-se fără prepoziție, ceea ce însă nu constituie o trăsătură generală, nici exclusivă. Alteori se adaugă precizarea că verbul determinat este tranzitiv, precizare care este redundantă din moment ce verbele tranzitive nu se pot defini altfel decît prin capacitatea de a avea complemente directe (vezi § 122); mai degrabă este de remarcat faptul că, în mod excepțional, complementul direct poate determina și verbe intransitive de felul lor (este vorba de complementul direct – numit intern pentru că arată conținutul acțiunii verbului determinat – care se exprimă printr-un substantiv cu aceeași rădăcină ca verbul sau din aceeași sferă semantică, de obicei însoțit de atribute; de exemplu: *a dormi somn greu* – vezi același §). Totdeauna intim legat de verbul determinat, complementul direct este uneori un determinant obligatoriu al acestuia, în sensul că anumite verbe nu se pot folosi fără complement direct; de exemplu, *a alcătui*, *a cauza* (construcțiile de tipul *Cafeaua îmi cauzează* sînt greșite), *a comporta*, *a constitui*, *a detesta* (un titlu ca *Știința detestă* este incorect), *a forma*, *a presta*, *a reprezenta*.

Termenul determinat de un complement direct nu poate fi un adjectiv, nici chiar un adjectiv de origine verbală; construcții ca *proces privitor pe cutare*, *cercetări privitoare pe cutare* sau *document arătător aceste lucruri*, întîlnite uneori în limbajul administrativ-juridic, sînt neliterare. O

excepție este reprezentată de adjectivul *dator*, care, în construcția *a fi dator* „a datora”, poate avea un complement direct raportat la întregul predicat nominal (deși verbul *a fi* nu admite în nici o altă situație un asemenea complement): *Îmi e dator mulți bani*.

§ 292. Complementul direct se exprimă printr-un substantiv – sau substitut: pronume, numeral – în cazul acuzativ (de exemplu, *Am citit articolul*, *L-am citit*, *L-am citit pe primul*) și printr-un verb la infinitiv (*Am încercat a spune...*), mai rar la gerunziu (*Am auzit vorbindu-se de ea*; gerunziul are subiect nedeterminat și se folosește numai după verbe ca *a auzi*, *a simți*, *a vedea*) sau la supin (*Am terminat de scris*); infinitivul poate apărea și în construcții infinitivale relative când termenul determinat este verbul *a avea* personal, cu sensul „a putea, a ști, a găsi” (*Am ce face*, *N-am unde merge*; vezi § 141 și 257). Faptul că substantivele provin uneori din alte părți de vorbire, inclusiv din părți de vorbire neflexibile, nu justifică adăugarea acestora ca mijloace de exprimare a complementului direct (atenție la construcții ca *Învăț* sau *știe românește* – unde *românește* înseamnă „limba română” –, *L-a omis pe de!*). Expriarea prin interjecții este numai aparentă în construcții ca *Ea spunea mereu(:) of*.

Complementul direct exprimat printr-un substantiv sau un substitut de substantiv în cazul acuzativ poate fi construit cu sau fără prepoziția *pe*. În această privință, pentru unele situații există reguli ferme, de impunere sau de interzicere a prezenței lui *pe*, iar în altele sînt posibile ambele tipuri de construcție.

Se construiesc obligatoriu fără *pe* complementele directe exprimate prin:

- substantive comune sau proprii nume de inanimate articulabile (*Citesc un articol* sau *articolul de fond*, *Privesc Dunărea*; fac excepție unele construcții speciale, pentru care vezi mai jos);

- substantive comune nume de animale nepersonificate (*Văd un câine* sau *cîinele, cîinii*);

- substantive comune nume de persoane neidentificate (*Cunosc profesori care predau așa*, *Caut profesor*);

- substantive comune de orice fel, articulate, în construcție cu un dativ posesiv pe lîngă verb (*Îi cunosc nevasta*, *Își ajută prietenii*);

- formele neaccentuate ale pronumelor personale și reflexive (*Îl văd*, *Iată-mă*, *Se spală*);

- pronumele interogativ și relativ *ce*, pronumele nehotărîte (*alt*) *ceva*, *orice*, pronumele negativ *nimic* și, în general, pronumele nehotărîte și negative care substituie nume de lucruri (– *Ce vezi?* – *Nu văd nimic*).

Regulile construirii obligatorii fără *pe* nu sînt de obicei încălcate de vorbitorii pentru care româna este limba maternă.

Se construiesc obligatoriu cu *pe* complementele directe exprimate prin:

- substantive proprii nume de persoane sau de animale (*Îl văd pe Ion*, *Îl chem pe Grivei*);

– substantive comune generice urmate de nume proprii de persoane sau de animale (*Îl vezi pe profesorul Ionescu?*, *Arghezi l-a descris pe câinele Zdreanță*);

– substantive comune nume de persoane considerate unice (*O aștept pe mama*, *Îl aștept pe director*);

– substantive comune nume de persoane la singular, identificate și articulate hotărît (*Aștept pe medicul-șef*, *pe domnul director*, *pe medicul de salon* etc.);

– substantive comune nume de persoane la plural identificate, articulate când au anumite determinări (*Am invitat pe toți prietenii*, *Îngrijește pe copiii bolnavi*, *A convocat pe reprezentanții sindicatului*), nearticulate când sînt singure (*Am invitat pe prieteni*, *A convocat pe reprezentanți*);

– substantive comune nume de persoane însoțite de un adjectiv posesiv sau demonstrativ (*Îl văd pe fratele tău*, *Îl aștept pe acest om/pe omul acesta*);

– substantive comune de orice fel, deci și nume de inanimate, în cadrul unor comparații complexe (*L-a părăsit ca pe o haină veche*);

– substantive comune nume de animale și de inanimate în construcțiile în care subiectul și complementul direct, așezate înaintea verbului, sînt exprimate prin același substantiv, nearticulat (*Măgar pe măgar scarpină*);

– substantive comune nume de animale și de inanimate personificate (*Vulpea l-a păcălit pe urs*, *Pe păpușă o iubește mult*);

– cuvinte și construcții substantivizate cu ajutorul articolului *cel* (*Ajut pe cei slabi*, *pe cei doi*, *pe cei de față*) sau *al* (*Cartea mea am găsit-o*, *dar pe-a mamei nu*);

– substantive proprii nume de inanimate – aștri, formații artistice, sportive etc., nave, mai rar toponime – nearticulabile (*Luna o vedem bine*, *dar pe Venus nu*; *Steaua a învins pe Dinamo*; *Popocatepetl nu-l depășește în înălțime pe Kilimanjaro*);

– formele accentuate ale pronumelor personale și reflexive (*M-ai văzut pe mine?*, *Se cunoaște pe sine*);

– pronumele posesive, pronumele demonstrative – cu excepția celor feminine cu valoare neutră –, indiferent de referent, pronumele interogative și relative cu excepția lui *ce* (*– Pe cine vezi? – Pe acesta*; *Alege-ți o carte: o vrei pe asta sau pe cealaltă?*; *– Pe care o iei?*; *Cartea pe care ai cumpărat-o ieri*);

– pronumele nehotărîte și negative care substituie nume de persoane (*pe (alt)cineva*, *pe oricine*, *pe nimeni*), dar și unele ca *fiecare*, *oricare* indiferent de referent;

– numeralesle ordinale și cele cardinale colective (*L-am văzut pe primul dintre ei*, *I-am întâlnit pe amîndoi*).

Regulile construirii obligatorii cu *pe* a complementului direct sînt respectate, în marea majoritate. De la unele dintre ele se produc însă abateri, mai mult sau mai puțin răspîndite. O abatere frecventă este folosirea fără *pe* a pronumelui interogativ și relativ *care* (*– Care o vrei? – Cartea care*

mi-ai recomandat-o, în loc de *pe care*; vezi și § 117); incorectă în orice situație, omiterea lui *pe* la complementul direct exprimat prin *care* dă naștere unor construcții ambigue când predicatul este la pers. 3, iar numărul singular sau plural coincide cu cel al pronumelui neaccentuat de aceeași persoană: în *Care îl vrea?* sau *Omul care l-a salutat este străin* pronumele *care* se interpretează conform normei numai drept subiect, pentru funcția de complement direct fiind indispensabilă prezența lui *pe*. Până și la substantivele proprii nume de persoane se întâlnește omiterea lui *pe* în anumite construcții: de exemplu, după *în ce privește* (*În ce privește Maria, vorbesc eu cu ea*) sau în sloganuri electorale de tipul *Votați Radu Ionescu!* Mai rar se produc abateri și cu alte pronume – demonstrative, nehotărâte și negative (de exemplu, *Ăsta l-am cumpărat ieri*). La substantive există ezitări când este vorba de substantive comune nume de persoane identificate. Cele mai numeroase ezitări se întâlnesc, la aceste substantive, la plural. La cele cu determinări omiterea lui *pe* nu antrenează alte modificări (*Am invitat (pe) toți prietenii, Îngrijește (pe) copiii bolnavi, A convocat (pe) reprezentanții sindicatului*), dar la cele fără determinări construcția cu *pe* + substantiv nearticulat are ca echivalent substantivul articulat fără *pe* (*Am invitat prietenii, Îngrijește copiii* în loc de *pe prieteni, pe copii*).

Situații în care regulile sînt mai puțin ferme, fiind posibilă construirea complementului direct cu sau fără *pe*, sînt următoarele:

- substantive comune nume de persoane însoțite la singular de (*vre*)un și de *alt*, iar la plural de *niște*, *cîțiva*, *mulți*, fără deosebiri de înțeles (*Am întîlnit (pe) un coleg*) sau cu asemenea deosebiri (*Caut un profesor* – oarecare – și *Caut pe un profesor* – anumit –); preferința pentru una dintre cele două construcții și existența unor deosebiri semantice depind de verbul determinat (de remarcat că verbul *a avea* se construiește de obicei fără *pe*);

- pronumele nehotărâte (*vre*)unul și *altul*, cu deosebiri similare de înțeles (*Caută altul* – oarecare – și *Caută pe altul* – anumit –; *Ai mai văzut (vre)unul ca el?* și *Ai văzut pe vreunul dintre ei?*);

- numerele cardinale propriu-zise, pronumele interogativ și relativ *cît* și pronumele nehotărît *așt*, cu deosebiri similare de înțeles: – *Cîți ai întîlnit?* – *Aștia* sau – *Doi* (interesează numai cantitatea) și – *Pe cîți ai întîlnit?* – *Pe aștia* sau – *Pe doi* (se subînțelege *dintre ei*, deci interesează cantitatea dintr-un grup cunoscut);

- pronumele demonstrativ feminin cu valoare de neutru *asta* (*Am făcut(-o) și (pe) asta*);

- substantive proprii nume de persoane folosite pentru a desemna opere ale acestora (vezi § 20): *A recitat pînă acum (pe) Caragiale și (pe) Eminescu*;

- orice cuvinte substantivizate (inclusiv nume de litere sau de sunete, de cifre, de note muzicale) în metalimbaj, cu preferință pentru construcția cu *pe*, care uneori e singura posibilă (*L-ai omis pe în, pe î, pe 5, pe do*), în timp ce alteori sînt posibile ambele construcții, cu anumite diferențe între

ele în ce privește identificarea (*Pronunță î, nu ă!*, dar *Pronunță-l mai clar pe î!*; *Spui do și cînți re*, dar *L-ai cîntat fals pe do*) sau cu aproximativ aceeași valoare (*Scriu (pe) 5 și țin (pe) 2*).

Atenție la unele construcții care sînt numai aparent variante: *Invit prieteni*, neidentificat, și *Invit pe prieteni*, identificat (echivalent cu mai puțin corectul *Invit prietenii*)!

Regulile construirii complementului direct cu sau fără *pe* depind deci de diverși factori, cum sînt distincțiile semantice animat – inanimat, persoană – nonpersoană, identificat – neidentificat și distincțiile gramaticale legate de anumite specii de pronume sau de articole, precum și de prezența anumitor determinanți. Numeroase și insuficient codificate în toate detaliile, ceea ce explică în parte existența ezitărilor, regulile folosirii lui *pe* sînt și trebuie să fie respectate în aspectele lor fundamentale. De reținut că folosirea lui *pe* la complementul direct este o trăsătură caracteristică a limbii române, pe care, din păcate, unele traduceri o neglijează, difuzînd construcții nefirești ca *Au convins mama* sau *Își ajută pe părinți*.

Regula exprimării complementului direct prin cazul acuzativ cu *pe* sau fără nici o prepoziție cunoaște unele excepții, aparente sau reale, asemănătoare cu cele existente la subiect (vezi § 260). Excepții aparente sînt construcțiile prepoziționale de tipul *Am văzut de acestea* sau *Dați-mi din acestea* (cu elipsa adevăratului complement direct determinat de atributele prepoziționale) și construcțiile genitivale de tipul *Pe-ai lui nu-i văzuse de mult* (în care complementul direct este reprezentat de articolul posesiv). Excepții reale sînt, rar, pronumele relative, care pot avea, în subordonata introdusă, funcție de complement direct în forme cazuale nespecifice (vezi § 117; de exemplu, *O dau cui* [= celui pe care îl] *știi eu*), și, pe de altă parte, unele construcții cu valoare cantitativă în care apar prepoziții ca *la* și *peste* (*Am mîncat la plăcinte!*, *Am mîncat peste zece*; vezi § 93 și 201).

Complementul direct exprimat printr-un verb la infinitiv este însoțit de prepoziția *a* (și de obicei numai de aceasta), cu unica excepție a situației în care verbul determinat este *a putea*, urmat de infinitivul fără *a*: *Pot cînta*; folosirea fără *a* a infinitivului dependent de *a ști* nu este literară (vezi § 141). Pentru folosirea inutilă a prepoziției *de*, în exemple ca *Am încercat de a arăta...*, *Să nu omiți de a spune*, vezi § 141; o situație în care se admite prezența prepoziției *de* – fără ca ea să fie obligatorie – este locuțiunea verbală *a avea a face/a avea de-a face*. Complementul direct exprimat printr-un verb la supin – posibil numai după verbe care înseamnă „a termina” (*a isprăvi*, *a înceta*, *a mîntui*, *a sfîrși*, *a termina*) – se construiește totdeauna cu prepoziția *de*.

§ 293. Complementul direct poate fi dublat – reluat sau anticipat în funcție de topică – prin forme neaccentuate ale pronumelui personal (vezi și § 104); astfel dublat, el este numit uneori complement discontinuu sau pleonastic. Atît pentru reluare, cît și pentru anticipare există unele reguli

obligatorii de folosire sau de interzicere a dublării și altele facultative; ele sînt legate în primul rînd de prezența sau absența lui *pe* la complementul direct.

Reluarea complementului direct antepus este obligatorie la :

– complementele directe exprimate prin orice fel de substantive articulate hotărît (*Cartea am citit-o*);

– marea majoritate a complementelor directe construite cu *pe*, cu excepția lui *pe cine*, *pe (alt)cineva*, *pe nimeni* (*Pe băiat l-am văzut*, *Pe tine te aștept*);

– complementele directe exprimate prin substantive precedate de majoritatea adjectivelor demonstrative (cu excepția celor de calificare), de adjectivul nehotărît *fiecare*, de adjectivele posesive, de orice genitiv cu *al*, *a*, *ai*, *ale*, de numerele ordinale, de numerele cardinale însoțite de articolul demonstrativ sau de un adjectiv la gradul superlativ relativ (*Aceeași întrebare mi-am pus-o și eu*; *Cele două caiete le-am pierdut*).

Regulile reluării obligatorii sînt de obicei respectate.

Reluarea nu este admisă la:

– marea majoritate a complementelor directe fără *pe*: substantive nearticulate și neînsoțite de determinări sau însoțite de adjective propriu-zise nearticulate, substantive precedate de adjectivele pronominale *asemenea*, *așa*, *atare*, *atîta*, *ce*, (*ori*)*cît*, *nici un*, *vreun*, pronumele *ce*, (*alt*)*ceva*, *nimic* (*Colegi am întîlnit*, *Nici un coleg n-am întîlnit*, *Ce ai văzut?*);

– *pe (ori)cine*, *pe (alt)cineva*, *pe nimeni* (– *Pe cine ai văzut?* – *Pe nimeni n-am văzut*).

Regulile prohibitive ale reluării sînt și ele, în general, respectate.

Reluarea are reguli mai puțin ferme după complementele directe exprimate prin:

– substantive precedate de articol nehotărît (de obicei acest complement nu se reia: *O mare descoperire a făcut X*, dar se preferă reluarea în toate contextele în care ar putea exista confuzie cu subiectul: *Un exemplu (il) oferă lucrarea...; O dovadă (o) constituie faptul...*);

– pronumele relativ *ce* (cu preferință pentru reluare: *exemplele ce (le) dă*);

– pronume demonstrative feminine cu valoare neutră (cu preferință pentru absența reluării: *Asta am văzut; Asta să nu (o) mai sper!*).

Anticiparea complementului direct postpus este obligatorie numai cînd este vorba de pronume personale, reflexive, posesive și demonstrative (cu excepția celor feminine cu valoare neutră): *Mă așteaptă pe mine*, *L-am luat pe al tău*, *O prefer pe aceasta*; regula este general respectată.

Anticiparea nu este permisă la:

– complementele directe fără *pe* (*Citesc cartea, o carte, cărți interesante*);

– *pe oricine*, *pe (alt)cineva*, *pe nimeni* (*Primesc pe oricine*, *Nu primesc pe nimeni*).

Regulile de interzicere a anticipării sînt încălcate cînd se spune *Îl veți citi articolul*.

Anticiparea este facultativă la majoritatea complementelor directe construite cu *pe*, cu excepția lui *pe (alt)cineva, pe oricine, pe nimeni* (*Aștept pe Ion și Îl aștept pe Ion, Ajută pe colegi și Îi ajută pe colegi*); în limba de astăzi este evidentă preferința pentru extinderea anticipării ca regulă în această situație.

Reluarea este deci deocamdată mai extinsă decît anticiparea, dar aceasta din urmă se dezvoltă mult în etapa actuală.

Între pronumele neaccentuat și complementul propriu-zis dublat se face acord în caz, în persoană, în număr și în gen. Cu un complement direct unic acordul este de regulă formal și nu pune probleme; situații de acord după înțeles (combinat sau nu cu acordul prin atracție) admise în normă sînt următoarele: acord în persoană, în exemple ca *Ne-a convîns pe toți sau pe fiecare (dintre noi), Nu v-a omis pe nici unul (dintre voi)*, și acord în număr și în gen, în exemple ca *Majoritatea problemelor le-am rezolvat, Pe o parte (dintre ei) îi cunoaștem*. De evitat acordul după înțeles în gen, în exemple ca *I-a risipit pe brutele alea, Pe vedeta formației l-au atras banii*. Cu un complement direct multiplu regulile acordului sînt mai complicate; ele seamănă mult cu cele de la acordul predicatului. La acordul în persoană și număr acționează aceleași priorități – a persoanei a II-a asupra persoanei a III-a și a persoanei I asupra celorlalte (vezi § 268) – : *Pe tine și pe tata vă pasionează enigmaticele, Ne așteaptă pe tine și pe mine*. Pentru acordul în gen și în număr vezi regulile din § 269; exemple: *I-am înfilnit pe Ion și pe Maria, Sacul și pisica le-am găsit, Valea și dealul le-am recunoscut, Valea și munții i-am recunoscut* etc. (de evitat acordul prin atracție cu un singur termen: de exemplu, *L-am înfilnit pe Ion și pe Maria*).

Dublarea (reluarea și anticiparea) complementului direct nu trebuie confundată cu repetarea lui în aceeași formă. De reținut că nu sînt literare construcții ca *O va lua-o*.

§ 294. Dublarea complementului direct nu trebuie confundată nici cu folosirea a două complemente directe diferite – necoordonate – pe lîngă același verb. Unele verbe pot avea anume cîte două complemente directe, de obicei un nume de ființă și un nume de lucru sau de acțiune, în mod excepțional două nume de lucruri. În această situație sînt verbele *a anunța, a avertiza, a înștiința, a vesti; a asculta, a examina, a întreba; a învăța, a sfătui; a pofti, a ruga; a costa, a plăti; a traversa, a trece*, în construcții de tipul *Te anunț ceva, L-am examinat toată materia, Mă costă viața, L-am trecut strada*. Dintre cele două complemente directe numai unul (cel „al ființei“, dar și unul dintre cele două complemente „ale lucrului“ în exemple ca *Bagajele le-am trecut strada*) poate fi exprimat printr-un pronume personal și, în consecință, reluat sau anticipat printr-o formă neaccentuată a acestuia; de asemenea, tot numai acesta devine subiect la transformarea

construcției active în una pasivă (*El a fost examinat toată materia*). Celuilalt complement (exclusiv „al lucrului” și exprimat printr-un substantiv, printr-un pronume demonstrativ, interogativ, relativ, nehotărît sau negativ, printr-un numeral și printr-un verb la infinitiv), numit uneori (obiect) secundar, i se contestă însăși calitatea de complement direct. Folosirea construcțiilor cu două complemente directe cunoaște restricții referitoare la topică și la posibilitatea unor transformări atributive (de la *Am învățat o poezie* se poate ajunge la *poezia pe care am învățat-o*, dar *L-am învățat o poezie* nu se poate transforma în **poezia pe care l-am învățat*).

§ 295. Complementul direct poate fi uneori confundat cu alte părți de propoziție. Mai numeroase și cu consecințe pentru comunicare sînt posibilitățile de confuzie cu subiectul în construcții în care lipsesc mărcile gramaticale, de exemplu în *Își ajută părinții copiii* (vezi § 35). În practica limbii se constată o confuzie cu subiectul și în acordul hipercorect din formula *în ce privesc* (vezi § 267). Alte confuzii se referă la studiul gramaticii. Astfel, complementul direct exprimat prin verbe la infinitiv care determină verbe de modalitate și de aspect este inclus de unii cercetători în structura așa-numitului predicat verbal compus (vezi § 263), ceea ce nu reprezintă o greșeală, ci o concepție diferită, o analiză care din punctul de vedere al tradiției gramaticale este incompletă; greșeala apare atunci cînd infinitivele din asemenea construcții (*Pot scrie, Încep a cînta* etc.) sînt calificate drept nume predicative printr-o interpretare abuzivă a consecințelor încadrării lor în predicat. Tot în analizele gramaticale, complementul direct se confundă cu un complement de mod care arată măsura, în construcții de tipul *I-a dat zece dolari* și, mai ales, *Roșiile costă cinci lei* sau *Biletul m-a costat mulți bani*; confuzia se datorește ideii de cantitate exprimate de numeralul cu rol de atribut pe lângă complementul direct (pentru identificarea corectă a complementului sînt concludente construcțiile fără atribut: *I-a dat dolari*, cele cu altă topică: *Biletul m-a costat bani mulți* sau cu alt substantiv: *L-a costat viața*).

Pentru confundarea diferitelor părți de propoziție cu complementul direct vezi § 261, 266, 272 și 299, iar pentru confundarea cu acest complement a unor propoziții independente sau subordonate vezi § 404 și 352.

Pe lângă anumite verbe determinate complementul direct este sinonim cu cel indirect. De exemplu, *a-l ajuta pe cineva* și *a-i ajuta cuiva*; *a-și aminti ceva* și *de ceva*; *a privi ceva* (sau *pe cineva*) și *la ceva* (sau *la cineva*); *a plăti ceva* și *cu ceva* etc. Uneori construcțiile sinonime prezintă și alte deosebiri în afara complementelor vizate: *Îți împrumut doi lei* și *Te împrumut cu doi lei*; *Mă rog de tine* și *Te rog* etc. Cînd nu există mărci formale delimitarea între cele două complemente este practic imposibilă; este situația verbelor la infinitiv din construcții ca *Și-a amintit a întreba* sau *S-a hotărît a merge*.

Complementul indirect

§ 296. Este, poate, complementul cel mai greu de definit, din cauza caracterului eterogen din punctul de vedere al formei și al conținutului. Determină un verb (*Îți scriu*), o interjecție predicativă (*Na-ți*), un adjectiv (*acțiune favorabilă cuiva*) sau un adverb (*Lucrează independent de mine*), avînd valori dintre cele mai diferite, legate de sensul termenului determinat. Valoarea fundamentală este indicarea obiectului căruia i se atribuie – sau i se adresează – o acțiune, o însușire sau o caracteristică (de aceea este numit uneori complement al atribuirii): vezi primele două exemple. De această valoare sînt apropiate următoarele: obiectul destinației (*Scrie pentru copii*), obiectul referirii (*Îmi amintesc de tine*, *Se gîndește la bătrînețe*), obiectul atașării sau al separării (*S-a (dez)lipit de mine*), obiectul asemănării (*Seamănă cu tine*), obiectul atitudinii (*Se luptă cu ei*, *Luptă împotriva războiului*), obiectul interiorizării (*S-a cufundat în studiu*), obiectul orientării (*Înclină spre iertare*). Mai îndepărtate sînt alte valori, legate de origine, schimb și trecere dintr-o stare în alta (valori pe care unii cercetători le consideră complemente aparte): sursa unei acțiuni (*Din definiție rezultă...*, *Descinde dintr-o familie de țărani*), punctul de plecare sau punctul de sosire al unei transformări (*Fac din fînțar armăsar*, *S-a transformat într-un urs*), obiectul vizat de un schimb (*La nevoie se oferă un regat pentru un cal*) sau obiectul unei selecții (partitivul: *Dintre toți l-am ales pe el*). Multe dintre valorile complementului indirect au diverse valori subsumate (posesia la atribuire, reciprocitatea la atribuire, atașare, asemănare etc.) sau nuanțe suplimentare (în special ideea de orientare favorabilă sau nefavorabilă, de folos sau pagubă, de interes, introdusă uneori în definiție). În general intim legat de termenul determinat, complementul indirect este uneori un determinant obligatoriu al acestuia, în sensul că anumite cuvinte nu se pot folosi fără complement indirect; de exemplu, verbele *a (se) adresa*, *a aparține*, *a se apuca*, *a consta*, *a deferi*, *a destina*, *a milita*, *a păsa*, *a se referi*, adjectivele *apt*, *avid*, *pasibil*, adjectivele și adverbele *conform*, *referitor*. Verbul determinat de un complement indirect poate lipsi, ceea ce creează impresia raportării lui la un substantiv: *Salutări colegilor*. Adverbul este rar întîlnit ca termen determinat al unui complement indirect, aparițiile curente (de tipul *aproape* sau *departe de cineva ori de ceva*; *ai-doma*, *conform*, *corespunzător* sau *potrivit* + dativul *ori cu...*; *anterior*, *contrar*, *posterior* sau *ulterior* + dativul; *concomitent*, *paralel*, *proporțional* sau *simultan cu...*; *privitor*, *referitor* sau *relativ la...*) fiind susceptibile și de altă interpretare, care acordă adverbelor valoare de prepoziție sau le cuprinde în locuțiuni prepoziționale; vezi și § 193, 199, 212.

§ 297. Complementul indirect se exprimă printr-un substantiv – sau un substitut: pronume, numeral – în cazul dativ (*Scriu părinților*, *Na-ți*, *M-am adresat celui dinții*), în cazul genitiv cu articolul *al*, *a*, *ai*, *ale* (numai cînd

determină un adjectiv: *echipa câștigătoare a turneului*) sau construit cu o prepoziție (*Îmi amintesc de tinerețe* sau *de tine*), printr-un adjectiv propriu-zis – sau participiu – cu prepoziție (*Din galben s-a făcut roșu*), printr-un adjectiv pronominal posesiv cu prepoziție (*Ați complotat contra mea*) și printr-un verb la infinitiv (*M-am săturat a vorbi degeaba*), mai rar la gerunziu (*Nu mă mai satur citind*; gerunziul se folosește numai după verbele *a se plictisi*, *a se sătura* și *a nu sfîrși*) sau la supin (*M-am apucat de făcut conserve*). Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale cu care se poate construi un complement indirect sînt numeroase și folosirea uneia anume depinde atît de termenul determinat, cît și de complement (partea de vorbire prin care este exprimat și valoarea lui); cele mai obișnuite sînt *cu*, *de*, *despre*, *din*, *față de*, *împotriva*, *în*, (*în*) *contra*, *între*, *la*, *pentru* – la care se adaugă unele mai rare: *a*, *asupra*, *către*, *de la*, *dintre*, *după*, *pe*, *peste*, *spre* –, dar numai cu un substantiv, pronume sau numeral se pot folosi toate acestea. Adjectivele propriu-zise și participiile se construiesc numai cu *de*, *din* și *în*. Adjectivele pronominale posesive apar numai cu prepoziții sau locuțiuni prepoziționale din categoria celor care cer genitivul, folosindu-se mai des cu *asupra*, *împotriva* și (*în*) *contra*. Verbele la supin se construiesc totdeauna cu prepoziția *de*. Verbele la infinitiv pot apărea atît numai cu prepoziția *a* (mai rar: vezi exemplul *M-am săturat a vorbi*), cît și cu prepozițiile *de*, *din*, *în*, *la*, *pentru* (*capabil de a susține...*, *Ajutorul constă în a face ordine*, *Se limitează la a da sugestii*, *apt pentru a lupta*). Din pricina variatelor mijloace de exprimare întrebările folosite pentru identificarea complementului indirect sînt numeroase: *cui?*, *a cui?*, *cu cine?*, *cu ce?*, *de cine?*, *de ce?*, *despre cine?*, *despre ce?* și altele (cu toate prepozițiile menționate mai înainte); numărul prea mare și caracterul nespecific al celor mai multe (face excepție numai *cui?* dacă e folosită corect și nu confundată cu *al*, *a*, *ai*, *ale cui?*) fac ca întrebările să fie puțin eficiente la identificarea acestui complement.

La complementele indirecte exprimate prin substantive, pronume și numerale poate exista sinonimie între forma de dativ și o construcție prepozițională. Pe de o parte, dativul are un echivalent cvasigeneral în construcția cu prepoziția *la* + acuzativul, care este literară cînd conține un numeral sau alt cuvînt cu sens cantitativ (*Le-am spus la doi dintre ei*), dar populară și familiară în cele mai multe situații (*N-am spus la nimeni*, *A adus jucării la copii*), iar uneori chiar regională (*I-am spus la Ion*); vezi și § 206. Pe de altă parte, se întîlnesc diverse echivalențe limitate la complementele care determină anumite unități lexicale (verbe, adjective, interjecții). Alături de unii termeni determinați care – cu excepția lui *la* + numeral – cunosc numai construcția cu dativul (de exemplu, *a acorda*, *a atribui*, *a se cuveni*, *a impune*, *a propune*, *a reproșa*; *fidel*, *ostil*; *bravo*) și de alții care cunosc numai construcții prepoziționale (*a se bucura de...*, *a consta în...*, *a se deprinde cu...*, *a înclina spre...*, *a milita pentru...*, *a renunța la...*, *a rezulta din...*; *apt de...* sau *pentru...*, *dornic de...*, *referitor la...*), există

mulți care cunosc ambele tipuri, fie că amîndouă sînt admise în normă (a *corespunde* + D./cu...; *analog, similar* + D./cu...; *folositor, indispensabil, necesar, util* + D./pentru...; *vai* + D./de...), fie că normele recomandă numai dativul (rar: *exterior* + D./ – *față de*...) sau numai construcția prepozițională (a *se alia* –D./ + cu..., a *adera* –D./ + la..., a *se integra*, a *se încadra*, a *îngloba*, a *se înrola*, a *se înscrie* –D./ + în...; *contemporan* –D./ + cu...); bineînțeles, este vorba de construcții echivalente în care complementele sînt exprimate prin aceleași cuvinte și au aceleași valori; vezi și § 33. Preferința pentru dativ este de obicei livrescă. Uneori acest caz poate fi și echivoc; cf. folosirea lui cu două sensuri opuse în construcția a *împrumuta cuiva* „a împrumuta pe cineva” și – nerecomandabil – „a împrumuta de la cineva”. Construcția echivalentă cu dativul realizată cu prepoziția *către* și restrînsă la determinarea unui verb de declarație (*Zis-a mama către mine*...) este regională. Existența diverselor construcții paralele face dificilă acceptarea propunerii de a se restrînge complementul (obiectul) indirect la cel în dativ (plus echivalentele tradiționale cu *la* și *către*) și de a desprinde din el un obiect prepozițional.

Uneori același termen – verb sau, mai rar, adjectiv – poate fi determinat, simultan, de două complemente indirecte, cu valori și construcții diferite: *I-am amintit de plecare, Ți-am vorbit despre ea, Din urs s-a prefăcut în om*.

Pronumele relativ *care* cu rol de complement indirect în propoziții atributive este folosit în exprimarea neîngrijită fără flexiune casuală și fără prepoziție, funcția lui fiind marcată de un pronume personal – neaccentuat sau accentuat – prin care este reluat: *băiatul care i-am trimis bani*, în loc de *căruia*, *omul care am vorbit cu el*, în loc de *cu care* (vezi și § 117); incorectă în orice situație, această folosire a lui *care* invariabil dă naștere unor confuzii ale complementului cu subiectul în propoziții care au predicatul la pers. 3: *băiatul care i-a trimis bani, omul care a vorbit cu el*.

§ 298. Complementul indirect în dativ și cel echivalent cu *la* pot fi dublate – reluate sau anticipate în funcție de topică – prin forme neaccentuate ale pronumelui personal (vezi și § 104); astfel dublat, complementul indirect este numit uneori complement discontinuu sau pleonastic. Atît pentru reluare, cît și pentru anticipare există unele reguli obligatorii de folosire sau (mai rar) de interzicere a dublării și altele facultative; ele sînt legate în primul rînd de anumite specii de pronume și, mai puțin, de distincția între animat și inanimat la substantive.

Reluarea complementului indirect antepus este obligatorie în marea majoritate a situațiilor, în care se includ complementele exprimate prin orice substantiv sau numeral și prin cele mai multe pronume (*Mamei nu-i plăcea carnea, Scolii i se dă toată atenția, Unui om i s-au furat banii, La doi dintre ei le-am dat avizul, Vouă nu vă lipsește nimic, Celorlalți nu le pasă*). Ea este facultativă numai la complementele indirecte exprimate prin pronumele (ori)cine, (ori)cît (*Cui (îi) dai cartea?, La cîți (le) dai premii?*). Interzicerea reluării este excepțională, decurgînd din imposibilitatea

învecinării unor forme neaccentuate de dativ și de acuzativ: reluarea nu are loc dacă ea ar duce la apariția unei succesiuni nepermise, de tipul **i mă, *i vă, *vă mă* (se spune *Dumneavoastră vă adresez cererea*, dar *Dumneavoastră mă adresez*, nu **Dumneavoastră vă mă adresez*); vezi § 104. Regulile reluării sînt de obicei respectate.

Anticiparea complementului indirect postpus este obligatorie numai în construcțiile de tipul *mi-e dor, mi-e foame, mi-e greu (Îi e somn copilului, Le e foame la toți)* și la complementele exprimate prin pronume personale (*Mi-a dat mie cartea, V-am comunicat dumneavoastră*) și demonstrative (*Le mulțumește celorlalți*). Ea este facultativă la complementele exprimate prin celelalte specii de pronume (*Nu (i-)am spus nimănui, (Le-)am mulțumit alor mei, (I-)am dat-o altuia*), prin numerale (de exemplu: *(Le-)am mulțumit celor trei*) și prin substantive nume de animate, la ultimele cu preferință evidentă pentru anticipare (*Nu (le-)am scris părinților, (I-)am comunicat lui Ion, (Le-)a dat apă la cui*). Anticiparea nu este permisă la complementele exprimate prin substantive nume de inanimate (*A donat muzeului colecția sa, Dă prioritate unei mașini*) și se blochează atunci cînd ar duce la succesiuni inadmisibile de forme neaccentuate de dativ și de acuzativ (cf. *Vă adresez dumneavoastră rugămintea*, dar *Mă adresez dumneavoastră cu rugămintea...*). Regulile anticipării sînt respectate mai puțin decît cele ale reluării: abaterile se produc anume în situațiile în care anticiparea este interzisă, în sensul că se constată extinderea anticipării la nume de lucruri (*Îi dă prioritate unei mașini*).

După cum se vede, reluarea este aproape nelimitată, în timp ce anticiparea cunoaște o categorie de complemente la care nu este încă permisă.

Între pronumele neaccentuat și complementul propriu-zis dublat se face acord în caz, în persoană și în număr (teoretic și în gen, dar formele neaccentuate de dativ nu variază după gen). Acordul este de regulă formal și nu pune probleme; cîteva situații de acord după înțeles (combinat sau nu cu acordul prin atracție) admise în normă sînt asemănătoare cu unele întîlnite la complementul direct (vezi § 293), în ce privește acordul în persoană: cu un complement unic, în exemple ca *Ne-a dat tuturor sau fiecăruia (dintre noi)*, și cu un complement multiplu, în exemple ca *Vă mulțumesc fie și soției tale, Ne zîmbește fie și mie*. De evitat acordul în număr făcut prin atracție cu un singur termen al unui complement multiplu: se spune corect *Le-am (nu i-am) mulțumit lui Ion și Mariei*.

§ 299. Complementul indirect este apropiat uneori, din punct de vedere semantic, de alte părți de propoziție. Pe lîngă verbe sau locuțiuni verbale impersonale ca *a se cuveni, a-i părea bine sau rău, a i se părea, a plăcea, a trebui* și în construcțiile de tipul *a-i fi dor (foame, milă, rușine etc.)* complementul indirect în dativ se apropie de ceea ce exprimă subiectul (de aceea este numit uneori subiect logic sau psihologic); cf. echivalențe ca *Îmi place X* și – familiar – (*Eu*) *îl plac pe X* sau *Nu mi-e teamă* și *N-am*

teamă. Complementul indirect prepozițional poate fi și el apropiat de subiect în construcții ca *Mă bucur de scrisoarea ta* (compară cu *Scrisoarea ta mă bucură*); cf. și construcția – neliterară – *Îmi place de el* în loc de *Îmi place el*. Când este exprimat prin așa-numitul dativ posesiv, în exemple de tipul *Îți cunosc calitățile*, complementul indirect este echivalent cu un atribut (*Cunosc calitățile tale*); vezi § 104. De asemenea, complementul indirect poate fi apropiat semantic de complementul de agent, în construcții ca *Operele sale sînt cunoscute publicului larg*, *Volumul este alcătuit din trei nuvele ori o schimbare vizibilă tuturor sau pentru toți*. Pentru echivalența cu un complement direct vezi § 295; cu acest complement se produc și confuzii datorate formei comune: pe de o parte, cînd e vorba de complementele indirecte construite cu prepoziția *pe*, în construcții ca *Se bizuie pe cineva* sau *pe ceva*, *Contez pe tine* sau *pe un lucru*, *Te superi pe mine*, *Dă cînstea pe rușine* (dovada că în aceste situații complementele cu *pe* nu sînt directe este imposibilitatea dublării lor prin forme neaccentuate ale pronumelui personal), și, pe de alta, la complementele indirecte exprimate printr-un verb la infinitiv fără altă prepoziție decît *a*, în exemple de tipul *M-am apucat a scrie*, *S-a mulțumit a zîmbi*, *S-a limitat a spune...* (în ambele situații analizele greșite pot decurge din întrebări imprecise: *pe cine?* în prima, *ce?* în a doua; ele trebuie înlocuite cu *pe ce?* în prima, cu *de ce?*, *cu ce?*, *la ce?* în a doua).

Complementul indirect poate avea nuanțe circumstanțiale, care provoacă uneori confuzii cu complementele respective. Astfel, complementul indirect al unor verbe ca *a se bucura*, *a se căi*, *a mulțumi*, *a-i părea bine* sau *rău* are o oarecare nuanță cauzală, dar nu trebuie confundat cu complementul de cauză: în exemple ca *Mă bucur de scrisoarea ta*, *I-a mulțumit pentru masă* complementele prepoziționale arată obiectul acțiunii exprimate de verb și nu cauza ei; cf. și *S-ar bucura de venirea voastră*, unde apare un complement indirect cu nuanță condițională datorată modului verbului determinat. Complementul indirect care exprimă destinația, din exemple ca *E gata de luptă* sau *Se pregătește de plecare*, este confundat adesea cu complementul de scop. Complementul indirect care exprimă obiectul asemănării poate fi confundat cu complementul de mod comparativ de egalitate în construcții ca *Seamănă cu tine*, *analog cu acestea*; pentru confuzia cu un complement indirect a complementului de mod comparativ de inegalitate vezi § 311. Numeroase confuzii și dificultăți de delimitare există între complementul indirect (cu anumite valori, în special cînd arată obiectul orientării, al atașării sau al separării, sursa) și cel de loc care arată direcția sau punctul de plecare, în exemple ca *Privea la el* sau *Din aceasta rezultă...* (atenție la unele întrebări comune ambigue – între care și *unde?*, *de unde?* –!); deciziile depind de sensul termenului determinat și al cuvîntului prin care este exprimat complementul (caracterul său abstract sau concret, personal sau nepersonal), cîteodată și de posibilitatea unor construcții echivalente cu complementul direct, fără a se putea vorbi de o soluție general valabilă.

Din complementul indirect, conceput ca avînd o sferă mai largă și mai eterogenă decît cea descrisă la § 296, s-au desprins mai multe complemente – de agent, sociativ, de relație, opozițional, cumulativ, de excepție – și există propuneri de a se mai opera asemenea detașări (vezi § 284). În condițiile în care nu se recunoaște existența speciilor de complemente menționate – ceea ce se întîmplă în programa școlară –, ele continuă să fie înglobate la complementul indirect; evident, în această situație, problema confuziilor se pune în alt fel. În condițiile recunoașterii complementului sociativ, confuzia dintre acesta și complementul indirect se produce uneori în sens invers; de reținut că recunoașterea complementului sociativ nu implică eliminarea prepoziției *cu* din rîndul prepozițiilor cu care se construiește complementul indirect și că în construcții ca *Am vorbit cu el să vină mîine* complementul *cu el* este indirect, nu sociativ. Pentru delimitarea de complementul de relație vezi § 320.

Complementul de agent

§ 300. Este complementul care determină un verb la diateza pasivă de ambele tipuri (*Condițiile sînt stabilite de participanți*, *Condițiile se stabilesc de participanți*), la modul participiu cu valoare pasivă (*casa construită de bunicul*) și la modul supin cu aceeași valoare (*calități ușor de constatat de către oricine*) sau un adjectiv – cu sens pasiv – format cu sufixul *-bil* (*performanțe inatacabile de alte concurente*), arătînd de cine este făcută acțiunea (*agent* înseamnă „cel care acționează, autorul acțiunii”).

Se exprimă numai printr-un substantiv – sau un substitut: pronume, numeral – în acuzativ cu prepoziția *de* sau *de către* (*El este iubit de oricine*, *A fost felicitat de cei doi*; vezi și exemplele anterioare). Prepoziția *de* este mai frecventă și folosită în toate varietățile limbii. Prepoziția compusă *de către*, limitată la limba literară și mai ales la anumite stiluri (științific, administrativ și publicistic), are și unele restricții gramaticale de folosire, fiind admisă numai la nume de persoane și de colectivități de persoane (în care se cuprind și numele de instituții sau de țări) și la pronumele corespunzătoare, nu și la nume de inanimat: construcții ca *verb însoțit de către un complement* sau *Știrea a fost răspîndită de către ziare* sînt incorecte. Cu toate acestea, prepoziția *de către* este considerată marcă a complementului de agent (care se identifică fără echivoc prin întrebarea *de către cine?*) pentru că, spre deosebire de polisemanticul *de*, nu are alte valori în limba contemporană. Din același motiv prepoziția *de către*, greoaie în alte împrejurări, este preferată și în practica limbii în orice contexte în care folosirea lui *de* ar fi ambiguă, putînd genera confuzii cu un complement indirect (de exemplu, construcția *cuvintele bune spuse de tine de mulți cunoscuți* se dezambiguizează prin înlocuirea lui *de* de la complementul de agent cu *de către* sau/și a celui de la complementul indirect cu *despre*: *cuvintele bune spuse de către tine despre mulți... sau despre tine de către mulți...).*

§ 301. Complementul de agent este foarte apropiat, ca înțeles, de subiect, fiind de fapt subiectul logic al acțiunii pasive exprimate de verbul sau adjectivul determinat; la transformarea construcției pasive în una activă el devine (și) subiect gramatical (vezi § 132). Ca și subiectul, complementul de agent neexprimat poate desemna un autor nedeterminat: *S-au făcut multe observații*.

În unele situații complementul de agent are și o nuanță cauzală (*Ușa a fost deschisă de vînt; copil bronzat de soare*), ceea ce face ca delimitarea lui de un complement de cauză să fie uneori dificilă, practic convențională, în exemple ca *alimente alterate de căldură*. Problemele sînt asemănătoare în ce privește delimitarea unui complement de agent de un complement indirect cu nuanță cauzală (*Sînt mulțumit – sau îngrijorat, mirat – de tine*). Opțiunea pentru un anumit complement este legată adesea de decizia luată în legătură cu felul predicatului (verbal – pasiv – sau nominal; vezi § 265). De asemenea, complementul de agent poate fi greu delimitat față de un complement instrumental în construcții ca *Era stropit de noroi*.

Pentru complemente indirecte și instrumentale apropiate numai semantic de complementul de agent vezi § 299 și 316.

Complementul circumstanțial de loc

§ 302. Arată locul în care se petrece o acțiune sau se manifestă o însușire, determinînd un verb (*Locuiește aici*), o interjecție predicativă (*Hai acolo!*) sau un adjectiv (*echipă victorioasă pe teren propriu*). În sfera raportului local sau spațial intră locul propriu-zis, descris uneori ca stare pe loc (*Locuiește aici*), direcția (*Merg spre casă*), limitele spațiale – punctul de plecare (*Vine de acasă*) și de sosire (*Merge (pînă) la școală*) –; controversată este numai includerea la acest complement a exprimării spațiului străbătut (*A mers doi kilometri sau cale lungă*).

Se exprimă prin adverbe și locuțiuni adverbiale de loc (*Ieși afară!*, *Peste tot e frig*), prin substantive – și substitute: pronume, adjective posesive, numerale – însoțite de prepoziții sau de locuțiuni prepoziționale (*În casă nu e cald; Am răscolit toate sertarele, dar nu e în nici unul; Împrejurul său s-a făcut liniște; Cheia nu era în primul sertar, dar am găsit-o în al doilea*), prin substantive – nu și substitute – în cazul acuzativ fără prepoziție, de obicei însoțite de attribute cu sens cantitativ (*A mers doi kilometri sau cale lungă*), și în cazul dativ fără prepoziție – așa-numitul dativ locativ – (în expresiile *a sta* sau *a rămîne locului*, *a se așterne drumului* și în construcții poetice, învechite; vezi și § 32), rar și printr-un verb la supin (*Întîrziase pe la prins raci*).

Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale folosite sînt foarte numeroase. Cele mai frecvente sînt prepozițiile simple *în*, *la*, *după*, *între*, *lîngă*, *pe*, *spre*, *sub* și compusele lor (*de la*, *pe la*, *pînă la* etc.), urmate de *către*, *dea-*

supra, înaintea, peste. Prepozițiile simple *de* și *pînă* se folosesc cu sens local numai cu adverbe sau în compuse cu alte prepoziții (*de* apare construit și cu alte cuvinte în unele locuțiuni: *de o parte, de toate părțile*). Unele prepoziții sînt învechite sau regionale cu acest sens: *asupra, de către, despre*.

Acuzativul fără prepoziție se folosește corect numai pentru exprimarea spațiului străbătut; uneori această construcție poate apărea în variație liberă cu una prepozițională: *Am umblat (în) tot orașul; Am alergat (în sau pe) tot drumul*. În limba actuală există tendința de a se extinde folosirea acuzativului fără prepoziție la alte raporturi spațiale: la exprimarea direcției în construcții din limba vorbită și din unele limbaje profesionale ca *Trenul merge Mărășești* (vezi și § 208); la exprimarea locului propriu-zis, pe de o parte, tot în limba vorbită, în construcția *Cobor prima și, pe de alta, în limba scrisă, în construcții livești ca Două case mai departe, locuiește prietenul meu sau Doi kilometri de acolo, s-au înfilnit*; toate aceste construcții sînt nerecomandabile, corecte fiind cele prepoziționale (de obicei cu *la*: *la Mărășești, la prima, la doi km de acolo*).

Un termen determinat poate avea mai multe complemente de loc, exprimînd fie același raport spațial, fie raporturi spațiale (sau/și nuanțe suplimentare) diferite. Unele complemente apar corelate în construcții ca *de... pînă...* (*de sus pînă jos*), *de la... (pînă) la...* (*de la noi (pînă) la voi*), *din... (pînă) în...* (*din centru (pînă) în Drumul Taberei*), *între... și...* (*între București și Brașov*); pentru omiterea greșită a prepoziției *la* în construcția *de la... la...* (*De la București – Ploiești sînt 60 de km*) și a conjuncției *și* în construcția *între... și...* (*Între București – Ploiești sînt 60 de km*) vezi § 208 și 221, iar pentru prezența superfluă a conjuncției *și* în construcțiile *de (la)... pînă (la)...*, *din... pînă (în)...* (*de sus și pînă jos*) vezi § 222.

§ 303. Complementul de loc cumulează uneori nuanțe de timp (*S-au înțeles pe drum, A mers cale lungă*) sau de mod propriu-zis (*Stai locului sau pe loc, Cana e curată pe dinafară*). El este uneori greu de delimitat – mai ales cînd arată direcția sau punctul de plecare – de unele complemente indirecte; vezi § 299. Pentru nuanța de loc a unor complemente de scop vezi § 307. Complementul spațiului străbătut exprimat prin numele unor unități de măsură pentru lungime (*A mers (doi) kilometri*) este mai greu de recunoscut drept un complement de loc, întrucît accentul cade pe măsurarea distanței (vezi și faptul că aici întrebarea este *cît loc?* și nu *unde?* – cu sau fără prepoziții – ca la celelalte complemente de loc); vezi și § 310.

Complementul circumstanțial de timp

§ 304. Arată timpul în care se petrece o acțiune sau se manifestă o însușire, determinînd un verb (*Vino mîine!*), o interjecție predicativă (*Iată acum*

alt exemplu!) sau un adjectiv (*echipă victorioasă a doua oră*). În sfera raportului temporal intră momentul sau perioada (*Ședința a început (pe) la ora 8, Anul trecut n-am fost la mare*), răstimpul sau intervalul cu limite temporale – punctul de plecare (*Aștept de ieri*) și de sosire (*Aștept pînă mîine*) –, periodicitatea (*Ia zilnic medicamente*); includerea la acest complement a exprimării duratei măsurate (*Așteaptă o săptămînă sau toată ziua*) este controversată.

Se exprimă prin adverbe și locuțiuni adverbiale de timp (*Vino mîine!, Mai vino din cînd în cînd!*), prin substantive – și substitute: pronume, adjective posesive, numerale – însoțite de prepoziții sau de locuțiuni prepoziționale (*Ne-am întîlnit în concediu; A plecat înaintea mea; Am locuit împreună doar două zile, pentru că în a doua ne-am certat*), prin substantive – nu și substitute – în cazul acuzativ fără prepoziție, de obicei însoțite de attribute cu sens cantitativ (*A mers două ore sau zile și nopți*), prin adjective referitoare la vîrstă însoțite de prepoziția *de* (*De mică era talentată la desen*), prin verbe la infinitiv cu prepoziția *pînă* sau locuțiunea prepozițională *înainte de* (*Am plecat înainte de a afla rezultatul*) și la gerunziu (*Primind scrisoarea, a răspuns imediat*), prin construcții absolute gerunziale (*Terminîndu-se ședința, am plecat*) și participiale (*O dată terminată ședința, am plecat*).

Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale folosite sînt foarte numeroase. Cele mai frecvente sînt prepozițiile simple *în, la, după, între, pe, spre* și unele compuse ale lor (*de la, pe la, pînă la, înspre*), urmate de *către, cu, de, înaintea, peste, pînă*. Unele prepoziții sînt învechite sau regionale: *asupra, de către, pe sub*. Cu valoare prepozițională se folosește, pentru exprimarea unui moment anterior, și adverbul *acum* în construcții de tipul *acum doi ani*, care au diverse sinonime: *cu doi ani în urmă* (sau *în urmă cu doi ani*), *cu doi ani înainte* (sau *înainte cu doi ani*); de evitat construcția pleonastică *acum doi ani în urmă*.

Substantivele prin care se exprimă circumstanțialul de timp denumesc de obicei noțiuni temporale sau acțiuni; cu prepozițiile *după, înaintea, sub, de la* și *pînă la* se pot folosi și nume de persoane (*Am sosit după Ion sau înaintea lui Ion; Cultura a înflorit sub Matei Basarab și Vasile Lupu; De la D. Cantemir n-au mai fost domni pămînteni în Moldova*).

Acuzativul fără prepoziție se folosește corect numai pentru exprimarea perioadei și a duratei măsurate; uneori această construcție este înlocuită, la exprimarea perioadei, cu una prepozițională, mai puțin firească: *Am fost la mare (în) anul trecut; Trec pe la tine (în) săptămîna viitoare* (construcția fără prepoziție nu e posibilă decît la substantive, nu și la substitute: se poate spune *(în) a doua zi ne-am certat*, dar numai *în a doua* sau *în cealaltă*). În limba actuală există tendința de a se extinde folosirea acuzativului fără prepoziție la alte raporturi temporale: la exprimarea unui moment anterior sau posterior în construcții livești ca *O oră mai devreme i-a comunicat* (în loc de *cu o oră...*) sau *Doi ani după aceasta a aflat...* (în loc de *la doi ani...*).

O tendință oarecum opusă este folosirea exagerată a unor locuțiuni prepoziționale sau construcții cvasilocuționale conținând substantive cu sens temporal generic în locul unor construcții mai scurte, cu sau fără prepoziții; de exemplu, *A lipsit timp de două zile* (în loc de *A lipsit două zile*); *A avut rezultate bune pe parcursul a trei ani* (în loc de *(în) trei ani*); *Întâlnirea va avea loc la data de – sau în ziua de – 1 septembrie* (în loc de *la 1 septembrie*).

Un termen determinat poate avea mai multe complemente de timp, exprimând fie același raport temporal, fie raporturi temporale (sau/și nuanțe suplimentare) diferite. Unele complemente apar corelate în construcții ca *de... în... (de azi în trei zile)*, *de... pînă... (de luni pînă vineri)*, *de la... pînă la... (de la plecare pînă la sosire)*, *din... pînă în... (din aprilie pînă în octombrie)*; pentru omiterea greșită a prepoziției *la* în construcția *de la... la... (Închis de la 8–12)* și a conjuncției *și* în construcția *între... și... (Tarife reduse între octombrie – mai)* vezi § 208 și 221, iar pentru folosirea superfluă a conjuncției *și* în construcțiile *de (la)... pînă (la)...*, *din... pînă în... (de luni și pînă vineri)* vezi § 222.

§ 305. Complementul de timp cumulează uneori nuanțe de loc (vezi § 303), de cauză (*După acest incident prietenia lor a încetat*), de mod (*Ne vizitează adesea, A întrebat de două ori*) sau sociative (*M-am înscris o dată cu tine*). Complementul duratei măsurate este încadrat uneori la alt complement (vezi § 310).

Complementul circumstanțial de cauză

§ 306. Arată cauza (motivul) unei acțiuni sau a (al) unei însușiri, determinînd un verb (*Am greșit din neatenție*) sau un adjectiv (*bolnav de supărare*). Se identifică prin întrebarea *din ce cauză?* (Atenție la folosirea întrebării *de ce?*, care este de multe ori firească, dar poate induce în eroare, avînd diverse sensuri!)

Se exprimă printr-un substantiv (sau un substitut: pronume, numeral) precedat de prepoziție (*Nu moare din asta*; vezi și exemplele anterioare), printr-un adjectiv (sau participiu) precedat de prepoziția *de* (*Nu s-a dus, de proastă*), printr-un adverb precedat de prepoziția *de* (*De încet ce vorbește n-o aud*) sau printr-o locuțiune adverbială (*De aceea [din această cauză] n-am venit*), printr-un verb la gerunziu (*Întîrziînd, n-am mai intrat*) și, livresc (și nerecomandabil), printr-un verb la infinitiv perfect (*Era furios pentru – sau de – a nu fi reușit*), de asemenea prin construcții absolute gerunziale (*Întîrziînd trenul, n-am prins legătura*). Substantivele sînt de cele mai multe ori abstracte, foarte frecvente fiind cele care exprimă noțiunea de cauză (*cauză, pricină, motiv*) însoțite de un atribut; pe acestea unii cercetători le includ în locuțiuni prepoziționale ca *din cauza (pricina)* sau *din cauză (pricină) de*, interpretare care implică adăugarea unui mijloc de

exprimare a complementului de cauză: adjectivul posesiv – precedat de o locuțiune prepozițională –, în construcții ca *din cauza mea*.

Adjectivele construite cu prepoziția *de* pot fi urmate, iar adverbele cu aceeași prepoziție sînt urmate aproape totdeauna de o propoziție modală introdusă prin *ce*, care subliniază însușirile respective; atenție la corecta segmentare a frazei: *Am plîns de bucuros//ce eram; De încet¹//ce vorbește²//n-o aud¹!*

Prepozițiile folosite cel mai frecvent sînt *de* (în cele mai variate construcții), *din* (*dintru*) și *pentru*, dar pot apărea și altele, mai ales atunci cînd complementul de cauză are nuanțe secundare: de timp (*După atîta efort s-a îmbolnăvit*), de mod (*În disperare a recurs la ultima soluție*) sau instrumentală (*A reușit datorită perseverenței*). De reținut că prepoziția *datorită* presupune cauza unui efect pozitiv, favorabil, deci folosirea ei în construcții ca *S-a îmbolnăvit datorită neglijenței* sau *A căzut la examen datorită lipsei de pregătire* este mai puțin recomandabilă.

Pentru confuzia cu un complement indirect vezi § 299, iar pentru confuzia cu un complement de agent § 301.

Probleme de interpretare corectă pun și unele complemente circumstanțiale de cauză exprimate prin gerunzii în îmbinările *avînd în vedere*, *dat fiind*, *luînd în considerare* și *ținînd seama*, mai puțin în situația în care sînt construite cu altă parte de propoziție (subiect după *dat fiind*, complement direct după *avînd în vedere* și după *luînd în considerare*, complement indirect după *ținînd seama*) și mai mult cînd sînt construite cu propoziții subordonate introduse prin *că* (vezi § 373) și dau impresia constituirii în locuțiuni conjuncționale (vezi și § 227).

Complementul circumstanțial de scop

§ 307. Arată scopul unei acțiuni, determinînd un verb (*Am recitit cartea pentru a o înțelege*) sau o interjecție predicativă (*Hai la cumpărături!*). Se identifică prin întrebarea *în* (sau *cu*) *ce scop?* (Pentru alte întrebări posibile: *de ce?* sau *pentru ce?*, mai rar *după ce?* sau *la ce?*, vezi cele spuse despre *de ce?* în § 306.)

Se exprimă printr-un substantiv (sau un substitut pronominal) precedat de prepoziție (*A plecat în anchetă*), printr-un verb la supin (*Umbla după cerșit*) sau la infinitiv cu prepoziție (vezi primul exemplu din acest paragraf) și printr-o locuțiune adverbială (*De aceea* [„în acest scop”] *am venit*).

Substantivele sînt de cele mai multe ori abstracte, în special nume de acțiune. Frecvente sînt substantivele care exprimă ele însele noțiunea de scop – însoțite de atribute –, în îmbinări aflate la limită cu locuțiunile prepoziționale (*în* sau *cu scopul*, *în vederea*, *în* sau *cu intenția*, *în ideea*) sau cu cele adverbiale (*în acest scop*, *în aceeași idee* etc.).

Prepoziții frecvente și relativ specifice sînt *pentru* (în cele mai variate construcții) și *spre*, mai rar *în* (sau, învechit și livresc, *întru*), dar pot apărea

și altele, mai ales cînd complementul de scop are nuanță secundară de loc (*S-a dus la pescuit, după tîrguieli* etc.).

Folosirea infinitivului fără prepoziția *pentru* sau *spre* este învechită și regională (de exemplu, *N-am venit a cerși*).

Pentru confuzia cu un complement indirect vezi § 299, iar pentru confuzia cu un complement opozițional vezi § 323.

Complementul circumstanțial de mod

§ 308. Arată felul în care se desfășoară o acțiune sau se prezintă o însușire, determinînd un verb (*Scrie frumos*), un adjectiv (*cam răutăcioasă*), un adverb (*Ai venit cam tîrziu*) sau o interjecție predicativă (*Hai repede!*). Dat fiind că felul se poate concretiza în diverse aspecte, se disting subspecii ale acestui complement: de mod propriu-zis, de măsură și comparativ.

§ 309. Circumstanțialul de mod propriu-zis exprimă fie chiar felul (inclusiv progresia) acțiunii sau al însușirii – fără raportare la altceva –, fie conformitatea cu ceva; de exemplu, *Lucrează cu atenție*, respectiv *Lucrează după indicații*. Se exprimă printr-un adverb, o locuțiune adverbială sau un numeral cu valoare adverbială (*Vorbește bine*, *Slăbește din ce în ce*, *Răspunde însutit*), printr-un substantiv sau un substitut numeral precedat de prepoziție (*Ascult cu atenție*, *Plătim pe din două*), printr-un verb la infinitiv cu prepoziție (*Cîntă fără a se uita la note*) ori la gerunziu (*Vine alergînd*) și printr-o interjecție (*Vine pîș-pîș*). Prepozițiile cele mai frecvente și mai specifice sînt *cu* (*Lucrează cu spor*), *fără* (*Lucrează fără spor*) și *în* (*Lucrează în liniște*). Complementul de mod exprimat prin gerunziu poate fi confundat cu un element predicativ suplimentar (vezi § 272); de reținut că pentru a fi circumstanțial de mod verbul aflat la gerunziu trebuie să exprime o acțiune care să poată caracteriza acțiunea principală, nu să exprime orice acțiune însoțitoare a acesteia (deci *Vine alergînd* sau *țopăind*, *sărînd într-un picior*, dar nu și *Vine cîntînd*, *rîzînd*, *plîngînd*). Pentru confuzia cu complementul circumstanțial instrumental vezi § 316, iar pentru confuzia cu cel sociativ § 318.

§ 310. Circumstanțialul de mod de măsură arată evaluarea cantitativă în unități convenționale a unei acțiuni sau a unei însușiri prin informații referitoare la dimensiune, greutate, capacitate, temperatură, preț; de exemplu, *lung de doi metri*, *Temperatura a crescut la 35°*, *Prețurile au scăzut cu 5%*. Se exprimă prin substantive nume de unități de măsură determinate de numerele sau prin numerele determinate de substantive; atît unele, cît și celelalte sînt însoțite de prepoziții, de obicei *de*, dar și *cu*, (*pînă*) *la*. Această subspecie a circumstanțialului de mod nu trebuie confundată cu subspecii, care arată tot măsura, ale altor complemente circumstanțiale – de

loc (vezi § 303) sau de timp (vezi § 305) – și nici cu complementul direct din construcții de tipul *Costă (valorează, cheltuiește sau plătește) cinci lei*, respectiv cu complementele indirecte din construcții ca *De zece lei am luat flori*; toate construcțiile menționate ajung să fie grupate la un loc dacă se admite un complement circumstanțial de măsură nesubordonat celui de mod (vezi § 284).

§ 311. Circumstanțialul de mod comparativ exprimă felul acțiunii sau al însușirii prin raportare la alt obiect care constituie termenul unei comparații. El este de egalitate când determină verbe sau adjective și adverbe la gradul comparativ de egalitate (*Muncim ca și voi, E (la fel de) mare cât tine*) și de inegalitate când determină adjective sau adverbe la gradul comparativ de superioritate sau de inferioritate, precum și la gradul superlativ relativ (*mai mare ca tine, mai puțin mare decât tine, elevul cel mai mare din clasă, greșeala cea mai puțin mare dintre toate*). Complementul comparativ de egalitate se exprimă prin substantive (și substitute: pronume, numerale), adjective (inclusiv participii), verbe la infinitiv precedate de adverbele de comparație *ca (și), cât (și)* – cu sau fără corelativele *tot așa de, tot atât de, la fel de, deopotrivă de* –, mai rar *asemenea, aidoma*; unele substantive fără prepoziție care au valoare adverbială și unele adverbe derivate exprimă și ele comparația de egalitate, dar pe primul plan trece valoarea generală modală (*înghețat tun sau alb colilie; A acționat bărbătește*). Complementul comparativ de inegalitate se exprimă în mod diferit, după gradul adjectivului sau adverbului determinat: complementul gradului comparativ de inegalitate se exprimă prin substantive (și substitute), adjective, verbe la infinitiv precedate de adverbele de comparație *decît, ca* sau, în anumite condiții, de prepoziția *de*, iar complementul gradului superlativ se exprimă numai printr-un substantiv (sau substitut) la plural cu prepoziția *dintre*, rar *între*, sau la singular cu prepoziția *din*. Cu excepția complementului unui superlativ, complementul comparativ reprezintă o construcție complexă în care se poate identifica natura sintactică a termenului cu care se face comparația (cf. *mai mult decît pe tine, decît ție, decît acolo* etc.). Pentru amănunte asupra construcției complementului comparativ vezi și § 82, 83. Complementul circumstanțial comparativ este confundat uneori cu alte părți de propoziție; confuziile diferă, de obicei, după tipurile sale. Comparativul de egalitate poate fi confundat – avînd construcții identice sau asemănătoare – cu un nume predicativ, cu un atribut sau cu un element predicativ suplimentar. Comparativul de inegalitate referitor la un adjectiv sau adverb la gradul comparativ este mai bine delimitat, totuși poate fi confundat, în propoziții negative, cu complementul circumstanțial de excepție (în exemple ca *Nimeni nu e mai atent decît el*). Comparativul de inegalitate referitor la un adjectiv sau adverb la gradul superlativ relativ poate fi confundat cu un complement indirect cu valoare partitivă (de exemplu, *El este cel mai bun dintre ei sau Dintre ei el este cel*

mai bun) sau/și cu un complement circumstanțial de loc (de exemplu, *El este cel mai bun din clasă*).

§ 312. O problemă comună circumstanțialului de măsură și celui comparativ de egalitate este posibilitatea inversiunii unor construcții, cele două variante fiind sinonime, dar cu statut sintactic diferit. De exemplu, construcția *covor lung de doi metri* este sinonimă cu *covor de doi metri de lung*, dar numai în prima *de doi metri* este complement (de mod de măsură), în timp ce în a doua este atribut; cf. și *copil înalt ca tine* și *copil ca tine de înalt* (vezi și § 82).

Complementul circumstanțial consecutiv

§ 313. Arată consecința (rezultatul) unei acțiuni sau a (al) unei însușiri, determinînd un verb (*Bea de speriat*), un adjectiv (*frumoasă de nespus*) sau un adverb (*Experimentase destul pentru a-și verifica ipotezele*).

Se exprimă prin substantive – de obicei abstracte – însoțite de prepozițiile *de*, *pînă la* și *spre* (*Ne-am înțeles de minune*, *Muncește pînă la epuizare*, *A reușit spre bucuria tuturor*), prin verbe la infinitiv cu prepozițiile *pentru*, *spre*, *pînă la* (*E suficient de inteligentă pentru sau spre a înțelege*, *Se emoționase pînă la a se bilbui*), mai rar la gerunziu (*S-au certat tare, ajungînd aproape la bătaie*) sau la supin cu prepoziția *de* (*S-a schimbat mult, de nerecunoscut*). Unele mijloace de exprimare, tradiționale și de uz curent, sînt limitate la anumite unități lexicale, constituind uneori chiar îmbinări mai mult sau mai puțin consacrate ca expresii: *de minune*, *de moarte*, *de mai mare dragul*, *pînă la lacrimi*, *pînă la sînge*, *de nespus*. Folosirea infinitivului este limitată la limba literară; construcțiile cu *pentru* și *spre* au o răspîndire mai mare și sînt în general acceptate, în timp ce construcțiile infinitivale cu *pînă la* sînt rare, livrești și nerecomandabile.

Complementul consecutiv se identifică în mod cert cînd termenul determinat este însoțit de anumite corelative (*prea*, *destul de*, *suficient de*, *atît*) sau exprimat prin adjective ori adverbe de tipul *destul(ă)*, *suficient(ă)*. Corelativul *prea* se deosebește de celelalte prin faptul că el este legat de un schimb de construcție între pozitiv și negativ la complementul consecutiv exprimat printr-un infinitiv cu *pentru* sau *spre*: compară *Tema este prea importantă pentru a putea fi neglijată* (= ... *încît nu poate fi neglijată*) și *Tema este prea importantă pentru a nu fi tratată* (= ... *încît este tratată*); vezi și § 246, 378.

§ 314. Cu excepția construcțiilor care au corelativele menționate, complementul consecutiv este apropiat ca înțeles de complementul de mod și de aceea este încadrat uneori la acesta. Construcțiile cu *pînă la* pot fi confundate (și) cu complementul de loc (*bătut pînă la sînge*) sau de timp (*A alergat pînă la epuizare*).

Complementul circumstanțial instrumental

§ 315. Arată mijlocul (lucru – instrument sau materie –, ființă care servește drept intermediar, acțiune) prin care se săvârșește o acțiune sau se manifestă o însușire, determinînd un verb (*Scriu cu creionul*), o interjecție predicativă (*Poc cu ciocanul*, *Hai cu autobuzul!*) sau un adjectiv (*o frumusețe inexprimabilă prin cuvinte*).

Se exprimă printr-un substantiv – sau un substitut: pronume, numeral – însoțit de o prepoziție (*Trimit scrisoarea prin Andrei sau prin tine*, *Scriu cu orice*, *Scriu cu amîndouă*; vezi și exemplele anterioare), printr-un verb la gerunziu (*I-a răspuns punîndu-i o întrebare*) sau – livresc și nerecomandabil – la infinitiv cu prepoziția *prin* (*A început prin a-l întreba*). Prepozițiile cele mai frecvente sînt *cu*, *datorită*, *din*, *fără* („negativul” lui *cu*), *în*, *prin*, la care se adaugă unele mai rare și limitate la anumite construcții: *după*, *la*. Uneori prepozițiile sînt specializate pentru anumite instrumente (de exemplu, la cele muzicale, *Cîntă la chitară*, *pian*, *trombon*, *vioară*, dar *din cimpoi* sau *fluier*). Unele substantive abstracte denumind noțiunea generică de „mijloc” (*ajutor*, *intermediu*, *mijlocire*) prin care se poate exprima – cu prepoziții – complementul instrumental sînt incluse de unii cercetători în locuțiuni prepoziționale: *cu ajutorul*, *prin intermediul* sau *prin mijlocirea*; această interpretare trebuie să atragă după sine adăugarea adjectivului posesiv printre mijloacele de exprimare a complementului instrumental (*cu ajutorul meu*).

§ 316. Complementul instrumental poate avea nuanțe de cauză (*Toate s-au întîmplat datorită ție*) sau de condiție (dacă verbul determinat este la modul condițional-optativ: *Tăcînd aș confirma indirect versiunea lui*). Uneori el este greu de delimitat de un complement de mod (în special cînd este exprimat printr-un gerunziu, vezi exemplele anterioare) sau de unul sociativ (cînd este construit cu prepoziția *cu*, după anumite verbe: *S-a repezit la el cu un băț*). Ca înțeles se apropie și de complementul de agent, apărînd uneori în construcții asemănătoare care se deosebesc prin prezentarea unui factor drept agent propriu-zis sau instrument (cu agent nedeterminat); aceasta explică unele ezitări în folosirea prepozițiilor în contexte ca *sens exprimat de/prin mai multe cuvinte*, *stropit de/cu noroi* sau *sunet înlocuit de/prin/cu altele*.

Complementul circumstanțial sociativ

§ 317. Arată ființa sau lucrul care însoțește subiectul sau anumite complemente în săvîrșirea unei acțiuni sau în suportarea efectelor ei, determinînd un verb (*A venit cu noi*), o interjecție predicativă (*Hai cu noi!*) sau un adjectiv (*casă eliberabilă cu dependențe cu tot*). În toate exemplele date pînă acum complementul sociativ se referă la subiect. Complementele la

care se poate referi însoțirea sint, în primul rând, cel direct (*I-am invitat pe toți cu familiile lor*) și cel de agent (*Studentii sînt examinați de profesor cu asistenții săi*), dar și – mai rar – un complement indirect (*Ar fi bucuros să scape de chiriași cu casă cu tot*), un complement cumulativ, referitor, la rîndul lui, la subiect sau la un complement (*Pe lângă Ion cu Maria au venit mulți alții*; *Pe lângă Ion cu Maria așteptăm și pe prietenii lor*), sau un complement de excepție, referitor, de asemenea, la subiect sau la un complement (*Au venit toți afară de Ion cu Maria*; *N-am văzut pe altcineva decît pe Ion cu Maria*).

Se exprimă printr-un substantiv – sau un substitut: pronume, numeral – însoțit de prepozițiile *cu* ori *fără* („negativul“ celei dintîi) sau de diverse locuțiuni prepoziționale care conțin prepoziția *cu*: *împreună cu*, *laolaltă cu*, *la un loc cu*, *cu... cu tot*.

§ 318. Complementul sociativ referitor la subiect este apropiat de acesta, în calitate de însoțitor activ sau pasiv, ceea ce poate duce la transformarea lui într-un element al subiectului multiplu, cu problemele de acord implicate (vezi § 268).

Complementul sociativ este uneori greu de delimitat de un complement de mod exprimat prin substantive abstracte ca *alianță*, *asociație*, *tovărășie* însoțite de prepoziții sau prin locuțiuni adverbiale de tipul *cot la cot*, *umăr la umăr* (unii cercetători includ asemenea substantive în locuțiuni prepoziționale sociative ca *în alianță cu*, *cot la cot cu*).

Pentru confuziile cu unele complemente indirecte vezi § 299, iar pentru cele cu complemente instrumentale § 316. Asemenea confuzii se pot evita prin folosirea întrebării *împreună cu cine?* (sau *împreună cu ce?*) pentru identificarea complementului sociativ.

Complementul circumstanțial de relație

§ 319. Arată obiectul la care se referă (se limitează) o acțiune ori existența unei însușiri sau obiectul din al cărui punct de vedere este emisă comunicarea, determinînd un verb (*A crescut în înălțime*), un adjectiv (*mare de statură*), un adverb (*A ajuns realmente tîrziu*) sau echivalente ale acestora din urmă: o construcție comparativă (*copil cît tine de înalt*) sau una cu nume de unități de măsură (*covor de doi metri de lung*).

Se exprimă printr-un substantiv – sau un substitut: pronume, adjectiv posesiv, numeral – însoțit de o prepoziție sau o locuțiune prepozițională (*E tare de cap*, *Nu ne-am decis asupra lui* sau *asupra ta*, *asupra celor trei*), printr-un adjectiv propriu-zis însoțit de prepoziția *de* sau prin orice adjectiv însoțit de o locuțiune prepozițională (*De frumoasă*, *e frumoasă*), printr-un adverb fără prepoziție sau însoțit de prepoziția *de* (*timpul socialmente necesar*, *De bine*, *e bine*), printr-un verb la supin (*De citit*, *am citit*) sau – *livresc* – la infinitiv cu prepoziția *în* (*bun în a organiza asemenea*

spectacole). Prepozițiile cele mai frecvente sînt *ca*, *de* (cu cele mai multe posibilități de construcție), *în* și *la*, la care se adaugă unele mai rare: *asupra*, *cu*, (*cît*) *despre*, *din*, *după*, *pentru*. Specifice (și, de aceea, folosite în componența întrebărilor corecte de identificare a complementului: *în ce privință?* sau *din ce punct de vedere?*) sînt însă unele substantive abstracte și adverbe care intră în îmbinări cvasilocuționale: *apropo de*, *cu privire la*, *din partea*, *din punct(ul) de vedere*, *în legătură cu*, *în materie de*, *în privința*, *în problema*, *legat de*, *privitor la*, *referitor la*, *relativ la*, *sub aspect(ul)*, *sub raport(ul)*; interpretarea unora dintre ele ca locuțiuni prepoziționale implică admiterea mai multor feluri de adjective ca mijloace de exprimare a complementului de relație (de exemplu, *din punct de vedere gramatical*, *din acest punct de vedere*). Pentru folosirea corectă a articolului în îmbinarea *din punct(ul) de vedere* vezi § 66; de evitat construirea acesteia cu substantive în nominativ-acuzativ: se spune corect *din punctul de vedere al rezultatelor*, nu *din punct de vedere rezultate*.

O construcție specifică este cea reprezentată de complementul de relație care anticipă altă parte de propoziție, scoțînd-o în relief (*De frumoasă, e frumoasă*; *De citit, am citit*; *Cît despre mine, eu nu doresc nimic*).

§ 320. Complementul de relație este apropiat ca înțeles și uneori greu de delimitat de complementul indirect atît cînd determină verbe (de exemplu, *Nimic nu contează pentru mine* permite interpretarea complementului *pentru mine* ca destinatar sau ca punct de vedere), cît mai ales cînd determină adjective (în *bun de gură* și *bun la suflet* complementele sînt, incontestabil, de relație, iar în *bun de băut*, *bun de nimic* complemente indirecte; *bun de luptă* sau *bun la matematică*, *bun la toate* pot fi interpretate în ambele feluri). De asemenea, în anumite construcții este apropiat de unele complemente circumstanțiale: de loc (*roșu în obraji* sau *la față*), de timp (*A fost încorect la număr*), de loc și de timp (*incorect la joacă*, *Am greșit la înmulțire*), de mod (*După mine nu e adevărat ce spune*). De remarcat că topica și izolarea – cu pauza, intonația sau punctuația de rigoare – pot da o nuanță de relație multor părți de propoziție: de exemplu, *Mama nu cred că mai vine*; *Pe mama, nu cred că o interesează*; *Mamei, nu cred că i-ar plăcea* etc.

Complementul circumstanțial condițional

§ 321. Arată condiția (ipoteza) de a cărei îndeplinire depinde o acțiune sau o însușire, determinînd un verb (*Avînd răbdare ai să afli la timpul cuvenit*) sau – rar – un adjectiv (*echipament utilizabil în caz de incendiu*). Verbul determinat stă la una dintre următoarele forme: modul condițional, indicativul imperfect cu valoare condițională, indicativul viitor sau prezent cu valoare de viitor.

Se exprimă prin substantivele *caz*, *condiție*, *eventualitate*, *ipoteză* însoțite de prepoziția *în* ori *cu* sau prin orice substantive abstracte însoțite de

locuțiunea prepozițională *în caz de* (*În cazul menționat, ne vom retrage; În caz de urgență veți lua măsuri*), prin substantive nume de ființe – sau substitute: pronume, adjective posesive, numerale – însoțite de locuțiunea prepozițională *în locul* (*În locul lui Ion, eu n-aș fi plecat; În locul tău, eu n-aș fi plecat; În locul celor doi, eu n-aș fi plecat*), prin adverbele *altfel* sau *altminteri* folosite ca rezumat al unei supoziții contrare după indicarea singurei posibilități existente (*Cred că a spus adevărul; altminteri, nu ne-ar fi arătat scrisoarea*) și printr-un verb la gerunziu (vezi primul exemplu).

Nuanțe condiționale, marcate prin intonație și pauze, pot avea diverse complemente indirecte și circumstanțiale care determină verbe la o formă cu valoare ipotetică; vezi, de exemplu, § 299.

Complementul circumstanțial concesiv

§ 322. Arată obiectul sau situația care ar fi fost de așteptat să împiedice săvârșirea unei acțiuni sau existența unei însușiri, deci o circumstanță opusă afit cauzei, cît și condiției; determină un verb (*N-am acceptat, cu toate insistențele lui*), o interjecție predicativă (*Cu toată supărarea, na o bomboană*) sau un adjectiv (*echipă victorioasă, în ciuda jocului slab*).

Se exprimă prin substantive – rar și prin substitute: pronume, numerale – însoțite de locuțiunile prepoziționale *în ciuda*, *în contra* (regional, învechit și livresc și *în pofida*), de prepozițiile *cu* (de obicei urmată de *tot, toată, toți, toate*) și *împotriva* (*În ciuda insistențelor, n-am acceptat*), prin locuțiunea adverbială *cu toate acestea / astea* sau prin adverbele *tot, totuși* (*A suferit mult, cu toate acestea și-a păstrat optimismul*) și prin verbe la gerunziu sau la infinitiv cu prepoziția *fără* (*Știind că n-ai să-mi răspunzi, eu tot am să-ți scriu; Fără a înțelege prea bine întrebarea, am încercat să răspund*). Caracterul concesiv al complementului poate fi subliniat, pe de o parte, prin adverbele *chiar* sau *nici* folosite ca însoțitoare ale construcțiilor verbale menționate (*Chiar supărîndu-ne, eu tot am să-ți scriu; Nici supărîndu-ne n-aș înceta să mă gîndesc la tine*), iar, pe de altă parte, prin corelativele adverbiale *tot* sau *totuși* pe lângă termenul determinat (vezi exemplul *Chiar supărîndu-ne, eu tot am să-ți scriu*).

Nuanțe concesive pot exista la diverse complemente circumstanțiale.

Pentru confundarea cu un complement concesiv a unui atribut circumstanțial concesiv sau a unei propoziții concesive lipsite de verb la un mod predicativ vezi § 275 și 389.

Complementul circumstanțial opozițional

§ 323. Arată obiectul sau situația care se opune celor exprimate prin altă parte de propoziție, determinînd un verb (*În locul mamei, am venit eu*), o interjecție predicativă (*Hai tu în locul Mariei!*) sau un adjectiv (*echipă*

codașă în loc de frunză). În toate exemplele date pînă acum complementul opozițional se referă la subiect. El se poate referi la predicat (*În loc de a munci, el trîndăvește*) sau numai la numele predicativ (*În loc de profesor, el este învățător*), de asemenea, la un element predicativ suplimentar (*În loc de profesor, a fost numit învățător*), la un atribut (rar: *În loc de doi, am avut zece musafiri*) sau la un complement; complementele la care se poate referi sînt, în primul rînd, cele necircumstanțiale: direct (*În loc de haine, și-a cumpărat cărți*), indirect (*În loc de Maria m-am pomenit cu Ion*) sau de agent (*În loc de mama, am fost întîmpinată de o mătușă*), dar și – mai rar – unele complemente circumstanțiale (*Vino la piață în loc de plimbare; În loc de ieri a venit azi etc.*). Se identifică prin echivalarea cu o construcție coordonatoare adversativă.

Se exprimă prin substantive – și substitute: pronume, adjective posesive, numerale – însoțite fie de locuțiunile prepoziționale *în loc de*, *în locul* (*În locul lui sau în locul tău a venit mama; În loc de zece au venit doi; vezi și exemplele anterioare*) sau *departe de* (*Departe de așa ceva, am făcut ce trebuia*), fie de adverbul *decît* (*Au venit alții decît el*), prin adjective însoțite de *în loc de* (*În loc de albi mi-a luat pantofi negri*), prin adverbe cu *în loc de* (vezi exemplul cu *în loc de ieri*) sau *decît* (*Să vii în alt loc decît aici*) și prin verbe la infinitiv însoțite de locuțiunile prepoziționale *în loc de* (vezi exemplul cu *în loc de a munci*) și *departe de* (*Departe de a trîndăvi, el e foarte activ*), precum și de prepozițiile *fără*, *pentru* și *spre*.

Specifice pentru complementul opozițional sînt construcțiile realizate cu *în loc de* (sau *în locul*) și cu *departe de*; ele reprezintă un tip fals local prin sensul cuvintelor de bază ale locuțiunilor introductive. Alături de acest tip, fundamental, există trei mai puțin răspîndite și, uneori, mai greu de identificat: un tip fals final (*A cîștigat detașat primul set, pentru (sau spre) a pierde meciul în final*) și două false modale (modal propriu-zis: *A încercat fără a reuși* și modal comparativ: *Au venit alții decît el*). Intensitatea opoziției nu este aceeași la toate tipurile, de aceea și construcțiile adversative echivalente diferă după aceste tipuri: la tipul local echivalarea se face cu un termen negativ urmat de *ci* (*Nu muncește, ci trîndăvește; Nu a venit ieri, ci azi etc.*), la tipul comparativ cu un termen negativ precedat de *iar* (*Au venit alții, iar nu el*), pe cînd complementele opoziționale de celelalte două tipuri se echivalează prin *dar* la tipul fals final fără intervenția unei negații (*A cîștigat primul set, dar a pierdut meciul*), cu negație la cel fals modal (*A încercat, dar n-a reușit*).

§ 324. Complementul opozițional se apropie uneori ca înțeles de un complement de mod comparativ de inegalitate (din construcții ca *Mai bine să vină ea decît el* sau *Preferam să vii ieri decît azi*), de un complement indirect (din construcții ca *Preferă moartea unei vieți distruse sau față de o viață...*) sau de un element predicativ suplimentar (din construcții ca *Drept (sau ca) răspuns, mi-a pus și el o întrebare*). În construcții ca *Mai bine să*

vină ea în loc de el (sau în locul lui); *Preferam să vii ieri în loc de azi* se poate vorbi de complemente opoziționale cu nuanță comparativă.

Complementul circumstanțial cumulativ

§ 325. Arată obiectul sau situația la care se adaugă cele exprimate prin alte părți de propoziție, determinînd un verb (*Pe lângă Ion a venit și Maria*) sau o interjecție predicativă (*Na și pîine pe lângă bani*). Se poate referi la subiect (vezi primul exemplu), la predicat (*Pe lângă fumat, mai și bea*) sau numai la numele predicativ (*În afară de autor este și interpret*), la elementul predicativ suplimentar (*În afară de profesor a fost numit și director*), la un atribut (rar: *Pe lângă albi, am cumpărat și pantofi negri*) sau la un complement; complementele la care se poate referi sînt, în primul rînd, cele necircumstanțiale: direct (*Pe lângă haine, și-a cumpărat (și) cărți*), indirect (*Pe lângă Maria m-am pomenit (și) cu Ion*) sau de agent (*Pe lângă mama, am fost întîmpinată (și) de o mătușă*), dar și – mai rar – unele complemente circumstanțiale (*Pe lângă piață, du-te și la plimbare*; *În afară de ieri a venit și azi* etc.). Se identifică prin echivalarea cu o construcție coordonatoare copulativă.

Se exprimă prin substantive – și substitute: pronume, adjective posesive, numerale – însoțite de prepozițiile *pe lângă* sau *peste*, de locuțiunile prepoziționale (*în*) *afară de*, *în afara*, *dincolo de* sau de adverbul *decît* (*Pe lângă el a venit și ea*; *În afara ta au lipsit și alții*; *Am întîlnit și alți colegi decît pe cei trei*; vezi și exemplele anterioare), prin adjective însoțite de *pe lângă* sau *în afară de* (vezi exemplul cu *pe lângă albi...*), prin adverbe însoțite de aceleași elemente prepoziționale (vezi exemplul cu *în afară de ieri...*) sau prin locuțiunile adverbiale (*în*) *afară de asta / aceasta*, *pe lângă asta / aceasta* (*În afară de asta e și fumător*). În limba vorbită se folosește și locuțiunea adverbială (*în*) *plus de asta / aceasta*, iar glumeț și construcții cu prepozițiile învechite *bașca*, *bez* (cf. expresia *bez Vlașca și Teleormanul*). Locuțiunea prepozițională *dincolo de* se construiește cu substantive abstracte. Folosirea corectă a construcțiilor cu *decît* (cu sensul „pe lângă”) este limitată la propoziții pozitive, în care termenul la care se referă complementul cumulativ este sau conține cuvîntul *alt(ul)*; de evitat construcțiile regionale de tipul *Mai aveți decît astea?* (în loc de... *altele decît...*).

Se construiește de obicei cu corelative adverbiale: *și, mai, mai (...)* *și, încă și*; ultimele două combinații reprezintă pleonasm tolerate, spre deosebire de *încă mai și*. În construcția *alt(ul)*... *decît* prezența lui *și* sau a lui *mai* este obligatorie, dar apariția amîndurora în vecinătatea lui *alt(ul)* duce la un pleonasm neadmis în limba îngrijită.

§ 326. Complementul cumulativ este oarecum apropiat ca sens de cel sociativ, dar nu se confundă niciodată cu el dat fiind că au mijloace de con-

strucție diferite. Confuzii se pot produce cu complementul de excepție (vezi § 328).

Complementul circumstanțial de excepție

§ 327. Arată obiectul care constituie o excepție față de cele exprimate prin alte părți de propoziție, determinînd un verb (*Au venit musafirii, afară de tine*). Excepția se poate referi la un subiect (vezi exemplul anterior), la numele predicativ (*Ești orice afară de un bun prieten*), la un atribut (*o soluție convenabilă, afară de unele dezavantaje*) sau la un complement: mai ales necircumstanțial (*N-a cumpărat altceva decît cărți; N-am vorbit de altcineva decît de tine; N-am fost jignită de altcineva decît de tine*), dar și circumstanțial (*L-a căutat peste tot, în afară de beci; Am venit zilnic afară de ieri etc.*). De obicei, părțile de propoziție la care se referă excepția sînt sau conțin pronume, adjective pronominale ori adverbe pronominale nehotărîte (*oricare, orice, oricine, oricînd, oriunde; alt(ul), altceva, altcineva, altundeva...*; *fiecare; vreun, vreodată*) sau negative (*nici un(ul), nimeni, nimic, nicăieri etc.*), precum și cuvinte care exprimă totalitatea (*întreg, tot, totdeauna*).

Se exprimă prin substantive – și substitute: pronume, adjective posesive, numerale – însoțite de locuțiunile prepoziționale (*în*) *afară de*, *în afara* sau de adverbul *decît* (vezi exemplele anterioare), prin adjective (*Am diverse rochii, afară de albe*), adverbe (vezi exemplul cu *afară de ieri*) sau verbe la infinitiv (*Nu știe altceva afară de a cînta*) însoțite de aceleași cuvinte de legătură. (Uneori se adaugă la cuvintele de legătură îmbinarea cvasilocuțională *cu excepția*, care ar trebui să aibă un tratament similar cu gerunziile *exceptînd, excluzînd* sau cu adverbul *exclusiv*.) Folosirea lui *decît* este limitată la propoziții negative. Îmbinările pleonastice de tipul *decît numai, (în) afară numai de, (în) afară decît* sînt nerecomandabile. Construirea complementului de excepție cu prepoziția *fără* – singură ori întărită, pleonastic, de *decît* sau / și de *numai* – este învechită și regională.

§ 328. Complementul de excepție din propoziții negative este apropiat de cel cumulativ, cu care are în comun nu numai unele elemente introductive, ci și posibilitatea de folosire (numai în această situație!) a corelativului adverbial *mai*: *N-a mai venit nimeni afară de (sau decît) el*. Complementul de excepție construit cu *decît* poate fi apropiat uneori de un complement de mod comparativ de inegalitate (din construcții ca *Nimic nu e mai plăcut decît a citi*).

Diverse părți de propoziție însoțite de adverbul restrictiv *decît*, din construcții ca *N-a cumpărat decît cărți* (complement direct), se aseamănă, formal și semantic, cu complementul de excepție, dar nu trebuie confundate cu el, întrucît nu îndeplinesc condiția existenței unui termen de referință exprimat.

COORDONAREA PĂRȚILOR DE PROPOZIȚIE

§ 329. Părțile de propoziție coordonate între ele pot fi de același fel (omogene) sau de feluri diferite (eterogene) din punctul de vedere al funcțiunii. (Ele pot fi de același fel sau de feluri diferite și numai din punct de vedere formal; în cadrul aceleiași funcțiuni – de exemplu, un subiect substantiv și unul pronume: *Ea și copiii sînt acasă*, un atribut sau un nume predicativ adjectival și unul substantival prepozițional: *cartea (este) nouă și cu poze* –, dar acest fapt nu prezintă interes.)

Frecvență este coordonarea între părți de propoziție de același fel (cu aceeași funcțiune): între subiecte ale aceluiași verb (*Mama și tata sînt acasă*), între nume predicative cu un verb copulativ sau/și subiect comun (*El vesel și plăcut aici; Ei sînt talentați și muncitori*), între elemente predicative suplimentare care determină același verb și se referă la aceeași parte de propoziție (*A venit sănătoasă și veselă*), între atribute ale aceluiași substantiv (*copil deștept și cuminte*), între complemente – de aceeași specie – ale aceluiași termen determinat (*Cumpără-mi caiete sau creioane!*); de reținut că predicatele coordonate între ele depășesc sfera coordonării între părți de propoziție, reprezentînd coordonarea între propozițiile respective. Părțile de propoziție de același fel coordonate între ele pot fi considerate în bloc ca alcătuind o parte de propoziție multiplă (vezi § 257); această interpretare este favorizată de existența fenomenului de nerepetare a unor elemente comune: de obicei, cuvinte ajutătoare (prepoziții: *rîuri de lapte și miere*, vezi § 208; pentru articolele proclitice vezi § 61–63, iar pentru mărcile gradelor de comparație § 82 și 83), dar și cuvinte autosemantice (*ceai cu sau fără zahăr*, vezi § 210) și alte elemente, de exemplu cuvîntul de bază al unor derivate prefixale (*persoanele hipo- sau hipertensive*) ori al unor compuse (*cuvintele bi- și trisilabice*).

Mai rară și cu preferințe pentru anumite tipuri de coordonare este coordonarea între părți de propoziție diferite (cu funcțiuni sintactice diferite) care se referă la același cuvînt: de obicei între părți secundare de propoziție – mai ales între complemente de specii diferite (de exemplu, de loc și de timp: *Verificarea trebuie făcută acum și aici*, sociativ și de loc: *Merge cu oricine și oriunde*, direct și de timp: *A adunat bani mulți și mult timp*), dar și între un complement și un element predicativ suplimentar (*S-a întors veselă și cu Ion*) sau între un complement și un atribut circumstanțial (*Pe ploaie și ud learcă omul bea orice*) –, mai rar între o parte principală de propoziție și una secundară (subiect și complement: *Niciodată și nimeni nu mi-a spus așa ceva*).

Numai între părțile de propoziție de același fel (cu aceeași funcțiune) pot exista, în construcții firești, toate raporturile de coordonare (vezi § 236): copulativă, disjunctivă, alternativă, adversativă și conclusivă. Între părți de propoziție diferite frecvență, variată și firească este numai coordonarea copulativă, celelalte raporturi fiind slab reprezentate și (mai) susceptibile de altă interpretare (coordonare între propoziții, cu elipsă).

Uneori este greu de distins dacă raportul de coordonare exprimat privește părți de propoziție sau propoziții (în ultima ipoteză cu subînțelegerea predicatului sau a verbului copulativ la una dintre propoziții; vezi § 343). Nu este justificată identificarea exagerată a două propoziții în enunțuri ca *Am mâncat nu numai brînză, ci și cașcaval* sau *Ea era prostuță, dar – sau și – tocilară* (pentru care este normală interpretarea drept cîte o singură propoziție, cu două complemente directe coordonate între ele, respectiv cu două nume predicative coordonate), dar în *N-am mâncat numai brînză, ci și cașcaval* sau *Ea nu era inteligentă, ci tocilară* negația împiedică atașarea la același predicat sau verb copulativ, în aceeași propoziție, a ambelor complemente directe, respectiv nume predicative; tot astfel, în *A plecat mama și noi cu ea* forma verbului predicat impune identificarea a două propoziții coordonate, și nu a două subiecte coordonate într-o propoziție unică.

Numărul părților de propoziție coordonate poate fi limitat la două – situația cea mai frecventă (vezi toate exemplele anterioare) – sau poate fi mai mare (*copil deștept, cuminte și harnic; Părinții, frații, vecinii și prietenii l-au întâmpinat la sosire*). Uneori, cînd părțile de propoziție coordonate sînt mai mult de două, ele pot fi organizate în subserii coordonate prin același raport (*Mă așteptau la gară mama și tata, frații și surorile, colegii și profesorii; Aș vrea să fie atît frumoasă și amabilă, cît și deșteaptă și cultă*) sau prin raporturi diferite (*Ea era frumoasă și deșteaptă, dar mîndră și rea; Vrei să fie ieftin, dar de proastă calitate, sau scump, dar bun?*).

Mijloacele de exprimare a coordonării sînt joncțiunea (prin conjuncții coordonatoare, rar prin elemente prepoziționale sau adverbiale), juxtaponerea și intonația – ca mijloc însoțitor al celorlalte două, cu rol cert la juxtaponere –. Varietatea cea mai mare de mijloace de exprimare apare la coordonarea copulativă, singura care cunoaște toate categoriile și subcategoriile de mijloace, și la cea alternativă. La coordonarea disjunctivă și la cea adversativă juxtaponerea este puțin folosită, iar la coordonarea conclusivă ea nu se folosește deloc sau, cel puțin, nu poate fi demonstrată (între cît dispare distincția dintre coordonare și apozitie).

Topica părților de propoziție coordonate este, în general, liberă (termenii coordonați își pot interverti locurile: *mama și tata / tata și mama*) la coordonarea copulativă, la cea disjunctivă și la cea alternativă, dar – tot în general – fixă la celelalte două raporturi. De regulă, termenii coordonați se găsesc în succesiune imediată sau sînt despărțiți numai de determinantele lor; rareori sînt despărțiți de alte părți de propoziție, mai ales de predicat (*Acum am venit și cu vești bune*).

O problemă de cultivare a limbii comune pentru coordonarea de diverse raporturi a părților secundare de propoziție de același fel este necesitatea de a evita anacoluturile, în care nu se respectă regimul termenului determinat decît la primul determinant dintr-o pereche sau o serie de coordonate. Depărtarea față de termenul determinat favorizează asemenea anacoluturi: de exemplu, *S-au angajat la realizarea acestui obiectiv, prioritar*

în actuala etapă, și altele (în loc de *și a altora*) sau... să realizeze acest obiectiv, prioritar în actuala etapă, și a altora (în loc de *și altele*). Mai rar, se întâlnesc anacoluturi și la termeni coordonați în succesiune imediată; vezi formula, din păcate frecventă în edituri, sub redacția lui Alexandru Ionescu și Maria Popescu (în loc de *și a Mariei...*) sau cea frecventă în limbajul administrativ-juridic fiul lui Ion și Maria (în loc de *și al Mariei*), precum și construcții ca (*semnătura*) unuia și același (în loc de *aceluiași*, vezi § 113), (*păreră*) unuia sau altul, lui X și alții (în loc de (*a*) altuia, respectiv *altora*, vezi § 118). De reținut, ca regulă generală a coordonării părților secundare de propoziție, faptul că fiecare trebuie să-și mențină posibilitatea de raportare directă – eventual cu subînțelegerea unor cuvinte ajutătoare nerepetate – la termenul determinat; pentru excepții ca *pro sau contra* + genitivul vezi § 210.

Pentru unele forme flexionare există restricții în ce privește coordonarea: se poate spune *Mie și ție ni se cuvin felicitări*, dar nu *Mi și ți se cuvin...* (vezi și § 104).

§ 330. Părțile de propoziție copulative sînt cele prezentate ca asociate; ele pot fi atît de același fel: *Frații și surorile îl așteptau*, *Are frați și surori*, cît și diferite: vezi exemplele de tipul *acum și aici*, *niciodată și nimeni* din § 329.

Raportul copulativ se exprimă prin joncțiune – realizată prin conjuncțiile *și*, *nici* (ambele folosite și corelative, cu valoare adverbială), prin locuțiunile conjuncționale *atît... cît și*, *ca și*, *dar și*, *nu numai... ci (și)*, *precum și*, prin locuțiunile prepoziționale *și cu*, *împreună cu* sau prin prepoziția *cu*, prin adverbele *darămite*, *necum*, *plus* –, prin juxtapunere (mai ales cînd părțile de propoziție copulative sînt mai mult de două: *copil deștept, cuminte, harnic*) sau prin combinarea joncțiunii și a juxtapunerii (numai în serii cu mai mult de două părți de propoziție: *copil deștept, cuminte și harnic* sau *copil deștept și harnic, cuminte și politicos*).

Unele mijloace de joncțiune sînt limitate la coordonarea anumitor părți de propoziție sau/și la construcții cu anumite părți de vorbire. Astfel, *cu și împreună cu* au valoarea – demonstrabilă – de elemente copulative numai între subiecte (unde această valoare se reflectă în acordul predicatului; vezi § 268); atît ele, cît și locuțiunea prepozițională *și cu* – care se poate folosi și între complemente directe – leagă numai substantive (și substitute: pronume, numere). Locuțiunea *ca și* are și ea restricții combinatorii, dar mai puține: deși sinonimă, în general, cu *precum și*, nu poate apărea, ca aceasta, între adjective; la amîndouă aceste elemente joncționale se pune problema delimitării valorii lor coordonatoare copulative de valoarea modală comparativă (vezi § 268). Pentru folosirea corectă din punct de vedere formal a locuțiunilor *atît... cît și* și *nu numai... ci (și)* vezi § 227. De remarcat prezența în locuțiunile copulative *ci și*, *dar și* a unor conjuncții coordonatoare cu valoare fundamentală adversativă (*ci*, *dar*); con-

fuzia valorilor este exclusă datorită combinației cu *și* adverbial. Elementele adverbiale *dar(ă)mite*, *necum* (regional *decum*), *plus* au restricții de ordin stilistic (primele două sînt populare, ultimul caracteristic stilului științific și celui administrativ), iar din punct de vedere gramatical capacitatea joncțională și valoarea copulativă sînt mai puțin clare. Alte elemente adverbiale, ca *apoi*, *de asemenea*, *inclusiv*, *pe urmă*, *totodată*, nu trebuie confundate cu cele joncționale; ele pot apărea la coordonarea realizată prin juxtapunere la fel de bine ca la cea realizată prin conjuncții.

Seriile cu mai mult de două părți de propoziție copulative pot folosi joncțiunea între toți termenii (ba chiar și înaintea celui dintîi cînd e vorba de *și* sau *nici* cu valoare adverbială); în asemenea situații se repetă același element joncțional – numai *și*, *nici* – sau se recurge la variația elementelor copulative: *Mama și tata, precum și sora mea au plecat*; *Afît mama și tata, cît și sora mea...* De obicei în asemenea serii se combină joncțiunea cu juxtapunerea în două tipuri de construcții: a) juxtapunere urmată de joncțiune, în sensul că, după doi sau mai mulți termeni juxtapuși, se folosește un element joncțional la ultimul termen (*Mama, tata și sora mea...*); b) joncțiune alternată cu juxtapunere, în sensul că subserii de termeni coordonați prin joncțiune sînt coordonate între ele prin juxtapunere (*Mama și tata, frații și surorile îl așteptau*).

În limba actuală se constată o extindere a coordonării copulative prin juxtapunere în anumite stiluri (publicistic și politic): pe de o parte, juxtapunerea este folosită și la coordonarea a numai două părți de propoziție (*Școala, organizațiile de tineret au datoria...*), iar, pe de altă parte, în seriile cu mai mulți termeni coordonați, juxtapunerea nu mai este combinată cu joncțiunea (*Familia, școala, organizațiile de tineret au datoria...*). Aceste construcții sînt rostite uneori cu o intonație nefirească în limba noastră – efect al influenței ruse în limbajul foștilor și actualilor activiști – care trebuie evitată. În orice caz, în rostire intonația servește la marcarea raportului de coordonare în asemenea construcții; în scris însă ele sînt uneori ambigue, putînd fi interpretate și ca alt raport de coordonare (disjunctiv), și ca un termen determinat + apozitie.

Pentru problemele puse de repetarea sau nerepetarea cuvintelor ajutoare – prepoziții, articole, adverbe din structura gradelor de comparație – vezi § 208, 61, 62, 63, 82 și 83.

Pentru punctuație vezi § 344. Pentru omiterea lui *și* și modul de notare a ei în scris vezi § 221.

§ 331. Părți de propoziție disjunctive sînt cele care desemnează noțiuni prezentate ca excluzîndu-se. Ele sînt de obicei de același fel: *Ai scris frumos sau urît?*, rar diferite: *Vii singur ori cu Maria?* De obicei sînt numai două, dar în unele situații numărul lor poate fi mai mare; indiferent de numărul total al termenilor, specific pentru disjuncția propriu-zisă este

faptul că unul singur desemnează ceea ce este valabil într-un anumit moment.

Raportul disjunctiv propriu-zis se exprimă numai prin joncțiune – realizată prin conjuncțiile *sau, ori, fie* – sau prin juxtapunere combinată cu joncțiunea (cînd termenii coordonați sînt mai mult de doi: *Ai scris frumos, urît sau potrivit?*). *Sau* și *ori* pot apărea fie numai între termenii coordonați (vezi exemplele anterioare), fie și înaintea celui dintîi (*Plec sau la munte, sau la mare*); *fie* se folosește numai corelat cu sine însuși (*Plec fie la munte, fie la mare*). Pentru variația acestor conjuncții și pentru folosirea lor corectă în corelații vezi § 226.

Cuvintele ajutătoare – prepoziții, articole, adverbe – se repetă în mod obligatoriu la fiecare termen coordonat.

Pentru punctuație vezi § 345. Pentru omiterea conjuncției disjunctive și modul de redare în scris a omisiunii vezi § 221.

§ 332. Părțile de propoziție alternative sînt cele care desemnează noțiuni prezentate ca alternînd sau succedîndu-se; pentru poziția intermediară a acestui raport de coordonare – încadrat, de obicei, fie la coordonarea disjunctivă, fie la cea copulativă – vezi § 236. Ele sînt de obicei de același fel: *În concediu mă duc la mare sau la munte*, rar diferite: *Poate vin și eu, singur ori cu Maria*. Alternanța mai multor posibilități – deci coordonarea a mai mult de doi termeni – constituie un fenomen curent.

Raportul alternativ se exprimă prin joncțiune – realizată prin aceleași conjuncții ca la raportul disjunctiv propriu-zis (vezi exemplele anterioare) –, prin juxtapunere (*Bună, rea, eu o iau; Vrînd, nevrînd, o să vii*) sau prin combinarea joncțiunii și a juxtapunerii (numai în serii cu mai mult de două părți de propoziție: *În concediu mă duc la mare, la munte sau în orașul natal*). Elemente specifice sînt unele adverbe perechi: *aci...*, *aci*; *acum...*, *acum*; *ba...*, *ba*; *cînd...*, *cînd* (popular și *cît...*, *cît*; *mai...*, *mai*; *unde...*, *unde*), care sînt considerate de obicei conjuncții coordonatoare, deși însoțesc de fapt – mai des – juxtapunerea (*Se duce cînd la teatru, cînd la concert*) și – mai rar – joncțiunea propriu-zisă prin *și* (*Se duce cînd la teatru și cînd la concert*); vezi și § 226.

Cuvintele ajutătoare – prepoziții, articole, adverbe – trebuie repetate la fiecare termen coordonat. În exprimarea neîngrijită se întîlnesc totuși construcții ca *Un ceas de aur sau argint nu se împrumută, Vara prefer rochiile de in sau cîneapă*. Pentru punctuație vezi § 346.

§ 333. Părțile de propoziție adversative sînt cele care desemnează noțiuni prezentate ca opuse. Ele sînt de obicei de același fel: *Lucrează încet, dar sigur*, rar diferite: *Vine tîrziu, dar sigur*. Opoziția are loc numai între doi termeni, dar fiecare dintre ei poate fi format din mai multe părți de propoziție aflate între ele în raport de coordonare copulativă, disjunc-

tivă sau conclusivă (*E mic și slab, dar puternic; E slab, dar puternic și rezistent*).

Raportul adversativ se exprimă prin joncțiune – realizată prin conjuncțiile *ci, dar, iar, însă, și* și prin adverbul *cît* – și prin juxtapunere (numai cînd unul dintre termeni este negativ: *Nu Andrei, Petrișor a telefonat; Am luat un cal rău, nu bun* sau cînd termenul al doilea este însoțit de adverbe și locuțiuni adverbiale de mod cu valoare concesivă: *E solid, totuși puțin rezistent*; vezi și § 347). Dintre conjuncții cel mai mult se folosește *ci*, limitat totuși de prezența unui prim termen negativ (*nu... ci*). Urmînd tot după un termen negativ, *cît* – corelat sau nu cu *afît* – este oarecum sinonim cu *ci*, dar păstrează și ceva din sensul original comparativ (și cantitativ): *Nu mi-e ciudă de pagubă, cît de prostia mea; Nu afît greșeala, cît (mai ales) nepăsarea ta mă supără. Iar și și* sînt limitate la introducerea unui termen negativ (în construcții în care e posibilă și juxtapunerea): *Petrișor, și nu Andrei, a telefonat; și* poate apărea și fără negație, dacă e urmat de adverbe concesive. *Dar și însă* – nelegate obligatoriu de o negație – se folosesc de obicei la opoziția între adjective sau între adverbe (vezi exemplele anterioare). Pentru pleonasmul *dar însă* vezi § 214.

Cuvintele ajutătoare – prepoziții, articole, adverbe – se repetă în mod obligatoriu la al doilea termen al opoziției.

Pentru punctuație vezi § 347.

§ 334. Parte de propoziție conclusivă este cea care desemnează o noțiune prezentată drept concluzie (cu o nuanță explicativă) a termenului coordonat, totdeauna anterior. Raportul conclusiv există numai între doi termeni, dar fiecare dintre ei poate fi format din mai multe părți de propoziție aflate între ele în alte raporturi de coordonare. (*S-a adresat elevilor și cadrelor didactice, deci tuturor celor de față; Este sportiv, deci rezistent și disciplinat*). Părțile de propoziție coordonate sînt de obicei de același fel (vezi exemplele anterioare), rar diferite: *Vine singur, deci fără Maria*.

Raportul conclusiv se exprimă prin *așadar, (și) deci, (și) prin urmare*, al căror statut controversat de conjuncții sau adverbe (vezi § 225) influențează încadrarea la joncțiune sau la juxtapunere. Juxtapunerea propriu-zisă, fără mărci cu sens conclusiv, nu se folosește sau nu poate fi decodată ca atare (vezi § 329).

Cuvintele ajutătoare – prepoziții, articole, adverbe – se repetă în mod obligatoriu la partea de propoziție conclusivă.

Pentru punctuație vezi § 348.

§ 335. Fraza este unitatea sintactică de sine stătătoare alcătuită din două sau mai multe propoziții. Pentru comparația cu propoziția din punctul de vedere al dimensiunilor și al conținutului exprimat vezi § 235.

După rolul lor în frază propozițiile sînt de două feluri: principale, cînd pot fi de sine stătătoare (în sensul că nu depind de altele, dar putînd necesita prezența unor completări, vezi § 338), și secundare sau subordonate, cînd depind de alte propoziții din frază; de exemplu, în fraza *Ieri am lipsit, pentru că am fost bolnav*, propoziția *Ieri am lipsit* este principală, iar *pentru că am fost bolnav* secundară. Minimul necesar pentru existența unei fraze îl constituie fie două propoziții principale, fie o propoziție principală și una secundară, ceea ce înseamnă că fraza este condiționată de prezența cel puțin a unei propoziții principale. În frazele care au și propoziții secundare, propoziția principală – sau propozițiile principale – reprezintă scheletul de bază al comunicării, nucleul central de organizare, în jurul căruia se grupează propozițiile secundare. (Pentru importanța în comunicare a propozițiilor secundare vezi § 349.)

Propoziția principală imprimă unei fraze întregi propriul ei caracter din punctul de vedere al scopului comunicării (vezi § 241) și al afectivității (vezi § 242), ceea ce se reflectă în intonația și în punctuația finală. Semnul de punctuație de la sfîrșitul unei fraze cu diverse propoziții secundare este dependent de propoziția principală: *Cine ți-a dat voie să pleci deși n-ai terminat?*; *Ce bine e cînd sîntem împreună!*

Tipuri de fraze

§ 336. După raporturile dintre propozițiile îmbinate în frază, se disting trei tipuri fundamentale de fraze: unele formate numai prin coordonare, altele formate numai prin subordonare (acestea cu subtipuri în funcție de numărul propozițiilor secundare și, mai ales, de subordonarea lor numai față de principală sau și față de unele dintre ele) și altele mixte, formate prin raporturi de ambele feluri (cu subtipuri în funcție de termenii între care apare raportul de coordonare).

Frazele realizate exclusiv prin coordonare au numai propoziții principale (două sau mai multe). Exemple: *Copiii se joacă, iar părinții îi supraveghează; Copiii își fac lecțiile, părinții sînt la serviciu, iar bunica pregătește masa.*

Frazele realizate numai prin subordonare au o singură propoziție principală și una sau mai multe secundare. Pentru structura cea mai simplă, cu o singură propoziție secundară, vezi primul exemplu din § 335. Când propozițiile secundare sînt mai mult de una, ele se pot afla în două situații: pot fi toate subordonate față de principală (de exemplu, în fraza *Dacă vii la mine, îți dau ce m-ai rugat*, ambele secundare – *Dacă vii la mine* și *ce m-ai rugat* – determină aceeași propoziție, principală *îți dau*) sau unele dintre ele pot fi subordonate ale unei propoziții care, la rîndul ei, este subordonată față de alta (de exemplu, în fraza *Dacă vii la mine să mă ajuți, îți dau ce m-ai rugat*, propoziția secundară *să mă ajuți* este subordonată față de propoziția *dacă vii la mine*, care este ea însăși subordonată față de principală *îți dau*). De reținut că propozițiile secundare pot fi subordonate nu numai față de o propoziție principală, ci și față de propoziții care sînt și ele secundare (subordonate); propozițiile – principale sau secundare – de care depind alte propoziții sau, altfel spus, care sînt determinate de alte propoziții (numite secundare sau subordonate) se numesc propoziții regente sau, cu un termen mai puțin folosit, supraordonate.

Frazele realizate atît prin coordonare, cît și prin subordonare cunosc trei subtipuri, după cum coordonarea apare numai între propozițiile principale, numai între secundare sau și între principale, și între secundare. Un subtip este reprezentat de frazele alcătuite din două sau mai multe principale coordonate între ele și una sau mai multe propoziții secundare (de exemplu, *Cît timp lipsesc părinții, copiii își fac lecțiile, iar bunica pregătește masa; Dacă vii la mine să mă ajuți, îți dau ce m-ai rugat și îți fac o surpriză*). În alt subtip frazele sînt alcătuite dintr-o singură propoziție principală și două propoziții secundare coordonate între ele (de exemplu, *Dacă vii la mine și mă ajuți, îți dau ceva*) sau mai multe propoziții secundare, dintre care cel puțin două sînt coordonate între ele (*Dacă vii la mine și mă ajuți, îți dau ce m-ai rugat*). Al treilea subtip este cel în care atît propozițiile principale, cît și cele secundare pot fi două sau mai multe, coordonarea apărînd și între principale, și între secundare (*Dacă vii la mine și mă ajuți, îți dau ce m-ai rugat și îți fac o surpriză*).

În linii mari, cele trei tipuri de fraze distinse după raporturile dintre propozițiile alcătuitoare corespund unor grade diferite de complexitate a structurii frazelor. Frazele formate exclusiv prin coordonare au structura cea mai simplă (de obicei strict liniară, mai rar organizată în subserii – vezi § 341), cele formate prin subordonare au o structură mai complicată – mai ales la subordonarea în trepte –, iar cele mixte o structură și mai complicată – îndeosebi la subtipul în care coordonarea apare atît între principale, cît și între secundare –.

La toate tipurile și subtipurile gradul de complexitate a structurii depinde, în mare măsură, și de lungimea frazei, adică de numărul propozițiilor din ea și de structura acestora (vezi § 249). Din definiția frazei se cunoaște numărul minim de propoziții alcătuitoare: două; limita superioară nu este fixată, totuși propozițiile îmbinate într-o singură frază nu pot fi infinite de multe. În general, frazele lungi sînt considerate greu de urmărit și de aceea se recomandă evitarea lor, mai ales în expuneri orale. Mai important însă decît aspectul cantitativ este aspectul calitativ al construcției, anume claritatea organizării interne a unei fraze. Fraze lungi de peste zece propoziții – ele însele dezvoltate – pot fi foarte clare dacă relațiile dintre unitățile constitutive sînt exprimate fără echivoc, iar fraze scurte, cu trei-patru propoziții, pot fi obscure dacă structura este stufoasă, cu intercalări și alte elemente care creează dificultăți de delimitare și de identificare.

Alegerea unui anumit tip de frază – din punctul de vedere al raporturilor sintactice (coordonare sau subordonare) și al dimensiunilor (fraze scurte sau lungi) – este, pe de o parte, o problemă de adecvare la conținutul exprimat, la situația de comunicare și la o variantă funcțională (stilistică) a limbii, iar, pe de alta, o manifestare a preferințelor stilistice individuale. În vorbirea populară și în cea familiară predomină frazele formate prin coordonare și cele formate prin subordonare cu puține secundare în aceeași frază. Frazele lungi, cu structură complicată – formate exclusiv prin subordonare sau de tip mixt –, caracterizează limba scrisă, în special exprimarea retorică, fără a constitui tipul unic de enunț: pentru variație și pentru a nu-l obosi pe cititor, ele alternează cu fraze mai scurte și chiar cu propoziții (independente).

Limba literaturii artistice recurge adesea la o organizare elaborată, simetrică a construcției frazelor, mai ales a celor cu multe determinări (propoziții și părți de propoziție). Iată un asemenea exemplu din proza lui Odobescu: *Pînă aici toate merg destul de bine; dar cînd omul, regele naturii, ajunge a-și încrede soarta unei simple puteri brutale, care nu judecă, nu cugetă, nu simte, ci merge mereu înainte, zdrobind toate în preajmă, fără socoteală, fără conștiință; cînd el se face sluga unei căldări cu apă clocotită care tîrăște orbește după sine sufletele omenеști și nu cunoaște altă lege mai naltă, altă strună mai puternică decît două șine de fier așternute pe căpățîie de lemn; cînd omul, într-un cuvînt, clădește cu cheltuieli și sudori colosale drumuri de fier, spre a se transporta pe sine, ca o surcea fără preț, lepădată în voia nesocotită a elementelor; atunci eu unul declar că omul și-a pierdut cel mai scump odor al inteligenței sale, raza luminoasă ce-l aseamănă cu dumnezeirea, simțul valorii și libertății sale; el s-a înjosit pînă într-atît încît s-a făcut chiar unealta, jucăria, robul materiei brutale și, în loc de a păși în calea progresului, în loc de a înainta spre civilizație, cum pretind cei mai mulți, mi se pare curat că el s-a scufundat de sineși în cea mai umilitoare netrebnicie și s-a degradat, nesocotitul, la cea mai tristă barbarie.* (De remarcat ajutorul dat de punctuație în evi-

dențierea punctelor nodale, a firului principal și a grupurilor de propoziții.) Pentru fraza amplă cu structură simetrică (noțiune mai mult stilistică decât gramaticală) se folosește termenul *perioadă*.

Frazele rostite sub imperiul afectului – sau cele care vor să sugereze în mod veridic stări emoționale – sînt scurte sau/și parțial confuze, cu discontinuități.

În dialog, frazele pot fi – ca și propozițiile (vezi § 251) – fragmentare, reduse la propoziții secundare. De exemplu: – *De ce ai lipsit ieri?* – *Pentru că am fost bolnav.*

Propozițiile principale

§ 337. În structura unei fraze propozițiile principale se pot găsi în două situații: pot fi coordonate între ele (vezi tipul 1 din § 336) sau pot fi regente (vezi tipul 2 din același §). Pe lângă acestea, propozițiile principale pot fi independente, cînd nu se îmbină cu altele, ci constituie singure o comunicare; acestea sînt propozițiile care în scris sînt marcate prin inițială majusculă la primul cuvînt și unul dintre următoarele semne de punctuație la sfîrșit: punct, semnul întrebării, semnul exclamării (*Mă duc la școală*, – *Unde te duci?*, *Ce bine-mi pare!*). Asemănarea cu fraza din punctul de vedere al autonomiei gramaticale face ca propoziția independentă să fie numită uneori frază într-o accepție specială a acestui termen (cînd prin el nu se mai înțelege și o îmbinare de propoziții, ci numai un enunț de sine stătător).

Propoziții insuficiente

§ 338. Caracterizate totdeauna prin independență gramaticală – care este totuși relativă la cele coordonate; vezi § 341 –, propozițiile principale nu au totdeauna și sens lexical deplin. Cele mai multe principale independente sînt, într-adevăr, suficiente pentru a realiza o comunicare (de exemplu, *A venit iarna. Unde te duci?*), dar unele sînt insuficiente din punct de vedere semantic; în această situație sînt propozițiile care conțin un verb de declarație însoțitor al vorbirii directe (vezi § 403): *Atunci el spuse: ...*, *A plecat spunînd ...*, *Unde te duci? spuse el* (de altfel, propozițiile de acest fel au adesea cuvinte care anunță existența unei continuări: *Atunci el spuse următoarele: ...*, *A plecat spunînd astfel: ...*).

Propozițiile principale coordonate sînt și ele, în general, suficiente din ambele puncte de vedere, în sensul că fiecare dintre ele, desprinsă din frază, ar putea forma o comunicare de sine stătătoare (lăsînd la o parte construcțiile de legătură; pentru corelative vezi § 341). Există însă și printre coordonate propoziții – principale sau secundare – insuficiente întrucît conțin elemente a căror prezență este legată de o continuare (de exemplu,

în propozițiile adversative, complementele de relație de tipul *De auzit, am auzit (dar...)* sau locul subiectului – și o anumită intonație – : *Aud eu (dar...)*.

Mai numeroase sînt propozițiile insuficiente printre propozițiile regente – principale sau secundare –. Insuficiența poate fi numai semantică (de exemplu, la propozițiile regente care conțin un verb de declarație însoțitor al vorbirii indirecte: *El a spus [că...]*, un verb de modalitate, de aspect sau alt verb care necesită neapărat o complinire: *El poate [să...]*, *Noi începem [să...]*, *Am hotărît [să...]*) sau și gramaticală (de exemplu, la propozițiile regente ale unor subiective: *Mi-ajunge [că... sau ce...]* și ale unor predicative: *El este [ce..., cine..., cum... etc.]*, la regentele unor atributive anunțate prin forma articulată a unui substantiv cu prepoziție: *Am citit din cartea [care...]*, la regentele unor complementive indirecte anunțate prin adjective ca *apt, avid, destinat, menit*: *A elaborat un proiect destinat [să...]* sau la diverse regente care conțin corelative specifice unor subordonate: *Tot nu vine [deși...]*, *E prea deștept [ca să...]*).

Problema caracterului suficient sau insuficient al unei propoziții regente este, în fond, aceeași cu a subordonatelor obligatorii și facultative (vezi § 353); ceea ce le deosebește este direcția din care sînt privite: din punctul de vedere al determinatului sau al determinantului.

Manifestări ale legăturii dintre propoziții

§ 339. Strînsa legătură dintre propozițiile aflate într-un raport sintactic – de coordonare sau de subordonare – are diverse manifestări în construcția lor: existența unor părți de propoziție comune (mai ales în coordonare, vezi § 343; subiectul poate fi comun și în subordonare, apărînd exprimat numai în regentă sau numai în subordonată: *Cînd a venit mama, s-a bucurat de ce a văzut* sau *Cînd a venit, mama s-a bucurat...*); existența unor restricții combinatorii în folosirea modurilor (în coordonare, vezi § 344–348) și faptul că regenta poate imprima anumite valori modale subordonatei (vezi § 137); fenomene de corespondență (sau concordanță) a timpurilor – foarte redusă în română –, concretizată în anumite restricții combinatorii în coordonare (vezi § 344–348) și în subordonare, precum și în unele valori temporale relative (vezi § 146, 149 și 151); fenomene de acord prin atracție în subordonare (în exemple ca *Sînt un om care mă pricep*, vezi § 268); folosirea negației în regentă cu referire la subordonată (în exemple ca *Nu plînge pentru că e singură* = *Plînge, dar nu pentru că e singură*, vezi § 239); fenomenul împlinirii unor subordonate cu regenta lor (vezi § 353).

Construcții incidente

§ 340. Caracterul unitar al unei propoziții sau al unei fraze este uneori perturbat de intervenția unor construcții nelegate sintactic de rest, care

reprezintă o comunicare marginală, de sine stătătoare, aflată pe alt plan față de comunicarea de bază, în sensul că vorbitorii sînt diferiți (povestitorul și un personaj) sau că vorbitorul unic introduce în comunicarea sa elemente de adresare, de atitudine, de explicație; aceste construcții se numesc incidente. Incidentele pot fi cuvinte unice sau îmbinări de cuvinte și constituie de obicei propoziții – principale sau secundare –, mai rar grupuri de propoziții (fraze întregi sau numai fragmente reprezentate de o regentă și o subordonată). Exemple: *Nu știu, zău, unde e; Întîmplarea sau – altfel spus (respectiv mai bine zis, mai exact, mai degrabă) – fatalitatea m-a adus aici; Întîmplarea sau – dacă vrei – norocul m-a adus aici; Am venit, dacă vrei să mă crezi, din întîmplare; Ți-am adus ziarul, zise el sau Ți-am adus ziarul, zise el, ca să citești și tu etc.* Construcțiile incidente sînt marcate în vorbire prin pauze și prin schimbarea intonației, uneori și prin tempo, iar în scris prin linii de pauză, paranteze sau virgule. În timp ce liniile de pauză și parantezele separă clar incidentele de comunicarea de bază, virgulele sînt uneori echivoce (de exemplu, în *I-a adus o carte, zise el, ca să se afle în treabă*, propoziția *ca să se afle în treabă* poate fi raportată fie la principala din vorbirea directă, fie la principala incidentă însoțitoare).

Prezența unei propoziții incidente într-o propoziție independentă (sau ca însoțitoare a ei) nu-i dă acesteia statut de frază, întrucît cele două comunicări nu se constituie în aceeași unitate sintactică. *Întîmplarea sau – dacă vrei – norocul m-a adus aici* reprezintă deci o propoziție principală independentă și o propoziție incidentă subordonată față de o regentă neexprimată (*se poate spune*, de exemplu). Tot astfel, propoziția sau propozițiile incidente care intervin într-o frază nu se iau în considerație la numărarea propozițiilor alcătuitoare și la descrierea raporturilor prin care se realizează fraza respectivă, ci se descriu ca elemente ale unei comunicări paralele; fraza *E bolnav de două zile (cel puțin așa declară familia) și nu poate veni* conține două principale coordonate, însoțite de o principală incidentă care exprimă rezerva față de afirmația făcută.

În limba vorbită unele construcții incidente sînt folosite în mod nejustificat, fără a comunica ceva – fiind adesea golite total de sens sau cu un sens șters –, ci numai pentru a se cîștiga timp, iar unii vorbitori repetă abuziv anumite formule dintr-o deprindere devenită automatism sau tic verbal. În această situație sînt vocative ca *domnule!*, *frate!* sau *soro!* cu referenți nelegați de un anumit gen sau de numărul singular, interjecții ca *zău* și *măi*, *na*, adverbe ca *asa*, locuțiuni adverbiale ca *în sfîrșit* sau *în fine*, propoziții enunțiative ca *mă rog* sau, mai ales, interrogative ca *ce mai ?*, *ce se întîmplă?*, *cum să spun!?*, *știu eu?*, *nu-i așa?* ori *nu?*, *mă înțelegi?*, *știi?* ori *știți?* ori chiar fraze ca *nu știu cum să spun* sau *nu știu dacă mă înțelegi*. E de la sine înțeles că exprimarea îngrijită respinge asemenea procedee, care sînt supărătoare în scris și în forme publice de comunicare orală (discursuri sau interviuri mediatizate); în limba actuală sînt în această situație interjecția

iată în stilul publicistic și cuvintele specific conclusive – aflate la limita dintre conjuncții și adverbe; vezi § 182 și 216 – *deci, vasăzică* (vezi § 348).

PROPOZIȚIILE COORDONATE

§ 341. Propozițiile coordonate între ele pot fi de același fel (principale sau subordonate de aceeași specie și cu același regent) sau de feluri diferite din punctul de vedere al funcțiunii (subordonate de specii diferite, dar cu același regent).

La nivelul frazei poate exista coordonare între propoziții principale (*El citește și ascultă muzică*), între propoziții subordonate (*Știu că citește și ascultă muzică*) sau între o propoziție subordonată și o parte de propoziție a regentei (*El și cine mai era pe acolo au dat o mână de ajutor*). Frecventă este coordonarea între propoziții de același fel, deci fie între propoziții principale, fie între secundare de aceeași specie (și între o propoziție secundară și o parte de propoziție cu aceeași funcțiune). Mai rară, îndeosebi la anumite tipuri de coordonare, este coordonarea între propoziții secundare de specii diferite care au aceeași regentă (sau între o propoziție secundară și o parte de propoziție a regentei): de obicei între propoziții circumstanțiale de specii diferite (de exemplu, cauzală și finală: *Am venit pentru că mi-a fost dor de voi și ca să mai văd școala*; concesivă și cauzală: *Se înțeleg bine, deși se văd rar sau pentru că se văd rar*; concesivă și condițională: *O să vină și dacă vrea, și dacă nu vrea*; condițională și temporală: *Vin când vreau și dacă vreau etc.*), dar și între o propoziție necircumstanțială și una circumstanțială (de exemplu, completivă directă și temporală: *Spun ce vreau și când vreau*).

Coordonarea între propoziții principale poate depăși nivelul frazei. Uneori este vorba de o simplă fragmentare a unei fraze unice (*Caută-l la bibliotecă. Sau încearcă la club*), alteori însă de coordonare într-un context mai larg, care de aceea se și numește contextuală (*De la terminarea școlii au trecut mulți ani în care nu ne-am văzut, pentru că viața ne-a despărțit, cum n-am fi crezut în tinerețe; ocaziile de întâlnire au fost rare și niciodată n-au putut fi prezenți chiar toți colegii. Dar distanța în timp și în spațiu n-a dus la uitare*).

Numărul propozițiilor coordonate poate fi limitat la două – situația cea mai frecventă (vezi toate exemplele anterioare) – sau poate fi mai mare (*Ea gătește, face curățenie, spală, coase și se ocupă de copii*). La unele raporturi (adversativ și conclusiv) termenii nu sînt decît doi, dar ei pot fi multipli. Cînd propozițiile coordonate sînt mai mult de două, ele pot fi organizate în subserii coordonate prin același raport (*Ea gătește și face curățenie, spală și coase*) sau prin raporturi diferite (*Ea spală și face curățenie, dar nu gătește și nici nu coase*).

Gradul de legătură dintre propozițiile coordonate diferă după natura raportului de coordonare, iar uneori și după modul de exprimare. Propozițiile copulative, cele disjunctive și cele alternative sînt în general relativ independente una față de alta, cu excepția situațiilor în care sînt construite cu conjuncții perechi sau corelative; propozițiile adversative și cele conclusive au un grad mic de independență, apropiindu-se oarecum de subordonare. De remarcat că, în timp ce la raportul copulativ, disjunctiv, alternativ și chiar la cel adversativ toate propozițiile implicate pot purta numele raportului respectiv, la raportul conclusiv numai unul dintre cei doi termeni (unici sau multipli) poate fi numit astfel. Gradul diferit de independență explică de ce topica propozițiilor coordonate este în general liberă la propozițiile copulative, disjunctive și alternative, dar fixă la cele adversative și conclusive.

§ 342. Mijloacele de exprimare a coordonării sînt joncțiunea (prin conjuncții coordonatoare, rar prin elemente prepoziționale sau adverbiale), juxtapunerea și intonația – ca mijloc însoțitor al celorlalte două –. Cea mai mare varietate de mijloace se întîlnește la propozițiile copulative și cea mai mică la cele disjunctive (propriu-zise). Dintre elementele joncționale (și cvasijoncționale, vezi § 226) numeroase sînt specifice pentru un anumit raport (de exemplu, *nici, precum și, aci... aci, ba... ba, însă, or, deci*), dar există și elemente comune (și copulativ, adversativ și conclusiv; *sau, ori, fie* disjunctive și alternative; *dar* adversativ și conclusiv). De cîte ori e posibil este recomandabil să se profite de bogăția mijloacelor de construcție, pentru a varia exprimarea cu elemente joncționale sinonime, mai ales la coordonarea cu mai multe propoziții organizate în subserii (*Copiii se joacă și se plimbă, iar părinții citesc și ascultă muzică; Au program liber: fie se joacă sau se plimbă în parc, fie citesc sau ascultă muzică în casă*) sau la coordonarea unor propoziții care au și părți de propoziție coordonate (*Faci o prăjitură sau o înghețată ori cumpărăm de la cofetărie?*); de evitat, în orice caz, folosirea în aceeași frază a unei conjuncții cu două sau mai multe valori. Juxtapunerea este adesea ambiguă, mai ales în scris, unde e lipsită de ajutorul intonației.

§ 343. Construcția diverselor feluri de propoziții coordonate pune unele probleme generale referitoare la repetarea sau nerepetarea unor părți de propoziție sau a unor elemente introductive comune.

La orice fel de propoziții coordonate – principale sau secundare – există posibilitatea de a nu repeta unele părți de propoziție comune (*Iei sau aduci cărțile?*) sau unii constituenți identici din structuri asemănătoare (*Am văzut și auzit tot*). Omiterea repetării poate avea loc și atunci cînd formele gramaticale nu ar fi identice: *Ei erau zece, iar noi [eram] numai cinci; El e microbist, dar ea nu e [microbistă]*. Asemenea construcții „economice”, care recurg la subînțelegerea unui element anterior sau ulterior, trebuie să

respecte anumite reguli. Astfel, nu e recomandabilă în nici o situație nerepetarea pronomelui reflexiv: *Se odihnește și întreamează repede* (în loc de *și se întreamează...*). Un determinant comun trebuie să poată fi raportat formal la ambele predicate, de aceea o frază ca *Succesele pot și trebuie popularizate* (în loc de *pot și trebuie să fie popularizate* sau măcar *pot fi și trebuie popularizate*) constituie un anacolut. Se poate însă ca funcția sintactică a unui cuvânt comun să difere: de exemplu, *Am citit lucrarea și nu poate fi publicată; Am gustat și nu-mi place prăjitura*.

Pentru distincția între două propoziții coordonate – cu predicatul sau verbul copulativ subînțeles în una dintre ele – și două părți de propoziție coordonate vezi § 329.

La coordonarea unor propoziții subordonate de același fel există posibilitatea de a nu repeta elementul introductiv subordonator (ceea ce îngreuiază uneori identificarea celei de a doua subordonate): de exemplu, *Știu că ai căutat și [că] n-ai găsit, Dacă ai căutat și [dacă] nu este înseamnă că s-a pierdut, Ziarele care conțin știri interesante și [care] sînt bine scrise au mulți cititori*; conjuncția *să*, care este și marcă a modului conjunctiv, face excepție, repetîndu-se la fiecare propoziție: *Știe să gătească, să spele și să calce* (vezi § 137). Unele conjuncții compuse și locuțiuni conjuncționale pot fi repetate numai parțial: *Fără să cer sau să doresc vin, mi s-a dat de băut* (vezi § 221 și 225). Cînd elementul introductiv subordonator este un pronume în genitiv sau un adjectiv pronominal fragmentul nerepetat poate fi mai mare, incluzînd cuvîntul determinat de acesta: *Prietenul în casa căruia se cunoscuseră și [în casa căruia] se întâlneau de atunci este plecat din țară, Mi-a spus ce cărți au mai apărut sau [ce cărți] urmează să apară*. Elementele coordonatoare perechi (vezi § 226) și cele cu corelative (vezi § 227) sînt așezate înaintea celor subordonatoare repetate (*N-a venit fie pentru că n-a putut, fie pentru că n-a știut*), dar după elementul subordonator comun exprimat o singură dată (*N-a venit pentru că fie n-a putut, fie n-a știut*); nu toate aceste elemente coordonatoare cunosc ambele construcții (de exemplu, *atît..., cît și* se folosește numai în prima situație).

La coordonarea unor propoziții subordonate de specii diferite care au același predicat pot apărea coordonate numai elementele subordonatoare introductive: *A sosit cînd și unde nu credeam; Este iubit, deși sau pentru că este sever*.

Propozițiile copulative

§ 344. Exprimă acțiuni simultane sau succesive prezentate ca unite (asociate, atașate, enumerate) sau paralele. Propozițiile coordonate copulative pot fi atît principale (*El dictează și ea scrie*), inclusiv din fraze diferite, cît și secundare, fie de aceeași specie (*Știu că el dictează și ea scrie*), fie de specii diferite (*Plec cînd vreau și unde vreau*).

Raportul copulativ se exprimă prin joncțiune – realizată prin diverse elemente –, prin juxtapunere (mai ales cînd propozițiile copulative sînt mai mult de două: *Copilul e cuminte, învață bine, scrie poezii*) sau prin combinarea joncțiunii și a juxtapunerii (numai în serii cu mai mult de două propoziții: *E cuminte, învață bine și scrie poezii* sau *E cuminte și învață bine, scrie poezii*).

Dintre elementele de joncțiune numai cîteva sînt generale, adică pot lega atît propoziții principale, cît și secundare (și pe acestea din urmă cu părți de propoziție): conjuncțiile *și*, *nici* (ambele folosite și cu valoare adverbială, în perechi sau în serii) și *iar* (aceasta folosită mai frecvent între propoziții principale și cu anumite restricții în ce privește construcția: nu poate fi urmată imediat de predicat) și locuțiunile conjuncționale *nu numai... ci (și)*, *nu numai că... dar și* (aceasta mai frecventă la propoziții principale și la subordonate necircumstanțiale). Alte elemente de joncțiune pot apărea numai între propoziții secundare sau între asemenea propoziții și părți de propoziție ale regentei: locuțiunile conjuncționale *atît... cît și*, *ca și*, *precum și*, adverbele *dar(ă)mite* și *necum* (populare), prepoziția *cu* și locuțiunile prepoziționale *împreună cu*, *și cu* (ultimele trei limitate la coordonarea unor subordonate pronominale, în special sau chiar numai subiective, sau a unui subiect cu o subiectivă, respectiv a unui complement direct cu o completivă; vezi și § 330). Pentru unele adverbe care nu trebuie confundate cu elementele joncționale vezi § 330. Conjuncția *iar* exprimă un raport de coordonare oarecum intermediar între raportul copulativ și cel adversativ (slab). *Nici* și *necum* sînt specializate pentru coordonarea negativă și se folosesc în limba actuală numai în fraze care conțin negația *nu* (pentru construcții învechite fără *nu* vezi § 246). Pentru folosirea corectă din punct de vedere formal a locuțiunilor *atît... cît și*, *nu numai... ci (și)*, *nu numai că... dar și* vezi § 227. De evitat succesiunea imediată a conjuncției *și* și a adverbului *și* în construcții ca *Dansează și și cîntă*.

Seriile cu mai mult de două propoziții copulative pot folosi joncțiunea între toate propozițiile (sau și înaintea celei dintîi), cu același element joncțional sau cu elemente variate, dar de obicei în asemenea serii se combină joncțiunea cu juxtapunerea; toate construcțiile sînt similare cu cele descrise în § 330.

Între propozițiile copulative – mai ales cînd exprimă acțiuni succesive – pot exista nuanțe de sens caracteristice subordonării. De exemplu, *Du-te și te culcă* (nuanță finală); *Am mîncat și ne-am culcat* sau *Mă uit la o fotografie și-mi amintesc o mulțime de amănunte* (nuanță temporală); *M-am supărat și am plecat* (nuanță cauzală); *Mă supăr și plec* (nuanță condițională); în *Dați-mi o hîrtie și vă desenez planul* prima propoziție poate fi interpretată ca avînd nuanță condițională sau a doua ca avînd nuanță finală. Aceste nuanțe secundare, mai mult sau mai puțin clare, nu schimbă calitatea formală de coordonate copulative a propozițiilor respective.

Existența unor asemenea situații la coordonarea joncțională explică dificultatea interpretării categorice a unor propoziții juxtapuse (vezi § 342).

Pentru folosirea formelor verbale de mod și de timp, ca și pentru topica propozițiilor copulative este esențială distincția între propozițiile care exprimă acțiuni simultane și cele care exprimă acțiuni succesive.

Propozițiile copulative care exprimă acțiuni simultane sînt construite cu același mod și timp (*Muncește și cîntă; Să nu adormi și să fii atent la bagaje*) sau cel mult cu forme verbale cvasisinonime (*Dă-mi mina și să uităm supărarea*), pe cînd în cele care exprimă acțiuni succesive formele verbale pot fi diferite, după cum cere logica faptelor (*El mîncase și acum dormea; Ea este la noi, dar o să plece curînd*).

Propozițiile copulative ale căror acțiuni sînt simultane au, în general, topica liberă (cu excepția unor elemente conjuncționale cu loc fix – *atît... cît și, nu numai... ci și* – și a reliefării unor gradații); propozițiile copulative ale căror acțiuni sînt succesive au însă o topică fixă, impusă de logică.

Punctuația copulativelor joncționale diferă după elementele folosite, iar la unele (*și, nici*) după cum apar sau nu și la prima propoziție. Virgula este obligatorie înainte de: *iar, ca și, ci* (în *nu numai..., ci și*), *cît și* (în *atît..., cît și*), *dar* (în *nu numai că..., dar și*), *dar(ă)mite, necum, nici* (neprecedat de o conjuncție), *precum și*. Înainte de conjuncția *și* și de locuțiunea prepozițională *și cu* nu se pune virgulă (decît dacă e impusă de reguli ale altor situații: vocative, atribute izolate etc.), dar se pune virgulă înainte de *și cu* valoare dublă – conjuncțională și adverbială – dacă e folosit și la prima propoziție (*Și la școală e primul, și la joacă e la fel*). Vezi § 239.

Propozițiile disjunctive

§ 345. Exprimă acțiuni prezentate ca excluzîndu-se într-o selecție, deci acțiuni dintre care numai una poate fi adevărată într-un anumit moment. Propozițiile coordonate disjunctive pot fi atît principale (*Vii cu mine sau mai rămîi?*), cît și secundare, de obicei de aceeași specie (*L-am întrebat dacă vine cu mine sau mai rămîne*), foarte rar de specii diferite (*Rămîi pentru că mai ai treabă ori ca să nu vii cu mine?*).

Raportul disjunctiv propriu-zis se exprimă numai prin joncțiune sau prin juxtapunere combinată cu joncțiunea (cînd propozițiile disjunctive sînt mai mult de două: *Refuzi, accepți sau te mai gîndești?*). Între elementele de joncțiune, conjuncțiile *sau și ori* – și *au*, învechit și regional – sînt generale, putînd lega atît propoziții principale, cît și secundare (și pe acestea din urmă cu părți de propoziție); ele pot apărea fie numai între propozițiile coordonate (vezi exemplele anterioare), fie și înaintea celei dintîi (*Ori mă ascuți, ori plec*). Conjuncția *fie* se folosește – totdeauna corelată cu sine însăși – mai ales între propoziții secundare sau între asemenea propo-

ziții și părți de propoziție ale regentei (*Tace fie pentru că e prost, fie pentru că e prefăcut*). Pentru variația acestor conjuncții și pentru folosirea lor corectă în corelații vezi § 226.

De obicei propozițiile disjunctive se construiesc cu aceleași forme verbale de mod și de timp (vezi majoritatea exemplelor date). Sînt posibile însă și combinații modale de indicativ și conjunctiv (vezi exemplul *pentru că mai ai treabă ori ca să nu vii*), indicativ și imperativ (*Ascultă-mă sau plec*) sau combinații temporale ca prezent și perfect (*Te-ai săturat sau mai mănînci?*), imperfect și mai mult ca perfect (*Așa doreai sau așa fusesseși învățat?*) etc.

Topica este liberă dacă ambele propoziții sînt pozitive sau ambele negative. Cînd una este pozitivă, iar alta negativă ordinea preferată este: pozitiv – negativ (*Vii sau nu vii?*).

Punctuația disjunctivelor cu conjuncții diferă după cum conjuncția apare sau nu și la prima propoziție. Propozițiile disjunctive nu se despart prin virgulă cînd conjuncția – *sau, ori* – apare numai între propoziții (*Vii sau rămîi?; Refuzi sau accepți sau te mai gîndești?*), dar se despart prin virgulă cînd conjuncția – *sau, ori, fie* – apare și înaintea primei propoziții (*Sau pleci acum, sau nu mai pleci!; I-a spus fie că acceptă, fie că mai reflectează*).

Propozițiile alternative

§ 346. Exprimă acțiuni prezentate ca alternînd sau ca opțiuni succesive; pentru poziția intermediară între raportul copulativ și cel disjunctiv vezi § 236. Propozițiile coordonate alternative pot fi atît principale (*Ba rîde, ba plînge*), cît și secundare, de obicei de aceeași specie (*Vedeam că ba ride, ba plînge*), rar de specii diferite (*Venea mereu, ba pentru că avea nevoie de ceva, ba ca să ne întrebe de sănătate*).

Raportul alternativ se exprimă prin joncțiune (vezi exemplele anterioare), prin juxtapunere (numai cînd propozițiile disjunctive sînt subordonate, juxtapuse: *E bună, e rea, eu o iau; Vrei, nu vrei, o să vii* sau joncționale: *Că vrei, că nu vrei, o să vii*) sau prin juxtapunere combinată cu joncțiunea (numai în serii cu mai mult de două propoziții: *Duminica se plimbă, citesc sau merg la teatru*). Conjuncțiile folosite sînt aceleași ca la propozițiile disjunctive: *sau, ori, fie* (și se folosesc în același fel – vezi § 226). Elemente specifice sînt adverbele perechi *aci...*, *aci; acum...*, *acum; ba...*, *ba; cînd...*, *cînd* (popular și *mai...*, *mai*), pentru statutul cărora vezi § 226 și 332; ele pot apărea atît la propoziții principale, cît și la propoziții secundare.

Pentru formele verbale, pentru topică și pentru punctuație este valabilă descrierea făcută la propozițiile disjunctive (vezi § 345). Observațiile referitoare la punctuație sînt valabile și ele pentru conjuncțiile comune. Adver-

bele perechi se scriu totdeauna cu virgulă între ele: *Aci plînge, aci rîde; Îmi spune ba că vine, ba că nu vine* etc.

La propozițiile subordonate aflate într-un raport de coordonare alternativă se confundă uneori mijloacele prin care se exprimă subordonarea și cele prin care se exprimă coordonarea. De reținut că nu pot fi considerate conjuncții coordonatoare alternative *că, ba că, fie că, sau că: că* este conjuncție subordonatoare, iar raportul alternativ este exprimat prin juxtapunere (cf. *Că vrei, că nu vrei...*) sau prin *ba, fie, sau* (de exemplu, *Fie că vrei, fie că nu vrei, o să vii*).

Propozițiile adversative

§ 347. Exprimă acțiuni prezentate ca opuse (opозиția are loc numai între doi termeni, dar fiecare dintre ei poate fi constituit din mai multe propoziții aflate între ele în alte raporturi de coordonare, vezi § 341). Propozițiile coordonate adversative pot fi atât principale (*Nu scrie, ci dictează*), inclusiv din fraze diferite, cît și secundare, de obicei de aceeași specie (*Știu că nu scrie, ci dictează*), rar de specii diferite (*A venit nu pentru că îi era dor, ci ca să-ți ceară bani*).

Raportul adversativ se exprimă de obicei prin joncțiune, rar prin juxtapunere (mai ales cînd una dintre propoziții este negativă: *N-a telefonat, a scris*). Conjuncții specifice sînt *ci* (care poate exprima gradul cel mai înalt de opoziție, după un termen negativ; arhaic și poetic se folosește și cu un antecedent pozitiv), *dar, însă* (acestea două exprimînd un grad mediu de opoziție) și *or* (cu un specific argumentativ: opoziția nu este antitetică, ci de tipul unui corectiv menit să ducă la o concluzie); toate pot apărea atît între propoziții principale, cît și (mai rar *or*) între secundare. *Iar* exprimă o opoziție mai slabă, apropiindu-se de raportul copulativ (vezi § 344); se folosește de obicei între propoziții principale, dar poate apărea și între secundare dacă propoziția introdusă este precedată de *nu* (*Am venit fiindcă am vrut eu, iar nu pentru că aș fi fost obligat*). Și adversativ seamănă cu *iar* numai în privința condiției de apariție între propoziții secundare. În folosirea conjuncțiilor adversative sînt de evitat următoarele construcții: alăturările pleonastice *dar însă, și însă* (vezi și § 214); tendința actuală de înlocuire a lui *ci* cu *dar* în fraze ca *Nu s-a limitat la critici, dar a cerut măsuri severe*; înlocuirea regională a lui *ci* cu *și*, în urma unei confuzii fonetice (în fraze ca *Nu e acasă și e la școală*; vezi și § 224); confuzia formală între *or* și *ori* și înlocuirea lui *or* cu *sau* (vezi § 217 și 224). Locuțiunea conjuncțională *numai că* — populară și familiară — se folosește mai ales între propoziții principale, dar și între unele subordonate necircumstanțiale (*I-am spus că are talent, numai că nu muncește destul*). Cît și atît... cît, folosite numai după un prim termen negativ, sînt limitate la coordonarea propozițiilor secundare sau a unor asemenea propoziții cu părți de propozi-

ție ale regentei (*Nu mi-e ciudă (atît) de pagubă, cît că m-am lăsat înșelată*). Decît, fără, numai și numai cît sînt elemente coordonatoare adversative neliterare, regionale. Adverbe ca *dimpotrivă*, *totuși* și locuțiunile adverbiale *cu toate acestea*, în schimb pot apărea ca mijloace de întărire a opoziției atît la coordonarea adversativă realizată prin juxtapunere (*N-am neglijat, dimpotrivă m-am interesat zilnic*) – situație în care sînt confundate uneori cu elementele joncționale –, cît și la cea realizată prin conjuncții, alături de care sînt mai mult sau mai puțin redundante (*ci dimpotrivă, dar / însă în schimb, dar / însă / și totuși / cu toate acestea*). Atenție la folosirea locuțiunii adverbiale în schimb și a îmbinărilor *dar / însă în schimb*: ele nu pot apărea, corect, decît în propoziții care exprimă o compensație logică (de evitat deci fraze ca *Ea a avut media 10, în schimb el a avut numai 9*).

Propozițiile coordonate adversative se apropie ca înțeles de subordonatele concesive sau de cele opoziționale, ceea ce explică unele asemănări de construcție (folosirea unor elemente adverbiale comune ca mijloace de întărire și chiar folosirea unor conjuncții adversative drept corelative ale subordonatelor menționate). La toate aceste propoziții este obligatorie respectarea cerinței logice a existenței unei opoziții; absurdul din *Sînt bine, dar nu mă plîng* este intenționat.

Construite de obicei cu același mod, propozițiile adversative admit și diverse combinații de moduri ca: indicativ + imperativ sau conjunctiv (*Plec, dar (să) fiți cumînți!*), indicativ + condițional-optativ (*Aș veni, dar nu îndrăznesc*). Combinațiile temporale sînt mai frecvente. Restricțiile sînt de natură logică: nu se poate combina prezentul conjunctiv cu perfectul condițional-optativ sau perfectul conjunctiv cu imperativul.

Topica propozițiilor adversative este fixă, în sensul că propoziția la care apare conjuncția (așezată la începutul propoziției, cu excepția lui *însă*, pentru care vezi § 220) ocupă locul al doilea, iar inversarea propozițiilor schimbă înțelesul frazei.

Propozițiile adversative sînt despărțite între ele prin virgulă (sau semne de punctuație mai mult sau mai puțin echivalente: punct și virgulă, linie de pauză) în marea majoritate a situațiilor. Fac excepție propozițiile construite cu *și* adversativ, la care virgula este permisă, dar nu obligatorie cum este la celelalte conjuncții. De reținut că folosirea virgulei (sau a unui semn echivalent) înainte de *ci*, *dar*, *iar*, *numai că* sau *cît* și înainte de *însă* la început de propoziție este obligatorie. Așezarea conjuncției *însă* în alt loc decît la începutul propoziției nu implică apariția unui semn de punctuație în plus față de virgula care marchează delimitarea propozițiilor, deci această conjuncție nu trebuie încadrată între virgule în fraze ca *Mai e aici, se pregătește însă de plecare* (nu *se pregătește, însă, de...*). Singurul element joncțional care poate fi urmat de virgulă este *or*, mai ales în poziția preferată: după punct sau punct și virgulă; virgula de după *or* corespunde unui mod specific de pronunțare, cu o pauză de efect retoric și cu un accent

de reliefare. În limba actuală se constată tendința de a se pune virgulă și după *dar* în condiții asemănătoare.

Propozițiile conclusive

§ 348. Exprimă o acțiune prezentată drept concluzie a termenului coordonat, totdeauna anterior. Propozițiile conclusive sînt de obicei principale (*Am promis, deci vin*), adesea din fraze diferite, dar pot fi și secundare coordonate cu alte propoziții (sau cu o parte de propoziție) de aceeași specie (*Ți-am spus că am promis, deci vin*).

Apariția nejustificată de înțeles, ca incidente devenite ticuri verbale, a elementelor specific conclusive *deci, vasăzică* în situații cum ar fi începutul unui enunț răspuns la o întrebare (– *Ce ne puteți declara?* – *Deci am de spus următoarele...* sau – *La ce oră vii?* – *Deci plec la 5 și ajung pe la 8*) transformă propozițiile care conțin asemenea elemente în conclusive ilogice.

Raportul conclusiv se exprimă prin joncțiune sau prin juxtapunere. Joncțiunea se realizează prin conjuncțiile nespecifice și (*Am promis și mă simt dator*) și *dar(ă)* (învechită și poetică: *Am promis, să mergem dar*), prin elemente specific conclusive aflate la limita dintre conjuncții și adverbe (vezi și § 182, 216, 225): *deci, așadar, ca atare, de aceea, prin urmare*, familiar și (*care*) *vasăzică* sau prin asocierea lui și cu unul dintre aceste elemente: *și deci, și de aceea, și prin urmare*. De evitat cumului pleonastic al mai multor elemente din categoria celor specifice conclusive, satirizat în următoarele versuri cu circulație printre elevii din perioada interbelică: *Așadar și prin urmare Grecii fac comerț pe mare; Vasăzică, iată deci Este vorba despre greci*; dacă aglomerarea citată este o invenție, cu scopuri didactice, îmbinări ca *prin urmare așadar* sau *în concluzie deci* au, din păcate, o existență reală. Spre deosebire de coordonarea din cadrul propoziției (vezi § 334), în frază coordonarea conclusivă poate fi exprimată și prin juxtapunere (*Ești major, descurcă-te singur!*).

Propozițiile coordonate conclusive se apropie ca înțeles de subordonatele consecutive și de regentele subordonatelor cauzale. De aceea e necesară atenție pentru a nu se confunda cu conclusivele propoziții introduse prin (*astfel*) *încît* sau (*așa*) *că*, precum și pentru a nu se confunda unele conclusive, construite cu *de aceea*, cu raportul de subordonare cauzală.

Folosirea modurilor nu pune probleme speciale; se remarcă doar frecvența imperativului și a conjunctivului în a doua propoziție, unde pot apărea după orice mod din coordonată, în timp ce în prima propoziție nu se întîlnesc decît dacă a doua are același mod. Combinațiile temporale sînt și ele frecvente, restricțiile fiind de natură logică (nu se coordonează prezentul condițional-optativ cu un timp trecut al indicativului sau perfectul condițional-optativ cu perfectul conjunctiv).

Topica propozițiilor conclusive este fixă, în sensul că propoziția care exprimă concluzia ocupă locul al doilea, iar inversarea propozițiilor ar duce la fraze absurde. Cu excepția conjuncției *și* și a îmbinărilor cu aceasta, care stau numai la începutul propoziției, și a lui *dar(ă)* care nu stă niciodată la început, celelalte elemente joncționale pot sta la începutul, în interiorul sau la sfârșitul propoziției (vezi și § 220).

Propozițiile conclusive sînt despărțite de obicei prin virgulă sau prin alt semn de punctuație: linie de pauză, punct și virgulă sau chiar punct. Fac excepție numai cele construite cu *și*, singur sau întărit, la care virgula este permisă, dar nu obligatorie. De reținut că prezența unui element conclusiv în alt loc decît la începutul propoziției nu impune încadrarea lui între virgule; acestea sînt permise, dar nu obligatorii cum cred unii, și par, în orice caz, mai necesare la *așadar* sau *prin urmare* decît la *dar(ă)* sau *deci*.

PROPOZIȚIILE SUBORDONATE

§ 349. Propozițiile subordonate sau secundare sînt propozițiile care depind de alte propoziții, determinîndu-le (vezi § 335); propozițiile determinate de ele se numesc regente sau supraordonate (vezi § 336). De fapt, propozițiile subordonate depind gramatical de un anumit cuvînt din regentă, dar se definesc de obicei (cu excepția atributivelor) în raport cu propoziția regentă în întregime, întrucît semantic se pot referi la ansamblul ei (de exemplu, în fraza *S-a vindecat greu, pentru că n-a avut îngrijirea adecvată*, subordonata cauzală determină gramatical predicatul *s-a vindecat* din regentă, dar fără raportarea la complementul de mod *greu* înțelesul frazei ar fi absurd).

De regulă, o propoziție este subordonată față de o singură regentă (de exemplu, *Obişnuiesc să fac gimnastică*), dar poate fi subordonată și față de două sau mai multe regente coordonate între ele (*Doresc și pretind să-mi răspunzi*). În ultima situație o propoziție subordonată poate avea funcțiuni diferite după cum e raportată la o regentă sau la alta; de exemplu, în *Îmi place și obişnuiesc să fac sport* subordonata *să fac sport* este subiectivă față de regenta *îmi place* și completivă directă față de regenta *obişnuiesc*.

Propozițiile subordonate furnizează informații suplimentare, care pot avea grade diferite de importanță în comunicare; o propoziție subordonată poate constitui chiar elementul de cel mai mare interes din frază, reliefat ca atare prin accent sau/și prin topică: – *Unde ai pus cartea?* – *Unde mi-ai spus am pus-o* (cf. § 255). Aceasta explică faptul că se pot întîlni fraze incomplete, fragmentare (cf. § 251), reduse la propoziții subordonate ale căror regente se subînțeleg ușor: – *Unde ai pus cartea?* – *Unde mi-ai spus*. Propozițiile subordonate care apar fără regente în fraze fragmentare bazate pe subînțelegere din context nu trebuie confundate cu subordonatele separate dintr-o frază unică, segmentată mai mult sau mai puțin artificial, din motive de expresivitate: *M-am dus și eu. Deși n-ar fi meritat* (cf. § 341).

§ 350. Propozițiile subordonate îndeplinesc, sub formă de propoziție, funcțiunea unor părți de propoziție ale regentei, fiind identificate și denumite după această funcțiune. Corespunzând părților de propoziție, ele au denumiri derivate din denumirile celor dintii: propoziții subiective, predicative, predicative suplimentare, atributive și completive de diverse feluri (directe, indirecte, de agent și circumstanțiale: de loc, de timp, de cauză, de scop, de mod, consecutive, instrumentale, sociative, de relație, condiționale, concesive, opoziționale, cumulative și de excepție). De remarcat două deosebiri importante: propoziția predicativă nu corespunde predicatului, ci numai numelui predicativ (nu există o subordonată care să corespundă predicatului verbal sau verbului copulativ din predicatul nominal); atît predicativă, cît și subiectiva sînt propoziții secundare, deși subiectul și predicatul sînt părți principale de propoziție. Din punctul de vedere al sferei de întrebuintare sau al reprezentării în limbă pot exista deosebiri, chiar mari, între o parte de propoziție și o propoziție subordonată: propozițiile consecutive, condiționale, concesive și opoziționale sînt mai frecvent folosite decît complementele corespunzătoare, în timp ce complementele instrumentale, sociative, de agent și de relație sînt mai frecvente decît propozițiile corespunzătoare.

Corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție privește și clasificările interne sau subspeciile distinse în cadrul unor propoziții subordonate paralel cu cele de la părțile de propoziție (deși cîteodată prezintă interes numai în frază, nu și în propoziție) și, bineînțeles, definițiile, termenul determinat și modul de identificare. Uneori corespondența privește și forma, felul construcției (care de obicei diferă); aceasta se întîmplă la subordonatele introduse prin pronume, adjective pronominale sau adverbe care folosesc prepoziții comune cu părțile de propoziție corespunzătoare (*Vorbesc cu tine* – *Vorbesc cu cine vreau*; *Am pus masa pentru zece persoane* – *Am pus masa pentru cîte persoane am invitat*; *Vine de acolo* – *Vine de unde știi*) și la cele introduse prin locuțiuni conjuncționale în a căror structură intră prepoziții (*A plecat după conferință* – *A plecat după ce s-a terminat conferința*; *Pe lîngă boală are și alte motive* – *Pe lîngă că a fost bolnav are și alte motive*) sau elemente comune cu locuțiuni prepoziționale (*În loc de cîștig, a pierdut* – *În loc să cîștige, a pierdut*; vezi și § 10).

Prin corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție se explică existența coordonării între o propoziție subordonată și o parte de propoziție a regentei (cf. § 216): mai des între unități echivalente (*Am vorbit cu el și cu cine mai era acolo*; *Am căutat-o și la școală, și unde am mai crezut*; *Nu plînge de frig, ci pentru că e singură*), dar și între unități cu funcții diferite (de exemplu, *Vine zilnic și cu cine vrea*).

Fenomenul obiectiv al corespondenței discutate permite efectuarea unor transformări reciproce prin contragerea propozițiilor și dezvoltarea părților de propoziție (vezi § 396 – 402); aceste procedee sînt aplicabile însă

numai atunci cînd unitățile între care există corespondență funcțională pot avea realizări concrete sinonime (vezi § 396).

Corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție trebuie înțeleasă pe plan abstract și pur gramatical, nu ca posibilitate generală de transpunere a oricărei construcții particulare de la nivelul propoziției la nivelul frazei și invers. Prin calitatea ei de subiectivă, orice propoziție subiectivă corespunde unui subiect, dar această echivalență funcțională nu este legată de redarea aceluiași conținut într-un context dat, deci nu înseamnă că subiectiva din *Nu se știe dacă vine* poate fi înlocuită cu un subiect sinonim, nici că subiectul din *Ion învață* poate avea un sinonim propoziție: corespondența se demonstrează și prin compararea subiectivei *dacă vine* din exemplul dat cu un subiect ca (acest) lucru (*Nu se știe acest lucru*) sau a subiectului *Ion* cu o subiectivă ca *cine vrea* (*Cine vrea învață*).

Datorită corespondenței dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție unele gramatici le tratează la un loc, ca mijloace de realizare a aceleiași funcțiuni.

§ 351. Propozițiile subordonate pot fi clasificate din diverse puncte de vedere.

Principala clasificare, care se bazează pe caracteristici de formă (construcții) și de conținut (funcțiuni sintactice și grad de abstractizare), este cea care opune subordonatele circumstanțiale – de loc, de timp, de cauză, de scop, de mod, consecutive, instrumentale, sociative, de relație, condiționale, concesive, opoziționale, cumulative și de excepție – tuturor celorlalte, numite necircumstanțiale: subiective, predicative, predicative suplimentare, atributive, completive directe, indirecte și de agent. Propozițiile circumstanțiale au în general un conținut concret, care permite identificarea prin el însuși, și au și multe mijloace de construcție specifice (măcar în parte). Propozițiile necircumstanțiale au un conținut abstract și aproape toate mijloacele de construcție comune (pronume, adverbe pronominale, conjuncțiile *că, să, ca... să* și *dacă*, uneori și (*pre*)*cum că, de*), identificarea lor făcîndu-se după natura termenului regent (la care interesează nu numai partea de vorbire, ci și sensul pasiv al unor verbe sau adjective, caracterul copulativ sau tranzitiv al unor verbe). Rolul diferit al termenului regent și al elementului introductiv se poate ilustra prin subordonate circumstanțiale cu aceeași regentă (de exemplu, *Mă duc*: ~ *unde vreau* – de loc; ~ *cînd vreau* – de timp; ~ *fiindcă vreau* – cauzală; ~ *cum vreau* – de mod; ~ *cu ce vreau* – instrumentală; ~ *cu cine vreau* – sociativă; ~ *dacă vreau* – condițională; ~ *deși nu vreau* – concesivă; ~ *ca să-ți fac plăcere* – de scop; ~ *în loc să stau* – opozițională) și prin subordonate necircumstanțiale omonime între ele (*Se știe că vii* – subiectivă; *Ultima știre este că vii* – predicativă; *Te știu că vii* – predicativă suplimentară; *Știrea că vii ne-a bucurat* – atributivă; *Știu că vii* – completivă directă; cf. și *Vorbeam de cine știi* – completivă indirectă; *Am fost chemat de cine știi*

– completivă de agent; *Frica de cine știi mă oprește* – atributivă). Deosebirea menționată explică de ce cumulul de valori sau nuanțele mixte – frecvente între două subordonate circumstanțiale (vezi § 371) ori între o subordonată necircumstanțială și una circumstanțială (vezi § 366) – nu se întâlnesc între două subordonate necircumstanțiale.

În interiorul subordonatelor necircumstanțiale – al grupeii în ansamblu și al unei specii în parte – se face o clasificare în subordonate interogative (indirecte) și neinterogative: pot fi interogative indirecte (vezi § 241) propozițiile subiective, predicative, atributive, completive directe și indirecte; propozițiile predicative suplimentare și cele completive de agent nu sînt niciodată interogative.

În interiorul subordonatelor circumstanțiale se poate face o clasificare după cum subordonarea se face direct sau indirect față de propoziția regentă din punct de vedere gramatical. Situația curentă este reprezentată de subordonarea directă (care este exclusivă la majoritatea subordonatelor și obișnuită la toate); subordonarea indirectă apare la unele cauzale, finale și condiționale, care presupun existența altei regente logice (în exemple ca *Nu fugi, că amețești!*; *Nu fugi, să nu amețești!*; *Nu fugi, dacă amețești!*).

O clasificare mai puțin obișnuită și mai puțin riguroasă este clasificarea propozițiilor subordonate după echivalența – totală sau parțială – cu anumite părți de vorbire. Din acest punct de vedere subordonatele se clasifică în trei grupe: propoziții cu valoare de substantive, respectiv de adjective și de adverbe. Se consideră că au valoare de substantiv propozițiile subiective, completivele directe, indirecte și de agent, circumstanțialele instrumentale, sociative, concesive, opoziționale, cumulative și de excepție, precum și unele atributive, predicative și predicative suplimentare (deci, practic, toate speciile de subordonate necircumstanțiale – unele numai parțial – și cîteva circumstanțiale); valoare de adjectiv au numai parțial unele subordonate necircumstanțiale: unele atributive, predicative și predicative suplimentare, iar valoare de adverb au numai cîteva subordonate circumstanțiale: în primul rînd cele de loc, de timp, de mod, de cauză și de scop, la care pot fi adăugate cele consecutive, de relație și condiționale.

Pentru clasificări formale vezi § 352.

§ 352. Raporturile de subordonare în frază se exprimă prin joncțiune și prin juxtapunere (care pot constitui elementele unei clasificări formale în subordonate joncționale și juxtapuse), ajutate de flexiune, topică, intonație și pauză.

Joncțiunea este mijlocul principal de construcție și singurul mijloc general, folosit la toate subordonatele. Ea se realizează prin conjuncții (și locuțiuni conjuncționale), prin pronume ori adjective pronominale relative, interogative sau nehotărîte, prin adverbe pronominale relative, interogative sau nehotărîte. Dintre aceste categorii de mijloace de construcție,

conjuncțiile au numai rolul de elemente introductive, pe cînd pronumele, adjectivele pronominale și adverbele pronominale sînt și părți de propoziție în cadrul subordonatei pe care o introduc (vezi și § 117, 214). Subordonatele joncționale sînt clasificate uneori după mijlocul de construcție în subordonate conjuncționale (introduse prin conjuncții și adverbe) și subordonate pronominale (introduse prin pronume și adjective pronominale); de remarcat că unele subordonate sînt exclusiv pronominale (completiva de agent, circumstanțiala sociativă), iar unele exclusiv conjuncționale (consecutiva), dar cele mai multe pot fi atît conjuncționale, cît și pronominale, eventual cu diferențe mari de pondere a celor două tipuri (de exemplu, subordonatele pronominale sînt rare printre propozițiile de loc, de timp, de cauză, finale, condiționale) sau cu distribuție diferită între subspecii (de exemplu, la propozițiile opoziționale). La subordonatele introduse prin pronume, adjective sau adverbe pronominale joncțiunea se realizează și prin prepoziții (vezi § 198). La subordonatele introduse prin pronume și adjective pronominale joncțiunea se combină cu flexiunea. Atît construcția prepozițională, cît și forma flexionară a pronumelor și adjectivelor folosite fără prepoziții se pot orienta fie după raportul cu regenta, fie după funcțiunea din cadrul subordonatei (vezi § 117). Între subordonatele pronominale, cele relative (introduse prin pronume sau adjective relative și nehotărîte) sînt mai numeroase decît cele interrogative; relativelor le este însă contestată de unii cercetători capacitatea de a introduce alte subordonate în afară de atributive, susținîndu-se că în fraze ca *Cine caută găsește*, *Ai găsit ce ai căutat* subordonata pronominală n-ar fi subiectivă, respectiv completivă directă, ci atributivă fără antecedent. Recunoașterea subordonatelor joncționale necesită atenție în două situații speciale: cînd lipsește elementul introductiv subordonator la coordonarea cu altă subordonată (de exemplu, *A spus că vine și rezolvă totul* sau *Cine lipsește sau întîrzie va fi sancționat*; vezi și § 343) sau cînd subordonata se limitează la elementul introductiv (de exemplu, *Mi-a spus ce și cum s-a întîmplat* sau *Mă duc eu, dar să-mi explici unde*). Unele subordonate joncționale pun probleme de segmentare a frazei, limita dintre regentă și subordonată, precum și felul subordonatei depinzînd de statutul acordat unor îmbinări susceptibile de a fi interpretate drept pronume compuse (*cel ce*, *tot ce*; vezi § 117) sau locuțiuni conjuncționale (*dat fiind că*, *faptul că*, *cu intenția să*, *prin aceea că*, *atunci cînd* etc.; vezi § 225 și 227).

Juxtapunerea este un mijloc de construcție folosit mult mai puțin decît joncțiunea și adesea ambiguu în ce privește statutul de subordonată (sau de coordonată) al unei propoziții și precizarea raportului de subordonare respectiv. Situații indiscutabile de juxtapunere există la subordonatele condiționale și la cele concesive; ele sînt marcate totdeauna prin intonație (*Ai carte, ai parte*), iar uneori și prin folosirea modurilor în regentă sau în subordonată (*Vrei bani, muncește!*; *Fie și așa, eu nu vin*) sau/și printr-un corelativ în regentă (*Vrei bani, atunci muncește!*; *Fie și așa, eu tot nu vin*).

Unele subordonate se situează la limita dintre joncțiune și juxtapunere, fiind construite cu cuvinte ca *doar*, *pasămite*, care au un statut morfologic controversat (de conjuncții sau adverbe).

Topica exprimă puține raporturi de subordonare; ea servește, oarecum prin convenție, la distincția dintre o predicativă și o subiectivă al cărei regent este un verb copulativ (*Ce îmi place cu adevărat este teatrul*), mai ales cînd amîndouă au același verb copulativ regent (tipul *Ce e mai trist e că n-am bani*), și la distincția dintre o subordonată reluată în regentă printr-un pronume și apozitivă aceluiași pronume (de exemplu, *Că nu scrie, asta mă îngrijorează* și *Asta mă îngrijorează, că nu scrie*).

Flexiunea este un mijloc secundar de exprimare a subordonării: flexiunea pronominală e folosită la joncțiune, iar cea verbală la juxtapunere (vezi mai sus).

Intonația se folosește tot ca mijloc secundar de construcție atît pe lîngă joncțiune, cît și pe lîngă juxtapunere, avînd un rol mai important la cea din urmă (vezi mai sus).

Pausa este asociată de obicei cu intonația. Principalul ei rol este marcarea distincției dintre subordonatele izolate și cele neizolate (vezi § 353).

§ 353. Legătura dintre propozițiile subordonate și regentele lor poate fi mai strînsă sau mai puțin strînsă. Unele subordonate constituie determinări obligatorii pentru regentele lor (vezi și § 338), fiind intim legate de acestea, iar altele reprezintă determinări facultative, adaosuri care pot fi omise. În general, subordonatele necircumstanțiale sînt mai strîns legate de regentă (cu excepția atributivelor izolate) decît cele circumstanțiale. În cadrul aceluiași raport de subordonare există deosebiri, în privința legăturii cu regenta, între subordonatele izolate – prin intonație, pauză și punctuație – și cele neizolate (cf. § 275 și 286).

Legătura dintre o subordonată și regenta ei poate avea manifestări concrete numai în una dintre cele două propoziții sau în amîndouă. Fenomene care se constată în subordonată sînt preluarea intonației de la regentă (vezi § 335), unele valori temporale relative (vezi § 146, 149 și 152) și modale (vezi § 137), acordul prin atracție în unele atributive (vezi § 268 și 339). Fenomene care au loc în regentă sînt folosirea unor corelative (vezi § 227), dublarea – reluarea sau anticiparea – prin pronume a unor subordonate (vezi § 104), preluarea de la subordonată a negației (vezi § 339) și a unor valori modale (în fraze ca *Aș putea să merg*, *Ar fi trebuit să merg*). Fenomene care privesc ambii termeni ai raportului sînt existența unor părți de propoziție comune (vezi § 339) și, mai ales, împletirea unei subordonate cu regenta ei în sensul trecerii unor părți de propoziție din una în alta: cu o regentă principală împletirea se întîlnește în construcții interogative de tipul *Cînd se spune că vine?* sau *Cui crezi că i-am scris?* și în construcții cu verbe unipersonale ca *Noi trebuie să ne hotărîm*, *Voi se cuvine să ascultați*, iar cu o regentă subordonată în construcții ca *spectacolul care cred că*

ți-a plăcut, locul unde se știe că vă înfilniți; împletirea se combină uneori cu subînțelegerea unor fragmente de comunicare: Cui crezi [că i-am scris]?, Dau cui vreau eu [să-i dau], L-am ales pe cine trebuia [să fie ales].

Propoziția subiectivă

§ 354. Este propoziția subordonată care îndeplinește funcțiunea de subiect al predicatului propoziției regente (*A sosit cine era așteptat*) sau al unui verb la un mod nepredicativ din cadrul acesteia (*Sosind cine era așteptat, n-a mai fost nevoie de tine*).

Propoziția subiectivă se introduce prin pronume sau adjective pronominale relative, interogative ori nehotărâte (*Cine nu muncește nu mănâncă, Se știe cîți turiști sosesc*), prin adverbe sau locuțiuni adverbiale relative ori interogative (*Se știe unde vom fi cazați*), prin conjuncțiile *că, să, ca... să, cum că, dacă* și *de* (*E clar că nu știe, S-a întîmplat să știe, Nu s-a aflat dacă vine*). Pronumele introductiv are construcția cazuală și prepozițională cerută de funcția sa din cadrul subiectivei (de exemplu, *Cui nu-i place aici să plece, Se știe la cine este cheia*; vezi și § 116, 117). Pentru întrebuintarea corectă a conjuncțiilor compuse *ca... să* și *cum că* și pentru apariția îmbinării neletterare *că să* vezi § 224, 405 și 214. Conjuncția *de* (cu diverse sensuri: „să“, „că“ sau „dacă“) este învechită, populară și poetică.

Construirea unei propoziții subiective depinde de felul elementului regent. Subiectivele pronominale cu pronume relative sau nehotărâte sînt singurele care apar pe lîngă verbe personale (la persoana a III-a), subiectivele adverbiale cu adverbe relative au ca regent numai un predicat nominal, iar subiectivele conjuncționale apar pe lîngă verbe și expresii nominale impersonale, ca și pe lîngă adverbe predicative. Subiectivele interogative indirecte – pronominale, adverbiale sau conjuncționale (cu *dacă* ori *de*) – sînt legate nu numai de natura gramaticală a regentului, ci și de semantica acestuia; ele apar pe lîngă verbe impersonale sau predicate nominale care au sensuri din sfera largă a informației (vezi și § 241 și 403): *Nu se știe cine vine, cînd vine sau dacă vine*. Pentru evitarea lui *că* la subiectivele interogative indirecte, în fraze ca *Nu se știe că cine vine*, vezi § 222. Pentru juxtapunerea unor subiective interogative indirecte vezi § 407.

Propozițiile subiective se construiesc cu toate modurile personale afară de imperativ, modul ales depinzînd de elementul introductiv și de conținutul exprimat (modul este în general același ca într-o propoziție independentă). Cele mai largi posibilități – indicativul, conjunctivul, condițional-optativul și prezumtivul – le au subiectivele pronominale, cele adverbiale și cele conjuncționale cu *dacă*. Celelalte subiective conjuncționale cunosc anumite restricții: *că, cum că* și *de* nu admit conjunctivul, iar *să* și *ca... să* se construiesc numai cu conjunctivul.

Topica depinde în mare măsură de felul elementului introductiv, deci indirect și de natura regentului. Pentru subiectivele pronominale (relative și nehotărâte) ale unor verbe personale locul obișnuit este înaintea regentei, în timp ce toate celelalte subiective, inclusiv subiectivele pronominale interogative indirecte, stau mai obișnuit după regentă. Fiecare tip de subiectivă cunoaște însă și topica opusă, folosită cu rol de reliefare; numai subiectivele introduse prin conjuncția *de* cu sensurile „că, să” sînt totdeauna postpuse. Pentru împletirea subiectivei cu regenta, în fraze ca *Noi se cuvine să înțelegem*, vezi § 353.

Indiferent de locul ei, propoziția subiectivă nu se desparte, în general, prin nici un semn de punctuație de regenta ei decît dacă alte situații (construcții incidente, izolate, intercalate) impun prezența unor virgule. Folosirea virgulei sau a liniei de pauză este admisă numai ca mijloc de dezambiguizare a unor fraze în care lipsa punctuației permite segmentări diferite (de exemplu, *Cine nu lucrează, în lipsă iernează* sau *Ce ți-e scris, în frunte ți-e pus*), interpretări diferite ale unor forme omonime (*Cine poate, bea*) sau interpretări diferite ale termenilor raportului de subordonare (*Cine vrea, să plece*).

Spre deosebire de subiectul multiplu și de situațiile în care un subiect este coordonat cu o subiectivă, existența a două sau mai multe propoziții subiective coordonate nu impune acordul la plural al verbului regent; la subiectivele pronominale el este posibil (de exemplu, *Cine a vîndut tabloul și cine l-a cumpărat va/vor avea de suferit*), dar la cele conjuncționale sau adverbiale nu (*Să știi adevărul și să nu-l spui nu e corect*); cf. § 268.

§ 355. Propozițiile subiective pot avea unele nuanțe secundare circumstanțiale. La cele pronominale nuanțele semantice de acest fel – evidențiate de obicei prin intonație – nu produc nici un fel de confuzii: de exemplu, *Cine se scoală de dimineată departe ajunge* (nuanță condițională), *Cine s-a fript cu ciorbă suflă și-n iaurt* (nuanță cauzală). La cele conjuncționale însă nuanțele secundare – de obicei condiționale – duc uneori la confuzii cu circumstanțialele respective: de exemplu, *Dacă trece zilnic pe aici e numai pentru tine*, *Bine-ar fi să vină mai repede*.

Propoziția subiectivă poate fi confundată și cu alte propoziții necircumstanțiale. Confuziile cu propoziția completivă directă se întîlnesc mai ales atunci cînd regentul este un verb reflexiv-pasiv (*Se știe cine vine*, *Se știe că vine*) sau cînd subiectiva este conjuncțională, iar regentul ei unipersonal (*Trebuie să plec*, *Rezultă că a reușit*, *Urmează să vină*), fiind favorizate de întrebarea comună *ce?* Distincția între o subiectivă și o predicativă pune probleme reale în frazele de tipul *Frumusețea e că n-am nici un ban* sau *Ce e mai frumos e că n-am nici un ban*. Confuzii curente cu o atributivă, mai exact cu o apozitivă, se produc la reluarea unei subiective antepuse printr-un pronume plasat în regentă (de exemplu, *Cine nu are dreptate, acela tipă mai tare*); subordonatele de acest fel sînt numite uneori subiective apo-

zitive. Pentru interpretarea unor subiective pronominale drept atributive fără antecedent vezi § 352. Interpretarea opusă drept subiective a unor atributive al căror antecedent neexprimat este subiectul inclus al regentei, în fraze de tipul *Care am putut am venit* sau *Care ești acolo vino încoace*, poate crea impresia greșită că verbul regent al unei subiective poate sta și la altă persoană decît a 3-a, precum și la modul imperativ; vezi și § 117. Pentru confuzia cu subiectiva a unei complementive indirecte vezi § 366.

Subiectivele unor verbe de modalitate sau de aspect, în construcții ca *Trebuie să învăț*, *Îmi vine să plîng*, *Era să cad*, sînt incluse de unii cercetători în așa-numitul predicat verbal compus (vezi § 263), de unde se ajunge cîteodată și la calificarea lor greșită drept predicative.

Propoziția predicativă

§ 356. Este propoziția subordonată care îndeplinește funcțiunea de nume predicativ al propoziției regente, cu sau fără verb copulativ (*El este ce nu pare*, *Toate cum le știi*), sau pe lîngă un verb copulativ la un mod nepredicativ din cadrul acesteia (*Fiind ce nu pare*, *a putut rezolva totul*). Pentru verbele copulative – inclusiv pentru absența lor – vezi § 264.

Propoziția predicativă se introduce prin pronume sau adjective pronominale relative, interogative ori nehotărîte (*Problema este cine vine*; vezi și exemplele anterioare), prin adverbele modale relative, interogative ori nehotărîte *cum*, *oricum*, *precum*, *cît*, *oricît* și prin locuțiunile conjuncționale comparative *ca și cum*, *după cum* (*Orașul este cum îl știi*), prin conjuncțiile *că*, *să*, *ca... să*, *dacă* și *de* (*Problema este că vine și el*, *Problema este dacă vine*). Pronumele introductiv are construcția cauzală și prepozițională cerută de funcția sa din cadrul predicativei (*Problema este pe cine să trimitem* sau *cui îi încredințăm scrisoarea*; vezi și § 116, 117). Pentru întrebuintarea corectă a conjuncției compuse *ca... să* și pentru apariția îmbinării neliterare *că să* vezi § 224 și 214. Predicativele interogative indirecte – pronominale, adverbiale sau conjuncționale (cu *dacă* ori *de*) – sînt legate de existența unui substantiv cu sensuri din sfera largă a informației (vezi § 241 și 403) ca subiect al verbului copulativ din regentă; pentru evitarea lui *că* la predicativele interogative indirecte, în fraze ca *Problema e că cine vine*, vezi § 222.

Folosirea modurilor este la fel ca la propoziția subiectivă (vezi § 354).

Locul obișnuit al propoziției predicative este după regentă (vezi toate exemplele anterioare), dar ea poate fi așezată – rar, pentru reliefare – și înaintea regentei (*Ce am fost nu mai pot fi*).

Propoziția predicativă nu se desparte prin nici un semn de punctuație de regenta ei, cu excepția frazelor fără verb copulativ, în locul căruia se poate folosi virgula sau un semn echivalent (linia de pauză, două puncte); vezi și § 264.

§ 357. Propoziția predicativă este confundată uneori cu alte propoziții subordonate necircumstanțiale: subiective (vezi § 355), complementive directe (vezi § 364) și, mai ales, predicative suplimentare (vezi § 359).

Propoziția predicativă suplimentară

§ 358. Este propoziția subordonată care îndeplinește funcțiunea de element predicativ suplimentar pe lângă un verb din regentă, exprimînd o acțiune simultană, rar posterioară, referitoare la subiectul regentei (*Se aud clopotele cum sună*), la complementul ei direct (*Le aud cum sună*), la un complement indirect (*M-am pomenit cu el că vine*) sau de agent (*A fost condusă de el cum l-a găsit*).

Propoziția predicativă suplimentară se introduce prin pronume sau adjective pronominale relative, interrogative ori nehotărîte (*Te știu cine ești*), prin adverbele (*ori*)*cum*, *precum*, (*ori*)*cît* și prin *ce* cu valoare adverbială (*Te știu cum lucrezi*, *Te știu ce mult lucrezi*), prin conjuncțiile *că*, *să*, *ca... să*, *dacă* și *de* (*Te știu că ești muncitor*, *L-a făcut să înțeleagă*). Pronumele introductiv are construcția cazuală și prepozițională cerută de funcția sa din cadrul predicativei suplimentare (*Te știu cui îi duci dorul*, *Te știu la cine ți-e gîndul*; vezi și § 117). Pentru întrebuintarea corectă a conjuncției *ca... să* – rar folosită – vezi § 224. Conjuncția *de* (cu sensul „să”) este învechită și populară. Predicativele suplimentare interrogative indirecte – pronominale, adverbiale sau conjuncționale (cu *dacă* ori *de*) – sînt legate de existența unui verb regent cu sensuri din sfera largă a informației (vezi § 241 și 403); pentru evitarea lui *că* în propoziții de acest fel, în fraze ca *Te știu că cine ești*, vezi § 222.

Predicativele suplimentare pronominale, adverbiale și cele conjuncționale introduse prin *că*, *dacă* și *de* se construiesc cu modul indicativ (cel mai frecvent), condițional-optativ sau prezumtiv; propozițiile introduse prin *să* și *ca... să* se construiesc cu modul conjunctiv.

Locul obișnuit al propoziției predicative suplimentare este după regentă (vezi toate exemplele anterioare), dar unele tipuri pot fi așezate – rar, pentru reliefare – și înaintea regentei (*Cum au fost le-am lăsat*).

Propoziția predicativă suplimentară nu se desparte de obicei prin nici un semn de punctuație de regenta ei, dar anumite tipuri pot fi despărțite prin virgulă, dacă sînt izolate (*Parc-o văd pe mama, cum era ea în tinerețe*).

§ 359. Controversată ca specie aparte de subordonată, propoziția predicativă suplimentară este confundată adesea cu diverse propoziții cu care prezintă asemănări: cu predicativa propriu-zisă, cu atributiva, cu unele complementive (în special cu cea directă și cu circumstanțiala de mod); cf. § 272. În condițiile nerecunoașterii predicativei suplimentare tipul referitor la su-

biect este interpretat fie ca predicativă propriu-zisă (în fraze ca *A ajuns ce a vrut, S-a făcut cât e bradul, A rămas cum îl știi*), fie ca circumstanțială de mod (*A alergat cum se găsea*), în timp ce tipul referitor la complementul direct este interpretat drept completivă directă (*Te știi cine ești sau Te știi că lucrezi, L-am făcut sau l-am lăsat să înțeleagă*). De reținut că într-o gramatică în care nu se admite predicativa suplimentară nu se poate încadra la predicativa propriu-zisă decât tipul referitor la subiect, nu și cel referitor la un complement; cf. și § 266.

Propoziția atributivă

§ 360. Este propoziția subordonată care îndeplinește funcția de atribut al unui substantiv sau substituit de substantiv – pronume, adjectiv pronominal posesiv, numeral – din regentă (*Scrisoarea pe care am primit-o m-a alarmat; Noi, care i-am fost colegi, îl cunoaștem; Părerea noastră, care i-am fost colegi, n-a contat; Cei doi, care nu fuseseră preveniți, s-au speriat*) sau al regentei în întregime (*El n-are răbdare, ceea ce mă supără*).

Propozițiile atributive cunosc mai multe clasificări, din diverse puncte de vedere. Dintre acestea, fundamentală este clasificarea în propoziții atributive propriu-zise și în propoziții apozitive; ultimele sînt considerate uneori o specie aparte.

§ 361. Propoziția atributivă propriu-zisă corespunde unui atribut, cu excepția celui apozitional.

Se introduce prin pronumele relative *care, ce, cine, cât, cel ce, regional și de* (pentru statutul căruia vezi § 117), rar și prin adjectivele pronominale relative *care, ce, cât*, prin pronumele interogativ *cine* și prin pronumele și adjectivele interogative *care, ce, cât*, prin pronume și adjective pronominale nehotărîte de tipul *oricare, oricine*, prin adverbele relative și interogative *cînd, cât, cum, încotro, unde*, cu sau fără prepoziții, și prin conjuncții, de obicei prin *că, să, ca... să, cum că* sau *dacă*, dar după substantive cu sens verbal și prin alte elemente conjuncționale (*deși, după ce, fără să, pînă să* etc.) și prin adverbe nehotărîte.

Cînd determină o propoziție (sau un grup de propoziții) atributivă propriu-zisă se introduce numai prin pronumele relativ *care* precedat de prepozițiile *drept, după, la, pentru* (*S-a închinat, după care s-a așezat la masă*) și prin adverbul relativ *unde* precedat de prepoziția *de* (*A plecat fără să mă anunțe, de unde am înțeles că s-a supărat*).

Atributivele pronominale pun numeroase probleme de formă legate de felul pronumelor, de folosirea lor cu sau fără antecedent în regentă și de faptul dacă substantivul determinat are sau nu sensuri verbale. În atributivele cele mai obișnuite, care determină substantive neverbale și fără sens de informare, pronumele relative *care, ce, cât* au genul și numărul termenului determinat din regentă, dar construcția cazuală sau/și prepozițională

cerută de funcția din atributivă (de exemplu, *Tînărul căruia i-am dat cheia este fiul meu; Tînăra căreia i-am dat cheia este nora mea*), iar pronumele relative *cine, cel ce* și cele nehotărîte apar numai în forme de genitiv și sînt dependente de termenul determinat prin forma cazuală, cerută de raportul cu regenta, dar necorespunzătoare funcției din cadrul atributivei (*Datoria (ori)cui înlînește un accidentat este să-l ajute*). În atributivele care determină substantive verbale pronumele relative sau nehotărîte se folosesc numai fără antecedent în regentă, iar singura restricție formală este excluderea formei de nominativ, construcția cazuală sau/și prepozițională fiind cerută de raportul cu regenta, dar necorespunzînd cu funcția din cadrul atributivei (*plecarea cu cine am dorit...*, *trimiterea de ajutoare (ori)cui are nevoie...*). Adjectivele pronominale relative și nehotărîte apar mai rar decît pronumele corespunzătoare ca elemente introductive ale unor propoziții atributive, dar sînt posibile la ambele tipuri: *Va investi jumătate din (ori)cîți bani va cîștiga; Mi-a restituit datoria, cu care bani am cumpărat cartea dorită; plecarea în (ori)care / (ori)ce stațiune vrei, plecarea cu (ori)cîte bagaje poți duce*.

Pronumele interogative – care introduc atributive dependente de substantive cu sens verbal sau neverbal din sfera informației – nu au forme impuse de regentă nici în ce privește genul și numărul, nici în ce privește cazul; construcția lor se orientează exclusiv după funcția din cadrul atributivei (*Întrebarea pe cine aș prefera ca însoțitor m-a găsit nepregătită*). Pentru diverse aspecte ale întrebuirii pronomelor relative, inclusiv pentru acordul lor, vezi § 117 și 280.

Atributivele introduse prin adverbe relative sînt de două feluri. Unele sînt sinonime cu cele introduse prin pronume relative cu prepoziție: *școala unde am învățat = școala în care am învățat; din ziua cînd ne-am cunoscut = din ziua în care...*, dar, spre deosebire de atributivele pronominale, cele adverbiale relative cunosc unele restricții referitoare la substantivele pe care le pot determina: în funcție de sensul lor local, temporal, modal sau cantitativ, adverbele relative nu pot apărea decît după substantive care denumesc noțiuni din aceleași sfere (*locul* – sau *orașul, strada, casa etc. – unde...*; *timpul* – sau *perioada, anul, ziua etc. – cînd...*; *felul* – sau *modul – cum...*); folosirea unor atributive adverbiale cu *unde* în locul celor pronominale după substantive care n-au sensuri corespunzătoare (de exemplu, *atitudine, declarație, problemă, sistem, tactică unde...* și, mai ales, *perioadă sau secol unde...*) este nerecomandabilă. O situație diferită au atributivele introduse prin adverbe relative sau nehotărîte care determină substantive cu sens verbal și au construcția unor subordonate circumstanțiale: *Plecarea încotro am hotărît va avea loc mîine; Obligația lui este legarea sacului cînd se umple*. Atributivele introduse prin adverbe interogative determină substantive cu sensuri din sfera informației (*Întrebarea unde se duce l-a surprins*).

Atributivele conjuncționale obișnuite, care determină substantive neverbale, se introduc prin aceleași conjuncții ca alte subordonate necircumstanțiale (vezi § 351); pentru întrebuițarea corectă a conjuncțiilor compuse *ca... să* și *cum că* și pentru apariția îmbinării neliterare *că să* vezi § 224, 405 și 214. Cele care determină substantive cu sensuri verbale pot avea și construcția unor subordonate circumstanțiale (de exemplu, *S-a hotărât începerea lucrărilor îndată ce condițiile devin prielnice*). Atributivele interrogative indirecte totale se introduc prin conjuncția *dacă* (*Întrebarea dacă vine și el l-a mirat*); pentru evitarea lui *că* la atributivele interrogative indirecte pronominale sau adverbiale vezi § 222.

După legătura cu termenul determinat, marcată în pronunțare prin pauză și intonație, iar în scris prin punctuație, propozițiile atributive sînt izolate (numite uneori și explicative) și neizolate (numite uneori și determinative). Atributivele izolate se despart în scris de termenul determinat prin virgulă sau prin linie de pauză, în timp ce atributivele neizolate nu se despart prin nici un semn de punctuație. Atenție la deosebiri de înțeles dintre atributivele izolate și cele neizolate și la reflectarea distincției în punctuație (*Am fost la un singur spectacol, care mi-a plăcut* = *Am văzut un spectacol și acesta mi-a plăcut* și *Am fost la un singur spectacol care mi-a plăcut* = *Am văzut mai multe spectacole, dar numai unul dintre ele mi-a plăcut*)! În situația de a fi izolate apar mai des atributivele pronominale și cele adverbiale; termenul determinat este frecvent un nume propriu sau un pronume personal.

Fiecare dintre cele două categorii de propoziții atributive – izolate și neizolate – cunoaște, la rîndul ei, cîte o clasificare, după criterii diferite (cf. § 275): atributivele izolate sînt descriptive sau circumstanțiale, iar atributivele neizolate sînt de identificare sau de calificare. Dintre toate acestea importantă este categoria atributivelor circumstanțiale (la care caracterizarea atributivă a termenului nominal determinat implică o nuanță circumstanțială referitoare la predicatul regentei); această nuanță – subliniată uneori printr-un corelativ în regentă – poate fi cauzală (*El, care e bolnav, n-a venit*), concesivă (*El, care e bolnav, a venit totuși*), condițională (*N-aș colabora cu cineva care n-ar fi specialist*), finală (*A trimis observatori care să-i relateze tot*), consecutivă (*N-am mai văzut așa om, care să nu priceapă nimic*) sau modal-comparativă (*Era de o frumusețe care nu s-a mai văzut*).

Propozițiile atributive pronominale și adverbiale se construiesc cu toate modurile personale afară de imperativ; la cele conjuncționale modul depinde de elementul introductiv. Modul este în general același ca într-o propoziție independentă.

Locul propoziției atributive este totdeauna după termenul determinat, de obicei imediat după acesta, și tocmai de aceea atributiva este adesea intercalată în cuprinsul propoziției regente. Atributiva introdusă prin *care* poate să nu stea imediat după termenul determinat numai dacă nu există

nici o posibilitate de confuzie a acestuia, fie pentru că nu intervine alt substantiv sau pronume anterior, fie pentru că determinatul este indicat prin diferite mijloace, ca acordul predicatului din atributivă, reluarea printr-un pronume personal neaccentuat sau forma însăși a pronumelui relativ; de exemplu, deși distanțate de substantivul determinat, sînt corecte și nu produc nici o confuzie atributivele din construcții ca *hainele copilului, care erau pregătite* sau *hainele copilului, pe care le pregătise* ori *hainele copilului, a căror curățenie lăsa de dorit*. Nerespectarea regulii de a așeza propoziția atributivă imediat după cuvîntul la care se referă sau măcar înainte de intervenția altui cuvînt susceptibil de a fi interpretat drept antecedentul ei poate duce la exprimări nu numai ambigue, ci și rizibile; iată un asemenea exemplu: *Ea a deprins arta țesutului de la bunica ei, pe care și-a perfecționat-o la școala populară*. (Pentru ca fraza să nu fie echivocă e suficientă fie o schimbare de topică: *Ea a deprins de la bunica ei arta țesutului, pe care și-a perfecționat-o*, fie repetarea substantivului *artă* imediat înaintea atributivei: *Ea a deprins arta țesutului de la bunica ei, artă pe care și-a perfecționat-o*.) Elementul introductiv al atributivei stă, în mod firesc, la începutul ei, cu excepția pronumelui relativ *care* la genitiv în construcții pentru care vezi § 117.

Pentru folosirea greșită a conjuncției *și* înaintea unei propoziții atributive necoordonate cu un atribut precedent vezi § 222.

Propozițiile atributive propriu-zise sînt confundate uneori cu alte propoziții. Neglijîndu-se natura termenului determinat, atributivele care determină substantive verbale sau substantive din componența unei îmbinări cvasilocuționale sînt confundate adesea cu diverse propoziții complementive (directe, indirecte, de agent sau circumstanțiale) care au construcție și sensuri asemănătoare. Tot astfel, atributivele adverbiale relative de tipul *locul unde...*, *ziua cînd...*, *felul cum...* sînt confundate cu propozițiile circumstanțiale introduse prin aceleași adverbe, iar atributivele circumstanțiale de orice tip formal sînt confundate, pe baza sensului, cu circumstanțialele relativ sinonime. Pentru confuzia cu subiectivele a unor atributive al căror termen determinat este subiect inclus vezi § 355.

§ 362. Propoziția apozitivă corespunde unei apoziiții; termenul ei determinat nu se limitează la un substantiv sau un substitut de substantiv, ci poate fi și un adverb, un verb, un grup de cuvinte sau o propoziție întreagă.

Apoziția poate fi juxtapusă (*Am făcut o greșeală: n-am trimis scrisoarea*) sau introdusă prin diverse mijloace joncționale nespecifice: conjuncții (în special *că, să, ca... să*: *Se știe un lucru: că întîrzie*), pronume relative (în special *ce* și *ceea ce*: *Ne înțelegem bine, ceea ce e important*), adjective pronominale relative (în special *care* și *cît*: *A lucrat acolo doi ani, în care timp a cunoscut bine regiunea*; *Au venit doisprezece, cîți voluntari ceruse*) sau adverbe relative (*Știu în ce loc vă întîlniți: unde ați fost*

și ieri), în funcție de construcția termenului determinat. În ambele situații ea poate fi sau nu marcată de unul dintre adverbele specifice *adică, anume* (*Se pregătește serios, **adică** citește, rezolvă probleme, discută nedumeririle; Nu cunosc numărul invitațiilor, **cîți** anume ai chemat*).

Folosirea modurilor este la fel ca la atributiva propriu-zisă (vezi § 361).

Locul propoziției apozitive este după termenul determinat (vezi toate exemplele anterioare), cu excepția apozitivelor introduse prin *ceea ce*, care pot sta și înaintea termenului determinat (*Ne cunoaștem de mult și, **ceea ce** e important, ne înțelegem bine*).

Propozițiile apozitive sînt întotdeauna izolate; în scris ele sînt despărțite de termenul determinat prin virgulă, linie de pauză sau două puncte.

Ca și la apozitie, confuziile cu alte propoziții se datoresc faptului că propozițiile apozitive sînt interpretate uneori ca și cum ar avea aceeași funcție ca termenul determinat.

Propoziția completivă directă

§ 363. Este propoziția subordonată care îndeplinește funcțiunea de complement direct al predicatului propoziției regente (*Aștept să termin, **Iată că** vine*) sau al unui verb la un mod nepredicativ din cadrul acesteia (*Așteptînd să termin, am **întîrziat***).

Propoziția completivă directă se introduce prin pronume sau adjective pronominale relative, interogative ori nehotărîte (*Am **împărțit** ce am **cîștigat**, Spune cine sînt, Spune orice vrei*), prin adverbe relative ori interogative (*Știu unde mergem*), prin conjuncțiile *că, să, ca... să, (pre)cum că, dacă și de* (*Doresc să vii, Cred că pleacă, Întreabă dacă vine*). Pronumele introductiv relativ sau nehotărît are construcția cerută de raportul cu regenta, neputînd apărea decît la nominativ și la acuzativ, cu sau fără prepoziția *pe* (de exemplu, *Am **întîlnit** pe cine venea **încoace**, Am **luat** ce am **vrut** sau ce s-a **putut***); pronumele interogativ are forma cazuală sau/și construcția prepozițională cerută de funcția sa din cadrul completivei directe (*Știu cui i-ai dat cheia sau la cine este cheia*). Pentru întrebuintărea corectă a conjuncțiilor compuse *ca... să și (pre)cum că*, pentru apariția îmbinărilor ne-literare *că să* și pentru folosirea greșită a lui *căci* în loc de *că* sau a lui *pentru ca să* în loc de *să* vezi § 224, 405, 214 și 225. Conjuncția *de* cu sensul „să” este învechită și populară. Completivele directe interogative indirecte – pronominale, adverbiale sau conjuncționale (cu *dacă* ori *de*) – determină verbe cu sensuri din sfera largă a informației (vezi § 241 și 403) sau interjecția *iată*; pentru evitarea lui *că* la completivele directe interogative indirecte, în fraze ca *L-au **întrebat** că cine e*, vezi § 222. Pentru completivele directe juxtapuse în construcții interogative indirecte vezi § 407.

Propozițiile complete directe introduse prin pronume sau adjective pronominale relative sau nehotărîte referitoare la persoane și însoțite de *pe*

pot fi dublate (reluare sau anticipare) printr-un pronume personal neaccentuat, în acuzativ, așezat în regentă. Reluarea este mai răspândită decât anticiparea, fiind obligatorie (*Pe (ori)cine întâlnești să-l saluți*). Anticiparea nu e niciodată obligatorie, ci doar facultativă în unele situații (de exemplu, *(I)-am trimis pe câți au fost aici*), iar în altele imposibilă (*Servea frumos pe oricine intra în magazin*). Reluarea unei completive directe conjuncționale prin pronumele personal neaccentuat *o* cu valoare neutră (*Că n-ai venit i-au spus-o mulți*) nu este recomandabilă.

Dublarea (reluarea sau anticiparea) completivei directe nu trebuie confundată cu folosirea ei alături de un complement direct diferit ca referent sau cu folosirea a două completive directe – necoordonate – pe lângă același verb regent. Verbele care pot avea două complemente directe (vezi § 294) pot avea și un complement direct și o completivă directă – pronominală ori conjuncțională – sau două completive directe – una pronominală („a ființei”) și una conjuncțională („a acțiunii”) –; de exemplu, *M-a învățat ce am vrut*, *M-a anunțat că vine*, *Am rugat acest lucru pe câți am întâlnit*, *Sfătuiesc pe oricine deprinde cuvinte noi să consulte dicționare*.

Folosirea modurilor este la fel ca la propozițiile subiective (vezi § 354).

Locul obișnuit al propoziției completive directe este după verbul sau interjecția de care depinde, de cele mai multe ori chiar imediat după termenul determinat. Ea poate sta însă – pentru reliefare – și înaintea acestuia; această topică se întâlnește mai des la completivele pronominale (*Ce face acolo nu știu*) și adverbiale (*Unde se duce nu mi-a spus*), mai rar la cele conjuncționale (*Să cos nu știu*, *Că ai telefonat aflu acum*). Completivele directe introduse – în limbajul popular – prin conjuncția *de* cu sensul „să” sînt totdeauna postpuse (*A început de a scris*). Pentru împletirea completivei directe cu regenta, în fraze ca *Unde crezi că se duce?*, vezi § 353.

Punctuația propoziției completive directe depinde de topică ei. Completiva directă așezată după regentă nu se desparte de aceasta prin nici un semn de punctuație. Când stă înaintea regentei, folosirea virgulei sau a liniei de pauză este permisă, dar nu obligatorie; prezența unui semn de punctuație marchează o anumită pauză (caracterul izolat al completivei) și poate servi la dezambiguizarea unor fraze (de exemplu, *Că ai telefonat, acum am aflat* și *Că ai telefonat acum, am aflat*; *Ce-am cerut, să-mi dai?* și *Ce-am cerut să-mi dai?*).

§ 364. Propoziția completivă directă este confundată uneori cu alte propoziții subordonate sau cu părți ale predicatului regentei. Completivele directe ale unor verbe de modalitate sau de aspect, din construcții ca *Pot să scriu*, *Încep să cânt*, sînt incluse de unii cercetători în structura așa-numitului predicat verbal compus (vezi § 125 și 263), iar printr-o interpretare abuzivă a consecințelor acestei concepții ele ajung să fie calificate, greșit, drept predicative. Confuziile cu propoziția atributivă se produc în aceleași situații ca la subiectivă (vezi § 352).

Pentru confundarea cu completivă directă a unor propoziții subiective, predicative și predicative suplimentare vezi § 355, 357 și 359, iar pentru confundarea cu această subordonată a unor propoziții independente vezi § 404.

Dificultăți reale de distincție există în două situații:

– între o completivă directă și una indirectă, când subordonata este conjuncțională – cu elemente introductive nespecifice –, iar verbul regent permite construcții corespunzătoare și sinonime cu ambele tipuri de complemente (de exemplu, *Și-a amintit să întrebe, S-a hotărât să meargă, Mă gândesc că n-am făcut bine*) – cf. și § 295;

– între o completivă directă introdusă prin pronumele sau adverbul relativ *cît* și o propoziție modală cu construcție identică (*A costat cît n-aș fi crezut, Să-mi dai cît am cerut*) – cf. § 295.

Propoziția completivă indirectă

§ 365. Este propoziția subordonată care îndeplinește funcțiunea de complement indirect al predicatului propoziției regente (*Am scris cui trebuia, Sînt convins că așa e bine*) sau al unui verb la un mod nepredicativ, al unui adjectiv sau adverb din cadrul acesteia (*Scriind cui trebuia am rezolvat totul; Dornic să-l întâlnească, i-a telefonat; A lucrat independent de cine crezi*).

Propoziția completivă indirectă se introduce prin pronume sau adjective pronominale relative, interrogative ori nehotărîte (*Dau ajutor (ori)cui are nevoie, Mă mir ce face acolo*), prin adverbe relative ori interrogative (*Se miră cum nu înțeleg*), prin conjuncțiile *că, să, ca... să, cum că, dacă, de și pentru că* (*Mă bucur că vii, Se feresc să-și dea părerea*). Pronumele introductiv relativ sau nehotărît are construcția cerută de raportul cu regenta, neputînd apărea decît în cazul dativ fără prepoziție sau în acuzativ ori genitiv cu prepoziție (vezi exemplele *Dau ajutor (ori)cui are nevoie, A lucrat independent de cine crezi*); pronumele interrogativ are forma casuală sau/și prepozițională cerută de funcția sa din cadrul completivei indirecte (*Nu mă dumiresc a cui este*). Pentru întrebuițarea corectă a conjuncțiilor compuse *ca... să* și *cum că*, precum și pentru apariția îmbinării neliterare *că să* vezi § 224, 405 și 214. În completive indirecte negative *să* și *ca... să* pot apărea în îmbinările *nu cumva să, să nu cumva să, ca nu cumva să* (popular și în varianta cu *care; nu care cumva să* etc.). Completivele indirecte interrogative indirecte – pronominale, adverbiale sau conjuncționale (cu *dacă* sau *de*) – determină verbe sau adjective cu sensuri din sfera largă a informației (vezi § 241 și 403); pentru evitarea lui *că* la completivele indirecte interrogative indirecte, în fraze ca *Mă mir că cine ți-a spus așa ceva*, vezi § 222.

Propozițiile complementive indirecte introduse prin pronume sau adjective pronominale relative ori nehotărâte în cazul dativ sau acuzativ cu *la* (construcția echivalentă cu dativul, vezi § 206) pot fi dublate (reluete sau anticipate) printr-un pronume personal neaccentuat, în dativ, așezat în regentă. Reluarea este obligatorie: (*Ori*)cui mă întreabă îi răspund, *La (ori)cîți îmi cer le dau ajutor*, în timp ce anticiparea este în general facultativă și rară: (*Îi*)răspund (*ori*)cui mă întreabă, (*Le*)dau ajutor *la (ori)cîți îmi cer*, fiind obligatorie numai cînd termenul regent este o construcție de tipul *mi-e dor* (cf. § 298): *Îi e somn ziua cui n-a dormit noaptea*.

Uneori același termen regent – verb sau, mai rar, adjectiv – poate fi determinat, simultan, de două propoziții complementive indirecte, cu valori și construcții diferite: *Oricui mă întreabă îi vorbesc cu plăcere despre ce am realizat*, *La cîți am întîlnit le-am amintit de ce am hotărît*.

Folosirea modurilor este la fel ca la propoziția subiectivă (vezi § 354). Pe lîngă un verb regent care înseamnă „a se teme” completiva indirectă are construcții diferite – cu *că* + indicativul (prezumtivul ori condițional-optativul) sau cu *să* + conjunctivul – nu numai în funcție de caracterul real, ireal sau realizabil al acțiunii din completivă, ci și în funcție de nuanțe semantice ale verbului regent și de atitudinea (dorința) subiectului acestuia cu privire la acțiunea din completivă; construcțiile în discuție pun probleme speciale și din punctul de vedere al negației (vezi § 246): cf. *Mă tem că pleacă* (doresc să nu plece), *Mă tem că nu pleacă* (doresc să plece), *Mă tem să (nu) plece* (doresc să nu plece). De remarcat sinonimia dintre *Mă tem că pleacă* și *Mă tem să nu plece*.

Locul obișnuit al propoziției complementive indirecte este după termenul regent. Ea poate sta însă – pentru reliefare – și înaintea acestuia; această topică se întîlnește mai des la completivele pronominale (*De cine nu învață, relele se-agață*) și adverbiale (*Cum de nu înțelegi mă mir*), mai rar la cele conjuncționale (*Că așa e bine sînt convins*). Completivele indirecte introduse – popular – prin conjuncția *de* cu sensul „să” sînt totdeauna postpuse (*S-a apucat de a săpat grădina*).

Punctuația propoziției complementive indirecte depinde de topică ei. Completiva indirectă așezată după regentă nu se desparte de aceasta prin virgulă. Cînd stă înaintea regentei folosirea virgulei sau a liniei de pauză este permisă, dar nu obligatorie; prezența unui semn de punctuație are aceleași funcții ca la completiva directă (vezi § 363).

§ 366. Propozițiile complementive indirecte pot avea unele nuanțe secundare circumstanțiale, care provoacă uneori confuzii cu propozițiile respective. Nuanțele de acest fel sînt cauzale (*Mă bucur că ai venit, Îți mulțumesc pentru că m-ai ajutat*), condiționale (*M-aș bucura să vii și tu*) sau finale (*Se pregătește să plece*).

Completivele indirecte sînt confundate uneori și cu subordonate necircumstanțiale. De subiectivă sînt apropiate semantic și unele complementive

indirecte pronominale (cu pronumele în dativ) care determină verbe impersonale ca *a se cuveni*, *a plăcea* sau construcții de tipul *mi-e dor* (*Cui a muncit i se cuvine răsplata*, *Cui n-a mâncat îi e foame*), dar confuzii frecvente se produc la completivele indirecte conjuncționale care determină locuțiunile verbale *a-i părea bine* ori *rău* sau verbe reflexive personale ca *a se bucura*, *a se mira* (*Îmi pare bine/rău că ai venit*, *Îți pare bine/rău să plec* – cf. (*Se*) *pare că ninge*, *Mă mir că ai venit* – cf. *Mă miră că ai venit*). Confuzii cu completiva directă se produc atât la completive pronominale (*Te superi pe cine-ți vrea binele*, *Contez pe ce mi-ai promis*), cât – mai ales – la completive conjuncționale (*M-am apucat să scriu*, *S-a mulțumit să zîmbească*); cf. § 299. Pentru dificultățile reale de delimitare a completivei indirecte de cea directă vezi § 364.

Pentru înglobarea la completiva indirectă a unor subordonate cu identitate proprie – de agent, sociativă, de relație, opozițională, cumulativă, de excepție – cf. § 299.

Propoziția completivă de agent

§ 367. Este propoziția subordonată care îndeplinește funcțiunea de complement de agent al unui verb – la diateza pasivă de ambele tipuri, la modul participiu ori supin cu valoare pasivă – sau al unui adjectiv cu sens pasiv din regentă.

Este exclusiv pronominală, fiind introdusă prin pronume relative sau nehotărâte construite cu prepoziția *de* ori *de către* (*A fost lăudat de (ori)cine l-a văzut*).

Se construiește numai cu indicativul, prezumtivul și condițional-optativul.

De obicei postpusă, poate fi antepusă pentru reliefare (*De oricine l-a văzut a fost lăudat*).

În general nu se desparte de regentă prin nici un semn de punctuație.

Propoziția circumstanțială de loc

§ 368. Este propoziția subordonată care îndeplinește funcțiunea de complement circumstanțial de loc, arătând locul (în sensul descris la § 302) în care se petrece acțiunea din propoziția regentă.

Se introduce, de obicei, prin adverbele relative *unde*, *încotro* sau compusele lor nehotărâte *ori(și)unde*, *oriîncotro*, singure (*Mă duc (ori)unde vrei*) ori cu prepoziții (*A venit de unde l-ai trimis*), și – mai rar – prin pronume sau adjective pronominale relative ori nehotărâte, numai însoțite de prepoziții (*Mă duc la cine mă invită*, *Întru în ce casă îmi place*). Propoziția

de loc care exprimă și ideea de măsură are un element introductiv specific în adverbul relativ *cît* (*Am umblat cît e lumea de mare*).

Se construiește numai cu indicativul, prezumtivul și condițional-optativul.

Locul obișnuit al propoziției de loc este după regentă (vezi exemplele anterioare), dar ea poate sta – pentru reliefare – și înaintea acesteia (*Unde mă întâlnește mă ține de vorbă*).

Punctuația propozițiilor de loc depinde de topică; cele postpuse nu se despart de regentă prin nici un semn de punctuație, pe cînd cele antepuse pot fi despărțite prin virgulă sau linie de pauză în două situații: dacă circumstanța exprimată nu este considerată esențială în frază sau dacă subordonata are un corelativ în regentă.

Propozițiile circumstanțiale de loc au uneori în regentă corelative adverbiale de insistență: *Unde îl prindea, acolo îl certa*. Cînd corelativul precedă subordonata, el poate sta imediat înaintea elementului introductiv al acesteia, ceea ce creează probleme de delimitare a propozițiilor în cadrul unei îmbinări ca *acolo unde* (vezi și § 227).

§ 369. Propozițiile circumstanțiale de loc care arată spațiul măsurat (*Cît vezi cu ochii e numai șes, Am mers cîți kilometri ne-a spus*) sînt confundate uneori cu propozițiile circumstanțiale de mod. Propozițiile de loc introduse prin adverbe sau pronume nehotărîte (sau numai cu valoare nehotărîtă) se apropie adesea de subordonatele concesive, mai ales cînd au predicatul la modul condițional (de exemplu, *Oriunde s-ar ascunde îl găsim, Te însoțesc pe (ori)ce drum ai merge*).

Propoziția circumstanțială de timp (sau temporală)

§ 370. Este propoziția subordonată care îndeplinește funcția de complement circumstanțial de timp, arătînd locul în care se petrece acțiunea din propoziția regentă. Raportul temporal exprimat poate fi: a) de anterioritate, cînd acțiunea din regentă are loc înaintea celei din subordonată (*A sosit înainte ca mîncarea să fie gata*), b) de posterioritate, cînd acțiunea din regentă are loc după cea din subordonată (*A sosit după ce terminasem masa*) și c) de simultaneitate, cînd acțiunea din regentă are loc în același timp cu cea din subordonată (*A sosit în timp ce mîncam*). Definite în acești termeni, raporturile temporale sînt prezentate din punctul de vedere al regentei; cei care le prezintă din punctul de vedere al subordonatei inversează între ele denumirile raporturilor de anterioritate și de posterioritate.

Propoziția circumstanțială de timp se introduce, de obicei, prin adverbe relative ori nehotărîte și prin conjuncții și, mai rar, prin pronume și adjective pronominale relative ori nehotărîte, în general însoțite de prepoziții. Mijloacele concrete folosite diferă după raportul temporal exprimat.

1. **Anterioritatea.** Temporalele care exprimă simpla anterioritate nedeterminată au ca elemente specifice locuțiunea conjuncțională (*mai înainte (ca...) să*) (*Am ajuns la gară înainte ca trenul să fi fost tras la peron*) și prepoziția *înaintea* sau locuțiunea prepozițională *înainte de ca* însoțitoare ale unui pronume relativ sau nehotărît (*Am ajuns înaintea cui doreai*), dar pot fi introduse și prin conjuncția *pînă (nu)* sau diverse locuțiuni conjuncționale în care intră prepoziția *pînă* (*Să vii pînă nu e prea târziu*). De evitat folosirea locuțiunii conjuncționale *înainte de* (+ indicativul); vezi și § 225. Cele care exprimă anterioritatea imediată se introduc prin *cînd să*, avînd un caracter popular și familiar (*Cînd să plec, a venit mama*); regional se folosește cu această valoare și *pe cînd să*.

Temporalele care exprimă anterioritatea și limita acțiunii din regentă se introduc și ele prin conjuncția *pînă (nu)* sau locuțiunile conjuncționale *pînă ce*, *pînă cînd*, *pînă să* (*Rămii aici pînă mă întorc*), dar și prin locuțiunile conjuncționale *pentru cînd*, *pe cînd* (*Am amînat ședința pentru cînd se termină concediile*) și prin pronume sau adjective pronominale însoțite de prepozițiile *pînă la*, *pentru* sau *pe* (*Te-am așteptat pînă la ce oră ai spus*).

Pentru identitatea de valoare a temporalelor conjuncționale pozitive și negative care conțin elementele *pînă* și *înainte* vezi § 246.

2. **Posterioritatea.** Temporalele care exprimă simpla posterioritate nedeterminată se introduc prin locuțiunile conjuncționale *după ce* – regional și *după că*, *după ce că* –, *o dată ce* (*Am ajuns după ce se terminase programul*), popular și prin conjuncțiile *dacă* ori *de*, și prin pronume sau adjective pronominale relative sau nehotărîte însoțite de prepoziția *după* ori de locuțiunea prepozițională *în urma* (*Am ajuns după cine fusese trimis de tine*). Cele care exprimă posterioritatea imediată au numai elemente conjuncționale: adverbele *cînd*, *cum* și locuțiunile conjuncționale *imediat ce*, (*de*) *îndată ce*, învechit și *pe dată ce*, popular și *unde*, iar regional și *cît ori cît ce* (la temporalele pronominale această nuanță semantică poate fi exprimată prin adverbele *imediat*, *îndată* plasate în regentă); în unele situații posterioritatea imediată este foarte apropiată de simultaneitate. De evitat folosirea locuțiunilor conjuncționale *abia ce*, *numai ce*, *numai cît* (corecte ca locuțiuni adverbiale).

Temporalele de posterioritate care exprimă și momentul inițial al acțiunii (punctul de plecare în timp) se introduc prin locuțiunile conjuncționale *de cînd*, *de cum*, *de pe cînd* (*Plînge de cînd ai plecat*) și prin adjective pronominale relative ori nehotărîte însoțite de prepoziții ca *de la*, *din* (*Te aștept de la ce oră hotărîm*).

3. **Simultaneitatea.** Temporalele de simultaneitate durativă care exprimă o acțiune în desfășurare, nelimitată în timp, au ca elemente specifice locuțiunile conjuncționale *în timp ce*, *în vreme ce*, *pe cînd* (*În timp ce vorbeai, mă gîndeam la altceva*), dar pot fi introduse și prin *cînd* ori *cum* (*Scrisoarea a sosit cînd eram la serviciu*) sau prin pronume și adjective pronominale relative ori nehotărîte însoțite de prepoziția *în* (*Ne*

putem întâlîni în ce zi vrei). Cele care exprimă un interval măsurat, limitat în timp, se introduc prin adverbul *cît* sau locuțiunile conjuncționale *cîtă vreme*, *cît timp* (*Am așteptat cît mi-ai spus*) – regional și prin *pînă*, *pînă ce* sau *pînă cît* (*Să nu bea alcool pînă ia antibiotice*) – și prin adjectivul pronominal relativ *cît*, cu sau fără prepoziția *în* (*N-am să te uit cîte zile voi avea*); cînd intervalul măsurat este nedeterminat, iar predicatul temporalei repetă predicatul regentei, temporala poate fi introdusă – popular – și prin *ce* (*A stat ce a stat și apoi a plecat*). Cele care arată *progresia* (îndeplinirea treptată și paralelă a acțiunii) se introduc prin locuțiunea conjuncțională *pe măsură ce* (*Strugurii se culeg pe măsură ce se coc*).

Temporalele de simultaneitate momentană se introduc prin adverbul *cînd*, întărit uneori prin adverbe ca *atunci*, *tocmai* sau *exact* plasate în regentă (*Pornește exact cînd se dă semnalul*), și prin adjective pronominale relative însoțite de prepozițiile *în*, *la* (*Am venit la ce oră mi-ai spus*). Folosirea cu valoare momentană a locuțiunii conjuncționale *pe cînd* (*Pe cînd am ajuns, nu l-am mai găsit*) este regională.

Temporalele de simultaneitate iterativă se introduc prin adverbul *oricînd* sau prin locuțiunea conjuncțională (*ori*) *de cîte ori* (*Vine ori de cîte ori poate*).

Cu excepția temporalelor introduse prin (*mai*) *înainte* (*ca...*) *să*, *cînd să*, *pînă să* și *pînă cînd să*, care se construiesc numai cu modul conjunctiv, în toate celelalte se folosește de obicei indicativul, rar prezumtivul sau condițional-optativul.

Topica propoziției de timp este liberă. Ea poate sta atît înaintea, cît și în urma regentei, cu unele preferințe diferite după raporturile temporale exprimate: temporalele de anterioritate preferă postpunerea, pe cînd cele de posterioritate preferă antepunerea.

Punctuația propoziției de timp depinde în primul rînd de importanța circumstanței exprimate, mai puțin de topică sau de prezența altor unități sintactice. Propoziția de timp se desparte prin virgulă cînd nu exprimă o circumstanță esențială pentru regentă și nu se desparte cînd circumstanța este definitorie (punctuația poate deosebi înțelesul frazelor – rostite diferit ca intonație, accent și pauză – *Cînd îl chem, vine* și *Cînd îl chem vine*). Prezența unui circumstanțial înaintea unei temporale postpuse sau intercalate poate favoriza, dar nu impune folosirea virgulei.

Unele propoziții de timp – în special cele de posterioritate imediată, de simultaneitate momentană și iterativă – pot avea în regentă corelative adverbiale de insistență, care diferă, în general, după raporturile exprimate, uneori și după elementul introductiv al temporalei. De remarcat folosirea drept corelative de posterioritate imediată a adverbului *și* (*Îndată ce a plecat a și telefonat*), uneori pleonastic alături de *imediat* sau *îndată*, și a lui *cum*, numai în corelație cu *cum* (*Cum m-a văzut, cum s-a înșeninat*). Corelativul *atunci* așezat imediat înaintea elementului introductiv al unei temporale, în speță *cînd*, creează probleme de delimitare a propozițiilor; vezi și § 227.

În vorbirea populară propozițiile de timp reiau adesea – integral sau parțial – o propoziție anterioară, fie pentru sublinierea unei acțiuni sau a cronologiei faptelor, fie ca un mijloc de avansare a povestirii (prin care se câștigă timp de gândire, fără a se pierde șirul expunerii); de exemplu, *Am fost la piață și am cumpărat mere; după ce am cumpărat merele, am găsit și niște pere frumoase*. În exprimarea literară construcțiile de acest fel nu sînt elegante.

§ 371. Propoziția circumstanțială de timp poate avea nuanțe secundare legate de alte circumstanțe: cauzale (*Cînd a văzut paguba, s-a supărat*), condiționale (*Cînd nu știi ce vrei, e greu să te hotărâști*), concesive (*Te superi pe mine cînd eu îți vreau binele?*); temporalele introduse prin adverbe sau pronume nehotărîte se apropie de concesive mai ales cînd au predicatul la modul condițional: *Masa te așteaptă la orice oră ai veni*), consecutive (*A tot citit scrisoarea pînă ce nu se mai vedeau literele*), sociative (*A ajuns o dată cu cine plecase înainte*).

Circumstanțiala de timp are uneori numai formal această calitate, avînd înțelesul unei propoziții regente, pe cînd regenta formală exprimă, de fapt, circumstanța temporală; construcțiile de acest fel se numesc inverse. Temporalele formale din construcții inverse se introduc prin *cînd* – singur sau urmat de *deodată*, popular și (*numai*) *iaca, iată* (*Ajunsesem la gară cînd am constatat lipsa valizei*) – și prin *că* (*N-apucase bine să intre pe ușă, că a și fost căutat la telefon*); de remarcat folosirea cu valoare temporală a lui *că* numai în construcții inverse, și anume cu regente formale în care apar verbe ca *a nu apuca, a nu sfîrși, a nu trece* (+ cuvinte care exprimă noțiuni temporale) și adverbe ca (*de*) *abia, bine, încă, tocmai*. Temporală formală cu *că* invers este sinonimă cu o propoziție coordonată copulativă legată prin *și* (*N-apucase bine să intre pe ușă și a și fost căutat la telefon*).

Propoziția circumstanțială de cauză (sau cauzală)

§ 372. Este propoziția subordonată care îndeplinește funcțiunea de complement circumstanțial de cauză, arătînd cauza directă (*Lipsește pentru că e bolnav*) sau indirectă (*Să nu lipsești, că mă supăr!*) a acțiunii din regentă; distincția este prezentată uneori în termenii cauză – motivare (sau explicație) și exagerată pînă la admiterea ca subordonate numai a propozițiilor care arată cauza (directă), considerîndu-se că propozițiile care arată motivarea (explicația, justificarea sau cauza indirectă, cf. § 351) ar constitui o specie de coordonate. După cum exprimă pur și simplu cauza sau cauza invocată ca argument, propozițiile cauzale se împart în cauzale propriu-zise și cauzale argumentative.

Cauzalele propriu-zise (sau pure) care exprimă o cauză directă se introduc de obicei prin conjuncțiile *că, căci, cum, deoarece*,

fiindcă, întrucît, popular și dacă, unde, și prin locuțiunile conjuncționale *de vreme ce*, *din cauză că*, *din pricină că*, *pentru că*, popular și *de bine ce*, *çu* varianta *de bine că* (*De bine ce m-ai ajutat la nevoie, vreau să te ajut și eu*), regional și *de ce*, *din ce* sau *pentru ce* (în fraze de tip *Că tu, bade, așa-ai gîndit Că eu pentru ce-s negruță La nime n-oi fi drăguță*); foarte rar, ele pot fi introduse prin pronume relative cu prepoziții ca *de*, *din*, *pentru* (*Nu-i tace gura de cîte are de povestit, Nu mă doare capul de ce crezi tu*).

Cînd exprimă o cauză indirectă – de obicei cu regente interogative sau enunțative imperative și optative – cauzalele propriu-zise se introduc numai prin elemente conjuncționale, în general aceleași ca pentru cauza directă (cu excepția lui *cum*, *din cauză că*, *din pricină că*); *că* este adesea însoțit de *doar* (*Scoală-te, că (doar) nu ești bolnav!*). Propozițiile de acest ultim tip se construiesc uneori cu adverbe aflate la limita dintre joncțiune și juxtapunere, poate și dintre subordonare și coordonare: *doar, pasămite (Scoală-te, doar nu ești bolnav!)*.

Cauzalele argumentative reprezintă o subspecie a cauzalelor care exprimă o cauză indirectă; ele arată premisa pentru care vorbitorului i se pare necesară sau firească realizarea acțiunii din regentă (aceasta fiind o propoziție interogativă retorică sau exclamativă): *Dacă nu ești atent, cum o să înțelegi?* Exclusiv conjuncționale, pot fi introduse prin unele elemente comune cu cauzalele propriu-zise: *dacă*, *de vreme ce*, dar au și elemente distincte: *cînd*, *cîtă vreme*, *de*, *din moment ce*, *o dată ce*.

Propozițiile cauzale au uneori corelative adverbiale în regentă. Acestea pot fi: a) corelative de legătură, numai cînd cauzala – de obicei argumentativă – precedă regenta (*apoi, atunci*) și b) corelative de insistență, indiferent de locul cauzalei față de regentă (cel mai frecvent *de aceea*).

Modurile folosite sînt indicativul, rar prezumtivul și condițional-optativul.

Locul obișnuit al propoziției cauzale este după regentă; la cauzalele introduse prin *că* și *căci* această topică este singura posibilă. Unele tipuri de cauzale pot apărea și înaintea regentei – pentru reliefare – (*Pentru că e bolnav lipsește*), iar cauzalele introduse prin *cum* sînt întotdeauna antepuse.

Indiferent de locul față de regentă, propoziția cauzală se desparte sau nu de aceasta prin virgulă în funcție de importanța acordată de vorbitor cauzei exprimate și deci în funcție de legătura dintre cauză și restul comunicării (de exemplu, *Ion lipsește, pentru că e bolnav*, dar *Ion lipsește pentru că e bolnav, nu pentru că ar fi chiulangiu*), precum și în funcție de prezența unui corelativ care impune folosirea virgulei (*Pentru că e bolnav, de aceea lipsește*).

§ 373. Propoziția cauzală are uneori nuanțe secundare care o apropie de alte circumstanțiale: temporale (*Acum, că am terminat, răsuflăm ușurați*; vezi și § 371), condiționale (toate cauzalele argumentative, dar și unele propriu-zise: *Dacă ai venit cu mine, ne-am descurcat*). Prin raportarea

directă la regentă unele cauzale care exprimă o cauză indirectă pot fi confundate cu concesivele (*De ce ai lipsit și azi, că n-ai mai fost bolnav?*). Pentru confundarea cu o cauzală a completivei indirecte vezi § 366.

Confuzii frecvente se fac în sensul interpretării drept propoziții cauzale a unor construcții analizabile, de fapt, într-un complement de cauză și o propoziție subiectivă (*dat fiind // că...*), atributivă (*pentru aceea // că..., din cauza faptului // că..., în ideea // că...*), completivă directă (*avînd în vedere // că...*), completivă indirectă (*finînd seama // că...*), modală (*de + adjectiv sau adverb // ce...*); vezi § 225 și 306. Construcțiile cu *faptul că* sînt sursa unor anacoluturi de tipul *Faptul că ai întîrziat, nu știam ce să cred*, care caracterizează vorbirea neîngrijită.

Propoziția circumstanțială de scop (sau finală)

§ 374. Este propoziția subordonată care îndeplinește funcțiunea de complement circumstanțial de scop al regentei; cf. și § 351.

Se introduce de obicei prin conjuncțiile *să, ca (...)* *să* și locuțiunea conjuncțională *pentru ca (...)* *să*, construite cu modul conjunctiv (*S-a dus să se culce*); de evitat conjuncția *că să* (cf. § 224). În finale negative aceste elemente conjuncționale pot apărea în îmbinările *nu cumva să, să nu... cumva, să nu cumva să, (pentru) ca nu cumva să* (popular și în variante ca: *nu care cumva să* etc.). Popular, finalele se introduc și prin conjuncția *de*, care se construiește cu același mod și timp ca predicatul din regentă, inclusiv cu imperativul (*S-a dus de s-a culcat, S-ar duce de s-ar culca, Du-te de te culcă!*), precum și prin locuțiunile *ca doar(-doar), ca doar de și doar de*, construite cu indicativul viitor sau cu condiționalul prezent (*Se țineau după el, ca doar vor căpăta ceva*); finalele introduse prin *de + indicativul* exprimă un scop realizat (o acțiune săvîrșită), iar cele introduse prin *ca doar(-doar), ca doar de și doar de* exprimă, pe lîngă scop, ideea de speranță sau de eventualitate. Propozițiile de acest ultim tip se introduc uneori prin adverbul *doar(-doar)* – plus indicativul viitor sau condiționalul prezent –, adverb aflat la limita dintre joncțiune și juxtapunere (*Se țineau după el, doar(-doar) vor căpăta ceva*). Foarte rar propozițiile finale apar introduse prin pronume relative cu prepoziții ca *după, pentru* (*S-a dus după ce avea de cumpărat*).

Propozițiile finale au uneori un corelativ adverbial (*de / pentru aceea, de / pentru asta; anume, în(tr)-adins*) în regentă, mai ales cînd aceasta precedă subordonata. Folosirea drept corelativ a adverbului *expre* caracterizează vorbirea neîngrijită.

Topica propoziției finale depinde, în primul rînd, de elementul introductiv. Finalele introduse prin *ca să* nedisociat și *pentru ca (...)* *să* pot sta atît după regentă (acesta fiind locul obișnuit), cît și înaintea ei, pentru re-

liefare. Toate celelalte elemente introductive, inclusiv *să* și *ca... să* (disociat), nu permit decât postpunerea.

Punctuația propoziției finale depinde și ea de elementul introductiv (finalele introduse prin *de* nu se despart de regentă prin nici un semn de punctuație), dar și de gradul legăturii cu regenta (de exemplu, *Ca să te conving, îți spun totul în amănunt* și *Nu ca să te conving pe tine am spus totul*), mai puțin de topică (totuși finalele antepuse sînt mai des în situația de a fi despărțite prin virgulă decât cele postpuse).

§ 375. Propozițiile finale introduse prin *să* au uneori, după regente cu un verb de mișcare, o aparentă nuanță locală, întrucît pot răspunde la întrebarea *unde?* (*S-a dus să cumpere pîine*). Finalele introduse prin *de* sînt confundate cu propozițiile coordonate copulative, cu care sînt sinonime (*Du-te de te culcă!* = *Du-te și te culcă!*); vezi § 344.

Pentru confundarea cu o propoziție finală a unor complementive indirecte și a unor consecutive vezi § 366 și 379, iar pentru propozițiile opoziționale false finale vezi § 391.

Confuzii se fac și în sensul interpretării drept propoziții finale a unor construcții analizabile, de fapt, într-o parte de propoziție a regentei și o propoziție atributivă (*cu gîndul // să...*, *cu intenția // să...*, *cu sau în scopul // să...*, *în ideea // să...*); vezi și § 225.

Propoziția circumstanțială de mod (sau modală)

§ 376. Este propoziția subordonată care îndeplinește funcțiunea de complement circumstanțial de mod al regentei sau al unui cuvînt din regentă, arătînd felul cum se desfășoară o acțiune sau se prezintă o însușire. După aspectele în care se concretizează felul sau modul, se disting sub-specii ale acestei propoziții: de mod propriu-zisă, comparativă, comparativă condițională și de măsură progresivă; unele dintre ele cunosc, la rîndul lor, subîmpărțiri.

Propoziția de mod propriu-zisă exprimă: conformitatea calitativă și în acest caz se introduce prin adverbele *cum*, *precum* sau locuțiunea conjuncțională *după cum*, putînd avea în regentă corelativul *asa* sau *astfel* (*Muncește cum poate*); explicarea și sublinierea unei calificări desemnate printr-un adjectiv sau un adverb, situație în care se introduce prin adverbul *cum* sau prin pronumele relativ *ce* (*Prost cum e, n-a înțeles nimic*; *De prost ce e, n-a înțeles nimic*); conformitatea cantitativă, care are ca elemente introductive adverbul *cît* și diverse locuțiuni cu acesta – *după cît*, *pe cît*, regional *cît ce* –, precum și pronumele *cîte* însoțit de prepoziții ca *din*, *după*, iar drept corelativ adverbul *atît* (*Muncește cît poate*); proporția statică în care se desfășoară acțiunea din regentă, proporție redată prin construcția corelativă *cu atît (mai)... cu cît* (*Sînt cu atît mai necăjită, cu cît mă aștep-*

tam la vești bune); lipsa unei acțiuni secundare însoțitoare a acțiunii din regentă, valoare redată prin locuțiunea conjuncțională *fără (ca) să* (*Muncește fără să se gândească la rezultat*), după o regentă negativă și prin *să nu* (*Nu rezistă el să nu se ducă la ea*). Pentru *asa cum* și – nerecomandabil – *asa după cum*, la conformitatea calitativă, vezi § 227.

Propoziția de mod comparativă exprimă termenul al doilea al unei comparații de egalitate sau de inegalitate (vezi § 82 și 83). Comparativa de egalitate poate exprima o comparație calitativă, care se introduce prin *cum*, *precum*, *după cum*, putînd avea în regentă corelative ca *asa*, *astfel*, *asemenea*, *la fel* (*Muncește (la fel) cum muncesc toți*), sau o comparație cantitativă, care se introduce prin *cît*, *cu cît*, *pe cît*, putînd avea în regentă corelativele *atît*, respectiv *cu atît*, *pe atît* (*A crescut într-un an cît cresc alții în doi*); în ambele situații comparația complexă se redă prin *ca (și)*, respectiv *cît (și)*, plus elemente introductive de diverse feluri – pronume, adverbe relative sau nehotărîte – care depind de construcția primului termen al comparației (*Ea a răspuns la fel de bine ca și cine a luat premiul*, *Aici am vîndut la fel de mult cît și unde am fost ieri*). Comparativa de inegalitate – legată de prezența în regentă a unui adverb sau adjectiv la gradul comparativ de superioritate ori de inferioritate, a unui numeral adverbial ori multiplicativ sau a unui adverb de tipul *altfel* – se introduce prin *decît* sau *de cum* (*Muncește mai bine decît credeam*), iar cînd exprimă o acțiune respinsă, care nu trebuie săvîrșită sau pe care vorbitorul o consideră indezirabilă, prin *decît să* (*Mai bine mă retrag decît să fac așa ceva*); comparația complexă se redă prin adverbul *decît* – în unele situații, prepozițiile *de*, *pe lîngă* ori locuțiunea *față de* – plus pronume, adverbe relative ori nehotărîte, conjuncții care depind de construcția primului termen (*Muncește mai bine decît cine a fost pînă acum*, *N-a luat mai mult de ce i se cuvine*, *Muncește mai mult pentru bani decît ca să fie bine văzut*). Popular, comparativele de egalitate și cele de inegalitate se pot introduce prin pronumele, adjectivul sau adverbul (ori)cît, singur sau cu prepoziția *pe* (*Cîtă jale fusese la despărțire, atît de mult s-au bucurat la întîlnire*; *Pe cîtă jale fusese la despărțire, mai multă bucurie era la întîlnire*). Comparativa de inegalitate dependentă de un superlativ relativ se introduce prin pronumele sau adjectivul pronominal relativ *cît* precedat de prepoziția *din* (*Este candidatul cel mai bun din cîți au concurat*); cf. § 83 și 311.

Propoziția de mod comparativă condițională (numită și ireală sau ipotetică) exprimă comparația cu o acțiune prezentată ca presupusă și se introduce prin locuțiunile conjuncționale *ca și cum*, *ca și cînd* și *de parcă* (*Dansează ca și cum ar pluti*), popular și prin *(cu) chip că*; de evitat locuțiunile *ca cum*, *ca cînd*. La limita dintre joncțiune și juxtapunere se situează propozițiile introduse prin adverbul *parcă* (*Dansează parcă ar pluti*).

Propoziția modală de măsură progresivă arată că acțiunea din regentă progresează calitativ sau cantitativ proporțional cu progresul acțiunii din subordonată; de obicei măcar una dintre cele două propoziții con-

ține un comparativ de inegalitate sau un verb care exprimă o acțiune progresivă. Se introduce prin *cu cât*, cu sau fără corelativul *cu atât(a)* (*Cu cât îmbătrânește se îmbălinește*), prin *de ce* singur sau în corelație tot cu *de ce* – regional și în corelație cu *de aceea* sau *de aia* – (*De ce se apropia, de ce se infuria*) sau prin *pe măsură ce*.

Cu excepția propozițiilor introduse prin locuțiuni care conțin conjuncția *să* (*decît să, fără (ca) să*) și care se construiesc numai cu modul conjunctiv, circumstanțialele de mod se construiesc cu modurile indicativ (cel mai obișnuit), prezuntiv sau condițional-optativ (acesta din urmă preferat în comparativele condiționale).

În general, topica propozițiilor de mod este liberă; fac excepție comparativele introduse prin *de cum* și comparativele condiționale introduse prin *de parcă*, așezate numai după regentă. Există totuși preferințe pentru un anumit loc: propozițiile de mod propriu-zise, comparative și comparative condiționale stau mai des după regentă, în timp ce propozițiile de măsură progresivă sînt mai des antepuse.

Punctuația – în speță, folosirea virgulei – depinde de gradul de legătură cu regenta (*A răspuns și el cum s-a priceput*, dar *A răspuns și el, cum s-a priceput*) și de prezența și locul unor corelative (*Cum s-a priceput, așa a răspuns*).

§ 377. Unele propoziții de mod au nuanțe secundare apropiate de alte circumstanțiale, cu care pot fi confundate. Astfel, propozițiile de mod propriu-zise care exprimă proporția statică au o nuanță cauzală, *cu cât* avînd un echivalent în *că* (cf. *Sînt necăjită cu atît mai mult că mă așteptam la alt rezultat*). Comparativele condiționale introduse prin *de parcă* au o nuanță consecutivă, ceea ce explică postpunerea obligatorie (*Dansează lin de parcă ar pluti*). Propozițiile de măsură progresivă au adesea nuanțe temporale (*Temperatura scade cu cît urcăm mai sus*), care se pot întîlni și la unele comparative de egalitate introduse prin *cît* (*Am așteptat la fel de mult cît ai așteptat și tu*).

Propozițiile comparative de inegalitate din construcții ca *Nimic nu e mai plăcut decît să citești* sînt confundate uneori cu subordonatele de excepție. La comparativele – de egalitate sau de inegalitate – care exprimă o comparație complexă se produc uneori confuzii elementare cu funcțiunea termenului înglobat în comparativă (de exemplu, în *Aici e mai frumos decît unde vin ei* ultima propoziție este segmentată și interpretată uneori, greșit, drept propoziție de loc, neglijîndu-se elementul de comparație *decît*).

Propoziția circumstanțială consecutivă

§ 378. Este propoziția subordonată care îndeplinește funcțiunea de complement consecutiv, arătînd rezultatul (consecința) unei acțiuni sau al (a) unei însușiri exprimate în regentă.

Propoziția consecutivă este exclusiv conjuncțională. Se introduce prin conjuncțiile *încît, că, de, să, ca (...)* *să, încît să*, popular și *de să*, regional, *cît ori decît*, și prin locuțiunea conjuncțională *pentru ca (...)* *să*, regional *cît să și decît să* (*Este atît de furios, încît e în stare de orice; Vorbea destul de tare, încît să poată fi auzit*).

Consecutivele introduse prin *să* și prin compusele ori locuțiunile care conțin această conjuncție se construiesc numai cu modul conjunctiv, iar celelalte cu indicativul, prezumtivul sau condițional-optativul; pentru *încît* cu imperativul vezi § 219.

Propozițiile consecutive au adesea corelative (antecedente) în regentă. Cu această funcțiune se folosesc mai ales adverbe – și locuțiuni adverbiale – pronominale demonstrative (*astfel, așa, atît, în așa fel, pînă într-atît, pînă acolo*) și altfel de adverbe (*destul, prea*), dar și pronume și adjective pronominale demonstrative, dintre care în limba literară se întîlnesc numai *atît și atare* (*Erau atîția călători, încît n-aveau loc*), dar regional și *acel(a), ca acel(a)*. Consecutivele cu conjunctivul care au în regentă corelativul *prea* sînt sinonime cu consecutive construite cu indicativul care au în regentă corelative ca *asta, atît*, în condițiile unui schimb de construcție între pozitiv și negativ (*Era prea deștept ca să nu înțeleagă* = *Era atît de deștept, încît a înțeles*).

Topica propoziției consecutive poate fi considerată fixă: această subordonată este așezată, practic, totdeauna după regentă, cu excepții nesemnificative reprezentate de propoziții consecutive aflate la limita cu alte specii.

Punctuația are și ea reguli ferme. Propoziția consecutivă se desparte prin virgulă de regenta ei, cu excepția celor construite cu conjunctivul care au corelativul *prea* (vezi exemplul anterior) și a celor introduse prin *de* care stau imediat după predicatul regentei (*A mîncat de m-a speriat*, dar *A mîncat atît de mult, de m-a speriat*). Virgula pusă înaintea unor adverbe ca *astfel, așa* este de natură să indice gruparea acestora cu elementul introductiv în îmbinări ca *astfel încît (să), așa că*; vezi și § 227.

§ 379. Propozițiile consecutive sînt confundate uneori, pe baze pur semantice, cu propozițiile coordonate conclusive; confuzia se produce îndeosebi la elementul introductiv *asta că*. Pe baze formale unele tipuri de consecutive sînt confundate cu propozițiile finale: numeroase consecutive construite cu conjunctivul – numite uneori consecutive finale (*O ascunseseam atît de bine, încît să nu se vadă*), în opoziție cu consecutivele propriu-zise – și unele introduse prin *de* (*Am ascuns-o atît de bine, de nu se vede*). Consecutivele introduse prin *decît să* din construcții neliterare în care regenta conține un adjectiv la gradul comparativ de superioritate (de exemplu, *Era cu mult mai deștept decît să nu înțeleagă*) pot fi confundate cu propozițiile modale comparative de inegalitate.

Pentru nuanța consecutivă a unor propoziții de loc sau de timp vezi § 371.

Confuzia între consecutive și concesive este pur terminologică, datorându-se paronimiei denumirilor; cele două subordonate nu au nimic în comun.

Propoziția circumstanțială instrumentală

§ 380. Este propoziția subordonată care îndeplinește funcțiunea de complement circumstanțial instrumental al regentei, arătînd mijlocul (lucru – instrument sau materie –, ființa care servește drept intermediar, acțiune) prin care se săvîrșește acțiunea sau se manifestă o însușire.

Se introduce prin pronume sau adjective pronominale relative ori nehotărîte însoțite de prepozițiile *cu* (cea mai frecventă), *datorită*, *din*, *după*, *fără*, *în*, *la*, *prin* (*Scriu cu ce am sau cu (ori)ce creion găsesc, Trimit scrisoarea prin cine se nimerește*) și prin locuțiunea conjuncțională *fără (ca) să* (*A salutat fără să-și scoată pălăria*); popular, în construcții rare și mai puțin clare din punctul de vedere al valorii instrumentale, se introduce și prin conjuncțiile *că* și *de* (*Ai făcut bine că n-ai venit, A greșit de n-a spus adevărul*).

Se construiește de obicei cu modul indicativ, dar e posibilă și folosirea prezumtivului sau a condițional-optativului.

Topica este liberă la instrumentalele pronominale, care stau în mod obișnuit după regentă, dar pot fi așezate – pentru reliefare – și înaintea ei (*Cu ce am găsit am scris*). Instrumentalele conjuncționale sînt numai post-puse.

§ 381. Propozițiile instrumentale pot avea nuanțe secundare apropiate de alte circumstanțiale. Singura nuanță care se întîlnește atît la instrumentalele pronominale, cît și la cele conjuncționale este nuanța cauzală (*Toate s-au întîmplat datorită cui a lăsat ușa deschisă, Ai făcut bine că n-ai venit*). Instrumentalele conjuncționale pot avea și o nuanță modală (cele cu *fără (ca) să*) sau una temporală ori condițională (cele cu *de*). Instrumentalele pronominale sînt cîteodată greu de delimitat față de sociative, în fraze ca *S-a repezit la el cu ce avea în mînă*.

Uneori sînt interpretate greșit drept propoziții instrumentale construcții analizabile, de fapt, într-un complement instrumental plus o propoziție atributivă (*cu aceea // că..., prin aceea // că...*).

Propoziția circumstanțială sociativă

§ 382. Este propoziția subordonată care îndeplinește funcțiunea de complement sociativ al regentei, desemnînd o ființă sau un lucru care participă la săvîrșirea unei acțiuni ori la suportarea efectelor ei; de obicei se

referă la subiectul (subiectiva) sau la complementul direct (completiva directă al (a) regentei, dar sînt posibile toate situațiile descrise la complementul corespunzător (vezi § 317).

Se introduce de cele mai multe ori prin pronume sau adjective pronominale relative ori nehotărîte însoțite de prepozițiile *cu*, *fără* sau de diverse locuțiuni prepoziționale care conțin prepoziția *cu* (*A plecat (împreună) cu cine venise*, *A luat-o cu ce haine avea pe ea*), dar poate fi introdusă și prin adverbul relativ *cît* sau nehotărît *oricît* (*A plecat cu cît avea la el*).

Modurile folosite sînt indicativul (cel mai obișnuit), prezumtivul și condițional-optativul.

Topica este liberă: așezate de obicei după regentă, propozițiile sociative pot fi și antepuse, pentru reliefare (*Cu cine a venit a și plecat*). Propozițiile sociative nu se despart, în general, de regentă prin nici un semn de punctuație.

§ 383. Propozițiile sociative sînt apropiate uneori de alte subordonate. Pentru delimitarea de propozițiile instrumentale vezi § 381, iar pentru nuanța sociativă a unor temporale vezi § 371. Pentru confundarea cu sociativa a unor completeive indirecte vezi § 366. Pentru segmentarea frazelor care conțin îmbinări de tipul *în alianță cu* sau *cot la cot cu* + pronume relative sau nehotărîte cf. § 318.

Propoziția circumstanțială de relație

§ 384. Este propoziția subordonată – slab reprezentată – care îndeplinește funcțiunea de complement circumstanțial de relație al regentei, arătînd la ce se limitează acțiunea ori existența unei însușiri sau din ce punct de vedere este emisă comunicarea.

Se introduce prin pronume relative sau nehotărîte însoțite de prepoziții ca *în*, *la*, *pentru* (*Se evidențiază în ce ține de practică*), prin adverbul relativ *cît* singur sau însoțit de prepozițiile – scrise separat – *în*, *întru* (*Exagerează (în) cît ne laudă*) sau prin conjuncțiile *de*, *să*, *ca să* (*Să supere pe cineva, n-a supărat*). Tipurile cele mai frecvente și mai clare sînt constituite în îmbinări fixe: *în ce privește...* sau (*în / întru*) *cît privește...*, pentru care vezi și § 212.

Cu excepția propozițiilor introduse prin *să* și *ca să*, care se construiesc cu conjunctivul, modurile folosite în propozițiile de relație sînt indicativul (cel mai obișnuit), prezumtivul sau condițional-optativul.

Topica propozițiilor de relație pronominale și adverbiale este liberă, cu preferință pentru antepunere. Cele introduse prin conjuncțiile *să* și *ca să* sînt numai antepuse.

Punctuația propoziției de relație depinde de gradul legăturii cu regenta și de topică. Virgula se folosește mai ales după propozițiile de relație antepuse.

§ 385. Propoziția de relație se apropie uneori de alte subordonate: complementive indirecte (în construcții ca *bun la orice îl pui*), circumstanțiale de loc și de timp (*A greșit la ce socoteli a făcut*), condiționale (*Articolul interesează numai întru cât aduce ceva nou*).

Propoziția circumstanțială condițională

§ 386. Este propoziția subordonată care îndeplinește funcțiunea de complement circumstanțial condițional al regentei, arătând condiția (ipoteza) de a cărei îndeplinire depinde o acțiune sau o însușire.

Se introduce prin conjuncțiile *dacă* (cea mai frecventă: *Dacă ai timp, vino*), *de* (mai ales în poezie), *să*, în construcții învechite și prin *cînd*, și prin locuțiunile conjuncționale *în caz că* (cu variantele neliterare *la caz că*, *în caz dacă*, *în caz de*) și, popular, *de unde* (numai în condiționale negative eliptice, reduse la *de unde nu*: *Să faci cum ți-am spus, că, de unde nu, o pățești!*). În coordonarea cu o concesivă construită în mod similar, condiționala se poate introduce, popular, și prin *că* (de exemplu, *Că vrei, că nu vrei, eu tot vin*). Foarte rar poate fi introdusă prin pronume relative însoțite de locuțiunea prepozițională *în locul* (*În locul cui a vorbit, eu n-aș fi spus asta*). Propoziția condițională poate fi și juxtapusă, folosind drept marcă a raportului condițional intonația – de tip interogativ – (*Ai ceva de spus, spune acum!*); în coordonarea cu o concesivă, juxtapusă și ea, se folosește drept asemenea marcă opoziția între pozitiv și negativ (*Am, n-am treabă, ies în oraș*) sau între antonime (*E bună, e rea, ia-o!*), uneori și modul conjunctiv (*Fie bună, fie rea, ia-o!*). În construcția propozițiilor condiționale intră uneori anumite cuvinte care accentuează caracterul ipotetic, eventual, al condiției respective: adverbul *cumva* (*Dacă pleci cumva din oraș, anunță-mă!*), adjectivele pronominale nehotărâte *vreun*, *vreo* (*Dacă ai vreo nelămurire, întreabă-mă!*). Caracterul exclusiv, restrictiv, al unei condiții este accentuat prin adverbele *numai*, *dar* sau *decît* (acesta cu regentă negativă), care fac parte din regentă, dar, fiind plasate înaintea conjuncției condiționale, pot face impresia că se grupează cu aceasta (*Vin numai dacă mă rogi*).

Cu excepția propozițiilor introduse prin *să*, care se construiesc cu conjunctivul, propozițiile condiționale se construiesc cu indicativul, prezumtivul și condițional-optativul, iar regenta, de obicei, cu același mod și timp (sau cu forme echivalente).

Topica propoziției condiționale este, în general, liberă: cele mai multe tipuri de condiționale – în primul rînd cele introduse prin *dacă* – stau, de

regulă, înaintea regentei, dar pot apărea și după aceasta. Condiționalele introduse prin *de unde* și cele juxtapuse nu pot fi așezate decît înaintea regentei.

Condiționalele antepuse au adesea corelative adverbiale de legătură în regentă: *apoi, atunci*.

La condiționalele introduse prin conjuncții punctuația depinde de gradul legăturii cu regenta (de exemplu, *Eu plec dacă vine el*, dar *Eu plec, dacă așa vrei*) și de prezența unui corelativ care impune folosirea virgulei (*Dacă ai obiecții, atunci vorbește!*). Condiționalele juxtapuse se despart totdeauna prin virgulă de regentă.

§ 387. Propozițiile condiționale sînt confundate uneori – teoretic și practic – cu cele concesive în construcțiile în care cele două specii apar coordonate (vezi § 341); confuzia este favorizată de corelativul concesiv din regentă: (*Dacă*) *am (sau) n-am treabă, eu tot vin*. Pentru nuanțele condiționale existente la propozițiile de timp și de cauză vezi § 371 și 373, iar pentru confundarea cu o condițională a unor completeive indirecte și a unor concesive vezi § 366 și 389.

Uneori sînt interpretate greșit drept propoziții condiționale construcții analizabile, de fapt, într-un complement condițional plus o propoziție atributivă (*cu condiția // (ca) să..., în cazul // că..., în cazul // cînd..., în cazul // în care..., în eventualitatea // că..., în ipoteza // că...*); vezi și § 225.

Propoziția circumstanțială concesivă

§ 388. Este propoziția subordonată care îndeplinește funcțiunea de complement circumstanțial concesiv al regentei, arătînd împrejurarea care ar trebui să împiedice – dar nu împiedică – realizarea acțiunii din regentă. După natura reală sau ipotetică a acțiunii exprimate propozițiile concesive se împart în concesive propriu-zise și concesive ipotetice.

Concesivele propriu-zise sînt exclusiv conjuncționale, introducîndu-se prin conjuncția *deși* (*Deși este bolnav, a venit la școală*), popular și prin *că, dacă* și *de*, regional și prin *batîr, măcar*, și prin locuțiunile conjuncționale *cu toate că, chit că, și fără (ca) să*, popular și *măcar că*, regional *batîr că*, iar familiar *de bine ce* (*De bine ce am venit, trebuie să plec înapoi*); o inovație recentă este folosirea locuțiunilor *indiferent că, indiferent dacă*. La acestea se pot adăuga *cînd* (însotit adesea de *de fapt* sau *dimpotrivă*), *de unde, după ce, în timp ce* sau *în vreme ce, pe cînd, pe cîtă vreme*, care se folosesc în concesive mai puțin pure din punctul de vedere al raportului exprimat.

Concesivele ipotetice (sau condiționale) au construcții mai variate. Ele se introduc atît prin conjuncțiile *dacă, de, să* și locuțiunile conjuncționale în care acestea sînt precedate de adverbele *chiar, nici, și* (*Chiar*

dacă nu vrei, eu tot vin), la care se adaugă chiar fără (*ca*) *să*, și fără (*ca*) *să*, popular și măcar *dacă / de / să*, regional *batîr de / să*, *tocmai de*, cît și prin pronume și adjective pronominale nehotărîte – ori relative precedate de adverbul *indiferent* – (*Orice (sau indiferent ce) s-ar întîmpla, nu plec; Orice greșeală ar face, să nu-l cerți!*) sau adverbe relative și nehotărîte (*Oricît aș vrea, nu pot să rămîn*). Pentru caracterul nesudat al locuțiunilor de tipul *chiar dacă, nici dacă, și dacă*, disociabile și cu elementele constitutive intervertibile, vezi § 225. Concesivele ipotetice pot fi și juxtapuse; raportul concesiv este marcat prin intonație – de tip imperativ sau interogativ (*N-ai chef, eu tot vin*) – și, uneori, prin modul verbului, conjunctiv fără *să* (*Ducă-se toți, eu nu mă duc*) sau imperativ (*Omoară-mă, tot nu-ți spun!*). Juxtapunerea se folosește mai des în două tipuri de construcții: în coordonare cu o propoziție condițională juxtapusă (*Vrei, nu vrei, eu tot vin*; vezi § 387) și în concesive constituite din verbul *fie* regent al unei subordonate – de obicei predicative sau subiective – (*Fie ce-o fi, eu mă duc; Fie cum o fi, o iau*). În construcția concesivelor ipotetice intră uneori cuvinte care accentuează caracterul ipotetic: adverbele *cumva* (*Chiar dacă ai să auzi cumva gălăgie, să nu te sperii!*), *încă și*, *pînă și*, *tocmai* (*Dacă ai să auzi pînă și zgomot de bătaie, să nu te sperii!*), pronume și adjective nehotărîte.

Propozițiile concesive au adesea un corelativ în regentă. În limba literară actuală sînt corecte numai corelativele adverbiale *tot, totuși, cu toate acestea*. De evitat folosirea drept corelative a unor conjuncții coordonatoare adversative – singure sau însoțite de adverbe –, în fraze de tipul *Deși e bătrîn și slăbit, dar totuși muncеște*. Corelativele constituite din *și + tot, totuși* sau *încă* sînt tolerate în construcțiile de apartenență populară cu concesive propriu-zise introduse prin *că, dacă și de*.

Folosirea modurilor depinde în primul rînd de elementul introductiv: concesivele introduse prin conjuncția *să* și locuțiunile care conțin această conjuncție se construiesc cu conjunctivul, cele introduse prin *că* numai cu indicativul, pe cînd toate celelalte se pot construi cu indicativul, prezumtivul sau condițional-optativul (totuși, în concesivele propriu-zise se preferă indicativul, iar în cele ipotetice condiționalul).

Topica propoziției concesive este, în general, liberă: cele mai multe tipuri de concesive stau, de regulă, înaintea regentei, dar pot apărea și după ea. Concesivele juxtapuse sînt așezate numai înaintea regentei, iar concesivele introduse prin *că* și *de* (cu sensul „deși“, în concesive propriu-zise) sînt totdeauna intercalate (*El, că-i copil, și tot înțelege*).

Propoziția concesivă se desparte de obicei prin virgulă de regenta ei. Fac excepție concesivele introduse prin *nici dacă*, la care folosirea virgulei depinde de gradul legăturii cu regenta, fiind posibilă absența oricărui semn de punctuație (*Nu plec nici dacă mă rogi*).

Nestăpînirea raportului concesiv duce la fraze absurde prin inexistența opoziției specifice între concesivă și regenta ei: *Deși este sănătos, se simte (totuși) bine.*

§ 389. Propozițiile concesive ipotetice sînt confundate uneori cu propozițiile condiționale, mai ales cînd folosesc aceleași elemente introductive (*dacă, de, sã*) și cînd cele două specii apar coordonate (vezi § 341). Pentru nuanțele concesive existente la alte propoziții subordonate vezi § 361, 369, 371 și 373.

Propoziția concesivă lipsită de un verb la un mod predicativ, în fraze ca *Deși bolnav, a venit la școală*, este interpretată uneori, greșit, drept complement concesiv. Alteori sînt interpretate greșit drept propoziții concesive construcții analizabile, de fapt, într-un complement concesiv plus o propoziție atributivă (*în ciuda faptului // că...*).

Pentru confuzia terminologică dintre concesivă și consecutivă vezi § 379.

Propoziția circumstanțială opozițională

§ 390. Este propoziția subordonată care îndeplinește funcțiunea de complement circumstanțial opozițional al regentei, arătînd ce se opune celor exprimate în regentă. Opoziția poate fi stabilită între acțiuni asemănătoare sau diferite din punctul de vedere al caracterului real sau ireal.

După elementele introductive folosite și după natura opoziției se disting șase tipuri de propoziții opoziționale.

1. Specifică pentru propoziția opozițională este locuțiunea conjuncțională *în loc să* (*În loc să muncească, pierde vremea*), care se apropie de tipul fals local (4) numai prin cuvîntul de bază din cadrul locuțiunii. Opoziționalele de acest tip pot fi introduse și prin pronume, adjective pronominale și adverbe relative ori nehotărîte însoțite de locuțiunea prepozițională *în loc de* (*În loc de cine era așteptat, am venit eu; În loc de cît îmi promisesese, mi-a dat mai nimic*).

2. Falsele condiționale se introduc prin conjuncția *dacă* (*Dacă în alți ani rezultatele au fost slabe, anul acesta sînt foarte bune*). Ele pot avea în regentă corelativele *apoi, dimpotrivă, în schimb*; de evitat folosirea drept corelative a conjuncțiilor adversative *dar, însă* (vezi și § 227).

3. Falsele temporale se introduc prin *cînd* – singur sau întărit de *dimpotrivă* –, *cîtă vreme, în timp ce, în vreme ce, pe cînd, pe cîtă vreme* (*În alți ani rezultatele au fost slabe, în timp ce anul acesta sînt foarte bune*).

4. Falsele locale, mai rare și populare, se introduc prin *unde* și *de unde* (*De unde altădată rideai, acum plîngi*).

5. Falsele finale – *livești* – se introduc prin *ca (...)* și *pentru ca (...)* (*să* (*Rezolvaseam ce era mai greu, pentru ca să greșesc la sfîrșit*)).

6. Falsele modale sînt de două feluri. Cele propriu-zise – rare – se introduc prin *fără (ca)* (*să*) (*A concurat mereu, fără să cîștige niciodată*). Falsele

comparative se introduc prin *decît* plus elemente subordonatoare – pronume, adjective pronominale, adverbe relative și nehotărîte, conjuncții – care țin de construcția termenului din regentă cu care se face opoziția (*A venit altcineva decît cine credeam, Să mergem în alt loc decît unde vin ei, Am învățat pentru altceva decît ca să fac numai gospodărie*).

Echivalarea cu un raport de coordonare adversativă (vezi § 236) diferă la primul tip față de toate celelalte: în timp ce opoziționalele cu construcție nespecifică (2–6) sînt echivalente cu propoziții coordonate adversative (negative în cazul falselor modale) introduse prin *dar* și *însă*, mai rar și prin *iar*, opoziționalele cu construcție specifică (1) sînt echivalente cu adversative (negative) care ocupă primul loc în relație cu *ci*. Tipurile 2–4 se disting exclusiv prin construcție, fiind sinonime între ele (vezi exemplele).

Opoziționalele introduse prin *în loc să*, (*pentru*) *ca să* și *fără* (*ca*) *să* se construiesc cu modul conjunctiv, pe cînd în celelalte se folosește de obicei indicativul, dar pot apărea și prezumtivul, și condițional-optativul (după *decît* și conjunctivul).

Topica diferă după tipurile de construcție. Opoziționalele cu *în loc să* (și *în loc de* + pronume sau adverbe) și majoritatea falselor temporale (cu unica excepție a celor introduse prin *cînd*) au topică liberă, putînd sta atît înainte, cît și după regentă. Celelalte au topică fixă: falsele condiționale și falsele locale numai înaintea regentei, iar falsele finale, falsele modale și falsele temporale cu *cînd* numai după regentă.

Propoziția opozițională se desparte aproape totdeauna prin virgulă de regenta ei, cu excepția falselor comparative, la care e posibilă absența virgulei.

§ 391. Propoziția opozițională cu construcție specifică (tipul 1) are uneori o nuanță secundară comparativă – de inegalitate –, cînd regenta exprimă o acțiune preferabilă, conținînd de obicei adverbele la gradul comparativ de superioritate *mai bine*, *mai curînd*, *mai degrabă* sau verbul *a prefera* (*În loc să rîzi de el, mai bine l-ai corectat; În loc să merg la film, prefer să citesc*). Falsele condiționale, temporale, locale, finale și modale pot fi confundate cu subordonatele asemănătoare prin construcție.

Propoziția circumstanțială cumulativă

§ 392. Este propoziția subordonată care îndeplinește funcțiunea de complement circumstanțial cumulativ, arătînd fie ce se adaugă la ceea ce se exprimă în regentă, fie la ce se adaugă conținutul acesteia.

Se introduce prin locuțiunile conjuncționale *după ce*, *după ce că*, *pe lîngă că* (*După ce (că) e prost, are și pretenții*), familiar și (*în*) *afară că*, *plus că* – întărit uneori prin *și*, *mai și* –, popular și *las(ă) că*, *necum să* (*Nici n-a început școala, necum s-o fi terminat*) și prin pronume, adjective

pronominale și adverbe relative ori nehotărâte însoțite de prepozițiile *pe lângă*, *peste*, de locuțiunile prepoziționale (*în*) *afară de*, *dincolo de* sau de adverbul *decît* (*Pe lângă ce avea în casă, a mai cumpărat; Am constatat și altceva decît ce presupuneam*).

Cele mai multe tipuri de propoziții cumulative au de obicei un corelativ adverbial în regentă: *și*, *mai și*, *încă și*, *nici*, uneori *și apoi*. Folosirea conjuncțiilor coordonatoare adversative *dar*, *însă* (+ *și*, *nici*) este tolerată după cumulativele populare introduse prin *las(ă) că*.

Cu excepția cumulativelor populare introduse prin *necum să*, care se construiesc cu modul conjunctiv, propozițiile cumulative se construiesc cu indicativul (cel mai frecvent), prezumtivul sau condițional-optativul.

Topica propozițiilor cumulative este, în general, liberă, majoritatea lor putînd sta atît înaintea regentei (poziția preferată), cît și după ea. Cumulativele introduse prin *plus că* și *decît* stau numai după regentă.

Propozițiile cumulative conjuncționale se despart totdeauna prin virgulă de regentă. La cumulativele pronominale și adverbiale folosirea virgulei depinde, în general, de gradul legăturii cu regenta (*Am cumpărat multe lucruri pe lângă ce știi*, dar *Am cumpărat multe lucruri, pe lângă ce știi*); cele însoțite de *decît* sînt numai nedespărțite prin virgulă.

§ 393. Propozițiile cumulative construite cu (*în*) *afară că*, (*în*) *afară de* și *decît* sînt confundate uneori cu subordonatele de excepție; cele cu *decît* pot fi confundate și cu propozițiile modale comparative de inegalitate.

Propoziția circumstanțială de excepție

§ 394. Este propoziția subordonată care îndeplinește funcțiunea de complement circumstanțial de excepție, arătînd ce se exclude de la cele exprimate în regentă.

Se introduce prin locuțiunea conjuncțională (*în*) *afară că* (*Nu mă supără cu nimic, în afară că plînge*) și prin *decît* sau *decît că* (*Nu face altceva decît (că) plînge*) sau prin orice elemente subordonatoare – corespunzătoare termenului din regentă la care se face referirea – însoțite de locuțiunea prepozițională (*în*) *afară de* (*în afara*) sau de *decît* (*N-am dat nimănui, în afara sau decît cui mi-ai spus; N-am mai fost altă dată decît cînd ai fost și tu etc.*).

Regenta conține totdeauna pronume, adjective pronominale sau adverbe nehotărâte ori negative: *alt(ul)* și compusele lui, *nici un(ul)*, *nimeni*, *nimic*, *orice*, *vreun(ul)*. Adesea ea are și un corelativ adverbial: *mai*.

Folosirea modurilor depinde de elementul introductiv: după *decît* pot apărea conjuncții care se construiesc cu conjunctivul (*Nu vreau altceva decît să dorm*), în timp ce propozițiile introduse prin (*în*) *afară că* sau prin (*în*) *afară de* plus pronume și adverbe se construiesc cu indicativul, pre-

zumtivil sau condițional-optativul. De evitat folosirea locuțiunii (*în*) *afară să* (*Nu vreau altceva în afară să dorm*) în locul lui *decît + să*.

Topica propozițiilor de excepție depinde și ea de construcția lor. Propozițiile de excepție construite cu (*în*) *afară că* și (*în*) *afară de*, în *afara* pot sta atât înainte, cît și după regentă. Cele construite cu *decît* sînt totdeauna postpuse.

Punctuația depinde de gradul legăturii cu regenta, dar și de elementul introductiv: folosirea virgulei se întâlnește mai ales la propozițiile construite cu (*în*) *afară că*, (*în*) *afară de*, *în afara*, dar nu este complet exclusă nici la cele construite cu *decît*.

§ 395. Propozițiile de excepție sînt apropiate – și greu de delimitat – de cele cumulative, în fraze ca *N-a mai venit nimeni, în afară de (sau decît) cine știi*; în asemenea situații se consideră că propoziția de excepție are nuanță cumulativă. Pentru confundarea cu propoziția de excepție a unor subordonate modale comparative de inegalitate vezi § 377.

Diverse propoziții subordonate însoțite de adverbul restrictiv *decît*, cu regentă negativă, din construcții ca *N-a cumpărat decît ce a vrut* (completivă directă), *Nu vine decît dacă e invitat* (condițională), sînt confundate uneori – pe baza unor asemănări formale și semantice – cu propozițiile de excepție, neglijîndu-se faptul că nu îndeplinesc condiția existenței în regentă a unui termen de referință.

CONTRAGEREA PROPOZIȚIILOR ȘI DEZVOLTAREA PĂRȚILOR DE PROPOZIȚIE

§ 396. Sînt procedee sau tehnici de transformare a unor unități sintactice de un anumit grad în altele de alt grad în ierarhia propoziție – frază, prin care se realizează variante formale ale aceluiași mesaj (*Ne-am întîlnit la deschiderea expoziției* = *Ne-am întîlnit cînd s-a deschis expoziția*); cele două procedee sînt opuse, dar strîns legate între ele prin însăși opoziția lor, încît pot fi considerate aspecte ale aceluiași procedeu, deosebite prin punctul de plecare al transformării operate: dacă se pornește de la complementul de la deschiderea expoziției spre propoziția *cînd s-a deschis expoziția* avem a face cu dezvoltarea unei părți de propoziție, iar în situația inversă cu contragerea unei propoziții subordonate. Amîndouă procedeele se bazează în esență pe fenomenul obiectiv al corespondenței dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție (vezi § 351), dar au o sferă, pe de o parte, mai strîmtă și, pe de alta, mai largă decît corespondența ca atare, întrucît condiția echivalenței funcționale nu este nici suficientă, nici obligatorie. În limitele fenomenului menționat, ele presupun, pe lîngă echivalența funcțională, și sinonimia concretă, identitatea conținutului de bază comunicat: de exemplu, complementului circumstanțial de timp din cadrul

propoziției îi corespunde în frază propoziția circumstanțială de timp, dar nu orice complement concret poate fi dezvoltat într-o propoziție și nu orice propoziție temporală concretă poate fi contrasă într-un complement de timp (astfel, *ieri* din *Ne-am întâlnit ieri* nu se pretează la dezvoltare, după cum *cînd m-a strigat* din *Abia intrasem cînd m-a strigat* nu permite contragerea). Procedeele în discuție depășesc sfera corespondenței dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție în situațiile – mai puține – în care transformarea are loc între o propoziție coordonată și o parte de propoziție (de exemplu, *Ea este ambițioasă și dorește să reușească* → *Ea este ambițioasă și dornică să reușească*; *S-a înscris la liceu și l-a absolvit în 1949* → *S-a înscris la liceu, absolvindu-l în 1949*) sau între o propoziție subordonată circumstanțială și un atribut circumstanțial (*După ce a plecat în vacanță, el n-a scris nimic* → *Plecat în vacanță, el n-a scris nimic*).

§ 397. Contragerea (numită și reducere sau scurtare) a unei propoziții într-o parte de propoziție se realizează în primul rînd prin modificări asupra predicatului (pierderea predicăției fiind obligatorie pentru schimbarea statutului de propoziție) și asupra elementului de relație; aceste modificări principale antrenează adesea și unele modificări secundare în restul construcției.

Predicatul se elimină în două feluri: a) verbul respectiv este menținut fie sub forma unui mod nepersonal (*Cartea pe care am citit-o în tren mi-a plăcut* → *Cartea citită în tren mi-a plăcut*), fie sub forma unui derivat din categoria substantivelor nume de acțiune (*cînd s-a deschis expoziția* → *la deschiderea expoziției*) sau de agent (*cine citește cartea* → *cititorul / cititorii cărții*) și a adjectivelor cu sufixe ca *-tor*, *-bil*, *-iv* (*vînt care aduce ploaie* → *vînt aducător de ploaie*); b) se elimină orice element verbal, mai ales în cazul verbului copulativ (*Copiii care sînt zgomotoși o deranjează* → *Copiii zgomotoși o deranjează*).

La elementul de relație modificările diferă în funcție de natura morfologică a acestuia: a) pronumele și adverbele relative dispar de obicei (vezi cele trei exemple cu pronumele *care* din alineatul precedent), cu excepția propozițiilor care pot fi contrase în construcții relative infinitivale (*N-are ce să facă* → *N-are ce face*); b) conjuncțiile sînt înlocuite, de obicei, cu prepoziții (*Am constatat lipsa după ce am plecat* → ... *după plecare*), mai rar cu adverbe (*Dacă plec, nu mă mai întorc* → *O dată plecat, nu mă mai întorc*).

Modificări secundare antrenate de transformarea nucleului central (predicatul) sau – altfel spus – implicații ale acestei transformări asupra restului construcției se pot produce în legătură cu fostele determinante ale verbului transformat în substantiv: subiectul și complementele din propoziție devin atribute ale substantivelor verbale (attribute subiective: vezi *cînd s-a deschis expoziția* → *la deschiderea expoziției*; *după ce plecaseși* → *după plecarea ta*, respectiv obiective: *Cine câștigă întrecerea va căpăta un premiu* → *Cîștigătorul întrecerii va căpăta un premiu* etc.) sau în legătură cu

negația: în locul adverbului *nu* apare prefixul *ne-* (*Pentru că nu l-am întâlnit, nu i-am dat scrisoarea* → *Neîntîlnindu-l, nu i-am dat scrisoarea*; *Mă deranjează că nu are încredere* → *Mă deranjează neîncrederea lui*). Modificările pot fi și numai de ordin funcțional (*Îmi place să merg pe jos* → *Îmi place mersul pe jos*; *Mă pregătesc să plec acasă* → *Mă pregătesc de plecare acasă*; *Cînd expoziția este vizitată de către specialiști, se fac demonstrații* → *La vizitarea expoziției de către specialiști...*). Cele care vizează și forma sînt mai mici atunci cînd înlocuirea se face prin forme ale aceluiași cuvînt (moduri predicative → moduri nepredicative) sau prin cuvinte înrudite (verbe → substantive sau adjective derivate; adverbe de mod de origine adjectivală → adjectivele corespunzătoare: *E necesar să se intervină rapid* → *E necesară o intervenție rapidă*). Se pot produce însă și modificări mai mari, dacă înlocuirea se face prin cuvinte neînrudite – mai mult sau mai puțin sinonime –, prin eliminarea sau adăugarea unor determinante; de exemplu, la contragerea unei propoziții al cărei predicat este determinat de *cam*, *mai* sau *prea*, adverbele de acest tip sînt înlocuite, după caz, prin alte adverbe (*Pentru că am cam întîrziat, nu ne-am întâlnit* → *Întîrziind puțin, nu ne-am întâlnit*) sau prin adjective (*pentru că am cam întîrziat* → *din pricina unei mici întîrzieri*).

Contragerea recurge la soluții diferite în funcție de construcția propoziției care urmează să fie contrasă. De exemplu, o subiectivă conjuncțională se poate contrage printr-un infinitiv sau printr-un substantiv nume de acțiune (*Să citești cărți bune e o plăcere* → *A citi cărți bune e o plăcere* sau *Cititul cărților bune e o plăcere*), pe cînd o subiectivă pronominală se poate contrage printr-un substantiv nume de agent (*Cine citește prefața înțelege intenția autorului* → *Cititorul prefetei înțelege...*), iar o subiectivă pronominală construită cu modul conjunctiv se contrage printr-o construcție infinitivală relativă (*N-are cine să meargă* → *N-are cine merge*).

§ 398. Dezvoltarea (numită și expansiune) a unei părți de propoziție într-o propoziție se face în primul rînd prin intervenția unui predicat și a unui element de relație, ceea ce antrenează adesea și modificări secundare în restul propoziției.

Predicația se realizează în două feluri: a) prin modificarea unei forme verbale nepredicative în una predicativă (*a citi cărți bune* → *să citești...*) sau prin transformarea în verb predicativ a unui derivat verbal, substantiv sau adjectiv (*la deschiderea expoziției* → *cînd s-a deschis expoziția*; *aducător* → *care aduce*); b) prin introducerea unui predicat sau, mai ales, a unui verb copulativ (*copiii zgomotoși* → *copiii care sînt zgomotoși*; *Bolnav, el a venit totuși* → *Deși era bolnav, el a venit totuși*).

Joncțiunea se realizează prin: a) introducerea unui pronume sau adverb relativ (*cartea citită* → *cartea pe care am citit-o*; *la deschiderea expoziției* → *cînd s-a deschis expoziția*); b) înlocuirea cu conjuncții a prepozițiilor sau a unor adverbe relative (*după plecare* → *după ce am plecat*; *la plecare* → *cînd plecam*; *o dată plecat* → *dacă plec*).

Modificări secundare – funcționale, adesea și formale – se pot produce în legătură cu fostele determinante ale unui substantiv transformat în verb: attributele substantivelor verbale devin subiecte (*la deschiderea expoziției* → *cînd s-a deschis expoziția*; *după plecarea ta* → *după ce (tu) plecaseși*) sau complemente de diverse feluri (*cîștigătorul întrecerii* → *cine cîștigă întrecerea*; *Este necesară o intervenție rapidă* → *Este necesar să se intervină rapid*; *la vizitarea expoziției de către elevi* → *cînd expoziția este vizitată de (către) elevi*; *S-au luat măsuri pentru acordarea de ajutoare sinistrăților* → ... *să se acorde ajutoare sinistrăților*). În locul prefixului *ne-* de la formele verbale nepredicative și de la substantivele, uneori și de la adjectivele, din enunțul original, predicatul corespunzător este însoțit de adverbul *nu* (*neîntîlnindu-l* → *pentru că nu l-am întîlnit*; *neîncrederea lui* → *că nu are încredere*).

§ 399. E ușor de văzut că modificările operate la dezvoltarea părților de propoziție în propoziții reprezintă exact reversul celor de la contragerea propozițiilor: ele au în vedere aceleași elemente, dar privesc dintr-un unghi opus. De aceea exemplele pot ilustra simultan ambele tehnici. Iată cîteva, grupate după funcțiile sintactice:

Propoziție

Parte de propoziție

I. De același fel (cu aceeași funcțiune)

subiectivă

subiect

Să citești cărți bune e o plăcere.

A citi cărți bune e o plăcere.

Cititul (lectura) cărților bune e o plăcere.

Este necesar să se intervină rapid.

Este necesară o intervenție rapidă.

Mă deranjează că n-are încredere.

Mă deranjează neîncrederea lui (sau: ... lipsa lui de încredere).

Cine cîștigă întrecerea va căpăta un premiu.

Cîștigătorul întrecerii va căpăta un premiu.

Cine e bolnav rămîne acasă.

Bolnavii rămîn acasă.

N-are cine să meargă.

N-are cine merge.

M-a supărat ce am auzit.

M-au supărat cele auzite.

predicativă

nume predicativ

Eu sînt cum ești tu.

Eu sînt ca tine.

Ea era cum e ceara.

Ea era ca ceara.

predicativă suplimentară

element predicativ suplimentar

Te-am văzut că ești supărat.

Te-am văzut supărat.

Te-am văzut ce supărat erai.

Te-am văzut foarte (sau atît de) supărat.

Te-am văzut rîzînd.

Te-am văzut că (sau cum) rîdeai.

atributivă

⇒ atribut

Cartea pe care am citit-o în tren mi-a plăcut.

Copiii care sînt zgomotoși o deranjează.

Problemele care trebuie rezolvate urgent sînt cunoscute.

Fata care are codițe e prietena mea.

Am întîlnit o fată care seamăna a băiat.

Gîndul că plec mă face să nu pot dormi.

Dorința să-l întîlnesc mă obsedează.

Cartea citită în tren mi-a plăcut.

Copiii zgomotoși o deranjează.

Problemele de rezolvat urgent sînt cunoscute.

Fata cu codițe e prietena mea.

Am întîlnit o fată semănînd a băiat.

Gîndul plecării mă face să nu pot dormi.

Dorința de a-l întîlni mă obsedează.

completivă directă

⇒ complement direct

A început să rîdă.

Aștept cu emoție să ne revedem.

I-am transmis ce se cuvenea.

Salut pe cine cunosc.

Felicit pe cine câștigă întrecerea.

A început a rîde.

Aștept cu emoție revederea noastră.

I-am transmis cele cuvenite.

Salut pe cunoscuți.

Felicit pe câștigătorul întrecerii.

completivă indirectă

⇒ complement indirect

Îmi pare rău că am întîrziat.

Mă pregătesc să plec.

Să mulțumim cui a organizat întîlnirea.

Îmi pare rău de întîrziere.

Mă pregătesc de plecare.

Să mulțumim organizatorului întîlnirii.

completivă de agent

⇒ complement de agent

A fost întîmpinat de cine sosise înainte.

Excursia este finanțată de cine a organizat întîlnirea.

A fost întîmpinat de primii sosiți (sau de cei sosiți înainte).

Excursia este finanțată de organizatorii întîlnirii.

circumstanțială de loc

⇒ circumstanțial de loc

S-a întors de unde a plecat.

Am ajuns unde era întîlnirea.

S-a întors în punctul de plecare.

Am ajuns la locul întîlnirii.

circumstanțială de timp

⇒ circumstanțial de timp

Ne-am întîlnit cînd s-a deschis expoziția.

Am constatat lipsa după ce am plecat.

În timp ce mergea a simțit o durere acută.

De cînd era mic i-a plăcut muzica.

Vino la mine în ce zi vrei!

Ne-am întîlnit la deschiderea expoziției.

Am constatat lipsa după plecare.

Mergînd, a simțit o durere acută.

De mic i-a plăcut muzica.

Vino la mine în orice zi!

circumstanțială de cauză

⇒ circumstanțial de cauză

Pentru că nu l-am întîlnit, nu i-am dat scrisoarea.

Din cauză că am întîrziat puțin, nu ne-am întîlnit.

Neîntîlnindu-l, nu i-am dat scrisoarea.

Din cauza unei mici întîrzieri nu ne-am întîlnit.

circumstanțială de scop	⇔	circumstanțial de scop
<i>Am recitit cartea (pentru) ca s-o înțeleg mai bine.</i>		<i>Am recitit cartea pentru (sau spre) a o înțelege mai bine.</i>
<i>Umbla să cerșească.</i>		<i>Umbla după cerșit.</i>
circumstanțială de mod	⇔	circumstanțial de mod
<i>Muncește cum poate.</i>		<i>Muncește după puteri (posibilități).</i>
<i>Era galbenă cum e ceara.</i>		<i>Era galbenă ca ceara.</i>
<i>Merge ca și cum ar fi beat.</i>		<i>Merge ca beat.</i>
circumstanțială consecutivă	⇔	circumstanțial consecutiv
<i>E prea prost ca să priceapă de glumă.</i>		<i>E prea prost pentru a pricepe de glumă.</i>
<i>Bea (așa de mult), încât te sperie.</i>		<i>Bea de speriat.</i>
circumstanțială instrumentală	⇔	circumstanțial instrumental
<i>Taie cu ce vrei!</i>		<i>Taie cu orice!</i>
<i>A salutat fără să-și scoată pălăria.</i>		<i>A salutat nescofîndu-și pălăria.</i>
circumstanțială sociativă	⇔	circumstanțial sociativ
<i>Vino cu cine vrei!</i>		<i>Vino cu oricine!</i>
<i>Au plecat cu câți bani aveau în casă.</i>		<i>Au plecat cu toți banii din casă.</i>
circumstanțială de relație	⇔	circumstanțial de relație
<i>Se evidențiază în ce ține de practică.</i>		<i>Se evidențiază în materie de practică.</i>
<i>Să supere pe cineva, n-a supărat.</i>		<i>De supărat pe cineva, n-a supărat.</i>
circumstanțială condițională	⇔	circumstanțial condițional
<i>Dacă plec, nu mă mai întorc.</i>		<i>Plecînd, nu mă mai întorc.</i>
circumstanțială concesivă	⇔	circumstanțial concesiv
<i>Deși plouă, nu e frig.</i>		<i>În ciuda ploii, nu e frig.</i>
circumstanțială opozițională	⇔	circumstanțial opozițional
<i>În loc să citească, pierde vremea.</i>		<i>În loc de a citi, pierde vremea.</i>
circumstanțială cumulativă	⇔	circumstanțial cumulativ
<i>Pe lângă ce știi s-a întîmplat ceva nou.</i>		<i>Pe lângă cele știute s-a întîmplat ceva nou.</i>
circumstanțială de excepție	⇔	circumstanțial de excepție
<i>Nu mă supără cu nimic, în afară că plînge.</i>		<i>Nu mă supără cu nimic, în afară de plîns.</i>

II. De feluri (funcțiuni) diferite

propoziție coordonată	←	nume predicativ (coordonat)
<i>Ea este ambițioasă și dorește să reușească.</i>	→	<i>Ea este ambițioasă și dornică să reușească.</i>

propoziție coordonată $\Rightarrow$ element predicativ suplimentar

Ea trece printre ei și nu este tulburată. Ea trece printre ei netulburată.
S-a întors acasă și a plîns mereu. S-a întors acasă plîngînd mereu.

subordonată circumstanțială $\Rightarrow$ atribut circumstanțial

După ce a plecat în vacanță, el n-a scris nimic. Plecat în vacanță, el n-a scris nimic.
Deși era bolnav, el a venit totuși. Bolnav, el a venit totuși.

subiectivă $\Rightarrow$ complement indirect

S-a aflat că ai venit. S-a aflat de venirea ta.

completivă directă $\Rightarrow$ complement indirect

Mi-a povestit că (sau cum) v-ați întîlnit. Mi-a povestit de întîlnirea voastră.

§ 400. După cum a rezultat și din unele exemple, multe construcții permit diverse variante de transformare (în sensul contragerii, respectiv al dezvoltării), mai apropiate sau mai depărtate de enunțul inițial. Variația se poate referi la tipul de construcție adoptat (de exemplu, la contragere, un mod nepredicativ sau un derivat de la un verb), la unele modificări secundare și la elementele lexicale folosite (vezi *cititul / lectura; neîncrederea / lipsa de încredere*); de cele mai multe ori variantele rezultă din sinonimia unor elemente de relație (prepoziționale, ca *pentru a / spre a*; conjuncționale, ca *pentru că / fiindcă / din cauză că*). Ceea ce contează nu este fidelitatea exagerată față de înfățișarea enunțului inițial, ci să se respecte sensul global al construcției transformate, iar noua construcție realizată să fie cât mai firească. De exemplu, propoziția temporală din *După ce s-a sfîrșit petrecerea, au făcut o plimbare* nu trebuie contrasă neapărat în *după sfîrșitul petrecerii*, ci mai curînd în *la sfîrșitul petrecerii* sau *după petrecere*.

Între diferitele variante pot exista și deosebiri de dimensiuni. De reținut că nu totdeauna enunțul contras este mai scurt decît cel inițial, cum ar rezulta din denumirile – vezi § 397 – date procedurii (vezi, de exemplu, *în ciuda ploii* față de *deși plouă*; cf. și § 235).

§ 401. Contragerea și dezvoltarea în ansamblul lor, diversele procedee ale fiecăreia dintre ele și variantele lor de aplicare cunosc anumite limite (restricții) lexicale și gramaticale, în sensul că unele construcții nu pot fi transformate (vezi și § 396), iar la altele transformarea – în special contragerea – riscă să ducă la construcții ambigue. Pentru condițiile corecte de folosire a construcțiilor infinitivale, gerunziale și participiale – mai ales în legătură cu subiectul lor – și pentru limitele stilistice ale unora dintre ele, vezi § 141 – 143.

Atît contragerea, cît și dezvoltarea cer o deosebită grijă pentru ca înțelesul să nu aibă de suferit la transformare. Astfel, transformarea trebuie făcută adesea cu adaosul unor elemente care urmează să precizeze un subiect inclus sau subînțeles în enunțul inițial (de exemplu, *S-a aflat că ai venit* → ... *de venirea ta*). În unele situații transformarea se face cu plusuri sau minusuri de ordin expresiv: la contragerea unor propoziții care conțin formule afective – interogativ-exclamative – cu valoare de superlativ, acestea nu se pot reda decît prin procedee gramaticalizate (*Te-am văzut ce supărat erai* → *Te-am văzut foarte* – sau, cel mult, *atît de* – *supărat*), dar la transformarea inversă există posibilitatea opțiunii între o formulă neutră și una expresivă (*Te-am văzut foarte supărat* → *Te-am văzut că erai foarte supărat* sau *Te-am văzut ce supărat erai*).

§ 402. Privite comparativ, contragerea propozițiilor și dezvoltarea părților de propoziție prezintă atît avantaje, cît și dezavantaje (acestea din urmă compensate uneori de adăugarea unor elemente). În linii mari, dezvoltarea părților de propoziție în propoziții are avantajul clarității, dar dezavantajele prolixității și, cîteodată, ale repetiției unor elemente (predicate sau numai verbe copulative, cuvinte de legătură), în timp ce contragerea propozițiilor prezintă avantajul conciziei, dar riscul ambiguității. Principalele surse de ambiguitate constau în faptul că absența predicăției lasă neexprimată categoria timpului (un enunț ca *Mă bucur de venirea ta* poate însemna atît „Mă bucur că ai venit”, cît și „că vei veni”), iar absența unui element de relație lasă nemarcate unele raporturi sintactice (gerunziul dintr-un enunț ca *Privind-o cu atenție, a observat* poate însemna „în timp ce o privea”; „după ce a privit-o” sau „pentru că o privea sau a privit-o”).

Întrucît nu se poate vorbi de superioritatea absolută a propoziției sau a frazei ca tip de enunț (vezi § 235), nu se poate vorbi nici de superioritatea unuia dintre cele două procedee de transformare. Avantajele și dezavantajele unui enunț transformat, eventual în diverse variante, trebuie cîntărite numai în situații concrete, examinîndu-se comparativ enunțul inițial și cel transformat, pentru a se vedea ce se pierde și ce se cîștigă.

Din caracteristicile generale expuse mai înainte rezultă că stăpînirea celor două tehnici este utilă pentru aplicarea în comunicări de tipuri diferite. Contragerea este procedeul specific prin excelență pentru expunerile de dimensiuni reduse care concentrează multe informații (rezumate, procese-verbale); ea este preferată în stilul științific și în cel administrativ și pentru caracterul impersonal al multor construcții. Dezvoltarea părților de propoziție în propoziții este procedeul recomandabil pentru realizarea unor texte explicite, de mare accesibilitate; acolo unde această calitate este obligatorie, de exemplu în instrucțiunile de folosire a unor aparate sau a unor produse, în regulile de circulație și de protecție a muncii, este preferabil să se evite – contrar uzului curent – contragerea propozițiilor prin gerunzii sau

substantive verbale, care sînt mai greu de înțeles decît construcțiile predicative.

Majoritatea textelor se realizează prin alternarea tipurilor de enunț, iar redactarea și, mai ales, revizuirea (sau „stilizarea“) unui text scris impun, de obicei, folosirea ambelor procedee de transformare, uneori în același enunț. Dezvoltarea unei părți de propoziție în propoziție poate impune contragerea alteia – și invers – pentru echilibrul frazei, pentru evitarea unor repetiții (de exemplu, pentru ca fraza să nu conțină mai multe gerunzii necoordonate ori mai mulți *care*) sau din alte motive.

VORBIREA DIRECTĂ ȘI VORBIREA INDIRECTĂ

§ 403. Se numesc astfel cele două procedee fundamentale de redare a spuselor cuiva – care poate fi povestitorul însuși sau altă persoană –: citarea lor exact în forma originală sau transpunerea lor de către povestitor. (În loc de *vorbire* se întrebuintează uneori termenul *stil*, mai rar *discurs*.) La ambele procedee se folosește ca însoțitor un cuvînt de declarație, adică un verb, un substantiv – sau locuțiuni echivalente – cu sensuri legate de transmiterea și solicitarea unei informații („a spune, a întreba, a gîndi“ și altele similare), dar, în timp ce în vorbirea directă spuselor redade nu depind gramatical de termenul de declarație, repartizîndu-se în fraze diferite, în vorbirea indirectă ele se subordonează gramatical termenului de declarație. Altfel spus, vorbirea directă are propoziții principale, independente față de termenul de declarație – în ciuda legăturii de înțeles cu acesta –, pe cînd vorbirea indirectă nu are propoziții principale, întrucît propozițiile care sînt principale în vorbirea directă devin subordonate (necircumstanțiale) în vorbirea indirectă; aceasta implică o serie de modificări în construcția propoziției transpuse, pierderea unor elemente afective și limitarea la o intonație de tip enunțiativ.

Pe lîngă cele două procedee fundamentale de reproducere a spuselor cuiva există unele procedee secundare, cu caracter intermediar sau mixt: vorbirea directă legată și vorbirea indirectă liberă.

§ 404. Vorbirea directă redă spuselor cuiva exact așa cum au fost formulate, ca un citat. Termenul de declarație însoțitor poate sta atît înaintea comunicării reproduse (*Mi-a spus: – Citește mai tare!*), cît și după ea (*– Citește mai tare! mi-a spus*) sau intercalat în cuprinsul ei (*– Citește, mi-a spus, mai tare!*); verbul de declarație poate lipsi, mai ales în redarea unui dialog. Propozițiile principale din vorbirea directă (*Citește mai tare!* din exemplul dat) nu trebuie confundate cu propoziții subordonate ale termenului de declarație numai din cauza posibilității de a pune întrebarea *ce?* pe lîngă acest termen; de reținut că în vorbirea directă comunicarea reprodusă constituie un enunț independent de termenul de declarație.

În folosirea verbelor de declarație este recomandabil să se evite repetarea monotonă a aceluiași verb ca însoțitor al mai multor replici într-un dialog (*El a spus..., Ea a spus..., Eu am spus*), apelându-se la sinonime sau chiar alternându-se exprimarea verbului cu omiterea lui. De evitat repetarea exagerată a verbului *a zice* – în formele *zic* 1 sg., *zice* 3 sg., – atît pentru intervenții diferite (– *Du-te tu, zice el.* – *Mă duc, zic, dar mai tîrziu.* – *Du-te acum, zice.* – *Nu pot, zic etc.*), cît mai ales în cuprinsul aceluiași citat, pe care îl întrerupe în mod nejustificat (– *Du-te în bucătărie, zice, și adu-mi, zice, un cuțit, zice*); de evitat, de asemenea, folosirea pleonastică a acestui verb pe lîngă alt verb de declarație (*Mi-a spus, zice:* – *Vino, aici!*). Folosirea verbului *a face* ca verb de declarație, cu sensul „a spune”, este nelite-rară (– *Vin și eu, face el*).

Textul redat în vorbirea directă se marchează în scris prin linie de dialog sau prin ghilimele (semnele citării). De evitat cumulum acestor semne de punctuație echivalente: se scrie ori *Mi-a spus:* – *Citește!*, ori *Mi-a spus „Citește!”* (nu *Mi-a spus: – „Citește!”*). Între termenul de declarație și textul reprodus se folosesc semne de punctuație diferite în funcție de topica termenului de declarație: cînd termenul de declarație precedă textul reprodus se pun două puncte, iar cînd termenul de declarație urmează sau este intercalat se separă prin virgulă (virgule) sau linie (linii) de pauză; ultima regulă cunoaște excepții în cazul citatelor încheiate cu semnul întrebării sau al exclamării, după care nu mai e necesară folosirea virgulei sau a liniei de pauză. Pentru diferite aspecte ale punctuației vezi exemplele anterioare.

§ 405. Vorbirea indirectă redă spusele cuiva transpunîndu-le prin subordonare gramaticală față de un termen de declarație. Deosebirea cea mai importantă față de forma originală constă în faptul că propozițiile principale din vorbirea directă devin subordonate necircumstanțiale (completive directe, subiective, rar predicative sau atributive, după natura morfologică și sintactică a termenului de declarație: verb activ, verb pasiv, substantiv subiect al unui verb copulativ, substantiv): *Mi-a spus să citesc mai tare, Mi s-a spus să citesc..., Am fost rugat să citesc..., Rugămintea a fost să citesc..., Rugămintea să citesc mai tare m-a emoționat.*

Transpunerea vorbirii directe în vorbire indirectă se realizează, în primul rînd, prin adăugarea unor conjuncții subordonatoare, a căror folosire depinde de felul propozițiilor după scopul comunicării, după modalitate și după afectivitate. Propozițiile principale enunțiative devin subordonate introduse, în general, prin *că*, mai rar – și cu anumite nuanțe – prin (*pre*)*cum că* (*I-am spus:* – *Am citit anunțul devine I-am spus că am citit anunțul*). Propozițiile principale imperative devin subordonate introduse prin *să* + modul conjunctiv (*Mi-a spus:* – *Citește mai tare!* devine *Mi-a spus să citesc mai tare*). Propozițiile principale interogative – directe – devin subordonate – interogative indirecte – cu construcția diferită după cum sînt

interogative totale sau parțiale: cele totale se construiesc cu conjuncțiile *dacă* sau *de* (*M-a întrebat: – Vii și tu?* devine *M-a întrebat dacă vin și eu*), iar cele parțiale își păstrează elementele interogative – pronume, adverbe – din întrebarea directă (*M-a întrebat: – Unde te duci?* devine *M-a întrebat unde mă duc*); vezi și § 241. Atît propozițiile interogative, cît și cele enunțiative imperative și exclamative își pierd intonația caracteristică, ceea ce impune modificarea punctuației: în vorbirea indirectă semnul de punctuație finală nu poate fi decît punctul (nu semnul întrebării sau al exclamării). Propozițiile care în vorbirea directă sînt subordonate de orice fel își păstrează acest statut, cu elementele introductive respective, și în vorbirea indirectă (*Mi-a spus: – Citește mai tare, ca să se audă!* și *Mi-a spus să citească mai tare, ca să se audă*); la transpunerea vorbirii directe în vorbire indirectă propozițiile subordonate nu suferă deci schimbări care să le afecteze statutul, construcția propoziției în ansamblu, dar pot avea loc modificări din categoria celor comune tuturor propozițiilor.

Atît la transpunerea propozițiilor principale, cît și la cea a propozițiilor secundare din vorbirea directă în vorbirea indirectă se pot produce anume două tipuri de modificări generale – indiferent de natura propoziției în cauză –: modificări legate de transpunerea din situația vorbitorului în aceea a povestitorului și de prezența altor persoane implicate și modificări legate de atitudinea povestitorului față de conținutul comunicării reproduse; primele sînt obiective și obligatorii, celelalte subiective și facultative.

Modificări impuse de situația diferită sînt schimbările de persoană la pronume și la verbe (vezi exemplele anterioare), schimbările de pronume, adjective pronominale și adverbe demonstrative de apropiere ori de depărtare (*Mi-a spus: – Stai aici și copiază textul acesta!* devine *Mi-a spus să stau acolo și să copiez textul acela sau chiar un text*) și de alte adverbe, ca *ieri*, *mîine* (*Mi-a spus: – Vino mîine!* devine *Mi-a spus să vin a doua zi*), schimbarea vocativului în alt caz, integrat în propoziție (*Am strigat: – Andrei, fii atent!* devine *I-am strigat lui Andrei să fie atent*). În aceeași categorie de modificări poate fi pusă și renunțarea la unele elemente afective – în special interjecții, construcții specifice exclamative – existente în vorbirea directă (*Striga mereu: – Au, ce mă doare!* devine *Striga mereu că o doare rău*).

Modificările care urmăresc exprimarea atitudinii povestitorului față de comunicarea relatată privesc modul verbului predicat sau folosirea unor cuvinte: cînd povestitorul vrea să arate că nu își însușește conținutul comunicării respective, că se îndoiește de adevărul celor relatate sau că se desolidarizează de acestea, el schimbă modul indicativ din vorbirea directă în condițional, la prezent mai ales în forma de condițional prezumtiv (*Mi-a spus: – Îmi place articolul tău* devine în acest caz *Mi-a spus că i-ar plăcea* – sau chiar *că i-ar fi plăcînd* – *articolul meu*), apelează la un termen de declarație cum este verbul *a pretinde* (*A pretins că-i place articolul meu*),

adaugă adverbe și expresii de tipul lui *chipurile*, *cică*, *pasămite*, *vezi Doamne*, *vorba vine* sau propoziții incidente care exprimă o rezervă; într-o oarecare măsură însăși folosirea lui *cum că* în loc de *că* poate fi o asemenea marcă. De evitat folosirea redundantă a două sau mai multe mijloace de marcare a îndoielii.

Transpunerea vorbirii directe în vorbire indirectă poate da naștere la diverse abateri de la normele exprimării literare:

- folosirea superfluă a conjuncției *că* înaintea lui *să* sau înaintea unor pronume, adjective și adverbe interogative (vezi § 222);

- menținerea unor cuvinte din categoria celor care trebuie transformate sau eliminate (de exemplu, *I-a rugat să-l amîne pînă mîine, cînd oricum avea de mers la oraș*, în loc de *pînă a doua zi*);

- confuzii în ce privește persoana, fie pentru că transpunerea este făcută inconsecvent, fie pentru că povestitorul și eroul povestirii sau doi participanți la discuție au aceeași persoană gramaticală (de exemplu, *I-a spus că are de încasat bani*); în ultima situație trebuie adăugate elemente de dezambiguizare (*Ea i-a spus că el are...*; *I-a spus că el, Ion, are...* etc.);

- menținerea punctuației din vorbirea directă, ceea ce reproduce o situație din limba populară, în care există o variantă de vorbire indirectă cu intonație de vorbire directă (*M-a întrebat că vreau să merg cu el?*; de remarcat folosirea lui *că* în loc de *dacă* în această situație). În limba literară nu se admite folosirea semnului întrebării după o interogativă indirectă dependentă de o regentă enunțiativă – vezi și § 241 – sau a semnului exclamării după o exclamativă, care trebuie transpusă într-un ton neutru (*Spunea: – Nu mai pot de durere!* devine *Spunea că nu mai poate de durere*).

În ce privește punctuația, ghilimelele se pot folosi numai pentru anumite părți din textul reprodus, care au nevoie să li se sublinieze autenticitatea (*A răspuns că nu e „dispus” să ne primească*).

§ 406. Vorbirea directă legată este vorbirea directă introdusă prin conjuncția *că* (*Mi-a spus că „du-te imediat!”*). Procedul este popular; în limba literară se folosește numai în limba literaturii artistice ca mijloc de caracterizare a exprimării unor personaje. Folosirea ghilimelelor după conjuncția de legătură clarifică textul, evidențiind în același timp caracterul mixt al procedului.

§ 407. Vorbirea indirectă liberă (numită uneori și semidirectă) este redarea spuselor cuiva cu modificări de persoană sau de pronume și adverbe demonstrative, dar fără folosirea unei conjuncții care să facă dependentă comunicarea de un termen de declarație și păstrîndu-se intonația originală, eventualele elemente afective și diverse particularități lingvistice ale vorbitorului. Acest procedeu este larg folosit în literatură pentru

redarea gîndurilor (*S-a frămîntat toată noaptea. Procedase oare bine? Intervenția lui a fost destul de convingătoare? Îi părea rău că n-a discutat cu nimeni*). Vorbirea indirectă liberă nu are reguli ferme de punctuație (în afară de folosirea semnelui întrebării sau al exclamării, cînd este cazul): folosirea punctuației specifice vorbirii directe, adică a liniei de dialog sau a ghilimelelor pentru întregul pasaj, prezintă avantajul delimitării de textul propriu al povestitorului, dar poate duce la confuzii cu vorbirea directă; lipsa unei asemenea punctuații poate duce însă la confuzia de planuri, fie pentru că cititorul nu observă elementele de vorbire indirectă existentă, fie pentru că acestea sînt puține sau puțin evidente. În limba populară vorbirea indirectă liberă se întîlnește la propoziții interrogative indirecte totale juxtapuse, de obicei completetive directe (*M-a întrebat: mă simt în stare?*) sau subiective (*Nu se știe: e viu sau mort?*); datorită intonației – și punctuației – subordonatele respective se confundă cu propozițiile independente din vorbirea directă.

§ 408. Procedeele diferite de redare a spuselor cuiva pot fi alternate într-un text mai lung, dar nu trebuie amestecate în aceeași frază. De evitat deci construcții ca *M-au înduișat spunîndu-mi că sînt bătrîni și că poate e ultima oară cînd ne vezi*, cu trecerea de la vorbirea indirectă la cea directă – legată (*ne vezi în loc de îi văd*).

Topica

(Locul, aşezarea sau ordinea cuvintelor
în propoziţie şi a propoziţiilor în frază)

§ 409. În limba română topica este relativ liberă, adică nici fixă (cum este în limbile în care predicatul sau atributul adjectival nu pot sta decît într-un anumit loc), dar nici absolut liberă: pe de o parte, se poate constata preferinţa pentru o anumită topică, iar, pe de alta, în unele situaţii – puţine şi speciale – topica are chiar caracter fix (de exemplu, locul unor pronume neaccentuate: vezi § 104, al propoziţiilor coordonate adversative: vezi § 347 şi conclusive: vezi § 348 sau al subordonatelor atributive propriu-zise: vezi § 361 şi consecutive propriu-zise: vezi § 378). Cele mai multe părţi de propoziţie şi specii de propoziţii coordonate sau subordonate cunosc cîte două feluri de topici: antepunere sau postpunere faţă de termenul de referinţă; una dintre acestea este obişnuită – curentă –, iar cealaltă neobişnuită sau mai puţin obişnuită. (Topica obişnuită este numită uneori regulată sau normală, dominantă, fundamentală sau de bază, directă şi este considerată obiectivă, logică sau intelectuală, în timp ce topica neobişnuită este numită neregulată sau anormală, derivată sau secundară, inversă şi este considerată subiectivă, afectivă sau expresivă.)

Relativa libertate a topicii în propoziţie stă în legătură cu caracteristicile flexiunii (îndeosebi ale celei nominale) şi implicit ale acordului, cu existenţa unor articole de legătură, cu folosirea prepoziţiei *pe* ca marcă a acuzativului complement direct şi cu fenomenul dublării complementului direct şi indirect prin forme neaccentuate ale pronumelui personal.

În condiţiile unei relative libertăţi, topica poate îndeplini diverse funcţiuni: o funcţiune gramaticală (sintactică), una lexicală (semantică) şi una stilistică. Pentru funcţiunea gramaticală, care constă în marcarea rolului diferit al unor părţi de propoziţie sau propoziţii cu aceeaşi formă, vezi § 256 şi 352; de reţinut capacitatea topicii de a dezambiguiza diverse construcţii omonime. Funcţiunea semantică a topicii constă în diferenţierea sensurilor lexicale ale unui cuvînt; această funcţiune se manifestă la atributul adjectival exprimat prin adjective propriu-zise şi prin unele adjective pronominale demonstrative şi nehotărîte (vezi § 277), topica marcînd uneori sensuri distincte (de exemplu, *o nouă carte* – *o carte nouă*, *iarna asta* – *astă-iarnă*), iar alteori numai deosebirea de nuanţă între valoarea de calificare sau de identificare a unui adjectiv (*frumoasele fete* – *fetele frumoase*).

Funcțiunea stilistică a topicii se exercită în două feluri: în caracterizarea unui stil al limbii – printr-o topică exclusivă (de exemplu, limitarea la stilul poetic a adjectivului posesiv antepus: *al nostru steag*, vezi § 109) sau preferată (antepunerea adjectivului în limba literară, mai ales în publicistică, față de vorbirea populară) – și, mai ales, în reliefarea unuia dintre elementele propoziției sau ale frazei, fie din necesități strict obiective, legate de importanța în comunicare, fie din necesități de ordin afectiv (de exemplu, *Bine ți-a făcut!*); vezi și § 411.

§ 410. Topica depinde de diverși factori gramaticali. Topica părților de propoziție depinde, în primul rând, de felul propoziției după scopul comunicării și după modalitate (există deosebiri destul de mari de topică între propozițiile enunțiative și cele interogative, precum și între propozițiile neafective și cele afective), iar în cadrul aceluiași fel de propoziție locul unei anumite părți poate depinde de construcția ei (partea de vorbire prin care este exprimată, forma flexionară sau cuvintele ajutoare, caracterul izolat sau neizolat), de felul termenului determinat, de locul altor părți de propoziție și – mult mai rar – chiar de lungimea propoziției sau a părții de propoziție în cauză. Deosebirea dintre propozițiile enunțiative propriu-zise și alte feluri de propoziții poate fi ilustrată de topica subiectului și a predicatului: enunțiativele au de obicei subiectul pe primul loc (*Mama a venit*), pe când în interogativele totale sau în exclamative e mai frecvent predicatul pe primul loc (*A venit mama?*, *A venit mama!*); vezi § 260. Dependența topicii de felul cum e exprimată o parte de propoziție este evidentă la complementul direct exprimat prin pronume personale neaccentuate, întrucât, spre deosebire de regula generală a complementului direct, cel exprimat în acest fel stă de obicei înaintea verbului (se spune *Văd un copil*, dar *Îl văd*), iar la persoana a 3-a sg. contează și genul (*L-am văzut*, dar *Am văzut-o*); puținele situații în care complementul direct exprimat prin pronume personale neaccentuate stă după verb demonstrează dependența topicii și de felul termenului determinat, deoarece la această topică se recurge numai după anumite forme verbale, obligatoriu după gerunziu (*văzîndu-l*); vezi § 104. Dependența topicii de prezența și locul altor părți de propoziție poate fi exemplificată cu locul subiectului în propoziții interogative parțiale care încep cu alte părți de propoziție (*Cînd vine mama?*, *A cui e cartea?*), cu locul unor atribute adjectivale aflate într-un șir de atribute variate (vezi § 277) sau cu locul unor complemente în compania altora diferite ori de același fel (vezi § 279). Dimensiunea propoziției are un oarecare rol la topica subiectului (vezi § 260), iar a cuvîntului prin care se exprimă o parte de propoziție la topica atributului adjectival (vezi § 277). Topica propozițiilor subordonate depinde de construcția lor (juxtapunere sau joncțiune, elementul introductiv, caracterul izolat sau neizolat), de felul propoziției regente (afit în ce privește caracterul enunțiativ propriu-zis, interogativ sau exclamativ, cît și în ce privește construcția), de locul altor propoziții din

frază. Dependența topicii unei propoziții de conjuncția introductivă se vede clar la subordonata cauzală (vezi § 372): cînd este construită cu *fiindcă*, *întrucît* sau *pentru că* propoziția cauzală poate fi așezată și înainte, și după regentă, dar cînd elementul introductiv este *cum* ea stă numai înaintea regentei, iar *că* și *căci* nu permit decît postpunerea. Faptul că topica unei subordonate depinde uneori de felul propoziției regente este ilustrat de propoziția subiectivă, la care topica obișnuită diferă după cum verbul regent este personal sau impersonal (vezi § 354), ori de posibilitățile reduse de antepunere a subordonatelor necircumstanțiale care au ca regentă o propoziție interogativă parțială sau una exclamativă (se poate spune *Că n-ai fost am văzut*, dar mult mai greu *Că n-ai fost cine a observat?*!).

Există o interdependență între topică și diverse fenomene morfologice și sintactice. Fenomenele morfologice se referă mai ales la articolul hotărît propriu-zis din grupul alcătuit dintr-un substantiv și un adjectiv (*cerul albastru* – *albastrul cer*; *elevul cel mai bun* – *cel mai bun elev*; *raftul celălalt* – *celălalt raft*) și la articolul posesiv din grupul alcătuit dintr-un substantiv și un genitiv sau un adjectiv posesiv (*umbrele turnurilor* – *ale turnurilor umbre*; *steagul nostru* – *al nostru steag*), uneori la articolul hotărît propriu-zis și la forma adjectivului demonstrativ (*omul acela* – *acel om*) sau la amîndouă articolele menționate și la forma pronumelui relativ în genitiv (*cu ajutorul căruia* – *cu al cărui ajutor*); în flexiunea verbală schimbarea topicii este însoțită în cîteva situații de modificări formale (*L-am văzut*, dar *Văzutu-l-am*; *ar fi*, dar *fir-ar*; *dați* o silabă, cu *i* șoptit, dar *dați-mi* două silabe, cu *i* vocalic). Fenomene sintactice legate de topică sînt, de exemplu, dublarea (reluarea și anticiparea) complementului direct și indirect prin forme neaccentuate ale pronumelui personal (se spune *Am citit cartea*, dar *Cartea am citit-o*) și folosirea corelativelor unor părți de propoziție și, mai cu seamă, ale unor propoziții subordonate.

§ 411. Fenomene de topică sau aspecte ale topicii discutate uneori sub denumiri speciale sînt inversiunea, intercalarea și dislocarea sau disocierrea. Prin inversiune se înțelege o ordine exact contrară celei considerate normală; atîta vreme cît ordinea normală nu este descrisă și cunoscută în toate amănuntele ei, este imprudent să se folosească termenul *inversiune* pentru orice topică mai puțin obișnuită – de exemplu, pentru orice subiect așezat după predicat –, dar acest termen este acceptabil pentru schimbarea locului unor elemente din forme verbale compuse (*văzut-am*, *veni-va*), din îmbinările acestora cu pronume neaccentuate (*văzutu-l-am*, *jelui-m-aș*, *fi-fi-ar*), din locuțiuni și expresii mai mult sau mai puțin fixe (*aminte să-ți aduci*) și chiar din grupuri în care o formă verbală simplă este determinată de un pronume neaccentuat cu topică fixă, în general (*Vezi-l?*, *zice-se*). Intercalarea este introducerea unui element în cadrul unui grup sintactic, care astfel apare întrerupt, cu continuarea amînată pentru moment (de exemplu, *Mama, la plecare* – sau *cînd a plecat* –, *mi-a lăsat un bilet*); prezența inter-

calărilor impune o atenție deosebită la analiza frazelor care conțin asemenea situații, iar uneori chiar la construirea enunțurilor (pentru continuarea lor firească după intercalare): pentru intercalările făcute între un substantiv articulat enclitic și atributul lui exprimat printr-un genitiv sau printr-un adjectiv posesiv vezi § 62. Când prin intercalare se separă elementele unui grup de obicei sudat, care ajung astfel îndepărtate unul de altul, se vorbește de dislocare sau disociere: la forme verbale compuse (*m-am cam săturat, n-aș mai mânca*), la prepoziții compuse sau locuțiuni prepoziționale (*fără însă de a, împreună însă cu*), la conjuncții compuse sau locuțiuni conjuncționale (*ca toți să știe, îndată însă ce*), la locuțiuni verbale (*a băgat imediat de seamă*) și chiar la grupuri sintactice de tipul celui format dintr-un substantiv și atributul lui (de exemplu, *Trandafiri aruncă roșii*, Eminescu). În legătură cu două dintre cele trei aspecte speciale ale topicii se constată preferințe – manifestate prin frecvență – ale unor stiluri ale limbii: inversiunile, mai ales cele ale formelor verbale compuse, cu sau fără pronume însoțitoare, sînt frecvente în stilul oratoric, iar dislocările grupurilor nominale abundă în poezie (transformînd adesea atributul adjectival originar într-un element predicativ suplimentar).

Inversiunea (numită și anastrofă) și dislocarea (sub denumirile, parțial sinonime, de hiperbat și tmeză) sînt considerate și figuri de stil. Topica servește și la realizarea altor figuri de stil, cum sînt mai ales chiasmul (*Du-te și te culcă*), comutația sau antimetateza (*Mîncăm ca să trăim, nu trăim ca să mîncăm*) și conversia (*noapte și zi, zi și noapte*). Unele dintre ele sînt procedee – adesea manieriste – ale exprimării elaborate artistic, cu scopuri estetice și urmărind chiar efecte eufonice. De reținut însă că topica poate fi folosită în orice exprimare îngrijită pentru realizarea unor simetrii care reliefează similitudini sau contraste de conținut și pentru evitarea unor vecinătăți cacofonice (vezi § 428).

Folosirea topicii ca mijloc gramatical de reliefare este însoțită de obicei în vorbire de mijloace fonetice (accentul sintactic, intonația, pauza, ritmul), care în scris sînt redată – rar și numai parțial – prin punctuație.

§ 412. Pentru topica diverselor părți de propoziție și specii de propoziție vezi descrierea acestora; pentru topica unor cuvinte neintegrate în propoziție vezi § 34, 232 și 340, iar pentru unele elemente introductive vezi § 220. Caracterizarea topicii unei unități sintactice în ansamblu este, în majoritatea situațiilor, lipsită de eficiență practică, întrucît la acest nivel de generalizare se înregistrează coexistența a cîte două topici, cu indicații sumare asupra uneia preferate. Formularea unor reguli mai precise presupune detalierea descrierii sintactice și a situațiilor de comunicare.

§ 413. Greșeli propriu-zise de topică se întîlnesc mai ales în traduceri, sub influența modelelor străine. În texte originale și în exprimarea curentă abaterile de la norme pot reprezenta fenomene regionale (vezi topica lui

mai, § 195). De cele mai multe ori nu avem a face însă cu încălcarea unor reguli, ci cu o topică folosită inabil, în detrimentul înțelegerii conținutului și al impresiei estetice. De reținut că multe construcții corecte din punctul de vedere al emițătorului – căruia i se par clare, în special într-o anumită rostire – pot fi neclare sau absurde pentru receptor, din cauza unor ambiguități pe care schimbarea topicii le poate evita; pentru exemple vezi § 35, 277, 289 și 361.

§ 414. Variatele posibilități ale topicii pot fi ilustrate cu diverse propoziții sau fraze. Iată, de exemplu, șase înfățișări diferite ale unei propoziții alcătuite numai din subiect (S) și predicat nominal (verb copulativ = VC + nume predicativ = NP):

1. S – VC – NP: *Mama este veselă.*
2. NP – VC – S: *Veselă este mama.*
3. VC – NP – S: *Este veselă mama.*
4. S – NP – VC: *Mama veselă este.*
5. NP – S – VC: *Veselă mama este.*
6. VC – S – NP: *Este mama veselă.*

Evident, primele trei topici sînt mai obișnuite, dar și celelalte trei, care pot părea mai puțin firești, sînt posibile cu o anumită rostire sau/și cu anumite continuări (4: *Mama veselă este de cînd o știi*; 5: *Veselă mama este, nu eu*; 6: *Este mama veselă, dar...*).

În principiu, cu cît numărul termenilor alcătuitoari ai unei propoziții este mai mare, cu atît sînt mai multe și variantele de topică. În practică însă nu toate construcțiile concrete pot fi supuse oricăror modificări de topică, la aceasta opunîndu-se diverse restricții. Astfel, dacă propoziția *Numai el a venit* cunoaște varianta *A venit numai el* și chiar varianta – ambiguă în scris, dar clară în rostirea cu accent pe *el* – *El numai a venit*, propoziția sinonimă *N-a venit decît el* (vezi § 194 și 246) nu are variante de topică.

§ 415. A avea o exprimare bogată nu înseamnă numai a ști și a folosi multe cuvinte, ci și a stăpîni toate resursele gramaticale ale limbii, ceea ce dă posibilitatea de a varia și de a nuanța comunicarea. După cum bogăția lexicală se dobîndește prin cunoașterea și folosirea cuvintelor sinonime, bogăția gramaticală presupune cunoașterea sinonimiei dintre unele forme și construcții și a limitelor în care formele sau construcțiile sinonime pot fi înlocuite între ele.

Sinonimia gramaticală este de două feluri: morfologică și sintactică. Sinonimia morfologică este implicată în mod necesar în studiul categoriilor și al speciilor care au mai mult de o realizare formală sau al formelor paralele; de exemplu, la morfologia verbului se relevă sinonimia dintre diversele tipuri de viitor (*voi veni/oi veni/am să vin/o să vin*, vezi § 152), dintre imperfect și condiționalul perfect (*Dacă veneai, îl vedeai/Dacă ai fi venit, l-ai fi văzut*, vezi § 147), dintre pasivul analitic și reflexivul pasiv (*Se vor lua măsuri/Vor fi luate măsuri*, vezi § 132). Studiul morfologiei implică, de altfel, uneori, și anumite sinonimii lexicale (de exemplu, la unele specii de numere: *amîndoi/ambii* – vezi § 88 –, *întîi/dintîi/prim* – vezi § 94 – sau de pronume: *care/ce* – vezi § 117 –, la diversele feluri de exprimare a numeralului fracționar: *o treime/una a treia/unu pe sau supra trei* – vezi § 89 – și a gradului comparativ de egalitate la adjective și adverbe: *la fel de/tot așa de/tot atît de/deopotrivă de* – vezi § 82 și 191) sau sintactice (de exemplu, la construcții prepoziționale echivalente cu forme de genitiv sau de dativ – vezi § 206). Sinonimia sintactică, mult mai variată decît cea morfologică și mai puțin implicată direct în tratarea unei unități în parte, are nevoie de o sistematizare finală, care scoate în evidență construcțiile mai mult sau mai puțin echivalente și concurente.

§ 416. Sinonimia sintactică se poate manifesta între: părți de propoziție (de același fel sau diferite), o parte de propoziție și aceeași parte de propoziție însoțită de o propoziție subordonată, o parte de propoziție și o propoziție, două propoziții, o propoziție și o frază. Dintre cele cinci tipuri de sinonimii, numai primul are loc în interiorul unei propoziții, celelalte vizînd propoziții diferite sau trecerea de la propoziție la frază (și invers).

§ 417. Sinonimia limitată la interiorul unei propoziții, între părți de propoziție, cunoaște trei subtipuri, după cum este vorba de aceeași parte de propoziție (cu altă structură sau de specii diferite), de părți de propoziție diferite sau de combinarea acestor două subtipuri.

Sinonimia dintre două părți de propoziție de același fel sau, altfel spus, dintre o parte de propoziție și aceeași parte de propoziție cu altă structură ori, pur și simplu, cu altă realizare formală poate deriva uneori exclusiv din sinonimia morfologică sau din cea lexicală; se încadrează aici toate construcțiile sinonime care au exact același statut sintactic (de exemplu, *steagul nostru/al nostru steag*, atribute adjectivale; *Experimentează spre a demonstra/pentru a demonstra*, complemente circumstanțiale de scop). Mai interesantă este sinonimia existentă între specii diferite din cadrul aceleiași părți de propoziție:

- atribut adjectival și atribut substantival: *cămin studențesc/de studenți*;
- atribut adjectival și atribut pronominal în genitiv sau în dativ: *cartea sa/lui (ei)/-i* (vezi § 104 și 109);
- atribut substantival genitival și atribut substantival prepozițional: *vîrf al unui munte/vîrf de munte* (vezi și § 276);
- atribut substantival genitival și atribut substantival în dativ: *cumnat al mamei/cumnat mamei* (prin combinație cu relația precedentă, și *cumnat cu mama*);
- atribut substantival genitival și atribut substantival apozitional: *luna lui iulie/luna iulie*;
- atribut substantival prepozițional și atribut substantival apozitional: *noțiunea de om/noțiunea „om”*;
- atribut substantival (genitival sau prepozițional) și atribut verbal: *intenția organizării/de a organiza* (vezi și § 276);
- complement indirect în dativ și complement indirect cu prepoziție: *Construcția corespunde regulii/cu regula; liniște necesară studiului/pentru studiu* (vezi § 297);
- predicat verbal și predicat nominal: *Îți datorez/Îți sînt dator; Doresc să.../Sînt dornic să...*

Sinonimia dintre două părți de propoziție diferite este mai rară, dar și mai interesantă. O sinonimie de tip mai simplu este cea care nu afectează restul construcției; ea poate apărea între:

- un atribut și un complement indirect: *Am citit articolul tău/Ți-am citit articolul; Ochii mamei străluceau în lacrimi/Mamei îi străluceau ochii...* (vezi și § 104);
- un atribut circumstanțial și un complement circumstanțial: *Obosit, el s-a culcat/Obosit (sau fiind obosit), el s-a culcat* (vezi § 275);
- un complement direct și un complement indirect: *Te ajută/Îți ajută* (vezi și § 295);
- un element predicativ suplimentar și un complement circumstanțial de mod: *Apa curge liniștită/liniștit* (vezi și § 183).

O sinonimie de tip mai complicat este cea care privește un segment mai mare din propoziție: termenul determinat și determinantul lui. Sinonimia de acest fel este legată de diverse inversiuni ale raportului dintre determinat și determinant:

- la atributul adjectival și la cel substantival prepozițional: *o fată frumoasă/o frumusețe de fată*;
- la complementul de mod comparativ și la complementul de relație: *o fată frumoasă ca o floare/o fată ca o floare de frumoasă* (vezi § 312);
- la complementul de mod care arată măsura și la complementul de relație: *covor lung de doi metri/covor de doi metri de lung* (vezi § 312).

Sinonimia dintre părți de propoziție de același fel și cea dintre părți de propoziție diferite pot fi combinate în construcții complexe. Astfel, construcțiile active sinonime cu cele pasive – de tipul *Noi am rezolvat problema/Problema a fost rezolvată de noi*, *Ea îl va convinge pe Ion/Ion va fi convins de ea* – conțin o sinonimie de primul fel în ce privește predicatul (verbal în ambele situații) și una de al doilea fel în ce privește pe cel care face acțiunea (subiect/complement de agent) și pe cel care o suferă (complement direct/subiect). O sinonimie de același tip apare între *Mă rog de tine* și *Te rog* (vezi § 295) sau între *Îmi cer scuze (de la dumneavoastră)* și *Vă cer scuze*.

§ 418. Sinonimia dintre o unitate sintactică (parte de propoziție sau propoziție neanalizabilă) și aceeași unitate sintactică însoțită de o propoziție subordonată este limitată la prezența sau absența unei subordonate al cărei predicat conține verbul *a fi* sau un echivalent (*a se afla*, *a se găsi*) și care subliniază însușirea exprimată de termenul determinat. Asemenea adaosuri facultative se întâlnesc la:

- attribute circumstanțiale: *Bolnav, el a venit totuși/Bolnav cum era, el a venit totuși*;
- complemente indirecte: *Din galben s-a făcut roșu/Din galben cum era...*;
- complemente circumstanțiale de mod: *A procedat ca un prost/...ca un prost ce e*;
- complemente circumstanțiale de cauză: *Plîngea de supărată/de supărată ce era* (vezi § 306);
- vocative: *M-ai lovit, răule!...răule ce ești!*

§ 419. Pentru sinonimia dintre o parte de propoziție și o propoziție – de același fel sau diferită – vezi § 396–402.

§ 420. Sinonimia dintre două propoziții se poate referi la elemente de construcție din propoziții cu statut identic sau la propoziții cu statut diferit din diverse puncte de vedere.

În prima categorie se încadrează sinonimia dintre propoziții coordonate sau subordonate construite cu elemente joncționale diferite (de exemplu, coordonate disjunctive cu *sau/ori* – vezi § 226 – și adversative cu *dar/însă* – vezi § 347 –, subordonate atributive cu pronumele *care/ce*, cu adverbe sau cu pronume însoțite de prepoziție: *unde/în care* – vezi § 361 –, subordonate cauzale cu *fiindcă/pentru că* și alte elemente conjuncționale – vezi § 372) sau prin joncțiune și juxtapunere (de exemplu, *A venit și a plecat/A venit, a plecat sau Dacă înveți, știi/Înveți, știi*).

A doua categorie prezintă situații variate și mult mai interesante.

Propozițiile sinonime pot diferi după aspectul pozitiv sau negativ (*Și unde îi trage una! / Și unde nu-i trage una!*; *A plecat pînă să se întunece / ...pînă să nu se întunece*; *El este incorect / El nu este corect*; *El este corect / El nu este incorect*; *Știe numai o poezie / Nu știe decît o poezie* – vezi § 246), după acest aspect și după scopul comunicării (*Ai mai văzut una ca asta? / N-am mai văzut una ca asta*; *Unde s-a mai pomenit așa ceva? / Nu s-a mai pomenit așa ceva* – vezi § 246) sau după afectivitate (*E foarte deștept / E atît de deștept!* sau *Deștept mai e!*, *Ce deștept e!* – vezi § 242).

Pot fi sinonime însă și propoziții diferite după rolul în frază, adică propoziții principale (independente sau coordonate) și propoziții secundare:

– propoziții principale independente și complementive directe sau indirecte, subiective, predicative, atributive: *L-am întrebat* (sau *Se pune întrebară, Întrebară este*): – *Cine a venit? / L-am întrebat* (sau, *Se pune întrebară, Întrebară este*) *cine a venit*; *Mi-a răspuns* (sau *Mi s-a răspuns*, *Răspunsul a fost*): – *A venit mama / Mi-a răspuns* (sau *Mi s-a răspuns*, *Răspunsul a fost*) *că a venit mama* (vezi § 404, 405);

– propoziții principale independente sau coordonate și atributive propriu-zise: *El scrie articole de popularizare. Prin acestea* (sau și *prin acestea*) *a devenit cunoscut / El scrie articole de popularizare prin care a devenit cunoscut* (vezi § 428);

– propoziții principale independente sau coordonate și apozitive: *El scrie articole de popularizare; aceasta* (sau și *aceasta*) *l-a făcut cunoscut / El scrie..., ceea ce l-a făcut cunoscut* (vezi § 117 și 362).

De asemenea, pot fi sinonime propoziții care diferă între ele după raportul sintactic exprimat. În ce privește sinonimia dintre propoziții coordonate și subordonate, ea poate viza specii în ansamblu (eventual tipuri subsumate) sau numai unele enunțuri concrete. Astfel, există sinonimie mai mult sau mai puțin generală între propozițiile coordonate copulative și subordonatele cumulative (*Este nepriceput și nu are nici bunăvoință / Pe lîngă că este nepriceput, nu are nici bunăvoință*, vezi § 392), între propozițiile coordonate adversative și subordonatele concesive (*Spectacolul nu mă interesează, dar am să vin / Deși spectacolul nu mă interesează, am să vin*, vezi § 347) sau între aceeași specie de coordonate și subordonatele opoziționale (*Nu s-a descurajat, ci și-a refăcut lucrarea / În loc să se descurajeze și-a refăcut lucrarea*, vezi § 390), între propozițiile coordonate concludive și subordonatele consecutive (*Sînt bolnav, deci nu pot veni / Sînt*

bolnav, încît nu pot veni, vezi § 348); sinonimii limitate la realizări particulare sînt cele dintre unele propoziții coordonate copulative și subordonate finale (*Vino și ajută-mă/Vino să mă ajuți*), temporale (*S-a odihnit și (apoi) a plecat/După ce s-a odihnit, a plecat*), cauzale (*Nu m-a invitat și (de aceea) nu m-am dus/Pentru că nu m-a invitat, nu m-am dus*) sau condiționale (*Îmi explici și (atunci) am să înțeleg/Dacă îmi explici, am să înțeleg*); vezi § 344. În cadrul coordonării există sinonimie între unele propoziții alternative și propozițiile copulative (*Fie că vrei, fie că nu vrei, o să vii/Atît dacă vrei, cît și dacă nu vrei, o să vii*, vezi § 346). În cadrul subordonării există sinonimie între o atributivă circumstanțială și o (completivă) circumstanțială (*Ea, care e vorbăreață de obicei, a tăcut/Ea, deși e vorbăreață de obicei, a tăcut*, vezi § 361) sau între o predicativă suplimentară și o completivă directă (*Te văd cum (sau că) rîzi/Văd cum (sau că) rîzi*, vezi § 359), o completivă indirectă (*Mă uit la tine cum rîzi/Mă uit cum rîzi*) sau o subiectivă (*Ei păreau că sînt mulțumiți / (Se) părea că ei sînt mulțumiți*), de asemenea între completeive directe și indirecte pronominales (*Am ajutat pe cine m-a rugat/I-am ajutat cui m-a rugat*, cf. § 417).

Ca și la părțile de propoziție (vezi § 417), o sinonimie de tip mai complicat este cea care privește o propoziție regentă și subordonata ei, fiind legată de inversiunea raportului de subordonare dintre ele. O sinonimie de acest fel se întîlnește la raporturile de subordonare cauzală și consecutivă, dar nu în sensul că ar fi sinonime între ele subordonatele respective, ci în sensul că fiecare dintre ele este sinonimă cu regenta celeilalte: *Nu pot veni, pentru că sînt bolnav/Sînt bolnav, încît nu pot veni*; dată fiind sinonimia, amintită mai înainte, dintre subordonata consecutivă și coordonata conclusivă, există sinonimie și între regenta unei cauzale și o coordonată conclusivă (*Nu pot veni pentru că sînt bolnav / Sînt bolnav, deci nu pot veni*, vezi § 348).

Alte sinonimii complexe, extinse la mai mult de o propoziție, se întîlesc la:

- construcțiile active sinonime cu cele pasive, în care apare sinonimia dintre o subiectivă și o completivă de agent sau/și dintre o subiectivă și o completivă directă: *Cine a deschis ședința a anunțat ce se va discuta/Ce se va discuta s-a anunțat de cine a deschis ședința*;

- completeive directe și indirecte pronominales, a căror sinonimie este legată și de restul construcției: *Pe cine mi-a cerut l-am împrumutat cu bani (sau cu ce am avut)/Cui mi-a cerut i-am împrumutat bani (sau ce am avut)*.

§ 421. Sinonimia dintre o propoziție și o frază are loc și în alte situații decît cele prezentate în § 418 și 419; ea poate exista între propoziții și fraze rezultate prin amplificarea emfatică a celor dintîi (pentru reliefaarea unor anumite elemente). Amplificarea se realizează uneori prin intervenția unui verb copulativ (și a unei relații predicative), iar alteori prin intervenția negației (și a unei relații restrictive sau de excepție). Pentru prima situație se pot cita sinonimii ca *El m-a ajutat totdeauna/El este cel care m-a ajutat*

totdeauna; Îți lipsește odihna/(Ceea) ce îți lipsește este odihna; Sigur va veni/E sigur că va veni sau Ceea ce e sigur e că va veni. Cea de a doua situație poate fi ilustrată prin *El era Ion/El nu era nimeni altul decât Ion; Intervenția lui a mărit tensiunea/Intervenția lui n-a făcut decât să mărească tensiunea* (vezi § 246).

§ 422. Unele construcții sinonime se realizează cu antonime lexicale. Numai cu asemenea cuvinte cu sensuri opuse se poate ajunge la sinonimie între propoziții pozitive și propoziții negative (*Este incorect/Nu este corect* sau *Lucrează fără atenție/Nu lucrează cu atenție*; vezi § 246) sau între un comparativ de superioritate și unul de inferioritate (*mai puțin urât/mai frumos*; vezi § 82).

§ 423. Exemplele date pînă acum au conținut numai construcții care sînt sinonime în limba literară actuală. Numărul sinonimelor se înmulțește dacă se iau în considerație și aspectele neliterare ale limbii, de exemplu corespondente regionale, învechite sau limitate la anumite limbaje și situații de comunicare, dar nu este cazul, întrucît regula generală a exprimării corecte presupune tocmai distincția între varietățile limbii. Astfel, în limba literară *ca și* este sinonim numai cu adverbul *ca* din construcția complementului comparativ de egalitate (*la fel de bun ca mine/ca și mine*), nu și cu adverbul cu sensul „decît” din construcția complementului comparativ de inegalitate (*mai bun ca mine, nu ca și mine*), și nici cu prepoziția *ca* „în calitate de, drept” (*Ca scriitor a avut succes, nu ca și scriitor*), cum se folosește în unele regiuni (vezi §. 82 și 212). În interiorul limbii literare unele construcții sinonime sînt marcate stilistic: de exemplu, *viața-mi* față de *viața mea* (vezi § 104), *nepot mamei* față de *nepot al mamei* (vezi § 32).

§ 424. Fenomenul obiectiv al sinonimiei – lexicale sau gramaticale – poate avea consecințe pozitive sau negative în exprimare. Efectele pozitive, manifestate cu intenție în variația exprimării, în evitarea repetării aceluiași cuvinte, forme sau construcții (vezi și § 415), sînt legate de stăpînirea conștientă a relațiilor sinonimice. Efectele negative, care se produc involuntar, pot fi anulate prin aceeași conștiință a sinonimiei.

Efectele negative ale sinonimiei sînt construcțiile pleonastice, contaminările și anacoluturile.

Construcțiile pleonastice (în care se exprimă de două ori același lucru) iau naștere prin alăturarea nejustificată a două sinonime: de exemplu, construcțiile *dar însă* (vezi § 214), prepozițiile *drept pentru* (vezi § 200), adverbele *decît numai* (vezi § 194 și 327), pronumele reflexiv în dativ și adjectivul posesiv sau pronumele personal în genitiv (*Își ia cărțile sale/lui*, vezi § 107), adjectivul pronominal de întărire și adverbul *chiar* (*chiar însuși profesorul*, vezi § 108).

Construcții contaminate sau încrucișate (în care se combină elemente din două construcții diferite) se întîlnesc la subordonatele concesive sau

opoziționale cu corelative coordonatoare (*deși...dar, dacă...însă*, vezi § 388 și 390), la nerespectarea unor elemente corelative în coordonare sau în subordonare (de exemplu, *atît..., precum și*, vezi § 227), la folosirea lui *decît* cu valoare restrictivă sau de excepție în propoziții pozitive (*Mai aveți decît astea?*, vezi § 325) sau a lui *numai* în propoziții negative (*Nu are numai o fată* „are o singură fată“, vezi § 194), la folosirea dativului posesiv pe lângă un verb cu referire la un complement direct cu *pe* (*Își adoră pe copii*, vezi § 292), la diverse aspecte ale amestecului dintre vorbirea directă și cea indirectă (vorbire indirectă intonată direct – vezi § 405 –, vorbire directă legată, vezi § 406) și în multe alte situații particulare din sintaxa propoziției (atribute ca *lupta dintre om cu natura* < *lupta dintre om și natură* + *lupta cu natura*; complemente ca *Rezultatele obținute se datoresc grație muncii/Rezultatele obținute se datoresc muncii* + *Rezultatele au fost obținute grație muncii*) sau a frazei (de exemplu, subiective ca *Nu e nimic surprinzător să constatăm.../Nu e nimic surprinzător în constatarea... + Nu e surprinzător să constatăm...*, apozitive ca *Sînt sănătos, ceea ce vă doresc și vouă același lucru/Sînt sănătos, ceea ce vă doresc și vouă + Sînt sănătos și vă doresc și vouă același lucru*).

Anacoluturile (care constau în lipsa de consecvență gramaticală, adică în întreruperea continuității și în schimbarea construcției în cadrul aceleiași unități sintactice) se datoresc adesea contaminării implicite a unor construcții sinonime. De exemplu, *Mama, cînd am plecat, i-au dat lacrimile* în loc de *Mamei... i-au dat lacrimile* se explică prin aceea că inițial vorbitorul se gîndise la un predicat ca *a plîns, a izbucnit în plîns, a lacrimat*, toate sinonime cu *i-au dat lacrimile*, dar cu altă construcție (nominativ subiect față de dativ complement indirect). Un anacolut răspîdit în limba vorbită, sub influența unei construcții insuficient asimilate din limbajul administrativ, se produce în folosirea formulei *faptul că* nelegată cum trebuie de fraza pe care o deschide: *Faptul că întîrzieam, am devenit nervos* în loc de *Faptul că întîrzieam m-a făcut nervos* sau *Datorită faptului că întîrzieam am devenit nervos* (vezi § 373). Anacolutul reprezintă o încălcare a regulilor de organizare a enunțului, o deviere de la structura aleasă inițial, și anume o deviere produsă în favoarea altei structuri, mai mult sau mai puțin sinonime, care – indiferent dacă este realizată complet sau numai parțial – nu se racordează corect cu precedentă, nefiind continuarea formală și logică adecvată a acesteia.

Din punctul de vedere al relației cu exprimarea îngrijită, atît la pleonasm, cît și la contaminări și anacoluturi, trebuie făcută distincția între cele intolerabile (supărătoare), cum sînt majoritatea, și cele tolerabile în diverse grade, mergînd pînă la consacrarea lor în construcții gramaticalizate, ca pleonasmul reprezentat de dublarea complementului direct și indirect printr-o formă pronominală neaccentuată sau anacolutul reprezentat de împletirea unei subordonate cu o regentă atributivă pronominală (*car-tea care știu că ți-a plăcut*).

Încheiere

§ 425. La capătul sumarei prezentări a gramaticii românești, în care s-a urmărit cu precădere aspectul normativ și cel corectiv, se poate încerca o anumită sistematizare a tipurilor de abateri de la normele gramaticale, a calităților (și defectelor) exprimării – din punct de vedere gramatical – și a căilor de realizare a unei exprimări îngrijite.

§ 426. Abaterile de la normele gramaticale ale exprimării corecte pot avea drept cauze ignorarea lor (ignoranța propriu-zisă – inconștientă – sau disprețuirea intenționată) ori neglijența ocazională (legată de grabă și de comoditate), iar explicațiile directe pot fi pur lingvistice sau extralingvistice.

Unele abateri constau în folosirea unor elemente din varietăți diferite ale limbii:

- regionale (de exemplu, persoana a II-a sg. a mai mult ca perfectului în *-sei: mîncasei* sau auxiliarul *or* la persoana a III-a pl. a perfectului compus: *or mîncat*; așezarea adverbului *mai* înaintea unui pronume neaccentuat: *Mai îmi dai ori după verbul a fi: Nu-i mai apă* sau folosirea locuțiunii conjuncționale *cît ce*);

- învechite (formele de plural *coale, școale*; flexiunea *peisagiu* sg. – *peisagii* pl.; forma de plural f. și n. *nouă* a adjectivului *nou*; forma de plural *cari* a pronumelui relativ *care* sau forma articulată *carele* N.A. m. și n. sg. a aceluiași pronume; variantele de conjugare *a adaoge* și *a preferi*);

- populare (genitiv-dativul articulat de tipul *mamii, tatii*; folosirea invariabilă a pronumelui relativ *care*: *fata care i-am dat o carte*; repetarea superflua a prepoziției *între*: *între tine și între mine* sau inserarea conjuncției *și* în construcția *de (la)...pînă (la)...*: *de la mine și pînă la tine*);

- familiare (pronumele de politețe *mata(le)*, demonstrativele *ăsta* și, mai ales, *ăla, ălălalt* și *ăl(ă)laltul*, formele de indicativ prezent 1 sg. și 3 pl. (-)s(-) și de 3 sg. (-)i(-) ale verbului *a fi*, negația și afirmația prin interjecții, răspunsuri afirmative reduse la cuvinte ajutătoare);

- argotice (folosirea formei pronominale neaccentuate de acuzativ plural feminin-neutru *le* fără valoare precisă în expresii ca *le are, le știe, le*

vede; locuțiuni adverbiale de tipul *pe bune*, *pe cinstite*; construcții ca *te fac o tablă*).

(Unele pot avea un statut dublu: învechit și regional, popular și familiar etc.)

Prezența unor asemenea elemente în exprimarea voită literară constituie o greșeală – sau, mai curînd, o stîngăcie de ordin stilistic – prin amestecul de straturi. Ele sînt la locul lor fie într-o comunicare realizată integral cu elemente de acest fel, la nivelul de limbă respectiv (deci în exprimarea regională, de exemplu), fie în vorbirea personajelor sau în stilul indirect liber din literatura artistică, unde pot fi folosite cu intenție pentru caracterizarea unui personaj, pentru realizarea culorii locale sau temporale, pentru efecte comice etc. Ca exemple de neglijențe și chiar improprietăți de ordin stilistic din domeniul gramaticii se pot menționa: folosirea într-un discurs public a îmbinării deformate *jdă mii*; adresarea în împrejurări oficiale cu pronumele familiar *mata(le)* și cu interjecții ca *măi* (*dragă*); exprimarea superlativului, în același tip de texte, prin mijloace familiare ca adverbele cu sensuri hiperbolice *colosal (de)*, *fantastic (de)*, *fenomenal (de)* și prin expresii populare ca *în draci*, *nevoie mare*; ignorarea nuanței depreciative a pluralelor feminine de tipul *sinețuri*, *mărimuri* și a posibilității de receptare cu această nuanță a construcțiilor de tipul *Ești un drăguț*.

Într-o anumită măsură se încadrează aici și situațiile în care într-un text aparținînd unei anumite varietăți a limbii literare se folosesc elemente din alte varietăți (stiluri) ale ei:

– elemente livești sau/și oficiale (din limbajul juridic/administrativ) în comunicarea curentă (construcții infinitivale ca *bucuros de a fi mers* sau *spre a munci*; numeralul cardinal *una* cu valoare adjectivală: *una felie*; îmbinările cvasilocuționale *a lua în considerare* și *a lua (la) cunoștință*);

– elemente poetice în stilul științific sau în cel administrativ (dativul posesiv pe lîngă un substantiv: *în opera-i*).

Există abateri de la norme care au explicații lingvistice interne: de exemplu, analogia sau modelul altor forme (genitiv-dativul *lui Maria* după *lui Ion*, *lui Carmen*) ori construcții (*mai bun ca și mine* după *la fel de bun ca (și) mine*) și contaminarea între variante (forma hibridă de plural *peisajii* (sg. *peisaj*) < *peisagii*, pl. de la *peisagiu* + *peisaje*, pl. de la *peisaj*), între forme sinonime (persoana a III-a pl. a viitorului *or să se ducă* < *s-or duce* + *o să se ducă*) sau între construcții sinonime (vezi § 424).

Altele au explicații lingvistice externe, prin influența unor limbi străine (de exemplu, forma de gerunziu perfect *fiind fost* după modelul limbii italiene, construcții ca *a schimba de părere* sau *a se pronunța în expert* după modelul limbii franceze, *pe poștă* după modelul limbii germane, asemenea – sau *astfel de*, *așa* – *oameni ca* după modelul limbii ruse și *a se interesa* – sau *a fi interesat* – *în ceva* după modelul limbii engleze). Greșelile explicabile prin influențe străine neacceptate de norme sînt numite uneori barbarisme, dar termenul nu e recomandabil. Abaterile de acest fel se întîlnesc mai ales în traduceri.

Abaterile de natură sintactică se pot explica prin greșeli de gândire (de logică) sau/și prin intervenția unor factori afectivi. În această categorie intră toate construcțiile care denotă incoerență, lipsă de consecvență sau/și de continuitate (anacoluthi), improprietate a unor construcții (de exemplu, la folosirea nejustificată a cuvintelor concludive *vasăzică* și *deci* ca automatisme – vezi § 340 și 348 –, a unor raporturi adversative sau concesive între termeni care nu se opun – vezi § 347 și 388 –, a locuțiunii adverbiale *în schimb* în orice context adversativ – vezi § 347 – sau a adjectivului pronominal *alt* în construcții ca *el și alți colegi/camarazi/colaboratori/prieteni* – vezi § 118 –) și confuzie de planuri (de exemplu, între vorbirea directă și vorbirea indirectă).

O categorie specială de abateri o constituie cele născute din dorința de a nu greși: dacă această bună intenție nu este dublată de cunoașterea exactă a normei, nu se ajunge la corectitudine, ci la ceea ce se numește hipercorectitudine (sau hiperurbanism), iar ceea ce e hipercorect („prea corect”) este greșit. Astfel, sînt hipercorecte forme ca pluralul articulat *națiunile* sau genitiv-dativul articulat *națiunei*, folosirea numeralului ordinal feminin *înfii(a)*, adjectival, cu articolul posesiv *a (clasa a întâia)*, „acorduri” ca *eram să plec* sau *unei prietene ale Mariei*.

Diversele abateri concrete menționate aici sau în cuprinsul cărții se pot deosebi între ele după răspîndire (unele se întîlnesc la mulți vorbitori, altele la mai puțini, eventual la cîte un vorbitor), după frecvență (unele apar frecvent, altele rar) și după gravitate (unele încalcă norme esențiale și ferme, altele încalcă norme secundare și, mai mult sau mai puțin, slabe sau slăbite de tendințe actuale). Gramatica de față a încercat să pună accentul pe combaterea abaterilor mai răspîndite, mai frecvente și mai grave, fără a le neglija pe celelalte. Ea nu a inventariat toate abaterile care au fost semnalate vreodată, selecția făcîndu-se după prezența în limba actuală. Oricît de lent se produc schimbările – în bine și în rău – în domeniul gramaticii și oricît de sceptici sînt unii cu privire la corectarea unor greșeli, se poate constata dispariția anumitor abateri, care nu mai merită deci să fie readuse în discuție (de exemplu, forme de G.D. pl. art. în *-lori*: *Regina leilor*, pe o firmă menționată de T. Arghezi într-un roman; *-ră* în forme de prezent indicativ și conjunctiv pers. 3 pl.: *cîntără*, respectiv *să cînteră*; *ori de* în locul lui *dacă* în propoziții interogative indirecte).

Numărul mare al abaterilor discutate ar putea să sperie pe unii cititori. Deși ar trebui să se înțeleagă de la sine, precizez că la nici un vorbitor al limbii române nu se întîlnesc toate acestea. Lectura cu spirit critic și autocritic a cărții de față permite fiecăruia să-și aleagă informația și îndrumarea de care are nevoie pentru îmbunătățirea propriei exprimări și pentru justa evaluare a exprimării celor din jur.

§ 427. Calitățile unei exprimări corecte din punct de vedere gramatical sînt respectarea normelor în vigoare, adecvarea stilistică sau/și situațională și claritatea.

Pentru adecvarea stilistică din punctul de vedere al varietăților limbii vezi § 426. Adecvarea stilistică poate fi legată și de forma scrisă sau orală a comunicării, precum și de tipul de text realizat (de exemplu, un rezumat).

Claritatea este calitatea opusă ambiguității sau echivocului (defectul este numit uneori obscuritate sau amfibologie). Ea se obține prin evitarea posibilităților de confuzie, de înțelegere în două feluri a unui enunț; bineînțeles, trebuie avute în vedere nu orice posibilități teoretice, existente în principiu, ci numai cele pe care nu le exclude contextul lingvistic și situațional, care micșorează de obicei riscul ambiguității, orientînd interpretarea într-un singur fel.

Existența unor omonimii lexico-gramaticale (cuvinte cu aceeași înfățișare, dar cu alt statut, vezi § 11) și a unor omonimii gramaticale (forme cu aceeași înfățișare, dar cu altă structură sau/și altă valoare; construcții cu aceeași înfățișare, alcătuite din aceleași cuvinte, dar diferite din punctul de vedere al relațiilor sintactice și deci al înțelesului) este sursa a numeroase ambiguități, mai ales în textele scrise, lipsite de ajutorul unor mijloace fonetice de dezambiguizare. Unele omonimii sînt exclusiv morfologice (de exemplu, la toate verbele, persoana I sg. și persoana I pl. a timpului imperfect: *cîntam*, *veneam* sau, numai la cele de conjugarea I, persoana a II-a plural a imperfectului și aceeași persoană a prezentului indicativ: *cîntați*). Altele sînt în același timp sintactice și morfologice (de exemplu, omonimia dintre genitivul atribut și dativul complement indirect în propoziții ca *Am împrumutat cartea unui coleg* – vezi și § 35, 256 și 289 –, dintre nominativul subiect și acuzativul complement direct în propoziții ca *Luni începe examenul* – vezi și § 35 – sau dintre dativul complement indirect și acuzativul complement direct exprimat prin formele neaccentuate ale unor pronume personale în propoziții ca *I-am mulțumit „lui/ei sau pe ei”, Le-am ajutat „lor sau pe ele”,* vezi și § 104). În sfîrșit, altele sînt exclusiv sintactice (de exemplu, omonimia dintre atribut și complement în propoziții ca *Scoate lucrurile din geamantan* sau dintre elementul predicativ suplimentar și complement în *Te-a văzut venind*, omonimie complicată și de subiectul gerunziului, care poate fi identic sau diferit de subiectul predicatului: vezi § 142). La unele construcții omonime deosebirea de înțeles nu sînt importante: de exemplu, *Scoate lucrurile din geamantan*. La altele însă omonimia poate avea consecințe reale pentru înțelegerea comunicării conform sau contrar intențiilor avute de autorul ei: de exemplu, *Am împrumutat cartea unui coleg*. Două dintre variantele de interpretare posibile pentru *Te-a văzut venind*, și anume „Te-a văzut că (sau: cum) veneai” și „Te-a văzut cînd veneai” sînt relativ apropiate între ele, dar se deosebesc esențial de varianta „Te-a văzut cînd venea”.

În redactarea unui text care urmează să fie citit de altcineva trebuie evitate construcțiile omonime generatoare de confuzii. Multe dintre ele pot fi dezambiguizate prin diferite mijloace: prin topică (de exemplu, *Scoate din geamantan lucrurile, Am împrumutat unui coleg cartea, Examenul începe*

luni, Venind te-a văzut), prin punctuație (de exemplu, prin pauză: *Am împrumutat cartea – unui coleg*; vezi și § 239), prin adăugarea unor cuvinte – pronume neaccentuate, articole de legătură sau corelative – pentru marcarea unor relații ori funcțiuni (de exemplu, *cartea din bancă a elevului față de cartea elevului din bancă*).

Numeroase neclarități ale unor construcții rezultă din economia făcută în exprimare prin nerepetarea unor elemente comune la coordonarea părților de propoziție (vezi § 61–63, 82, 83, 208; 210, 212, 224 și 225) și a propozițiilor (vezi § 343): de obicei cuvinte ajutătoare (prepoziții, articole, adverbe din structura gradelor de comparație, negația și pronumele reflexiv la infinitiv, respectiv conjuncții subordonatoare, pronume și adverbe relative, negația și pronumele reflexiv al predicatului, verbele auxiliare sau cele copulative din structura predicatului), dar și cuvinte autosemantice (termeni identici introduși de două sau mai multe prepoziții, propoziții identice introduse de două sau mai multe elemente subordonatoare, nume predicative legate de două sau mai multe verbe copulative). Economia are limite care trebuie respectate. Există elemente a căror repetare este obligatorie (conjuncția *să*, pronumele reflexive, negația *nu*, adverbul *mai* la comparativul de inegalitate și la superlativul relativ, adverbul *foarte* la superlativul absolut) și altele la care nerepetarea este posibilă în principiu. Pentru toate este valabilă o indicație generală: economia să nu se facă în dauna clarității, să nu ducă deci la construcții ambigue. Această cerință explică de ce la coordonarea a două superlative absolute nu se admite nerepetarea adverbului *foarte* (sau *tare*), dar se admite nerepetarea adverbelor a căror subînțelegere este marcată prin repetarea prepoziției *de*, suficientă pentru a exclude confundarea cu pozitivul a celui de al doilea adjectiv sau adverb (compară construcția *extrem de bine și de frumos* cu *extrem de bine și frumos* sau *foarte bine și frumos*). Posibilitățile de nerepetare depind și de distanța față de termenul care urmează să fie subînțeles și de prezența în context a altor termeni cu care se pot produce confuzii; o construcție ca *Industria a fost scoasă dintr-o criză acută și întărită* (în care *întărită* ajunge să fie înțeles drept coordonat cu atributul *acută*, în locul coordonării cu predicatul *a fost scoasă*) arată în ce măsură economia poate fi contraindicată, întrucât, și în limbă, „scumpul mai mult păgubește”.

Altă sursă de neclarități o constituie folosirea inabilă a unor pronume de diverse specii, care generează confuzii în ce privește identificarea numelui substituit.

Dorința de claritate poate duce însă uneori la greșeli, care constau în construcții pleonastice, de tipul *dar (...) însă, chiar (...) însuși* (vezi și § 424) sau în reluări greoaie, nejustificate, ca *A vizitat apartamentul băiatului, care apartament era la etaj*; exprimarea superfluă a negației în construcții ca *L-am oprit să nu spună*, din grijă excesivă pentru claritate, poate antrena înțelegerea într-un sens opus celui intenționat (vezi și § 429).

§ 428. Pe lângă calitățile exprimării corecte (vezi § 427), exprimarea frumoasă are, tot din punct de vedere gramatical, și alte calități: variație, simetrie, naturalețe, cursivitate și eufonie. Calitățile estetice capătă o importanță deosebită în orice forme de exprimare publică, scrisă sau orală, pentru care este necesară o elaborare îngrijită a textului.

Variația este o consecință a bogăției exprimării prin care se evită monotonia rezultată din repetarea aceluiași cuvinte (bineînțeles, pentru aspectul gramatical al repetiției interesează numai repetarea unor cuvinte de relație – prepoziții, conjuncții, pronume și adverbe relative, articole de legătură –, eventual și a altor cuvinte cu conținut preponderent gramatical, cum sînt pronumele și adjectivele demonstrative, adjectivul pronominal de întărire), forme (de exemplu, genitive ori gerunzii) sau construcții (propoziții și fraze succesive cu aceeași structură). Mijlocul general de obținere a variației este exploatarea sinonimiei gramaticale (vezi § 415–422). Modificarea adusă poate fi mai mică sau mai mare, după cum are sau nu implicații asupra unui segment mai mare din text.

Iată mai întîi o exemplificare referitoare la diverse procedee de evitare a repetării pronumelui *care* în una și aceeași frază (de obicei în fraze cu mai multe atributive, dar și în unele care conțin atributive și alte specii de subordonate introduse prin acest pronume, relativ sau interogativ). Cunoașterea și aplicarea lor este necesară, întrucît frazele cu mai mulți *care* sînt considerate exemple tipice de exprimare greoaie – uneori și confuză – și sînt ridiculizate ca atare în literatura satirică, de la Caragiale încoace; Tudor Arghezi spunea într-o tabletă: „A repeta un cuvînt de două ori într-o pagină e deja nițeluș cam plictisitor... Dar să repeți pe *care* nu de două ori, ci de patru și de cinci ori, nu într-o pagină, dar într-o frază... e aproape intolerabil.” (Să nu se creadă însă că orice repetare a pronumelui *care* este în sine condamnabilă și de evitat. Trebuie distinse, pe de o parte, frazele în care acest pronume apare în forme flexionare diferite – *care*, *al cărui* sau *cărei*, *căroră* – și, pe de alta, frazele în care propozițiile introduse prin *care* sînt coordonate între ele, fie prin joncțiune – tipul *și care*, *sau care*, *dar care*, *deci care* –, fie prin juxtapunere, în enumerări caracteristice perioadelor retorice: *El, care a muncit fără răgaz, care a renunțat la concedii, care a reușit să...*) Cele mai multe procedee de evitare a repetării lui *care* sînt diverse modalități de contragere, de transformare a unor propoziții atributive în atribute: înlocuirea predicatului prin participiul sau gerunziul aceluiași verb (*care a rezultat* → *rezultat*, *care aparține* → *aparținînd*; o construcție intolerabilă ca *Băiatul care locuiește în casa care s-a construit în anul care a trecut...* poate fi corectată prin contragerea ultimelor două atributive: *în casa construită anul trecut*, după cum fraza *În situația care s-a creat pot fi invocate motive care țin de amănunte care merită atenție* poate fi corectată prin contragerea primelor două atributive: *În situația creată pot fi invocate motive ținînd de...*), printr-un adjectiv propriu-zis din aceeași familie cu verbul predicat (*care există* → *existent*, *care se referă*

→ referitor, care introduce → introductiv; de exemplu, fraza *În situația care există acum pot fi invocate motive care se referă la amănunte care merită atenție* se corectează în varianta *În situația existentă acum pot fi invocate motive referitoare la amănunte care...*) sau printr-un substantiv din aceeași familie ori sinonim (*în timpul în care am lipsit* → *în timpul lipsei mele* sau *în timpul absenței mele*). Repetarea lui *care* poate fi evitată și cu menținerea propoziției atributive respective, prin înlocuirea sinonimică a lui *care* cu alt pronume relativ, și anume *ce* (care are însă anumite restricții gramaticale, contextuale și stilistice – vezi § 117 –; *în săptămîna care vine* → *în săptămîna ce vine*), sau cu un adverb relativ (numai cînd pronumele *care* este construit cu prepoziție și antecedentul său este un substantiv din sfera semantică a adverbului: *locul în care ne-am întîlnit* → *locul unde ne-am întîlnit*, *perioada în care am lipsit* → *perioada cînd* (sau *cît*) *am lipsit*). Alt mijloc de înlăturare a unui *care* este înlocuirea atributivei împreună cu substantivul regent – antecedent – printr-o subordonată circumstanțială: temporală dacă e vorba de o îmbinare ca *în perioada în care înlocuită cu cînd*, *în timp ce* sau *cît* (*Întîmplarea de care vorbesc s-a petrecut în perioada în care ai lipsit* → *...s-a petrecut cînd ai lipsit* sau *în timp ce lipseai*), locală dacă e vorba de *în locul în care* → *unde* etc. În sfîrșit, unul dintre cele mai recomandabile mijloace de reducere a numărului de apariții ale lui *care* într-o frază îl constituie scindarea ei în două sau mai multe prin înlocuirea propoziției atributive cu o propoziție principală independentă sau cu o coordonată copulativă, ceea ce presupune înlocuirea pronumelui relativ *care* cu un pronume demonstrativ sau personal ori cu un adjectiv demonstrativ pe lîngă substantivul fost antecedent, reluat; ultima atributivă din fraza *Pe lîngă lucrările științifice pe care le scrie, publică și articole de popularizare, prin care este cunoscut de un public mai larg* se poate transforma în *Prin acestea* (sau *prin ele*, *prin aceste articole*) *este cunoscut* sau *și prin acestea* (*aceste articole, ele*)...

Pentru evitarea repetării în aceeași frază (dacă nu chiar în aceeași propoziție, în construcții intolerabile ca *Despre aceasta vom vorbi în emisiunea aceasta* ori *Acest amănunt prezintă importanță în această problemă*) sau în fraze învecinate a aceluiași pronume ori adjectiv demonstrativ, chiar dacă demonstrativul în cauză este unicul reprezentant al speciei sale în limba literară, există, de asemenea, o serie de mijloace. Astfel, pentru demonstrativul de apropiere *acest(a)*, îndeosebi ca adjectiv, există, pe de o parte, unele echivalente lexicale – cuvinte, locuțiuni sau perifraze – prin care se poate exprima apropierea în spațiu sau în timp: demonstrativul din *anul acesta* sau *luna aceasta* poate fi înlocuit prin adjectivul *curent(ă)* sau prin locuțiunea *în curs*, cel din *emisiunea aceasta* poate fi înlocuit prin adjectivele *actual* ori *prezent*, prin locuțiunea *de față* sau printr-o atributivă ca *pe care o urmăriți*, iar demonstrativul din *în acest caz* prin adjectivul *respectiv*, prin locuțiuni ca *de față* ori *în speță* sau printr-o atributivă ca *de care e vorba* (deci în cazul *respectiv*, *de față*, *în speță*; în cazul de

care e vorba); pe de altă parte, există și un echivalent pur gramatical, anume articolul hotărît enclitic al substantivului: *volumul* poate însemna, într-un context dat, același lucru cu *acest* (sau *acel*) *volum*, iar pentru mai multă siguranță poate fi însoțit de determinări ca *citat*, *menționat*, *de care ne ocupăm*. Pronumele demonstrativ *acesta* (ca și *acela*, de altfel) poate fi înlocuit cu pronumele personal de persoana a III-a (în loc de *L-am întrebat pe Ion*, dar *acesta nu știa nimic despre a(cea)sta* se poate spune... dar *el nu știa nimic despre a(cea)sta*, iar formele de genitiv și cu adjectivul posesiv (în loc de *cartea acestuia* se poate spune în multe contexte *cartea lui* sau *cartea sa*); după cum se deduce din alineatul precedent, demonstrativul poate fi înlocuit și prin relativul *care*, cu modificarea de rigoare a structurii enunțului (*El fusese plecat (și) din această cauză nu știa nimic despre a(cea)sta* se poate transforma în... *din care cauză nu știa...*).

Elementele de relație impun unele precizări în legătură cu posibilitățile de evitare a repetiției. În general, la prepozițiile și conjuncțiile simple cu corp fonetic redus și, de obicei, cu multe valori (de exemplu, *a*, *cu*, *de*, *în*, *la*; *că*, *să*, *și*), precum și la articole (*un*, *o*; *al...*; *cel...*) repetiția nu poate fi oricând evitată, dar ea nici nu este atât de supărătoare, cum este în cazul unor elemente de relație cu corp fonetic mai mare (chiar prepoziții și conjuncții simple ca *lingă*, *pentru*; *dacă*, *deși*, *până*) și mai ales în cazul unor locuțiuni – ori îmbinări cvasilocuționale – sau numai al repetării cuvântului de bază din cadrul lor (de exemplu, nu e recomandabilă folosirea locuțiunii conjuncționale *în timp ce* într-o frază în care apare substantivul *timp*). Repetarea elementelor de relație care aparțin primului tip poate fi totuși supărătoare prin frecvență sau prin vecinătatea prea apropiată (de exemplu, *creioane de lemn, de import, de doi lei*; *A spus să te duci să-ți cumperi creioane să ai să scrii*; *un imobil al unui locuitor al acestui centru al regiunii*).

Lipsa de variație poate rezulta și din folosirea așa-numitelor clișee sau șabloane lingvistice, formule stereotipe impuse de obicei prin presă și repetate abuziv din dorința de a fi în pas cu moda, dar și dintr-o comoditate de gândire: locuțiuni adverbiale ca *în principal*, *la modul* + adj., *pe parcurs*, locuțiuni prepoziționale ca *în contextul*, *în ideea*, *la nivelul*, vizavi de „față de”, mijloace negramaticalizate uniforme de redare a gradului superlativ (de exemplu, *deosebit de* sau *mai mult decât*).

Repetarea în succesiune directă a unor forme flexionare sau a unor construcții trebuie evitată mai ales când există segmente omofone care produc efecte fonice neplăcute (de exemplu, *în timpul vopsirii clădirii, pentru a putea vedea, producția declarată realizată*).

La operația de corectare a unui text, făcută cu scopul de a se evita repetițiile rezultate în prima lui formă, trebuie să se aleagă cu grijă locul în care este mai oportună modificarea, în funcție de alte elemente din context. Preferința pentru un atribut substantival genitival ori prepozițional sau pentru unul adjectival poate să depindă de necesitatea de a se evita un șir de geni-

tive, de adjective sau de atribute cu aceeași prepoziție, mai ales de (de exemplu, *studenții tuturor facultăților universității* → *studenții tuturor facultăților din universitate*; *elanul tineresc studențesc* → *elanul tineresc al studenților*; *căminele de studenți de aici* → *căminele studențești de aici*; *vînzarea de produse de serie* → *vînzarea unor produse de serie*); în alegerea unei anumite prepoziții la complementul circumstanțial de scop sau chiar în optarea pentru propoziția corespunzătoare poate avea rol prezența în altă parte a frazei a unei prepoziții ca *pentru*, a unui infinitiv sau a unui conjunctiv (de exemplu, *Pentru că era bolnav nu a venit pentru a-și lua premiul* → *...să-și ia premiul*; *pentru a fi un adevărat model pentru cei mici* → *spre a fi un adevărat model...* sau *ca să fii un adevărat model*). De asemenea, locul modificării, adică elementul supus înlocuirii sinonimice, trebuie să fie ales și după cum este mai ușor de realizat aceasta: față de îmbinările – corecte, dar neelegante prin lipsa de variație a prepoziției – *revoluția din 1848 din Moldova*, respectiv *proclamația de la Izlaz de la 1848*, în exprimarea îngrijită se spune *revoluția de la 1848 din Moldova* și *proclamația de la Izlaz din 1848*, cu soluții diferite în privința înlocuirii prepoziției repetate la cele două atribute din fiecare grup, întrucît alegerea lui *din* sau *de la* pentru atributul de datare se face în funcție de prepoziția obligatorie pentru cel de localizare.

Simetria sau consecvența formală constă în similitudinea ori paralelismul unor construcții (de exemplu, folosirea fie a construcției cu infinitive: *A învăța înseamnă a munci*, fie a uneia cu conjunctive: *Să înveți înseamnă să muncești*, nu a infinitivului într-o parte a construcției și a conjunctivului în alta: *A învăța înseamnă să muncești*), ca și în respectarea conjuncțiilor perechi și a celor corelative (*sau... sau*, nu *fie... sau*; *atît... cît și*, nu *...ca și sau precum și*), de asemenea la orice alte elemente corelative (de exemplu, *pe de o parte...*, *pe de alta*). Folosirea elementelor conjuncționale sau adverbiale perechi și a celor corelative impune respectarea simetriei și în privința unităților sintactice introduse; simetria poate depinde numai de locul unde sînt plasate elementele în discuție sau/și de forma lor și de structura generală a propoziției ori a frazei (cu reluarea, omiterea sau înlocuirea unor părți constitutive). Uneori soluțiile recomandabile sînt mai multe, rămînînd la alegerea celui care vorbește sau scrie. De exemplu, o propoziție stîngace ca *S-au luat măsuri atît pentru îmbunătățirea situației din industrie, cît și din agricultură* poate căpăta construcție simetrică în trei feluri: a) *atît pentru îmbunătățirea situației din industrie, cît și pentru îmbunătățirea celei din agricultură* (construcție relativ greoaie); b) *pentru îmbunătățirea atît a situației din industrie, cît și a celei din agricultură*; c) *pentru îmbunătățirea situației atît din (sau în) industrie, cît și din (sau în) agricultură*. Tot astfel, fraza *Comportarea sa denotă nu numai lipsă de interes, dar ea este chiar ostilă* devine simetrică în două variante: ori a) *denotă nu numai lipsă de interes, ci și ostilitate*, ori b) *nu numai că*

denotă lipsă de interes, dar este chiar ostilă. (De reținut însă că simetria nu implică neapărat identitatea formală sau/și funcțională a termenilor puși față în față, întrucît – după cum se știe – poate exista coordonare și între termeni care nu sînt de același fel; construcții ca *Slăbește nu numai pentru că nu mănîncă, ci și de nesomn*; *Am intrat în magazin atît pentru că mi-era frig, cît și ca să cumpăr ceva*; *Biscuiții îmi prind bine atît dacă plec, cît și acasă* nu sînt asimetrice. Singura condiție este plasarea elementelor perechi sau corelative exact la termenii coordonați.) În toate situațiile care privesc elemente conjuncționale perechi și corelative (însăși forma lor sau construcțiile realizate) simetria lor este mai mult decît o cerință strict estetică, ținînd de corectitudinea propriu-zisă, gramaticală și logică.

Natura lea sau firescul exprimării este o calitate opusă prețiozității sau caracterului artificial, pedant. În împrejurări normale, cînd nu e necesară reliefaarea, sînt firești propozițiile cu subiect inclus și pedante cele cu subiectul exprimat printr-un pronume personal de persoana I și a II-a sg. și pl. (deci *Mă numesc Maria*, nu *Eu mă numesc Maria*). Natura lea este o calitate strîns legată de adecvarea stilistică și situațională. Încălcarea ei este mai evidentă în vorbirea curentă și în texte care au pretenția de a o reda, dar produc impresia contrară, de artificial, prin prezența unor elemente ca viitorul de tip *voi arăta*, pronumele demonstrativ *aceasta*, numerale ca *patrusprezece*, prin abuzul de propoziții complete sau prin evitarea eliziunilor facultative la cuvinte ajutătoare (pronume neaccentuate, negații).

Cursivitatea (sau fluența) este o calitate mai ales a exprimării orale. Fiind legată și de natura lea exprimării, și de eufonia ei, cursivitatea are drept caracteristică desfășurarea fără pauze nejustificate, fără poticneli și fără ezitări manifestate prin revenirea asupra unor construcții începute, prin repetarea unor cuvinte, prin lungirea unor vocale sau prin elemente de umplutură de tipul interjecției *ă* sau al demonstrativului de apropiere lipsit de referent (așadar nu ca în următoarea propoziție-definiție: *Eufonia este... ăăă... calitatea de... de a vorbi... asta... de a te exprima... ăăă... într-un fel... ăăă... plăcut la... la auz*). În scris cursivitatea poate fi diminuată de prezența prea multor intercalări și construcții incidente, mai ales dacă nu se folosește o punctuație care să le delimiteze clar, facilitînd lectura.

Eufonia este de asemenea o calitate a exprimării orale, ceea ce nu înseamnă că textele scrise nu trebuie să o asigure. Ea reprezintă un efect sonor plăcut, care se obține, pe de o parte, prin evitarea anumitor vecinătăți (silabe succesive din cuvinte diferite) care ar avea un efect contrar și, pe de alta, prin realizarea echilibrului ritmic al unui enunț. Vecinătățile neplăcute la auz – numite cacofonice – sînt limitate de unii, fără temeii, la silabe cu consoana velară *c*; de fapt, cacofonie există și la vecinătăți ca *bagă găinile, casa sa (sacră), pe perete sau pe pepeni*, dar sensibilitatea vorbitorilor este mai puternică la cele dintîi. În măsura posibilului, este bine să se evite cacofonia prin construcția unui enunț (prin înlocuiri sinonimice sau prin schimbarea topicii), fără a se exagera însă proporțiile acestui de-

fect, care poate fi diminuat la lectură (prin pauză); de reținut că virgula nu trebuie folosită în acest scop, nici ca semn grafic, nici ca denumire a lui (deci să nu se scrie *ca, cadou* și să nu se spună *ca virgulă cadou*). Efectele fonice plăcute sau neplăcute nu privesc numai vecinătatea imediată a unor sunete sau grupuri de sunete identice ori asemănătoare, ci și repetarea acestora la oarecare distanță în condiții care dau naștere unui fel de rimă neintenționată (vezi exemplele de la p. 485): pe lângă modificări mai profunde realizabile prin diverse înlocuiri sinonimice lexicale sau gramaticale, evitarea acestui efect fonic se poate obține și numai prin schimbarea topiciei (*o importanță culturală excepțională* → *o excepțională importanță culturală*) sau/și prin mici modificări formale, de exemplu prin articulare (*importanța culturală excepțională* → *excepționala importanță culturală*; *cel mai frecvent element* → *elementul cel mai frecvent*).

§ 429. Ca și cum nu ar fi suficiente problemele reale de cultivare a limbii din domeniul gramaticii (la care se adaugă cele de ortografie și de punctuație datorate necunoașterii gramaticii), spiritul critic al unor vorbitori se exercită adesea împotriva unor greșeli imaginare, mai exact împotriva unor construcții învinuite, fără motiv întemeiat, de a fi echivoce sau absurde. Limbile naturale suportă însă mult mai multe omonimii și polisemii decât se crede, iar construcțiile fixate prin tradiție nu pot fi modificate prin intervenții subiective, de dragul unei logici ideale, de altfel discutabile. De aceea sînt false probleme discuțiile în legătură cu așa-zisa ambiguitate a prepoziției *de* în construcții ca *un pahar de apă, ciorapi de lână sau ciocan de lipit* (în care unii înlocuiesc pe *de* prin *cu*, respectiv *din* și *pentru*) sau în legătură cu sinonimia dintre *Îmi cer scuze* și *Vă cer scuze* (și cu polisemia fiecăreia dintre aceste construcții, care nu ar însemna – numai sau deloc – „(vă) cer iertare, vă cer să primiți scuzele mele“, ci (și) „îmi cer scuze mie însumi“, respectiv „vă cer să-mi prezentați scuze“) sau în legătură cu existența unui dezacord în construcții ca *Nu vorbește autorul, ci personajele lui*.

§ 430. Gramatica de față a fost concepută ca o gramatică practică, în sensul unui îndreptar sau ghid gramatical. Prezentînd norme ale limbii actuale și fapte considerate astăzi greșeli, ea își asumă riscul ca, în unele puncte, să nu fie aprobată de toți cititorii sau să fie, mai devreme sau mai târziu, depășită de evoluția normelor. Această perspectivă se desprinde din stări de lucruri prezente constatate în uzul limbii (conflictul dintre unele norme tradiționale și altele care reprezintă inovații) și în atitudinea față de codificarea sau normarea ei (contestarea legitimității unor norme).

Pe lângă numeroase situații gramaticale care nu cunosc abateri la vorbitorii români și pentru care normele prescriptive corespund cu uzul unitar, neavînd de ce să fie contestate (de exemplu, formele tuturor persoanelor timpului imperfect, cu excepția persoanei a III-a pl., anticiparea și reluarea

complementului direct exprimat prin pronume personale accentuate: *M-a văzut pe mine, Pe mine m-a văzut*), există situații care cunosc abateri și pentru care unele norme sînt contestate în mod deschis, iar altele sînt necontestate, dar neaplicate de toți vorbitorii. Printre normele gramaticale contestate explicit, prin luări de poziție din partea unor oameni de cultură și chiar a unor specialiști lingviști, pot fi menționate norme morfologice individuale, cum ar fi cele referitoare la pluralul substantivului neutru *nivel* (lui *niveluri* i se preferă de mulți *nivele*), la femininul numeralului ordinal *întîi* în postpunere (susținîndu-se cedarea în fața răspîndirii formei *întîia* în loc de *întîi*) sau la forma de indicativ prezent 1 sg. a verbului *a continua* (*eu continui* în loc de *continuu*), norme morfologice particulare, cum sînt cele referitoare la flexiunea verbelor *agrea, crea* (la care se contestă legitimitatea formelor de tipul *creăm, creat, creînd*) sau *preceda, succeda* (formele de persoana a III-a sg. și pl. de la prezentul indicativ *precedă, succedă*), unele norme sintactice de acord al predicatului (situații de acord după înțeles sau prin atracție) sau al atributului adjectival (acordul în caz al adjectivului și al participiilor). Normele necontestate explicit, dar nerespectate sînt mult mai numeroase: de exemplu, normele morfologice individuale referitoare la pluralul multor substantive feminine (forme ca *alimentări, dălii, limonăzi*) sau la caracterul variabil al articolului posesiv (care apare adesea în forma invariabilă *a*), norma particulară referitoare la pluralul feminin-neutru al adjectivelor cu m.-n. sg. în *-uu* (*ambigui, continui* în loc de *ambigue, continue*) și normele morfologice generale referitoare la pluralul nearticulat și articulat al substantivelor terminate la singular în *-u* (nerespectarea opoziției dintre *membri* și *membrii*, prin generalizarea uneia dintre cele două forme, ceea ce duce fie la *doi membrii*, fie la *membri comisiei*), la femininul singular al numeralelor ordinale postpuse (*clasa doua* în loc de *clasa a doua*) sau la persoana a II-a sg. a mai mult ca perfectului (*mîncasei* în loc de *mîncaseși*), de asemenea unele norme sintactice de acord în caz ale atributului adjectival exprimat prin adjective pronominale (*omului acesta* în loc de *acestuia*).

Contestarea sau/și încălcarea normelor se face uneori de pe poziții conservatoare și alteori de pe poziții inovatoare. Exemple tipice de norme opuse și clar marcate în aceste două orientări sînt cele care privesc numărul gramatical al numelor proprii de localități de tipul *București, Iași* și acordul cu ele, formele de plural cu sau fără *-ră-* ale mai mult ca perfectului, anticiparea facultativă a complementului direct și indirect exprimat prin substantive comune, acordul în număr al atributelor cu un termen determinat multiplu sau topica (postpunerea, respectiv antepunerea) adjectivelor propriu-zise. În concurența dintre normele tradiționale și inovații se manifestă deosebiri nu numai între generații și indivizi, ci și între stilurile funcționale: de exemplu, anticiparea complementului direct și indirect, dezvoltată în limbajul familiar, este evitată în stilul oficial, protocolar (compară formule ca... *a primit pe ambasadorul X* și *L-a întîlnit pe antrenorul*

echipei); la acordul în număr al unui atribut cu un termen determinat multiplu alcătuit din cuvinte la singular, acordul tradițional la singular, prin atracție cu un singur component – cel mai apropiat –, este puternic concurat în stiluri dornice de precizie, ca stilul științific, cel administrativ și chiar cel publicistic, de acordul la plural, care reprezintă o inovație (de exemplu, *orchestra și corul dirijat/dirijate, pălăria și rochia albastră/albastre; opera științifică și activitatea didactică a/ale lui X, profesorul de istorie și cel de geografie al/ai școlii*).

Dincolo de un amănunt sau altul, *Gramatica pentru toți* a urmărit formarea unei atitudini față de modul de exprimare – acea împrietenire cu gramatica de a cărei necesitate elementară vorbea Eminescu acum o sută de ani: „Cînd cineva nu s-a împrietenit nici măcar cu gramatica românească să nu cuteze a scrie poezii și novele“; diversificarea formelor de exprimare publică în vremea noastră lărgeste sfera de aplicare a condiției puse în acest citat. Împrietenirea cu gramatica înseamnă cunoașterea și însușirea regulilor și a resurselor ei, respectarea și aplicarea normelor, înțelegerea și prețuirea ajutorului pe care îl poate da o formă sau o construcție pentru transmiterea unui anumit conținut (în comunicările proprii și ale altora, mai ales în cele scrise). Într-un anumit sens se poate spune că cine nu e prieten cu gramatica nu e în stare, de fapt, nici să recepteze corect poezia sau proza artistică și alte texte care presupun un anumit nivel de cultură.

În încheierea recomandărilor făcute de-a lungul cărții, aș adăuga-o pe aceea de a nu se folosi cu ușurință forme flexionare sau construcții care nu sînt sigur cunoscute, bine stăpînite, ci deprinse doar „după ureche“. Complicațiile și îndoielile de orice fel – în domeniul vast al acordului, de exemplu – pot fi evitate prin apelul la cuvinte, forme și construcții care nu pun aceleași probleme (de exemplu, forme verbale la care 3 sg. = 3 pl. pentru a se evita dificultățile acordului în număr, vezi § 268; pasivul reflexiv în locul celui analitic, sinonime substantive de același gen și sinonime adjectivale cu formă unică de plural pentru a se evita dificultățile acordului în gen, vezi § 269). Firește, înmulțirea și precizarea cunoștințelor asupra diferitelor reguli și diversificarea mijloacelor de exprimare sînt un deziderat permanent; în orice moment de ezitare însă e preferabil să se recurgă la o soluție banală corectă decît la un model mai savant, dar aplicat cu eventuale greșeli (cum se întîmplă atît de des cu adjectivul pronominal de întărire, cu gerunziile, cu substantivele verbale sau/și cu construcțiile impersonale, cu propozițiile și frazele ample, cu atributivele introduse prin pronume relative în genitiv). Îmbogățirea bagajului personal de cuvinte trebuie făcută cu grijă pentru aspectele gramaticale: însușirea unui cuvînt nou presupune cunoașterea nu numai a formei-tip și a sensului lexical, ci și a formelor flexionare și a caracteristicilor morfologice și sintactice (de exemplu, la un verb, dacă este pronominal sau nepronominat, personal sau impersonal, dacă are sau nu complemente obligatorii și ce regim are: cu ce

caz sau cu ce prepoziție se construiește) și, în general, a condițiilor de folosire; nerespectarea acestor cerințe se reflectă în folosirea greșită a unor verbe ca *a adera* (vezi § 297), *a cauza* (vezi § 293) sau *a merita* (vezi § 124).

Fără a avea pretenția de a oferi toate îndrumările necesare diverselor categorii de vorbitori, cartea vrea să fie o invitație la lectura altor contribuții gramaticale, mai detaliate, și la receptarea, cu discernământ, a modelelor cu înfățișări mai puțin aride. Bogăția structurii gramaticale românești este greu de cuprins chiar într-o lucrare de nivel mai înalt, cu atât mai mult în una „pentru toți”. Oricum, nici o descriere gramaticală a limbii nu poate include gramatica individuală a fiecărui cuvânt, cu aspecte necunoscute pentru unii cititori, de aceea lectura și studierea lucrărilor de gramatică trebuie corelată cu deprinderea de a se consulta dicționarele (și) pentru informațiile gramaticale date direct sau indirect (prin citatele ilustrative) în tratarea unităților lexicale înregistrate. Conștientă de limitele lucrării de față, autoarea speră că cititorii o vor completa cu observații proprii, referitoare mai ales la aspecte superioare corectitudinii propriu-zise; în această privință, este valabilă și astăzi constatarea lui Cicero conform căreia eleganța vorbirii se cultivă prin știința gramaticii, dar progresează prin „citerea oratorilor și a poetilor”, deci prin lecturi variate.

§ 431. O caracterizare a gramaticii limbii române de astăzi în opoziție cu situația din etapa istorică anterioară este greu de făcut, în primul rând din cauza evoluției lente a acestui compartiment (vezi § 3). Majoritatea caracteristicilor și tendințelor limbii române actuale continuă caracteristici și tendințe din perioada precedentă, a limbii moderne, sau reprezintă efecte abia acum sesizabile ale unor transformări din acea perioadă. Chiar și în continuitate se pot întâlni însă aspecte noi, cantitative și calitative.

Îmbogățirea permanentă a vocabularului contemporan în direcția internaționalizării unor sectoare ale sale are ca rezultat ponderea sporită a problemelor gramaticale puse de neologisme. O problemă de actualitate este constituită astfel de adaptarea și integrarea morfologică a numeroaselor englezisme, precum și, în general, de flexiunea și comportamentul sintactic al împrumuturilor, al numelor proprii străine și al unor formații românești de tip modern (compusele din abrevieri), probleme care sînt numai parțial analoage cu cele puse în trecut – și depășite între timp – de împrumuturile din franceză. Conflictul dintre structura formală a unor împrumuturi sau formații mai noi și restricțiile legate de articularea enclitică a dus la apariția ori dezvoltarea unor tipuri flexionare ca substantivele nearticulabile (m. *lama*, *paria*; f. *cineraria*, *lady*; n. pl. *mass-media*) și substantivele cu variante de gen numai la forma nearticulată (*o/un story*, dar numai *story-ul*; *fosta/fostul U.R.S.S.*, dar numai *URSS-ul*).

Întărirea unității naturale a limbii române prin unificare pe plan teritorial (reducerea sferei de influență a graiurilor regionale prin răspîndirea lim-

bii literare, normate) și pe plan social (atenuarea deosebirilor dintre limba populară și limba literară prin intelectualizarea celei dintîi) pune probleme referitoare la calitatea acestui proces, vizînd nu atît amănuntele, uneori oscilante și hibride, cît selecția elementelor extinse în orice direcție, inclusiv selecția elementelor absorbite de limba literară din diverse alte varietăți.

Unele caracteristici și tendințe gramaticale ale limbii actuale intră în contradicție cu caracteristici ale limbii române în general, considerate prin tradiție definitorii. În această situație sînt: scăderea rolului alternanțelor fonetice în flexiune; reducerea folosirii unor specii de articole hotărîte (demonstrativ și posesiv) caracteristice limbii române și chiar diminuarea sensibilității pentru opoziția articulat – nearticulat; slăbirea flexiunii cazuale – renunțarea la dubla ei exprimare într-un grup nominal (*omului acesta, unei eleve bine pregătită* și chiar *celeia de-a șaptea zi, iubitei sale bunică*), preferința pentru mijloace analitice (*lui tata, lui Maria, lui cutare, lui din-sul*), abandonarea formelor speciale de vocativ și limitarea utilizării celor de genitiv-dativ în favoarea formei de nominativ-acuzativ (*șeful!, Ion!; conducerea Credit Bank, s-au adresat CDR*) –; reducerea folosirii lui *pe* la complementul direct (*Votați candidații partidului X!*); slăbirea genului neutru în favoarea genului masculin la substantive nume de inanimate (*robineți, versanți*), dar extinderea lui la substantive nume de animate (*star*, parțial și *girl*), ceea ce afectează specificul neutrului ca gen al inanimatelor; slăbirea genului feminin în favoarea celui masculin la substantive care denumesc persoane după profesia sau calificarea lor (*doctor (în științe), ministru, rector*); înlocuirea conjunctivului cu infinitivul și a pasivului reflexiv cu pasivul analitic, slăbirea pînă aproape de dispariție a unor forme verbale ca viitorul anterior, conjunctivul perfect și infinitivul perfect și chiar micșorarea sensibilității pentru opoziția timp de relație – timp absolut; limitarea folosirii numeralelor ordinale în favoarea celor cardinale; înmulțirea cuvintelor cu flexiune incompletă (substantive defective de număr sau de articulare, adjective defective de gen și de număr, verbe defective de diverse forme) și a celor total sau parțial invariabile în rîndul părților de vorbire de obicei flexibile (substantive: *coca-cola, hipi, mass-media*; articole: *cel* la G.D.; adjective: *groggy, instant, porno*; adjective pronominale: *însuși*; pronume: *care, cutare, mata*).

Fenomenele concrete menționate se înscriu, pe de o parte, într-o tendință generală, cu o vechime mai mare, spre simplificare și economie de mijloace, iar, pe de altă parte, într-un proces amplu de întărire a caracterului romanic al limbii române, proces care nu e la fel de vechi, dar nici apărut abia în perioada actuală (el s-a manifestat în întreaga perioadă modernă).

Existența tendințelor semnalate nu exclude funcționarea paralelă a unor tendințe în spiritul caracteristicilor tradiționale ale limbii române. Astfel, semnele de slăbire a genului feminin la numele de persoane sînt compen-

sate de formații noi cu sufixe moționale (*lideră, rockeriță*); genul neutru, afectat mai ales în privința conținutului specific, se dezvoltă cantitativ prin încadrarea a numeroase substantive (împrumutate sau formate în română prin compunere din abrevieri), pentru care, datorită desinenței de plural *-uri*, acest gen se dovedește cel mai comod; alături de înmulțirea cuvintelor invariabile se constată și trecerea unor invariabile în categoria celor variabile (substantive ca *frezie, marea, piccolo* și chiar *hipi*, prin crearea pluralului *hipiși*, sau *mass-media*, prin forme ca *mass-mediei*; adjective ca *ecosez, kaki, perspicace* care și-au creat forme de gen și de număr); vechea înclinație spre cumulul de mărci are încă forța de a produce forme ca pl. *tenismeni, comicsuri*, pl. și G.D. sg. *bări, operații* la substantive, G.D. sg. (*unei prietene*) *ale mele* la adjectivul posesiv, N.A. sg. *ălälältul*, N.A. pl. *ălälältii* și G.D. pl. *ălorlältilor* la pronume și de a continua dezvoltarea fenomenului de dublare a complementului direct și a celui indirect prin forme pronominale neaccentuate.

Normele gramaticale ale limbii literare – care au fost descrise în lucrarea de față – încearcă să mențină echilibrul necesar între unele tendințe și fenomene opuse, între tipurile vechi și cele noi, căroră vorbitorii le acordă preferințe diferite.

Caracteristicile limbii române actuale sînt date de modul de exprimare – scrisă și orală – al fiecăruia dintre purtătorii ei. Progresul ei depinde de calitatea exprimării tuturor vorbitorilor contemporani, dar îndeosebi de cea a două categorii: tinerii, care reprezintă viitorul, și cei de orice vîrstă care, prin poziția lor socioprofesională de modele publice, sînt în situația de a influența uzul.

Din partea tuturor se cere atenție față de limba noastră națională, care trebuie să fie respectată atît ca unul dintre cele mai importante monumente istorice, cît și ca instrument activ de comunicare, capabil de performanțe printr-o folosire mereu perfectibilă. Ambele ipostaze presupun cunoașterea aprofundată a regulilor și resurselor gramaticale, ca și orientarea spre modele demne de imitație creatoare.

Glosar-Indice de materie

ABATERE: încălcare, nerespectare a normei; vezi § 426

ABREVIERE: prescurtare

ABSOLUT: vezi COMPARATIV ~, CONSTRUCȚIE ~, TIMP ~, VERB ~

ABSTRACT: care este detașat de obiecte concrete, exprimând note generale; vezi și SUBSTANTIV ~

ACCENT (al unui cuvânt sau al unei forme): pronunțare mai intensă a unei silabe dintr-un cuvânt; cf. § 15

ACCENT SINTACTIC: pronunțare mai intensă a unui cuvânt dintr-un grup sau dintr-o propoziție; cf. § 238

ACCENTUABIL: care poate fi accentuat

ACCEȚIE: înțeles

ACCESIBILITATE: însușirea de a fi ușor de înțeles

ACORD: § 235, 237

ACORD DUPĂ ÎNȚELES: § 237

ACORD FORMAL (gramatical sau propriu-zis): § 237

ACORD PRIN ATRACȚIE: § 237

ACTIV: vezi DIATEZĂ ~

ACUZATIV: § 33

ADAPTARE (a unor împrumuturi): asimilare, integrare, transformare în spiritul limbii primitoare

ADECVARE SITUAȚIONALĂ: potrivire cu situația de comunicare

ADECVARE STILISTICĂ: potrivire din punct de vedere stilistic, conformare cu sau încadrare în normele unui stil

ADJECTIV: § 71

ADJECTIV CALIFICATIV: § 71

ADJECTIV DETERMINATIV: § 71

ADJECTIVIZARE: transformare a altei părți de vorbire într-un adjectiv

ADJECTIV PRONOMINAL: § 102

ADJECTIV PRONOMINAL DE ÎNTĂRIRE: § 108

ADJECTIV PRONOMINAL DEMONSTRATIV: § 110-115

ADJECTIV PRONOMINAL INTEROGATIV: § 116

ADJECTIV PRONOMINAL NEGATIV: § 119

ADJECTIV PRONOMINAL NEHOTĂRÎT: § 118

ADJECTIV PRONOMINAL POSESIV: § 109

ADJECTIV PRONOMINAL RELATIV: § 117

ADVERB: § 182

ADVERBIALIZARE: transformare a altei părți de vorbire într-un adverb

ADVERB PREDICATIV: § 187, 265

ADVERB PRONOMINAL: § 186

ADVERB PRONOMINAL DEMONSTRATIV: § 186

ADVERB PRONOMINAL INTEROGATIV: § 186

ADVERB PRONOMINAL NEGATIV: § 186

ADVERB PRONOMINAL NEHOTĂRÎT: § 186

ADVERB PRONOMINAL RELATIV: § 186

ADVERSATIV (CONJUNCȚIE ~, PĂRȚI DE PROPOZIȚIE ~, RAPORT ~): cf. PROPOZIȚIE ~

AFECTIVITATE: ceea ce ține de emoții și sentimente; cf. § 242

AFIRMAȚIE: § 247

AFIX: § 15

AGENT: § 300

AGRAMAT: ignorant, incult, cu greșeli elementare de exprimare

- ALTERNANȚĂ FONETICĂ: § 15
 ALTERNATIV (CONJUNCȚIE ~, PARTE DE PROPOZIȚIE ~, RAPORT ~): cf. PROPOZIȚIE ~
 AMBIGUITATE: lipsă de claritate și de precizie, constind în posibilitatea de interpretare în două sau mai multe feluri; echivoc
 AMFIBOLOGIE: § 427
 ANACOLUT: § 424
 ANALITIC: exprimat prin îmbinări cu cuvinte ajutoare; cf. § 14, 15
 ANALIZABIL: care poate fi analizat, căruia i se identifică structura
 ANALOGIE: influență exercitată din partea unor forme sau cuvinte asemănătoare ori asociate
 ANIMAT: însuflețit (§ 21)
 ANTECEDENT: care se găsește înainte; termenul determinat (din propoziția regentă) al unei propoziții atributive
 ANTEPENULTIM: înaintea penultimului, al treilea de la sfârșit
 ANTEPUNERE: așezare înainte
 ANTERIORITATE: însușirea de a preceda, de a se petrece înaintea unui punct de reper (§ 370)
 ANTICIPARE (a unei părți de propoziție): exprimare anterioară – printr-un pronume – a unei părți de propoziție exprimate prin alt cuvânt sau prin altă formă a aceluiași pronume (cf. § 104, 257, 293, 298)
 ANTITETIC: care exprimă o antiteză (= opoziție categorică, netă)
 ANTONIM: (cuvânt) care are un sens opus
 ANTROPONIM: nume propriu de persoană (§ 20)
 APELATIV: substantiv comun (§ 20)
 APOZIȚIE: § 274, 256
 ARBITRAR: nemotivat, fără un caracter necesar, subiectiv
 ARGOTIC: care aparține argoului (= varietate a limbii cu caracter de cod convențional folosit de anumite categorii sociale care doresc să nu fie înțelese de neinițiați sau să-i șocheze)
 ARGUMENTATIV: care exprimă o argumentare; vezi PROPOZIȚIE CAUZALĂ ~
 ARHAIC: învechit
 ARTICOL: § 55
 ARTICOL ADJECTIVAL: vezi ARTICOL DEMONSTRATIV
 ARTICOL DE LEGĂTURĂ: articol care însoțește un determinant și care marchează prin forma lui dependența față de determinat (articolul demonstrativ și cel posesiv)
 ARTICOL DEMONSTRATIV: § 63
 ARTICOL GENITIVAL: vezi ARTICOL POSESIV
 ARTICOL HOTĂRÎT: § 55
 ARTICOL HOTĂRÎT PROPRIU-ZIS: § 56
 ARTICOL NEHOTĂRÎT: § 64
 ARTICOL POSESIV: § 62
 ARTICULABIL: care poate fi articulat
 ASCENDENT (gradație ~): crescător, urcător
 ASPECT: categorie gramaticală a verbului care arată gradul de realizare a acțiunii; cf. § 119
 ASTRONIM: nume propriu de corpuri cerești (§ 20)
 ATRIBUT: § 273
 ATRIBUT ADJECTIVAL: § 274
 ATRIBUT ADVERBIAL: § 274
 ATRIBUT CALIFICATIV: § 275
 ATRIBUT CIRCUMSTANȚIAL: § 275
 ATRIBUT DE IDENTIFICARE: § 275
 ATRIBUT DESCRIPTIV: § 275
 ATRIBUT GENITIVAL: § 274
 ATRIBUT INTERJEȚIONAL: § 274
 ATRIBUT IZOLAT: § 275
 ATRIBUT NEIZOLAT: § 275
 ATRIBUT PREPOZIȚIONAL: § 274
 ATRIBUT PRONOMINAL: § 274
 ATRIBUT SUBSTANTIVAL: § 274
 ATRIBUT VERBAL: § 274
 AUGMENT: segment fără valoare proprie prin care se mărește corpul rădăcinii sau al unui afix (cf. § 127)
 AUGMENTATIV: care prezintă referentul ca având dimensiuni mai mari decât referentul cuvântului de bază
 AUTONOM: de sine stătător
 AUTOSEMANTIC: vezi CUVÎNT ~
 AUXILIAR: ajutorător; vezi VERB ~
 BARĂ: semnul de punctuație /
 BELETRISTIC (stil ~): care aparține literaturii artistice
 BISILABIC: care are două silabe

BLOCARE: imposibilitate de funcționare, de aplicare a unei reguli

CACOFONIE: § 428

CARDINAL: vezi **NUMERAL** ~

CATEGORIE GRAMATICALĂ: § 13

CATEGORIE MORFOLOGICĂ: vezi **CATEGORIE GRAMATICALĂ**

CAZ: § 13

CIRCUMSTANȚIAL: vezi **COMPLEMENT** ~, **PROPOZIȚIE** ~

CÎMP LEXICAL: ansamblu de cuvinte din aceeași sferă semantică, care exprimă noțiuni asemănătoare sau asociabile

CLARITATE: § 427

COLECTIV: vezi **SUBSTANTIV** ~

COMPARABIL: care poate fi comparat, care are categoria comparației

COMPARATIV: **COMPLEMENT** ~ § 311; **GRAD** ~ § 82; **PROPOZIȚIE** ~ § 376

COMPARATIV ABSOLUT: § 82

COMPARATIV DE EGALITATE: § 82

COMPARATIV DE INEGALITATE: § 82

COMPARATIV DE INFERIORITATE: § 82

COMPARATIV DE SUPERIORITATE: § 82

COMPARAȚIE: vezi **GRAD DE** ~, **TERMEN DE** ~

COMPARAȚIE COMPLEXĂ: construcție (parte de propoziție sau propoziție subordonată) comparativă în care se cuprind și se identifică alte părți de propoziție sau propoziții

COMPATIBILITATE: însușirea de a putea exista împreună, de a suporta asocierea cu un cuvânt sau prezența unei categorii gramaticale

COMPLEMENT: § 283

COMPLEMENTAR: care se completează, care nu are contexte comune

COMPLEMENT CIRCUMSTANȚIAL: § 284

COMPLEMENT CIRCUMSTANȚIAL CONCESIV: § 322

COMPLEMENT CIRCUMSTANȚIAL CONDIȚIONAL: § 321

COMPLEMENT CIRCUMSTANȚIAL CONSECUTIV: § 313

COMPLEMENT CIRCUMSTANȚIAL CUMULATIV: § 325

COMPLEMENT CIRCUMSTANȚIAL DE CAUZĂ: § 306

GLOSAR-INDICE DE MATERIE / 497

COMPLEMENT CIRCUMSTANȚIAL DE EXCEPȚIE: § 327

COMPLEMENT CIRCUMSTANȚIAL DE LOC: § 302

COMPLEMENT CIRCUMSTANȚIAL DE MOD: § 308

COMPLEMENT CIRCUMSTANȚIAL DE RELAȚIE: § 319

COMPLEMENT CIRCUMSTANȚIAL DE SCOP: § 307

COMPLEMENT CIRCUMSTANȚIAL DE TIMP: § 304

COMPLEMENT CIRCUMSTANȚIAL INSTRUMENTAL: § 315

COMPLEMENT CIRCUMSTANȚIAL OPOZIȚIONAL: § 323

COMPLEMENT CIRCUMSTANȚIAL SOCIATIV: § 317

COMPLEMENT DE AGENT: § 300

COMPLEMENT DIRECT: § 291

COMPLEMENT INDIRECT: § 296

COMPLEMENT INTERN: § 122, 291

COMPLEMENT NECIRCUMSTANȚIAL: § 284

COMPLETIV: vezi **PROPOZIȚIE** ~

COMPUNERE: procedeu de formare a cuvintelor care constă în crearea unui cuvânt nou din mai multe cuvinte întregi existente independent, din așa-numitele elemente de compunere (vezi) fără existență independentă sau din abrevieri ale unor cuvinte

COMPUS: vezi **CUVÎNT** ~, **FORMĂ** ~

COMUN: vezi **SUBGEN** ~, **SUBSTANTIV** ~

COMUNICARE: 1. transmitere de informații, înțelegere între vorbitori, vorbire; 2. enunț

COMUTARE: operație de înlocuire a unui element cu altul prin care se verifică identitatea lor dintr-un anumit punct de vedere

CONCESIV: vezi **COMPLEMENT PROPOZIȚIE** ~

CONCLUSIV (CONJUNCȚIE ~, PARTE DE PROPOZIȚIE ~, RAPORT ~): cf. **PROPOZIȚIE** ~

CONCORDANȚA TIMPURILOR: vezi **CORESPONDENȚA TIMPURILOR**

CONCRET: real, precis, bine determinat; vezi și **SUBSTANTIV** ~

CONDIȚIONAL: **MODUL** ~ § 138; vezi și **COMPLEMENT** ~, **PROPOZIȚIE** ~

CONDIȚIONAL-OPATIV: § 138

CONJUGARE: 1. flexiune verbală (§ 9);

2. clasă flexionară a verbului (§ 125)

CONJUNCT: atașat, legat (§ 104)

CONJUNCTIV: § 137

CONJUNCȚIE: § 213

CONSECUTIV: vezi COMPLEMENT ~, PROPOZIȚIE ~

CONSOANĂ: sunet al vorbirii care nu poate fi rostit singur, emis prin strîmtarea sau închiderea (și apoi prin deschiderea) canalului fonator: *b, d, g, g̃, j, v, z, p, t, k, k̃, c̃, s, f, s, h, f, m, n, l, r*

CONSOANĂ PALATALĂ: consoană care se articulează prin atingerea sau apropierea dosului limbii de palatul tare (ce-
rul gurii) și care are un timbru asemă-
nător cu *i: k̃, g̃, c̃, g̃*

CONSTRUCȚIE: 1. grup de cuvinte; 2. mod de construire

CONSTRUCȚIE ABSOLUTĂ: § 257

CONSTRUCȚIE INCIDENTĂ: § 340

CONSTRUCȚIE INFINITIVALĂ RELATIVĂ: § 257

CONSTRUCȚIE PERIFRATICĂ: construcție în care se folosesc mai multe cuvinte decît ar fi strict necesar pentru exprimarea aceluiași conținut

CONTEXT: text din jurul unui fapt de limbă, vecinătate, anturaj, ansamblul unităților precedente și următoare

CONTEXT FONETIC: vecinătate considerată din punctul de vedere al sunetelor

CONTEXT MINIMAL: cea mai mică îmbinare de cuvinte prin care se poate ilustra un raport sintactic, o valoare a unei forme

CONTRAGERE (fonetică): reducere a două vocale din silabe alăturate la o singură emisiune vocalică (vocală sau diftong)

CONTRAGERE A UNEI PROPOZIȚII: § 396, 397

CONVERSIUNE: § 11

COORDONARE: § 236

COPULATIV (CONJUNCȚIE ~, PARTE DE PROPOZIȚIE ~, RAPORT ~): cf. PROPOZIȚIE ~

CORECT: § 427

CORELATIV: element (adverb, adjectiv, pronume) care corespunde unui element de relație plasat la celălalt termen al unui raport sintactic; cf. § 227

CORESPONDENȚA TIMPURILOR: § 339

CORP FONETIC: totalitate a sunetelor care alcătuiesc un cuvînt sau o formă gramaticală

CRATIMĂ: semnul ortografic ~, numit și liniuță (de unire)

CULTIVAREA LIMBII: p. 12

CUMUL: deținere a mai multor valori sau funcțiuni

CUMULATIV: vezi COMPLEMENT ~, PROPOZIȚIE ~

CURSIVITATE: § 428

CUVÎNT AJUTĂTOR: § 9

CUVÎNT AUTOSEMANTIC: § 9

CUVÎNT COMPUS: cuvînt format prin compunere (vezi)

CUVÎNT DE DECLARAȚIE: § 403

CUVÎNT DERIVAT: cuvînt format prin derivare (vezi)

CUVÎNT INCIDENT: § 340

DATIV: § 32

DATIV ETIC: § 104

DATIV POSESIV: § 104

DECLARAȚIE: vezi CUVÎNT DE ~

DECLINARE: 1. flexiune cazuală § 9; 2. clasă flexionară a substantivului (§ 41)

DECODARE: înțelegere, descifrare

DEICTIC: care indică sau desemnează în mod precis

DEFECTIV: căruia îi lipsesc anumite forme flexionare

DEFINIT: hotărît (vezi)

DELIBERATIV: vezi PROPOZIȚIE ~

DEMONSTRATIV: vezi ADJECTIV

PRONOMINAL ~, ADVERB

PRONOMINAL ~, PRONUME ~

DEPRECIATIV: peiorativ

DERIVARE: procedeu de formare a cuvintelor prin adăugare de afixe (prefixe și sufixe) sau prin suprimarea lor

DERIVARE IMPROPRIE: vezi CONVERSIUNE

DERIVARE PARASINTETICĂ: procedeu de formare a cuvintelor prin atașarea simultană a unui prefix și a unui sufix.

DERIVARE PROGRESIVĂ: procedeu de formare a cuvintelor prin adăugarea de afixe (prefixe sau sufixe)

DERIVARE REGRESIVĂ: procedeu de formare a cuvintelor prin suprimarea unui afix sau a unui segment interpretat ca atare

DESCENDENT (gradație ~): descrescător, coborîtor
 DESCHIS (despre un inventar, o serie): care primește noi unități
 DESINENȚĂ: § 15
 DETERMINANT: care determină, care este subordonat (§ 236)
 DETERMINARE: 1. subordonare (§ 236); 2. determinant
 DETERMINAT: care are un determinant; regent (§ 236)
 DEZAMBIGUIZARE: eliminare a ambiguității, clarificare a exprimării prin înlăturarea oricărui echivoc; realizarea unei exprimări cu un singur înțeles posibil
 DEZVOLTAREA UNEI PĂRȚI DE PROPOZIȚIE: § 396, 398
 DIALOG: convorbire între două sau mai multe persoane
 DIATEZĂ: § 130
 DIATEZĂ ACTIVĂ: § 131
 DIATEZĂ PASIVĂ: § 132
 DIATEZĂ REFLEXIVĂ: § 130, 134
 DICȚIUNE: pronunțare clară și expresivă
 DIDACTIC: vezi STIL ~
 DIFTONG: grup constituit dintr-o vocală și o semivocală pronunțate în aceeași silabă (în ordinea vocală + semivocală sau semivocală + vocală)
 DIMINUTIV: care prezintă referentul ca avînd dimensiuni mai mici decît referentul cuvîntului de bază
 DINAMIC: vezi REFLEXIV ~
 DISJUNCTIV (CONJUNCȚIE ~, PARTE DE PROPOZIȚIE ~, RAPORT ~): cf. PROPOZIȚIE ~
 DISIMILARE: modificare sau dispariție a unui sunet sub influența unui sunet identic sau asemănător din vecinătate
 DISLOCARE: § 411
 DISOCIERE: § 411
 DISPONIBILITATE: posibilitate de a îndeplini o funcțiune, de a intra în raport cu alte cuvinte
 DISTRIBUTIV: vezi NUMERAL ~
 DISTRIBUȚIE: 1. totalitate a contextelor în care apare un fapt de limbă; 2. repartiție
 DUBITATIV: vezi PROPOZIȚIE ~
 DUBLARE (a unei părți de propoziție): § 104, 257, 259, 293, 298
 DURATIV: vezi VERB ~

ECHIVOC: 1. (adj.) cu două sau mai multe înțelesuri, ambiguu; 2. (s.) ambiguitate
 ECONOMIE (ÎN EXPRIMARE): § 427
 ELEMENT CONSTITUTIV CONSTANT: formant lexical
 ELEMENT DE COMPUNERE: temă sau cuvînt împrumutat fără existență independentă folosite numai în compunerea de tip savant
 ELEMENT DE RELAȚIE: cuvînt sau locuțiune care exprimă raporturi sintactice
 ELEMENT INTRODUCȚIV: cuvînt sau locuțiune care introduce o propoziție subordonată
 ELEMENT PREDICATIV SUPLIMENTAR: § 271
 ELIPSĂ: omitere a unora dintre elementele unei unități sintactice a căror exprimare nu este absolut necesară pentru înțelegere, întrucît pot fi reconstituite cu aproximație (cf. § 251)
 ELIZIUNE: suprimare a vocalei finale a unui cuvînt care este urmat de altul cu inițială vocalică
 EMFAZĂ: § 238
 EMPIRIC: bazat numai pe experiență, neconstientizat
 ENCLITIC: § 55
 ENUNȚ: § 235
 ENUNȚIATIV: vezi PROPOZIȚIE ~
 EPICEN: vezi SUBSTANTIV ~
 EPITET (denominativ): nume cvasipropriu cu rol calificativ dat unei persoane (§ 20)
 ESTETIC: care se referă la frumusețe
 ETEROGEN: diferit, neunitar
 ETIMOLOGIE: origine a unui cuvînt sau a unei forme
 EUFEMISTIC: care atenuează un conținut neplăcut, care constituie un eufemism (= cuvînt sau expresie care înlocuiește altele cu același sens de bază, eliminînd sau atenuînd un conținut dur, trivial sau jignitor)
 EUFONIE: § 428
 EVENTIV: vezi REFLEXIV ~
 EXCEPȚIE: vezi COMPLEMENT DE ~, PROPOZIȚIE DE ~
 EXCLAMATIV: vezi PROPOZIȚIE ~
 EXCLAMAȚIE: vezi SEMN DE ~
 EXHAUSTIV: care epuizează o descriere, complet

- EXPANSIUNE:** § 398
- EXPLETIV:** lipsit de sens, inutil pentru înțelegerea comunicării
- EXPLICIT:** care este exprimat direct, clar
- EXPRESIE:** construcție cu caracter fix care exprimă, de obicei figurat, o idee și constituie o unitate lexicală
- EXPRESIVITATE:** capacitate de a fi plastic, sugestiv, impresionant, de a reda și a transmite afectivitatea
- FALSE PROBLEME (DE GRAMATICALĂ):** § 429
- FAMILIAR** (limbaj ~, stil ~): care este folosit în vorbirea obișnuită, între persoane apropiate; intim, neprotocolar
- FAMILIE DE CUVINTE:** totalitate a cuvintelor, derivate și compuse, formate de la același cuvânt de bază
- FEMININ:** vezi GEN ~
- FIGURAT:** vezi SENS ~
- FIGURĂ DE STIL:** procedeu stilistic prin care se modifică înțelesul sau construcția unui cuvânt într-o anumită îmbinare sau se realizează asociații neobișnuite
- FINALĂ:** 1. (a unui cuvânt sau afix) sfârșit, terminăție; 2. (propoziție ~) de scop (vezi PROPOZIȚIE ~)
- FIX** (loc ~, topică ~): vezi TOPICĂ ~
- FLEXIBIL:** § 9
- FLEXIUNE:** § 13, 237
- FOND (MAI) VECHI:** o parte din vocabularul limbii române care cuprinde straturi anterioare pătrunderii neologismelor, deci cuvintele moștenite din latină, cele preluate din substrat și împrumuturi vechi slave, maghiare, grecești, turcești.
- FONETIC:** referitor la pronunțare, la aspectul sonor al limbii
- FORMANT:** afix sau cuvânt ajutător cu care se realizează forme flexionare sau cuvinte (specii ale unor părți de vorbire)
- FORMAREA CUVINTELOR:** mijloc de îmbogățire a vocabularului care folosește resursele proprii ale limbii și ale cărui procedee principale sînt derivarea, compunerea și conversiunea
- FORMAȚIE:** cuvînt format (derivat sau compus)
- FORMAȚIE PROPRIE SAU INTERNĂ:** cuvînt format în interiorul limbii despre care este vorba, cu mijloace proprii
- FORMĂ:** înfățișare exterioară a unui cuvînt sau a unei construcții
- FORMĂ COMPUSĂ:** formă verbală alcătuită dintr-un verb auxiliar și o formă a verbului de conjugat
- FORMĂ FLEXIONARĂ (SAU GRAMATICALĂ):** înfățișare luată de un cuvînt pentru a exprima anumite categorii gramaticale
- FORMĂ INVERSĂ:** formă verbală compusă în care auxiliarul este postpus (§ 149, 152, 156, 411)
- FORMĂ IOTACIZATĂ:** formă verbală în care consoana finală a rădăcinii a fost modificată sub influența unui *i* semivocalic, numit *iot* (§ 146, 154)
- FORMĂ PERIFRASTICĂ:** formă verbală realizată cu participarea mai multor auxiliare (§ 150, 151)
- FORMĂ SECUNDARĂ:** formă flexionară echivalentă cu alta, dar caracterizată prin faptul că se folosește numai în anumite funcțiuni sau îmbinări (cf. § 23)
- FORMĂ SIMPLĂ:** formă verbală redusă la un singur cuvînt
- FORMĂ SLABĂ:** formă (verbală) accentuată pe afixe flexionare
- FORMĂ SUPRACOMPUȘĂ:** vezi FORMĂ PERIFRASTICĂ
- FORMĂ TARE:** formă (verbală) accentuată pe tema lexicală
- FORMĂ-TIP:** formă flexionară care este considerată reprezentativă pentru un cuvînt și în care se citează acesta ca unitate lexicală (N. sg. neart. pentru substantive; N. sg. m. pentru adjective, articole, numerale, pronume; infinitivul prezent pentru verbe)
- FRACTIONAR:** vezi NUMERAL ~
- FRAZĂ:** § 235, 335
- FUNCȚIONAL:** referitor la funcțiune; vezi și STIL ~
- FUNCȚIUNE:** rol sintactic
- GEN:** § 13
- GEN COMUN:** vezi SUBGEN COMUN
- GENERIC** (termen ~): care se referă la o clasă întreagă de obiecte, la toate obiectele de același fel
- GEN FEMININ:** § 22

GEN MASCULIN: § 22
 GEN NEUTRU: § 22
 GEN PERSONAL: vezi SUBGEN PERSONAL
 GENITIV: § 31
 GENITIV APOZITIV: § 31
 GENITIV OBIECTIV: § 31
 GENITIV SUBIECTIV: § 31
 GENITIV SUPERLATIV: § 31
 GERUNZIU: § 142
 GRAD DE COMPARAȚIE: § 13
 GRAFIC: în scris
 GRAMATICALIZARE: transformare într-un procedeu gramatical curent și lipsit de valori expresive
 GRAMATICĂ: § 1
 GRAMATICĂ COMPARATIVĂ: disciplină care studiază, prin comparație, structura gramaticală a limbilor înrudite
 GRAMATICĂ CORECTIVĂ: § 5
 GRAMATICĂ DESCRIPTIVĂ: § 5
 GRAMATICĂ ISTORICĂ: disciplină care studiază structura gramaticală în evoluția ei
 GRAMATICĂ NORMATIVĂ: § 5
 GRAMATICĂ TRADIȚIONALĂ: disciplină care studiază structura gramaticală operînd cu unități și categorii devenite clasice (majoritatea curente în studiul limbii latine) și examinînd, cu mijloace lingvistice, fenomenele sub dublul lor aspect, de formă și de conținut
 GRUP DE CUVINTE: § 235
 GRUP NOMINAL: îmbinare de cuvinte în care termenul determinat este un substantiv sau altă parte de vorbire cu valoare de substantiv
 HETERONIM: § 24
 HIBRID: format prin contaminare sau încrucișare, alcătuit din elemente caracteristice unor tipuri flexionare sau unor construcții diferite
 HIPERBOLIC: care conține o hiperbolă (= figură de stil constînd în exagerarea unei însușiri sau a unei acțiuni)
 HIPERCORECT (ITUDINE): § 426
 HIPERURBANISM: § 426
 HORTATIV: care exprimă un îndemn
 HOTĂRÎT: vezi ARTICOL ~
 IDENTIFICAT: vezi INDIVIDUALIZAT
 IMITATIV (cuvînt ~, interjecție ~): care imită sunete și zgomote

IMPERATIV: MODUL ~ § 140 vezi și PROPOZIȚIE ~
 IMPERATIV NEGATIV: § 166
 IMPERATIV POZITIV: § 166
 IMPERFECT: § 147
 IMPERSONAL: VERB ~ § 163; REFLEXIV ~ vezi VERB REFLEXIV IMPERSONAL
 IMPLICIT: care este exprimat indirect, care este presupus în ceea ce se exprimă
 INANIMAT: neînsușit (§ 21)
 INCIDENT: care are caracterul unei paranteze (§ 340)
 INCLUS: vezi SUBIECT ~
 INCOERENT: lipsit de legătură logică
 INDICATIV: § 136
 INDIVIDUAL: vezi SUBSTANTIV ~
 INDIVIDUALIZAT: prezentat drept cunoscut (§ 55)
 INERENȚĂ: calitatea de a fi inseparabil, parte integrantă, constituent firesc (cf. § 256)
 INFINITIV: § 141
 INFINITIV LUNG: § 141
 ÎNȚIALĂ (a unui cuvînt sau afix): început
 INSTRUMENT GRAMATICAL: cuvînt ajutător (§ 9)
 INSTRUMENTAL: vezi COMPLEMENT ~, PROPOZIȚIE ~
 INTENSIV: care exprimă un grad ridicat de intensitate
 INTERCALARE: § 411
 INTERFIX: segment din structura unui cuvînt sau a unei forme flexionare plasat între rădăcină și un sufix (lexical ori gramatical) sau o desinență și analizat de obicei împreună cu afixul următor; cf. § 127
 INTERIECȚIE: § 228
 INTERLOCUTOR: persoană cu care se vorbește
 INTERN: vezi COMPLEMENT ~, SUBIECT ~; FORMAȚIE ~; STRUCTURĂ ~
 INTEROGATIV: vezi ADJECTIV PRONOMINAL ~, ADVERB PRONOMINAL ~, PRONUME ~, PROPOZIȚIE ~
 INTONAȚIE: variație de înălțime în pronunțarea unei forme flexionare sau a unei propoziții: cf. § 15, 256, 342, 352
 INTRANZITIV: vezi VERB ~

- INVENTAR:** totalitate a unităților care constituie o parte de vorbire, o clasă ori o specie lexicală și/sau gramaticală
- INVERS:** vezi FORMĂ ~
- INVERSIUNE:** § 411
- IOTACIZARE:** modificare produsă de *i* semivocalic (cf. FORMĂ IOTACIZATĂ)
- ITERATIV:** care exprimă o acțiune repetată
- IZOLARE:** separare – prin intonație în pronunțare și prin punctuație în scris – a unor determinante care nu sînt indispensabile pentru comunicare (§ 275, 286, 353)
- ÎMBINARE DE CUVINTE:** § 235
- ÎMBINARE FIXĂ (STABILĂ) DE CUVINTE:** îmbinare ale cărei cuvinte nu pot fi înlocuite cu altele
- ÎMBINARE LIBERĂ DE CUVINTE:** îmbinare de cuvinte care nu are caracter fix, care nu se realizează numai cu anumite cuvinte
- ÎMPRUMUT:** 1. preluarea de către o limbă constituită a unui element din altă limbă; 2. fapt de limbă împrumutat
- ÎNCHIDERE A VOCALELOR:** transformare a unei vocale într-o vocală (mai) închisă (*ă > î*, *e > i*, *o > u*)
- ÎNCHIS** (despre un inventar, o serie): care nu mai primește unități noi
- JONCTIUNE:** § 237
- JUDECATĂ LOGICĂ:** afirmare sau negare a ceva despre ceva (exprimată printr-o propoziție sau printr-o frază)
- JUXTAPUNERE:** § 237
- LEXIC:** vocabular
- LIMBAJ:** 1. mod de exprimare, fel de a vorbi; 2. stil funcțional
- LIMBA ROMÂNĂ ACTUALĂ:** p. 8
- LIMBĂ LITERARĂ:** varietatea cea mai îngrijită a unei limbi, folosită în scrisul și în vorbirea oamenilor cultivați și caracterizată printr-un sistem de norme supradialectale
- LIMBĂ NATURALĂ:** limbă istoricește constituită (nu creație artificială)
- LINGVISTIC:** 1. referitor la limbă; 2. referitor la studiul limbii
- LITERAR:** conform limbii literare
- LITOTĂ:** § 246
- LIVRESC:** folosit numai în cărți și în exprimarea persoanelor cultivate ușor pedante
- LOC:** vezi COMPLEMENT DE ~, POZIȚIE DE ~
- LOCUȚIUNE:** § 9
- LOCUȚIUNE ADJECTIVALĂ:** § 85
- LOCUȚIUNE ADVERBIALĂ:** § 197
- LOCUȚIUNE CONJUNCȚIONALĂ:** § 225
- LOCUȚIUNE INTERJEȚIONALĂ:** § 233
- LOCUȚIUNE NUMERALĂ:** grup de cuvinte care are valoarea unui numeral (cf. § 86)
- LOCUȚIUNE PREPOZIȚIONALĂ:** § 212
- LOCUȚIUNE PRONOMINALĂ:** grup de cuvinte care are valoarea unui pronume (cf. § 106, 118)
- LOCUȚIUNE SUBSTANTIVALĂ:** § 54
- LOCUȚIUNE VERBALĂ:** § 181
- MAI MULT CA PERFECTUL:** § 151
- MAJUSCULĂ:** literă mare
- MARCĂ:** semn distinctiv
- MASCULIN:** vezi GEN ~
- METALIMBAJ:** limbaj în care se descrie o limbă, se fac referiri la limbă, se vorbește despre limbă
- METALINGVISTIC:** de metalimbaj, referitor la metalimbaj
- MIMICĂ:** ansamblu de modificări ale trăsăturilor feței omului prin care se exteriorizează sentimente sau gânduri; expresie a feței
- MINIMAL:** cel mai mic
- MINUSCULĂ:** literă mică
- MOBIL:** vezi SUBSTANTIV ~
- MOD:** vezi COMPLEMENT DE ~, POZIȚIE DE ~
- MOD (VERBAL):** § 135
- MODALITATE:** § 124, 243
- MOD PERSONAL:** § 135
- MOD PREDICATIV:** § 135
- MOMENTAN:** vezi VERB ~
- MONOSILABIC:** care are o singură silabă
- MONOTONIE:** lipsă de variație, uniformitate plictisitoare
- MORFEM:** § 8
- MORFOLOGIE:** § 8

MOȘTENIT: continuat din limba de bază; (în cazul românei) care face parte din fondul latinesc vechi, transmis în perioadă de formare a limbii

MOTIVAT: impus de un anumit conținut, explicabil prin acesta, corespunzător unei realități

MOȚIUNE: § 24

MULTIPLU: vezi **NEGAȚIE** ~, **PARTE DE PROPOZIȚIE** ~

NATURALETE: § 428

NEGAȚIE: § 246

NEGAȚIE ABSOLUTĂ: § 246

NEGAȚIE AUXILIARĂ: § 246

NEGAȚIE DUBLĂ: § 246

NEGAȚIE INDEPENDENTĂ: § 246

NEGAȚIE MULTIPLĂ: § 246

NEGAȚIE PARȚIALĂ: § 246

NEGAȚIE PROFRAZĂ: § 246

NEGAȚIE SUFICIENTĂ: § 246

NEGAȚIE TOTALĂ: § 246

NEHOTĂRÎT: vezi **ARTICOL** ~, **PRONU-ME** ~

NEOLOGISM: fapt de limbă (cuvînt, construcție) împrumutat în perioada modernă

NEREGULAT: care nu urmează regulile curente de formare, care are o flexiune diferită de tipurile majoritare și ușor analizabile

NEUTRU: vezi **GEN** ~

NEUTRU DIN PUNCT DE VEDERE STILISTIC: care nu exprimă apartenența la un anumit stil, care poate fi folosit în orice stil

NOMINAL: 1. referitor la nume, care aparține numelui; 2. alcătuit din nume (vezi **GRUP** ~); 3. exprimat cu ajutorul unui nume, care conține un nume (vezi **PREDICAT** ~)

NOMINATIV: § 30

NORMATIV: vezi **GRAMATICĂ** ~

NORMĂ: 1. regulă a exprimării corecte; 2. totalitatea regulilor codificate pentru limba literară (cf. § 7)

NUMĂR (GRAMATICAL): § 13

NUMĂRABIL: care poate fi numărat

NUME: 1. substantiv; 2. grupare de părți de vorbire care au flexiunea caracteristică substantivului (§ 9)

NUME PREDICATIV: § 264

NUME PROPRIU: vezi **SUBSTANTIV PROPRIU**

NUMERAL: § 86

NUMERAL ADVERBIAL: § 91

NUMERAL CARDINAL: § 86

NUMERAL CARDINAL PROPRIU-ZIS: § 87

NUMERAL COLECTIV: § 88

NUMERAL DE REPETARE: vezi **NUMERAL ADVERBIAL**

NUMERAL DISTRIBUTIV: § 90

NUMERAL FRAȚIONAR: § 89

NUMERAL MULTIPLICATIV: § 92

NUMERAL ORDINAL: § 86

NUMERAL ORDINAL ADVERBIAL: § 95

NUMERAL ORDINAL PROPRIU-ZIS: § 94

NUMERAL SUBSTANTIVAL: vezi **NUMERAL FRAȚIONAR**

OBIECT: 1. § 19; 2. § 284

OBIECTIV: 1. care are rol de complement direct sau indirect sau este echivalent cu acestea – vezi **ATRIBUT** ~, **GENITIV** ~; 2. care redă realitatea fără intervenția unor impresii personale, care nu este subiectiv (2)

OBSCURITATE: § 427

OMOFON: care se pronunță la fel

OMOGEN: de același fel

OMOGRAF: care se scrie la fel

OMONIM: care are aceeași formă

OMONIMIE GRAMATICALĂ: § 427

OMONIMIE MORFOLOGICĂ: § 15, 427

OMONIMIE SINTACTICĂ: § 427

OMONIM PARȚIAL: care este identic cu alt cuvînt numai în anumite forme flexionare

OMONIM TOTAL: care este identic cu alt cuvînt în toate formele flexionare

ONOMASIOLOGIC: care se referă la mijloacele de expresie a unei noțiuni sau a unor noțiuni înrudite

ONOMATOPEE: cuvînt care imită un sunet sau un zgomot

OPOZIȚIE: 1. diferență cu valoare funcțională între două unități lingvistice (de exemplu între forme flexionare ale aceluiași cuvînt); 2. raport între două lucruri, situații sau acțiuni contradictorii

- OPOZIȚIONAL: vezi COMPLEMENT ~, PROPOZIȚIE ~
 OPTATIV: MODUL ~ § 138; vezi și PROPOZIȚIE ~
 OPTIUNE: alegere
 ORAL: vorbit (în opoziție cu *scris*)
 ORATORIC (stil ~): care se referă la discursuri, la arta de a vorbi în public
 ORDINEA CUVINTELOR: vezi TOPICĂ
 ORDINEA PROPOZIȚIILOR: vezi TOPICĂ
 ORTOEPIE: ansamblu de reguli referitoare la pronunțarea corectă, conformă cu normele limbii literare
 ORTOGRAFIE: ansamblu de reguli referitoare la scrierea corectă a cuvintelor în parte și a grupurilor mici de cuvinte care fac corp comun în vorbire
 PALATAL: vezi CONSOANĂ ~
 PARADIGMĂ: totalitate a formelor flexionare ale unui cuvânt
 PARATAXĂ: juxtaapunere
 PARONIM: care are formă asemănătoare (dar nu identică)
 PARTE DE PROPOZIȚIE: § 235, 254
 PARTE DE VORBIRE: § 9
 PARTE PRINCIPALĂ DE PROPOZIȚIE: § 255
 PARTE SECUNDARĂ DE PROPOZIȚIE: § 255
 PARTICIPIU: § 143
 PARTICULĂ: segment invariabil atașat la sfârșitul unui cuvânt sau al unei forme flexionare
 PARTITIV: care exprimă ideea de parte luată dintr-un întreg
 PASIV: vezi DIATEZĂ ~
 PAUZĂ: întrerupere a vorbirii, de durată variabilă (§ 237, 256, 352)
 PEDANT (despre exprimare): exagerat în ce privește caracterul literar; afectat, pretențios, prețios
 PEIORATIV: care are sens defavorabil, prin care se exprimă disprețul
 PERFECT: trecut
 PERFECT COMPUS: § 149
 PERFECT CONDIȚIONAL-OPTATIV: § 157
 PERFECT CONJUNCTIV: § 155
 PERFECT GERUNZIU: § 142
 PERFECT INDICATIV: § 148
 PERFECT INFINITIV: § 161
 PERFECT PREZUMTIV: § 159
 PERFECT SIGMATIC: § 128
 PERFECT SIMPLU: § 150
 PERFECT SLAB: § 128
 PERFECT TARE: § 128
 PERIOADĂ: § 336
 PERSOANĂ (GRAMATICALĂ): § 103 (cf. § 13, 163)
 PERSONAL: vezi MOD ~, PRONUME ~, SUBGEN ~, VERB ~
 PERSONIFICAT: prezentat sub înfățișarea unei ființe omenești
 PLEONASM: § 424
 PLURAL: număr gramatical care arată că este vorba de două sau mai multe obiecte de același fel
 PLURALE TANTUM (lat.): care are numai formă de plural, defectiv de singular (§ 26); pl. *pluralia tantum*
 PLURALUL AUTORITĂȚII: folosire a pluralului (în locul singularului), la pers. I, de către o persoană cu funcție de conducere (§ 165)
 PLURALUL AUTORULUI: folosire a pluralului (în locul singularului), la pers. I, de către autorul unei opere științifice (§ 165)
 PLURALUL MAIESTĂȚII: vezi PLURALUL AUTORITĂȚII
 PLURALUL MODESTIEI: folosire a pluralului (în locul singularului) cu referire la propria persoană în discuția cu un superior (§ 165)
 PLURALUL OFICIAL: folosire a pluralului (în locul singularului) de către cineva care se exprimă în numele unei instituții, al unui colectiv (§ 165)
 PLURALUL POLITETII: folosire a pluralului (în locul singularului) în adresare (§ 106, 165)
 PLURALUL REPREZENTATIV: vezi PLURALUL OFICIAL
 PLURIPERSONAL: § 163
 POLISEMANTIC: care are multe sensuri
 POLISEMIE: calitatea de a fi polisemantic
 POLISILABIC: care are multe silabe
 POPULAR: folosit de popor, în special de țărani, în toată – sau aproape în toată – țara (fără limitări regionale) și neîngrădit de norme codificate

POSTERIORITATE: însușirea de a succeda, de a se petrece după un punct de reper (§ 370)
 POSTPUNERE: așezare după
 POTENȚIAL: MODUL ~ § 138; vezi și PROPOZIȚIE ~
 POZITIV: GRAD ~ § 81; PROPOZIȚIE ~ vezi PROPOZIȚIE POZITIVĂ
 PREDICAT: § 262
 PREDICAT NOMINAL: § 264
 PREDICAT VERBAL: § 263
 PREDICATIV: vezi MOD ~, NUME ~, PROPOZIȚIE ~
 PREDICATIV SUPLIMENTAR: vezi ELEMENT ~, PROPOZIȚIE ~
 PREDICAȚIE: însușire care conferă unui cuvânt sau unei îmbinări de cuvinte statut de enunț; facultate de a comunica prin raportarea la realitate a unor cuvinte și a conținutului lor noțional (§ 235)
 PREFIX: § 15
 PREPOZIȚIE: § 197
 PREȚIOS (despre exprimare): afectat, lipsit de naturalețe, pretentios, pedant
 PREZENT CONDIȚIONAL-OPTATIV: § 156
 PREZENT CONJUNCTIV: § 154
 PREZENT ETERN: § 146
 PREZENT GNOMIC: vezi PREZENT ETERN
 PREZENT INDICATIV: § 146
 PREZENT INFINITIV: § 160
 PREZENT ISTORIC: § 146
 PREZENT PREZUMTIV: § 158
 PREZENT SLAB: § 127
 PREZENT TARE: § 127
 PREZUMTIV: § 138
 PRIMAR: neanalizabil, moștenit sau împrumutat ca atare
 PRINCIPAL: vezi PARTE ~ DE PROPOZIȚIE, PROPOZIȚIE ~
 PROCLITIC: § 55
 PRODUCTIV: care e activ, care are formații noi
 PROFRAZĂ: care ține locul unei propoziții sau al unei fraze (§ 246)
 PRONUMERAL: § 100
 PROGRESIV: care exprimă o progresie, o dezvoltare graduală și continuă
 PROHIBITIV: care exprimă o interdicție
 PRONOMINAL: vezi ADJECTIV ~, AD-
 VERB ~, VERB ~

PRONUME: § 102
 PRONUME DE ÎNTĂRIRE: § 108
 PRONUME DEMONSTRATIV: § 110
 PRONUME DEMONSTRATIV DE APROPIERE: § 111
 PRONUME DEMONSTRATIV DE CALIFICARE: § 115
 PRONUME DEMONSTRATIV DE DEPARTARE: § 112
 PRONUME DEMONSTRATIV DE DIFERENȚIERE: § 114
 PRONUME DEMONSTRATIV DE IDENTITATE: § 113
 PRONUME DE POLITETE: § 106
 PRONUME DE REVERENȚĂ: vezi PRONUME DE POLITETE
 PRONUME INTEROGATIV: § 116
 PRONUME NEGATIV: § 119
 PRONUME NEHOTĂRÎT: § 118
 PRONUME PERSONAL: § 103
 PRONUME POSESIV: § 109
 PRONUMERAL: § 100
 PRONUME REFLEXIV: § 107
 PRONUME RELATIV: § 117
 PROPOZIȚIE: § 235
 PROPOZIȚIE ADVERSATIVĂ: § 347
 PROPOZIȚIE AFECTIVĂ: vezi PROPOZIȚIE EXCLAMATIVĂ
 PROPOZIȚIE AFIRMATIVĂ: vezi PROPOZIȚIE POZITIVĂ
 PROPOZIȚIE ALTERNATIVĂ: § 346
 PROPOZIȚIE ANALIZABILĂ: § 248
 PROPOZIȚIE APOZITIVĂ: § 362
 PROPOZIȚIE ATRIBUTIVĂ: § 360
 PROPOZIȚIE ATRIBUTIVĂ CIRCUMSTANȚIALĂ: § 361
 PROPOZIȚIE ATRIBUTIVĂ DETERMINATIVĂ: § 361
 PROPOZIȚIE ATRIBUTIVĂ EXPLICATIVĂ: § 361
 PROPOZIȚIE ATRIBUTIVĂ IZOLATĂ: § 361
 PROPOZIȚIE ATRIBUTIVĂ PRIU-ZISĂ: § 361
 PROPOZIȚIE BIMEMBRĂ: § 250
 PROPOZIȚIE CAUZALĂ: vezi PROPOZIȚIE DE CAUZĂ
 PROPOZIȚIE CAUZALĂ ARGUMENTATIVĂ: § 372
 PROPOZIȚIE CAUZALĂ PROPRIU-ZISĂ: § 372

- PROPOZIȚIE CIRCUMSTANȚIALĂ: § 351
 PROPOZIȚIE COMPARATIVĂ: § 376
 PROPOZIȚIE COMPARATIVĂ CONDIȚIONALĂ: § 376
 PROPOZIȚIE COMPLETĂ: § 251
 PROPOZIȚIE COMPLETIVĂ: propoziție subordonată care îndeplinește funcținea unui complement
 PROPOZIȚIE COMPLETIVĂ DIRECTĂ: § 363
 PROPOZIȚIE COMPLETIVĂ INDIRECTĂ: § 365
 PROPOZIȚIE CONCESIVĂ: § 388
 PROPOZIȚIE CONCLUSIVĂ: § 348
 PROPOZIȚIE CONDIȚIONALĂ: § 386
 PROPOZIȚIE CONSECUTIVĂ: § 378
 PROPOZIȚIE COORDONATĂ: § 236, 336, 341
 PROPOZIȚIE COPULATIVĂ: § 344
 PROPOZIȚIE CUMULATIVĂ: § 392
 PROPOZIȚIE DE AGENT: § 367
 PROPOZIȚIE DE CAUZĂ: § 372
 PROPOZIȚIE DE EXCEPȚIE: § 394
 PROPOZIȚIE DELIBERATIVĂ: § 243
 PROPOZIȚIE DE LOC: § 368
 PROPOZIȚIE DE MOD: § 376
 PROPOZIȚIE DE RELAȚIE: § 384
 PROPOZIȚIE DE SCOP: § 374
 PROPOZIȚIE DE TIMP: § 370
 PROPOZIȚIE DEZVOLTATĂ: § 249
 PROPOZIȚIE DISJUNCTIVĂ: § 345
 PROPOZIȚIE DUBITATIVĂ: § 243
 PROPOZIȚIE ELIPTICĂ: § 251
 PROPOZIȚIE ENUNȚIATIVĂ: § 241
 PROPOZIȚIE EXCLAMATIVĂ: § 242
 PROPOZIȚIE FALSĂ CONDIȚIONALĂ: § 390
 PROPOZIȚIE FALSĂ FINALĂ: § 390
 PROPOZIȚIE FALSĂ LOCALĂ: § 390
 PROPOZIȚIE FALSĂ MODALĂ: § 390
 PROPOZIȚIE FALSĂ TEMPORALĂ: § 390
 PROPOZIȚIE FINALĂ: vezi PROPOZIȚIE DE SCOP
 PROPOZIȚIE FRAGMENTARĂ: § 251
 PROPOZIȚIE IMPERATIVĂ: § 243
 PROPOZIȚIE INCIDENTĂ: § 340
 PROPOZIȚIE INCOMPLETĂ: § 251
 PROPOZIȚIE INDEPENDENTĂ: § 337
 PROPOZIȚIE INSTRUMENTALĂ: § 380
 PROPOZIȚIE INSUFICIENTĂ: § 338
 PROPOZIȚIE INTEROGATIVĂ: § 241
 PROPOZIȚIE INTEROGATIVĂ DIRECTĂ: § 241
 PROPOZIȚIE INTEROGATIVĂ INDIRECTĂ: § 241
 PROPOZIȚIE INTEROGATIVĂ PARȚIALĂ: § 241
 PROPOZIȚIE INTEROGATIVĂ PROPRIU-ZISĂ: § 241
 PROPOZIȚIE INTEROGATIVĂ RETORICĂ: § 241
 PROPOZIȚIE INTEROGATIVĂ TOTALĂ: § 241
 PROPOZIȚIE MODALĂ: vezi PROPOZIȚIE DE MOD
 PROPOZIȚIE MONOMEMBRĂ: § 250
 PROPOZIȚIE NEANALIZABILĂ: § 248
 PROPOZIȚIE NEGATIVĂ: § 245
 PROPOZIȚIE NOMINALĂ: § 252
 PROPOZIȚIE OPOZIȚIONALĂ: § 390
 PROPOZIȚIE OPTATIVĂ: § 243
 PROPOZIȚIE POTENȚIALĂ: § 243
 PROPOZIȚIE POZITIVĂ: § 245
 PROPOZIȚIE PREDICATIVĂ: § 356
 PROPOZIȚIE PREDICATIVĂ SUPPLEMENTARĂ: § 358
 PROPOZIȚIE PRINCIPALĂ: § 335, 337, 338
 PROPOZIȚIE REALĂ: § 243
 PROPOZIȚIE REGENTĂ: § 336
 PROPOZIȚIE SECUNDARĂ: vezi PROPOZIȚIE SUBORDONATĂ
 PROPOZIȚIE SIMPLĂ: § 249
 PROPOZIȚIE SOCIATIVĂ: § 382
 PROPOZIȚIE SUBIECTIVĂ: § 354
 PROPOZIȚIE SUBORDONATĂ: § 335, 349
 PROPOZIȚIE SUFICIENTĂ: § 338
 PROPOZIȚIE TEMPORALĂ: vezi PROPOZIȚIE DE TIMP
 PROPOZIȚIE TEMPORALĂ INVERSĂ: § 371
 PROPOZIȚIE VERBALĂ: § 252
 PROPRIETATE (a unor termeni, construcții): calitatea de a reda exact noțiunea sau ideea care trebuie exprimată
 PROPRIU: vezi FORMAȚIE ~, SENS ~, SUBSTANTIV ~
 PROZODIE: versificație, totalitatea normelor referitoare la structura versului, la ritm și la rimă

PSEUDONEGAȚIE: cuvînt sau locuțiune care se apropie, semantic, de o negație (*fără, fără să, în loc de, în loc să*)

PUNCTUAL: momentan

PUNCTUAȚIE: § 239

RANG DE FRECVENȚĂ: loc ocupat într-o ierarhie a frecvenței organizată descendent

RAPORT SINTACTIC: legătură între constituenții unei unități sintactice – cuvintele dintr-o îmbinare, între părțile unei propoziții sau între propozițiile unei fraze – (§ 236)

RĂDĂCINĂ: § 15

RECTIUNE: § 237

REDUNDANT: superfluu, care aduce o informație dată și sub altă formă

REFERENT: ceea ce este desemnat de un cuvînt, realitatea la care se referă un cuvînt sau o formă gramaticală

REFLEXIV: vezi PRONUME ~, VERB ~

REGENT: vezi PROPOZIȚIE ~, TERMEN ~

REGIM: mod de construire a determinativului impus de termenul determinat (§ 237)

REGIONAL: care are răspîndire teritorială limitată, care aparține unor graiuri sau unor subdialecte

REGULAT: care urmează regulile curente de formare, care are flexiunea tipurilor majoritare și ușor analizabile

REGULĂ (GRAMATICALĂ): 1. lege obiectivă de funcționare a limbii (în domeniul morfologiei și al sintaxei); 2. dispoziție normativă

RELATIV: vezi ADJECTIV PRONOMINAL ~, ADVERB PRONOMINAL ~, PRONUME ~, SUPERLATIV ~

RELATIE: 1. raport (sintactic) – vezi ELEMENT DE ~; 2. raportare, referire – vezi COMPLEMENT DE ~, PROPOZIȚIE DE ~

RELIEFARE: § 238

RELUARE (a unei părți de propoziție): exprimarea din nou, printr-un pronume, a unei părți de propoziție exprimate anterior prin alt cuvînt sau prin altă formă a aceluiași pronume (cf. § 104, 257, 259, 293, 298)

REPETIȚIE: exprimare de două ori a aceluiași cuvînt sau a aceleiași forme ori construcții (cf. § 257, 259, 293)

REPLICĂ: fiecare element al dialogului, text rostit pe rînd de participanții la un dialog

RESTRICȚIE: limitare

RETORIC: afectat, declamator; vezi și INTEROGATIVĂ ~, STIL ~

RITM: succesiune regulată a silabelor accentuate și neaccentuate, cadență

ROMANIC: care aparține limbilor descendente din latină (catalana, dalmata, franceza, italiana, portugheza, provenșala, retoromana, româna, sarda, spaniola)

SCHIMBAREA VALORII (CATEGORIEI SAU FUNCȚIONII) GRAMATICALE: vezi CONVERSIUNE

SCOP: vezi COMPLEMENT DE ~, PROPOZIȚIE DE ~

SECUNDAR: vezi PARTE ~ DE PROPOZIȚIE, PROPOZIȚIE ~

SECVENȚĂ: șir, succesiune ordonată

SEGMENT: porțiune dintr-un întreg

SEGMENTARE: împărțire, delimitare în unități gramaticale definite

SEMANTIC: referitor la sens

SEMIADVERB: § 182

SEMIAUXILIAR: vezi VERB ~

SEMIVOCALĂ: sunet al vorbirii intermediar între vocale și consoane, caracterizat prin timbru vocalic, dar prin incapacitatea de a forma silabă: *e* din *mea*, *i* din *iar* sau *ai*, *o* din *voal* și *u* din *două* sau *meu*

SEMINEGAȚIE: § 246

SEMNE DE PUNCTUAȚIE: semne grafice convenționale folosite în punctuație (punctul, semnul întrebării, semnul exclamării, virgula, punctul și virgula, două puncte, ghilimelele, linia de dialog, linia de pauză, parantezele, punctele de suspensie, bara)

SEMNE ORTOGRAFICE: semne grafice convenționale folosite în ortografie (cratima și apostroful, parțial punctul și bara)

SENS: înțeles

- SENS FIGURAT:** înțeles lexical diferit de cel propriu, bazat pe o imagine și expresiv (cel puțin la origine)
- SENS GRAMATICAL:** înțeles al unei forme flexionare sau al unei construcții sintactice
- SENS LEXICAL:** înțeles al unui cuvânt, comun tuturor formelor flexionare ale acestuia
- SENS PROPRIU:** înțeles lexical definitoriu, fundamental
- SIGLĂ:** abreviere convențională formată din litere inițiale sau din fragmente de la inițiala cuvintelor
- SILABĂ:** segment fonetic alcătuit dintr-o vocală sau dintr-un grup de sunete cuprinzând o vocală care sînt pronunțate printr-un singur efort expirator (cu o singură deschidere a gurii)
- SIMETRIE:** § 248
- SIMPLU:** 1. (formă ~, parte de vorbire ~) exprimat printr-un singur cuvînt; 2. vezi **PROPOZIȚIE** ~
- SIMULTANEAȚIATE:** coincidență în timp, existență în același timp (§ 370)
- SINGULAR:** număr gramatical care arată că este vorba de un singur obiect
- SINGULARE TANTUM** (lat.): care are numai formă de singular, defectiv de plural (§ 26); pl. *singularia tantum*
- SINGULATIV:** care desemnează un individ în parte
- SINONIM:** care are același sens
- SINONIMIE GRAMATICALĂ:** § 415
- SINONIMIE MORFOLOGICĂ:** § 415
- SINONIMIE SINTACTICĂ:** § 416
- SINTAGMĂ:** § 235
- SINTAXA PĂRȚILOR VORBIRII:** § 8
- SINTAXĂ:** § 234
- SINTETIC:** exprimat prin modificarea propriei forme, fără cuvinte ajutătoare; cf. § 14, 15
- SISTEMATIC:** riguros organizat, bazat pe interdependența elementelor
- SITUAȚIONAL:** referitor la o situație de comunicare
- SOCIATIV:** vezi **COMPLEMENT** ~, **PROPOZIȚIE** ~
- STATUT:** situație, calitate de a fi
- STIL:** mod de exprimare propriu unei persoane sau unei categorii de persoane și dependent de situația de comunicare
- STIL DIDACTIC:** varietate a limbii literare folosită în învățămînt, în transmiterea de cunoștințe
- STIL FUNCȚIONAL:** varietate a limbii literare folosită într-un anumit domeniu de activitate
- STIL INDIVIDUAL:** mod de exprimare caracteristic unei persoane
- STIL ÎNALT:** vezi **STIL SOLEMN**
- STIL POETIC:** varietate a limbii literare folosită în poezie
- STIL PUBLICISTIC:** varietate a limbii literare folosită în presă
- STIL SOLEMN:** varietate a limbii literare folosită în împrejurări oficiale importante și caracterizată printr-o exprimare elaborată și protocolară
- STIL TEHNICO-ȘTIINȚIFIC:** varietate a limbii literare folosită de profesioniști ai tehnicii și științei
- STILISTIC:** referitor la stil
- STRUCTURA (INTERNĂ A) CUVÎNTULUI § 15**
- STRUCTURA PROPOZIȚIEI:** § 248
- STRUCTURĂ:** 1. organizare internă – vezi și ~ **CUVÎNTULUI**; ~ **PROPOZIȚIEI**; 2. construcție
- STRUCTURĂ GRAMATICALĂ:** § 1
- STRUCTURĂ STANDARD:** structură tipică, obișnuită și care poate fi folosită în orice stil
- STRUCTURĂ TRANSPARENTĂ:** organizare internă ușor de identificat, caracter analizabil
- SUBGEN:** clasă gramaticală care cuprinde, după un criteriu oarecare, numai anumite substantive din cadrul unui gen
- SUBGEN COMUN:** § 24
- SUBGEN PERSONAL:** § 25
- SUBIECT:** § 258
- SUBIECT DETERMINAT:** § 259
- SUBIECT GENERAL:** § 259
- SUBIECT GRAMATICAL:** § 258
- SUBIECT INCLUS:** § 259
- SUBIECT INTERN:** subiect exprimat printr-un cuvînt din aceeași rădăcină cu verbul sau din aceeași sferă semantică (§ 258)
- SUBIECTIV:** 1. care are rol de subiect sau echivalent cu un subiect – vezi **ATRIBUT** ~, **GENITIV** ~, **PROPOZIȚIE** ~;

2. care are caracter personal, arbitrar, afectiv, care nu este obiectiv (2)

SUBIECT LOGIC: autor real al acțiunii, care poate diferi de subiectul gramatical (§ 299, 300)

SUBIECT NEDETERMINAT: § 259

SUBIECT PSIHOLOGIC: subiect logic (vezi), uneori restrins la purtătorul unei stări sufletești sau fiziologice (§ 299)

SUBÎNȚELES: dedus, înțeles datorită exprimării într-o unitate învecinată

SUBORDONARE: § 236

SUBSTANTIV: § 19

SUBSTANTIV ABSTRACT: substantiv care denumește o acțiune, o stare, o însușire, o relație sau o idee

SUBSTANTIV COLECTIV: substantiv care, la singular, desemnează mai multe obiecte considerate în grup

SUBSTANTIV COMUN: § 20

SUBSTANTIV CONCRET: substantiv care denumește obiecte din lumea fizică, perceptibile prin simțuri sau considerate ca atare

SUBSTANTIV EPICEN: § 24

SUBSTANTIV INDIVIDUAL: substantiv care, la singular, desemnează un singur obiect, un singur exemplar

SUBSTANTIVIZARE: transformare a altei părți de vorbire într-un substantiv

SUBSTANTIV MOBIL: § 24

SUBSTANTIV PROPRIU: § 20

SUBSTITUIRE: înlocuire

SUBSTITUT: înlocuitor, echivalent, care ține locul

SUBSTRAT: elemente pătrunse într-o limbă (considerată *strat*) din limba populației autohtone care a adoptat-o; în limba română substratul este dac

SUCESIV: care urmează unul după altul

SUDAT: bine unit, formînd o unitate, aglutinat

SUFICIENT: vezi PROPOZIȚIE ~

SUFFIX: § 15

SUFFIX FLEXIONAR: § 15

SUFFIX GRAMATICAL: § 15

SUFFIX LEXICAL: § 15

SUFFIX LEXICO-GRAMATICAL: § 15

SUNET: element al vorbirii rezultat din modificarea curentului de aer expirat, unitate de bază a foneticii

SUPERFLUU: de prisos

SUPERLATIV: § 83

SUPERLATIV ABSOLUT: § 83

SUPERLATIV RELATIV: § 83

SUPIN: § 144

SUPRAORDONAT: regent

SUSPENSIE: întrerupere intenționată a comunicării, lăsarea ei neterminată

ȘOPTIT (*i* ~): nesilabil în poziție postconsonantică, redus la un apendice palatal al consoanei precedente

TEMĂ: § 15

TEMĂ FLEXIONARĂ: § 15

TEMĂ LEXICALĂ: § 15

TEMPO: viteză a vorbirii

TEMPO LENT: viteză mică, redusă

TEMPO RAPID: viteză mare

TEMPORAL: de timp

TENDINȚĂ: direcție de dezvoltare

TERMEN DE COMPARAȚIE: obiect sau acțiune cu care se compară ceva (= termenul comparat); numit uneori *termenul al doilea al comparației*

TERMEN REGENT: determinat (§ 236)

TERMINAȚIE: § 15

TIMP: vezi COMPLEMENT DE ~, PROPOZIȚIE DE ~

TIMP VERBAL: § 145

TIMP (VERBAL) ABSOLUT: § 145

TIMP (VERBAL) DE RELAȚIE SAU RELATIV: § 145

TOPICĂ: § 409

TOPICĂ FIXĂ: § 409

TOPICĂ LIBERĂ: § 409

TOPONIM: nume propriu de loc (§ 20)

TRANZITIV: vezi VERB ~

TRIPERSONAL: § 163

TRUNCHIERE: procedeu de formare a unui cuvînt nou prin scurtarea cuvîntului de bază

UNIPERSONAL: § 163

VARIABIL: care variază, care are forme flexionare, flexibil

VARIANTĂ: fiecare dintre realizările echivalente ale unui și aceluiași fapt de limbă (cuvînt, formă flexionară, construcție etc.)

VARIANTĂ LIBERĂ: variantă aflată pe același plan cu alta (§ 7)

VARIAȚIE: § 348

VARIETATE FUNCȚIONALĂ (A LIMBII): ramificație a limbii folosită într-un anumit domeniu de activitate

VARIETATE TERITORIALĂ (A LIMBII): ramificație a limbii propriie unei anumite regiuni (grai, subdialect, dialect)

VERB: § 120

VERB ABSOLUT: § 122

VERB AUXILIAR: § 121

VERB COPULATIV: § 121, 264

VERB DE ASPECT: § 125

VERB DE DECLARAȚIE: § 403

VERB DE MODALITATE: § 125

VERB DURATIV: § 123

VERB INTRANZITIV: § 122

VERB MOMENTAN: § 123

VERB PERSONAL: § 163

VERB PREDICATIV: § 121

VERB PRONOMINAL: § 124

VERB REFLEXIV: § 124

VERB REFLEXIV DINAMIC: § 124

VERB REFLEXIV EVENTIV: § 124

VERB REFLEXIV IMPERSONAL: § 124

VERB REFLEXIV OBIECTIV: § 124

VERB REFLEXIV PASIV: § 124

VERB REFLEXIV RECIPROC: § 124

VERB SEMIAUXILIAR: § 125

VERB TRANZITIV: § 122

VIITOR: § 152

VIITOR ANTERIOR: § 153

VOCABULAR: totalitatea cuvintelor unei limbi

VOCABULAR FUNDAMENTAL: parte a vocabularului care cuprinde cuvintele cele mai folosite, frecvente și esențiale pentru comunicare

VOCALĂ: sunet al vorbirii produs prin scurgerea nestînjinită a curentului de aer sonor și care poate forma singur o silabă: *a, ă, î, e, i, o, u*

VOCATIV: § 34

VOLIȚIONAL: referitor la voință

VORBIRE DIRECTĂ: § 404

VORBIRE DIRECTĂ LEGATĂ: § 406

VORBIRE INDIRECTĂ: § 405

VORBIRE INDIRECTĂ LIBERĂ: § 407

VORBIRE SEMIDIRECTĂ: § 407

Indice de cuvinte (forme), afixe, segmente și îmbinări*

- a *adj. pron.* 34, 177
a *art.* 24, 34, 64, 69, 77, 91, 99-103, 134, 142, 144, 146, 171, 173, 260, 269, 272, 342, 359, 371, 374, 480, 489, 490
a *interj.* 34
a *prep.*₁ 34, 67, 95, 103, 117, 134, 182, 187, 190, 210, 238, 239, 248, 257, 265-267, 269-271, 313, 314, 329, 349, 350, 370, 375, 378, 485
a *prep.*₂ 34, 67, 139, 264, 265, 268
a *vb. aux.* 24, 34, 91, 225, 232
-a *art.* 53, 64, 74, 75, 79, 87, 90, 91, 96, 142, 144, 146
-a *part.* 142, 174-178, 182, 184, 190, 191, 256, 262
-a *suf. vb.* 198, 223, 224, 227, 228
a(aa) 291, 292
a adunat (coborât etc.) 225
a anumiți 270
a bănui 19
abelian 112
abia 256, 259
abia ce 436
abitir (mai ~) 258
abrog 221
abrogă 221
absoarbe (a ~) 199
absolut 127, 315
absolut remarcabil 259
absolvă/absolvește 201
absolvi (a ~) 201, 222
absorbi (a ~) 199
abține (a se ~) 211, 313
aburi (a ~) 39
acacia 47
academician(ul) X Y 108
acasă 252-255, 259, 263
acătării (mai ~) 123
acceda (a ~) 199
accede (a ~) 199, 200, 215, 247
accesor(iu) 114
accidenta (a se ~) 203
accidente/accidenți 52
a ce 270
acea 105, 177, 178
aceasta 174-176, 487
aceasta zi 176
această 47, 175, 176
această primă întâlnire 144
aceea 177, 178, 187
aceea ce 188
a ceea ce 103, 187, 270
aceeași 178, 179
acei(a) 177, 178
aceiași 178, 179
acel 105, 177, 178, 444, 485
acela 105, 177-179, 444, 485
acela care 178, 187
acel care 178
acel(a) ce 178, 188
acel(a) ceas 177
acelaș 179
același 178, 179

* În scopul economisirii spațiului, semnul / este folosit în acest indice nu numai pentru variante, ca în restul cărții, ci și pentru gruparea altor unități. Abrevierea *part.* = particulă (nu participiu).

- acelălalt 179
 acele 177, 178
 acelea 177
 aceleași 178, 179
 aceleea 178
 aceleeași 179
 acelei 177
 aceleia 177, 178
 aceleiași 178, 179
 acelor(a) 177
 acelorăși 178
 acelui 177
 aceluia 35, 177, 178
 aceluiași 178
 acest 40, 47, 175-177, 192, 484, 485
 acesta 173-176, 484, 485, 489, 492
 acesta din urmă 176
 acest alt 192
 acestălalt 179
 aceste 47, 134, 175
 acestea 174
 acestea fiind zise 212, 215, 326
 acestea zise 215, 326
 acesteia 175
 acesteia 174, 175, 178
 acestor 175
 acestora 174, 175
 acestor anumitor/anumiți colegi 117
 acestui 64, 175
 acestuia 35, 174, 175, 178, 489
 acești 40, 47, 134, 175
 aceștia 174
 acetilenică 112
 acetilsalicilic 112
 a ceva 190
 aci 256
 acia 256
 aci... aci 280, 289, 399, 408, 412, 413
 acile(a) 256
 aciua (a ~) 220
 a cite... 139
 a citeva 103
 acolea 256
 acolo 252, 255, 256
 acolo-ia 257
 acoloșa/acolo-șa 257
 acolo unde 435
 acopere (să ~) 234
 acoperi (a ~) 222, 223, 234
 acorda (a ~) 375
 acordarea 66
 acord(eaz)ă 201
 acru 112
 actual 484
 acu 257
 acum 255, 256, 382
 acumă 256
 acum... acum 289, 399, 412
 acum... ani (în urmă) 382
 acum, că 438
 acuși 257
 adaoge (a ~) 199, 478
 adaose/adaosuri 61
 adape (să ~) 235
 adap(i) 220
 adastă 222
 ADAS-ul(ui) 87
 adă! 242
 adăpe (să ~) 235
 adăp(i) 220
 adăuga/adăugi (a ~) 199
 adăugită 199
 addenda 56, 73
 adera (a ~) 376, 491
 ades(e) 257
 adesea 257, 383
 adese(a)ori 257
 a destui colegi 117
 adevăr 44
 adevărat 199, 354, 355
 adeveri (a ~) 199
 ad-hoc 113
 adică 252, 255, 256, 350, 430
 adică(te)lea 256
 Adina 86
 adineaorea/adineaori 256
 adio 292
 adîncă bătrînețe 57
 adînci bătrîneți 57
 admirabil 126
 adoarme-l! 242
 adormi (a ~) 196
 adormi 227
 adormi! 242

- p>
adormițele 57
-
- a doua oară 146
-
- a două cărți 103
-
- adresa (a ~) 322, 374
-
- adu! 242
-
- aduce aminte (a ~) 32, 33
-
- aduce aminte (a-și ~) 251
-
- aducere-aminte 32, 33, 88
-
- aduceți! 241, 242
-
- adu-! 243
-
- adun (ei ~) 219
-
- aduna (a ~) 222, 239
-
- aduna (ei ~) 224
-
- aduna-le-vor 232
-
- aduna mințile (a-și ~) 58
-
- adunase 229, 230
-
- aduna-se 229
-
- adunasei 230
-
- adunaseși 229, 230
-
- adunași 227
-
- adunat-am 225
-
- adunatu-i-am 226
-
- Adunații Teiului 97
-
- adunați-vă-ți 242
-
- adună 40, 227
-
- adunăi 228
-
- adunăși 228
-
- a ei 171, 172
-
- aerodroame/aerodromuri 61
-
- afară! 292
-
- afară că 451, 452
-
- afară de 275-277, 393, 394, 452, 453
-
- afară de a(cea)sta 393
-
- afară să 453
-
- a făcut (ei ~, a spus etc.) 337
-
- a fi adunat (coborît etc.) 239
-
- a fi adunînd (coborînd etc.) 239
-
- a fi fost iubit(ă) 250
-
- a fi iubit(ă) 250
-
- afla (a ~) 196, 222
-
- afla (a se ~) 196
-
- află 222
-
- află (se ~) 342
-
- aflî 222
-
- aflu 222
-
- aflua/aflui (a ~) 199
-
- a fost odată 325, 341
-
- afumă 201
-
- aga 55, 77
-
- agă 55
-
- agă 55
-
- agăi 77
-
- agăt(i) 41
-
- age 61
-
- agerime 71
-
- agerimi 57, 71
-
- Agerpres 87
-
- Aglae 96
-
- agrea (a ~) 213, 220, 489
-
- agreați 220
-
- agreăm 220
-
- agrecază 220
-
- agreez(i) 220
-
- agromec(uri) 83
-
- ah 292-294
-
- ai
- art.*
- 24, 64, 69, 99-103, 134, 171, 260,
-
- 342, 359, 371, 374, 490
-
- ai
- vb.*
- 208, 225, 236, 237
-
- ai! 245
-
- a-i
- prep.*
- +
- pron.*
- 100
-
- a-i (= ai) 225
-
- aia 177
-
- ai aduna (coborî etc.) 237
-
- ai adunat (coborît etc.) 225
-
- aia mică! 178
-
- aibă/aibe (să ~) 245
-
- aibi! 245
-
- aicea 256
-
- aici 255, 256
-
- aicișă 257
-
- aidoma 260, 265, 374, 386
-
- ai ei 171, 172
-
- aievea 113, 119, 256
-
- ai fi adunat 237
-
- ai fi adunînd 237
-
- ailaltă 179
-
- ailantă 180
-
- ai lor 172
-
- ai lui 171, 172, 329
-
- ai mei 171
-
- ai noștri 172
-
- ai să aduni (cobori etc.) 232
-
- ai săi 171, 172
-
- aista 174

- aistalalt 179
 ai tăi 171
 aiura (a ~) 199
 aiurea 256
 aiurea! 292
 aiurit 199
 aivă (să ~) 245
 ai voștri 172
 ai 21 de state 103
 a întâia 479
 -aj 61
 -ajii 61
 ajunge (a ~) 195, 217
 ajuta (a ~) 373
 ajuta cuiva/pe cineva (a ~) 196
 ajutor 388
 ajutor! 292
 al 24, 64, 69, 99-103, 134, 142, 144, 146,
 171, 173, 184, 185, 260, 272, 277,
 341, 342, 359, 368, 371, 374, 485,
 490
 a-l 100
 -al 116
 a la 264
 à la 265
 alalt 179
 alaltăieri 179
 alaltăseară 179
 -ală 81
 alămuri 59
 alăturat 342
 alătura/alături 256
 alături cu 276
 alături de 276
 albastru 40, 116, 119
 albastru-deschis 118
 albastrul 119
 albaștri 40, 116, 119
 alb colilie 67, 386
 alb(e)-negre 118
 albi 62
 albușe/albușuri 61
 alcătui (a ~) 334, 366
 al ceea ce 103
 alde 189, 190
 al-de 190
 al doilea casă 146
 al doilea război mondial 152
 al două cărți 103
 al (a, ai, ale) dracu' 100
 ale *adj. pron.* 177
 ale *art.* 24, 64, 69, 99-103, 134, 171, 260,
 342, 359, 371, 374, 480, 490
 -ale 58
 alea 177, 178
 alcagă 40
 alea 80
 ale ei 171, 172
 al ei 171, 172
 aleg 40
 alege (a ~) 347
 alei 100, 173
 alei mele 173
 alelalte 179
 ale lor 172
 ale lui 171, 172
 ale mele 171
 ale mele (unei colege, prietene etc.~)
 100, 173, 493
 alene 255
 ale noastre 172
 alerga o cursă (a ~) 195
 ales 214
 ales (mai ~) 259
 ale sale 171, 172
 alese 202
 ale tale 171
 Aleutine 50, 57
 ale voastre 172
 Alexandre! 85
 Alexandrina 53
 Alexandru 43, 53, 56, 96
 Alexandru! 85
 al frate-su 100
 alia (a se ~) 376
 alianță 389
 alias 350
 alimentări 489
 al lor 171, 172
 al lui 171, 172
 al meu 100, 171, 172
 al nostru 90, 171
 al nostru steag 25, 90, 99, 107, 173, 468
 al numeroase (boli) 103

- alo! 291
 al o 135
 alor 99, 100, 173
 a lor *pron.* 171, 172
 a lor (= alor) 100, 173
 a lor (mei, noștri etc.) 173
 al oricui 191
 al său 171, 172
 alt 34, 95, 107, 189-192, 273, 369, 393, 394, 452, 480
 alta 190-192
 altă 34, 190, 191
 altăceva 191
 altăcineva 191
 altădată 253
 altă dată 253
 al tău 171, 172
 al tău însuși (un portret ~) 169
 altce 189
 altceva 189, 191, 314, 367, 371, 394
 alteine 189
 alteineva 189, 191, 314, 368, 371, 372, 394
 alte 134, 190, 192
 altei 190, 191
 alteia 190
 altele 190
 Alteța sa 165
 altfel 253, 259, 391, 442
 alt fel 253
 altfel spus 406
 altmint(e)rea/altmîntrele(a) 256
 altmînteri 256, 259, 391
 altor 190, 191
 altora 190
 altui 190, 191
 altuia 190
 altul 95, 107, 189-191, 193, 273, 314, 369, 393, 394, 452
 alt(ul)... decît 393
 altul om 95, 191
 altundeva 255, 394
 alți 134, 190, 191
 alți colaboratori/vecini 192
 alții 190, 191
 al U.E.F.A. 100
 alui 100
 a lui *pron.* 171, 172
 a lui (= alui) 100
 alui meu 173
 a lui meu 173
 alunelul 46, 73
 alunga (a ~) 200
 alungi (a ~, a se ~) 200
 Aluniș(ul) 97
 al vostru 171
 am 208, 225, 236
 am aduna (cobori etc.) 237
 am adunat (coborît etc.) 225
 a maică-sa 100
 am a scrie 198
 a mă fi mirat 249
 a mă mira 249
 ambasadoare 53
 ambasador 53
 ambele 135
 ambele două 136
 ambele trei 136
 ambelor 135
 ambi- 153
 ambigue 113, 489
 ambiguu 113, 489
 ambiguu 113
 ambii 94, 96, 135, 136, 471
 ambii doi 136
 ambilor 135
 am de scris 198, 216
 a mea 171
 a mea (unei colege ~) 173
 a mele (unei colege ~) 173
 a meu 100
 amfi- 153
 am fi adunat (coborît etc.) 237
 am fi adunînd (coborînd etc.) 237
 amfo- 153
 am fost 224, 226, 230
 am fost adunat 226, 230
 am fost adunînd 224
 am fost iubit(ă) 249
 a-mi 249
 amică 79
 a-mi fi închipuit 249
 a-mi închipui 249
 amin 292

- aminte 33
 amintească-și 248
 aminti (a ~) 196, 376
 aminti (a-și ~) 196, 203, 373
 aminti despre (a-și ~) 275
 amintinduși/amintindu-și 168
 amii 219, 220
 amie (să ~) 235
 amîn 219
 amîn- 136
 amîna (a~) 220
 amîndoi 40, 94, 135, 136, 471
 amîndouă 135
 amînduror 40, 135
 amîndurora 135
 amîne (să ~) 235
 amîni 220
 amînpatru 136
 amîntrei 136
 am plătită 225
 am să (adun, cobor etc.) 232
 a(m) trebuit să plec 240
 a multe 103
 a multor 103
 a mulți colegi 117
 -an 53
 Ana! 85
 anale 56
 analog 66, 115, 376, 378
 analo(a)gă 115
 ananas 47
 a n-a oară (pentru ~) 152
 a N.A.T.O. 100
 Ană! 85, 97
 Andrei 85, 96
 Andromedei 84
 Anei/Anii 84
 -anie 78
 animal 47
 animalule! 75
 Ano! 85
 a noastră 171
 -ant 64, 363
 antepenultimul 129
 anterior 122, 259, 374
 anticip(eaz)ă 24
 antișoc 113, 119
 a-ntiia 144
 anțărț 145
 a nu iubi 241
 anul acesta 484
 anul al doilea 141, 151
 anul al treilea 151
 anul cînd 427
 anul întii 141, 151
 Anul Nou 44
 anume 252, 350, 430, 440
 a numeroase (boli) 103
 anumit 112, 114, 116, 355
 anumitei 114, 117
 anumitor 117, 270
 anumitui 114, 117
 anunța (a ~) 372
 Anzi 57
 a o 135
 aoleo/aoleu 291
 a orice 190
 apare (a ~) 199
 a parte din 270
 apartenență 322
 aparține (a ~) 103, 195, 196, 322, 374
 a patra parte 137
 apăr 40
 apărătoare/apărători 60
 apărea (a ~) 196, 199
 aperi 40
 aplauze 56
 apoi 292, 398, 439, 448, 450, 452
 aport 291
 aprind/aprinz 219
 aprindă/aprinză (să ~) 235
 aproape 34, 141, 252, 255, 259, 260, 374
 aproape că 284
 aproape de 259, 260
 aproape spre 141
 apropiia 224
 apropiia (a ~) 221
 apropiați 221, 222
 apropiie 40, 221, 227
 apropiie (să ~) 234
 apropiiei 228
 apropiem 221
 apropiieși 228
 apropiieți 222

- apropii 221
 apropiind 213
 apropiu 221
 apropo de 277, 390
 aproximativ 139, 141
 aproximativ vreo 141
 apt 322, 374, 375, 405
 apuca (a nu ~) 438
 apuca (a se ~) 198, 216, 217, 374
 apuca de săpat (a se ~) 198
 apuie/apună (să ~) 235
 ar 208, 236
 ar' (~ să) 232
 -ar 61, 113, 363
 ar aduna (cobori etc.) 237
 aranj(e)a 224
 aranjați 220
 aranjază 220
 aranjăm 219
 aranjează 219, 220
 aranjez(i) 219
 arar(e) 257
 arareori 257
 arată 40
 arate/arăte (să ~) 235
 arați/arăți 220
 arāmuri 55
 arăt 40, 220
 arăta (a se ~) 332
 arătător 366
 arbitrar 113
 arbitri 58
 arborea 54
 ard/arz 219
 arde (a ~) 228
 are 342
 are să (adune, coboare etc.) 232
 are să trebuiască 202
 areți 220
 ar fi adunat (coborît etc.) 237
 ar fi adunînd (coborînd etc.) 237
 ar fi venită 216
 argintiu 112
 arhi- 38, 125
 arhisupraaglomerat 126
 arici 58, 73
 ariciul 73
 arii 62
 aripi 62
 -ariu 113
 Aro 87
 aroga (a-și ~) 196
 ar place/plăcea (mi- ~) 199
 arteziane/arteziene 62
 articolul 151
 articolul 214 152
 aruncă-! 242
 aruncă-lă-! 243
 arză (să ~) 236
 as 40
 a sa 171, 172
 -ască 200, 234
 asculta (a ~) 372
 asculta de/pe cineva (a ~) 196
 ascund 219
 ascut/ascuț 219
 ascută/ascuță (să ~) 235
 a se 249
 aseamănă 221
 aseară 178
 a se duce 248
 asemăn 221
 asemenea (să ~) 235
 asemenea 113, 119, 180, 256, 259, 355,
 371, 386, 442
 asemenea (oameni) ca 180, 479
 asemeni *adv.* 256
 asemeni *vb.* 221
 A.S.E.-ul(ui) 87
 asiduu 113
 asociație 389
 aspri 116
 aspru 116
 a spus (ei ~) 225
 asta 174-176, 336, 343, 355, 369, 371,
 466, 487
 Astarte 85
 astă 175, 355, 466
 astă-iarnă 466
 astălaltă 179
 astă-noapte 175, 254
 astă seară 175
 astă-vară 175, 254, 263
 astăzi 175

- aste 175
 astea 174, 175
 astei 175
 asteia 174
 asteilalte 179
 astelalte 179
 astfel 174, 404, 441, 442, 444
 astfel de 180
 astfel de... ca 479
 astfel de... cum 180
 astfel încît (să) 415, 444
 astm(ă) 51
 astre 51
 asuma (a-și ~) 196
 asupra 64, 265, 268, 269, 271, 275, 375, 381, 382, 390
 asupra a 269
 asupra ce 269
 asupra două 269
 asupra-i 161
 asupra mea 269
 asupra-mi 162-163, 268
 asupra-și 168
 asupra-ți 269
 asupră-le 162
 asupră-mi 162, 268
 aş *interj.* 292, 310
 aş *vb.* 208, 236, 237
 așa 107, 121, 180, 255, 259, 292, 307, 315, 371, 406, 441, 442, 444
 așa (oameni) ca 479
 așa că 415, 444
 așa cum 290, 442
 așa... cum 289
 aşadar 279, 280, 282, 400, 415, 416
 aşadar şi prin urmare 415
 așa (de) 307
 aşadă (să ~) 235
 așa de 125
 așa (de)... că 290
 așa (de)... de 290
 așa (de) frumos 259
 așa (de)... încît 290
 aş aduna (coborî etc.) 236
 așa după cum 290, 442
 așa (o) petrecere 107
 așa şi așa 262
 aşază 41, 221
 aşchii 62
 aşchiuţă 52
 aşează 221
 aşed 219
 aşez 219, 221
 aşeza (a ~) 219, 235
 aşeze (să ~) 235
 aş fi adunat (coborît etc.) 237
 aş fi adunată 237
 aş fi adunînd (coborînd etc.) 237
 aş fi fost iubit(ă) 249, 250
 aşî *interj.* 292
 aşî s. 40
 aşî *vb.* 237
 aşî (= a-şi) 168
 a-şi 168, 249
 aşpri 116
 -aşte 220
 aştepta (a ~) 196, 215
 aştepta (a se ~) 215
 aşterne cîmpului/vîntului (a se ~) 66
 aşterne drumului (a se ~) 66, 380
 aştri 51
 -at 215
 a ta 171
 atac(i)/atăc(i) 220
 atale 58
 atare 180, 371, 444
 atari 180
 ataşaţi 220
 ataşază 220
 ataşăm 219
 ataşează 219, 220
 ataşez(i) 219
 atenua (a ~) 220
 atenuează/atenuiază 220
 atenu(i)ez 220
 atinse 202
 atitudine unde 427
 atît *adv.* 255, 256, 289, 307, 387, 441, 444
 atît (*adj.*) *pron.* 189, 190, 369, 444
 atîta *adv.* 256
 atîta (*adj.*) *pron.* 189, 190, 371
 atîta de 256
 atît... ca şi 486
 atît (de)... că 290

atît... cît 413, 414
 atît... cît și 256, 289, 290, 397, 398,
 409-411, 486, 487
 atît de 125, 256, 307, 387
 atît (de)... de 290
 atît de frumoasei fete 270
 atît de frumos 259
 atît (de)... încît 290
 atît(a)... încît 256
 atîtea 190
 atît... precum și 477, 486
 atîți(a) 190
 atribui (a ~) 375
 atribuie 222
 atroce 113
 atroci 113
 atu 48, 74
 atunci 256
 atunci 255, 256, 437, 439, 448
 atunci cînd 420
 ați 208, 225, 236, 237
 -ați 198, 218, 220, 221
 a-ți *prep.* + *pron.* 249
 a-ți (= ați) 225
 ați aduna (coborî etc.) 237
 ați adunat (coborît etc.) 225
 atică 71
 ațici 71
 ați fi adunat (coborît etc.) 237
 ați fi adunînd (coborînd etc.) 237
 ațipi 227
 ați plătită 225
 au *adv.* 306
 au *conj.* 278-280, 411
 au *interj.* 294
 au *vb.* 24, 225, 237, 342
 au adunat (coborît etc.) 225
 aud 219
 aude (a ~) 199
 auditor(iu) 114
 auleu 291
 au nu cumva 306
 au plătită 225
 aur 49, 55
 auriei 119
 auriele/auriile 119

aurii 120
 au să (adune, coboare etc.) 232
 au spus (el ~) 225
 austriace/austriece 62, 115
 auto- 197
 autoacuză pe cineva (a ~) 197
 autocita (a se ~) 196, 197
 autorul însuși 169
 auzi (a ~) 199, 367
 auzi-l 242
 auzi-l-aș 237
 auzi-lă-i! 243
 avalanșă 75
 avalanșă/avalanșe 75
 avantaje/avantajii 61
 avea (a ~) 19, 195, 198, 203, 208, 209,
 216, 225, 232, 243, 245, 251, 329,
 367, 368
 avea (de-)a face 211, 370
 avea datoria (a ~) 211
 avea de gînd (a ~) 251
 avea grijă (a ~) 109, 110
 avea habar (a ~) 56
 avea (un) interes (a ~) 110
 avea încotro (a nu ~) 319
 avea în vedere (a ~) 203
 avea onoarea/plăcerea (a ~) 211
 avea (un) rost (a ~) 110
 avem să (adunăm, coborîm etc.) 232
 avertiza (a ~) 372
 aveți! 245
 aveți să (adunați, coboriți etc.) 232
 aviatore 54
 avid 322, 374, 405
 avînd în vedere 384
 avînd în vedere că 287, 440
 a voastră 171
 avu(se)i 245
 avu(se)răm 245
 axis mundi 88
 azvîrl 222, 223
 azvîrlă 222, 223, 234
 azvîrle 222, 234
 azvîrle (să ~) 234
 azvîrli (a ~) 222, 223, 234
 azvîrlu 222
 a 21 de state 103

- ă(ăă) 487
 -ă *des. adj.* 115
 -ă *des. s.* 48, 49, 53, 58, 61, 70, 71, 74, 75, 83-85, 162
 -ă *des. vb.* 214, 216, 218, 222, 228, 234, 243
 -ă *suf. s.* 39, 53
 -ă(-) *suf. vb.* 227, 228
 ăă 310
 ăi *vb.* 231
 -ăi 77, 79, 84
 ăi(a) 177
 ăi aduna 231
 ăi fi adunat 233
 ăi fi adunînd 238
 ăilalți 179
 ăilalții 493
 ăl 177, 178
 ăla 177, 178, 478
 ălalalt 179
 ăla micul 178
 Ăla om! 178
 ălălalt 95, 179, 478
 ălălaltul 95, 180, 478, 493
 ălbii 62
 ăl(a) de 187
 ălea 178
 ălei(a) 177
 ăleilalte 179
 ălalt 179
 ălaltul 478
 ălor(a) 177
 ăloralalte 179
 ăloralalți 179
 ăloralalților 180, 493
 ălui(a) 177
 ăluilalt 179
 -ăm 218, 220
 -ăni 222
 -ără 225
 -ăsc 200, 218, 220
 ăst 174, 175
 ăsta 174-176, 478
 ăstälalt 179
 ăstälalt 95, 179
 ăstälaltul 95, 180
 ăstea 175
 ăstei 175
 ăsteia 174, 175
 ăsteilalte 179
 ăstor 175
 ăstora 174
 ăstorlalte 179
 ăstorlalți 179
 ăstorlalților 180
 ăstui 175
 ăstui(a) 174
 ăstuilalt 179
 -ăște 200, 218, 220, 243
 ăștea 175
 ăștei(a) 175
 ăști 175
 -ăști 200, 218
 ăștia 174
 ăștilalți 179
 -ăt 60
 -ătate 49
 ăți 231
 ăți aduna 231
 ăți fi adunat 233
 ăți fi adunînd 238
 ba 252, 255, 310, 316
 ba... ba 280, 289, 399, 408, 412, 413
 babo! 72
 ba că 413
 ba da 315, 316
 bade 56
 badea 74, 77, 78
 badei 77, 78
 badeo! 70
 bagajul de cunoștințe al/ale 101
 bagatelizări 57
 baia 80
 Balcanul 57
 bale 56
 balenă 54
 banca 151
 bande 59, 71
 bang 293
 banjo 48, 75
 bantu 113
 ba nu 316

barăcei/barăcii 80
 barăci 62
 barman(i) 62
 baroc(ă) 115
 base 53, 62, 116
 bască 40, 53, 63, 116
 basce 53, 63, 116
 basci 53, 62, 116
 basma 48, 72, 74
 basmale 58, 72
 basmalei 80
 basmaua 74, 75, 79, 80
 bașca 264, 393
 bată 236
 bate (a ~) 38, 199
 bate cîmpii (a ~) 51
 bate joc (a-și ~) 251
 bateți! 241
 batîr 448
 batîr că 448
 batîr de 449
 batîr să 449
 băboi 55
 bădia 74, 75, 78
 bădica 77, 78
 bădicăi/bădichii 77
 bădie 49
 bădița 77, 78
 bădiței 77
 băga (a ~) 251
 băga de seamă (a ~) 32, 33, 251
 băga în boale (a ~) 32, 60
 băga în draci (a ~) 251
 băga în sperieți (a ~) 32
 băgare de seamă 33, 88, 326
 băga seama (a ~) 251
 băgător de seamă 33, 88
 băiat 53, 64
 băiatule! 75, 76, 93
 băiatul mamei! 76
 băiatului cel/celui harnic 104
 băietele! 76, 93
 băieții! 77
 băieții mamei! 77
 băieți și fete! 72
 Bălcescului 85
 Băleanca 53

Băleanu 53
 Bălțatei 84
 bănuea/bănu(i)e)a 224
 bănuească/bănu(i)e)ască (să ~) 235
 bănu(i) (a ~) 19, 228
 bănuie(ște) 201
 bănuise 19
 bărăci 62
 bărbat 47, 54, 71
 bărbate! 70, 71
 bărbătesc 127
 bărbătește 254, 386
 bărbătuș 54
 bări 493
 băști 40, 53, 63
 bătea (a ~) 199
 băteți! 242
 bătrîn, bătrîn 125
 bătrîne 116, 120
 bătrînețe(a) 57
 bătrîneți(le) 57
 bătrînii-aceia 92
 bătrînii-ar vrea 92
 bătrînu-a 91
 bătrînu-acela 91
 bătrînu-al doilea 91
 bătrînu-aude 91
 bătrînu-i 91
 bătrînu-l 91
 bătrînu! 120
 bătu 202
 băui 246
 băusem 246
 băut 215, 246
 bea (a ~) 195, 204, 222, 242-244, 246
 bea! 243
 be(e)ai 246
 be(e)am 246
 beat tun 125
 beat turtă 253
 bebe 48, 58, 73, 75
 Bebe 53
 beie (să ~) 246
 beizadea 47, 54, 55
 beizadeaua 55, 75, 79
 bej 113
 beneficiu 91

- benzi 59, 71
 Berbec 46
 berbec(e) 50, 75
 Berbecul 44, 46
 berbeleacul 56, 73
 beui 246
 beusem 246
 beut 246
 bez 264, 265, 393
 bi- 153
 biata fată/biată fata 119
 bici 72
 bicicletă cu două roți 153
 bicicletă cu trei roți 153
 biciul 81
 biet 94, 119, 354
 bietul 119
 bietul tata/tată 94
 -bil 116, 363, 379, 454
 bilion 130, 131, 134
 bine *adj.* 34
 bine *adv.* 34, 255, 257, 258, 334, 438
 bine *s.* 34, 95
 binecuvîntare 82
 bineînțeles 253, 257
 bine înțeles 253
 binele 95
 binevoi (a ~) 203
 binișor 33
 biochimie 82
 biolog 82
 biologie 56
 birjar! 70, 77
 birjare! 77
 birjarule! 77
 biruie(ște) 201
 bis 140, 294
 bisa (a ~) 140
 Bistriței 84
 bit(s) 58
 biți 58
 bizui (a se ~) 378
 bînd 246
 blestem 221
 blesteme/blestemuri 60
 blîndu-i chip 162
 bloc-turm 82
 Blocului Național Sindical 87
 blug 56
 blugi 8, 56
 B. N. S.(-ului) 87
 boale 60
 Boboc 96
 Bobotează 45
 bocanc(ă) 51
 bogdaproste 292
 bogat 40
 bogați 40
 boi(i) 57
 boișoară 54
 bolero(u) 50
 boli 60
 bombăne 201, 222
 bombănește 201
 bonețele 60
 bonețică 60
 bordo 113
 bosniace/bosniece 62
 botgros 82
 bradă 54
 Brașov 97, 98
 Brașovul 86, 97, 98
 bravo 66, 292, 294, 375
 Brăilei /Brăilii 84
 bre 292-294
 breaz 115
 breji 115
 brigada nr. 3 (numărul trei) 152
 brigadă 62
 brigăzi 62
 brișo(ă) 51
 brîie 63
 brînă 63
 brîne 63
 brînză-n sticlă 82
 brîu(ri) 63
 broscuț(ă) 53
 broșa 75
 broșă/broșe 75
 brusc(ă) 116
 brusce/bruște 116
 bruști 116
 bucata 93
 bucătar 53

bucătăreasă 53
 bucătea 60
 bucătele 60
 bucăți 138
 bucățică 60
 bucura (a ~) 19, 378
 bucura (a se ~) 19, 375, 378, 434
 bucură (se ~) 19
 bucură de (se ~) 342
 București 57, 97, 98, 489
 Bucureștii 57, 338
 Bucureștii Noi 97
 Bucureștiul 57, 98, 338
 bucuria 75, 79
 bucurie 78
 bucuriei/bucuriii 78
 bucuriei ei 173
 bucurii 78
 buftea 46, 53, 73
 bulgăr(e) 50
 bulibașa 77
 bulibașei 77
 bun 38, 112, 121, 176, 215, 257, 355
 bună 112, 176
 bună-cuviință 82
 bunăoară 253
 bunăstare(a) 83
 bunăstării 83
 bunătate 56
 bunăvoie 355
 bunăvoință 42, 82
 bun de 217, 390
 bune 39, 112, 120
 bunei-stări 83
 buni 112
 bunic 52
 bunica 79, 80, 95
 bunică 52, 60, 72
 bunicăi 79
 bunică-mea 83
 bunică-său 84
 bunicele/bunicile 76
 bunicii 79
 bunici 52, 60
 bunicii 79
 bunicul 78, 91, 98
 bunicu-l 91

bunicule! 77
 bunicu-meu 78
 bunicu-său 83
 bunințele 257
 bun la 390
 bunule 120
 burheji /burghezi 62
 burghie/burghiuri 60
 Bușteni 57
 butic(ă) 51
 butoaie 72, 148
 butoi 72
 buună 125
 Buzău(l) 98
 buzna 32

 c- 267
 ca *adv.* 67, 110, 121, 122, 141, 252, 258,
 260, 265, 276, 284, 285, 346, 386,
 442, 476, 479
 ca *conj.* 285
 ca *prep.* 110, 265, 266, 275, 276, 284,
 346, 347, 390, 392, 476
 -ca 53, 84
 ca aceea 128
 ca aceia 128
 ca acel 444
 ca acela 128, 444
 ca acelea 128
 ca atare 180, 286, 415
 ca aurul 32
 cable/ cabluri 61
 ca, cadou 488
 cacao 48, 74, 79
 cacaua 79
 Cacicăi 84
 ca cînd 442
 ca cum 287, 442
 cad 40, 219
 cade (a ~) 199
 cade (ei ~) 337
 ca doar(-doar) 440
 ca doar de 440
 ca drept 266
 café frappé 88
 café-frappé-ul(ui) 88

- cais(ă) 52
 cal 53
 ca la 141, 267
 cal-de-mare 82
 cale lungă 381
 calfă 47
 calific(ă) 221
 califice (să ~) 235
 califici 221
 Calipso 85
 calul-popii 82
 ca lumea 128
 cam 128, 141, 252, 254, 260, 314, 315,
 365, 455
 ca mama 110
 ca (o) mamă 110
 cam așa 314, 315
 cam bolnav 259
 cam vreo 141
 canadiene/canadiene 62
 canalul Sulina 98
 Canare 50, 57
 canate/ canaturi 61
 canoe 58
 ca nu cumva să 432, 440
 cap 52, 63
 c.a.p. 83
 capabil 211
 capete 52, 63
 ca pe tine 260, 326
 capi 52, 63
 Capitală 44
 capitolul întâi 151
 capitolul prim 144
 ca (un) profesor ce era 110
 capul 93
 Capul Midia 98
 c.a.p.-ul 83
 capu-mi 162
 capuri 52, 63
 c. a. p.-uri 83
 caracteristice 59
 caracteristicii 80
 caracteristici 59
 caracteristicii 80
 carale 58
 Caragiale 46
 cară 61
 care (*adj.*) *pron.* 180, 182-184, 186, 188,
 190, 191, 339, 359, 369, 376, 405,
 426-429, 461, 471, 474, 478, 482-
 485, 492
 care *s.* 61
 carea 184
 care cum poate 184
 carele 184, 478
 careva 189, 190
 care va să zică 286, 415, 432
 cari 184, 478
 Carmen 49, 85, 86, 93, 96, 98
 carnavalescă 115
 Carol Cvintul 145
 Carol I (întîi) 151
 caro(u) 50
 Carpatul 57
 Carpați 44, 57
 Carul-Mare 44
 carte 48, 74
 cartea 74, 75, 80, 91
 carte-a 91
 cartea-i/lui/sa 354
 cartof 51
 carto(a)fă 51
 casa 75
 casa sa 173
 casa unde 427
 casă 43
 ca... să 279-281, 285, 286, 288, 405, 418,
 422, 424-426, 428-430, 432, 440,
 441, 444, 446, 450, 451
 cască 62
 case 39, 354
 casei 75, 80, 354
 casele 75
 casier(ă) 53
 casierică 53
 casii 80
 Casiopeei 84
 castor 54
 ca și *adv.* 67, 121, 122, 258, 276, 289,
 342, 386, 442, 476, 479
 ca și *conj.* 397, 410, 411
 ca și *prep.* 347, 476
 ca și cînd 442

- ca și cum 287, 424, 442
 ca și lui 326
 catarg(e) 40
 categoric 315
 Catrinel 49, 96
 ca urmare 66, 355
 caut 40
 caută 227
 caut (un) zahăr 107
 cauți 40
 cauza (a ~) 203, 366, 491
 cauză 383
 ca virgulă cadou 488
 caz 390
 cazărmi/căzărmi 62
 cazi 40
 că 38, 278-280, 282, 284-286, 292, 306,
 307, 314, 384, 405, 413, 415, 418,
 422, 424-426, 428-430, 432, 433,
 438, 439, 443-445
 -că 53, 77, 79
 căci 278, 280, 282, 285, 430, 438, 439,
 468
 cădea (a ~) 198, 199
 căderea 211
 că fiindcă 279, 284
 căi (a se ~) 196, 328, 378
 -căi 79
 călare 40
 călări 40
 călătoare 39
 călător- 39
 călătorea- 39
 călători (a ~) 39
 călătorise- 39
 călăuz(ă) 55
 călcîile 76
 căldică 115
 cămaș(e)a 75
 cămașă/cămașe 75
 cămilo 54
 cămine/căminuri 61
 căpșune/căpșuni 59
 căpșunei/căpșunii 80
 cărei 182
 cărei (al ~, a ~, ai ~, ale ~) 185, 186
 căreia 182, 184
 căror 182
 căror (al ~, a ~, ai ~, ale ~) 185
 cărora 182, 185
 cărticică 79
 cărții 75
 cărui 39, 182
 cărui (al ~, a ~, ai ~, ale ~) 184, 185
 căruia 182, 184
 căruia (al ~, a ~, ai ~, ale ~) 182
 că să 279, 282, 285, 422, 424, 428, 430,
 432, 440, 464
 căsoaic 58, 73
 căști 62
 cătană 47, 54
 cătră 267
 către 265, 267, 271, 375, 376, 380, 382
 cătun(ă) 51
 cățea 60
 cățele 60
 cățeluș(ă) 52
 căuta în coarne (a-i ~) 163
 căută 227
 ce 103, 125, 180, 181, 183, 184, 186,
 188, 191, 192, 254, 270, 307, 313,
 367, 368, 371, 384, 405, 425, 426,
 429, 437, 440, 441, 471, 474, 484
 cea *art.* 104, 111, 116-118, 124
 cea *interj.* 293
 cea (*adj.*) *pron.* 187
 ce-a 104
 cea care 187
 cea ce 187
 cea de(-)a doua 144, 145
 cea dintii 143
 Ceahlău 56
 ceailaltă 180
 cea întii 143
 cealaltă 179
 cealălaltă 180
 ce alta/altceva? 192
 cea mai bine 259
 cea mai prima(-ntii) 144
 ceartă 71
 ceas de ceas 262
 ceașcă 40
 ceață 71
 ceașescu 45

- ce bine 259
 ceda (a ~) 200
 ce de (mai) 181
 ceea 187
 ceea 187
 ceea-ce 187
 ceea ce 103, 183, 187, 188, 270, 336,
 343, 429, 430, 477
 ceeaaltă 180
 ce e ciudat (curios etc.) 186
 ce e drept 186
 ce fel de 181
 ce frumoasă 259
 cei *art.* 104, 111, 116-118, 124, 133, 135,
 136, 145
 cei *vb.* 220
 ce-i 104
 cei(a) ce 187
 ceialalți 180
 cei cîțiva/cele cîteva zeci de metri 134
 ce-i cu astea 181
 cei de(-)al doilea 145
 cei două sute de lei 134
 cei două sute trei lei 134
 ceialtă 180
 ceialți 179
 ceialți colaboratori 180
 cei leneși 104
 cei mai bine 259
 cei 195 de lei 134
 cel *art.* 104, 111, 116-118, 124, 143-145,
 178, 258, 261, 341, 368, 485, 492
 cel (*adj.*) *pron.* 177, 178, 187
 ce-l 104
 cela 105, 177
 cel al 105
 celalalt 179
 celalt 180
 celălalt 179, 180
 celălant 180
 cel care 178, 187
 cel ce 177, 178, 183, 187, 188, 420, 426,
 427
 cel de(-)al doilea 144, 145
 cel dintîi 142, 143
 cel din urmă. 129, 183
 cele 104, 111, 116-118, 124, 133, 135,
 136, 145
 cele ce 187
 cele cincisprezece zile 134
 cele de(-)al doilea 145
 cele două sute de lei 134
 celei *art.* 104, 116-118
 celei *pron.* 187
 celei(a) ce 187
 celei de a cincea zi(le) 145
 celei de(-)a doua 145
 celei de a patruzecia aniversare/aniver-
 sări 145
 celei de-a șaptea zi 492
 celei de-a treia zi(le) 361
 celeilalte 179
 celelalte 179
 celelalte surori 180
 celenterat(e) 57
 cel harnic 105
 cel întîi 143
 cellalt 179, 180
 cel mai 126
 cel mai bine 258, 259
 cel mai bun elev 107
 cel mai bun prieten 104
 cel mai de seamă 128
 cel mai lovit 214
 cel mai optim 127
 cel mai prima 144
 cel mai puțin bine 258
 cel mai... și (cel) mai 105
 cel mic 178
 cel mult/puțin/tîrziu 258
 celor 103, 104, 117, 118
 celor ce 187
 celor de(-)al doilea 145
 celorlalte 179
 celorlalți 179
 celor mai multor/mulți 117
 celor trei 135
 celui 104, 117, 118
 celui ce 187
 celui de(-)al doilea 145
 celuilalt 179
 ce mai 181
 ce mai? 406

- cent(i)- 153
centru de difuzare a presei 101, 110
cenți 149
Cepeca 87
cer 58
cerbă 54
Cerbu(l) 97
cere (a ~) 235
cere (a se ~) 215
cere scuze (a ~, a-și ~) 473, 488
ceri 220
Cernei 84
certa (a se ~) 196, 203
certe 71
certuri 58
ceru 202
ceruri 58
ce-s cu astea? 181, 335
ce se întâmplă? 406
cesta 174
cești 40
Cetate(a) 97
ceți 71
ceva 189-191, 311, 312, 367, 371
cezariene 62
C.F.R. 87
C.F.R.-ul 87
C.F.R.-ului 87, 91
-chea/-chia 213
cheamă 41
chel 115
che(l)i 116
cheltui (a ~) 386
chem 41
chema (a ~, a se ~) 332, 335
chenzină 136
chiar 169-171, 252, 255, 256, 391, 448
chiar când 287
chiar dacă 287, 288, 448, 449
chiar dacă... tot(uși) 290
chiar de 288
chiar el însuși 171
chiar fără (ca) să 449
chiar însuși 476, 482
chiar voi 170
chibrite/ chibrituri 61
chibzuință 56
-chii 79, 84
-chiind/-chind 213
Chile 98
chinez 115
chinezi 62
chingei/chingii 80
chint- 153
chiori (a ~) 200
chiori (a ~) 39, 220, 235
chip 38
chip că 442
chipie/chipiuri 61
chipiile 76
chipurile 253, 464
chiraleisa 292
chiriașa 75
chiriașă/chiriașe 75
chit că 288, 448
ci 279, 280, 286, 392, 397, 399, 400, 411, 413, 414, 451
cicatriza (a se ~) 197
cică 284, 464
-cid 52
ci dimpotrivă 287, 414
-cii 79
cimbru 55
cincea (a ~) 146, 256
cincelea (al ~) 146
cinci 256
cincia (a ~) 146
cinci două sute 149
cinci kilograme două sute (de grame) 149
cinci kilograme și două sute (de grame) 148, 149
cinci kilograme și trei sferturi 147
cincilea (al ~) 145, 146
cincisprezece (minute) 149
cincisprezecea (a ~) 142
cincisprezecelea (al ~) 142
cinci sute 132
cinci și trei pătrimi/sferturi 147
cincizeci 132
cincizeci de procente/promile 137
cincizeci de procente la mie/sută 137
cincizeci la mie/sută 137
cinci zecimi 137
cincizeci mia (a ~) 142

- cincizeci miilea (al ~) 142
 cine 180, 181, 183, 184, 186, 187, 189,
 191, 192, 371, 376, 405, 426, 427
 cine... acela 423
 cine alteineva/altul 192
 cine cum poate 184
 cinema 48, 51
 cinemaua/cinemaul 51
 cineraria 50, 58, 491
 cinerarie 50, 58
 cinerarii 58
 Cine ştie? 312
 cine ştie ce/cine/cît 189
 cine ştie cînd 262
 cineva 189, 190, 311, 368, 371, 372
 cine-va 190
 cinsprezece 131
 cinste 56, 71, 79
 cinstea şi corectitudinea 340
 cinstei 79
 cin sute 132
 cinzeci 132
 cioareci 56
 cioban 97
 Ciobanu 96, 97
 ciocan de/pe/pe/pe lipit 488
 ciorapi de/din lîna 488
 ciorchină/ciorchine 51
 circa 139, 141
 circa vreo 141
 circulator(iu) 114
 cireaşă 59
 cireşe/cireşi 59
 cireşei/cireşii 80
 ci şi 286, 289
 citi (a ~) 42, 195, 199
 citi(i) 42
 citit 215
 Citroën 50
 ciubuce/ ciubucuri 61
 ciucur(e) 50
 ciuruie(şte) 201
 cizmărie 56
 ciînele 74, 75
 ciînele de vînătoare al tatei 101
 ciîne(le)-lup 82
 ciîni(i)-lupi 82
 cîlţi 56
 cîmpi 51
 Cîmpia Turzii 84
 Cîmpulung 86
 cîmpuri 51
 cînd 255, 279, 280, 426, 436-439, 447,
 448, 450, 451
 cînd... cînd 280, 289, 399
 cînd să 287, 436
 cînd şi cînd 262
 cînd şi unde 409
 cîndva 255
 cinepă 55
 cînt (ei ~) 219
 cînt (eu ~) 200
 cînta (a~) 198, 200, 239, 253
 cîntare 239
 cîntase(ră)m 24
 cîntă 39
 cîntără 480
 cîntec 253
 cînteră (să ~) 480
 cîntîndă 214
 cîrjă 59
 cîrje/cîrji 59
 cîrjei/cîrjii 80
 cîşti 48, 75
 cit *adv.* 67, 121, 122, 125, 252, 254, 256,
 258, 260, 265, 286, 307, 346, 386,
 399, 400, 413, 414, 424-426, 432,
 435-437, 441, 442, 446
 cit *conj.* 279, 280, 444
 cit (*adj.*) *pron.* 180, 182-184, 187, 190,
 313, 369, 371, 376, 426, 429, 432,
 437, 442
 cita (a ~) 129, 183
 cită 182
 citălea (al ~) 183
 cită mai 183
 cită vreme 437, 439, 450
 cit ce 287, 436, 441, 478
 cit... cit 399
 cit de 125, 261, 307
 cit de cit 262
 cit despre 276, 390
 cite *adv.* 136, 139, 252, 255
 cite (*adj.*) *pron.* 129, 182, 441

cîtea (a ~) 183
 cîte cinci(sprezece) 136
 cîte de zece ani 139
 cîte cu una 139
 cîte doi 32, 139
 cîte doi, cîte doi 139
 cîte doi, doi 139
 cîte două treimi 139
 cîte (o) jumătate 139
 cîtelea (al ~) 129, 180, 181, 183
 cîteodată 140, 253
 cîte o dată 140
 cîte o treime 139
 cîte patru (băieții, fetele) 136
 cîteși- 136
 cîteșipatru (băieții, fetele) 136
 cîteșitrei 136
 cîteșitrele 136
 cîte un sfert 139
 cîte unu (una etc.) 139
 cîteva (sute, zeci) 141
 cît mai numeroși 261
 cîtor 182
 cîtor trei 136
 cîtorva 103
 cît privește 276
 cît să 444
 cît și *adv.* 67, 121, 122, 258, 386, 442
 cît și *conj.* 286, 289, 411
 cît și de 121, 258
 cît timp 286, 287
 cîtlea (al ~) 183
 cîtuși 256
 cîtuși de puțin 256, 313
 cîțva 189
 cîț 291
 cîți 129, 182
 cîți de mulți 261
 cîți mai numeroși 261
 cîțiva 103, 369
 clar 31, 33
 clarific 221
 claritate 31
 clarvăzător 118
 clasa 151
 clasa a doua 144, 489
 clasa a întâia 144

clasa a-ntîia 103, 144
 clasa doua 103, 144, 489
 clasa întîi 144, 152
 clasa întîia 144
 clasa una 152
 clește/clești 51
 cloapete/clopote 63
 clorhidric 112, 127
 cloric 112
 clujean 116
 coade 59
 coafeză 53
 coafor 53
 coagula (a se ~) 197
 coaj(e)a 75
 coajă/coaje 75
 coale 59, 478
 coalei 80
 coarne 61
 coasă (să ~) 235
 coase (a ~) 195, 228, 235
 coate 61
 coate-goale 82
 coboară! 242
 cobor (ei ~) 219
 cobor (eu ~) 200
 cobori! 242
 cobori (a ~) 199, 200, 222, 223, 239
 coborîre 239
 Coca 54
 coca-cola 492
 cocă 71, 79
 cocăi 79
 coclauri 56
 cocoasă/cocoase 75
 cocoloase/cocoloși 51
 cocoră 54
 cocoș 53
 codru 91
 codrule! 68
 cogeamite 94, 113
 coj(e)a 224
 colea 256
 colegă 72
 colegelor! 77
 colegi 58
 colegilor! 77

- colegi și colege! 72, 77
 coli 59
 colibri 48, 58, 75
 colii 80
 colilie 67
 colind(ă) 51
 colonei/ coloneli 62
 colonel 62
 colosal 125, 126, 479
 Comaliment(ul) 87
 comandă 342
 Comanei 84
 Combinatul de Utilaj Greu 44
 combustibile/ combustibili 51
 comicsuri 493
 comis(oaie) 53
 comoara mea! 76
 companii/compănii 62
 complet(amente) 254
 complice 54
 complicea 54
 complicele 54
 complici 54
 comporta (a ~) 203, 366
 concede (a ~) 199
 concede (a ~) 199, 200, 202, 203, 215, 247
 concentra pe (a se ~) 275
 concomitent 259, 374
 concur(ează) 201
 condiție 390
 condițiile/condițiile 76
 conduce (a ~) 242
 conferi (a ~) 222
 confeti 56, 73
 conform 103, 259, 260, 265, 374
 conform cu 276
 confuz 31, 115
 confuzie 31
 congressman 62
 kongresmeni 62
 considera (a se ~) 335
 consta (a ~) 222, 239, 240, 246, 374, 375
 constau 222
 constă 222
 conste(a) (să ~) 246
 constitui (a ~) 69, 322, 334, 366
 constituie 342
 constituiure 322
 construi (a ~) 203
 conta (a ~) 378
 contemporan 376
 continua (a ~) 198, 220, 489
 continua să sape (a ~) 198
 continuă 227
 continue/continui 113, 489
 continui/continuu (eu ~) 220, 489
 continuînd 213
 continuu 112, 113
 contra *prep.* 64, 264, 265, 268, 269, 271, 272, 346, 375
 contra(s) 59
 contra a 269
 contra chitanță (cost, cronometru, ram-burs) 269
 contractantul 339
 contract(ează) 201
 contradictor(iu) 114
 contra noastră 269
 contrar 66, 113, 114, 259, 265, 270, 374
 contrar a 270
 contrar așteptărilor 259
 contrară 113
 contrare 113
 contrarie 113
 contrari(i) 113
 contrariu 113
 contra trei 269
 converge (a ~) 247
 convinge despre (a se ~) 275
 convins 215
 convoacă 221
 convoace (să ~) 235
 convoc 221
 copce/copci 59
 copere (să ~) 234
 coperi (a ~) 234
 copertei 80
 copertei/copertii 80
 copia (a ~) 220
 copiază 201, 220
 copie 201
 copiează 220
 copie de pe/după original 274

- copii 42, 62, 92
 copii! 41, 77
 copiii 42, 92
 copiilor! 77
 copil 43, 62
 copilărie! 68
 copile! 77
 copilule! 77
 Copșa Mică 86
 copt 215
 corabie 78
 corabiei/corăbiei 21, 78
 corai 113
 cordoba(s) 59, 73
 corect 8, 315
 corectitudine 71
 corectitudini 71
 corelat 342
 corelația 274
 corespunde (a ~) 376
 corespunzător 259, 260, 374
 Corin(a) 53
 cornuri 61
 corrigenda 56
 corvezi 62
 corvoadă 62
 cos 40
 cosei 228, 230
 cosesem 230
 co(a)șei-mi! 242
 cositor 55
 cost 221
 costa (a ~) 372, 373, 386
 Costache 96
 co(a)stă 221
 co(a)ste (să ~) 235
 Costea 96
 Costică 85
 Coșbuc 96
 coși 40
 cotețe/cotețuri 60
 cotidiane/cotidiene 63
 cot la cot 389
 cot la cot cu 389, 446
 coturi 61
 coup de foudre 88
 cover-girl 48, 49
 covoare 40
 covor 40
 cozi 59
 C.P.U.N. 87
 crainice 76
 crainicei/crainicii 80
 crainicile 76
 Craiovei 84
 crap 220
 crape/crăpe (să ~) 235
 cravașă/cravașe 75
 Crăciun 44, 45
 Crăciunelul de Sus 98
 crăp(i) 220
 crea (a ~) 213, 220, 489
 creadă/crează (să ~) 235
 creat 489
 creați 220
 creăm 220, 489
 cred 219
 crede (a ~, a se ~) 335
 crede! 242
 credințe/credinți 59
 credinții 80
 creează 220
 creez(i) 220
 creiere/creieri 52
 creind 213
 creioane cinci 132
 creînd 213, 489
 crep 220
 cresc 40
 crești 40
 crezi! 242
 Crișul Repede 97
 Crișuri 56
 cruce 38
 cruciș 253, 257
 cruji/cruzi 115
 cruzeiro(s) 58
 cu 66, 67, 94, 95, 259, 260, 264, 265,
 267-269, 271, 274, 275, 322, 329,
 342, 346, 374, 375, 376, 378, 379,
 382, 385, 388, 390, 391, 397, 410,
 445, 446, 485
 cu aceea că 445
 cu ajutorul 388

- cu... ani (înainte/în urmă) 382
 cu atît 443
 cu atît mai... că 290
 cu atît (mai)... cu cît 441
 cu atît mai mult 256
 cu binişorul 33
 cu chip că 442
 cu chiu, cu vai 262
 cu cît 442, 443
 cu cît... cu atît(a) 256
 cu cîte una 139
 cu condiţia 276
 cu condiţia (ca) să 287, 448
 cu... cu tot 389
 cu dinadinsul 262
 cu excepţia 276, 394
 cufăre/cufere 63
 cu gîndul să 441
 cu greu 263
 cui 181, 186, 187
 cu intenţia 384
 cu intenţia să 420, 441
 cuişoare 56
 cuiul 81
 culcă (se ~) 227
 cules (un ~) 217
 culi 48, 58, 73, 75
 culminant 126
 cum 121, 255, 258, 279, 280, 282, 286, 307, 405, 424-426, 436-439, 441, 442, 468
 cum că 279, 418, 422, 426, 428, 430, 432, 462, 464
 cum... cum 289
 cumătră 72
 cumătru 71
 cumetre! 70, 71, 77
 cumetri 71
 cuminte 36, 118
 cu minte 36, 118
 cuminţi 118
 cumnate! 77
 cumnatu-meu! 83
 cumnăţelei 79
 cumpăra (a ~) 203
 Cum (să) nu? 313
 cum să spîm? 406
 cumsecade 36, 113
 cum se cade 36
 cumsecadea (vecină) 119
 cumsecadele (vecin) 119
 Cum se poate? 312
 cum şi 286, 289
 cu mult 124
 cumva 255-257, 447, 449
 cumvaşi 256, 257
 cumvaşile 256
 c-un/cu-n 267
 cunoaşte pe sine însuşi (a se ~) 171
 cunoştinţă 54
 cu oricine 191
 cuplu 131
 cu privire la 276, 390
 curaj 56
 curat ca lacrima 127
 curăţ 221
 curăţa/curăţi (a ~) 199, 200
 curăţe/cureţe (să ~) 235
 curăţel 114
 curăţi/cureţi 221
 curea(uă) 50
 curent(ă) 484
 curente/curenţi 52
 curînd 34, 259, 272
 cu scopul 384
 cu scopul să 441
 cuseră 39
 cu siguranţă 331
 custode 54
 cusui 228, 230
 cususem 230
 cu şoşele, cu momele 57, 262
 cutare 189, 190, 191, 492
 Cutărescu 191
 cutărică/cutăriţă 191
 cu titlu(l) 92
 cu toate acestea 33, 391, 414, 449
 cu toate astea 391
 cu toate că 33, 287, 288, 448
 cu toate că... dar/însă 290
 cu toptanul 56
 cu tot (toată, toţi, toate) 276
 cu tot dinadinsul 262
 cu totul (şi cu totul) 263

- cu toții 339
 cu toții (noi ~) 329
 cutremurul din 77 151
 cuveni (a se ~) 209, 215, 347, 375, 377, 434
 cuvine-se 248
 cuvinte 40
 cuvînt 40
 cvadragenar 153
 cvadr(i)- 153
 cvadrilion 130
 cvadruplu 140
 cvincv- 153
 cvint-153
 cvintilion 130, 153
 cvintul 145
 cvintuplu 140
- d- 267
 da 180, 252, 255, 306, 315, 316
 da (a ~) 195, 198, 222, 244, 245, 251
 da' 281
 da bir cu fugiții (a ~) 251
 da buzna (a ~) 32
 daca 281
 dacă 33, 279-281, 285, 306, 418, 422, 424-426, 428, 430, 432, 436, 439, 447-450, 463, 464, 477, 480, 485
 dacă chiar 287
 dacă... însă 284, 290, 477
 dacă vrei (să mă crezi) 406
 Dacia 50
 dacie 46
 da cinstea pe rușine (a ~) 378
 da de-a rostogolul (a se ~) 406
 da iama (a ~) 56
 da înapoi (a ~) 251
 da în vileag (a ~) 56
 da jos (a se ~) 251
 dam 245
 dantescă 115
 da palme (a-și ~) 196, 203
 dar *conj.* 31, 257, 278-282, 284, 286, 303, 392, 397, 399, 400, 405, 408, 411, 413-416, 447, 450-452, 474, 477
 dar s. 31
 dar(e)-ar 211, 237
 dară 33, 257, 281, 415, 416
 darămite 397, 398, 410, 411
 dar care 483
 dar cu toate acestea 414
 dar însă 279, 284, 400, 413, 476, 482
 dar în schimb 287, 414
 darmite 398, 410, 411
 dar și 286, 289, 397, 452
 dar totuși 414, 449
 da (un) semn (a ~) 110
 da silințele (a-și ~) 58
 dasupra 267
 dată 146
 dată fiind 343
 date 59
 dat (dați, dată, date) fiind 276, 343, 384
 dat fiind că 287, 288, 420, 440
 da (un) telefon (a ~) 110
 dator 209, 363, 367
 datora (a ~) 103, 199, 200
 datori (a ~) 199, 200
 datorită 66, 69, 95, 103, 199, 265, 269, 384, 388, 445
 datorită a 134, 269, 270
 datorită faptului că 287
 da zor (a ~) 110
 dă (ei ~) 223
 dădeai 245
 dădeam 245
 dădui 245
 dădusem 245
 dăduși 245
 dă-i înainte! 160
 dălii 489
 dărîma (a ~, a se ~) 204
 dă să spună 198
 dăți 59
 de *conj.* 34, 279-282, 306, 418, 422-425, 430-433, 436, 439-441, 444-450, 463
 de *interj.* 34
 de *prep.* 34, 38, 67, 68, 95, 122, 124-126, 128, 132, 133, 137-139, 142, 144-146, 181, 210, 211, 216, 217, 253, 258, 259, 261, 264-275, 313, 329, 346, 347, 350, 370, 374-376, 378, 379, 381, 383-390, 426, 434, 439, 440, 442, 479, 482, 485, 488

- de *pron.* 34, 183, 187, 426
 de(c) 291, 293, 294
 dea (să ~) 245
 de a 211, 266
 de-a 94, 262, 263, 266, 322
 de-a berbeleacul 56
 de(-)abia 259, 263, 438
 de-a binele(a) 262
 de-a bușile(a) 262
 de acasă 259
 de aceea 255, 262, 286, 287, 383, 384,
 415, 439, 440, 443
 de aceea că 290
 de acestea 370
 de aceștia (unii ~) 329
 de a citi 354
 de acolo că 287
 de-a doua oară 146
 de-a dreptul 32, 95, 262
 de aia 443
 de ajuns 262, 263
 de alta 255
 de altfel 263
 de-a lungul 36
 de-a lungul a cîtorva ore 103
 de ambele dați 140
 de amîndouă dațile/orile 140
 de-a ndăratele(a) 262
 deapăn(ă) 221
 de-a prinselea 32
 de aproape 263
 de-a pururea/pururi 262
 de-a roata 262
 deasă 115
 de asemenea 262, 286, 398
 de asemeni 262
 de asta 440
 de astă dată 175
 deasupra *adv.* 34, 35
 deasupra *prep.* 34, 35, 64, 69, 95, 265-
 269, 381
 de-asupra 266
 de aur 32
 de-a valma 56, 262
 de azi pe mâine 262
 de bine că 439
 de bine ce 287, 439, 448
 de bine, de rău 262
 de bună seamă 262, 315, 326
 debușee/debușeuri 61
 deca- 153
 de calitatea întii 144
 de către 265, 266, 379, 381, 382, 434
 de ce 439, 443
 de ce? 182
 decearnă/decerneze (să ~) 234
 deceda (a ~) 200
 de ce... de ce 289
 deceniul șapte/al șaptelea 152
 De ce nu? 313
 decerna (a ~) 199
 decerne (a ~) 199, 234
 deci 8, 252, 279, 280, 282, 400, 407, 408,
 415, 416, 480
 deci- 153
 deci care 483
 de cînd 436
 de cînd lumea (și pămîntul) 262
 decît *adv.* 67, 122, 252, 258, 260, 265,
 314, 316, 386, 392-394, 414, 442-
 444, 447, 451-453, 470, 477
 decît *conj.* 280
 decît că 452
 de cîte două ori 140
 de cîte ori 287, 437
 decît eu 260
 de cîte zece ani 139
 decît numai 476
 decît pe tine 386
 decît să 442-444
 decît ție 386
 declamator(iu) 114
 Declarația de independență 44
 declarația unde 427
 decret-lege 82
 de cu 266
 decum 398
 de cum 122, 287, 436, 442, 443
 de curînd 259
 de cu ziuă 50
 dedai 245
 dedam 245
 dedasem 245
 dedau 222

dedea (să se ~) 245
 dedeam 245
 de deasupra 266, 269
 dedei 245
 de departe 124
 dedesem 245
 dedesubt 96
 dedesubtul 96, 265
 de două ori 139, 140, 326, 383
 de două ori mai mult 140
 de două, trei ori 139
 de departe 124
 de după 266
 de excepție 128, 354
 de exemplu(l) 92
 de fapt 263, 448
 de față 484
 defel 253, 312
 de fel 253
 deferi (a ~) 222, 322, 374
 defilee/defileuri 61
 definitiv 127, 258
 de fost 244
 de frunte 128
 degaja 224
 degaj(eaz)ă 201
 degaje(ze) (să ~) 234
 degeaba 253, 257, 263
 d-ei 165
 D-ei 166
 deie (să ~) 245
 de... în 383
 de îndată ce 436
 de înțeles 216
 de jur împrejur 262, 272
 dela 266
 de la 67, 265, 266, 271, 375, 380, 382,
 436, 486
 de la... la 381, 383
 de la... până la 284, 381, 383, 478
 delega (a ~) 347
 delimitarea 274
 de lângă 266, 268
 deloc 42, 253, 263, 310-312
 de loc 42, 253
 de mai mare dragul 36, 125, 387
 demarchează 201

de masă 354
 dement 127
 demențial 127
 demi- 153
 de milioane 128
 de minune 387
 demîncare 82
 de moarte 387
 demult 263
 de mult 263
 demutiza (a ~) 38
 de nedescris 32
 de nespus 387
 de n ori 152
 denotă 201
 dens(ă) 115
 deoache 221
 deoarece 279, 280, 438
 deoarece... de aceea 290
 deochea (a ~) 221
 deochea (a se ~) 203
 deocheați 221
 deochem 221
 deochi 221
 deodată 139, 253, 263, 438
 de odihnit 198
 de o manieră (lamentabilă) 254
 deoparte 263
 de o parte 381
 de o parte (pe ~) 263
 deopotrivă de 121, 258, 386, 471
 de oricîte ori 191, 287
 deosebesc (se ~) 342
 deosebește (se ~) 342
 deosebit 125, 127, 355
 deosebit de 485
 de parcă 287, 442, 443
 departe 255, 256, 259, 374
 departe de 210, 256, 277, 392
 depăn 221
 depe 266
 de pe 265, 266, 274, 275
 de pe cînd 436
 de pe la 266
 de pe lângă 266
 depene (să ~) 235
 depeni 221

- de peste 266
 de peste zece ori 139
 de (o) pildă 109
 de... pînă 284, 381, 383
 de pînă pe la 266
 de pînă pe lîngă 266
 de plimbare/plimbat 354
 deposează 201
 de prima calitate 144
 de prima oară 146
 de primă necesitate 144
 de prim ordin 144
 de prin 266
 deprind 219
 deprinde (a se ~) 375
 derbi 48, 75
 des 115, 116, 253, 257
 desag 51
 desagă 51, 62
 desagi 62
 de... să 279
 de să 144
 descăzut 82
 deschid 219
 deschide (a ~) 196, 204, 243
 deschide! 243
 deschide gura! 93
 deschideți! 242
 descopere (să ~) 234
 descoperi (a ~) 222, 234
 descuraja (a se ~) 197
 dese 257
 de seamă 32, 128
 deseori 257
 desface (a ~) 242
 desfășor 221
 desfide (a ~) 200, 203, 215, 247
 desigur 36, 256, 257, 315, 331, 334
 de silă, de milă 262
 desparte/despărți (a ~) 199
 despre 265, 271, 275, 375, 379, 381, 390
 despresor 221
 desprind 219
 destina (a ~) 374
 destinat 405
 de student 354
 destui/destul de buni 261
 destul *adv.* 117, 125, 127, 255, 257, 446
 destul(ă) *adj.* 387
 destul de 125, 128, 387
 de sub 265
 deșartă *adj.* 40, 116
 deș(e)artă *vb.* 221
 deșarte *adj.* 116
 deșarte/deșerte (să ~) 235
 deșert *adj.* 40, 116
 deșert *vb.* 221
 deși *adj.* 116
 deși *conj.* 36, 279, 280, 284, 405, 426, 448, 477, 485
 deși... dar/însă 284, 290, 477
 deși sau pentru că 409
 deși... tot(uși) 290
 deșteptăciune 56
 detei 245
 detesem 245
 detesta (a ~) 366
 de toate părțile 381
 de tot 263
 de tot dragul 128
 de trei ori 139, 140
 de trei ori mai mult 140
 dețin(e) 342
 deunăzi 131
 de unde 288, 447, 448, 450
 de unde nu 447
 de unde (și) pînă unde 262
 de unul singur 131
 deveni (a ~) 217, 332
 de voie, de nevoie 262
 devreme 253, 263
 de vreme ce 287, 439
 de vreo cinci ori 139
 dezbar/dezbăr 221
 dezbare/dezbere (să ~) 235
 de zor 263
 di 267
 di- 153
 dibace 112
 dibaci 112
 diferă 342
 diferențiază (se ~) 342
 diferi (a ~) 222
 diferit 112, 116-117, 354, 355

- ul>
- diferitor 117
- diferiți 103
- difuzarea/difuzare a 110
- difuzoare 52
- difuzori 52
- dihai (mai ~) 123
- dihaniei 78
- dimineata 96
- dimineata 96
- diminețile 253
- dimpotrivă 414, 448, 450
- dimprejurul 265
- dimpună 257
- din 124, 138, 258, 264-268, 273-275, 375, 376, 380, 384, 386, 388, 390, 436, 439, 441, 442, 445, 486, 488
- din acestea 370
- din aceștia (unii ~) 329
- dinadins 263, 273
- dinaintea 265
- Dinamo 85, 98
- dinapoia 265
- dinăuntru 36
- dinăuntru 265
- din cale(-)afară 125, 263
- din cauza 276, 383, 384
- din cauza faptului că 440
- din cauză că 439, 459
- din cauză de 383
- din ce 439
- din ce în ce 123
- din cît(e) 262
- din cîte știi 262
- dincolo de 277, 393, 452
- din contra/contră 263
- dindărătul 265
- dingă 268
- din... în 381
- din jurul 276
- dinlăuntru 36
- din lăuntru 36
- din moment ce 109, 439
- din momentul ce 109
- din nou 262
- din o 273
- din partea 64, 390
- din parte-mi 108, 162
- din... pînă în 381, 383
- din pricina 383
- din pricină că 439
- din pricină de 383
- din punct(ul) de vedere 109, 254, 276, 390
- din punct de vedere rezultate 390
- din punct de vedere social 254
- din sînul 277
- dinspre 265, 266
- din spre 266
- din timp 263
- dintîi 142, 143
- dintr- 163, 263, 267, 273, 274
- dintr-acei(e)a 177
- dintr-adins 263, 267, 273
- dintr-asta 176
- dintr-astea 176, 274
- dintr-ăsta 176
- dintre 124, 138, 258, 265, 267, 272, 274, 283, 375, 386
- dintr-însii 163
- dintr-o dată 139, 263
- dintru 109, 138, 163, 169, 265, 267, 268, 273, 274, 384
- dintru început 109, 274
- dintr-un 109
- dintr-un început 109
- dintru-ntîi 274
- din una în alta 262
- din urmă 176
- din vreme 263
- din vreme ce 287
- din zi în zi 262
- dipl(o)- 153
- directoară/directoare 53
- director(ului) 44
- director al/directorul 110
- discuta (despre) ceva (a ~) 196
- disec(ă) 221
- dispun(e) 342
- distincție 274
- disting(e) (se ~) 342
- distins 354, 355
- ditamai (băiatul) 94
- diverge (a ~) 247
- divers 117

- divide (a ~) 215, 247
 dizolva/dizolvi (a ~) 199
 dîn 267
 dîngă 268
 dînsa 155, 164
 dînsei 164
 dînsul 96, 155, 164, 165
 dînsului 35
 dînşii 164
 dîrji 115
 dîrz 115
 d-lor 165
 D-lor 166
 d-lui 165
 D-lui 166
 doamna Ionescu! 76
 doamnă 95
 doamne! 77
 Doamne! 77
 Doamne fereşte! 32, 295
 doamnelor! 77
 doamnelor şi domnilor! 77
 doar 257, 326, 421, 439, 440
 doară 257
 doar de 440
 doar-doar 440
 doarme 40
 dobinzi/dobînzi 62
 dobitoc 47
 Dobroge 98
 Dobrogea 44, 97
 Dobrogei 84
 doctor 55, 492
 doctore! 77
 doctoriţă 55
 doctorule! 77
 doctrinar 113
 dodeca- 153
 doftor(oaie) 53
 dogorî (a ~) 200
 doi 34, 47, 131-133, 141, 151
 doi ani şi trei luni 149
 doi ani, trei luni şi cinci zile 149
 doi (de) care (i, re etc.) 133
 doică 79
 doi cîte doi 139
 doi din trei 138
 doilea (al ~) 141, 142, 145, 151
 Doi Mai 150
 doi martie 150
 doimăieni 150
 doime 137
 doi pe cinci 137
 doisprezece 8, 131, 149
 doisprezecea (a ~) 146
 doisprezecelea (al ~) 146
 doisprezece mai 150
 doisprezece mii 132
 doi supra cinci 137
 doi şi trei cincimi 147
 doi şi trei sferturi 148
 doişpe 131
 doiul 135
 doi (de) 3 133
 dolari 149
 dulce farniente 88
 doldora 113
 domin(ă) 221
 domini 221
 domn 66, 77, 95
 Domnia 165, 166
 Domnia ei/lui 165
 Domnia mea 165, 240
 Domnia sa 165, 357
 Domnia ta 165, 166
 Domnia voastră 165
 Domniile noastre/voastre/lor 165
 domnilor! 77
 domnu 92
 domnu' 92
 domnul 78, 92
 domnul! 76
 Domnul 45
 domnule! 77, 406
 domnul Ionescu! 76
 domol(i) 115
 dorm 40
 dormi (a ~) 196, 227
 dormire-ai 237
 dormita (va ~) 231
 dormită 227
 dornic 375
 doua (a ~) 142, 145
 două 34, 47, 131-133, 149

două a cincea 137
 două bidoane și trei sferturi 148
 două din trei 138
 două fără douăzeci și cinci 149
 douălea (a ~) 145
 două martie 150
 două mi(i)a (a ~) 143
 două mielea/miilea (al ~) 143
 două mii 130, 132
 două mii șase sute (a ~) 142
 două mii șase sutelea (al ~) 142
 două miliarde (a ~) 143
 două miliardelea (al ~) 143
 două milioane 132
 două milioan(e)a (a ~) 143
 două milio(a)nelea (al ~) 143
 două ore și cincisprezece minute 149
 două ore și un sfert 149
 două părți din cinci 138
 douăsprezece 131, 149
 douăsprezecea (a ~) 146
 douăsprezecelea (al ~) 8, 146
 douăsprezece mai (martie etc.) 132, 150
 douăsprezece mii 132
 două sute 130, 132, 134
 două sut(e)a (a ~) 143
 două sute de mii/milioane 133
 două sutelea (al ~) 143
 douășunu 132
 două treimi 137
 două-trei sute 141
 două virgulă cinci kilograme 148
 douăzece/douăzecia (a ~) 143
 douăzecelea (al ~) 143
 douăzeci 130, 132
 douăzecilea (al ~) 143
 douăzeci (de) mii 133
 douăzeci și doi 132, 133, 149
 douăzeci și doilea (al ~) 146
 douăzeci și două 149
 douăzeci și douălea (al ~) 146
 douăzeci și două martie 150
 douăzeci și patru ianuarie 150
 douăzeci și una 131-133
 douăzeci și una (a ~) 142
 douăzeci și una ianuarie (iunie etc.) 150
 douăzeci și unu 131-133, 149

douăzeci și unu iunie 150
 douăzeci și unulea (al ~) 142
 douăzeșunu 132
 drac 95, 292
 dracu 92
 dracu' 92, 100, 292
 dracul 92, 292
 Dracul știe! 312
 dracului 100
 drag 70, 116, 119
 draga mea colegă! 72
 dragă 116, 119
 dragă! 70
 dragă fetiță! 72
 dragă frate/prietene! 116
 dragă tată! 70
 *drage 119
 dragei 119
 dragele/dragile 119
 dragi(i) 119
 dragile mele fete! 72
 dragoste 71
 drăgălaș(i) 41
 drăgălașă/drăgălașe 115
 dreaptă 34, 40
 drept *adj.* 34, 38, 39
 drept *adv.* 34
 drept *prep.* 34, 186, 265, 266, 272, 275,
 346, 347, 392, 426
 drept s. 34
 dreptate 38, 40, 42, 44, 56
 dreptăți 40
 drept care 186, 272
 drept-credincios 118
 drept în care 272
 drept pentru 266, 272, 476
 drept pentru care 266, 272
 dreptunghi 38, 42, 82
 dreptunghic 38
 dreptunghiular 38
 drepturi 39
 dresoară/dresoare 53
 drum-de-fier 82
 drumul jumătate 137
 d-sa(le) 165
 D-sa(le) 166
 d-ta 165, 166

- D-ta(le) 166
 d-tale 165
 du! 242
 dubla (a ~) 152
 dublat 140
 dublu 140
 dublu-decalitru 82
 ducă-se 248
 duce (a ~) 196, 242, 251, 328
 duce (a se ~) 196, 328
 duce(să) 53
 duce capul (a-l ~) 251
 duce cu fofirica (a ~) 56
 duce dracului (a se ~) 66
 duce grija (a ~) 109
 duce-m-aş 248
 duce-mă-ţi 242
 duce(ţi)-ni-ţi 157
 duce-se-vor 248
 duceţi-l! 242
 duceţi-mă-ţi 242
 duceţi-ne 157
 duceţi-vă 167
 duce(ţi)-vi-ţi 167
 ducîndu-se 248
 duduca 79
 duet 136
 dulce 112
 dulce-acrişor 118
 dulce ca mierea 127
 dulceţi/dulceturi 59
 dulci-acrişoare 118
 Dumanei 84
 duminica 96
 duminică 96
 duminicile 96
 dumisale 164, 165
 durnitale 164, 165
 Dumitra 53
 Dumitriu II (doi) 151
 Dumitru 53
 dumnea- 165, 166
 dumneaci 164, 165
 dumnealor 164, 165
 dumnealui 35, 164-166
 dumneasa 164, 165
 dumneata 164-166
 dumneata însăşi/însuşi 169
 dumneavoastră 21, 164-166, 325, 336, 343, 357
 Dumneavoastră 166
 dumneavoastră însevă/înşivă 169
 Dumnezeu 44, 45
 Dunăre 97
 Dunăre! 68
 Dunărea 56, 97
 Dunării 84
 duo 136
 duor 131
 dup- 267
 după 66, 186, 216, 265, 267, 268, 274, 375, 380, 382, 384, 385, 388, 390, 426, 436, 440, 441, 445
 după care 186
 după casă 275
 după că 436
 după ce 287, 426, 436, 448, 451
 după ce că 287, 436, 451
 după ce că... (mai) şi 290
 după cît 262, 441
 după cîte 262
 după cît ştiu 262
 după cum 424, 441, 442
 dupe 268
 durezza (a ~) 196, 203
 dusu-s-a 248
 du-te! 248
 duzină 132
 dv(s). 165
 Dv(s). 166
 d-voastră 165
 e 244, 337
 -e *des. adj.* 39, 115, 116, 119, 120, 191, 216
 -e *des. s.* 39, 50, 58-61, 63, 70-77, 80, 83, 85, 162, 216
 -e *des. vb.* 218, 221, 222, 234, 243
 -e *suf. s.* 39, 53
 -e *suf. vb.* 199, 227, 228
 ea 155, 156
 -ea *part.* 256
 -ea *segm.* 79, 178

- că *suf. adj. f.* 115
- că *suf. s. f.* 53, 60
- că *suf. s. m.* 81
- ea *suf. vb.* 198, 223, 224, 239
- ea însăși 169
- ean 116
- eancă 79
- easă 53
- ească *des. vb.* 200, 234
- ească *suf. adj.* 116
- eați 220
- ează 200, 218, 243
- Ecaterinei cea Mare (al ~) 104
- echinoderm(e) 57
- echipaj 336, 338
- echipei Dinamo 85, 98
- ecosez 113, 493
- ecoseză 113
- e de făcut 198
- editura meridiene 45
- efectua (a ~) 220
- eficace 113
- eficacele sale intervenții 119
- egal 66
- egal (a fi ~) 134
- ei *interj.* 293, 294, 307
- ei *pron. f.* 35, 155, 156, 161, 172, 173
- ei *pron. m. pl.* 37, 155, 156
- ei *vb.* 232
- ei *art.* 77, 84, 90
- ei *des. pron. GD* 178
- ei *des. s. + art. GD* 80, 84, 87
- ei aș 293, 310
- ei înseși 169
- ei înșiși 169
- el 155, 156, 164, 165, 176
- el 53, 96, 114, 115
- ele 155, 156
- ele *des. + art.* 76, 81
- ele *suf.* 60, 79, 115
- elefant 54
- elefantiță 54
- elei 79
- ele însele/înseși 169, 170
- ele însele/înșele 170
- elev(ă) 39, 47
- eleva Popescu! 76
- elimin 221
- eliminator(iu) 114
- Elisabeta a II-a 151
- el însuși 169, 171
- em *suf.* 127
- em *suf. + des.* 218
- ém *suf. + des.* 220, 221
- emi- 153
- Eminența sa 165
- Eminescu 46, 107
- emisiunea aceasta 484
- emisiunii/emisiunii 80
- emisiunile/emisiunile 76
- emite (a ~) 227
- en 152
- endeca- 153
- ene(a)- 153
- Enescu 46
- enoriașă/enoriașe 75
- ensprezecelea (al ~) 152
- enșpelea (al ~) 152
- ent 60, 64
- enumăr 221
- enumer(i) 221
- er 53, 60
- era 244
- eram 224, 244
- eram adunînd 224
- eram iubit(ă) 249
- era/eram/erau să 240
- era să 198, 240, 479
- cream 244
- erou 71
- eroul 78
- erupe (a ~) 227
- esă 53
- esc *des.* 200-202, 218, 222, 235, 242
- esc *suf. adj.* 115, 116, 254, 258
- escadronul 2 (doi) 152
- eschimos 59
- escu 191
- este 244, 337, 342
- este de făcut 216
- este interzis(ă)/oprit(ă) 343
- estimp 174
- ește *des.* 200, 218, 243
- ește *suf.* 253, 254, 258

- ești 200, 218, 244
- ești iubit 19
- et 60
- eta 53
- etajul 151
- etate 49
- etrusc 62, 116
- etruscă 63
- etrusce 63
- etrusci 62
- eți 232
- eți 199, 218, 243
- eți 198, 218, 243
- eu 154, 155, 159
- euclidian 127
- eu însămi 169, 170
- eu însumi 169
- eu însumi personal 171
- eu însuși 170
- eu personal 170
- Eurasiei 87
- eu unul 131
- evalua (a ~) 220
- evapor(eaz)ă 201
- eventualitate 390
- evidențiază (se ~) 342
- evita (a ~) 211, 313
- evoc 221
- evo(a)că 221
- evoce (să ~) 235
- exact 315, 437
- examina (a ~) 372, 373
- exceda (a ~) 200
- excelent 126, 258
- Excelența sa 165
- *Excelența ta 165
- Excelența Voastră 166
- exceptînd 265, 394
- excepțional 127, 354
- excesiv 125
- excesiv(i) de scumpi 261
- exclusiv 394
- excluzînd 394
- executor(iu) 114
- exemplu 91
- exemplarul nr. 3000 152
- exercit 221
- exercițiile 76
- exista (a ~) 196, 197
- există 342
- expeditorul 339
- expre 440
- exterior 122, 376
- extra- 38, 125, 126
- extra(extra)fin 126
- extraordinar 125, 126
- extrem 125, 127, 258
- extrem de 126, 482
- extrem de rarism 126
- ez 200, 201, 218, 220-222
- eză 53
- eze 200, 234
- ezi 200, 218
- fabrici/făbriici 62
- face (a ~) 134, 199, 217, 242, 251, 274, 335, 347, 462
- face (a se ~) 217, 335, 347, 462
- face bine (a se ~) 251
- face cunoscut(ă) (a ~) 347
- face lată (a o ~) 160, 251
- facem/făcem (să ~) 199
- face mendrele (a-și ~) 57
- face (o) mîncare 107
- face pe dracul ghem (a ~) 251
- face posibil(ă) (a ~) 347
- faceți/făceți! (nu ~) 199
- faceți/făceți (să ~) 199
- fag(i) 62
- familia 79
- familie 78
- familiei/familiii 78
- familii 78
- fantasc 116
- fantastic 125, 126, 479
- fantastic de 479
- faptul că 287, 420, 440, 477
- farmaceutic 354
- fascicul(ă) 52
- fasole(le) 57
- fata mamei! 76
- fată 53, 72
- fată! 72

- p>fată hăi! 294
-
- fața 32
-
- față cu 276
-
- față de 32, 67, 122, 123, 272, 276, 375,
-
- 376, 392, 442
-
- față de cum 287
-
- fă! 242
-
- facea (a ~) 199
-
- facu 202
-
- făinos 354
-
- făr-a 267
-
- fără conj. 279, 280, 414
-
- fără prep. 67, 149, 210, 265, 267, 268,
-
- 311, 385, 388, 389, 391, 392, 394,
-
- 445, 446
-
- fără a 210, 313
-
- fără ca (...) să 268, 287, 288, 311, 313,
-
- 426, 442, 445, 448, 450, 451
-
- fără de 67, 265, 268
-
- fărădelege 82
-
- fără de lege 268
-
- fără îndoială 262, 263, 315, 331
-
- fără însă ca să 288
-
- fără să 210, 268, 287, 288, 311, 313, 426,
-
- 442, 443, 445, 448, 450, 451
-
- făr' de 267
-
- fătoi 55
-
- Fecioara 46
-
- fel de fel (de) 128, 326
-
- felic(ă) 221
-
- felicite (să ~) 235
-
- felicități 221
-
- felul cum 427, 429
-
- felul întâi 151
-
- felurit 117
-
- femei 58, 92
-
- femeia 80
-
- femeie 47, 54, 72
-
- femeie! 72
-
- femeie-astronaută (scriitoare etc.) 54
-
- femeie-aviator (marinar etc.) 54
-
- femeii 92
-
- femeiușcă 54
-
- femelă 54
-
- femto- 153
-
- fenomenal (de) 479
-
- ferește! 198
-
- feri (a ~) 313
-
- feri (a se ~) 198, 313
-
- ferice 113
-
- ferice de tine! 319
-
- Ferit-a Sfintul! 312
-
- feriți! 198
-
- fete 76
-
- fetei/fetii 80
-
- fetei acesteia 175
-
- fetei cea harnică/celei harnice 104
-
- fetele! 77
-
- fetele mele! 77
-
- fetelor! 77
-
- fetelor acesteia/acestora 175
-
- feti 60, 76
-
- fetica 79
-
- feticăi 79
-
- fetile/fetili 76
-
- fetița 80
-
- Fetița 46, 96
-
- fetiță 72
-
- fetițo! 72
-
- fi (a ~) 10, 19, 36, 194-196, 198, 203,
-
- 204, 208, 209, 214-217, 224, 226,
-
- 230, 233, 234, 237-239, 241, 243-
-
- 245, 249, 251, 329, 332, 478
-
- fi boii acasă (a nu-i ~) 251
-
- fica 221
-
- fișă 116
-
- fi dator (a ~) 367
-
- fidel 116, 375
-
- fideli 116
-
- fi dor (foame, greu etc.) (a-i ~) 377
-
- fie conj. 279-281, 289, 340, 399, 408,
-
- 411-413
-
- fie vb. 236, 449
-
- fie- 184, 189, 191
-
- fiecare 93, 139, 189, 190, 192, 337, 338,
-
- 368, 371, 372, 394
-
- fiecare de (cîte) 139
-
- fiecare dintre ei 192
-
- fiecare dintre noi 192
-
- fie că 413
-
- fiecărui(a) 190
-
- fiece 189
-
- fiecine 189
-
- fie... fie 289

- fie-iertatul 82
 fiert 215
 fie... sau 289, 486
 fieș(te)- 191
 fieș(te)care 189
 fii s. 58, 92
 fii vb. 42, 244
 fiică-sii 83
 fiii 92
 fiindcă 279, 280, 285, 288, 439, 459, 468, 474
 fiindcă... de aceea 290
 fiind fost 214, 479
 fi interesat în ceva (a ~) 479
 fi interzis (a ~) 313
 fila (a ~) 227
 file(u) 50
 filet 50
 final 127
 finea/finele 51
 finețuri 59
 finit 127
 fir(e)-aș 211
 firește 252, 254, 256, 284, 315, 331, 334
 firește că 284
 fite- 191
 fitecine 189
 fiți! 244
 fiu al/fiul 110
 fiule! 76
 fix 116
 fixat 214
 fis 292
 flacări/flăcări 62
 flamingo 75
 Flaro 87
 flasc 116
 fleoșc 292
 Floarea 46, 85
 floarea-soarelui 82
 floarei 80
 Floarei 85
 Florea 53
 Florica 84, 86, 96, 98
 Florică! 86
 Floricăi 84, 86
 Florichii 84
 Florico! 86
 florii 80, 85
 Florii 57
 Floroaria 53
 Floroiu 53
 fo 191
 foame 56
 foarfec(ă) 51
 foarfece 51
 foarte 124, 126, 482
 foarte admirabil (excelent etc.) 127
 foarte bine 258
 foarte înfim 127
 foarte nu știu cum 128
 foarte oarecare 191
 foarte puțin 124
 foarte puțin bine 258
 foarte străvechi 126
 foarte superior 127
 foc 67, 125, 292
 fofirlica 56, 73
 folositor 376
 forabăre/forabere 63
 forja 75
 forjă/forje 75
 forma (a ~) 322, 334, 366
 formidabil 125, 258
 forte 113
 for(ul)/forum(ul) 81
 fosta/fostul R.D.G. 87
 fosta/fostul U.R.S.S. 87, 491
 fo(a)stă 244
 fo(a)ste 244
 fotbal 56
 frag 52, 62
 Fraga 85
 fragă 52
 Fragăi/Fraghii 85
 fraged 40
 fragezi 40
 fragi 62
 fragii 85
 francez 115
 francezi 62
 franco 113
 frate 48, 71, 74, 76, 93
 frate! 70, 406

frate dragă! 116
 fratele 78
 fratelui lui 173
 frate-meu 93, 173
 frate-miu 173
 frate-său 83
 frate-su 173
 frate-tu 173
 frati 76
 fratile/fratili 76
 fratricid(uri) 52
 fraticizi 52
 frați 58, 71
 fraților! 41, 77
 frățește 255
 frescă 63
 fresce 63
 frezie 493
 frică 108
 frige (a ~) 228
 fript 215
 friie 63
 frînă 63
 frîne 63
 frînt 215
 frîu 63
 fruct(ă) 51
 frumoasa frumoaselor 125
 frumoasă 34, 115
 frumoaso! 72
 frumos 33, 34, 115, 119, 253, 254
 frumosul 95
 frumușei 115
 frumușel 112, 114, 115
 frumușică 115
 frunței/frunții 80
 frunul 191
 fudul(i) 115
 fugi (a ~) 38, 195, 199, 200
 fugi! 242
 fugind/fugînd 213
 Fulger 44, 46, 96
 fulgera (a ~) 240
 fumează 201
 funcție de 23, 276
 fundu(l) 92
 funeralii 49

fungi 57
 furișează 41
 fu(se)i 244
 fu(se)răm 244
 fusesem 244
 -ga 84
 Gabi 49, 54
 Galați 57, 97
 Galații 57
 Galațiul 57
 galben-pal 118
 gară 62
 garderob(ă) 52
 gata 113, 119, 209, 354, 378
 -gă 77
 găină 53
 gălbui 112
 gări 62
 gârzei/gârzii 80
 găsi (a ~) 204
 găsi cu cale (a ~) 251
 geaba 257
 geamăte/gemete 63
 Gemenii 57
 gențiane/gențiene 62
 genunche/genunchi 50
 geometrie 56
 George 53
 Georgeta 53
 -ghea/-ghia 213
 gheată 41
 gheme/ghemuri 61
 Gheorghe 53
 Gheorghita 96
 Gheorghita 96
 Gherghina 53
 ghete 41
 ghicească (să ~) 202
 ghicește/ghici! 202, 242
 ghici (a ~) 202
 ghicitoare/ghicitori 53, 60
 ghicitor 53
 ghid 40
 -ghii 84
 -ghiind/-ghind 213

ghilimele 56
 ghionturi/ghionți 51
 ghișee/ghișeuri 60
 ghivece/ ghiveciuri 61
 ghizi 40
 giga- 153
 girl 48, 59, 73, 492
 girls 59, 73
 -giu 49
 gîde 74
 gîdea/gîdele 74
 gîlceavă 59
 gîlcevi/gîlcevuri 59
 gîndi (a se ~) 203
 gîscan 53
 gîscă 53
 glasnost(i) 51
 globi/globuri 52
 goală-goluță 118
 gogoasă/gogoș 51
 goi 115, 119
 gol 115
 Golești 58
 gol-goluț 118
 gostat(uri) 83
 gradul de pregătire a/al 101
 gradul întîi 142, 151
 gradul al doilea 141, 151
 graffiti 56
 grame 149
 graminee 57
 grație *prep.* 34, 66, 103, 265, 269
 grație *s.* 34
 Grații(le) 57
 gravid(ă) 112
 gravizi 112
 grăbește! 198
 grăbi (a se ~) 198, 209
 grăbiți! 198
 grei/greu de pornit 261
 greoi 112
 grep 47
 grepfrut 47
 greu 112
 gri 113
 Grigoreasca 53
 Grigorescu 43, 46, 53, 96

grij(e)a 75
 grijă/grije 75
 grijei/griji 80
 grijulii(i) 120
 grîie 63
 grîne 63
 grîu(ri) 63
 groggy 492
 grote(a)scă 115
 grozav 125
 grumaz 62
 grup 338
 gura (deschide ~) 93
 Gura Humorului 86
 Gura Sărății 84
 Gura Teghii 84
 gură-cască 53, 82
 gură-spartă 82
 gureșă 41
 gureșe 41
 Gurii Humorului 86
 gust 40
 guști 40

ha 307
 habar 56
 ha-ha-ha 293
 hai 292, 294, 295
 haida-de 292, 293
 haide(m) 294
 haideți 292
 haimana 54
 hait(i) 291
 Haiti 98
 halal 292
 halt 291
 hamal! 70
 ham-ham/ham, ham 293
 hapiu 293
 happlea 46
 harcea-parcea 254
 hațegana 46
 hăi 294
 hăis 293
 hecto- 153
 hemi- 153

- Henric al VIII-lea 151
 hept(a)- 153
 heringă 54
 Hesperide(le) 57
 hex(a)- 153
 Hidalgo 85
 hiper- 38, 125, 126
 hipi 58, 492, 493
 hipiși 58, 493
 hippies 58
 hm 293
 hodoronc-tronc 292
 homicid 52
 hop(a) 291
 hop-(p)așa 292
 hotăr(e)a 224
 hotărăscă (să ~) 234
 hotărăsc 200, 219
 hotărăște 219, 223
 hotărăște! 223, 242
 hotărăști 219
 hotărească (să ~) 235
 hotăresc 220
 hotărește 220
 hotărești 220
 hotări (a ~) 199, 200, 220, 235
 hotări (a se ~) 209, 373
 hotărită 204
 hotele/hoteluri 61
 hotel(ul) Intercontinental 108
 hoț(i) 41
- i *interj.* 34
 i *pron.* 34, 155, 156, 158
 i *vb.* 34
 i- *pron.* 156, 158
 i- *vb.* 244
 -i *art.* 42, 75, 90-93, 162
 -i *des. adj.* 114, 119
 -i *des. s.* 58-60, 62, 71, 76, 79, 80, 83, 84, 92
 -i *des. vb.* 39, 218, 222, 223, 227, 230, 243
 -i *pron.* 156, 158, 160-163
 -i *suf.* 199, 200, 213, 218, 223, 224, 227, 228, 242
- i *vb.* 231, 244
 -i- *pron.* 156, 158
 (-)i(-) *vb.* 478
 ia *interj.* 34, 295
 ia *s.* 79
 ia *vb.* 292, 294, 295
 ia (ei ~) 223
 ia (să ~) 246
 -ia *des. + art.* 79
 -ia *des. + part.* 178
 -ia *part.* 256
 -ia *segm. vb.* 213, 220, 221, 224
 iaca 291, 438
 iacă 291-293
 iacăță 157, 293
 ia hai 293
 iama 56, 73
 ianuarie 45, 49, 81, 98
 iapă 53
 iar *conj.* 38, 278, 280, 281, 392, 399, 400, 410, 411, 413, 414, 451
 iar(ă) *adv.* 256, 257
 iară *conj.* 281
 iarăși 256
 iarbă 71
 iarnă și vară 96
 iasă 223
 iasă (să ~) 235
 -iască 235
 Iași 57, 97, 489
 iată 157, 291, 293, 294, 407, 430, 438
 ia(că)ță-lă-i 157
 -iază 220
 ibrice/ibricuri 61
 -ica 53, 221
 -ică 53, 60, 79, 96, 115
 -ici 60
 icră 56
 icre 56
 Icsulescu 191
 idee 80
 idei 58
 identic 66
 -ie 21, 73, 78, 79, 114, 119
 -iea 79
 -iei 78, 119
 ieie (să ~) 246

- iele 76
- ieri 252, 254, 463
- ieri-seară 254
- ies (ei ~) 223
- iesă 223
- iese (ei ~) 223, 337
- ieși (a ~) 223, 235, 332
- ieși! 242
- ieși din minți (a-și ~) 57
- iez 220
- ignor(eaz)ă 24, 201
- i-i 160
- ii *art.* 77, 80
- ii *des.* 58, 61
- ii *des.* + *art.* 79, 84
- ii *segm.* 58, 78, 114, 119
- iia 79
- iii 78
- iile 76
- iind 213
- i-l 160
- ilă 81
- i le 160
- ile 76, 81
- Ileana 96
- ilustre 116
- ilustru 116, 119
- iluștri 116, 119
- im *suf.* 127
- im *suf.* + *des.* 218, 220
- imagina (a ~; a-și ~) 196
- *i mă 160, 377
- ime 38, 71, 137, 138, 147, 148
- imediat 436, 437
- imediat ce 287, 436
- importantisim 125
- imprudentă 56
- impune (a ~) 215, 375
- impune (a se ~) 215
- ina 53, 221
- incas 59
- inchiitudini 57
- incomparabil 127
- inclusiv 284, 398
- incontinuu 257
- ind 19, 213
- indici 58
- indiene 62
- indiferent 449
- indiferent că 288, 448
- indiferent dacă 288, 448
- indiferent de 288
- indispensabil 376
- industrial 354
- *i ne 160
- inel 42
- inerentă 66
- inexact 42
- infanticid 52
- inferior 122
- infim 127
- infini 127
- inflamator(iu) 114
- inflige (a ~) 247
- inginer 359
- inginer(ul) XY 108
- ingineri 55
- inhibitor(iu) 114
- inițial 127
- insista pe (a ~) 275
- instant 492
- instantaneu 112
- Institutul 44
- Institutul de Lingvistică 44
- instructiv(ă)-educativă 118
- integra (a se ~) 376
- integră 115
- integri 119
- integru 115, 119
- inter- 197
- intercondiționa (a se ~) 197
- interesa (a ~) 211
- interesa despre (a se ~) 275
- interesa în (a se ~) 479
- interfera (a ~, a se ~) 197
- interior 122
- intermediu 388
- interzice (a ~) 313
- intoxic 221
- intra (a ~) 222
- intră 222
- intri 222
- intrinsec(ă) 115
- intrînd 34

- intru 222
 invidie 68
 invoc 221
 invo(a)că 221
 invoce (să ~) 235
 i-o 160
 Ioana 53
 Ioane! 68, 85
 Ioanei 84, 85
 Ion 53, 85
 Ion! 85, 492
 ionatan 46
 Ionești(i) 56
 Ioni 56
 -ior 122
 ipohondră 115
 ipotecar 113
 ipoteză 390
 Irinel 96
 I.R.T.A. 50, 87
 Irtei 87
 -isim 38, 125, 126
 -ism 60
 isprăvi (a ~) 198, 216, 217, 370
 isprăvi de spus (a ~) 198
 ist(a) 174
 istalalt 179
 istoria/istorie a 110
 -iș 253
 -it 140, 215
 -ita 221
 italiene/italiene 115
 -itate 49, 71
 I.T.B. 50
 i te 160
 itinerar(iu) 50, 75
 itinerare/itinerarii 61
 -itudine 71
 ițari 56
 iță 56
 -iță 53, 96
 ițe 56
 -iți 199, 218, 220, 243
 -iu 58, 61, 120
 iubea/iubia 224
 iubește (ei ~) 223
 iubești 19
 iubi (a ~) 19, 196, 200, 227, 228, 239
 iubire 34, 44, 239
 iubite 116, 216
 iubitei noastre mamă/mame 361
 iubitei sale bunică 492
 iubitelor! 77
 iubito! 72, 77
 iubitul! 76, 77
 iubitul meu frate! 70
 iubiților! 77
 iuda 46
 -iv 64, 454
 Ivan(ca) 53
 *i vă 160, 377
 ivăre/ivere 63
 ivi ceva (a ~) 197
 Izvoare 57, 97
 Izvoarele 97
 i 307
 -î 199, 200, 218, 220, 223, 224, 227
 îi *pron.* 155-158
 îi *vb.* 232, 244
 î-i 157
 îi 310
 îl 155-158
 î-l 157
 îm- 140
 -îm 218, 220
 îmbolnăvi (a se ~) 197
 îmbogăți (a se ~) 203
 îmbrăca (a ~, a se ~) 196
 îmbrăcare 56, 71
 îmbrăcăminte 80
 îmbrăcăminte/îmbrăcămînții 80
 îmbrăcări 71
 îmbuna (a ~) 38
 îmi 155, 157, 167
 îmi- 157
 î-mi 157
 îmi și îți (mulțumește) 159
 îmi vine să rid 198
 împart 219
 împarte/împărți (a ~) 199
 împărat 95
 Împăratul Roșu 108

- împărți (a se ~) 197
 împătrit 140
 împiedica (a ~, a se ~) 313
 împotriva 64, 65, 96, 264, 265, 271, 375, 391
 împotriva-ți 268
 împotrivă 96
 împotrivă-ți 268
 împrejur 36, 253
 împrejurul 64, 265
 impresor 221
 împreună 253, 257, 260
 împreună cu 67, 276, 329, 342, 389, 397, 410, 446
 împrumuta (a ~) 373, 376
 în 66, 67, 124, 138, 147, 210, 264-266, 268, 271-275, 375, 376, 380-385, 388-390, 436, 437, 445, 446, 479, 485
 în- 140
 în a 210, 389
 în această idee 263
 în aceeași idee 263, 384
 în acest caz 484
 în acest scop 384
 în adevăr 263, 273
 înadins 273, 440
 în afara 275-277, 393, 394, 452, 453
 în afara a 277
 în afara mea 277
 în afară că 287, 451-453
 în afară de 275-277, 393, 394, 452, 453
 în afară de (cea)sta 393
 în afară să 453
 înainta (a ~) 39
 înainte 35, 96, 259, 436
 înaintea 35, 64, 96, 265, 269, 276, 381, 382, 436
 înaintea a multor 269
 înaintea-i 163, 268
 înaintea sa 269
 înainte cu... ani 382
 înainte de *conj.* 287, 436
 înainte de *prep.* 33, 210, 238, 239, 276, 382, 436
 înainte de a 33, 210, 313
 înainte-i 163, 265, 268
 înainte (ca...) să 33, 210, 287, 288, 313, 436, 437
 în al doilea rînd 147
 în alianță cu 389, 446
 înalt 121, 122, 124, 355
 Înalt Preasfinția sa 165
 înaltul 95
 înapoia 265
 în așa fel 444
 înăbușe (să ~) 234
 înăbuși (a ~) 222, 234
 înăuntru 36
 înăuntru-i 269
 înăuntru 265, 269
 înăuntru a 269
 în baza 276
 încadra (a se ~) 376
 în cadrul 277
 încape (a ~) 199
 în care 474
 în caz că 287, 447
 în caz cînd 287
 în caz dacă 447
 în caz de *conj.* 447
 în caz de *prep.* 391
 în cazul 391
 în cazul că 287, 448
 în cazul cînd/în care 448
 încă 438
 încălțăminte 80
 încălțăminte/încălțămînții 80
 încă mai și 393
 încă o dată 139
 încăpea (a ~) 199
 încă și 393, 449, 452
 începe 227
 începe! 242
 începe (a ~) 198, 209, 239
 începe (ei ~) 223
 începere 239
 începe să sape (a ~) 198
 începînd cu 276
 în (ceea) ce privește 188, 276
 în ce privesc 335, 373
 începu 227
 începuse 229
 începuseși 229

încerca (a ~) 370
 încet 253
 înceta (a ~) 370
 încetați! 41
 încetează! 41
 încetul cu încetul 262
 închid 219
 închide (a ~) 204
 închide ochii! 93
 în chip lamentabil 254
 închipui (a ~) 38
 închipui (a-și ~) 196, 248
 închipuie-și 248
 închipuți-vă(-ți)! 249
 închizătoare 52
 închizător 52
 în ciuda 391
 în ciuda faptului că 287, 450
 încît 36, 279, 280, 415, 444
 în cît 288, 446
 încît să 279-281, 283, 288, 444
 înclina (a ~) 375
 încoace 255, 259
 încolo 255, 259
 în comparație cu 123
 în concluzie 286
 în concluzie deci 415
 în conformitate cu 276
 înconjoare/înconjure (să ~) 235
 înconjor (ei ~) 219
 înconjor/înconjur (eu ~) 221
 în consecință 286
 în context 263
 în contextul 277, 485
 încontinuu 257
 încontra 266
 în contra 64, 265, 266, 268, 269, 272, 375, 391
 încotro 255, 426, 434
 încumeta (a se ~) 200
 încurcă-lume 82
 în curînd 259, 272
 -înd 19, 213
 îndată 436, 437
 îndată ce 428, 436
 îndatora (a ~) 200
 îndatorire 200

îndatoritor 200
 îndărăt 35, 96
 îndărătu-i 163
 îndărătul 35, 64, 96, 265
 înde 265, 266, 268
 în de 266
 îndeajuns 263
 îndeaproape 263
 îndesa/îndesi (a ~) 200
 îndestul 257
 îndoae 201
 îndoi (a ~) 152
 îndoia 224
 îndoiește 201
 în doi peri 128
 îndoit 140
 în două 138
 în draci 479
 îndrăgosti (a se ~) 196, 227
 îndrăzni (a ~) 211
 îndrepta (a ~) 38, 201
 îndreptai 39
 îndreptar 38
 îndreptăți 38, 40
 în dreptul 64
 îndura (a ~) 196, 203
 îndura (a se ~) 196
 în egal 275
 în eventualitatea că 287, 448
 în expert 275
 în fapt 263
 în fața 32
 înfăș(e)a 224
 înfășoare (să ~) 235
 înfășor/înfășur 221
 în fel și chip 262
 în fine 406
 înfipt 215
 înflora/înflori (a ~) 200
 înfumurat 214
 în funcție de 25, 276
 îngălbeni (a ~, a se ~) 196
 îngenunche 201
 îngenunchea (a ~) 220
 îngenunchează 201, 220
 îngenunchez 220
 înghețat tun 386

- înghit 219
 înghiță/înghiță (să ~) 235
 înghite (a ~) 199
 înghiți (a ~) 199, 200
 îngloba (a ~) 376
 îngraș 41, 219, 220
 îngrașă 219, 220
 îngrașe 220
 îngrașe (să ~) 234
 îngrași 41, 219, 220
 îngrașa 224
 îngrașa (a ~) 234
 îngrașați 220
 îngrașăm 219
 îngrija/îngriji (a se ~) 200, 224
 îngrij(e)a 224
 îngrijorător de târziu 259
 îngroașă 41
 îngroașe (să ~) 41
 îngrozitor 125
 îngust 40
 înguști 40
 în ideea 277, 384, 485
 în ideea ca... să 288
 în ideea că 440, 441
 în ideea să 288, 441
 în intenția 384
 în ipoteza 276
 în ipoteza că 287, 448
 înjunghiind 213
 în jur 33, 36
 în jur de 141, 276
 în jur de circa 141
 în juru-i 161, 163
 în jurul 33, 36, 276, 277
 în jurul a 277
 în jurul nostru 277
 în juru-mi 277
 în lături 32, 63, 262
 înlăuntru 36
 în lăuntru 36
 în legătură cu 390
 în lege 128
 înlemni (a ~) 38
 în loc ca... să 288
 în loc de 67, 210, 276, 277, 392, 393, 450, 451
 în loc de a 210
 în loc să 32, 210, 287, 288, 450, 451
 în locul 277, 391-393, 447
 în lumina 277
 în materie de 276, 390
 înmănunchind 213
 în mod lamentabil (real etc.) 254
 în nici un caz 193
 în număr de 135
 în obraji 390
 în paralel 259
 în pensie 275
 în plus de a(cea)sta 393
 în pofida 32, 56, 276, 391
 în preajma 276
 în primul rînd 147
 în principal 263, 485
 în privința 276, 390
 în problema 390
 în raport cu 123, 276, 277
 în raport de 276
 în... rînd 147
 înrola (a se ~) 376
 în ruptul capului 262, 313
 îns 169
 însa 155, 163
 însami (însași, însași) 170
 însă *conj.* 279, 280, 282, 288, 399, 400, 408, 413, 414, 450-452, 474, 477
 însă *pron.* 169, 170
 însă cu toate acestea 414
 însă în schimb 414
 însămi 169, 170
 în săptămîna ce vine 186
 însăși 169, 170
 însăși propria (lui afirmație) 171
 însă totuși 414
 însăși 169
 însă-ți 170
 în schimb 286, 414, 450, 480
 în scopul 276, 384
 în scopul să 441
 înscrie (a se ~) 66, 376
 înse 169, 170
 înseamnă 201
 însele 163, 169, 170
 înseilor 170

- însemi 169
 însemna (a ~) 201, 332
 însemnează 201
 însene 169, 170
 în sensul 277
 însera (a ~, a se ~) 203
 înseși 169, 170
 înseși ele 170
 înseși 169
 însevă 169, 170
 în sfârșit 406
 în sînul 277
 în speță 484
 înspre 265, 266, 268, 382
 în spre 266
 înstruna (a ~) 200
 însul 96, 155, 163, 164, 267
 însumi 168, 169
 însu-mi 170
 însuși 94, 102, 169-171, 492
 însuși (a-și ~) 196
 însuși aici 170
 însuși autorul 169
 însuți 169, 170
 înș(e)ală 221
 înșel 221
 înșele 170
 înșeua (a ~) 220
 înși 169
 înșii 163
 înșile 170
 înșilor 170
 înșine 169
 înșiși 169, 170
 înșivă 169
 înștiința (a ~) 372
 întemeează/întemeiază 220
 întemeia (a ~) 220
 întemeiez(i) 220
 întemeiul 276
 în teren 275
 în timp ce 436, 448, 450, 485
 în timp însă ce 288
 întind 219
 întii 142-144, 151, 289, 479
 întiia 143, 144, 146, 479, 489
 întiia dată/oară 146
 întiiși (dată) 146
 întiie 143
 întiiei 144
 întiiele/întiile 144
 întiilor/întiilor 144
 întiiei 144
 întii mai (martie etc.) 150
 întiul 142-144, 146
 întiului 144
 întimpla (a se ~) 196
 întimplată 214
 întirziază 201
 întirzie 201, 221
 întirzii 221
 întoarnă 201
 întoarse 202
 întocmai 121, 253, 254, 257, 260, 315
 întors 56
 înto(a)rserăm 228
 întotdeauna 36, 257
 în totul/tot 262
 într- 163, 263, 267, 273
 într-acolo 273
 într-adevăr 263, 267, 273
 într-adins 273, 440
 într-alt 273
 într-atît 274
 între 124, 141, 265, 267, 272, 274, 283,
 375, 380, 382, 386, 478
 între- 197
 întreagă 40, 115
 întreba (a ~) 372
 întrece! 242
 între ei/ele 197
 întreg 40, 94, 115, 119, 127
 întregi 40
 întreg orașul 94
 întregul(ui) oraș 94
 întreit 139, 140
 întrepătrunde (a se ~) 197
 întreprinderii Unio 85
 între... și 381, 383, 478
 între 10 și 20/între 10-20 141
 într-însul 163
 într-însii 267
 într-o manieră lamentabilă 254

- întru 109, 163, 169, 265, 267, 268, 273,
 274, 384, 446
 întrucît 36, 279, 280, 285, 288, 439, 468
 întru cît 288, 446
 întru citva 274
 întru escaladarea 274
 într-un 109, 267
 întruna 42, 253
 într-una 42, 253
 într-un chip (fel/mod) bărbătesc (lamen-
 tabil) 254
 întru nimic 274
 într-un tîrziu 109
 întru tîrziu 109, 274
 întru totul 274
 Întunecimea ta/voastră 165
 în un 273
 în urma 436
 în urma-i 163
 în urmă cu... ani 382
 în urmă-i 163
 învăța (a ~) 372, 373
 învățat 215
 învățătoare 53, 58, 73, 74
 învățătoarea 74
 învățătoarei 74
 învățătoarele 74
 învățător 53
 în veci de veci 262-263
 în vecii vecilor 262
 învecina/învecini (a se ~) 199
 în vederea 384
 înviez (ei ~) 219
 învîrte(ște) 201
 învîrți (a ~) 201
 în vreme ce 436, 448, 450
 în zadar 32
 înzecit(ă) 140
 în zi 275
 în ziua de 383
 is 244
 -iș 253
 își 167, 168
 -ît 215
 îți 155, 157, 232
 i-ți 157
 -îți 199, 218, 220, 243
 jda mii 133, 479
 jde mii 133
 Jiul(ui) 86
 Jiule! 86
 joi 48, 50, 58, 73, 74
 joia 80
 Joian 53, 96
 Joiana 44, 53, 84, 96
 Joianei 84
 Jojo 49
 jos 259
 jucăușă/jucăușe 115
 juma(te) 137
 jumară 56
 jumări 56
 jumătate 136-138, 147, 149
 jumătate drumul 137
 jumătate (de) kilogram (o ~) 137
 jumătate la două 150
 jună 112
 june 112
 juni 112
 jupîn 95
 jur-împrejur 262, 272
 justețe 71
 justific 221
 kaki 113, 493
 kakie 113
 kakiu 113
 kilo- 153
 kilograme 149
 kilogramul 93
 kilometrul 19 (135 etc.) 152
 koine 48, 51
 koineul 51
 l- 156, 158
 -l art. 42, 74, 75, 90-92, 96, 98, 130, 131,
 162, 191
 -l pron. 91, 156-158
 -l- 156, 158
 la 67, 117, 134, 137, 138, 141, 149, 182,
 186, 187, 210, 216, 259, 264-267,
 270-272, 274, 275, 329, 370, 374-376,
 380-383, 385, 388, 390, 426, 433,
 437, 445, 446, 485

la (a ~, a se ~) 222, 244, 246

la a 210

la ambii/amîndoi 135

la anul 95

laboratoare/laboratorii 61

lac 48, 72, 74

la capitală 275

la care 186

la casă (de ~) 354

la caz că 447

la ceea ce 187

Lacertei 84

la cîți 183

lacrimi/lăcrimi 62

lacul 74, 75, 81

lacul Razelm 45

Lacul Sărat 45

la data de 383

la destui colegi 117

lady 491

la față 390

la fel 121, 442

la fel cu 121

la fel de 121, 122, 258, 386, 471

la fel de bine 258

laie (să ~) 246

la înmulțire 390

la întii 150

la joacă 390

la locul ei/lor/lui 128

lama 491

lamentabil 254

la mie 137, 138

la modul 254, 263, 485

la modul lamentabil 254

la mulți colegi 117

la nivelul 277, 485

la număr 135

la numărat 390

laolaltă cu 389

la oră 275

las 220

lasă-mă să te las 82

las(ă) că 287, 451, 452

lase (să ~) 235

la sută 137, 138

lași 220

latură 50, 63, 75

lature 50, 75

laturi 63

laudanumul 81

laudatio 51

la un loc cu 276, 389

la unu 150

la zi(uă) 50

lă 157

Lăbuș 44, 96

lălii(e) 114

lăliu 114

lămîiele 76

lăs 220

lăsa (a se ~) 215

lăsa vorba/vorbă (a ~) 109

lăși 220

lături 63

lături 56

lăuda pe sine (însuși) (a se ~) 197

lăudate 39

lăuntru 36

lăut 246

lăutari(lor)! 77

le 155, 156, 158, 160, 478

le- 156, 158

-le *art.* 74-76, 90-93, 142

-le *des.* 58-60

-le *part.* 256

-le *pron.* 156, 158, 162, 169, 170

-le- 156, 158

lea (să ~) 246

-lea *art.* + *part.* 142, 146

-lea *part.* 256, 262

leafă 71

leagănă 221

Leanei 84

Leano! 97

leapădă 221

le are 478

lebăd(ă) 54

lebădoi 54

le e 158

legalitate 56, 71

legalități 71

legat de 277, 390

le(a)găn 221

legătoare/legători 60

legea 18 152

legene (să ~) 235

legeni 221

legile de funcționare a/ale 101

leie (să ~) 246

leilori 480

lei trei sute 132

lei unu/zero 134

lemn 38

lemn-cfinesc 82

lene 71, 79

lenei 79

leneșă/leneșe 115

Lenuș 49, 96

le-o 160

leoaică 53

leoarcă 113

lepăd 221

lepede (să ~) 235

lepezi 221

lese (să ~) 235

leși 220

leșin(i) 221

leșină 221

leșine (să ~) 235

le știe/vede 160, 478, 479

leu 48, 53, 74, 91

leul 74, 91

le zice bine 160

li 156, 158

li- 156, 158

-li 60, 92

-li- 156, 158

liba-liba 291

liber-cugetător 118

liber(i)-cugetători 261

libertate 44

lideră 493

liftu(l) 92

lighe(a)ne 63

li-i 160

li-l 160

lila 113

li le 160

Lili 54, 85, 96

Liliana 84

Liliane/Lilienii 84

limba franceză și germană 105, 360

limba franceză și cea germană 360

limba și literatura română 357, 358

limbii franceze și (cele) germane 360

limbile/limbilor franceză și germană 360

limonăzi 489

limpede 31, 112

linguș(e)a 224

linia 224

liniștei/liniștii 80

linoleu(m) 50

linoleumul 81

-lion 134, 142

lipitoare/lipitori 60

lipsă 71

lipse 59, 71

lipsuri 59

li te 160

literiei/literii 80

literile 76

litru 42, 91

litru 42

livre(a)scă 115

lîă sută în sută 138

lînd 246

lîngă 265, 266, 380, 485

lîni/lînuri 59

loc 47

locul în care 484

locului 381

locul unde 427, 429, 484

locuri 58

-lo(a)gă 21

logoree 71

logorei 71

loj(e)a 75

loja doi 151

lojă/loje 75

lor 35, 100, 156, 172

-lor 75, 91, 93

-lori 480

lor înșelor 170

lor înșele/înșeși 169

lor înșile 170

lor înșilor 170

lor înșîși 169

- lovi (a se ~) 197
 lu 35, 92, 98
 lu' 93, 99
 lua (a ~) 222, 244, 246, 251, 347, 386
 lua aminte (a ~) 33, 251
 lua câmpii (a-și ~) 51
 lua cunoștință de ceva (a ~) 251
 lua (la) cunoștință (a ~) 479
 lua de bărbat/nevăstă (a ~) 347
 lua de hoț (nebun, prost etc.) (a ~) 347
 luai 246
 lua în considerație (a ~) 479
 lua la cunoștință (de) ceva (a ~) 251
 lua la fugă (a o ~) 251
 lua la rost (a ~) 251
 lua loc (a ~) 251
 lua parte(a) (a ~) 109
 lua seama (a ~) 33
 luasem 246
 luași 246
 lu' ăia doi 99
 luăsesem 246
 Lucăi 85
 Luchieni 46
 lucra (a ~) 198, 200, 220, 239
 lucr(eaz)ă 201
 lucrez(i) 41
 lucru 42, 47, 48, 72, 74, 91
 lucrul 42, 74, 81
 lu' frații XY 99
 lui *art.* 34, 35, 44, 55, 78, 80, 81, 83, 85, 86, 89, 90, 92, 93, 98-100, 191, 303, 479, 492
 lui *pron.* 34, 35, 100, 155, 156, 161, 172, 173, 303
 -lui 39, 75, 90
 lui aia mică 99
 lui Andrei 35, 85, 89, 98
 lui ăla (micul) 99
 lui cutare 99, 492
 lui dînsul 99
 lui însuși 169
 lui matală 99
 lui Mircea cel Bătrîn (al ~) 104
 lui Moldoveanu 46
 lui X și (al) altora (al ~) 192
 lui X și altora 397
 lui X și alții (al ~) 192, 397
 lui X și (a) lui Y 99
 lui X și Y 99
 luînd 213, 246
 luînd în considerare 384, 479
 Lulu 49, 96
 lumi 58
 luna aceasta 484
 lune (o ~) 78
 luna 78, 80, 256
 lung 112
 lung cît o zi de post 127
 luni 50, 74, 78, 80, 256
 lupta (a ~) 196
 luund 213
 Luxemburg(ul) 98

 m 148
 m- 155, 157, 167
 -m *des. vb.* 218, 221, 223, 229, 230
 -m *segm.* 81
 -m- 155, 157
 ma 158
 m-a 158
 mac(i) 40
 macrou 47
 madam 48, 81
 maestre! 70
 magazin istoric 45
 Magnificența sa 165
 mai *adv.* 24, 31, 122-124, 146, 181, 241, 253, 255, 256, 258, 260, 261, 303, 307, 315, 365, 393, 394, 452, 455, 470, 478, 482
 mai *s.* 31
 mai (= m-ai) 158
 m-ai 158
 mai bine 258, 451
 mai bine de 141, 258
 mai bine de peste 141
 mai bine zis 406
 Maica Domnului 45
 maicăi 79
 maică-mea 83, 173
 maică-mii 83
 maică-sa 83, 174

- mai ceva 191
 maic(h)ii 79
 mai conform cu 260
 mai corespunzător cu 260
 mai curînd 123, 451
 mai cu seamă 263
 mai degrabă 123, 406, 451
 mai departe 259
 mai de seamă 128
 Maiestatea sa 165, 166
 mai exact 406
 mai frumoasă 303
 mai frumoasă decît toate 127
 mai frumos decît dracul 127
 mai iubită 214
 mai înainte de 260
 mai înainte ca... să 436, 437
 mai înainte să 287, 436, 437
 mai întîi 146
 mai... mai 399
 mai-marele 82
 mai mult 123, 255
 mai mult ca perfect 82
 mai mult ca sigur 258
 mai mult de 141, 258
 mai mult/mulți de ațiția 261
 mai mult decît 125, 485
 mai mult decît probabil 258
 mai mult de-o grămadă 312
 maimuțică 79
 mai nou 259
 mai oarecare 191
 mai optim 127
 mai potrivit cu 260
 mai puțin 122-124
 mai puțin bine 258
 mai puțin de 141
 mai puțin superior 127
 mai scăzut 123
 mai superior 127
 mai (...) și 393, 451, 452
 maiștri 55
 mai va 247
 major 115, 122
 majoră 115
 majoritatea 324, 325, 336, 338
 Malul cu Flori 98
 mama 44, 74, 80, 93, 95, 98
 mama! 76
 mamă 48, 53, 72, 74
 mamă! 41, 72
 mamă-mare 82
 m-am dus 247
 m-am dusu-m-am 248
 mame 58, 71
 mamifer 47
 mamii 478
 -man 62
 mango 47, 58
 manifest(eaz)ă 201
 mantale/mantăi 59
 mantăli 60
 marcă 62
 marc(heaz)ă 201
 mare *adj.* 112, 119
 mare s. 40
 Marea Neagră 86
 marea 58, 73, 493
 marei *adj.* 119
 marei s. 58
 marele 119
 Marele alb 45
 Mare Neagră! 86
 marfă 71
 marghiloman 46
 marginalia 56, 73
 marginele 76
 margini 62
 mari 112, 116
 marii 119
 Maria 43, 56, 86, 96
 Marie (această ~) 97
 Marie! 85, 86, 97
 Mariei 86
 Marii 97
 marile 119
 Mario! 86
 marja 75
 marjă/marje 75
 Martei 84
 marțea 78
 marți 50, 74, 78
 Marțolea 49, 54
 masă 40, 63

mască 63
 mascul 54
 mase s. 63
 mase vb. 202
 mass-media 8, 56, 491-493
 mass-mediei 56, 493
 mașina-uncaltă 82
 mașină-uncaltă 82
 mașini(i)-unelte 82
 m-așteaptă 155
 mașter(ă) 53
 mata(le) 164, 167, 478, 479, 492
 Matei-Voievod 108
 matricid 52
 matrozi 62
 maxim 127
 maxim(um) 81
 maxim(um)ul 81
 mazăre 55
 mă *interj.* 291, 292, 294
 mă *pron.* 155, 157, 167
 mă- 155, 157
 -mă 155, 157
 -mă- 155, 157
 măcar 288, 448
 măcar că 288, 448
 măcar că... tot(uși) 290
 măcar dacă 449
 măcar de 288, 449
 măcar să 288, 449
 mă duc 247
 măi 291, 292, 294, 406, 479
 măi, acesta 176
 măiastre/măiestre 115
 măi dragă 479
 măi Ioane! 294
 mă înțelege? 406
 mămica 79
 mămuca 79
 mămuicăi/mămuchi 79
 mă-ntreabă 155
 mă 47, 52
 mărci 62
 măreței zi(le) 120
 mări 40
 Măria sa 21, 165
 Măria ta 166, 240, 339

Mării Negre 86
 mărimuri 59, 479
 mă rog 406
 Măru(l) 97
 măruntaie 56
 mărunte 345
 mărunți 345
 măsă 173
 mă-sa 84, 173
 mă-sa băiatului/lui 174
 mă-so 174
 măsur 221
 măști 63
 mățălică/mățăluță 164
 mățasuri 59
 măturătoare/măturători 60
 mătuș(e)a 75
 mătușă/mătușe 75
 mătușica 79
 mda 315
 me- 156, 157
 mea 171
 mea culpa 88
 medalii/medalii 62
 mega- 126, 153
 megaelitist 126
 mei 173
 -mei/-mii 83, 174
 mele 173, 174
 melopea 80
 membri(i) 42, 92, 489
 memorandumul 81
 mendrele 57, 73
 -meni 62
 menit 405
 -ment 60
 -mente 253, 254
 merceologi 55
 mere 52
 mereu 123, 252, 254
 merge (a ~) 195, 199, 228
 merge ca pe roate (a ~) 60
 mergi! 242
 meri 52
 merinos 46
 merita (a ~) 197, 215, 217, 491
 merita (a se ~) 197

- mers 214
 mersase 230
 merse 202
 mese 40, 63
 mesei 354
 Mesia 45
 metalic 127
 metalazbest 82
 metri 148
 metru 148
 meu 173
 mi 155-157, 160, 161
 mi- 155, 157, 167
 -mi 155, 157, 162, 169
 -mi- 155, 157
 mia (a ~) *num.* 143
 mia *pron.* 157
 miau 292, 293
 mic 112
 mic-burghes 118
 mici 345
 micști 116
 micuț(i) 41
 micuțul(ui) 64
 mie *num.* 130-132, 134, 137
 mie *pron.* 155, 157
 miea (a ~) 143
 mi-e dor 433, 434
 mi-e foame 366, 377
 miei 173
 mie în mie 138
 mie însemi/însumi 169
 miercure 50
 miercurea 78, 96, 254
 miercuri 50, 74, 78, 96, 253, 254
 miere 55
 mie și ție 397
 mieu 173
 Mieunica 44, 84
 Mieunicăi/Mieunichii 84
 Mihaelei 84
 mii 131, 133-135
 mi-i 159, 160
 miime 137
 mijlocire 388
 mikado 408, 58, 73, 75
 mil(i)- 153
 mi-l 159, 160
 mila 23 152
 mi le 159, 160
 miliard 130, 131, 134, 142
 miliarda (a ~) 143
 miliarde 143
 milioana (a ~) 143
 milioane 131, 133, 134, 143
 milion 130-132, 134
 milionar 152
 milionulea (al ~) 142, 143
 milita (a ~) 374, 375
 *mi mă 159, 160
 mine 155
 mine însămi/însumi (pe ~) 169
 *mi ne 159, 160
 Mini-ei 91
 mînim 127
 minim(um) 50, 81
 ministreasă 54
 ministru 40, 48, 54, 74, 492
 ministrul 74
 miniștri 40
 minor 122
 minte/mînțește 201
 minte(a) 57
 mintenas 257
 minți(le) 57
 minunat 125, 127, 253
 minute 61, 149
 minaturi 61
 mi-o 159, 160
 mira (a se ~) 248, 434
 mirați-vă(-ți)! 249
 Mircea cel Bătrîn 104
 mire 53
 mireasă 40, 53
 mirese 40
 miria- 153
 Miriam 85, 96
 miroasă (să ~) 234
 miroase 223
 miros 223
 mirosi (a ~) 223, 235
 miscellanea 56
 mi se 157, 158
 miss 48

Mișca 54
 mi și ți 397
 mi te 158-160
 mititea/mititică 115
 mititei(i) 119
 Miți 54, 96
 mi ți 161
 -miu 173
 *mi vă 159, 160
 mixt 116
 mii 219, 220
 miie (să ~) 235
 mîine 463
 mîini 62
 mîine-seară 263
 mîn 219
 mîna (a ~) 219, 220
 mînă 62
 mînă (să ~) 235
 m(ăn)înc 245
 mîna (a ~) 243, 245
 mîncă (ei ~) 337
 mîncare 34
 mîncase (ei ~) 337
 mîncasei 478, 489
 mîncaseși 489
 mîncăți 39
 m(ăn)încă 245
 m(ăn)încă! 245
 mîncări/ mîncăruri 59
 m(ăn)înce (să ~) 245
 m(ăn)înci 245
 mînea (a ~) 202, 219, 220
 mîngîii(e) 221
 mîni 220
 mînie 221
 mînie (să ~) 235
 mîinii 221
 mîni-sa 84, 174
 mîntui (a ~) 201, 370
 mîntuie(ște) 201
 Mîntuitorul 45
 mînz 62
 mîrii (a ~) 228
 mîriia 224
 Mîrșăvia voastră 165
 mîț(ă) 53

mnda 315
 moale 115
 moașă/moașe 75
 moaște 56
 modul cum 427
 modul de educare a/al 101
 modul indicativ și conjunctiv(ul) 360
 mofluj 115
 mofluz(i) 115
 moi 115
 Moldoveanu 46
 Moldoveanu(ui) 46
 Moldovei 84
 molii(e) 114
 moliu 114
 moluscă 63
 moluște 63
 mon(o)- 153
 monogram(ă) 51
 monoton(ă) 115
 monștru 42
 moravuri 56
 morminte/mormînturi 61
 mort 127
 mortal 127
 moș(i) 41, 58
 Moși 46
 moș Ioane/moș Ion! 70
 moșica 79
 motan(ul)e! 77
 motiv 383
 motric(ă) 113
 motrice 113
 mov(ă) 113
 mrean 54
 M. S. 166
 mucegăi (a ~, a se ~) 197
 muia 224
 mult *adj.* 112, 116
 mult *adv.* 122, 125, 255, 258
 multă 112
 multipli 92
 multiplic 221
 multiplu 91
 multor 103, 112, 117
 mulți 103, 112, 129, 369
 mulțime (o ~) 338

mulțumi (a ~) 103, 195, 378
 mulțumită 66, 103, 265, 269
 mumîni-sa 84
 munci (a ~) 38, 196
 muncitor(ime) 38
 munt- 38
 munte 38, 112
 muntea 54
 muntean 38
 Munteanca 54
 Muntean(u) 96
 munticel 38
 muntos 38
 munților! 68
 Mureș 56
 murfatlar 46
 Murgilă 49
 muri (a ~) 196
 murit 214
 mușc 40
 mușșetel 49
 muști 40
 mut 38
 mutul 78
 mutulică 53
 muzeu 47
 muzeul de istorie a/al orașului 101

n 152

n- 241, 310

na 294, 406

n-ai/n-aibi! 245

nano- 153

nas în nas 262

nașa 80

nașă/nașe 41, 75

naște (a se ~) 196, 203, 332

național 354

națiunei 480

națiunile 8, 480

n(u) aveți! 245

nazuri 56

nădrăgi 56

născuți 215

nășicii 79

nătăraucă/nătăroaică 112

nătărau 112

nătăroaică 112

năzare 201

năzărește 201

n. c. 45

ne 155-159, 167

ne- *pref.* 38, 206, 241, 311, 314, 455, 456

ne- *pron.* 156, 158, 167

-ne 156-158, 162, 169

-ne- 156, 158

nea 71, 79

ne-a 158

neagră 115

necesar 113, 376

necesita (a ~) 203

necesită 221

neconform cu 260

necum 397, 398, 410, 411

necum să 451, 452

nedrept 38

nedreptate 38, 56

nedreptăți (a ~) 38

negresă 53

negreșit 315

negri 119

negru 53, 115, 119

neica 77

neică 56

neichii 77

neîncetat 253

neînchipuit 125

nemaipomenit 125

nemaipomenit de bun 259

nemaivăzînd 241

nemaivăzut 241

nenea 74, 78, 98

neneo! 70

nenorocirele 76

ne-o 158, 160

nepoată 93

nepoate! 77

nepot 66, 69, 93

nepotu-său 83

nepoșelei 79

neproporțional cu 260

nespus 125

nespuși de frumoși 359

- ne și vă (apreciază) 159
 nevastă de-al doilea 146
 nevastă-sa 108
 nevastei/nevestii 80
 nevesti-sii 83, 174
 nevoie mare 125, 479
 ni 156-158, 167
 ni- 156, 158, 167
 -ni-156-158
 ni-a 158
 -nică 79
 nicăierea 256
 nicăieri 255, 256, 310, 311
 nice 281
 nici 34, 35, 193, 253, 278, 280, 289, 310,
 311, 313, 340, 359, 391, 397, 398,
 408, 410, 411, 448, 452
 nici că 311
 nici ciuși de puțin 313
 nicicum 257
 nici dacă 448, 449
 nicidecum 257, 310
 nici în ruptul capului 262, 313
 nici într-un caz(,nici în altul) 193
 nici... nici 289
 nici o 193, 310, 311
 niciodată 253, 255, 310, 311
 niciodată și nimeni 395
 nici pe unul(, nici pe altul) 193
 niciun 193
 nici-un 193
 nici un 95, 192, 193, 310, 311, 371, 452
 nici una 193
 nici unei(a) 193
 nici unele 193
 nici unii 193
 nici unor(a) 193
 nici unui(a) 192
 nici unul 95, 192, 193, 310, 337, 338,
 372, 452
 nici unul dintre ei 193
 nici vorbă! 319
 ni-i 160
 ni-l 160
 ni le 160
 *ni mă 160
 nimănu(i)(a) 192
 nime(nea) 192
 nimeni 192, 193, 310, 311, 337, 368, 371,
 372, 452
 nimeni altcineva/altul 192
 nimeni dintre ei 193
 nimeni și nimic 193, 340
 nimeri (a o ~) 160
 nimic 192, 272, 310, 311, 367, 371, 452
 nimica 192
 nimic alta/altceva 192
 nimic de nou 272
 nimic dintre acestea 193
 ninge (a ~) 203
 ni-o 158, 160
 niscăi(va) 189
 niște 34, 106, 109, 110, 189, 369
 niștor 106
 ni te 159, 160
 *ni vă 159, 160
 nivele/niveluri 489
 nivelul de pregătire a/al 101
 noastră înșine (în fața ~) 169
 noastre 173
 noălea/noilea (al ~) 146
 noblețe 56
 n-o 155
 noi *adj.* 114
 noi *pron.* 155, 156, 159
 noi 339
 noi însene/înșine 169
 noi-născute 118, 261
 noi-născuți 118, 261, 359
 nona- 153
 noră 40, 63, 84
 nord-american 82
 noru(-mea) 84
 nostru 40, 173
 noștri 40, 173
 notează 201
 nou *adj.* 112, 114, 354, 355, 466, 478
 nou *adv.* 118, 259, 261
 nou-ales 261
 nouă *adj.* 114, 478
 nouă *pron.* 156
 nouă însene/înșine 169
 nouălea (al ~) 146
 nouăsprezece 130, 131

- nouă sute optzeci și patru 151
 nouăzecea (a ~) 142
 nouăzecilea (al ~) 142
 noui 114
 noulea (al ~) 146
 nou-născut 118, 261
 nou-născută 118
 nou-născute 118, 261
 nou-născuți 118, 261
 nousprezece 131
 nou-venit 118, 261
 nr. 12 bis 140
 nț 310
 nu 180, 206, 241, 243, 252, 281, 306,
 310, 314, 316, 410, 413, 455, 456,
 474, 482
 nu? 406
 nu adu(ce)! 243
 nu are rost 168
 nu avea! 245
 nu bate/bătea! 199
 nu care cumva să 432, 440
 nu chiar 314
 nu... ci 340, 400
 nu (ați) ... cît 400
 nu cumva 306
 nu cumva să 432, 440
 nu du(ce)! 243
 nu face/nu fă! 243
 nu faceți/făceți! 199
 nu fi! 42, 244
 nu fiți! 244
 nu-i așa? 406
 Nu-i fără minciună? 312
 nu-i mai 261, 478
 nu îl 155, 157
 nu-l 155, 157
 numa 257
 numai *adv.* 252, 253, 255-257, 260, 314,
 316, 394, 414, 447, 470, 477
 numai *conj.* 280
 nu mai 253
 numai că 286, 413, 414
 numai ce 436
 numai cît 286, 414, 436
 numai dacă 287
 numai iaci 438
 număr 221
 numărul (cu ~) 152
 numărul doi 152
 numărul unu 131, 152
 nu-mă-uita 82
 nume 48, 58, 73, 74
 numele 73-75
 numeri 221
 numerosi 117
 numeroși 103, 129
 numi (a ~, a se ~) 203, 332, 335, 347
 nunțiu 58, 91
 nu numai că... dar (și) 410, 411, 487
 nu numai că... dar și 289
 nu numai... ci 397, 410
 nu numai... ci și 286, 289, 290, 397, 410,
 411, 486, 487
 nu numai... dar 486
 nu numai... dar și 290
 Nunweiller VI (șase) 151-152
 nu o 155
 nu prea 314
 nurori 40, 63, 71
 nurori-sa 84
 nu se duce 248
 nu se există 197
 nu spune/zice ba/nă (a ~) 312
 nu stați! 41
 nu-și are rost(ul) 168
 nu știu care 189
 nu știu ce/cine/cît *pron.* 189
 nu știu ce (un ~) *s.* 88
 nu știu cum 128
 nu știu cum să spun 406
 nu știu dacă mă înțelegi 406
 nu ști unde îi sînt mințile (a ~) 58
 nu tot atît de 123
 nu vă/le rușine? 158
 nu veni! 243
 nu vino! 243
 nu zi(ce)! 243
 o *adj. pron.* 34, 35, 190
 o *art.* 34, 35, 106, 485
 o *art./num.* 267, 273
 o *interj.* 34

o *num.* 34, 35, 47, 93, 130, 131, 134, 142, 147
o *pron.* 34, 156, 158, 160, 213, 431
o *vb.* 24, 34, 225, 231, 232, 337
o- 156, 158
-o *des.* 70, 72, 83, 85
-o *pron.* 156, 158, 160
-o- 156, 158
-oa 79
o aceeași părere 107
o a doua părere 107
o aduna (cobori etc.) 231
oaia 75
-oaia 53
-oaică 53, 79
-oaie 53
oameni 63
oameni buni! 116
oamenilor acestora/aceștia 175
oară 139, 146
oare *adv.* 255, 306
oare *conj.* 285
oare- 189, 191, 257
-oare 60, 114, 115
oarecare 189-191, 355
oarece 189
oarecine 189
oarecum 257
oareși- 191
oareșicare 191
oareșicum 257
oaspăt 63
oaspe(te) 63
oaspeți 63
o așa petrecere 107
obez 115
obiceie/obiceiuri 61
obiect 47
obligator(iu) 114
obligatorie 114
obligatorii 114
obraji 40
obraz 40, 62
observ 221
observa (a ~) 33
obse(a)rvă 221
obține (a ~) 274

obzeci 132
ocări (a ~) 220
Oceanul Înghețat de Nord 98
ochelar(i) 56
ochii-i 92, 163
ochii-mi 162, 163
ochi-mi 162
o colegă (de-)a mea/de-ale mele 173
octo- 153
ocupa despre (a se ~) 275
odaliscă 63
odalisce 63
odată 42, 139, 253, 255
o dată 42, 139, 215, 253
o dată ce 32, 139, 215, 287, 436, 439
o dată cu 139, 276, 383
o dată în plus 139
o dată plecat 139
o dată pentru totdeauna 139
o dată și jumătate 148
o dată unu 134
odihnit 214
odihnită 197
odoarele mele! 77
o doime 137
odorul mamei! 76
o drăguță 106
of 293, 294
ofer(i) 222
oferă 222
oferi (a ~) 222
o fi adunat (coborît etc.) 233
o fi adunînd (coborînd etc.) 238
o frumusețe de 125
oi 231, 232
-oi 53
oi aduna (cobori etc.) 231, 232
oi fi adunat (coborît etc.) 233, 238
oi fi adunînd (coborînd etc.) 238
o jumătate 137, 138
O.K. 8, 315
oleacă 36
o leacă 36
olefinică 112
Olga 84
Olgai/Olgii 84
Oltule! 68

- om s. 44, 63
 om vb. 231
 om aduna (coborî etc.) 231
 om bun! 70, 116
 om fi adunat 233
 om fi adunînd (coborînd etc.) 238
 o mia (a ~) 143
 o mie 132, 135, 151
 o mielea (al ~) 143
 o mie milioana (a ~) 142
 o mie milioanele (al ~) 142
 o mie opt 132
 o mie și unu 132, 133
 o mie trei sute cincisprezece 132
 o mie (și) una 132, 133
 o mie unu 131-133
 omite (a ~) 370
 omoloagă 115
 Omul 97
 omul (a)cela bunul 105
 omului acela/aceluia 177
 omului acesta 175, 489, 492
 omului acestuia 175
 Onciul 96
 ondulator(iu) 114
 onoare 52, 66, 79
 onoarei 79
 onor(uri) 52
 onorar(iu) 113
 O.N.U.-lui 87
 o parte 336
 operată 274
 operații 493
 o pereche de doi tineri 131
 opiu(m) 50
 Oprea 49
 Oprea! 85
 Oprei 85
 Opreo! 85
 opri (a ~) 204, 313
 opri (a se ~) 313
 o proastă 106
 o promilă 137
 opsprezece 131
 op(t) sute 132
 opt 142
 opt (un ~) 152
 optălea/optelea (al ~) 146
 optilea/optîlea (al ~) 146
 optim 127, 258
 optimi 137
 optîsprezece 131
 opt martie 150
 optul 152
 optulea (al ~) 142, 146
 opturi 152
 opturile 135
 optzeci 132
 optzeci și patru (în ~) 151
 or conj. 278-282, 285, 408, 413, 414
 or vb. 24, 225, 231, 232, 478
 -or des. 117
 -or suf. 53, 64, 114, 115, 122
 ora 149
 ora douăsprezece 132, 149
 or aduna (coborî etc.) 231
 orașul unde 427
 ora unu 131, 149
 oră 149
 Orăștie(i) 97
 orcare 191
 orce 191
 orcine 191
 ordin 52
 ordine 52
 ordinei/ordinii 80
 ordonanță 47, 54
 ordonă 201, 343
 ordonează 201
 orele 149
 or fi adunat (coborî etc.) 233
 or fi adunînd (coborînd etc.) 238
 ori conj. 278, 280, 281, 285, 289, 340, 399, 408, 411-413, 474
 ori s. 139, 257
 ori- 184, 189, 191, 255, 257
 ori al cui 191
 oricare 189, 191, 192, 311, 368, 394, 426
 oricare alt 192
 orice 189-191, 311, 359, 367, 394, 452
 oricine 189, 191, 368, 371, 372, 376, 394, 426, 427
 oricine care 189
 oricînd 255, 394, 436

oricît *adv.* 257, 371, 376, 424, 425
 oricît *pron.* 189, 442
 ori cu cine 191
 ori de 480
 oricum 424, 425
 ori de cîte ori 191, 287, 437
 Orient Express 44
 originar 113
 origină/origine 50
 oriîncotro 434
 ori... ori 289
 orişi- 191
 orişicare 189, 191
 orişice 189, 191
 orişicine 191
 orişicit 191, 257
 orişiunde 434
 -oriu 114
 oriunde 394, 434
 or mîncat 478
 or să adune (coboare etc.) 232
 or spus 225
 o să (adun, aduni, adune etc.) 232, 479
 o să trebuiască 202
 osc(i) 62
 ospătar! 70
 o spus 225
 ostăşească 116
 ostil 375
 o story 491
 o sumă de 135
 o suta (a ~) 143
 o sută 132, 135
 o sută cincizecea (a ~) 142
 o sută cincizecilea (al ~) 142
 o sută de mii 133
 o sută doi 132
 o sută douăzeci şi doi 132
 o sutălea (al ~) 143
 o sută una/unu 131
 o sutime 148
 oşean 116
 o terţă persoană 145
 o tonă şi jumătate 147
 o treime 471
 oţi 232
 o fîră 36

ou 81
 -ou 60
 oua (a ~) 234
 ouă 58
 ouă (să ~) 234
 ouăle 75, 81
 ouălele 81
 ouălelor 81
 ouălor 75, 81
 o va lua 159
 o va lua-o 159, 372
 o zi, două 141

 p- 267
 pa 292, 293
 pace(a) 109
 paf 292, 294
 pagina unu 151
 pagina 380 152
 pahar cu apă 274, 488
 pahar de apă 488
 paisprezece 131
 paj(i) 58
 pană 63
 pane *adj.* 113
 pane *s.* 63
 pantalon 56
 papa 77, 78
 papă 48, 73
 papă-lapte 53
 papei 77
 paralel 259, 374
 paralela 36 152
 paralel cu aceasta 259
 paraliza (a ~, a se ~) 197
 parcă 279, 280, 284, 442
 Parce(le) 57
 pardesie/pardesiuri 24
 pare (a ~) 199
 pare (ei ~) 223
 pare-se 248
 paria 48, 58, 73, 491
 paricid 52
 parol 292
 parte 137
 pas(ă)! 247

- pasămite 421, 439, 464
 pasărea-muscă 82
 pasări/păsări 62
 pasibil 374
 paşa 77
 paşei 77
 paşopt(ist) 132
 Paşte 45, 57
 Paşti 57
 patra (a ~) 142
 patrălea (al ~) 145
 patricid 52
 patrie 44
 patrilea/patrîlea (al ~) 145
 patrio(a)tă 115
 patru a doua 151
 patru, cincisprezece minute şi opt secun-
 de 149
 patru februarie 151
 patruj (de mii) 133
 patrulea (al ~) 142, 145
 patrusprezece 131, 487
 patruzeci milioane (a ~) 142
 patruzeci milioanelea (al ~) 142
 patru şi trei sferturi 149
 patruzeci şi cinci (de minute) 149
 patruzeci şi opt 132
 pă 267
 păcatele mele 295
 păi 292
 până 267
 păpuş(e)a 75
 păpuşă/păpuşe 75
 păpuşele 60
 păpuşică 60
 pār 40
 părea (a ~) 199, 239, 251, 332
 părea (a i se ~) 377
 părea bine/rău (a-i ~) 251, 377, 378, 434
 părere 239
 părere de rău 88
 părintele 78, 98
 părinteşte 253
 părţi 138
 părusei 230
 păsa (a ~) 247, 374
 Păstorel 44
 Păstraţi curăţenia/curăţenie (liniştea/li-
 nişte)! 109
 pătimi (a ~) 203
 pătrime 137
 pătrund 219
 păţanii 62
 păţi (a o ~) 160
 păun(i)ă 53
 păzea! 292
 p.c.r. 45
 pe 33, 55, 64, 67-69, 85, 137, 184, 205,
 216, 260, 262, 264, 266-268, 271,
 272, 275, 330, 349, 350, 367-372,
 375, 378, 390-392, 430, 436, 442,
 466, 492
 pe-ai lui 370
 pe alese 32, 262
 pe atît 122, 442
 pe atît de 121, 258, 323
 pe atît este de 121, 122
 pe baza 276, 277
 pe bază că 288
 pe bază de 277
 pe bune 479
 pe calea 277
 pe cale de 277
 pe care 184
 pe cărbune 275
 Peceneagăi 84
 pe cinstite 479
 pe cînd 436, 437, 448, 450
 pe cînd să 436
 pe cît 121, 122, 262, 288, 441, 442
 pe cîtă vreme 448, 450
 pe cît de 121, 258, 323
 pe cîte 262
 pe cît este de 121, 122
 pe cît... pe atît 289
 pe cît ştiu 262
 pe dată ce 436
 pe deasupra 269
 pe de lături 32, 63, 262
 pe de o parte... pe de alta 486
 pe de rost 32, 262
 pe din 138
 pe dinafară 381
 pe dinăuntru 276

- pe din două 138, 262
- pe drum 381
- peisagii 478, 479
- peisagiu 478, 479
- peisaj(e) 479
- peisajii 479
- pe încercate(lea) 262
- pe jos 259
- pela 266
- pe la 67, 265, 266, 380, 382
- pelican 54
- pe limbă-ți 162
- pe linia 277
- pe linie de 277
- pe lingă 123, 265, 268, 393, 442, 452
- pe lingă a(cea)sta 393
- pe lingă că 268, 287, 451
- pe lingă că... (mai) și 290
- pe lingă însă că 288
- pe loc 381
- pe locul secund 145
- pe mai departe 259
- pe măsură ce 437
- pe mine mă 159
- pe naiba 295
- pendul(ă) 52
- pene 63
- pe negîndite 262
- pe nici unul 193
- pent(a)- 153
- pentru 66, 67, 109, 146, 186, 210, 216,
238, 239, 265, 268, 271, 272, 274,
375, 376, 383, 384, 387, 390, 392,
426, 436, 439, 440, 446, 485, 486,
488
- pentru a 210, 459
- pentru aceea 255, 440
- pentru aceea că 440
- pentru asta 440
- pentru ca nu cumva să 440
- pentru care 186
- pentru ca (...) să 210, 268, 287, 430, 440,
444, 450, 451
- pentru că 268, 432, 439, 459, 468, 474
- pentru că... de aceea 290
- pentru ce 439
- pentru cînd 436
- pentru (un) moment 109
- pentru sau contra/împotriva 273
- pentru un 109
- penultimul 129
- pe parcurs 263, 485
- pe parcursul 277
- pe parcursul a 383
- pepene 47
- pepit 113
- pepiți 113
- pe plan 254
- pe poștă 275, 479
- per 264, 265, 275
- pereche 131
- perfect 126
- peri 40
- perioada cînd/unde 427
- perioada în care (cînd, cit) 484
- pe românește 259
- persoana 93
- persoană 343
- personaje/personagii 61
- personagiu 50, 61
- personaj 47, 50, 61
- personaje/personajii 61
- personal 169
- perspicace 113, 493
- perspicaci 113
- Peru 50, 98
- Peruul 98
- pe sate 275
- pe seama 277
- pesemne 331
- pe sfert 136
- pe sfîrșite 61
- peso 58
- pesos 58, 59
- pesoși 59
- peste 139, 141, 265, 267, 329, 370, 375,
381, 382, 393, 452
- peste măsură 125
- peste... și ceva 141
- peste... și mai bine 141
- peste tot 263
- pe sub 265, 382
- pe șleau 263
- Peștii 57

- pe tăcute 217, 262
 pe tăcutelea 262
 petitio principii 88
 Petre! 85
 Petre(a) 85
 petrece (a ~) 196, 197
 petrece (a-și ~) 197
 pe tren 275
 Petreo! 85
 Petrișor 93, 96
 Petru 85
 pe undeva 255
 pe une locuri 190
 pe urmă 263, 398
 pe zi ce trece 186
 pi 267
 piaptăn 221
 piaptână 221
 piaptâne/pieptene (să ~) 235
 piară (să ~) 235
 piardă 41
 piață 41
 picior peste picior 262
 pico- 153
 picol(i) 58
 piccolo 48, 58, 493
 picoti 227
 picoti (va ~) 231
 picric 112
 piei 219, 220
 pie(r)i! 242
 pieie (să ~) 235
 pie(l)i 79
 pieile-roșii 57
 piele 79
 piele-roșie 57
 pieptăn 221
 piepten(e) 50
 piepteni 221
 pier 219
 pierd 41, 219
 pierde mințile (a-și ~) 57
 pierdu 202
 pieri 220
 piersice/piersici 59
 piersice/piersicii 80
 Pietre 56
 piețe 41
 pil 291
 pin 267
 pingă 268
 pitorească 115
 pitoresc 115
 pizma 68
 pîine 72
 pîinea 80
 pîinică 60
 pîinici 60
 pîn 267
 pîn-aici 267
 pînă *conj.* 34, 35, 279, 280, 286, 313, 436, 437, 485
 pînă *prep.* 34, 35, 209, 210, 238, 239, 265-268, 313, 381, 382, 436, 485
 pînă a 209, 210, 313
 pînă acolo 444
 pînă ce 313, 436, 437
 pînă cînd 313, 436
 pînă cînd să 287, 437
 pînă cît 437
 pînă în 265
 pînă într-atît 444
 pînă la 141, 265, 267, 269, 272, 380, 382, 385, 387, 436
 pînă la a 210
 pînă la ceruri 58
 pînă la lacrimi/sînge 387
 pînă la unu(l) 131
 pînă nu 436, 437, 485
 pînă pe după 266
 pînă pe la 266
 pînă să 209, 210, 268, 288, 313, 426, 436, 437
 pînă și 449
 pîngă 268
 pîn' la 267
 pîntecile 76
 pîrî (a ~) 220, 235
 plăce (a ~) 199
 plaja 75
 plajă/plaje 59, 75
 plase/plăși 59
 plaviei 78
 plăcea (a ~) 199, 240, 377, 378, 434

plăji 59
 plăți (a ~) 372, 373, 386
 plătic 54
 plătitără (am ~, ați ~, au ~) 225
 pleca (a ~) 196, 203
 plecarea 211
 plecat 214
 Pleiadele 57
 plictisi (a se ~) 217, 375
 plin cu 274
 plinge-! 242
 plinge-vă-ți 242
 plîngi! 242
 plînssem 228
 ploua (a ~) 196, 234, 239, 240
 plouă (să ~) 234
 plouînd 213
 plus 397, 398
 plus că 288, 451, 452
 plus de a(cea)sta 393
 poa' 223
 poartă 342
 poa' să (facă) 223
 poate *adv.* 252, 254, 256, 284, 331, 334
 poate *vb.* 223
 poate că 284
 poc 292, 293
 poci 219
 Poezia sa/voastră 165
 poeziele/poeziile 76
 pofida 32, 56, 73
 pofți (a ~) 372
 poftim 241, 292, 293
 poiene/poieni 24, 59
 Poieni(le) 97
 poimîine 254
 politetși/politetșuri 59
 pomi 58, 92
 pomii 92
 pomu(l) 91
 popa 74, 75, 77, 78
 popă 74
 Popeasca 54
 popii 77
 popo! 70
 porni (a ~, a se ~) 198
 porni pe plîns (a se ~) 198

porni să plîngă (a ~) 198
 porno 492
 poruncese 342
 poruncește 342
 posedă 201, 342
 posomori (a ~) 220, 235
 posterior 122, 259, 374
 pot 219
 pot face/să fac 198
 potîmiche 54
 potrivit 259, 260, 265, 374
 poveste 40
 povești 40
 praștii 62
 prăjea 224
 prălesc 219, 220
 prăește 219, 220
 prăești 219
 prăjim 219
 prăjiți 220
 prăpastiei 78
 prăpastii/prăpăstii 62
 pre 266, 267
 prea 128, 241, 260, 314, 365, 387, 444, 455
 prea- 125, 126
 prea cumințe 259
 preacurată 126
 preacuvios 126
 prea departe 256
 Preasfinția sa 165
 preceadă (să ~) 234
 preced 220
 preceda (a ~) 199, 200, 220, 489
 precedă 220
 precede 220
 precede (a ~) 199, 234
 precipit 221
 Precista 45
 pre cît 288
 precum 121, 258, 279, 280, 285, 286, 288, 424, 425, 441, 442
 precum că 418, 430, 462
 precum și 286, 397, 408, 410, 411
 predai 245
 predam 245
 predasem 245

- predau 222
 predea (să ~) 245
 predomin 221
 preface (a ~) 242
 preface (a se ~) 376
 prefera (a ~) 199, 200, 451
 preferi (a ~) 199, 478
 preferință 200
 pregăti (a se ~) 378
 prejos (mai ~) 259
 preliminarii 49
 prelua (a ~) 222, 246
 premergător 69
 preocupa cu (a se ~) 274
 presta (a ~) 322, 331, 366
 prestare 322
 presus (mai ~) 259
 preta (a se ~) 196
 pretinde (a ~) 463
 pretutindena/pretutideni 256
 prevede(a) (a ~) 199
 prevedere 8, 199
 prezent 484
 prezice (a ~) 242
 prezintă 342
 pricină 383
 prieten 70
 prieten drag! 116
 prietene! 70
 prieten(e) scump! 117
 prieten(ul) scump 117
 prietenul cel mai bun 104
 prii (a ~) 228
 prim 142, 144
 prima (mastică ~) 144
 prima dată/oară 146
 prima-ntfi 144
 primar 152
 primăvară 144, 152
 prime 39
 primei(a) 144
 primește-l! 242
 primi- 153
 primii-miniştri 83
 prim-ministru(l) 83, 144
 prim-ministrii 83
 prim-pian 82, 144
 prim-secretar 82, 144
 primo 147
 primul 93, 129, 142, 144
 primul-ministru 83
 prin 210, 265-267, 273-275, 388, 445
 prin a 210
 prin aceea că 257, 420, 445
 prin ajutorul 275
 prin avion 275
 prind 219
 prinde (a ride) (a ~) 198
 prinde-l! 157, 242
 prinde-lă-i! 157, 243
 prinde(ți)-lă-ți! 157, 243
 prindeți-l! 157, 243
 prin faptul că 287
 prin fereastră 275
 pringă 268
 prin intermediul 388
 prin mijlocirea 388
 prinse 228
 prinsei 228
 prinseră 228
 prinserăm 228
 prinserăți 228
 prinseși 228
 printr- 163, 267, 273
 printre 124, 265, 267, 272
 printr-însa 163
 printru 163, 169, 265, 267, 273
 prin urmare 286, 287, 400, 415, 416
 prin urmare aşadar 415
 prin uşa 275
 prioritar 123
 privi (a ~) 373, 378
 privi (la) ceva (a ~) 196
 privind 265
 privitor 259, 366, 374
 privitor la 276, 374, 390
 privitor pe 366
 pringă 268
 prislea 48
 pro 264, 265
 proaspăt 40
 proaspăt/proaspeți sosiți 261
 proaspeți 40
 proastă 34

- probabil 334
 probator(iu) 114
 problemă unde 427
 proceda (a ~) 200
 procent 137, 138
 procente 137
 procente la mie/sută 137
 procrea (a ~) 213, 220
 produsă 274
 profund impresionat 259
 promilă 137, 138
 promile 137
 promova (a ~) 347
 pronunța în expert (a se ~) 479
 proporțional 259, 260, 375
 propriile/propriile 119
 proprii(i) 120
 proprii-i fii 163
 propriu 69, 169
 propriu-i fiu 163
 propune (a ~) 347, 375
 pro sau contra 273, 397
 prosit 292
 prost 34, 116
 prostălaie 112
 prostălu 112
 proști 116
 proto- 153
 provoacă 221
 provoace (să ~) 235
 provoc 221
 provoca (a ~) 331
 proxim 127
 proză 57
 proze 57
 prudentă 56, 71
 prudențe 71
 pruncu-ți 162
 ptu 293
 pui(că) 53
 puica 85
 Puica 85, 97
 puică 97
 Puicăi/Puichii 85
 puicii 85
 puic/pună (să ~) 235
 puind/punînd 213
 Puiu 46, 96
 puilul 78
 puile! 76
 puilul meu (drag)! 76
 Pumnul 96
 pun 219
 pune (a ~) 228
 pune (cuiva) bețe în roate (a ~) 60
 pune (pe plîns) (a se ~) 198
 pune pe roate (a ~) 60
 pune punct (a ~) 109
 pune punctul pe i (a ~) 109
 pur 354, 355
 purcede (a ~) 200, 213
 purcegînd/purcezînd 213
 pur științific 259
 purtător 69
 pururea/pururi 256
 pururile(a) 256
 pusase 230
 pustia 224
 pustii (a ~) 228
 puști 48, 58, 73, 75
 put 219
 putea (a ~) 197, 198, 209, 210, 223, 235, 370
 puțin *adj.* 112, 116
 puțin *adv.* 128, 255, 258, 303, 355
 puțin atent 259
 puțin bănuitor 303
 puținii 103
 puțin malițios 255
 puținor 117
 rabd/răbd 220
 rabzi 220
 rachiu(ri) 55
 rad 219
 radio 48, 60, 75
 radiofica (a ~) 247
 radiouri 60
 Radu(le)! 85
 Radului 85
 rage (a ~) 199, 202, 215, 247
 rai 48, 75
 rapoarte/raporturi 61

- raport(eaz)ă 201
 Rapsodia română 44
 rar *adj.* 113
 rar *adv.* 257
 rare 114
 rareori 257
 rari 114
 rarism 38, 125
 R.A.T.A. 50
 R.A.T.B. 50
 rață 53
 -ră 225, 227, 229, 230, 480, 489
 -ră- 24, 228, 230
 răci (a ~, a se ~) 197
 răgi (a ~) 199
 răi-făcători 261
 răivoitori 118
 -răm 227, 229, 230
 rămas 40
 rămaserăm/rămăserăm 228
 rămăsei 40
 rămi! 242
 rămiind/rămînînd 213
 rămîn 40, 219
 rămîne (a ~) 24, 199, 217, 332
 rămînea (a ~) 24, 199
 rămîne locului (a ~) 380
 rănît(ul) 95
 răposat 94
 răs- 126
 răsare/răsări (a ~) 199
 răsceuce 38
 (răs)răscunoscut 126
 răspund 219
 -răți 227, 229, 230
 rățoi 53
 rău *adj.* 34
 rău *adv.* 34, 261
 rău s. 34, 118, 261
 răufăcător 118, 261
 răufăcători 261
 răule! 76
 răuvoitoare 118
 răuvoitor 118, 261
 răuvoitori 118
 răz- 125, 126
 răzbate (a ~) 38
 războiul al doilea 152
 războiul din 77 151
 războiul doi mondial 152
 răzbucuros 126
 răzbuna 38
 R.D.G.-ul(ui) 87
 -re 239
 rea 34
 realiza (a ~) 274
 realmente 253, 254
 rea-voință 42
 Record 45
 recrea (a ~) 213, 220
 recte 350
 rector 492
 recurgera primul la arme nucleare 349
 redactor-șef 82
 redai 245
 redam 245
 redasem 245
 redau 222
 redea (să ~) 245
 redus 123
 reface (a ~) 242
 referendumul 81
 referi (a se ~) 222, 322, 374
 referitor 259, 322, 374, 375
 referitor la 259, 390
 reflect(eaz)ă 201
 Reforma 44
 refrene/ refrenuri 60
 regimentul 33 152
 regizoare 39, 54
 regizor-femeie 54
 regretat 94
 regule/reguli 59
 regului 80
 relativ 259, 374
 relativ la 374, 390
 relua (a ~) 222, 246
 remarcabile 116
 remarcă 201
 remarcă (se ~) 342
 remarce/remarci 59
 remarcii 80
 renta (a ~, a se ~) 197
 renunța (a ~) 375

reped 219
 repercuta (a se ~) 197
 represalii 49, 56
 reprezenta (a ~) 69, 334, 366
 reprezintă 342
 reproșa (a ~) 375
 respectiv 484
 respirator(iu) 114
 retroceda (a ~) 200
 returnează 201
 reține (a ~, a se ~) 313
 reunit 342
 revelator(iu) 114
 reveni (a ~) 242
 rezida (a ~) 239, 240
 rezolva (a ~) 199, 200
 rezolvi (a ~) 199
 rezolvitor 200
 rezulta (a ~) 375, 378
 -ri 222
 Rica 96
 Rică 96
 rîd 219
 rîde! 242
 rîde (a ~, a se ~, a-și ~) 197
 Rîmnicul(ui) Sărat 86
 rînd 147
 rîndul al treilea/trei 152
 rîndunea 53, 60
 rîndunel 53
 rîndunele/rîndunici 60
 rîndunică 60, 79
 rîpe/rîpi 24, 59
 rîse 202
 rîu 43
 rîul Arieș 45
 Rîul Doamnei 45
 rîzi! 242
 roade/roduri 61
 roagă 40, 221
 roate/roți 60
 robinete 51
 robineti 51, 492
 rockeriță 493
 rococo 113
 rod 219
 roge 40, 221

rogi 40
 romanească 115
 Romarta 87
 Romartei 87
 românească 112, 115
 românesc 40, 112, 115, 116
 românește 259, 367
 românești 40, 112, 116
 România 44, 52, 86
 Românie(i) 86
 Rompres 87
 roș 114
 roșă 114
 roșe 114
 roși 114
 roșie 114
 roșiei 119
 roșii 114, 120
 roșu 112, 114, 120
 roșu-aprins 118
 Roșu-Împărat 108
 rotofei 112
 rouă 71, 79
 rouăi 79
 Roxanei 84
 roz(i) 113
 rrău 125
 ruga (a ~) 372, 373
 ruga (a se ~) 196, 203, 373, 473
 ruga de iertare (a se ~) 196
 rugăm 40
 Rugăm păstrați curățenia! 283
 rupe (a ~) 204
 rupt 215
 rușine 56

 s- *pron.* 167
 s- *vb.* 244
 -s *des.* 58, 59
 -s *suf.* 215
 -s *vb.* 244
 -s- *pron.* 167
 (-s-) *vb.* 478
 sa (*adj.*) *pron.* 35, 161, 172, 173
 sa (= s-a) 168
 s-a 168, 173

- sa- 228, 230
- sabiei 78
- sac 48, 62, 74
- saci 62, 148
- sacul 74, 75
- sadea 113
- Safta 53
- Saftu 53
- sai 219, 220
- sa(r)i! 242
- saie (să ~) 235
- salar(iu) 50
- salate/salăți 59
- salcie 47
- salciei 78
- sale 35, 172-174
- saltea 48, 74
- salteaua 75
- saltele 58
- sanchi 292
- Sanctitatea sa 165
- sanda(lă) 50
- Sandei 84
- Sanda/Sando! 85
- Sandu 85
- Sandule! 85
- sanici 78
- santinelă 54
- sap(i) 220
- sar 219, 221
- sără (să ~) 235
- sari 220, 221
- sarma(lă) 50, 75
- sarmali 60
- Șașa 54
- Saturnalii 57
- sau 278, 280, 283, 285, 289, 340, 359,
399, 408, 411-413, 474
- sau altul 192
- sau care 483
- sau că 413
- s-au dus (el ~) 337
- sau... ori 289
- sau... sau 289, 486
- sau/și 285
- să 19, 41, 207, 234-236, 245, 246, 248,
278-285, 287, 314, 315, 405, 418,
422, 424-426, 429, 430, 432, 433,
440, 441, 443, 444, 446-450, 462,
464, 482, 485
- să ai/aibi 245
- să fi 236
- să fi adunat (coborît etc.) 236
- să fi adunată 236
- să fi adunînd (coborînd etc.) 236
- să fi fiind 244
- să fi fost 244
- să fii 244
- să fi știută 216
- să fiu 244
- săi 35
- să(r)i! 242
- să-i 157, 159
- să îi 157
- să mă mir 248
- să-mi închipui 248
- sămînță 62
- Sănducu 92
- sănicii 78
- săonii 78
- să nu 442
- să nu... cumva 440
- să nu cumva să 432, 440
- săp(i) 221
- săr(i) 221
- sărac 40, 94, 354, 355
- săracă/săraca vecina noastră 94
- săraci 40
- sărbătoare(a) 96
- sărbătorile 96
- sărman 94, 354, 355
- sărmane 116
- să se ducă 248
- sătui 116, 119
- sătul 115
- sătuli 116
- sătura (a se ~) 217, 375
- său 35, 172, 173
- scad 219
- scade! 242
- scade (a ~) 199
- scap(i) 221
- scauna 54
- scădea (a ~) 199, 242

scăp(i) 221
 scăzut 123
 schi 48, 72, 75
 schijă/schije 41, 75
 schimba (a ~) 192, 196, 272
 schimba de (a ~) 196, 272, 479
 schiuri 72
 scînte(i)e 80
 scoală! 198, 242
 scoate! 242
 scoate un oftat (a ~) 110
 scoli! 242
 sco(a)serăm 228
 scot 219
 sco(a)teți-mă! 242
 scri/scria (a ~) 199
 scria 224
 scrie (a ~) 199, 222, 224
 scrierea 211
 scriind 213
 script-girl 48, 59, 73
 script-girls 59, 73
 Scufița Roșie 44
 scula (a se ~) 198
 sculați! 198
 scumpa mea fetiță! 72
 scumpe 120
 scumpei noastre mamă/mame 120
 scumpelor! 77
 scumpe prieten! 70, 116, 117
 scumpe prietene! 116-118
 scump foc 67, 125
 scumpo! 72, 77
 scump prieten! 117
 scumpule! 77, 119, 120
 scumpul meu prieten! 70, 120
 scumpul prieten 120
 scunji/scunzi 115
 se 167, 328
 se- 167
 -se 167
 -se- 19, 202, 215, 227-230
 seacă *adj.* 115
 seacă *vb.* 221
 seamă 33
 seamănă 221
 seară 96

se bea 204
 sec *adj.* 115
 sec *vb.* 221
 secerătoare/secerători 53, 60
 secerător 53
 secolul întii 151
 secol unde 427
 secretar prim 144
 secția întii/unu 152
 secund *num.* 142, 145
 secund (un ~) s. 152
 secundar 123
 secundo 147
 secundul 152
 se doarme 197, 203
 se ducea 247
 se face ziuă 50
 -sei/-sii *adj. pron.* 83, 174
 -sei *suf. + des.* 478
 semăn 221
 semăna (a ~) 378
 semănătoare 53
 semănător(i) 53
 se mănîncă 197
 semene (să ~) 235
 semeni 221
 semi- 153
 seminare 24, 61
 seminarii 24, 58, 61
 semințe 62
 se miră 248
 semnatarul 339
 sept(u)- 153
 servici(u) 50
 servitoare/servitori 58
 servus 292
 -sese- 229
 sete 71
 se va duce 247
 sex(i)- 153
 sext- 153
 sextuplu 140
 sexy 113
 sfădi pe cineva (a ~) 197
 sfătui (a ~) 372
 sfert 136-138, 147, 149
 sfia 224

sfida (a ~) 200
 sfinte 62
 Sfinția sa 165
 Sfinta 45
 sfintă 62
 Sfintul 45
 sfîrșea 224
 sfîrșesc 219, 220
 sfîrșește 219, 220
 sfîrșești 219
 sfîrși (a ~) 198, 216, 370, 375, 438
 sfîrși de săpat (a ~) 198
 sfîrșim 219
 sfîrșite/sfîrșituri 61
 sfîrșiți 220
 sfîșie 221
 sfîșii 221
 sfruntată 214
 shocking 113
 show-ul 91
 sie 167, 168
 sie înseși/însuși 169
 sieși 168
 Sighetul Marmăției 98
 sigur 253, 257, 334
 silința 58
 silințe(le) 58
 silitoare 112
 silitor(i) 112
 simboale/simboluri 61
 similar 66, 376
 simpaticul băiat 107
 simpatie 54
 simpatiu 54
 simpli 119
 simplisim 125
 simplu 119, 354, 355
 simpto(a)me 63
 simt 219
 simte/simțește 201
 simte (a ~) 199
 simți (a ~) 199, 367
 simultan 259, 374
 sin(e)- 197
 Sinaiei 84
 sine 167, 168
 sine înșăși/însuși (pe ~) 169

sineși 168
 singur 169
 singurea/singurică 115
 singuri-singurei 118
 singur-singurei 118
 sinucide (a se ~) 197
 sistem(ă) 51
 sistem unde 427
 sînge 49, 55
 sînge-rece 82
 sînt 10, 244, 337, 342
 sîntem 244
 sînteți 244
 sloboade/slobozi! 242
 slobod 219
 smuls/smult 215
 snoabă 115
 snob 115
 -so 173
 soacră 53
 soacră-sa 83
 soarbă (să ~) 234
 soarbe (ei ~) 223
 socialmente 253, 254
 socru 53
 socrul 78
 socrule! 77
 soia 48, 73
 solicit 221
 solvi (a ~) 222
 somnoriță 46, 73
 soră 40, 63, 79, 84, 93
 soră! 72
 soră-mea! 83
 soră-meo! 83, 174
 soră-ta 83
 soră-tei 174
 soră-tii 83
 sorb 219
 sorbi (a ~) 222, 223, 228
 sorbisei 230
 sorei 79
 sorol! 72, 406
 soru(-ta) 84
 sosească (să ~) 19
 sosi (a ~) 19
 sosind 19

- sote 48, 75
 soteul 75
 soț 93
 soția 93
 soție 93
 spală 40
 sparserăm/spārserăm 228
 spart 215
 spăl 40
 spăla (a se ~) 203
 spălatul 217
 spălătoare 52
 spălători 52
 spălățel 214
 -spce 131
 specific 221
 speli 40
 sperii 221
 speriu 221
 splendid 126
 sporit 123
 spre 131, 141, 210, 238, 265, 267, 268,
 272, 375, 376, 380, 382, 384, 387,
 392
 spre a 459
 -sprece 131
 -sprezece 131
 sprijini (a ~) 222
 sprincene/sprîncene 62
 spuind/spunînd 213
 spun 219
 S. R. I.-ul(ui) 87
 (s)st 291
 sta (a ~) 195, 198, 222, 244, 246
 stabili (a ~) 274
 stai! 41, 242
 sta locului (a ~) 66, 380
 stam 246
 Stancule! 85
 star 51, 492
 starostea/starostele 74
 starul 51
 stat 246
 statui(e)i 80
 (nu) stați! 41
 stații/stății 62
 Staționare(a) interzisă 109
 stă (ei ~) 223
 stăi! 242
 stăpîna-sa 83
 stăpîna-său 84
 stăpîni (a se ~) 313
 stăruie(ște) 201
 stă să cadă 198
 stăteam 246
 stătui 246
 stătusem 246
 stătut 246
 stea/steie (să ~) 246
 steagul nostru 99
 steaua 79
 stele 71
 stetei 246
 steteam 246
 steteseam 246
 sticle 148
 stimată colegă! 72
 stimată 116, 120, 216
 stimată domn! 70
 *stimățile 120
 story 51
 story-ul 491
 strachini/străchini 62
 strada unde 427
 Strada Lungă 45
 strada Mașina de Pîine 45
 stranii 120
 straniu 112
 stră- 38, 125, 126
 străbate (a ~) 38
 străduie(ște) 201
 străinătăți 59
 strălîmpede 126
 (stră)străvechi 126
 strict 254
 strîmba (a ~) 201
 strugure 47
 struni (a ~) 200
 struță 54
 student 40
 studentesc 354
 studenți 40
 studiele/studiile 76
 studii 58

- studiu 72
 studiul 81
 sturz(i) 41
 -su 173
 S.U.A. 87
 sub 141, 265, 267, 380, 382
 sub aproape 141
 sub aspect 390
 sub aspectul 276, 390
 sub beneficiu(l) 92
 subdivide (a ~) 247
 sublim 126
 sub pretext(ul) că 109, 287
 sub raport 254, 390
 sub raportul 276, 390
 subsemnatul 339
 subt 267
 succedă (să ~) 234
 succeda (a ~) 199, 200, 220, 234, 489
 succedă 220
 succede (a ~) 199
 sufăr/sufer 222
 suferă 222
 suferi (să ~) 234
 suferi 222
 suferi (a ~) 203, 222, 234
 suferi cu (a ~) 274
 suferi (un) eşec/eşecuri (a ~) 110
 suficient(ă) 387
 suficient de 387
 suflet 72
 suflete! 70, 72
 sufletul 81
 sufletule! 76
 sufletul meu! 76
 sughit/sughiţ 219
 sughiţă (să ~) 235
 sughite/sughiti (a ~) 199
 sughiţa (a ~) 199, 200, 219, 234, 235
 sughiţe (să ~) 234, 235
 sui 222
 sui! 242
 sui (a ~) 222, 223, 235
 sui (a se ~) 198
 suia 224
 suie 222
 suie! 198, 242
 suie (să ~) 234
 suiţi! 198
 Sulinei 84
 sumete (a ~) 200
 sunt 244
 suntem 244
 sunteţi 244
 supăra (a se ~) 378
 super- 38, 125, 126
 superb 126
 Supercristal 44
 superfin 126
 superfluu 113
 superior 122
 superrefractor 126
 suplea (a ~) 213, 220
 suplu 119
 suporta (a ~) 203
 suporturi/suportî 51
 supra 137, 264, 265, 268
 supra- 125, 126
 (supra)supraaglomerat 126
 suprem 127
 supt 215
 Surei 84
 surji/surzi 115
 surori 40, 63
 surorii 79
 susceptibil 322
 suspect de bine 259
 suta 131
 suta (a ~) 143
 sutamiist 152
 sutar 152
 sută 129-132, 134, 137
 sută în sută 138
 sute 131, 134, 135, 141
 sutele 131
 suture 137
 sutimi 137
 sutişoară 152
 -ş 257
 -şa 257
 şade 40, 221
 şah 56

- șaisprezece 131
 șaisprezecimi 137
 șaizeci 132
 șapte 131
 șaptesprezece 131
 șapte virgulă unu litri 148
 șaptezece 132
 șaptisprezece 131
 șase 131
 șasesprezece 131
 șasezece 132
 -șă- 228
 șchioapătă 201
 șchiopătează 201
 școale 478
 -șe- 228
 șeade 221
 șed 40, 219, 221
 șede (a ~) 198
 șef(ă) 95
 șefa! 76
 șeful 78, 93
 șeful! 492
 șefule! 78
 șapte 131
 șeptesprezece 131
 șezum 228
 și *adv.* 34, 35, 67, 122, 260, 303, 304, 365, 393, 410, 437, 438, 448, 451, 452
 și *conj.* 34, 35, 132, 141, 147, 149, 262, 270, 278, 280, 282-285, 287, 289, 303, 304, 347, 381, 383, 397-400, 410, 411, 413-416, 478, 485
 și *pron.* 34, 167
 și-167, 168
 -și *des. s.* 58
 -și *des. vb.* 227, 229, 230
 -și *part.* 168, 179, 256, 257
 -și *pron.* 167-170
 -și- 167, 257
 și alții 192
 șic 113
 și care 483
 și ceva 141
 și cu 129, 276, 277, 329, 342, 397, 410, 411
 și cu toate acestea 414
 și dacă 449
 și de aceea 415
 și deci 400, 415
 șie 168
 șieși 168
 și fără (ca) să 449
 și însă 413
 și mai bine/mult 141
 Șimleul Silvaniei 98
 și prin urmare 400, 415
 șirete/șireturi 61
 și/sau 285
 și... și 289
 și totuși 414
 șoarec(e) 50
 șoarecile 76
 șontic-șontic 293
 șoșele 57
 șovăi(esc) 202
 șovăie(ște) 201, 202
 șovăiești 202
 șpalturi/șpalți 51
 -șpce 131
 -șpe 131
 ști (a ~) 197, 209, 210, 222, 224, 370
 ști(e) 222
 știa 224
 știe (să ~) 234
 știi? 406
 știți? 406
 știu eu? 406
 -t 215
 tablou 48, 72, 74
 tabloul 74, 81
 tac 40
 tace (a ~) 199
 tacem/tăcem (să ~) 199
 taceți/tăceți (să ~) 199
 taci 40
 taci! 242
 tac-su 173
 tactică unde 427
 tac-tu 84
 tai 221

- taica 78
 taică 56
 taică-său 83
 taichii 78
 taie 221, 227
 taie (să ~) 234
 taie-se 248
 talăngi/tălăngi 62
 tale 173, 174
 tandrețe 71
 tandreți 71
 tango(u) 50
 tantea 81
 tantei 81
 tantele 81
 tanti 48, 73, 81, 98
 tantile 81
 tapioca/tapiocă 50
 tare 124, 253, 482
 tare puțin 124
 TAROM 87
 TAROM-ul(ui) 87
 ta-su 84, 173
 tata 74, 77, 78, 93, 98
 tata! 76
 tataia 75, 78
 tata-mare 82
 tată 48, 53, 71, 74
 tată! 70
 tatăl 74
 tată-mare 82
 tată-său 83
 -tate 49
 tatei 77, 78, 91, 98
 tatii 478
 tat-su 84, 173
 tați 71
 tau 221
 taurisci(i) 57
 taxi(u) 50
 tăcea (a ~) 198, 199
 tăcea gura (a nu-i ~) 163
 tăcu 38, 202
 tăcui 38
 tăcuși 38
 tăia 224
 tăia (a ~) 198, 221, 235
 tăiai 227
 tăiași 227
 tăiați 221, 222
 tăie 227
 tăiei 228
 tăiem 221
 tăieși 228
 tăieți 222
 tăind 213
 tăioasă 40
 tăios 40
 tăioși 40
 tăi(e)ței 56
 tăle 173
 tălică 164
 tărăgăna/tărăgăni (a ~) 199
 tăricică 115
 tăriță 56
 tărițe 56
 tăticul 78
 tătuca 78
 tătucul 78
 tău 173
 te 155, 157
 te-155, 157
 -te 155, 157
 -te- 155, 157
 Teceul Mic 98
 te du! 248
 te fac o tablă 479
 tehnicieni 55
 tei 48, 58, 73, 75
 -tei/-tii 83, 174
 teiul 75
 tele 173
 teme (a se ~) 203, 314
 te miri 248
 te miri ce 32, 189
 te miri cine 189
 tenace 112
 tenaci 112
 tenisman 62
 tenismeni 62, 493
 ter 140
 tera- 153
 teribil 125-127
 termene/termeni 52

- termin(i) 221
 termina (a ~) 198, 216, 370
 termina de săpat (a ~) 198
 termină 221
 termine (să ~) 235
 termogen 127
 terț 142, 145
 terță 136
 terțet 136
 terțină 136
 terțio 147
 tet(a)- 153
 tic-tac 292
 Timișoarei/Timișorii 84
 timp 485
 timp de 383
 timpul cînd 427
 tine 155
 tine însăși/însuși (pe ~) 169
 tinere 62, 116
 tinere! 77, 116
 tinerea/tinerică 115
 tinerețe(a) 57
 tinerețea mea/tinerețile mele (în ~) 57
 tinereți(le) 57
 tineri 40
 tipic 66
 tiptilă 357
 tisă 47
 tînăr 40
 tînără 62
 tînărul! 77
 tînjea 224
 Tîrgoviște 97
 Tîrgoviștei 84
 tîrguie(ște) 201
 Tîrgu-Jiul 86
 tîrî (a ~) 220, 235
 tîrîș 253, 254, 257
 Tîrnava 86
 Tîrnavă/Tîrnovo! 86
 tîrziu 258
 -to 173
 -toare 21, 49, 60, 115
 toamnă 201
 toată 40, 391
 toată lumea 339
 toate 136, 391
 toate ca toate 319, 332
 toate cele 105
 toate orașele 94
 toate patru fetele 136
 tocma 257
 tocmai 169, 252, 257, 437, 438, 449
 tocmai autorul însuși 171
 tocmai de 449
 Tokio 98
 Toma 49, 85, 96
 Toma! 85
 Tomei 85
 Tomo! 85, 97
 top-model 51
 toptanul 56, 73
 -tor 38, 61, 64, 115, 363, 454
 -tori 60
 to(a)rserăm 228
 tort(ă) 51
 tot *adj.* 40, 94, 112, 116, 119, 354, 391
 tot *adv.* 123, 241, 253, 256, 260, 365,
 391, 405, 449
 tot acela(și) 179
 total *adj.* 127
 total *adv.* 254
 totalmente 254
 total(i) vinovați 261
 tot așa de 121, 258, 386, 471
 tot așa de bine 258
 tot atît de 121, 122, 258, 386, 471
 tot atît de bine 258
 tot ce 188, 420
 tot ceea ce 187, 188
 totdeauna 257
 totdeauna 257
 tot frumos 259
 Toto 49, 54
 totodată 36, 139, 253, 257, 398
 tot orașul 94
 tot unul și unul 128, 131
 totuși 256, 257, 391, 400, 414, 449
 totu-și 257
 toți 103, 105, 136, 339, 372, 391
 toți cei 105
 toți cincisprezece 136
 toți patru băieții 136

- tovarăș 95
 tovarășă 72, 75, 95
 tovarășe 75
 tovarășe! 72, 75
 tovarăși! 93
 tovarășilor! 77, 93
 Tovărășia sa 165
 tovarășie 389
 tovarășul 78
 trage cu băutura (a-i ~) 160
 trăgediene 62
 trage o bătaie (a ~) 110
 transfug 38
 traserăm/trăserăm 228
 traversa (a ~) 372
 trădez 222
 trăgătoare 53
 trăgător(i) 53
 trăi (a ~) 196, 227
 trăiască 236
 trăit(ă) 215
 trăi traiul/viața (a-și ~) 195
 trăsnească 236
 trăsuriică 79
 tre' 223
 treabă 71
 treacă-meargă 236
 treacănt 56
 treaz 115
 trebi/treburî 59, 71
 trebui (a ~) 196, 198, 202, 215-217, 223,
 330, 347, 377
 trebuia ca ei să plece 240
 trebuia/trebuia să taci 240
 trebuiașcă (să ~) 202
 trebuiau să plece (ei ~) 240
 trebuie 202, 223
 trebuie (să ~) 202
 trebuie lăudat 198
 trebuie să plec 198
 trebuiește 202
 trebui/trebui să mărturisim 240
 trecătoare/trecători 60, 71
 trece (a ~) 347, 372, 373
 trece (a nu ~) 438
 trece-îl 242
 treci! 242
 trei 34, 151
 trei dolari și șaptezeci de cenți 148
 trei douăzeci 149
 trei fără douăzeci și cinci 149
 trei fără un sfert 149
 treijdoi 132
 trei (și) jumătate 147, 149
 treilea (al ~) 145, 151
 treime 136, 137
 trei-patru/trei, patru (zile) 141
 trei procente 137
 trei sferturi 137
 trei sferturi la două 150
 trei (întregi) și două miimi 148
 trei și treizeci de minute 149
 treiul 152
 trei virgulă două miimi 148
 trei virgulă zero zero doi 148
 treizeci 132
 treizeci de minute 149
 treizeci și doi/două 132
 treizeci și nouă 132
 treizeci și una/unu ianuarie (decembrie
 etc.) 150
 treizeșunu 132
 treji 115
 tremurîndă 214, 357
 tremurînde 214
 trenule! 68
 tre' să (vină) 223
 tresări (a ~) 196
 tri- 153
 tricoter 53
 tricoteză 53
 trifoi cu patru foi 153
 trilion 130, 131
 trimiț 219
 trimiță/trimiță (să ~) 235
 trio 136
 triplat 140
 tripletă 136
 triplu 140
 triplusalt 82, 152
 trisa (a ~) 140
 triumf(ează) 201
 troică 136
 trompet(ă) 52

- tronc 292
trunchia (a ~) 220
trunchiază 220
trunchiez 220
trunchiind 213
țț 310
tu 155, 165
tu! 155, 160
-tu 173
tuia 47
tu însași/însuși 169
tulbur 114
tulbure 31, 114
tulburi 114
Tulcea 44, 56, 97
tulcean(că) 53
Tulcei 84
tun 67, 125
tund 219
tunele/tuneluri 61
tursuri 52
tuși 52
tura-vura 292
ture(oaică) 53
turcoaz 113
turna (a ~) 201
turnează 201
tus- 136
tuspatora 136
tuspatur 136
tuspatur băieții/fetele 136
tustrei 94, 136
tustrei copiii 94
tustrele 136
tușă/tușe 75
tutor(e) 50
tuturor 8, 117
tuturor 40, 117
tuturor orașelor 94

țara 80
țară 72
țacăne/țacănesc 222
țacăne(ască) (să ~) 234
țândărică 52
țăran 106
țărance/țărânci 59
țări 42, 71, 92
țării 42, 92
țările 92
țărilor 8, 92
țe- 157
țeasă (să ~) 235
țese (a ~) 228, 235
țesei/țesui 228, 230
țesese/țesuse 230
ți 155-157, 161
ți- 155, 157
-ți *des.* 218, 221, 223, 229, 230, 242
-ți *pron.* 155, 157, 162, 169
-ți *vb.* 231
-ți- 155, 157
ția 157
Ți-ai găsit! 312
ție *pron.* 155, 157
ție/țină (să ~) 235
ție înseși/însuși 169
ții 220
ți-i 160
țiind/ținind 213
ți-l 160
ți le 160
*ți mă 160
țin 219
ține (a ~) 24, 195, 199, 251
ține (a se ~) 347
*ți ne 160
ținea (a ~) 24, 199
ține de prieten/rudă (a se ~) 347
ține minte (a ~) 32, 251, 326
ține seama/seamă (a ~) 109, 251
ținind seama 384
ținind seama că 440
ți-o 160
țipăte/țipete 63
*ți te 160
țiu 219
*ți vă 160
țingar 54
țț 293
țuric 291
țuști 294
Țuțu 54

- u *art.* 91, 98, 162
- u *des. adj.* 116, 119
- u *des. part.* 226
- u *des. s.* 48, 49, 70, 74, 84, 91, 92, 489
- u *des. vb.* 221-224
- u- *de legătură* 79
- u- *des. s.* 75
- u(-) *des. vb.* 213, 214
- u- *suf.* 38, 202, 227-229
- ua *segm. s.* 79
- ua *segm. vb.* 213, 220
- ucid 219
- ucide 213
- ucigînd/ucizînd 213
- ue 113
- U.E.F.A. 87
- uf 293
- ui *des. pron.* 39, 178
- ui *segm.* 113
- uimitor 125
- uita (a ~) 196-198, 328
- uita (a se ~) 196, 198, 328
- uita (a-și ~) 197
- uitați(-vă)! 198
- uitați-! 198
- uită-te! 198
- uite(-o)! 198
- (u)înd 213
- ul 116
- ulcea/ulcică 60
- ulcele 60
- ule 77, 85, 119, 120
- uliu 58
- ulterior 122, 258, 259, 374
- ultim 127
- ultimatumul 81
- ultimei 119
- ultimele 119, 134
- ultimii 119, 134
- ultimile 119
- ultimul 129, 183
- ultra- 38, 125, 126
- (ultra)ultramodern 126
- um 81
- umăr la umăr 262, 389
- umbeliferă 57
- umbelifere 57
- umbra (a ~) 196, 227
- umere/umeri 52
- umple (a ~) 24, 199, 222, 234
- umple (să ~) 234
- umplea (a ~) 24, 199
- umple cu (a se ~) 274
- umpli 222
- umplu 222
- un *adj. pron.* 34, 35, 95, 189, 190, 192, 193, 369
- un *art.* 34, 35, 64, 106, 109, 369, 485
- un *art./num.* 267, 273
- un *num.* 34, 35, 47, 93, 130, 132, 134, 142, 143, 147
- una *num. card.* 130, 131, 133, 148, 479
- una *num. ord.* 142
- una *pron.* 190
- una a treia 137, 138, 471
- un același fenomen 107
- una felie 479
- un al doilea vorbitor 107
- un altul 107
- una lume 190
- una mașină de scris 131
- una mie/sută 132
- un an și două trimestre 149
- un an și jumătate 149
- un an și șase luni 149
- un an și un semestru 149
- un(ui) artist sau (un/unui) sportiv 107
- una și jumătate tone 148
- una și una 128
- ună 131
- una virgulă șapte tone 148
- unchi 48, 74
- unchiul 75, 78
- unchiule! 77
- unchiu-său 83
- un coleg (de-)al meu/de-ai mei 173
- und 213
- unde 255, 279, 280, 307, 313, 426, 427, 434, 436, 439, 450, 474
- unde nu 307, 313
- unde... unde 289, 399
- un deștept 106
- undeva 255
- un, doi, trei și! 284

- un drăguț 106, 479
- une 190
- unei *art.* 106
- unei(a) *num.* 130
- unei(a) (*adj.*) *pron.* 190
- unei alte(i) 192
- unei mii/zeci 131
- unei părți din 270
- unei prietene ale Mariei 100
- unei sute 131, 135
- unele 34, 95, 190
- uneori 190, 255
- U.N.E.S.C.O.(-ului) 87
- unghi 38, 48, 74
- unghiul 75
- uni 113, 119
- uni- 153
- uni (a ~) 152
- unic 127
- unii *adj.* 34, 95
- unii *pron.* 190
- un inginer (medic, țăran etc.) 106
- Unio 85
- Unirea Principatelor 44
- unit 342
- un kilogram și două treimi 147
- un laș (prost etc.) 106
- un miliardulea (al ~) 143
- un milion 132, 135
- un milion cinci 132
- un milion milioanea (a ~) 142
- un milion milioanelea (al ~) 142
- un milionulea (al ~) 142, 143
- un număr de 135
- unor *adj. pron.* 34, 190
- unor *art.* 34, 106
- unora *pron.* 190
- unor zeci 135
- un prim contact 144
- un prim rezultat 107
- un procent 137
- un procent de trei la mie/sută 137
- un sac și trei sferturi 147
- un sfert 149
- un sfert la două 150
- unsprezece 130
- unsprezecea (a ~) 143
- unsprezecele 152
- unsprezecelea (al ~) 143
- un story 491
- unșpe 131
- unt 49, 55
- untdelemn 82
- unu 130-134, 141, 148, 149, 151, 191
- unu, doi 130-131
- unu fără unu 134
- unui *art.* 64, 106
- unui(a) *num.* 130
- unui(a) (*adj.*) *pron.* 190
- unui alt(ui) 192
- unuia sau altuia/altul 192, 397
- unuia și același/aceluiași 179, 397
- unu împărțit la unu 134
- unu înmulțit cu unu 134
- unul *num.* 130, 131
- unul *pron.* 95, 130, 189-193, 369
- unu la sută 131
- unul (dintre...) care 339
- unulea 142
- unul și același 179
- unul și unul 128
- unu mai 150
- unu minus unu 134
- unu ori unu 134
- unu pe două mii trei sute șaptezeci și cinci 137
- unu pe trei 138, 471
- unu plus unu 134
- unu sau doi 131
- unu supra două mii trei sute șaptezeci și cinci 137
- unu supra trei 138, 471
- unu și cu unu 134
- unu și jumătate 147
- unu și o cincime/doime 147
- unu și trei sferturi saci 148
- unu și treizeci și cinci (de minute) 149
- unu și 1/5 147
- unu treizeci 149
- unu virgulă trei sute douăzeci și cinci 148
- ura 221
- ură 68
- urechea s. 75
- urechea vb. 224

588 / INDICE DE CUVINTE

- urechea (a ~) 198
- uri 39, 58-62, 71, 81, 131, 493
- urî (a ~) 220, 235
- urma (a ~) 66
- urmare 66, 355
- următoarele 404
- U.R.S.S.(-ul) 87, 491
- Ursu 96
- ursuz 41, 115
- ursuzi 41
- us(u)c 245
- usca (a ~) 243, 245
- uscați 245
- uscați! 245
- us(u)că 245
- us(u)că! 245
- uscăm 245
- usuce (să ~) 245
- usuci 245
- uș 96
- uș(e)a 75
- ușă/ușe 75
- ușoară 114
- ușoare 114
- ușor(i) 114
- ușor de 217
- ușor/ușoare de realizat 261
- ușor(i) ridicoli 261
- uște (să ~) 245
- uști 245
- ușure 114
- ușurea/ușurică 115
- ușuri 114
- ut 215
- util 376
- utilizarea primul a armelor nucleare 349
- uță 81
- uu 113, 489
- uzine/uzini 59
- uzinii 80

- v- 155, 156, 158, 167, 231, 232
- v- 156, 158, 167
- va vb. 247
- va vb. aux. 231
- va (= v-a) 158, 231, 232
- v-a 158, 231, 232
- va 189
- va aduna (cobori etc.) 231
- va apare/apărea 199
- vacă 62
- vaci 62
- vacuumul 81
- vadă/vază (să ~) 235
- va face (ei ~) 337
- va fi adunat (coborît etc.) 233
- va fi adunînd (coborînd etc.) 238
- vagonete/vagoneti 51
- vai 291, 293, 294
- valea! 292
- valma 56, 73
- valora (a ~) 386
- va lua-o 159
- valvîrtej 82
- vara 96, 253
- vară 96
- varză à la Cluj 265
- vasăzică 286, 407, 415, 480
- vasilisc 62
- vasiliști 62
- Vasilii(i) 56
- Vasiliiu 44, 56
- vață 55
- vă 155, 156, 158, 167, 232
- Vă 166
- vă- 156, 158
- vă 156, 158, 162, 169
- vă- 156, 158
- văd 219
- vă e 158
- Vălenii de Munte 86, 97
- văr 93
- văzduh(uri) 58
- văzîndu 214
- văzu 202
- ve 156
- veche 112
- vechi 112, 355
- vechiul 112
- vecin 116
- vecină 72
- vede (a ~) 199
- vedea (a ~) 198, 199, 367

vedea (a se ~) 204
vedea de treabă (a-și ~) 197
vedea fata (a-și ~) 197
vedea-l-ar 237
vedeta 343, 357, 372
Vegăi 84
veghe 227
veghea 224
veghea (a ~) 198
veghei 228
vegheși 228
veghind 213
vei 231
ve-i 231
v-ei 231
vei aduna (coborî etc.) 231
vei fi adunat (coborît etc.) 233
vei fi adunînd (coborînd etc.) 238
veni (a ~) 195, 196, 198, 209, 242
veni inima la loc (a-i ~) 163
venim 40
venind 213
venirea 211
venit 214
verde 112
verde-crud 118
vere 59
vere! 77
veri 59
verile 96
verișoară 93
vernîl(i) 113
versanți 492
versus 264, 265
vesti (a ~) 372
veșnic 127
veșnicei/veșniciei 119
veșnicele/veșnicile 119
veți 231
ve-ți 231
v-eți 231
veți aduna (coborî etc.) 231
veți fi adunat (coborît etc.) 233
veți fi adunînd (coborînd etc.) 238
vezi! 242
vezi Doamne 464
vi 156, 158, 167

vi- 156, 158, 167
-vi- 156, 158, 167
via *prep.* 264, 265
via s. 79, 80
victimă 54
victimile 76
vie s. 72
vie *vb.* 236
vie/vină (să ~) 235
viei 80
vii s. 72
vii *vb.* 220
vi-i 160
viile 80
viind 213
vi-l 160
vi le 160
vileag 56
vin 40, 219
vină s. 59, 80
vină/vino! 242
vinde (a se ~) 196, 204
vine 59, 62
vine el tata 238
vinei 80
vinerea 78
vineri 48, 50, 58, 73, 74, 78
vinete 62
vini 59
vinii 80
vinzi 40
(-)vi-o 158
Viorel 53, 96
Viorica 53
virgulă 148
virusuri/virusi 51
vis 47
vis-à-vis 277
vise/visuri 61
visu-i (în ~) 91
vișine/vișini 59
vișinii 80
viteaz 40, 115
vitejească 116
viteji 40, 115
vitezei/vitezii 80
vițea/vițică 53

- viței 62
 vițel 53, 62
 viu *adj.* 127
 viu *vb.* 219
 vizavi cu 276, 277
 vizavi de 8, 276, 277, 485
 vizitatorul cu numărul 1000 000 152
 vizual 127
 vîj 293
 vîlcea/vîlcică 50
 Vîlcele(le) 86
 vînă 59, 62, 80
 vînătă 62
 vînd 40, 219
 Vînjul Mare 98
 vîr (ei ~) 219
 vîră! 242
 Vîrful cu Dor 45
 vîrful Omul 45, 98
 vîrstnic 42
 vlădic(ă) 50
 vlădica 77
 vlădicăi/vlădic(h)ii 77
 vo 191
 (-)v-o 158, 160
 voastre 173
 vodă 56, 73, 81
 vogă 79
 voi *pron.* 155, 156, 339
 voi *vb.* 195, 231-233
 voi (a ~) 195, 246, 247
 v-oi 231, 232
 voi aduna (coborî etc.) 231
 voi arăta 487
 voie bună 355
 Voievodul Matei 108
 voi fi adunat (coborît etc.) 233, 238
 voi fi adunînd (coborînd etc.) 238
 voi fi iubit 249
 voi fi iubit(ă) 249, 250
 voi însăși 170
 voi însevă 169, 170
 voi înșivă 169
 voincește 253
 volumul întîi 151
 vom 231
 v-om 231, 232
 vom aduna (coborî etc.) 231
 vom fi adunat (coborît etc.) 233
 vom fi adunînd (coborînd etc.) 238
 vopsitorie 56
 vor 222, 231
 v-or 231, 232
 vor aduna (coborî etc.) 231
 vorba vine 464
 vorbă-lungă 82
 vorbește (ei ~) 337
 vorbi (a ~) 376
 vor fi adunat (coborît etc.) 233
 vor fi adunînd (coborînd etc.) 238
 vor trebui să accepte (ei ~) 240
 vostru 173
 voștri 173
 vouă 156
 vouă însevă/înșivă 169
 vrabiei 78
 vrabii/vrăbii 62
 vraj(e)a 75
 vrajă/vraje 75
 vrăjitoare/vrăjitori 60
 vre- 189
 vrea (a ~) 195, 198, 209, 222, 231, 244, 246, 247
 vrea (a se ~) 215
 vrea/vreie (să ~) 246
 vre(e)am 246
 vreau 222
 vreau să plec 198
 vrednic 209
 vrej(i) 41
 vreme 71
 vremi/vremuri 59, 71
 vreo *adj. pron.* 190, 191, 193, 311, 447
 vreo *adv.* 139, 141
 vre-o 190
 vreo cîteva sute 141
 vreodată 311
 vreo două(-trei) sute 141
 vreun 95, 189, 190, 192, 193, 311, 312, 369, 371, 393, 447, 452
 vreuna 190
 vreun(ei)a 190
 vreunele 190
 vreunii 190

vreunor(a) 190
 vreunui(a) 190
 vreunul 95, 189-191, 193, 452
 vre-unul 190
 vroi (a ~) 247
 vroiam 247
 vrui/vrusei 246
 vrunul 191
 vrusasem/vru(se)sem 246
 vulpe 53
 vulpe(o)! 72
 vulpea 80
 vulpoi 53

Weltanschauung 51, 73

X 191
 X-ulescu 191
 XY 191

zadar 32
 Zaul de Cimpie 98
 zăcea (a ~) 209
 zăcu 202
 zău 292, 406
 zăvori (a ~) 200
 zăvori (a ~) 220, 235
 zbîrrr 292
 zboară/zbori! 242
 zbor (ei ~) 219
 zdrăngăne 222
 zdroncăne/zdroncănesc 222
 zdroncăne(ască) (să ~) 234
 zebu 48, 58, 73, 74
 zece 130, 131, 134, 135
 zecea/zecia (a ~) 143
 zecea mia (a ~) 142
 zecea mic (a ~) 142
 zecea milioane (a ~) 142
 zece, cincisprezece lei 133
 zecelea/zecilea (al ~) 143
 zecelea milion (al ~) 142
 zece mia (a ~) 142
 zece miilea (al ~) 142

zece milioane (a ~) 142
 zece milioanelea (al ~) 142
 zece - 15 lei 133
 zeci 131, 132, 134, 135, 141
 zecile 131
 zecilor 131
 zecimi 137
 zero 40, 130, 131, 134, 148
 zero grade 131
 zero lei 132, 134
 zerouri 40
 zero virgulă opt litri 148
 zero virgulă o sutime 148
 zero virgulă zero unu (litri) 148
 zgîrcenie 56
 zgîrie-nori 82
 zi 48, 50, 74, 96, 150
 zi! 242
 ziare 58
 zic 462
 zică 236
 zice 462
 zice (a ~) 228, 376, 462
 zice (ei ~) 337
 zice-se 248
 zi cu/de zi 263
 zi-i un cîntec! 160
 zile 39, 58
 zile întregi 96
 zile și nopți 67, 96, 108
 zisai/zisei 228
 zise 228
 zise el 406
 ziseră 228
 ziserăm 228
 ziserăți 228
 zisese 229
 zisesei 230
 zisese(ră)m 229
 ziseseră 229
 ziseseși 226, 228
 zisese(ră)ți 229
 zișai 228
 zi și noapte 96, 108
 ziua 75, 79, 96
 ziua cînd 427, 429
 ziua (a) șaptea 144

ziuă 50

Zizi(-ei) 85

zîmbre 56

zît 293

Zoe 85, 96

Zoiței 84

zorea 57

zorele 57

zori 56

zorii/zorile 51

zvînt(eaz)ă 201

zvircole(ște) 201

zvîrl 222, 223

zvîrlă 222, 223, 234

zvîrle 222, 234

zvîrle (să ~) 234

zvîrli (a ~) 222, 223, 234

zvîrlu 222

12 ter 140

20 de pagini 133

20-lea (al ~) 146

20 p. 133

35 kg 133

40-a (a ~) 146

100 000-lea (al ~) 146

I-a 146

I-ii 146

I-ul 146

II-a (a ~) 146

II^{lea} (al ~) 146

II-lea (al ~) 146

Cuprins

<i>Cuvînt înainte la ediția a doua</i>	7
<i>Cuvînt înainte la ediția întâi</i>	11
ABREVIERI ȘI SEMNE SPECIALE	15
INTRODUCERE	17
Gramatica și părțile ei	17
Gramatica și logica	18
Originea și stabilitatea structurii gramaticale	19
Caracterul sistematic al structurii gramaticale și al gramaticii ca studiu al ei	20
Tipuri de gramatici	21
Terminologia, definițiile și formularea regulilor gramaticale	22
Norma gramaticală	23

MORFOLOGIA

INTRODUCERE ÎN MORFOLOGIE	29
Clasificarea cuvintelor în părți de vorbire	29
Locuțiunile	32
Treceri și confuzii între părți de vorbire	33
Treceri între locuțiuni și cuvinte	36
Categoriile gramaticale	36
Exprimarea categoriilor gramaticale	37
Morfologia și ortografia	41
SUBSTANTIVUL	43
Clase lexico-gramaticale	43
Genul	47
Numărul	55
Cazul	63
Declinarea substantivelor comune	70
Declinarea nearticulată	70
Declinarea articulată	73
Declinarea substantivelor compuse	82
Declinarea substantivelor cu adjective posesive conjuncte	83
Declinarea substantivelor proprii	84

Locuțiunile substantivale	87
ARTICOLUL	89
Articolele hotărâte (sau definite)	90
Articolul hotărât propriu-zis	90
Articolul posesiv (sau genitival)	99
Articolul demonstrativ (sau adjectival)	104
Articolul nehotărât (sau nedefinit)	105
Nearticularea (sau lipsa oricărui articol)	107
Articulat și nearticulat	108
Concurența între articole de diverse feluri	110
ADJECTIVUL	111
Formele de gen, număr și caz	111
Formele articulate enclitic	119
Gradele de comparație	120
Locuțiunile adjectivale	128
NUMERALUL	129
Numeralele cardinale	130
Numeralul cardinal propriu-zis	130
Numeralul colectiv	135
Numeralul fracționar	136
Numeralul distributiv	138
Numeralul adverbial (sau de repetare)	139
Numeralul multiplicativ	140
Exprimarea aproximației numerice	140
Numeralele ordinale	141
Numeralul ordinal propriu-zis	141
Numeralul ordinal adverbial (sau de repetare)	146
Construcții cu diverse specii de numere alăturate (sau concurente)	147
Exprimarea unor numere mixte, zecimale și a întregilor cu subdiviziuni	147
Exprimarea datei	150
Numeralul cardinal în locul celui ordinal	151
Un substitut de numere	152
Numeralele și alte părți de vorbire	152
PRONUMELE	154
Pronumele personal	154
Pronumele de politețe (sau de reverență)	164
Pronumele reflexiv	167
Pronumele de întărire	168
Pronumele posesiv	171
Pronumele demonstrativ	174
Pronumele interogativ	180
Pronumele relativ	183
Pronumele nehotărât (sau nedefinit)	188
Pronumele negativ	192

VERBUL	194
Clase lexico-gramaticale	194
Clase flexionare	198
Diateza	202
Modul	205
Timpul	217
Persoana	239
Numărul	240
Pozitiv și negativ	241
Verbe neregulate	243
Verbe defecte	247
Conjugarea verbelor reflexive	247
Formele diatezei pasive	249
Locuțiunile verbale	250
ADVERBUL	252
Felurile adverbilor	252
Variante formale	256
Gradele de comparație	258
Construcția adverbilor	259
Flexiune nejustificată	261
Locuțiunile adverbiale	261
PREPOZIȚIA	264
Felurile prepozițiilor	265
Variante formale	267
Construcția prepozițiilor	268
Construcții prepoziționale echivalente cu forme cazuale	270
Prepoziții omise	271
Prepoziții superflue	272
Omiterea cuvintului introdus	273
Confuzii și substituiri între prepoziții	273
Locuțiunile prepoziționale	275
CONJUNCȚIA	278
Felurile conjuncțiilor	278
Variante formale	281
Construcția conjuncțiilor	281
Locul conjuncțiilor	282
Conjuncții omise	283
Conjuncții superflue	283
Omiterea termenului introdus	284
Confuzii și substituiri între conjuncții	285
Locuțiunile conjuncționale	286
Conjuncții și locuțiuni conjuncționale perechi sau cu corelative	288
INTERECȚIA	291
Felurile interjecțiilor	292
Locuțiunile interjecționale	295

SINTAXA

INTRODUCERE ÎN SINTAXĂ	299
Unitățile sintaxei	299
Raporturile sintactice	301
Exprimarea raporturilor sintactice	302
Reliefarea unor unități sintactice (emfaza)	302
Sintaxa și punctuația	303
FELURILE PROPOZIȚIILOR CONSIDERATE ÎN SINE	305
Felurile propozițiilor după scopul comunicării, după afectivitate și după conținutul exprimat	305
Felurile propozițiilor după aspectul lor pozitiv sau negativ	309
Felurile propozițiilor după structură	316
PĂRȚILE DE PROPOZIȚIE	321
Introducere	321
Părțile principale și părțile secundare ale propoziției	321
Raporturile dintre părțile de propoziție; exprimarea lor	323
Structura unei părți de propoziție	325
Subiectul	326
Predicatul	331
Acordul predicatului	335
Elementul predicativ suplimentar	346
Atributul	348
Acordul atributului	357
Complementul	361
Complementul direct	366
Complementul indirect	374
Complementul de agent	379
Complementul circumstanțial de loc	380
Complementul circumstanțial de timp	381
Complementul circumstanțial de cauză	383
Complementul circumstanțial de scop	384
Complementul circumstanțial de mod	385
Complementul circumstanțial consecutiv	387
Complementul circumstanțial instrumental	388
Complementul circumstanțial sociativ	388
Complementul circumstanțial de relație	389
Complementul circumstanțial condițional	390
Complementul circumstanțial concesiv	391
Complementul circumstanțial opozițional	391
Complementul circumstanțial cumulativ	393
Complementul circumstanțial de excepție	394
Coordonarea părților de propoziție	395
FRAZA	401
Introducere	401

Tipuri de fraze	401
Propozițiile principale	404
Propoziții insuficiente	404
Manifestări ale legăturii dintre propoziții	405
Construcții incidente	405
Propozițiile coordonate	407
Propozițiile copulative	409
Propozițiile disjunctive	411
Propozițiile alternative	412
Propozițiile adversative	413
Propozițiile conclusive	415
Propozițiile subordonate	416
Propoziția subiectivă	422
Propoziția predicativă	424
Propoziția predicativă suplimentară	425
Propoziția atributivă	426
Propoziția completivă directă	430
Propoziția completivă indirectă	432
Propoziția completivă de agent	434
Propoziția circumstanțială de loc	434
Propoziția circumstanțială de timp (sau temporală)	435
Propoziția circumstanțială de cauză (sau cauzală)	438
Propoziția circumstanțială de scop (sau finală)	440
Propoziția circumstanțială de mod (sau modală)	441
Propoziția circumstanțială consecutivă	443
Propoziția circumstanțială instrumentală	445
Propoziția circumstanțială sociativă	445
Propoziția circumstanțială de relație	446
Propoziția circumstanțială condițională	447
Propoziția circumstanțială concesivă	448
Propoziția circumstanțială opozițională	450
Propoziția circumstanțială cumulativă	451
Propoziția circumstanțială de excepție	452
Contragerea propozițiilor și dezvoltarea părților de propoziție	453
Vorbirea directă și vorbirea indirectă	461
TOPICA (LOCUL, AȘEZAREA SAU ORDINEA CUVINTELOR	
ÎN PROPOZIȚIE ȘI A PROPOZIȚIILOR ÎN FRAZĂ)	466
SINONIMIA SINTACTICĂ	471
ÎNCHEIERE	478
GLOSAR-INDICE DE MATERIE	495
INDICE DE CUVINTE (FORME), AFIXE, SEGMENTE ȘI ÎMBINĂRI	511

Redactor
RODICA PANDELE

Apărut 1997
BUCUREȘTI – ROMÂNIA

Tiparul executat la Regia Autonomă „Monitorul Oficial“

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Redactor
RODICA PANDELE

April 1997

BUCUREȘTI - ROMANIA

B.C.U. "M. EMINESCU" IASI

Tiparul executat la Regia Autonomă de Tipografie "M. Eminescu"

100.000 lei

Claritatea, simplitatea și precizia sînt atuurile acestei gramatici *de referință* a limbii române, tradițională ca structură, dar modernă prin pronunțatul ei caracter practic. Concepută ca o gramatică pentru toți, cartea a devenit o lucrare de referință, inclusiv pentru specialiști. În prezent ea este cea mai consultată gramatică descriptivă și normativă a limbii române.

Nume sonor în cercetarea filologică românească, unul din autorii Gramaticii Academiei și ai DOOM-ului, Mioara Avram adresează această carte publicului larg, în speranța că se va vorbi și se va scrie mai bine românește. *Gramatica pentru toți* a fost concepută ca o lucrare practică, în sensul unui îndreptar sau ghid gramatical.

Alte apariții în seria Tratatate/Referințe

Popol Vuh. Cartea maya a zorilor vîeții

G. BRĂTESCU

Către sănătatea perfectă. O istorie a utopismului medical

DR. ANCA-MICHAELA ISRAIL

Biologie moleculară. Prezent și perspective

ISBN 973-50-0167-5

5 948353 000016